Magyarországi tudósok levelezése

Benkő József levelezése

OSZK

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Benkő József levelezése

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

COMMERCIA LITTERARIA ERUDITORUM HUNGARIAE

Magyarországi tudósok levelezése

I. kötet

Szerkeszti

TARNAI ANDOR

Készült az ELTE Régi Magyar Irodalomtörténeti Tanszékén

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Megjelent a „Történelmi és kulturális emlékeink feltárása, nyilvántartása és kiadása" című kutatási program támogatásával

Benkő József levelezése

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

A Magyar Tudományos Akadémia
Irodalomtudományi Intézete
1988

A leveleket összegyűjtötte
és a jegyzeteket szerkesztette
SZABÓ GYÖRGY ÉS TARNAI ANDOR

Az előszót írta
SZABÓ GYÖRGY

OSZK
MC 107.641
Országos Széchényi Könyvtár
1989

© A Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete, 1988

© Szabó György, Tarnai Andor, 1988

ISBN 963 222 152 4
ISBN 963 222 153 2
ISSN 0238–678x
Felelős kiadó: Klaniczay Tibor
az MTA Irodalomtudományi Intézet igazgatója
Megjelent a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó gondozásában
A szerkesztésért felel: Szalai Anna
Műszaki vezető: Dr. Martonné Vágó Magdolna
Műszaki szerkesztő: Szabó György István
A borítógrafika Szabó György István munkája
Formátum: B/5 · Terjedelem: 43,4 A/5 ív
Betűtípus: New Times
Kiadványszám: R–9785
88-1501 Pécsi Szikra Nyomda
Felelős vezető: Farkas Gábor igazgató

Előszó

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Nem lehet véletlennek tekinteni, hogy Benkő József kiterjedt levelezést folytatott. Magyar nyelvterületen az írásbeliség már a XVI. század második felében széles körben általánossá vált, és ez a folyamat a következő két évszázadban mind nagyobb arányokat öltött. Benkő korában a levelezés egészen más szerepet töltött be, mint manapság. Abból kell kiindulnunk, hogy kevés volt a tudományos intézmény, alig létezett folyóirat, mely fenntarthatta volna az egymástól olykor roppant távolságra élő szaktudósok között a kapcsolatot, s az emberek nagyobb elszigeteltségben éltek, mint napjainkban, mikor a közlekedés fejlettsége, a rádió, a televízió, a sok napilap és tudományos kiadvány meg a többi vívmány nemcsak egyazon ország, hanem a különböző világrészek lakosai között is összeköttetést hoz létre és ápol. A XVIII. században, pontosabban annak második felében jórészt a levelezés biztosította a tudományos érintkezést.

Benkő József széles körű levelezésének mozgatója elsősorban a tudományos érdeklődés: leveleiben kifejti személyes véleményét azokról a kérdésekről, amelyek akkoriban éppen foglalkoztatták; beszámol eredményeiről, s levelezőtársaitól választ vár: ösztönzést további tevékenységéhez, adatokat készülő könyveihez.

Ilyen szempontból elsősorban a *Transsilvania specialis* jön számításba. Nemcsak azért, mert a fennmaradt levelek jelentős része a *Transsilvania generalis* megjelenése utáni években keletkezett, hanem azért is, mert a kapott értesüléseket – egészükben vagy lerövidítve – Benkő beépítette hatalmas munkájába. Ezt az adatszerző módszert azonban már a *Transsilvania generalis* írásakor is hasznosította. Ennek a latin nyelvű könyvének az Olvasóhoz intézett előszavában azt írja, hogy mintegy ötszáz levelet küldött „az erdélyi mágnásokhoz, nemesekhez, lelkészekhez és másokhoz", s ezekre csaknem ugyanannyi választ kapott.

A számadat – mintegy ezer levél – legnagyobb levélíróinkat, például Kazinczyt juttatja eszünkbe; ezt a csaknem ezer levelet azonban, mint utaltunk rá, kiegészítik a *Transsilvania generalis* közrebocsátása utáni időkben szétküldött és kapott levelek. A kötetünkben található anyag egyik részét ezek a levelek alkotják.

Korántsem állíthatjuk, hogy ez a kötet Benkő József teljes levelezését adja az olvasó kezébe: a hiányok roppant nagyok. Nemcsak arra gondolunk, hogy e kötetbe felvettük a dátum szerint ismert ama leveleket, amelyeknek a tartalmára is következtetni lehet a válasz alapján, hanem azokra a levelezőtársakra is, akikről tudomásunk van. A *Transsilvania specialis*-ban említi Benkő,[1] hogy „Eperjesi András megtisztelte leveleivel"; ugyanonnan értesülünk arról, hogy Medgyes szabad királyi városra nézve Georg Daniel Duldner tanár szolgáltatott adatokat.[2] Vagy: Martin Hochmeisternek, a kor jeles nagyszebeni nyomdászának

és könyvkereskedőjének csak egyetlen levele található a gyűjteményben, holott Benkő szoros kapcsolatot tartott fenn vele. Egy kéziratgyűjtemény jegyzékéből tudunk arról, hogy levelezett Cserei Józseffel.[3]

Példaként említhetjük a Teleki Sámuellel és Aranka Györggyel folytatott levelezést is. Még ha feltételezzük is, hogy a főrangú, hazulról gyakran távollevő Teleki és az állásánál fogva elfoglalt Aranka nem válaszolt minden levélre, mely a középajtai paplakból indult útjára, akkor is aránytalanul nagy a különbség az írt és kapott levelek száma között. Egyébként a veszteség méreteit mutatja az is, hogy Benkő – az 1789. január 15-i levél tanúsága szerint – a hozzá jutott leveleket beköttette és lapszámmal látta el. Nos, a sokszor idézendő Mike-gyűjteményben található levelek egy része ebből az eredetileg Nagyenyedre került bekötött anyagból tevődik össze, s a legmagasabb ismert lapszám 563, amiből következtethetni lehet a pusztulás arányaira is.[4]

Talán helyénvaló – épp itt, ahol a veszteségekről emlékeztünk meg – a levelek tartalmi ismertetése előtt néhány számadatot közölni. Kötetünk leveleiből kettő nem Benkőtől vagy Benkőhöz íródott: egyikben Benkőné közvetlen hangon köszönetet mond férje barátjának, Koppi Károlynak; úgy véljük, hogy e kiadatlan levél tartalmilag gazdagítja a kötetet. A másikban Abats János püspök jelenti Benkő halálát az Egyházi Főtanácsosnak, tehát mondhatnánk, Benkő pályájának lezáródását jelzi. Olyan további levelek, amelyeket keltezés, sőt tartalom szerint ismerünk (és így beilleszthettünk volna az időrendi sorrendbe), nem maradtak fenn. Van ezenkívül számos „sajtólevél", amelyek útján Benkő az akkori hírlapok olvasóit tájékoztatta szűkebb pátriája, a Székelyföld érdekesebbnek látszó eseményeiről ugyanabban a kötetlen hangnemben, amilyent levelezőpartnereivel használt. E sajtótudósítások nélkül a kötet és a belőle kirajzolódó Benkő-arckép hiányosabb, kevésbé árnyalt volna.

Mellőzve a Guberniumot és az Egyházi Főtanácsot, amelyekkel állásügyei és tiltott esketései miatti vád alá helyezése miatt számos levelet váltott, négy levelezőpartnert emelünk ki a sok közül, akiknek a névsorában ott találjuk a már országos hírű Kazinczyt, Révai Miklóst, Gyöngyössi János erdélyi költőt, Weszprémi Istvánt, Cornides Dánielt.[5] Mennyiségileg is, a fontosság szempontjából is az első hely Teleki Sámuelt illeti meg, a marosvásárhelyi Teleki-könyvtár jeles alapítóját, Janus Pannonius verseinek egyik kiadóját, a tudós főurat, aki mindig szívesen sietett Benkő segítségére. Levelezésüket olvasva az a véleményünk alakul ki, hogy Benkő biztonságosabbnak érezte a társadalomban, és azon belül a református egyházban elfoglalt helyzetét azáltal, hogy közvetlen, gyakori kapcsolatot tartott fenn Telekivel. Leveleiben mindig megadja mecénásának az illő tiszteletet, de sohasem alázkodik meg, hanem önérzetesen ír, sőt néha némi hetykeséggel. Rendszeresen beszámol Telekinek művei állapotáról, történelmi kutatásairól, és több ízben könyveket, másolatokat kér kölcsön a gazdagon felszerelt Tékából. Amikor – egyetlen alkalommal – nézeteltérés van közöttük néhány könyv visszaszármaztatása miatt, Benkő a történész alaposságával tárja fel bizonyítékait: a szóban forgó könyveket már visszajuttatta. Mint egyik legbefolyásosabb, a bécsi udvar felé is tekintélyes protestáns főúrhoz fordul akkor, amikor javaslatot terjeszt elő a református klérus szellemi színvonalának emelésére, az egyházi szertartások, imaszövegek egységesítésére (1783. március 14.). Sőt felhívja a figyelmet a református lelkészek sérelmeire is. Ebből a szempontból különösen fontos egy keltezés nélküli levél,[6] melyben a háromszéki reformátusok helyzetéről ír.

A Telekivel folytatott csaknem két évtizedes, a fennmaradt levelek bizonysága szerint 1777. május 8. és 1795. augusztus 25. közé eső írásbeli kapcsolat

természetesen nem korlátozódik a történész problémáira, könyvek, kéziratok kölcsönzésére. Van olyan levél, amelyben Benkő Teleki anyagi támogatását kéri maga vagy a fia számára, máskor köszönetet mond a segítségért. Kapronczai Ádámot, a tehetséges nyomdászt ajánlja Telekinek, akiről tudjuk, hogy rendbe szedte a trieszti örmény nyomdát. Két alkalommal szerencsekívánatait fejezi ki Telekinek: a Janus Pannonius-kiadás megjelenésekor, valamint akkor, amikor új tisztsége Telekit Bécsbe rendeli.

Koppi Károly piarista tanárral Benkő 1780. november 18. és 1783. augusztus 11. között összesen tizennégy levelet váltott, nem számítva Benkő feleségének kedves magyar nyelvű levelét. Míg a Telekivel váltott levelekben – Benkő öntudatos hangja ellenére – valamelyest mindig érezhető a főrangú személy és a falusi lelkész közti távolság, amelyet a múlt iránti közös rajongás nem tudott teljesen áthidalni, s ami főleg a Benkőtől gyakran használt – egyébként ebben a korban általános – udvariassági szólamokban nyilvánult meg, a szerzetes Koppi felé Benkő hangja – a latin nyelv szordinója ellenére – sokkal közvetlenebb, intimebb. Az udvariaskodás vagy teljesen elmaradt, vagy alig észlelhető, sőt a két különböző egyházhoz tartozó papi személy – a katolikus szerzetestanár és a falusi református lelkész – között kimondottan meleg emberi kapcsolat létesült. Erre mutat nem csupán egymás kölcsönös megajándékozása, hanem az is, hogy Koppi vállalta Benkő egyik gyermekének a keresztapaságát (1782. április 8.). Természetesen e családias, baráti hangon túlmenően a levelek fő témája a történelmi tárgyú könyvek cseréje, egymás kimerítő tájékoztatása a megjelent vagy valahol kapható szakkönyvekről.

Gyakori volt a levélváltás Benkő és a kolozsvári református kollégium tudós tanára, Pataki Sámuel között. Ha eltekintünk egy levéltől, amelyben Benkő virág- és egyéb magvakat ígér a címzettnek, továbbá tiszteletpéldányt a *Milkoviá*-ból, a többi levélben rendszerint beszámol célkitűzéseiről, kutatásairól, tanácsot kér. Kapcsolatukban volt egy több éves szünet is, mert egyik kései levélben a levelezés felújításáról esik szó (1792. október 16.). Bár a levelezésből alig derül ki, mégis valószínűnek látszik, hogy Benkő úgy tekintett Patakira, mint akinek módja van sokat segíteni rajta. Gondolunk arra, hogy éveken át Pataki vezette a kolozsvári református kollégium nyomdáját, tehát rajta is múlott, hogy kinek a könyvét nyomtassák ki vagy halasszák jobb időkre.[7]

Utoljára hagytuk – az időrend kedvéért is – Benkő és Aranka György kapcsolatát. A levelek zöme 1791-ben és 1792-ben íródott, ezekben az években olyan nap is akadt, amikor Benkő két levéllel kereste meg az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság titkárát. A levelezést csaknem végig a történetírás problémái töltik ki, régi historikusok műveiről készített rövid jellemzések, műveik esetleges kiadására vonatkozó javaslatok. Nem számítva két-három esetet, amikor Benkő mások érdekében támogatásért fordult Arankához a nemességet fölülvizsgáló, küszöbön álló akcióval kapcsolatban (1792. június 4., június 15.). Benkő rendszerint anyagot küld Marosvásárhelyre, beszámol készülő dolgozatairól vagy felvilágosítást kér helyesírási kérdésekben. Arról máshonnan van tudomásunk, hogy az ambiciózus Aranka az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság gyűjteményeit Benkő anyagával kívánta gazdagítani, ellenben a támogatás, amelyre Benkő annyira rászorult, inkább jelképes volt,[8] mint tényleges. Végső fokon Aranka segítsége lemérhető azon, hogy Benkő történészi tevékenysége semmivel sem jutott előbbre Aranka révén, akár kutatómunkáját vizsgáljuk, akár publikációit. Ellenkezőleg, Aranka, amikor 1797 nyarán székelyföldi utazást tett, mások mellett Benkőtől is gazdag anyagot szerzett a Társaság gyűjteménye részére, s ily módon növelte a saját tekintélyét, Benkő pedig – a

huszonegy tételben felsorolt könyvekért és kéziratokért – jegyzőkönyvi köszönetet kapott, valamint sürgetést a felajánlott anyag mielőbbi beküldésére.[9]

Ha a következőkben nem a főbb személyeket vesszük szemügyre, akikkel Benkő gyakrabban levelezett, hanem megkíséreljük felvázolni a levelek tematikáját, akkor elsősorban Benkő pályafutásának egyes kérdéseinél kell elidőznünk. Ismeretes, hogy Benkő domidoctus volt, Erdélyből szinte soha ki nem tette a lábát. Volt azonban egy idő, mikor még dolgozott benne a becsvágy, és számított arra, hogy annyi sok erdélyi társához hasonlóan, ő is meglátogathatja a nagy hírű külföldi akadémiákat. Mikor aztán megházasodott, állásba lépett és gondoskodnia kellett egyre szaporodó családjáról, többször felmerült nemcsak benne, hanem jóakaróiban is az a gondolat, hogy az ismereteinek, képességének és szorgalmának megfelelő munkakörbe jusson. Először kátyúba esett a Szebenbe tervezett növénytani előadássorozat és a kolozsvári botanikai katedra,[10] székelyudvarhelyi tanársága rövid ideig – 1787 őszétől 1789 tavaszáig – tartott,[11] s keserű tapasztalatokkal zárult. Egy alkalommal Kendeffi Elek szerette volna jobb álláshoz juttatni, máskor az a lehetőség körvonalazódott, hogy a gazdag tordosi egyházközségben töltse be a lelkipásztori tisztséget,[12] vagy ő legyen az egyházi főjegyző (generalis notarius), esetleg borbereki pap.[13] Mindezekből azonban semmi sem valósult meg, Benkő maradt Középajtán, illetve egy ideig Köpecen.

Pedig nem hiányoztak belőle az adottságok: ezt bizonyítják nyomtatásban megjelent és kéziratos művei, a tömérdek másolat, amelyet régi történetírók, naplóírók műveiről személyesen vagy mások közreműködésével készített. Az idézendő példa jól érzékelteti áldozatkész magatartását: Bethlen Farkas történeti művének kiadásához öt különböző példányt olvasott össze fiával, akivel emiatt egy évre abbahagyatta az iskolát.[14] Erre mutat továbbá az, hogy ellátta lelkészi teendőit, gondját viselte háza tájának és botanikus kertjének, törődött gyermekeivel, akiknek az eltartása nem kis anyagi terhet rótt rá. S mindemellett maradt energiája egyébre is. Például állandóan figyelemmel kísérte, hogy a különböző külföldi tudományos intézmények milyen pályatételeket tűztek ki, bizonyára nemcsak a dicsőség végett, hanem a várható anyagi előnyökért is. Nem mehetünk el szó nélkül amellett sem, hogy negyvennégy éves korában nyelvmestert fogadott, mert fel akarta frissíteni német tudását (1784. augusztus 26.).

Egy idő után azonban kezd elszigeteltségről panaszkodni. Sokat rontott anyagi helyzetén, s lelkierejét is erősen próbára tette az 1784 őszén esett tűzvész, mely nagy károkat okozott javaiban, s visszavetette munkájában. Még nem volt ötvenéves, amikor már készen volt hagyakozása könyvei, iratai, gyűjteményei sorsáról arra az esetre, ha váratlanul meghalna (1789. november 8.). Körülbelül attól az időtől fogva, amikor Arankával szorosabbra fűződött a kapcsolata, egyre többször olvassuk anyagi helyzetéről panaszait. Halálfélelem, szorongás, rossz sejtelmek csendülnek ki egyik-másik leveléből; érdemes néhány sort idéznünk: „tsak a' bíztatás van iminnen amonnan; és nints egyéb, vagy igen kevés; igen drága pedig az idő, és a' mi jó nekem, koránt sem elég szűkölve is. A' Tks Társaság, a' menyiben tudom, szépen segíthetne: de onnan még tsak szót sem kaptam."[15] Lakását „füstös kalibá"-nak nevezi – s helyzetének nehézségét tetézi hűséges élettársa, Csoók Mária halála 1805-ben.

Pedig voltak időszakok, amikor bizakodva tekintett a jövő elé. Ír arról, hogy elkövetkezett „a bölcsek uralma" („philosophicum regnum") (1781. március 29.), máskor derűlátással tekintve a jövőbe, így fogalmaz: „bizony lésznek olyan idők, melyekben a' Tudományok meg-betsültetnek, és a' jó Könyvek elé kelnek".[16] Még régebben emlegette „e boldog és tudományokra alkalmas század"-ot,[17] vagy arról írt, hogy enyhült a könyvek cenzúrája.[18]

A XVIII. században egész Európa valóban szellemi erjedésnek indult, és ami bennünket közelebbről érdekel, Benkőnek tudomása volt a kor leglényegesebb szellemi, technikai vívmányairól. Elegendő egy pillantást vetnünk a könyvlistákra, amelyeket levelezésében olvashatunk,[19] hogy meggyőződjünk: Benkő otthonosan mozgott századában, benne élt a kor áramlataiban. Elsőnek honosította meg a magyar tudományosságban Linné botanikai rendszerét; hallott Laurence Sterne-ről, aki Yorick álnéven tette közzé írásait; tudomása volt a Montgolfier testvérek Európa-szerte szenzációt keltett léggömb-próbálkozásairól.

Érdemes a levelezés alapján nyomon kísérni Benkő nagyszabású latin nyelvű művének, a kéziratos másolatokban fennmaradt *Transsilvania specialis*-nak a sorsát.[20] Először arról kapunk hírt, hogy már nyomtatják ezt a könyvet, amelyet szerzője a *Transsilvania generalis* folytatásának szánt (1782. június 11.). Pár hónap múlva kifejezi azt a reményét, hogy a következő évben könyve elhagyja a sajtót (1782. november 19.). Ugyanilyen szellemben nyilatkozik újabb két hónap, majd másik kettő elteltével.[21] Fél esztendő múlva azt halljuk, hogy igyekszik befejezni a *Transsilvania specialis*-t, amiből arra lehet következtetni, hogy a már kidolgozott részeket nyomdába adta, mielőtt az egészet megírta volna.[22] Megint eltelik fél esztendő, és ismét csak azt olvassuk, hogy dolgozik a *Transsilvania specialis*-on. Néhány hónap múltán a nyomdász, Kurtzböck is sürgeti.[23] És ekkor fordul a könyv sorsa: II. József új vármegyei beosztást rendelt el, s Benkő arra az elhatározásra jutott, hogy az egész könyvet átdolgozza.[24] Végül aztán abbahagyta a nyomdai munkálatokat „a' mostani sok változások miatt", s visszakérte a módosítások miatt a kéziratot is, anélkül hogy végleg lemondott volna a kiadásról (1786. december 30.). Másfél év elteltével megint csak készülő könyvei között emlegeti, bár az is lehet, hogy ezt csak captatio benevolentiae-nak szánta az egyházi főhatóság felé, amellyel akkoriban hadilábon állott (1790. április 17.). Különben megjegyzendő, hogy egyik levelezőtársának, Molnár János apátnak közlése szerint – s aki egy keveset ismeri a kor nyomdai, könyvkiadói viszonyait, igazat ad neki – a nyomdász előbb azokat a könyveket veszi munkába, „mellyek néki kenyeret hoznak az asztalára",[25] nyilván Kurtzböcknek is ez volt az álláspontja, bár az ügy hátterét nem ismerjük.

Fontosak és érdekesek azok az adatok, amelyeket a nyomdákra, a könyvnyomtatásra nézve olvashatunk a levelekben. Ebből a szempontból utalunk a Kurtzböckkel, Ajtaival és Kapronczaival folytatott levelezésre. Kurtzböckhöz írt levele azért ébreszt figyelmet, mert a levél végén utasításokkal látja el a nyomdászt, vagy megmagyarázza a kéziratában használt jelzéseket: mit akart azzal, hogy aláhúzott egyes szavakat, mi az értelme a két vonallal történt aláhúzásnak, az idézőjelnek stb.; a végén jókívánságait fejezi ki a szedőnek (1777. február 22.).

Ajtai Dávid Mihály kolozsvári református kollégiumi nyomdászságát cserélte fel a bécsi katolikus polgár státusával: megunta, úgymond, a piaristákkal való örökös kocódást. Arról is ír, hogy Bécsben a nyomdásznak kijár a „tekintetes" megszólítás, mert „az Typographiai Mesterség Bétsb[en] Nobilizál mindeneket". Majd ezeket írja: „itt erigálok Ő Felsége kegyelmességéből egy Magyar, Déák, Frantzia, és más idegen nyelvekre szolgálo Typographiát oly moddal hogy Charactereim az egész Világ előtt kellemetes légyen". A továbbiak bizonyára kellemesen érintették a botanikus Benkőt: „az Erdélyben lévő plántákot melyek más Országokban nem találtatnak Kuprumban metzvén s metzettetvén ad vivum illuminályam".[26]

Kapronczai, a harmadik nyomdászlevelező arról küld értesítést, hogy Marosvásárhelyt telepedett le, és ott nyit nyomdát; közli Benkővel, hogy elsősorban

milyen könyveket szándékozik kinyomtani, s további pártfogását kéri (1786. január 1.). Kapronczai korábban Bécsben és Kolozsvárott élt és dolgozott. Meglepő az, hogy bár levelezésükben a legutolsó levél 1786. január 1-jén kelt, Benkő mégis egy korábbi, az 1782. június 14-i dátumot viselő levél végére írta oda megjegyzésül: „Jó Barátom, emberséges Typographus, M.Vásárhelyen, az hol Typographiát állít vala fel, meghala." Úgy látszik, Benkő rendezgette levelezését, s mielőtt a későbbi, a marosvásárhelyi letelepedést hírül adó levél a kezébe került volna, már ráírta erre a korábbira Kapronczai sorsának beteljesedését. Végül megemlítünk egy töredékesen fennmaradt levelet 1778-ból, amelynek ismeretlen szerzője a nagyszebeni nyomdászatról közöl értékes adatokat.

A levelek felvilágosításokat nyújtanak Benkő szövegkiadói elveire nézve is. Nem ért egyet Cornidesszel, aki azt hirdette, hogy csak „akkor adjunk ki valamit, a' mikor annyira viszszük, hogy éppen hiba nélkül valónak találja a' tudós Világ"; inkább Bod Péter felfogásához csatlakozik, aki azt tartotta, hogy „ha szintén esik is hiba, jobb sietni valaminek ki-adásával, mintsem örökké el-múljék a' munkásnak halálával. Mert akármint igyekezzünk, és halogassuk a' több-több jobbitásért: de tsak találnak az utánnunk következők is, a' mit az effélék körül véghez vigyenek, és jobbitsanak is."[27] A kiadásnál Benkő módszere a történeti szövegek fennmaradt példányainak egybevetése és kijavítása. Példaként említhetjük azt, hogy Bethlen János történeti művének folytatását sajtó alá rendezve – amiről a levelezésben ugyancsak sok szó esik – szinte öröm fogta el, amikor hibákat pécézhetett ki, s rámutatott arra, hogy ezek nem az eredeti kéziratból származtak, hanem a másolók, összeolvasók figyelmetlenségének a következményei.[28]

Egy olyan században, amelyben a katolikus Habsburg-birodalomban élő protestánsoknak, és főleg papjaiknak mindegyre nehézségekkel kellett megküzdeniök, szép vonása Benkőnek, hogy feltűnően jó viszonyban volt más vallású lelkészekkel. Elég hivatkoznunk az evangélikus Paul Rothra, a piarista Koppi Károlyra vagy Csíkszentdomokos római katolikus plébánosára, Tankó Mátyásra: a velük váltott levelek hangja roppant szívélyes, s ugyanolyan, ha az említettekről véleményt mond egy harmadik személynek.[29] Michael Denis könyvtárigazgató, császári tanácsos főleg azért kedveli Benkőt, mert írásaiban egyaránt dicséri a jót „vallás megkülömböztetése nélkül minden Íróbann".[30] A szintén evangélikus Rát Mátyást Benkő nevelőnek ajánlotta Teleki József gyermekei mellé.[31]

A témákat hosszasan lehetne folytatni: javaslat az ecetfa széles körű hazai termesztésére, hogy ily módon az államnak ne kelljen drága pénzen külföldről importálnia a cserzőanyagot; megjegyzendő, hogy egyike volt ez Benkő kevés sikeres kezdeményezéseinek, amennyiben a Gubernium, miután a szakértőkkel véleményt mondatott, húsz dukát értékű aranyéremmel jutalmazta a javaslattevőt.[36] Ilyen tekintetben Benkő még pályafutása vége felé is fölemelte szavát: értesítette a Guberniumot, hogy Sepsi székben ezüstlelőhelyet fedeztek föl, javasolja a kitermelés beindítását. S még mennyi sok – fontosabb vagy kisebb fontosságú, mindenesetre érdekes – problémát ölel fel Benkő levelesládája, csak találomra ragadunk ki néhányat mutatóba: a Brassó környékén észlelt délibáb leírása, a patikanyitás lehetőségeinek számbavétele, a román nép gazdag ismeretei a gyógynövényekről.[32] Vagy – hogy ne csupán a levelek tartalmára figyeljünk, hanem szubjektív töltetére is – nem megható-e az, hogy Koppinak tömlőtúrót, Kapronczainak haricskalisztet küldött ajánkékba, pedig annyi éhes szájat kellett táplálnia.

Külön csoportba kívánkoznak azok a levelek, amelyekkel Benkő székelyföldi hírekkel látta el a magyar hírlapokat. Ezek a sajtótudósítások, amelyeket Benkő 1780 és 1789 között szorgalmasan küldözgetett, nem tekinthetők ugyan igazi

értelemben leveleknek, mégis úgy éreztük, hogy a Benkő levelezését bemutató kötetből nem hiányozhatnak. A levelek elég tetemes hányada nem viseli Benkő aláírását, a szerzőséget azonban meg lehet állapítani: vagy abból, hogy középajtai keltezésűek, mint sok olyan levél, amelynek a végére a szerkesztő kiíratta a szerző nevét, vagy abból, hogy szűkebb hazájának, a kicsiny Miklósvár széknek az ügyes-bajos dolgai elevenednek meg bennük. Más esetekben az szól Benkő szerzősége mellett, hogy olyan személyekről, eseményekről, természeti jelenségekről számol be, akik és amelyek más leveleiben, egyéb műveiben is előfordulnak.

Figyelmen kívül hagyva azokat a tudósításait, amelyekkel az olvasót különböző veszedelmes természeti csapásokról tájékoztatta (mint amilyen a sáskajárás, árvíz, fagykár, a Nemere dühöngése, a hólyagos himlő és az ellene foganatosított intézkedések), vagy hírt adott a tisztségekben bekövetkezett személyi változásokról (tisztújítás vagy halál esetén), kiemelendőnek tartjuk először is a botanikai tárgyú írásokat. Egy alkalommal részletesen beszámol Erdély különböző vidékein végzett nyári növénytani kutatóútjáról. A híradás másnap írt folytatásában az erdélyi üvegházakról, díszkertekről értesíti a lapot, valamint azokról, akik értékes növénytani könyveket szereztek be.[33] Ide kívánkozik Benkőnek arról szóló örvendező híradása, hogy a nagyenyedi kollégiumba bevezették a természetrajz tanítását „az ifjúságnak nagy kedvével", s nemsokára Kolozsvár is követi a példát „ezen kies tudomány" népszerűsítésében.[34]

Nem egy olyan sajtólevelet találunk, amelyben Benkő jeles kortársait értékeli, felhívja a figyelmet munkásságukra. Közéjük tartozik Ion Molnar-Piuariu, a híres román szemorvos[35] vagy Fogarasi Pap József marosvásárhelyi filozófiaprofesszor, aki már harmadízben nyert díjat külországi tudományok pályázatain.[36]

Természetesen egy olyan ember tudósításaiból, aki egész életében a múlt feltárását tekintette legfőbb céljának, nem hiányozhatnak a történelmi kérdésekkel foglalkozó levelek sem. Egyikben felhívással fordult mindazokhoz, akiknek a birtokában feljegyzések vannak régi erdélyi történetírók műveiről; kéri az illetékeseket, hogy adott esetben juttassák el ezeket annak, aki kérni fogja.[37] Máskor beszámol a nagyszebeni Hochmeister-nyomda egyik könyvújdonságáról: Bethlen Farkas művének folytatásáról, továbbá több más készülő könyvről.[38] Bizonyára a kortársak nagy érdeklődéssel fogadták az erdélyi könyvbarátokról, könyvtárakról, múzeumokról, éremgyűjtőkről két részletben közölt levelet. Általában alig van olyan levél, amelyben Benkő vagy partnere ne foglalkozna történelmi kérdésekkel.

Végül külön kiemeljük azt a személyes élményekkel átfűtött, csaknem drámai sodrású írást, amely a Középajtát sújtó tűzvész pusztításáról nyújt szemléletes képet.[39]

Benkő József és barátai levelezéséről egészében azt mondhatjuk, hogy hű képet tárnak elénk magukról is, a korról is, amelyben éltek. Sem Benkő, sem azok, akikkel kapcsolatban volt, nem maradnak a kor színvonala alatt. Ellenkezőleg: benne élnek mindazokban a szellemi, politikai áramlatokban, amelyek földrészünk akkori arculatát meghatározták, más szóval: aki akart, tudott tartalmas életet élni akkor is (fordítás, könyv- és kéziratgyűjtés, tankönyvírás, kertészkedés stb.). Egy kicsi háromszéki faluban, Középajtán is lehetett európai távlatokban gondolkodni, az egyszerű falusi lelkész is el tudott jutni – mutatis mutandis – az Értől az Óceánig, a vidéki elszigeteltségtől az egyetemes emberiség törekvéseinek tükrözéséig.

Hátra van az, hogy e rövid bevezető után néhány szóban ismertessük azokat a fontosabb szempontokat, amelyek a közlésnél vezérfonalul szolgáltak.

Benkő József levelezése negyvenhat évet ölel fel. A gyűjtemény, amelyet ez a kötet nyújt, tartalmazza a teljes hozzáférhető anyagot. Hozzáférhetőt írtunk, mert vannak olyan levelek – például a nagyszebeni Brukenthal-gyűjteményben –, amelyekről tudomásunk van, de a megfelelő leltári jelzet híján nem lehet nyomukra bukkanni. A levelezés nagyobb űröket mutat az 1788-1790. és 1793. években; feltehető, hogy a további kutatások során még elő fognak kerülni levelek ezekből az évekből. Azt viszont természetesnek kell tekintenünk, hogy 1797 után minden évből csak két-három levelet ismerünk: a hatóságokkal való sorozatos összetűzései, gazdasági nehézségei, betegeskedés miatt Benkő elkedvetlenedett, nyilván kapcsolatai leszűkültek.

A tartalmuknál fogva kevésbé jelentős levelekről csak regesztát közöltünk. Ugyanezt tettük az olyan levelekkel is, amelyek elkallódtak ugyan, de a fennmaradt levelekből megállapítható a keltezésük és hozzávetőleges tartalmuk. Az olyanokat viszont, amelyeknek a keltezésére nincs semmilyen támpontunk, elhagytuk még a tartalom ismerete esetén is, mert időrendi besorolásuk nehézségeket okozott volna.

Ha valamelyik levélnek a lelőhelye nem volt megállapítható, nem bocsátkoztunk feltevésekbe („elveszett" vagy „lappang"), hanem egyszerűen azt jeleztük, hogy a lelőhely ismeretlen.

A magyar hírlapokban megjelent levelek esetében a szerkesztő olykor közölte Benkő levelének keltezését: ilyenkor a levelet behelyeztük a megfelelő időrendbe. Máskor a levél keltezése hiányzik: ebben az esetben csak a hónapot írtuk ki, a napot megkérdőjeleztük, két-három hetet számítva arra, hogy a levél Középajtáról eljutott Pozsonyba.[40] Lehetséges, hogy Benkő egyes leveleit több részletben közölték; ezeket külön levelek gyanánt kezeltük, mert más lapszámban, más keltezéssel láttak nyomdafestéket. Olyan tudósítás is akad, amely minden valószínűséggel Benkő tollából származik, de a szerkesztőség átírta: ezek jó részt elvesztették eredeti jellegüket, Benkőre jellemző vonásaikat.

A közlés módjában imitt-amott megfigyelhető ingadozás oka az, hogy van sok olyan levél, amelynek eredetijéhez vagy korabeli másolatához nem jutottunk hozzá, hanem átvettük mások, például Mikó Imre, Szabó Károly közléséből vagy Kemény József átírásából; márpedig ők az esetek többségében kisebb-nagyobb mértékben eltérnek Benkő írásmódjától, illetve a ma alkalmazott közlési eljárástól. Olykor egyazon levélen belül maga Benkő is másként írja ugyanazt a szót.

Végül néhány szót Benkő helyesírásáról. Ebből a szempontból az újságok levelei külön csoportba sorolandók, mert ezekben a szerkesztői elvek érvényesültek. Így például a *-ban, -ben* rag a *Magyar Hírmondó*-ban mindig *-bann, -benn* formában olvasható, holott Benkőnek kételyei voltak e téren. A história szót egyszer rövid, máskor hosszú *o*-val írja, a *mely, olyan* szavakban az *ly*-et néha megkettőzi, néha nem. Eltérés az is, hogy legtöbbször az *alázatoson, bizodalmason* alakot használja, ellentétben a ma elterjedt írásmóddal; vagy: a *be* igekötőt néha az erdélyi nyelvjárásra jellemző *bé* formában írja. Ellenzi a túlzott purizmust: hibának tartja, ha kiirtanánk nyelvünkből az olyan latin eredetű szavakat, amelyek már gyökeret vertek (1791. március 1.).

A leveleket azzal a reménnyel bocsátjuk útnak, hogy ezáltal valami keveset törlesztettünk abból, amivel a hányatott életű nagy tudós, Benkő József emlékének tartozunk. Illesse köszönet mindazokat, akik e kötet megjelenését segítették.

Szabó György

Benkő József levelezése

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

1 Benkő József a középajtai református gyülekezetnek Nagyenyed, 1766. október 28.

Bibliai idézetekkel és más vallásos érvekkel bizonygatja, hogy még nem foglalhatja el a Középajtán neki felajánlott és apjától, Benkő Mihálytól negyvennyolc évig betöltött lelkészi tisztséget, mert föltette magában, hogy alaposabb fölkészülése érdekében előbb külföldi tanulmányutat tesz. Ígéretet kapott Bethlen Gergely alezredestől, hogy ebben támogatni fogja.

Közép-Ajtai Réformata szent és Nemes Eklé'sia; Minden becsületre méltó, 's a' Kristus Jésusban a' mi Édes Idvezitőnkben Szerelmes Drága Atyám-fiai!

Mindenestöl fogva igaz, mert az Igasságnak Szájától, JÉSUStól származott Beszéd ez: *Egy Próféta-is nem kedves a' maga Hazájában.* Luk. 4.24. De más felöl a' bé-vételre mindenestöl fogva a szükséges Beszéd az-is, a'mit a Nemzetségeknek Apostola Szent Pál igen hathatósan ki-mondott a' maga példájában mind azoknak, valakik az Évangyéliomnak szolgálatjával KRISTUS követségét akarják viselni, hogy tudni-illik *az Isten Szolgainak kell magokat viselni, sok türésben, nyomorúságokban, szükségekben, szorongattatásokban, háborúságokban, ditsőség és gyalázat által, szidalom és ditséret által.* 2. Kor. 6.[1] Én-is azért tapasztalván magamban az én ki-mondhatatlan méltatlanságomhoz és idétlenségemhez képest az Egyházi Szolgálatra gerjesztő Isteni Hívatalt, ennek a' Menynyei Jutalmat sok Isteni Igéretekből tsalhatatlanúl váró Egyházi Szolgálatnak hol ditséretes, hol gyalázatos terhétől félnem és magamat vonnom, bélyeges hitetlenségnek tartottam; és egyetemben *inkább választottam,* magamnak, *hogy az Isten' Népével együtt nyomorúságokkal illettetném, hogy nem mint a' bünnek ideig-való használával élnék,* a' Világ dolgaira való ereszkedésemmel. *Ugymint, ki nagyobb gazdagságnak itélem lenni a'* KRISTUS*ért való gyalázatott, nézvén,* a' Szent Mó'ses okulárján,a' *Jutalomnak fizetésére, hogy nem mint,* e' világ *Egyiptomának kintseit.* 'Sid. 11. 25, 26. De azonban az Isteni Kegyelemhez-való bizodalommal erössen feltettem magamban, hogy mind addig az ISTEN' nyájának Pásztorlására magamat ne alkalmaztassam; mig a' külsö Országoknak Tudománybéli Kintseiböl ha tsak valami kevés részt-is nem vennék, a' mi Nemzetünkhöz nagy Lelki Indúlatot viselő Akadémiákban; és így magamat alkalmatosabb Eszközzé készíteném valamelly szegény Hazánkbéli Eklésiának Legeltetésére; melly igyekezetemnek fel-segítésére minden érdemem nélkül méltóztatott, szép Igéretet-is vettem Kegyes Pátronusom, Méltóságos Gróff és Vice-Colonellus Bethleni BETHLEN GERGELY Ur Ö Nagyságától.

Nem azért tehát, mintha kedvetlen vólnék ahoz a' Népes és Szent Eklésiához, mellyből én-is eredetemet vettem, és a' mellynek betsületes Tagjai, nagyobbára Vér szerént való, mindnyájan pedig a' JÉSUS KRISTUSban és Lélekben buzgón

szeretö Atyámfiai, 's a' *Kikért én átok-is kész volnék lenni,* Róm. 9. v. 3. hanem az emlitett okra nézve, ha ISTENnek kegyelmesen tetszik, még ezen fényes hírt viselö Nagy Enyedi Böltseség' HÁZÁban maradnom énnékem szükséges lévén egy ideig, én azon Szent Hivatalra bé nem mehetek. A' Szent Eklésiának pedig nagy szeretettel gerjedezö Szivböl és Lélekböl köszönöm, és meg-hálálni, mig e' Világ engemet testben tartóztat, igyekezem, hogy mind engemet, ki az én Hívséges URAM JÉSUS KRISTUS *Saruja' kötöjének meg-oldására,* ezerképen *méltatlan vagyok,* meg-tisztelt, mind pedig szemeinek fogyatkozási miatt, negyven-nyóltz Esztendeig való Papi Hivataljának le-folyása után, már többet az ISTEN' Oltára körül nem szolgálható Tiszteletes Öreg ATYÁM uramat az én hivatalommal megvidámitotta. Mellyben némü némüképen a' jelent-ki, hogy én kedves Próféta Fiú vólnék magam Hazámban: mellyet háladatosan emlitek. Azonban azt kivánom ISTEN előtt meg-jelenö Könyörgésemmel, a' mit nagy esedezéssel kiván vala ISTENtöl a' Szent Mó'ses az Izrael' Gyülekezetének, így szóllván: *Az* UR. *a' Lelkeknek és minden Testnek* ISTENE, *rendeljen Férjfiat* a' KÖZÉP-AJTAI *Gyülekezetnek. A' Ki ki-menjen Ö-elöttök, és a' ki bé-menjen Ö-elöttök;* a' Ki ki-vigye Öket, *és a' ki bé-vigye Öket; hogy ne légyen az* UR' *Gyülekezete ollyan* mint a' Juhok, mellyeknek nintsen Pásztorok, 4. Mós. 27. 16. 17. Ezen buzgó kivánsággal maradok

A' Szent Eklésia' minden betsületre méltó Nagyobb és Kisebb Tagjainak, nagy részben Vér szerént való, mindnyájan pedig a' KRISTUS-ban szeretö Atyámfiainak

hóltig háládatos szívet viselni kivánó
Szolgájok és Atyjokfiok
Közép-Ajtai BENKÖ JÓ'SEF
Nagy-Enyedi *Theologus* Deák.

Nagy Enyed. 1766.
Mind' Szent Havának
28-dik Napján.

2 Csiszér József Benkő Józsefnak
[Dés] 1769

Tájékoztatást nyújt Dés fontosabb köz- és magánépületeiről, másolatot közöl több latin nyelvű, az építkezésekre vonatkozó, XVI–XVII. századi feliratról.

A magyarok kápolnájáról (Dés városán kívül a Szamos mellett) ezt írhatom, hogy a napkeleti oldalának közepin illyen írás vagyon:

Hunnus de Scythicis digressus sedibus hospes
Pannoniae glebam transfert, huc gramen et undam
Ter clamans DEUS, hac liceat tellure potiri
DESIACAMque Dei dixit de nomine terram.[1]
1578
Haec Fabius renovat Iudex monumenta Nepoti,
Cum Lucas Desius pascit ovile Dei.

Felyül a párkány alatt illyen irások vagynak:

Regn[ante] Celsis[simo] Prin[ci]pe D[omino] D[omino] Christophoro Báthori A[nno] 1571. Ren[ovata].

Regn[ante] Cels[issimo] Prin[ci]pe D[omino] D[omino] Michaele Apafi A[nno] 1678. Ren[ovata].

A napnyugati oldalán pedig illyen írás vagyon:

Magna Theresia, Romanorumque Imperatrix
Sceptra tenet, regit, et septem Castra potenter
Interioris item Szolnok moderatur habenas
Paulus stirps Comitum, atque heroibus editus Haller,
Supra mille annos et septem secula quando
Quinquaginta octo numerares messor aristas,
Restaurat rursum lapsum hac aetate sacellum
Ductor Nobilium, Bonis hunc dixere Johannem.
A[nn]o 1758.

Mindjárt a kápolnán túl, a Szamos parton vagyon az a kő,[2] mellyről azt mondják, hogy a hét kapitányok azon ültenek, mellyet holmi németek a Szamosba befordítottanak, de ugyan ő vélek ki is vétették, mintegy 30 pár ökör húztaki, a németeknek is sokba kerúlt; mások azt mondják, hogy nem németek, hanem valami csintalan legények vetették bé.

A reformátum templomon alól vagyon egy elpusztult templom; maga idejében igen pompás, és fényes készületűnek kellett lenni amint az utcákon heverő szép faragású kövei bizonyítják. Erről ezt tudom: régentén lakoztanak benne 12 augustinianus barátok, kik infidelitásban találtattanak, és per hanc notam mindenek Báthori fejedelemtől confiscáltatott, magokis exiliumba küldettek.[3] Ezután a fejedelem annak a sessionak egy részét donálta egy Kádár nevű embernek, aki sine semine deficiálván, adta az ecclesiának, mert az oskola vagyon rajta, s benne lakik Dombi. A más részén vagyon a Haller udvar, és házai.[4]

3 Kapronczai Ádám Benkő Józsefnak
[Bécs] 1773. november vége

Felszólítja Benkőt, hogy az erdélyi történelemre vonatkozó gyűjteményét küldje Bécsbe kinyomtatni; tiszteletdíj gyanánt felajánl harminc példányt.

4 Adam Chenot Benkő Józsefnak
[Nagyszeben] 1773. november 30.

Felvilágosítást kér egyes növényekről, különös tekintettel gyógyhatásukra.

5 Benkő József Adam Chenot-nak
[Középajta] 1774 eleje

Megkapta a Crantz-féle botanikai műveket. Bejelenti, hogy decembertől április végéig nem tud botanikával foglalkozni, mert anyagot gyűjt Erdélyi történetének megírásához, és felszólítást kapott Kapronczai Ádámtól, hogy művét küldje Bécsbe kiadásra. Chenot kérésére válaszolva közli, hogy vidékükön nem terem meg a gyapjúfestő fű, csak Brassó környékén ismeretes; a festőbuzér honos növény náluk is, ezzel festik a húsvéti tojásokat. Ír más növényekről is, amelyekből festékanyag nyerhető vagy felhasználható a gyógyászatban. Külön kitér egy ritkább növényre, a fenyő korpafúre, amelyet a nép gyomorbántalmak ellen alkalmaz, de több kárral, mint haszonnal; leírja, hogy a nadragulya főzetétől egy asszony eszét vesztette. Megemlíti végül, hogy ásványgyűjteménye van.

Exellentissimo ac undique Doctissimo Domino, Philosophiae, et Medicinae Doctori Experientissimo, Rei Sanitatis Transsilvaniae Consiliario Physicoque Regio etc. etc. Domino, Domino

Summo conatuum suorum Fautori, salutem ac geminata millies bona precatur Josephus Benkő.

Litteras TVAS, Excellentissime Domine, ultima Novembris anni elapsi datas, ineunte licet labentis Januario acceperim, et paucis post interpositis diebus, etiam duo Cranczianorum Operum Botanicorum tomi[1] ad me allati fuerint: officii tamen me mei immemorem ne quo pacto pronuncies, perquam humillime TE obtestor; nulla enim mihi Coronam vel Cibimum fida expediendi occasio suppeditata fuit. Est mihi consolatio ingens, quod Vir tantus, ac eximiae procul dubio humilitatis, homuncionem me observare supra opinionem dignatur. Quot profecto verba TVA, tot consilia, ea quidem ambabus a me manibus amplexa: TE tamen celare non me decet, nisi atro ingratitudinis lapillo[2] notari me velim, praeterito a Decembri, Aprilis ad exitum, esse me navum Botanices cultorem haud posse. Aliquot scilicet abhinc annis, quum studiorum causa *Enyedense* incolerem *Collegium*, inchoaveram res Transsilvaniae, patriae meae, colligere, ex iisque ejus Notitiam publicae exponere luci destinaveram; nec ab hac collectione in hodiernum usque diem destiti. Viderat meum hoc propositum quidam contubernalium meorum, juvenis bonae spei patriarumque rerum amantissimus, typographiae nunc Viennae in Aulico Typographeo operam navans;[3] collectionesque meas non ubique (absit verbo arrogantia) obvias observaverat; datis ille ad me literis exeunte Novembri anni praeteriti, haud contemnendis sollicitavit rationibus, quatenus opus meum festine Viennam mitterem, ejusque impressionem indubie promisit, transquietoque esse me jussit animo, super 30 (sat certe paucorum) exemplarium, in mearum compensationem fatigationum, donatione. Facile assensi; ac in id diligenter incubui, vt dictum laborem absolverem ante, quam Vegetabile revivisceret Regnum: triginta iam philyras descripsi, totidem adhuc circiter restant. Dum atmosphaeram Transilvanicam descripsissem, TVIS, Doctor Doctissime, vitulis, maximam partem, arare ausus sum: ne tamen inscio TE id fecisse videar, en, acclusam eam operis mei particulam transmisi, cogniturus sincere, an non mihi controvertas?[4] In describenda interim atmosphaerae cognitione instituti ratio non me sivit prolixiorem; quum aliquot centenae rerum varietates describendae mihi fuerint. His ita perspectis, ne me Prometheum,[5] ne in horas varium putes, velim: tantum enim abest ad Transsilvano-Geographicum opus quantocius absolvendum. Sed nec possum interim non aliquid temporis suffurari, volvendoque Praestantissimi Domini Cranczii operi consecrare. Sed tempus jam est interrogationes TVAS attigendi. Isatidem Sedis nostrae circulus non procreat, nec alibi reperi: Dominus *Becker* Pharmacopoeus Coronensis in quadam Districtus Barciae parte versus *Ó Sántz* sita frequentem crescere asserit, mihique eam, vt et Arnicam promisit. *Rubia Tinctorum* non paucorum hac regione rusticorum in pomariis locum invenit, et tingendis[6] ovis,[7] ceu lignum Brasilianum et Pernambucum aliis in locis, inservit. Habeo alias quoque plantas coloribus sacratas, quarum e numero est etiam *Rubioides* Linnaei, sed nihil fere adhucdum colorum expertus sum, TVIS jam consiliis experturus. Vino quidem et spiritibus, reliqua inter tentamina, *Helianthi annui* (Corona Solis Tournefert) seminibus cortice nigricantibus, rubrum conciliare colorem, sic satis quidem elegantem ad tenacissimum, proprio didici experimento; non aliter, quam maceratis in quolibet spiritu, iisdem semimibus. Hoc itaque meum dico inventum, quatenus vel nusquam legi, vel meam observatio effugit diligentiam. Linteo vero expresso e baccis Phytolaccae

succo imbuto *Tornam* solis imitatus sum; at elegans ille color in liquidis inconstans est. *Parietaria* circa Coronam vulgaris est. *Glycyrrhizam* in Háromszék non observavi, in sede Udvarhely aliquot locis, prout etiam Bethlen Szent Miklósini in horto Illustrissimi Comitis et Vice Colonelli Gregorii Bethlen dudum et copiosam vidi, questus tamen gratia, licet bene posset, non colitur. *Rhoem coriariam* bene multi magnatum in Transsilvania horti suppeditant; ea vero spontanea multiplicatione se propagat, ut *Olasztelekini* ac *Nagy-Ajtae* videre est. *Rhaponticum* e montibus Passum Ojtozensem respectantibus copiosum adportari curabat quatuor abhinc annis, *Schnel* quidam Apothecarius Coronensis: sed communicata ab eo mecum radix jam fere exsucca vitam meo in horto resumere potuit minime. *Rhebarbari* seu *Rhei* vero semina Coronae maturata habeo, praesenti decrescente mense terrae committenda. Viventem *Jovis florem* vidi nunquam. Porro dum piam TVAM de plantis noxiis et suspectis monitionem considerassem, occasionem arripui[8] TIBI mittendi ac declarandi plantam non ubique nascentem, scilicet *Selaginem* Linnaei *Lycopodii Speciem,* cujus ingentem in montibus sedem Bardotz a Csík discriminantibus copiam cum fratre meo reperii; hanc vulgus *Részeg György füve,* id est *Herbam Georgii ebrii* nominat, juxta Pagum Parajd habitantibus autem *Serke fű* audit. Decocto hujus, in obstinatissimis chronicis quibusque morbis alvum sollicitare, rusticis harum regionum in more positum ac ordinarium ferme est: vi sua tormenti instar agente ac mortalium vix non latera (vt Reverendus Genitor meus, juvenis tentaminis reus, saepe meminit)[9] extrudente, profuit quibusdam, nocuit pluribus. Idem multi factitant cum tantillo radicis *Belladonnae* decocto, quo praeterita proxime aestate rationem omnem port aliquot horas redeuntem et vitam prope, mulier quaedam hac mea in patria amiserat. – Miras illa habuit imaginationes disturbationem rationis suae initio. Quantum ad *mineralia:* Ea quoque mihi perplacent, habeoque quasdam Lapideo e Regno collectiones. Aliquod hujus, juxta ac *Regni Animalis* specimen, in praememorato meo de Transsilvania opere, dedi. Fortassis plura, Deo juvante, aetas, quam 33 annorum habeo, mihi suggeret, dum aliquem aliquando habeam, cum quo talia conferre valeam.

6 A Gubernium Benkő Józsefnak
Nagyszeben, 1775. január 12.

A Gubernium felszólítja Benkőt, hogy nyilatkozzék: milyen feltételek mellett tarthatna előadásokat a gyógynövényekről Nagyszebenben és Brassóban. 1775. július 1. és szeptember 15. között sor kerülhetne a nagyszebeni, 1776 ugyanazon időszakában a brassói tanfolyamra.

Reverendissimo Josepho Benkő Ecclesiae Reformatae Középajtaensis Parocho.

Repraesentatum est Gubernio ab Inclita Sanitatis Commissione Dominationem Vestram in explorandis herbis salutiferis ad materiam medicam pertinentibus, ac Re Botanica singularem acquisivisse notitiam, et ex adepta herbarum cognitione amore Patriae ad communicanda quaevis advenientibus singulis se exhibere proclivum; quo non sine singulari complacentia intellecto Gubernium, Dominationi Vestrae perscribendum, insimul ejusdem informationem hauriendam existimavit, an publicas in hac arte Praelectiones Cibinii et Coronae (cum in his duabus Civitatibus numerosiora habentur Pharmacopolia) suscipiendi animum habeat, ita quidem ut illas 1ma Julij usque 15ma Septembris Anni 1775. Cibinii ordiendo, sequente tandem Anno 1776. easdem Coronae continuare illis itidem Mensibus posse credat; praestolatur proinde Gubernium circa praemissa

Dominationis Vestrae declarationem, quibus sub conditionibus, quove tempore hujus generis praelectionibus vacare possit, ut accepta illa, de ulteriori Instituti hujus promotione dispositiones fieri queant. Cibini, die 12a Januarii. 1775.

Sonnenberg

7 Benkő József a Guberniumnak
Köpec, 1775. március 12.

Örvend a Gubernium megkeresésének, mert ebből látja, hogy a felsőbb szervek gondot fordítanak a botanika tudományának előmozdítására. Feltételeit pontokba szedve közli. I. 1775-ben nem tud vállalkozni arra, hogy előadásokat tartson, mert gondoznia kell kertjét, s főleg azért, mert lelkészi és egyházkerületi jegyzői munkája lehetetlenné teszi, hogy két és fél hónapig egyfolytában távol legyen falujától. Ezzel szemben vállalja, hogy májustól szeptemberig kéthetenként, tehát megszakításokkal előadásokat tart. II. A Középajtától való nagy távolság miatt javasolja, hogy az előadások színhelye Brassó legyen, ahol a sok fiatal gyógyszerész az ő irányításával gyógynövényeket gyűjthetne. III. Nagyszebenben is vállalja, hogy előadásokat tart, de csak abban az évszakban, amely botanizálásra alkalmatlan. IV. Javasolja, hogy az előadások kezdete ne 1775-ben legyen, mert így maradna ideje az alaposabb felkészülésre, továbbá arra, hogy botanikai kutatásokat folytasson, főleg Nagyszeben környékén. V. Mivel papi állására helyettest kell fogadnia, s az utazgatás is költséges, kéri a Gubernium jóindulatát. VI. Az előzőkben vázolt jövőbeli működésével hasznára kíván lenni a) a gyógyszerészetnek, b) a gazdasági életnek és c) a művelődésnek.

Excellentissime Domine Liber Baro, Regie Plenipotentiarie et praesses, Excelsum Regium Magni Principatus Transilvaniae Gubernium, Domine, Domini Benignissimi, Gratiosissimi!

Commissionales Excelsi Regii Gubernii sub numero 9942, ex repraesentatione Inclitae Sanitatis Commissionis, ad me indignissimum datae, et humillimo obsequii cultu 28. Februarii acceptae, ingenti me adfecere gaudio, non ex eo solum, quod Supremus magni hujus Principatus Magistratus, *cum singulari complacentia,* quantulamcunque in *Re Botanica meam notitiam,* et ex ea, *ad communicanda quaevis, advenientibus singulis, proclivitatem,* juste intelligera non dedignatus fuerit; sed, et maxime quidem, quod paterna prorsus sollicitudine ad promovendam Botanicem, scientiam videlicet utilissimam, sed hac in Provincia adeo hactenus neglectam, curas converterit. Hoc namque felici et composito ad Scientias Seculo, dum omnibus ferme Europae angulis, *Vegetabile* ac reliqua duo Naturae Regna ad leges et notitiam complurium composita conspiciatur; nostra sane Transsilvania, paucis Eruditorum exceptis, quid *Historiae Naturalis* nomine intelligendum veniat, haud medioori scholasticae imprimis juventutis damno, ignorare cogitur.

Quanto itaque, hac in ora, Scientia Botanica est jejunior; tanto mihi, naturali licet ductu scientiaeque tam amoenae utilitate ad eam proclivi, ejus cultura extitit difficilior, nec ideo ultra Botanophili nomen adsurgere mihi licuit: diligenti tamen plantarum sponte nostra regione provenientium et in hortis cultarum investigatione, Botanicorumque recentiorum lectione, vt et plantarum nonnullarum hoc solo non crescentium in hortum meum conquisitione, adjutus, eam me adquisivisse notitiam, qua huic se sciantiae addicentibus aliquid prodesse possim, non sine erubescentia quidem, at ad benignum Excelsi Regii Gubernii jussum, ingenue confiteor. Nec diffiteor interim, magnum mihi continuandi hujus studii calcar additum fuisse Comissionalibus Excelsi Regii Gubernii anno 1773. 12. Junii datis, quibus ex providentissimo MATRIS AUGUSTAE mandato, praeter aquarum soteriarum explorationem, herbarum quoque specialium inquisitio, quoad fieri posset, circulis omnibus injungebatur, simulque curiosis rerum Naturalium amatoribus,

earundem investigatione, opportuna bene de Patria merendi occasio offerebatur. Tunc proinde Declarationem ego quoque meam Excelso Regio Gubernio devote submiseram.

Nunc ad Commissionales Ejusdem Excelsi Regii Gubernii, quibus quaeritur: *an publicas in arte Botanica Praelectiones Cibinii et Coronae suscipiendi animum habeam, ita quidem, ut illas a 1ma Julii usque ad 15tum Septembris Anni 1775. ordiendo, sequente tandem anno 1776. easdem Coronae continuare illis itidem Mensibus posse credam, quibusque sub conditionibus hujus generis Praelectionibus vacare possim?*

Declarationem meam, punctis sequentibus exhibeo humillime:

I. Licet nihil mihi prius sit, quam Superiorum voluntati obsequi, publicaeque utilitati, in Re cumprimis Botanica, si quid valeam, consulere: juxta tamen praescriptam Normam, pro anno praesente, obligare fidem meam capax non sum. Praeter enim curas minores, domesticas videlicet et hortenses illas, quas plantis in hortum meum illatis dicare soleo, Pastoratus, simulque in Dioecesi Erdővidékensi Notariatus officium, *dimidium, et duos continuos Menses* me abesse haud sinunt. – Totidem tamen Mensibus *partite supputatis,* dimidiatis scilicet, *Majo, Junio, Julio, Augusto et Septembri,* Rem Botanicam pro publica me tractaturum utilitate, juxta sequentia puncta, prompte promitto: cum hunc in modum Sollemnioribus Officiorum meorum negotiis adesse possim.

II. Quum igitur distantior loci situs tot mihi vicibus Cibinium eundi occasionem praecludat: facile patet, non ultra Coronam Praelectionum mearum Sphaeram, hoc saltem, prout dixi, anno, extendere me posse; Coronae vero, aut hoc anno praesente modoque praemisso, aut juxta punctum IVtum me vel maxime velle. Et est in his idonea quaedam ad promovendum Institutum commoditas, tam quod Coronae *Herbariorum vivorum* compositio apud juniores quosdam Pharmacopolas, me ductore, sub incude sint, quam quod ante 1mum Julii plantae quaedam vel prorsus evanescant, vel absolvant fructificationem, ex qua essentiales characteres peti debebant.

III. Sed ne me Cibinio abstrahere velle, et fallere fidem meam, eludereque paternam Excelsi Regii Gubernii Intentionem videar; dummodo mandetur mihi, veniam omnino anno labente Cibinium, ea aestatis parte, quae pro herbationibus erit opportunior, commoraborque ibidem, quamdiu plantas in territorio Civitatis reperibiles, discere aventibus, pro specimine monstrabo, cum iisque de tractando Studio Botanico, de comparandis Botanicis Auctoribus et huc pertinentibus aliis circumstantiis consultando conferam, et ulteriorem Excelsi Regii Gubernii dispositionem intelligam, meque ad futura determinare valeam.

IV. Obligatam punctis Imo et IIdo fidem meam solvere licet paratus sim: praestaret tamen, vt mihi quidem videtur, currente anno 1775to instituere *Adparatum,* quo futuris temporibus, negotium Botanicum utilius tractari posset. – Forte scilicet praestaret, si cum puncti IIItii et Vti implemento, quasdam adhuc *excursiones botanicas* et itinerationes, locis nondum a me perlustratis, et maxime Cibinio advicinantibus facerem; plantas (immo quasdam etiam Opes *Lapidei et Animalis Regni*) colligerem non hactenus repertas sed fors reperiundas, *Siccos Hortos* sive Herbaria, et unum quidem pro Dicasterio Rei Botanicae curam gerente, aliud pro Auditorio Cibiniensi construerem, sicque Cibinium aliquando adirem ditior: cum enim non omnes ferat tellus Cibiniensis plantas, nec discentibus, peregre pro herbarisationibus abesse contingat; consequitur, utilius cum hoc aut simili Adparatu subjectum Institutum fore processurum.

V. Esset certe gaudium ingens mihi, si gratuitam in his negotiis operam,

taliterque meum erga patriam amorem ardentissimum contestare liceret: ast quoniam pastorali meae functioni aliquis mercede per me conducendus et substituendus, porroque itinerum et excursionum, similiter et fatigationum ac expensarum molestiae mihi devorandae futurae sint; non possum AUGUSTISSIMAE MAJESTATIS et Excelsi Regii Gubernii Benignitati, ex beneplacito suo prorsus quidem promananti, non me commendatum velle humillime.

VI. Postquam Regia fultus fuero Benignitate, praelectionumque et investigationum botanicarum occasione munitus; vt in dies rationem reddam occupationum mearum, dabo sollicitam omnino operam, dabo et industriam, vt curae meae, aliquid saltem tandem aliquando conferant.

a) *In usum Pharmaceuticum* (Officinis scilicet Coronensibus) quatenus plantae nondum Pharmacopolis notae, quarum virtutes Celebres Medici forsan, vt fieri consvevit, elicient, et in Officinas inferent, manifestabuntur; aut vulgo commendatae, monstrabuntur. Exempli gratia: *Petasites* de radice non pridem commendata et ab Excelso Regio Gubernio publicata, nostro vicinisque circulis nota nemini, a me monstrata erat.

b) *In usum Oeconomicum.* Ne plura dicam: intra decursum anni labentis docebo forte, *Rhoem coriariam,*[1] non raram in Transsilvania, nec cultura difficilem plantam, cerdonibus vero maxime commodam; et *Rhoe Cotino,* vulgo *Szkumpia* dicta, – a Reverendissimo Patre Fridwaldszky[2] laudabili industria reperta, usibus coriariis longe aptiorem, qua cerdones Hispani, ac precipue *Cordubenses* (unde pelles hac planta paratae *Kordovány* dici consveverunt) utuntur, oeconomicum exhibere usum.

c) *In usum Litterarium;* erudito siquidem Orbi Naturalis Transsilvaniae status et decus nativum, his similibusque mediis innotescat.

Jam demum, cum praemissae declarationis, meique ipsius indignissimi, in Benignitatem et Gratiam Excelsi Regii Gubernii submissione emoriar

Excellentiae Vestrae et
Excelsi Regii Gubernii

servus humillimus
Josephus Benkő
Parochus Ecclesiae Helveticae
Confessionis *Közép-Ajtensis*
m.p.

Köpetz, 1775. 12. Mart.

8 A Gubernium Benkő Józsefnak
Nagyszeben, 1775. szeptember 1.

A Gubernium véleménye az, hogy az előadásokat nem Nagyszebenben és Brassóban, hanem Kolozsvárt kellene tartani, ahol a botanika az orvosképzés szolgálatában állana a már létesített sebészi és a létesítendő orvosprofesszori állással együtt. Benkőt felszólítják, vállalkozik-e a kolozsvári botanikai előadásokra.

Domino Josepho Benkő Ecclesiae Reformatae Közép-Ajtensis Parocho, Cibinii 1mo 7bris 1775.

Ad demissam Gubernii Repraesentationem, quoad praelectiones circa Rem Botanicam per Dominationem Vestram Cibinii et Coronae instituendas Majestati Suae Sacratissimae sub 6ta Julii anni currentis substratam, dignata est Altissima Eadem media benigni Decreti Aulici 9na Mensis Augusti anni currentis emanati

Gubernii Regii opinionem depromendam benigne jubere: an non, considerato eo, quod Juventus Artem Medicam et Chyrurgicam addiscere volens Claudiopoli, ubi Magister Chyrurgiae jam stabilitus et Professor quoque Medicinae juxta Intentionem Regiam successu temporis constituetur, facilius huic quoque studio vacare possit, Cathedra Botanices Dominationi Vestrae potius Claudiopoli, cum minori omnium, qui in hac scientia progressum facere intendunt aggravio anno futuro assignanda esset? Cujus supremae Ordinationis Regiae tenorem Dominationi Vestrae eum in finem communicandum duxit Gubernium: quatenus Declarationem suam, an ex recensitis in Regio Decreto rationibus tradendas in Re Botanica praelectiones potius Claudiopoli, quam Cibinii aut Coronae suscipiendi animum habeat? Gubernio quantocyus submittere haud intermittat.

Sonnenberg

9 Benkő József az Egyházi Főtanácsnak
Nagybacon, 1775. szeptember 18.

Részletes tájékoztatást ad a kerület református egyházainak állapotáról, különös tekintettel a hívek és lelkészek sérelmeire. Itt-ott javaslatokat terjeszt elő a helyzet orvoslására.

Erdélyi Nagy Fejedelemségbeli Méltóságos Fő Consistorium, Kegyes Patronus Uraink!

Excellentiátok és Nagyságotok még Juliusban kólt Mlgs Levelét éppen 6ta Septembris alázatos engedelmességgel vévén, legottan két Papok, a *Miklósvár* és *Bardotz* Székekbéli Tekintetes Continua Tábuláktól kérettetett Adsistensekkel együtt, Tractusunkat Eklésiánként el-járták, és elkészitették ezen *adcludált* két *Tabellákat*,[1] ugy mint, a' Felséges Királyi Guberniumnak submittálandót *de Piis Fundationibus;* és a' Mlgs Fő Consistoriumba alázatoson bé-adandót *de Proventibus et Salariis Ministrorum,* még pedig ezt olyan és annyi Rubricákkal, hogy egyszeribe egészlen szemlélni lehessen belőle, miképen és minémü környül álló dolgok között légyenek Eklésiáink.

Igen nagy örömünkre esett pedig az, hogy ily jó alkalmatosság adaték nékünk Eklésiáink felől való panaszainknak, melyek Lelkeinken vagynak, Excellentiátok és Nagyságtok kegyessége eleibe való ki-öntésére. Ugyan is:

1. *Miklósvárán,* hol is 1718dik Esztendő előtt egészlen a' mi Vallásunk virágzott, és miénk vólt a' Templom 's Parochia: akkoron Kálnoki Ádám Ur által ezek elfoglaltatván, mái napiglan a' Plebania fenn áll, és a' Pápistáknak, kiket az emlitett Ur erőszakoson 's kinzásokkal hajtott el Vallásunkról, számok szaparodott: mindazonáltal mostan is az ott lévő Magyaroknak fele Reformatusokból áll. Ezek szegények nem tsak titkon nyögnek, hanem magok állapotjokat siralmoson előnkbe is terjesztették sok rendben; minthogy közökbe Papnak bé menni éppen nem bátorságos az Functiora, és sok időktől fogva meg is szünt ott a' Reformatusok részéről való publicus Cultus, annyira, hogy tsak annyira sem bátorkodott más, mint a' Közép-Ajtai Pap, a' ki ottan ebben az esztendőben egyet Keresztelt, és az előtt egy Hallgatóját oda való Reformátával copulálta. Terjesztettük mi is ezeknek a' Szegény Lelkeknek állapotjokat a' Mlgs Fő Consistorium eleibe, sőt a' Császári Felség eleibe is, azon árva Eklésiának Instantiájával egyetemben; de még eddig semmi vigasztalást nem nyerhetvén, unszoltatunk szüntelen, hogy Excellentiátoknál és Nagyságtoknál zörgessünk alázatoson. Bátorkodunk is zörgetni mind azért, hogy a'Hazának efféle dolgokra nézó Törvényét, mind eddig az Uralkodó Felség és az Haza Mlgs Statussai nem cassálták, mind pedig azért,

hogy példát sem tudunk az egész Hazában, hogy valamely Faluban ennyi Reformatus Lelkek lévén, hozzájok Pap ne járhasson bé; sőt nagy Papista Eklésiával együtt, látunk Részünken való Papot kevés Lelkeknek legeltetésére azon egy Faluban szolgálni, mint Udvarhely Széken *Dobófalván* 's egyebütt. Méltóztassanak azért Excellentiátok és Nagyságtok, ezeken a' Lelkeken a' ki telhetésig könyörülni, és nékiek az Évangyéliomnak mezejére útat nyitani. Mert ennyi időtől fogva meg szünve lévén ott a' mi részünkről való functio, nem bátorkodhatunk (leg alább magunktól) közökbe Papot küldeni.

2. Az Három-Széki Eklésiákban, ez előtt egy nehány Esztendőkkel, meg kezdették vonni a' Kepét a' Catholicusok a' mi Egyházi Rendeinktől, és kezdették adni magok Religiójokon lévő Papoknak; holott a' mi Vallásunk Sorsossai, kik Catholica Eklésiákban laknak, a' Plebanusoknak kepéznek. Ki-harapodzott ez a' hiba, három Esztendők alatt Erdővidéki némely Eklésiákra is, nevezetesen *Köpetzre, Bibartzfalvára, Olasztelekre* és *Fülére;* holott is, a' mint végére járhattunk, a' Baróti Tszls Plebanus sem vészen semmit Vallása Sorsossaitól, hogy annál inkább elszokjanak azok a' mi Papjaink fizetésének meg-adásától: jóllehet vagynak még némelyek az emlitett Eklésiákban is, kik magokat a' fizetéstől nem vonogatják. Minémü igasságtalanság légyen ez, bizonyitják a' Baróti, de az ő náloknál sokkal számosabban lévő Miklósvári Reformatusok is, kik a' kepét oda fizetik.

3. *Bölönben* és *Nagy-Ajtán* együtt lévén a' Reformata és Unitaria Eklésiák; a' két közön egyik felé sem fizetnek a' Catholicusok, holott a' mi Papjainknak tartoznának Kepével: minthogy Miklósvárán Vnitariusok nem lakván, bért sem adnak, a' miéink pedig adnak a' T. Plebanusnak, kiknek is Hallgatóinak reputáltatnak a' Bölöni 's Nagy-Ajtai Catholicusok.

4. Vagyon ilyen casus is Olaszteleken, hogy Mlgs L. Baronissa Dániel Lőrintzné Aszszonynak Udvarában, egy Catholicus, más Vnitarius, harmadik Reformatus, Személyek laknak, de házaik és oeconomiáik vagynak a' Faluban; még is Házok népére a' Kepét megadni nem akarják, tsak az okon, hogy magok Udvari Szolgák. Maga a' Mlgs Aszszony Ő Nsga is ezen dologban requiráltatott, de minden haszon nélkül.

5. Minémü tsekély fizetése légyen a' Nagy-Ajtai Papnak, meg-mútatja a' Tabella. Felette igen szükséges vólna pedig oda az illendő fizetés, nem tsak azért, hogy az idegen Vallásuak között tisztességesebbetske móddal élhetne, hanem főképen azért, hogy az alkalmatosabb fizetéssel mindenkoron alkalmatosabb Pap tartattatván, a' mi Részünkön valók ne tsak ne fogynának, de szaporodnának is. Jegyezve látjuk, hogy régen 30. Forint járt vólna e' végre, a' Mlgs Fő Consistorium Rendeléséből, de ma egy pénz sem jő.

6. Vagynak némely Eklésiákban oly nyakasságok, hogy sem a' sok rendbéli intésekkel, sem a' Tractualis Visitationak törvényes fenyegetéseivel nem gondolván, a' Parochiának romlásait meg-újitani nem akarják. El-fogjuk rövid időn próbálni némely helyen a' Canon szerént való büntetést; de Bölönben miképen lehessen a' Reparatiokat véghez vitetni, nem látjuk: minthogy ottan a' miéink kevesebben, az Unitariusok pedig számosabban lévén, talám közöttök és miattok, gyaláztatni fogna Religiónk, ha a' Szent Functio, (ámbár a' Keresztelésen kivül) Canon szerént, meg-akadályoztatnék, vagy hasonló büntetés tétettetnék. Az effélékben való panasznak is pedig, a' Militaris részről kivált, végét nem érhetjük.

7. A' Nagy-Ajtai Eklésia az Vnitariusokból szedegettetvén, Törvény szerint a' Parochialis Fundusból és Appertinentiákból a' maga proportionata Részét

kívánhatja: mert régen mind azok Catholica Parochiához tartozók lévén, ezeknek Elei is oly részesek vóltanak bennek, mint amazoknak Elei. Ennek meg-mozditásánál egy szükségesebb dolog nem vólna Nagy-Ajtán; mivelhogy telyességgel mindeneket az Vnitariusok birnak.

8. Ürmösre, kevés Hallgatóinkhoz Pap és Cantor szolgál Vasárnaponként; még is a' miénktől az Unitárius Ministereknek mégyen a' Kepe.

9. A' Száraz-Ajtai Eklésiának szintén annyi Fundussa van, mint a' több egész Tractusunkbéli Eklésiáknak; még is mindazáltal a' Proventus ahoz képest kevés, a' költés pedig rendeletlenül bóv. Nagy fogyatkozás itt az, hogy helyt lakó Immunis Nemes ember egy sintsen; és minthogy minden a' lakós Katonák kezeken forog, a' pénz jövedelemből hir nélkül is némely Tisztjeik *ad interim* participálnak, Commandónak ki-fizetésére 's egyebekre. Ebben pedig az a kár vólt, hogy az olyan pénz haszon nélkül állott; de ezután sokkal érezhetőbb károk fognak következni. Azért, sok gondolataink után is nem találhattuk ennek jobb orvosságát, mint ha méltóztatnék a' Mlgs Fő Consistorium, az Egyházi Rendből, ezen Tractusból, valamely oly Személyt oda Inspectornak rendelni, valamely illendőtske Saláriummal, ki gyakorta oda látogatna, 's maga Salariumát több gyümöltsözéssel forditaná meg.

Instálunk mint ezekhez képes igen alázatosan a' Mlgs Fő Consistoriumnak, méltóztassék kegyesen, ezen mi erőnknél nagyobb tehetséget kivánó törésekre állani, az Istennek Ditsőségéért. Magunkat pedig Nagy Méltóságu Patronus Urainknak Kegyes Gratiájokba ajánlván, vagyunk

Excellentiátoknak és Nagyságtoknak
alázatos szolgái az Erdővidéki
Ref. Tractusnak Insp. V[ice] Curatorai
és Esperestje.
Benkő Jósef Tractualis Not[arius]
által.

Nagy-Batzonban 1775.
18. Sept.

10 Benkő József Pataki Sámuelnak
Középajta, 1775. október 8.

Tanácsot kér a címzettől: vállalja-e a kolozsvári megbízatást vagy sem. Egyszersmind kifejti elképzeléseit arról, hogy mit, milyen tankönyvek alapján adna elő.

Tiszteletes Doctor és Professor Uram! nékem minden érdemem és ismeretségem nékül méltóztatott nagy Jó Fautor Uram!

A Kegyelmed drága szép könyveinek olvasását és azokból sok árkos írásoknak kiszedését, ezelőtt nem kevés napokkal elvégezvén, valóban utánna vigyáztam az alkalmatosságnak, melyen viszszaküldhetem vala, de mintsem annyi kézen fordulyon meg, jobbnak tartám várakozni egy kevés ideig (azonkivül is az idő, mely ezen könyvekhez tartozott vólna, már eltelvén) valami Árkosi ember után, kinek az Unitarium Collegiumban tanuló fijához bizonyosan útja lészen éppen Kolosvárra. Alázatosan kérem azért Tiszteletes Professor Uramat, muljék el ellenem méltán származhatott nehézsége. Szégyenlem is, de bánom is, hogy kételenségből igy betévém magam előtt kegyelmed megnyilt ajtaját.

Mégis mindazáltal ugyan azon zörgetni bátorkodom újabban is más színű és fontos dologban: nóha eléggé képzelem, hogy én soha semmivel magamnak nem kötelezvén Tiszteletes Professor Uram kegyességét, nagy szemtelenség és orczátlanság nélkül ezt nem cselekedhetem. A dolog ez: Felséges Aszszonyunknak

submittálván a Felséges királyi Gubernium maga szándékát, mely szerént Szebenben és Brassóban *Botanica Praelectiókat* akarna általam tétetni nyári holnapokon, inkább tettszett Ő Felségének, hogy a Tanulóknak jobb kezek ügyiben léteért Kolosváratt lennének a Praelectiók, és 9-dik Augusti költ Rescriptum által akarja kegyelmesen nékem adsignáltatni az ottani Universitásban való *Botanica Cathedrát.* Erre való válaszomat sietteti a Felséges királyi Gubernium, és ugyan azont javallja Tiszteletes Málnási Uram[1] is Szebenből, de nem olyan sietö hogy tanácskozás nélkül tégyem azt. Magamtól ha tanátsot kérdek, a tsak abból áll, biztatom-é magamat? A Szebeni Praelectióra már kigondoltam volt az Ideát; választottam vala magamnak Manualist is, ú. m. *Reussii Compendium Botanicum:*[2] ez a Tubingai Professor tavaly 28 árkoson in 8-vo kiadott munkájában, *Terminológiát* ád elő, igen jól és világosan, s Németül is exprimálván a Botanicus Terminusokat *Linnaeus* „Philos[ophia] Botanic[ae]" és *Lipp*-nek „Enchiridion"-ja szerént, azután *Plantas Germaniae indigenas*[3] (de a mint látom, korántsem mind) recenset secundum Classes Linnaeanas, ugy pedig, hogy mindenik occurált plantának először *genericus charactereit, juxta Genera Plantarum Linnaei* előadja, s mindjárt mindenik genusnak utánna vetegeti a Német földön találtatott *Specieseket* a Linnaeus descriptióival, oda tévén Német neveit, virágzása idejét, termő helyét, Ereit, s Oeconomicus hasznait. Ugy tartatik, hogy *Institutióra* in Re Botanica, ennél jobb ki nem jött; ezt pedig jól értem, másokkal is megértetni tudom: annyi plántát is talám találok Erdélyben, mint benne vagynak feljegyezve. De hiszem, ha tsak két, háromszáz félét esmértethetnék is most elsőbben másokkal, szinte elég volna ezen a földön. Nem kivánnyák, hogy a Linnaeus Systemájában valókat, melyeket ő maga sem látott mind egyig, mind eltanitsam, hanem tsak az Erdélyben valókat. Ha pedig kert jó móddal erigáltatnék, a mi oda másunnan megszereztetnék, azonnal meg lehetne ismérni. Tudom ugyan, hogy a kik ez előtt ismértek engemet, nem gondolhatják hol tanulhattam volna; de tudja az én sok fáradságom, tanulásom és ezek mellé ragasztott sok költségem: jóllehet én bizony nem oly gondolattal tselekedtem ezeket, hogy a Botanica Chatedrával tsak álmodozni is tudtam vólna eleve. De ez az én magamnak való felelésem igen tsonka, mivelhogy ha egy részről sok serkentő okaim láttatnak, másfelől sok akadékok tűnnek előmbe a conditiónak amplectálása felől. Én azért tsak titkosan, Édes Tiszteletes Professor Uram, a Kegyelmed jó Lelkétől várok (Szebenből is két Suffragiumot még ehez várok, és úgy kivánok concludálni) egy egyenes és minden simitás nélkül való tanácsot, melyet minden más tanátsoknak bizonyosan elejekké tészek. Valyon mit tselekedjem? Lenne-é ott kert, lakni való jó alkalmatosság, Reformátusnak bátorság és tsendesség? Én feleséges, Gyermekes ember vagyok, igen kevés költéssel nem élhetek, avagy tsak a közepes becsületre vigyáznom kell. Tudom, hogy a Chyrurgiae Professornak 400 Rh[énes] forint rendeltetett. Rendeltetik nem sokára (a királyi Rescriptum tenora szerint) Medicinae Professor is, de nem íratik fizetése. Nékem is arról semmi emlékezet nem tétetett. A sok egyéb difficultásokat elhallgatom, melyeket Tiszteletes Professor Uram nálamnál százszor is jobban meg tud hányni, vetni.

Mit kell hát tselekednem?

Igen bizodalmason és alázatos szívből kérem Tiszteletes Doctor és Professor Uramat, ne sajnálya e dologba belé tekinteni, és tanátsát velem a Postán Brassóra közleni, által adván a becsületes Typographus Legénynek Közép-Ajtai Szabó Györgynek (kinek is e felől írtam) a Levelet, hogy Ő kegyelme a maga pénzin feltégye.

Kevés hegyet völgyet járhattam meg a nyáron, azért kevés olyan plántákra is akadtam, melyeket eddig nem találtam vólna. Találtam ugyantsak a napokban *Marsileam Natantem,* ezelőtt pedig: *Stelleram Passerinam, Lythrum hyssopifolium,* és a tavaszon *Soldanellam alpinam, Triglochin palustrem* (de talán ezeket más levelemben is írtam vala) és még vagy kettőt.[4]

Várván Tiszteletes Professor Uramnak ingyen való kegyes favorát, és abban magamat bizodalmas szívvel ajánlván vagyok

Tiszteletes Professor Uramnak
Nagy Jó Fautor Uramnak
Közép-Ajtán,
8. October 1775.

kegyességével meg-kötelezett
alázatos szolgája
Benkő József,
Közép-Ajtai Ref. Pap m.k.

11 Benkő József az Egyházi Főtanácsnak
Brassó, 1775. október 27.

Tanácsot kér, vállalja-e a kolozsvári megbízatást. Serkenti ambiciója, tudományszeretete, ugyanakkor visszariasztják az anyagi és más természetű nehézségek.

Erdélyi Nagy Fejedelemségbeli Méltóságos Fő Consistorium, Nagy Méltóságu Kegyes Atyák; igen Kegyes Patronus Uraim!

Az Apostoli Felségnek, és a Felséges királyi Guberniumnak nagy kegyelmessége, melyel, a mint vélem, nem valami *periodica,* hanem *perennis Botanica Chatedrát,* méltóztatott számomra a Kolozsvári *Universitásban* el rendelni, a mint tsudálatos előttem, ki ezen Hazánál külyebb alig léptem, úgy megköszönhetetlennek is tetszik. A Fűvészség előttem igen kedves volt, és talám mind időt, mind pedig tsekély állapotomhoz képest költséget tőlem többet édesgetett ki, mint kellett vólna, kiváltképpen, minekutánna a Szentséges Udvarnak és a Felséges királyi Guberniumnak, az hasznos vizek és orvos füvek aránt való Parantsolatját megizelitettem vólna! de nem gondoltam, hogy éppen ilyen következése légyen. Mostan azért nem kevés gondolatok foglalták el elmémet, mit kelljen tselekednem ebben az érdemem felett való megtiszteltetésemben. Mert jóllehet, méltó akadályokat kell képzelnem nékem, ki falura való telepedésem után, egy ilyen Universitást megillető dolgokban magamat keveset foglaltam, és idegen éggel az előtt is magamat nem simogattam: mindazáltal az a kies Tudomány és annak másokkal való közlése engemet rettenteni nem tud; de másfelől sergesleg jónek előmbe nékem Papnak, Feleséges és Gyermekes embernek, hazámban lakó s illendő betsületben lévő és a Falusi életnek alkalmatosságaival s könnyebbségeivel meg szövetkezett személynek, az akadályok, melyek a jövendő „kitudjá"-val fenyegetnek; szemembe tűnnek egyszersmind magától a Füvészség Tudományából származó nehézségek is, bizonyost nem tudván az aránt, ha valjon az ahoz kivántató kertre való költség, és legszükségesebb dolgok a Füvészség Tudományához, avagy tsak szűkölve is és a dolognak kitsin kezdetéhez képest, megadattatnak-é vagy sem. Ellenben nintsen nagy ösztönök nélkül az Hivatallal való kegyelmes királyi megkínálás is, mind annak az hasznos, de szokatlan Tudománynak megkezdéséért, mind pedig annak, Reformatus ember számára való elintéztetéséért, a minemühöz hasonlót más Tudomány nyerjen-é, alig hihető. Mind ezek, ezt az Iró férget sok kételkedő gondolatokkal felfüggesztve tartyák, és maga tanácsánál sokkal magosabbakra szoritják.

Alázatosan könyörgök azért Kegyelmességteknek és Nagyságtoknak, méltóztassanak nékem kegyesen meghatározni, vagy legalább ujjal való mutatást tenni, mit kelljen tselekednem. Valyon egy alázatos hálaadó Megköszönéssel véget vessek-é ezen Hivatalnak, és az ebből következendő s Nagy Emberek fáradságát kivánó foglalatosságoknak; vagy pedig, oly erősnek kelylyen a Földi Istennek kegyelmes szavát, (melyhez én, mint Sámuel nem szokott vala elein a Mennyeinek szavához,[1] nem szoktam) tartanom, hogy egyenesen az előmbe mérettetett útba álljak. Fogok Kegyelmességteknek és Nagyságtoknak oly laptája lenni, ki a mely felé repítetem, arra szárnyalok; és a ki igen alázatos engedelmességgel Grátiájokba örökösön megmaradni igyekezvén, vagyok

Kegyelmességteknek és Nagyságtoknak

alázatos és tiszta engedelmességü
szolgája, Benkő Josef, m.k.
Közép-Ajtai Pap.

Brassóban,
1775. 27. Octobr.

12 Kovács Tamás Benkő Józsefnak
[H. n.] 1775. december 28.

Adatokat közöl a Csíkszereda és Zsögöd közt fekvő Mikóváráról.

Mikóvára vagyon a zsögödi határnak Csíkszereda felől való szélin. Vagyon közönséges emlékezetben ezen szék lakosinál, hogy Mikó Ferenc a fejedelem ellen való vétekbe esett volna, de hogy ezen várat azért elrontották volna, arról semmi emlékezetet még eddig nem hallottam. Láttam pedig ezen Mikó Ferenc ideje után való időkrőlis olly irásokat, melyekből világos, hogy Mikó után még ezen vár fenn állott. Láttam a régibb protocollumainkban egy olly conscriptioját ezen várnak, mellyben a házoknak készületit, vagyis ami házbeli portékákat illeti, felírták, és ebben egyik bástyáját Aranyas bástyának írják; a házak felírása után falúnként egy néhány azon várhoz szolgáló jobbágyokat is írnak fel, kiknek familiája úgyis az ollyan nevezetű emberek, azon falúkban, ma szabad székelyek. – Találtam különös kéznél egy Lustra-könyvet de an[no] 1654. 6. Julii, melly Mikóvárában íratik, hogy ottan akkor esküdtettek a fejedelem hűségére, subscribálja *Domokos Tamás Fő Király Bíró,* innen is azt hozom ki, hogy Mikó Ferenc halála után is a vár nem hányottatott vala el. – Olvastam, ez előtt 40 esztendővel költ historiát is ezen Mikóváráról, miként ennek helyét megkedvellén [!] Mikó (ki elébb csak kocsissa, de talám lovászmesterinek inkább kellett volna írni, volt volna a fejedelemnek) néki adta a fejedelem, oda várat építvén, s elébb tovább meggazdagodván, a fejedelmet kíváta s próbálta volna is méreggel elveszteni, de rajta tanáltatván, megölettetett, s a várit legottan elhányottatott. De ennek hitele nem lehet mindazért, hogy Mikó Ferenc ideje előttis meg volt, mind pedig ő utánnais sok időkig éppen állott. – Midőn Apafit fejedelemségre vitte a török, akkor Ali Basa Csíkszéket elrontotta, máig is sok familiák siratják ezt, azt állítván, hogy Mikóvárát is ekkor égették, rontották, mert addig való fenn állásáról van emlékezet, azután nincs. Volt ezen Ali Basa járása idején *Petki István* Csíki Főkapitány, a kinek Lázárfalván igen szép nagy kőháza volt (volt Somlyónis, de nem ollyan, mint Lázárfalvában) s kétség kivül ő a Miklósvárának [!] nem olly gondviselője volt, mint a maga házának, meg is maradott volt a Lázárfalvi abban. Most időmben hulla el a fedele Toroczkai és Béldi urakra szállván, nem igen gondolnak vele. Ezen Mikóvárát a közelebb mult revolutio[1] után építette fel Carolus VI. Római Császárunk,[2] akkor az én atyám Moldovában

lévén, bizonyos katonasággal a Vajda elfogására (mikor Pivoda elis fogta volt a havasalföldit)[3] írt ezen várbeli német Commendánsnak, és azt írja a levelének külső felére: *Mikóvárra,* hogy t.i. oda vigyék. Válosszában azt írja a Commendáns, „dudum erat hoc quando erat *Mikóvára,* modo Szeredavára". Azután azis volt. Az előbbi seculumban olvastam illyen nevét is: *Mikóújvára,* talám újították, vagy hogy csak ugyan régi romlottt elhagyott állapotjából Mikó kiépítvén, úgy vett volt illy nevet. – Traditioból meg lehet hinni, hogy mind Mikóvára, mind pedig Várhegy a főkapitányoknak tisztekkel járó jószágok, és főtiszti residentiák voltanak; mi okon pedig ezen csíki várnak maradott neve Mikóvára? aztat én nem írom. Lehetett abbólis, ha Mikó Ferenc a több akkori csíki főkapitányoknál vagy hosszasobban tiszteskedett, vagy egyéb nevezetesebb emlékezéséül tette.

13 Kovács Tamás Benkő Józsefnak
[H. n.] 1775

Adatokat közöl Csík széki helységekről, történelmükről.

Magam házom leveleit hányogatván, egy procuratoriai constitutiot találok, mely így kezdődik: „Nos Andreas Lázár de Szárhegy, et Michael Szemere de Szent Király, Judices Regii trium sedium Csík, Gyergyó et Kászon. Memoriae commendamus etc. Datum in Csík Gömröcsfalva (Görőcsfalva) feria V prox[ima] post Epiphaniam 1593."[1] A közepin egy pecsét, és illyen subscriptio: „Joannes Literatus Notarius Juratus Sedis Siculicalis Csík".

Fel Csíkon Madéfalvát a régibb Protocollumainkban *Amadé-falvának* írni láttam.

Egy 1712-beli inguisitorio-relatoriában egy 70 esztendős valló, a ki ezen hámornak rationalistája vala, ezeket feleli szóról szóra: „Tudom azt, hogy az ifiú Rákóczi György fejedelem[2] vita durante birá a hámort, ő Nagysága decessusán Barcsai Ákos, és ő Nagysága confereálván néhai Petki István Uramnak, és ő Kegyelme az Ali Basa járásáig bírá. Annakutánna boldog emlékezetü Apafi Mihály fejedelem[3] életéig, ő Nga holta után Bánfi György Gubernátor uram. Én hámori rationalista lévén olvastam Zsigmond király idejétől fogva minden fejedelmektől való privilegiumokat a Hámorosiaknak, a mely is Bíró Sámuel úr, vagy Kölösséri uram kezénél vagyon; abból kitetszik propriétása kié volt a hámornak."

14 Kerekes János Benkő Józsefnak
Szászváros, 1775 [?]

Egy meg nem nevezett ref. pap levelét küldi meg Szászváros környékének ókori romjairól és feliratáról.

„Non possum silentio praeterire, hic etiam Saxopoli, me deprehendisse antiquitatis Romanae vestigia, a nemine hactenus relata, penes Fornicem[1] lateriam; crebri et ingentes rivi vulgo Bétz dicti eluviones, anni 1739 et 1740, aperuerunt ac denudarunt nobis fundamentum arcis, ex lateribus ad formam Sardiensium[2] longis et latis inceptum, verum aliqua de causa interruptum; rudera prope fundamentum in cumulos sparsa et spinis obsita, fuisse aliquam Romano-

rum operam loquuntur. Conjectare licet, fuisse *Petrovium*, cujus titulum, in Templo Saxopolitano superesse monet Fassching[3] *p.m.* 40. Ad vicum Sebesély, inter orientem et septemtrionem, in summitate montis coni instar festigiati, hodiedum superest acropolis, cujus muri longinquitate temporum parum sunt debilitati: opinor ego ibi fuisse Excubias Romanorum; qualium munitionum in cacumine montium locatarum ruinis abundat nostra Dacia. Adjacent rivo *Városviz* (ab oppido *Szász-Város* nomen adepto) vocato, inter vicum Szereka et Városviz, Saxopoli fere unico milliari germanico dissito, ad austrum, parietinae cum fundamentis moenium ex terra prostantium, quae priscorum Romanorum in condendia Urbibus industriam perhibent."

Idem schedarum Auctor, producit raram quamdam Inscriptionem, quae sic habet:

ΑCΚΛΗΠΙΩ ΚΑΙ ΑΓΙΕΙΑ
ΘΕΟΙC ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΟΙC
ΑΞΙΟC ΑΙΛΙΑΝΟ ΝΕΩΤΕΡΟCΕΥ
ΧΑΡΙCΤΗΡΙΟΝ
ΙΟΝΙΟC

censetque vocem ΑΓΙΕΑ, scribendum verius ΥΓΕΙΑ, ex Inscriptionibus antiquis; et subnectit: „Haec Inscriptio reperta a nobis in Boldogfalva, in Villa Illust. Domini Ladislai Kendeffi, occasione funerationis Ill. quondam Gabrielis Kendeffi." NB: *Axius Aelianus* fuit sub Trajano Procurator Aurariarum, *Seiv.* p. 3, 117, 118.[4][...]

In territorii Oppidi Sárd, valle fluvii Apuli, Lateres omnino in hunc diem eruuntur, magna saepe copia, ut perhibet memoratarum quoque Schedarum Auctor, inquiens: „Ille ipse vidi Lateres plurimos, ingentis longitudinis et latitudinis, qui ruebantur ex dumetis juxta Apulum ad meridiem, e regione molendini Sardiensis; conjiciebam, praesentibus oculis haec fideliter lustrans, ex opere, binis ordinibus laterum, ab invicem non longe distantium, constante, fuisse Aquaeductum Romanorum" etc.

15 Benkő József a Guberniumnak
Középajta, 1776. január 29.

Családi és anyagi nehézségei miatt, valamint azért, mert a feladat kellő színvonalon való megoldásához orvosdoktori végzettségre volna szükség, nem vállalja a felkínált kolozsvári botanikai tanszéket, de hajlandó minden támogatást megadni a kinevezendő professzornak. Vállalja a Nagyszebenbe, Brassóba tervezett előadásokat, sőt ezzel a céllal más városokba is elutazna, ahol tanulóifjúság vagy gyógyszertár található.

Excellentissime ac Illustrissime Domine liber Baro et Praeses! Excelsum Gubernium Regium! Domini, Domini Patroni Gratiosissimi!

Acceptis debita humilitate, elapso jam pridem Septembri superioris anni, Excelsi Gubernii Commissionalibus, super Altissima Intentione, qua Augustussima Pallas Austriaca, Scientiarum antehac in Transsilvania intractatarum culturam providentissime exorsa, Botanicam quoque Cathedram, in Vniversitate Claudiopolitana instituendam, eamque, depromta super hoc Excelsi Gubernii opinione, mihi forte adsignandam Decreto clementissimo censuerit; postquam ingentem in me Benignitatem Caesareo-Regiam summa devotione homagiali veneratus fuissem, simulque Excelsi Gubernii Interrogationem: *an ex recensitis in Regio Decreto rationibus, tradendas in Re Botanica Praelectiones, potius Claudiopoli, quam Cibinii aut Coronae suscipiendi animum haberem?* mecum volvissem:

tum sane perspexi, insuperabiles ad obeundam Cathedram difficultates, non in domesticis modo rebus meis, quatenus (praeter reticendas alias rationes) uxoratus sum, et educandis in hac patria mea libris, nisi proprio haerediolo, ob statum, cui eatenus adscriptum sum, militarem, carere voluerim, mancipatus; sed insuper in ipsamet etiam Cathedra, quae omnino, pro dignitate Vniversitatis Caesareo-Regiae, exigit Doctorem Medicinae, ex praxi gnarum Materiae Medicae, cujus ego theoreticam ferme ex Medicorum scriptis notitiam, quam potui, historicae Herbarum cognitione junxi. Quibus hic cognitis, Botanicam illam Cathedram Viro relinquere cogor hinc atque illinc me expeditiori.

Quantum vero ad periodicas illas adtinet praelectionis, quas jam antea, Cibinii et Coronae locum habituras, Excelsum Gubernium offerendas mihi duxerat: eae sane per quam sapienter ab Eodem excogitatae fuerant; et tantum abest, ut has, post stabilitam etiam Claudiopoli Cathedram Botanicam, intermittendas putemus, vt potius insigniter eidem famulaturas persvasum habeamus. Sic namque fiet, ut praeter Claudiopolim, aliis etiam Transsilvaniae partibus, ad amoenam et proficuam olim futuram scientiam animi accendantur, herbarumque in iisdem reperiundarum cognitio et natalis locus, ad Vniversitatis Cathedram pervolvatur. Certum enim est, notitiam hanc, quam ferat plantam quaelibet Transsilvaniae regiuncula, non minus esse necessariam, quam ipsam in Vniversitate, ad scrutanda regni vegetabilis mysteria, Cathedram Botanicam. Et hinc videmus, eruditioris Europae Provinciis, jam herbarum sponte provenientium collectam notitiam ac recensionem, in *Floris,* ita dictis, comparuisse.

Si proinde pro publica re, labor, quem monitus promitto, videatur utilis; jussus ego, benigno innixurus stipendio, temporibus convenientissimis, Coronae, Cibinii, imo occasione investigationis et passim collectionis herbarum, si Superiorum tandem jusserit voluntas, aliis quoque successive locis, ubi vel Scholastica Juventus, vel Pharmacopolia habebuntur, praelectiones in re herbaria temporarias, pro virili instituere, simulque futuro Claudiopoli Botanices Professori, re ita poscente, plantas rariores passim obventuras, ac earum semina transmittere haud praetermittam.

Ad extremum, declarationis meae, ob varios circa praemissa animi fluctus nimium procrastinatae veniam, humillime juxta ac enixssime oro, atque Gratiis Patrum Patriae commendatus emoriar

Excellentissimi ac Illustrissimi Domini Praesidis Excelsique Gubernii Regii que Gubernii Regii

Közép-Ajta 1776.
29 Januar.

humillimus ac devotus Servus Josephus Benkő, Parochus Ecclesiae Helveticae Confessioni addictae Közép-Ajtensis, et Tractus Erdővidékensis Notarius m. pr.

16 A Gubernium Benkő Józsefnak
Nagyszeben, 1776. március 5.

A Gubernium, megértve Benkő nehéz helyzetét, elfogadja azt a javaslatot, hogy Benkő időnként tartson botanikai előadásokat Nagyszebenben. Azért esett a választás erre a városra, mivel az erdélyi főorvos is ott székel, továbbá a vidék síkságai, havasai sok hasznos növényt teremnek. Egyben a Gubernium kéri Benkőt, közölje a javadalmazására vonatkozó igényeit és más feltételeit.

Domino Josepho Benkő Ecclesiae Reformatae Közép-Ajtensis Parocho. 5a Martii 1775.

Cum ex illa, quam Dominatio Vestra in Complementum Decreti Gubernialis sub 1a Mensis Septembris anni proxime praeteriti exarati submisit, Repraesentatione luculenter patuisset, Eandem continuis in Civitate Claudiopolitana praelectionibus in Re Botanica suscipiendis ex allegatis rationibus vacare non posse, a tradendis vero in Civitatibus Cibiniensi aut Coronensi Periodicis Instructionibus, rariorumque in hac Provincia Plantarum subministrationibus alienam haudesse, hinc etiamsi Gubernium facile aggnosceret, majorem ex continuatione praelectionis in publicum utilitatem, Artisque Botanicae incrementum accessurum, quia tamen Dominatio Vestra tum ob incumbentis Officii Ecclesiastici obligationem, tum ob enumeratas rei domesticae rationes per totius anni Decursum a Domo Sua non abessendi declarasset; ex altera autem Parte id quoque, et vel maxime veniret in Considerationem, quod Cognitio Herbarum scientifica, in hac Provincia hactenus non usque adeo fuerit exculta, ejusque uberiorem culturam ad promovendam, quae jam suscepta est in Arte Medica, Chyrurgica, et Pharmaceuthica Meliorationem necessariam esse factae, Dominationis Vestrae Declarationi accedendum et periodicas, ad quae se paratum offert, praelectiones admittendas, pro instituendo autem Tentamine, ob vel maxime ea de Causa, ut de Incremento hujus Instituti a proximiori fieri possit Dijudicatio, Rem eo disponendam esse decrevit Gubernium: ut, cum Protho Medicus Cibinii resideat, campi etiam et montes, alpestres herbas salutiferas proferentes prope adjaceant, praelectiones quoque et demonstratio herbarum per Dominationem Vestram in Civitate Cibiniensi suscipiantur, moneri proinde Eandem: ut non tantum Modalitatem suscipiendarum Praelectionum; verum etiam Quantitatem Remunerationis pro suscipiendo hoc fatigo convenientis explicet, et Gubernio perscribat.

Sonnenberg
Vidit Hutter d. 19. Martii.
Missus ad Exp. editionem 20. Mart. 1776.
Expedit Enyetter d. 22da Martij.

17 Benkő József a Guberniumnak
Középajta, 1776. május 7.

Beküldi *Scintilla botanica* című értekezését, amelyből az illetékesek megtudhatják, milyen módszert fog követni nagyszebeni botanikai előadásai során, az érdeklődők pedig tájékoztatást nyernek a szükséges botanikai szakirodalomról. Közli, hogy költségeire naponta két forintot kér, de nem fog többet tanítani két és fél hónapnál; ezenkívül kéri a fuvardíj megtérítését. Július 11-én érkezik Nagyszebenbe.

Excellentissime Praeses, Excelsum Gubernium Regium, Domini Patroni Gratiosissimi!

Ad tenorem Commissionalium Gubernialium Mense Martio datarum et Aprili mihi admanuatarum, quibus monebar, ut tam de *Modalitate,* quam *Remunerationis quantitate* Praelectionum botanicarum, Cibinii ubi a proximio Tentaminum dijudicatio fieri, queat, a me suscipiendarum, mentem meam explicarem, humillime eam nunc submitto.

Quoad primum: Dominus Protomedicus, cvi jam Res herbaria, quam status Cibiniensis cominus constat, ex adnexa *Scintilla*[1] sibi transponenda et censenda animum meum cognoscens, quae Loca *Praelectionum* ac *Demonstrationum,* quamque *Methodum* in iis sequendam, auspiciis Excelsi Gubernii, mihi Cibinii tandem comparenti, monstrabit, iis me indubie adcommodabo. Tempus primarum hujus anni Praelectionum, ab 11ma Julii continuis quatuor hebdomadibus

labori impendendum sat longum censeo; adhuc enim, qui forte discendi animum habebant, nec a Libris botanicis ita sunt instructi, nec tempus suum praestituerunt, ut prolixiore spatio opus sit: at ubi semel viderint studium botanicum effective inchoatum, partita fortassis juxta anni partes tempora optabunt et capillata occasione fruentur. Qui, vt juxta Benignam Magnae Principis et Excelsi Gubernii Intentionem, eo ardentius ad delicias aeque ac Vtilitates Scientiae hactenus neglectae excitentur, Opusculum adclusum ideo concinnavi, ut (nisi Excelso Gubernio indignum et alienum videatur) typis excusum, ad manus Adolescentum perveniat, eosque tam de Regia et Guberniali Intentione, quam mea, vel dicam Botanicorum methodo doceat, et ad Scientiam, comparandaque media, exigat: certum enim est Juventutem Transsilvanicam adeo esse hospitem in Historia Literaria Botanices, vt nisi hac, vel simili via, oculi ejus, hoc in negotio aperiantur, prorsus non novit, quos comparet Auctores, et quibus modis ad amoenam Scientiam se adcingat.

Quoad alterum: Pro vitae meae statusque conditione, et instituendorum laborum, sudorumque natura, duos Rhenses expeto ad quoslibet dies, quibus non Cibinii duntaxat Instituto incubuero, sed etiam alibi ita rei botanicae vacavero, ut dignum Regia remuneratione laborem perfecisse judicatus fuero: dies tamen remunerationis, non ultra duos et medium menses, quod videlicet temporis intervallum priores Excelsi Gubernii Commissionales fixerant, extendi per annum cupit; et ad hos ita, si laborem praestitero. Cogor vero et aliam humillime submittere conditionem, quae versatur circa *Vecturam,* juxta Regulamenta a me exsolvendam: propria enim occasione iter peragere nequeo, tam ob alias rationes, quam ob hanc, ut hoc pacto iter ejusque expensae prorsus duplicarentur.

Promissis denique laboribus meis, Excelsum Regium Gubernium, ita uti dignetur, si ad intentum scopum, expeditiorem et magis proficuam viam pro Interim, quispiam non pandit: sic jussus ad 11mam Julii anni currentis Cibinium me conferre haud intermittam, perennaturus

Excellentiarum Vestrarum

Közép-Ajtae 1776. 1ma Maji

humillimus ac devotus servus
Josephus Benkő
Parochus Közép-Ajtensis m. pr.

18 Benkő József Gyöngyössi Jánosnak
Középajta, 1776. július 26.

Adatokat kér a tordai lelkészekről, valamint általában Tordáról és lakosságáról.

19 Paul Roth Benkő Józsefnak
[Brassó] 1776. augusztus 2.

Adatokat közöl a kétévenként sorra kerülő brassói bíróválasztásról s arról, hogy a régi választási eljárás mennyiben módosult. Értesíti Benkőt, hogy a feketehalmi vár romjai nem pusztultak el.

Nihil nobis constat de Iudicis Marienburgensis praesentia ad Iudicis Coronensis electionem necessaria, vel unquam requisita. Judex Coronensis olim 26. Decembris eligi solebat. Hodie quocunque tempore, finito functionis biennio eligitur, cessantibus plerisque ceremoniis olim fieri solitis. Praesentes tamen esse solebant officiales totius districtus, non autem solus Iudex Marienburgensis, cum quaestor Urbanus redderet publicam rationem omnium proventuum, et sumptuum, publicorum; fiebat autem hoc eo tempore, quo universa contributio curabatur a

Magistratu. Nova Contributionis norma etiam illum sustulit morem. Iudicem Coronensem defunctum hodie quoque ad sepulchrum deferre juvant quatuor judices oppidani, non solus Marienburgensis, qui tamen inter illos quatuor primum obtinet locum.

Rudera Castelli Feketahalom-Schwarzenburg, cuius mentionem Timon ad annum 1268 facere videtur,[1] visa sunt a Czeidensibus fide dignis, mihi, quominus ea lustrarem, nuper pluvia erat impedimento.

20 Gyöngyössi János Benkő Józsefnak
Újtorda, 1776. szeptember 9.

Adatokat közöl Torda igazgatásáról, a főnemesek ottani házairól, birtokairól, a római emlékekről. Benkő kérésére külön ír Keresztesmezőről. Jelenti, hogy a tordai főispánok névsorát most nem tudja küldeni.

Tiszteletes Notarius Uram, Kedves Jó-akaró Uram!

T. Uram Klmednek 26a Julij kőlt levelét vettem 10a Augusti. Úgy gondolom, sokféle gondolatok jöhettenek T. Uram elméjére felőlem, mi az oka, hogy még eddig válaszomat nem vehette. De késedelmemnek hellyes okais adom. A' reám bizott dolgok ollyanok nagy részént, mellyeket sok tudakozásokból, kérdezésekből lehet megtudni, sőt ex archivis et protocollis kellene ki-keresni, ha az ember nem tsak beszédet, és közönséges nyelven forgo relatiot, hanem fundamentomos igassagot akar irni, és örök emlekezetben tenni. Igen sok utánna való járásokat tettem, a' Város Hadnagyán, Notariusan és a' V[ár] Megyén, még-is egy kis munkára nem vehettem reá őket sok, szükségesebb dolgaik miatt. Igérték, fogadták, napról napra halogatták, mind a' mái napig még-is semmit se excerpaltanak a' Protocollumokbol, a' mellyeket reá biztam. Ezeket vártam, ezért késtem. Igen jó-is lett vólna édes T. Uram, ha még jó-előre, mig a' munka készen nem volna, tudositott volna T. Uram engemet, mert ha igy nem nem volnék T. Uramtol szorittatva, és elégséges időm volna (minthogy az e' félékre az-is kivántatik) sok szép relatiot ex documentis fide dignis tehettem volna T. Uramnak, és excerpalhattam volna ezen maga idejében nevezetes hellysegéről Erdélynek, mellyek nintsenek fel-jegyezve, és emlékezetben közönsegesen téve. Ha valaminek utánna járok-is, ha valamihez e' féléhez fogok-is, ezen Eklésiáb[an] lévő igen terhes szolgálat majd minden orában félben-hagyatja, és hagyatta igyekezetemet külömbféle intermediumokkal. Ha Brassóban küldöttem volna levelemet ki tudja, ott meddig hevert volna, 's el-is tévelyedhetett vólna; ha T. Prof. Szegedi Uram kezébe küldöttem volna-is eddig, tsak e'táján küldhette volna-el, hamarább nem igen. Vártam azért, ezen sokadalmat mellyre szoktanak ki-jöni Háromszékiek-is. Vagynak-is Vargyasiak, 's mások egyenesebben megyen-meg levelem. Most azért, küldöm T. Uramnak válaszomat, mellyel ex humanitate tartoztam, de tsak azt sajnállom, hogy ennyi időre-is tsak ennyiről tudosithatom T. Uramat, mintha ez előtt három, négy héttel válaszoltam volna a'miatt, hogy sem a' V[árme]gye, sem a' Város Tisztyeit egy kis munkára reá nem vehettem.

A' Tordai Papok Catalogussát a' mi nézi, T. Batz Uram a' mostani Ó Tordai fungens Pap, a' mennyire lehetett, ki-dolgozta az ó Tordait. Maga keze irását küldöm T. Uram kezébe, és annak hátára én-is réá irtam az Uj Tordaiakat,

a' mennyire tsak lehetett nyomozni. Többre egyik-is közzülünk nem mehetett. Tordát a' mi illeti, a mint a' T. Uram levelében a' kérdések vagynak rendelve, azokat fel-veszem, és felelek reájok. A' két Tordát azon-egy Magistratus igazgatja, minekutánna in A[nn]o 1672 a' két Város bizonyos conditiok alatt eggyé-lett. Azokat a' Conditiokat igyekeztem ki-iratni, vagy magam ki-irni (mind kértem-ki avagy tsak Apafi fejedelemnek arról kőlt levelét az Archivumbol, mind eddig ki nem kaphattam). De igérték hogy ki-adják, és excerpalván azon punctumokat el-fogom T. Uramnak küldeni. Tudom én, hogy a' Supplementumát azon munkának ez után két hónappal se leszen késő Betsbe küldeni. Addig pedig még egy relatiot tsak tészek T. Uramnak azokrol, a' mellyek most el maradnak. A' Hadnagyok és Adsessorok vagy Tanátsban ülő Személlyek választásában semmi proportió nem tartatik. A' mellyiket a' Votum talalja akármellyik Tordában, a' hellységre tekintet nintsen, noha ugy tartom, a' Conditiok között vagyon ez irant valami determinatio, de azt per usum longum már a' Tordaiak el-hagyták. A' határa a' két Tordának annyira egyé lett, hogy még a' pascuumra nezve sem külömbözik, egyik a' masik határan legeltethet. Ebben az egyben még-is Uj Torda külömbözik Ó Tordatol, hogy Ó Torda dézmás helly, a' Quartat ád, melly most jár kétfelé a' Catholicus es Ref. Papnak; Uj Torda pedig valamint régen-is, miolta Bethlen Gabor ujjabban bé-plantalta volt semmi Dézmát leg-kissebbet nem adott ugy most-is attól immunis post unionem. Ó Tordai ember szabadon vehet Uj Tordai határon szena-füvet, szántó földet, szölöt, de dézmát rola nem ád. De ha Uj Tordai O Tordai határon miveltet valamit a' quartat tartozik ki-adni. Ez az egy külömbség van a' két határ között. De egyebként semmi tisztségek a' leg-alább való-is valami proportiot hol ki mellyik varosban lakjék, nem observal. A' két Város piatza a' héti Vasárra nézve Ó Tordaban vagyon. Ott vagyon a' Tanáts gyűlése-is. Uj Tordának-is vagyon *jus fori*ja, de a' maga különös piatzán tsak a hét sokadalmát ejti. A' héti Vására amoda által-mehet, an usu, aut pacto, még vegére nem mehettem, meg-mutatja az *Unionis levél,* mikor meg-olvashatom. A' két Várost, a' mint ma az emberek tartják, igaz az, hogy a' Sospatak nevezetü patakotska a' mint le-folyván éjszak felől délre, el-tsavarodik nap-nyúgot felé; az a' tsavarodása a' derekán van a' városnak, és a' tsavargo folyása tartatik metának de tsak ott a' hol van az a' folyás; de vagyon még mind napkeletre mind Napnyugotra feles resze a' két városnak; ott-is vagyon határa ex usu mind a' kettőnek, ugy-mint napkelet felé az Aknai út, napnyugot felé, vagy inkább napnyúgot és del-között lévő része felé a' Lutheranum Templomon felyúl lévö sikátorotskától linéat vonvan a' Tek. Pünkösti Mihály Uram telekén által épen a' szölö hegyig. De nb. hogy ezen közelebb emlitett határa a' két Városnak praecise bizonyos linéaval nintsen meg-határozva, annyival-is inkább, mivel ott a' házak és telkek öszve-vagynak foglalva. De közönségesen azon emlitett sikatorotska a' Lutheranum Templom mellett, a' melly által nyulik a' Varga utzára, és az utzan által a' Pünkösti Uram telekje tartatik azon a' felén a Városnak metául. Az Egyházfalvi régi Templom az, a' melly ma a' Paulinusoké. Nintsen ugyan az Aranyas partján, de nem-is igen meszsze esik töle, és a' mint a' Catholicusoktol meg-tudakoztam a' Sz. Háromság tisztességére vagyon fel-szentelve. Egyebeket már T. Uram Tordarol nem kerdet, hanem a' régi Romaiak Várát, melly régen *Salinae*-nak neveztetett. Azt ma a' Tordaiak közönségesen tsak *Vár*nak hivjak, söt az a' szántó föld-fordulo, melly most annak hellyén fekszik, *Vár*nak neveztetik a Contractusokb[an]. Leany-Várnak-is hivták azt, a' mint az Uj Tordai Ekl[esi]a Protocollumából olvastam, de ma ezen nevezet nem igen hallatik. Volt ez a' Vár inkább Ó Torda

felett azon a' hegyetskén fekvő planitiesen, mellynek situssa esik nap-nyúgot és dél-között a' mostani Varosra nezve. Ma azon Várnak a' föld szine felett semmi nyoma nintsen, mind szántó földek azok, hanem a' Vár árkának valami mellysége mostan-is tetszik. E' felett a' szánto földekből mint e' mái napig különb-kül[ömb]-féle monumentumok, kö-fundamentumok, *urnák,* és kő koporsok ásattattnak-ki, és hányattattnak-fel. Nevezetes az, hogy abban a' Várban volt per lateritium canalem aquae ductus bé-vive a' föld alatt igen méllyen épen Koppándról egy szép forrásbol. Ez a' canalis volt ki-tsinálva szép nagy téglakbol, mellyeket ma-is bővön hánynak-ki azon canalisbol hol egyszer, hol maszszor. Az Enyedi Theca padimentoma azon téglákbol való, mellyek azon canalisbol hányattattak vólt-ki. Még azt-is kérdezi T. Uram, ha vigeal-a ma a' lakosok között Egyházfalvának nevezete. Többet T. Uram Egyházfalvárol nem kérdez. Jollehet itt Egyhazfalvának Ó Tordával való uniojárol-is sok dolgok vagynak, de tsak ezen egyre felelek. Ma Egyházfalva nevezete nem hallattatik; épen Contractusokb[a] fogják a' hellyek situssaira nézve ollykor, azt sem mindenkor inserálni. Ugyan tsak minden ember tudja itt azt, hogy az a' része Ó Tordának Egyházfalvának hajdon neveztetett, és külön hellység vólt.

Második a' *Keresztes Mezeje,* melly iránt T. Uram tudakozodik nemelly kérdésekkel. A' mi azt nézi, annak két része vagyon, egyik Torda felöl, e' kissebb és az Aranyas partja az határa, 's neveztetik Magyar Keresztesnek. A' más része sokkal nagyobb. El-választja egy patak, vagy aranyasi szakadék Magyar Keresztestől éjszak felé; határa pedig délre a' Köves hágó Nap-kelet felé Polyán; Napnyúgot-felé Sz. Mihályfalva. Ma az egész Keresztes mezejét birják két felé. A' tulsó Keresztest birja a' Mlgs Nalátzi familia egészen. A' Fiscus azt praetendalja hogy Inscriptiob[a] vólna, és most, a' mint hallom, perb[en] vagyon. Ez az a' része Keresztesnek, melly a' patakon tul van a' Köves hágoig. Mikor, és mimodon vette által a' Nalátzi familia azt, kérdeztem ide való Tisztétöl, de nem tudja, hanem ha fog tetszeni T. Uramnak, instáljon levele által Báró Nalátzi Károly Ur ö Ngának Bábolnára, és ott lévén a' familia Levelei, communicalja Klddel. A' falu pedig, melly Oláh Keresztesnek hivattatik, azután épült, hogy a' Nalátzi familia birja. Torda felöl való része pedig Keresztesnek Tordához tartozik, bir abban a' fiscus is, fogadoja van rajta, és egyéb appertinentiák. Ebből szokott fel-osztatni egy nagy rész a' Tordaiak számára törökbuza földnek. Az egész Keresztes-mezönek hoszsza valami másfél fertály mértföld (a' mint ma van), szélessége pedig egy fertály mintegy. A' Lager ott volt delinealva tavaly a' Nalátziak Keresztesén, holott kivált a' kor egy kútat ástanak, melly nagy és bőv forrasu, igen derék vize, és azt a' Tordaiak Császár Kútjának nevezték.

Hátra volna még a' Torda V[ár]Megyei Fö Ispanyok Catalogussa. De az ordinarius Notarius ide haza nem vólt, hogy a' Protocollumokbol ki-kereshettem volna. Most jött haza. Ez-is meg lészen. A' Tordai Hadnagyoké-is meg-lészen, a'dig 'sémbelek a' Hadnagyunkon. Ugy a' Varosnak tzimerei és a' V[ár]Megyeé-is. Ezeket azután minél hamarébb el-készitem és el-küldöm, tsak hogy most siettem a' válaszszal, hogy T. Uram kétségb[e] ne essék valahogy kevés humanitasom iránt. Ugy a' melly Uraságok itt birnak Tordán, ezek: G. Bethlen Laszló, Baro Josika Mosesné, Baro Nalátzi Istvánné, Báro Bornemiszane a' Thesaurariusné féle. G. Teleki Ádám, G. Torotzkai, Báró Kemény Miklosné, Baro Korda György, G. Bánffi György. Ezeknek itt mind hazaik, és örökségeik vagynak, szölejek, szántó-földek. Ide valok Mlgs Intzedi Samuel mostam Fö Birája a' V[ár]Megyének, és a' Tek. Vér familia, melly itt igen régi, most birja az

ide való portiojokat Vér András Urfi. Nemesek pedig itt, a' kik derekasok, ollyan sokan birnak, hogy alig lehet elé-számlálni.

Bogáthi, Korodi, Ferentzi Urak, kiket emleget Kld, már meg-holtanak.

Én ezeket igen sietve iram-le, a' sokadalmi sok féle akadallyok miatt. Alig tudok időt lopni. A' többiről-is tudositom T. Uram Kldet. Ajánlván magamat T. Uramnak

Tiszteletes Notarius Uramnak

Új Torda 9a Sept. 1776.

igaz köteles szolgája
Gyöngyössi János
m.t.k.

[A levél melléklete:]

Batz István Gyöngyössi Jánosnak
Ótorda, 1776. augusztus 22.

Közli az ó- és újtordai református lelkészek névjegyzékét.

Tiszteletes Uram!

Kik voltak az Ó Tordai Papok kivánja tudni, az a' Tiszt. Atyafi; de irásba nem tetetett a' Nevek, hanem holmi Collationalisok és Levelekből ezeket tanulhattam ki hirtelen:

1mo Mig Egy-ház-falva[1] külön Eccl[esi]a volt, 1608ba vólt ennek Papja Vásarhellyi János. Ezt onnan tudom, hogy Bathori Gábor Fejedelem ennek conferalta az 500 ötszáz kö sót, a' Tordai só Aknárol, hogy esztendőnként ki adják, és akárholott is az Országba Portusi árron[2] eladhassa 1608ba 19 Junij.

2do Ó Tordához foglaltatván Egyházfalva, 1610be volt Papja Békési János, most ennek conferalta ugyan Bathori Gabor Fejedelem az Ó Tordai Határon termeni szokott mindenféle gabonának a' Quartaját 1610be 15dik Julij, mellyet 1614be ugyan ennek adott nova Dona[ti]oval Bethlen Gábor Fejedelemis 7ma Junij. E meddig elt és Paposkodott Ó Tordán, a' successorai is kik voltanak? A' homályos régiség eltemette, hanem hogy Matko Vásárhellyi István 1674be Ó Tordai Pap volt 's 75be innen vitték Kolosvárra, bizonyos egy Testamentom Levélből, kinek tsak hamar succedalt Tornyi György ki jó vénséget élt[3] és a' Kurutz világba, a' mint referalják az öregek ki bujdosott Magyar Országra a' lakosokkal; kinek kevés ideig succedalt Söményfalvi[4] János 's volt Pap itt 1709-ig a' mikor osztan hozták a' Nagy Hunyadi Mártont 1710ben[5] ide, volt 37tig Pap meghalvan e' 7berbe succedalt ennek a' nagyobbik Fia, T. Ifjabb Abats v[agy] Hunyadi Márton Uram, ki folytatta itt Papságát egész eletébe, míg életet végezte 1768ba Őszszel.[6] – 69be Martyi [!] engem hoztak ide. Én ennél többre nem mehettem most hirtelen, mert a' regi Matri[cul]a ha meg volna a' melybol renovalta a' Nagy Hunyadi v[agy] Abats Márton 19be a' mostani Matriculat, aból talan többre mehetnenk, de ennek én nyomaba nem akadhattam. Vagyok

Tiszt. Uram Kglmed Joakaro köteles kész szolg[ája] sat.

Ó Tord[a] 1776. 22dik Aug.

B. Batz István.

Az Uj Tordai Papok' Laistromanak, a' mennyire már vegére lehetett menni, az ennyiben vagyon. Volt itt Pap 1630ban *Ketzeli András*, mivel ennek idejében conferalta Bethlen István fejedelem az Uj Tordai Ref. Papok számára esztendőn-

ként 500 kö-sót, 's neve ezen Papnak belé van téve a' Diplomaban. 1631ben asztán Elsö Rákotzi György azon conferalt So beneficiumot confirmalta, és abban a' Levélben a' melly Papnak fel van téve a' neve, Küköllö-Vári Balás. Ezen Levelek itt nálunk tartatnak. Azon innen series szerint kik voltanak Uj Tordai Papok, nyomában nem akadhattam, hanem itt a' temetőben vagyon Dadai János nevezetü Papnak koporsó-köve, ki-is holt-meg, a' mint a' kő mutatja. 1678ban. Ezután még hihető lehettenek Papok Posgai Samuelig, ki-is itt fungalt, a' mint az Ekl[esi]a Protocollumabol ki-nyomoztam, 's még öreg emberek-is vagynak, a' kik esmérték, circa 1700, és 1702. Ezután volt, ugy mondják, Sövényfalvi János, és innen vitték-le Ó Tordaba. Circa 1714 volt Tzompó Vásárhelyi Mihály. Ennek succedalt Gidofalvi János 1717. Ezt követte Putnoki István, ki-is volt ezen Enyedi Tractusnak Notariussa, és holt-meg 1751-ben. Ezután hozták Papnak T. Zágoni Márton Uramat, ki-is még életben vagyon, de egészen minden functioját le-tette az erőtlenség miatt.

21 Petrichevich Horváth Kázmér Benkő Józsefnak
Árkos, 1776. október 9.

Adatokat közöl a Petrichevich Horváth családról

Reverende Domine Notarie, Domine mihi Singulariter Colendissime!

Hogy illy késöre Vállaszomot küldöm oka az, hogy a' Dolognak valojában végire kivántam járni, azt pedig örökös emlékezettel köszönöm hogy nem sajnállotta Titt. Uram rollam és Familiámrol jol emlékezni, kérem továbrais azon Joságát mü töllünk megnemszakasztani.

A' mi a' mü Petrigyevits Horváth Familiánkot illeti, ezek származtanak sok száz esztendökkel ezelött (Dalmatziából mint Fő Uri Emberek Erdéllyben, az mint hogy tavallyi Esztendob[en]is irt Dalmátziából Mlgs Horváth Boldisár Urnak egy Cancellárius Petrigyevits Horváth,[1] a' kereszt nevit el felejtettem, 's tudakozodik Leveleib[en] Familiánk iránt) az a' szó, Petrigyevits nem Várost vagy Falut tészen, hanem Nevet, és igy a' Familia Negligentiája miatt ma se tudjuk mitsoda nevezetü hellyröl Dalmátziáb[an] iratta magát a' Familiánk, elég az hogy eleitöl fogván ugy irattatott Petrigyevits Horváth 's az Kereszt Neve utánna, de igy azt tartyuk, hogy a' Petrigyevits a' Cognomen a' Horváth pedig Agnomen, ma pedig, mivel Erdéllyben lakunk de Széplak: én a' többit bizom Titt. Uram böltsességére 's örökösön kévánom ezen Barattságát meg szolgálni, 's különös Tisztelettel vagyok permanens

Reverendissimae V[estr]ae

Árkos 9na Octobr. 1776.

obligatissimus Servus
Casimirus P. Horváth m. p.
S[iculicarum] V[igiliarum] Praefectus.

NB. Hogj ha Tiszteletes Uram már valaholott Cosmusnak titulált, hadd maradgyon meg, ut supra.[2]

[Címzés:]

Admodum Reverendo ac Erudito Viro Domino Josepho Benkö Ecclesiarum in Venerabili Tractu Miklósvár et Bardutz Reformatae Religioni addictarum Notario Eminentissimo, Venerabilis item Ecclesiae Reformatae Közep-Ajtaien-

sis Verbi Divini Praeconi Diserto et Facundissimo, Domino mihi Singulari Reverentia Colendissimo,

à
Közép-Ajta.

[A borítékon:]

Gegenwärtiger brif solle sicher befördert werden.

Horváth m. p.
Obristmajor

22 A Gubernium Benkő Józsefnak
Nagyszeben, 1776. október 14.

A hivatal válasza Benkő Józsefnek a botanika ügyében.

23 Hollaki Pál Benkő Józsefnak
[H.n] 1776. október 26.

Adatokat közöl Zaránd vármegye történetéhez.

Zaránd vármegye nem együtt szakadott el Közép Szolnokkal, és Krasznával Magyarországtol, hanem később, és azis azon okbol, hogy az Modenai Hertzeg[1] elválván az austriai Udvartol, ellenkezővé lett, a' mellyért az az előtt Zarándban birt joszágátis elveszté, és ő felsége áruban botsátván, a' magyarországi Urak addig az 500.000 forintot letenni nem akarták, miglen ő felsége az erdélyi Jurisdictio alol mind a' zarándi, mind a' Borosjenői, Districtusokat, és Processusokat magyarországi Juridictio alá nem veté, melly volt in anno, ha jól emlékezem, 1745, vagy 1746ban, melly alkalmatossággal nem lévén Arad Vármegyének Fő Ispánya, hanem tsak administratora, tehát resolválá ő felsége Arad Vármegye Főispányának G. Kratalkovics Antal[2] Urat, kinek directioja alá adá Arad vármegyét, és melléje eggyűt a' Zarándi processust, és a' Borosjenőit is, melly szerént már most eggyűtt a' kettő teszen egy szép vármegyét, és nagyot, mi pedig tsak a' Halmágyi és Brádi Processusokkal maradánk, de a' Zarándi nevet tsak viseljük, noha Zaránd Aradhoz applicáltatott. – Én értemre volt Zaránd Vármegyének Főispánya B. Száva Mihály,[3] utánna B. Barcsai Gergely, és most szolgálatjára magam. Naláczi István és Lajos Urak tsak talán tsak administratorai lehettenek Zarándnak, mert akkor tsak a Brádi Processusból állott Zaránd vármegye, mivel Halmágy és Jenő Török birodalom alatt voltak, a' Zarándi processus pedig puszta volt, hanem a' Török el távozván, és a' pacificatio a' kurucokkal meg lévén, ugy kezdék az erdélyi lakosokbol a' Zarándi processust impopulálni, a' hol most sok ezer lakos vagyon, erdélyi emberekből álló.

24 Kapronczai Ádám Benkő Józsefnak
Bécs, 1776. november 24.

Adatokat közöl Bod Péter munkásságáról.

Bod Péter két nagy Tomust küldött volt fel ide egy Agenshez, hogy Hollandiába szolgáltassa, az egyik felment, abba vagynak jobb részént minden munkáji, mellyeket maga apránként ki adott, abból nyomtattatta ki T. Sófalvi Úr: *Histo-*

riam Unitariorum etc. abban vagyon Histor[ia] Reformationis in Hungaria et Tran[ssilva]nia[1] s több egyéb is. A másik Tomus Ms. a mint hallatik, még itt lappang.

25 Huszár Mihály Benkő Józsefnak
Olthévíz, 1776

Adatokat közöl Olthévíz múltjáról és az ottani lelkészek tevékenységéről.

A' vár vagyon a falutol ad occidentem az Ólttól egy álgyu lövésnire valami fen való dombos tér helyen, quadrangularis formára, a' mellynek ruderái mind a' négy oldalán megvagynak, hol fél, hol egy és több ölnyi magasságra, a' ben valo spatiuma vagyon oljan nagy, hogy most azt szántván, megterem benne circiter 200 kalandja gabona; köves ugyan, de mégis mindenkor jó gabona terem benne, telyes a' földje nem csak kövekkel, hanem cserép 's vastag tégla darabokkal, s vastag fazék cserepekkel, a' mellyekbe kétség kivül szokták volt tenni a' holtaknak hamvait, illyenek pedig a váron kívül jó távol való helyekenis bőven láttatnak. Beszélik a' mostani lakosok a' régiektől hallott hirböl, hogy a' várnak közepén lett volna egy méj kút, de e' bizonytalan traditio, azt bizonyosabban beszélik hogy onnan sok faragott köveket hordottanak el ide s tova. Az udvarban csak egy kő vagyon, a' melly bizonyoson onnan való; a' kő quadranguláris,

mindenik oldala 3 arasznyi, magassága 6 arasznyi illyen formában , az inscriptioján DOM------EXA-----RKTA. FVS---C---.

Mellyik században fogytanak el innen azok a' pogányok, a' monétákbol azt itélhetjük, hogy a' harmadiknak végén, vagy a' negyediknek elején, mivel a' melly monetákat kaphattunk mind én, mind N. Vásárhelyi Uram, azok a' később valo Imperatorok között Gordianusé, Philippusé, Diocletianusé, Maximianusé, ezeknél későbbieket nem láttam, ezek pedig a' 3dik seculum' végén uralkodtak. Vásárhelyi Uram kapott volt consularis pénzeketis, de én csak az Imperatorokét. – A falu végétől nem messze vagyon egy *forrás* ad meridiem egy kerék dombos helynek a' gödrében, melly a' földből jön fel annyi helyen, mint egy háznak negyed része, a mellynek feljövése, és folyása mindenkor egy forma ugy annyira, hogy akár melly kemény hideg' idején, vagy sokaig tarto szárazságban nem lehet observálni változását, s folyván el dacos kőből való kősziklás helyen valami 120, vagy 130 lépésnire hajt 3 kerekü malmot, minthogy azon kősziklás helynek ottan vagyon ollyan praecipitiuma, hogy a' kősziklából vágatatván a' viznek alveusa, a' felső kerékről szökik a' viz a' második kerékre, és arrol megint a' harmadikra, és egyszersmind mind a' hármát elhajthatja. Ezen malmon kivül, a' falu között hajt 3 malmat, 's az ötödiket ott, a' hol béfoly az Oltba. A' forrás folyása alatt vagyon valami *kőjuk* keresztül orientem versus, a' mellybe jártak mostan életben lévő két molnárok is, 's ugy beszélik, hogy vagynak ottan sok *cavernák*, néhol ollyan, mint egy ház, néhol mint két ház' s nagyobb is, 's egyikből a' másikba szoros helyen lehet által menni, ők egynéhányba jártanak, 's többetis még láttanak, hogy vagyon, de nem mertek mind végig járni.

A' mi Ecclesiánknak fundusát a' mi nézi, vagyon 4000 és több forintis. – A' reformatio kezdődött in anno 1726, reformálódván elsőben egy bújdosásbol Hévizre haza jött ember feleségestöl, és azután másokis annak példáját követték

ugy annyira szaporodván hamar, hogy az A[lso] Rákosi Pap mint filiába kezdett oda járni functióra, de in anno 1727 állittatott au actualis papság, hozatván akkor ide T. Vásárhelyi János Uram. – T. Vásárhelyi Uram is anno 1734 elhívatatván S[epsi]Sz[ent] Györgyre, következett Diószegi János, ez csak esztendeig lévén, in anno 1735 succedált Gyujtó János, utánna in anno 1737 Rácz Kelemen, in anno 1742 Veres György, in anno 1746 néhai Bod Péter Uram, viselvén annak előtte 3 esztendőkkel az udvari papságot, 's akkor osztán mind a' kettőt, in anno 1750 én succedáltam, 's én is a' 3 első esztendőkben az udvari szolgálatotis viseltem, 's azután jött az Udvarban T. Málnási Uram.

26 Michael von Heydendorf Benkő Józsefnak
Medgyes, 1776

Benkő Józsefhez intézett levél formájában feldolgozta Medgyes szék történetét.

27 Benkő József Cserei Farkasnak
Középajta, 1777 eleje [?]

Megtudva, hogy a készülő Transsilvania specialisnak Cserei Farkas lesz a cenzora, írt neki.

28 Benkő József Joseph Kurtzböcknek
Középajta, 1777. február 22.

Elküldötte Bécsbe a Transsilvania specialis első részét, amely egy kötetbe belefér; a fennmaradó rész, amelyet még le akar tisztázni, alkotá a második kötetet. Kéri Kurtzböcköt, segítse, hogy a könyv hamar essen át a cenzúrán és a nyomdai munkálatokon. Számít arra, hogy a sok új adat miatt a közönség tetszéssel fogja forgatni a könyvet idehaza is, külföldön is. A levél hátlapjára tíz pontba szedve megjegyzéseket írt, amelyeket a szedő figyelmébe ajánl.

Perillustris ac Celeberrime Domine, Domine mihi Colendissime!

Jam tandem operis mei *Partem Specialem Transsilvaniae* absolvi[1] quam tamen non integram *Vestrae Illustritati* hac occasione transmisi, sed primum tantum Librum *Terram Hungarorum* complectentem, et XIII Capitibus absolutum, in 45 philyris: certus enim sum ex epistola Tit. Domini Kaprontzai *Partem Generalem* jam in *duos* tomos divisam esse, et intuitu hujus considerationis, hic *primus Liber* pro uno Tomo sufficiet. Reliqui duo Libri breviores sunt divisim, quam his primus, ita, ut in unum Tomum excudi queant, si placuerit; sin minus vero, *Terra Siculorum* in alteri, *Terra Saxonum* in tertio Tomo prodeant. Paratos habeo alios quoque duos Libros, quemadmodum hunc, quem mitto; sed ut in iis schedae seu appendices, correctiones et cancellationes (quales in hoc Libro conspiciuntur) caveantur, de novo describam intra pauces hebdimadas, donec Primus hic Liber sub Censura et Prelo desudabit, pariter Viennem transmissurus. Rogo confidentissime Illustritatem Vestram, dignetur operam dare, qua tam Censura, quam impressio hujus aeque ac reliquorum Tomorum admaturetur. Meo quidem judicio tenui, res quam plurimae in hoc Tomo comparent, quae partim e tenebris in lucem revocavi, partim in oblivionem ire non sivi; ut proinde nihil dubitem, lucubrationes has meas gratiam apud Hungaros Transsilvanosque, imo etiam apud alios, adepturas. Paragraphos scripsi pro Lectoribus extraneis, qui notarum lectionem praetermittere possint, ipsas autem Notas, variis rarisque observationibus plenas pro Hungariae civibus, ac cumprimis popularibus meis Transsilvanis, qui hujusmodi Observationibus miro modo delectantur, sed hactenus paucas et

jejunas in Geographicis nostris Libellis repererunt. Sunt complures in ipsis Notis observationes, quae ceteros quoque Europaeos Lectores Eruditos adlicient. Scripsi Illustrissimo Domino Wolffgango Cserei de Nagy-Ajta, Consiliario Aulico *Tit.* Epistolam, cujus admanuationem Domino Kaprontzai commendavi: edoctus enim sum Eundem Illustrussimum Dominum futurum esse Censorem *Partis Specialis* mei Operis. Notationes quasdam, alteri folio hujus epistolae adposui, quas Dominus Typotheta observare debebit sedulo. Nunc adeoque me, pariter et Scripta mea, favori Illustritatis Vestrae commendo cordicitus, Illustritatem autem Vestram et Inclytam Domum Suam Divinae Benedictioni in perpetuum, perennoque Illustritatis Vestrae

Közép-Ajtae 1777.
22. Febr.

Servus humillimus
Josephus Benkő, m. pr.
Verbi Divini Minister Közép-Ajtensis in Transsilvania.

[A hátlapon:]

Observanda

1. Pagina 11. haec verba: LIBER I. DE TERRA HUNGARORUM, pariter pag. 12. 279. et 307. ubi SECTIO PRIMA. DE COMITATIBUS etc. leguntur, majoribus caracteribus imprimantur, quam ceteri tituli Capitum.
2. Voces, quas una linea subduxi (exempli gratia: *mens*), cursivis excudantur.
3. Quas duabus lineis subduxi voces atque literas (ut: DEUS Pietas) majusculis imprimantur, ut: DEUS, Pietas.
3. [!] Compluribus in locis, voces quasdam duabus lineolis notavi, sed postmodum alteram lineam transfixi aliquoties, ut *pag.* 159: *Wolf. de Bethlen;* quo significare volo, tales voces non majusculis, sed cursivis tantum imprimendas esse.
4. Litteram ſ – et *s* in initio vocum soripsi, sed Dominus Typotheta, pro more communi, litteram initialem minusculam *s* semper exprimat per longum ſ hunc in modum: ſolus, ſalus, etc.
5. Saepe usus sum hic notis (") Gallis *Guillemet* dictis. Observandum probe, ubi Auctorum sententias his notis clausi, uti pag. 20, haec verba: „*Anno praenotato.*" forsan adcuratius ante punctum eadem notulae ponentur, sic: „Anno praenotato". ut sic cognoscatur has notas ad praemissa, non ad sequentia referri. Exempli gratia in 3tia philyra *Partis Prioris,* pag. 35. linea 17. ante voces *Et mox,* habentur hae notulae, quasi ad has voces referrentur, cum tamen ad vocem *noscuntur* pertineant.
6. Signum „ notat dividendas esse voces prope nimium calami errore notatas, exempli gratia ad„ dictum, addictum.
7. Signa parentheseos (: :) et exclusionis (: :) probe obseventur, nec invicem permutentur.
8. In *Parte Priore* Litteras y et ii, rubro colore notaveram, quo magis errores praecaverentur, hoc modo: y ii. Sed hoc in Tomo hunc colorem adhibendum supervacaneum censui; cum absque hoc etiam Dominus Typotheta et Domini Correctores, menda evitare facile queant.

Nb. Hae Observationes tenebuntur in sequentibus quoque Libris, quos dehinc transmissurus sum.

9. Aliquot locis ita *Notas* concinnavi, ut praeter numeros 1, 2, 3 etc. adhibuerim etiam *a, b, c,* etc., ut patet pag. 13 et sequentibus. Hae ergo Litterae non ad marginem ponantur, ut (pag. 13.) 2), sed interius, ut (eadem in pagina) *a.* Ego quidem in scriptis meis hunc modum non ubique observavi; sed poterit Dominus Typotheta observare. Si tamen aliter placuerit Illustritati Vestrae, libenter adsentior.

10. Ubi lineolas interjeci, sic: – – – – – diligenter adhibeantur, nec usquam omittantur.

Domino Typothetae precor Bona omnia cumulatissime!

Írtam volt ezt a Bétsi Typographusnak Kurtzbeck Úrnak (Úr; mert sok ezrekkel bír, és Bétsi Nemes Ember), ki is az én munkáimat nyomtatta.

Notandum pag. 180. §. 107 *not.* 4. habentur haec verba: *Quoniam in dato Catalogo – – – texere pleniorem.* Sed, si Catalogus Rectorum Scholae Claudiopolitanae Vnitariorum, e Supplementis meis *notis* §phi CCLXV Partis I. insertus est; tum *not.* b. quae continet eundem Catalogum, omittatur; et verba haec sic mutentur:

Quoniam in dato Catalogo Pastorum Claudiopolitanorum Unitariorum, plurium Superintendentium mentionem fecimus: placet eorum quoque (licet Part. I. dederimus) Catalogum nunc texere pleniorem. Compareant ergo Nomina Superintendentium: I. *Franciscus Davidis* etc.

29 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1777. május 8.

Történelmi és nyelvészeti felvilágosításokat kér Küküllő vármegyéről.

Méltóságos R. Sz. B. Groff és Fő Ispány Úr, Nagy Méltóságu Kegyes Uram!

Erdély' ismeretségéről készitettem öt Darabotska Munkát,[1] melynek elsője már ki-nyomtattatott, és a' második is nyomtattatik Bétsben Kurtzböck Jósef Uram Mühelyében. Az harmadik Darabban, mely is magában foglalja a' Nemes Vármegyék Leirását, meg-irtam, kik voltak Küküllő Vármegyei Fő Ispány Urak, vagy is tsak némelyekről, u. m. 17 ilyen Személyekről emlékeztem; nem találhatván négy esztendőktől fogva való olvasásaimban többeknek neveire, és Küküllő Vármegyei némely Jó Uraimra is foganat nélkül bizván mind eddig, hogy a' Nemes Vármegye Emlékező-Könyveiben találtató Fő Ispányi Nevek' Rendét számomra ki-irnák az esztendők száma szerént, melyet én az általam irattatott Névrend helyébe tétettetnék, mig annak ki-nyomtattatása következnék.

Mostan azért, miért szégyenleném Nsgdat megkeresni alázatosan ilyen szükségemben? melyről Nsgd annál jobb kedvel fog tenni, egy ahoz értő Törvény-Táblai Személy által, mentől inkább szokta szeretni a' sok egyéb Tudományok között Hazánknak Historiait is; melyekre nem keveset használnak az ilyen Névrendek. Némely Vármegyéknek, FőIspánnyain kivül, még Fő-Bírait, Vice-Ispánnyait és Notariussait is bé-tettem illendőképen; melyet Küküllő Vármegyével is örömmel tselekedném, ha valaki ki-irogatná, és nem sok késedelmezéssel velem közleni nem sajnállaná.

Kivánnám továbbá azt is tudni, miért neveztetett az a' Vármegye *Küküllő*nek, vagy inkább ezen nevet a' Vármegyével közlő Folyó-Vizek? Adtam én erről valami tsekély Vélekedéseket Munkámban,[2] de azok bizonytalanok; és új gondolatra ösztönöz egy *Diaetalis Articulus,* melyben *Küküllő-köböl*ről van emlékezet. Ha a' Küküllő köblön le-folyóiag avagy tetézve mért és tőltött köblöt

kellene értenem; meg-hinném bátratskán, hogy a' Küküllő Vizek is a' ki-kelésről vagy folyamjokból gyakron ki-áradó és széledő vóltokról neveztettek *ki-kelők*-nek, 's onnan azután *Küküllők*nek.[3]

De ennél több históriai értelem származnék annak megfejtéséből, miért vagyon a' Vármegyéknek mostani Rendjek; hogy *Fejér*-Vármegye után légyen *Küküllő* 's a' t? Valyon ez a' Vármegyék Földének és Helyeinek Menyiségétől van é? Vagy az Adónak több és kevesebb vóltától? Vagy hogy mig fegyvert kellett a' Vármegyéknek viselni, egyikből több Katona mehetett ki, mint a' másból? Vagy valyon, a' Fő Ispány Urak Személyeinek nagyobb és kissebb méltósága nem okozott é, avagy tsak valamit, ebben a' rendben? Akármelyik kérdésre feleljek erősitéssel; találok ellenkezést is benne, és igy eleget nem tehetek magam kérdésemnek. Látom, hogy régen, hol egyként, hol másként, volt a' rend; 1595-ben, mindjárt Küküllő után vólt Hunyad. De valyon ma is nem változható é ez a' rend? és igaz rend é az, melyet a' *Titularé*kban[4] látunk, és a' melyhez alkalmaztattam én is Irásomnak folyását?

Végezetre, sok okom van az arról való gyanakodásra, hogy talám némely *Medgyes* és *Selyk* Széki (mert ezek régen meg-külömböztetve vóltak) Szász Faluk nem adattattak vólt a' Szászoknak 1224ben és az előtt, a' Magyar Királyoktól, hanem azután tsusztanak oda Fejér- és főképpen Küküllő-Vármegyéből; de valyon ezt ki-tudná hitelesen meg-mutatni?

Ha Nsgd, mint Magános Tudós foglalatosságaitól, mind a' közönséges Fő-hivataltól ugy el nem lészen köteleztetve, hogy kérdéseimre vagy egy órátskáig elméjét fordithassa; és ha nékem méltóztatik ezek aránt holmit tanátsolni: nagyon hiszem, hogy lészen, a' mivel valamit ujithassam (egyébképpen egészen már meg-irt) Munkámat. Nsgd Jegyzéseit akár Enyedről Tiszteletes Professor Kováts Uramtól, akár Hoszszu-Aszóról Tekintetes Ifju Baló László Uramtól, akár M[aros]Vásárhelyen a' Generalis Synoduson, akár azután a' Bonyhai Paptól Tiszteletes Köpetzi Sámuel Uramtól, bizonyoson kezemhez vehetném. Alázatos kéréseimet és méltatlan személyemet Nsgd Kegyességébe ajánlván, vagyok

Mlgs R. Sz. B. Gróf és Fő Ispány Ur
Nagyságodnak
Közép-Ajtán 1777.
8. Maji.

alázatos szolgája
Benkő Jósef.
Közép-Ajtai Pap, és
Erdővidéki Notarius m. k.

30 Benkő József Körösi Györgynek
Középajta, 1777. július 23.

Kölcsönkéri Szalárdi János történeti művét, és felvilágosításokat kér Szalárdiról, Heltai Gáspárról, valamint a címzett tevékenységéről.

31 Benkő József Kovásznai Sándornak
Középajta, 1777. szeptember [18. előtt]

Felvilágosításokat kér több erdélyi történet- és emlékíró munkásságáról.

32 Kovásznai Sándor Benkő Józsefnak
Marosvásárhely, 1777. szeptember 21.

Adatokat közöl erdélyi történetírók, emlékiratírók kilétéről, legrészletesebben foglalkozva Szamosközyvel. Több részletet idéz saját leveleiből, amelyeket Gottfried Schwarz rintelni szuperintendenshez idézett.

Tisztelets Notárius Uram, Nagy jó Uram és Jó-akaróm!

Vettem levelét Tiszteletes Uramnak 18 Septembris, és elolvasván abban lévő kivánságait, mindjárt ki-küldöttem a' levelet Sáromberkére, hogy Mélt. G. Fő Ispán Úr ő Nga[1] lássa, és minthogy én többire azonn punctumokra majd semmit sem tudtam vólna felelni, ő Nga pótolja ki ezenn én tehetetlenségemet; Jollehet pedig beteg állapottal vólt Nga, mind az által azt a' kegyelmességét mutatta, hogy nem sajnállaná azon kérések közüll sokakra bólts feleletet irni és hozzám egybe bé küldeni. Én azért hellyesnek tartottam ezenn levelét ő Ngának, egészszen Tiszt. Notárius Uram kezéhez küldeni; és a' mellett, ha mit azokhoz tudok adni, ugyan azonn Numerusok szerént mellyek a' Tiszt. Uram leveléb[en] vagynak, ezenn levelemben fel-jegyezni. Minthogy pedig az ő Nga hozzám méltoztatni szokott minden leveleit tartom, azonn kérem Tiszt. Notarius Uramot, hogy ezenn levele-is ő Ngának ne veszszen el; hanem hadd jöjjön viszsza kezemhez.[2] A' mi azért az első Numerust illeti 1) Leonardus Unciusról nem tudok semmit, hanem, ha Erdélyi vólt Protestans Szásznak kellett lenni; mivel nem igen hihető, hogy ha Katholicus lett-vólna, munkáját Kovatsocinak dedicálta-vólna. De e' tsak puszta conjectura. 2) Vévén levelét T. Uramnak, mindjárt ki-küldöttem a' Szabédi Unitarius paphoz a' hol tudtam egy Kunitsot, és mint emberséges ember, mindjárt kezemhez küldötte; itt azért nállam lévén ki-irom egészszen a' Titulussát: *Dacica Siculia, brevi compendio exhibita. Laureatis honoribus Perillustrium, Reverendorum, Nobilium, Excellentium ac Doctissimorum Dominorum Artium Liberalium et Philosophiae Neo-Magistrorum. Cum in Alma Regio-Principali Academia Societatis Jesu Claudiopolitana suprema Philosophiae Laurea condecorarentur, per R. P. Franciscum Kunics e Societate Jesu, Artium Liberalium et Philosophiae Doctorem ejusdemque Professorem Emeritum nec non inclytae Facultatis Philosophicae p. t. Seniorem. ab Oratoria facultate Claudiopolitana oblata. Anno MDCCXXXI, mense Julio, die 19. Claudiopoli typis Academiae Societatis Jesu per Simonem Thaddaeum Weichenberg.*[3] A' honnét ki-tetszik mely accurate elméjében tartotta ezen dolgot a' Mélt. G. Fő Ispán Ur! Továbbá a' *Lakatos Siculiáját*[4] és a' *Gesta Nicetae*-t tsak hallásból tudom.[5] Kornidesnek kétség kivüll meg-van. 3/ Szamosköziről most igy itélek: Vólt neki Magyarull neve Szamosközi, Székelyüll Szomosközi, mert a' Székely Szomosnak hivja a' vizet, melly Magyarull Szamos. Továbbá nem kételkedem én abba semmit, miért változtatta légyen Szamosközi a' maga nevét *Zamosius*nak; mert *Zamosius* van az Analectáknak mind Pataviumi mind pedig a' Francofurti editióban.[6] Ezt a' változtatást a' maga nevében azért tette, hogy tudós ember lévén, Olasz Országb[an] ez a' név *Szamosközi, Barbarum nomen* lett vólna, mivel a' K. és Sz. Magyar betük benne vóltak, és igy hijáb[a] irta vólna magát Szamosközinek, mert parasztull és a' Deák szónak természetivel nem egyenlő lett-vólna. Jól tudjuk pedig mely superstitiosusok vóltak abban az időben a' tudósok, hogy a' magok neveket (mint Sambucus) és mások vagy Deák és Görög formára változtattak, vagy Deakull és Görögüll tették ki, mint a' Magyarok közüll Tophaeus, Siderius és más véghetetlenek. Ebben nintsen semmi kétség, mivel minden tudja. Egy Név azért a' kettő; Szamos-közi Magyarull, Szomosközi Székelyüll, *Zámosius* Deáko-

sonn. A' feljebb való időkben Tiszt. Swartz Urammal levelezvén, a' többi között irtam vólt ő Klmének hogy a' Pentadum Auctor Szamosközi egy az Analectanak editorával; jóllehet hoszszatska a' dolog, de ide-is Tiszt. Uramnak ki-irom, a' mit akkor ő Keméhez küldött levelemben irtam vólt. Anno 1773 Juniusb[an] ezt irtam vólt: *Venio nunc ad Samoscasium Czvittingeri,*[7] *quod nomen tam corrupte ac depravate exaratum ab eo fuisse, mirum videri poterat, nisi si cogitemus ab homine Hungaricae lingvae non satis perito eam scripturam esse profectam. Male quoque Schmeitzelio in MS. Historiae Transsilvaniae* ZAMOSHÁZI *vocatur; ubi ait, Zamos-házi Pentades rerum Transsilvanicarum sub initiis statim ab Illustri Franckio*[8] *commemorari, sibi vero plane ignotas. Nihil enimvero certius est, quam dicendum aeque atque scribendum id vocabuli esse hunc ad modum: Szamos-közi, vel et Szomos-közi. Quippe pagi nomen est Szamos-köz, a flumine ita dicti. Si quidem unum in Hungaria, duo in Transsilvania sunt flumina, quibus nomen est Szamos vel Szomos, quod si Germanorum ore pronuntiare velis, hoc pacto sonandum esset, ac si scriberetur: Samosch vel Somosch. Latine Samusius appellatur. Köz autem est intervallum, unde existit sententia vocabuli, Szamos-köz, quasi tu dicis: Intervallum Samusii sive ab Samusio interceptum. Videsis Nicolai Olahi Hungariam cap. 17. ibique notulam Beli*[9] *ad litteram (y), etsi hic quoque non satis accurate scribatur* SÁMOS *-Köz. Utrum autem Stephanus Szamosközi, Hungaria an Transsilvania fuerit oriundus, dicere non habeo. Illud certissimum, nec unquam satis deplorandum, ejus Pentades tantum abesse, ut lucem olim publicam viderint, ut potius sicubi hodie MS. earum reperiatur, (nam autographum scriptoris exemplum jam pridem periisse puto) faedissime mutilatum sit, sic, ut membra potius dilaniata ac disjecta, quam corpus ipsum te videre existimes. Vidi ego manibusque tractavi exemplum, quod prioribus desideratis, incipiebat in Sigismundi fere Batorii temporibus Pentadis V. Lib. 4. atque ad aetatem G. Bastae procedebat. Stilo utitur Latino quidem illo, sed paullo tumidiore et declamatorio, nec ideo condendis historiarum monumentis satis accommodato.*[10] Más levelet küldöttem ugyan azonn esztendőben Novemberben Schwartz Uramnak Rintelbe, melyben Szamosköziről ezeket irtam: *Incipiendum a Szamosközio putem, tum quod ejus auctoritate Betlenius idem tuus idemque noster utatur,*[11] *tum vero quia, id, quod tibi justissimam adtulit dubitationem, non modo exterarum gentium viros doctissimos pene omnes in transversum egerit, verum etiam hos ipsos, qui in media Transsilvania commentationes ad rem Hungarorum litterariam pertinentes evulgarunt, in errorem certissimum praecipitavit. Ansam errori dedisse suspicor immutatam in Italia nominis Szamosközii Scriptionem, eaque re principio factum esse, ut, cum noster Szamosközius Analectis suis lapidum vetustorum, et aliarum Daciae Antiquitatum Patavii edendis illustre sibi nomen apud eruditos peperisset, et eadem fere tempestate, summi illius Herois Poloni* ZAMOSCII *gloria Europam pervagari pariter caepisset, utriusque vocabuli similitudine initio librarii, mox etiam alii in fraudem inducti, Szamosközium nostrum, alium atque scriptorem Analectorum, et praedicti Johannis Sarii Zamoscii, qui opusculum De Senatu Romano (a plerisque tamen ipsi Sigonio tributum)*[12] *composuit, cognominem existimarint. Hinc exempli gratia Jöcherus in Lexico eruditorum Germanica lingva publicato, Polonico planissime vocabulo Analectorum auctorem appellat Zamosky, vel Zamoscium; et Johannem Sarium Zamosky, Zamoiski, Samoscium vel Zamosium. Iam vero haec apud Jöcherum legerim, quid aliud, quaeso, in mentem venire potest, et cogitandum relinquitur, quam ut eadem ex gente pagoque Zamosi oriundus uterque fuerit horum virorum? Prodiit in patria nostra anno 1766 liber patrio sermone confectus ad diligentissimo dum vita manebat homine Petro Bod, verbi divini ministro*

Igeniensi, qui liber inscribitur: Magyar Athenas. Hoc in libello peraeque et loco et nomine distingvuntur SZAMOSI ISTVÁN *Analectorum conditor et* SZAMOSKÖZI ISTVÁN *scriptor Pentadum rerum Transsilvanarum, quod jam magis forte mirandum in viro fuerit Transsilvano, eodemque harum rerum peritissimo. Sed nimirum nihil tam est humanum, quam labi, errare, falli, quod in his maxime conspicitur, quorum cogitationes in tam varias sunt minutasque res distrahendae dividendaeque. – – Sed utcunque sit de nomine, illud haud dubium est, Szamosközium nostrum qui Pentades contexuit, unum omnino esse, eundemque hominem, atque illum, qui Analecta lapidum Patavii ediderit, id quod ego jam argumento unico quidem illo, sed omni exceptione, ut spero, majore confirmabo. Quod enim certius indicium postulare, ad hanc rem in luce meridiana collocandam possumus, quam si ipsomet Szamosközio nostro teste, peridoneo sane, multoque locupletissimo, id quod volumus, evincere detur? Atquin ex ejus verbis explorata res est. Nam in Pentadum ejus fragmentis MSS. Anni 1603 historiam persequens, haec inter cetera memoriae commendavit:* „Basta e campis Panensibus omnem Hajdonum manum, qui ad octingentos ferebantur – – – duce Ludovico Rakotzio dimittit, negotiumque dat illi, ut omni captata opportunitate, cum Polonis et Ungaris manus conserat. Forte Barbeliani, praemissa magna impedimentorum carrorumque multitudine, qui per saltum Ferreae portae[13] angustias trajicerent, ipsi in citeriore parte ad Gradistiam Valachorum vicum stativa castra fecerunt, ut ab exploratorum ac nunciorum fide tempus opportunum ad transmittendas augustias legerent. Est ad Gradistiam Vlpiae Trajanae ingens ruina, ubi murorum vasta fundamenta, concamerata hypogea, elaboratorum lapidum, antiquarum inscriptionum, sepulcrorum, idque genus aliarum rerum perantiqua supersunt monumenta. Cujus urbis nomen tam manifeste marmora istic ex antiquis ruderibus residua loquuntur, ut nullus supersit dubitationis locus, id quod late in Analectis lapidum Dacicorum nostris Patavii editis explicuimus. Dicta est Ulpia Trajana ab Ulpio Trajano Imperatore, qui Dacias in formam provinciae redegit; non qui condiderit urbem, sed qui victo Decebalo Daciae rege, novis colonis impleverit. Nam ante Trajanum vocata est Sarmis Egethusa, id est Sarmis Getica. Abest Ulpia Trajana a Ferrea porta quatour tantum passuum millibus. Ex iisdem vallibus effunditur Sargetius, rapidissimus amnis, qui apud Dionem memoratur. Nomen huic a Sarmide, Decebali regia, et Getia sive Getarum regione datum est. Is in Marisum praecipitat, ubi Aurum pagus ab edito et in se collecto colle subjugatur etc".[14] *Ex his pro vero compertoque haberi potest, Analecta ista lapidum ad hunc unum eundemque Szamosközium auctorem esse referenda. Excerpsi haec e MS. Szamosközio Illustrissimi Comitis Samuelis Teleki, qui non solum possidet bibliothecam praestantissimorum omnis generis librorum, quos nuper admodum in Helvetis, Belgis, Galliis, Germaniis, impenso pretio, nullis parcens sumtibus paravit, copia refertam et instructissimam, qualem nulli privato homini esse cuncta Transsilvania novi, sed etiam omnes scriptores illos, quos tibi nuper indicavi, mirabili industria collectos, tenet. Is enim, ut eruditionem non vulgarem et tralatitiam, sed veram et interiorem cum facili comitate et inusitata quadam naturae benignitate conjunxit; ita mihi magna hujusmodi deliciarum penuria laboranti continuo succurrendum putavit. Sed de hoc tali tantoque patriae nostrae decore et ornamento et unico Musarum praesidio, plura alias ad te si vivo. Ceterum quod de stilo Szamosközii ante ad te scripseram, illud ego judicii non ex Analectorum dedicatione, legenda, sed ex his ipsis Pentadum fragmentis, neque satis maturo fortasse consilio, etsi profecto nihil de summa viri doctissimi eruditione detrahendi studio, feci. Tanti enim ejus Pentades duco, ut quoties faedum in modum lacerata et disjecta earum*

membra contemplor, tam indigne habitum opus nobilissimum ab injuria temporum, lacrimas mihi excutere videndum; quod si integrum ad nos pervenisset, nae haberemus, quod praestantissimis quibusque gentium aliarum historiis oppenere possimus;" 's a' t. Ezeket, jóllehet sok van bennek, a' mely nem tartozik a' dologra, ide irám, hogy mind a' Szamosközi szavait lássa meg T. Uram, mind pedig az én argumentumomot. Ezt az egyet még ide teszem, hogy mikor Bod Uram a' Botskai testamentomáról emlékezik a' Szamosközi historiájának ki-nyomattatása iránt, nem irja oda Kemény Jánosból a' testamentom executorait. Én a' Schwartz Uramhoz küldött levelemb[en] Kemény Jánosból ki-irtam vólt így: *„Quo in MSto Kemenyiano praemissum invenitur quoque testamentum Botskaianum patrio sermone conceptum. Unde nonnulla ad Szamosközium spectantia excerpere et civitate Latina donata tibi mittere juvat, illustratura fortasse aliqua ex parte, illa, quae hac de re in tuis litteris annotata reperi. Verba igitur Principis Botskai testamentaria de scriptis Szamosközii huc redeunt: Ad historiam luci publicae committendam, quam Stephanus Szamosközi historicus, de rebus cum nostro, tum eorum Principum tempore gestis qui ante nos fuerunt, monumentis consignavit, testamento legavimus e Conventu Claudiopolitano expendenda septem florenorum millia. Cujus editionem summa ope, cura atque diligentia perficiendam et exequendam testamentariis nostris commisimus et injunximus, ut in ea re tanquam in animorum suorum aeterna salute obtinenda versarentur. Quod nisi quam diligentissime et fidelissime hanc perfecissent, eos ego ad Dei Optimi Maximi tribunal provocavi. Testamenti executores a Principe designati fuerunt Petrus Alvintzi, a sacris in ejus aula concionibus, Paulus Örvendi, Consiliarius et Quaestor; denique Simon Pétsi a secretis, Est autem Testamentum Cassoviae conscriptum anno 1606.* Utóljára azt-is lehet tsudálni, hogy Betlen Farkas mikor emlékezik Szamosköziről a' feljebb elé hozott helyben, láttatik azt magának tulajdonitani, és a' mit Szamosközi igy ir: *in Analectis nostris* cet. Bethlen magáról szolván igy fejezi bé: *de quibus videri potest liber De Analectis lapidum Dacicorum Patavii editus.* Eddig Szamosköziről. Ugyan azon 3dik Numerus alatt irja Tiszt. Uram, hogy ollyan rendelést tett, hogy Prayt és Szeredai Ur' munkáit ide hozzám tegyék-bé. Én jó szivel bé-fogadom és annak idejében kezéhez szolgáltatom Tisz. Uramnak. A' Zamosius Analectai Laziussal együtt (mely az Francfurti editio A. 1596) és a' Ginterus Inscriptioi igen drágáltatnak, nem én tőllem, hanem másoktól, a' kiknek akaratjok néküll nem lehet megvennem. 4) Doctor Horváth Uramnak mutatván Tiszt. Uram levelét, ő Kegyelme ezt iratja én általam erre a' negyedik numerusra: Horváth Sámuel, Erdélyi, Maros-Vásárhellyi Magyar, Doctoráltatott 1776dik esztendőben Ultrajectomb[an], irt Dissertatiót, *De diversa aëris in corpora diversa agendi ratione.* 5) Somogyi Ambrus, Szalárdi János, Kemény János, Forgáts Ferenc, Betlen János, Szamosközi István, Betlen Miklós, Böjti Gaspár, Mikó Ferentz, Borsos Tamás, és más Erdélyi Historicusoknak irásai hol légyenek ma Originálban, semmit sem tudok rólla; hanem azt tartom én hogy ezeknek autographumjok most nintsen meg talám sehol. Illyen bóldogtalan Haza ez a' miénk! 6) Heltainak én sem hallottam soha a' Mátyás Király viselt dolgairól való könyvét.[15] A' Bonfinusból való forditását láttam. Hihető, hogy Bod Uram vette Czvittingerből, e' pedig confundálta, és kettőt tsinált az egyből. 7) Tökölyi pénze nállunk nintsen. 8) A' Gróf Teleki Sámuel Fő Ispán Ur ő Nga Turotzija iránt és Jánus Pannonius készülete iránt miben légyen a' dolog, ebből az ő Nga leveléből meg-értheti Tiszteletes Uram. 9) Nádudvari éppen a' tájba 39ben lett ide való professor; mert az Inauguralis Oratiójába azt irja magáról, hogy Enyedi pap lett 1731. 21. Januar. Ott pedig mintegy tiz esztendeig vólt pap, mikor

vette a' Consistorium leveleit hogy ide jöjjön professornak. Károly Tsászár felett orált itt 1741. Az ide való Kollegyom könyvibe ugy van hogy vólt itt professor ab A[nno] 1741 ad A[nnum] 1745. Ezek mind eddig bizonyosok, de még sem tudom épen accurate meg-irni az esztendőt hanemha a' Kollegyomb[an] lévő Könyvnek egy-általáb[an] hiszünk, a' melyb[e] a' van hogy 1741b[en] jött ide. Elég az hogy ha 39re tette-is Tiszt. Uram, kevés hiba. 10) Mosa Kapitány Ur igazán mondotta hogy itt maradtak valami levelek, mellyek a' MSb[a] bé-vóltak téve tsak ugy kötetlen; ezeket én azutánn vettem észre, hogy egy könyvben tettem vólt, ne hogy bajlódjam véle és ki-huljanak mikor olvasom; eddig el is küldöttem vólna haza ha alkalmatosság lett-vólna. Meg-vagynak azért mind egy betüig; és kezéhez küldöm vagy Tiszteletes Uramnak vagy Kapitány Uramnak. Kár-is vólna azoknak elveszni, kivált azért a' mi vagyon benne G. Rhédei János Generál vallás tételéről és kisértetéről, a' mely nyomtatást érdemelne. 11) A' Thecariusnak meg-adtam a' tzédulát. 12) A' Theca irásait ott hagyhatjuk a' mig kivántatik, mert most semmi ollyas szükség rájok nintsen. Ceterum hozott le Tiszt. Tsiki Uram Bétsből valami fü magokat Tiszt. Uram számára; mondám hogy tsak küldje ide, mert én el-küldöm Tiszt. Uramnak. Én, a' mi töllem ki-telhetik mindenkor jó szivel kivánok szolgálni Tiszt. Notárius Uramnak. Mert ha ki valamit tselekedhetnék 's még sem akarna illyen tisztességes dologb[an], nem tartom, nem tsak jó lelkü embernek de jó Haza fiának-is. Én ugy örülök Tiszteletes Uramnak, hogy nem-is mondhatom ki; hogy ennyi Papista apróság könyvek utánn ollyan munkát irt Tiszteletes Uram, Erdélyről, a' mely egy summáb[an] mind azokat sokkal feljül haladja. Mert én nem tudom, mit tsudáljak abban inkább, szép Deák nyelvét-é vagy a' dolgoknak öszve szerzésében való kimondhatatlan fáradságot és szorgalmatosságot. Az Ur Isten tartsa meg Tiszt. Uramot jó egésségben, szivesenn kivánom, hogy ezutánn-is tovább-tovább menvén azonn jó szándékában, több illyen szép és hasznos munkákat készíthessen! Ezekkel vagyok és maradok továbbra-is

Tiszteletes Notarius Uramnak

jó akaró szolgája és barátja
Kovásznai Sándor m.t.k.

Irám Maros-Vásárhelyt 1777. 21 Septembr.

33 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1777. december 3.

Gratulál Teleki Sámuel kinevezéséhez, beszámol saját munkásságáról, terveiről, s Teleki figyelmébe ajánlja Kapronczai Ádámot mint jól felkészült nyomdászt.

Méltóságos R. Sz. B. Groff és Consiliarius Ur, nékem Kegyes és Nagy Jóltévöm!

El-gondolván, Nsgdnak mint Mlgs Levelével, mind Maros-Vásárhelyen hozzám személyesen mútatni méltóztatott Kegyességével, mind pedig Tiszteletes Professor Kovásznai Uramhoz e' folyó Esztendőbéli Szent Mihály Havának 18dik napján Sáromberkén beteges (mely is a' Nsgd hozzám való Kegyelmességét annál inkább meg-mútatta) kézzel és könyvek nélkül, némely könyvek felől, tsuda nagy *memoriá*val irt Levelében az én érdememet nagyon feljúl haladó emlékezetével nevelt örömemet; az engemet arra bátorit, hogy ezen hoszszas Levelem által ismét Nsgd előtt meg-jelenjem. Azért leg-

Elsőbben, Nsgd mostani Kedves Változása és az Erdélyi Fő Tanátsba lett bémenetele felől alázatoson jelentem, hogy ez én bennem sok gondolkodásbéli küszködést szerzett: mert *egy felől* láttattam sajnállani Nsgdat, hogy Hazánknak közönséges tereh-viselései, ugyan a' köz jóra tzélozó sok tudós fel-tételeitől fogják el-vonni; de más felől meg-győztem magamat, és nem tsak magamat, hanem egész Hazámat vigasztalni láttattam azzal, hogy nem olyan szűk a' Nsgd példás szorgalmatossága előtt az idő, hogy a' midőn a' Felséges Uralkodónak, és az Hazabéli Kűlső 's Belső Allapotoknak szolgál, azonnal a' kűlönösséget szerető nevezetes Tudományoktól és Nemzetűnk Historiájának fundamentumos visgálásától és rendbe szerkeztetésétől el-fogattassék. Már azért irja Nsgd naponként, a' mit mások tselekedtek; és tselekszik olyakat, a' miket mások emlékezetre örömmel fogadnak meg-irni.

Annakokáért, Óh hogy nem lehetek én *Cicero* mostan, midőn Nsgd *Curio,* sőt nálánál nem kevéssel nagyobb! Mert bezzeg valóban tökéletes indulattal irnám, a' mit ő irt *Lib. II. Epist. 6:* „– – *ut sempiternae laudi* TIBI *sit iste Tribunatus, exopto!* TE *que hortor, ut omnia gubernes, et modereris prudentia* TVA, *ne* TE *auferant aliorum consilia. Nemo est, qui sapientius* TIBI *svadere possit* TE *Ipso; nunquam labere, si* TE *audies. Non scribo hoc temere: cui scribam, video.* – – – TECUM *loquere,* TE *adhibe in consilium,* TE *audi,* TIBI *obtempera.*"[1]

Tsak azért bátorkodám Postán irni most ez egyszer, hogy ezen első Punctummal tovább ne kessem.[2]

Másodszor. A' mi az *én tsekélj munkámat* illeti, és a' *Nsgd tudós Levelét,* melyben Tszls Prof. Kovásznai Uramhoz az én oktattatásomra sok szép dolgokot fel-tenni méltóztatott:

Már a' 2dik Tomus[3] is ki-jött; de sem az elsőnek, sem ennek *Titulussa, Praefatioja, Supplementuma* és *Indexe* hozzám meg nem érkezett; későre is fog érkezni az Hozó miatt, a' ki Academiákról jövő útjában hozza. Exemplarokat pedig talám Tavasznál elébb nem tudok le hozatni; mert még semmi módot rea nem találtam. Mind ezen ki-jött, mind ·pedig (talám) kijövendő *Tomus*ok irásában, bizony mint regulát, ugy tartottam Petrarchanak ama mondását: *Si posteris profuturus scribis, nihil satius; si tibi nudum nomen quaesiturus, nihil vanius. Dialog 44.* Irtam, és irogatok magamnak és házamnak szegényitésével, kitsin jövedelmem mellett; mi jutalomért? sok nyughatatlanságért, gyalázatért, sat. Midőn a' 2*dik* Tomus kezébe fog Nsgnak kerűlni, és látándja' Mlgs Teleki Familiának le-irását,[4] ha mikben hibáztam, egyenesen és egyedűl várom Msgtól az *emendatiot.* Nsgdról bizonnyal más formán irnék ma, mint az hogy már ki jött Leveleimen irtam: de ezután e' részben is kivánok eleget tenni alázátos hálaadó indúlatomnak, és a' dolog valóságának.

Az*Uncius* nevéről, melyet Poëtai szabadsággal formáltatottnak lenni itél Nsgd, igen helyesnek vélem a' gondolatot. *Kunics Dacica Siculia*janak (mely nálam valami kevés hijánossággal van) Titulussát már meg-találtam. *Lakatos István Siculiáját* soha nem láttam, nem találhatom; hanem Irásban van valami belőle nálam. *Gesta S. Nicetae* nálam találtatik; jött ki Kolosváratt 1750ben ('s ily hamar mely ritka lett ezen kis könyvetske!), midőn P. Steph[anus] Pongrátz promovealna (talám ő is az Auctor) ottan; a' Titulus nem vala az én exemplaromban, de már azt is meg-szerzettem. Helyes oka vólt Nsgdnak arra, hogy *Szalárdi Jánost* Papnak lenni gondolta; de az 1666dikbéli tavaszi 's őszi Diaetalis Articulusokból ki-találtam, hogy kűlső és szép állapotbeli ember vólt, u. m. Kolosvári fizető Mester, Perceptor, sat. az előtt pedig vólt Rákótzi Györgynek Secretariussa, a' mint a' mi Papi Privilegiumunk bizonyitja. Már ki jött a' Szalárdi emlékezete is a' 2dik Tomusomban.[5]

Midón az én 2dik Tomusom Nsgd kezére kerülénd, fog abban Nsgd olyan MSmokat és némely *Monumentumok*at látni, melyeket Nsgd is parantsol le-iratni. Várnám is én szivesen azt az időt: mert vélem, hogy oly formán meg-adósithatom Nsgdat (vagy hogy mondjam ki?), és valami kevés érdem formát szerezhetek a' Nsgd azon Kegyességére, mely szerint teljességgel ingyen való Gratiából méltóztatta Nsgd meg igérni a' Maga ritka *MScriptum*aihoz való közel-eresztetésemet. Talám már Szebenbe tsak bé is kivánkozik a' Nsgd drágalátos Bibliothecája, 's én is közelebb esem hozzá; melyből tsak egy nap is óh mely sok hasznot tudnék én venni magam tzélomra! Leg-hamarább kivánnám én meg-szerezni *Sam[uel] Grondszkit.*[6]

Harmadszor, alázatoson instálván azon, hogy Nsgd az ilyen szinű dolgokban, minden esztendőben bár két Levelemet méltóztassék kegyesen el-fogadni; azon Leveleimnek mintegy fundamentumárúl, és a' Nsgd azokhoz járúlandó Tanátsainak bizodalmas útjául, alázatosan jelentem, hogy az én *Transsilvania*mnak (mert a' *Princeps Dacicus* helyett, ily titulust adtam) öt Tomussain kivúl, készületem van 1.) *A' Milkovai Püspökség*nek le-irására[7], melyre *P. Praynak in Hierarchia Hungariae*[8] harmadáni készülete sem vólt, mint van nékem; egy hólnap alatt könnyen el-végezném, ha rea adnám magamat; fogok is vélle sietni. *In Compendio* ugyan bé foglaltam ezt a' materiat is a' ki jött 2dik Tomusomban.[9] 2) *Az Erdélyi 's Magyar Országi MScta Historiák*ról való nevezetes Jegyzésekre. 3) Az Erdélyi Tudósoknak Le-irásokra,[10] Czwittingerből, Magyar Athenásból, Horányiból sat. több curiositással akarom, mint az emlitett Irók, a' kiknek üszőjökön már nékem könnyebb szántanom: ezen *materiát* ugyanis a' *Transsilvaniámban* tsak compendiose illettem. 4) Az *Erdélyi Groffok,* 5) *Erdélyi Bárók* Famillyáinak le-irásokra ex Diplomatibus etc. 6) Az *Erdélyi Nemességnek* le-irására. 7) Az *Erdélyből* származott és Erdélyben 's Magyar Ország ide tartozó Részeiben élt *Vitézek* életének le-irására: ebbe sok szép Curiosumat akarok rakni; 's a' végihez Appendixúl ragasztani a' régi 's nagy hirú Kornis Sigmond Catalogussát, melyben le-irta a' nevezetes Erdelyi Urakat és Nemesseket, a' kik a' 16dik Seculum vége felé, és a' 17diknek elején való sok háborukban el-hullottanak.[11] Itt kelletik vóltaképpen le-irni a' néhai nagy emlékezetú Groff Nagy Teleki Mihály Generalis Urat, a' kinek hogy feje Adrinápolyba vitetett vólna, nem tudom honnan vette *Schmitth in Imperat[oribus] Ottom[annicis] ad an[num] 1690.*[12] Mostan ki jött munkámban nem lehetett meg-támadnom néhai Cserei Mihály Urat (tudtam ugyan is, hogy Mlgs Consiliarius Cserei Farkas Ur Bétsben lakik),[13] a' ki még virtussait is gyalázólag emlitette annak az nagy embernek: de meg lészen ez ott, az hol a' Msta Historiákat egy kúlönös Könyvben recensealom. Nóha bizony én Cserei Mihály Urat is igen betsüllöm; nagy eszú 's szorgalmatosságu ember vólt; és collectioi engemet sok dolgokban segitettek. 8) Vagynak egyéb Argumentumokra is *Collectio*tskáim, de megeshetik, hogy mind ezekből semmi sem születik köz világosságra, gonosz és irigy lévén a' világ, én pedig halandó és egy választott szegény legény.

Negyedszer. Jóllehet tulajdon magamra nézve sintsen semmi érdemem Nsgd előtt; de még is bátorkodom alázatoson instálni Nsgdnak Másért is. Ez, *Kaprontzai Ádám* Uram, Bétsben múlató, tökéletesen el-készúlt Typographus, és kúlömben is egy igen érdemes Legény, a' kinek bizony Hazája javára buzgósága igen nagy van. Ennek dolgában a' Fgs Guberniumból semmi Informatio fel nem menvén, Ő Fge már újjabb parantsolatot kúld (ha eddig le nem jött), hogy néki az Haza statust rendeljen. Sok gondolkodásaim után is tsak nem láthatom én által, hogy hasznos ne lenne Ő Kglmét az Enyedi Collegium mellé bé

fogadni, Privilégiummal. Mert a' Collegiumra nézve igen nevezetes helly lévén az, majd egy Pápista Legény a' Városra bé úlhet Typographiai Privilegiummal, 's hasonló Successori lésznek sat. Kaprontzai Uramon kezdődvén pedig a' dolog, Vallásunk szerént való successori lehetnek. Hasznot könyü lenne hajtani a' Collegiumnak a' Typographiából. Nem is jó ok az, hogy a' Kolosvári Typographia kevés hasznu: mert nem foly illendő módon. *Dávid Mihály,*[14] a' kit a' mi Statusunk segite, catholizálván Consiliarius Cserei Urral jó-le: tagadja maga Vallás-hagyását, de erősitik mások. *Hochmeister Márton* nevű Szebeni Compactor is Catholizált Bétsben, Typographiára 's Biblipoliumra nyert Privilegiumért. Kaprontzai Uramnak is lett vólna alkalmatossága effélére sokszor, 's nevezetesen, midőn a' Budai Universitas Typographeumába hivta *P. Pray;* de ez egy állhatatos ember. Alázatoson bátorkodom azért instálni Nsgdnak, méltóztassék Szegénynek segiteni, 's általa is a' köz jót nevelni.

Végezetre magamat is igyekezeteimet Nsgd Kegyelmességébe ajánlván, vagyok sok kötelességgel

Mlgs R. Sz. B. Groff és
Consiliarius Ur Nagyságodnak

alázatos Szolgája
Benkő Jósef
Közép-Ajtai Pap. m. k.

Közép-Ajtán 1777. 3. Dec.

34 Körösi György Benkő Józsefnak
Nagyenyed, 1777. december 14.

Megindokolja, miért nem küldi Szalárdi művét lemásolásra; ír Szalárdi, Szamosközi, Heltai tevékenységéről, végül beszámol saját tanári munkásságáról.

N[agy] Enyeden. 14. Decemb. 1777.

Tiszteletes Notarius Uram!
Kűlönös Kedves Jo Uram!

Igazán bezzeg ideje hogy azon Levelére Tiszteletes Kedves Jo Uramnak már valaha válaszoljak, melyet még 23dik Julii datalt, 's hozzám inditani nem sajnállott. Késedelmem okaival semmi Gyönyörűséget nem szerezhetnék Tiszteletes Uram Kegyelmednek, azért azokat le sem írom: hanem inkább Kivánságának avagy tsak valami részeire is meg felelek, ezen Levelemben, mig a dolgoknak telyességével felelhetnék.

1ben. A mi nézi a *Szalárdi* Munkáját, én ezt még ez előtt el küldöttem volna, és el küldeném leg felyebb most, a Kegyelmed kivánságára, de ebben az esztendőben kivánván az Erdélyi Historiat egy kisség lehető accuratioval tanitani, ezen Kőnyvnek kiváltképpen valo hasznát képzelem szándékom telyesitésére. Ugy is a hol *Szalárdi* bővebben kezdi beszélleni az Erdélyi dolgokat, már ott, majd minden más Irok, a kik kezünkben vadnak rövidebbek. Igyekeztem volna azon hogy hová hamarább által esvén magam a Kőnyv olvasásán, Tiszteletes Uram Kegyelmednek szolgáljak vélle; de akármint iparkodjam, minthogy szakadatlanul ebben nem dolgozhatom, el halad dolgomnak e Könyvel valo el végzése, tova Husvét feléig. Ne végye azért rosz nevet [!] édes Tiszteletes Notarius Uram Kegyelmed, hogy egy azon idő tájig a Szalárdi Munkáját bé nem küldhetem. Ezt pedig igérem igassággal, 's igéretemnek ez a Levél leszsz bizonysága, hogy akkor, tudniillik Husvétkor, vagy leg felyebb Pűnköstkor a Kőnyvet Tiszteletes Uram Kegyelmednek csalhatatlanul keziben szolgáltatom; még pedig ugy, hogy osztán

a le íratást nem kelletik siettettni, hanem a mikorrá lehet tsendes, és hiba nélkúl valo irot találni, akkor kell kezére adni. Egy szoval nem bánom annakutánna, ha esztendeig, 'sőt kettőig tartya is magánál Tiszteletes Uram Kegyelmed. Ezen pedig menyire nyugtatya meg magát, és én mihez tartsam annak idejében magamat, kérem ne sajnálja engemet tudositani.

2szor. A' mi a *Szalárdi* Munkája kezdetének 's végének Epochajat illeti: Kezdi ugyan ő a M[agyar]Országi és Erdélyi Historiát az 1526dik Esztendőn; de ugy hogy tsak röviden emlitse a dolgokat, az egész 16dik Száznak folyásában 's tovább is, a *Bátori Gábor Fejedelemségének végéig*. Ott már és azontul beszédit bőviti, és inclusive 1662dik esztendeig minden Erdélyi dolgokrol ugy látzik, telyesen ir, leg alább sokat, mert még nem olvastam, meg vallom ruminalva 's mulatva a nagy Chronikát. Végzi azért Munkáját 1662dik esztendőben.

Ki lett légyen Szalárdi János gondoson jártam utánna, nevezetesen az el mult Nyáron R. Sz. B. Groff Teleki Samuel Ur ö Nga Bibliothekejaban a miből gondoltam valamit tanulni rolla, meg néztem mind, de tsak abban határozodék Tudományom, hogy meg nem tudnám ki 's mitsoda Karbeli ember lett légyen. A mely Exemplárja a Szalárdi Kronikájának ö Nagyságánál vagyon, annak a végin két predikatzio vagyon a Jeremias Siralmából: Az első Predikatzionak márgojara e van irva: *Mondottam el S[áros]Patakon* etc. Ha ezt maga irta, annyival inkább, ha maga mondotta el Szilárdi, ugy kétség kivúl Pap volt. Talám rövid időn többet tanulunk rolla.

A *Heltai* nyomtatott Magyar Historiaját[1] a Collegiumon kivúl ki kérték, 's meg nem irhatom Tiszteletes Uram Kegyelmednek ezért mostani Levelemben, mi hijja még a 197dik foliuson tul. Gondom leszsz réá szorossan, nem felejtem el, 's meg irom minél hamarább.

A Szamoskózi Pentádesseit akármikor le lehet iratni a Groff Teleki Samuel Ur ö Nga Bibliothekajabol; kúlómben Bethlen Farkas in Libris IX, X. et XI jó rendin ki szedte belóllek a nevezetesebb dolgokat. *Oltardini, Lupinus* et *Fuchsius*[2] együtt nállam vagynak, egybe óntetett ez a három ember keze közzúl kólt munka, 's most egy Corpusba van, hoztam el a Gróff Teleki Samuel Úr ö Nga Kónyvei közzúl, 's le iratom magam is. A mely Munkáját emliti Tiszteletes Uram Klmed Schmeizelnek ilyen titulus alatt: *Martini Schmeizel Notitia Principatus Transilvaniae, Geographice et Historice etc. delineata,*[3] meg fog nékem egy részben lenni, de még is kedvesen veszem, ha az egészszet ki kúldi Kegyelmed, és közli velem, ugy lehet hogy le iratom.

A mi az én Letzkéimat nézi a melyeket a Magyar és Erdélyi Historiaban le irtam, nem érdemlik meg Tiszteletes Uram Kegyelmes Attentiojat, 's köszönöm pedig, hogy nem sajnálja rollak gondoskodni. Még én Titulust nem irtam nékik, ha irnék talám tsak e lenne: *Praelectiones in Historiam Hungaricam, et Transilvanicam, publice recitatae in Collegio N[agy] Enyediensi Annis 1776, et 1777.* Kezdettem ott a hol Pray; (lévén Manualis Auctorom *Severini*, a ki Prayt compendizalta) és igy anno [!] A[nno] N[ativitatis] C[hristi] 210. Hoztam már most usque ad A[nnum] 1600, a mikor *Mihály Vajda* egy kis Púnkósti Királyságot tartott Erdélyben. Czélom az hogy egészszen a mi időnkig hozzam. Az Universalis Historiamat Offerhaus[4] ductussa szerint, kezdvén ab Orbe Condito hoztam Carolus Vtusig; a mennyire lehetett, ipsos consului fontes. Engedje meg Tiszteletes Uram Kegyelmed, 's meg ne itéljen ezen vanitasomért hogy az Univers[alis] Historiamot coniungalom a Patriae Historiammal, mert nekem az első nem áll kissebb fáratságomban, mint az utolso, sőt talám nagyobban. Bethlen Farkast már nem nyomtatya a Bétsi Bibliopola, mivel kevesen találkoz-

tak Subscribensek; hanem a mint hallám privatus Urak fognak immár költséget suppeditalni a ki nyomtattatásra. En magamot ajánlom Tiszteletes Uram Kegyelmed tapasztalt Szeretetiben! Tégye által az Ur Isten Kegyelmedet Házával együtt az Innepi sz. Napokra szerentsésen, és adjon örömöt minden részeiben. Az ujj esztendőt is engedje békével érni, és adjon sokakot számlálni Kegyelmednek, a Közönséges Jonak elő mozditására! En mig élek lészek minden tisztelettel

Kedves Tiszteletes Notarius Uram Kegyelmed

kész kötelességü szolgája, barátja
Körösi György m. k.

N[agy]Enyed. 1777.

35 Benkő József Sófalvi Józsefnak
Középajta, 1777. december

Különböző – szakmai és családi – ügyekben felvilágosításokat kér a címzettől.

36 Keresztes Máté Benkő Józsefnak
Kézdivásárhely, 1777

Adatokat közöl Kézdi szék egyes helységeiről.

Kantának igaz neve *Alsó Volál,* mint *Karatnának Közép Volál,* azon felyül *Felső Volál.* – *Volál* rác szó, melly mind egy a' toth és orosz nyelvvel, *Oroszfalúban, Kantában, Karathnán, Felső Volálban Ráczok* vagy *Oroszok* telepedtek volt meg, azértis az egy *Oroszfalún* kivül, Vármegyéhez foglaltattak, *Oroszfalú* pedig magát privilegisáltatta, és Székhez foglaltatta, szép privilegyiumi vagynak. *Volál* pedig ráczul vagy totul „falut" teszen.[1] Mind a' három Volál a ' Torja vize mellett vagyon egymás után. *Alsó Volálban,* melly ma *Kantának* neveztetik, valakik laknak, mind egytől egyig jövevények egy familián kivül, melly rácz familia, az ő régi eredetiről mais megtartván a' Rácz nevet. A' többi 50, 60 esztendeje alig vagyon, hogy oda telepedett. Élnek sokan ollyan emberek a' kik *Kantában* csak egy deszka kápolnát értenek, a' mellett is hol volt barát, hol nem, a' körülette valo helyet pedig nem lakták, mellyen most sürü házak vagynak, nagyobb részint néhai *Barabás György* Uram kaszáltatta, a' barátoknak is jószágát szaporitotta pénzért. Még ma is szokásban vagyon a' *Kézdi Vásárhelyieknél,* hogy mikor *Kantának* arra a' részire mennek, a' mellyen régen is laktak, ha kérdezik: hová megy? azt felelik: a' *Ráczokba. Kantainak* neveztetett a' *Kantárosságról.*[2]

37 Keresztes Máté Benkő Józsefnak
Kézdivásárhely, 1777

Adatokat közöl Kézdivásárhely történetéről.

Csak ráfogás, hogy Torja régibb volna Kézdi Vásárhelynél. Kézdi Vásárhely élen fekszik; s ezen az élen mindenütt kőfal volt, a' mint mais a' városnak napkelet felől valo oldalán, a' temetőn és a' mezőn mindenütt elmegyen a' fundamentuma. De kőházak nem voltak, mert ollyan fundamentum nem találtatik. Volt tehát ez obstaculum, és szüntelen való exubiának helye. A' holott úgy itélik, hogy a' római katonák deszka házacskákban töltötték statiojokat, és onnan neveztetett a' helly *Asserculi*-nak, hogy megkülömböztessék a' *tentorialis* excubi-

áktol. Mert azt a' nevet *(Asserculi)* nem adta Magyar a' helynek, mikor sokáig még déákul se tudott. Hát ha az *Asserculit* a' maga nyelve szerént *vásár* helynek. Hát ha *Torja* neveztetett ex ten-*toria,*[1] a' mint elszokta a' magyar törni a' déák szót, mint in *carnationis* Karácson, ex*altatio* áldozó sat.[2] Melly szerint volt tehát a' fő fortalitium Bálványos vára Torján fejül, a' tentorialis *Torja,* és az Asserculi Kézdi Vásárhely; a' hová a' tentoriálisokis lejártanak, ide a' változni nem lehető excubiákra fogadók, ás élésházok kezdvén épitetni, innen neveztetett *Torja-Vásárának.* Es mikor az a' hadakozó római nép megtelepedett, elébb megnem telepedett Torján, mint K[ézdi] Vásárhelyt.

38 Szeli József Benkő Józsefnak
Székelyzsombor, 1777

Adatokat közöl a kőhalmi várról.

Kőhalom vára a' városnak felső része oldalába álló kősziklás hegy tetején áll éjszak felől és a' hegy neveztetik csak *Várhegyének.* Innen vette e' Rupes nevezetét ezen város, nem é? azt Vice Director Medve Úr tudja magánál lévő régi hiteles documentumokból megmondani, a' hol az is meg fog lenni, hogy Kőhalom szék hajdon Segesvárhoz tartozott volna. – A' Kőhalomi vár 3 darabból áll, az alsó, középső, és felső várbol. Mindenikben csak egy egy vár őrző (nem Castellanus) vagyon, mindenikben csak gabonát, szalonnát, féltő portékákot tartanak a' városiak, többnyire majd mindennek egy egy kamarája lévén ott. Vagynak szép épületű, de már romló félben lévő lakóházakis. Romladozó állapotban lévő Király bíró, – Polgármester, – Székbiro, – Notarius, – Szék, – és tanács-házaikat mais mutogatják, a' mellyekben tatár futásokban laktak. Némelly faluis némellyik bástját magáénak tartja. – A' felső és középső vár kőszálon áll, ez amazt körülveszi, de az also vár vagyon a ' középsőnek napkeleti, egy kisség éjszak felől valo oldalában kőszál nélkül. Az also várban vagyon egy igen jó vonó-kút, melly felett való tornác, avagy Filegóriában ezt lehet olvasni:

> Habenas Regni moderante Serenissimo, ab Potentissimo Principe, ac Domino D[omi]no Gabriele Bethlen Dei Gratia S. R. Imperii, Transylvaniaeque Principe, Partium Regni Hungariae Domino, Siculorum Comite, ac Opuliae, Ratiboriaeque Duce, Munio Gubernatoris Fideliter exequente Illustri ac Magnifico D[omi]no, D[omi]no Stephano Bethlen de Iktár, Comite Comitatuum Hunyadiensis, ac Marmarosiensis Perpetuo, Serenissimi Principis intimo Consiliario: ad Gubernacula Reipublicae Kőhalmensis sedentibus G[eneroso] Prud[enti] atq[ue] Amplissimo Domino *Davide Weirauch Iudice Regio, Civium Magistro Iacobo Fabricio, Sedis Iudice Michale Tot,* Reg. Substituto Luc[a] Pel, Vilico Iac[obo] Serrario, Johanne Lamperti, Matth[ia] Pel, Iud[ice] Opp[idi] Notario Mart[ino] Bautz et Deo duce, comiteque fortuna opus hoc fontale diu desideratum, multum votis expetitum *26 die Martii Anni MDCXIII* feliciter auspicatum, et *29 Aug.* ejusdem Anni prospere ad umbilicum perductum est.

A tornácz' ajtaján kivül ezen esztendő szám áll: 1624. – Innen a' középső várba felmenet, az also kapu mellett a' bástyán jobb kézt illy inscriptio vagyon:

> A[nn]o 1659 fundatur, et erigitur industria Prudentum, ac Cirpcumspectorum Dominorum *Georgii Pellionis Iudicis Regii, Petri Roth Magistri Civium, et Marci Falck Sedis Iudicis Sedis Sax[onica] Kőhalm.*

A kapu felett pedig:

A[nn]o 1659 Deo duce exstructa sunt haec moenia per Ampliss[imum] Virum *Petrum Roth Regium Iudicem,* et Circumsp[ectum] *D. Georgium Pellio Consulem Kőhalm.*

A középső vár' felső kapuján Sövényszeg felől ezt olvashatni nehezen:

Exis[tit] Off[icio] Prud[entium] Dom[inorum] Georg[ium] Pellionis Regii Iudicis, Petr[um] Roth, Mag[istri] Civium, Mar[ci] Falk Sedis Iud[icis].

Ezen kapu között fenn a' kapu felett keresztül fekvő gerendákon függ két igen nagy ollyan vas, a' millyenekbe a' foglyokat szokták vetni, és erről illy traditio vagyon: Hogy Király biro *Weirauch David* Constantinápolyban fogva lévén, ennek nagyobbikába, a Darabontja, kiis inas gyanánt volt mellette, pedig kissebbikébe lett volna ott verve. Életek veszedelembe forogván, a' Darabont Urát maga mellé egy köpenyegre felültette, és ezen köpenyeg szárnyain egy éjszaka az aërben ide haza repültek volna száznál több mértföldnyire, és itt lefeszegetvén lábaikról a' vasat, ennek emlékezetére hagyatatnának ott fel függesztve a' rozsdától megemésztetni. –

Ezen kapu alol bé akarván lépni a' középső várba, jobb kéz felől a' föld szinén a' kőfalhoz támasztva vagyon egy kő, a' millyeneket szoktak a' kapuk' közé tenni, hogy a' tengely meg ne akadjon, hanem a kerék le szívadjon, és ezen kőbe illy szók vagynak belé vágva:

Anno 1678 én *Bánffi András* itt fogva voltam die 25 Julii.

A' felső vár oldalán a' kapu felett bal kézt, igy a' város felől is a' következendő Inscriptio olvasható:

Renovatur D[omi]no Off[icio] exist[entibus] Ampl[issimis] Prudent[issimis] et Circumsp[ectis] D[ominis] Mart[ino] Pildner Iudice Regio, Andr[ea] Helvig Consule, Georgio Artz Sedis Iud[ice]] mense Maio et Iunio 1721.

A' felső várnak Garat felől valo régi magos kőfalán csak ezt lehet még olvasni:

1619. exstruct[a] opera et industria Ampl[issimi] Senatus Reipub[licae] Rup[ensis].

A' többit kimosta az eső.

Hogy Praesidium lett volna valaha ezen várban, nem hallottam, álgyu pedig most is van egy, régi paisok, és szakállosok igen sokak.

39 Dési György Benkő Józsefnak
Városfalva, 1777

Adatokat közöl Városfalváról és a környező falvakról.

Nem utolso kérdés, hogy Városfalva miért neveztetik igy, és ha valami várnak rudusa itt nem láttatik-é? – talám oknélkül igy nem neveztetett, de ezt a' ki nevezte, leg jobban a' mondhatná meg. Tudom pedig azt, hogy itt nem csak várnak rudusa nem látszik, sött 1659 esztendő előtt templom sem volt, hanem addig ezen falu, mellyen 24dik esztendőt számlálok, járt Isteni szolgálatra H[omoród] Sz. Péteri templomban, hová volt köttetve *Jankófalva* is, melly most praedium, a' H[omoród] vize folyása mellett éjszak felől alol mindjárt Sz. Péteren esik. De ha traditiokra ki kell terjeszkedni, vagyon Városfalván alól a' déli részen *Magos mart* nevű helység, ugy mondják, hogy itt valami falu lett volna, és néha szántás közben ollyas régi formátlan durva pénzeketis találtak volna, de én egyet se láttam. Megjegyzésre mélto: ezen helységben a Kénosi familiának van egy szántó földje, melly egyebütt nem köves, hanem a' felső végén, a' hol a' hely darabosabb a sok apró kövecs miatt, a' mint meg mértem, valami tizenkét ölnyire

mindenfelé, nem lehet telyességgel szántani, itt tartják, hogy valami *vár* lett volna, de archivumokbolis nem mutathatják. Ismét ezen helynek belső felin a' kaszáló rét szélében vagyon egy *vár* nevű szénafű a' Sándor familia birtokában, mellyis igen vizenyős helyben vagyon. Minthogy azért bizonyos okát még eddig Városfalva maga nevezetének nem adhatta, hogy vár nélkül ne lenne, felyebb mult 1762. és 1763ban templomát és temetőjét várral másfél ölnyi magosságuval békeritette.

Nagyobb és szükségesebb kérdésnek látszik nékem az: *ha valjon Darocz nem tartozott é valaha Városfalvához, és következés képpen nem Székelyföldé volt é?*[1] A Daroczi ecclesiasticum archivumhoz nehezen vehettem magamnak utat s járulást, de telyességgel erről halgat. 1508ban *Darocz* és *Jánosfalva* közt métalis költ, a' határhalmok most-is meg vagynak, 's tartatnak; nem külömben *Dályával* vagyon *Darocznak* régi métalissa, mellyekből látszik, hogy akkor *Darocz Székelyföldé nem volt,* hanem megengedhető traditio tartja, hogy a' *Daroczi* és *Dersi lakosok egy más helyében által költöztettek volna,* akkor kellett *Dersnek* a' szászokhoz tartozni, *Darocznak pedig Székelyföldnek lenni;* innet a' *Dersi* lakosok egy darab határok felől tartván, hogy a' szomszéd *Bögözi* határhoz szakasztatott volna, most abban forognak, ha *Daroczban,* vagy *Kóhalomban* valami irást találhatnának, mozdítatván erre illyen gondolattal, hogy Dersben régen Darocziak laktanak volna.

40 Benkő József Szegedi Györgynek
Középajta, 1778. január 24.

A volt jezsuitától a rend a kolozsvári rektorainak névjegyzékét kéri, és felvilágosítást a doktoravatásokról, valamint a kolozsvári jezsuita egyetemről.

41 Benkő József Paul Rothnak
Középajta, 1778. március 7.

Adatokat kér a milkói püspökségről.

Laboro, multum laboro de situ Episcopatus seu Episcopii Milkoviensis, an videlicet Milkovia Oppidum fuerit[1] in Moldavia, vel Valachia? in partes abeunt enim scriptores. Et an hodie Milkovia seu Oppidum seu pagus superet?[2] dic – et eris mihi plus quam Apollo. Valachi et qui Valachiam a vobis adire solent, forte aliquid respondere valerent.

42 Sófalvi József Benkő Józsefnak
Nagyszeben, 1778. március 17.

Válaszolva Benkő előző év decemberében írott levelére, ír rokoni kapcsolatukról, könyvek küldéséről, a cenzúráról, új könyvekkel kapcsolatos hírekről. Beszámol saját irodalmi munkásságáról is.

Tiszteletes Nagy Jó Uram!

A' mult Decemberben hozzám botsátott levelét Kldnek Januarius közepén egész tisztelettel vettem. Engedelmet kérek mindeneknek elötte illy hoszszos késedelmemről, hogy rész szerént az alkalmatosságnak ritka volta, rész szerént pedig a' mikor egy vagy kettő elő adta magát, akkori foglalatosságom miatt válasz irásom által tartozó kötelességemet véghez vinni mind eddig halasztottam. A' minap Jantsó Jó'sef Kedves Ötsém el menetelekor épen nem vala időm az irásra;

azután jelentette magát nálam egy betsületes ember, a ki a' Brassai város katonájának és Kld sogorának lenni mondotta magát, igérvén hogy elmenetele elött egy nappal hirt tészen, hogy választ irhassak. De az idötöl fogva nem láttam; hanem most a' Háromszékre Commissioba deputált Urak menetele által bizonyos alkalmatosságom adódván, kivántam magamot ezen köteleztetésem alól fel szabaditani.

Nem emlékezem hogy valaha lehetett volna szerentsém személyesen tisztelni T. jó Uramat; mindazáltal, mivel mind ennekelötte mások elött tudva lévő érdeme, mind pedig mostan közelebbröl ki botsátott hasznos és közönséges ditséretet nyert munkája által a' köz jónak elö mozditására törekedő szorgalmatossága régen esméretes elöttem; különös nyereségemnek tartom azért, hogy hozzám botsátott levele által maga nyitott énnékem utat a' közelebbröl való esmérkedésre, a' ki, a' mint ez elött tsak kevés hetekkel a' T. Zalányi Péter Uram beszédéböl észre vettem, másképen is az édes Anyámnak egy szerentsétlen testvére által Kldhez valami connexioval vagyok a' sogorság jussán.

Meg vagyon azért mind a' Klddel valo esmérkedés kivánására, mind pedig a' tölem kitelhetökben szolgálatjára valo készségem a' mellyet ennekutánna bövebben igyekezem meg bizonyitani. Tsak hogy arra kérem T. jó Uramat, hogy ha hivatalomnak terhe, és egyéb akadályaim miatt nem ollyan képen tellyesithetem a' Kld parantsolatját a' mint azt ohajtanám, a' mint arra ez az elsö és világos példa: azt ne az én restelkedésemnek vagy nem akarásomnak, hanem egyedül a' foglalatosságnak tulajdonitsa.

Emlékezik levelében T. Uram a' Kaprontzai Uramtol Bétsböl Hochmeister nevü Compactor által Kld számára küldetett paquetrol. Azt nékem is elöre meg irta volt azon jó Barátom; mellyre nézve, meg érkezése után a' Compactornak vagy két három óra mulva kezemhez is vettem. Nem adatván más alkalmatosságom az el küldésére, ajánlottam Fogarasi Prédikátor T. Baló Bálint Uramnak, a' ki szinte akkor tájba járván itten, mondotta, hogy ö Klmének lészen módja kezéhez szolgáltatni azt Kldnek. Kedvesen fogom venni, ha kezéhez vévén tudosit engemet aránta. A' T. Bod Uram Unitariusokrol irt Historiájának elsö darabját, mellyet Leydában botsátottam ki,[1] Jantsó Jo'sef Ötsémtül el küldöttem kivánsága szerént T. Uramnak. Jó szivel kedveskedtem volna Kldnek magának is véle; de a' mi keveset hoztam magammal, az után mind el osztogattam, ugy hogy Erdélybe tsak három érkezett bé 's az is oda van. A' más részét nem hozhattam el magammal, mivel Leydából valo el indulásomkor nem volt egészen készen, hanem ott maradott barátomra, Sövényfalvi Uramra[2] biztam corrigálását, és a' mint leveléből tudom, régen készen van. Mi légyen annak contentuma; azon Conspectusbol, mellyet tsináltam az egész munkára, és a' Praefatio után ki-nyomtattattam, meg láthatja Kld. Az utolsó Caputba igen kevés vagyon; de ezután igyekezem meg böviteni, ha ollyan szerentsétlen nem lenne, mint ez. Mert bé sem érkezett volt tsak az elsö fele is a' hazába; és már Bétsben el vévén egyet tölem censurára a' Revisor, Szebenbe jövetelem elött le jött ide aránta a' Decretum, hogy prohibéáltatott, és egy barátomtol el is vették Posonba.

Sárdi Uramtól tudakoztam ki irta a' Német Indexet a' Dictionariumba. Nem Felmer, se nem Filts Uram, hanem a' Szász Sebesi Rector; a' kinek neve nem jutott jól eszébe, de nem Nuszbaumernek, hanem kételkedve Franciscus Cremernek mondotta; már meg holt az a' Rector. Ezután bizonyosabban végére megyek. A' mi Királyi parantsolatok ezután ki fognak nála jöni, gondom lesz a' meg szerzésére. Azt mondja, hogy mások is sokan kérték, hogy a' mi eddig ki jött, adna belöle; de nem colligalhatja.

Az én tsekély munkátskámrol tett emlékezetett T. Uramnak már ki botsátott munkájában különös szeretettel köszönöm, a' mellyre mindazáltal nem lett volna mélto. Sajnállom hogy hellyesen nem informáltatott volt aránta Kld. Akkor tájba az a' darabja volt Kolosvárt sub prelo, a' mellyet már látott Kld, és *Erköltsi Elmélkedéseknek* neveztetik; az a' része pedig, a' mellynek ez a' titulussa: *A' Természet Szépségeiről való beszéllgetések,* még most Karátson elött szabadult fel a' Censura alol, és még most fog lenni prelum alatt. Az Auctor nevét is hibáson irták, mert a' mint már láthatta Kld, *Sulzer,* nem *Schultzer.*[3] Most többet nem irhatok, hanem ezekkel magamat Favorában ajánlván, maradok állandóul T. Jó Uram Kldnek.

N[agy]Szeben, 1778. 17. Martii.

mindenkori hiv szolgája
Sófalvi Jósef
Consistorialis pap[4]

43 Benkő József Mária Teréziának
Középajta, 1778. március 20.

Segélyt kér az udvartól, hogy a Transsilvania kiadása után folytathassa tevékenységét.

Sacratissima Caesarea Regiaque Apostolica Maiestas, Domina, Domina ac Princeps Clementissima!

Magnum Transilvaniae Principatum, sacratissimae Maiestati Vestrae haereditarium, a nullo unquam Auctore congrue descriptum, ac ideo apud plerasque gentes ferme incognitum, historico geographicoque scribendi genere, rudi ego calamo periclitatus, ad Jura Augustissimae Domus Austriacae, immensamque providentiam et Clemetiam Sacratissimae Maiestatis Vestrae, ac Divorum SVORUM Majorum, in felicitatem hujus Regionis praestitam, singulis ferme paginis complexus, graves sane et insomnes labores ab aliquot annis sustinui, et tantes impensas ad collectionem Litteralium Instrumentorum Operi meo inservientium feci, ut mihi profecto, parum proventus habenti, domesticisque meis vel ad victum ac amictum, res angusta manserit.

Sacratissimae igitur Majestatis Vestrae Benignitatem, quae bonis conatibus fidelium subditorum, in omni institutorum genere, celebrando per omne aevum exemplo, favere non desinit, ego etiam, dum aliquas jam laborum meorum primitias cum publico communicavi, et ad plura quoque intenderem, supplex oro, quo Sacratissima Majestas Vestra, conatus meos in rebus Patriae illustrandis promovere, et aliquod subsidium elargiendo, me consolari clementer dignetur. Deum interim immortalem precibus ardentissimis invoco, ut Majestatem Vestram Sacratissimam, in decus Orbis, Imperii Augustaeque Domus gloriam, et populorum salutem, diu sospitet; fideque nunquam emoritura perenno

Sacratissimae Majestatis Vestrae

humillimus perpetuoque subditus
Iosephus Benkő, Transsilvano Siculus.

44 A Gubernium Benkő Józsefnak
Nagyszeben, 1778. március 31.

Bekéri Benkő munkáját, hogy véleményezhesse a császári segély kiutalásáért Mária Teréziához intézett kérést.

Josepho Benkő, Cibinii die 31a Martii 1778.

Quum Sua Majestas Sacratissima preces Domonationis Vestrae respectu impertiendi sibi pro continuando opere historico geographico subsidii Altefatae Eidem substratas penes benignum summ de 11a decurrentis Mensis exaratum Decretum Aulicum fine depromendae opinionis Gubernio huic Regio transmittere dignata sit, opus autem illud per Dominationem Vestran elaboratum, hic exhibitum necdum reperiatur: committi Eidem Dominationi Vestrae, ut illud Gubernio Regio praesentare nullatenus intermittat.

Brukenthal

[Az irat alján:]

Expedivit Samuel Lénárd die 11. Aprilis 1778.

45 Bánffy Dénes Benkő Józsefnak
1778. március 31.

Kifogásolja Benkő Transsilvania generalisának egyik passzusát; felvilágosításokat ad családja történetéről, különösen Bánffy Dénes kivégzéséről.

46 Benkő József Kendeffi Eleknek
Középajta, 1778. április 5.

Családtörténeti adatokat és iratokat, valamint támogatást kér, hogy Transsilvaniájáért jutalmat kapjon a kormánytól. Bejelenti, hogy hamarosan nyomdába kerül Milkoviája.

Méltóságos Groff és Consiliarius Ur, Gratiosus Patronus Uram!

Erdélyről való tsekély, de sok fáradságommal és költésemmel készült *Transsilvania* nevű Munkámnak, a' mint már nyomtatásban ki jött *Második Darabjában,* az hol a' Tudós Erdélyi Emberekről irtam, sok Méltóságos Familiákat írtam le; úgy a' ki-jövendő 3dik és 4dik, sőt még az 5dik Darabban is, ismét sok Uri Familiakat rajszolok-le *Genealogica Deductiókkal* 's egyéb szúkséges, és (az hol lehet) ritka dolgokkal. De ezenkivül, mindennap készülgetnek és, szükséges jó dolgokkal szaparodnak, három Darab Munkáim, melyek közzül az *Első* lészen az Erdélyi Mlgs *Groffi Familiákról,* melyben le-irattatnak egész Genealogica Deductiokkal a' Famíliák minden Ágakra való ki-szélesítéssel, ugy a' Groffi Diplomák is. A Genealogica Deductiókban szorgalmatoson kivánok vigyázni ez 4. dolgokra: 1) Hogy az esztendők, melyekben éltenek avagy tsak az érdemesebb Személyek, fel-tétessenek. 2) Mind azok az Familiabéli Személyek, kik vagy Provincialis, vagy Militaris Tisztségeket viseltetnek, vagy valami emlékezetes dolgokat vittenek véghez, vagy nevezetes ajándékokat 's adományokat nyertenek a' Királyoktól és Fejedelmektől 's a' t. érdemeikhez képest meg-jegyeztessenek. 3) Ugyan az érdemesebb Személyek mely helyeken laktanak inkábbad, mely nevezetesebb Jószágokat birtanak, és birnak a' mostaniak is, minémű nagy szerentsékben vagy szerentsétlenségekben forgottanak, el ne hallgattassanak. 4) Mindenik Familiában az leg-kissebb Személyek is, úgy kinek Felesége is, irásba tétettessenek. A 2dik Darab a' *Mlgs Bárókról,* az 3dik a Nevezetes *Nemessekről* lészen.

Illyen tzélomra már sok felől ki-nyertem, többire pedig örömmel adó kezektől, a' le-irt szükségekhez való dolgokat; annyival inkább pedig reménységem vagyon

Nagyságodnak ebbéli Gratiajához; minthogy a' Nagyságod Kegyessége még Deák koromban is kiváltképpen való volt, én hozzám.

Annakokáért, Méltóságos Consiliarius Ur, a' mint nagy alázatossággal, nem kevesebb reménységgel, bátorkodom instálni Nagyságodnak, hogy tulajdon Groffi Diplomájának maga épségében való Mássát, és Mlgs Familiájának mind azokat az dolgait, melyeket Nsgd szükségesnek itél, velem közleni méltóztassék. Sőt, Nagyságos Uram! ha méltóztatnék Nsgd adni valami régi (vagy ujabb) Donatiókat, Collationalisokat, Statutoriákat és egyéb hasonlókat, nem sok idő múlva; azt tselekedném, hogy az holott az 3dik Tomusomban a' Kendeffianum Haerediumokról emlékezeteket tettem, azon helyekre, az hová az emlitett Levelek közúl valamelyik tartoznék, még bé tellegetném, mig azon Tomusom ki jő. Sok efféle drága Régiségeket raktam majd minden Vármegyéknek le-irásokban; 's ezek fognak idővel, a' mint leg kedvesebbek, úgy leg-hasznosabbak lenni, a' Maradék Nemzetségnél.

Ki jött Tomussaim között (melyekből mostan Exemplárral nem udvarolhatok Nagyságodnak, igen sajnálom: de nékem még eddig annál az egynél több nintsen, melyet correctiora apránként Postán küldögettenek le) a' 2dikban, pag. 482 et 485, hogy eleve való hír tétel nélkúl Nagyságodról holmiket Világ eleibe adni méreszlettem, arról nagy alázatossággal botsánatot kérek.

Végezetre, Mlgs Consiliarius Ur, Gratiosus Patronus Uram! Közönséges Jóra tzélozó minden igyekezeteimet ajánlom Nsgd Gratiájába, és nevezetesen alázatosan instálok azért, hogy Felséges Aszszonyunknak tsekély Munkámról való kérdésére, melyet 20 Martii a' Felséges Királyi Guberniumhoz le botsátott Kegyelmesen, méltóztassék Nagyságod az én meg-segitetésemre való kegyes gondolatját adni:[1] mert ámbár semmi érdememet nem találom Munkámban, nem is Jutalomról való gondolatokkal kezdettem Irásomhoz, hanem Hazánkhoz való szeretetemből; de igaz, hogy a' kúlömb-kúlömb Dolgoknak sokaságokhoz képest teméntelen sok fáradságimban és házamat szegényitő költéseimben áll énnékem. Nem tsak ez pedig, hanem egyéb, rész szerént kész, rész szerént készúlendő Munkáim is, a' minémű most hamar prelum alá menendő MILKOVIÁM, a' Milkoviai Püspökségről, melyről soha eddig világot nem látott sok Bullákot és Instrumentumokat (melyek valóban sok kőltésem és Munkám által kerúltek kezemhez egynehány felől) vagyok közlendő a' Tudós Világgal.

Illyen alázatos jelentésekkel, és ily nagy reménységekkel, ajánlván magamat és igyekezetemet Nagyságod Kegyelmességébe, vagyok sok kötelességgel

Méltóságos Groff és Consiliarius Ur,
Gratiosus Patronus Uram,
Nagyságodnak

Közép-Ajtán 1778.
5. Aprilis.

alázatos szolgája
Benkő Jósef m. k.
Közép-Ajtai Ref. Pap.

[Címzés:]

Illustrissimo atque Magnifico Dominom Domino ALEXIO Comiti KENDEFFI de Malomviz, Sacratissimarum Caesarearum Regiarum et Apostolicarum Majestatum Excelsi Regii Magni Principatus Transsilvaniae Consiliario Actuali Intimo, Domino, Domino mihi Patrono Gratiosissimo per quam humillime.

Cibinium

[A boríték hátoldalán:]

Anno 1778. 5a April. Tiszteletes Benkö Josef Uram.
A' Familiamrol a' mi nevezetes hogy meg irjam.

47 Benkő József Bánffy Farkasnak
Középajta, 1778. április

Családtörténeti adatokat kér a címzettől.

48 Benkő József Bánffy Farkasnak
Középajta, 1778. május 2.

Két genealógiai táblázatot terjeszt elő helyesbítés céljából, családtörténeti felvilágosításokat kér.

Méltóságos Liber Báró és Consiliarius Ur, Kegyelmes Patronus Uram!

Ámbár tsak a' közelebb múlt Hólnapban botsátottam Excellentiádhoz Könyörgő Levelemet; mindazáltal ismét bátorkodom alázatos Jelentésemet és Könyörgésemet tenni.

Ugyan is, Kegyelmes Uram! az Erdélyi Mlgs, főképpen Grofi és Bárói Familiákról, nemtsak e' mi Erdélyünkről készült Munkámnak Specialis Parsában kivántam ki telhetett Irással emlékezni, hanem minden naponként szaporodik és készülget *egy* darab Munkám a' Grófi, *más* a' Bároi Familiákról: nints azért annyi fejem, hogy a' Mlgs Bánfi Familiáról léjendő Irásomat Excellentiád hire 's meg-látása nélkül ki-adjam; de ha akarnám is, nem tselekedhetném, mert tudatlan vagyon Azon Mlgs Familiának Genealogica Deductiójában: mivelhogy a' mit tudtam is, és ez előtt Irásba tettem vólt (jóllehet már ma annál többetskét tudok), a' mint az ide rekesztett Irás *sub n[umer]o 1mo* meg-mútatja; abbéli tudományotskám felől is kétségeskedésbe ejtett néhai Zejk Móses Urnak egy Irása, melyet ezen levél mellett alázatoson el-küldöttem, *sub n[ume]ro 2do.*[1]

Mostan azért, Kegyelmes Uram! nagy alázatossággal instálok Excellentiádnak, oly sok és terhes foglalatossági között is Mlgs Hivatalainak, méltóztassék hozzám im' ezen Kegyelmességeit mútatni:

1) Egybe vetni az emlitett kétféle Genealogica Deductiót, és vagy meg-egyeztetni (minthogy nem éppen látom edgyezéseket; jóllehet gyanitom meg-egyezhetéseket), vagy a' jobbikot helybe hagyni.

2) Velem közleni a' Mlgs Familiának minden Ágaira néző Deductioját; főképpen pedig az Excellentiád Ágazatját: mert a' Dionysiana Lineát, néhai Mlgs Gubernator és fia felett elmondott Halotti Actiókból 's Mikolából alkalmasint látom: de a' többiket nem. Keresem, de nem találtam és nem tudom, kinyomtatták é vagy nem a' Néhai Mlgs Tabulae Praeses Bánfi Farkas Ur ő Nsga felett el mondott Actiókat, melyekből talám valamit tanúlhattam volna.[2]

Az ilyen Familiae Deductiókban ezekre vigyázok: 1) Valakik tsak éltenek a' Fiui's Leányi Ágon vagy is Nembenn most élnek, hogy le-irjam. 2) A' Tiszt Viselt Személyeknek Hivatalaikot meg-emlitsem; mint ezt máig, mind az elsőt a' menyiben lehet az esküvőknek fel-jegyzéseivel tselekedem. 3) Az hol kiváltképpen laktak a' régiek, és az hol vannak [?] az élők, meg nevezzem. A' mik ezek közzül véghez mehetnek könnyű szerrel, tsak azokat méltóztassék Excellentiád az én tzélomnak fel segitésére kegyelmesen meg-tselekedni: mert azokat Excellentiád leg tökéletesebben fogja tudni. Közönségesen is sok Nagy Emberek

engemet az Erdélyi Familiák dolgairól való tudományért Excellentiádhoz, és Tit. Medve Urhoz igazitanak.

3) Méltóztassék Excellentiád a' Maga Lineájabéli Baronatus Diplomának igaz Mássát velem közleni: mert azt, és a több Mlgs. Familiák ilyen Leveleit (melyekből igen [sokat] meg-szerzettem) szándékozom, sokaknak ezen tzélomat helybe hagyó itéletekhez képest, ki-nyomtattatni.

Ha az Excellentiád sok foglalatosságai vagy egyéb okok miatt, ezeknek meg nem nyerések által szerentsétlen találnék lenni, legyen az a' szerentsém Kegyelmes Uram! hogy az én nagy bátorságomról és terhelésemről Excellentiádtól kegyelmes botsánatot nyerjek, a' ki magamat egyenes bizodalommal ajánlom Excellentiád Nagy Kegyelmességébe, és vagyok engedelmes szivü

Méltóságos L. Baro Consiliarius Ur
Kegyelmes Patronus Uram
Excellentiádnak

Közép-Ajtán 1778.
2da Maji.

alázatos szolgája
Benkő Jósef m. k.
KAjtai Ref. Pap.

49 Benkő József Bánffy Dénesnek
Középajta, 1778. május 15.

Foglalkozik a levélírónak a Transsilvania generalis egyik helyét bíráló megjegyzésével. Közli, milyen iratai vannak a kivégzett Bánffy Dénessel kapcsolatban, további iratokat, valamint családtörténeti adatokat kér a címzettől.

Excellentissime atque Illustrissime Domine Comes, Summe Consiliari, Domine, Domine mihi Patrone Gratiossime!

Mos meus est, Epistolas de characteribus mihi ignotas ita aperire ad me perlatas, ut Nomina eorum, a quibus scribuntur, celem ipse, nec prius inspiciam, quam perlegam integras; sic scilicet judicii humani imbecillitatem, qua non laborare nequeo, quantum possum emandaturus: saepe namque contingere posse sember arbitratus sum, vel ab auctoritate alicuius nominis subscripti, vel ab exilitate alterius, facile alioquin, de non perlectis adhuc praejuducium enasci. Hac itaque consvetudine, Excellentissime Domine Comes, TVARVM pridie Calend. Aprilis anni currentis[1] ad me gratiose datarum, et 25. Aprilis perlatarum lectioni intentum, tantum (me Dius Fidius!) desiderium e summa eruditione et aureo cultu orationis, protinus occupavit, ut ab usitato more discedendum mihi fuerit.

Verba mihi desunt, Excellentissime Domine Comes, quibus gaudium exprimere possim, gratumque animum meum, cujus dem de *Magno Transsilvaniae Principatu* exile Opus conceptis verbis tantus Heros laudaverit, ingens jam me praemium reportasse, certe prol [...] laetor: Vestra enim Excellentia, postquam variis gravibusque Officiis ac Dignitatibus exacte gestis, et rebus patriis omnigenis ex theoria juxta atque praxi animo collectis, jam e summi quasi montis cacumine statum omnem Provinciae nostrae, instar viatoris relicta itineris spatia respicientis, prudens intuetur, vel se minimum laudis meis lucubrationibus impertita fuisset; id tamen sententiam multitudinis facile vinceret.

Vnde etiam sapientissimum monitum, quo Excellentia Vestra, in recensionibus historicis, occasione §. 106. not. c. lin. 15, 16, 17. me cautiorem reddendum

benigne censuit,[2] humillima gratiarum actione amplexus sum, sequarque diligenter in scriptionibus meis ad pertractandas res Transsilvanicas destinatis: quas, vel inter res meas angustas, nullo vitae die, dum vires animi corporisque suppetant, intermittere volo. Sudantem eo magis Excellentiae Vestrae *de* ipsa *Transsilvaniae Administratione* calamum, a quo eximium admodum in Patriam nostram profectum promanari, extra dubitationem totius Transsilvaniae est, partum Divini ingenii in lucem eniti, votis ardentissimis vixque moram ferre valentibus, opto, peropto: ego enim, qui pauca de Transsilvaniae regimine commentatus sum, ei nae, publicis in negotiis minus versatum, comparo, qui epulas per aliquas ostii rimas inspectat; cum Excellentia Vestra ei non adsimilari nequit, qui non modo intra limina constitutus est, sed ipsis etiam epulis summo subsellio adsidet.

Apologiam, ad tutandam Proavi Excellentiae Vestrae, Transsilvaniaeque Summatis Illustrissimi, DIONYSS BANFFI crudelliter decollati innocentiam, per *Stephanum Pataki* concinnatam, quod adtinet: Possideo copiam Apologiae, Magnifici illius Dionysii Banffi (una cum litteris ejusdem tribus, per modum Supplicis libelli exaratis, quarum primas anno 1674. 18. Novembris Caudiopoli dedit ad Principem Apafium, alteras ad Eumdem 23. Novembris ejusdem anni, tertias eodem die ad Status et Ordines Transsilvaniae) Nominis subscriptione anno 1674. 7. Decembris ex arce Bethlen (quae, ut audivi, per Laurentium Pekri, sed quoto anno destructa sit, nondum certo ediscere potui) datae, et punctis 31, ad totidem Adcusationis puncta, pariter apud me exstantia, absolutae; cujus initim est: *Az Tekintetes, Nemes Ország, az mely Punctumokat az ellenem való vádakrúl ide küldeni méltóztatott; azokra az meddig az én mind testemben, 's mind meg-háborodott Lelkemben lévő erőtlenségem engedi, alázatossan igy resolválok: Ad 1mum, Sőt az én emberi gyarlóságom szerint, az mint lehetett, mindeneknek betsületet tenni etc.* Excellentiam Vestram vix puto carere exemplo hujus Apologiae; quam, quia innocentis Herois nomen subscriptum continet, proprium Ejusdem Opus complures censent; nec falso quidem, cum materiem Excusationum Stephano Pataki dictaverit: Scriptum tamen forma memorata concinnatum, altera saltem sui parte, Patakio debetur; quod nunquam Statibus perlectum esse accepi.

Idem Patakius porro, Apologiam illam, per singula puncta, paraphrastice, juridicis, theologicis etc. rationibus (sed forte post fata Magni Herois) exposuit;[3] et ad hoc potissimum Opus eius digitum intendi, ut fecerat etiam in Athenis Hungaricis Clarissimus Petrus Bod, apud quem mihi videre illud datum fuerat anno 1767: quod tamen fuit non proprium ejus, sed Parochi Krakkoënsis (sive Karkoënsis) Tóldi vocati, jamque vita functi. Hoc igitur Opusculum exstare apud aliquem nunc nescio, nec reperitur meas inter Collectiones; e quibus si priorem illam Apologiam (a qua posterior nihil essentialiter differt), aut quaevis alia Instrumenta, Excellentia Vestra SIBI describenda et transmittenda, per Cursorem publicum Coronensem, vel occasionem aliquam, jusserit; quam promtissime omnino faciam, et in lucro meo deputabo.

Ego vero, qui nunc potissimum desudo in elucubrandis Tomis tribus, quorum *primo Comitum* Transsilvanorum, secundo *Baronum,* tertio *Nobilium* Familias decribendas sumsi, jamque in iis haud exiguum profeci; praeter notificationem diei Decembris, quo Magnus Dionysius obtruncatus est, mihi ignoti, illud humillime oro Excellentiam Vestram, de Copiis Diplomatum, quorum virtutibus Baronum et Comitum Dignitas Magnificae SVAE lineae collata est, mecum communicandis, meque Gratiis SVIS fovendo, dignetur Illustrissimo Filio, Magnifico Domino Consiliario, gratiose scribere: universa enim talia Diplomata

Magnatum nostrorum, cum amplis Genealogicis Tabulis, plurimisque rebus raris et memorabilibus, Opus meum ingrediuntur. Jam demum Excellentiam Vestram incolumem diu vigere ex animo desidero, meque et meos conatus Excelsis Gratiis submisse commendo, ac perenno

Excellentissime atque Illustrissime Domine, Domine Comes et Consiliari,
Excellentiae Vestrae

humillimus et devotus servus
Josephus Benkő m. pr.
Parochus Közép-Ajtensis.

Közép-Ajtae in Sede Siculicali Miklósvár,
15. Maji, 1778.

50 Szegedi György Benkő Józsefnak
Marosvásárhely, 1778. május 20.

Benkő kérésére küldi a XVIII. századi jezsuita tanárok névjegyzékét, közli a baccalaureusok és magisterek avatásával kapcsolatos eljárást, továbbá felvilágosításokat nyújt a kolozsvári, Báthory Istvántól alapított egyetem történetéről. A levélhez csatolt melléklet névsor azokról, akik a kolozsvári jezsuita egyetem élén állottak.

Clarissime, ac Eruditissime Vir, Domine mihi Colendissime!

Literae Tuae de 24 Ianuarii anni currentis perlatae sunt fideliter, et tanta cum humanitate acceptae, quantam humanitas Tua, et Eruditio postulabat, licet, quod fateri cogor, mihi ne quidem de nomine notus fueris antea, quod meae oscitantiae adscribo. Legi autem proxime in Ephemeridibus Vindobonensibus[1] nomen Tuum celeberrimum, et editos duos Tomos, quos coram intueri cuperem. Reperisti me promptum ad ea praestanda, quae petisti, quantum quidem memini; sive studio augendae Tuae notitiae ac Eruditionis, seve Academiae illius amore, in qua Literas Humaniores, Philosophiam, ac Theologiam Polemicam docui, et quam ut Rector Academicus annis octo gubernavi, annis autem quinque Iuventutem Dacicam rexi in Convictu, postquam Gracij, Tyrnaviae, ac Cassoviae (ubi etiam Rectorem tribus annis egi) Scholas Theologicas docuissem. Nec mirari istud debes, nam in Societate JESU 46 annos ipsos exegi, ab anno nempe 27mo hujus saeculi ad 73tium quo universa societas miserabili, glorioso tamen fato perivit, postquam supra duo saecula, annis triginta tribus, Doctrina, Sanctitate, et omni Virtutum genere floruisset, ut Tu ipse, etsi religione differas, fateri debes.

Ut porro ordinate respondeam ad interrogata, Rectorum Catalogum hujus saeculi Tibi submitto ab anno 1717mo, tunc enim primum postliminio reducta Societas crevit ad eum numerum, qui necessarius est pro collegio; prius autem fuit tantum Residentia. Catalogum illum Rectorum ab Anno 1717 ad annum 1773 sub Litera A submitto.

Anno 1773 Rectore ultimo R. P. Iosepho Szendrej, Universa Societas JESU, ut dixi, miserabili, glorioso tamen, quia innocens, nec citata, nec condicta, fato perivit.[2]

Quod 2dum punctum attinet, observa Promotiones Philosophorum et Theologorum in Magistros, sive Doctores factas fuisse per Patres Societatis Jesu in Universitatibus Tyrnaviensi, Cassoviensi, Claudiopolitana (idem intellige in Germania Viennae Austriae, et Gracij Styrorum) in omnibus autem promotionibus pro more consveto spargebatur in Auditores Liber aliquis, sive Novus, sive repressus, cujus tamen Author raro scilicet ipse Promotor, quanquam et hoc interdum acciderit, ignoto tamen nomine.

2do: Promotis efferebatur liber, et quidem Baccalaureis a Schola Humanitatis, sive Poësi, Magistris autem Philosophiae a Schola Rhetoricae. Unde cum legeris: Obtulit Schola Humanitatis, vel Rhetoricae, semper intellige Authorem esse Professorem illius Scholae, nomen tamen Professoris mumquam apponebatur: quod dolendum est, multa enim praeclarissima opera prodiverunt, quin nomen authoris sciatur. Unde Ortus et Progressus Collegij Academici Societatis Jesu Claudiopolitani Author est P. Georgius Daróczi,[3] non autem Gestorum Sancti Nicaetae P. Stephanus Pongrácz,[4] sicut nec Libelli: In Idola Orbis Terrarum Actio, P. Andreas Peringer.[5] Nec P. Jánosi[6] nec P. Illia,[7] nec P. Csernovics,[8] eorum, quorum meministi Libellorum, etsi omnes hi Viri egregie docti fuerint, et quidem in humanioribus, ac Philosophicis, P. Nicolaus Jánosi autem etiam in Mathematicis, qui edidit Architectonicam Militarem et Civilem Claudiopoli impressam.[9]

Porro me Promotore prodivit 1747. liber: Fragmenta Ungaricae Historiae authore autem P. Ioanne Korneli Viro Eruditissimo, et Universitatis Cassoviensis Cancellario. Utopiam Sapientis mihi quam Professori Metaphisicae obtulit Professor Rhetoricae.[10] Adeoque nolim me habeas pro horum librorum authore, imo nec illius alterius, sed neque P. Repszéli fecit Synecharmaticon in adventu Episcopi Klobusiczki,[11] licet P. Repszéli fuerit vir valde eruditus, praesertim in Canonibus, edidit autem syntagma Iuris Ungarici,[12] rexitque Collegium Cassoviense, ac Claudiopolitanum.

Denique, quod Universitatem Claudiopolitanam attinet: fundata est haec a Principe Transylvaniae, simulque Rege Poloniae Stephano Báthori, ac Fratre ejusdem Christophoro 1579no Summi Pontificis Gregorij XIII. consensu, Societatis Jesu Generali Everardo Mercuriano, atributa pro fondatione Abbatia Beatae Mariae Virginis de Colos Monostra, quae antea Patrum Benedictinorum fuerat, cum Pagis Monostor, Bács, Kajántó, Praedio Tiburc, Bogártelke, et Jegenye, aedificato insuper nobili Collegio in ipsa Urbe Kolozsvár, platea Farkas Utca, Monasterio desolato Patrum Sancti Francisci, quod nunc Helveticae confessioni addicti possident. Addidit subinde idem Princeps Contubernium Nobilis, et Plebeae Iuventutis, cui in sustentationem annuam attribuit Censum Cathedralem a Pastoribus Augustanae Confessionis solvi solitum. Huic fundationi, quam Leopoldus Maximus restituit, ac confirmavit, saeculo praesenti Comes Stephanus Apor addidit florenorum Ungaricorum Millia 30 pro Nobili Iuventute ac Clero. Praeter haec Summus Pontifex Gregorius XIII. Anno 1582do pro Iuventute Dacica Claudiopoli educanda contulerat in quindecim annos Scuta Aurea 1200 annua. At fundatio haec pontificia nullo sui relicto vestigio, cum Societas e Dacia expulsa est, interijt. Reliquae fundationes durant etiamnum, sub cura Patrum Piarum Scholarum.

Haec brevissime, Vir Eruditissime, Tibi rescribenda habui. Quod autem serius, quam oportuisset, veniam dabis, et adscribes partim occupationibus meis, partim invaletudini. Servet Te Deus Incolumem Literis, et bono publico. Clarissimae Dominationis Tuae

Servus humillimus

Georgius Szegedy de Alba Iulia, et Mikeszásza,

Canonicus et in annum 5tum Administrator Parochiae hujatis.

M[aros]Vásárhely, 20. Maj. 1778.

P.S. Serius, quam adscripserim, expedio, et fors jam inutiliter, si Tomi Tui impressi sunt. Peto veniam, ac rogo ut me operis Tui participem facere dignebis, adminus pro legendo.

[Melléklet:]

Mox a sua per Bathoreum fundatione Rector Collegij Academici 1mus Pater Iacobus Vangroviczius, sive aliter Virna,[13] qui subinde in decende Principe Sigismundo Báthori adhuc juvene, successit Patri Ioandi Lelesz, viro praeclarissimo, qui primus e Patribus Societatis Jesu in Transylvaniam venerat ad Chrystophorum Báthori, cujus Filio Instructor datus est; et instruxit Principem in omni scientiarum genere, donec illi valetudo admisit.

Secundus Rexit Collegium Claudiopolitanum Ferdinandus Capetius, qui cum 19 socijs 1586to ex peste obijt.

De pluribus illo saeculo Rectoribus mihi non constat, quia Historiam Societatis JESU prae manibus non habeo. Saeculo autem 17mo Societas e Transylvania exul, ut nosti ex Aprobatis Constitutionibus,[14] Veste Clericali tecta occulte rebus Catholicis invigilavit, scholasque docuit, donec tandem 1700mo, Magni Leopoldi favore postliminio reducta fuisset in Urbem Claudiopolim, ubi in Veste Jesuitica usque ad Annum 1717mum ita crevit, ut Rectorem nancisceretur R. P. Andream Horváth et consequenter alios hoc ordine subsecutos.

R. P. Emericus Körmendi. Hic maxime celebrabatur ab arte dicendi pro concione.

R. P. Ioannes Rajcsáni. Edidit multa opuscula Polemica.

R. P. Emericus Görgei e Nobili Ungarica Görgeiorum de Görgény familia.

R. P. Andreas Sigrai ex Familia Baronum Sigrai, celebratur a vitae sanctitate. Rexit post hoc Collegium Cassoviense.

R. P. Adamus Fitter pariter a vitae sanctitate celebratus, qui deinde rexit Collegium Cassoviense; ac subinde Tyrnaviense. Hujus, et prioris nempe Sigrai edita est Vita Tyrnaviae.[15]

R. P. Franciscus Osztrovics magnae prudentiae vir.

R. P. Georgius Rajcsáni, qui praeter Scholas Philosophicas, docuit Theologiam speculativam annis 8. Tynaviae, ubi etiam Rector fuit, et Cancellarius Universitatis.

R. P. Antonius Mindszenti, Magnae doctrinae vir, docuit Theologiam multis annis, et fuit Cancellarius Cassoviae.

R. P. Andreas Patai Zelo propagandae Divinae gloriae plenus.

R. P. Ioannes Baptista Szegedi,[16] e Nobili in Ungaria familia. Excelluit in Scientia Iuris Ecclesiastici, et Ungarici. Edidit Tyrocinium Iuris; item in compendio Decreta Regum Ungariae cum Notis. Fecit item Glossas ad noviter impressum Corpus Iuris Ungarici.

R. P. Emericus Tolvaj ex Comitum Tolvaj familia ortus, octo Annis prius Romae egit Paenitentiarium in Basilica Sancti Petri. Rexit etiam Collegium Iaurinense.

R. P. Patai, qui prius.

R. P. Andreas Gál Siculus, prius Professor Theologiae Cassoviae.

R. P. Ladislaus Repszéli. Insignis Theologus et Canonicuss item.[17] Edidit Syntagma Iuris Ungarici et Transylvanici.

R. P. Stephanus Dobner Transylvanus ex Comitatu Hunyad, vir magnae prudentiae.

R. P. Georgius Szegedy. *Ego sum ille Tuus benevolus.*

R. P. Christophorus Muessert. Fuit prius Romae Paenitentiarius.

R. P. Georgius Szegedy qui prius.

R. P. Iosephus Szendrei. Magnae virtutis homo, in eo infelix, quod sub illius Rectoratu Societas JESU finem acceperit.

51 Benkő József a Guberniumnak
Középajta, 1778. május 27.

Pironkodva küldi a Transsilvania generalist, megjegyezve, hogy korrektori példány és sok helyen mocskos, de más példánya nincs. Egyben megismétli a segély iránti kérését.

Excellentissime Domine L. B. Gubernator Regie!
Excelsum item Magni Principatus Transsilvaniae Regium Gubernium!
Domini, Domini Patroni Gratiosissimi!

Iuxta benignas Commissionales Excelsi Regii Gubernii, EIDEM Excelso Regio Gubernio, humillime submitto operis mei, *Transsilvaniae* titulo insigniti, exemplar, et quidem, quoniam praeter hoc unicum nullum adhuc aliud ex Typographeo longinquo obtinere quivi, non sine verecundia mea, maculosum illud, cujus philyrae partitim et diversis vicibus a Typographo ad auctorem pro revisione transmissae, multa labe per diversas manus adspersae sunt. Supplex autem oro, Excellentiam Vestram, et Excelsum Regium Gubernium, dignentur benigne ponderare, quo loco, quasque inter res angustas, et quam innumeris sollicitudinibus, tenue licet, at pro Juventute Transsilvanica non prorsus inutile hoc elucubraverim, erratataque operis pro commissis non reputare, sed potius gratiosa SVA opinione, ad sublevandos conatus et promovendos adparatus meos, quos non in tres tantum Tomos Partis Specialis hujus submissi Operis, sed in alia quoque argumenta Rerum Patriarum, institui, clementissimas manus Regias aperire, pro subsidio, et quidem, si fieri possit, in annualibus Pensionibus. benignissime mihi impertiendo; qui devota et confisa mente Excelsis Gratiis commendatus perenno

Excellentiae Vestrae et
Excelsi Regii Guberni
Közép-Ajtae 1778.
27. Maji.

humillimus servus
Josephus Benkő m. pr.
Parochus Közép-Ajtensis.

[Címzés:]

Ad Excellentissimum Dominum, Dominum Liberum Baronem Gubernatorem Regium, et Excelsum Gubernium Regium Magni Principatus Transsilvaniae, Dominos, Dominos Patronos Gratiosissimos
Supplex Libellus Iosephi Benkő Parochi Közép-Ajtensis.

52 Bánffy Farkas Benkő Józsefnak
Nagyszeben, 1778. június 10.

Adatokat közöl a Bánffy család származásáról, címeréről.

Tiszeletes Uram!

Tiszteletes Uram levelét becsülettel vettem; kivánsága szerént Tisz. Uramnak az Familiam eredetiről, és ágazásairól egy Excerptumot communicalni kivántam;

melly iránt, hogy mind azok felett, a mellyek eddég a Losonczy Bánffi Familiáról írattattak ez leg-nagyobb hitelt érdemeljen, az iránt Tiszteletes Uram bizonyos lehet; az véllem communicált két írás között mellyik edgyezzen inkább-meg, ezenn Excerptumban található Deductioval, Tisz. Uram azoknak collatiojaból által láthattya; A' Zejk által communicaltatott Jegyzések egy, két positiot ki-vévén, jó rendin ezzel edgyezhető; de az Mikola László[1] declaratioja se quoad originem familiae, se pedig a' deductiora nézva a' valósággal nem edgyezik; az igaz, hogy a' Bánffi nevezet az officiumról vette maga eredetit, de hogy mind azok, kik az két Magyar-Hazában ugyan azonn egy Bánffi nevezet alatt vóltanak, mind egy Nemzettségből valók lettenek légyen, azt meg-bizonyitani, hogy lehessen, alig hiszem; kőzönséges vélekedés ugyan, Turoczi vagy azon scriptor után, a' kiból Turoczi maga Historiáját compilalta, hogy az Bánffi Nemzettségnek eredetét ad Generationem *Haholt* vigyék;[2] de én meg-vallom, ennek fundamentumat még eddig semmiféle Ok Levelekből nem láthattam, sőt ellenben: ugy tapasztaltam, hogy a' Losonczÿ Bánffi, Lindvai Bánffi, és Nagy-Mihályi Bánffi Familiaknak kűlőmb kűlőmb Nemzettségekből lett származása, és nevezetesen a' Losonczÿ Bánffiak az Tomoÿ Nemzettségből vették eredeteket, és az Bánffi nevezetet kűlőnősőn, és nevezetesen a' Lossonczÿ Diénes, ki Zsigmond Császár idejében Dalmata, és Horváth Országoknak Bánnya volt, Lossonczÿ Diénes Maradéki, mondom, vették-fel, és tartották-meg; ugyan ezenn excerptumból által láthattya Tisz. Uram azt-is, melly nagyon hibázott légyen Mikola László, mikor azt irta, hogy Lossonczÿ Istvánban, ki 1552-ben, mint Comes Temesiensis vitézúl el-esett, deficialt volna a' régi Bánffi Nemzettség in Virili Sexu, és a' mostani Bánffiak az irt Lossonczÿ István Leányitól születtettek, és per praefectionem nyerték volna a' Bánffi nevezetet; igaz ugyan az, hogy a' sokszor nevezett Lossonczÿ Istvánnak Fiú Ág Maradéka nem maradott, és Familianknak az a' Lineaja, melly a' Lossonczÿ Tamás István nevű Fiától származott, és a' Lossonczÿ nevet más egyébb nevezett nélkül tartotta, őbenne, és az ő Testvér Báttyában Lossonczÿ Antalban in Virili Sexu deficialt, az-is igaz, hogy ezeknek Leányai, minthogy defectusok éppen azonn időben történt, midőn Ferdinándus, és Isabella között való villongások tartottanak, és Familiánknak mostan-is fenn-álló Lineaja Joszágira nézve az Isabella pártyan lenni kéntelenittetett, in Virilem Sexum praeficial-tattak, de hogy a' mostani Bánffiak a' meg-nevezett Leányok által vették volna a' Bánffi eredetet, az tellyességgel nem igaz, sőt ellenben: ezen accludalt Literale Documentum[3] nyilvánságosan bizonyittya, hogy a' mái Lossonczÿ Bánffi Familia azonn egy Tőrzsőkből ugyan százmazván, de kűlőnős Lineat formálvan, az irt Lossonczÿ István Defectussakor is in Virili Sexu perduralt, és azonn Praefectionak contradicalt: Minthogy azért Mikolának azonn hibás Véllekedése más Scriptoroknak-is alkalmatosságot adott arra, hogy Familiamnak ágazattyáról hasonló tévelygésben essenek, kedvesen fogom venni Tisz. Uramtól, ha annak alkalmatosságával, midőn maga munkájában Familiámról emlékezetet fog-tenni, Mikola László irásának hibás voltát világosságra hozni nem sajnálja: Ugy tettszik, elég fundamentuma lészen Tisz. Uramnak annak ezen accludalt Literale Instrumentumbol való refutatiojára. Ha Tiszteletes Uram Szándékát elébb tudhattam volna; az Bathori Familiárol és de Generatione *Kaplyon*, mellyből Magyar és Erdély Országban egy néhány n: :y nevezetű Familiak, 's nevezetesen kőzelebbről, a' még most-is virágzó Gr. Károlyi, és ugyan az még fenn álló Bagosi (mellyből az édes Anyám származott) nem kűlőmben az nem rég in Virili deficialt Csomakőzi és Vetési Familiák származtanak, neminémű Lument adhattam volna, de illy hirtelen sok dolgaimra nézve ki-dolgoznom nem

lehetett; Ezt talám ha Tiszteletes Uram azonn alkalmatossággal, midőn Belső Szolnok Vármegyében, Désshez nem messze lévő, és most a' Méltóságos Haller Familia által ex Testamento Principis Stephani Bocskaÿ birató *Kaplyon* nevezetű Helységről fogna emlékezni, jelentené, hogy az régenten Generationis *Kaplyon* mellyből a' még most-is Fiu ágon fenn álló Bagosi és Gróff Károlyi Familiák származtanak, olim praefuerit, és nevezetét ab ipso Possessore Nomen sumserit, alkalmatosságot adna arra Tisz. Uram, hogy ezen rövid fel-tételét idővel bővebben illustralhassa, vagy legalább a' Méltóságos Károlyi Ház fel-indíttassék, nálla lévő sok, és a' régi Magyar Historiát nagyon illustralható Monumentumoknak közlésére.

Ezen Excerptumot, magyar lévén az Oratio, csak magyarul írattam ki,[4] és talám bővebben, mint sem a' Tisz. Uram céljára kelletett volna; Tisz. Uram, ha tetszik, contrahattya [!].

Ha Isten segit, szándékom, hogy azonn Oratiot per extensum ki-nyomtattassam, és az abban el-mondott Genealogica Deductiot bizonyos notak által jobban is illustraltathassam.

Tisz. Uram valójában Hazájától, sokat érdemel, hogy maga ki-adott és ki-adandó Munkája által utat nyit az Haza dolgaiban szerezhető bővebb esmerettségre; kivánom, hogy Isten ő Szent Felsége Tiszteletes Uramnak adjon továbbra is erőt a' Közjóra célozó Szándékának elébb mozditására: én részemről, ha Tiszteletes Uramnak szolgálattyára lehetek, őrűlni fogom [!], maradván egész becsülettel Tiszteletes Uramnak kész-köteles szolgája

Szeben die 10a Junij 1778.

Bánffi Farkas

P. S. Familiam a' Griff czímert mikor vette légyen, arról valamit irni nem tudok, hanem, mivel amint Tisz. Uram ezen Excerptumból megláthattya, Familiamnak három kűlőnős ágazattya, úgymint: az Lossonyczÿ, Desőffi Lossonczÿ és Bánffi Lossonczÿ nevezetet viselő Lineak 1300nak az elejin váltanak-el egymástól, és mindenik az Griff Czimert meg tartotta; kővetkezés képpen ki-hozhatni, hogy a' Griff Czimer Familiamban igen régi, és mivel a' Tomoi Nemzettség az *Anonimus Belae Notarius*nak Historiaja szerent a' Byssenusok Nemzetéből származott Fejedelmi Vitéztől származott, a' régi Byssenusok pedig az régi Traczianak Lakóssai kőzzűl valók vóltanak, vallyon a' Griff Czimer nem az régi Tracziai Czimerből vette-é első erdetét? lehet talám gyanakodni; ha Tisz. Uramnak ideje vólna ezenn kérdést ex antiquis Historiarum Monumentis jobb világosságra hozni igen szeretném.

53 Benkő József Szász Pálnak
Középajta, 1778. október 1.

Adatokat kér a vízaknai királybíró és a sóvágó társaság hatásköréről.

54 Ismeretlen Benkő Józsefnak
Medgyes, 1778. október 18.

Adatokat közöl Holdvilágról és Medgyesről.

Nomen territorii illius, in quo Siculi tempore belli Rákócziani peremti sepulti sunt, peculiare habere nomen mihi non liquet, est vero in planitie non multis

passibus a pago sedis Schaesburgensis ripis fluvii Küküllő contiguo Holdvilág septemtrionem versus distante obvium et duobus ni fallor tumulis cadaverum in hunc usque diem conspicuum.

Ab uno Dominorum Senatorum nostrorum certior factus sum exstare instrumentum quoddam literale, quo Civitati Mediensi honor Regiae Liberaeque Civitatis collatus sit, illud autem, omni adhibito opera, et sollicitatione, a nemine hominum nostrorum, nec in copia, nec in autographo obtinere mihi licuit, alterius interim de restitutione sedis Mediensis per Comites Siculorum a septem sedibus Saxonicalibus abalienatae, sed non a Sigismundo, sed a Carolo Rege Hungariae emanati, in copia, verum non ex autoprapho, quod habere non potui, sed itidem ex copia attamen cum illo collata ex benigna Generosi Domini Michaelis de Heidendorf communicatione descripsi, hic occlusum transpono.[1]

55 Ismeretlen Benkő Józsefnak
Nagyszeben [?] 1778

Adatokat közöl a Sárdi, Jüngling, Barth és Hochmeister család nagyszebeni nyomdaipari tevékenységéről.

Volt egy privatus embernek egy néhány betűje, mellyel holmi apróságot nyomtatott. Ennek ollyas maradékja nem lévén, a' város ezen betűket magáénak tartotta halála után, és ki adta árendába egy embernek, a' kinek neve nem jut eszébe Sárdi Uramnak. Addig nem sokat úgyeltek reá ez előtt vagy 60 esztendőkkel[1] forgó háborúk között. Ennek halála után egy Brassóból jött *Jüngling*[2] nevű vette árendába. Ez a' mostani ifjú Barthnak a' nagy attyát, a' ki Brassoból jött ide, maga mellé vette, és tanitotta. Meg halván *Jüngling*, Barth elvette az özvegyét, és árendába tartotta a' typographiát 50 forintba. Ez a' Barth Sárdi Uramat vette legénynek, és szolgált nálla 7 esztendeig. Azonban a' fia is felnevekedvén, a' ki a' most élő öregebbik Barth, el küldötték experiálni. Vissza jövén nem eggyezett az attyával, hanem maga kúlón typographiát állított fel, betűket 's azután matrixokat is hozatván. Sárdi Uram pedig az öreg' halála után arendába vette a' typographiát,[3] fizetvén 500 forintokat. Igy ketten voltak Typographusok mintegy 13 esztendeig, mindenik akadály nélkúl gyakorolván mesterségét. Sárdi Uram az alatt maga is nevelte a' Typographiát, a' lócsei matrixokat is meg vette, ugy, hogy a' városnak nálla lévő joszága kevesebb lett mint a' magáé. Látván, hogy non est operae pretium annyi arendát fizetni azon hitvány portékáért, *ez előtt 3 esztendővel*,[4] u. m. 1775. Julius, Augustus táján resignálta a' városnak. Akkor Barth Uram mindjárt ki vette árendába nem 500, hanem 200 forintba. Ez igy esvén, azon igyekezett, hogy mivel nálla vagyon, a' mit eddig *publica typographiának* hivtak, Sárdi uramnak ne legyen szabad nyomtatni semmit. Meg is nyerte a' szebeni tanácstól, a' melly a' Sárdi uram typographiáját bé pecsételtette. Ekkor folyamodott a' Guberniumhoz, szabadságat instált repraesentálván, hogy a'mig ő kegyelme tartotta az arendát 13 esztendeig, soha leg kissebb akadályt sem tett a' Barth Uram' privata typographiájában. A' Guberniumtol meg nyerte, hogy dolgozhassék, vivén a' resolutiót a' tanácshoz, reluctált, nem nyitotta fel a' typographiát. Másodszor is panaszolván a' Guberniumnak, keményen parancsolt a' tanácsra, hogy immediate vegye le az nap a' pecsétet, a' melly azután meg is

lett. Ez után recurrált az Udvarhoz, hogy holtig szabad legyen dolgozni, és maga társának vévén Hochmeistert, együtt nyertek privilegiumot.

56 Szász Pál Benkő Józsefnak
Vízakna, 1778 vége

Benkő kérésére adatokat közöl a vízaknai királybíró, városbíró és a sóvágó társaság hatásköréről.

Tiszteletes Uram, nékem Drága Jó Uram!

1ma Octobris dátált Levelét Tszts Uramnak a' 6 forintokkal együtt egész szeretettel vettem, melyben lévő két vagy három punctumokból állo kérdéseire Tszls Uramnak mindenkor azolta szoros kötelességemnek tartottam felelni, de az erre valo feleletet, az alkalmatosság éppen mostanra halasztván, kívántam e' szerént felelni: 1mo. A' mi itten a' Király Bíró Tisztit illeti, a' nagyobbára áll, és forog a' Iudiciuomokon való praesességben, de e' felett extendál az egész Magistratus, és Biró körül valo vigyázásra is. A' Tekéntetes Szentpáli Familiának pedig olyan öröksége ez, melyhez hasonló, az eő Felsége Ditioiban nincsen; mert itten az Házhoz vagyon köttetve a' Királybíróság, és nem a' Personához, mely szerént, a' ki ezen itt lévő Geréb Házat bírja, akár Férfiú, akár Léány légyen az, aztot illeti a' Királybíróság, melyet sok esztendőktől fogva mind az Erdélyi Királyi Tábla, és Királyi Gubernium előtt, nem külömben Bétsben is meg nem ronthattak; melynek dispositiojában egész hatalma vagyon Szent-Páli Sándor Urnak, annak transponálni, a' kinek akarja; a' mint hogy ad certum tempus nékem transponálta is. 2do. A' mi illeti pedig a' Városi Biró tisztit, és hivatalját, az extendál az Oeconomicumokra, tsak egyedül a' Városiakon, úgy a' Judiciumokra is három forintig a' mi pedig három forinton fellyül valo dolog, az nem illetvén a' Iudicatust, minthogy az *Bíró* 3tio se Iudicatusnak tartatik az Statuta szerént, a' melyel mi is élűnk, tehát az ezeken kivűl valo dolgok, az Unio és a' Statuta szerént a' Magistratus, és Király biró eleibe szokta menni. 3tio. A' mi illeti pedig a' Sóvágói társaságot, azon a' Városi Birónak semmi dispositioja nincsen in Personalibus, hanem in realibus vagyon egy kevés még eddig; nékiek pedig magoknak vagyon különös Tisztjek, Kapitánnyok, Birájok, Dekánnyaik és hitesseik, a' kiknek a' felső Tisztek utánn dispositiojoktól függenek; holott ezek is a' Fejedelemek privilegiumai szerént, ez előtt circiter mint egy 70, vagy 80 esztendőkkel, mind a' Városi Bírótól függöttek, minthogy akkor a' Városi Bíró vólt a' Só vágató Bíró; de azt az idő, és az időnek valtozásai meg változtatván, ma actu a' Városi Bíró és Tanáts, csak által adják a' Só vágókat a' Tiszteknek, és ők vágatják, mind addig, míg invalidáltatván, ujra rejiciáltatnak a' Városiak kőzi. Melyek után midőn a' Tiszteletes Uram affectiojába ajánlanám magamot, vagyok és maradok Tiszteletes Uramnak

kész szolgája
Sz[emeriai] Szász Pál
V[ízaknai] K[irály] B[író]

[Címzés:]

Admodum Reverendo Domino Iosepho Benkő Ecclesiae Reformatae Közép-Ajtensis Verbi Divini Ministro Tit. Tit. Domino mihi Benevolo humillime colendo, Közép-Ajta.

Notandum: A' Levélben meg írt 6 forintot Közép-Ajtai Nagy István, Getse

Josef és Getse István küldötték bizonyos Summának, melyel itten Jószágot örökösítettek, pótlására; azért a' Levelet nékiek által adtam, 's úgy kelle magamnak *Copiáját* írnom.[1]

57 Benkő József Szentkereszti Sámuelnak
Középajta, 1779. február 15.

Az erdővidéki ref. esperesség mentségei elszámolási és adóügyekben.

Méltóságos L[iber] Baró, Tanulae R[egiae] Adsessor és Fő Curator Ur, Kegyes Jó Patronus Uram!

Három hibák tulajdonittatván mostanság Erdővidékének, ezen Vener[abilis] Tractusnak nevével és rendeléséből, azok felől való mentségünket im ezekben terjesztem alázatoson Nagyságod eleibe:

1) A' képékről való *Relation*kat még az el-mult nyár elein meg-készitettük vólt azzal a' tenorral szintén, a' mint *in duplo exemplo* Mlgs Curator Daczó Jósef Ur által Nsgodnak submittáltuk kevés napokkal ez előtt, hogy azok közzül egyik a' Felséges Királyi Guberniumba, a' más a' Mlgs Fő Consistoriumba mennyen: de Szebenből az utólszori ez aránt valo Commissio az ide való Inclytus Curatoratushoz jövén, jobbnak itéltetett vólt, oly formában tenni a' *Relatio*t, a' melyben Szebenből viszsza küldettetett. Ezen kivül valahány Relatiót kellett Szebenbe tennünk, bizonyoson mindenkor elöl jártunk azoknak teljesitésekkel, 's tovább is igyekezünk.

2) A' Rétyi Vener[abilis] Communitasban való meg nem jelenésünknek oka a' vólt, hogy a' Currentalisnak többire negligenter lenni szokott hozzánk érkezése szerént, most is akkor jött Batzonba, mikor már Rétyen kellett vólna lennünk, 's még azután Közép-Ajtára: a' mely is Tractusunknak nagy kárával esett, főképpen a' repartitiora nézve; mert 3széken lévő Tszls Atyánkfiai között tekintet, és relaxatio vólt, azokra a' kik lege vagy Immunisok lévén a' Nemességgel együtt is conferáltanak, vagy Adó alatt vagynak Jószágaik, vagy táborba mentenek Fiak; de Erdővidéke ezen tekintet alá nem vétettetett vólt, holott itt is vagynak a' Nemesség között conferált, vagynak adót adó, vagynak táborba Fiaikat küldött Atyafiak, többetskén talám, mint a' Venerabilis Communitas gondolhatta vólna.[1] az Hétfői terminus éppen nem jó azonkivül is a' Confluxusra, a' Vasárnap [miatt.] még is többire Hetfőn celebráltatnak a' Communitasok.

3) Mind Nsgodtól, mind pedig Bardotz Székre nézve az Udvarhely Széki Mlgs L[iber] B[aro] Fő Király-biró Urtól, már a' Rétyi Communitas előtt, lévén Tszls Esperestünk[től] rendelés arról, hogy az Atyafiak convocáltatván, gratuitum oblat[umuk?] felól declaratiót tennének; convocáltassanak 's a' mi szegény helységi. ..... képest hiven offeráltanak és adtanak. Látván azért, hogy a' Ré[tyi]..... Communitas a' spontaneumot elégnek nem tartaná, hanem töb..... már azt többire, az itt való Atyafiak szégyenléssel és meg-illetődött ..... ték, informatusok lévén a' Rikán kivül lévő Tractusok oblatumán[ak]. .....ségéről és annak fel-szedésének módjáról. Melyekhez képest min. ..... mind keményébbetskén is el-próbálá sokszor Tszls Esperestünk ő Kg[elme]. .....nak fel-szedését, próbálá Tks Curator Baló László Urral együtt ir. ..... talissal is próbálá Executionak (mely által, adná Isten, hogy vala[mi]. ..... szereztetnék a' Fgs Udvarnak meg-bántódására) ki-küldésével i. ..... eddig éppen tökéletességre nem ment a' dolog; mert sürün hallattatik az e' féle szó, hogy a' Clerusra nézve nints a' Fgs Udvarnak ilyen rendelése, nem

publicáltatván az sem a' Flgs Gubernium, sem Mlgs Consistorium, sem Tszls Püspökségek által, nem is adattatván rea példa mindenik Catholicus Archi-Diaconatusok által. Ugyantsak Tszls Esperest Uramnak rend felett való sok tribulatioi által annyira ment a' dolog, hogy a' mely részetskéket fel nem lehetett némely mentségeket elő adó Fungens Atyafiakon venni, azoknak pótlásokra forditatván az a' nehány pénz, melyet a' nálunk lévő igen kevés és majd semmi számu Vacuusok 's Özvegyek nagy erőltetésre adtanak, ki tőlt a' Rétyen ki irt 86 Rh. Forint és 56 Krajtzár, 1 Rh. Forint és 38 Krajtzár héján, melyek miatt hogy Tractusunk ne gyalázatoskodjék, pro interim magaméból ki tettem. Alázatoson, igen alázatoson, kérem azért és kérünk Nagyságodtól botsánatot meg esett késedelműnkről, és szegény Tractusunka[t] közönségesen Nsgd Gratiájába alázatos bizodalommal ajánljuk; a' mint én kűlönösön is alázatossággal és bizodalommal abba ajánlván magamat vagyok tökéletes engedelmességgel
Méltosagos L[iber] B[aro] Fő Curator Ur
Nagyságodnak
Közép-Ajtán 1779.
15. Febr.

alázatos szolgája
Benkő Jósef. m. k.
Erdővidéki Ref. Notarius

[Címzés:]

Ad Illustrissimum atque Magnificum Dominum, Dominum Samvelem Szent-Kereszti, Liberi Baroni de Zágon, ad Inclytam Tabulam Sacrae Caesareae Regiae et Apostolicae Majestatis in Magno Principatu Transsilvaniae Regiam Judiciariam Adsessorem Actualem Primicerium, et Venerabilis Communitatis Ecclesiasticae Háromszékensis et Erdővidékensis Curatorem, Inspectorem Supremum, Dominum, Dominum mihi Gratiosissimum, humillime

Zágon

[Feljegyzések a borítékon:]

1. Relationes officialium Harom Székiensium..... in puncto statutorum tyronum et equorum.
2. A' Tyrok statutu .....ját illetett irások; valamelly haszontalan ..... Admonitorio Relation.....ák, és más apróság jegyzések, keveset érők.
3. NB. E levelet csak boritékul használták![2]

58 Jakob Bayer Benkő Józsefnak
Kaca, 1779. március 18.

Válasz Benkő levelére, amelyben a segesvári lelkészek, konzulok, királybírók névsorát kérte; mentegetőzik, hogy miért nem tett eleget a kérésnek. Felel Benkő három kérdésére: 1. A kőhalmi káptalant miért hívják Kőhalmi Helytartóságnak? 2. A lelkészi tisztségben való megerősítésért kinek kell fizetni? 3. A székesegyházi adót évente vagy kétévenként kell fizetni?

Katzae die 18 Martii 1779.
Plurimum Reverende Domine, Domine Fautor et Amice Colendissime!
Litteras Tuas, quibus Seriem Pastorum, Consulum, Judicum iterum Regiorum

et Sedis Schaesburgensium expetebas, iam pridem accepi, quin imo in eo etiam fui occupatus, ut voto Tuo facerem satis. Seriem Pastorum quod attinet, eam ex Matricula Pastoratus Schaesburgensis exscripseram, una cum Serie Consulum et Regiorum Judicum Tibi transmittendam. Cum vero consignationem memoratorum Consulum etc. etc. habere hucusque non potuissem, siquidem Schaesburgi nulla exsistit Matricula, in qua nomina Officialium Schaesburgensium sigillatim et per seriem congesta essent, adeo, ut ista Consulum etc. Series ex Archivi Schaesburgensis scriptis hinc inde colligenda et eruenda esset; cum praeterea Notarius Schaesburgensis Publicus, qui mihi hanc operam promisit, promissis suis hucusque nondum stetit, in posterum vero, ut spero, dato tempore commodiori stabit: petitam illam consignationem Tibi transmittere non potui; exscriptam vero Pastorum Consignationem, quippe quam cum consignatione Consulum etc. simul et semel Tibi exhibere intendebam, aliquo inter reculas meas, nescio quo, seposui, vel propediem curatius quaerendam, vel Schaesburgi denuo describendam.

Nunc ad triplicem Tuam Quaestionem:

1. quae ratio, quod Capitulum Rupense nominetur *surrogatia Rupensis?*
2. pro Confirmatione in Parochiis cui solvatur?
3. census Cathedralis an omnibus, an alternis annis exigatur?

Responsio ad

1) Olim praeter Pastores Ecclesiarum Sedis Rupensis, Pastores aliqui Sedis Schenkensis, ut Baranykutensis, Jacobfalvensis, Centumcollitanus, Neustadensis, Seligstadensis, Rosaevallensis, Prosdorfensis, Rethensis, Capitulum *Cosdense,* (seu ut ab aliquibus scriptum deprehenditur, Cozdense) constituebant. Pertinebant adhuc ad hos, et iis subjecti erant fratres aliqui tractus inferioris, ut Magariensis, Abadiensis, Zalatniensis, Begendorfensis, et Ravásdiensis. Hi collectim constituebant unicum, Cosdense Capitulum. Imo istud Capitulum in hoc ad nostra usque tempora statu perstitit, praeterquam quod 5. isti fratres posteriores, propriis suis juribus gaudere cupientes, intra proximos annos a reliquis prisci sui contubernii fratribus sese separarint, vel saltim separare attentarint; est enim de hac separatione adhuc sub judice lis.

Cum vero isti Fratres per Sedes Rupensem et Schenkensem valde dissiti longe ab invicem distarent, adeoque confluxus ad Decanum suum difficilis esset, haec ordinabatur constitutio; scilicet, Capitulum Cosdense in 2 *potiores* abibat partes, quarum *una* Fratribus Ecclesiarum Rupensium, *altera* fratribus Ecclesiarum Schenkensium absolvebatur. Alterutra per biennium gaudebat Decano suo vero seu actuali, altera ejusdem Capituli parte Decanum tantum Vices Decanales gerentem habente. Haec ratio hodie adhuc observatur, ita, ut, si sub defluxu hujus biennii Decanus sit ex fratribus Ecclesiarum Rupensium, eodem fluente biennio Fratres Schenkenses habeant Vice-Decanum, nobis vulgo *Officialem* dictum. Et vice versa, si subsequente biennio fratres Schenkenses in suo medio habent Decanum, nos Rupenses subsumus Vice-Decano, quod fit quovis biennio alternatim. Jam iste Vice-Decanus, quisquis sit, *Decanus Surrogatus* audit; quod ipsum partibus Capituli nomen *Surrogatiarum* dedit. Est itaque *Surrogatia Rupensis, Surrogatia Schenkensis.*

Invaluerant olim etiam appellationes: Surrogatio Superior (quae est Rupensis), Surrogatio media, (Schenkensis) Surrogatio infima, 5. fratribus supra dictis, Magariensi etc. constans, ex qua vero surrogatia nec Decanus nec Officialis unquam est creatus.

Si itaque: *Capitulum Rupense* alicubi legisti, fuit adpellatio impropria, et incommoda, nisi forte haec denominatio desumta est a parte Capituli potiori et majori, quae est Rupensis, dici enim debebat: Surrogatia Rupensis. Homines autem plebeii hoc discrimen non adeo attendunt.

ad 2) Taxa confirmationalis a Neo Pastoribus primo, saepe altero pastoratus sui anno per Decanos exigitur, Decano generali, vel Superattendenti transmittitur; a quo Fisco Regio defertur.

ad 3) Census Cathedralis singulis annis circa festum Georgii numeratur.

Haec erant, quibus Tibi nunc officiose inservire debui; aliis aliis, si potero, inserviam. Prospera quaeque Tibi adprecans et amicitiae Tuae me commendans persisto

Plurimum Reverende Domine TIBI

addictissimus
Jacobus Bayer m. p.
Pastor Katzensis

[Címzés:]

Plurimum Reverendo atque Doctissimo Domino, Domino Josepho Benkő Ecclesiae K[özép]Ajtensis Confessioni Helveticae addictae Pastori Fidelissimo, Amico mihi Colendissimo, *K[özép]Ajta.*

59 Benkő József Paul Rothnak
Középajta, 1779. április 5. [körül]

Adatokat kér a szász evangélikus egyház szervezetéről, főleg a lelkészek beiktatásáról és különböző egyházi adók fizetéséről.

60 Paul Roth Benkő Józsefnak
Brassó, 1779. április 16.

Küldi a barcasági dékánok névsorát. Részletes felvilágosításokat nyújt a lelkészek beiktatásáról, ahol a fejedelem küldöttei is jelen szoktak lenni; egy idő óta a fejedelmi udvar írásban közölte hozzájárulását a kinevezéshez. Ír az egyház szervezetéről, a zsinatok tartásának módjáról, a tized fizetéséről és más egyházi adókról.

Vir Clarissime, Amice plurimum Dilecte,

Qvae hebdomade superiore scire ex me cupiebas, ea jam, Preidtio et Draudtio consultis, quod fieri potuit expedita accipe.

Decanorum Barcensium Seriem, e Draudtii scheda descriptam, lectam, correctam, videas.[1] Lacunas suas habet, et fieri vix umqvam poterit, qvin eas retineat. Si qvas earum implere posses, gratum nobis faceres. Potuisse qvasdam earum a se qvoqve sarciri, adfirmat concinnator, si conjecturis uti voluisset. Verum non nisi certa atque explorata referre in hanc seriem voluit. Si qvando reperires duo diversos Decanos Barcenses ejusdem anni: ejus rationem inde repetas necesse est, qvod Barcensis Decanus qvotannis die Sancti Georgii eligi solet; saltem circa diem illum.

Confirmatio Pastorum Barcensium, eaque ecclesiastica, fit ordinarie per Decanum; eo autem impedito, etiam per alium Capituli Socium. Decanus ante altare, adsistentibus ab utroque latere duobus Capitularibus, confirmando autem

flexis genibus ante Decanum existente, habet orationem confirmatoriam (Bestaettigungsrede), qva finita peragitur confirmatio, praesentibus semper, atque a latere prope altare sedentibus duobus, Senatoribus Coronensibus, qvos, a celebri qvondam Decano Luca Colbio, Principis Delegatos (Fürstliche Herren Delegaten) in hoc actu dici, ipse ego audivi. Finitur tandem confirmationis actus, impositis, primo a Decano, deinde successive ab adsistentibus ei Fratribus duobus, manibus confirmato bene precandi caussa. Hujus confirmationis respectu nullas dare solet Decanus litteras confirmationales. Neque ab Aula Augusta ullas accepere Barcenses et Cibinienses ante Annum 1753. Hoc anno introducta etiam in his duobus Capitulis est confirmatio aulica. Ab hoc igitur tempore, Decanus Taxam, qvam dicunt, confirmationalem, a qvolibet confirmato exactam, cum Testibus vocationis ejusdem, transmittit Decano Generali, qvi eam Cancellariae Cibiniensi administrat. Qvolibet biennio adferuntur ex Aula Augusta litterae confirmationales, qvibus omnes Pastores, illo biennio promoti simul confirmantur; qvae litterae in Sede Superintendentis adservantur. Vides igitur, recens aliqvod exemplum litterarum confirmationalium suppeditari a nobis non posse. Confirmationem eodem modo, qvod ad assentialia adtinet, apud reliqvos Saxones fieri existimamus. Apud Cibinienses hanc differentiam accidentalem esse novimus, qvod qvisqve Capitularium, successive in sua serie, adeoque non semper, aut ordinarie Decanus, uti apud nos fieri solet, peragat actum confirmationis habeatque unum ex Fratribus Capituli adsistentem; inter qvem et Confirmantem, durante oratione confirmatoria, medius stat confirmandus, genibusque inflexis tantum impositas manus et benedictionem reliquorum duorum excipit. Qvisqve Pastorum toties confirmatur, qvoties ad novam transfertur Parochiam.

Testamenta sunt et hodie in usu; at apud illos tantum, qvi olim Jurisdictioni Episcopi Albensis fuere subjecti. Utrum apud hos omnes, non liquet.

Decanus Cibieniensis est Universitatis Ecclesiae nostrae Orator natus.

Domus Universitatis Ecclesiae Cibinii hac aetate nulla cognita nobis est. Est vero Cibinii locus, in qvo congregari Capitulum solet, qvem, der Koscherhof, dicunt; utrum ea domus olim fuerit Universitatis, ignoramus. A qvo synodi non habentur Cibinii, in solo Birtalbino cognita est domus Universitatis.

Decimae in Barcia jam, more novo, in gelimis redduntur. *Decanus Primarius*, non est terminus in curia Ecclesiae usitatus. Qvem Decanum primarium Cibiniensem in Actis qvibusdam legisti, is forte fuit fungens eo tempore Decano, a qvodam emerito forte hoc addito distinctus. Decanus generalis is, qva Cibiniensis esse non potuit. Generalis Decanus enim semper est Mediensis. Aut forsan Cibiniensis dictus est primarius, qvia primus est Decanorum omnium, post Generalem, qvem, qva orator, immediate seqvitur.

Census Cathedralis ab aliis procul dubio qvotannis solvitur. A Cibiniensi et Barcensi Capitulis singulis solummodo bienniis. Barcense scilicet qvolibet anno, aeqvali numero notato, exempli causa 1778. 1780. in universum solvit hungaricos florenos 80. Cibiniense aliqvanto minorem summam.

Coronae, die 16. Apr. 1779.

Vale etiam atque etiam
Paullus Roth.

61 Weszprémi István Benkő Józsefnak
Debrecen, 1779. május 20.

Közli Benkővel, hogy mi lesz *Biographiá*-ja harmadik részében. Kifejti, hogy Selyei Balog István, II. Rákóczi György udvari papja nem azonos Séllyei István pápai prédikátorral, sem Gyulay Pál, az orvos, a történetíróval. Válaszol Benkőnek a szemészetre vonatkozó kérdéseire is.

Debrecz[en], ad diem 20. Maji 1779.

Tiszteletes 's tudos érdemem felett való nagy joakaro Uram!

Valojában irom, hogy különös örömömre és megujjitatásomra volt, hogy tegnapon olvashattam a' Kgld hozzám botsátott baráttságos Levelét: érdemetlen vagyok azokra, a' mellyeket ir abban én magam személyem felől, de azomban köszönöm egész obligatioval a' Kgld hozzám való szives indulattyát. Ime Biographiamnak harmadik darabja[1] miből fog állani, itten accludalva[2] elküldöttem a' vegre, a' mint annak a' vegire edgy 's két szóval feljegyzettem. Köszönöm különössen Kemény Jánosnak Séllyei által Erdelybe küldött Levelét. Édes Tiszt. nagy jo Uram láttya Kegyelmed, hogy én Séllyeinek in Artic[ulo] 5. helyet adtam, ugy olvasom mind Bod Péter Uram Athenassában in Artic[ulo] mind a' Kgld Transilvaniajában Tom. II. pag. 409. hogy ő Med[icinae] Doctor lett volna, de ennek mind eddig semmi nyomát nem láthattam, tanitson meg Kgld, miből lehetne megmutatni, hogy ő valosagos Orvos Doktor lett volna és énnékem irásban annak idejében megküldeni. Ugy láttzik énnékem, hogy más volt Sellyei Balog István a' Rákotzi György udvari papja, más pedig Sellyei István a' Pápai Praedikator és Confessor Hungariae, mert a' minapában kezembe akadván Sellyei Istvánnak a Confessornak halotti Predikatzioja, mellyet Hodosi Samuel a' Veszprémi Pedikator 1692. esztendöben d[ie] 19. Oct. mondott el felette Pápán, és Debretzenben a' következett esztendöben Vintze György kinyomtatott volt,[3] éppen a Chronologia meg nem engedi, hogy a' gályákon lévő Séllyei az légyen, a' ki Keménnyel edgyütt a' Tatárok kezében volt, annyivalis inkább hogy Erdelyben es egyebütt viselt dolgairól emlekezet nintsen, hanem egész végig Pápán predikátorkodott, és simpliciter Séllyeinek írattatik mind a' maga festett képe alatt, melly nálunk megvagyon edgynehány distichonnal edgyütt; magais csak Séllyei Istvánnak irja magát in Oratione Valedictoria Mscta Tiguri recitata,[4] melly nálam vagyon. Mig a' kinyomtatott Praedikatioja kezemre nem jött volna, én magam is egy embernek tartottam e' két Séllyeit, Bod Péter és Tiszt. Uramnak Kgldnek opinioja szerent edgy Med[icinae] Doctornak tartván ugy elaboraltam. Iterato instálom édes Barátom Uram Kgldet, hogy mutassa meg valamely documentummal, hogy Balog Séllyei a' Tatár rab Med[icinae] Doctor lett légyen: nem külömben ama hires Gyulai Pált is, hogy Medicus lett volna, azon az edgy argumentumon kivül, hogy in Commentario rerum Stephani Bathori an[no] 1580. Claudiop[oli] edito,[5] in Praefatione a' végin irja magát Paullus Giulanus, M[edicinae] D[octor] a' mint mondgyák, de én megvallom az emlitett könyvetsket magam nem láthattam még mind eddig, mellyet mindazonáltal szeretnék olvasni. Valamint a'Magyar Királyoknak Doctorjait kivántam catalogusban szedni, igy az Erdélyi Fejedelmeknek Doktorit is avagy csak nevekre szeretném megtudni; méltoztassék Kgld Tiszteletes Uram azok felül engemet tudositani, a' mellyek azok közzül a' Kgld esmerettségére juthattanak, avagy csak neveket azoknak énnékem irásban által küldeni.

Hogy valaha engemet Levél által Keglmed az inoculatio dolgában megkérdezett volna, arról éppen nem emlékezem, hogy ha arrol kivánna Kgld még mostan is informaltatni, elküldhetem M[edicinae] Doktor Burger Jacab Tractusát de

Inculatione, mellyet én Londonban Deák nyelvre forditottam volt, és a' mint a' Translatiot az Auctor akkoron a' maga pennájával corrigalta volt; Én privatim is, mind pedig in locis publicis jelen voltam sokszor Burger Urammal, midön az Inoculatiot végben vitte, és minemü Regiment tartott az Inoculatusok gyogyitásában. Az én időmben minémű successussal inoculaltak a' Londinumi Doktorok, meg tettzik az én Vltrajectumban ki jött Medica Oberservatioimnak[6] XIIdik observatiojabol: én tsak a' magam experientziáját emlitem, erről mások ezeren irtanak. A' Császárunk ö Felsége is itt nálunk lett megfordulásakor arról kivánt értekeződni tőlem, a' mint megtettzik ex Colloquio meo cum Caesare habito, Jenae per Baldingerum Professorem Medicinae anno 1772. in 4. in der Biographie ietzlebender Aertzte und Naturforscher Vol. I. part. IV. pag. 175. seqq. publicato. Ha én valamiben szolgálattyára lehetnék Tiszt. Barátom Uramnak, különös szerentsémnek fognám tartani. Maradok álhatatossan

Tiszt. Nagy Érdemű joakaró Uramnak

i[gaz] k[öteles] Sz[olgája]
Weszprémi István msk.

62 Czirjék Sándor Benkő Józsefnak
Nagyszeben, 1779. május 23.

Anyagot ígér Benkőnek, többek között okleveleket bárói, gubernátori kinevezésekről, továbbá leszármazási táblázatokat. Melegen invitálja Benkőt Nagyszebenbe. Beszámol saját munkásságáról, történeti iratgyűjteményéről. Függelékként közli saját családja leszármazási táblázatát.

Tiszteletes Uram, Drága Kedves jó Uram barátom Földim!

Vétt Levelit T. Uramnak nagy örömmel tiszteltem, véghezis vettem mikről velem porontsolni teczet: az Gubernatorunk ő Excellja Baronatusságarol, és Gubernatorságarol valo *Dipplomakot*, Secretarius Urnak az Ötsinek[1] jelentettem, igirte hogy belöllök copiákat küld, a' mi az Gub[ernia]lis Consiliariusok Cathalogussát illeti, Horvát Registrator Urnak[2] mondottam, igenis ki szedetteti a tempore D[ivi] Leopoldi Imperatoris, még pedig másokotis a' *Guberniumnál* levöket. *Szilvási Urnakis*[3] irtam hogy külgyön Patárol valamit, és a' Genealogiaja deductioját. Szebenbenis egy nihánynak szolottam de magok authenticumait nem merik el küldeni idegenyek által, ugy vagyok énis, hogy lehessen oda küldenem gondolkozom, mert nálam anyi van, hogy T. Uram tsudálkoznék, és azért oly mesze küldeni bajos, és veszedelmesis; Nem volna job soha mint ide jöni, a' mint igiri T. Uram (két 10 egy kis könyü szekérel) hozzánk valo jövetelit, had lehessen nékünkis szerentsénk, kéremis tellyes bizodalommal méltoztassék eggyet fordulni, annális inkáb, hogy tám senki anyival nem succuralhatna mind én a' kikböl könyvet lehetne irni, nem eggyet, hanem többet; és akkor a'miket irt rollunk, Cz[irjék] Á[dám] ötsém Uram hulmiket által adván velemis communicálni; nálamis van *Genealogiánk deductio*ja, küldömis talám job volna e' szerint bé tenni, és ne talám oda a' hol tractalni fog Zoltán falurol, hanem máshová tenni kérném, talám szebis volna. (Zoltán pedig ne irja T. Uram *Zoltany*[nak], mert az y[t] i[nek] olvassák, nemis szépen jön ki, annál inkáb, hogy az Hunnusok vagyis Schytták hét vezerrek vagy Kapitanyok közül egyik volt *Zoltán*, onnanis deducálták eleink kivált a' néhai szegény Attyám ki 70 esztendös korab[an] hala meg Ebesfalván Apaffi várább[an], kinek paenitentialis, vagyis siralmas beteg agyában irt verseit[4] ki nyomtattattam Typographus Sárdi Uram által, ki a' minap el temeténk, igen *szépek* valami 40. valo, ezekbölis ugy más sokakbolis adnék egy

két exemplárt) instalnámis, a' szerint engemetis tenni a' mint Cz[irjék] Á[dám] ötsém van. És igy mivel az ötsém azért ment bé, hogy valami Magyar Verseket exhibeált, Énis exhibeálni nem tsak másét de magam munkáitis egy nihányat exhibealnék, és mutatnék itten, tsak sietni T. Uram kijöni ezen a' jo füven, midön pedig jön, a' *Disznodi* kapun kén bé jöni az Erdök felöl, a' mely felöl a' Hostátb[an] igen gyönyörüséges epületeket tsináltatott Gubernator Urunk ő Exllja, meszszünnen meg látszik és a' kapun belöl mikor bé jön az ember balkéz felöl vagjok valami kilentzedik ház, két on tál fityeg valami czegér modra a' falon meg lehet ismérni, két kontignatios az ház, onos lakik benne. Tehát mind másokról rollamis a' szerint irni 1o a' Nagy Deák *Titularét*[5] én kezdettem leg elöbször az országb[an] sok munka által bé hozni, mellyek közül nálamis tsak 3. van, de annis 1767. 1768. 1770. lehet ha Sárdi Uram könyvei közt más esztendökrölis marat volna, már alig emlekezem. a' kisseb Titulareis mindenkor altalam jön ki, én szoktam rendb[e] szedni, 's ki adni a' Typographusoknak, mely kezdödet B. Püspök Sztojka Ur alat leg elöbször, az más pedig B. Bajtai Ur alat, minthogy nékiis dedicaltam az néhai Sárdi Uram nevében. 2do a' Magyar Országi utolbszori *Nagy Diaeta*nak de anno 1764/5 sok munkajat egyb[e] szettem le irtam, mely in folio egy tenyerni vastak, lehet belölle látni, tanólni. 3o Van *Juridica Collectaim* [?] sok ugymint Appr[obatae] Compil[atae] Constitutiokb[an], Verbőtzib[en], és masokb[an] fel tanált minden terminusoknak, szoknak, neveknek juridica Definitiojok. 4to valami 900. valo kiszedegetet Haza Törvénybéli Juris Reguliák. 5to Utolbszori PüspökUr ö Exllja bé jövetele alkalmatosságával Deak Versekkel irt *Votiva aggratulatiom*[6] valami 4. árkus. 6to irtam Epistolárét, mellyet sok munka által szedegettem valami 300. és majd mind in originalib[us] meg vannak Kiralyok, fejedelmek, Groffok, Bárok, Cardinalisok, Érsekek, Püspökek, Nemesek, s' Urak, és Papok levelei nálam, meg mutathatom: még pedig három féle könyvet collectáztam, *Német* in folio egy tenyerni vastag, *Deak* hasonlo, *Magjar* in 4to hasonlo. 7o Irtam Revisor koromb[an], midön ama' nagy hirü *Directiva* Commissio mellet voltam, minden Decrétumok, és Rescriptumok *Diariuma*t, melyeket ö Felsege in Re Contrib[utionis] küldeni méltosztatott akkori üdüb[en], a' melyek közt az én *Rescriptumom* is van, M[aria] Th[eresia] subscriptioja[7] alat, midön Bétsböl oda le küldettettem volt Revisor-operariusnak in anno 1758. szeretném T. Uramnak meg mutatni az mostani Collatiommal együtt, hogy allot fel ezen Commissio, és Dicasterium, ugy Nationale Oeconomicum Directorium, és kik voltak bennek akkor, per extensum bé lehetne irni azokat. 8o M. G. Hadik ö Exllja[7] bennlétib[en] irtam akkori Comediakrol in folio Collectat Nemetül.

Ezek igy lévén mutatnék sokat, ugymint: G. Botyáni Érsek midön maga perorált M[agyar] Ország képiben Bétsben, mikor a' lakodalmi solennitassa volt mostani Csaszárunknak, mindenik Királyi személynek külön mondot *allocutio*t, és azokra mit felelt a' *Csaszárné*, mind németül, mind Deákul meg van: Meg van mikor G. Hadik instállaltatot mit perorált tiszta szép *Magyarsággal*, ugy mikor el is ment az Országbol, hogy *butsuzot a' Guberniumtol:* meg van G. Lázár allocutioja *Buccov*hoz, mikor Svaynitzot elnyertük volt, meg van miket *peroralt* a' ma Bölts teljes tudományu néhai Bajtai Püspök, midön le jöt R. Pleni[potens] Commissariusnak in Re Contrib[utionis] Gubernatorunk ö Exllja, és arra mit felelt viszsza: meg vanak mostani *allocutio*k, hogy lönek az *introductiok* Tavaj a' Guberniumb[an]. Meg van miket irt G. Grassalkovitsnak M[aria] Th[eresia] ö Felsege maga kezivel mind Déákul, mind Nemetül szép levél: Meg van G. Haller János Gubernator Testamentuma: Meg van a' ma nagyhirü G. Klobusitzki

Erdellyi Püspök, Ersek Funebralis ritka Diak Oratioja, vagy 20. arkusbol; meg van más sok ily *Oratio*k, sokféle Diák versek, munkák, az Erdelyiekről: Meg van *Zrinyi Peter* és Nadasdi Ferentz a' Romai Csaszárnak szollo Levelei fejek vétetett: meg van Matyás Király levele a' Romai Pápához, meg van a' Pápának [válassza]: meg van Lajos Király Levele; meg van *Lisabona* el silyedéseröl valö Level: Meg van azon Rescriptum mikor ad quietem botsátatik *G. Bethlen Gábor* Cancellarius, mint *aurei velleris* eques: meg van Püspök *Bajtai* levele a' Királynéhoz: Midön Inclyta natio lett a' Szász natio Decretumok meg vannak, és akkori separátum votumok és opinok Nagy Urak közt: G. Odonelli, és G. Clari oratioi Installaltatasakkor, meg van. Én pedig mindenkor szives barátsagáb[a] és drága emlékezetéb[e] magamot ajánlván

igaz hive, szolgaja Czírjék Sandor
23. Pünkösd napján 1779.

[A levél negyedik lapján:]

Genealogia Nob[ilis] Familiae Czírjék de Zoltán.[8] *Thurda* genuit *Bendekutz*, qui *Malukhum*, qui *Attillam*, qui *Csabám*, qui *Edus*, qui *Magor* seu Magyor, qui *Ugek*, qui *Almum* seu Almos, qui *Arpád*, qui *Zoltán*, qui *Taxin* filios. *Hic* Horkam aut *Hárkem* Ethnicos, *ille Michaelem* et Geÿzam Chistianos genuerunt; *Dux Zoltán* figit sibi sedem Habitationis ad ripam Alutae ultra montes et sylvas *Rika*, et *Sarkan* dictas in loco *Septimo* in est *Sepsi* dicto, tanquam *Septimus Ducum* secum filio *Tohun*, Nepote *Harke* existentibus: unde hodiedum ille locus mansionis de nomine dicti Ducis villa possessionis *Zoltán* per tot saecula a nobili *Familia* Cz[irjék] semper, et de praesenti etiam possessa nominatur: non secus a nepote suo Harke Sedi *Háromszék*, Loco autem septimo *Etfalva* seu *hetedik*falu nomenclatio mansit: qui quidem dux Schytarum, aut Hunnorum *Zoltán* dum e villa, aut pago illo Zoltán deambulatum exiret, unam Puellam Ethnicam offendendo subito in campo a se gravida redditur, infanti demum nato nomen *Zoltánka* adhaesit, unde hodiedum in *territorio* pagi illius locus offensionis, de nomine infantis ab illo tempore continuo retinuit nomen *Zoltánka:* successu tandem temporis ab illo populo Schytico Alutano Christianam religionem agnito, ob scelus illud perpetratum *Cziégeres-vétek* dictum. Puerulus *Czigérk Zoltánka* nominabatur, litera g. in y. j. mutata enatum nomen *Czirjék*, aut *Chÿryék* de villa, aut vico Zoltán, vel Zoltánka; qui postquam Christiano modo educaretur, duxit ejatem *Siculam* quacum genuit *Demetrum* Chyrjék: qui Dionem (Dionisium) decurionem militum, postmodum tribunum, qui ex uxore Jáno (Janko) *Blasium* de villa Zoltán; qui ex Anna Miku *Valentium*, qui ex Mariana Vajda Vitellium (Vitályosium) Judicem Sepsi, qui ex Barbara Miháltzi *Antonium* partium Alutanarum supremum capitaneum; qui ex Sophia Lugos *Michaelem* eximie literatum, tandem *Regni notarium;* qui ex Maria Vajna *Simonem* Divi condam Regis Ludovici II cubicularium; qui ex Martha Benkö *Vitellium*, Sedis Csik capitaneum Supremum: qui ex Agnetha Orbán *Simonem* causarum Directorem; qui ex Helena Szépes Franciscum Assessorem Sedis Sepsi, qui ex Clara Datzo *Franciscum* bonorum Fiscalium Praefectum, et *Simonem* Cancellistam principis Apaffi.

Franciscus Cz[irjék] germanus Simonis ex uxore Keresztiana genuit Paulum deficientem et *Tomam* nobilem de Zoltán ductorem et commendantem plagae Alutanae Sepsi, qui ex uxore *Sara Baktsi* Albisiensi 1° *Joannem* Kurutzonum Capitaneum (hic ex uxore Jankó Illona 12 proles progenuit), 2do *Paulum* principis Francisci Rákoczi gavollerum praetorianum, tandem Comitatuum Albensis, et

Kolosiensis Assessorem (qui ex priori uxore Baronessa Sophia Nalatzi Baronis Josephi Nalatzi Consiliarii gubernialis sorore germana genuit Paulum postae-magistrum pronunc N[agy] Selykiensem, et Petrum in Collegio Enyediensi qua studentem mortuum; ex altera vero uxore Clara Intzédi pariter duos filios Alexandrum Concipistam Gubernialem et Sigismundum demortuum, nec non filiam prius Regii Perceptoris Comitatus Kolos Szvetenei, nunc Joannis Henter de Szentiván uxorem). 3° *Josephum* qui cum uxore sua Anna Rápolti genuit filios Tomam, Josephum, Andream, Vitellium, Joannem, Adamum Assessorem, et *Mariam*, prius Francisco de Árkos Benkóianam, nunc Andreae Bartaianam, emeriti v[ice] judicis R[egii] Sedis Sepsi contoralem.

63 Balog József Benkő Józsefnak
Utrecht, 1779. június 3.

Disszertációjának ajánlásában köszönetet mond Benkőnek a botanika elsajátításában nyújtott segítségért.

VIRO
REVERENDO AC ERUDITISSIMO
JOSEPHO BENKŐ,
SANCTISSIMORUM DEI VERBORUM IN-
TERPRETI FIDELISSIMO, DIOECESEOS
ERDŐVIDÉKENSIS NOTARIO OR-
DINARIO, BOTANICO EXIMIO
ET HISTORIAE NATURALIS
CULTORI ASSIDUO, FAU-
TORI SUO OMNIUM
OPTIMO

In perennem grati animi tesseram
levidense hocce specimen seque
ipsum consecrat
AUCTOR.

VIR PLURIMUM REVERENDE

Insperatum accipis munusculam Tibi meritisque Tuis dicatum, quod, quamvis Celebri Tuo nomine indignum, nihilominus gratum fore confido, ubi intellexeris non nisi id redditum esse, quod a Te acceperam. Etenim non solum, ut in utilissimum, at simul laboriosissimum ac taedii plenissimum rei herbariae studium a nostris tantopere neglectum paulo diligentius incumberem, variis rationibus auctor mihi suasorque exstitisti affirmans identidem temporis insumti dispendium fructu aliquando conpensatum iri; sed etiam de plantis difficilioribus ambigenti, accurato Tuo judicio, quam frequentissime subvenisti, promptus omnia, etiam cum propriarum rerum jactura, exequi, modo mihi prodesse posses. Invenies his in pagellis, quae Tuae familiaritati, qua tam feliciter mihi frui licuit, me debere palam fateor: sunt vero plurima, quae Magnus Viennae in Botanicis PRAECEPTOR. mihi ad ultimos usque cineres Venerandus, Tibi non minus, quam uniuerso orbi scriptis illustribus optime notus, jure sibi vindicat, cui etiam pro tantis in me meritis qualicunque hoc monumento gratum animum publice testor. Haud absimili ratione opus illud omnibus absolutum numeris, regia munificentia coronatum, quo de publicis Patriae commodis tam praeclare meritus es, atque exemplo reliquis civibus imitando praeivisti, Tuae acceptum refertur indefessae

solertiae. Esto igitur pro tempore contentus hisce, quas offero, laborum primitiis, exspectaturus meliora, si Botanices studium consilio Tuo susceptum ulterius mihi persequi fata siverint. Vale! Scribebam Lugduni Batavorum III. Nonas Junii.

64 Lisznyai Incze István Benkő Józsefnak
Déva, 1779. június 20.

Egy közelebbről nem ismertetett névsort küld a levélhez csatolva.

Tiszteletes Kedves Notarius Uram!

Igen jól találja Tiszteletes Kedves Notarius Uram, hogy most inkább érkezem a Catalogusnak le írására, mert eléggé sajnálom, hogy sokszori ígéretemre is nem vala annyi időm a synodus napjain annak el készíttésére; ím azért most le írván, el küldöttem.[1] Kivánok pedig Tiszt. Kedves Notarius Uramnak és Tisztelendő házának állandó békességet, és magomat szeretetibe ajánlván vagyok

Tiszteletes Notarius Uramnak

Déván, 20. Junii 1779.

szives kötelesse
Lisznyai Intze Isván, mpr.

65 Kassai Mihály Benkő Józsefnak
Bécs, 1779. augusztus 10.

Adatokat közöl az alapítványról, amelyet élvez, valamint a gyógyszertárnyitás nehézségeiről; egyben hírekkel szolgál a címzettnek.

Kedves Tiszteletes Uram,

Igen kedvesen vettem ohajtva várt levelét, melyre való feleletem[ben] hogy valamit ki ne felejtsek, rendre vészem. Mindég félek attol hogy a Fundatiobol valo ki szabadulásunkról eredt hir fundamentum nélkül való, 's hát az is; külömben igy is nem sokat gyötrödom rajta, a' mint Istennek tettzik, úgy légyen. A mi Fundationk eredetiről nem tudok bizonyost irni; papok[1] azok, a' kik annak projectatori voltak 's talám a' kik most igazgattyák is, és nem lehet hozzájok közzeliteni, hogy meg ne emésztessek az ember, mástol pedig jól végire menni nem lehet. Az *Aurei montis* v[agy] Gold-Berg Fundationak eredete ez: Egy *Paulus de Sorbait* nevü Doctor a' maga' joszágát testálta az Universitásnak, és e' mellett még egy nagy Capitalist hogy annak az interesséből tartsanak asztallal 40 Medicus Deákot és az ö házában lakjanak. A' háznak a' neve volt Goldberg (szokás ez itten el nevezni a hazakat) és ezért a Fundatio is azon nevü. Tarthat benne az Institutum szerint 40 Déákot szállással 's asztallal, de kóntóst vagy egyebet nem adnak. Egy Provisora vagy a' Déákokra gondot viselö Papra is szakasztottak belólle. Mi is az, a miból ók részt nem kivánnak? Mi mar a' F. Cancellariától e mellé a' Fundatio mellé tétettettünk bé; és itt tartattatunk köntóssel, étellel, szállással, de nem a' Fundatioébol, hanem fizetnek érettünk, abból a' 200 forintokbol, melyeket Ö Felsége személy szerint mindeniknek kegyelmesen applacidált. De kérdés a' mint tartnak és a milyen köntösbe jártatnak, réá megyen é egy személyre két száz forint? Ezt az Administratorunk, Cons[iliarius] B. van der Márek tudja jobban, de miis érezzük 's egy sillabával felelhetnénk réá. Arról a pénzről pedig, mely reánk kóltetik, némellyek azt mondják, hogy a' Haza fizeti; mások hogy Ö Felségének tsupa kegyelmessége; mások pedig mely talám igazabb, ugy vélekednek, hogy megkevesitetvén a

Magyar Gvardisták számok, a' már nem lévöknek fizetésit forditották volna erre, vagy leg alább annyit, a mennyi nékünk elégséges. Hogy legyünk pedig itten, ennek a' maga szinében való le irásához hozzá nem fogok, mivel Infandum renov[are]etc.[2] A mi pedig az Anyám Aszszony állapottyát illeti, nagyon sajnállom hogy az Orvosság Ókegyelmébe nem munkalkodott, de nem tehetek rolla, én azt hiszem, nem az orvosságban volt az hiba, hanem ókemében és az Ókeme élete modjába. Feleltem Ókegyelmeknek is, ne sajnállya Tiszles Uram kezekbe küldeni, ha alkalmatosság adja elö magát. Ha a Szüleimnek tudositását vehetem, bátorkodom ismét a feleletet Tiszles Uram' kezébe küldeni, jollehet nékem reménségem nintsen, hogy Ókemének valamit használhassak. Egy ollyan Hysterica Aszszonyt, és egy olyan Cronicus morbust, melynek a curaja sokáig tartó, nints mod benne hogy Bétsból lehessen orvosolni. Más volna az, ha ott is mellette egy értelemes Doctor volna, és minden változásait Stafeton küldhetné irásba, de ebbe nékünk módunk nintsen. Egy holnap el telik mig a' levél égyszer az utat meg járja az alatt tizszer is változhatik ugy hogy vagy változtatni kellene, vagy pedig hozzá adni kénék a praescriptiohoz vagy etc. Ha más féle nemü nyavalya volna, könnyebb volna, de igy nem lehet innét segiteni. Jo volna, ha Tiszles Uram nem sajnálná, az Anyámnak jovasolni, hogy Doctor Horvátot vitetné oda Vásárhelyről, a Bátyámnak is irok aránta. A' Húgomnak is feleltem, olvassa meg Tiszles Uram. Az Ókeme állapottya is bajos, sokszor az Aszszonyoknak a' szülés által egész temperamentumok változik, sokszor sok vére megyen el a' szülés közbe, másszor kevés, egy szoval igen sok circumstantiákra szükség figyelmezni, melyeket én rolla nem tudhatok, 's maga is szégyenli meg iratni, 's az illyenekért a' távulrol valo orvoslás illyen dologba igen bajos. A savoval ér vágás nélkül is élni lehet. És a' mi már engem illet nékem sem lehet égy nagy emberhez tanáts kérdeni mennem, ha nem tudom a bajt elö beszélni. Több akadályok elö számlálásával hellyet nem foglalok, Tiszles Uram könnyen gondolhattya.

A mi az Hazában való meg telepedésemnek hellyét illeti, arrol igen keveset tudok irni. Isten tudja hol lészen, el is telik még addig három esztendö, míg rolla gondolkodnom kell. Én külömb[en] a Hazámba lakni szeretném, noha égy elöre bajosnak látszik, mivel az emberek Doctorhoz 's Patikához nem szoktak, e denique semmi, hiszem hozzá szoknának, de nagyobb az, hogy Tiszles Uram Patikarol emlekezik, hogy jo volna azt is erigálni de tőllem lehetetlen, illyen okokért: Mikor gradualnak, ha azt érem, meg eshetnek hogy Patikát nem tartok. Költségem igy sintsen hát arra hol vennék? Akár milyen kitsin Patika lenne, tsak meg kénék mindennek benne lenni, a' mi az Officinaba van, és leg alább is három ezer forint aloll ki nem lehetne állittani, annak pedig az interessit sem kapnám és ki az orvossághoz nem szokott Udvarhely Székiektől, e felett Provisort, Laborátort, inast kénék tartani, azoknak tartasok, 's fizetések honnét telnék ki? hát még a mely orvosságok el nem kelvén, el romolnak 's ki kell hánni, honnan pótlodnanak ki? A kőltsegem most is nehezen ér; hát meg annyi pénzt honnan tudnek Erdélybe szerezni? Elég baja is van egy Medicusnak a maga Professiojaval, ha jol akarja fojtatni. De egy Patikariusnak elég a magáével; nem tsak practicusnak ké lenni a Patikarusnak, milyenek többnyire az Erdelyiek, hanem jó theoreticusnak is, ugy birhatnék az ember az orvosságához. Minthogy tehát mindenikre egész ember kivántatik, én igy égyeztem egy Patikarius barátommal, a kit az el múlt héten examinaltak itten és talám ebben az esztendőben le menvén, M[aros]Vásárhelyt fog patikát erigalni a Cancellaria engedelméből, hogy Udvarhelyre épitsen egy filialis Patikát és tartson egy ügyes Provisort benne, fogatta s reménlem, meg is tselekszi a maga hasznáért. Ha e meg lészen, igy a patikabéli

szükség ki pótlodik. Én pedig a más részt hogy, és mikor potolhatom ki, nem tudom, hanem e részből is dolgaimot Tiszles Uram szeretetébe és prudentiájaba ajánlom. A Lipsiai Act[ákat] kezdetitől fogva, a míg ki jönek, és az Agyrostographiat[3] is le küldöm Baktsi Laszlo Uramtol a ki Udvarhelyi Conrector volt. Katona Uram[4] még meg érkezett. Gyarmathi Uram tiszteli Tiszles Uramot, Ökeme meg tudván Tszs Uram mostani válaszszából hogy Balog Uramnak[5] meg ment volt az árra a könyvnek, ide adta pénz nélkül, nem kívánván Tiszles Uramnak kárát. A Käiserlich k[önigliche] Anzeigen[6] etc. tsak három esztendőre vagyon 1771-től fogva novella formába in 4to de még ez előtt három esztendővel félbe szakadt 's nem is fog continualtatni. Dolgozták pedig harman, égy az Imperiumbol való; más egy M[agyar]Országi, aki Consiliariusnak tetetvén, felben hadta, harmadik a kiről emlekezik Tiszles Uram. A munka itt nem betses. Az a' quaestio, melyről tudakozodik Tiszles Uram volt kiadva a Mantuai Societástól 1776dik esz[tendő]re és abban az esztendőben Novemberig be kellett adni a' feleletet. A praemium volt 50 forintos Medaille. Erre tehát nem lehet már felelni. Hogy pedig e' bizonyos, meglathattya Tisz. Uram-is annak idejébe a Lipsiai Bücher Verzeichniszbe.[7] Hogy a' levélbe való kis tzedula is feleletlen ne maradjon: Tszles Uram én tőllem rosz néven vette hogy alkalmatlanságomról engedelmet kértem 's ezt kűlőnős szivességgel is kőszönöm: de már Tszles Uram eleibe támasztom, hogy vehetném én is jó néven, mikor Tszles Uram azt írja: *En bizony macula nélkül megtartom* (a Lips[iai] Act[ákat]) *Recognitionalis* mellett. Meg vallom nagyon sajnállom hogy Tszles Uram tsak annyira bizonyos magához való tiszta indulatomról! A magok és gyökerekről való commissioira Tszles Uramnak másszor felelek, most el késtem. Zrini Miklos etc. és Ariosti etc.-hez nem sok reménség lehet, mindazon által szemes lészek arántok. Kevés ujsággal kedveskedhetem: A Hollandus az Anglus melle állott, a Prussusról is beszéllik. Ö Felségéről is van a hir, hogy a Frantzianak Belgium felé segitséget küld.[8] Magamat ajánlom Tszles Uram szeretetibe és vagyok

Kedves Tiszteletes Uram

Béts 10 Augusti 1779.

igaz hive 's szolgája
Kassai m. k.

66 Franz Joseph Sulzer Benkő Józsefnak
Brassó, 1779. augusztus 11.

A kölcsönkapott könyvet Paul Rothon keresztül juttatja vissza. Felvilágosításokat közöl saját magáról, egyben felajánlja segítségét.

Admodum Reverende Clarissime ac Doctissime Domine Fautor, ac Amice mihi plurimum Colende!

Citra intentionem meam ad crastinum usque Diem Coronae detentus offico meo Tibi valedicendi, omniaque fausta precandi deesse nolui. Manuscriptum historicum de Valachia Transalutana, quod tua Benevolentia ad perlegendum accepi, Tit. Domino Rectori Roth, ut jussisti, reddidi. Praeter Nomen et Patriam meam scire cupido honoris summo mihi duco, ut adjungam, me Lauffenburgi, (antiquitus Gannodurum dicta) in Civitate Provinciae Rauracorum, in qua olim Augusta Rauracorum, hodie Basilea eminet, ad Rhenum sita, non tamen Helvetum, sed Austriacum esse natum.

Si de caetero grata quaedam, aut necessaria Tibi Clarissime Vir, occurrant, in

quibus opera mea uti queas, in omnibus de amico, et servo tuo, ut libere disponas, rogo, et perenni Cultu persevero

Reverendae Dominationis tuae

Servus et Amicus sincerus et addictissimus
Josephus Sulzer m.p.
quondam Capitaneus et Auditor Caesareus

Coronae, die 11ma Augusti 1779.

67 Benkő József Incze Mihálynak
Középajta, 1779. augusztus [28. előtt]

Megírja a címzettnek azt, amit augusztus 28-i levelében megismétel.

68 Benkő József Incze Mihálynak
Középajta, 1779. augusztus 28.

Oltványokat, gyökereket kér és ajánl; kéri a kalotai esperességhez tartozó lelkészek névsorát.

Humanissime Domine, eximie mihi Colende!

Egy tzédulán tettem vala a' minapiban valami jegyzésekben kéréseimet Humanitásodhoz Tit. Peregrinans Szabó Mihály Uram által, melyeket most is tsak e' tzédulán ujitok a' nagy sietség miatt.

1) Ha a' Dévai egyezésünk szerént holmi plántákat raggatott Humanitásod, most bé lehet küldeni, 's én is hamar időn azoknak neveit igyekezem viszsza botsátani Kolosvárra.

2) Tiszteletes Professor Szathmári Uram kertében (talám Borbély Péter Uramében is, ha nevét meg nem felejtettem) találtatik fekete *Ribes*[1], melyet Rósintyennek 's kerti vagy egres-szőlőnek is neveznek; nálam pedig veres és fejér-gyümőltsű vagyon tsak: kérem azért, szerezzen Humánitásod egy nehány hegy-ágatskákat, mintegy fél singni hoszszuságuakat, melyeket fán vagy főldön termő *Moha*ban bővőtskén belé kell elébb kötni (hogy az útban ottan vizeshessék 's nyerseségében meg-tarthassék), 's azután valami roszsz ruhába; így a' főldbe szurogathatom 's meg fogonnak. Hát egy vagy két pár Ranunculus[2] gyökereket azokból a' Kolosvári szépekből nem lehetne é küldeni, most szárasztva ottan bővön találtatván? Szerzettem vala egykor, de fataliter ki fogyék belőlle. Hát én ne küldjek é holmi ritka Magokat tavaszra?

3)Kérem, hogy ha még el nem készült vólna, vigye véghez Tiszteletes Esperest Uram[3] Fávorából (alázatoson tisztelem), hogy a' Vener[abilis] Kolos-Kalotai Tractusban lévő T. Papoknak neveit végye seriesbe, oly rendel, mint a' Cursualis Eklésiánként szokott járni, 's mostan bé küldeni ne sajnálja. Követem hirtelen-kedve írt tzédulámról, és ennyi terhelésemről, 's magamat szeretébe ajánlván perenno

Hum[anissimi] Nominis

Közép-Ajtae 1779. 28. Aug.

Cursim, ut Canis e Nilo Bibens.[4]

sincerus cultor
Jos[ephus] Benkő. m. pr.

Tessék nékem írni, 's én is örömmel kivánok a' ki telhetőkben szolgálni. Külömben is nem lészek Humanitasodról feledékeny.

[C í m z é s:]

Humanissimo Domino *Michaeli Intze* de N[agy] Batzon *Juniori,* Illustris Collegii Litterarii Claudiopolitani Reformati Civi et Alumno Eximio, plurimum observando, *Claudiopoli.*

69 Johann Filtsch Benkő Józsefnak
Nagyszeben, 1779. szeptember

A címzett megkapta Filtsch levelét, de nem válaszolt rá, mert személyesen készült Nagyszebenbe utazni, papi elfoglaltságai azonban megakadályozták.

70 Kendeffi Elek Benkő Józsefnak
Erdőszentgyörgy, 1779. október 5.

Adatokat közöl a Kendeffi családról. Szeretne Benkőnek jobb állást szerezni, esetleg Kolozsvárt.

Tiszteletes Notarius Uram, Régi Kedves Jó Uram!

Még ez elött jó darab idövel hozzám küldött Levelét Tiszteletes Uramnak az iránt, hogy tsekély Familiám, és más dolgokrol-is, a' mit találnék, és tudnék a' Tiszteletes Uram nagy Ditséretet méltán nyert Munkájának[1] elö-segéllésére, közöljem; vettem volt különös Kedvességgel; szándékoztam-is Leveleimet meghányván a' nevezetesebb dolgokat ki-iratni és el-küldeni, de mind eddig rész szerént Szebenb[en] az terhes szolgálat, rész szerént ebb[en] az Esztendöb[en] rajtam által ment nagy Betegeskedés, mellyböl alig épülhetek-ki, meg-akadályoztattak; igérem penig, hogy Isten ö Szent Felsége Életemet meg-tartván minden nevezetes dolgokat közlök Tiszteletes Urammal, ki ezen szegény Haza dolgait olly szépen és jól ki-irta, és a' ki rollamis érdemem felett valo Emlekezetet tett,[2] 's kihez gyermekségemtöl fogva különös szives Barátsággal viseltettem, mellyet változás nélkül fenn-is tartok. Familiám régibb Levelei, a' mint azt hitelesen meg-bizonyithatjuk a' Tatárok által elégettek volt, ugyan tsak 1350 tájáig a' meg maradott Levelekböl fel-vihetjük Genealogiánkat, és még akkor-is birták Eleink Malom-Vizet, de osztán 1400-tol fogva sok és igen szép Leveleink vagynak, mellyekböl az Historiát-is lehet világositani, 's erösiteni; nevezetesebb virágjáb[an] voltak Eleink Hunyadi János és Mátyás Király idejéb[en], ezektöl gyönyörü Donatioink vagynak Joannes Corvinussal a' Mátyás Király naturalis Fiával perlekedtek, arrol-is szép Monimentum van, vagyon az Judicium Duellirol, vagyon Wladislaustol[3] az Tzigányokrol, vagyon még Sigmond Királytol a' Vaskapui Vámtol, hogy a' Vaskapui Útat procuralják, és az utozok batorságára vigyázzanak az Eleink, e Camere Salis Vizaknensi unum Tumenum Salis faciens quinque Millia Centenariorum, volt deputalva; mind ezekböl szép szaparadás lehet a' Tiszteletes Uram Munkáihoz; de egyébb-is a' mi lesz leiratom és el-küldöm Tiszteletes Uramnak; kivált ha személlyesen-is lehetne Tiszteletes Uramhoz szerentsém, azt nagyon akarnám, mert könnyebb[en] tudhatnám meg mire van szüksége Tiszteletes Uramnak. Ellenb[en] pedig én-is kérném Tiszteletes Uramat, hogy a' mik ollyasok, a' mellyeket én-is szeretnék közölje véllem: én Karátson táján bizonyosan Szebenb[en] leszek; de addig bizonyoson magam sem

tudhatom hol fogok mulatni. G. Teleki Josef Ur mellett van Cornides nevü derék Antiquarius, nem tudom, correspondeal é vélle Tiszteletes Uram, ez sokat segíthetne, ugy az Procuratorok közzül Dobollyi Uram. B. Banffi Farkas Ur ö Ex[cellentiá]ját láttam, hogy dolgozott a' Banffi Familia iránt, ugy értettem volt hogy Tiszteletes Urammal közli, ő Exc[ellentiá]ja is igen sok régi Dolgok[ban] utasithatná Tiszteletes Uramat: de Szebenb[en]-is az Szászok Archivumabol lehetne sokat tanulni. Én igen szeretném magam-is, ha idöm lenne az Hazám dolgait tanulni, de majd már késö nekem, hanem az Fiamra nézve örömest szerzenék egy kis Collectiot, mellyb[e] ha szerentsém lehetne Tiszteletes Uramhoz, Tiszteletes Uram segitségét és utositásait kérném. G. Teleki Samuel Urnak az Consiliariusnak-is igen sok könyvei és Irásai vagynak az Haza dolgaira valok. Kár hogy Tiszteletes Uram ollyan benn lakik, a' Tavaszszal a' Kolosvári Pap tételekor[4] fenn forgott Tiszteletes Uram Emlékezete, és én-is javaslottam hogy adjanak Hivatalt; ha ezután ide ki valamelly nevezetes Ecclesiakb[an] nyilás lenne, nem tudom el-jönne é Tiszt[eletes] Uram, és lehetne é bátran Tiszteletes Uramnak Hivatalt adni? Szeretném tudni magam igazgatására nézve szándékát Tiszteletes Uramnak. Ha sok dolgai között Tiszteletes Uram egyszer mászszor irni nem sajnálja, igen kedvesen veszem. Erre is Szebenben sokszor van alkalmatosság, az Levelet nekem mind a' két helyrol bizonyoson el-hozzák; akár Vasarhelyre Tiszteletes Borosnyai Uramhoz vagy Kovásznai Uramhoz, akár Kolosvárra Tiszteletes Méhes Uramhoz igazithatja Tiszteletes Uram, akár Enyedre Tiszteletes Kováts Uramhoz.

Továbbra magamat Tiszteletes Uram szives Baratságáb[a] ajánlván, vagyok állandoul

Tiszteletes Notarius Uram
köteles szolgája
szives Barátja
Erdő Szent György 5a Octobr. A[nno] 1779.

Kendeffi Elek m.p.

71 Franz Joseph Sulzer Benkő Józsefnak
Bécs, 1779. november 8.

Vázolja pályafutása egy részét, beszámol álláskereső próbálkozásairól Budán; kéri Benkőt, ajánlja házitanítónak valamelyik erdélyi mágnáshoz.

Admodum Reverende, Clarissime ac Doctissime Domine, Amice mihi summopere Colende!

Non adeo pridem per manum tertiam Litteras ad me misisti, amicitiae, et Benevolentiae Expressionibus refertas, ideoque mihi gratissimas. Si stilus materiae, de qua tecum modo loqui cupio et animi mei dignitati, qua id perficere exopto, non correspondeat; id non Levitati cuidam, sed non usui linguae latinae, et properationi meae, qua me discessui hinc ad Modor oppidum quoddam penes Posonium, ubi Hyemem instantem apud Cognatum quemdam transscribendo Manuscriptum meum transigere cogito, ut imputes rogo; ergo raptim, et culinario modo Tecum tibi loqui licet? En quantum Amicitiae tuae confidam: Budae ad aegrotantem D. Pray non fuit accessus; bene vero ad reliquos Professores, Patrem Piller, Horvath et alios, a quibus adeo familiariter, et benigne habebar, ut mihi operam suam pro obtinenda ibi Cathedra offerrent, nescientes me haereticae uxori matrimonio junctum, et de sic dicta Conversione ipsius parum sollicitum,

imo abhorrentem quoque. Prior hic, et pejor adhuc Intollerantiae furor dominatur, animis semidoctis prorsus, et eo magis ad Deismum, rejecta omni Revelatione vergentibus quid me, nec Deistam, nec intollerantem Christianum (alii me dicent Lutheranum, aut Calvinistam) – quid me tali sub Conditione, qui tacere quidem, et dissimulare, sed hypocrita, renegare nescio, – quid me hic sperare oportet? – heu mihi, quod non tui, Clarissime Vir, sed mei Causa, longiori tempore amicitiae Consuetudinem habuerim, ut saltim congruentius animi mei sensus tibi aperirem, Consilium a te expetiturus: non quod discretionis tuae diffiderem, sed ut de Intentione mea plenius edocta nullum tibi Integritatis meae sinceritatisque dubium remaneret. – Sed quid diu moror? video ex litteris tuis, quod reditum meum in patriam tuam serius aut citius supponis, quia exoptas. Helvetus non quidem subjectione, sed regionis situ sum, et animo, id est ingenuus, et sincerus, aliorum de intentionibus ex propriis judico: politicum quomodo agat erga me Vir eccelesiasticus, doctus et mihi etsi a brevi temporis spatio favens, et amicus! ergo aperiatur tibi cor meum: per jacturam potioris partis bonorum meorum eo redactus ut officium de novo aliquod ambiam, et Intollerantiae praedictae, cuius ratione prolium mearum jam tristes Effectus sentivi, impatiens, huc veni, ut sub praetextu Historiae meae imprimendae ad Helvetos secederem. D. Kurzböck caeterique Typographi, asueti, uti dicunt, ad obtinenda gratis ejusmodi MScripta, nil nisi Exemplaria, prouti et Reverentiae tuae contigit, pro honorario offerunt, mihi parum proficua, gratis ut lucratus fuissem, expensasque fecissem, mihi durum videtur; ergo viam subscriptionis, uti ex annexo folio[1] apparebit, proposui; ergo mihi remanendum est in his regionibus, utpote pro distrahenda, divendendaque majori parte Exemplarium operis mei historici, prouti Clarissimus Schlözerus mihi Göttinga officiose, et familiariter insinuavit, aptioribus, magisque opportunis. Sic circumstantiae non nobis, sed nos Circumstantiis, et fortunae Necessitudini cedimus: est dictum Celeberrimi Yorick authoris Angli. Si sic: jam non datur optio pro me inter provincias Austriacae dominationis; Transilvania, quae et tua est, fautor amantissime, manebit patria mea; Transilvania, ubi saltem aliqualis, et si id succedat, quod tibi proponam integra pro me, et familia mea florebit Conscientiae Libertas. Accedit, quod priori in hanc, ut puto, seniorem, mutata Resolutione periculum amittendae olim charae Conjugis, aut maternae saltim haereditatis suae (Exempla hujatum terrent) periculum evadam. – Iam ad rem: nisi promissum mihi ab Excellentissimo Gubernatore, in Transsilvania officium brevi obtinuero, vellem, ne Coronam repetere cogar, Magnati cuidam, Hungaro, sed prudenti, docto, et discreto, servitia mea vovere; doctus, ac discretus, itaque ad amicitiam pronus, addo, et reformatus, ut sit; haec est conditio sine qua non. Salarium non peto, sufficit mihi victus, isque parcus utpote ex malo hypochondriaco ad Diaetam obstricto. Sed filium meum penes me habere sinat; eo enim mediante filiis ejusmodi Magnatis gratiorem me utilioremque fore intendo. Filius meus germanica, hungarica, valachica, gallica, italica et anglica lingua sermocinatur, hispanicam, latinam et graecam legit, et pro Viribus aetatis suae, scilicet 12. annorum intelligit. Artem musicam callet, Historiae, Geographiae et Matheseos fundamenta posuit, et in his omnibus fabulando, ludendo, et conversando uterque, aut plures si fuerint, hi omnes majori cum fructu habitum acquirent, me ductore et praeceptore; cuius officium non detrectabo, si parens talis, qualem exopto, me amici, non praeceptoris loco tractaturus sit. Miram dices, Clar[issi]me Vir; et vero hypochondriacam hanc propositionem Resolutionemque sine stipendio ut Auditor Caesareus emeritus, et pontificio ..... penes Acatholicos Hungaros Magistri onere

fungatur: nonne? – Da veniam; de maturitate huius Consilii, (nisi aliud prorsus suadeas) aliquando prolixius te edocere, occasionem spero. Solummodo de Magnate tali sollicitum te esse etiam atque etiam rogo. Nomen meum, donec sors mea decisa fuerit, erga quemcunque, etiam familiares tuos cuiuscunque ordinis et Nationis, occultas, ne revelatio huius inopportuna apud alios, quorum de gratia adhuc dependeo, mihi praejudicium afferat. Puto me nosse, saltim ex fama, Virum, qualem mihi pro tali Munere optavi dudum, Dominum Comitem Josephum Teleki subintelligo. Scio illum habere 2 filios, in studiis occupatos, scio illum esse Virum discretum, eruditumque, et inde concludo gratam ipsi futuram propositionem meam. Expectatur de die in diem hic Viennae; sed nondum venit: nec si venerit, ipsum prohibere neqveo, Gubernatori hic pariter moranti id quocunque casu detegat; ideoque tuum, Reverende Domine, antea Consilium, et si meum adprobas, Testimoniales Litteras ad eundem Comitem praestolabar. De caetero si mediante folio accluso etiam Magnates aliquos ad subscriptionem invitare posses, et velles, tot favoribus novum addes, et me tibi strictius, si possibile est, ad omnia reciprocabilia paratum devinces.

Vale; tantasque, quas tibi hisce Litteris causo molestias, ignosce

Reverentiae tuae

Servo et amico addictissimo
Josepho Sulzer m.p.

Viennae die 8va 9bris 1779.

72 Két magyar diák Benkő Józsefnak
Leiden, 1779 [vége felé]

Értesítik, hogy meglátogatták Van der Aa-t, akitől megtudták, hogy Benkő József tiszteleti tagja lehet a Haarlemi Tudós Társaságnak.

73 Benkő József Kendeffi Eleknek
Középajta, 1779. december 12.

Örömét fejezi ki, hogy felgyógyult, majd családi iratok másolatát kéri a Transsilvania specialis számára. Közli, hogy nyomtatják Milcoviáját, s tanácsokat ad, hogyan lehet értékes történeti dokumentumokat gyűjteni. Beszámol végül anyagi helyzetéről, figyelmébe ajánlja Kapronczai Ádám nyomdászt.

Méltóságos Groff Consiliarius Ur, Valóban Nagy és Kegyelmes Patronus Uram!

Midőn már tartományunkban, igazságban írom, közönséges fájlalással értettük vólna Kolosvár felől Nagyságodnak gyógyulhatatlan (a' mint a' hír hozta) betegségét, és én Nsgdat el is sírattam vólna; avagy nem le-írhatatlan örömemre lett é az, hogy én nem tsak másoktól, hanem Nsgdnak hozzám kűlönös Kegyességgel és le-ereszkedéssel írni méltóztatott tulajdon Leveléből értem, hogy Nsgod a' sulyos betegeskedést már ki-épűlte? Az Istennek Jóvólta tégye ezt a' Gyógyulást mintegy Feltámadássá, hogy mintha igen közel vólna Nsgd a' születéshez, oly meszsze terjedjenek közönséges szolgáló Életének Napjai!

Nagy és igen hasznos szaporodást adnak az én gyenge Munkáimnak azok az kűlönös ritka Levelek, melyekkel e' szegény Hazának ennyi romlásai, 's főképpen Húnyad Vármegyének néhai elpusztulásai után is bír Nsgod és a' Mlgs Familia: zörgetek is alázatos reménységgel Nsgodnál, hogy az Hunyadi Jánostól és Máttyástól való Donatioknak, a Corvinus Jánossal való perlekedés Monimentumának, a' Wladislaus' Tzigányokról kőlt Levelének, és a' 'Sigmond Király'

Vaskapui Vámról adott Irásának (melyben kűlönös, a' Sónak *Tumenum* nevezetű summás mértéke) 's egyéb ilyen emlékezetes Instrumentumoknak Copiáját velem közleni méltóztassék, főképpen pedig a' Nsgd Grófi Diplomájának Mássát, és e' mellett a' Mlgs Familia Genealogica Tabelláit, és ezekhez tartozó Momentumokat. Igen sok kerés vagyon ezen én könyörgésemben; de én is nagy indúlatokkal igyekezem, hogy minden ki-telhető háládatosságomat meg-bízonyitsam. Bizony, igazán megvallom, Nagyságodért és kűlönös szép régiségű Mlgs Famíliájáért, 's némely Méltóságokért, kikről illendőképpen akarnék a Maradéknak kedveskedni, késtek az én *Transsilvániá*mnak egyéb aránt szinte három esztendőtől fogva készen lévő Tomussai a' kinyomtattatással; de már ezen a' Télen el-múlhatatlanul fel kell kűldenem a' Vármegyékről való Darabot, 's hamar utánna a' más kettőt is, nem nyughatván a' Typographusom ösztönözésétől: a' kinek eddig való nyughatatlanságát azzal szűntettem, hogy a' *Milkovia*i Püspökségről, melyhez tartozott az egész Székelység, és a' Szászságnak jó része, adtam kezére mintegy ötven árkusra menő Irásomat, melyet közben ki-nyomtasson, 's nyomtatja is; Ebben egész Erdélynek summás topographiája is, a' menyiben kivántatik az Haza Ecclesiastica Historiájának fundamentumául meg van; de e' felett annyi ritkaságok, hogy ezt a' munkát vélem annak lenni, mely az én tsekély szorgalmatosságomnak bizonysága, 's az Erdélyi Eccl[esia]stica Historiának fundamentuma lészen. Megszégyenlém, hogy íly nyilván ki írnám e' felől való titkát szivemnek: de ez tsupán a' Nsgd kegyelmességéhez való bizodalmam vívé ki belőlem.

Hogy az Mlgs Groff Urfi Ő Nsga számára oly jó idején Collectiót tenni 's tétetni szándékozik Nagyságod, e' nagy jó dolog nékem is a' mint örömemre van, szintén úgy igyekezni fogok, hogy magam is, a' ki kéz nem lehetek, avagy tsak egy új légyek benne, 's nem múlatom el írni Tiszteletes Méhes Uramnak most Karátsoni alkalmatossággal erről a' jó institutumról: meg-eggyezvén pedig, a' mi nálam lészen, el nem titkolom, sőt másunnan is szerzeni kívánok. A' Mlgs Királyi Táblán vólna jó egy szorgalmatos Correspondenset tartani, mivel ott igen sok olyan patrimonialis Levelek fordúlnak meg, melyek Erdély Historiájára 's Antiquitassaira szolgálnak: én magam is szép dolgokat nyertem onnan, hát Nsgodért mit nem szerzenének meg. Sőt ha sokan meg-tudják ezt a' dolgot, úgy jár a' Mlgs Urfi Ő Nsga véle, mint néhai Groff Teleki Jósefné Aszszony Ő Nsga a Magyar Bibliothecával, hogy némelyféle Könyvet, ámbár ritkának tartatott, hét 's nyóltz felől is kűldöttenek. Szebenben a' *Regius Liber*ekben sok szép Leveleket találhatni. A' mely Monumentumok ex originalibus írattatnak ki, szükség vólna azoknak orthographiájokat, sőt még némely betűknek formájokat is meg tartani: de az ilyen dolgokban kevés az adcuratus ember. Ha rajtam állana, én minden Héti bizonyos pensumat ilyen régi Originálóknak ki írásokból szabnék a' Mlgs Urfi Ő Nsga eleibe: igy a' régi olvasást is oly promte meg lehet tanúlni, mint az újat; mert látom, hogy a' régiek is nem történetből, hanem tanúlva 's formát követve vetették többire azokat a' tsudálatos betűket és abbreviatiokat. Nem vólna in Civili statu egy hasznosabb Gyűjtemény, mint minden fel-találtatott Diaetalis Articulusokat és Actákat meg-szerzeni; ennek pedig Szebenben van a' jó mühelye: de ott is némelyek igen hibáson írnák; betűről betűre kellene le-írni: én a' mikor ilyeneket írok nyomtatásból, a' rendek számát is meg tartom minden paginákon. Az egyéb Levelek Collectioit nem igen lehet, de talám nem is szükséges bizonyos Materák szerént kűlön kűlön szerzeni: hanem az Indexet kellene azok szerént formálni. Úgy hiszem, hogy ezek mellé, a' régi Pénzek is gyűjtettetnek: ritka Collectioja van ilyenekből az Hammersdorffi Papnak is.

Mlgs B. Bánffi Farkas Ur Ó Excellentiája a' miket dolgozott a' Mlgs Bánffi Familiáról, méltóztatott vólt el-küldeni, egyéb szép Leveleket is kaptam Ó Excjánál a' nyári Szebenben létemkor; egyéb felől is igen sok szép Monumentumok közöltettek velem, Munkámba-való bé-tévés végett. Ki is nyomtatok minden Donationalisokat, Metalisokat és hasonlókat azoknak a' Faluknak le-írásokkal, melyekről azon Levélek szóllanak; mindazáltal nem az olyanokat, melyekben valakinek kárát vélhetem.

Nem tudom szóval ki fejezni azt a háládatosságot, Meltóságos Gr. Consiliarius Ur, melyet szivemben viselek Nsgd hozzám való megkülömböztetett Kegyelmességéhez. Az Isten fizesse meg Nsgdnak! A' mi az én állapotomat illeti: Ahoz képest, a' mint e' mi Székely földünkön szokott lenni, és a' menyiben és magam hazámban vagyok, mind betsületem, mind auctoritasom (mely nélkül Lelkeket őrízni 's a' Sz. Hivatalt maga valóságában meg-tartani bajos dolog) jól vagyon, jövedelmem két száz egy nehány kalongya buzából, mely is mintegy 300. vékát ád, és circiter 266 kalongya zabból, 70 szekér fából áll, 's némely szegényebb Hallgatóknak pénzel való fizetésekből, és 8. köböl féreje jó szántó földnek culturájából; mert a' *Stola* igen kevésre mégyen. Vizünk, malmunk, fánk van közel, bővön és jó; patrimoniumom is, mely sokat nem tészen, itten vagyon. De mind ezek, az itt való Katonai állapot miatt, e' felett a' mi Méltóságainknak, Tudóssainknak és Bibliothecainknak távól létek, 's ezek szerént, a' bajos és költséges correspondentia miatt, nintsenek oly erejűek, hogy engemet egy oda ki való jó jövedelmű Papságra ki ne botsátanának; az hol (mint itt is) majorkodnom ne kelletnék kételenségből. Jóllehet az egésség fenn tartásáért külső dolgoktól itt sem vonom el egészlen magamat; kerti munkát tészek a' delectatióért 's botanicáért, méhekkel bánok az haszonért. Kár, hogy az én Jó Mlgs Patronus Uram és Kegyes Patrona Aszszonyom, Gr. Bethlen Gergely Urak Ó Nsgok, nem tésznek egy jó fundatiot valamely Eklesiájokban, az hol a' régi Alumnus szolgálhatna. Ó Nsgokat harmad ideje sokat igyekezém fel keresni oda ki, de Feredőre lévén, hijába fáradék; az időn is kivánok vala udvarolni, de FejérVár tájatt tudakozódván, senki nem tuda Ó Nsgok után utasitani. Én pedig Ó Nsgokhoz nagy lelki kötelességemet tartom, minthogy kenyerek mellett tanúltam: de még semmi háládatosságomat nem mútattam.

Már tudom az utakat, melyeken Leveleim által Nsgdhoz folyamodjam: még is késtem most, egyik felé is Nsgd Levelének vétele után mostanig alkalmatosság nem adattatván, most is pedig Vasárnapi jó reggelem, és itt Compagnia gyűlése van. Nsgd pedig a' mely Irásokat velem kegyesen közölni fog, és azokat tsak Szebenben kerestetem a' Nsgd szállásán, ha mód nem lészen az egyéb forma el-küldésre. Az én igyekezetemen pediglen el nem mulik, tsak az Isten módot adjon benne (de most ha egyébként lehetneis, három lovaimnak egyszer 's mind lett el-lopattatások nem engedné), hogy személyesen Nsgdat, az én szivemnek nagy kivánsága szerént, tiszteljem; a' ki is nyilván meg-tapasztalt Kegyelmességébe Nsgdnak magamat és az én dolgaimat teljes bizodalommal ajánlván, vagyok örökösön

Méltoságos Groff Consiliarius Ur
Nagyságodnak

Közép-Ajtán 12 Decembris
1779.

alázatos és igaz kötelességű
szolgája Benkő Jósef m.k.
Közép-Ajtai Pap.

Bétsben vagyon Kaprontzai Ádám Uram, HunyadVármegyei Fi, oly jó Typographus, a' kinek szép hire felől Nsgd is, úgy reménlem, informatus, külömben is sok jelesség van benne. Maga P. Prayfel kereste Bétsben és hivta Budára Universitatis Typographusnak; de nem ment, a' ki a' maga Vallásában álhatatos kiván lenni. Kár vólna, Méltóságos Consiliarius Ur, meg nem tekinteni ezt a' jó ifju embert; de panaszol Levelében, hogy nem adatik néki consolatio; 's új esztendőben hívatalt fog magának keresni, mely dolgot, mint érette való alázatos könyörgésemet ugy bátorkodám Nsgdnak jelenteni: mert sajnálanám, ha ebben az Hazában nem élhetnénk szolgálatjával.

74 Benkő József Pataki Sámuelnak
[Nagyajta] 1780. január 7.

Választ küldött, s levelét két diákra bízta.

75 Paul Roth Benkő Józsefnak
Brassó, 1780. január 7.

Adatokat közöl a törcsvári barlangra nézve.

Specus Törcsvăriense idem est, cujus mentionem fecit Fridvaldszki, verum descriptionem ejus nec vidi unquam, nec quidquam de ejusmodi descriptione Tibi me narrasse memini. Nec de tabula stannea ibi adfixa adhuc quidquam audivi. De antro illo nihil mihi constat, nisi quod ex eis, qui illud identidem subiere, intellexi: esse illud ingentis ambitus, multis statuis, aut figuris ex humore, lapideam materiem ferente, et superne guttatim delabente, artis distinctum; in aditu ejus casam suam habere Popam Valachorum eremitam; partem anteriorem sacris faciendis inservire, quo, fungente illo eremita, ad cultum Dei congregari solent Valachi loca ea montana incolentes, quos Colibaschen[1] dicere solemus.

76 Benkő József Pataki Sámuelnak
Nagyajta, 1780. január 9.

Fagyott kézzel, rossz pennával írja levelét, amelyben négy példányt kér az Approbatae Constitutionesből.

Tiszteletes és Tekintetes Professor és Doctor Uram, Kegyes jó Fautor Uram!

A' szomszéd Faluba, Nagy-Ajtára, sebessen tsak azért hozatám le magamat, hogy megtudjam, ki és mikor mégyen az Unitariusok közúl a Kolosvári Unitarius Synatra, 's azonnal a 'Sepsi Tszls Esperest megérkezék, a' ki innen Nagy-Ajtáról megyen ezen hideg éjszakán. Lehetetlen azért írnom, tsaknem meg fagyott kezeimmel és e' rosz pennával, hanem jelentem, hogy ha nem idejében és adaequate is, de ugyantsak felelék 3ad nappal ez előtt Tiszls Professor Uramnak, két Syntaxista tanulóra bízott levelem által. Most azt jelentem bizodalommal, hogy négy exemplár kell nékem az Approbata – – – Constitutiokból – – –, melyeknek az árrokat hamar időn meg-tudom, 's ki küldöm, de még nem vagyok bizonyos, menyi az árrok. Vajha az érdemlett neheztelést el-kerűlhetné ezen hirtelen és jeges kézzel irt tzédulám! Én kűlönös tisztelettel és engedelmességgel vagyok

T. Jó Fautor Uramnak

alázatos szolgája
Benkő Jósef m. k.
Közép-Ajtai Pap.

Nagy-Ajtán 1780. 9. Januar.

Versatur

P.S. A Mi Eccl[esiastica] *Canon*ainknak[1] is, melyek in 8va forma ki jöttek, exemplárjából egyet méltóztassék küldetni Szabó György Typographus Uramnak, ki is mind ennek, mind a Törvény könyveknek árráról tudósítson, és betsületsen ki küldöm.

Ha Tszls Professor Uram honn nem lenne a' Synat alkalmatosságával, méltóztassék Pál fordulásakor[2] az exemplárokat el-küldetni Szabó György Uram által Enyedre, a' Collegiumba Andrád Sámuel (első rendbéli Deák) Uram kezéhez, a' ki nékem el küldi.

Szabó Gyögy Uramnak egy nehány Forintja van nálam készen, 's imé el nem küldhetem ezen véletlen alkalmatosságon; de nem sokára ki küldöm; talám Tszls Peregrinans Sófalvi Uram által lészen ez.

Nagy szemtelenség ennyi dologgal való bátorságom; de mind ezeknél nagyobb kegyességét reménylem Tszls. Professor Uramnak.

77 Benkő József Balog Sándornak
Középajta, 1780. február 24.

Tájékoztatja a címzettet fia, Balog József amerikai útjáról, ottani lehetőségeiről; könyvet kíván küldeni Amerikába Balog József kérésére.

Nemzetes Drága Jó Uram, Balog Sándor Uram!

Vettem szeretettel Kegyelmed Levelét Udvarhelyi betsületes Deák által. Azért nem küldhettem volt el akkor kedves Balog Jósef[1] Jó Barátom Uram Levelét, hogy nem tudtam lészen é mód az Udvarhelyről Szent-Imréig való el-utasitásra vagy nem, sőt nagyon kételkedtem az én Levelemnek meg meneteléről is. Nem akartam pedig oly Jó Barátomnak meszsze helyről irt Levelét elveszteni. Azután pedig nálam késleltettem azért, hogy magam igyekeztem Kgdnek megvinni, 's holmi dologban Maros-Vásárhelyre is menni; mert az Kgd nehezen hiheti, mely szives jó barátja légyek én (egy napi együtt ételünkből esett, esmeretségünk után) Kgd kedves Fiának, de nevezetes akadályim lettek ezelőtt, most pedig a' van, hogy Notáriusi hivatalom szerént Ecclésiastica Visitatioban kell magamat foglalnom. Már azért irom ezen levelemet, Kgdnek igyekezvén tudtára adni Kedves Barátomnak egész állapotját. Ha pedig a' Désen esendő Generalis Synodusra ki találok menni, el nem múlatom könnyen a' Szent-Imrére való menetelt: mert én sokért nem adnám, ha szembe lehetnék Kgltekkel, s ugy irhatnék Balog Jósef Uramnak arról, mint vagynak Kglmetek, és menyire való busulások vagyon kedves Fijok után.

A' Kgd Fija a' mult nyárom irt egy Könyvetskét (*Dissertatiot*)[2], melyet kinyomtattak *Lejda* nevü városban *Belgium* Országban, mely is a' napnyugoti tengernek innetső szélinél esik: ezzel a Dissertatioval (melyet az Erdély Országi füvekről irt, és már nálam is meg vagyon, Deák nyelven irta pedig) igen nagy ditséretet nyert, és Orvos Doctorságra emeltetett. Azután mind a' Bétsi Fűvész (*Botanices*) Professor[3] biztatására, mint a' ki sok esztendeig lakott Amerikában 's ugy tért viszsza Bétsbe, mind a' maga erős természetéhez és jó egésségéhez való biztában, mind az idegen világnak látására való okos szeretetéből, mind pedig a' pénzbéli meg-szükülésből, rea vette magát, hogy a' rettenetes nagyságu tengeren által mennyen *Amérikába*, mellyet *Új Világnak* is neveznek, minthogy ez előtt szinte három száz esztendőkkel nem tudták és nem esmérték azt a' mi Világunk-

ban való Keresztyének. Karátson előtt nem sokkal indult el Ó Kglme a' tengerre *Vronwe Léna Jácoba* nevü hajón[4] (minden hajónak, vagy is gályának a' tengeren nevet szoktak adni), és ment *Amerikába,* Gujána nevü Országnak *Rió dé Berbice*[5] nevezetü Tartományába, az hol szép fizetése jár a' Belgáktól, a' kik birják azt az Amérikai Országot, de ott azon kivül még többet kereshet, minthogy ritka a' Doctor és igen nagy betsületben tartatik. Útjára 's egyéb költségére is a' Belgák adtak szépen pénzt, melyből az adósságainak is nagyobb részét lerakta, jóllehet még kétszáz forintnival adós, de ha az Isten élteti, azt igen könnyen meg-küldheti onnan. Lészen is alkalmatossága rea, mert minden esztendőben hétszer küldhet Levelet, mi is innen oda annyiszor, és a' pénzt is fel lehet tseréltetnünk utánna való vigyázással, ugy hogy semmi el-veszéstől félteni nem lehet. Kgd azért valamit tsak meg akar oda irni, mindent irjon meg vékony papirosra, és ha a' dolog sok nem lészen, ne is nagyra, 's nékem küldvén kezembe, én szivesen el-küldöm; mert az ut olyan jól ki van rea tsinálva Posta pénzbéli költésetskével (melyet én örömest adok mindenkor), hogy inkább nem féjthetni az el-veszéstől, mintha Közép-Ajtáról Szent-Imrére küldöm. Kgd azért, édes jó Uram, mentől hamarébb irjon, és küldje kezembe, mert én Husvét tájban bizonyoson Levelemet küldöm Americába, 's ha élek, azután is gyakorta. Irjon meg Kegyelmed minden oda haza való állapotot; mert az igen kedves lészen Balog Jósef Uram előtt. Ezután ő Kglménék is ha mi levelei onnan jónek, nem ugy bánom, mint ezzel, hanem hamar elküldöm: minthogy már tudom a' küldésnek útját Sz. Imréig.

Kérem pedig Kglmeteket, ne búsúlódjanak Szerelmes Fiokon, mert ha az Isten élteti, nagy gazdag ur lészen ő Kglméből, és azután lejő, 's Kglteket megláthatja (adja Isten!); ha akar, négy vagy öt esztendő mulva is lejöhet, és olyan látott-hallott ember lészen, a' minémü Erdélyben egy sem.

Kedves Jó Uram! Bizonyos magyar könyvekről írt B. Josef Uram nékem, hogy küldenünk kellene, ugymint *Páriz Pápai Dictionariumát,* Doctor *Máttyus Úr Diaeteticáját,* és hasonlókat.[6] Kérem azért, még pedig igen nagy buzgósággal kérem, mutassa meg Atyai szivét idegen Világban bujdosó egy szerelmes fijához, és azon szükségére küldjön bizonyos embertől kezembe négy aranyokat, a' melyekkel meg is vehessem, fel is küldhessem a' könyveket. Ne féljen Uram Kgd. nékem általadni, mert bizonnyal Recognitionalist adok rólla, 's azután Americából is tudósitást hozatok. Azon kivül is, ha én kevés esméretségem után tsak egy Levelére, szegény állapotom szerént bátorkodtam Postán tiz Arannyakat magaméből költsön küldeni Balog Josef Uramnak (melyet bizony tsak a' Kgd bátoritásáért irok), mennyivel inkább Kgd négy arannyat az én Papi lelkemre köthet. De hamar kellene, hogy a' könyvek Majusban Bétsben lennének: mert osztán esztendő is belé telnék, mig annyi könyvnek Bétsből a' tengerig való felküldésére jó alkalmatosság lenne. Még ezt a' pénzt, többel együtt, Americából viszsza fogja Kgltek venni.

Mindezek után, ajánlom Kgdet az erős Istennek óltalmába, Kedves Jó Aszszonyommal együtt, és szeretettel maradok

Drága Jó Uramnak

Közép-Ajtán 1780. 24-dik Febr.

jó akaró szolgája
Benkő Jósef m. k.
Közép-Ajtai Ref. Pap.

Ezen a' Tavaszon vészek tudositást Americából, és legottan közlöm Kglmetekkel.

A' mely Arannyakat én adtam, arra mutatott nékem oly adóst Balog Uram, a' ki ő Kglmének annál többel adós: a' nem is tagadja az adósságot, de valami kis akadályt vetett előmbe, melyet másszor megirok.

U.i. A' Levelet, 's ha egyén is lészen, bátron és egyenesen küldeni kell az Udvarhelyi Collegiumba *Szabó László* Uramhoz, a' ki is elővaló jó Deák, és betsületes ember; akár *Kállai István* (idősbik) Uramhoz a' Városra, a' ki is Tsizmadia Mester ember, 's nékem fogadott Bátyám.

78 Johann Filtsch Benkő Józsefnak
Nagyszeben, 1780. március 15.

Elmondja Benkő Transsilvaniá-járól vallott kedvező véleményét.

79 Benkő József Johann Filtschnek
Középajta, 1780 [május 1. előtt]

Közli, hogy megkésve bár, de elvégezte azt a feladatot, amelyet a címzett rábízott.

Celeberrime mihique longe charissime Filtsch!

TVVS sincerus Amicus, quod debebat, serius fecit Officium: quae me detraxerint occupationes, explicabo non longo post tempore, dum Cibinum, nisi aliud fata velint, revertar. Interim, ignosce, Domine Amice colendissime, et fave

TVI amantissimo Benkőni.

80 Benkő József Johann Filtschnek
Középajta, 1780. május 1.

Köszöni a Transsilvania-ról írt dicsérő sorokat. Virágmagot ígér, a címzett támogatását kéri történészi munkásságához.

Vir Venerabilis ac Celeberrime,
plurimum mihi colende!

Accepi utrasque Litteras Tuas, magni sane aestimatas, priores quidem, quas mense Septembri praeteriti anni dederas, ejusdem Decembri, alteras die 15-a Martii nuperrime elapsi exaratas, subsequenti Aprili. Ad priores quod non responderim, in causa omnino fuit continuus meus conatus Cibinium Vestrum salutandi, quo tamen impeditus sum, Canonica Visitatione, cui ex officio interesse debui, nostrarum hoc Tractu Ecclesiarum: forte igitur veniam mihi dabis, sincere eam exposcenti, qui ad ora Tecum magis, quam per Litteras, colloqui cupivissem; da, inquam, veniam, fideliter Tibi promittenti tempestiva responsa, ad futuras Tuas, quas expecto, Epistolas. Vtinam unico saltem antehac anno, ita mihi, ac es hodie, notus fuisses! commodam enim Cibinii occasionem superioris anni Junio habuissem et revereri Te, et multos inter nos sermones de Naturali Transsilvaniae Historia conferre. Hac iam fortuna, instante propius aestate, ob iter, in *Districtum Bistriciensem, et Comitatum Szolnok Interiorem, vicinasque oras* instituendum, carebo: at interea commercio epistolico rem nostram agamus.

Nunc, quod ad Litteras Tuas adtinet: Non parum gaudii mihi creasti calculo Tuo, quem album *Transsilvaniae* meae adposuisti; quae etsi laudes impertitas non mereatur, non parvo tamen labore, et multo rei meae domesticae incommo-

do, elaborata est. Res illas, quae ad Naturalem pertinent Historiam, non sine aliquo metu operi meo inserui: immiscuissem vero plura, si eos, quos nactus sum, adplausores, sperassem. Alia via, si Superi indulserint, explebo.

Petitum Epilobii[1] semen, quia nemo ante Te, Vir Clarissime, a me poposcit, non congessi: sed veniente collectionis ejus tempore, certissime Tibi transmittam. Fiet, spero, propenso Tuo in me studio, ut in notitiam Magnorum Schreteri et Murrayi perveniam.

Nonne parasti, quaeso, *Catalogum* plantarum, circa Cibinium crescentium, quem mecum communicare posses? Cupio praeterea scire, num velles mihi, res Civiles quoque, et Ecclesiasticas (cujus specimen erit *Milkovia,* duobus Tomis, quorum prior editus est, brevi in lucem proditura)[2] tractanti, ex instrumentis apud Vos reperiundis, adjumento esse? Hoc de genere forent, se quae de Milkoviensi Episcopatu, cui Sedes quoque Cibiniensis subfuit, ad manus haberes. Opportunitas quaelibet ad me mittendi, erit Coronam versus, praesertim si Celeberrimo Paullo Roth, Rectori Gymnasii Coronensis Meritissimo, Amico meo eximio, tradantur. Jubeas in re botanica, jubeas in negotiis Transsilvaniae historicis; et quidquid valebo, quam lubentissime parem pro pari amicitia referre conabor; gratissimum enim mihi hoc commercium fore, nihil dubita; nec obstet Tibi semen epilobianum, serius, quam voluisti, tradendum. Epistolas nostras properatiores perferet cursus publicus Coronensi-Cibinensis. His, non vulgarem in modum Favoribus Tuis commendatus, perenno

Közép-Ajtae 1-ma Maji 1780.

amicus cultor
Josephus Benkő m. pr.
Parochus Közép-Ajtensis

Scias, etiam Tit. Dominum Primarium Procenturionem *Grau,* Fratrem germanum Reverendi Domini Archidiaconi Cibiniensis, nostro in pago, ab initio elapsi Aprilis, hospitari.

81 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1780. augusztus[?]

Beszámol a barcasági sáskajárásról, egy bíróság (a háromszéki törvénytábla) leváltásáról, a Törökországból érkező kereskedők négy-hat hetes karanténban tartásának megszüntetéséről. Nagyszebenben megjelent Martin Felmer Primae lineae című könyve.

A Sáskáknak az idén már többször vólt híre, hogy *Havas-alföldjébenn* és egyéb Török tartományokban nagy pusztításokat tésznek. A múlt hónapnak elejénn, a szomszéd-ságról, *Oláh* országból *Erdélybe*-is nagy sereggel által jöttek ezen alkalmatlan vendégek látogatni. Kárt is tettenek nem keveset, kivált a *Bartzaságonn.* Hálá Istennek, hogy látogatások nem sokáig tartott! Vagy két hét múlva mindnyájan onnét ki-kóltöztek, hihető, hogy viszsza Török országba; a hol nyúgodalmasabb lakások-is vagyon, mint-sem a tanúltabb nemzeteknél, a kik hamar módját lelik ki-írtattatásoknak. Félő azonbann, hogy nétalán magvokat hagyván, a jövő esztendőbenn viszont fel-ne éledjenek. – E múló nyár ott-is, nevezet szerént *Brassó* vídékénn, valamint egyébütt sok helyekenn, kevés kellemetes idővel kedveskedett. Többire mind tsak esővel komorkodott.

Kegyelmes Aszszonyunk ő Felsége, a hol kívántatik, bűntető igaz-ságát is meg-mutatja. Ennek, az igazságtalan bíráknak rettenésekre, nevezetes jelét és bizonyságát adta a múlt hónapbann Erdélybenn. Nem bátorkodom világoson mindeneket meg-írni: mivel az annál hitelesebb túdósítás-is néha hibás lehet. A

dolognak veleje ez: edj valamelly vídékbéli törvény-tévő Széknek bírai, az elől-ülő Igazgatót *(Praesest)* ki-vévén, mind edjre a tisztségből ki-vettettek, és helyekbe mások tétettek; mivelhogy amazok valamelly nyilvánságos igaz-ságtalanságú ítélet-tételek felől meg-győzettettek.

Nagy reménysége vagyon Erdély országnak, a kereskedésnek abból következhető gyarapodása felől, hogy Kis-Aszszony havának első napjától fogva ennek utánna a kereskedők, a kik Török országból által jőnek, nem fognak többé, a mint eddíg elé szokás vólt, 4 s 6 hétig az ország szélénn tartóztattatni. Az illyen tartóztatás, melly *Contumáciának* mondatik, azért vólt, hogy a dög-halál Török országból, a hol az gyakran szokott lenni, valahogy el-ne ragadjon s által ne hozattassék. De edjszer-s mind nagy hátra-maradást és akadályt-is szerzett a kereskedésbenn; melly a' miatt Erdélybenn mind alább meg alább s más felé száll vala. Az honnan Erdélynek néminémű el-szegényedése-is következett. A Felséges Udvar azért azon szoros rend-tartást felesleg valónak, szükségtelennek és károsnak tapasztalván; az Erdélyi Gubernium által azt hírdettette, hogy ez utánn ki ki Török országból szabadon által jőhet, és tsak edj nap sem fog a vámokonn tartóztattatni, hanem ha Török országbann valósággal pestis talál lenni. Mert ollyankor szükséges lészen edjnéhány hetekig az útazóknak az ország szélénn várakozniok. Minden Erdélyi Hazafi áldja s magasztalja a Tsászári Királyi Felségeknek ezen bőlts gondviselését.

A tudományokra nézve-is nem kitsiny elő-menetelt fog abból Erdély venni, hogy az idénn könyv-áros bólt állíttatott fel *Szeben* városábann. – Azon könyvek között, mellyek ott mostanság nyomtattattak, emlékezetet érdemel Erdélynek Deák nyelvenn meg-írt históriája. Elég lészen titulusát ide tenni: „*Primae lineae, M. Principatus Transylvaniae Historiam antiqui, medii ac recentioris aevi exhibentes, auctore Martino Felmer. Typis Barthianis* 1780."

82 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1780. augusztus[?]

Részletesen leírja Balog József életét, amerikai útját, kint-tartózkodását, természettudományos tevékenységét.

Edj túdós Magyar, a természeti tudománynak szeretetétől ösztönözvén, nem régen szinte Ámérikába ment; oily szándékkal, hogy azon főldnek terméseit fel-keresse, ki-tanúlja, és a túdós világgal meg-esmértesse. – Nem de nem ritkaság-é ez? Sőt inkább ollyan újság, mellyel a Magyar nemzet, másokkal szembe szállván, majd méltán fog dítsekedhetni. Egyebek felett méltó dolog tehát, hogy a Magyar Hírmondónak e Levele, s ha a szerentse jól szolgál, még ez utánn több-is, azon Hazafinak légyen szentelve, a kinek szorgalmatoskodása ma hólnap az egész Hazának, de főképpen Erdélynek különös betsületére fog válni. Ez pedig *Maros*-Székbéli *Szent-Imrei* Nemes Székely, *Balog Jósef* Orvos Doktor Uram. Ki-is minek-utánna Erdélybenn éles és serény elméjével szépen elő-vitte vólna maga tanúlásait, ment *Bétsbe* az Orvosi Tudományra, melly mellett a füvész (*botanica*) tudományt-is nagy dítsérettel és elő-menetellel tanúlta *Zsakkén (Jacquin)* Úr kórmányozása alatt. Ott azért, ettől a híres nagy füvész Professor Úrtól, ki Ámerikábann sokáig lakott, és az oda való gyökeres termésekről jeles könyvet-is botsátott vólt világra, sokat hallván és tanúlván Ámérikának mivóltáról; reá határozta magát az oda menetelre. Hogy tehát a'-hoz közelebb eshessék, el-ment Hollándiába; az holott tavaly a *Leidai* Universitásonn Orvos Doktori

Tisztességet s Szabad-levelet nyert, edj remek-írása *(Dissertatiója)* mellett, melly hatod fél árkus papirosra illyen titulus alatt nyomtattatott-ki: "*Specimen Inaugurale Botanico-Medicum, sistens praecipuas plantas, in M. Transsilvaniae Principatu sponte et sine cultura provenientes ac ibidem usu receptas.*" Ezen írását, mellyel szép dítséretet érdemlett, ajánlotta *Benkő Jósef* Uramnak, *Közép-Ajtai* Egyházi Tanítónak, kinek-is köszöni a füvész tudományba való eredését. Az utánn *Leidá*ból *Ámsterdám*ba menvén; a múlt 1779dik esztendő végénn, *Dirk van de Wal* nevű hajós-Kapitánynyal, *Vrouwe Léna Jacoba* nevezetű hajónn, Déli Ámérikának *Güjána* tartományjába el-indúlt, és 64 napok alatt a tengerenn által-hajózott, s az emlétett országnak *Rio de Berbice* nevezetű meg-szállott-vídékébenn (*Coloniá*jában, vagy-is, a mint a régi Magyarok nevezték, *új szállás*ábann) meg-telepedett. Melly vídéket Amérika képénn nap-kelet felé *Szürinam*onn fellyúl azon (tudni-illik *Berbice*) nevezetű folyó víz mellett kell keresni. – Míg a meg-nevezett Hazánk-fia a tengerenn által-ment, minden óltözetéből ki-hízott: de az utánn Ámérikábann két hónapok alatt igen nehéz betegségenn esett-által. Nyavalyájábann azzal vólt nagy szerentséje azonn a valóbann idegen helyenn, hogy ollyan jó lelkú emberek találkoztak, a kik gondját viselték: Táplálták Publikán madár (Deákúl *Psittacus*, Németúl *Papagey* a neve) húsából fött levessel; bővsége lévén ott ennek a madárnak, melly nálunk aranyokat ér. Már ki-gyógyúlván betegségéből, szedegeti-öszve az ottani külömb-külömbféle füveket, köveket, élő-állatoknak formáúl meg-tartható részeiket és egyebeket, mellyek a termések felől való tudományra (*Naturalis Históriára*) tartoznak. Levelezését az Erdélyiek közúl tartja az imént emlétett *Benkő Jósef* Urammal. (Mellesleg e' felől a Haza díszére szűletett túdós férjfiú felől írhatom, hogy a hasznos tudománynak és jeles igyekezetnek amaz igaz ítélő Bírája, Felséges Mária Terésia Fejedelem Aszszonyunk, a *Kolozsvári* Universitásbéli füvész Professorságra való hívatalra méltóztatta). Azon jó-akarójának tsak az *Ámsterdámi* Postánn küldött leveleibenn-is ritka magokkal kedveskedik; más úttal pedig sok nevezetes dolgokat küldözget. Sok Ámérikai újságokat fog ez a jó igyekezetű ifjú ember a két Magyar Hazával – de mit mondok? Magyar és Erdély országgal? Hányan vagynak itt ollyanok, a kik e'-féléhez tudnának, vagy ha tudnak-is, arra kőlteni kívánnának? – sőt inkább egész Európával, meg-esmértetni, míg ottan múlatozik. Az utánn a szerentsének szárnyainn haza igyekezik. Segélje az Isten! minden igaz Hazafi kívánja. – Noha ugyan kevés számmal vagynak még a könyvekbenn gyönyörködő Magyarok; még-is nemzetünknek nagyobb betsületére nézve óhajtani bátorkodom, hogy a miket azon földnek mivólta és maga leleményjei felől, levelekbenn vagy egyébként írni fog ő Kegyelme, avagy tsak edj részént Magyarúl irná inkább, hogy-sem más nyelvenn. Mert úgy az eránt-is lehetne reménységünk, hogy írásai Magyarból más nyelvekre fordíttatni fognának. Én ugyan edj könyvetskénél többet Magyarból Németre fordíttatottat soha életembenn nem láttam.

83 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1780. augusztus 27.

Hírt ad a székelyföldi sáskajárás pusztításairól, az árvízről, a várható gabonatermésről.

„Az őszi búzák aratásának kezdeténn *Havas-alföldé*ből felette nagy sereg sáska (*Gryllus migratorius* Linnaei) jött a *Bartzá*ba, melly a *Brassai* és szomszédos határokra szállott, és némelly helyekenn a tavaszi vetéseket (ki-vévén az

haritskát, mellyett Magyar Országon hajdinának, másképpen tatárkának s pohánkának-is neveznek, és a mellyenn ez a pusztító állat nem kap) károsította; de nem éppen olly erősen, mint az ő sokaságától félni lehetett: mert a sok esős, híves és szeles idők őket el-lankasztották. A Brassai mezőben, a hol sok napokig hevertenek, zsákokkal szedték öszve az ugaronn a lakosok, és úgy ölték-meg vízzel. De attól nagy sokasága maradott-meg, melly sok felé oszlott: két nagyobb sereg vált belőle, mellynek eggyike *Három-Székre* fel-ment, a más *Miklós-Vár*-Szék szélinél meg-telepedvén az *Apátzai* s Ürmösi határokonn, onnan indúlt *Kőhalom*-Szék felé. Ha a sok esőzések nem lettek vólna, több helyekenn, és nagyobb károkat fogtak vólna tenni. Az esős és híves idők ellenben a méheknek nagy romlásokra vóltanak. A vizek áradásai-is tettenek nem kevés károkat. A szénával és gabonával való takarodás-is ezek miatt nem mindenütt szerentsésen folyt. Külömben-is Erdélyben, kiváltképpen a Székely-földönn kevés őszi gabona van, és szűk esztendőre mútat. Már az idő szépen fel-tisztúlt, és láttatik szárazságot jövendölni."

84 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1780. augusztus [14. után]

Részletesen leírja a háromszéki törvénytáblán (Continua Tabula) bekövetkezett személyi változásokat. A királyi kommisszárius Teleki Sámuel volt, aki júliusban kezdte munkáját az Orbai szék Zabola nevű falujában, és augusztus 12-én távozott.

Lévén edj-néhány esztendőtől fogva való keresztúlködése vagy-is békességes edjütt-nem-férése, a *Székely* földönn az *Három* (úgy-mint *Sepsi, Kézdi* és *Orbai*) *Széki* Tekéntetes ítélő bíróságnak avagy (a szokásba vett nevezet szerént) *Continua Táblának*, azon Székek Méltóságos Fő-Király-Bírájával, Sepsi-Szent-Iváni Báró *Henter Ferentz* Úrral; azon ellenkezés okainak és eredetének ki-keresésére, a Ts. Királyi Felség rendeléséből, még 1778bann tartattatott vala Nemes *Sepsi* Széknek *Úzon* nevű falujábann edj-néhány hetekig való különös ítélet-tétel *(Commissió)* mellynek Elől-járója s Igazgatója *(Praesese)* vala M. Gyerő-Monostori Báró *Kemény Simon* Úr, *Alsó Fejér-Vármegye* Fő-Ispányja; a mint erről a dologról lehetett akkor olvasni a Bétsi Deák hirlelő Levelekbenn. Az-utánn, ennek a Méltóságos *Kommissiónak* munkája, az Erdélyi Felséges *Guberniumból* fel adattatott Bétsbe a Ts. K. Felséges Udvar eleibe; s ottan-is az egész dolog visgálásra vétetett, s el-végeztetett, hogy a meg nevezett Báró Úr, Fő-Király-Bírói, és a meg-írt Törvényes Táblánn Elől-járói hívatalábann meg-maradjon, azon Táblának több minden Tagjai helyett pedig egészszen új választás légyen. Ennek végbe-vitettetésére, mint Királyi *Kommissárius*, (Király embere képében) Római Sz. Bírodalombéli Gróf Széki *Teleki Sámuel Guberniális* Tanáts Ur ő Nagysága küldettetett; és a múlt Szent-Jakab havának végénn el-is érkezett Nemes *Orbai* Széknek Zabola nevű falujába; az hova az *Három-Széki* Uraságok, Nemessek, és faluk követei igen nagy számmal edjbe-gyűlekezvén, anynyira, hogy sok esztendőktől fogva annak a tartománynak olly jeles gyűlése nem tartattatott: a Királyi Kommissárius Ur a maga munkáját az emlétett hónapnak utólsó napjánn el-kezdette. Minek-utánna tudni-illik a Ts. Királyi kegyelmes parantsolatot a nagy gyűlekezetbenn fel-olvastatta, s maga oda küldettetésének okait és a választásoknak illendő igassággal lenni kívántató módját igen kellemetes és hathatós beszéddel elő-számlálta vólna: három napok alatt szedettettek-bé a választó-szók (*Suffragiumok*) mellyekben minden Ur, Nemes, és falusi követ, mindenik választatandó tisztségre hat személyt tartozott ki-nevezni, úgy-mint 3

Római Katholikust és 3 Reformatust; úgy hogy mint-edj más-fél százig való személyt kellett kinek kinek elő-számlálni, míg a Székeknek számok szerént az 3 *Vitzé-Király-Bírósságra, Fő* és *Vitzé-Nótáriusságra, Királyi Perceptorságra,* és *Assessorságra,* a választott urak ki-tőltenek. Az-utánn következett napokonn, a választó-szók nem kevés munkával öszve-szedettetvén; a közelebb múlt hónapnak 12dik napjánn, az Három öszvé-köttetett Székeknek jeles gyűlésébenn fel-olvastattak azoknak az Uraknak neveik, a kik a tisztségekre a több több szó által, vagy-is többeknek meg-edjezésekből választattanak vala. Már a munka fel-küldettetik Bétsbe, hogy ottan a választó-szókból meg-határozó választás és meg-erősítés tétettessék. A Méltóságos Gróf K. Tanátsos és Kommissárius Ur pedig azon Kis-Aszszony havának 14dik napjánn el-ment *Zaboláról;* mindeneknek szájábann forgó dítséretét hagyván maga Kommissáriusi hívatalának nagy bőltsen lett el-folytatásával.

85 Benkő József a Haarlemi Tudós Társaságnak
Középajta, 1780. augusztus 31.

A Tudós Társaságnak ajándékba küldi két művét, az Imago specuum Transsilvaniae-t és a Transsilvania két kötetét; ugyanakkor kéri, hogy a Társaság válassza tiszteletbeli tagjává.

Plurimum Venerandi atque Clarissimi Viri, Celeberrimae Societatis Eruditorum Harlemensis Membra, et Directores Gravissimi, Domini mihi Fautores aetatem Colendi!

Spe Honorarii Almae Societatis Vestrae Membri obtinendi Harlemo ad me perlata inductus, Tractatum, *Imago Specuum Transsilvaniae* inscriptum[1], ceu specimen quoddam industriae, una cum duobus *Transsilvaniae* meae Tomis, Vondobonae in lucem emissis, donoque Inclitae Vestrae Societati destinatis, transmittere ad Vos, ex hoc dissito Europae angulo, audeo; oroque debita cum Veneratione, maxime Venerandas ac Celeberrimas VESTRAS PIETATES, eodem me, licet indignissimum, Honoris gradu ornare benigne velint; quo ita, in extremam hanc quoque Christiani nominis regionem favor Vaster derivatus, populares meos insigni gaudio et decore adficiat. Dabo omnem, quam potero, operam, ut meis dehinc lucubrationibus placere Vestris institutis queam. DEVS Optimus Maximus perpetua vos, admodum Reverendi atque Eruditissimi Viri, felicitate, illustrissimamque Societatem Vestram perenni gloria ornet, sic precatur mente devota

Plurimum Venerandorum, longeque Celeberrimorum et Clarissimorum Vestrorum Nominum

cultor addicitissimus et obsequentissimus
Iosephus Benkő m.p.
Verbi Divini Minister Közép-Ajtensis,

Dabam Közép-Ajtae in Transsilvania,
1780. ultima Augusti.

86 Benkő József Van der Aanak
Középajta, 1780. augusztus 31.

Támogatást kért ahhoz, hogy a Haarlemi Tudós Társaságba beválasszák. Mint a másik, e napon a Társasághoz küldött levelében, úgy itt is megemlíti, hogy ajándékba küldi két művét, amelyet egy leideni magyar diák fog átadni.

Admodum Reverende atque Clarissime Domine, Domine mihi Fautor plurimum Colende!

Anno proxime praeterito ad exitum vergente, duo Hungari e Transsilvania nostra Studiosi, qui Leydae tum scientiis operabantur, indeque Reverendam TVAM Pietatem inviserant, Litteris me suis monuerunt, promissum accepisse, TE id favorabili studio effecturum, ut ego, in Almam ac Celeberrimam Vestram Scientiarum Societatem Harlemensem, tamquam membrum honorarium, recipiar. Spe huius honoris erectus, *Tractatum*[1], quem his Litteris vides adiunctum, concinnavi, Vestris institutis tametsi indignum, hoc tamen nomine, quod peculiari argumento, rarioribusque et nusquam obviis observationibus Transsilvaniam, crassa obscuritate pressam, illustret, commendandum.

Te igitur, Vir Venerande, singulari fiducia obsecro, huic decoris mei oncremento benevole adesse, idque perficere sapienter velis: gratum me erga Te animo atque ra ipsa praebere summo profecto studio adnitar.

Tradentur ad manum TVAM, Transsilvaniae meae duo Tomi, Vindobonae impressi, quos inclitae Societati Vestrae, cui cetera quoque dehinc mea opuscula mittentur, una cum Litteris adnexis, dari volo. Prima opportunitate, tam hos, quam *Milkoviae* (de qua videatur mea *Imago Specuum Transsilvaniae,* pag. 19.) binos Tomos, pro TE singulatim, donum exile, certo accipies. Si quid expensi ad res meas requiratur, id Ornatissimus Vir Iuvenis *Stephanus Török,* Lugduni Batavorum Theologiae Studiosus Hungarus, qui has TIBI reddet, in se recipiet. Vale, Vir Venerande, etiam atque etiam vale, pro ornamento celeberrimae Societatis et Ecclesiae, faveque

Reverendi admodum ac Clarissimi Nominis TVI

Dabam Közép-Ajtae — cultori addictissimo
in Transsilvania — Iosepho Benkő m. pr.
1780. ultima Augusti — Verbi Divini Ministro Közép-Ajtensi.

[Címzés:]

Plurimum Venerando ac Clarissimo Domino Van der Aa.

87 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1780. szeptember [?]

Híradás arról, hogy egy jobbágy meggyilkolta nemes urát.

Nagy-Ajtánn, Miklós-Vár-Székbenn, (melly az *Három*-széki Fő-Király-Bíróság alatt van, de, az attól el-választó nagy erdő miatt, különös Törvény-tévő Táblával bír) midőn egj Nemes ember, nem éppen józan fővel lévén, vetélkednék szóból egj maga házánál fel-nevelt jobbágy szolgájával, kinek fejébe hágott vólt a bé-ivott pályinkának szeszi, és az híva-híván próbálná, ha őtet meg-merné ütni: a szolga kapván egj fát, főldes urát főbe vágja s le-ejti, és ott a maga tulajdon házának ajtaja előtt fejét mind addíg rontja, míg szörnyűképpen meg-öli; még-is el-nem fogattatott, hanem békével elébb állott.[1] „E dologból, egyebek között, azt nézhetjük-ki, hogy sok híjával van meg a mi főldünk-is a jó erköltsök ki-mívelésének."

88 Benkő József Molnár Jánosnak
Középajta, 1780. október 12.

Benkő elkészítette Nomenclatura Botanica című munkáját, s ezt a címzettnek ajánlotta. Miután Molnár János már Phytologicon című tankölteményében felhasználta, most az egészet közli.

Közép-Ajtai Benkő József Ur, kinek Erdélyről, és a' Milkói Püspökségről irt könyvei érdemek szerént nevezetessek ('s kinek Erdélyi Floráját alig várjuk) kérésemre füszéres munkát készitett; mellynek jó darabját a' *Phytologicon* nevü könyvemben ki-is adám, az iskola-béli könyvnek rendi szerént; rövideden: hogy édesitsem az ifjakat, 's ne terhellyem. Vagyon-is nagy haszna.

Ö ezt igy nevezé: *Nomenclatura Botanica*. Füszéres nevezetek. Lineus rendi szerént. Esméretlen Személyemnek ajánlván az említett könyvet, nagyon magasztallya mind ki-adott munkájimat, mind igyekezetemet. Arra nézve-is el-hagyván ajánló levelét, tsak azt említtem mind abból, mind hozzám botsátott böltse leveliből 1. hogy a' Német, és Frantzia szókat válogatott rendü jó könyvekből szedé; föképpen emezeket illy titulust viselöből: *Histoire Naturelle des végetaux*. Páris 1772. A' Magyar Szókban hasznát vette Lippainak, Csapónak, Páriz Pápainak, de főképpen tulajdon utazásinak. *Adiui ad vsum plebis, quo haec plantas sibi notiores adpellare consueuit.* 2. Arra kéri a' betü-rakókat: hogy a' jelet, ezt tudniillik (–) el-ne hadják. *Hungarica nomina, quae aut in vsu amplius non sunt, aut male a Cl[arissimo] Csapó Med[icinae] Doctore, veteribusque nostris Herbaristis adposita sunt, parentheis nota conclusi; quam Typotheta diligenter obseruabit, non cum punctis (: – :), sed solum sic (–) Ex lit[teris] Közép-Ajtae. An[no] 1780. 12. Octob.*

89 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1780. október [?]

A sáskák egy része az orbai székben telepedett meg. Székelyföldön nagy a szárazság és a gabonahiány. Benkő helyesli, hogy megtiltották a gabonapálinka főzését.

„A Sáskáknak, mellyekről a minapi hírlelő levelek szóllottanak, egy része meg-telepedett Székely földönn Nemes *Orbai* Székben; az honnan semmi emberi erő azt ki-nem úzhette; és már igen búján s nagy sokasággal kezdette a tojásit szaporítani. Rajta vagynak azért a tartománybéli Tiszt Urak, hogy a föld népével jó idején el-vesztessék azon tojásbéli szaporítást.

Az 73dik Levélnek 596dik óldalán való jövendölés[1] szerént, Erdélyre tölt a szárazság. Egynéhány hetektől fogva tsak az eső nélkül való fellegek, és helyen helyen igen kevés harmatozások láttatnak: melly miatt sok helyekenn, nagy része az öszi vetés alá készült földeknek el-magolatlan hever; a mellyeket bé-vetettek-is a serény gazdák, igen ritkáson költ rajtok a vetés; a mi ki-költ, az-is tsak gyenge fü-szálakonn van, és nagyon szomjúhozik. Nem tsuda azért, hogy a jövendőtől való félelem és az idei szük termés, némelly helyekenn, főképpen a Székelységnek nagyobb részénn, és a Bartzaságban, a gabonának árrát nagyon fel-vitték. *Brassóban* némelly vásári napokonn illyen formán adatnak vala: a búzának köble 4 Német Forintokonn, az alább valónak hármonn; a rozsnak két Forintonn és fellyebb-is. Sok esztendőktől fogva nem történt az, a mit most látunk, hogy az bőv gabona termő *Három-Székről* sürüen menjenek a szekerek búzáért és tengeriért (Török búzáért) a *Maros* és *Kis-Küköllö* mellyékeire.

Érthetni innen bőlts okát a Felséges Királyi Gubernium Rendelésének, melly által keményen meg-parantsoltatta minden helységekben, hogy eledelre való gabonából senki pálynkát avagy sert főzni ne mérészeljen, el-nem engedendő bűntetés alatt. Ki-is vagyon adva a rend minden falusi bíráknak, hogy ha ez ellen tselekedni találnának valakit a község közűl, azt mindjárt el-fogják, és a helységbéli Tisztségnek jelentsék; ha pedig valamelly Nemes háznál vennének észre a parantsolatot meg-vető személyt el-ne fogják ugyan, de a Tiszt Urnak hírré tegyék. – Ugyan azon okból, és a pénznek szűkűlése miatt meg-tíltattak a pénz tsaló játékok, úgy-mint: kötélenn való játszás, kotzkázás, medve és majom tantzoltatás.[2]

A szűrethez vékony reménysége vagyon Erdély nagyobb részének: minthogy az hideg-is eleinn a szőlőket meg-rontotta vala tsak nem egész hazánkban; és azutánn-is az idő nem járt a szőlős gazdáknak vígasztaltatásokra. A szőlőknek termése és el-készűlése leg-inkább van N. *Hunyad*-Vármegyében és *Károlyvár* tájatt: a melly helyekenn a tavasz végénn való hideg a szőlő hegyeket meg-nem rontotta vólt. Mivel pedig az idő a kevés szőlőknek-is nem járt olly meg-érlelésekre, a mint a rend szerént szokott lenni: ez okonn a F. Királyi Gubernium a szűretelő napokat, mellyek Erdélyben Gál napjától fogva szoktanak folyni, hátrébbatska rendelte, úgy hogy Mind-Szent havának 23dik napjánn kezdődjenek. *Segesvár* és *Medgyes* városokban, az hol leg-bővebben van tsak-nem minden időben az el-adó bor, és könnyű áronn lehet többire vásárolni; már a negyvenes tavalyi bornak árra az ötven Magyar forintokat el-érte. Mint fogja az idénn Oláh ország Erdélyt borral segíteni, még nem bizonyos. Itt a' jut eszembe, a mit Erdélynek ama széles tudományu néha Kancelláriussa, Gróf *Bethlen Miklós* Ur e folyó Száznak eleinn szokott vólt mondani: *Soha,* úgy mond, *Erdélynek olly böv bora nem terem, hogy a roszsz emberek fel-ne dorbézolják; de olly kevés sem, hogy a mértékletes emberek meg-ne érjék véle.*

Sem tölgy- sem bik-makk Erdélyben nem termett. Itt pedig rész szerént a' szokott a gabonában bővséget okozni. Mert midőn makkot hoznak az erdők, sok ezer sertések híznak-meg minden gabona nélkűl. E' felett, némelly helyeknek lakóssi eledelre való olajat-is szoktanak a bik makkból üttetni.

Ki-hírdettette azt-is a F. Királyi Gubernium, hogy akár-ki az adózó rendenn, ha valami sértődését érzi magának az adó fel-írásával: jelentse magát az esztendő felének el-telése előtt az helységbéli Törvényes Táblánn, és könnyebbítést nyér.

Nem lehet a Zsidóknak Erdélyben, az eddíg való szabadságnak módja szerént, meg-maradniok: mindazáltal még egy esztendeíg való lakások meg-engedtetett."

90 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1780. november 10.

Részletes beszámolót küld Erdély különféle tájain végzett botanikai kutatásairól és az azok során gyűjtött érdekesebb növényekről.

„Mint-hogy az Erdélybenn termő Fák' és Füvek' fel-keresésébenn és le-írásábann foglalatoskodó fáradozásomat annyira méltóztatta a Tudós Magyar Hírmondó, hogy azt a maga Érdemes Olvasóinak hírré tenni nem sajnálotta, és némellyeknek arra-is okot szolgáltatott, hogy hozzám kűldött Leveleikbenn tudakozódjanak ezen dologról: ímé bátorkodom, sőt némellyekre nézve tartozom, ki-nyílatkoztatni, nem tsak azt, mennyire vihettem tsekély igyekezetemet

az *Erdély Flórája** készítgetésébenn[1], hanem azt-is minémű alkalmatosságok kezdették magokat elő-adni Erdélybenn a *Füvészségnek (Botanica)* tanúlására.

Sokat fáradtam, meg-vallom, tíz esztendőktől fogva, s kevés jövedelmemhez képest, magam meg-erőltetésemmel-is költöttem útazó alkalmatosságimra, az esméretlen hegyekenn, havasokonn, és egyéb helyekenn vezető emberekre, s több e' félékre, hogy ki-tanúlhassam, és úgy írhassam-le magam látásomból, minémű Fái s Füvei teremnek Erdélynek. Bé-is jártam már Hazámnak nagyobb részét, és tsak nem minden nevezetesebb helyeit. Meg-visgáltam a Nemes SZÉKELY FÖLDÖNN, *Három*-Széknek *(Sepsinek, Kézdinek,* és *Orbainak)* mezős és némelly erdős helyeit-is; néhol egyszer, néhol négyszer s többször-is meg-fordúlván. *Miklósvár*-Székbenn, a mellybenn lakom, és *Bardotz*-Székbenn, az hol gyakorta kell járnom, alíg búvhatott-el valamelly fü előttem. Jártam Bardotz-Széknek *Mezö-Havassán*-is, melly ettől a kettős *Csík*-Széket el-választja, s a szomszédos nagy erdőkönn. Bé-kerültem *Udvarhely* és *Maros*-Székeknek tartományjait nagyobb részént; és ezen helyekről le-folyó két *Homoród* vizeinek, két *Küköllö* folyamatjainak, a míg ezek más vizekbe öntenek, egész völgyeibenn, s a közöttök fekvő hegyes völgyes földekenn, nem külömben a *Maros* melljékénn, *Maros-Vásárhelytöl* fogva *Déváig,* füveket visgálva, le-jártam. Nem kerültem-el *Aranyas*-Széket-is, és az *Aranyas* vizének tér tartományját.

A Nemes MAGYAR VÁRMEGYÉKNEK-is mindenikében tettem széllyel fordúlásokat, még pedig némellyeknek részeibenn egy-néhány rendbenn. *Felsö Fejér*-Vármegyének lakásomhoz közel lévő helyeinn, úgy-mint: *Bodola, Hídvég, Szúnyogszeg: Úrmös, Felső- s Alsó-Rákos,* és ezekkel szomszédos faluk határai között, nem egyszer múlattam füvészéssel magamat. Még félenn eső helyeitől-is, a minémű *Alma-kerék, Keresd, Réten* s a t. útazásomat nem kéméllettem. *Alsó Fejér*-Vármegyének, egy rendben felső szélénn, a *Forrói* s *Magyar Herepei* völgyönn, és ennek tájékánn fáradoztam: másszor közepe tájatt, *Balásfalva, Búzás-Botsárd, Csombord* körúl szemlélődtem, és *Nagy-Enyed* felől le-menvén *Károlyvár* vidékére, amaz híres füves *Bilak* hegyet-is, a mellette fekvő mezőkkel eggyetembenn, ámbár nagyobb sietéssel, mint kívántam vólna, gyalog el-jártam; harmad úttal, alsó szélénn, *Vízakna, Kontza, Alvintz, Csóra,* s több helységek határainn, menőleg is jövőleg-is keresgéltem a Zöldelékeny Bírodalomnak *(Regni Vegetabilis)* javait. Visgálódtam tzélomra *Húnyad*-Vármegyének jó darab földébenn. *Küköllö*-Vármegyének terméseit alkalmasint számba vettem. *Torda* és *Kolosvár* környékeit, hasonlóképpen e két városról neveztetett Vármegyéknek, úgy *Dobokának*-is, a *Mezöségenn* eső s más nevezetes helyeit, sok veréjtékeimmel öntöztem. *Belső-Szólnok*-Vármegyének *Dés* körúl el-terjedő földénn jártam, és onnan a *Szamos* völgyénn mentem Kolosvárra. Útamat folytattam *Fogaras Földénn*-is hoszszára végíg, és ugyan akkor, mind menet, mind jövet, láttam füveit a *Sárkány* nevú nagy erdőnek.

A Nemes SZÁSZ NEMZET FÖLDÉNN hasonló járásaim vóltanak. *Szeben*-Szék lapáttzának nagyobb részénn dolgaimat követtem; de sajnálva kéntelenítettem akadályok által el-szakadni, hegyeinek és havassainak lábaimmal való nyomdoklásától. *Szerdahely, Szász-Sebes, Szász-Város, Medgyes, Segesvár* és *Köhalom*-Székeknek útamba ejthető tartományjaibann-is tzélomat kergettem. Nagy essők és árvizek által tíltattam-el a kisded *Újegyház*-Széknek, és *Nagy-Sink*-Szék egy részetskéjének bé-repdesésétől. A *Bartza* Vidékenn, sokszori járásaim utánn,

* Flóra nevet visel ma közönségesen az olyan Könyv, mellybenn valamelly tartományban termő Fák és Füvek illendő rendbel elő-számláltatnak.

már újságot nem igen találhatok; sőt a *Brassai* s *Zernesti* nagy havasokra-is, nem sok van, a miért többször ki-mászszak. Az Erdélyi három Nemzet földénn tett illyen útaimbann azonn igyekeztem, hogy az a' féle füveknek, mellyek az én lakásom földénn nem termenek, vagy gyökereiket, vagy magvaikat hozzam, avagy arra hagyott Jó-akaróim által magamnak meg-küldessem, és termeszszem kertembenn: az hol-is illy móddal már a Fűvek számát hat százig fel-szaporítottam; de az ollyanokét nagyobbára, mellyek a mi egünket meg-szenvedik, módombann nem lévén üveg háznak az idegen Piántákért való tartására.

Azt mondhatná már valaki, hogy ennyi járásaimra, ki-adhatom az *Erdélyi Flórát;* és magam-látom, némelly tartományoknak kevesebb útazásokból készült *Flórájit:* de, ha tehetem, nem sokára még útazásomat szaporítom *Csík, Gyergyó* és *Kászon*-Székeknek a Székely Földönn, *Görgény* vídékének *Torda*-Vármegyébenn, és a Szász Földönn *Besztertze* tartományjának, s még némelly helyeknek meg-járásával. Mert ámbár úgy vélekedhessék-is valamelly ember, hogy a melly Fűvek, Erdélynek elő-számlált feles és tágas tartományjaibann fel nem találtatnak, azok egyéb részeibenn-is talám szintén tsak híjába kerestetnek: de nem úgy vagyon a dolog, hanem a mint a Füvészek *(Botanici)* tapasztalva tudják, néha egész országnak minden más tartományjaibann híjába kerestetik valamelly olly füvetske, a melly eggyetlen egy halmotskájánn, vagy tótsájában azon országnak fel-találtatik. Elég szép része Erdélynek *Három-Szék* és *Erdő-vídéke* (ez *Miklósvár* és *Bardotz*-Székeket foglalja magábann) de én, sok rendbéli járásaimra-is, még nem láttam sohol ezekenn az helyekenn, *Körkölyt (Myagrum perfoliatum* Linnaei) és *Vad zabot (Avena fatua* Linn.) mellyek a mezőségenn ollykor némelly gabonákat tsak-nem el-fojtanak. Nem látunk itt, hanemha a tőlem imitt amott el-hányattatott magból kezdett szaporodni, *Ökör-nyelv-füvet (Anchusa officinalis* L.) sem *Kék Moly-füvet (Verbascum phoeniceum* L.) sem *Szarvas Mákot (Chelidonium corniculatum* L.) sem *Kapor Ró'sát* vagy *Sárga Kükörtsint (Adonis vernalis* L.) sem *Bértse virágot (Clematis integrifolia* L.) sem *Matska tövisset* vagy *Ördög rokolyát (Eryngium campestre* L.)* és némellyeket, mellyek küljebb szintén mindenik Vármegyébenn bővön találtatnak. Továbbá, *Onosma echioides* és *Caucalis grandiflora* nevű füveket, tsak *Húnyad*-Vármegyébenn, *Fólt* környékében szemléltem bővön; *Caucalis platycarpos* nevezetűt, *Sárd, Igen, Botsárd, Karkó* s a t. határainn a *Bilák* körűl; *Acer tartaricum* nevű fát-is a' tájatt, s nevezetesen a *Vajasd* felett való kis berekbenn; *Veronica austriacat Szerdahely* felé; *Szelíd Sisak*-füvet *(Aconitum anthora* L.) sem egyébütt, hanem *Udvarhely*-székbéli *Homoród-Almás* nevű falu erdejénn lévő ama híres és igen tsudálatos kő-lyukaknál, mellyeket én le-írtam, *Imago Specuum Transilvaniae admirandorum* titulusu, világra jövendő munkátskámbann. Mind ezek a példák tsak annak mútatására valók, hogy szűkség vólna még némelly helyeit Erdélynek szorgalmatoson fel-bolyonganom: de ha nem tselekedhetem; ennyi készűlettel-is a *Flórát* világ eleibe botsátom. Lésznek talám jövendőbenn, a kik azt pótolgatják, a tőlem fel-nem kerestetett Füvek neveinek meg-írásokkal: adja Isten! mert a hol én jártam-is, nem lehettem olly száz szemű Argus, a ki előtt tsak egy Fü-is láttatlanúl ne maradhatott vólna. S ezenn kívűl-is, nem azon egy időbenn szoktak minden füvek zöldelleni és virágozni: hanem némellyek tsak tavaszszal, mások őszszel; nagyobb részént nyárbann vagynak önnön magok korokbann. Ennyiben vagynak

* Ez előtt 8 esztendőkkel, sok szemeskedéssel-is illyen tövisset nem láttam U d v a r h e l y - Széknek a N a g y - K ü k ö l l ő n n innen való részébenn: de már most a két H o m o r o d között -is nem ritkán kezdettem látni. Úgy hiszem, hogy a szél hajtotta erre magvait.

a Fákkal és Fűvekkel való dolgaim. Következendő levelembenn azt tészem hírré, minémű alkalmatosságai kezdettek lenni Erdélybenn ezen kies és hasznos tudomány tanúlásának. Írám Közép-Ajtánn, Sz. András Havának 10dik napjánn, 1780.

BENKÓ JÓSEF.[2]

91 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1780. november 11.

Beszámol a nevezetesebb erdélyi kertekről, üvegházakról és ír azokról, akik könyveket, virágokat küldöttek Erdélybe a tudomány felvirágoztatására.

„Magam kötelezésem szerént, túdósítást tészek már az alkalmatosságokról-is, mellyek adódnak Erdélyben a *Füvészségnek* tanúlására. Elsők ezek között azok a Kertek, mellyekbenn az idegen, és üveg házakba tartható plánták kezdettek szaporodni; a minémüek Hazánkbann atyáinknak idejekbenn nem vóltanak. Mert gyönyörűséges dolog, a nálunk önként termő Fákat és Füveket látni s esmérni: de annál kedvesebb, midőn az Indiákról s más meszsze országokról ide hozattatott nevezetes plántáknak látásával és haszon-vételével-is újíthatják magokat az e'-félékbenn gyönyörködők, s az Isten bőlts teremtéseit mentől több tsuda dolgokban szemlélhetik és tisztelhetik. Másutt írok én az Erdélyi jelesebb kertekről: most tsak a fővebbről szóllok.

Az Erdélybenn eddíg-elé hallatott, és mostan látható kerteknek fejedelme, vagyon az *Ólt* mellett, Fagaras Földe végébenn, *Fellek* (Németűl *Freck*) nevű, *Szeben*-Széki falubann. Ezt maga szép palotái mellé építtette, szép forrású s kristály színú vízek folyamatival bővölködő igen kies és nagy helyre, M. Báró Brukkenthal Sámuel Erdélyi Gubernátor ur ő Excellentziája; és nem tsak közönséges téli üveg házakkal, s azokba illő sok féle Fákkal és Füvekkel gazdagította-meg; hanem, ezeknek felette, nyárbann-is bé-melegíttetni szokott házzal, mellybenn vagynak ama ritka s drága ízű sok *Ananás* nevű gyűmőltsök; *Cactus*,[1] *Passiflora*, és sok egyéb idegen plántáknak külömb-külömb-féle nemei, a minéműeket soha ez ideíg Erdély nem látott; künn teieló, s a mi levegő egünkhez szokott, de azonbann nem közönséges Fák és Füvek-is, a konyhai veteményekenn kívül, olly sokasággal vagynak, hogy a ki e'-féléket kíván tanúlni, meszsze helyről-is ide méltán el-fáradhat. Érzéketlen légyen pedig bár az, a ki itt gyönyörködést nem találhat. Nem kevés bezzeg a költés, melly erre ment s mégyen, és mellyet ezen kertnek mivólta szerént való, s felső országról hozattatott kertész vészen. Nagyon fogja ez-utánn segíteni az e'-féle Tudományt-is, és az egész Természeti Históriát, az ő Excellentziája sok ezer árrú Szebeni könyves háza, mellybe mindenféle hasznos tudományokra való drága könyveket szerzett, és most-is szűntelenűl szerez. olly kegyes véggel, hogy az arra való emberek azoknak szabadoson hasznokat vehessék. Könyves ház-is soha Erélybenn ollyan nem vólt, mint ez. Sem ollyan, mint ugyan Szebenbenn (oda vitetvén *Sáromberkéről*) a Méltóságos R. Sz. B. Gróf Széki *Teleki Sámuel* Guberniális Tanáts Ur ő Nagysága könyvbéli vagyonja, a mellyre sok ezer költség ment-fel, és mégyen-is minden esztendőnként: ennek-is ottan minden jó emberek hasznát vehetik ő Nagysága kegyességéből. Szép kegyességek ezeknek a Túdós és Nagy Méltóságoknak! kik a Tudományoknak terjedésébenn gyönyörködnek. Bóldog ideje van külömben-is Erdélybenn a könyvek szaporodásának. Ez előtt ötven esztendőkkel, nem hiszem, hogy egész Erdélynek annyi könyve lett légyen, tsak a Magyar

Históriára-is, mint most vagyon egyedûl ama Túdós Királyi Professornak, az Áhítatos Oskolákbéli P. *Koppi Károly* Urnak, ki-is a Kolo'svári K[irályi] Universitásbann kiváltképpen való dítsérettel tanítja az Históriákat. – De hadd térjek a Füvekre.

A Fûvészség Tudományjának lábra kaptatására, különös drága gondolatait és sajnálatlan bőv kőltését kezdette fordítani M. Boros-Jenői Gróf és Ts[ászári] K[irályi] Komorník *Székely Ádám* Ur ő Nagysága; ki-is feles és nagy árru könyveket hozatott a Fûvész Tudománynak és Természeti Históriának jó móddal való tanúlására, olly el-íntézéssel, hogy a könyvek a Kolo'svári Református Tanúló Társaság *(Collegium Scholasticum)* számára valók légyenek.

Ezeket kívánám az Erdélyi Fûvészésre tartozó dolgokról jelenteni. Örömmel írnék arról-is, mit tselekszik Ámérikai Levelezőm, *Balog Jósef* Doctor Uram, az oda való füveknek szedésével: de régetske, hogy levelét nem vettem: talám azért, hogy utólszori túdósítása szerént, a *Berbicei* lakságból *(Colonia)* fogott útazni a *Caribaeai* (Karaibi) szigetekbe. Utólsó levelébenn *Cassia occidentalis* nevű, s még egy meg-nem nevezett plántának magvait küldé, és azt írá, hogy *szándékozik küldeni egy-néhány száz plántákból való részeket, úgy száz ki-készített madarakat, és annyi halakat-is, talám egyebeket-is: mert* (úgy mond) *itt bajos a meleg' és nedvesség miatt tartani meg-veszés s rothadás nélkül."* Irám Közép-Ajtánn, Sz. Márton napjánn, 1780.

Benkő Jósef.

92 Benkő József Koppi Károlynak
Középajta, 1780. november 18.

Küldi Milkovia című művét, elnézését kéri egy könyv késedelmes visszajuttatásáért. Beszámol munkásságáról, érdeklődik a címzett terveiről s felajánlja szolgálatait.

Admodum Reverendo ac Celeberrimo Patri, Domino C a r o l o K o p p i e Scholis Piis, Historiarum Professori Academico, S. P. D. Iosephus Benkő, Parochus Közép-Ajtensis.

Nomine TVO, mi KOPPI Dilectissime aetatemque Venerande, recreor quotidie. Putaresne enim vel ex longinquitate, vel Litterarum mearum silentio, svavissimae memoriae TVAE oblitum me esse? Id certe non fiet, dum spiritus hos reget artus. Non est dies, me Dius Fidius, non est dies, quo TE non videam in TVAM me domum deducentem, verbis humanissimis, vultu sereno, pectore candido excipientem, cubiculum, insignem bibliothecam, mensam, omniaque TVA haud fucatis verbis mihi offerentem, Amicis TVIS et Sodalibus, longe Celeberrimo Physices Professori,[1] Clarissimis Bibliothecae Custodibus me commendantem. Haec, scilicet, multaque similia, Te mecum amice egisse, grata mente idemtidem certe recolo.

Sed dices, juste profecto dicere posses: Cur ergo tum sero Litteris ad TE Meis revertor? Serum Amici officium ne respue. Nolebam enim nudas mittere Litteras, sed comitatas *Milkoviae*[2] meae duobos (quorum prioris partem fugiente oculo videras, quorumque posterior integram quoque Transsilvaniae chorographiam civilem juxta atque sacram cet. complectitur) Tomis: verum hac spe frustratum me scias, maleficio nescitur cujus, qui typographeum ingressus, duo folia e meo Manuscripto, cujus ternae jam circiter philyare solum erant typis mandandae, delaceravit, atque ita typothetam, ne opus editionis ad finem suo tempore perducere posset, impedivit. Die plane hesterno hunc defectum supple-

vi, cursuique publico commendavi Viennam perferendum. Sic igitur, cum exitu currentis anni absolutum iri totum editionis negotium certum habeo. Hoc tamen, quod promisi, quo differtur, non aufertur. Hinc etiam intelligas, velim, quam ob causam *Speciminis Prayani*[3] Partem II. a TE mecum Claudiopoli ablatam usque huc non remiserim, vel hac occasione, quae sane commodissima esset, non restituam. Scilicet, inserui Tomo II. Milkoviae, Caput unum de Albensi quoque Episcopatu Transsilvaniae, quod quidem pridem jam impressum est, sed nondum ad manus meas pervenit, venturum intra novem dies Cibinio, quo curru veredario *(diligence)* adlatum est. Hoc vero illud est Caput, quod conferre volo cum Tractatu Prayano de eodem Episcopatu: facere autem id ex reliquo apud me Manuscripto impuro, quod mancum et passim mutilatum est, nequeo. Ignosce igitur, Candidum Pectus! et crede, post breve temporis spatium me librum remissurum. Nullius unquam supellex libraria apud me vel periit, vel detrimentum passa est. Sed haec hactenus.

TV vero, Vir Doctissime, quid agis, quid moliris? Vtinam Manuscripta TVA visa mihi, in lucem publicam brevi exirent, Historiam patriam illustratura. Svaseram, quod svadeo rursus, Viennam mitti pro subeundo prelo: illic enim Censores livore in talia instituta minus ardent. Memor eorum sum, quae ex TE audiveram. Unum adhuc habeo exquirendum. Loquebamur una de Manuscriptis, jusserasque, quod quaedam TIBI curarem describi; sed nullum TE nominasse memini. Hac adeoque opportunitate scribe, quo velis potiri. Nonne *Bojtini* (Casparis) tribus Libris, qui soli apud me supersunt? manca tamen Historia quantivis est pretii. Scribe, inquam, et me profecto promtum habebis: cum jam et Librarius, cujus opera uti soleo, finem hujus anni rusticationi fecerit.

Commendo TE, Vir Eruditissime, Gratiae Servatoris, qui TE amplissimis suis donis cumulet, et quam diutissime sospitet! me autem commendo expertis TVIS favoribus. Vale, iterum atque iterum vale.

Dabam Közép-Ajtae, 1780. 18. Nov.

Vidisti, vel habesne, mi KOPPI, *Stephani Salagii Libros* III. (reliqui enim IV. Libri, interveniente Auctoris morte, forte editi non sunt) *de Statu Ecclesiae Pannonicae?*[4]

93 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1780. december 8.

1780 novemberében meghalt Brassóban a Vas megyei származású Molnár Ádám, aki 1769-ig Bukarestben folytatott orvosi gyakorlatot. Beszámol a székelyföldi időjárásról, az őszi vetésekről és a gabonaínségről. Közli az újabban hivatalba lépett háromszéki ítélőtábla tagjainak névsorát.

„A közelebb múlt Sz. András Havábann hólt-meg Brassóban ama jeles és kegyes Orvos Doktor *Mólnár Ádám*, ki-is Magyar országonn *Vas*-Vármegyébenn szűletett vólt 1713bann. Lakott vala 20 esztendők alatt Havas-alföldébenn vagy-is Oláh országbann Bukurestenn, viselvén ottan rend szerént való orvosi hívatalt szép fizetéssel: de 1769benn a Török és Muszka között való háború miatt ott való lakását el-hagyván, Brassóbann telepedett vala-meg. Itten lakik Özvegye-is. Tagja vólt ama Túdós Társaságnak, melly így neveztetik: *Academia Imperialis Naturae Curiosorum.*"

Ugyan azon vídékről, nevezetesen a Székely főldről kűldetett levelekbenn jelentetik, hogy az idénn még Sz. András havának közepe tájbann esett sok hó miatt, a barmok igen koránn jászolra szorúltanak. De e mi Székely főldünkönn,

úgy mond, majd minden falukbann sok bajoskodás és a lakosok között való tzívakodások vagynak, a számtalan sok gabonabéli károknak meg-fizetése felől, mellyeket tettek az éjjel nappal széllyel keringő barmok: mellyekből azt vehetjük észre, hogy ha a szarvas marháknak nyári jászlonn való lételek fel-nem állhat-is *(mellyet bizony néhol méltán óhajthatni)* de valóbann szükséges vólna ki-találni azt, hogy kell a gabonákat a mezőbenn meg-óltalmazni az illyen (sokszor a gonosz emberek akaratjából eső) kár tévő marháktól.[1]

„A minapibann esett hó déli szél által tsak hamar el-olvadván; sok tartományjaibann Erdélynek még sok őszi búzát vetének a lakosok Sz. András havának folytábann. De ím Karátson havának elejével a föld meg-fagya, mellyre még eddig (Karátson havának 8dik napjáig) nem sok hó esék. – Ezen idő-járásnak köszönhetni, hogy a gabona valami kevesett óltsódott: mint-hogy ez valamelly reménységetskét nyújtott a szántó-vető embereknek. A Székely földnek abbann a részébenn mindazáltal, a melly Három-Szék nevet visel, tsak meg-tart a gabonabéli szűkűlés. Erre nézve a Nemes Második Gyalog Regement egy Fel-Tiszt Urat küldött a Maros-vize tájékára, hogy szűkült és szűkűlendő katona-népnek számára jó móddal gabonát igyekezzék szerezni s alkudni."

A N. Három-Széki T. *Itélö Szék (Continua Tábla)* mellyről a múlt esztendőbenn az 597 s következő levél-óldalonn emlékezet tétetett,[2] már a Felséges Uralkodó Hatalom által meg újíttatott illy rendben: 1) *Vice-Király-Bírák* lettenek: *Sepsi*-Székbenn, *Lajos Elek* Ur, ki ez előtt *Auditori* hívatalt nagy dítsérettel viselt a Második Gyalog Székely Regementben; *Kézdi*-Székbenn *Benkö János* Ur; *Orbai*-Székbenn *Imets Antal* Ur; 2) *Királyi Perceptorok: Mátis Mihály* és *Gyújtó Sándor* Urak; Nótáriusok: *Miskóltzi Sándor* és *Demény N.* Urak; 4) *Valóságos Tábla Bírák:* (Actualis Assessorok) *Vajna István, Nagy Jósef, Dombi Balás, Tompa János* és *Baktsi 'Sigmond* Urak.

94 Benkő József Simon Sámuelnak
Középajta, 1780. december 10.

Felújítja régi barátságukat; adatokat kér Mikháza szerzeteseiről, főleg Domokos Kázmérról.

95 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1780. december 11.

Adatokat kér Doboka vármegyéről.

Méltóságos R. Sz. B. Gróff Camerarius és Fő Ispány Ur, Kegyes Patronus Uram!

A Dési Synodus alkalmatosságával nékem tenni méltóztatott kegyes igérete Nagyságodnak bátoritt engem, a' Nsgd Gratiájához való folyamodásra.

Elkerülhetetlen szükségem van ennek ki tanúlására, *miképpen neveztetik* Nemes Doboka Vármegyébenn mindenik *Szólga-Bírói Processus*, és mindenikhez hány 's mely nevezetű Oppidumok és Faluk tartoznak? Nagy reménységgel zörgetek Nagyságodnál az erre való feleletért; de azt is szükséges jelentenem, hogy e' nékem nem kevéssé sietö vólna. Mert szinte 3. esztendeje már, miólta elkészítettem nyomtatás alá *Transsilvaniá*mnak 3dik darabját, (a' többekkel edjütt), mellybenn a' Nemes Vármegyéket leírtam; sok Leveleivel is unszolta már a' Typographusom annak felküldését, és én sem halogathatom már tovább. De még is, míg minden Vármegyékről a' feltett kérdésre feleletet nem vészek; és

holmiket ahoz képest Irásomhoz nem raggatok, éppen nem akarnám felkűldeni. Méltóztassék azért Nagyságod a' feleletet, melly igen könnyű munkával lészen, megkészittetni, 's T. Juris Professor Tsomós Mihály Uramhoz Kolosvá‹rra .....› nékem szorgalmatoson megjő, bé-kűldeni.

Akarnám valójábann, és bizony jövendőbenn díszére lennének azonn Vármegyének a' belőllök készűlendő dolgok, ha lehetne, vagy mindenikére, vagy bár némelyikére, e' következő kérdéseknek is feleletet tenni, a' felyebb megemlíttettek mellé: 1) Mindenik Falunak, mi igaz Oláh neve, ha tsak vagyon a' Magyartól meg-kűlömböztetve? Kik birják? Avagy tsak az oly Falukról igen jó 's könnyü is vólna megirni, mellyeket vagy egészlen, vagy nagyobb részbenn, bírnak valamely Földes Urak. Az apróbb Possessorokat is, és kiknek melyik Falukbann vagynak Udvar-házaik, könnyenn feljegyezhetnék az értelmes Szólga Bírák. Ezenn seculumnak kezdetébenn ílyen forma Conscriptio vólt egész Erdélybenn, mely nálam meg vagyon, sőt említett Munkámba is béírtam: szép vólna azért a' mostani Uraságotis és Nemességet (ki lehetne hagyni a' dubiusokat) felírni, a' maradék Nemzetségnek nem kevés gyönyörüségére. 3) Mellyik Falubann hány adózó Ház van? Az Adózás Tabellájából könnyű vólna kijegyzeni. Ezt nem azért kivánnám tudni, hogy így Munkámba tégyem; hanem tsak, hogy tudhatnám magamnak, mekkora nagyságuak a' faluk. 4) Melly Faluk nevezetesebbek Gabona, Bor, 's a' t. termésről, valamely kűlönös életmódjáról, fa-átsságról, kádározásról, dohany tsinálásról 's t. e'félékről? Erről is Szólga Bíró Uraimék könnyen szólhatnának. Arról sem nagyobb elme váslalással, mely falukbann minémű Valláshoz tartozó kő vagy fa Templomok vagynak? Egész Tsíkbann még azt is le-írták számomra, mitsoda példabeszédek avagy mondások vagynak tsak nem minden Falukról. 5) Bontzhida, Búza, 's mások is, nem bírtak é Oppidi Praerogativával? Vagy talám régen sok hellyek tsak azért, hogy vásárosok vóltanak, Oppidumoknak neveztettek. 6) Melly Faluknak határainn mitsoda nevezetes Praediumok vagynak?

Nagyságos Uram! Ezek a' sok kérdések ne szerezzenek únalmat a' feleletre; mert ha kevesebb részéről nyerek is tudósitást, elég szerentsés lészek, tsak az első kérésemre hamarság Választ vehessek.

A' bajosabb kérdések közűl ha velemelyikre feleletet kaphatok, késve is hasznát vészem.

A' Mlgs Fő Ispány Urak Catalogussát én kidolgoztam, a' mint egy 's más Irásokbann neveikre találtam. Hasznos dolog lenne, ha a' mely Nevek s' Protocollumokbann meg találhatók, az esztendők számának feljegyzésével elkűldettetnének. Akármi tsonka légyen is ebbéli Irásom, bizonnyal ki nyomtattatom: jobbnak itélvén, hogy valami légyen, mint semmi sem. Most vólna azért ideje, hogy valamely azon Vármegyei Jó Hazafi ki-dolgozná. Némely V[árme]gyékből Fő Bíró, Reg. Perceptor, és V[ice]Ispány Urak Catalogussát is velem közlötték. Szép lenne, ha Nemes Doboka V[árme]gye is ebben utólsónak nem találtatnék.

Sok jó Famíliák vagynak ottan: méltóztassék azért Nsgd a' Tekintetes Táblánn elő-emliteni, hogy a' kiknél régi Levelek vagynak, mint Donatiok, Metalisok, Statutoriák, 's a' t, és olyanok, hogy kárt nem tészünk világra adásokkal, ne sajnálják copiában által kűldeni; bizony díszekre forditom. Az e' félék adnak az én Munkámnak is betset.

Igen várom Nsgd ígéretéből a' N[eme]s V[árme]gye Insignéjéről való Diplomát is, melynek nálam tsak summája van meg: ez is majd olyan sietős vólna, mint a' leg előll jelentetett dolog.

Kéréseimet és magamat alázatos bizodalommal Nsgd kegyes Gratiájába ajánlván, vagyok
Méltosagos R. Sz. B. Groff Cam[erarius] és
Fő Ispány Úr Nsgdnak

alázatos szolgája
Benkő Jósef. m. k.
K. Ajtai Pap.

Közép-Ajtánn 1780. 11. Dec.

96 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1780. december 20.

Ír Mária Terézia haláláról és az időjárásról.

„Soha egy Királyt az Erdélyi nép inkább nem sajnállott, mint M. Therésiát, ki alatt illy hoszszas békességben nyúgodott." – „Decembernek közepe ugyan valóbann hidegen fogta vala, kiváltképpen 16- és 17dik napjainn; melly némelly útasoknak lábaikat meg-is sértette. Most (azon hónak 20dik napjánn) annyira meg-ereszkedett az hideg, hogy ártalmától a serény és *józan* emberek nem félhetnek. Az hó tsak középszerű mértékbenn vagyon."

97 Katona Imre Benkő Józsefnak
Nagyszeben, 1780. december

Teleki Sámuel megbízásából felkéri, hogy állítsa össze a nála levő egyháztörténeti tárgyú művek jegyzékét.

98 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1780. december

Adatokat közöl a székely katonaság törvénykezési fórumairól, híreket küld a gabona áráról, a tiltott pálinkafőzésről és a vadállatok kártevéseiről.

„A Székely Katonaságnak törvényes perei nem folynak a T. *Continua Táblákonn,* hanem az Hadi Tiszt Urak Törvény Székénn. Elöször, midön 1764benn ezen Nemzetbenn a Katonaság fel-állíttatott, rendeltetett vólt *Mixtum Forum* név alatt olly Törvényes Szék, mellyben *Hadi* s *Helységi (Provincialis)* Itélő Bírák valának. Azutánn a Katonáknak jószágokról és Örökségekről való pereik-is a Tartománybéli T. *Continua Táblákonn* ítéltettek-meg. De az folyó (1780-dik) esztendőbenn kezdődék az említett törvénykezésnek módja. A Második Gyalog Regement Törvény Székének Feje *(Praesese)* Széplaki *Horvát Petrityevith Kázmir* Fő-hadnagy *(Obrist-Lieutenant)* Ur." – A melly hibás szóllás ez alkalmatossággal meg-jegyeztetik; hogy tudni-illik Erdélybenn a Fő-Hadnagyi nevet igen hibáson a Fel-Hadnagy *(Ober-Lieutenant)* nevezet helyett szokták venni; az Magyar országonn-is azonképpen meg-vagyon, a holott sok helyekenn ez Al-Hadnagynak *(Unter-Lieutenant)* nevezetét nem-is tudják.

„A gabonának,[1] Erdély külömb-külömb helyei szerént, igen külömböző árra vagyon; mind-az-által egygyütt sem óltsó, s nintsen mód benne, hogy feljebb-is ne hágjon. Meg-emlétésre méltó az, hogy ámbár a kenyérnek süthető gabonából való pályinka főzés meg-vagyon tíltva; még-is mind-az-által nintsen drágasága a pályinkának, meg-lehetvén annak kupáját venni minden-felé Erdélybenn 4 vagy

5 garasonn; még pedig a szilva pályinkát-is. Mert ugyan a bőv szilvából főzött pályinka okozta, hogy feljebb nem mehetett ennek az italnak árra, Illyen forma árra vagyon a *Fenyő-víz* nevű pályinkának-is, mellyet főképpen *Udvarhely*-Széknek felső részébenn és Tsík-Székbenn szoktanak gabonából és fenyő-magból *(fenyö borsból, ex baccis Juniperi communis)* a'-hoz illő mesterséges móddal főzni."[2] – „Mikor Erdélynek erdeji makkot nem teremnek, őszönként eledel keresni a szélybéli nagy erdőkből a középbéliekre-is le-szoktanak ereszkedni a medvék. Tsak a mostan múlt ősznek végénn-is egy-néhány helyekre le-szállottanak a kissebb erdőkbe. – Karátson havának elejénn, néhol a Szászok földénn a veszett *(dühös)* farkasok feles károkat tettenek."[3]

99 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1781. január 6.

Köszöni a két történeti tárgyú könyvét. Beszámol a háromszéki egyház érdekesebb ügyeiről, továbbá történeti anyagot ígér és kér.

Méltóságos R. Sz. B. Gróff Consiliarius Ur, Kegyelmes Patronus Uram!

Az az adósság, mellyet eddig is letehetetlennek esmértem, Nagyságodnak hozzám való sok Kegyelmeiért, ugyan nevelkedik, és valóban megfizethetetlenné válék közelebb is, mídón Nagyságod SALAGI EGYHÁZI HISTORIÁJÁNAK egy. SACY HISTORIÁJÁNAK pedig mind két Darabjait, mellyek minden híba nélkúl megjöttenek, tulajdon fényes Könyvházából, az én tehetetlen igyekezetemnek felsegéllésére, 's többekre való ösztönöztetésemre kegyelmesen elküldeni méltóztatott. Nem tudok azért egyebet tenni, hanem a' küldúló Barátok szokott szavát igazán elmondom: Isten fizesse-meg! A' mi pedig továbbra tartozik. Még eddig senkinek Könyve, vagy írása, nálam el nem károsodott, meg sem romlott, vagy motskosodott. Úgy igyekezem ezeknek is hasznokat venni, hogy hoszszas halogatás nélkúl és épen való háládatos haza küldésekkel többeknek által-adására is Nagyságodat alázatosonn bátoríthassam. Mert mikor vagy egy pénzem vólna is, módon nem igen van, az ilyeneknek kellete koránt való megszerzésekre.

Egyházi Vidékúnkből feladott terhes Dolgainknak Nagyságod kegyes emlékezetében való létekről kétségbe nem estünk: mellyeket tovább is alázatos engedelemmel ajánlunk. Igaz, hogy ugyan nehezenn szenvedhetjúk az Három-Széki Tiszteletes Társasággal való rendeletlen szoros egyességúnket; melly tsak mostis mint tsala-meg minket helytelen tseledeketével. Meghatározza Kálnokonn a' Vener[abilis] Communitas, hogy éppen négy héttel e' mái nap előtt, mindenik Tractus küldje ide Közép-Ajtára a' Képekről parantsoltatott Táblákat. Eleget várám; írtam is aránta mindenik Tractusba TT. Esperes Uraiméknak; de sem a' Táblákat, sem válaszszokat Kézdi 's Orbai Uraiméknak nem, Sepsiből pedig egy héttel ez előtt vettem. Így késlelteték szánt-szándékkal a' szoros idő határra parantsoltatott Munkát, mellyet Tractusunk jó idején meg-készített. Fül heggyel hallom, hogy magok Szebenbe elküldötték; de ide még is hírt nem tettek: ha ugyan elküldötték. Ki lészen azért már oka a' késedelemnek? holott magok határozták, hogy én inditsam innen Szebenbe.

A' köpetzi Mester dolgábann tett Deliberatuma ellen Tractusunknak, minthogy sok Szavai vóltanak a' Vener[abilis] Communitasnak, és Három-Széki három Tit. Curator Uraknak; sőt parantsolt is M. Báró Szentkereszti Úr Ő Nga T. Esperest Uramnak, hogy (úgy ír) az elhíbázott Törvényt újra végye 's folytassa a' Mester ellen: én azt bátorkodom Nagyságodnak alázatosan jelenteni, hogy

jónak ítélném, ha a' Mlgs Fő Consistorium méltóztatnék oly formánn parantsolni Tractusunknak, hogy azonn Mesternek dolga vétettessék-elő ugyan ujonnan, és törvényes sarkonn fordúljon-meg, de bizonyos és meghatározott számú Székek napjainn. Mert ha ilyen határ nem vettetik, bizony végét nem érjük a' Causának. Már ismét a' magam dolgaira bátorkodom térni.

Nagyságod kegyelmes parantsolatjából írta vala minapába Tiszteletes Katona Uram, hogy a' mi Egyházi Históriára tartozó Irások vagynak birtokombann, azoknak nevezeteket írnám-le 's közleném Nagyságoddal, hogy a' mík Nsgdnál nem fognának találtatni, le-íratódhatnának Nsgod számára: a' mellyek pedig vagynak Nsgdnál; és nálam nintsenek, Nsgd is azokkal kegyesenn segítene engem. Nsgd részéről újjabb nagy Kegyelmességnek jele hozzám; mellyel, adja Isten, élhessek Hazám' hasznára: részemről pedig nagy örömmel öszve-köttetett készség van, a' nálam lévőknek megnevezésére 's elküldésére; de elébb nem tselekedhetem, (mellyet bánok és szégyenlek), míg a' Brassai Rectorságból Szász-Hermányi Papságra vitettetett Tudós és Kegyes Róth Pál Barátomnak (ki is nem felejtheti azonn való örömét, hogy Nsgodat Brassóbann személyesenn tisztelhette vólt) kezéből, és még vagy három helyről is, az hova feltserélő formán avagy kőltsön adogattam, kezemhez nem vejéndem; mert nintsenek bizony catalogusba véve. Venni pedig hamar, igyekezem. Bátorkodom még holmit más papiroson alázatosonn megjelenteni.

Továbbá, kívánom buzgó Lélekkel, hogy ISTEN ez esztendőben adjon Nsgdnak, és Nagy Méltóságu Úri Szerelmesseinek egésséges (óh adjon!), áldott, unalom nélkül való életet! és magamat Kegyelmességébe ajánlván, vagyok

Méltóságos R. Sz. B. Gr. Consil. Ur,

Nagyságodnak alázatos hív szolgája

Közép-Ajtánn 1781. 6. Jan. Benkő Jósef. m. k.

100 Simon Sámuel Benkő Józsefnak
Makkfalva, 1781. január 13.

Adatokat közöl Domokos Kázmér szerzetesről, aki később püspök lett; ismerteti életrajzát s felsorolja a hagyatékából származó, Mikházán őrzött egyházi ruhákat, kegyszereket.

Tiszteletes Notárius Uram, Különös jó Fautor Uram!

Hozzám botsátani nem sajnállott szivességgel tellyes Levelét de dato 10a Xbris vettem 22a ejusdem nagy örömmel és egész respectussal. Köszönöm egész szivességgel, hogy ujitani nem sajnállotta nemrégib[en] tett barátságunknak emlékezetét; erösittessék meg e' mind végig mi közöttünk! En, a' mennyire a' Hellynek távol léte azt meg engedi, nagy örömemnek és szerentsémnek fogom tartani, ha szives indulatu Barátjai közé számlálhatom magamat; mellynek jelét most is a' ki-telhetökb[en] kívánom bizonyitani. Mikor a' Tiszls Notárius Uram Levele érkezett hozzám, a' sok Innep éppen következett, ezzel öszve elegyedett a' sokadalmunk, mellyek, ' egyéb akadállyok annyira el-foglaltanak, hogy semmiképen elébb nem meheték Mik-házára, hanem most 11-a praesentis meg járám valami nyomorusággal, még is nem egész contentummal talám; mert éppen midön ezen Levél iráshoz akarok fogni, keresem ottan tett jegyzésemet 's igen nagy Confusiomra sohol meg nem találám. Ugyan tsak recens lévén a dolog elöttem, gondolom a' momentosumobbakat hiba nélkül communicalhatom Tiszls Notarius Urammal. Eléggé szégyellem 's sajnállom szerentsétlenségemet; de gondolván, hogy talám késö lészen a' tudosításom, ha még is haladni fog, 's

bizván ahoz is, hogy a' nevezetesebb Experientiamat által irhatom a' nélkül is,jobbnak tartám nem halasztani. El-menvén a' T. Atyákhoz betsüllettel fogadtak és a' mit lehetett, a' mi volt, nem is degenaltak. Bé vivén azért a Segestyéb[e], találtunk ott Casimirus Domokosrol illyen meg-jegyzésre mélto dolgokat.

1o A' Protocollum keveset szoll rolla. Irja hogy Casimirus Domokos Maros-Széki Szovátai Fiu születésire nézve, a' hol most is találhatnak azon Familiáb[a] való Domokosok, és vagyon Inscriptio is az ott valo Rom. Cath. Templomon, mellyet osztán Püspökségib[en] épittetett (Ezeket hallám az itt való Administrator Patertöl, a' ki ez elött volt Szovátai Plebanus). E' Magyar Országon tanult, és ott is profitealt, a' mint emlékezem, onnan bé jött ide Maros Székre, 's az Annyát is meg-téritette a' többek között a' Romai Hitre, a' ki talám Unitaria volt. Történt azomb[an], hogy Köszvényesre valami Atyákot küldöttenek szüköbb lévén itt akkor a' Papság mint most, a' Bosniai Provinciáb[an] vagy M. Országrol, nem emlékezem bizonyoson. Még is inkább M. Országrol, a' kiknek égyike volt Stephanus a Salinis. Ezekhez által jött Szovátáról, és nékik segitséggel volt mint Laicus a' népnek tanitásáb[an], minthogy ezek nem tudták a' Magyar nyelvet, a' mint a' Protocol[lum] irja, Kezek, labok nyelvek volt ö nekiek a' Néphez. Azonb[an] fel küldettetett Romáb[a] vagy 1629 v[agy] 36b[an], prior Expeditio 29. posterior 36. bizonyos dolog végett, akkor Sacerdossá tétetett, és elsöb[en] Misét mondatt in *Ara-Caeli.*[1] Le jovén szerentsésen, és meg nyervén a' mit kért, második expeditiob[a] küldettetett ismét Rómáb[a], nevezetesen azért, ut haec Provincia in Custodiam erigatur, mellyet nem akartak meg engedni a' Bosniai Atyafiak, ezt is meg nyerte nem tsak, hanem ekkor Püspökké is tétetett, és már ennek a' Pöspöknek találtatnak illyen monumentumai a' Mikházi Klastromban.

2do Egy pár gyapatt kesztyü Fejér, fekete sellyemmel varrott.

3tio Egy pár fejér sellyem kesztyü, arannyal varrott.

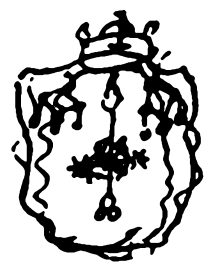
4to Egy pár téli veres strinf, talán Coster.

5to Egy pár paputs veres virágos tafota, három rend talp alatta egymásra varva, fejér bérlése ennek a' talpán gyapott töltés.

6to Egy Püspöki páltza fekete, nagy darabbol állo, a' mint mondják, Ebenum fa, igen nehéz, a' felso fele T. forma, a' hol a' srofolások vagynak fekete tsont van a' végeib[en].

7o Egy Püspöki süveg aranyb[an] szöve, majd ollyan solidum, mintha kivert Lamina volna, ezen két dependentia a' mint szokott lenni arany rojt a' végin, arany poszomántb[a] bé szegve a' süveg, és a' dependentiája.

8o Vagyon ismét egy Püspöki süveg veres igen szép Virágos tafotáb[an] ismét hozzá tartozo két dependentiával, ez ezüstel elegyitett arany poszomántb[a] van szegve. Egyik dependentiáján vagyon a' tzimere szépen ki varva. A Picturához nem tudok, hanem égy kis ideát másolok, hogy jobb[an] concipialhassa Tiszls Notarius Uram. Azután a' Magyarázatb[an] meg értheti.

Ebben a' tzimerb[en] vagyon fellyül égy Korona, abb[an] égy Kereszt, erröl a' Koronárol le botsátva két felöl valami zöld sellyemmel varrott sinor bogokkal, mellyeket neveznek dependentiae Episcopales vel Cardinalitiae, áll ebb[en] égy fenyö fa a' mint gondolom, három dombon, erre a' fára ágaskodott két vad ketske szemb[en], a' derekak keresztül öszve van foglalva mind valami ruddal, azon három tsillag.

9o Vagyon még égy Casulája veres Virágos tafota; de e' nintsen in prima sua Origine, le-bontották az poszomantot rolla, és másképen készitették. Mind ezeket láttam magam szemeimmel és acriose investigaltam. A' mint mondák a' Protocollumb[an] nem kaptak egyebet rolla, 's magam is vigyáztam de nem

9o Vagyon még égy Casulája veres Virágos tafota; de e' nintsen in prima sua Origine, le-bontották az poszomantot rolla, és másképen készitették. Mind ezeket láttam magam szemeimmel és acriose investigaltam. A' mint mondák a' Protocollumb[an] nem kaptak egyebet rolla, 's magam is vigyáztam de nem emlékezik egyebekrül; hanem mondák, hogy vagyon égy Könyvek de ortu et Progressu Ordinis P[atrum] Francisc[anorum][2], keresök is ebb[en], de ob brevitatem temporis nem hányhatok mind fel, 's a' mire akadtunk, nem igen több, mint a' Protocol[lumban] a' mennyi vagyon. Profitealt sub custodia S. Regis Stephani. Azt gondolom hogy compensaltam mindeneket, mellyeket fel jegyeztem volt. Külömb[en] nem kétlem, hogy Tiszls Notarius Uramnak is ne volnának subsidiumi, a' mellyekb[en] rolla többeket is találhatna. Denique lehet relegalni Lectorem vel ad fontem Mikhaziensem vel aliorsum, a' ki kiván rolla többet tudni. Ez is tsak nem lészen haszontalan jegyzés in hoc genere Antiquitatis. Az Isten segéllye sokakra Tiszls Notarius Uramat a' Köz jonak elé mozditásáb[an]. En ha többet tselekedhettem volna, szivesen meg tselekedtem vólna. Ezt is pedig szerentsének tartottam, hogy tselekedhettem, 's tessék egyebekb[en] is parantsolni töllem ki telhetökb[en]. Ki Tiszls Kedves Házának Feleségemmel edgyütt való szives tiszetelése, 's az Ujj Esztendönek szerentséltetése mellett tapasztalt favorább[a] ajánlott allandoul vagyok Tiszls Notárius Uramnak

alázatos, hiv szolgája
Simon Sámuel m. pr.
Makf[alvi] Ref. Pap.

Makfalva 13tia Januar. 1781.

[K í v ü l:]

Meg ne ütközzék Tiszls Notarius Uram benne, hogy a' Jegyzésemet el-vesztettem, mert ebb[en] hiba nintsen, a' mit ide irtam.

101 Benkő József Pataki Sámuelnak
Középajta, 1781. január 13.

Beszámol történészi munkásságáról; botanikai tárgyú szakkönyveket kér kölcsön, valamint két naplót, mely Erdély történetével foglalkozik.

Tekintetes és Tiszteletes Doctor Professor Ur, nékem Bizodalmas Nagy Jó Fautor Uram!

Erdély Históriáját Magyar nyelvenn, az edjütt való beszéd szerént szerzegetem öszve, de nem lészen oly hamar talám, mint éppen kellene, s rajtam levő sokféle dolgok miatt: ugyan tsak meg lészen, ha Isten akarándja. Igen kivánnám én is tudni, mire méne az Erdély öt Mappájának dolga, s Erdélynek Losontzi István Uram szerént való leírása:[1] kérem is alázatosonn, hogy ha maga T. Uram írni sokfélé való dolgai között nem érkezik, méltóztassék mondani valamit az Hum[anissimus] Michaël Intzének és ő kegyelme engem tudósit. Nékem most a *Milkoviám* két Tomussa van végződő félbenn Bétsben. Ha e ki-végződik, mindjárt egyébhez foghatok.

Kolosváratt létemben, nem lehetvén másodszori s többszöri szerentsém T. Uramhoz, hirtelen Válaszutra való kivittetése miatt, némely szükségeimet nem jelenthetém: de jelentem mostan, és bizodalmason kérem, hogyha Bétsi Professor *Jacquin* Urnak vagyon Tiszteletes Professor Uramnál ily könyve: *Enumeratio*

Plantarum circa Vindobonam crescentium, ismét: ejusdem *Observationes Botanicae*.[2] méltóztassék, jól betsináltatván, rövid haszon-vételemre elküldeni. Vagy ha azok nem, de ím ezek vólnának, avagy pedig valamelyik közülök: 1) *Morandi historia botanica practica*.[3] 2) *Scopoli anni Historico-Naturales*.[4] 3) *Thesaurus rei herbariae hortensisque universalis*.[5] Kérem alázatoson, valamelyiket elküldeni méltóztassék: meg mutatom, hogy hoszszas tartóztatás nélkül és kimélve haza adom. Én is, a mik nálam lésznek, azokból igen örömest adandok a kis Botanophilus Pataki Uramnak. E felett, beszéll vala T. Professor Uram nékem két oly Diariumot (edjik talám edj hajdoni oda való Senatornak irása), melyekbenn nevezetes dolgok volnának megjegyezve, s Erdély Historiájára valami világosságot adnának. Kérem ezeket is alázatosonn; és bizony hamarább haza adom, mintsem goldolhatná T. Professor Uram. Igen jó s bátorságos alkalmatosság van most a béhozásokra, hasonlót igyekezem szerezni ki-küldésekre is. Tudniillik T. Sepsi Unitarius Esperest Uram jó gondviselés alatt elhozza. Az Hum[anissimus] Intze pedig öszve kötözi, tsinálja, s elküldi.

Továbbá kivánok az Ur Istentől állandó jó egésséget, és minden áldásokat T. Professor Uramnak s Drága kedveseinek, és magamat favorába ajánlván, maradok örökös tiszteletteel

Tekintetes és Tiszteletes Dr. Prof[essor] uramnak

alázatos szolgája
Benkő Josef. m.k.

Közép-Ajtán 1781. 13. Jan.

102 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1781. január [?]

Beszámol a havasföldi kereskedelemről, a hólyagos himlőről, az italok áráról és a Nemere nevű téli szél pusztításáról.

„Helyesen emlékeztek a Magyar Hírlevelek az Oláh országi gabona' Erdélybe hozásának, a Vajda által lett kemény tílalma felől. *(Lásd a múlt esztendöbéli 96dik Levelet.)*[1] De egyebekbenn tsak jótskán foly annak a földnek e mi Hazánkkal való kereskedébeli szomszédsága. Leg-alább sertéseket tsak elegendő számmal és alkalmasint meg-hízva hajtogatnak onnan: annyira, hogy párját tíz vagy tizenkét forintonn meg-lehet piatzunkonn venni; az alább valókat nyóltzonn-is."

„Helysegeinkbenn[2] szerte széllyel keményen uralkodik az hólyagos himlő, melly sok falukbann nagyon-is fogyatta s fogyatja a kisdedeket."[3]

„Városunknak[4] dítséretére lehet, hogy ámbár a gabonának drágúlása esett itt-is, és egész tartományunkbann, még-is mindazáltal a jó Német sernek (mellyet az itt való Székely aszszonyok jól meg-tanúltak főzni) kupáját meg-lehet venni egy pólturával általagjábann; kevéssel drágábbann tsak külön vagy edj illyen mértékkel-is."[5]

„Az[6] eddíg elé esett havat a környékből és tsak nem egész *Három*-Széknek szép tér tartománnyáról annyira el-fújta s hordotta a Nemere szele,* hogy a szánkázásra nem igen hagyattatott. Kezdett mindazáltal ismét havazni, s nem késő még ebből jó szán útat reményleni."

* *Nemere szelének*, és tsak magára *Nemerének*-is szokott itt neveztetni a napkeleti szél; melly Móldvából által-lövelli magát *Kézdi*-Széknek *Nemere* nevű havasáinn. és *Kézdinek* alsó tájékát, s egész *Sepsit*, onnan a *Barczát* (Szászok földjét)-is keményen találja. Gonosz, és az embert életétől hamar meg-fosztó szél ez a sanyarító téli hidegekbenn.

103 Pataki Sámuel Benkő Józsefnak
Kolozsvár, 1781. január [vége]

Benkő tudományos munkásságához anyagot, könyveket küld.

104 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1781. január [vége]

Rövid híradás arról, hogy miért nem ad életjelt magáról az Amerikába távozott Balog József.

„*Balog* Doktor Uram vagy meg-hala, vagy (a mit inkább hiszek, ő Kegyelmének ez előtti panaszából) az Amsterdámi emberünk, ki által folytatjuk a levelezést, restesen szolgál; vagy, ki tudja, hát ha sok holmit küld levelei mellett, és ezek késleltetik túdósításait? Mert az igaz, hogy Balog Uram nem rest a nékem való írásra s minden ki-telhető szolgálatra."

105 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1781. február [?]

Híradás az erdélyi könyvbarátokról, közkönyvtárakról, múzeumokról. Külön szól az ókori emlékek és régi pénzek gyűjtőiről.

„Erdélybenn méltó tekéntetbe venni a *Nagy-Enyedi* Református Deáki Társaság könyves házát, a melly sok esztendőktől fogva szaporíttatik, és már gazdaggá is tétetett az újjabb újjabb sok jó könyvekkel. Dítséretet érdemel az, hogy itt a Magyar nyelvenn való régi s új könyveknek külön házok vagyon; mellyhez hasonló illyen nemű gazdagság, sem Erdélyben, sem Magyar országonn nem találtatik. Ennek nagyobb és ritkábban szerezhető részét ajándékozta vala, hólta előtt nem sok idővel, néhai Gróf Teleki Jósef Ur Özvegye, Gróf *Betlen Kata,* igen nevezetes és túdós Ur-Aszszony, a kit Veszprémi István Doktor Ur méltán dítsért meg *Biographia Medicorum Hungarie et Transilvaniae* nevű tudós könyvébenn. Tudok Erdélybenn különös személyeket-is, kik a Magyar könyveket különös szorgalmatossággal sokra szerzegették-öszve. Illyen *Kendefi Rákhel* Gróf Aszszony, Betleni Gróf *Betlen Gergely* Fő-Hadnagy Ur élete Párja; illyen Kolosváratt *Szatmári Mihály* Professor Uram; hogy másokat most ne említsek. Sokan alíg hinnék, melly feles számu könyvek vagynak, szépek és jók, a mi nyelvünkönn-is.

Továbbá, szaporodnak és láthatóképpen ékesúlnek válogatott könyvekkel, a *Kolosvári, Maros-Vásárhelyi* (a hol szép új épület készült ezeknek) és *Székely-Ud*varhelyi Ref. Kollégiumoknak könyves-házaik. Kolosváronn pedig kiváltképpenvaló lészen (úgy lehet ítélni) az Áhítatos Oskolákhoz tartozó könyv-ház: mint-hogy az, a Felséges Császári Királyi kegyelmes és bő kéz adománnyából vészi naponként szaporodását azokkal az külömb-külömbféle tudományokra tartozó könyvekkel, mellyekre való szükségét az ottani Király-Fejedelmi Universitás, az Erdélyi K[irályi] Felséges Gubernium által fel-jelenti. Úgyan ottan, és azon Királyi gazdálkodásból való, *Physicum Instrumentumok* szép *Museuma* (természet visgálására való eszközöknek tárháza) betsületet érdemel. – De, ha szabad viszsza térnem *Enyedre,* az ide való könyves-háznak betsét az-is neveli, hogy abbann, a régi arany, ezüst és réz pénzeknek igen szép gyúleménnye vagyon.

Úgyan tsak, egész Erdélybenn, a régi, ritka, s nagy árru pénzeknek ollyan kíntse nintsen sohol, mint a minémű *Szebenbenn* a Méltóságos Báró *Brukkental*

Sámuel Gubernátor Ur ő Excellentziájáé. Erdélybenn, melly Dáciának egy szép része vala, mivel itt sok városaik vóltak a régi Rómaiaknak, sok illyen drága pénzeket lehetett vólna a régibb időkbenn szerezni: de ez előtt, sőt néhol még most-is, az efféléket a kereskedők szedték-fel óltsón, az illy dologhoz nem értő, s azonban szántása, kapálása s egyéb földi mívei köztt ezen kíntseket találó kösségtől, és el-adták ötvösöknek s más hasonló embereknek. Már ugyan ma meg-betsültetnek Erdélybenn az illyen pénzek, (mint szintén a régi írásu kövek-is) és vagynak nem kevesen, kik ezeket dítséretes gondossággal gyűjtögetik. *Kornides Dániel* Uramnak ebbenn való szorgalmatossága-is, tudománya-is, a Tudósok előtt mindenfelé esméretes. Nem kitsíny ezen nemü szerzeménnye vagyon *Seivert János* Uramnak, Szeben-Székbenn *Szent-Ersébeti* Egyházi Tanítónak; kinek jó emlékezete fenn-marad ama szép Deák könyvéről, mellyet 1773bann illy nevezet alatt adott-ki Bétsbenn: *Inscriptiones Monumentorum Romanorum in Dacia mediterranea.* – Ide számlálom a Kolosvári Áhítatos Oskolákbéli Túdós Atyát *Koppi Károly* Uramat, és a feljebb említett *Szatmári Mihály* Professor Uramat: kik-is szorgalmatoson szedik és szaporítgatják efféle szép vagyonjokat.

Nagyot hibáznám most, ha nem említeném ama sok tudományu Gróf *Teleki Jósef* Ur ő Nagyságának könyveit, mellyeket tart Maros-Vásárhelyenn az úgy nevezett Teleki Háznál. Arról-is nevezetes pedig ez a ház, hogy ennek némelly felső szobáibann vagyon *Museum Animalium,* az az, négy lábu állatoknak, madaraknak s a t. bőreiket meg-tőltve s úgy el-készítve, mint-ha elevenen állanának, kígyóknak, gyékeknek s a t. e' f. testeiket pályinkábann állva, magábann foglaló ház; a minémü talám soha Erdélybenn ez előtt nem láttatott."

106 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1781. február [?]

Híradás a nagyszebeni és kolozsvári nyomda újdonságairól. Pótlás az egyik előző levél beszámolójához az erdélyi könyvtárakról.

„Itt *Hochmeiszter Márton* Könyv-nyomtató műhelyébenn most nyomtattatnak, Első Apafi Mihály Fejedelem idejebéli Erdélyi Kancelláriusnak, *Bethlen Farkas* Urnak, az Erdélyi dolgokról írt Históriájának könyvei *(Wolffgangi de Bethlen Historiarum Libri)* illendő betükkel. Kezdődik ez a História Második Lajos Magyar Királynak a Mohács mezejénn 1526bann lett szomorú veszedelmének meg-írásánn és foly nyomtatásbann való része (Mert midőn a Nagyságos Bethlen Familiának *Keresd* nevű falujábann nyomtattatnék, Tökölyi Imrének, 1690benn Erdélybe való bé-ütésével félbe-szakadott a nyomtatás, és hátulsó részetskéje kéz-írásbann maradott vólt)[1] az 1601 esztendőbéli történeteknek elő-számlálásáig, olly helyesen, hogy az említett idő-szakaszra hiszszük lenni Erdélynek leg-jobb Históriáját ezekbenn a XI könyvekbenn. Láthatni ezen drágalátos munkáról, az 1768dik esztendőre való *Rinteli* Jelentő-leveleket *(Rintelische Anzeigen vom Jahr* 1768. *p.* 374 *seqq.);* mivelhogy Rinteli Püspök *Svartz Godofréd* Uram szándékozik vala akkor újonnan ki-nyomtattatni: de sem ő Kegyelme, sem a ki Bétsbenn annak ki-adásáról a jelentő leveleket nem régiben ki-írta vala, szándékjokat (talám egy-másra való nézve)[2] bé-nem tellyesíték. Anynyival-is inkább tehát nagy hasznu dolgot viszen végbe az ide való betsületes Könyv-nyomtató. Mert a *Keresdenn* ki-nyomtatott *exemplárok,* Erdélynek pusztúlt viszontagságai között úgy el-fogytanak, hogy ötven árrán-is tsak-nem

lehetetlen vala találni; s ez okonn a kűlső országi Tudósok közűl alíg találtatnak, a kik ezt a betses Históriát látták vólna.

Tudtokra vagyon a Tudósoknak, hogy más Betlen Ur-is, úgy-mint *János*, ugyan Erdélyi Kancellárius Farkas ideje előtt, írt vólt négy könyveket Erdély történeteiről *(Rerum Transilvanicarum libri IV)* mellyek leg-elsőbenn 1663bann itt *Szebenbenn* jöttek vólt világra, közelebbről pedig *Bétsbenn* szép móddal, és némelly reá való jegyzésekkel. De kevesebben látták s olvasták az ő kéz-írásbann lévő Históriáját, mellyet ama nyomtatott 4 könyveinek tovább-terjesztésére írt. Ezt-is pedig most egygy valaki Erdélybenn, több efféle foglalatosságai között, nyomtatás alá készítgeti. Nagyobb lészen ez az első darabnál."[3]

A készűlendő Magyar könyvek közűl, közönséges hasznokra nézve igen jelesek im' e következendö munkák: 1) Húnyad-Vármegyének Orvosa, *Bruz László* Doktor Uram egygy *Házi Patika* nevű könyvet Magyarra fordított:[4] 2) A Tordai Orvos, *Szegedi Sámuel* Doktor Uram, *Fontenellének* az *egynél több világról* szólló szép könyvét, továbbá *Tzükkert (Zückert) Jánosnak, a tsetsemöknek nagy korokíg Diéta szerént való neveltetésekről; a terhes és gyermek-ágyos Aszszonyok Diétájáról*; és *az asztali orvos könyvről* írt 3 rendbéli munkáit fordította. Mind ezek hová hamarébb ki-fognak nyomtattatni a Kolozsvári Ref. Kollégiumnak betűivel s költségével. Amaz híres Orvosnak *Tiszszó (Tissot)* Urnak – (kiről mellesleg most jelentem, noha sokak elött már régetskén tudva fog lenni, hogy a Felséges Cs[ászári] K[irályi] Udvartól, *Lozannából (Lausanne* Helvétziábann)[5] a *Páviai* Universitásra (Olasz országba) Professornak hívattatván, oda ígérkezett) – *a köz néphez intézett Tudósítását* Pataki Sámuel Doktor és Professor Uram Magyar nyelvre újolag fordíttatja s ki-is nyomtattatja.

*

Az utóbb kőlt levélbenn elő-számlált Erdélyi könyves házok közűl kettő el-maradott vala, úgy-mint a *Szebeni* és *Brassai* Evangel. Oskoláé. Noha pedig e kettő az új könyvekre nézve nem ér a többivel; vagynak mindazáltal mind-egygyikébenn némelly régi s ritka könyvek, mellyeket másutt nem könnyen találni-fel. A Brassai talám mindeneknél előbb-való lett vólna az országbann, ha a forgó Száznak első felébenn valamelly szerentsétlen gyúladás jobb s nagyobb részét meg-nem emésztette vólna.

107 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1781. február [?]

A Miklósvár széki tábla büntetéssel sújtja azokat, akik hamis indokkal tűzkárosultak gyanánt kéregetnek.

„Mint-hogy az érdemetlenül kóldúló emberek számát a kenyér szűkűlése sokasítani kezdette, s némelly roszsz szívűeket még tsaló irással való járásra-is bátorított: dítséretes jelét adta a N. *Miklósvár*-Széki* T. Fenn-álló *(Continua) Tábla* a jó rendre való maga vígyázásának, midőn némelly égettség neve alatt kőlt

* A kiknél azon tartománynak rend-tartása esméretes, tudhatják, hogy minden Széknek Fő és Al (Vice) -Király Bírája vagyon. Némelly Székek ismét, mint ugyan Három-Szék, több apróbb *(Filialis)* Székekre vagynak osztva. Ezeknek-is rend-szerént való Elől-járójok és Igazgatójok a Fő-Király-Bíró, p. o. Három-Székbenn Sepsi Sz. Iváni Báró *Henter Ferencz* Ur: de maga két Táblákonn azon egy időbenn nem lehetvén, az azokbann való Elől-járói Tiszttséget azon Székbéli Al-Király-Bíró, p. o. *Miklósvár*-Székbenn most Nagy-Ajtai *Cserei Jó'sef* Ur viseli.

írásotskával járó s kéregető személyeket kérdés alá fogott, és az érdemest vereséggel bűntette."

108 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1781. február [?]

Híradás régi állatok csontjairól, megkövesedett fákról valamint egy farkas garázdálkodásáról.

„A tavalyi leveleknek 695dik óldalánn meg-írt nagy tsontokhoz[1] (mellyeket Kegyelmed Elefánt tetemeinek s valamelly régi nagy változás jelenségeinek lenni gondol) hasonlók találtattak 8 esztendővel ez előtt *Földváronn* a Bartzábann, midőn ott kútat ásnának: magam láttam. – Kővé vált (meg-kővesedett) fák töredékei pedig, a minémüekről, ugyan ott a 697dik óldalonn emlékezet tétetett, talám sohol olly egészen és anynyi sokasággal nem találtattak, mint *Rápóltonn Húnyad*-Vármegyébenn, ama híres pintzébenn, mellyet Jó'sika Dániel Báró Ur egészen kőbe vágatott nagy költséggel. Tavaly ott jártombann azt el-szemlélvén, minden felé meg-számlálhatatlan sokasággal láttam a kövekbenn a kővé vált, s egész világosságbann gyönyörűségesen tetsző fa leveleket."

Tsík nevű Székely Székbenn, egygy dühös farkas most a télenn sok károkat tett az emberekbenn; mert egygy falu szélin lévő templomból jövő tsoport emberre kapván, sokakat meg-vesztegetett, úgy hogy hóltanak-is-meg közűlök.

109 Nemes Ferenc Benkő Józsefnak
Hídvég, 1781. március 5.

Adatokat közöl a Nemes családról és birtokairól.

Tiszteletes Vram!

Hozzám utasitott érdemes Levelét Tiszteletes Uramnak vólt szerentsém venni Szebenből lett meg érkezésem után. Ez az oka, hogy választételemmelis valamennyire késtem. Nemes Familiánknak a' nagyobb Világ előttis emlékezetessé tételében jelentett gondos szorgalmatosságát Tiszteletes Vramnak nagy örömmel értettem: és valamint Tiszteletes Vram, az egész Erdélji Hazát, mind közönségesen mind pedig egyenként, elmés és Világ eleibe botsátást méltán meg érdemlő, hasznos és tudós munkájával arra kötelezte, hogy nem tsak a mostan élők között dítsérettel emlegettessék, hanem egyszersmind az utánnunk következendő maradékok közöttis jó emlékezete fenn maradhasson, ugy a' Hidvégi Nemes Familiais, Tiszteletes Vramhoz magát egészen kötelesnek isméri, és Szolgálattyára való készségét minden ki telhetőkben jelenti.

Meg érkezésem után harmad nappal bé menvén Brassóba G. Nemes János Ur ő Exc[ellenciá]jához, jelentettem a Tiszteletes Uram szándékát ő Exc[ellenciá]jának, és igen kedvesen vette, lett volnais kedve holmi Litteralekot communicalni, de minthogy a Ládáit itten Hidvégin hagyta, hogy holmiket communicatiora ki adjon, módja nem vólt, nemis vélem, hogy Husvét előtt ki jöjjön ő Exc[ellenciá]ja, meljet valóba sajnállok, mivel minthogy ő Exc[ellenciá]ja a Literar[um] Conservator, lehetett volna ő Exc[ellenciá]jánál nevezetes dolgokat fel tanálni, meljek a Tiszt. Uram tzéljához meg kivántatok lehettek vólna. Mostanában azért tsak azt, a mit tudok, és irásaim között fel tanálhattam, kivántam Tiszteletes Urammal communicalni. Elsöbenis azért:

A mi a Hídvégi Nemes Familia Genealogica Deductioját illeti, a mint nálam, és itiletem szerint hitelesen irva vólt, aszerint Tiszt. Uramnak in Copiis el küldöttem. Nemis vélem, hogy sokat-külömbözzék az eddig nyomtatasban ki jött, ugymint Epitaphiumokban inseralt Deductioktol, tsak azt vészem észre, hogy a Nemes György Leánya, a ki Lázár Györgyhöz adatott vólt ferjhez, azon Epitaphiumokban[1] nem heljesen neveztetett, mert annak neve nem *Maria,* hanem *Klara* vólt. Meg tettszik ez egy nálam levö igen régi Deductioból, de azonkivül egy régi Missilis Leveleis vagyon nálam Lazar Györgynének *Nemes Klárának,* meljet a Nagy Atyámhoz Nemes Tamáshoz mint Öttséhez küldött Gyalakutárol, és a meljben magát nem Marianak, hanem Klarának nevezi. *Nemes Mária* pedig nem Lázár Györgyné, hanem Wass Györgyné, és igy nem Nemes György, hanem Nemes Tamás Leanya lett légyen, ki tettzik egyéb Documentumokbólis, de közelebbröl, a ki a *Károlji Gáspár* magyarra forditott *Franziusát*[2] meg tekinti, észre veheti abból, hogy azon könyv Czegei idösb Wass Györgynek és Feleségének, *Nemes Mariának* dedicaltatott legyen. Kivántam e mellett a Familia Deductioját anynyibanis terjeszteni, hogy éppen a mostani idöre le hozva légyen, és nem tsak magunk, hanem élö gyermekeinknekis Nevek fel tanáltassék, ugy vélem, hogy a ki tsak élö Ferjfiu vólt a Familiában, fel jegyezni el nem mulattam, ki hagyván tsak az el holt és ember korra nem lépett gyermekeket.

Minthogy pedig az Akadas Keulustól és azután Comes Vincentiustól lett származásunkat, a Grofi Titulusnak meg nyerésekor a Fels[éges] Udvar előtt a Familia hitelesen demonstralta vala, úgy a IVdik Bélától nyert Donatiotis emlékezetbe hozta vala, ezen Productumunkról költ Recognitioját Néhai Fels. Királynénknak, a mint mái napon az 1755be költ Diplomankban szemléltem, azon módon ki irni és Tiszt. Urammal communicalni szükségesnek tartottam.

Egyéb Monumentumot most hirtelen fel nem tanálhatván irásba sem tehetek, mint azt, melj vagyon a Família régi temetö heljén, ugymint a régen elpusztult Hidvégi Templomnak mintegy közepe táján, holott vagyon egy Koporsó formára ki faragott kö, arra a Familia Czimere kimettzve, és a' mostanában irásban által adott emlékezete leg idösb Nemes Tamásnak, ki Nemes Háromszéknek Fö Kapitánnya vala. A Verseket leginkább azért szeretem, hogy abban a Nemes Familia Czimereis elö adva vagyon.

A Geréb és Beldi Familiák vagy akármelj nevezetet viselö Possessorok, titulo Juris Quartalatu e Bonis Familiae Nemesianae et Mikoianae excisi tsusztanak bé Árapatakára és Erösdre; praetendalták ugyan a Geréb Fiak, hogy ök quasi Donatariusok ugy birnának ottan, és ezen szin és praetextus alatt hoszszas ideig a Leányokat bé nem botsátották, de nagyon ki kaptak a Geréb Leányok rajtok, mert meg mutatván a Kir. Tábla elött azt hogy a Geréb Fiak Nemes Familiától ki szakasztatott quartalitiumot birtanak, és ez ókbol azon Jus Leánytis illetvén, meg nyerék a Gerébb Fiakat, az egyik Lineabeli Leány ág már régenis megosztozott, a másikis azidén ki fogia részit venni. A Béldi Familia, ugy értettem, hogy Geréb Jusson kapott bé, ugyis szándékoztak a Geréb Fiak, hogy ha a Leányokat még nyerik, a Béldiektölis revindicalják mások praetendaltt jussokat.

Praediumok, vagyis elpusztult falu heljei az Arapataki Határon nintsenek, vagynak ugyan Erdö aljai foglalások, és telepitesekis, de oljas emlékezetet nem érdemlenek. Az egy Arapatki Bor Viz melj fenn az erdö között, és az Árapataki Pataknak meljekin vagyon, meg érdemli a ditseretet, már is el kezdett hiresedni. A Hidvégi Erdön Bor Viz két heljen vagyon. Napkelet felöl *Fábján Bértze,* Napnyugot felól pedig *Borkut* nevezetü heljen, de egyik sem igen derekas.

A G. Nemes János Ur ö Exc[ellenciáj]ja Háza nagyobb részént régi fundamentumra vagyon épitve. Az alsó Contignatiot még a Fö Kapitány Nemes János épitette vala, azután kezdett vólt néhai G. Nemes Adám Ur superaedificalni A[nn]o Ch[risti] 1760. A Ligeti Haz épült Anno 1758. A Liget, és Eger enyiben külömböznek, hogy a Liget fenn a hegyen vagyon, meljet maga Néhai G. Nemes Ádám Ur impopulált. Eger pedig alatt az Ország uttyában vagyon, ezt régebben lakják mint a Ligetet. Fele ennek miénk, fele G. N[emes] Ján[os] ö Exc[ellenciá]jáé. En pedig mind Házamat, mind pedig Olt Vizén levö Malmomat 1767ben épitettem vala. A Malomnak fel alitása elég bajt és költséget okozott, tsak kész pénzt költöttem többet reája négy ezer Forintoknál azonkivül a sok nyughatatlanságot és boszszuságot majd annyiért fel nem vettem volna. Az engemet ok nélkül infestalt Földvári Szászokkal ujjabban indult Processusomnak jó kimenetelét Istennek Sz. Segedelméböl bizonyoson reménlem, annális inkább, mivel potentiose turbaltanak, et *spoliatus ante omnia restituendus est in integrum.*[3] Efféle Violentiajokat a Földvariaknak még 1770ben a Fels. Kir. Gubernium Törvényes Decisioja is tsendesitette vala, most pedig reménlem, hogy ha in merito fog a Deliberatum pronuncialtatni, meg emlegetik a nyakokra háromló Restitutiot.

A Tiszt. Uram Transylvaniajat vólt Szerentsém Szebenbe látni, a több jeles dolgok között a IVdik Béla királj Donatiojárais rá forditottam,[4] és örömmel olvastam, magamis hogy azon jeles munkában részesülhessek, a Bibliopolakat azonnal fel kerestem, találtamis in exemplari, és a mikorra Szebenbe megint bé megyek, bé lészen számomra mind a két Thomus kötve, azon munka mindenek előtt nagy adplausust nyert. Gratulor ex animo, a többireis segilje az Ur Isten Szerentsésen Tiszt. Uramot, tsak azt javallom, hogy az egésségének a mennyiben lehet kedvezzen Tiszt. Uram. *Animum relaxes, otium des corpori. Cito rumpes arcum, si semper tensum habueris.* A Bethlen Farkas Continuatioját most nyomtattyák Bétsben.[5] A Felmer munkáját, melj Szebenbe ki jött[6] reménlem fogta látni Tiszt. Uram. Én pedig magamot továbbrais Tiszteletes Uram tapasztalt favorában ajánlott vagyok szives tisztelettel Tiszteletes Uramnak

igen köteles Szolgája

Hidvég, 5ta Mart. 1781. G. Nemes Ferentz t.k.

P.S. Kérem Tiszt. Uramot bizodalmason, hogy erre felé járván engemet el ne kerüljön. Sajnallom, hogy eddigis beteges állapottya miatt szerentsém nem lehetett. Kivánok azért szerentsés gyogyulást, és állandó egességet Tiszt. Uramnak.

110 Benkő József Kemény Sámuelnak
Középajta, 1781. március 20.

A címzett által levelet küld Adelungnak.

111 Benkő József Pataki Sámuelnak
Középajta, 1781. március 29.

Történelmi célkitűzéseiről ad hírt: corpusokat szándékozik kiadni Teleki Sámuel példáját követve. Már alig van Erdélyben kéziratos történelmi emlék, amelyet meg ne szerzett volna. Felsorolja, hogy ez ideig mit készített elő.

Tekintetes és Tiszteletes Doctor Professor Úr, nékem igaz Nagy Jó Fautor Uram!

Nagy örömmel vettem vólt Tiszteletes Professor Uram, Januarius végén hozzám írni méltóztatott Levelét, melyre hogy ily későn válaszlok, (holott bizony napom sints, melyen eszemben ne forogjon T. Professor Uram, és a reám bízatott két vagy három rendbéli dolog), botsánatott kérek.

A Gessner Sacra Phytographyájának[1] 11 darabból álló tsomóját köszönettel vettem, köszönettel is kívánom viszsza adni, minekutánna belőlök dolgomat végezem kiméllve.

A Losontzi Uram Munkácskáját[2] meg-jobbitom, a mint tőlem kitelhetik, a Tiszteletes Professor Uram, és a Méltóságos Halmágyi István Ur tudós jegyzéseikből, és Pünköstre az Enyedi Sokadalom utjánn Kolosvárra elküldöm. Tovább halad az Historia, melyet vállaltam; de ennek dolga is annyiban vagyon, hogy nem kell mást keresni ezen munkára. Mindenikkel hamarébb bánnám, ha a *Transsilvaniám* hátra lévő Tomussai nem distráhálnának, és ha mostanság el nem vontak vólna a már ki jött Milkoviám két Tomussai, melyekből egy exemplárral jó szivvel szolgálok, és többel is, ha kelletik, Tiszteletes Professor Uramnak, mihelyen az exemplárokból hozathatok.

Minden hazánk esmeretére való Historicum Monumentumokat szorgalmasan szedegetek öszve, hogy ne tsak *Corpust,* hanem talán *corpusok*at is tsináljunk és adjunk közhaszonra belőlök. Ösztönözött erre engem Méltóságos Gróf Consiliarius Teleki Sámuel Ur ő Nagysága is, éppen oly gondolatokkal, mintha T. Professor Urammal edgyütt tanácskoztanak vólna az ilyen dolgok aránt. Már, úgy ízelitem, oly Philosophicum Regnum következett, hogy bátrabban ki is adhatjuk a jó dolgokat, a mint mutatják Felséges Császárunk bölts szavai; talám nem sokat töröl ki belőlök a Censura. Ne tartsa késónek Tiszteletes Professor Uram, hogy most semmit nem specificálok, a mit colligáltam: mert ha engem Tiszteletes Professor Uram maga bérekesztve tartana is egy házban, hogy az ilyen dolgok körül fáradjak, többet nem tselekedhetném, mint igy tselekszem; ki vévén a Papi Hivatalt, mely (Istennek hálá) nékem igen könyü s kevés időmet kivánja ugyan: de mégis a praxis idő nélkül nem járhat. Semmire nékem olyan szükségem nem vólna, mintha két vagy 3 Jó Méltóság találtatnék, a kik edgy edgy Deáki Alumniával segitenének-meg, melyel irókat tarthatnék bár 3 esztendeig, mert pénzt szerezni nem tudok. Gondolkoztam és nevezetesen Méltóságos Gróff Bethlen Gergely (Vice Colonellus) Ur Ő Nagyságáról, mint Deák koromi Patronusomról. Méltóságos Gróff Székely Ádám Ur Ő Nagyságáról, stb. hogy jelentetném magamat és ajánltatnám ilyen Gratiájokba, de az utat ki nem találtam.

Továbbá, alig van már Erdélyre tartózó s közkézen forgó *Mssa Historia*, melyet meg nem szerzettem vólna, és mindenikre, olvasásaim között, colligáltam adnotatiókat is: ha azért az Hirlelő Levélbenn e félét olvasand[3] Tiszteletes Professor Uram, légyen értésére, hogy én jelentetem a Mssa Historiák kiadásáról való szándékot: nem ugyan, mintha én azokra magamat elégségesnek itélném, hanem lesznek segédeim, Tanátsadóim, Fautoraim. Bízom nevezetesen Tisztelt Professor Uramhoz, és tanátsa s híre nélkül semmit nem tselekszünk. A Bethlen János Msta Historiáját még nékem conferálnom kell vagy egy jó exemplárral, mert a melyeket eddig olvastam, mind hibások vóltak. Valyon az originált nem lehetne é megtalálni? Méltóságos Gróff V. Colonellus Bethlen Gergely Patronus Uram Ő Nagyságának én irattam vólt edgyet Enyedi Deák koromban, bár azt szerezhetném kezemre: irok is Ő Nagyságának; de azonban kérem Tiszteletes Professor Uramat, hogy Ő Nagyságával találkozván, végye reá, hogy a maga Bethlen Jánossát adja bé Kolosvárra, s onnan nékem által adatni engedje meg. El

hozatom Szebenből is a Consiliarius Gróf Teleki Sámuel Ur Ő Nagyságáét. Hosszas adnotatiókat edgyre sem tészek, hanem némely hoszszabbatska Instrumentumokat (ha másoknak is tetszéndik) hátul adnectalunk, oly módon, mint *Kazy-ban.*[4] A *Miko Ferentz* Magyar nyelven való Históriácskáját négy vagy öt esztendőkkel ez előtt cum adnotationibus, el-készitettem prelum alá: de ezt sem akarom addig kiküldeni, mig nem conferálom, vagy a Méltóságos Gróf Teleki Sámuel Ur Ő Nagyságáéval, vagy (a mely Ő Nsga kezénél volt) a néhai Cserei Mihály Ur maga tulajdon irásával, mely most Frátán van, és a melynél igazabban le-irattat nem tartanak.

Not[andum]. A maga Históriája in autographo most, nállam van: edgy edgy órát lopok el minden estvéli álmomból, hogy magam leírjam; úgy irom pedig, hogy Compendiumba is szedem edgyszersmint, a menyiben lehet az auctor szavaival: ki tudja, hát ha ezt is megengedik kinyomtatni. Azt gondoltam, hogy a Magyar nyelven való Históriákat mind egymás után, s egyformára nyomtattatnók: ugy a Deákokat, hogy egymás után köttetvén, mint egy *Scriptores Rer[um] Tran[ssilva]nicarum* nével neveztethetnének. – Ezen szándékomat Kolosváratt Tiszteletes Professor Uramon kivül szükséges tudni Tit. Kaprontzai Uramnak: de kár vólna talám másnak értésével lenni. – Szebenben Gróf Teleki Consiliarius Urnak tudni kell, és Tiszteletes Katona Imre Uramnak.

A Consiliarius Ur Ő Nagysága szavai, melyeket mondott, itt a mult nyáron, bátoritottak ezekre engemet leginkább. Eddig lett valami a kolosvári Diáriumból, melynek leirattatását számomra Tiszteletes Professor Uram igérni méltóztatott vala. Vagynak nálam is nevezetes Diáriumok. Egy tsonkát, melyet valamely Ur, I. Rákótzi idejében irtt, megnyertem a kolosvári Bibliotheca számára oly okkal, hogy az igéró Urnak szépen leirassan abból, melyet én a régiből magamnak leírtam.

Ez az irás felette sietve esék, az alkalmatosságnak eleve nem tudása miatt; de az én reménységem az, hogy Tiszteletes Professor Uram elégnek tartja, ha gondolataimat megértheti.

Én tiszta szívvel minden Jókat kivánván Tszls Prof. Uramnak és Uri kedveseinek, magamat Favorába ajánlom, s vagyok

Tekintetes és Tiszteletes Doctor Professor Urnak

Közép-Ajtán 1781. 29. Mart.

igen elkötelezett hív szolgája
Benkő Jósef, m.k.

Miért tétettem hirre a Hirmondó által (mert talám eddig kihirdette) hogy a Mssa Históriáknak kiadása szándékban van? Azért, hogy ha valaki valamelyiket szándékozik kiadni rajtunk kivül, hirünkel essék annál inkább; vagy ha már fáradtunk véle, nekünk engedtessék a kinyomtattatás. Ezután hadd tudják meg (ugy akarom) hogy Tiszteletes Professor Uram igazgatása által jönek azok világra.

A Huszti András *Vajvodae Transsilvaniae* nevü munkáját is leirattam jó és helyes exemplárból, ugy hogy prelum alá adhatjuk, de ezt bezzeg kellene augeálni: nálam nem sok van, mivel, de Koppi Ur is (most Rosnyait íratja számomra) Kolosvárról írta, noha szándékomat nem tudja, hogy Vajdai Diplomákat küld nemsokára.

[Az összehajtott levél közepén lévő cédula hátlapjára Benkő ezt írta:]

Tiszt. Kolozsvári Pap Deáki Pál Uram jegyzése.

[Ugyenennek az elölapján, Deáki Pál írásával:]

Pro Memoria.

Néhai Veselényi Istvánné Asszony dolgozott egy Munkát magyarul, a Praedestinatiorúl, a melyet közelebbről készített a Johannes Laurentius Mosheimius refutatiojara, ugyan a Praedestinatiorúl in Polemica Theologia, Germanice scripta, edita a Windheimio.

Gróf Teleki Ádámné Asszony fordította Németből Magyarra *Artem semper gaudendi* az az: A Keresztény embernek hogy kell minden némű állapotjában örömmel, meg nyugodott szivvel lenni. Ezt írta volt déákul egy *Sarassa* nevű spanyol in quarto. Azután contrahalta Windheim, Erlangi Theologiai Professor, és ki adta Németül in 8vo. Ebből fordította a Grófné.

B. Bánfi Györgyné fordította: Veritatem Religionis Christianae, ex conversione Pauli Apostoli. Ezt írta egy Litleton nevezetű tudós Anglus és Németre fordíttatván, ebből a Német exemplárából fordította Magyarra az Asszony. NB. Ezek mind a ketten ki nyomtattatnak minden áron, de az első manebat in Manuscripto.

112 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1781. március

Felhívás azoknak, akiknek birtokában feljegyzések vannak erdélyi történetírók műveiről; juttassák el annak, aki kérni fogja azokat.

„Sok nevezetes Históriák vagynak az Erdélyi dolgokról, mellyeket Erdélybenn sokan írtanak és írattanak-le; minthogy ez ideíg tsak kéz írásbann állottanak: de kár vólna ezeknek nagyobb világosságot nem látni; kiváltképpen azért, hogy a sokféle Irók sok hibákkal mind ezeket meg-vesztegették. Találtattak azért Erdélybenn Hazájokat szerető emberek, a kik *Somogyi Ambrus, Bojti Gáspár,* és némelly más Tudósok Deák Históriáit, nem külömben *Mikó Ferencz, Szalárdi János,* és többek, Magyar nyelvenn való Históriás Irásaikat nyomtatásbann ki-adni szándékoznak. Kérettetnek azért a Tudósok egész tisztelettel, hogy ha mi Elmélkedéseik *(Reflexióik)* és Jegyzéseik vagynak az Erdélyi Dolgok Íróinak kéz-írásbann lévő munkáira, méltóztassanak azokat olly írásba venni, hogy midőn újonnan kérettetni fognak, lehessen oda küldeniek, az hová az arra való út ki-mútattatik. Nem marad köszönetlen túdós fáradozások."

113 Benkő József Gyöngyössi Jánosnak
Középajta, 1781. április 18.

Elismeréssel ír Gyöngyössi írói tevékenységéről, érdeklődik a címzett családjáról.

114 Teleki Sámuel Benkő Józsefnak
Nagyszeben, 1781. április

Beszámol Koppi Károllyal való találkozásáról; nagy elismeréssel ír a tudós kolozsvári tanárról.

115 Katona Imre Benkő Józsefnak
Nagyszeben, 1781. április

Jelentést küld egyházvidékének a zsinatra menő deputátusairól.

116 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1781. május 2.

Történeti művek kéziratát kéri kölcsön, hogy egybevesse saját másolataival.

117 Benkő József Koppi Károlynak
Középajta, 1781. május 2.

Részletesen beszámol történészi munkásságáról; megköszöni, hogy a címzett beajánlotta őt az erdélyi püspöknek.

Reverendo admodum ac Clarissimo P. Carolo Koppi, Artium Liberalium et Philosophiae Doctori, et Historiarum in Academia Claudiopolitana Professori Regio Celeberrimo, Iosephus Benkő, Salutem.

Accipe, Amice Venerande, quid Illustrissimus S. R. I. Comes atque Consiliarius Gubernialis, Samuel Teleki, de TE. ad me, Mense superiore scripserit; hoc ad verbum: *„Ma vala régen kivánt szerentsém P. Koppi Professornak Személyes ösmerettségihez. Ha sok illyen munkás, tudós, és világos fejü Taníttók lennének az Oskolákban; hamar ki vennék a' szép Tudományokat régi szennyekből: csak kár, hogy az jó igyekezeteknek, eddig elé több vólt, meg avult praejudiciumból, az akadálya, mint a' promotora. A' Rosnyai Dávid Kéz Írását Tiszteletes Uram számára náliam hagyta, és midőn Tiszt. Uram nékem* SACYT. SALAGIUST *viszsza küldi, azon alkalmatossággal kézhez szolgáltatom."* Est proinde gaudium mihi ingens, TE inter ac Eruditissimum Comitem, amicum jam nexum esse factum. Habeo simul gratias Tibi pro *Rosnyaio*, meam in rationem apud Comitem deposito; immo etiam agendas esse agnosco, et debeo Erit omnino aliquod Msctum, quod TIBI describendum curabo. At de *Szalárdio*, ex quo paucae philyrae sunt descriptae, amplius TE sollicitum nolim: cum eumdem typis impressum posthac TIBI dare coner. Opus equidem vastum, sed prelo non indignum. *Francisci* quoque *Mikó* Historiam, haud prolixam eam, lingva Hungarica scriptam, cum nonnullis Adnotationibus, typis aptavi submittendam. Sic enim habe: Historicos Codices Manuscriptos, quos, cumprimis ad notitim rerum Transsilvanicarum, in patria nostra obtinere quivi, non modo integros habere cupivi, sed inter quascunque lectitationes meas historicas, Adnotationes in eosdem collegi, nec colligere hodieque desivi. Postquam igitur adfulsisse video felicem istum diem, quo Librorum Censura mitigata est; audeo cunctos Codices luce publica dignos, successivis annis, si Numen probaverit, prelo subjicere. Ingens quidem ausus, et opus hoc viribus meis majus est: rem tamen periclitabor. Consilium hoc meum Illustrissimo D. Comiti et Consiliario Teleki notum est: certe, si verum fatendum, ab eodem Magnifico excitatum. Alter auctor consilii est Clarissimus D. Sam. Pataki Medicinae Doctor et physicus Vestras. Omnibus tamen notum esse paullisper nolo. Typographeo utar Claudiopolitano, saltem in plerisque. Hodie plane scripsi Illustrissimo C. Teleki, pro quibusdam Historiarum exemplaribus mihi transmittendis, ideo, ut cum meis conferam, collatis etiam cum aliis correctioribus: nulla enim res majori impedimento est, quam exemplo-

rum depravatio a librariis facta. *Csereium,* prelo quidem minus commitendum, ex originali horis subsecivis, scribo: descriptum TIBI tradam pro faciendo novo exemplari. Quae de Getis, aliisque populis, ope Byzantinorum Scriptorum conaris, cedant, precor, in commune nostrum emolumentum: id quod et credo, et magnopere exspecto. Me a TE Excellentissimo ac Reverendissimo Transsilvaniensi episcopo commendatum esse, vehementer gaudeo, ac hoc quoque nomine Tibi obstrictum esse gratus profiteor. Quae Diplomata nuperis Litteris promiseras, de Vajvodis in *Transsilvania* mea haud commemoratis, hac opportunitate (habebis moram debitam, donec tabellarius e Silvania Claudiopolim redierit) si transmiseris, mihi gratum facies, ac forte etiam publicae rei consuleris: auctiorem namque reddes ANDREAE HUSZTI *Tractatum de Wajvodis Transsilvanicis,* qui non multum post tempus typothetis committetur. Vtinam posses mihi dare copiam integri Decreti Josephiani de Librorum censura emanati,[1] cujus quaedam verba notatu dignissima *(si malae crises ab aliquo – – – factae fuerint, sponte liber oblitterabitur; si bonae, omnes discemus)* nuper epistolae ad me scriptae inserueras.

Pridem TIBI, mi Fautor eximie, promiseram exemplar *Milkoviae* meae, duobus Tomis comprehensae, totiusque Transsilvaniae Principatus Chorographia instructae, ac jam, tandem aliquando, a prelo liberatae; quo modo Tibi solvam? mea exemplaria non prius, quam autumni tempore, Vienna in manus venient, tunc habebis, quod debeo. At si ocyor TIBI. commodaque citra omnem molestiam occasio se obtulerit; utere, rogo, adclusa scheda. Vale, etiam atque etiam vale.

Dabam Közép-Ajtae 2. Maji 1781.

Pedum dolor feliciter cessavit.

118 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1781. május 15.

Örül, hogy Koppi Károly megnyerte a címzett tetszését. Beszámol történészi munkásságáról, a nehézségekről, Teleki támogatását és tanácsait kéri. Visszaküld két könyvet, ígéri, hogy megszerzi azt, amire Telekinek szüksége van.

Méltóságos R. Sz. B. Groff Consilliarius Úr, Kegyelmes Patronus Uram!

Minden tőlem kitelhető háládatosságot felyűl-haladott, Nagyságodnak a' közelebb múlt Hólnapban hozzám írni méltóztatott Levele, melyben nagy örömmel vettem Választ, mind Nsgdnak irni bátorkodott Levelemre, mind pedig még a' Tszls Katona Uramhoz küldött Irásomra is. Vigasztalására fog válni Egyházi Vidékünknek, hogy a' léjendő Derék 'Sinatra kinevezendő Députatus Urak aránt való jelentésemet méltóztatta Nsgd bőltsessége helybe-hagyni, és a' Mlgs Fő Konsistoriumba való feladását is ígérni. Nékem pedig az valóságos örömemre szolgált, hogy az én igen kűlönös szivességü barátom, *P. Koppi* Uram, Nagyságod előtt kedvességet nyert, és igy a' maga ohajtott tzélját elérte.

Minekutánna a' Nagyságod Köpetzi beszélgetése és tanátstsa, az aránt, hogy a' kezünkönn forgó kéz-írta Historiákból a' világra botsátást érdemlőket és megnyerhetőket nyomtatás alá késziteni jó és szükséges vólna, kűlönös nagy ösztön gyanánt esett vólna szívembe, és másfelől Doctor Pataki Ur is, éppen Nsgd gondolataival megegy[gy]ező serkentését két rendben is intézte vólna hozzám: bátorkodtam arra szánni 's megíndítani igen tsekély tehetségemet, hogy ne tsak *Mikó Ferentz* Magyar nyelvenn írt Históriátskáját, és *Bethlen János Continuatióját,* melyeket még ez előtt készitgettem holmi Adnotatiókkal sajtó alá, adjam nyomtatásra, hanem *Bojtinus*nak megmaradott Könyveit (melyek ámbár mind

nintsenek meg; de úgy kell gondolnunk, mintha tsak ennyit írt vólna, 's mindjárt nem lészen tsonka a' Munka: kiváltképpen, ha melléje gondoljuk, hogy a' több Historiák is mind meg-állanak és végeződnek valamelly idő-szakaszonn), *Szalárdit,* és még némelyeket, mellyekről ezután bátorkodom Nsgdnak jelentést tenni. Minthogy mindeneket ezekben a' dolgokbann Nsgd tanátsától kivánunk függeni, 's míg mások meg látnák, addig Nsgdnak a' sajtó alá botsátandó Irásokat bémútatni: reménységünk lévén, hogy Nsgd, a' Tudományok terjesztéséhez való nagy szeretete szerént, méltóztatik ezen dolgokhoz bólts tanáts[ts]ival szóllani. Mint Nsgdtól halljuk vala Köpetzenn, jobb holmit ki-hagyva világra botsátani az ily Históriáinkat, mintsem az egész Munkák a' roszsz íróktól vesztegettessenek, még is közönséges hasznuak ne légyenek. Kűlömben, talám a' Könyvek és Irók Munkái Felvisgálásá*(Censurájá-)*nak tágúlása, oly hasznunkra lészen, hogy a' kiadandó Históriák igen nagyon meg nem heréltetnek. Ilyenek az én bízodalmaim.

De ellenben vagynak úntató okok és akadályok is. Nem kitsin ezek közűl az, hogy ha szintén valamelyik Mscta Historiának Originálja el nem veszett vólna is, de én nem láttam, és hol keressem nem tudom. *Bethlen János* Continuatioját minden eddig olvastam exemplarbann hibásnak találtam. *Mikó Ferentzel* sem elégedtem-meg, ámbár a' *Cserei Mihály*éból irattatott le (de talám a' le-író nem vólt elég diligens), és azt hallottam leg-jobbnak lenni, 's olyannak, melyet Cserei maga Mikó írásából vett vólna által. *Bojtinus*nak 3 Könyvei és *Szalárdi,* melyek az Enyedi Bibliotheca' exemplarjai szerént vagynak nálam, nem láttattatnak hibásoknak lenni: de tsak jobb izűleg innánk magokból a' kútfőkből.[1] Tsak a' Cserei Mihály Mikóját sem tudám Frátáról kezemre keriteni: ez az, a' mely Nagyságodnál állott, magával a' *Csereiana* Historiával együtt, mely most nálam van, és én minden estve egy órát forditok le-irására; irom pedig kettősleg, egyiket szóról szóra, másikat summázva (a'menyiben lehet az Irónak szavaival) oly véggel, hogy, ha a' Nsgs Teleki Familia jónak itéléndi, nyomtatás alá légyen; és igy magát Csereit ne irogassák többé az emberek. Lészen critica adnotatiokkal, és a' Nagy Teleki Mihály Urról való illetlen és ok nélkűl (nagyobbára; melyek közzűl azonban némelyek ditséretére szolgálnak: jóllehet Cserei még a' virtusokat is Benne roszszra forditva irta) való dolgoknak néhol ki hagyásával, néhol ok adásaival, miért írt illetlenűl, 's a' t.

Ilyen környúl-állások között lévén az én apróság igyekezeteim, bizony tsak Nagyságod Kegyelmességére kell szemeimet forditanom a' segitségért. Mostan azért, midőn alázatos háládással küldöm haza *Sacy* két, és *Salagi* egy Darabból álló Munkájokat, melyeket kiméllve igyekeztem viselni, azonn könyörgök Nsgdnak, hogy *Mikó Ferentzet* nékem által-adni méltóztassék: két vagy három nap az enyimmel conferálván, azon-tul, tsak jó alkalmatosság adja-elő magát, mindjárt haza adom. De, minthogy most ilyen jó alkalmatosság vagyon, Nagy-Ajtai Tks Cserei Miklós Ur által, többeket is bátorkodom ki-kérni, u.m. *Bethlen János* Continuatioját, hogy a' magaméval öszve-vethessem, és ezt hamarább Censurára adhassam, nem külömben *Zamosius Analecta*it (mely is nyomtatva van), és ugyan az ő (*Szamosközi* név alatt esméretes) *Pentadesse*it kéz írásban. Romlás nélkűl mind haza adom nem sokára. Vajha, ilyen kötelezésem alatt, bár kevés számu *Josephianum Rescriptum*okat is,[2] melyeket Nsgd eddig fogott le-iratni, a' le-írásra nyerhetnék! Nagy és igen kegyes a' Nsgod ígérete, a' nálam nem találtató *Diaetalis Articulusok*nak velem közlések aránt: méltóztassék azt tselekedni Nsgod, hogy a' melyeket eddig le-írtanak, most, a' többeket ezután (jó alkalmatosságokat szerzek én ennekutánna Szebenből Brassóra) vehessem ke-

zemhez; a' melyek nékem nintsenek, igy le-írhatom; a' melyek lejendenek, a' Nsgodeit azokkal tökéletesen conferálván, ha valamit használhatok bennek, hiven használok; kell ezt érteni tsak a' ki nem nyomtattatott Articulusokról. *Pancratius*nak Nsgd számára való megszerzésére nagy gondom lészen: ha nékem vólna, bizony Nsgd Bibliothecájába egyenesen menne. Szégyenlem, hogy sok bajaim miatt haladni kellett, de leg-első alkalmatossággal küldök holmi Magyar Országi 's Erdélyi Dolgokról és Diaetalis Articulusokról való Specificatiokat. Magamat és tehetetlen igyekezeteimet
Nsgd Gratiájába ajánlván, maradok
Meltoságos Gróf Consiliarius Ur,
Kegyelmes Patronus Uram, Nsgdnak alázatos szolgája
Közép-Ajtánn 1781. 15. Maji. Benkő Jósef.

119 Benkő József Szegedi Sámuelnak
Középajta, 1781. május 15.

Tordai vonatkozású oklevelek másolatát kéri.

120 Benkő József Cornides Dánielnak
Középajta, 1781. május 21.

Mentegetőzik, hogy miért nem válaszolt hamarabb. Köszöni címzett segítségét s további támogatást, adatokat kér. Küldi a Milkovia két kötetét, köszöni a Cornidestől kapott műveket.

Viro longe Clarissimo ac Amplissimo, Domino Danieli Cornides Philosophiae Magistro, S. P. D. Josephus Benkő.

Binos ante annos acceperam indignus TVAM *Regum Hungariae Genealogiam* dono missam: tunc, quia itineri plane me adcinxeram, respondere Cl. Samueli Szabo, qui TVO nomine ad me perferendum jusserat exemplar, nullo modo poteram. Epistolas postmodum ad TE, juxta ac Clarissimum Szabó exaratas, Militum Siculorum nostrorum, quibus imprudenter commiseram, tumultus aut temulentia perdidit innocentes. Deinde, dum anno 1779. mense Jun. in itinere Synodico Devensi audivissem TE una cum Magnifico S. R. I. Comite D. IOSEPHO TELEKI Cibinii agere, eo properavi: at jam inde discesserasquodam meo sane infortunio. Sciscitanti tandem de TE mihi, relatum plerumque est, in Hungaria TE commorari. Sed cur haec? In meam profecto excusationem: quamvia negligentia mea his satis liberari nequeat. Nuperrime monuit me Ill. D. S. R. I. Comes et Consiliarius SAM. TELEKI, Magn. D. Comitem TVVM. TEque Cibinii fuisse, indeque Forum Siculorum et Gernyeszegum discessisse. Hac proinde spe adductus, quod Scheda, quam exaro, jam tandem ad TE pervenire possit, scriptionem intermittere nolui. Ignosce, Vir Maxime, negligentiamque meam liberaliter cond[emn]a. In posterum vero observentia TVA me consolare et scribere oro (traditis Litteris Cl. *Basa* Professori Agropolitanio: apud quem curabo requiri) ad me, quam via epistolicum commercium, si volueris, TEcum mihi exercendum sit. Imprimis autem, moneas me, rogo, quorsum mihi mittendum sit exemplum *Milkoviae* meae 2bus Tomis in lucem editae, quod propedeiem Vienna ad me perferetur. Rogo insuper, Wajvodarum et Vice-Wajvodarum Transsilvanicorum seriem, quam TE certo habere intellexi, mihi communicare digneris, additis asteriscis eorum nominibus, quorum memoriam certa apud TE diplomata tuentur: non multum enim post tempus Opus de hoc argumento in lucem protrudendum in

animum induxi; nihilque magis in votis habeo, quam peritissimo TVO auxilio uti. Fac denique, ut etiam Magnifico Domino JOSEPHO S. R. I. Comiti TELEKI commendatus reddar. Gratias demum ago TIBI, qui *Genealogiae Regum Hungariae*, omni mea laude majoris, et immensa eruditione refertae, participem me feceras. Vale, Vir Celeberrime, et ornamento Reipublicae Litterariae quam diutissime superstes et incolumis vive; indulgeasque, ut mea ex TE consolatio perennis sit. Iterum vale. Dabam, celeriori sane, quam volebam, calamo, per festinationem occasionis, Közép-Ajtae, 21 Maji, 1781.

121 Gyöngyössi János Benkő Józsefnak
Újtorda, 1781. május 23.

Benkő kérésére beszámol családjáról, eddigi pályafutásáról, s közli, hogy a levél írása közben felesége leánygyermeket szült.

Tiszteletes Notarius Uram, különösséggel való Nagy Jó Uram!

Hozzám 18a Aprilis botsátott levelét T. Notarius Uramnak vettem 21a Maji. Doctor Szegedy Sogorom már régtöl fogva a' Maros mellett Póka-Keresztúron mulat valami Patiensénel már hat hetektöl fogva. A' mi azért engemet illet különösön, szives indulattal köszönöm, nagyra betsüllöm T. Notarius Uramnak azt az irántam való jó szándékát, hogy tsekély nevemnek és igen-igen középszerű érdemeimnek, mellyel magamat hazám elött kedveltethetném, néminémű állandóságot adni igyekezik, és az iránt szorgalmatoskodni nem terheltetik. Egyebet magam életemröl T. Notarius Uramnak jelenteni szükségesnek nem tartom, hanem talám azt, hogy az Atyám Gyöngyössi János volt a' Szilágyban Krasznai Predikátor, a' hol én-is születtem, a' Kolosvári Collegiumb[an] való tanulásom után, Leidában mulattam, ott végezvén tanulásom cursussát. Es mivel a' Francfurti Theologiae Professornak Gyöngyössi Pálnak neve esméretes inkább Nemet országon, erre nézve ha T. Not[arius] Uram elött jónak látszik, ezt-is fel-lehet tenni hogy a' Nagy Atyám Érmellyéki Esperest testvére volt annak a' Gyöngyössi Pálnak, a' ki Cassáról exterminaltatott vala ollyan módon, a' mint T. Bod Uram le-irta az Athenassaban.[1] A' Versek Tomusotskajának titulussa tsak ez légyen *Elegyes Magyar Versek*. Kaprontzai Adám Uram maga ezt sollicitálja. és fogja ki-adni Kolosváratt.[2] De még azon Tomust addig öszve nem szedhetem. merthogy potolni-is kell. Hanem elebb a' Stapfer Auszugjának[3] ki-adasát hadd végezzem-bé. A' mellyel sietnék, mert már szegyenlem. De ezerek az én közben jövö bajaim.

Epen most leve a' felesegemnek, hogy ezeket irám, egy leánya. Ezer bajom leve, sokat most nem irhatok, hanem én Szolgabirákot meg-zaklatom azon dolog iránt. Dr. Szegedinek-is irtam még tegnap elött, hogy az ott lévö Szolga-birákkal a' dolgot igazitsa, és magárol-is irjon a' Régeni Postárol, ha haza még nem jöhet. Egy Kolosvari Catalogust[4] küldök T. Not[arius] Uram kezébe, talám ebböl-is tanulhat valamit, ha eddig még nem látta. En mentöl hamarébb bövebb levelet irok T. Not[arius] Uramnak. De a' mostani tzélra most ez elég leszen. Kedves de igen erötelen feleségem tiszteli T. Not[arius] Uramat és velem együtt egész T. Házát. Az alkalmatlam irasrol engedelmet kérek, és magamat favoraba szives szeretetébe boltig ajánlva, maradok

T. N. Uramnak igaz köteles szolg[ája]
Uj Torda 23a Maji 1781. Gyöngyössi János m. tk

122 Gyöngyössi János Benkő Józsefnak
Újtorda, 1781. május 29.

Pótlást ír előző leveléhez s újabb adatokat közöl saját munkásságáról. Egyben kéri Benkőt, hogy a széki zsinatra utazva térjen be Tordára, ahol sok látnivaló akad. Felesége kertjébe salátamagot kér.

Tiszteletes Notarius Uram, különös Nagy Jó Uram!

Ez elött nyoltz napokkal irt levelemben el-felejtettem vala fel-tenni, hogy mikor Kolosvári Deákságomnak végett vetettem, és a' Collegiumbol ki-butsuzván Academiákra mentem, akkorra dolgoztam vólt és publice a' Collegiumb[an] defendaltam egy világ eleibe typusb[an] ki-jött Dissertatiot, mellynek titulussa ez: *Dissertatio Physico-Theologica, In qua Caussam mortis proximam, eamque physicam et naturalem in primis parentibus adhuc integris adfuisse ex Mechanismo corporis humani demonstratur; quo sensu mortem naturae integrae sequelam esse salva Reformatae fidei doctrina deducitur.* Nyomtattatott Kolosváratt A[nn]o 1767.

A' Synodus T. Püspök Uram betegeskedése miatt más hellyre el-változék, ugy mint Székre. T. Notarius Uramat azon kérem, 's kérjük, hogy mostan ujjabban ki-fordulván erre felé a' Synodusra, hadd légyen szerentsénk Tordán tovább, mint sem tavaly. Igérte vala T. Uram ezt, mikor a' Synodus Széken lenne. Imé ez már meg-lészen. Itten akkor a' Tordai Hasadékot sollenniter el-járnok mivel az essös hónap mostan el-telik, akkor vidamabb idöt remelhetünk. E'felett a' mi Tordárol még hátra volna observabile, authentice, a' mi tsak volna, T. Urammal communicalnánk. Varosunk Notariussa Titt. Miklos László Uram ma-is mondá nékem, hogy ha Isten Tiszt. Not[arius] Uramat ide hozza holmi privilegiumokat meg-mútogat. Hiszem bizony azokat mind a' nelkül-is le-lehetne irni. De nem tudom, millyenek vagyunk mi nehezen dolgozunk valamit Tordaiakul (még a' Varmegyét is ide kell érteni). A' Tiszt. Notarius Uram jelenléte pedig akkor mindnyajunkat meg-szoritana. Mindeneket irnánk, copiaznánk etc. Dr. Szegedi Uram ismét el-mégyen hazul, de a' felső járást el-igazitja. Nékem mái napon-is igérék az Alsó Járás béli Szolga-birák, hogy a' faluk, 's hellysegek Laistromat az Innepen kezemhez adják. En ugyan rajta lészek.

Erötelen, de Istennek hálá már sokkal jobban lévő feleségem T. Uramat tellyes szeretettel köszönti és ha Isten T. Not[arius] Uramat ki-hozza, azon instalja, a'fele fel nem korodzó saláta-magot, a' minemüt tavaly igért vala (vagy talám maga-is el-felejtette a' Feleségem minémüt emlegetett T. Not[arius] Uram) bár tsak nehány szemet velle-is közleni ne terheltessék.

Tiszteljük végezetre mostan-is T. Notarius Uramnak egész Tiszt. Házát. En pedig magamat ajánlván T. Notarius Uramnak tapasztalt különös szeretetébe, maradok

T. Notarius Uramnak

mindenkori szives-tisztelője,
köteles Szolgája,
Gyöngyössi János mtk.

UjTorda 29a Maji 1781.

[Ez után Szegedi Sámuel írásával:]

Köszöntöm T. Kedves Aszszony Anyámat. Tsokolom kezeit. Köszönti T. Vramat kedves Leánya, az én jó izü Feleségem. Köszöni hogy ollyan jó fijat nevelt T. Vram az ö számára. Meg láthattya T. Atyám Vram az Irásokbol,

mennyire igyekeztem. Minél hamarébb többetis küldök a' N[eme]s V[árme]gyéröl.[1]

123 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1781. május 5. [?]

Beszámol Ion Molnar-Piuariu egyik román nyelvű kiadványáról. Ír II. József új rendelkezéseiről s felidézi az 1773-as erdélyi látogatását, amelyet Daniel Filtsch versben köszöntött.

„A sok emlékeztető írások között, mellyek néhai Felséges Császári Királyi Nagy Fejedelem Aszszonyunknak halotti tiszteletére itten ki-nyomtattattanak, találtatik fél árkuson 8ad részben egy Oláh nyelven való Ének-vers-is, ím e fel-nevezettel: ODE *Entru Pomenírja Muteri tsei dja pururja. A Augúsztei* MARIEI THERESIEI. Szerzője ennek Okulista Doktor *Molnár János* Uram, született Oláh[1]: ki a Magyar, Német és Deák nyelveket-is tudja; szem-gyógyító tudományjáról pedig híres és nevezetes ifjú ember."

„Mostanság[2] semmi több beszédre való alkalmatosságot nem adott, mint Felséges Császárunknak és Nagy-Fejedelmünknek az a kegyelmes Parants-írása *(Rescriptuma)* a F[elséges] K[irályi] Guberniumhoz, mellyben jovaltatik az Erdélyi három, úgy-mint, *Magyar Székely* és *Szász* Nemzeteknek régtől fogva való s a Haza Törvényeiben-is meg-erősíttetett Egygyesüléseknek újjabb megerősítése s nyilvánosítása: ím e dolog által, hogy a Magyar és Székely Nemzeteknek lenne szabad Házakat és Örökségeket vásárolni minden városaiban és faluiban a Szász Nemzetnek, és viszont ennek-is amazoknak földjeiken; a melly eddíg meg-engedve nem vala. Valóságos jele ez. Felséges Urunk Erdélyi Népére való Atyai gond-viselésének, és bizonysága annak, melly igen akarja a Bírodalmaiban való Nemzetségeknek egy-más szeretetében és barátságában való éléseket. Itt juthat eszünkbe az, a mit Ő Felsége 1773dik esztendőbéli járásakor Erdélyben, elmés mondásban szóllott vólt az említett Nemzetek hármas számáról, azt mondván: hogy tsak két Nemzet vólna itten, tudni-illik, *Jó* és *Roszsz;* de minden Lakosi Erdélynek légyenek egygyé, úgy-mint *Jó* Néppé. Ezt akkor a Szebeni ékes Verselő, ide való Fő-Pap, *Filts Dániel* Uram, *Sinngedichte* fel-nevezetű írásában, így fejezte vala ki:

Giebt es nur (Caesar sprichts) *zwo Nationen,*
Die eine bös, die andere gut;
So seyd ihr vielen, die hier wohnen,
Nur eine – – – aber gut.[3]

„Nemes[4] Orbai Székbenn, némelly faluk, főképpen *Zabola* és *Petö*falva határain, a sáskák a múlt őszön fészket vervén; azoknak tojásait a tavasz ki-nyilatkozásával kiváltképpen, de még a napokbann-is, nagy gondossággal vesztették a Hadi és Helységbéli Tiszt Urak, egész Három-Széknek oda parantsoltatott népével. Nem-is félhetünk már Erdélyben fel-elevenedő sáskáktól: tsak Tatár országból, az hol nékiek rend szerént való hazájok vagyon, vagy Móldovából és Havas-alföldéből, az hol sok telepedett vólt-meg, és a föld népétől el-nem vesztetett, afféle tábor ne jöjjön földünkre. – Távoztassa Isten! Mert már-is a Székely Földről anynyira ki-hordattatott a pénz a Vármegyékre gabonáért, hogy rég nem vólt itt a pénznek illy nagy szűki. A múlt őszön sem lehete a vetés jó idejében az aszály miatt; a tavaszi napok-is, az hónak el-menetelétől fogva mind eddíg nagyobb részébenn a Székely Földnek esső nélkül valók. Négy R[énes]

Forinton mégyen köble a tiszta búzának, harmad félen az haritská (hajdiná)nak: középszerű terméskor pedig ezek fele illyen áránál-is óltsóbbak szoktak itt lenni."

124 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1781. május [?]

Közli a Miklósvár székben tartott tisztújítás eredményét; beszámol Stephan Closius haláláról.

„A Miklósvár-Széki fenn-álló *(Continua)* Törvényes Tábla, mellynek Tagjai meg-fogytanak vólt, Pünkösd havának 14dik napjánn fel-újjíttatott, ugyan Miklósvár nevű falubann tartatott közönséges gyűlésben, mellyet igazgatott M. Báró Sepsi-Szent-Iváni *Henter Ferencz* Ur ő Nagysága, a mint Három-Széknek, úgy Miklósvár-Széknek-is Fő-Király-Bírája. Az eddig való Vice-Király-Bíró, Nagy-Ajtai *Cserei Jó'sef* Ur, hívataljábann meg-erősíttetett; új *Szék-ülők* (így nevezi született nyelvenn az Assessorokat a Székelyek régi Törvényje) pedig lettenek: Úrmösi *Maurer Jó'sef* és Baróti *Szabó János* Urak; és a Lófői *(Primpilaris)* Rendből, Bodosi *Dávid Dániel* Uram.

A szomszéd Szász Városbann, Brassóbann, az előbb múlt hónapbann végezteel világi életét *Klósius István* Uram, a ki az Erdélyi híresebb Orvos Doktorok közűl való, s egyszer-s-mind az említett városonn Tanátsbéli személy vala."

125 Szegedi Sámuel Benkő Józsefnak
Torda, 1781. június 5.

Benkő megkeresésére közli, hogy Tordán és környékén hol, kitől lehet okleveleket, régiségeket szerezni. Ígéri, hogy adatokat fog gyűjteni Szamosújvárról, Magyarbölkényből és Kispetriből is.

Tiszteletes kedves Atyám Vram!

Majus 15. Napján költ atyai parantsolattyát vettem. Legg ottan futottam, fáradtam hogy azt szerentsésen tellyesithessem. Irtam Instántiat a' T. C. Tabuláhozis, és éppen ma várom a' resolutiot. De égy Adsessor azt mondá, hogy olly véghetetlen munkát, miként vitessen a' Tabula véghez, nem tudja; mert még a' Publicumotis nem gyözik irni a' Protocollistak. Ha pénzen fogadnék arra embert könnyebben boldogulhatnék. De e' sokba kerülne. Az ide való Szász Pap nagy Antiqu[itatum] Collector, ígéré, hogy égy honap alatt minden Antiquitassait égybe szedi, és velem közli. Egy Beretzki Mihálly nevü Zalaknai Tiszt, hajdon dolgozott az itt valo Romai el pusztult várrol és az egész Tordárol, annak minden fatumirol és változásairol Szép Historiát, de meg halván ez az ember, már most Filep Jacab Nevü Tisztre Zalaknán vagy Abrud Bányán, mint successorára maradott. Jo volna T. kedves Atyám, ha valami jo ember esmérőinak irna oda; mert ugy hallom hogy igen szépen ki dolgozott ritka sőt másutt nemis találtathato munka. Nékem oda semmi Correspondentiam nintsen. Egy Bágyoni *Kinosi* nevezetü Unitarius Pap, nagy munkával, szorgalmatossággal és az egész Unit[arius] Status segitségével dolgozott Tordárol és talám a' V[árme]gyerőlis munkát, de halála miatt nem végezhette el, hanem a' SzenGerlitzi Unit[arius] Papra szállott az a' munka, T. Kozma Vramra.[1] Most a' szomszéd faluban lészen a' 'Sinat, oda mégyen magais. Igen jó volna T. Atyám Vramnak által rándulni hozzá, és vélle beszélni. T. Vramrol, jol lehet azzal esmérettségem nintsen de mégis irok néki, és más ö jo akaroivalis iratok. Légyen vélle Correspondenter. Mivel az Unit[arius] Status bizta réá hogy ö maga dolgozza ki, sok Instrumentu-

mokatis szedett öszve, mert van in fol[io] annyi mint 3. Concordantia, és már három tudos Historicus Papok holtak ki belölle, reménlem hogy ollyan munka leszsz, mellyböl eleget dolgozhatik T. Atyám Vram. Irtam Szamos-Uj-Várrais Consiliarius Togyeras Daniel Vrhoz hogy a' Magistratussal dolgoztassa ki az egész Szamos-Uj-Vár Historiáját, és a' Consil. Vr a' maga életétis, és külgye által nékem, reménlem nem leszsz kérésem haszontalan, mert tsak azértis hogy a' maga példás élete bé mehessen a' Munkában, tudom igyekezik ki iratni mindent, de T. Vram se felejkezzék el rolla, ne hogy hazugságban maradhassak. Megis érdemli mert valoban nagy ember, és Szép H[istor]iája vagyon. T. Vice Ispán Josa György Vrra szállott égy hires embernek Sollyomnak sok Collectioja, ezért irtam M[agyar] Bölkényben, hogy ki nyerhessem. De mig kezemhez vehetem, el telik benne 2. 3 hétis. Hát kivel irassam le azután? Mert magam nem érkezem, ingyen senki más nem irja. Ezeket így értvén láttya T. Vram Atyám hogy bennem parantsolattya tellyesitésére nagy készségem vagyon, tsak hogy nem késik é, és mikorra kellene ad summum által küldeni? Petri nevü faluban Lugosi nevü Vri ember sok monumentumokat hordatott által Tordárol, és a' kertiben oszlopokat tsináltatott belöllök. Kellé hogy oda menvén le irjam? Ha irokat fogadok, ki fizetié T. Vram? Ha boldogulhatok én igen sok raritásokat küldök. Bár hamarébb irt volna T. Vram Nékem, mert eddig többet szerezhettem volna, Tudositását el várja

Tiszt. kedves Atyám Vram

Tordán 5ta Junij.

engedelmes fija
Szegedy Sámuel m. p.

[A levél első lapjának margóján:]

A' Coperta belsö részéreis irtam.[2]

126 Kemény Sámuel Benkő Józsefnak
Lipcse, 1781. június 9.

Közli, mit intézett el abból, amire Benkő megkérte; további szívességekre vállalkozik.

Tiszteletes Kedves Jo Uram!

A' Tiszteletes Uram Közép Ajtárol Martiusnak 20d[ik] napján, Tiszteletes Professor Kovásznai Uram által jelentett kérésemre, hozzám intézni nem terheltetett Levelét, rég az ideje hogy vettem; de az arra válaszlástol rész szerint feles foglalatosságaim, rész szerint pedig Dresdában, 's némelly kórúl-bé-fekvő hellyekben utazásom mind eddig el-tartoztattak. Consiliarius Adelung Urnak, meg-érkezése után azonnal meg-mutatván a' Tiszteletes Uram Levelét, igen nagy örömmel vette, 's köszöni szivesen ezen joságát Tiszteletes Uramnak. Az Erdélyi Tudosokrol további tudositásait Tiszteletes Uram nem terheltetik Szent Mihálly napig hozzám egyenesen ide Lipsiában, annakutánna pedig az ezután Tiszteletes Uramhoz botsátando Leveleimben meg-nevezett hellyre utasitani. Lénárt Uram[1] a' Tiszteletes Uram köszöntését nagy szivességgel viszonyittya; én pedig, nagyon el-kötelezvén engemet Tiszteletes Uram ezen Josága által, örvendeni fogok minden alkalmatosságon, holott ezt ha tsak valamelly részében-is Tiszteletes Uramnak viszszá-potolhatom, és meg-bizonyithatom azt, hogy mennyire légyek

Tiszteletes Kedves Jo Uram'

Lipsia 9d Junii 1781.

Igaz Joakaro Szolgája
Kemény Sámuel m.t.k.

127 Szegedi Sámuel Benkő Józsefnak
Pókakeresztúr, 1781. június 10.

Közli önéletrajzát, s beszámol eddigi irodalmi munkásságáról. Jelenleg Zückert egyik értekezését fordítja magyarra; tervbe vette Erxleben állatorvosi munkájának átültetését.

Tiszteletes kedves Atyám Vram!

Szégyenlem hogy semmire sem mehettem a' b.[1] Magyarokkal. Nem hajtanak sok kérésemre, nem a' köz jora, nem a' magok betsületekre, nem egyébre, hanem a' miben jelen valo aproság hasznot tapasztalnak. Ugy tésznek mint a' tyukok, kik jo nagy falatra kapván, addig rázzák, rántzigállyák, mig két három felé törvén és hányván, tsak a' kissebbik után kapdosnak. Rajtam K[edves] A[tyám] Vram semmi el nem mult. Lármáztam sokat, tsak nem az izetlenségig. A' T. Cons[iliarius] T[eleki] utasitott T. Vice Ispán Josa György Vrhoz. Mutattam a' Resolutiot, igérte, hogy mindent le irat; de még eddig nem tselekedte. Most ujjolag réá irtam hathatoson. Viszsza ira e'képpen: Magam akarok égy könyvetskét ki botsátani, nevezetesen Torda V[árme]gyéröl, és Censurájára minél hamarébb küldöm annak a' T. Papnak, 's ugy nyomtattatom ki. Most a' Synodusra tsak jöjjön hozzánk T. K[edves] A[tyám] Vram, és akkor adok által holmi jedzéseket. Most postán azzal terhelni T. Vramat nem akarom. A' Sokadalmasoktol nem küldhettem, mert rég nem voltam othon. Húsvét elöttöl fogva mind a' Felsö Circulusban mulattam. Haza szaladván égy napra, ugy mutatá T. Gyöngyössi Vram a' T. A[tyám] Vram kedves Levelét. Köszönyük T. Vramnak azt a' buzgo indulattyát, melly szerént nékünk jo hirt nevet kíván szerzeni. Lattyuk, hogy T. Vram, nem azt akarja meg mutatni, mik légyünk, hanem millyeneknek kellene lennünk. Ezt én ollyan jo Atyámnak nagyon köszönöm. Ide zárám T. Gyöngyössi Vramnak maga szabásu kisded leveletskéjét. Dissertatio Medica Inauguralis Sistens Physiologiam et Pathologiam Muci Samuelis Szegedy de Pesth, Trajecti ad Rh[enum] 1772. Ennél több munkám nintsen. Mit irék? Vagyon K[edves] A[tyám] 2 1/2 Tomus. Kettö már ki jött, égyik ' Sigmond, a' másik, Polyxena; a' fél nem tudom mi. Ha ki jo annakis adunk nevet. Látta T. Vram mind a' Novellából,[2] mind pedig a'Kol[ozsvári] Kolleg[ium] Catalogussából,[3] minémü forditásaim vagynak. Most hozzá kezdettem ugyan tsak Zückertnek Allgemeine Abhandlung von den Nahrungsmitteln, melly Berlinben 1775ben jött ki in 8ve. Magyarul talám jo lessz illyen Titulust irnom: A' Tápláló eszközökröl közönségesen. Ha ezt el végzem, majd még más munkájihoz is kezdek. Ezek után szeretném Erxlebennek a' barmok nyavalyájirol irt két Tomus munkáját forditani, Hazánk valoságos nagy hasznára. De tellyességgel még eddig Patronust nem kaptam réá, hogy forditásomért a' Mls. R. Gubernium jutalmat rendellyen. Igy pedig nehezen foghatok olly bajos munkához. Forditottam Grof Struense meg téritetése modját,[4] de még el nem végeztem. Fontenellétis forditottam, de a' mellyet már Bode Vram observatiojival ujjalag kell dolgozni.[5] Eletem rövid le irását el készitem a' Synodusra. A' melly tsak ebböl áll: Születtem Kolosvárt 1740-ben Jakab Apost[ol] napján. Tanultam a' Kolosvári Ref[ormátus] Coll[egium]b[an]. Onnan fel mentem Bétsben. Ott tanultam Medicinát Esztendeig. Onnan mentem Trajectumban, ott voltam 3. esztendökig. Onnan viszsza tértem Bétsben és esztendeig a' Praxist tanultam. Onnan haza érkezvén Szamos Ujváron az Örményeknek két esztendeig voltam Physicussa. Onnan jöttem N[eme]s Torda V[árme]gye Physicussának, és azt mind eddig birom. Hiszem nem kell ennél több. De nintsis. Mert egész életemet, melly valósággal égy keserves Roman, nem tehetem fel. Erröl ha nem

irokis többet, fogok szollani, ha Isten T. Atyai Személlyéhez szerentsémet adja. Egy[gy]et kérek: Van égy jo Barátom Tordán, Hegedűs György ez. Tanult M[aros] Vásárhellyen és azután N[agy]Enyeden. Onnan ment Cancellariara. Onnan jött N[eme]s Torda V[árme]gyében Tordára Procuratornak. Ez égy hires Mathematicus, subtilis Advocatus, angyali Déák, jo Theologus és Philosophus, szép Historicus. Elei N[agy]Enyeden voltanak. Onnan M[aros]Vásárhellyre mentenek. Ö ott született N[eme]s Személly. Ezt kellene bé irni T. A[tyám] Vram. Ezzel akarnám az ö sok érdemeit, barátságos szivét T. A[tyám] Vram által meg jutalmaztatni, másokat fel serkenteni. Magamrol még a' juta eszemben: Eleim Florentiából valami revolutiok alkalmatosságával M[agyar]Országra jöttenek lakni. Voltanak hires kereskedök. Szegeden nyugottanak meg. Onnan Pesthre mentenek. Ott meg nemesedtenek Lajos Király által, ezt confirmálta János Király. Onnan viszont a' revolutiok miatt Erdéllyben vetödtenek és itt meg telepedtenek. Maigis Florentinusoknak és Florentináknak neveztetünk, tsak hogy nem szeretem annyi sok névei élni. Meg szolnának érette ha így subscribálnék mindenkor: Samuel Florentinus Szegedy de Pesth. A' Hugomat Maria Florentina Szegedit a' Dévai Pap T. Lisznyai Uram feleségét, meg tanítottam a' Déák Nyelvre, kiis irni és beszélni elég ékesen tudott azon a' Nyelven. Poesissais Szép volt. T. Gyöngyössi Uram nem akarta meg irni Collegiumbéli Dissertatioját.[6] Ezért pirongassa meg. En unszolám réá. Vagyok holtig leszekis
Tiszteletes Kedves Atyám Vram'

Poka Kereszturon 10. Junij 1781.

engedelmes fija
Szegedy m.k.

128 Gyöngyössi János Benkő Józsefnak
Újtorda, 1781. június 26.

Adatokat közöl önmagáról, szégyenkezik azért, mert a tordaiak nem támogatják a tudományos adatgyűjtést.

Tiszteletes Notarius Uram különös Nagy Jó Uram!

Szivem szerént vártam T. Notarius Uramat, ha ezen Synodusi alkalmatosságra Székre ki-jövén, most még Szerentsénk lehetne a' Torda hasadékja meg-járására. Imé pedig én a' Vármegyénk' Alsó-Járásának öt processusait laistrombann szedettettvén ezen levelemben be-zárva küldöm T. Notarius Uramnak.[1] Dr. Szegedy-is a' Felsö-Járást el-küldötte, és a' mellyben még egy tzédulátskámat zártam vala T. Notarius Uramhoz. Születtetésemet ha szükség említeni, volt 1741ben, a' Szilágyban, Krasznán. Eleget unszolom az ide való Hadnagy és Notarius Uraimékat a' Torda iránt való valami különösebb munka, és meg-jegyzésre meltó dolgok iránt, de magam szégyenlem, melly kevésre mehetek véllek. Tsak véllem valamit communicalnának, és magam ki-dolgozni kész volnék. De kevés jó iz-érzés vagyon még Tordán a' közönséghez.

Mi mind a' két Háztol, mind a' Doctori, mind a' Papi házaktol T. Notarius Uramat T. Notariusne Aszszonyommal, és T. Házokkal búzgó és egyenes indulattal köszöntjük. Eltesse Isten T. Notarius Uramat Nemzetünknek díszére és hasznára, mindnyáján, kik a' közönségnek elömenetelén örvendünk, ohajtjuk; még pedig hoszszas idökig eltesse, ez szives kivánságunk.

Magam-is ajánlván magamat T. Notarius Uramnak tapasztalt jó indulatjába szeretetebe, maradok állhatatoson
T. Notarius Uramnak
UjTorda 26a Junij 1781.

igaz köteles Szolgája
Gyöngyössi János m.t.k.

129 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1781. június 11.

Beszámol az időjárás alakulásáról s ennek kapcsán az őszi vetés, a várható gyümölcstermés helyzetéről.

„E mi tartományainkbann még mind-tsak a szárazság, melly ottan ottan napkeleti széllel vagyon, vészen erőt: ámbár néhol vólt már szép essőzés is. Az őszi vetések kevés falukat táplálnak bővötske termés felől való reménységgel. Az árpák és zabok alkalmason indúltak. Az haritskának vetése száraz földbe esik ezekbenn a vető napokbann: tsak úgy bízhatunk hozzá, ha a föld essővel meg-újíttatik. Gyümőltsnek bővsége nem lészen: tsak úgy a tölgy- és bikk-maknak-is, vagy talám kevésbé. A sáska még sem szűnt-meg Orbai Székbenn fel-elevenűlni a fajzatokbann: azért az Elől-járók újonnan vesztetik. Némelly helyeken a juhok himlőznek."

130 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1781. június [?]

Hír egy „látó" leányról, akinek útmutatásai alapján a bodosiak kincskereséshez fogtak. Leír egy mulatságos esetet, mely a Bráza nevű faluban történt.

„*Miklósvár*-Székbenn B– – –onn találtatik edgy leányka, a ki, tsuda mint meg-mondja a jelen nem lévő személyeknek tselekedeteiket és mivóltokat. El-hitt dolog a községnél, hogy azt-is meg-mondja, akár-hol a földbenn találtassék el-rejtett pénz. Meg-válik, menynyire való nyereséget hajtanak-bé a szomszéd *Bodos*bann lakó némelly emberek, kik, annak a leánykának el-mútatására, fáradtságos sok ásásokat tettenek meszszére bé a földbe, bíztatván magokat ollyan jelekre való találással, a minémüeket a leányka mondogalt. Úgy hiszem, hogy kerekedik valami ezeknek baromi erős munkájokból, melly az emberek nyelvénn fog-mútatva forogjon. De vallyon nem sok emberek gazdagodnak-é-meg a föld-nek ásásából és kapálásából? – Nem régen történt *Fagaras* Vídéki *Bráza* Oláh falunak *Kóltzu Braezi* nevű havassánn, hogy ott valamelly régi Kastélykának romladékjainál találtaték edgy szép lapos, de nagy nehézségű kő, mellyenn illyen Oláh betűkkel és nyelvenn való írás olvastatik vala: *Bóldog lészen, valaki engem fel-emeléndi.* Ez írásra találván némelly Oláhok, és Papjokat meg-olvasására híván, hízott reménységgel lévének nagy kíntsnek találásáról; azért sok erejeknek reá költésével, nagy munkával a követ fel-fordítván, annak más felénn, hasonló Oláh írásra, illy szókra akadának: *Igen jól tévétek, hogy fel-fordítátok; mert már eleget hevertem vala ezenn az óldalonn.* – Jelessen meg-tréfálá ezen játszó írás a rendes munka nélkűl gazdagodni kívánókat!"[1]

131 Benkő József Koppi Károlynak
Középajta, 1781. július 15.

Bejelenti, hogy elfoglaltsága miatt nem írt, de rövidesen jóvátesz mulasztását.

Admodum Reverende Pater, Domine mihi Fautor in paucis Colende!
Postquam Claudipoli redii, itinera minora suscepi, et officii muneribus ita sum functus, ut nulli Fautorum, Amicorumque scripsi hunc fere in diem. Scribam TIBI propediem: at nunc ignosces nihil scribenti. Scio quidem, quo magis TIBI debeo, eo minus agere: sed veniam dare mihi soles. Vale, Magne Vir, et fave
TVI Clarissimi Nominis
Közép-Ajtae 1781. 15 Julii.

cultori devinctissimo
at saepe officiperdae
Josepho Benkő. m. pr.

132 Benkő Józsefné Koppi Károlynak
Középajta, 1781. július 15.

Megköszöni az ajándékba küldött hat szép poharat.

Tisztelendő Atya Ur, Kegyes Jó Uram!
Minden töllem ki telhető háládatosságot felyül halad Tisztelendő Uraságod hozzám valo Kegyessége, hogy nem tsak Tit. Ferjemhez mutatott különös szivessége által méltóztatott az én örömemet nevelni; hanem hozzámis nagy jóvóltát mútatni, 's ezt az el küldött hat szép arannyos pohárokkal mint egy meg petsételni. En ezt a kiváltképpen és érdemem nélkül való kegyességet meg nem hálálhatom, de az Egeknek kegyelmessége érettem mindeneket megtetézve potoljon ki! Vagyon mindazáltal a mit kérdőre venni bátorkodjam: Valyon hogy Uram Ő Kegyelmének Gyertya tartókat, nékem Pohárokot méltóztatott a' Tisztelendö Ur adni, ezekkel nem tzélozott é arra, hogy engemet pohározónak véljen, a' Férjemet pedig gyertyázónak? Nem tehetek rolla. Igaz, hogy már némelyikböl ittam is Tisztelendö Uraságod kedves egésségéért 's életéért, melyet hogy Isten hoszszason tartóvá tégyen, oly igen szivesen kivánom, a' mely valoságoson magamot Kegyességébe ajánlom, maradván igaz tisztelettel
Tisztelendö Uraságodnak
Közép Ajtán 1781. 15 Juli

alázatos szolgáloja
Fülei Csook Mária
Közép Ajtai predikátorné

133 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1781. július [?]

A marosvásárhelyi Fogarasi Pap József már harmadszor nyert díjat a különböző tudományos társaságok pályázatain.

A menynyibenn a Tudománybéli jeles Társaságoknak jutalom-adások, a nehéz kérdésekre való válasz-irásoknak nyilván való helyénn-hagyatások és meg-dítsértetések, s egyszer-s-mind az eránt való köz hírű bizonyság-tétel, hogy a meg-jutalmaztatott remek-munkának szerzője, nem köz elmejű nevezetes túdós ember: valósággal nagy betsületére válik az a Magyar nemzetnek, hogy *Fagarasi Pap*

Jó'sef Uram, Maros-Vásár-helyenn Filosofiát tanító Professor, már harmad ízbenn, s ugyan harmadik Tudománybéli Társaságtól emlékeztető pénzt véve. Közelebbről való nyerése egygy nagy ezüst pénz, mellyet adott az *Hárlem*ben nem régen fel-állíttatott *Theologica Societas,* melly-is magát nevezi *Teylerianá*nak, *Teyler* nevű Uri emberről, a ki ennek fenn-tartására költséget rendelt. Ezen jutalomra pedig méltónak ítéltetett ím e következendő kérdésre válaszoló remek-írásáért: „Meg lehet-é bizonyítani, hogy a világ igazgatására nézve vagyon *különös* Isteni *gond-viselés,* melly nem *közönségestől külömbözö* vólna; ha vagyon, lehet-é annak ollyan jeleit fel-találni, mellyek által annak tselekedetei, ama közönséges gond-viseléstől véghez vitt dolgoktól meg-külömböztettethessenek?" Utánna vólt még ez-is vetve: „A különös Isteni gond-viselésenn azt értjük, melly által olly dolgok mennek véghez, a mellyek a közönséges rend-szabásokként, mellyek szerént az egész világ igazgattatik, meg-nem lennének; a mellyek mind-azáltal tsuda-tételeknek nem tartattathatnak, avagy-tsak azoknak nem látszanak." – Elóbbi jutalom-nyerését, mellyre a Berlini Túdós Társaság méltónak ítélte, már hírré tettem a tavalyi levelekbenn. Az első pedig, úgy emlékezem, hogy a *Legatum Stolpianum* nevezetű Hollándiai Fundátzióból való vólt. – Meg-kell azt vallani, hogy *Fagarasi* Uram, mint nagy elméjű Túdós ember, igen szerentsés, a mélységes igazságoknak meg-fejtegetésébenn.

134 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1781. augusztus 9.

Ítélet Bardóc szék és Csík szék egyes falvainak határkérdésekben folytatott pereskedésében. Híradás Henter Ádám főkirálybíró haláláról.

„Nemes *Bardotz*-Szék és *Csík*-Székbéli némelly faluk között sok időtől fogva vólt törvényes perlekedés, a két helység között fel-emelkedett Mező-Havasonn és tájékánn lévő határ felett. Kevés napokkal ez előtt végét szakasztották ennek két Királyi Tábla Bírái, u.m. Zágoni *Aranka György* és Szent-Háromsági *Szeredai Kristóf* Urak, kik a Törvény-Székek ítélete szerént határ-halmokat tettenek az hegyek tetejénn. Bardotz-Szék részéről (mellynek hasznára s nyúgodalmára esett az határozás) ezen dologbann sokat és hasznos szorgalmatossággal fáradoztanak; Bibartzfalvi *Osvát Sámuel* Ur, Székbéli Király-Bíró és Testvére *Osvát László* Ur, azon Széknek rendes Nótáriussa, s Tordátfalvi *Fekete Pál* Ur, a fenn-álló Törvényes Táblának Székülője. – Ezen munkának folyása alatt halameg Báró Sepsi-Szent-Iváni *Henter Ádám* Ur, Csík, Gyergyó s Kászon-Székeknek Fő-Király-Bírája, Csík-Szent-Imrei Udvar-házánál."

135 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1781. augusztus 9.

Beszámol a Székelyföld gazdasági ügyeiről: a méhek járásáról, a vetés helyzetéről, az aszályról.

„A Székely-Földönn ez esztendőbenn a méhek igen jól szaporodtanak szép rajzásokkal. Szénával való takarodásra jó idők jártanak. Az aratás most vagyon heves napokonn: de több részeinn tartományunknak kevés búza és rozs gyűl. Széna-is szűkötskén lett a tavaszi szárazság miatt. Zabok és Haritskák jók vagynak."

„Midőn[1] mind Falustól látnók, hogy a szárazság miatt későn esett, és a tavaszi száraztó szelek s hévségek miatt nem tenyészhető ősz-búza vetésekhez tsak igen vékony reménységgel lehetnénk, meg-edgyezénk azonn, a Tavasz elejénn, hogy az Ugarnak edgy darab részét, melly a falu mellett vagyon, fel-fognók, Török-búzával vé-betnők és kertbe vennők, s ekképpen-is élelmünköt szaporítanók. Ugy tselekedénk. De a tavaszi aszályos idő miatt kevés Török-Búzánk (Tengerink) kele-ki, úgy hogy kapálásra méltónak nem ítélők. Mindazáltal munkánk igen szép haszonra kele. Mert azon bé-vetett földeink tavalyi esztendőbenn Haritskával (Tatárkával) termettek lévén; az akkor el-húllott magok (noha sertések és egyéb barmok éltenek a tarlónn aratás utánn) olly bővön és szépen ki-kőltenek a Török-búzával el-magozott szántásokbann, mintha leg-jobb szántó-vető embereknek kezeik által hintettettek vólna azokba. Tetszett azért nékem, és azonnal mindeneknek, hogy az önként kőlt haritskát ki-ne szántsuk; né talám meg-fogja Isten terméssel áldani. Ugy-is lett, és ma olly szép termése vagyon, a minéműt leg-jobb időbenn kell kívánni. Ennek aratása idejében lészen, mint a rend szerént vetett haritskáknak (minthogy földjének fel-szántatása-is Sz. György Havának végénn esett; holott mi az haritskát Sz. Iván havának eleinn szoktuk el-vetni, hogy szemzésé (kötésé)nek ideje ne essék a leg-hevesebb nyári napokra, mellyek a virágot gyakorta igen el-sütik, és a termésnek bővségét el-rontják): Melly meg-lévén, a földet fel-szántjuk, néhány napokonn a nap melegétől meg-süttetni engedjük, és azontul őszi ro's'sal el-vetjük."

136 A Haarlemi Tudós Társaság Benkő Józsefnak
Haarlem, 1781. szeptember 5.

A Tudós Társaság oklevelet állít ki arról, hogy Benkőt tagjai sorába választotta.

Societas Scientiarum Hollandiae, quae est instituta Harlemi, universis, qui has Litteras videbunt, legent vel audient Salutem dicit.

Quemadmodum summus noster scopus est, ut Artes, Scientiaeque utiles in chara nostra Patria floreant, et alantur; sic etiam bene intelligimus, quam utile sit, ut Viri Docti, qui consilio suo et labore bono huic scopo prodesse possunt, valut membra (Leden) in hanc Societatem adsumantur.

Hanc ergo ob rationem 21 maji anni 1781 Reverendum ac Doctissimum Dominum Josephum Benkő, Verbi Divini Ministrum in Ecclesia Reformata, quae est Közép-Ajtae, etc. etc. Membrum (consocium) petivimus, et summa cum voluptate ejus propensionem, quod nobis invitantibus hujus Societatis Membrum esset, audivimus; eo magis, quod non solum de bono ejus scopo, sed etiam de probata Eruditione, certiores facti sumus plenissime, ac de ejus Sedulitate industriaque omnia fausta speramus.

In manifestum Signum Ejus adsumtionis, tamquam consocii hujus Societatis, Domino supra memorato hasce litteras patentes tradidimus, plane bene sperantes de ejus optimo consilio et auxilio, enixeque Deum rogantes, ut Personae huic ejusque lab[ori] benedicat. Dedimus Harlemi 5ta Septembris Anno 1781. Nomine totius Societatis subscripsimusque et Sigillo Solito confirmavimus.

L.S. Praesidens C. A. van Sypesteyse
Secretarius C. C. H. van der Aa

Leges Societatis,[1] Belgica itidem lingua exaratae et typis mandatae, constant 12 foliis in 8ve quas, una cum Diplomate, Dominus Secretarius transmisit penes honestissimas suas Litteras.

[A pecsét körirata:]

Deo et Patriae. Sig[illum] Societ[atis] Scien[tiarum] Batavo-Harlemens[is].

137 Benkő József Molnár Jánosnak
Középajta, 1781. szeptember 18.

Beszámol arról, hogy Nomina vegetabilium című műve román nyelvű anyagának összegyűjtésében kik voltak segítségére.

A Tudósításban az Író, kinek dícséretes más illy munkája az első Szakaszban találtatik,[1] elé-adja igyekezetének okát: mert az Oláhság igen isméri a füveket s azokat haszonra fordítván, más nemzeteket fellül halad. E nevek öszve-szedésében segítője volt Molnár Ádám nevezetes Orvos Doktor; ki Brassóban végzé életét 1780-ban, minekutánna majd 20. esztendeig viselte az Orvosi hivatalt Bukeresten Havas al-földön. Egyéb segíttői: Mauks Tóbiás Kolozsvári nagy nevű Patikáros Úr, Weisskircher, Langedorf és Birk Brassói Patikáros Urak. NB. az Oláh s betű = sch, v = w. Tétettek ide olly Magyar szózatok-is, mellyek az elébbenyi munkában el-hagyattak, Adatott ez a Tudósítás Közép-Ajtán, 1781-ben Septemb. 18-dik napján.

138 Benkő József Koppi Károlynak
Nagyenyed, 1781. október 16.

Könyveket küld vissza, beszámol művei helyzetéről, további terveiről. Közli, hogy a Históriás Szekrény előszavában Koppit, Pataki Sámuelt és Cornidest nevezi meg a mű értelmi szerzőinek, mozgatóinak. A Milkovia példányait csak most hozzák Bécsből.

Reverendo Patri CAROLO KOPPI Josephus Benkő Salutem.

Litteras TVAS, mi Fautor Optime, una cum adjunctis scriptis, a Domino Csoma emerito jurista,[1] accepi singulari cum voluptate. Interim, accepimus singulorum tractuum Helveticae Confessionis seniores et notarii mandatum superiorum, cujus virtute huc Enyedinum citato itinere convenire debuimus. Jam ergo defatigatio ex molesto itinere, et variae occupationes, vetant scribere.

P. WAGNERI *Analecta Scepusii* 3 Tomis (4tus enim, qui primus est ordine, traditus mihi fuerat minime: utinam tradi posset!) remitto cum devota gratiarum actione.[2] Adhibui curam, ne detrimentum aliquod et maculam paterentur. *Mandata Regia*[3] non secus, ac *Prayi* Hierarchia[4] et quaedam *Msta*, quae nuper expertieram, hac occasione reddere nequeo, redditurus alia opportunitate.

Labores mei diebus aestivis fuere circa reliquos Transsilvaniae meae tomos edendos.[5] Mense superiore concinnavi tomum primum Collectionis Hungaricorum Instrumentorum ad *Histor*iam Transsilvanicam, sub titulo: *Erdélyi* HISTÓRIÁS SZEKRÉNY. Tomum hunc, ubi domum rediero, mittam ad censuram Cibiniensem. Hoc istud est institutum, quo (ut a me audiveras) singulis annis, singuli tomi, si Superi faveant, edentur. Quod tardius, quam velles, opus progrediatur, in causa

est defectus argenti, quo sine manibus librariorum uti nequeo. Utinam haberemus benefactores, quorum ope boni conatus promoverentur.

Praefatione dicti operis *Historiás Szekrény*, declaratum est, (id quod feras, rogo, animo quieto) *P. Koppium*, D. *Sam. Patakium* atque *D. Kornides*ium esse, quibus hoc institutum debeatur; quique progressum operis suis e supellectilibus litterariis provehant. Da proinde operam, ut varia scripta hinc inde colligas.

Exempla *Milkoviae* meae Vienna nunc feruntur Claudiopolim versus: jam etiam scripsi Dno Kaprontzai typographo Claudiaco, amico sincero, Tibi ut ex iis reddat promissum. Vale Vir Magne, et fave. Dabam Nagy-Enyedini 1781. 16. Octobris.

139 Benkő József Koppi Károlynak
Nagyenyed, 1781. október [?]

Néhány soros levél kíséretében megküldi Wagner Analecta című művét.

140 Benkő József Jósa Györgynek
Középajta, 1781. november 3.

Különféle történeti adatokat kér a címzettől.

141 Benkő József Kendeffi Eleknek
Hídvég, 1781. november 10.

Támogatást kér Petki István udvarbíró és Andrád Sámuel, akkoriban Bécsbe készülő orvostanhallgató számára.

Méltóságos Groff Consiliarius Ur, Kegyelmes Patronus Uram!

Illetlenül kell írnom, házamon és iró szerszámomon kívül lévén: de Nsgd Kegyes Grátiájában bizom az engedelem aránt. El-jöttem ide Hidvégire, és bizonnyal meg-tudtam, hogy semmit azon jó gazdaságra tartozó virtussaiból bé nem hagyott, sőt azokat nevelte, Petki István Uram. Groff Mikó Pálné Aszszony Ő Nsga itteni Udvarbírája, melyekről Ő Kglmét bátorkodtam vala meg-dítsérni, midőn Fel-Gyógyon oly jó Gazdáról való tudakozását értettem vala Nagyságodnak, a' ki az HúnyadVármegyei Dominiumnak Gondviselőjéül alkalmas lehetne. E' józan, kevélységből nem tselekedő, de a' betsületet szerető 's kereső, a' Jobbágyokkal szelídűl bánó, de a' jó függést vélek meg-tartó, a' mit maga meg-tselekedhetik, azt másra nem bizó, Belső Szólnok Vármegyei Nemes Ember, még eddig Feleség nélkül való. De az az akadály vagyon, hogy itten szolgálatjának esztendeje Szent-György napkor telik-ki. Ha így nem vólna, el-menne oly helyre, mint a' Nsgd Mlgs Udvara, igen örömest; jóllehet itt Mlgs Groff Mikó Ferentz Ur hóltig kivánná maradását, a' mint akaratját jelentette. Ezután is, tudom esik vacantia valamelyik Jószágában Nsgdnak: vélem, hogy méltó leszen erről az Emberről meg-emlékezni; a' ki nem valami nagyot mutató személyében, de jó gazda minden tselekedeteiben.

E' mellett alázatoson könyörgök Nagyságodnak, méltóztassék ezen Levelemet meg-vívó Jó Barátomhoz Kegyelmességét mútatni, u. m. Andrád Sámuel Uramhoz, hogy Medicinára való szándékában elő-menetelt vehessen. Igérete 's Assecuratioja vagyon Ő Kglmének Tszls Püspök Uramnakis, hogy a' Bétsi Goldbergiana Fundatiora mást nem commendal, de erre az is kívántatnék, hogy

a' Kolosvári Cath. Universitasban adhatna Censurát, melynek véghez vitele Nagyságodnál igen könnyen áll.

Oly roszszak vóltak az Académiákról mostanság lejött Magyarok, hogy az én *Milkoviám* exemplárjait Bétsből le nem hozták, nemis tudom mikor hozathatom le. De ha Levelem Procurator Teleki Uramat ott találja, bizom, hogy Nagyságod számára, sőt nékem is hoz vagy egy párt. Méltóztassék Nsgd el-sietett Irásomnak botsánatot adni. Én pedig továbbra is magamat Nagyságod Kűlönös Kegyelmességébe ajánlván, vagyok örökös tisztelettel

Méltóságos Groff Consiliarius Ur
Nagyságodnak

alázatos szolgája,
jótéteményesse Benkő Jósef m. k.

Hidvégén 1781. 10. Nov.

[A levélre írva:]

Petki Uram Collegiumban nem sokat tanúlt, de a' Gazdaságban való tudománya tsak ki pótolja

142 Cornides Dániel Benkő Józsefnak
Marosvásárhely, 1781. november 11.

Értesíti, hogy egy kezébe került régi levél szerint egy német kiadó a dákokkal foglalkozó történelmi művekből gyűjteményt készült kiadni, s közli mindazt, amit megtudott e sorozatról; többek között egészében ismerteti a Dacia Antiqua című kiadvány tervezetét. Ugyanez a kiadó tervbe vette Korvin Mátyás életének közreadását is.

Plurimum Venerando, Clarissimo, ac Doctissimo Viro, Iosepho Benkō Salutem Plurimam Dicit Daniel Cornides.

Fidem, quam tibi Enyedini obstrinxeram, liberaturus, mitto nunc Wagneri Historiam Iosephi I. Imperatoris quam rogo, ut eo accipias animo, quo abs me proficiscitur.[1] In posterum etiam, si quacunque in re tibi gratificari potero, faciam id sane perquam lubenter. Tomum ms. rerum Transilvanicarum, cum apud nos esses M. Vásárhelyini, non perlustrasse te, est profecto, quod doleam, cum is prae caeteris omnibus instituto tvo apprime inserviturus erat. Continet is Procerum Transilvaniae epistolas, in maximi momenti negotiis publicis sermone Hungarico scriptas, dignissimas proinde, quae una cum Ephemeridibus tvis Transilvanicis,[2] et aliis opusculis fugientibus, lucem conspiciant publicam. Sed iam rem audi, quae tuam attentionem meretur quam maxime. Nimirum incidi nuperrime, quum forte volumina mea mss. excuterem, in Friderici Wilhelmi de Sommersberg, celebris illius Scriptorum rerum Silesiacarum Editoris, epistolam ad Kölesérium nostrum datam, in qua eum certiorem reddit de sua *Dacia Antiqua* et de sua Collectione Scriptorum rerum Dacicarum proxime typis vulganda. Conspectum Operis confecti, quem cum Köleserio communicat, una cum parte aliqua epistolae Sommersbergianae, hic adscribam. En illum:

DACIA ANTIQVA.

Sectio I. Dacia ante Augustum.
Caput 1) Geographia veteris Daciae.
2) Urbes, Fluvii, et Saltus Dacorum.
3) Gentes Dacorum.
4) Mores, Sacra, et Arma Dacorum.
5) Dacia ante Alexandrum Magnum.

6) Philippi et Alexandri expeditio in Triballos.
7) Sarmis Rex[3] ex nummo.
8) Daci in Bello Mithridatico.
9) Daci in Bellis Civilibus.
10) Cotis Daciae Rex.
11) Augusti in Dacias expeditio.
12) De exilio et tumulo Ovidii.
13) Ara Dianae Tauricae.

Sectio II. Dacia antiqua ab Augusto ad Trajanum.

Caput 1) Dacia ab Augusto ad Domitianum usque.
2) Domitianus contra Dacos.
3) Decebalus Daciae Rex.

Sectio III. Trajanus Dacicus.

Caput 1) Prior ejus in Daciam expeditio.
2) Altera.
3) Pons Trajani.
4) Columna Trajani.
5) Monumenta alia: Coloniae, Aquae ductus etc.
6) Inscriptiones ob hanc victoriam actae.
7) Nummi ob Daciam subactam cusi.

Sectio IV. Fata Daciae ad destructum usque Orientis Imperium.

Caput 1) Fata Daciae a Trajano ad Gallienum usque.
2) Fata Daciae inter migrationes gentium.

„Et huc usque confectum opus est, cui pauca desunt ordine historico jungenda, votis demum pro salute Caroli Augusti[4] Victoris finiendum. Dissertationum Scriptorumque, quibus Volumen constabit, numerum rectum dare nondum possum. Jam II. congessi, ex quibus sunt: *Zamosii* Analecta Antiquitatum Dacicarum, ex editione Patavina, cum notis; *Opitii* Sarmaticarum Liber[5], cum notis Manuscriptis; *Inscriptiones Gruteri*[6] emendatae; *Alphonsi Ciaeconii* Historia utriusque belli Dacici;[7] *Gebaueri* de nummis et gemmis in Transilvania inventis Dissertatio; *Trilleri* Theologiae Doctoris de re herbaria veterum Dacorum, Liber singularis;[8] *Schurtzfleischii* de Transilvaniae Lemmata etc. Neque desunt, qui prelo subjiciendum Volumen petunt, sed terminum lucem publicam aspiciendi, in nundinas vernales Anni MDCCXXIII, si Deus Ter Optimus Maximus vitam concesserit, prorogaui, interea cum amicis de iis sollicitus, quae amplitudinem conatui meo possint adferre" etc. Idem Sommersbergius vitam Matthiae Corvini e diplomatibus maximam partem ineditis, composuit, ut ipsemet testatur Scriptorum rerum Silesiacarum Tom. II. pag. 337. nota his verbis: „Res Matthiae Corvini gestas ab obitu Ladislai Regis[9] ad annum usque 1490. quo ipse sublatus est Matthias, continua Diplomatum maximam partem adhuc ineditorum, et Annalium MSStorum fide, lingua vernacula libro sungulari adhuc inedito confeci: dignum enim et operae pretium visum, diversissima fata mirari, quae Ladislaum Regem Juvenem e Thalami aditu in Tumulum: Matthias Juvenem ex Carcere, quo capitale supplicium innocens expectabat, ad Regnum Hungariae vocabat". Vtinam, utinam nobis utrisque contingeret esse tam felicibus, ut opus utrumque, memorata nempe Matthiae Corvini vita, et Dacia antiqua, per nos in lucem protraheretur! Sed haec pia sunt desideria, optatum fortassis nunquam habitura effectum. TVVM est, Vir Celeberrime, dare operam, ut, ubinam nunc MSS. Sommersbergiana delitescant, rescias. Trilleri in primis de

re herbaria veterum Dacorum Liber singularis, quem editum esse non abs re suspicor, TVAM, quam moliris, Floram Transilvanicam, heu! quam exornaret! Tempore excludor, quo minus nunc plura addam. Vale igitur, Vir Clarissime, meque, quod facis, mutuum amare perge! Scribebam M. Vásárhelyini, ipso S. Martini die, 1781.

A Clarissimo Koppio nostro nihil adhuc accepi responsionis ad nuperas meas prolixissimas Litteras. Numquid absens est, aut, quod nolim, morbo impeditus? Quum Wagnerum acceperis, fac me, quaeso, de ea re certiorem. Litteris vero istis festinantissime scriptis, dabis, quam TVA spondet humanitas, veniam. Vale iterum!

143 Benkő József Koppi Károlynak
Középajta, 1781. november 13.

Beszámol újabb kutatásairól, küldi *Téli bokréta* című művét. Közli, hogy írni akar egy román népszokásról. Támogatást kér Andrád Sámuel részére.

Reverendo Patri Carolo Koppi, Historiarum Professori Regio longe Celeberrimo, Salutem Dicit Iosephus Benkő.

Enyedino scripseram Tibi, Vir Celeberrime, duas tresve lineas, quas, una cum *Analectis Wagnerianis* accepisse, non multum dubito. Eodem itinere Enyedensi incidi in duos Historicos Hungarico idiomate res gestas narrantes, quorum alter est *Stephanus Enyedi,*[1] civitatis Nagy-Bányensis olim Notarius, qui descripsit cumprimis expeditionem infaustam Georgii II. Rákóczi in Poloniam; constat pag. 252. in 4to. Alter est, cum titulo operis: *Első Leopoldus és Mahumet negyedik, két Császárok között lött Magyar és Török hadakozásoknak Historiája. Szöröztetett Árgentoratumi Andtler Hendric János által*[2], philyris constat 8. Horum nec fama antehac mihi audita. Scripseram forte (non enim sum hujus memor) Enyedino, Tomum primum Minorum Scriptorum Hungaricorum, et variarum collectionum lingva vernacula exaraturum, ut Epistolarum, Diariorum cet. esse ad prelum jam paratum, sub titulo: *Erdélyi Historiás Szekrény,* quem propediem mittam etiam Claudiopolim. *P. Koppi,* Cl. *Sam. Pataki* Medicinae Doctor et Cl. *Dan. Cornides,* proponuntur in Generali Praefatione, et passim deinde, qui huic collectioni opem ferent. Nunc prelo adparo, ex adcuratissimo exemplo, Joannis Bethlen Continuationem; item, horis nocturnis scriptito *Historiam Michaelis Cserei,* ex autographo: haec ea est, quam Tibi ad describendum nuper promiseram.

Exempla *Milkoviae* meae Vienna nondum sunt adlata, nec scio, quando adferentur: commoda si Tibi occasio se offerat, promissum Tibi unum, vi schedae a me datae (dedisse enim probe forsan memini), adferendum, si placet, jubebis. Alioquin vero, post longam licet moram, a me accipies. Nunc Tibi mitto Opusculum botanicum, *Téli Bokréta* inscriptum,[3] quod accipies a Domino Kaprontzai Typographo, mihi Dilectissimo. Si videre cupias, apud eumdem ad legendum reperies, copiam translatam Diplomatis Scientiarum Societatis Batavo-Harlemensis, cujus virtute membris ejusdem Almae Societatis me adscriptum comperies.

Intendo concinnare opusculum, *Hungarico Magazino* inserendum, de *Cserbu,* alias *Turka* Valachorum nostrorum:[4] quid censes de origine hujus instituti. Nonne hoc vetatur in Lege Codicis Theodosiani,[5] in verbis: *Ludere cervolo?* Utinam bonam aliquam hujus loci explanationem e Libraria Vestra supellectili posses et

velles mihi communicare. Rogo, insuper, transmitte mihi *seriem*, brevem illam apud Te mihi visam, *Tributorum et Donorum*, quae Steph. Bocskai, Transsilvaniae Princeps, miserat ad Portam Ottomannicam.[6]

Samuel Andrád, Primarius Gymnasii Nagy-Enyedensis togatus optimae indolis, nisi spe excidat, Vestra in Universitate censuram subiturus est, pro adipiscenda Viennae Fundatione Goldbergiana, Transsilvano Medicinae Studioso destinata: id si fiat, ut eum, qui multum me in collectionibus botanicis adjuvit, variisque officii generibus erga me functus est, ad subeundam feliciter censuram, et reportandam laudem, tribus saltem verbis inviare atque commendare velis, etiam atque etiam rogo.

Quid habes novi? Eheu, Studiorum Norma – – – – – – – Habe ex me: Prodiit Viennae typis Kurzbeckianis hoc anno, forma 8va, plagulis 9. liber, sub titulo: *Beyträge zur Schilderung*. Episcopus Catholicus ejus Auctor dicitur.[7] Opus hoc Protestantibus mirum in modum placet: dignum, quod legatur etiam in Transsilvania. Vale mi Fautor Maxime. Vale mi Koppi aetatem Venerande summeque Diligende, iterum atque iterum Vale. Dabam Közép-Ajtae 1781. 13. Nov.

144 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1781. november 26.

Visszaküldi a nála lévő könyvek egy részét, a többit ígéri. Felajánlja, hogy másolatot készíttet Enyedi István történeti művéről.

Méltóságos R. Sz. B. Groff Consiliarius Ur, Kegyelmes Nagy Patronus Uram!

Szégyenlve bátorkodom írni Levelemet, a' nagy háládatlanság miatt, hogy ily sok Hetektől fogva ebbéli valóságos kötelességemet el-múlattam: holott erre kűlönös tartozásom vala, mint a' Nagyságod nálam lévő könyveire, mind pedig nékem parantsoltatott holmi dolgokra nézve. Méltóztassék Nagyságod meg-botsátani.

A' *Mikó Ferentz* Históriáját, melyel két nap a' magamét öszve-olvastam, és a' ritka *editioju Zamosiust*, melyet igen meg-kimélve forgattam, mostan bizony jó alkalmatosságon, jól is bé-tsinálva küldöm, alázatos köszönettel. Az Isten áldása 's kűlönös őrizete légyen a' Nagyságod ritka Könyves-Házán, és adjon nemzetről nemzetre oly Méltóságos Maradékokat Nsgdnak, a' kik ezt a' nagy Jószágot meg-betsülleni, 's Nagyságod ebbéli institutumát követni tudják; e' mellett pedig a' könyv nélkül valóknak jó igyekezetét is, mint Nagyságod az én tsekély szándékaimat, elő-segítsék.

Bethlen János Historiáját is ezen az Héten haza fogom küldeni Köpetzfalvának Szebenbe menő Expressussaitól. Mind ezeket rég haza küldöttem vólna, ha az el-mult Nyarat és Őszt kűlömbkűlömb helyekre való útazásra nem kellett vólna fordítanom. Tsak alig, ha a' Bethlen Janos igaz *autographumát* jó pénzért Nagyságodnak nem keritjük: de ez igen nagy titok attól, a' kitől függ a' meg-nyerés.

Vagyon é Nagyságodnak *Enyedi István* Nagy Bányai hajdon Notarius Magyar nyelven való Historiája, *II. Rákótzi, Rhédei* 's *Bartsai* Fejedelmek idejére? E' talám nints tudva még a' Tudósoknál. Én nem rég találtam rea, 's most íratom. Ha nintsen, méltóztassék Nsgd írni róla 's én Januariusra le-íratom és ki-küldöm; 252. paginákból áll in 4to.

Bethlen János Historiája haza küldésével egyebekről is bátorkodom írni; maradvan az alatt és örökké
Méltóságos R. Sz. B. Groff Consiliarius Ur
Nagyságodnak
Gratiájába ajánlott
Közép-Ajtán 1781.
alázatos szolgája
26. Nov.
Benkő Jósef.

145 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1781. november 28.

Könyvek cseréjéről ír, a beszerzési lehetőségekről, felajánlja szolgálatait régi történeti munkák lemásoltatására. Egyben beszámol saját munkáiról is, s hírt ad a legfrissebb könyvújdonságokról.

Méltóságos R. Sz. B. Gróff Consiliarius Ur, Kegyelmes Patronus Uram!

Három napokkal ez előtt írt Levelemben, melyel együtt *Mikó Ferentz* Historiáját, és *Zamosiust*, Nsgdnak haza küldöttem, fogadom vala, hogy *Betlen János* Históriáját is mostan ki-küldöm. Eléggé valék rajta, hogy úgy tselekedjem, de öszve-olvasását teljességgel el nem végezhetém; még mintegy 24. óra kivántatván nékie. Méltóztassék tudni Nsgod, hogy én nem magamért tartóztatom annyira, mint, hogy a' nálam lévőből a' Nsgd exemplárját néhol (mert nintsen sok hibája) jobbitsam, néhol pótoljam, és ezzel Nsgdnak tartozó alázatos háládatosságomot bizonyitsam. p.o. tsak leg-elől is, igy kezdődik: *Interrupti initium Operis mihi excessus e Tran[ssilva]nia Kutsugh Mehmet Passa erat.* Hibás; és a' nálam valóból igy jobbitám: *Passae erit.* A' kilentzedik pagínán nem valának ezek a' szók: *rebus semper se immiscentem;* de üres hely vólt néki hagyva, azért én ki-potoltam, 's a' t. Azonban oly tsinoson bánok a' könyvel, hogy Nsgd ellen ne vétsek benne.

Mihelyen még jó és bizonyos alkalmatosság adódik, haza küldeni el nem múlatom, egyebekkel együtt.

Tsudálhatja Nsgod, mint nem tselekedtem semmit a' magamra Sáromberkén fogadott dolgokban. De tselekednem nem lehetett. Mert

1. Én *Schaeseus* aránt szóllottam Tszls Esperest *Keresztes Máté* Urammal a' Széki Synodusban, 's félig való igéretet tett is; de Ő Kglme ugyan ott reám igen megharagudván az 3Széki Ecclesiastica Communitást illető némely dolgokért, azután együtt beszédesek nem vóltunk; ha tsak Nagyságodnak a' Könyvet elnem küldötte. Ott a' Könyv bizonnyal meg-vagyon.

2. A' Parajdi Ref. Papnál, *Málnási Gábor* Uramnál lévő *Visolyi Bibliának* Mlgs Consil. Groffné Asszony Ő Nsga számára való meg-szerzése felől, Udvarhelyre Tszls Professor *Kis Gergely Uram*nak kétszeris irtam, köszöntvén az Aszszony Ő Nsga szavával: de nem tudom, véghez vitte é, vagy nem; mert nékem (szokása ellen) nem válaszolt, melyet betegeskedésének tulajdonítottam.

3. *Pancratius Mihály* Munkátskáját[1], melyről parantsolt vólt Nsgod, soha senki szorgalmatosabban nem keresheti, mint én: de nem találhattam; vólt Brassóban a' *Seileri*[2] Könyvek között, de még nyomába nem akadhattam, ki kezére bírt légyen az. Ezek az én panaszaim.

Az Aszszony Ő Nagysága számára *Magyar Könyv*et szerezni igen is igyekezném; de nem tudom mit, Catalogus nélkül: instálok azért Ő Nsgának, hogy az igért Könyvei Catalogussát velem közölni méltóztassék, és alázatos kötelességgel szolgálok. Ő Nsgának mostan bátorkodom egy *Téli Bokrétát* küldeni.

Első Levelemben jelentém, ha parantsol é Nsgod *Enyedi István* Historiájának le-íratása felől. Most jelentem, hogy akadott kezemre ilyen titulusu, 's mintegy 8. árkusból álló Irás is: *Első Leopoldus, és Mahumet negyedik, két Császárok között*

lött Magyar és Török hadakozásoknak Historiája. Szereztetett Árgentoratumi Andtler Hendric János által. Ha parantsolni méltóztatik Nsgd, szivesen le-iratom. Úgy vélem, hogy e' forditás, mert ilyen historiának titulussát láttam Francziául.[3] Kár, hogy világost nem tudok írni.

Milkoviám exemplárjaiból négynél többet hozatni nem tudtam (mert az háládatlan Academicusok le nem hozták), és azokból sem hagytam magamnak, reménlvén, hogy hamar többeket kapok. Ebben ez a' sajnálkozásom, hogy a' mint *Kassai Mihály* Medicinae Studiosus Uram Leveléből gyanithatom, Nagyságod nem fogta el-hozatni Bétsből az exemplárt, melyre bátorkodtam vólt tzédulát adni. Én pedig azt akartam vólna, hogy Nsgdhoz jusson Erdélyben leg-elébbszer. Már Procurator Teleki Úr fog lehozni egy nehányat, mikor Bétsből le-jövénd.

Most a' *Transsilvaniám* Continuatioja körül forgolodom. Az *Erdélyi Historiás Szekrény*nek is első Tomussát, melybe bé-menendő némely *Diariumok*at méltóztatott vala Nsgtok Sáromberken meg-szemlélni, el-készitettem. *Imago Specuum Tran[ssilva]niae* titulusu Dissertatiomat, Belgára forditva, ki adta az Hárlemi Eruditor[um] Societas, mely engemis Tagjai közzé venni, 's arról Diplomát és a' Törvényeket el-küldeni méltóztatott.[4] Az Ur Isten a' Nsgtok életét egésséggel ékesitse! Ismét hamar bátorkodom irni. Magamat Nsgtok Kegyelmességébe ajánlván, vagyok

Mlgs R. Sz. B. Groff Consiliarius Ur,
Kegyelmes Patronus Uram, Nsgdnak

alázatos szolgája
Benkő Jósef.

Közép-Ajtán 1781. 28. Nov.

Tsak mostanság jött ki Bétsben, BENEDICTI CETTO *Clerici Regularis e Scholis Piis, de Sinensium* IMPOSTURIS DISSERTATIO.[5] Hatalmas munka. A' Jesuiták tsalárdságait fedezgeti. Sok veszekedést szerez ez, a' Tudósok között. Ugyan dolgoznak is már ellene. Méltó ez (mely is *Pars* V.), és több Dissertatioi *Cetto*nak, hogy a' Nsgd Könyv-házában helyet találjanak; ha még nintsenek.

146 Benkő József Van der Aanak
Középajta, 1781. december 18.

Köszöni a címzett levelét, jóságát, jó egészséget kíván neki s ígéri, hogy Bécsben megjelent könyveit megküldi a Társaságnak.

Vir maxime Venerande atque Clarissime, Domine Fautor mihi aeterne Colende!

Literas TVAS. 5. Septembris Harlemi scriptas, illas auro mihi cariores, simul cum omnibus adnexis, Diplomate, videlicet, quo Alma Societas Vestra, indignum me tali honore, sibi Membrum cooptare dignata est, *Legibus* item ejusdem Societatis, et Problematibus, multo quidem serius, ac destinaveras, propter diuturnam absentiam meam, accepi; at tanto cum gaudio, quam quod omnium sub sole solet esse maximum. Pro his profecto singulis, tantas me TIBI gratias debere sincere agnosco, quantas nunquam agere, nedum referre queam. TVA enim singularis in me pietas, et auctoritas apud Inclitam Societatem, effecit, ut eximio sodalitate *Batavo-Harlemensi* gloriari mihi liceret. DEVS, cujus Numine Eruditae eidem Societati ab Actis, et ornamento es, det TIBI annos, servetque felicem ac incolumen, quo aliis etiam de republica literaria aliquid mereri studentibus admovere stimulos honoris possis diutissime. Ego vero, quas ornare non valebe, partes meas, lucubrationibus saltem, benigno Illustris Vestrae

Societatis examini submittendis, favente Numine, tueri summa semper studio conabor. Exempla Opusculorum meorum, Viennae Austriae excusorum, quae in tempore Hungaris nostris ad oras Hollandicas profectis commendare, ob facta tum itinera mea, nequivi, tam pro TE Fautore meo Maximo, quam Societate Celeberrima, occasione adfutura certo transmittam. Interea, ac perpetim, singulari me totum favori TVO commendatum ardenter cupio atque perenno, Maxime Venerandi atque

Clarissimi Nominis TVI

Közép-Ajtae 1781.
d. 18. Decembris.

cultor devinctissime
Josephus Benkő m. pr.
Verbi Divini Minister
Reformatus in Ecclesia Közép-Ajtensi
Transilvanorum.

147 Jósa György Benkő Józsefnak
Magyarbölkény, 1781. december 22.

Mentegetőzik a késedelmes válaszért; beszámol saját történészi tevékenységéről, s felajánlja, hogy adatokat küld a címzettnek.

Tiszteletes és elöttemis igen érdemes jó Vram!

Ez Esztendöbeli Szent András Havának 3dik Napján Közép-Ajtáról nekem irni és küldeni nem terheltetett érdemes Levelét Tiszteletes jó Vramnak nagy Betsüllettel de késöre vettem, mert Tordáról rég el jöttem után ottan ottan Tekéntetes Nemes Táblánk általl viszont oda várattatván, mig bizonyossá lett oda mostani nem mehetésem a' Levél ottan várakozott, azhonnatis mehent Tiszteletes Vram érdemes Levele már mostan Kezemre juthatott volna, leg elsö Gondom-is a' lön hogy ezen Nemes Torda Vármegyének felsö Járásabeli Falukat Processualis SzolgaBírák fel oszlott Tartományai szerént való szakaszokban fel jegyezve Tiszteletes Vram kezére juttassam, mivel mind azon általl a' kezembe jött Tiszteletes Vram érdemes Levelének Késedelme miatt-is féltem hogy továbbá az én késedelmem miattis az örökk ditsiretet érdemlö czélja-is Tiszteletes Vramnak ismét késedelmet szenvedhet, ennek eltávoztatására legottan a' Levél vételével a' Faluk Neveinek rendbe jedzéseit a' kévánt mód szerént igen sietve készittvén annak leg elsö jedzésit láttzik hogy nem tisztábban következett rajszolását is e' Levelem mellé zárva el küldöttem,[1] szégyenlve kelletik meg vallanom hogy tisztába irva illik vala azt elküldönem, de mind az idönek megkésett rövidsége mind pedig Hivatalaimat nem kerülhetö szüntelen Véghetetlen mostani terhes Dolgaim arra ez úttal nekem idötskét nem engedtenek mellyekre nézve illyetén hijjánosságomrol Tiszteletes Vramtól bizakodva kérek botsánatot, és e' felett Kérelmemmel jelentem, hogy emlitett irasomnak most igy történt igen szapora sürüsége miatt ha mikben tanálna Tiszteletes Vramnak meg akadása, vagy bövöbb világositttás végett eshető kérdésre illő oka támadis, ne terheltessék a' féléröl engemet tudósittani, Levelét per *M[aros]vásárhellyinum*, SZASZRÉGEN útasittatni, mert hamarább jutand innét Kezembe, és mehent veszem, tellyességgel nem fogom sajnállani sietö Válasz adásomat, és Világosittásait irásomnak, hanem a' mi a' féle Donatiokat és metalis Leveleket illet, azok iránt ha akarnékis, kevessetskét irhatnék, de hogy senkinekis Levelei tartásait az ö Kedve ellen közönségessé ne tegyem, hitlésemet adtam rólla.

Igaz ugyan hogy ennek előtte való Esztendökben mig az véghetetlen Dolgok-

nak mostan nem szűnő terheivel ennyire meg nem terheltettem vala, tsekély szorgalmatosságom által gyüjtöttem bizonyos Munkátskámat *De Rebus memorabilibus Transylvanice,* et de Origine ejus[2], melyben nagyobbara antiqvitasok foglaltatnak, hanem kevés connexiojára annak a' mostani Idövel ereszkedtem alig, mert abban annyéra tapasztaltam kéntelen meg állásomat sok elöttem levő Hivatalombeli veghetetlen Gátlások miatt hogy meg szakasztására már alkalmas rendbe szedett irásomnak végképpen kelleték szállanom, és azért tsak ha az eddig valót jobbanis ki állitthatom Isten segedelmével Praelum alá botsátom már ezután ezt tsak magam.

Ezennel elküldött specificatiom legutolsó Rubricájabeli Possessorok neveiröl, és azok birodalmainak jedzett modgyairól leg kissebbet se kételkedgyék Tiszteletes Vram, mert mindazokat a' szerént jól tudva bizonyoson igaz Lélekkel tudva irtam bátorságos fel vételre, 's több világosittástis tehetek, – ha Tiszteletes Vramnak bövöbb kérdésekre való okai jövendnek, mindezekre, és egyebekre nézveis érdemes Leveleit Tiszteletes Vramnak mindenkor ohajtva várom, az alatt-is méltó Tisztelettel maradván, Tiszteletes jó Vramnak

M[agyar]Bölkény 22a Xbris 1781.

mindenkori kész, és köteles szolgája
Mindszenti Jósa György m. k.
Vice Ispány

148 Teleki Sámuelné Benkő Józsefnak
1781. december [25 előtt]

Egy régi magyar könyvet keres a címzetten, amit ez állítólag Sáromberkére vitt.

149 Kónya Ferenc Benkő Józsefnak
Héderfája, 1781

Adatokat közöl a balavásári papnak járó egyházi adóról.

Ugyan itt nálunk a *Balavásári* papnak járt quarta iránt igen szép confirmatioja vagyon első Apafi Mihály fejedelemnek, a melly az ecclesia ládájában volt mind addig, míg most újra a *Fülelelkiek* elvonták a balavásári papunktól a quartát, a mikoris a mostani fungens oda való pap T. Pécsi Ferenc Uram akarván ezen dolgot a Mélt. Supr[emum] Consistorium által promovéáltatni, néhai G. Lázár János Ur ő Excellentiája kezében adta az említett confirmatiot, a kitőlis lévén T. Pécsi Ferenc ő Kegyelme, hogy a dolog nem promovéáltatnék, midőn kérte volna vissza a megnevezett első Apafi Mihály confirmatioját, azt mondotta, hogy a Méltg. Supr[emum] Consistorium árchivumába bé tette, és ott, mikor szükség lesz reája, mindenkor meg lehet találni.

150 Baló Bálint Benkő Józsefnak
Fogaras, 1781

Adatokat közöl az Ósinka közelében levő régi kolostorról.

Sinkán felyül igenis vagyon egy *Monasteria,* ennek végire mentem ollyan fidedignus úri emberektől, kik benne is voltak, és azt referálják, hogy az, minden részeiből termés kősziklából van kivágva, benn a kősziklában, és így annak

szarvazásos fedele nincsenis. A kivágása mesterséges, és igen munkás, csudára méltó. Az ablakjai hosszan vagynak oldalul olly szorosan kivágva a kősziklából, hogy midőn a kalugerek benne szolgálnak, a napnak vékonyan bésütő sugárai után hordozzák a könyvet, hogy olvasni láthassanak. Ezen monasterium Buccow idéjében meg maradott, de semmi privilegiuma nem esmeretes.

151 Benkő József Cornides Dánielnak
Középajta, 1781

Cornides sajnálkozik, hogy 1783-ban nem ismeri Benkő két évvel korábban írott levelét.

152 Benkő József Pataki Sámuelnak
Középajta, 1781 ősze

Javasolja, hogy Pataki Mózes, Incze Mihály és a levélíró közösen vegyenek botanikai könyveket ifj. Pataki Sámuel számára.

153 Benkő József Batthyány Ignácnak
Középajta, 1782. január 5.

Támogatását kéri, egyben azt a kedvezményt, hogy az Erdélyi Históriás Szekrény című művét csak egy példányban küldhesse be cenzori ellenőrzésre.

Excellentissime, Illustrissime ac Reverendissime Praesul, Domine, Domine mihi Gratiosissime!

Tam sublimes Dignitates, quae munere, et onere suo, solent animos nobilissimos reddere humiles, quam et maxime summa illa ac rarissima eruditio, qua Reverendissimam Vestram Excellentiam ab Altissimo praeditam esse Transsilvania suscipit et admiratur, crearunt audaciam mihi, ut qui frustra, hucusque quidem, conatus sum propria in persona Excellentiam Vestram Cibinii salutare, his nunc literis adirem humillime: quibus oro cumprimis, dignetur Excellentia Vestra, eorum e numero habere me, qui Reverendissimo EJUSDEM Praesulatu Transsilvanico, decus ingens huic Patriae conciliante, toto pectore laetantur et gloriantur; sed simul etiam ex iis, qui libenter in blattas librariae supellectilis, ditissimae illius, Vestrae Excellentiae, transmutari amarent. Spes enim nos alit firmissima, ex amplissima et peculiari illa Literariorum Instrumentorum collectione, lucem rebus Transsilvanicis, quae meae quoque curae sunt quotidianae, exoriri non vulgarem.

Alterum, quod enixissime oro Excellentiam Vestram est, ut exilibus conatibus meis piam opem, opportuno quolibet tempore, pro insigni SUO in rem literariam studio ferre dignetur. Quod quidem in praesenti benigne faciet Excellentia Vestra, si licentiam mihi indulgendam censuerit, quo *primum* Monumentorum historicorum Transsilvaniae, lingva hungarica protestantium *Tomum*, qui *Erdélyi Históriás Szekrény* inscribitur, in unico (bina enim exarare mihi molestissimum ac ferme impossibile est: librariis vero, quae meae infelicitas est habitationis, angustaeque conditionis, destituor) exemplo, ad Censuram publicam admittere dignabitur; altero tandem exemplari e Typographeo eidem Censurae submittendo. Quam quidem gratiam si obtinuero, laetus illico dictum eundem Tomum, qui lucem videre festinat, Inclitae Consurae offerre haud intermittam. Me interim,

meaque studia Benignitati Excellentiae Vestrae obnixe commendo, atque perenno
Reverendissimae Vestrae Excellentiae
devotus cultor, humillimusque servus
Közép-Ajtae, 5. Jan. 1782.

Josephus Benkő m. pr.
Parochus Közép-Ajtensis in sede
Siculicali Miklósvár.

154 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1782. január 7.

Beszámol a szélsőséges időjárásról; a Nemere megölt öt személyt.

„Ezen 1782dik esztendő az híres Nemere-szelének (Nemere nevű havasról neveztetett Nap-keleti szélnek) szörnyű fuvallásával köszönt-bé, melly-is ennek első napján olly kegyetlen hó-fuvataggal ordíta, hogy Kézdi-Vásárhely tájékánn öt személyeket, ezek között pedig két szolgáló leányokat öszve-ölelkezve, ölt-meg: mert reggel és dél feléig tsendes tiszta idő lévén, semmi félelem nem tartóztatta-meg az útra indúlni igyekezőket. A következett éjtszakán egészlen fel-tisztúlván az idő, olly sanyarító hideggel virradott-fel a második nap, hogy az némelly útasoknak füleiket, másoknak kezeiket, lábaikat és egyéb tagjaikat tsípte-meg Három-Széknek tér tartománnyán; mellyről az említett szél az havat tsak-nem mind el-seprette vala, s az őszi Vetéseket a takaródzótól megfosztva tartá mái, ú. m. 7dik napig, mellynek hajnalán és reggelén tsendesebb széllel jött hó bé-fedezé."

155 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1782. január [?]

Beszámol a gabonaárakról, az őszi vetés állapotáról. Dicséri a tengerit és a haricskát, mint amelyek soványabb földön is jó termést hoznak.

„Gabonabéli szúkölködéssel kezdi ez esztendőt földünknek népe. Mert a tiszta Búzának köble ér 4 Német Forintot, harmadfelet a Rozsé, kettőt az Haritskáé: nem drága azonban 9 és 10 Garason köble a Zabnak; mellyből miként lehessen, a tavaly ki-hírlelt Kiszilyen kívúl más jó móddal-is a kenyeret szaporítani, ezutánni túdósításunkra hagyjuk. Nagy jó reménységet mútatnak azonban az őszi búza s rozs vetések, mellyek, valamint Erdélynek minden más részeibenn-is, az egész Székely Földön, kellemetes őszi napok által tenyészeltetvén, igen jól rekedtenekel a télre. Magok a gazda-emberek-is tartománnyainkban minden föld-mivelést illető igyekezetekkel kívánnyák élet-tartási reménységeket támogatni. Mellyre tartozik az, hogy a Török-búzát avagy Tengerit és Haritskát azokonn az határokonn-is, mellyek Erdélynek leg-ridegebb részeiben, ú. m. a Székelységnek némelly végső helyein vagynak, termeszteni igyekezzék. Nem-is kell meg-tsüggedni a Székely Földnek akármelly része eránt-is, hogy a nevezett gabonákat (ki-vévén a leg-kedvetlenebb esztendőket) meg-ne termené. Légyen példa Alsó s Felső *Csík* Székeknek tartományja, melly a legvadann és terméketlenebb helységek közé számláltatik; a' mint ezt a lakósok-is magokkal már el-hitették, a midőn esztendőnként érezik magok terhekkel, miként kelletik kenyereknek nagy

részét külső helységekből keresni (mert soha hírül sem hallották azt régi atyáiktól-is, a mi 1779 és 1780dik esztendőben esett, hogy a bőv gabonát termő Három-Székre Csíkból nagy mértékbenn hordottak búzát, rozsot, árpát) de a közelebb múlt 1781dikben, Csíknak-is a leg-soványabb és vadabb részén, Menaság nevű falu határánn, és ennek-is az Havasok felől való mezején, a midőn más maggal nem érkeztek szántó-földjüket bé-vetni, Haritskát vetettek számoson, mellyet Isten úgy meg-áldott, hogy azon föld, mellybe búza vetés tíz véka eshetett vólna, soványóldalos helyt, két véka haritska vetésből termett 20 köblöt, jó bővön mérve; úgy másoknak-is jó haszonnal. Az-is bizonyos, hogy T. Bánkfalvi Kováts Tamás Uramnál, Al-Csik Széknek nagy érdemű Király-bírájánál, nem csak Török-búzának, hanem Dinnyének-is jó termését lehetett sok jó embereknek kóstolni."

156 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1782. január [?]

Hírt ad arról, hogy a Székelyföldön újra megtiltották a pálinkafőzést. Ismerteti a bor árát.

„Újonnan meg-tíltatott ezekben a tartományokban, hogy se Nemes, se Pap, se pedig Katonák és Jobbágyok, pálinkát főzni ember eledeiére fordítható gabonákból ne mérészeljenek, kemény büntetés alatt. Ez azért, a gabonának néminemű szaporaságára vagyon; a bornak árrát pedig neveli, mellynek-is kupája (közönséges új borról szóllok) öt és hat Póltránn árúltatik, négyenn az-alábbvalója."

157 Benkő József Christian Gottlob Heynének
Középajta, 1782. február 3.

Heyne felkérésére megígéri, hogy magyar és erdélyi történelemmel foglalkozó könyveket szerez a göttingai egyetemi könyvtárnak. A vásárlást és kiküldést Bécsen át kívánja lebonyolítani.

Illustrissimo ac Celeberrimo Viro, Domino Heyne, plenis Honorum atque Officiorum Titulis, Salutem Plurimam Dicit Josephus Benkő, Pastor Ecclesiae Közép-Ajtensis in Transsilvania, et Sodalis Societatis Eruditorum Batavo-Harlemensis.

Schedam Tuam, Illustrissime Domine, cui aliquot Librorum Historicorum nomina illevisti, laetus accepi, simulque voluntatem intellexi, a Charissimo meo Fratre Domino *Francisco Benkő*, apud Vos agente; quod scilicet Insignem Bibliothecam Vestram Libris Historiam Hungariae atque cumprimis Transsilvaniae nostrae complexis auctiorem reddere et ornare sapienter destinaveris. Totus in eo ero, ut votis Tuis devinctus, tam impressos Auctores, quosquos reperire valebo, quam manu exaratos Codices adcurate describendos, Vestris usibus studiose conquiram. Quosdam Impressos imminente statim Vere mittere possem: dum esset locus destinatus, in quo commercium hoc nostrum verti queat. Viennae Austriae figendus is locus erit. Spero, tam pretium Librorum, quam vecturae, lubenter Vos soluturos. Interim, non deerunt mei quoque, et Fratris *Francisci Benkő* animi grati erga eandem Bibliothecam testimonia. De his quo certius convenire possimus, mittam propediem elenchum Librorum, quos comparare debebimus, nisi jam possideantur. Oro veniam deproperatae hujus Schedae, quam decentiori tandem Epistola liberandam promitto. Vale optime, Illustrissime Domine; meque potente Tuo favore prosequere. Etiam atque etiam vale. Dabam Közép-Ajtae die 3. Febr. 1782.

158 Koppi Károly Benkő Józsefnak
Ófehértó, 1782. március 13.

Két naplót és más történeti forrásokat küld a címzettnek.

159 Christian Gottlob Heyne Benkő Józsefnak
Göttingen, 1782. március

Anyagot kér a göttingai Egyetemi Könyvtár számára.

160 Benkő József Pataki Sámuelnak
Középajta, 1782. január–március

Érdeklődik, átadta-e (más iratokkal együtt) Teleki Sámuelnének a keresett régi magyar könyvet.

161 Pataki Sámuel Benkő Józsefnak
Sáromberke, 1782. január–március

Azt állítja, hogy átadta Teleki Sámuel feleségének a keresett régi könyvet.

162 Kendeffi Elek Benkő Józsefnak
1782. április 5.

Tájékoztatja Petki István alkalmazásáról.

163 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1782. április [?]

Az elhunyt Henter Ádám fő királybíró tisztére Sándor László kapott kinevezést; aki korábban táblabíróként tevékenykedett. Beszámoló az őszi vetések helyzetéről és a gabonaárakról.

Csík, Gyergyó és Kászon Székeknek néhai Fő Király-bírája, Báró Sepsi-Szent-Iváni Henter Ádám Ur helyett, azon méltóságos tisztségre. Csík-Szent-Tamási Sándor László Ur emeltetett, ki-is sok esztendőkig azon tartománybann Királyi Perceptorságot és Táblai Bíróságot viselt vala. – Egész Székely Földönn, sőt Erdélynek minden tartományjaibann, az őszi Vetések igen jól teleltenek, vastagon és kellemetesen zöldűlnek. A föld népének ezekhez való jó reménysége okozza, hogy a Gabonának árra mostanság feljebb nem hágott. De alább sem szállott, mint a télenn vala.

164 Benkő József Koppi Károlynak
Középajta, 1782. április 8.

Könyvek beszerzéséről, visszaküldéséről ír. Panaszkodik elszigeteltsége miatt: Cornides valószínűleg Magyarországra távozik, Weszprémivel megszűnt a kapcsolata. Bejelenti lánya születését.

Reverendo Patri Carolo Koppi, Historiarum Professori longe
Celeberrimo, Fautorum suorum Optimo, Salutem Plurimam
Dicit Josephus Benkő.
Litterae Tuae, quas in Hungariam ad Ó Fejértó cum Illustri Comitello Tuo

Dersőffi profecturus, die 18 Martii mihi scripseras, rursus me recrearunt summopere. Quam pie id agis, ut mei multum indigni memor esse soles. Adlata quoque sunt bina *Diaria* Tua, quae jam sunt etiam pro me descripta: metuo tamen de mora eorum apud me fienda; usque enim ad hebdomadam venientis pentecostis nullam mihi, qua remittere queam, opportunitatem suppeditatum iri puto. Tunc vero, simul etiam *Trapoldinum, Genealogicas Tabellas* (quas acceperam; petii tamen a Te alias quoque, quas ex Litteris Tuis Tibi adesse arbitrabar), et aliud *MStum,* Litteras Portae Ottomannicae ad Principes Transsilvaniae, et horum vicissim ad eamdem Aulam Turcicam, in se complexum, reddere Tibi prorsus non negligam. Ignosces interim, de longiori mora. Haec mea est calamitas summa, ut a commercio Tuo, aliorumque Eruditorum adeo sim seclusus. Scripseras nuper *hominem* me *avarissimum,* quod scilicet, rarius scriberem. Hujus nunc rationem commemoravi. Nonne tamen interim accepisti Epistolam meam, cui junxeram schedam de Celeberrimo nostro Cettone? Eruditum hunc Litteris meis salutare cuperem, sed ignoro ejus habitationem, et plenum titulum, nisi a Te, ut in memorata Epistola petieram, edocear. Clarissimus noster Cornides, nostro, Bonorumque omnium amore dignissimus, ubi nunc agat, ipse ego quoque non novi. Amittemus, ut puto, Doctum hunc Virum. Cum suo enim Comite Illustrissimo, quem Caesarea Benignitas Adminstratorem Comitatus Békésiensis esse voluit,[1] in Hungariam procul dubio discedet, rariusque nobis videndi eum occasio dabitur. Nec sic tamen totum amittemus eum. Mirum Clarissimus Weszprimium, cui Tuis ex collectionibus opem collatam non dubito, aliquid ratione Tui neglexisse: cum videam erga plurimos eum esse liberalem et satis gratum. Cum eo mihi amica intercedit necessitudo – – – Egi proxime cum eodem de insigni Bibliotheca Samuelis Kazzai Apothecarii Debrecinensis, rogatus ab Excellentissimo Transsilvaniae Gubernatore. Suam tamen Excellentiam, vix eamdem supellectilem librariam spero coemturam: plurimos siquidem Libros jam possideat, qui ejusdem sint, ac Kazzaiani, editionis, ut hoc quidem ex proximis Excellentiae suae datis ad me Litteras accepi. Plurima in Bibliotheca Kazzaiana sunt Msta optima; insignis etiam Nummorum collectio. Ego sane pueram ex conjuge mea, quae TE multis officiis salutat, obtinui: sed dum sciam libentius Te Patrini officium amplexurum, si Puer nobis nascatur, eo operam conversurum me scias, ut compatris olim honor Tui honorem summum in me derivari concedat. Gaudio mihi est maximo, bene Te valere, postquam valetudinarius quoque fuisses. Vale optime. Vale quam diutissime. Vale mihi. Vale Patriae. Vale orbi erudito. Dabam, immo deproperabam adeo, ut ne perlegere, quae scripsi, valerem, Közép-Ajtae 1782. 8. Aprilis.

165 Benkő József Pataki Sámuelnak
Középajta, 1782. április 9.

Botanikai tárgyú könyvek beszerzéséről, cseréjéről ír; visszaküldi a kölcsönkapott kéziratokat.

Tekintetes és Tiszteletes Doctor Professor Ur, Nagy Fautor Uram!

A mult Őszszel jelentettem volt T. Professor Uramnak, az Humanissimus Intze által, hogy össze-állván, T. Professor Uram kedves Fija ifju Pataky Sámuel Uram számára, T. Professor Pataky Mó'ses Uram, az Humanissimus Intze, és én maga, vennénk meg edgy néhány jó Botanicus könyveket, azokat egymás között osztanók föl, és azután rendre egymásénak is vennök költsönös Hasznát. Azt írta

levelemre az H[umanissimus] Intze, hogy tetszett ez a dolog T. Prof. Uraiméknak. Én azért vétettem Bétsben válogatott jó Botanikusokat, melyeknek Specificatioját oly véggel küldöttem ki Intze Uramnak, hogy Tiszteletes Professor Uraiméknál hordozza el. Valamint tetszik megosztani Kolosvárott, én azon meg-nyugszom. *Gmelin Sibirica Floráját*[1] és Haller *Bibliothecáját*[2] ugyan a Bibliotheca számára kellene meg-venni, mind nagy hasznokért, mind költségesetske voltokért. Tudom, könnyen tud erre T. Prof. Uram fundust szerezni. A mely Botanicusokat én vásároltattam, azok tartattatnak ma legjobbaknak a Botanicának tanulására. Méltóztassék válaszolni T. Professor Uram, hogy a könyveknek Academiákra menők által felküldendő árrokról és lehozatásokról szorgalmatoskodhassam. T. Professor Uram Manuscriptumait már nemsokára haza küldhetem, mert hasznokat szinte kivettem. Az *Erdélyi Históriás Szekrény*be kette Diariumát bé-tettem. Az ilyen Collectióknak kiadására senki engem oly hathatósan nem serkentett, mint T. Professor Uram. Minden esztendőben edgy Tomust kiadhatunk. Már kész az első. Szebenbe akarom küldeni; az honnan is igérte a Püspök Ur ő Excellentiája[3], hogy edgy Manuscriptum exemplum bé-vétetődik a Censurára. Lészen-é s mikor prelum Kolosváratt ennek a Munkának és Continuatiójának? Magyar Országon örömest kinyomtatnák két helyen is. Az ilyeneknek előre való kiadása által készitetik út arra, hogy az Erdélyi História sok szennyeiből kitisztuljon és tökéletesebb légyen. Nem tudhatám meg azt is, ha az 5 Mappák Bétsbe felmenének-é Kurzbecknek. Emendatus Losontzit én nem sokára kiküldhetem Kolosvárra, tsak a mappák ne késnének.

Doctor Weszprémi Úr irja Debreczenből, hogy Biographiájának 3-dik Darabját számomra küldötte T. Prof. Uramhoz; nem kell annak M[aros]Vásárhelyre küldésével fáradni, ha eddig meg nem esett, tsak az Hum[anissimus] Mich[ael]. Intzének kell kezébe adni, s Ő kegyelme Enyed felől könnyen bé-küldheti.

Jelentéseimet, Kéréseimet, és egészében minden dolgaimot eléggé tapasztalt Gratiájába ajánlván, vagyok egész el-köteledzéssel

Tekintetes és Tisztelendő Doctor
Professor Uramnak

alázatos szolgája
Benkő Jósef

Közép-Ajtán 1782. 9. Apr.

166 Molnár János Benkő Józsefnak
Buda, 1782. április 12.

Közli, hogy a pozsonyi nyomdász okozta Benkő művének késedelmes megjelenését; ezzel kapcsolatos tanácsok. Ismerteti saját kiadványát, a Magyar Könyv-házat.

Tiszteletes, Fő rendű 's Tudományu Uram!

Meg ne ütközzék levelem válaszom, igéretem tellyesedése késedelmességén. Nem én vagyok az oka, hogy füszéres munkájinak bé-nyomtatott mássát még nem láttya; han[em] a' Posonyi Könyv-nyomtató. Már (kevés nap héjjával) egy' esztendeje, hogy igérettel táplál. Egy' árkust ki-nyomtatott, tzégér-gyanánt, 's a' többj most-is nála hever munkás-nélkúl. Arra fakadt: eléb azokat kell bé-nyomtatni, mellyek néki kenyeret hoznak az asztalára. Igérje-meg az Úr: hogy (a' mint jelenteni tetszett) 40 példa-irást bé-vészen, 's a' szomszédságban el-oszt, vagy az ő módja-szerént, pénzért ki-taszigál, én illy egy két vévőt öszve-állítván, vegbe-viszem, hogy a' kerék meg-légyen kenyve, 's indúllyon. A' módja ez lészen: tessék Veingandnak Pesti könyv-árúlonak két rendet irni illy titulussal:

(Egregijs Dominis Köppff et Veingand Bibliopolis *Pestini:* DD! Mittite mihi Abbatis et Directoris J[ohannis] Bapt[ist]ae Molnár Librum, qui inscribitur *Magyar Könyv-ház,* qui apud Landererum Posonii imprimitur; mihique scribite, vbi pretium deponendum sit. Audio primo tempore pro tomo vno 30 xfros acceptandos). Irtam tunditlik Fótziusnak nem tilalmas nyomdoka szerént *Magyar Könyv-házat.* Két egész nyaláb készszen-vagyon; az harmadik most készül. Mind meró világi tudományokhoz tartozandó könyvek summája foglaltatik bennek magyarúl; a' többi-kőzt az Urnak fűszéres *egész* munkája-is: az 1ő ugyan az elsőben; a' 2dik az oláh a' 2dikban. Teologiahoz tartozandó egy Könyvet se tevék közikbe; hanem minden egyéb tudományból az olasz, deák, német, frantzia, dánus, ujdoni új Konyvek summáit bőven. Tessék rövédeden 's hamar meg-felelni. Minden jót, 's Isteni teliyes áldást kivánván, maradok

Budán 12. April. 1782.

T. Ur[am] kész szolgája
Molnár J. Béla Kúti Ap[át] Direct. Consil.
m. p.

167 Benkő József Petki Istvánnak
Középajta, 1782. április 13.

Kéri, hogy ne kötelezze el magát sehová, s elküldi a címzettnek Kendeffi Elek levelét.

168 Benkő József Kendeffi Eleknek
Középajta, 1782. április 19.

Újból sürgeti Petki István tiszttartói szerződésének megküldését. Tájékoztatja egy reformátusokra hátrányos királyi leiratról.

Méltóságos Gróf Consiliarius Ur, Nagy Kegyességű Patronus Uram!

Áprilisnak 5dik napján hozzám írni méltóztatott Levelét Nagyságodnak 16dikán ugyan ezen hónapnak midőn vettem tisztelettel, ugyan meg-dobbantam. Mert még e' mái napig a' Tisztartói Conventiót nem vettem. Mellyből úgy itélek, hogy nem Postán, hanem valami egyéb alkalmatosságon méltóztatta Nsgd küldeni, 's annak restes vólta késlelteti valahol: mert a' Postán vártam és minden Héten kerestettem én Nsgd Levelét, midőn az Hir Leveleket és egyebeket Brassóból ki-hozattam. Azonban a' szegény Hidvégi Tisztartónak, Petki István Uramnak Nsgd Jószágába menő szándéka ki-nyílatkozván, Gróf Mikó Ferentz és Ferenczné Aszszony Ő Nsgok nehéz szemekkel kezdették nézni, 's nem elő-menetelére igyekezni. Mellyet látván Petki Uram, és hijába várván Nsgdtól a' Conventiót, nagy nyughatatlanságba esett, hogy a' két között kárt és szégyent vallana. El is jött hozzám, Levelét is küldötte, és én mind jó szóval tartottam; de utóljára látván magam is, hogy a' Conventio nem jó, tsak meg-írám Petki Uramnak, negyed nappal a' Nsgd Méltóságos Levelének meg-jövetele előtt, hogy viselne gondot magáról, mert talám valami factio által Nsgd előtt ellene szóllaltattak Petki Uramnak. Ugyan tsak mindjárt túdósitám és kérém Ő Kglmét, hogy magát másuvá ne obligálja (mert vagynak hívatalai), hanem Nstokhoz, sőt el küldöttem a' Nsgd Levelét, 's ezt válaszolá; hogy most a' két Hétben számoltatják két el-hivattatott Nemes Személyek által, és igy Hidvégéről megmenekedvén, Nsgtok Jószágába mégyen, tsak a' Conventiót előre láthassa. Instálok azért Nsgtoknak alázatoson, méltóztassanak azon Conventiót leg-első

Postán Brassóba bé-küldeni, ezt irván a' Coperta aljára: Per Hidvég, Közép-Ajta. Mert én úgy informálom az alatt Petki Uramat, hogy azzal a' móddal írandó titulusu Levelemet Brassóból ki-hozatván, bátran bontsa fel. Véghetetlenúl szégyenleném, ha ezen dologban a' Nsgtok kegyes parantsolatját nem valósíthatnám.

Sajnállanám Petki Uramra nézve is, a' kit én inditottam fel Hidvégének el-hagyására, és már annyira meg-haragittattam Principalissát, hogy ha lehetne mindenétől (a' mint bizonnyal értem) meg-úresitenék, mindenünnen el-szóllanák, holott az Hidvégi Jószágot sokkal jövedelmesbé tette szolgálatjának minden esztendeiben, mint az előtt vólt; annyira, hogy a' tartományban más Udvari Tisztek irigylették hatalmas gazdaságát. Vóltak ugyan, és vagynak hivatalai; de már nagyon szégyenlené, ha *cum promotione* nem lehetne Hidvégéről mozdúlása. Meg-eshetik az is, hogy a' Pia Fundatiokról való Tractusunkbéli Tabellákkal elébb mégyen Szebenbe a' Mlgs Fő Consistoriumhoz edgy Mesterünk, mintsem Nsgd Levele a' Postára kelhetne így az a' Conventiót el-hozná, tsak az alatt Consistor[ii] Secretarius Weszprémi Uram tudósitassék a' Nsgdhoz való hír-tételről. Magamat örökös Gratiájába Nsgdnak tökéletes reménséggel ajánlván, vagyok

Méltóságos Gróf Consilarius Ur
Nagyságodnak

Közép-Ajtán 1782. 19. Apr.

alázatos érdemetlen szolgája
Benkő Jó'sef. m. k.

Minémű Patens botsáttatott itt ki a' Gyalog Regementől a' Catholica Vallásról el-állandókról, bátorkodtam el-küldeni Nagyságodnak Levelemet meg-vivő Egerpataki Pál Uramtól el-küldeni, oly véggel, hogy látni méltóztassanak Nsgtok, valyon a' Királyi Kegyelmes Rescriptum ellen nem járnak é némely Igazgató rendek? Mert nyilván van a' Rescriptumban, hogy, *qui a Religione Catholica deficerent, eorum reductio* 's a t. Melyet éppen nem érthetek úgy, hogy elébb a' Cath[olicus] Paphoz járjon valaki; mert igy sem a' *reductionis*, sem a' *deficerent* szóknak helyek nem vólna. Az ilyenek aránt élni fogunk a' Nagyságtok fő búzgóságának gyúmőltseivel.

[Címzés:]

Corona.

Illustrissimo ac Magnifico Domino, Domino Comiti *Alexio Kendeffi de Malomviz*, Sacrae Caesareae Regiae et Apostolicae Majestatis Excelsi Regii in Magno Principatu Transsilvaniae Gubernii Consiliario Actuali Intimo, cet. Domino mihi Patrono Gratiosissimo humillime.

Cibinii.

[A boríték hátlapján:]

Anno 1782 24 Maji
Benkö Josef.

169 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1782. május 2.

Ígéri, hogy utánajár egy kölcsönkért könyvnek, amelyet visszaküldött a sáromberki paptól, de Telekiék nem találják; ha nem kerül elő a könyv, megvásárolja.

Méltóságos R. Sz. B. Gróff Consiliarius Ur, Nagy Kegyelmességű Patronus Uram!

Mostan küldöm épen, igen kevés viseléssel, azonban ide le nem írható háládatos és alázatos köszönettel a' Bethlen János M. S. Historiáját, melyet az Ósztől fogva mind tsak kivántam haza küldeni, de hogy hallottam Nagyságodnak Sáromberkén létét (melynek okán bizony sokszori búsúlást viseltem), mind eddig halasztottam.

Méltóságos Grof Aszszony Ő Nsgának még Karátson előtt hozzám írni méltóztatott Levelét vettem vólt, melyben kérettetett tőlem egy régi Magyar Könyv, melyet is Ő Nsga Gratiájából ki-vittem vólt Sáromberkén a' Papi Házig. De én, tudja az Isten, kéretlen magammal el-hozni meg nem próbáltam vólna sok darab Könyvért; Tiszteletes Péterfi Uramra biztam, hogy a' más Könyvel együtt, és a' Királyi Commissio Copiájával, melyet Nsgd Gratiájából meg-olvastam, maga bé vigye Ő Nsgának, és Ő Kglme meg-hármaztatott igéretével fogadta, hogy tulajdon maga bé-viszi. Irtam azért Tszs Péterfi Uramnak, 's hát ugyan jól is emlékezik az egész dologra. Hoszszan le-irja, hogy bé-vitte, 's tsak úgy hiszi, hogy a' Könyv Szebenbe bé vitettetett. Elég az, hogy nékem véghetetlen nyughatatlanságot okozott ez a' Könyv. Irtam vólna a' Mlgs Gróff Aszszony Ő Nsgának; de meg-értvén az Ő Nsga sulyos betegeskedését, nem akartam ezen dologgal terhelni. Minekutánna meg-érténdem (jóllehet nagy örömmel értettük ezen a' földön, hogy alkalmas egésségre kapott Ő Nsga: melyet a' Jó Isten vigyen tökéletességre!) hogy Ő Nsga jó egésségben vagyon, és a' Levél alkalmatlanságára nem esik; mindjárt írok alázatos kötelességgel Ő Nsgának, és el-küldöm a' Tszls Péterfi Uram Levelét is, mely engem egészen meg-ment. Engem bizony meg nem menthet semmi, minthogy kezemen forgott a' Könyv, hanemha meg-került. Ó vajha ezt érthetném! mert külömben magam magamat szégyenletemben és búsúltomban kéntelenittetem Nsgtok drága 's gazdag nagy Könyves-Házaiktól el-tiltani. Külömben, ha ugyantsak el-veszne, bezzeg bizony rajta lészek, (ezt fogadja T. Péterfi Uram is), hogy a' két Magyar Hazában, azokat a' Munkákat fel-keressem az Ő Nsga számára. Egyéb Magyar Könyvek fel-találásában is munkás vólnék: de még a' Catalogust Ő Nsgától nem vehettem.

Örvendező háládatossággal hallottuk, hogy Nsgd Sáromberkén, sok tribulatiói között is, sok jó Munkát tett Vallásunk hasznára. Az Ur Isten, az ilyen és minden Jó Dolgoknak vállain való viselésére, Nsgodat jó erőben és egésségben éltesse, és Nagyságos Szerelmesseinek is egésségekkel örvendeztesse! Magamat Nsgd Kegyelmességébe ajánlván, vagyok örökös adóssággal
Méltóságos R. Sz. B. Gróff Consiliarius Ur

Nagyságodnak
alázatos szolgája
Benkő Jósef. m.k.

Közép-Ajtán 1782. 2. Maji.

170 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1782. május [?]

Híradás arról, hogy Fogarasi Pap József újra pályadíjat nyert. Közli a Harlemi Tudós Társaság új pályatételeit. Beszámol az erdélyi törvénykezés szervezetében esett változásokról. Hírek a gabonaárakról és több székelyföldi tűzesetről.

Fogarasi Pap József Uram, Maros-Vásárhelyenn Filosofiát és Mathésist tanító Professor, kit, a két Magyar Hazánn kívül-is, a tudós Világ jól esmér nagy elméjéről és mélly tudományjáról, ismét egygy szép, és nyóltzvan aranyat nyomó Arany-pénzt nyert attól az Hárlemi *Teyleriána* Tudós Társaságtól, mellytől tavaly-is érdemlette vala a nagy ezüst pénzt, és a melly 1778bann állíttatott-fel. A mostani Aranyat, mellyenn érdemes neve, az esztendő számmal egygyütt, olvastatik, nyerte ím e következő Kérdésre való Feleletével: *„Quae est natura Libertatis Moralis, et quomodo, secundum veram eius definitionem, optime demonstrari potest, nos esse entia vera Libertate Morali gaudentia?"* az az: „Mibenn áll az Erkóltsbéli Szabadság, és miképpen lehet, az ő mi-vóltának igazán való meg-határozása szerént, leg-jobban meg-bizonyítani, hogy mi valóságos Erkóltsbéli Szabadsággal bíró állatok vagyunk?"

Ugyan ez az Hárlemi Tudós Társaság tett-fel egy Kérdést a jövő 1783dik esztendőre, melly-is illyenképpen esik: *„Quas opiniones habuerunt Philosophi Ethnici, postquam Philosophia in Systemata redigi coepit, ante propagationem Evangelii, de statu hominum post hanc vitam?"* az az: „Mitsoda vélekedéseket tartottak a Pogány Filosofusok az embereknek ez élet utánn való állapatjok felől, az Évangyéliomnak terjedése előtt, minek-utánna a Filosofia bizonyos rendbe kezdett vétetődni?" E Kérdéshez hozzá tészi a Társaság: hogy a Feleletbenn nem szükség fel-menni a kólteményes Filosofiára, hanem tsak kelletik kezdei *Thálesenn*, *Pythágorás*onn, és végezni *Cicerón*nn, vagy leg-feljebb *Senecán*n; ugyantsak, a kinek tetszik, tovább-is viheti. A ki a le-írt kérdésre leg-helyesebb Felelet adánd, annak-is jutalma, 80 Aranyat érő nagy Arany-pénz (hát még a szép betsület!) lészen. Tsak-hogy a Feleletet ezen folyó 1782dik esztendőbeli Karátson Havának első napjáig Hárlembe fel-küldje, illy reá írással: *„Ad Domum Fundationis pie defuncti d. Petri Teyler. Harlemi."*

Jeles és nagy változása lészen Erdélybenn a Törvény-folyásoknak. Meg-vagyon már, hogy itt-is Maros-Vásárhelyenn Hét-Személyü Törvény-Szék *(Septemviralis Tabula)* állíttassék fel, mellyre (és többé nem a F[elséges] Királyi Guberniumra, avagy Bétsbe a F[elséges] K[irályi] Kancelláriára) légyen a Pereknek ídéztetése, *appelál*tatása, az ugyan ott Maros-Vásárhelyenn lévő Királyi Táblárol. De meg-érdemli ez a dolog, hogy nem sokára bővebb tudósítással meg-tiszteltessék. A Vármegyéknek és Székely Székeknek Fenn-álló Törvény-Székei *(Continua Tabulák)*-is más állapatra fognak változtattatni. Soha örökké meg-nem hálálhatja ez az ország elegendőképpen mostan ditsőségesen uralkodó Felséges Nagy-Fejedelmének bólts jó-voltát, hogy nem tsak eddíg meg-maradott igaz szabadságait épen fenn-tartja és fenn-tartatja, hanem újakkal-is önként meg-ajándékozza: a minémű ez, hogy saját hazánkbann tulajdon törvényeink szerént, akar, kit-kit közúlünk minél könnyebben a maga jussához juttatni.

Szálton szál Erdélybenn a Gabonáknak árra; mivel mindenek azonn igyekeznek, hogy el-adják magok szükségeiktől meg-maradható gabonáikat, míg a reménységbenn való bóv aratás bé-következnék. A Török-búzának Vékáját sok helyekenn öt Garasson meg-vehetni. Még-is a bor nem igen óltsó; mert Negyvenesse 35 és több Magyar Forintokonn-is el-mégyen: holott a Szólók-is közép-szerű jó terméssel biztatnak minden-felé. Alma és körtvély termés-is szépen indúlt. Szilva-is lészen némelly helyekenn, mint Enyed tájatt; de másutt vagy igen kevés, vagy semmi, néhol fájoknak-is sok része ki-aszszott a téli hideg miatt. Ugyan e' miatt kevés dió-fa zóldellik.

A minap éjtszaka (a mint gyaníttatik, pípából) támadott tűztől Bardotz-Székbenn Magyar-Hérmány nevű falu tsak-nem egészen el-ége. Hasonlóképpen

Sepsi-Székbenn-is, Bikfalva, vígyázatlanságól eredett gyúladás által nagyobb részént hammuvá lén a múlt Sz. György havának 23dik napjánn. Itt némelly Uraságoknak udvaraikonn kívűl, Baktsi József Uramnak válogatott és szép árru könyvei füstbe mentenek. Azon naponn égett-el nagy része Ujfalunak-is a Bartzábann; nem sok idő közbe-vetéssel Brassónak Bolonya nevű Hóstátjábann feles épületek, mikor még hammuban hevernének ugyan Ó-Brassóban ez esztendő eleinn meg-égett sok házak.

171 Benkő József Koppi Károlynak
Középajta, 1782. június 3.

Köszöni Cetto Benedek címét. Felesége tömlőtúrót küld a címzettnek. Benkő visszaküld két könyvet, a többi visszajuttatását elhalasztja.

Revenendo ac Eximio Patri Carolo Koppi e Scholis Piis, Philosophiae Doctori, ac Historiarum Professori Regio Celeberrimo S. P. D. Josephus Benkő.

Gratus accepi literas TVAS favoris et benevolentiae plenas, quibus, inter cetera, de habitatione R. P. Cettonis, redditus sum certior. Quid nunc scribam, novi quid nihil habeo. Scriberem tamen quidpiam; at incertus sum, num hae meae Claudiopolim pervenire possint: nisi enim ad Nundinas Vestras Antoninianas Udvarhelyino aliquis eat, Literae hae ad me inde referentur. Mittit TIBI, Vir Maxime Reverende, conjux mea Caseolum fartum pelli agninae insutum. Utinam latato tuo arrideat: fiet vero, si ex itinere non corrumpatur, naturaque Tua a caseo non abhorreat; ex optima enim massa factus est. Simul salutat votis ardentissimis.

Trapoldinianum MStum, aliudque, quo Litterae Turcico-Hungaricae continentur, remitto cum summa gratiarum actione. Tabulas simul genealogicas. Dum his adjungere volo duo *Diaria* nuperrime descripta, tunc demum adverto, nondum collata esse mea exempla; ideoque haec detinere placet, done Csombordinum versus (ubi Bonorum Ill. Comitis et Gubernialis Consiliarii Wolfgangi Kemény Praefectus, D. *Petrus Cseh* residet, Frater scilicet meus, cui dehinc Litteras ad Te perferendas commendaturus sum: nam ea via saepius opportunitas mihi suppeditabitur) occasionem mittendi habuero. Tum plura scribam. Vale, mi Fautor Eximie! Vale quam felicissime juxta ac diutissime! Dabam Közép-Ajtae 1782. 3. Junii, summa cum festinatione, praecipitantia.

172 Benkő József Teleki Józsefnak
Középajta, 1782. június 11.

Javasolja, hogy a szerződtetendő német nevelő ügyében forduljon Rát Mátyáshoz vagy Windisch tanácsoshoz. Közli, hogy már nyomtatják a *Transsilvania specialis*-t.

Méltóságos Gróf Fő Ispán Ur, Gratiosus Patronus Uram!

A' Tudós Cornides Uram tudakozott Posonban valami Német Praeceptort Nagyságod Mlgs Udvarába, de akkor nem találtatott. Most már találtatik jó legény, ha fog Nagyságodnak tetszeni. A' *Magyar* Ujság-Levelek *(Hírmondó)* Iróját, *Ráth Mátyás* Uramat (a' kiis nagy tudományu 's igen szolgálatra való ember), akár Posoni Tanátsbéli *Windisch* Urat, a' ki Magyar Ország Geographiáját ki-adta Németúl, és adogatja az *Hungrisches Magazin* nevű Munkákat is,[1] kelletik ezen dolog aránt Levéllel hamarjában meg-találni. Akár pedig nékem

méltóztassék Nsgd parantsolni, cum plena instructione, 's én szivesen irok Ráth Uramnak, a' ki is velem ezt a' dolgot a' közelebb való Brassai postán közlötte.

Már, Nagyságos Uram, *Transsilvaniá*mnak *Specialis Pars*a is kezdett Bétsbenn nyomtatódni; és igy mind azokat a' szép dolgokat is, melyeket Nemes Küküllő Vármegyéről Nsgd nékem által adni méltóztatott, nem sokára nyomtatásbann fogjuk olvasni. Én ebbéli tanittatásaimat Nagyságodnak alázatos tisztelettel köszönöm. Tovább is az én keveset tehető igyekezetemet, abba a' kűlönös Gratiába, melyet nem egy felől értettem kűlönös örömmel, hozzám és munkáimhoz Nagyságodtól származni, alázatos szivel ajánlván, vagyok

Méltóságos Gróf Fő Ispán Ur Nagyságának

Közép-Ajtán 1782. 11. Junii.

alázatos szolgája
Benkő Jósef. m.k.
K. Ajtai Pap.

Egyéb felé alkalmatosságot hamarjában nem találván, hanem egy sietve menőt Udvarhely felé: igen sietve kelle írnom, melyért Nsgd meg-engedni méltóztasson.

173 Kapronczai Ádám Benkő Józsefnak
Kolozsvár, 1782. június 14.

Listát közöl Csatári János műveiről, amelyeket Debrecenből magával vitt Kolozsvárra. Jellemzi a debreceniek közül Sinai Miklóst, Csapó Józsefet, Varjas Jánost és Szilágyi Sámuel püspökőt. Ír a nyomtatási lehetőségekről, és felajánlja a szolgálatait Benkőnek.

Ajánlam ígaz kötelességű Szolgálatomat Tiszteletes Uramnak!

Most Sz. György Napján Debretzenbe jártam, az honnan el-hoztam Csatári Jánosnak némely Munkáit, u. m.

1. Ostervvald a' Szerzetes Rendekről – forditás.
2. Mausoleum Principum Tran[ssilva]niae stilo lapidari.[1]
3. Chorographia M. Prin[ci]patus Tran[ssilva]niae.
4. Commentatio Heraldico Critica de Insignibus R. H[ungar]iae et Pricipatus Tran[ssilva]niae Heraldicis
5. Ars Heraldica avagy Czímerekről való Tudomány
6. Scientia Numismatica *avagy* Pénzekről való Tudomány
7. Antiqua Romanor[um] Numismata sub Nomine Provinciae Daciae cusa.
8. De Arce Várad, Regibusque Hungariae ibidem sepultis.
9. Succincta Juris Hungarici Historia.[2]
10. Martin Schmeitzels Siebenbürgische Geschichte von Jahr 1700. bis 1746. ez a' Schmeitzel irása.[3]
11. Methodus vel Tabula Scientiam Numismaticam tractans.

Egy maradt el még mellyet várok hogy el-küldjenek, u. m. Eccl[esi]astica Historia Magyarul valami 10. kontzból áll, mostis vettem Levelet hogy el-küldik. Prof. Sinainál jártam és kértem a' Tiszteletes Urammal valo Correspondentziára ha meg-kerestetik, de nehezen vállalja, külömb[en] meg kell probálni, mert sok ritka collectioit hallom az Ecc[lesi]asticara. Ezt a' Collectionak ki-adásáb[an] olly fösvénynek mondják, hogy készebb elébb az orrát oda adni, mint sem valakinek valamit kiadni keze közzül, hanem bizonyos Materiarúl vagy dologrol meg-kérdettetvén maga ki-keresi és ki-irja, de a' könyvet vagy MSmot ki nem senkinek. Itt sokra lehetne menni Prof. Varjas János altal, a'ki nem tsak a' Magáéból igen liberalis, hanem Sinainális sokszor sokra ment az illyen dolgokb[an]. Dr. Veszprémi Uram is Ő Klme által szokot valamit meg-nyerni. Ott létemb[en]

vették Dr. Veszprémi a' Téli Bokrétát, és e' szerint nem szűkség mást küldeni, Prof. Varjastólis hallottam valamit, de nem tudom h[ogy] vette, vagy hogy nékiis igért Tiszt. Uram. Innen alkalmatosság gyakran van, ki-felé, küldhetünk. Varjas Uramnál van' irásba Gabriel Kollinovits Sequiciensis Libri 13. mellyb[en] Deákúl a' Kurutz Világot irja-meg 20 Esztendóknek folyását 1720ig.[4] in Folio nagy MStum. Ott van' Zrinyi Miklosnak MStuma a' Hadi Mesterségről, hogy mikeppen kellessék M. Országot defendalni a' Török ellen, ílly titulussal: A' Török Afium ellen való Orvosság. A' Bibliothecab[an] láttam egy MStumot *Descriptiones rerum formidabilium*[5] Magyar és Török között való dolgokat tractal, Varjas Uram által le-lehetne iratni. Dr. Csapo szeretné Tiszteletes Urammal correspondeálni. Superintendens Szilágyi Sam. igen derék fein ember, a' Biblia kőrúl valo igyekezetünket nagyon kivánja segitteni. Ugyanis a' Váradi Bibliát[6] akarnok recudálni, vagyis ínkább az a' kérdés, mellyik fordítást kövessük! Szilágyi Uramnak ez a' tanátsa lenne, hogy mindenik Haza deputaljon ahoz értö embereket, a' kik dolgozzanak benne a' hibáknak correctiojában. A' Magyarságnak meg-jobbittásáb[an], és a' Nap keleti nyelvekkel egybe vetésb[en]. Annotatiokat a' mostani sok jó Auctorokból jóbbakat hozzá adjanak, és így légyen egy jó munka melly a' költséget meg-érdemelje. Betüinknek Mustráját küldöm Tiszt. Uramnakis mellyel nyomtatni akarnok, a' nagyobbat szereti inkább minden. Praefectus Cseh Uramhoz küldött Czéduláját Tiszteletednek még nem vettem se a' turot, hanem vettem most a' most küldött Haritska lisztet, mellyet 1000szer köszönök. Az őt Aranyra való fejér pénztis[7] vettem, és a' héten fel-is inditjuk Intze Uram meg-irta ki-altal. Pater Koppinak mindent által adtam. A' téli haritska liszt el-veszet mert ide nem hozták el, hanem meg-izenték hogy az utba hagyták közel K. Ajtához hogy viszsza vigyék. A' mostani lisztes tarisnyát küldöm viszsza. Valami exemplarokatis küldök u. m. 2 soltár 2. Esopus. 11 MTheresia felett el-mondot actiokat à xr 55. mellyekből 1. légyen a' Tiszteletes Uramé. 1. K[isdedek] Tárházais[8] légyen Tiszteletedé. Gyöngyösi Verseiis[9] 2. gyönyörködjék benne. Ha pénz (!) küld Tiszteletes Uram, jó szivel el-fogadom. A 30 Rflor[eni] Pataki Uramhoz meg-jött Debreczenbe létembe de még se levélnek se pénznek a' szinét nem láttam. Prelumat a' Tiszt. Uram Munkáinak jó szível adunk, nevezetesen azoknak a' mellyek a' közönségesnek[!] mindenik Nemb[en] használhat, a' tudos Munkákb[a] elébeis eresztünk. A' Historias szekrény kellemetes lesz, anyivalis inkább ha a' Scithak bé jövetelétöl fogva a' mostani idöig folyhat. Téli Bokréta van még nállam, Intze Uram adott volt által 7. és egynek az árrát a' melly nyoltzat tészen. Molnár János Apát Ur könyvéből jó szivel distrahalok. Tiszteletes Uramért nints ollyan lehetös dolog a' melyre ne kötelezném magamat. Nem irok többet mert siet az alkalmatosság.

Mindazonáltal vagyok és maradok

Tiszteletes Vramnak

Kolosvár 14dik Junij 1782.

igaz szolgája
Kaprontzai Ádám m. p.

P S. Spanyol viaszat a' Bétsi tsinálmányból is kevés va[gy]on küldök most 4 rudatskát. A' tanittás modja tavolrol nem lehet, közelröl itt bajas mert matarialét nem lehet kapni, és kóltséges, különb[en] jó szivel.

[Benkő feljegyzése az aláírás alatt:]

Jó Barátom, emberséges Typographus, M.Vásárhelyen, az hol Typographiát állít vala fel, meghala.

174 Benkő József Christian Gottlob Heynének
Középajta, 1782. június 18.

Tájékoztatást küld a nyomtatásban megszerezhető erdélyi és magyarországi történetírókról.

Viro Illustrissimo, longeque Celeberrimo, Domino Christ. G. Heyne, Magnae Britanniae Regi a Consiliis Aulicis, Eloquentiae et Poeseos Professori Publico Ordinario cet.

Salutem Plurimam Dicit

Josephus Benkő, Verbi Divini Minister Ecclesiae Reformatae Közép-Ajtensis, et Societatis Scientiarum Batavo-Harlemensis Membrum.

Quod Tuum Epistolium svavissimum, Martio adhuc mense scriptum, et cum fine Aprilis ad me perlatum, summa me laetitia adfecit, idem etiam rubore pudoris jam adfundit, quod ob prolixos gravesque Conscriptionis fundorum et proventuum Ecclesiasticorum (quibus cognitis, vult Augustus Imperator sic dictam *Canonicam Portionem*, pro nostris quoque Parochiis instituere) labores, quibus ex officio Notarii desudare debui, serius ac volebam, neque tamen adaequate votum Tuum implere queam. Ignosces tamen, spero, oroque, huic meae tarditati: quae vel si alias quoque (haud enim loco idoneo ad gerenda hujusmodi negotia dego) accidat; crede nihilominus, Domine Illustrissime, effecturum me sensim et pedetentim, ut quaecunque apud nos, ad supplendam ac ampliandam Supellectilem Bibliothecae Vestrae Academicae pro Historia Hungariae et Transsilvaniae reperiri queunt, conquirantur, et ad Vos transmittantur.

Hunc ad finem, non integrum Librorum editorum ac manu exaratorum elenchum, sed ejusdem particulam tantum, nulla habita alphabetici ordinis, vel materiarum ratione, nunc communicare placet; eorum videlicet Librorum, qui ad Majum anni 1783 comparari, et eodem mense (aliis enim anni partibus raro atque cara vectura fieri poterit) Viennam mitti queunt. Commercium Litterarum, quod forte non recusabis, faciet, ut postea, particulatim saltem, totius Catalogi, qualem conficere valebo, participem faciam.

I. Libri Historici nostrae Gentis in patria editi, vetusti rarissimi, recentiores sunt paulo numerosiores. Reperiuntur vero in *Transsilvania:*

1. *Ioannis Betlen* Rerum Transsilvanicarum Libri IV. edit. Cibinii 12. anno 1663. recusi aliquoties. Sed hujus recentissima editio Viennae habetur.

2. Wolffgangi de Bethlen Historiarum Transilvanicarum Libri XI. fol. Keresdini in Transilvania. Hoc opus titulo caret, nec ad finem perductum est, impediente tum bello; non minori tamen, quam 40. 50. 60. florenorum pretio, nec sic vero facile, unum ejus exemplar venale reperitur. At jam in sex tomos 8vae formae divisum, Cibinii imprimi coepit, tomusque primus ibidem excusus reperitur. Sunt bini in Bethlenii Transsilvanorum Historici eximii.

3. *Joannis Szegedi* Decreta et Vitae Regum Hungariae, qui Transilvaniam possederunt. 8. Claudiopoli.

4. *Samuelis Köleséri* Auraria Romano-Dacica (Transsilvanica) 8. Cibinii 1717. Recusa maj. 8. Posonii et Cassoviae 1780. Una cum *Michaelis Schendi* Descriptione Valachiae.

5. *Joannis Seivert*, Die Sächsische Stadt-Pfarrern in Herrmannstadt. Herm. 1777. 8. Opus exiguum. Idem ibidem edidit *Lebelii* Carmen de Oppido Thalmud.

Hujus Seiverti Opus est etiam sub titulo: *Inscriptiones Monumentorum Romanorum in Dacia Mediterranea.* 4. Viennae 1773.

6. *Martini Felmer* Primae Lineae Magni Principatus Transilvaniae Historiam exhibentes et illustrantes. 8. Cibinii 1780.

Lingva hungarica, at latinis titulis insignita, sunt sequentia tria Opera, quae Historiam Transsilvaniae maximopere illustrant:

7. *Approbatarum et Compilatarum Constitutionum* Regni Transilvaniae *Libri.* Quibus accedunt: *Statuta Municipalia* Saxonum Transilvanorum (latina lingva), et *Articuli Diaetales Novellares,* id est, Decreta Comitiorum Transsilvanicorum, sub Maria Theresia. Unum hujus exemplum Claudiopoli Viennam perferendum in se suscepit, ni fallat, quidam Medicinae Studiosus.

8. *Magyar Athenás.* 8. 1766. Hoc, cum sequente, Opus est, Celeberrimi piae memoriae Viri Petri Bod, enumeratque Viros Eruditos, qui fuerunt, Hungariae atque Transsilvaniae, ac eorum Opera.

9. *Szent Polikárpus,* tradit Superintendentium in Transilvania Reformatorum Vitam, et res memorabiles, quae eorum aetate evenerunt.

Si historiae lingva quoque hungarica exaratae emendae jubeantur, tum etiam *Dictionarium Latino-Hungaricum,* et Hungarico-Latino-Germanicum Francisci Páriz Pápai, quod auctum, Petrus Bod anno 1767. Cibinii edidit, comparandum commendo; quo ita, si aliquis Hungarus Göttingae olim hujusmodi operi cuipiam adhibeatur, in promtu Lexicon habeat.

II. In Hungaria atque Viennae prostant, inter cetera, sequentia Opera, quae tamen vel cuncta, vel pleraque jam Göttingae possideri puto:

10. *Corpus Juris Hungarici,* fol. 2. Volum. ed. Tyrnaviae. Continet Decreta omnia Regum Hungariae ad medium usque saeculi labentis: his voluminibus carere non poterit, quicunque Historiam Hungariae nosse cupiverit.

11. *Mandata Regia* intimata per Excelsum Locumtenentiale Consilium – – fol. Vacii. Complectitur Mandata varia ratione Prosestantium per Hungariam. Liber vetitus, visum enim est Romano-Catholicis hoc Codice apud exteros Protestantes non bene nomini suo consuli: habere tamnen in Hungaria poterimus opera Viri Pontificii.

12. *Ratio educationis,* totiusque rei litterariae per Regnum Hungariae, et Provincias eidem adnexas. 8. Vindobonae 1777.

13. *Staphani Salagii,* Presbyteri Quinque-Ecclesiensis, de Statu Ecclesiae Pannonicae Libri VII. Prodiere Libri I. II. III. in 4to Quinque-Ecclesiis 1777. 1778.

14. *Stephani Schönvisner,* de Ruderibus Laconici Caldariique Romani – in solo Budensi – repertis Liber Unicus, fol. Budae 1778.

15. *Caroli Wagneri* Analecta Scepusii sacri et profani partes IV. maj. 4to. Viennae et Posonii. 1773 – 1778.

16. *Stephani Katona* Historia Critica primorum Hungariae Ducum, Pestini 1778.

17. *Ladislai Turoczi* Ungaria cum suis Regibus compendio data. 4. Tyrnaviae 1768.

18. Joannis Fridvaldszky Reges Hungariae Mariani. 4. Viennae 1775. *Ejusdem* Mineralogia Magni Principatus Transilvaniae. 4. Claudiopoli 1767. Habet hoc Opere Diplomata quoque, quibus Historia Transsilvaniae illustretur.

19. Ex Operibus Celeberrimi Historici Hungariae *Georgii Pray,* num aliquod desideretur? Ejus apud nos prostant: a) *Annales* Hunnorum, Avarum et Hungarorum. fol. b) Ejusdem *Dissertationes* Criticae in Annales Hunnorum, cet.

c) Annales Regum Hungariae IV. Part. fol. Viennae et Posonii 1764–67. d) *Specimen Hierarchiae Hungaricae* Part. II. 4to. e) *Dissertatio* de Sacra Dextera Divi Stephani primi Hungariae Regis. 4. Vindobonae 1771. f) Dissertatio de Sancto Ladislao Hungariae Rege, 4. Posonii 1774. g) Diatribe in Dissertationem de Sancto Ladislao Antonii Ganoczÿ, Posonii et Cassoviae 1777. in 4to. h) Dissertationes de Sanctis Salomone Rege et Emerico Duce Hungariae. 4. Posonii 1774.

20. *Stephani Kaprinai* Hungaria Diplomatica. Part. II. in 4to. Vindobonae 1767. 1771.

21. *Danielis Cornides* Regum Hungariae Genealogia, 4. Posonii et Cassoviae. 1778.

22. *Paulli Wállaszky* Tentamen Historiae Litterarum sub Rege Matthia. Lipsiae 176[9.]

23. *Baronis Hohenhausen* Die Alterthümer Daciens in dem heutigen Siebenbürgen. 4. Wien 1775.

III. *Manuscripta* cumprimis ad Historiam nostram requiruntur, quae non pauca habemus melioris sortis. Eorum, nunc quidem, sequentia notare licet, quae ad supra memoratum tempus describi queunt, si librariis 6. crucigeri pro singulis philyris solvantur.

1. *Joannis Kinder* Tractatio Historica de Comitibus Saxonum Transsilvanorum (de qua frater meus Benkő Göttinga scripserat ad me), jam descripta est.[1]

2. *Anonymi* brevis et Diplomatica Descriptio Nationis Saxonicae in Transsilvania.

3. *Michaelis Weissi* diarium rerum sua aetate in Transsilvania gestorum.

4. *Martini Schmeizel* Notitia Principatus Transsilvaniae. Opus laudabilis.

5. *Joannis Fuchsii* Notatio Historica Transsilvaniae ab anno 1586. ad annum 1619.

De quibusdam aliis Manuscriptis pretiosissimis scribam proxima occasione. Nunc haec hactenus. Vale, Domine Illustrissime, pro insigni Reipublicae litterariae ornamento, et mihi fave. Scribebam Közép-Ajtae in Transsilvania, die 18. Junii 1782. calamo festinantissimo.

175 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1782. június 29.

Ecseteli a székelyföldi szárazság következményeit.

„Mi nállunk a hoszszason tartott, s mái napíg-is tartó felette nagy szárazság és hévség tavaszi gabonáinkat ki-perselte; de kiváltképpen a zabot a bolha e' miatt majd mindenütt egészszen el-vesztegette. Sokan ki-szántották, haritskával a földit bé-vetették; de ez se nőhet a szörnyű hévség miatt. Az ősz gabonák-is nagyon meg-tsonkúltak, üdő előtt sárgúlnak: bizonyos, eresztősök, termékenyek nem lesznek. Melly miatt bővséget éppen nem remélhetni helységünkbe."

176 Benkő József Koppi Károlynak
Középajta, 1782. augusztus 14.

Arról értesíti Koppit, hogy a kölcsönkapott naplókat visszaküldi, de egyebek még nála maradnak; rövidesen újabb levelet ír.

Reverendo atque Clarissimo Patri Carolo Koppi Josephus Benkő Salutem Dicit.

Occasionis, opportunitatem enim dicere nequeo, celeritas, quae calamum scriptioni aptare non sinit, facit, ut Tua Diaria, nulla adjuncta Epistola, summa cum gratiarum habitione remittam. Scribam vero intra spatium duarum hebdomadarum: perferet Litteras Unitarius quidam studiosus in vicino Köröspatak patriam et moram hoc tempore habens. Digna sunt haec Diaria, quae luce publica donentur. Rogo, similia mecum communicare velis.

P. Pray Hierarchiae Hungariae Specimen adhuc manet apud me. Pariter *Mandata Regia Intimata per Excelsum Locumtenentiale Consilium,* Vacii. folio.[1] Utinam Mandata haec pretio digno comparare possem! Nisi Tu operam dederis, segre sane: nam Protestantibus Librum haud vendi intelligo.

Abi injuriosa occasio, quae minus permittis meo Koppio, meo Fautori Optimo, plura scribere.

Te osculor, Te complector devota mente, mi Koppi! Vale quam felicissime juxta atque diutissime.

Közép-Ajtae 14. Aug. 1782.

177 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1782. augusztus [?]

Sáskák és káposztalepkék pusztítanak Székelyföldön, tudósít az ellenintézkedésekről. Meghalt Ribiczei Ádám főhadnagy.

„Kis-Aszszony havának 3dik napjánn Havas-Alföldéből sáska sereg ütött-ki a Bartzára, melly-is Prásmár tájékára szállott. Onnan fel-kergettetvén, a szomszéd Három-szék földére igyekezett. De egygy felől a Második Nemes Gyalog Székely Ezered *(Regement)*nek Fő-Tisztjei, úgy-mint Báró *Majersein* Fő-Kapitány *(Obrister)* és *Horvát* Fő-Hadnagy *(Obrist-Lieutenant)* Urak, ellene vivén feles Székely Katonák seregét; más felől Nemes Három-Széknek Fő-Királybírája, Sepsi-Szent-Iváni Báró Henter Ferencz Ur a nem-Katona népet ellene támasztván: szerentsésen a Bozza és Ladótz nevű erdős helyekre viszsza-verték. Ez-utánn válik-meg, melly-felé fognak menni ostorúl.* Több sáska seregektől-is félnek mindenek, valakik tudják, melly teméntelen seregek emésztik Oláh országoknak zőld terméseit.

Ama más-féle kártékony szárnyas-állatok-is, a fejér Pillangók *(Papiliones Brassicae)* buja szaporodásokkal és seregesleg való széljel-szárnyálásokkal, fenyegetik vala földünket a Székelységen káposztátlansággal, a minémút tavaly-is okoztak vala: de azok a Szent-Jakab Hava elein való ártós essőtskék és a hirtelen lett hévségek miatt hírtelen el-veszének, és bőv káposztához való reménységet engedének.**

Ribitzei Ádám Fő-Hadnagy Ur, kinek saját házára számoson reá rohant tolvajoktól lett halálig való kínoztatása nem sok hetekkel ez előtt hírűl adódott, ugyan tsak meg-is hólt volt azon gyílkosok keze miatt."

* Utólbi tudósításokként, azonn tájonn semmi kárt nem tettek, hanem Brassó felé mentek Fogaras földire.

** „Ennek mindazonáltal nem sokat örűlnek a Méhes-gazdák, kiknek méheiket ugyan az az idő annyira meg-fogyatá, hogy bogaratlanabbúl maradának a méhköpűk, mint vóltanak a tavaszi ki-tételkor, és majd semmit sem rajzának."

178 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1782. szeptember

Az augusztusi szeszélyes időjárás után újra megkezdődött az esőzés. Sok dinnye termett.

„Nálunk, sőt egész Erdélybenn, Kis-Aszszony Hava hév és száraz napokkal folya, annyira, hogy a kissebb vizeken való Malmok forgása-is némelly helyeken meg-állott vala, a patakokból a halak és rákok ki-fogattattak és fogytak; mivelhogy a göbötzekbe[1] szorúlván, könnyen bírtanak vélek az emberek. Méltó lészen vala tilalmat tenni benne. De ezen Sz. Mihály Havának első napján minden felé meg-indúlván a várt esők, mellyek híves időt okozának; már heted napja, hogy a föld ázik, és a szántó-vető embereknek munkájok alá készül. – A Dinnye Erdélybenn bővön termett. A szőlők szépek."

179 Brúz László Benkő Józsefnak
Szászváros, 1782. október 5.

Sok betege miatt nem tudott hamarabb válaszolni. Közli, hogy Benkőt Tordason papnak jelölték. Ír készülő könyvéről, a Házi patikáról.

Tiszteletes Drága jó Barátom Uram!

Tisztelettel vettem kedves Levelét. Választ írnom sok betegeim nem engedték. Most szívemből örvendek azon, hogy az Isten T. U. közelebb hozta és hogy fel vett munkáját szentelje meg, búzgó indulattal óhajtom. Szinte közelebb hozók T. U. de a Tordasiak testamentum szerént hagyott és régi esméretes Papjoktól meg válni telyességgel nem akarván, ez úttal csak a Candidatioval tisztelhetők meg T. jó Uramat.

Házi Patikámat ki dolgoztam, csak kevés puricátio hijja, mellyet gyakor praxisom akadályoztat végére vinnem. Ugyan csak azon lészek, hogy Karácsonkor sajtó alá mehessen.[1] Szerettem volna látni T. U. Nomenclatorát[2], de nem lehetett szerencsém. Az Officinale és Systemat[icum] nevek után a magyar neveket úgy tettem fel, hogy az első rendben szokásban lévő Pápaiánus nevek légyenek, ezeket követik a Bejte és Mélius Péter nevezeteik,[3] mellyek után vagynak a német és olá nevezetek. Sok bajom volt a Csapó füves kertével,[4] mellyben a Specieseket többnyire mind öszve zavarta. Találtam é én, mások ítélik meg, ha tudnám, hogy T. U. még ezen holnapba Szebenbe mulat, a neveket ki küldeném. Az olá nomenclatort még a nyár elein közlöttem Oculista Molnárral, hogy valamelly Olá Doctorral nézesse meg, de semmi válasszát nem vehettem.

A jó Isten tartsa meg T. jó Uramat Hazánk és Ecclesiánk díszére, szívéből kivánnya

T. jó Uram

Szászváros 5. 8bris 1782.

igaz szivű baráttya
tiszteló Szolgája
Brúz László m.k.

180 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1782. október [?]

Batthyány Ignác erdélyi püspök körlevelet adott ki, amelyben intézkedik az egyházmegye szervezetéről és az egyházi gyülések rendjéről. Meghalt Tsernátoni Vajda Péter református püspök.

Utóda Eperjesi Sámuel lett. Június 24-én Kemény Farkas kancellár jelenlétében beiktatták tisztségébe Sándor Lászlót, Csík, Gyergyó és Kászon székek főkapitányát. Erdélyben bő a termés. Szebenben fellépett egy angol lovas társulat.

M. Gróf Battyáni Ignácz Püspök és Titkos Tanáts Ur ő Excellentziájának Pásztori Levele, melly-is a múlt Kis-Aszszony havának 12dik napjánn kőlt az Al-Vinczi Püspöki Kastélybann, ezekbenn a napokbann ki-nyomtatott Szebenbenn Hochmeister Uram mű-helyébenn hatod-fél árkos papirosra négy rétüleg. Két részre vagyon a Levél osztatva. Az Elsőbenn szóll 14 Szakaszokbann a Püspöki *Foraneus Vicarius*okról, a minémüeket négyet rendelt egész Erdélyre. Az első *Vicariatus,* melly-is *Sz. Jósef* védése *(patrociniuma)* alatt van, a Fejérvári, Hunyadi, Szebeni, Ebesfalvi és Küküllői Esperestségeket foglalja magábann. A második *Vicariatushoz,* melly *Sz. Leo Magnus*ról neveztetett, tartoznak a Kolosi, Dobokai, Belső-Szólnoki, Szamos-Ujvári, Tordai, Arannyasi és Marosi Esperestségek. Az harmadik *Sz. Károlyt* tiszteli Védőjéül, és ki-terjed az Udvarhelyi, Gyergyói s Csíki Esperestségekre. A negyedik *Vicariatus*tól, mellynek *Szálézi Sz. Ferencz* rendeltetett Védőjéül, függenek a Miklósvár-Széki, Barczai, Fagarasi, Három-Széki és Kászoni Esperestségek. Elé-adja továbba a *Foraneus Vicarius*oknak hatalmokat, kötelességeket s a t. A Második részbenn 19 Szakaszok vagynak, mellyek főképpen azt tanítják, miképpen kelljen az Egyházi Rendnek minden Hónapoknak elejénn Gyűléseket *(Conferentias seu Calendas)* tartani s t a' f.

A Református Püspök, Tsernátoni Vajda Péter Uram, Kis-Aszszony havábann meg-hala; ki helyébe Eperjesi Sámuel Uramat nevezték; de helybe-hagyatását a Felséges Udvartól várják.

Ha szintén későnek láttatik-is lenni a következendő túdósitás, de avagy-tsak az ide való rend-tartásokat tudni kívánó Olvasók kedvéért, meg-érdemli, hogy emlékezet tétessék felőle. Ez, Mlgs. Szent-Damokosi *Sándor* László Urnak, az Al és Fel-Csík, Gyergyó s Kászon Székely-Székek Fő Király-Bíróságára ez esztendőbéli Szent-Iván Havának 24dik napjánn lett bészenteltetése. Ezen dologra a F. Királyi Guberniumtól rendeltetett Kommissárius Urak, úgy-mint: M. Gyerő-Monostori Gróf Kemény Farkas Tanáts és Kancellárius Ur ő Nagysága, és Nagy-Ajtai Dónát Jósef Guberniális Székrétárius Ur, Udvarhely-Székenn által Oláhfalu felé tartván útjokat az úgy neveztetett Nagy Erdőn; ennek tájékára a tisztelt Mlgs. Személyek eleibe ment harmintz Nemes Ifjakkal az említett Hónapnak huszon-harmadik napjánn Bánkfalvi Kováts Tamás Ur Al-Csík Széknek Vice Király-Bírája, s illendő köszöntéssel fogadta. Innen illyen módonn való kísértetéssel a Kommissárius Urak bé-mentenek Csík Szent-Királyba; az hol-is, mint az oda való Fenn-álló Törvényes Táblának helyénn, léjendő vala a bé-szentelés. A faluból a Fő Király-Bíró Ur-is ki-ment vala a Kommissárius Uraknak köszöntésekre s fogadásokra. – Más naponn, ú. m. huszon-negyedikenn, minden Rendek ékes sereggel a Tábla-házhoz gyülekezvén, s ugyan ottan a M. Kommissárius Urak-is meg-jelenvén: mindeneknek előtte a Gróf Kancellárius Ur, a Nótárius Urnak kezére adta a Fgs. K. Gubernium Levelét, melly-is szóllott a Kommissárius Uraknak azon jeles dologra lett rendeltetésekről; azutánn a Fő Tisztségről való Királyi Adomány-Levelet, mellybenn a Felséges Uralkodó nagy kegyelmességgel méltóztatott elé-számlálni Mlgs. Sándor László Urnak érdemes dítséreteit. Ezeket a Nótárius Ur el-olvasván, ugyan maga elől-olvasta az hitlés formáját-is, mellyel a Fő Király-Bíró Ur bé-esküt. Annak-utánna a Fő Kommissárius és Kancellárius Ur ő Nagysága igen válogatott és jelentős szókkal folyó Beszédet mondott az alkalmatosság szerént, mellyet az új Fő Király-Bíró Ur-is hathatós bé-köszönéssel váltott-fel. Követte ezeket a fenn-dítsért Vice Király-

Bíró Kováts Tamás Ur fontos háláló Beszéde. Mind ezek nyomtatásbann világot látni érdemesek valának. – Ezeknek meg-léte utánn, a M. Kommissárius Urak szállásokra tértenek, a Gyülekezet pedig ott maradott. Az új Fő Király-Bíró Ur Főúl úlvén, némelly dolgokat folytatott; nevezetesen a Hit-türésről (Tolerantziáról) való Királyi Rendelésnek ki-hirdetését: *Marcalis* Székre lévén annak ki-hirdettetése a F. K. Guberniumtól meg-parantsolva. Ezt közönségesen meg-hallván a jelen-valók, így szóllottak, hogy „azon Királyi Parantsolat a külömböző Vallásuakat olly helyekenn illeti, a hol azok elegyesen laknak edgyütt, hogy e' szerént tsendességbenn és felebaráti szeretetbenn nyúgodnának; de Csík, Gyergyó s Kászon Székekbenn semmi efféle nem lévén, (minthogy, némelly Oláhokat ki-vévén, azon helyekenn lakó Székelyek mind Római Katholikusok) jó lészen meg-írni s fel-adni a F. K. Guberniumnak, s a t.' Mindenek így el-végeztetvén, nagy készületű asztal tartatott, mellynél vóltanak sok Hadi Tiszt Urak-is, a kik a meg-írt jeles dologra meg-jelentenek vólt.

Erdély most a bővségnek örvendhet. Az őszi Vetések minden felé igen szépen zöldellenek. Az idei Török-búzák jól el-készülve s érve takaríttattak-bé; nints panasz az el-kezdődött Szűretre-is.

El-jutott már Nagy-Szebenbe-is ama híres Ánglus Lovas, *Hyam* Uram, könnyü lovagló Játékos Társaságával, és kezdé első Játékját ezen Mind-Szent havának 6dik napjánn, mindenek tapsoló dítséretével. Tsudálja a Sokaság, a mit eddig ez hazábann nem szemlélt, minémű könyűséggel és serénységgel futtatják az Ánglusok arra szoktatott lovaikat, és melly nevezetes játékokat tésznek a nyargaló lovaknak hátaikonn. Imez Lovaglóknak meg-érkezésekkel el-mentenek Szebenből a sok idő alatt itten múlatott Mese-Játékosok.

181 Benkő József Kendeffi Eleknek
Középajta, 1782. november 6.

Egyházjogi jelentést küld meg a címzett és két másik tanácsos számára. Megérkezett korábban megküldött Milkoviája. Tanácsokat ad Kendeffi Elek gyógykezelésére.

Méltóságos Gróff Consiliarius Ur, Kegyelmes és Valóságos Nagy Patrónus Uram!

Bátorkodtam, az Ecclesiasticum Jusra nézve, valami Jelentéseket Nsgdnak küldeni, oly véggel, hogy a' Mlgs két Consiliarius [Úr] Ő Exc. és Nsgokkal is közölni méltóztassék: úgy vélem, hogy hasznokat lehet venni, midőn Nsgdék azt a Munkát nyélbe útik, melyről én azt tartom, hogy sokkal rövidebben és kevesebb Articulusoknak számával vólna szükséges ki-adni, mint az Originálban vagyon.

Úgy tudom, hogy az én Milkoviam..... valahára..... oda éppen most irám..... Uramnak, hogy..... aránt küldeni. Alázatoson botsá[natot] kérek, hogy mind eddig haladott.

Bé telvén..... voltam [?] aránt a' [?] Nsgd jövendölése, mely is nem..... akarja vala a' Várat a' Frantzia és [a' Spa]nyol nagy készületnek fel-adni. De a' Mlgs Gróf Aszszony Ő Nsga gondolatja a' M.Vásárhelyi..... kitsin haszon vétetése felől ugyan nagyobb..... mind kár ..... és idő kiván [?] ..... VII.Virális Táblára. Ugy hiszem, hogy ez a' változás, a' Nsgd egésségére hathatósan szolgálna. Az egésségről esvén szóm, alázatoson és különös bátorsággal jelentem Nsgdnak, hogy Bétsben két igen nevezetes Ifju Medicusok vagynak, u. m. *Gyarmati* és *Kassai* Uraimék. Én Kassai Urammal

vagyok esméretes, és tsudálva 's örömmel hallom [?], minémű nevezetes gyógyitásokat vi[szen] [vég]ben, jóllehet még..... Erről a' Kassai Uramról úgy értettem..... bátorkodom én is jelenteni Nsgdnak,..... Doctor Pataki Ur mellett szeretne..... tő[l]teni. Okos gondolat vólna..... De ezután [m]éltó lenne Nsgtoknak M.Vásárhelyhez közel szerezni. Magamat Nsgd Kegyelmességébe ajá[l]ván vagyok
Méltóságos Gróf Consilliarius Ur.....
Nagyságodnak.....
Közép-Ajtá[n]

..... alázatos....
Benkő Jósef
m. t.k.

[Feljegyzés a levélen:]

Anno 1782 6ª Novembr.

Tisztelet. Benkő Jósef Uram.

182 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1782. november 14.

Több székely székben folyik az ingó és ingatlan javak összeírása, amelynek lebonyolításába a diákságot is bekapcsolták. A Barcaságban villámlott, mennydörgött, ami ritkaság novemberben.

„A Székely Földnek azon Székeibenn, (tudni-illik, Udvarhely, Maros és Arannyas Székeken kivül), mellyekbenn a Szabad és különös szabadságu Székely Nép Vég-helybéli Katonaságot visel, éppen most foly igen nevezetes *Irogatás* (így nevezi eleitől fogva a *Conscriptiót* a Székely Nemzet), melly szerént nem tsak ingatlan és ingó Javai, nagyobbak és apróbbak, vétetnek számba, hanem afféle Szántó és Kaszáló helyei-is, mellyek néhány esztendőtől fogva vagy hozzájok, vagy tölök másokhoz mentek. De mindenek felett nevezetes az, hogy mindenik Tanúló-Társaságbéli Deákok és ifju Tanúlók, erre az Irogatásra, a Professorokhoz küldött Királyi Parantsolatnak erejével, hazájokba hívattattak, és az Hadi Tiszt Urak eleibe állíttattak s állíttatnak. Némelly Tiszt Urak, kik között első, Hídvégi Gróf *Nemes* György Lovas Kapitány Ur, és követi Gyalog Százados *Penzelini* Jósef Ur, nagyon elméjekre vévén, hogy nagy károkra lenne a Tanúló Ifjaknak, ha sokáig tartóztatnának hazájokbann, igen sietö szorgalmatossággal vélek való dolgokon által-mentenek, és a Kollégiumokba viszsza-botsátották. De úgy véljük, hogy ismét meg-kell jelenniek a nagy Mustrán, melly a következő esztendőnek két első Hónapjaibann fog meg-lenni.

Ez Hónapnak második napján jó reggel a Bartzaságbann és kiváltképpen Brassó várossábann, nem külömben a véle határozodó s még távulabb eső Szekely Székekbenn-is, olly erős villámás, menny-dörgés és égi háboru vala, a minémüt Sz. András hava rend szerént nem szokott szenvedni."

183 Benkő József Pataki Sámuelnak
Középajta, 1782. november 19.

Különféle virág- és növénymagvakat ígér, valamint a *Milkoviá*-t. Reméli, hogy a következő évben már a *Transsilvania speciális*-szal kedveskedhet.

Tekintetes Doctor Ur! Tiszteletes Professor Uram, igaz jó Fautorom!

Mig Szebenből haza jöttem, mind a *Campanula pyramidalisból* (noha késötskén szokott nálunk virágozni), mind a *Bonus Henricusból* kifogytam, ebből az elein valo el-érés, amabból a barmok legelése miatt. Irtam volt ugyan *Campanula* mag aránt Bétsbe, s ha hagyott a nagy szárazság, reménylem, hogy küldenek. Bonus Henricusnak ugy vélem idei magvából nőtt füvét ugyantsak találtam Nagy Batzonban lett járásommal, és specimenúl imé küldöttem. Küldök egy hüvelyetske leg-aprobb féle Faszulykát is. Borsót és nehányféle magokat is bizonnyal küldök más alkalmatossággal. Azok között fog lenni sárga Répa mag is, a minémüt a Bartzárol kivánt a Tekintetes Asszony: Répát ugyantsak magát két párt küldöttem magnak Kolosvári Betsületes Deáktol Demeter Uramtol a mult Héten.

Ha az én Milkoviáim megérkeztek, Tekintetes Ur számára belőle adni irtam Intze Mihály Uramnak. Reménlem, hogy jövő esztendőben a Transsilvaniám Specialis Parsával is udvarolhatok. Mind ezekbenn, régen bátorkodott jelentésem szerént, sokkal serényebben haladhatnék én, ha a mi Nagygyainktol valahonnan annyi segitséget nyerhetek vala, hogy iró emberre esztendőnként bár harmintz forintot fordithassak; mert már magamtol nem telik tovább az irogattatás.

Ha Tisztelętes Professor Uram maga személyesen találna menni 'Sukra, jo lenne (méltoztassék is kérem) vinni egy Milkoviát az enyimekből. Transsilvániát magam vittem volt. Ő Nagysága engemet szépen segitett volt, mert Szederjesről 20. m[agyar] forintot küldetett: de én még meg nem köszöntem hálaadó Levelemmel; akarván menni Ő Nagyságához személyesen Potstelkére. Ugyantsak a Levél irást el nem mulatom. Ezek után magamat Gratiájába ajánlván, vagyok

a Tekintetes és Tiszteletes Urnak

alázatos hív szolgája
Benkő Josef.

Közép-Ajtán
1782, 19. November.

Én most igaz Gyömbér gyökereket plántáltam: nem tudom mire vihetem; mert Treibhaus kellene nékie.

184 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1782. november

Székelyföldön olcsó a gabona. A rozspálinka alacsony ára miatt olcsóbb lett a bor is.

„Székely-Földönn a Természetnek gazdálkodásai alkalmas kellemetességgel vagynak. Ugyanis: Búzának, melly leg-tisztább, köblét 36–40 garasokonn, az elegyesnek 26–29-en: a Rozsnak köblét 20, a Zabot 10 garasokon könnyen lehet megvásárolni. Segíti ezt, az őszi szép Vetésekhez való jó reménységünk; ámbár ezeken, az egereknek sokasága, s holmi ártalmas bogarak és tsimazok igen fájlalható károkat tésznek Erdélyben sok helyeken. A Rozsnak már említett óltsó, sőt néhol még óltsóbb árra-is lévén, a belőle készülni szokott Pálinka-is igen meg-óltsódott, annyira, hogy ejtelét (ez tsak-nem anynyi, mint egygy Bétsi pint) 6 vagy 7 Krajtzáron általjában meg-venni lehet. Az-is okozza ugyan ezen bolondító, erő s élet vesztő italnak óltsódását, hogy mentől tovább annál inkább szokják a Lakósok erre a bort nem termő főldre hordani a Vármegyékről és Szász Székekről a Borokat. Nintsen-is most drágasága a Bornak az említett Bor-főlde-

ken: mert Vedrét hol 20, hol 24 Krajtzárjával szűreten és az-után meg lehet vala venni. De az is igaz, hogy most Erdélyben nintsenek ollyan jól meg-készült Borok, mint a minéműek valának a tavalyiak."

185 Csernátoni Vajda Sámuel Benkő Józsefnak
Székelyudvarhely, 1782. december 1.

Ismerteti atyja, a nemrég elhunyt református püspök pályafutását; részletesen ír temetéséről, a sírról, amelyre maga a néhai püspök készített latin feliratot.

Tiszteletes Notarius Uram kűlőnősőn tisztelendő Jo Uram!

A Conrád Uram Dissertatiojával együtt szokott kedvességgel tiszteltem hozzám adni nem-sajnállott Levelét Tiszt. Notarius Uramnak, a' melyben tudakozodik Néha édes Atyám Uram[1] halálának 's temetésének környűl allasai iránt. Akkor nem felelheték, temetésről valo tsak akkori meg-érkezésem miatt sok foglalatosságaim lévén. Íme most tsak ezeket irhatom: Az Atyám 17b[en] született volt, az Attya volt Kézdi Széki Esperest Ts[ernátoni] W[ajda] S[ámuel] kinek-is Jo baráttya lévén Enyedi Prof. és azután Püspök Szigeti István, az Atyámot formálta, és nevelte Enyeden. Minek írnám aprolékos Oskolai Hivatalait, Leydáb[a] ment Academiakra, az Eredeti Nyelveket Albertus Schultens alatt nagy szorgalmatossággal tanulta, a' mint irasai-is mutattyák. Muschenbroek alatt pedig a' Physicát kedvére tanulta. Akkori Tabulae Praeses Gr. Lázár János Papjának meg-híván, Medgyesen a' Királyi Tábla mellett vitte többet Papi Szolgálattyát etc. Dési pap volt szinte 35 esztendőkig. 73b[an] tetetett Püspöknek.

Augusztusnak 15 Napjára virradolag holt meg, midön az előtt való Nap-is fenn járt egy Ujj Papnak Facultatiót adott, 's égy néhány rendbéli dolgokat expedialt, estve-is keveset vatsorált, égy néhány hetektől az előtt réá jött gyakor fulladozasai is láttattak szünni akkor, el-is alutt elsö álomb[a] de azután réá jövén a' nagy fulladozás, vagy két oráig ugy megrontotta 's gyengítette, hogy utolyára meg-kelle fojlodni.

Most 9bernek 10dik Napján temettük el, prédikállott pedig Tiszt. Neo-superintendens[2] Urunk super 2 Regum XXVIII. v[ersus] 17, 18. Orált pedig Tiszt. Gyöngyössi Uram, ígen ditsösségesen az igaz Püspökről, vagy hogy mitsoda szükséges minémüséges, és készületis kivantatnak meg arra az hivatalra, sok tsinos tzélozások voltak benne, a mostani idö gusztussa szerént. A' Dési Temetöb[e] puska porral hányatvan el a' köszíklát, oda tsináltattunk szegénynek Kriptát, a' mely feliben tétettűnk egy nagy kimettzett kö koporsot, melyre réá mettzettettük, azt az Epitaphiumot melyet a' Nyáron fogott az elö járni szokott Bibliájáb[a] béirni maga, és magának készíteni, a' Déák ez.

Pars mea nobilior mundi pertaesa labores
Jam propius lustrat celsa theatra Poli.
Corporis exuvias linquo; sed credo resurgent,
Quum Vitae Dominus jusserit hoc fieri.

A Magyart sajnállom el-vesztém, 's eszemb[e] nem jut, de tsak vagy négy rend volt, a' Déáknak magyarrá való forditása.

Ezzel magamat Tiszteletes Notarius Uram tapasztalt drága Jo indulataib[a] ajánlván allando tisztelettel vagyok

Tiszteletes Notarius Uramnak

Sz[ékely]Udvarhely
1a Xbr. 1782

mindenkori tisztelöje
s szolgaja
Tsernátoni W[ajda] Sámuel
m.t.k.

186 Koppi Károly Benkő Józsefnak
Kolozsvár, 1782. december 16.

Biztatja Benkőt. Felvilágosítást kér a kunokról és a magyarok régi vallási dolgairól.

187 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1782. december [?]

A Magyar Hírmondó 1781. április 21-i számában közzétett felhívásra visszatérve közli a címet, ahova a régi erdélyi történetírók műveit, a művekről való véleményeket be lehet küldeni.

Tavaly az 31dik Levélbenn a 244dik levél-félenn jelentettük vala, hogy Erdélynek Deák és Magyar nyelvenn kőlt, de máig ki-nyomtatatlan Históriáit akarná valamelly jó Szándék világra botsátani. Most már az-is jelentetik, hogy ha Valaki az akkori kérésre, Erdélynek ez vagy amaz Históriájáról, valami eszmélését formálta; akár Nagy-Szebenbe, tsak e' titulussal: *à Monsieur Poppes*, akár Kolozsvárra ezzel: *à Monsieur Kaperon*, tessék küldeni; s azontul az, a ki ezeket köz haszonra akarja fordítani, jobban meg-esmérteti magát a Túdósítóval. Ez a szándék nem tsak arra való, hogy Erdélynek eddig kéz-írásbann hevert Históriáit szabadítsa-ki az hibás író-kezek és molyok hatalmából; hanem arra-is, hogy azon Erdély Históriáját anynyi Darabokbann, a menynyi számú vólt a Fejedelem, (de ugyan-tsak Rédei, Bartsai s Kemény Fejedelmek viselt dolgai egygy Darabban fognak lenni) siettesse már kúlföldi betúkkel világra jóni; hogy a tanúlt Nemzetek módja szerént, Erdély Históriája-is már a tsonkaság nyavalyájából ki-gyógyúljon. Nagyon használ erre Betlen Farkas Históriájának Szebenbenn való mostani nyomtatásának vége felé való közelítése, melly nélkúl el-nem lehet, valaki Erdély dolgait jól ki-tanúlni akarja.

188 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1783. január 14.

Néhány kéziratos és nyomtatott könyvet kér kölcsön. Nem tudja küldeni a teljes másolatot Enyedi művéről, mert ráömlött a tinta. Írni fog címzettnek a református egyház sérelmeiről.

Méltóságos R. Sz. B. Gróf Consiliarius Úr, Kegyelmes Patronus Uram!

Soha nékem nagyobb szükségem nem volt könyvre, mint Nagyságodnak két Manuscriptus Volumenjére, az

1. *Simigianus* Ambrus Historiája, mely is nálam hibáson és talán nem is egészen van leírva.

2. *Szamosközi Pentades*, melyből nincsen nálam egyéb valami excerptumnál. Ez egyben ugyan kettős nagy kérés. De hogy nem csak jó alkalmatosság lészen az

adandó könyveknek el-hozására (annyira, hogy nem lehet a kártól félni) bátorkodom hozzá tenni:

3. *P[etri] Bod* Scriptorum Historiae Hung. Notitiam in 4-to.

4. *Relationem Historiae Politicam* – von Johann Hieronym[us] Im-hof, von Merlach-Sultzbach 1684 in 4-to.

5. Dissertationum ad Histor[iam] Hungar[orum] (a minemü 4 Tomus drága Collectioja van Nagyságodnak in 4-to) *Tomus II-dus,* melyben legelől van *Attila Hunnorum Rex;* sok ez és drága.[1]

De Nagyságos Uram! minthogy már a *Transilvániám Speciális Párságnak* kéz írásban való egész készülése (ki szülögeti már a Typographeum is) után, egészen arra fordítottam elmémet, hogy minden kitelhető szorgalmatossággal, rész szerént ki kezdjem adni a *jó Mssumoknak* jobbjait, rész szerént pedig a többekből adnotatiokat tegyek hozzájuk sat. a mint Nagyságod is ezt méltóztatta volt jóvá hagyni, és segedelmemre kegyelmes ígéretét tenni; most van a legszükségesebb idő réá, hogy az a, nem csak Nagyságodnak és Nagyságos maradékainak (KIKET, Nagyságtokkal egyetemben az Isten hosszú és boldog élettel szeressen!) hanem a közjónak számára szerzett drága Bibliotheca, számomra megnyíljék. Bizony megbecsüllöm a könyveket úgy, hogy soha ember inkább nem; nemis sínlődtetem magamnál, és kész leszek arra fogadandó emberem által kiküldeni, ha ily bizonyos és jó alkalmatosság nem lenne.

Azonban, Nagyságos Uram, kegyelmes Patronusom! szégyenere lenne s csaknem kissebbségére annak a könyvháznak, ha a mi abban az én célomra készen áll, azt a közjóra nem fordítnám.

Közelebb, minthogy a Bethlen Farkas nyomtatás alatt sínlődő, vagyis, ottan igen késedelmező *Continuatiojának* megvizsgálása, s jobbítgatása (bizony sok helyen hever sok szókban láthatóképpen az hiba; de nem kell félnünk tőle) sőt egy helyen kipótolása is (de én azt különös titok módjára bátorkodom Nagyságodnak alázatosan jelenteni) az én csekélységemre vagyon bízva; erre nézve és némelyik kért darabkönyvre valóban nagy szükségem vagyon. Ha valahogy látnók, hogy Hazánkban fegyveres mozdulatok lennének; úgy is legottan egytől egyig haza küldeni el nem mulasztanám.

Ha megnyerhetem azon könyveket; úgy biztam Tit. nobilis *Kovács László* Uramra, hogy nem csak az hogy ládájában hozza el, hanem e felett, jó takarókat is végyen, és félthetetlenekké tégye a romlástól.

Bezzeg nem érdemlek én ezek közül egyet is: mert a reám Nagyságodtól bízattatott dolgokban kevéssé jártam el. A mivel dicsekedni akartam, az az Enyedi István manuscriptuma, s eddig setétségben hevert Históriája (melyet igen szükséges volt leíratni; ámbár az eleje felől való dolgok jó részint Szalárdiban is meg vannak) (mert az hátulsó felében főként, másutt nem található dolgok vagynak) de ezzel is úgy járék ez órában, hogy két árkos belőle, a réájok dőlt tentám miatt kárba mene.

Mind az által így is küldöm, hogy már feltettem célul; és a közben elmaradó hét árkust újra íratván, négy nap múlva Nagy-Ajtáról Szebenbe induló Tekintetes Cserei Miklós Úr átal elküldöm. Akkor nevezetes bajaink felől, melyek Religiónkat illetik, feladásunk is lészen Nagyságtok eleibe.

A mely nap Szebenből haza indultam volt, azon találtam azon ritka könyvecskére: Gesta S. Nicetae, egy Catalogusban, Diaconus *Miser Uram* közölvén velem; a könyve megvételét bíztam vala Cancellista Pap József Uramra, minthogy akkor kézre nem tudám keríteni: méltóztassék Nagyságod ő kegyelmének azon könyv iránt parancsolni.

A más könyvek megszerzése rajtam haladott: mert soha csak Brassóig való menetelre is még időt nem veheték. Magamat és tehetetlen igyekezteimet Nagyságod kegyelmességébe ajánlván vagyok
Méltóságos Consiliarius Úr Nagyságodnak
Közép-Ajtán 1783. 14. Jan.

alázatos szolgája
Benkő József

189 Benkő József Thúri Sándornak
Középajta, 1783. február 7.

Kovács Lászlónak címzettnél levő dolgait (pénzét, iratait) kéri, mert lehetőség adódott arra, hogy mindent elküld Szebenbe.

Tekintetes Notarius Úr, Nagy Jó Uram, Fautorom!
Tit. Kovács László Úr, a velem való barátság jussán írt nékem, hogy a Tks Úrnál (nem tudom, suppleálásért és confrontatorságért é, vagy miert) 16. forintja és 44. pénze volna; ismét a Tks. Táblán egy Memorialissa, a Regius Perceptor Úr Levelével együtt; és ezeket ki-vévén, küldeném kezéhez Szebenbe. Úgy látom, hogy ezek aránt a Tekintetes Úrnak is írt. Kérem azért bizodalmason Tks. Notarius Urat, méltóztassék ezen dolgokat kezemre adni, hogy Hétfőn, a menendő alkalmatosságon elküldhessem. Lehet ugyan, hogy keddre maradjon a Szebenbe menő alkalmatosság. Magamat Gratiájába ajánlván, vagyok különös tisztelettel
Tekintetes Notarius Úrnak
Közép-Ajtán 1783. 7. Febr.

alázatos szolgája
Benkő József m.k.
Közép-Ajtai Parochus

[Kívül:]

Spectabili Domino, Domino Alexandro Thúri Juniori de Thamásfalva, Inclytae Sedis Siculicalis Miklósvár Ordinario Notario Consultissimo, Domino mihi Colendissimo, humillime

D[omi]ne Michael Incze! Ezen Levelet maga Kgd mindjárt meg-vigye *Bölön*.

190 Benkő József Kendeffi Jánosnak
Középajta, 1783. február 10.

Tanácsokkal látja el, hogyan gyűjthet természeti ritkaságokat. Felajánlja, hogy neki dedikálja botanikai művét.

Méltóságos Gróf Úrfi, Nagyra szűletett, Gratiosus Ifju Patronus Uram!
A' mint Nagyságodat a' Fűvek, és azok raggatása körűl való foglalatosság gyönyörködteti, annyira, hogy a' múlattságra rendelt időt ennél kellemetesebb múlatságra forditani mostanság nem kívánta: úgy örvendek én is annak, hogy a' Fűvész-tudomány a' mellyet nem tsak én, hanem maga magát Nagyságodnak jovallotta, ennyire Nagyságodra kötötte magát. Ezzel a' szóval tészem-ki; mert ez a' *Botanica*, 's az egész *Naturalis Historia* olyan, a' melly magát annál inkább kivántatja, minél inkább visgáljuk. Ezeknek a' Gazdaságra is igen nagy hasznok

vagyon; és mind ez, mind pedig a' belőlle meg-szűntetetlenül folyó gyönyörködés vitte annyira a' Kűlső Országi Uri Rendet, hogy ebben a' Tudományban már ma majd minden Tanulások felett gyakorolják magokat. A' mí Felséges Császárunk minden Tudományoknak elő-mozdítója fog lenni, minekutánna egyéb dolgairól ezekre fordítándja gondosságát: de úgy tetszik, hogy még is mindenek felett a' Naturalis Historiához fog nagy kedvel lenni, a' melly végre, már Tudósokat is kűldött ő Fge Bétsből, kik hajóval a' Világot meg-kerűljék, és a' Természet Adományait gyűjtsék; pénzel is nagyon szaporitotta a' Natur Cabinetet *(Musaeum Rerum Naturalium)* Bétsben: mellyek arra mútatnak, hogy az Ő Fge szolgálatjára készűlő Ifju Uri Rendek, a' Naturalis Historiának nagy hasznát fogják venni. De a' sem jó vólna azonban, hogy ezzel a' Tudománnyal el lopjuk egyéb szükséges Tanúlásainknak idejét: mert a' Tudományok merő azon egybekötődött Rókonságok. Mindenre jut idő, tsak véle az ember jól tudjon élni.

Nékem pedig a' lészen nagy örömem, ha én meg-érhetem, mellyben nem is kételkedem, hogy Nsgd annyira lépik a' Fűvészségben, hogy se Nagyságodnak kissebbségére ne essék, se én meg ne szégyenlyem magamat, midőn leg-első *Botanicum Opusculum*omat (mert a' mi kevés e'félét ki-adtam, még oly névei nem nevezhetem) Nagyságodnak, mint oly Nagy Kegyelmességű, 's hozzám le-ereszkedni méltóztatott Patronus Uram Szerelmes Fijának, és az én Reménységemnek, tiszteletére (ha Nsgd méltóztatik akkoron meg-engedni) fogom dedicálni. Közelebbről pedig ez esztendőnek folyásában arra nagy gondom lészen, hogy én is, avagy tsak a' ritkább fűvek szerzésével egy tollatska lehessek a' Nsgd igyekezetének szárnyábann.

Egyebekkel is adós vagyok én Nsgdnak; mert már régetske[n] meg-ígértem a' Mlgs Gróf Consiliarius Ur Ő Nsgának, hogy valami Irások Collectiojában segítségére lészek Nsgdnak. Tselekedtem is valamit; de keveset az én szándékomhoz képest; ebben sem restűlök-meg; és még nem késő. Ő Nsgának egy Botanicus Könyvét hoztam-el (Sukovot) nem felejtem, de még bátorkodom valameddig magamnál tartani.

Már mennyünk Minerologiára. Nagyságos Úrfi! Erdélyben erre senkinek olyan Collectioja nintsen, mint Mlgs Consiliarius Fichtel Urnak: könnyű, 's óh melly jó vólna ott egyszer is, márszor is belé kapni ezen szép és hasznos Tudományba, tsak játék-képpen. Ezt Nsgd, és a' Mlgs Gr. Consiliarius Ur Ő Nsga érdeme könnyen meg-nyeri a' Fichtel Ur különös jóságától. Én is oda folyamodtam holmi *minerologicum specimen*ekért.

Még-is terhelem Nagyságodat. De nem tereh, Nsgdnak a' Mlgs Gróf Consiliarius Urat, és a' Mlgs Cons. Gróf Aszszonyt, Ő Nsgokat, tisztelni. Alázatoson kérem azért Nsgdat, méltóztassék Ő Nsgokat az én képemben is (talám botsánatot nyér ez az én bátorságom) alázatoson köszönteni; ha ugyan kűlönösön nem írhatok, a' most észre vett, de igen sietö alkalmatosság miatt. Magamat továbbá Nsgd Gratiájába ajánlván, vagyok örökös kötelességgel

Méltóságos Gróf Urfi

Nagyságodnak

Közép-Ajtán 1783. 10. Febr.

alázatos szolgája
Benkő Jósef. m. k.

[Címzés:]

Illustrissimo ac Magnifico Domicello, Domino Comiti Joanni Kendeffi de Malomviz, Philosophiae ac Matheseos Cultori Eximio, Filio Carissimo Illustris-

simi ac Magnifici Domini, Domini Alexii Comitis Kendeffi de Malomviz, Sacrae Caesareae Regiaeque Apostolicae Majestatis Excelsi Gubernii Regii Magni Principatus Transsilvaniae Consiliarii Actualis Intimi etc. Domino mihi Gratiosissimo.

Cibinii.

[A boríték hátoldalán:]

Tit. Intze Uramnak jegyzem: T. Kováts László Uram szállása B. Erzsébet utszában vagyon sub numero 671.

[Tollpróbák:]

ma
ama
a
Qu'elque
pire

191 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1783. február 16.

Bánffy Farkas új hivatalt kapott. Folyik a székely gyalogezredek mustrája.

Kolosvár tájékán az hólyagos himlő veszedelmesen uralkodik, és sok torokat tsinál a gyermekeknek.

Egész Erdélybenn nagy lágysága vagyon az időnek, és hó helyett sárral bővelkedünk.

Nagy-Szebenbenn a Tisztségek dolgábann némelly változásoknak kelletik következniek. Efféle az, hogy Mlgs. Báró Lossontzi Bánffy Farkas Ur ő Excellentziája, Guberniumbéli Tanáts Ur, és *Provincialis* Fő-*Commissarius* lett nem régibenn az Erdélyi Tekintetes és Nagyságos *Status*oknak *Praesidens*évé.

Erdélybenn a véghelyi Katonaságnak most nagy Mustrája vagyon. A Székelyek között a második gyalog Ezeredbenn Közép-Ajtán kezdődött Bőjt elő-havának 13dik napjánn, és mégyen Kézdi-Vásárhelyig, Miklósvár, Bardotz, Sepsi, Orbai 's Kézdi Székekbenn Mlgs. *Knesovits* Urnak, Lovas Székelyek Ezeredessének vigyázása 's visgálása alatt. Azontúl az első Székely Gyalog Ezerednek, melly-is a két Csík, Gyergyó és Kászon székekbenn áll, mustrája mégyen véghez Mlgs. Báró *Mayersheim* Urnak, 2dik Székely Gyalog Ezered Fő-Kapitányjának visgálása alatt. Ezek utánn a Székely Lovas Ezerednek mustrája következik.

192 Benkő József Koppi Károlynak
Középajta, 1783. március 11.

Koppi a kunokról kért tőle adatokat; közli, hogy nem tud felvilágosítást nyújtani, hanem ő szeretne a címzettől tanulni. Örvend, hogy a Milkovia eljutott Koppihoz.

Celeberrimo et Eximio Patri Carolo Koppi Salutem Dicit Josephus Benkő, pariter sua Conjux.

Multo multoque serius, quam Litteris 16ta Decembris 1782 jusseras (tales

scilicet sunt nostri tabellarii), recreatus fui, non jam manibus tantum Tuis, sed verbis etiam (quod nunquam meritus fui) amicissimis, vivi Nominis, quem diutissime vivere incolumem, perpetuum meum votum est. Semel de Cumanis, nunc de illis Hungarorum Sacris, quae Libro 1. Decretorum S. Ladislai Cap. 22. memorantur,[1] sciscitari ex me Tibi contigit. O Clarissime! certe uti nihil de Cumanis poteram, ita de hoc argumento nequeo. Lubens a Te discam, et discemus. Opus illud, oro, perficias! Utinam in ea mihi aliquid re juberes, in qua ignorantiam meam non detegeres! Fac, ut commentatione Tua laus potius, quam dedecus Genti Hungaricae adhaereat: hoc est, etiamsi Hungari sacris istis suis aliquid commiserint, tamen excusentur etc. [?] Occasio erit forte propediem, qua deproperatam hanc schedam coram Te excusare queam. Vale, o vale, mi Fautor! Dabam *11. Mart. 1783.* Közép-Ajtae.

Optime factum, quod Milkoviam Intze meus dederit. Aliud exemplar, quod Kassai Medicinae (jam) Dr alicui porrexerit ad schedam, quam ego Tibi tradideram, nonne hodiedum accepisti? Istud Cl. Henkeis tradendum.

193 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1783. március 14.

A január 14-i levélben kért könyvek nyugtázó felsorolása, a szász történészek állításainak cáfolata. Javaslatok a református papság szellemi színvonalának emelésére, az imaszövegek egységesítésére.

Méltóságos R. Sz. B. Gróff Consiliarius Úr, cselekedettel és valósággal Gratiosus Nagy Patronus Uram!

Nagyságod Gratiájának bővségéből vettem igen jól becsinálva, s következőleg mindennemű roncsolódás nélkül, ím ezen könyvbeli darabokat:

1. Simigianus Ambrus mssa Históriáját, in folio.
2. Szamosközi Pentadesseit, fol[io] Mss.
3. P. Bod Notitia Scriptor[um] Rer[um] Hung[aricarum] ms. NB. kár ezt complete ki nem dolgozni s adni.
4. Imhoff Relation des Hungarischen Krieges 4-to.
5. Collectiones Dissert[ationum] ad Historiam Hungariae inter quas I-a est de Attila.

Melyeket ki nem fejezhető alázatos háladatossággal azért kívánok feljegyezni, hogy míg haza küldhetem a könyveket, ezen írásom recognitionalis gyanánt legyen.

Most újjólag kéntelenítt engem Nagyságod terhelésére ilyen dolog. Már egy nehány apróság írások kerültek szemeim elébe, melyekben a szász írók azt akarják állítani, hogy 1) A más két nemzet a szászt megcsalta, s minekutánna 400 esztendők alatt a Szász Natio, boldogul csak magára, külön vállva lett volna, reá vétettetett volna az unióra, még pedig 2) I. János Király idejében 1538-ban. 3) A szász natiót állítják elébb való gradusunak voltnak lenni, mintsem a Székely natiót; melyre hamissan hívják bizonyságul a Három natiók Pecséteinek inscriptióját, t.i. hogy a magyar-vármegyékején e volna: *Nemes-Há* a Szászokén: *rom Nemzetből ál* a Székelyekén: *ló Erdélyországa.* Közelebb az Hammersdorffi Pap *Seivert* Uram is ezekkel kedveskedett hazájának, az *Ungrisches Magazinnak* tavalyi utolsóbb, az az negyedik Darabjában.[1]

Mind ő, mind mások, a mennyiben láthatom, vették ezeket az ok nélkül való vádakat, és egyéb illetlenségeket, e Johannis Kinder de Friedenberg, brevi et diplomatica Historia Nationis in Transsilvania Saxonicae[2] (melyet, ha nincsen

Nagyságodnak örömest leíratok) melynek valami kicsin részét már refutáltam Transsilvániámnak prelum alatt forgó 3-ik Tomussában.[3] De csak arra nem hagyhatom, hanem minden szelídséggel, mintha ellenünk nem is írtak volna, akarok ellenek egy rövid munkát kiadni kevés idő alatt, a *Natiok Uniojáról és Pecséteiről* megis készítettem a munkának Inait és Csontjait, melyben megmutatom cáfolhatatlanul 1) hogy nem 1538 tájatt lett az Unió. Mert Trapoldinus írásai között feltaláljuk az 1459-beli medgyesi Unionis instrumentumát az 3 nemzetnek. 2) Hogy a Pecsétek inscriptióját nem igazán citálják. Mert a régi Pecséteken, melyeket titkon láttam 1779-ben az országos Archivumában a Főméltóságos királyi Guberniumnak, úgy találtam, hogy az említett Epigrapheból egy betű is nincsen a Vármegyék Pecsétén. A Székelyekén van pedig a kezdete, mert azon ezek olvastatnak: *ló Erdély Országa. Ha* – a Szászokén pedig: *rom nemzetből ál.*

De hogy ebbeli munkám tökéletesebb legyen, mind tanácsa, mind segítsége Nagyságodnak igen szükséges. Úgymint: 1) kellene nékem adcuratum exemplum az említett 1459-beli Unionis instrumentumnak. Annál inkább 2) ha még régibbet is találnánk az Unióról. Ezt pedig úgy hiszem, tudja Nagyságod; tudni kell erről azoknak a nagy Uraknak is, a kikkel conversatioja vagyon, Nagyságodnak. – 3) Kellene spanyor viaszba nyomba a régi Pecséteknek formája, melyek is egy ládában állanak a régi Archivumban. – 4) A magyar Vármegyék, és Szász (mert a Székely natioját bírom) Natio újabb, vagyis mostani Pecsétjének is képei. Mindezek inkább in duplo lennének jók; hogy a mi egyik nyomott képen jól ki nem látszik, tessék meg a másikon. – 5) Szeretném tudni (de a könyvek meg nem tudnak tanítani) mikor formáltattak volt, mind a régibb, mind az újjabb Nationalis Pecsétek. Azt is 6) Minemű instrumentumok vagynak (bizonnyal találtatik egy, ha több nem is) erről a Fejérvári Káptalanban.

Nagyságos Uram! Patronusom! Várok kitelhető segedelmeket. – Kissebbségére lenne a Nagyságod állásának, ha ebben Nagyságod segedelme engem nem vezetne.

Más dologgal is kénteleníttetem terhelni Nagyságodat, lelkemismeretének ilyen nyughatatlanságából (melyet nem mérek egyenesen az egész Főméltóságú Consistorium eleibe terjeszteni: de méltóságod, ha jónak ítélendi, jóra fordítani bővebben is méltóztatik), hogy Ecclesiastica visitatiók folynak gyakran, mint mostan is megnyertük Nagyságtok intercessiojával. De, oh! mely kevés haszonnal! részszerént azért, hogy nem bírunk sok dolgokkal; más részről, hogy a melyekkel bírnánk azokon sem iparkodunk. Én csak ezt bátorkodom jelenteni: Hogy semmiért nagyobb szükség nem volna a visitatióra, mint a papok, mesterek, és oskolák jobbítására. Csekély projectumom: 1) Meg kellene kívánni, a visitatióban előkérni hitelesen minden Innepi és vasárnapi alkalmatosságokkal miről prédikálottak; sőt miből dolgozták, és miképpen munkájokat. Kicsin fáradság, erről egy Papnak catalogust készíteni. 2) Adnák elő könyveiknek catalogussait, hogy mindazoknak számát, mind hasznavehetőségeket, meg lehetne ítélni, mind pedig azt, ha újítják-é, szaporítják-é?

E két positió alatt való dolgokat submittálná osztán a visitatió is a Főméltóságú Consistoriumnak. Ezekre, avagy csak az ifjabb Papokat, 15 vagy 20 esztendeig igen hasznos volna szorítani. 3) Számba kérni az ifjabb Papoktól, mesterektől, minemű könyvek olvasásával szokták a restséget úzni? 4) Istenfélő jó ifjú Papokat (ha esperest és notarius aetássa nem elégséges arra) talán hasznos volna Tractusonként nevezni, kik az oskolákat, néha néha megvizsgálják: mert a szokott examenek, melyekre, mint valamely színmutatásokra készíttetnek a Tanulók, kevesebb hasznuk van.

Ezek a visitatiót illető dolgok. Vajha Nagyságtok ezekben még jobb utat mutatni, s intést tenni méltóztatnának! mert ámbár a mi Tractusunk effélét akar elkövetni, de nincsen auctoritásunk.

Ím más színű dolgok is.

A miatyánkot, a mennyi Pap, majd annyiképpen, némely hibáson is, mondja, mely külömbség mindig eloszlatja az Hallgatónak figyelmezését. Ennek jövendőre, oh! mely könnyű volna az Orvossága, ha Nagyságtok auctoritásából a Deáki seregek mind egyformán betűről betűre tanulnák elmondani az Úri imádságot. Sőt az Apostoli Hitformáját, és Parancsolatokat is szükség volna egy Stílussal taníttatni, az ifjúsággal.

A mi Atyánkat és Parancsolatokat talán úgy a mint a szent írásban vagynak fordítva.

2. Különös ez is, hogy Egy Udvarhelyi, vagy más Deák, Papnak mégyen, és azt is ritkán tudja, hogy köszöntsön bé, Agendához stb. is száz közül alig szoktatta egy magát. Ennek a Collegiumban kellene a fundamentom. Az Ecclésiába való introductiót talán nem volna szégyen megtanulni a szászoktól.

De én mindezekben való alkalmatlanságomról, véghetetlenül könyörgök Nagyságodnak az engedelemért! Papokról szóllottam, magamat is ide értem in infimo gradu. Bizony az Clerusnak kellene az halkal való, s mint egy észre se vehetőképpen való Reformatio. Most ugyan igyekezik a Pápista Felsőség a maga Papjait kötelessége mellé szorítani. Nekünk is Protestáns Papokul most annál inkább kellene igyekeznünk.

Már ismét könyvekről:

Enyedi István volt Felső Bányai Nótárius 1660 tájatt, és a maga idejébeli Históriát írta hitelesen. Láttam én magam az autographumot. Jól írattatott le a miénk is belőle. Nem rég írtam, Bányára, hogy Enyediről többet tanuljak; ha tanulok, Nagyságoddal közleni el nem mulatom.

Nem emlékszem, hogy láttam volna Nagyságod Collectiói között ezt:

Extractus Articulorum et Diplomatum Super Religionis negotio in inclyto Regno Hungariae.[5] Én Bartel Bibliopoliumában vettem. Azért említem, hogyha nincsen, vétethessen Nagyságod. Az ember nehezen várakozván, még ezt írám, igen kell sietnem.

Könyörgök bocsánatért! és vagyok
Nagyságodnak kegyelmes Patronus Uramnak

Sokkötelességű alázatos
szolgája
Benkő Józsefm. k.
Kis-Ajtai Ref. Pap.

Közép-Ajtán, 1783.
14. Martius.

194 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1783. május 21.

Beszámol arról, hogy a székely határőrkatonaság szemléje befejeződött; várják Jenei generális látogatását. Hírek az időjárásról, a várható termésről.

A Székely hadi nép mustrája, mellyről a 19dik levélbenn[1] 148dik félen tétetett emlékezet, már Sz. György havának 14dik napján el-végeztetett örömmel. Végeződött pedig ezen jeles dolog Miklósvár Széknek Nagy Ajta nevű falujábann, *Ketskés* Kapitány Ur lovas századján. Szép valójábann, midőn valamelly dolog dítséretes bé-végeződéssel koronáztatik. Így esett itten-is. Ennek a század-

nak rendes és minden hiba nélkúl való maga viseletéért, mind *Knezevich* Obrister Urtól, mind másoktól, kiknek visgálások alatt ez a mustra véghez ment, különös dítséretet vett a *Skvadronos* Kapitány, Gróf *Nemes* György Ur, a Fel-Hadnagy *Damo* József Ur, 's az Al-Hadnagy *Mátyás* Samuel Ur, kik mind ketten született Székelyek, tökélletes serénységgel munkálódtak ezen század seregnek jól állításábann. Említésre való az is, hogy éppen most váratik e mi földünkre Generalis *Jenei* Ur, kinek bé-jövetelével a Királyi Felséges rendelésekből nevezetes változás lészen a Székely vítézló rend között, melly-is kevesebb számú fegyver viselőkre fog határoztatni.

Szent György havának száraz idövel vólt folyását, Pünkösd havának eddíg való napjai nedves és essős járással válták-fel, mellyek által mind az őszi, mind tavaszi vetések kellemetesen újjulának, és már jó reménségünk kezdett lenni a földnek termékenysége iránt. A gyümólts-fák-is Erdélynek nagyobb részébenn szépen virágzottak; de Erdővidékénn és Háromszékenn, nevezetesen *Sepsi, Kézdi* és *Orbai* székekbenn a szilva fáknak szintén semmi termések nem lészen, ritkán a körtvély fáknak-is.

195 Ajtai Dávid Mihály Benkő Józsefnak
Bécs, 1783. június 20.

Sajnálja, hogy Kolozsvárt nem találkoztak; reméli, hogy Benkő nem haragszik rá azért, mert vallást változtatott. Immár bécsi lakos, nyomdát létesít, ahol különböző nyelvű könyvek fognak megjelenni. Rézmetszeteket akar kiadni a csak Erdélyben honos növényekről, ehhez támogatást kér.

Viennae Die 20 Jun. 1783

Reverendissime ac Clarissime Domine, Domine mihi singulariter Colendissime!

A Tiszteletes Vrnak Kolosváron létemben ott jártát, el menetele után P. Kupitól[1], és Typographus Lászlotol, nagy szivbéli fájdalommal értettem, különös szerentsémnek tartottam volna, drága jó különös szivességgel örökké én hozzám viseltető emberemmel bártsak egy szempillantásig szembe lenni; de nem tudom mi lehete az oka, a Religionak változtatásaért, hogy engemet meg vetett volna Claritása, nem gondolhatom, tudván hogy a tudos emberek előtt a Keresztyén vallásb[an] nintsen olyas differentzia hogy azért e világon egyik a' mást utálhatnák, anyival is inkább midön minden Keresztyén Vallásnak folyamatya tsak egyedül a kutfötöl dependéál, a' melyből a ki iszik soha meg nem szomjuhozik, melyel örökkön örökké kivánok én is élni, tehát nihil aliud nisi nomen Religionis mutatum est, melyre valo nézve egyéb okát hogy szembe nem lehettünk nem gondolhatom, hanem tsak azt, hogy egyikünknek se adattatott idejekoránt tuttunkra Kolosváron létünk. Nagy-beszédem lett volna Claritásoddal a Commertzialis dolgok iránt, melyek Erdélyb[en] fel találhatok, mindazon-által, ha, Kolosváron szerentsénk egyik a máshoz nem lehetett is, még jobb mod adta elö magát, mivel az Erdélyi fogságbol meg menekedvén, már Isten Kegyelméből Bétsi Burger lettem, a Kolosvari Professorságot, a hol egyéb nintsen a szenvedésnél s a Piáristákkal való kotzodásnál, fel tseréltem nyugodalommal, lakom Bétsben az Alden Widenen a Fejedelem Schtarenberg házában[2] No.90. a Brunmeisternél a 42dik lako hely[ben] és Németül tsak ide méltoztassék adressálni Claritassa levelemet. *Németül ez az adress: In statten bergischen frey Haus auf der Widen bey BrunMeister No. 42.* itt erigálok Ő Felsége kegyelmességéből egy Magyar, Déák, Frantzia, és más idegen nyelvekre szolgálo Typogra-

phiát oly moddal hogy Charactereim az egész Világ elött kellemetes légyen, újmodi Frantzia Preseket már készittettem is, a charactereket pedig reménlem hogy a nyáron és a jövö télen anyi prefectiora viszem, hogy a jövö nyáron mindenfelé szolgálhatok véllek, a Felséges Magyar és Erdélyi Cancellária is, munkával s egyéb segijtséggel Kegyelmesen protegálni meg igérte, a Typográphiámnak valo hely is már Isten jovoltából készen vagyon, hazasulásom után egy 1200 R[hénes] f[orin]tokat erö ház az Uj Videnen Betsben, tsak a már hátra 1mo Hogy minél hamarébb Sz[áraz] Ajtárol a Keresztségröl valo Levelemet meg kaphassam s Matkámmal öszve kelhessek. 2do Hogy Érdemes tudos emberekkel, a kik hasznos dolgokot szoktanak Világ eleiben botsátani, ismeretséget vethessek. 3io Hogy a hol jártam s ismeretséget vetettem a Commertiumra valo nézve ujra magamot munkámmal recomendályam, de mindenek felett az Imperiumban, s Hollándiában, valami Magyar Országi s Erdélyi Ujságokkal kedveskedjem, hogy igy mínd Nemzetemnek mínd hazámnak betsülete nevekedvén, nevekedjek egyszersmind tudományomnak is betsülete. Nagy alázatossággal kérem azért Claritásodat 1mo Hogy ezen Leveletském mellé includált Levelemet[3], ne terheltessék minél hamarébb Tiszteletes Kovásznai Gábor Sogor Vramnak Sz[áraz] Ajtára által küldeni, és onnan a Keresztségröl levö Levelemet magához kérettetni, s nékem a Brassai postán minél hamarébb lehet fel küldeni, hogy szerentsémb[en] ne akadájosztassam. Ha Claritássa meg irná Déakul Tit. Kovásznai Sógor Vramnak a formulárét igen kedvesen venném, mivel a Sz[áraz] Ajtai mod szerént azt gondolyák hogy én most is az vagyok a ki voltam, és mivel hogy a Familia nagy, Atyafiai mind fö Consiliariusok a honnan hites társamot vészem, szégyenleném ha Sz[áraz] Ajtai modra érdemem kivül betsülettel illetnének, az az egy kis jo íros vajat a kenyér mellé hogy jobban tsuszon ne tennének, ezt nem vészi senki pénzel, nekem pedig most illyen állapotomban használ, azon kivül is míhelyt a Császár szolgálatyára fel vétetöttem, még a Püspök Ö Excellentziája is meg adta, s meg adják más Fö renden lévökis a Spectabilis Titulust, én ugyan magam a mi engemet nézi nem kivánnám, de Bétsb[en] a Characterizált emberek a kik valamihez értenek, ennélkül nem lehetnek, az én Mesterségem is ugy hozza magával mivel, nintsen egy Typographus is a ki ezzel ne élne mert az Typhographiai Mesterség Bétsb[en] Nobilizál mindeneket. 2do A Comertiumra valo nézve mivel jo modom vagyon fel tett tzellom az hogy az Erdélyben lévö plántákot melyek más Országokban nem találtatnak Kuprumban metzvén s metzettetvén ad vivum illuminályam s a Hollandusoknak pénzért véllek kedveskedjem, de ezeknek meg szerzésére nints más modom, hanemha Claritássa szolgál benne maga iránt ok valo munkájával együt, azért instálom hogy ha a plántákrol munkát botsátat ki, juttassa kezembe, a Typus olyan lészen és a papyros a melyen Erdélyben még soha nem volt, ezen kivül Kupromokkal ugy lesz exornálva hogy mindenek elött kellemetes lészen. A költségen kivül levö nyereséget a' mit prosperálhatunk ha maga költségén nem nyomtatya oszszuk meg. His constanti cum veneratione persevero
Claritatis Vestrae

humilimus Servus
Michael David Ajtay m. p.

[Az első lapon Benkő feljegyzése:]

Ezt az embert T. Ajtai Uram, Enyedi Professor nevelte. De azután a' Romai Vallásra állott, és Bétsben megházasodott.[4]

196 Ernst János Benkő Józsefnak
Kőröspatak, 1783. június 27.

Adatokat közöl ezredparancsnokáról, gr. Kálnokiról, aki június 16-án meghalt.

Kedves Tiszteletes Uram Drága Jó Barátom!

Engedjen meg nékem Tiszteletes Uram, hogy oly későn válaszlok, sem Commoditas, sem Restség az Oka, hanem szörnyü sok dolgom. A' Meg Hólt Jó Grófunk[1] szűletett 1705be lett Katonává 1724be, volt házas 50 Esztendőig. Életének Ideje volt 79 Esztendő, holt meg 16ta hujus reggeli 7 Orakor szep tsendesen, halála elött fél fertály Orával, mikor Orvossággal kénálta volna a feldser, nem vette bé, hanem aztot Mondotta: *had Nyugodjam.* Mindent a Grofnéjának testált; holta előtt negyed nappal a Regimentitul egy Vorschlag jőtt, hogy valami avancementumot denominályon Eo Excellentiaja, mellyet meg is cselekedte, és OberLaidnánt Hertelendit Kapitánynak Unterlaidnant Rakowskit ObérLaidnantnak, Strásamester Preidtot (Brassai Nagy Pap Fiját) UnterLaidnandnak És Káplár [Szentgyörgyit][2] Strásamesternek dénominálta.

Parantsolyon ezután is Tiszteletes Uram

Köröspatak
27dik Juny 1783.

Igaz Szolgájának
Ernst mp.
Hadnagy.[3]

[Címzés:]

A Monsieur Monsieur Joseph de Benkő Ministre de la Parole de Dieu dans L'Eglise de la Confession Helvetique de et a K: Ajta.

197 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1783. július [?]

Ernst hadnagy levele alapján beszámol Kálnoki Antal tábornok haláláról.

Mlgs. Gróf *Köröspataki Kálnoki* Antal Ur, lovag sereg Generálja, ő Excellentziája, Köröspataki udvar házánál Sepsi székben a Székely földönn Sz. Iván havának 16dik napján reggeli 7 órakor ki-múlt ez halandó életből szép tsendesen életének 78dik, házasságának 50dik esztendejében. – Kedves Gróf élete Párjának szép testamentumot tett. Halála elött negyed nappal a Regimentit nézö dolog hozattatván eleibe, *Hertelendi* Fel-Hadnagy Urat Kapitánynak, *Rákovszky* Al-Hadnagy Urat Fel-Hadnagynak, *Preidt* Strázsa Mester Urat Al-Hadnagynak, és Káplár *Szent-Györgyit* Strázsa-Mesternek nevezte. Temettetett Sz. Iván havának 24dikénn a Köröspataki temető kápolnába, Székely katonaságnak katona módonn való tisztesség tételével. Jelen vólt (még néhány napok alatt életben-is találván) édes Attya ő Excellentziája temetésén, Mlgs. Gróf *Köröspataki Kálnoki* Lajos Kamerárius és Torda Vármegyei Fő Ispány Ur ő Nagysága-is, Grófi Párjával Ő Nagyságával egyetembe.

198 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1783. július [?]

Székelyderzs faluban az unitáriusok zsinatot tartottak. Baróton új templom épült, amelyet július 13-án szenteltek föl.

Udvarhely széknek *Ders* nevű falujában Sz. Iván havának 21dik, és következett 4 napjain közönséges Sinatjok (generalis Synodus) Vólt az *Unitariusok*nak, vagy-is *Socinianusok*nak diszes nagy sokaságnak oda gyűlésével, és a Királyi Felséges Guberniumtól rendeltetett két Kommissárius Uraknak jelenlétekben.

Majd egész Erdélyben, sőt küllyebb-is egész Sz. Iván hava, 's Sz. Jakab havának-is fele sok (néha jeges) essőzésekkel, vizek áradásival, és 3 hetektől fogva füst formájú sűrű ködökkel-is teldegelék, a széna tsinálásnak, és egyéb földi munkáknak 's terméseknek nem kitsiny kárára.

Barótonn Miklósvár széknek nevezetes falujábann, a melly templomotskát T. *Nagy-Ajtai Cserei* József Miklósvár széki V[ice] Király-Bíró Ur, és élete kedves Párja T. *Túrótzi* Anna Aszszony magok költségeken újjonnan és ékesen építtettek; az Sz. Jakab havának 13dikánn jeles rendtartással fel-is szenteltetett.

199 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1783. július [?]

Benkő Transsilvania militaris című latin munkájából magyar fordításban jelenik meg Kálnoki Antal életrajza.

A 60dik levélben Mlgs. *Köröspataki Kálnoki* Antal Ur ő Excellentziájának történt halálát jelentettem vólt meg. Méltó már, hogy ennek a nagy és valóban kegyes Hadi Urnak élete folyásáról, és magasztalást érdemlő tselekedeteiről-is hólta után meg-emlékezzünk. T. *Benkő* Jósef Ur Közép-Ajtai Lelki Tanítónak nyomtatás alá készült, *Transylvania Militaris* nevű munkájában, mellyet olly móddal szedegetett öszve, hogy abban világ eleibe terjedjen azoknak az Erdélyi, 's némelly Magyar országi Vítézeknek, régiebbeknek és újjabbaknak emlékezetek, a kik katonai állapotjokban Hazájoknak hasznára 's óltalmára dítséretes dolgokat vittenek véghez, ő Excellentziájáról szólló szakaszban, Deák nyelvről magyarra fordítva, és rövidebb sommába foglalva e következő dolgok vannak meg-írva:

„*Kálnoki* Antal, Köröspataki Gróf, mái napon Lovagság Generálja *(Equitatus Generalis)* ő Excellentziája, kinek dítséretes Élei közzűl már egynéhány, Hazánk hasznára élt Vítézeket számlálánk, született 1705ben. Oskolai tanúlásai utánn, 1725ben Katonává lett Erdélyben, *Schönborn* Dragonyos Regimentibe állván mint Cadet: az holott köz emberi, Vitze-és *actualis* Káplári, nem külömben Strázsamesteri szolgálatott tett különös dítsérettel, 1728dik esztendeíg, a mikor-is Generalis *Kevenhüller* Regimentiben Zászlótartóvá, és azutánn tsak hamar ugyan azon Regimentben, midőn Nyitra Vármegyében kvártélyozna, Grenadiros Hadnagygyá tétetett.

Az említett Regiment többekkel egygyütt 1733ban ment Slésziába, és *Opel* 's *Breslau* (Boroszló) táján táborozott, azutánn Tseh-országban *Pilsen* városánál Sz. András haváig, mellynek végével ment a Rajna vize mellé, a hol-is a Frantziával egész télen, a következett esztendőbéli Sz. György haváig szüntelen való ellenkezést tartott. Mind ezen viszontagságok között nőttön nőtt jó forgódá-

sival Gróf *Kálnoki*nak betsülete; mellyekre nézve 1734nek végén Pestvári újonnan állíttatott szép Huszár Regimentiben Kapitányságra-is emeltetett. Ezzel a Regimentel 1736ban menti Belgyiomi *Luxemburg* tartományába, és a Frantzia ellenséggel való sok küszködésekben adta bátor szívének jó jeleit, míglen ezeknek a Frantziával lett meg-békéllés végét vetette. Azután Nandor-Fejérvárra jövén, és General *Pálfy* János kommendója alá esvén, Sáros Vármegyébe mentek telelésre.

Kezdődvén 1737ben a Törökkel való háború, a nevezett Ezered (Regiment)-is Báró *Gilányi* General kommandója alatt bé-ütött Havasalföldi Oláh országba. Itt Gróf *Kálnoki, Cumpinán,* és *Campilong*on sok sok Törököket tett rabokká, *Tergovistjá*ra 's *Bukarest*re elől küldettetett mint Kapitány 200 lóval, a Vajdát el-kergette, 's két ágyút nyert. De nem sokára *Pitesd*nél 3000 Törökre tsapván, ama híres Fő-Hadnagy *(Obristlieutenant)*nak-is Gróf Barkótzinak 500 Huszárral ottani jelen vóltában sokáig tartott kemény viaskodás után, mellyben Gróf Barkótzi le-vágattatott, Gróf *Kálnoki*-is sebbe esett, és a magát viszsza vont meg-maradott nép között dítséretes bélyeggel, mellyet hóltig viselt homlokán, tért-meg.

Szerentsésen meg-gyógyúlván, a Pruszszussal való háborúkor, 1741ben *Malevitz*i Batallia után General Baranyai kommendoja alatt, mint Fő-Hadnagy, midőn *Rothschlos*ban Slésziában igen feles Prusz ellenséggel vólna a viaskodás, fogságba esett, és Boroszlóra vitetett másokkal egygyütt. Onnan meg-szabadíttatván, ismét fel-ujította híres vítézségét; mert tsak hamar *Franksteinn*ál 100 lovas Pruszszusnál többet el-fogott. Azonban Tseh országba esvén telelésre, a szövetséges Szakszó, Bavarus, Frantzia, és Prusz ellenségekkel, egész télen hol egygyikével, hol másikával, hó hátán tartott ellenkezésekben szakadatlanúl jelen vólt, és ezeknek elein egy Pruszszus Kvártély Mester Generált, 2 Kapitányt, és feles lovasságot el-fogatott. Azután Tseh országban, *Haber* nevezetű falunál a Frantzia lovagságra ütvén, azt viszsza verte, sokakat közzülök rabságba ejtvén, és itt a Császár népe közzűl-is sokan sebbe 's halálba esvén, és az Oberster *Benyovszky* Ur-is igen meg-sebesedvén, mind végéig azon hartznak Gróf *Kálnoki* kommendirozta a Regimentet. A következett tavaszszal *Ollmütz* városa Morvában a Prusztól meg-szabadúlván, és *Csaszlau*nál az egész Prusz lovagság meg-verettetvén, akkor-is a mi Grófunk sok rabokat, lovakat, és a Felsőségeknek nagy jováhagyását nyerte. Ugy Morvai *Hostop* városban egy Batallion Szakszót le-kaszabálván 4 ágyút nyert, 1 Oberstert és 2 Kapitányt rablott. Annak utánna mikor a Prágai vár vivásban a Frantzia lovag sereg ki-ütött vólna a Császári Huszár Regimentekre, Gróf *Kálnoki* a tábornak bal szárnyán lévén a Pestvármegyei Regimentel, azon említett Frantzia lovasságot I Ferenzt b. e. Császár és sok Generálok szeme láttára, viszsza verte, és a Frantzia Királyi vérből született *Grand-Mont* Generált, sok rabokkal egygyütt el-fogta. Ekkor azért 1742ben a Császári Felség Gróf *Kálnokit Obersternek* tette, 's az Erdélyi Huszár Regimentet kommendójára bízta.

Ugyan azon esztendőben, Prágának oda hagyásával a Frantzia Bavariába takarodván, és az Osztriai had-is utánna nyomúlván, a Császári Felség az ellenség útainak ki-visgálására 10 *Stabalis* és Fő Tiszteket küldött; ezek között vólt *Kálnoki* Gróf-is, kinek az említett dolog aránt tett *Reportuma* egyedűl helybe hagyattatván, a szerént vezéreltette az Hadi sereget *Dekendorf*ra Bavariában a Dunán által. Ez alkalmatossággal-is sok rabokat tett, és 80 lovakat-is nyert. Nem tsuda tehát, hogy akkor a Császári Felség, *Oberster Paradeis Adjutantja* által írattatott a Grófnak, mellyben vitézségéhez való különös jó kedvét jelentette-ki;

1743ban a Rajnára menvén, ütődést (contusiot) kapott; 1744ben leg-első vólt a Rajnán való által-menetelben, és utolsó a viszsza menetelben. *Memlen* nevű falunál az ellenség a Császár hadát nyomván, azt tartóztatta, 's némelly részét viszsza verte, számosokat le-vágván, és 80 rabokat fogván; mellyért Károly fejedelem és Vezér, a Generálok, és *Báden* Fejedelem elött, *Rastach* nevű kastélyában különös köszönettel meg-tisztelte.

Abban az esztendőben Pruszszussal való 2dik háború támadván, és a Császár népének Rajna vizétől kelletvén menni Tseh országba, ott, midőn sok ellenkezést tennének a Pruszszal, a Gróf ismét 80 rabokat fogatott, és *Albis* vizén által menvén, az ellenségnek sok károkat okozott, 1745ben az öreg Prusz Generál *Dessan, Neis* városon által menvén az armádával, harmad napig mind puskázással tartotta. Ment Neustadnak, a hol a Gróf hátúlról késérvén, ditsőséges ellenkezéseket tartott. A bé-következett telet *Bergstadtel* táján töltvén, a tavasz nyilásával Morvában *Benet* nevű falunál, *Brunokovsky* Pruszszus Huszár zöld Regimentét fel-verte, *Oberster Krunungot,* számos Fő- 's Al-Tiszteket, és más 400 rabokat hozott. Tegyük ide, hogy Bélgyiomban-is 2 esztendők alatt, és nevezetesen *Mastricht* vára vivásának alkalmatosságával, vitézséggel magát meg-kűlömböztette. Első Ferentz Császár koronáztatásakor, a Magyarok közzűl egyedűl a mi Grófunk tétetett *General Majorrá.*

1756béli 3dik Prusz háborúban, *Stolpen* nevű városnál Szaxóniában *Düring* Prusz Oberstert, a Márk Gróf *Bareut* Dragonos Regimentével, a melly 1600 lovasokból állott, meg-verte, az Oberstert, sok Fő- és Al-Tiszteket, nem külömben 500 Dragonyost, és ugyan akkor 30 Huszárokat, rabságba ejtett, 1757ben *Schveinitz* vivásakor sok hasznos szolgálatot tett. Karátson havában Breszlau előtt *Bevern* Fejedelem vezérlése alatt verekedés lévén, az Ósztriai bal szárnyon való lovas sereget vezette hatalmas viaskodással. Karátson hava végén Császári seregnek szerentsétlen hartza után, kevés néppel *Landshut*ig az ellenséget meg-tartotta sok viaskodással, és meg-szüntette a tovább való nyomulástól, 's kéntelenitette Slésziában maradni; melly forgolódásért szép leveleket kapott, és a Lotharingiai Károly Fejedelem bé-ajánlására, a Császár Ő Felségétől lovag sereg Generáljának tétetett. Már 50 esztendős katonasága után, ez a nagy Vítéz, és maga Székely Nemzetének dísze nyugszik jó öregségben Sepsi-*Köröspataki* udvarában, alázatos, kegyes életet követvén, és mindenekhez ritka nyájasságot, kedves Grófnéjával élete Párjával egygyütt."

Mivel ezen, már most Istenben nyugovó Méltóság életének elő beszéllésével a Székely földre jutottunk, ne légyen únalmas, azért, hogy valamentén már később, a Császár és Király Ő Felségének azon földön tett útazását örök emlékezetnek okáért ide tétetve, el-olvasni, mellyről-is illyen az érkezett túdósitás: Ő Felsége Sz. Iván havának 7dikén meg-indúlván Nagy-Szebenből, a hol néhány napok alatt igazgató dolgokban foglalatoskodott vala, azon nap estvéjére Brassóba jöve. Onnan más nap, melly-is Pünkösd innepeinek elsője vala, dél után 2 órakor indúlván, és Maksa nevű Sepsi Székbéli faluban (a hol a katonai részről Báró *Mayersheim Oberster,* és *Horvát* Kázmér Fő-Hadnagy Urak, a Tartománybéliek részéről Báró *Sepsi-Szent-Iváni Henter* Ferencz Fő Király bíró Ur sok Nemességgel várják vala) vonó lovakat változtatván, méne hálni Kézdi-Vásárhelybe; innen Pünkösd 2dik napján ébédre az essők miatt lett alkalmatlan úttal Csík-Szeredába, hálni Gyergyó-Szent-Miklósra. Sz. Iván havának 10dikén Udvarhely Széknek só-aknás falujába Parajdra ló-háton a bajos útú erdőkön. Itt mind az erdőn (Küküllő-fő nevű helytől fogva) való késérésben, és bővséges beszélgetésben 3 órának folyása alatt, mind Parajdon az Ő Felségével való

ébédlésben, kiváltképen való szerentséje vala Báró *Vargyasi* Daniel István Udvarhely-Széki Fő Királybíró Urnak; 11dikén Ő Felsége innen-is el-indúlt, és a Székely főldet el-hagyta.

200 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1783. augusztus [?]

Felsorolja a református vallásúak számos sérelmét, a címzett támogatását kéri. A gróf pártfogásába ajánlja Koppi Károlyt.

Nem igen vélhetem, hogy tudva ne vólna Nagyságod előtt; megis mindazáltal tsak jelentem alázatoson, hogy nékem Poson Vármegyéből ezt írta a' minapibann egy Ur a' Magyar Országi Papokról:

„Magyar Országonn szegény Protestans Papjaink formalis rabok. Mert Augustusbann kőlt Intimatum szerént,[1] nem szabad nékiek a' Vármegyéből a' Vármegyebéli Magistratusnak passusa nélkúl egy tapodást ki-menniek. – – – mivel passust nem mindenkor lehet váltani, hanem tsak akkor, mikor közönséges Gyúlés tartatik; 's annakfelette kőltséges dolog is ez. Nagy barbaries! Bár tsak már, ha egyébként semmi betsületre méltóknak nem tartatnak, avagy tsak, is honor, ea venia, iis tribueretur, qui litteratis debetur, quibus ipsae leges nobilitares praerogativas concesserunt. Annakfelette, minden tudatlan bíráknak meg vagyon parantsolva, ut moliminibus Ministrorum in gremio sui constitutorum invigilent. Ki-ki által-látja, mi következhetik ebből."

Ama Nemes Aszszonynak, Henter Dániel (nehai Pápista Ember) felesége félének, most ugyan baja nintsen (fog lenni hamar), hogy Leányait Pápista Relígiora adja; a' mint feladtam vala Nsgdnak Köpetzen: de háborgat másokat mérgesenn a' Miklósvári Plebanus. Most is (talám hatodszor) katonai fogságbann van a' Gyalog Staabnál egy Miklósvári Ref. Ember, fijával (több gyermekei is a' Compagnianál fogságban valának) egy[gy]útt, hogy Pápista Feleségétől szűletett Gyermekeit annak vallására nem adja által és a' Gyermekek sem állanak, az aszszony sem kívánnya. Az újjabb rendelések előtt vólt öszve-házasodások, oly okvetés alatt, hogy a' Gyermekek Attyok Vallásánn légyenek. Ezek mellett én írogattam, és mindenkor használt: bízom, hogy most is használ.

Továbbá, van Tractusunknak ily sérelme: A' múlt Augustusig minden Eklésiáinkban (Köpetzen kivúl) a' Pápista Emberek nékúnk adták a' kepét, és ők is úgy éltek Eklésiáink javaival, p.o. fájával, makjával, 's a' t, mint a' R[e]f[ormá]tusok. De most közelebb megtilták az ő Papjaik és Esperestjeik, 's nem adják már nékúnk. A' mi embereink pedig nékik adják, a' kik közöttök laknak. Mit tselekedjünk, nem éppen tudjuk. Fát, makkot, harangozást halottaiknak hogy ne engedjük, azt gondolják némelyek; esett is vólt ez előtt példa, hogy Köpetzen nem harangoztak, és az halottat magok közé vitték Barótra. Távól légyen, hogy erre a' nehéz kérdésre Nsgd tulajdon írott feleletét várjam; de könyörgök alázatosan, méltóztassék Nsgd erről bár valami részbenn maga bólts gondolatját kimondani Tiszteletes Katona Uramnak; és Ő Kglme vagy ez, vagy más elő-adandó alkalmatossággal engem, úgy, mint maga elméjéből, fog tudósítani. Itt jut eszembe Urunk szava, hogy

okosok légyetek, mint a' kígyók:[2]

de mí itt magunktól bajoson tudunk okoskodni.

Még is ezzel terhelni mérészlem nagy alázatossággal Nsgdat. *P. Koppi Károly* Phil[osophiae] Doct[or] Piarista, Historiar[um] Professor Regius Kolosváratt,

nékem valóságos hiv Jóakaróm, bízony oly Barátom lévén, kihez hasonlóra nem ígen találtam, és talám nem is igen kért engemet, hogy ha Nsgd Gratiájában vagyok, ötet commendalni bátorkodjam Nsgdnak. Méltó ez az Ember a' Szeretetre, mind Vallásunkhoz való szelidségéért, mind nagy tudományáért, melynek nem sokára jelét fogja adni Világra jövő Munkájában. Szenvedjen-el azért Kegyelmesen Nsgd engem, hogy bátorkodom ajánlani. Én bizony sokkal tartozom néki: mert minden könyveit rendre kész által adni. Most is írta, hogy a' mi kell, hozassam. Catalogussát is maga önként adta vólt.

201 Koppi Károly Benkő Józsefnak
Kolozsvár, 1783. augusztus 11.

Irigyei akadályozzák műve megjelenését; ezért és más okok miatt elhagyja kolozsvári állását, Bécsbe, majd Pestre költözik.

Clarissimo Viro Josepho Benkö Amico in primis Salutem Dicit Carolus Koppi.

Paucis nunc Te convenio, nam properat Tabellarius, Scito me ex Dacia vestra discessum moliri. Moliri, inqvam; nam sponte qvaero abitum, et dimissionem peto. Ferre amplius nec volo, nec debeo ea, quas experior ludificationes. Duo decreta Regia de Historia mea[1] adhaerent tam apud me, quam Gubernium; nec imprimatur, obstant invidi quidam et nauci homines, qui tamen aliquibus videntur sapere; Pauci Amici mei qui libenter adjuvarent, ipsi detinentur confusione rerum. Intentus operae [?] pretium non facit hac tanta rerum tradendarum multitudine; ego frustra nitor atque necessum non est me huic loco alligari: ideo missionem petii, et 1a Septembris hinc in Hungariam, dein Viennam discedo, rediturus, ut spero, Pestinum, ubi stationem figam. Tu mihi qvantocius scribe, libellos, et scripta remitte, aut elenchum saltem tua manu confectum, anta 1am Septembris, dein comitte si quid Viennae effectum velis, tandem Pestinum mihi frequenter scribito, denique me semper amice complectere. Ego faveo [?], ut me tibi amicum fuisse, aut habuisse, non poenitet. Vale. Scribe Cornidesio nostro, nam vult scire, ut sis, et quid agas, eumque salutes salute plurima, sicut et uxorem tuam optimam, et proles. Scribebam 11. Aug. 1783. Claudiopoli.

202 Molnár János Benkő Józsefnak
Buda, 1783. augusztus 26.

Közli, hogy Benkő művét szívesen fogadták Kassán. Támogatást kér saját ellenségei ellen, akik a sajtóhibákat az ő rovására írják, s kifogásolják magyar stílusát.

Nagy Tudományu, Kedves, Tiszteletes Uram!

Majd tsak nem egy' egész esztendeje: hogy egy'-mást nem levelezzük. Különös örömmel érteném, ha a' sok dolog keresztül nem állana az Úr-előtt; vette-é, 's mikép' tetszett a' Magyar Könyv-ház? mellynek (mindenik részében) nagy ékessége az Urnak fűszéres múnkája, 's ugyan a' Kassaiaknak az tettszik leg-feletteb' az első Szakaszban. Ezen Pesti vásár szórja, és széllyel-ereszti már az 3-dik Szakaszt-is, melly szinte 41 árkusra terjed; és igy egy'etemben 91-re az három darab. A' nyomtató keze-alatt vagyon a' 4-dik Szakasz-is, mellyben az utólsó Könyv 323-dik. Abban Benkő Urnak Erdéllye elő-fordúl rövédeden.[1] Ezekről tudósítván szeretettel az Urat, kérem egy'etemben szives bizodalommal: hogy némelly piszkálóm-ellen segítteni méltóztassék hiteles méltóságával. Rágja,

marja magyarságomat. A betü-rakó gántsait nékem tulajdoníttya, 's a' mit ő nem hallott, nem olvasott, goromba véteknek tartya. Én, tsekélységem szerént, nagy igyekezettel, 's elé-menetellel forogván a' Görögben, látván egy'etemben a' Német, és Frantzia példát, Országunk minden szó-ejtését válagatva meg-betsültem. Ez é a' vétek, ez é a' tudatlanság? Laktam Dunán-túl, és innét: Erdélyben, Váradon, – – Felőlem lehessen-é az az itélet: hogy egy' szúrdék-béli sem Iró, sem szó-tevő meg-halladjon, 's biró Páltza-alá vegyen? De ezt tsak fülbe, és suttogva: nem azért, mintha kérkedni, vagy neheztelni kivánnék: egy' morzsányira sem indúl szivem, vérem. De szeretném mindaz-által, 's kérem-is az Vrat, ha ideje lészen, szedjen-őszve egy pár bizonyságat, 's főképpen 'a magajét küldje hozzám: had' vessem-elejbe paizsúl annak, a' ki ellenem támadni merészel. Még egy' pár szót! Tsudálkozni fog az Vr azon, hogy Benkő Vr Erdéllye az 3-dik Szakasznak 152-dik könyvévé vált, 's én mindazáltal azon múnkát a' 4dik Szakaszba keverem ezen Levél-által. A' tsudálkozást meg-szünteti a' 4-dik Szakasz – – –[2] Szeress jó akaróm, 's felelly-meg a' benned helyheztetett reménységnek. Irám Budán 26 August. 1783.

Az Vrnak alázatos Szolgája
Molnár J. Budai Director m.p.

203 Benkő József Cornides Dánielnak
Középajta, 1783. szeptember 3.

Koppi serkentésére beszámol életéről, gazdasági természetű nehézségeiről. Igyekszik befejezni a Transsilvania specialis-t, közli egyéb művei helyzetét. Polemizál Seiverttel, aki hibásan közölte a három bevett nemzet pecsétjének feliratát.

Spectabili ac Clarissimo Viro, Domino Danieli Cornides
Philosophiae Doctori, cet.
Fautori suo Eximio, Salutem Plurimam Dicit
Josephus Benkő. m. pr. Parochus Közép-Ajtensis.

Celeberrimus P. Koppi, qui Viennam iturus, forte jam iter ingressus est, nuper me monuit, *Cornidesium nostrum esse in Transsilvania, et scire velle, quidnam agatur Közép-Ajtae?* Ego profecto, rusticor saepicule, et quidni, amabo, quum mihi et res sit angusta nimium domi, et vix non septenario numero liberi, quorum jam duo Udvarhelyini classicis studiis operantur, nullo, quod antehac aliter sperabam, adhuc Patroni alicujus beneficio fulti. Haec res, et multase aliae, faciunt, ut dum saepe scriptioni vacare vellem, curis abstrahar oeconomicis; dum argentum pro coëmendis Scriptoribus, et descriptioni Manuscriptorum expendere cuperem, vestiendis prolibus impendere cogar. Hae tamen curae animum non frangunt meum; lego, scribo, monimenta colligo continenter. *Transsilvaniae* tandem aliquando *Parti Speciali* ultimam imponere manum adlaboro. Wajvodarum Transsilvanorum texo Catalogum, additis Diplomatibus, quo in conatu incomparabiles Tuae Collectiones omne mihi punctum ferre valerent. Toto vero hoc anno, nulli adeo rei diligentiam adhibui, ac Comitiorum Decretis *(Articulis Diaetalibus)* Transsilvanicis, ab anno 1542, ad haec nostra tempora, correcto e pluribus exemplis, plerisque authenticis, opere in Volumina referendis; quae curae Dissertatiunculam pepererunt, Elenchum Comitiorum Transsilvanicorum, cum necessariis adnotationibus auctam, et *Promptuario Hungarico* (Ungrisches Magazin) inserendam. Eidem Promtuario innectendam aliam quoque Dissertationem elucubravi, nondum puro calamo in chartam relatam, de Unione et Sigillis

Trium Transsilvaniae Nationum.[1] Ansam hujus rei mihi suppeditavit Dissertatio Seivertiana, eodem in Promptuario[2] (quod certe, procul adulatione omni, Tuis Operibus cumprimis splendet) legenda, qua duas Nationes violentiae – arguit, suamque Nationem Inclitam Siculicae praefert, vitiose adducens trium Sigillorum Inscriptionem; quum antiquissima, quae non semel oculis meis vidi, Nationum Sigilla ita efficta sint, ut Sigillum Nationis Siculicae, inscriptionem interiorem hanc: *Há ló Erdély Országa:* Saxonum sequentem habeat: *rom Nemzetből ál.* Sigillo autem Nationis Hungaricae nihil ex hac inscriptione insculptum legatur. Et haec plane illa est materia, quae necessitatem mihi imponit ad Te confugiendi, ut quae antiquitatis monumenta de *Unione Trium* laudatarum *Nationum* possides, eorum me participem pro Tuo favore facias, obligaturus (sed cur hoc verbo utor, quum jam totum me habeas obligatissimum, certe!) me ut quidquid hujus generis thesauri habeam, Tibi vicissim transmittam. Ita vero habeas, ut apud me nullum reperiatur antiquius Instrumentum de Trium Nationum Unione, quas illud, quod anno 1459. Medgyesini in sollemni Trium Nationum Conventu concinnatum, in Manuscripto Volumine *Trapoldini* (habes?) legitur, et quidem apud me non absque naevis librarii. Te igitur vehementer etiam atque etiam rogo, consiliis et subsidiis Tuis me juvare velis; alto interea conatum mecum silentio pressurus, dum opusculus istud meum lucem videat. Jube, quaeso, aliquid rei, quo Tibi gratificari queam. Vale communis Patriae nostrae et Orbis eruditi Amor. Iterum vale! Dabam in tugurio Parochiae Közép-Ajtensis, 3. Sept. 1783.

Synodum Generalem Sardinum iturus, quam lubentissime, Te, atque Magnificos Dominos D. Comites venerabundus adirem, si certis interea redderer, ubinam circa illud tempus moram facturi sint. Id enim in summis meis vitiis pono, ut tantis Heroibus nunquam me debito modo commendare potuerim. Sed hujus modi vitia infimae meae sortis sunt et conditionis consequentiae.

204 Cornides Dániel Benkő Józsefnak
Marosvásárhely, 1783. szeptember 19.

Gratulál Benkő készülő műveihez, főleg a Transsilvania specialis-hoz. Küldi az erdélyi vajdák névjegyzékét és egyéb adatokat. Könyveket kér a címzettől, valamint névsort a főispánokról. Kifejti véleményét a három nemzet pecséteinek kérdésében. Végül továbbítja Blahó Vince kérését.

Clarissimo ac Doctissimo Viro, Admodum Reuerendo Domino JOSEPHO BENKÓ, Societatis Scientiarum Harlemensis Socio, etc. etc. Fautori suo longe aestumatissimo, Salutem Plurimam Dicit Daniel Cornides.

Incredibili sane voluptate me affecerunt Litterae TVAE nuperrimae, ut omnia, quae abs TE, Vir Celeberrime, proficiscuntur. Vnde facile TVTE ipse existimaueris, quantopere doleam, Epistolam illam TVAM, biennio abhinc ad me perscriptam, atque a Herulis Comitibus Telekianis Viennam beneficio cursus publici ad me expeditam, intercidisse. Vtinam deperditae illius Epistolae argumentum paucis duntaxat verbis summatim in postremis TVIS repetiisses Litteris, iacturamque, quam passus sum, hac ratione quadammodo sarsisses! Sed iam ad rem. Jucundum in primis mihi fuit intelligere, quod *Transylvaniae* TVAE *Parti Speciali,* tot votis popularium expetitae, supremam tandem aliquando manum imponere connitaris. Dici vix potest, quam impatienter Operis huius praestantissimi desiderium ferant Eruditi, Hungari aeque ac exteri. In Wayvodarum Transylvanorum, quem texis, Catalogo, ad fidem Diplomatum, quae addere constituisti, adornando, magno, fateor, adiumento futura esset mea qualiscunque Collectio Diplomatica, dum-

modo documenta mea exscribendi tempus modusque suppeteret. Sed eheu! mihi rursus linquenda Transilvania est, atque post tres hebdomadas in Hungariam commigrandum. Incertum vero, quando in has rursum reuertemur oras. Accipe interim hic separatim adnexam seriem meam Wayvodarum, cum adscriptis gesti magistratus annis iis, quos e diplomatibus fide dignis liquido comprobare possum.

Nae TV laborem suscepisti arduum non minus quam fructuosum, dum in Comitiorum Decretis Transilvanicis ab anno 1542. ad haec nostra tempora, in Volumen referendis, studium operamque TVAM impendisti! Sed dic, Bone, articulos Diaetales anni 1540. consultone negligendos putasti, an quia TVAM effugerunt diligentiam! Bina hoc anno celebrata sunt Comitia, duplicesque conditi articuli. Alii enim hac insigniti inscriptione sunt: „Articuli Reformationis ac Rectificationis Jurium et Consuetudinum Dominorum ac Nobilium harum Partium Regni Transylvanarum in Diaeta seu Conventu eorum Generali, pro festo Beati Adalberti Episcopi et Martyris novissime transacto, de Regio Mandato Thordae celebrato confecti, et per Regiam Majestatem, Dominum nostrum Clementissimum, approbati atque ratificati." Subscriptum huic Decreto: „Stephanus de Werbewch Cancellarius Regius in testimonium praemissorum manu propria." Originale huius Decreti adservatur in Bibliotheca Illustrissimi Collegii Reformati Claudiopolitani, unde meum exemplum exscriptum est.[1] Alii huius anni articuli hanc habent epigraphen: „Articuli conclusi in Diaeta Segesvariensi die Dominico post festum Sancti Bartholomaei Apostoli celebrata Anno Domini 1540."[2] Dissertatiunculam TVAM, Elenchum Comitiorum Transilvanicorum cum necessariis adnotationibus complexam, utinam in Promptuario Hungarico quantocyus publici facias iuris! Multa egregia, quae et argumenti dignitate, et novitatis gratia sese commendabunt, e pulcherrima illa Commentatione TVA condiscemus. Nec minus Lectoribus Historiophilis se probabit altera TVA Dissertatio, eidem Promptuario inserenda, de Unione et Sigillis trium Transilvaniae Nationum.[3] Antiquissimum, quod habeo, Instrumentum de trium Nationum Unione, est Confoederatio Nobilium, Siculorum, et Saxonum in Oppido Medgyes facta Anno 1459. feria secunda ante festum Beatae Barbarae Virginis. Instrumentum illius concinnatum per Capitulum Ecclesiae Transilvanae, Nuncio seu Convocatore Magnifico Johanne de Labatlan, Trintsiniensi et Siculorum Comite. Notus TIBI sine dubio est articulus in Comitiis Tordensibus feria quarta post Dominicam Judica anni 1542. sancitus, in haec, quae subiicio, verba: „Item, ex gratia Dei, omnes tres Nationes conuenerunt de mutua pace fovenda, et Rebus omnibus Regni eodem modo, et pari consilio, ac consensu gerendis, et obedientia Domino Locumtenenti praestanda, secundum libertatem, et consuetudinem Regni."[4] Huc retuleris etiam articulum 5tum, in Comitiis 10. Junii 1681. Albae Juliae sub Michaele Apafio promulgatum, qui ita habet: „Noha Kegyelmes Urunk, az egész Universitas ő Kegyelmek, Nagyságodhoz és hozzánk-is, közönségesen tartozó magok alkalmaztatásáról mi nem diffidalunk, 's ö Kegyelmek-is Nagyságod és mi felőllünk-is meg-nyugott elmével vadnak; mindazonáltal a' közöttünk való Unionak, jó emlekezettel való terjedésére, és hazánk nagyobb securitására nézve-is tetszett, a' Nagyságod Kegyelmes Consensussa-is accedalván, egymás között (az Nag[yság]od Méltóságos személlye, és Haza tekintetit-is nagy emlékezetben fenn hagyván) mutua assecuratoria concordiát celebrálnunk, és három Natiónknak szokott petseti alatt, futura pro memoria kiadnunk, és a' Captalanban-is bé-iratnunk. Instálván Nagyságodnak alázatoson, méltoztassék Nagyságod-is kegyelmesen annualni."[5] Articulus iste hanc habet inscriptionem: „A' Szász Natióval tött mutua Confoederatiója az más Két Natiónak." Quod ad

Sigilla trium in Transilvania Nationum attinet, memorabilis in primis est articulus 3tius sub Achatio Bartsai, in Szász-Sebes 24. Maji 1659. confectus. Hunc, etsi paullo prolixiorem, adscribam tamen integrum: „Láttyuk Kegyelmes Urunk ebbólis országul nagy fogyatkozásinkat, hogy bizonyos Petsétünk nem lévén, netalám most immáron kárunkon experiállyuk, annak ekkédiglen való szükséges meg-lételét. Hogy azért ebbólis jövendőbenis nagyobb incommoditásunk ne következhessék, illendőnek itéltük, a' Nag[yság]od tetszéséből, hogy bizonyos négy petsétek mettzessenek, az Országnak négy nagyobb Rendei szerint, mellyeknek egyike ugymint az Erdélyi Vármegyéké, állyon az Ország Praesidensénél, avagy az Erdélyi-Itélő Mesternél: A' másik, mely a' Székelységé lészen, az UdvarhelySzéki Fő Capitánynál: Az harmadik, mely a' Szász Natiojé, a' Szebeni Polgár-Mesternél: A' negyedik pedig, mely az Erdélyhez incorporáltatott Magyar Ország részéjé, állyon azon rézben lévő Itélő Mesternél. Ha pedig valamely időben Itélő Mester nem találna lenni a' Partiumban, ollyankor állyon a' Bihar Vármegyei Fő Ispánnál, kikis sub fide Christiana kötelesek légyenek azoknak conserválására, ugy hogy semminemü időben, sem senkinek parantsolattyára ki ne adgyák, hanem tsak az Országnak rend és rend kivúl való Gyűlésében, ollyankor vagy ö magok vigyék elő, vagy hogy igen hiteles emberektúl kúldgyékbé, ha ö magok semmi úton bé nem mehetnének; és ha kik ezek közzúl az halál által el ragattatnak, maradékjok mentól hamaréb, vagy valamely Cáptalanban, vagy hogy az Itélő Mestereknek szorgalmatos gondviselés alatt bé-adgyák, testimonialist vévén róla, egyébaránt azoktúl kéványuk elő. A' Petsétek pedig illyenek légyenek: Az Erdélyi Vármegyéknek a' Petsétre metczett insigniájok legyen egy fél Sas, kőrnyúl való Irása: *Sigillum Comitatuum Transylvaniae.* A'Székelységnek légyen egy fél Hóld, és Nap, környúl való Irása: *Sigillum Nationis Siculicae.* A' Szászságé légyen hét Kólcsos Város, környúl való Irása: *Sigillum Nationis Saxonicae.* A' Magyar Ország Erdélyhez incorporáltatott részéjé légyen, Négy folyó viz, 's-a' kettős kereszt, kőrnyúl való Irása: *Sigillum Partium Hungariae Transylvaniae annexarum.*" Ehez eztis hozzá adván: „Ha valaha valamely időben (kit Isten el-távoztasson) Magyar Ország részei Erdélytől, ha csak ideig-is el-találnának szakadni, a' mint immár szomorú példánkra, egynehányszor meg-is lött, in tali casu, az Erdélyi három Nemzetből álló Statusok, egész Corpust constituálván, az három petséttel, nomine totius Regni, petsételhessenek, és azok alatt minden felé expedialhassanak, szintén ugy, mint a' mikor Magyar Ország részei véle egy Corpus vóltak. Ez Petsétek nélkúl, avagy ezek közzül csak valamellyik nélkúl-is, excepto casu praemisso, ha valamely expeditiok nomine Regni kelnének, erőtlenek, és hitel nélkúl valók legyenek."[6]

Memini, sollicitum TE aliquando fuisse de Instrumentis, a Principe Transilvanica, Maria Christierna, profectis. Apud Marquardum Herrgott in Pinacotheca Principum Austriae, in Auctario Diplomatico,[7] numero LXXVIII. pag. 100, exstat huius Mariae Christiernae Donatio integrae Decimae ed Ecclesiam Zeuleus facta. Datum Albae Juliae die 16. mensis Junij, Anno Domini 1598. Item, numero LXXIX. pag. 101. recitatur Mandatum eiusdem Mariae Christiernae, quo ad restaurandum Templum Colosmonostoriense Artifices convocat. Datum Albae-Juliae, die prima mensis Augusti, Anno Domini 1598. Item, numero LXXX. pag. 101. legitur Mariae Christiernae Mandatum alterum eiusdem argumenti ad Siculos missum. Datum Albae-Juliae, undecima die Augusti, Anno Domini 1598.

Complura sunt, quae vicissim maiorem in modum TE rogem, Vir Celeberrime. Exponam sigillatim, quid velim. Ac primum quidem promissionem TVAM de

Leonardo Uncio mihi cedendo, in memoriam TIBI reuocare sustineo. Redimam librum pretio eo, quod ipse definiueris; vel, si pro libro TVO librum alium, quam pecuniam, malis, dabo operam, ut liberalitatem TVAM alio quopiam antidono litterario compensem. Quodsi ad conditionem accedis, ut Uncium ad Clarissimum Dominum Professorem Fogarasium data opportunitate mittas, TE oro. Is librum mihi serius citius, certo tamen, reddet. Est et aliud, quod Te pro summa TVA humanitate oratum velim. Feceris nimirum rem mihi longe gratissimam, si collectam e diplomatibus seriem Supremorum Comitum, qui moderandis Provinciis Albensi, Tordensi, Colosiensi, Dobocensi, Küküllöensi, Szolnok interiori, Hunyadiensi, Krasznensi item, Zarandiensi, et Szolnok mediocri praefuerunt, mecum benevole communicaueris. Precibus his meis si locum dederis, Syllabum Supremorum Comitum sub exitum mensis Novembris beneficio sursus publici, par *Hermannstadt, Temesvár à Ócsa* mihi mittas, quaeso. Ad extremum, non nulla adhuc abs Te edoceri cupio. Compellauit me nuperrime per Litteras R.P. Vincentius Blaho, Ordinis Minorum Reformatae Provinciae Hungariae Sanctissimi Salvatoris Ex-Diffinitor et Chronologus, ut ad has, quas illius verbis subiicio, quaestiones, certi quidpiam ei rescriberem: 1.) Udvarhelyini, ibi Arx in ruderibus superest, cuius Religiosi Ordinis praeextiterit, ut fertur, Monasterium ac Templum? 2.) Cibinii in inferiore Civitate Ecclesia, quam suo Monasterio adsitam, Fratres Minores Saeculis superioribus possederant, distintcam ab Elisabethana, a quo Sancto vel Sancta denominata occurrat in antiquis documentis? 3) Quamnam Inscriptionem referat insignis illa Campana Coronensis? Qui ad propositas has quaestiones recte respondere posset, praeter TE scio neminem. Quare ego ad TE, Vir Clarissime, velut ad Oraculum Delphicum confugio, enixe abs TE petens, ut si quid eatenus in Adversariis TVIS annotatum habeas, id mihi praecipite mense Novembri Ócsam perscribere ne graveris. Noli vero existimare, me pennis TVIS superbire velle: Absit hoc a me! Fontem, unde hauriam, coronabo, remque omnem Blahoni TVIS verbis TVOque nomine referam; qua de re securum TE esse iubeo. Sed tempus est, ut prolixissimis nugis meis finem tandem aliquando imponam. Numen Supremum TE Patriae, et Reipublicae Litterariae, et TIBI, et TVIS, quam diutissime salvum praestet et incolumem. Vale, Vir Clarissime, et res TVAS age feliciter! Scribebam M.Vásárhelyini, die 19. Sept. 1783.

Windischius Posoniensis nunc totus in eo est, ut Geographiam Transilvaniae ad eundem modum, quo suam Geographiam Hungariae,[8] elucubret, preloque propediem submittat. TVVM est dare operam, ne TE praeveniat, conatusque TVOS antevertat. Vidistine iam ingeniosissimum, quod recentissime prodiit, Opusculum in 4to, hoc titulo: Joannis Physiophili Specimen Monachologiae methodo Linnaeana Tabulis tribus aeneis illustratum etc.[9] Mordaciorem Satyram, quae Monachos acriori sale perfricet, deridendosque propinet, vix puto prodiisse unquam. Auctor illius creditur esse Illustris de Born, rerum naturalium Musaeo Caesareo Praefectus. Illustrissimus D. Comes meus, una cum filiis suis, TE perquam officiose resalutant, TIBIque prosperrima quaeque precantur. Habesne documentum aliquod de Zingaris, quod typis nondum vulgatum sit? Si habes, ut id mecum communices, summis abs TE contendo precibus. Grellmann non ita pridem de Zingaris librum in 8vo Gottingae edidit,[10] mihi tamen nondum visum. Grammaticam linguae Zingaricae sicubi nanciscerer, nae ego mihi gratularer impense. Vale iterum, iterumque.

1113 Mercurius. Vajvoda Antesilvanus.[11]
1176 Leustathius. Vide Huszti.
1201, 1202 Nicolaus.
1208 Benedictus.
1209, 1211 Michael.
1212 Bertholdus Archiepiscopus Colocensis.
1215 Simon.
1216, 1217, 1218 Ropoin.
1219 Neukra.
1221, 1222 Paulus filius Petri.[12] Vide Kollár de Potestate Legislatoria pag. 95.
1231. Pousa.
1230[13] Gyula. Vide Huszti.
123* Leustathius.
1243 Vide Husztium.[14]
1244, 1247, 1251 Laurentius
1263 Ladislaus.
1271 ---Vide Szeredai Noti. Cap. pag. 6.[15]
1272 Matthaeus.
1272, 1273, 1274, 1275 Nicolaus, filius Mauritii.
1276 Matthaeus.
1279 Laurentius.
1281 Pousa, Vide Husti.[16]
1286 Nicolaus filius Mauritii. Vide Huszti.
1288, 1290, 1291 Rorandus.
1294, 1296 Rorandus. Vide Huszti.[17]
1301, 1307, 1308, 1310, 1313 Ladislaus
Vide Husztium.[18]
1315 Nicolaus Konth. Vide Huszti.[19]
1320, 1321 Huszti[20] Thomas.
1321 Dausa.

1322–1330 Vide Huszti.[21] Thomas.

1331–1342 Vide Huszti.[22] idem

1342–1344 Nicolaus.

1345–1350 Stephanus.

1351–1355 Nicolaus, filius Laurentii[23] Comes de Zonik, vide Transsilvaniae meae Tom. 3. mst. p. 15.

1356–1359 Andreas.

1360–1366 Dionysius.

1367–1368 Nicolaus.

1370–1372 Emericus.

1373–1376 Stephanus.

OSZK Országos Széchényi Könyvtár

1376
1377
1379
1380
1382
1383
1384 Ladislaus, filius Deseő.
1385
1387
1388 1388. Thomas Vajvoda[24]
1389
1390
1391
1393
1394 Emericus Bubek.
1394
1395 Frank, seu Franciscus.
1396
1397
1398 Stiborius de Stiborich.
1400
1402
1403 duo Wayvodae uterque Nicolaus. Vide[25] Decretum Sigismundi Regis de an. 1403.
1404
1404
1405
1406 Iacobus Latzk de Szántó, et Johannes Henrici de Tamasi.
1407 Collect. Beth. p. 653.[26]
1408
1409
1410
1411 Stiborius de Stiborich.
1412
1414
1416
1418
1419 Nicolaus de Chaak.
1422
1423
1424
1427
1428
1430
1431 Ladislaus de Chaak.
1434
1435
1436 Ladislaus de Chaak, et Petrus Cseh de Lewa.
1437 Petrus Cseh de Lewa
1438
1439 Desev de Lossontz.

1441 Nicolaus de Ujlak.
1442–1445 Nicolaus de Ujlak, et Johannes de Hunyad.
1447 Nicolaus de Ujlak et Emericus de Pelsötz.
1448 Johannes de Hunyad.
1453–1458 Nicolaus de Újlak, et Johannes de Rozgon. Johannes et Ladislaus Labathlan, 1459.[27]
1459 Johannes Comes de Sancto Georgio et Bozyn.
1459 Ladislaus de Kanyssa.
1459 Sebastianus de Rozgon et Johannes de Rozgon.
1459 Johannes Geréb de Wingard, Supremus Capitaneus in partibus Transylvanis.
1460 Johannes Pongratz de Dengeleg.
1460–1461 Sebastianus de Rozgon
1462 Johannes Pongratz de Dengeleg.
1463–1465 Johannes Pongratz de Dengeleg, et Nicolaus de Ujlak. Auctarium Velii p. 230.[28]
1466 Johannes de Sancto Georgio et Bozyn.
1468 Nicolaus Csupor de Monoszló.
1468 Sigismundus Groff de Bozyn, et Bertholdus Elderbach de Monyorokerék.
1469 Johannes Pongratz de Dengeleg, et Nicolaus[29] Csupor de Monoszlo.
1470 Johannes Pongrazt de Dengeleg, et Nicolaus Csupor de Monoszlo.
1472 Nicolaus Csupor de Monoszló.
1473–1474 Blasius Magyar.
1476 Johannes Pongratz de Dengeleg.
1478 Petrus Geréb de Vingard. Vide Articulum 22. anni 1498.[30]
1479–1492 Stephanus de Báthor. Vide Auctarium ad Velium p. 259.[31]
1493–1494 Ladislaus de Lossontz, et Bartholomaeus Drágfi de Belthók.
1495–1498 Bartholomaeus Drágfi de Belthók.

1498 }
1499 |
1500 |
1502 |
1503 } Petrus Comes de Sancto Georgio et Bozyn.
1504 |
1505 |
1506 |
1507 }
1511 }
1514 |
1518 |
1520 } Johannes de Zápolya[32] Vide Articulum 1. anni 1514.
1522 |
1525 |
1526 }
1527 }
1528 } Petrus de Perin.
1528 Caspar Horvath de Wingard, Locumtenens Regiae Majestatis in Transylvania.
1530 Stephanus de Bathor.
1533 Franciscus Kendi. 1532.[33]
1534 Emericus Balassa.
1534 Stephanus Maylath de Szunyogszegh 1538.[34]
1535 idem.
1536 idem.
1537 idem.
1538 Emericus Balassa. 1539.[35]
1540 Stephanus Maylath.
1541 idem, Transilvanensis Capitaneus Generalis.
1544 } Frater Georgius Martinusius, Episcopus Varadiensis, Thesaurarius, Lo-
1545 } cumtenens Reginalis Majestatis, et Illustrissimi filii sui, ac in Regno
1550 } Hungariae et Transilvaniae Judex Generalis.
1551 }
1552 } Andreas Bathori[36] Comes Comitatus Szabolts et Szathmár, Tavernica-
1553 } num Regalium Magister.
1553 }
1554 } Franciscus Kendi de Szent-Iványi, et Stephanus Dobó de Ruszka.
1555 }
1556 Petrus Petrovith de Szuraklin Comes Transilvaniae et Hungariae[37] Locum-
tenens.
1573 }
1575 } Stephanus Bathori, Vide Diarium Teleki pag. 5.[38]

205 Benkő József Teleki Sámuelnak
Sárd, 1783. október 2.

Köszöni, hogy főjegyzőnek jelölték, ugyanakkor hívják Borberekre lelkésznek. Nem tudja eldönteni, hogy változtasson-e állást vagy ne.

Méltóságos R. Sz. B. Gróf Consiliarius Ur, Kegyelmes Nagy Patronus Uram!
Véghetetlenül és nagy alázatossággal köszönöm Nagyságtok' hozzám való

Kegyelmességét, melly szerént méltatlan nevemnek tisztességet szerezni méltóztattak a' Generalis Notariusi Hivatalra tett Candidatioval.

A' Borbereki Eklesia Conventioja most kezemnél vagyon. Javalják sokan oda menetelemet, többen nem menetelemet. Gyötrődöm, mit tselekedjem: mert tsak a' meg-bontakozás sokáig helybe nem állitható változásomra lenne, és mostani Munkáimnak, mellyeket nyomtatás alá készitgetek, késleltetésére. Ugyantsak mind ezeket meg-győzné a' jövedelem, ha annyira menne, hogy a' következő esztendőkben el-vonná elmémet a' mezei gazdáskodástól. – Bizom, hogy a' Nagyságtok Kegyelmessége ezután is számban tart engemet, ha valami olyan nyilatkozás talál lenni, a' melly alkalmatos lenne segitetésemre.

A' Nagyságod külőnös Kegyelmességéből velem közöltetett Könyvek közzúl, a' *Scriptorum Hungariae Notitiát* alázatos köszönettel im haza küldöttem; a többeketis idővel kár nélkúl viszszá adom. Magamat Nagyságod Gratiájába ajánlom, és vagyok

Nagyságodnak

alázatos szolgája,
jó-téteményesse
Benkő Jósef.t.k.
Közép-Ajtai Pap.

Sárdon 1783. 2. Octobr.

206 Benkő József Christian Gottlob Heynének
Nagyenyed, 1783. október 7.

A könyveket Andrád Sámuel küldte el Bécsből Göttingába; a legközelebbi szállítmányt Benkő 1784 tavaszára ígéri. Heyne jóindulatába ajánlja Benk Mihályt, aki talán már Göttingába érkezett.

Viro Illustrissimo, Domino Heyne, Magnae Britanniae Regi a Consiliis, Eloquentiae et Poeseos Professori Publico Ordinario Salutem Dicit Josephus Benkő, Pastor Ecclesiae Reformatae Közép-Ajtensis in Transsilvania.

Libros nonnullos in rationem Bibliothecae Vestrae transmisit Vienna Samuel Andrád Medicinae Studiosus Ornatissimus: eorum pretium accipiet a Vobis procul dubio. Habeo paucos alios quoque, et duo Manuscripta; sed haec forte non prius, quam futuro Vere transmittemus. Uti enim jam pridem significavi, opportunitates nostrae non quolibet tempore deserviunt; unde fit, ut quae hoc anno deberemus, sequente faciemus. Promissis tamen stabo. Sed, quia Illustrissimus Dominus Consiliarius Muhl Viennae non residet; alium aliquem, cui res nostras commendem, mihi designabis. Michaelem Benke Fratrem meum, qui jam forte Göttingam adpulit, favoribus Vestris commendo. Daban ex itinere, Nagy-Enyedino Transsilvanorum 7a Oct. 1783. velocissima scriptione. Alia occasione formam Epistolae faciam; nunc vel hanc schedam vix exarare potui.

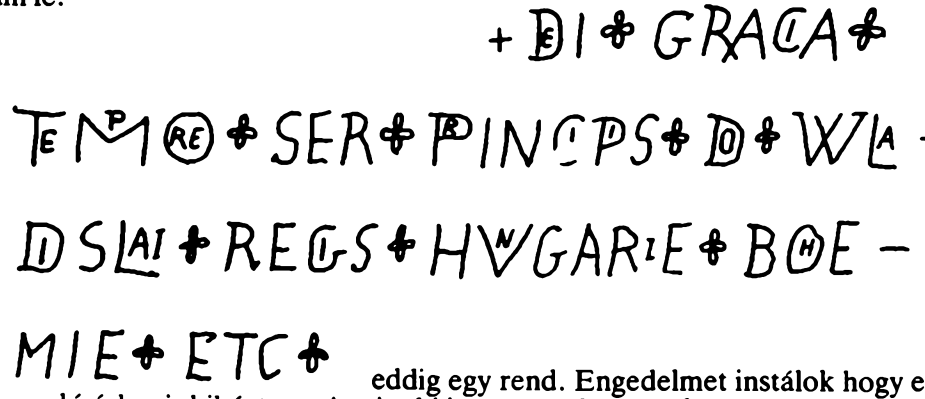
207 Molnár György Benkő Józsefnak
Héderfája, 1783. október 9.

Megtartva Sárdon tett ígéretét, másolatban küldi Bethlen Sámuel héderfáji kastélyának latin nyelvű feliratait.

Tiszteletes T. Notarius, Nékem igen kedves Nagy Jó Uram, Fautorom!

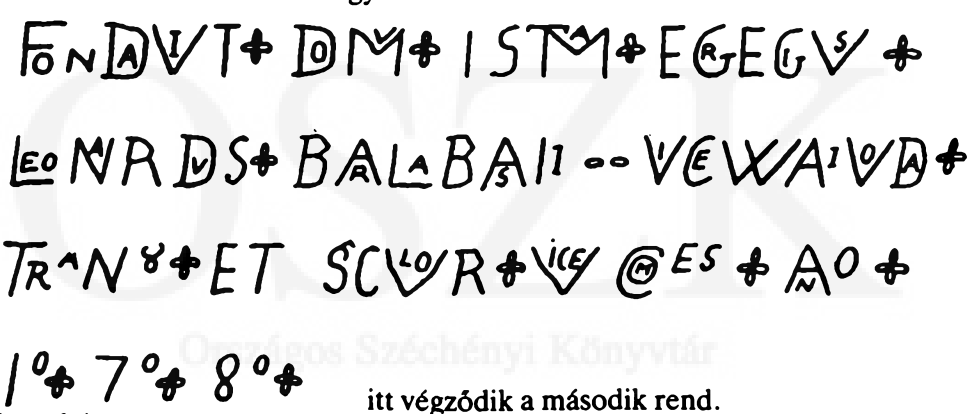
Tartozó kötelességemnek esmervén Tiszteletes Notarius, igen kedves Nagy Jó Uramnak, Sárdon tett ígéretemet telyesíteni, a kívánt *inscriptiot,* Gróf Iktári

Bethlen Sámuel Úr Ő Nagysága Héderfáji Palotájának Dél-felől-való oldalába kő-fal közé rakott *Monumentumról,* betűről betűre, pontról pontra, eképpen írtam le.

eddig egy rend. Engedelmet instálok hogy ezen egy rend írásbanis hibáztam. A mint ki jegyeztem keresztel, az ULADISLAI után kel tenni *Dei Gracia,* Regis et cet.

A második rend e szerént mégyen:

itt végződik a második rend.

Ez a két rendből álló felyül való írás vagyon egy meg párkányozott négy Szegeletü könek a tetején. Ez alatt az Irás alatt vagyon egy *ovalis figurara* mettzett címer, melynek közepette vagyon metzve egy *ökör-fő.*

Igen örvendenék ha ezen tudósítással el nem késtem volna, a 4ta 8bris eddig tudtomra nem esett alkalmatosságot ennek M.Vásárhelyre való el küldésére. Alázatos Tiszteletem mellett, Szíves indulattyában ajánlvan vagyok Tiszteletes T. Notarius

K[egyes] N[agy] J[ótevő] U[ram] Fautorom!

Tisztelő Igaz Szolgája
Molnár György noth[arius]
Héderfáji Ref. Predikátor

208 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1783. október 15.

Részletesen beszámol a Sárdon tartott általános zsinatról. Ez volt az első olyan zsinat, ahol megjelentek a királyi biztosok is.

Erdélyben az Helvétziai Vallás tételt tartóknak Fő Gyűlések vala szokott jelességekkel, Alsó Fejér Vármegyének Sárd nevű mezző városában, a múlt Sz. Mihály havának 3 utólsó napjain, és el-bomlott e folyó hónapnak első napján. Első napon, melly is Vasárnap vala, a Tiszteletes Egyházi Rend, maga közzűl választott 3 Személyek által tisztelettel való hivatalt ada a' Sinatba való bé-menetelre az oda rendeltetett 2 Királyi Kommissárius Uraknak, ugymint Mlgs. Magyar-Gyerő Monostori Báró *Kemény* Simon Urnak, Alsó Fejér Vármegyei Fő Ispánynak, és Mlgs Zejkfalvi *Zejk* Dániel Itélő Mester Urnak, kik is, azon 3 személyektől és magok Udvari népétől késértetvén, magok szállásokról a' Sinat házához menének, a holott már egybe gyülekezve vala az oda tartozó Egyházi Rend, a Mlgs. és Tisztelendő Fő Konsistoriumtól küldettetett Députátus Urakkal egygyütt, kik is valának, Mlgs. R. Sz. B. Gróf *Teleki* Lajos, és Mlgs. *Fekete* Lajos, Királyi Táblai Assessor Urak, és Tettes. Igeni *Dantzkai* Jósef Ur. A Zsinati Gyűlésben azért leg-először rövid de hathatós beszéddel elé-mondá az egygyik Kommissárius Báró *Kemény* Simon Ur ő Nagysága, mi végre, arra, tudni illik, küldettettek vólna oda a Felséges Királyi Guberniumtól, Országló Felséges Urunknak kegyelmes Rendeléséből, hogy minden dolgokat meg-látván és hallván, mellyek abban a Tiszteletes Zsinatban folynak, azokról túdósítást adnának-fel a Felséges Királyi Guberniumnak, és ez által Felséges Urunknak. Melly beszédjére ő Nagyságának feleletet ada minden tisztelettel a T. *Superintendens Eperjesi* Zsigmond Ur, jelentvén, melly nagy örömmel fogadná a Zsinat a Mlgs. Kommissárius Urakat, és igérvén, hogy azon Gyűlésben minden dolgok a Felséges Rendelésekkel meg egygyezőleg folynának. Ezután a Zsinatra tartozó dolgok folytanak szintén tíz óráig, a mikor is a Templomba ment az egész Gyűlés, az holott éneklések zengése után a Dési Vidéknek Esperestje, T. Abats János Ur prédikállott az *Helvetica Confessio*nak 26dik részéhez alkalmaztatva, ama Irásbéli helyből, melly Jelen[ések könyvében] 14, 13. olvastatik.

Ezután maga a T. *Superintendens* Ur fel-menvén a prédikálló Székbe, buzgó 's hathatós könyörgést tett Felséges Császár 's Király Urunkért, és szerentsés országlásáért, nem külömben a Keresztény közönséget illető egyéb dolgokért. Mellyet el-végezvén, és a Papi hivatalról szíveket által ható beszédet mondván, elé szóllította a Papságra rendelendő 50 (illy sokan voltanak ezen Fő Gyűlésnek meszszére, ugymint 3dik esztendőre lett hallasztásáért) ifjú Ferfiakat, és fel-olvastatta az Eklésiáknak ezek mellett írt ajánló 's rendeltetéseket kérő leveleiket. Ez is véghez menvén, elé-mondá a T. *Superintendens Ur,* hogy ezen fel-vévendő Személyeknek a tudományokból leéndő meg-visgáltatásokon jelen maga nem lehet a Templomban; kelletvén lennie a szokás szerént a Gyülekezet házánál, az *Appellatio* által ide hozattatott *Causá*knak meg-visgálására' ítélésére: azért az ö meg-visgáltatásokat bízá, 's az egész Gyülekezet előtt által adá T. *Szabó* Sámuel Urnak, az Enyedi R[ef.] Kollégyiomban Theologiát tanító tudós Professornak, *Censurae* Présesnek, ki-is válogatott beszédből álló 's ide illő szép könyörgést tévén Déák nyelven, a visgáláshoz kezde. Azomban az ebédnek meszszére halladott ideje, el-oszlatá a Gyülekezetet. A dél-esti Isteni szolgálat estve felére haladott, a mikor is az egész Zsinat a Templomba gyülekezvén, T. *Benkő* Jósef Ur, Közép-Ajtai L[elki] Tanító, Zsid[ókhoz írt levél] 10, 1, verséből prédikállott a Rendtartásokról és Czérémoniákról, az *Helvetica Confessio*nak 27dik részéhez szabogatván.

A következett napokon a Templomban, feles népnek jelenlétében, foly a *Theologiá*ból, és egyéb Papi hivatalra tartozó Tudományokból, a Prédikátori állapotra emelendő 50 ifjaknak visgáltatások; más felöl pedig a Tiszteletes

Zsinatot illető törvénykezések és dolgok folytanak egy háznál, mellyben öszve gyülekezve voltanak a Királyi Kommissárius Urak a Fő Konsistorium részéről való Deputátus Urak, az Egyházi Vidékek Esperestjei és Notáriussai; mig végezetre amaz 50 ifjak a belső hivatalra fel-rendeltettek. Valamelly dolgok a Zsinatban végbe mentenek, mind azoknak velejeket avagy *Extractus*sokat Felséges Urunkhoz küldendők a Kommissárius Urak. E vala ezen Vallásúaknál (mint szintén az Ágostai Vallástételt követőknél, és *Unitarius*oknál-is ugyan ebben az esztendőben) a leg-első Zsinat, melly Királyi Kommissárius Uraknak jelenlételekben tartatott.

209 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1783. október

Beszámol Kendeffi Elek temetéséről, a Kendeffi árvák botanikai és más tudományokban való jártasságáról, valamint arról, hogy Nagyenyeden a kollégiumi tantárgyak közé bevezették a természetrajzot; nemsokára Kolozsvár is követni fogja ezt a példát.

Ugyan azon napon, mellyen a minap le-irattatott Zsinat kezdődött, ugymint Sz. Mihály havának 28dikán, volt, Fő, Uri, Papi, 's egyéb rendekből állott jeles sokaságnak tisztesség tételével való temetése Erdő Sz. Györgyön a Kis-Küküllő vize mellett, néhai Mlgs. Gróf és *Gubernialis Consiliarius,* 's a' t. Malom-vízi *Kendefi* Elek Ur ő Nagysága testének, mellytől a nagy lélek ezen esztendőben Sz. Iván havának 24dikén, életének 43dik esztendejében vett vala bútsút Nagy Szebenben; a' honnan osztán az említett helyre hozattatott vala azon meg holt test. A szomorú Gyülekezetet Tiszteletes Borosnyai *Lukáts* Siméon Maros Vásárhelyi, és *Verestói* György Kolosvári, tudós Prédikátor Urak mindeneknek szívökre ható 's igen tetsző prédikátzióikkal; középben pedig T. *Bodoki* Jósef Kolosvári *Professor* Ur, a néhai Gróf Urnak élete folyását elé-adó fontos Déák órátzióval legeltették. A test temettetett az Erdő Sz. György felett való hegyen épült kő bóltba.

A szomorú pompa véghez menvén, más napon nagy vigasztalódására esett a keserves Özvegy *Consiliariusnénak,* Gróf *Betlen* Kristina Aszszony ő Nagyságának, hogy, ottan meg-maradván Losontzi Báró *Bánfi* Farkas Ur ő Excellentziája, Guberniumbéli Tanáts-Ur, és az Erdélyi Státusok *Praesidense,* Betleni Gróf *Betlen* Pál Ur, ő Excellentziája Tanáts Ur, és az Erdélyi Királyi Táblának Présese, más Uri Méltóságokkal, és *Professori* 's Papi Rendből valókkal egygyütt; a néha Gróf Consiliárius Urnak Mlgs. Árvái előre való készület nélkül elé fogattatván, a sok népnek hallására ollyan jeles visgálmányon mentenek által, mintha ara sok hetek alatt különösen készültenek vólna. Ugyan-is Gróf *Kendefi* János Urfi, T. *Fogarasi* Jósef, Maros-Vásárhelyi Professor Ur által kérdeztetvén, kiváltképen a *Philosophiá*ból és *Mathesis*ből, ifjúi idejét sokkal fellyül múló jeleit adta a Kolosvári Kollégyiomban tett, és most-is folyásban való szorgalmatos tanúlásának; nagy dítséreteket érdemlett egyéb tudományokból-is, mellyek közzül való vala a Görög nyelvben való szép próbája-is. Nem külömben Gróf *Kendefi* Susánna és Borbálya Kis-Aszszonyok, a Vallást illető, 's egyéb szép tudományokban olly tanúltságokat mutatták, a melly mind magok gyenge idejeket, mind mások várását sok mértékkel fellyül haladta. Valóban ritka-is ezeknek a Kis-Aszszonykáknak tanúlásbéli jó rendjek, és minden jóra való szoktattatások. Mind Magyar mind Német könyvekből szedik a tudományoknak nem tsak ama kintseit, mellyeket eddig szoktak vala a leg-jobban neveltetett Kiss-Aszszonya-

ink, hanem a Természet históriáját-is, és főképen a Füvész tudományt, T. *Benkő* Ferentz Ur, (ki-is két rendben látogatván-meg a felső Akadémiákat, másodszori úttyával *Göttingá*ban a Természet 3 határait, kiváltképen pedig a *Mineralogiát* jó móddal meg-tanúlta) vezetése által annyira vitték, hogy tsak az Erdő-Szent-Györgyi határokon gyűjtött és megtanúlt füveik, mellyeket, *Erdő-Szent-Györgyi Flóra* név alatt, könyvekbe is raggattak, az 300as számot meg-haladták. Sőt, hogy többet mondjunk, Gróf. K. *Rákhel* Kis-Aszszonyka, kinek ideje kissebb, mintsem betűket esmérjen, meg-kívánván a nagyobb Kis-Aszszonykáktól a fűvek esméretét, ragasztatott 112 füveket papirosokra, mellyek közzűl akár mellyik mutattassék eleibe, igaz nevén tudja nevezni. Ezek azért (sőt a leg-kissebbekből-is, Gróf Farkas Urfiatskából, és Kristina Kis-Aszszonykából a jó tekintet nagyra mutatván) a néhai Gróf Tanáts Urhoz valóban illő Úri Magzatok, ugymint a ki maga-is nagy és sokféle tudományairól, mellyeket gyermekségében Kolosvárott, azután Báselben, Genevában, *Trájectb*en, Párisban szerzett volt különös szorgalmatosságával, méltán híres vala. Szóll bővebben mind ezekről, és a Mlgs. *Kendefi* Familiának régi, vitéz 's a t. vóltáról az a' halotti emlékezet, melly *Consiliarius Sapiens* nevezet alatt a néhai Grófról írattatott, és 4ed részben ki-nyomtattatott Kolosvárott a Ref. Kollégyiom betűivel.[1] Ennek végén Déák és Magyar Versek-is vannak.

Az Enyedi Kollégyiomban az Helvétziai Vallástételt tartóknál, az eddig taníttatott tudományokon kivűl a Természeti História-is taníttatni kezdett, T. *Galambos* Mihály *Professor* Ur által a' közelebb múlt Sz. Mihály havában az ifjúságnak nagy kedvével. Ezen kies tudományhoz nem sokára hozzá fog kezdeni Kolosvárott-is T. *Pataki* Móses *Professor* Ur; itt már ehez szép könyvbéli készület-is vagyon a Könyvházban, Boros-Jenői Gróf *Székely* Ádám Ur kegyességéből. Lészen Enyeden is.

210 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1783. október 20.

Erdélyben jó termés volt. Folyik a határőrezredek hadgyakorlata. Székelyudvarhelyen marhavész pusztít.

Egész Erdélyben[1] végződő félben vagyon minden Gazdáknak mezei jövedelmeikkel való bé takarodások. Eléggé áldott esztendő a' termés dolgában. A' búza nem szűkön lett, a' Székely-földön kivűl, a' hol a' kalangyák keveset eresztenek; török-búza bővön vagyon; zab középszerűleg; de a' rozsnak szintén mindenfelé igen kevés szeme lett, az ő virágzásának idején hullott sok essők miatt. A' szüret-is örömmel kezdődik mai napon országoslág (kert szőlőket már ez előtt bé-szűrték) mert bőv és alkalmasson el-készült termések vagyon mindenfelé a' szőlő hegyeknek.

Az egész Székely Nemzetben a' végbéli Vitézlő-Rend, mind lovagság, mind gyalogság, tüzeléssel való tábori gyakorlásokat vitt véghez dítséretesen.

Székely-Udvarhelyen marha dögi vagyon. A' Szász földön Katzán a' lovak egymásra dögölnek. Nagy vígyázás van rendelve, hogy ez a' veszély ne terjedjen.

211 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1783. október [?]

Ismerteti a különböző vezető tisztségekben bekövetkezett változásokat.

Néhai Mlgs. Gróf és Guberniumbéli Tanátsos *Kendefi* Elek Ur helyett, azon Tanátsi Méltóságba helyheztette a' Császári 's Királyi Kegyelem Vargyasi Báró *Dániel* István Ur ő Nagyságát, igen jól viselt Udvarhelyi Széki Fő Király-Bíróságából. Ezen változáson kívűl, a' Felséges Királyi Gubernium a' Pereknek fő el-látó törvény-Székévé *(Supremum Forum superrevisoriumm*á*)* is tétettetvén egész Erdélyre nézve, 3 Tanáts Urakkal, ugymint Mlgs. Hilibi *Gál* János Urral, ez ideig Kints-tartói Tanátsossal, Mlgs. *Bruckenthal* Mihály Urral, eddiglen Gubernium Szekretáriussal, és Mlgs. Homoród-Szent-Mártoni *Bíró* Sámuel Urral, mostanig a' Királyi Tábla Bírájával, meg-többíttetett az Uralkodó Felségnek bőlts Rendeléséből.

Szép meleg napokon végeződék egész Erdélyben a' bőv szűret, melly is hol 17, hol 20 krajtzáron adatta a' jó mustnak vedrét: de már az essőt igen szomjúhozza a' száraz főld.

212 Benkő József Osváth Lászlónak
Középajta, 1783. november 10.

Korábbi levelével ellentétben, javasolja az egyházkerületi gyűlés összehívását Kisbaconba.

Tekintetes Király Bíró és Curator Úr, Gratiosus Uram!

Örömmel hallottam békességes meg-érkezését a Tks. Úrnak, Úri Szerelmesseivel egyetemben. Hálá Istennek!

Én Tekintetes Osváth Király Bíró Úrnak, és Tiszteletes Esperes Uramnak magam írtam, hogy ne siessünk valahol egy Confluxust csinálni, hogy t. i. mind a Tks. Curator és Commissarius Urak haza érkezzenek, mind ne talám Tisztelendő Superintendens Úrtól is a Synodalis Acták, a szükséges részben, in extenso kezünkre jöjjenek. De látom, hogy így több kár lészen az halogatás miatt. Mert sok és nagy dolgok vagynak. Arra is kértem volt a Tit. Tit. Urakat, hogy ante Partialem Synodum Commissarialem éppen immediate első napon lenne Curator et Officialium Confluxus. De látom, hogy igen el-halad.– Én avagy csak nem reménlem, hogy Mlgs Kapitány Curator Úr Köböl-kútról hamar bé-érkeznék. Tehát, ha úgy tetszenék a Tks Curator Úrnak, és Tiszt. Esperes Uramnak, jó lenne, hogy ő Kglme két felé Cursust bocsátván, Convocálná a Tractust Gyűlésre, Causánsokkal-együtt. Helye lenne a következés szerént Kis-Bacon, az hova már Pro-Rector kell.

Küldök egy Consistorialis levelet, melyet Bibarcfalvára s Baconba kelletik promoveálni, emellett alázatos köszöntést és szíves tiszteletet a Tks Úri Háznak, maradván a Tekintetes Úrnak

alázatos szolgája
Benkő József

Közép-Ajtán 1783. 10. Nov.

213 Csapó József Benkő Józsefnak
Debrecen, 1783. december 15.

Nagy örömmel olvasta Benkő Nomenclatura botanica-ját, közli ezzel kapcsolatos észrevételeit. Egyben beszámol saját munkásságáról; panaszkodik, hogy a nyomdász már öt éve tartja magánál kéziratát, és sem vissza nem adja, sem ki nem nyomtatja.

Mint Tiszteletes Tudós drága Nagy Jó Uramnak! Ajánlom tellyes becsülettel való kész alázatos Szolgálatomat

Személy szerint is hogy meg tiszteljem az Urat Tiszteletes Uramat, régen igyekezem, de mind Dunán túl lévő Familiám sok Dolgai, Bajai, mind egyébb Hivatalim, azt mind addig meg nem engedtték: Levelem altal ugyan ezen kötelességemnek valamennyinten eleget tenni szándékoztam, de az esméretlenség ismét meg tartoztatott, mind az mai napig, a' mellyen bátrabb utat nyertem az kivánatos Tzélomhoz való meg indulásra 's el jutásra; Ez penig a' Nagy Érdemü Molnár János Uramnak a' Budai Fő Iskolában hires Professornak az ö Szép Magyar Könyv Háza, mellynek Első Szakasszaban az Nomenclatura Botanicat nagy örömmel és consolatioval olvastam, annyival inkább, hogy Nagy tiszteletre méltó drága Uram, annak jó szagú fűvei közzé szegény Nevemetis helyheztettni szokott kegyessége szerint méltoztatott, hogy azoknak különös hathatós illattya által énis néminémü halhatattlanságot nyernék, mellyértis haladatos szivemet ezen Levelemben contestálni kivántam, meg valván: csak egyedül azt sajnálom, hogy ezen ékes Kert kapuja felett a' többi között szemembe tüne ez Inscriptio: „Hungarica nomina, quae aut in usu amplius non sunt, aut male a Cl. Csapo Med. Doctore, veteribusque nostris Herbaristis adposita sunt" etc. Nem hiszem, hogy az illyetén Szók az Ur Tiszteletes Uram commissiojábul 's consensussábul tétettek volna oda, ugymint kit a ' Lélek és a' Természet másra tanitott: igy szolhatok méltan: quia Nomina Plantarum Hungarica non male, sed tantum aliter sunt adposita, depromta tam ex veteribus Botanicophilis quam neotericis": Nem én általam fingált nevek tehát azok, hanem mind a' Régiekbül mind ujjabbakbul szedegetettek,* hadd nyugodgyanak hát a' mi réghi jó igyekezetü Atyáinknak tetemei békességben, satis fecerunt in hoc passu pro more illius seculi et populi. Az Füveknek Magyarul valo meg nevezésekben (a' többi igen ritka Magyar Füves Könyveken kivül, mellyeket Dunán túl némely Nemes Tudos Urak vélem közlöttek) éltem Albert Molnár és Paris Pápai Lexiconnaikkal és Pétsi, Beithe András 's Melius Péter Füves Könyveikkel, mely utolso ira és 1578ba Kolosvárott nyomtattata egy Magyar Kőnyvet, melly közönséges Betegségek ellen valo Orvosságokrul szoll. Zwittinger penig in Specimine Hungariae Litteratae a' Pannonicus Nomenclatorban Beithének Füvekrül valo Magyar Neveit szorul szora inseralta. Ezen kivül: Huszonhat esztendeje már, hogy az Academiákrul le jöttem, az olta Sok N[eme]s Vármegyékben mind a' Dunán túl levő Erdöket 's mezőket, mind a' Tiszán innet valokat jártam bukáltam, a' Füveket szedegettem, neveiket falukban kérdeztem szegényektül és Predikátoroktul (kik közzül némelylyek Magyar Országbanis az Füveknek esméretiben nem kevéssé versatusok) értekeztem, 's észre vettem; hogy maid minden Vármegyében más neve van a' Fünek: igy némellyek a' Bursa pastoris nevü Füvet *Élekhalok* névén nevezték,

* igy: Ujfalusi Praedikator. T. Molnár István Uram communicálá 1766ban Theod. Zwinger Botanicum Theatrumát, mellyben a' temerdék Fák és Füvek képei mellé azoknak sokféle Magyar Neveik irva valának magátül: mert a' Botanicát 's Doctorságot értette.

mert nem szép zöld, hanem halaván szinü; A' Fumariát *Földfüstnek,* mivel a' szine füst szint mutat. Az *Csombort* a' Regiek Chiombornak nevezték, az ujjak Putnok fűnek, mert N[eme]s Gömör Vármegyében Putnok körül leg bövebben terem. A' *Tsallánt* nevezték Tsallánnak mint ha mondanók, ám-csal, mert a' ki nem tudgya, hozza nyulván meg csalja meg szurja[1]. A *Csaba* ire igazán neveztetik Magyar Király Chábarul, mert az ö Táborába a' Király elöször hasznossan adhibeálta azt. Az Solanum Scandens vagy Dulcamara helyessen neveztetik *Mélyfű*nekis, mert a' gyökere felette méllyen sok réfnire le mégyen a' viz alatt a' földbe, s' több efféle. Ezértis az Füves Könyvembe a' leg szokottabb neveit a' Füveknek Ordine Alphabetico elöl helyheztettem 's nagyobb betükkel ki nyomtatattam, a' föbb Füvek neveit penig utánnok kissebb betűkkel exprimaltattam, hogy az Emberek mindenik Vármegyében a' mint nevezik a' füveket, azokon el igazodhassanak; subnectálván e' végre a' Könyvnek végén az Elsö Mutato Táblátis. A' Tudományoknak és Böltsességnek Fö Kutfeje penig adgyon eröt és egésséget az Erdélyi várt Florának készittéséhez. Serény vala Posonyban Landerer Mihány Uram a' Magyar Könyv-Háznak fel állittásában, de bezeg az én nála lévö két rendbéli Munkáimat már öt Esztendőtül fogva se viszsza nem adgya se ki nem nyomtattya: Az E[gy]gyiknek ez a' Titulussa: Orvoslo Könyvetske, mely szegény sorsú betegeskedö Magyar Ember számára 's hasznára készült: Ebben 70. féle nyavalyák számláltattnak elöl 16 árkusokra irva, mellyekben meg mutattatik, miképpen a' pusztán és Falukban lako szegény Emberek, csupán Magyar Országban termö Füvek által magokat gyógyittsák. A másik Munkácskának Titulussa ez: *Valetudinarium Infantile Novum,* sistens morbos Infantum Centenos, cim Curatione; Subjunctis Cautelis utilissimis aeque centenis: apron 's compresse 12 nagy árkusra irva. *Harmadik* Köz Haszonra való Magyar Munkában mast foglalatoskodom, ollyanban penig, mely a' mennyire tudom, se a' régiektül, se az Ujjabbaktul még soha se illetetett. Ezekkel magamat Tiszteletes Nagy Jó Uramnak kegyes jó Indulattyában ajánlvan tellyes veneratioval maradok

Tiszteletes Uramnak az Urnak

Debretzenben die 15. xBris 1783.

Igaz szives le kötelezett
kész szolgája
Csapo Joseff Orvos Doktor m. p.

P. S. Némely Lengyel Országi Mágnások requiráltak, hogy szerezzem meg nékik és külgyem fel azt az Linnaeusban nevezett Országunkbanis termő Acer vagy Ihar fa nemét: *Acer tataricum foliis cordatis indivisis serratis, lobis obsoletis, floribus racemosis.*[2] Akarnák nevelni az ö Fás uj kertyeikbe, mivel igen gyönyörü karmasin szinü lapta formáju virági vagynak, mellyet itt e' tájon még nem találhattam: Instállom Tiszt. Uramat, hogy Erdélyben ez Fátskának termése hol légyen engem informálni méltoztassék; mert ezen Lodomeriai és Galliciai Nagy Uraknak, kik mint láttzik az Plántákba gyönyörködnek szivessen szolgálni kivánnék.

214 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1783. december [?]

Fogarasi Pap József pályadíjat nyert. A levélíró bírálja Bethlen János históriájának legutolsó bécsi (1782–1783) kiadását. Beszámoló Erdély új közigazgatási felosztásáról.

Tiszteletes, 's Nagy nevezetű *Fogarasi Pap József* Ur, Maros Vásárhelyi

Tudomány' Fő Oskolánál a' Böltselkedésnek, és a' Tudákosságnak Tanítója, múlt Mind Szent havának tizen harmadikán *Lajdából* két száz ötven Belga forintot érő arany érdem pénzt nyert egy különös kérdést meg fejtő jeles munkájáért. 'S 'e vólt az: *miként lehet leg jobban meg mutatni, hogy nintsen az Istennek tökélletessége ellen emez ilylyen világnak teremtetése, melylyben sok rosz is vagyon.* Már most kitsoda pirúl, hogy a' Magyar Hírmondót reá szedvén, még taval egyszer ezt a' ditsőséget másnak tulajdoníttatta? Nem jó idő előtt olyly igen valamire ásítozni, kivált a' minek kétes még ki menetele, Ihol! most más melylyeszti a' ludat.

Még egyről szóllok: mert meg hagyták nyomos okokra nézve. Tudva vagyon a' Történetekbenn jártasoknál, hogy néhai *Betlen Jánosnak* az Erdélyi Dolgokról költ Munkája négy Könyvekbenn már nem egyszer, és nem régen is Bétsbenn kinyomtatódott. De hátra vólt annak nagyobb része kéz írásbann, melyly is már ki jött taval Bétsbenn. Közre botsátója azt jegyzé fel magáról a' Homlok fen íráson: *plurimis mendis sublatis recognovit.* Erre azt íratik Erdélyből: hogy ezen a' munkán nem kellett vólna semmi jobbítás, ha az Iró Betlen János tulajdon keze' írása, melyly is Erdélybenn egy e' féléken kapónál találtatik, elé hivattatott vólna. Tehát tanátsosabb vólna elébb szándékát ki hirdettetni, ha ki ilylyen jelesebb dologba kap. Mert egy ember soha sem tudhatja, hogy mi lehet szerte szélylyel, itt is, amott is el rejtve.

Erdélynek különös fordulási

Egyszer nagyobb újságot Erdélyből nem vehettünk, mint most. Ugyan is egész Erdélynek állapotja nevezetes újúlásra készúl. Tudjuk, hogy Erdélybenn eddig nyóltz, és, Magyar Országnak oda tartozó részével együtt, tizen egy Vármegyék számláltattak: *Felső Fejér, Alsó Fejér, Küküllő, Torda, Kolos, Doboka, Belső Szolnok, Hunyad; Közép Szolnok, Kraszna, és Zaránd* Vármegyék. Azután a' Székely Földön kilentz Anya, és négy Fiú Székek vóltanak *(Sedes Filiales): Udvarhely* Szék, *Keresztúr,* és *Bardotz* Fiú Székeivel; *Sepsi, Kézdi, Orbai, Miklósvár, Felső Tsik; Alsó Tsik, Gyergyó, és Kászon* Fiú Székekkel; 's végre *Maros, és Aranyas* Székek. A' Szász Földön pedig kilentz Székek, és két Vidékek vóltanak *(Districtus): Szeben, Szeliste, és Talmáts* Fiú Székekkel; *Segesvár, Medgyes, Szász Sebes, Nagy Sink, Kőhalom, Szerdahely, Új egyház, Szászváros* Székek; *Bartza, és Beszterze* Vidékek. Ihol ez az egész Erdély, melyly eddig ilyly sok részekre, és egymástól külömböző Igazgatásokra szakadott, ezutánn immár, Kegyes Urunk' Felséges Rendeléséből tíz *Vármegye* nevet viselendő Tartományokra lészen fel osztatva: a' mint a' múlt Karátson' havának tizen hetedikén onnét íratott túdósításokból vevők. Ezek lésznek pedig azok a' vármegyék. 1) *Zalatna Vármegye,* bé foglalja Alsó Fejért, és Szász Sebes' tájékát. 2) *Hunyad Vármegye,* melylyel Zaránd öszsze foglaltatik. 3) *Szeben Vármegye,* melylyhezz jőnek Új egyház, és Szerdahely Székek, Fejér Vármegyének némelyly részével együtt. 4) *Kolos Vármegye,* e'hezz kaptsoltatik Torda Vármegye, és Aranyas Szék. 5) *Közép Szolnok Vármegye,* melylybe Kraszna is foglaltatik. 6) *Beszterze Vármegye,* e'hezz jő Belső Szolnok, és Dobokának nagyobb része. 7) *Küköllő Vármegye,* e'hezz számláltatnak Segesvár, és Medgyes Székek is. 8) *Udvarhely Vármegye,* e'hezz jő Maros Gyergyó és Fel Tsik. 9) *Háromszék Vármegye,* melylyhezz foglaltatnak Al Tsik, Kászon, Miklósvár, Bardotz Székek, és Felső Fejérnek némelyly darabjai. 10) *Fogaras Vármegye,* melylyhezz esnek a' Bartza'

Vidéke, Kőhalom, és némelyly Felső Fejérbéli faluk. E'képen az eddig egymástól sok dolgokbann külömbözött három Nemzetek, a' Magyar, a' Székely, 's a' Szász, már telylyesebben öszsze egyesíttetnek.

215 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1783. december 17.

Részletesen beszámol az 1. és 2. székely határőrezredben történt előléptetésekről, legtöbbet Mózsa László kapitányról ír. Tíz Barcasági magyar falu kérelmezte, hogy vegyék fel a katonai rendbe. Nagyajtán heti vásárok kezdődnek.

Magyar Országhozz tartozó Vég tartományokbann, és Erdélybenn, mindenütt nagy újúlások lettenek a' Végbéli Ezeredekbenn *(Legiones Limitaneae)*, a' Tiszt Uraknak elébb emeltetésekkel, és az üres helyeknek Tisztelekkel [!] való ki pótoltatásokkal. Ezen újúlás szerínt ma az Erdélyi Gyalog Ezeredek így állanak.

Az Elsőbenn Obríster, kit Magyarúl Fő Kapitánynak szoktak vólt mondani, Széplaki *Horvát* Petrityevit Kázimír Ur: ki is a' Második Ezeredbenn Kapitányságot, Fő Strázsa Mesterséget, és közelebbről Fő Hadnagyságot viselt (Obrist Lieutenant), a' Vitézlő Rendnek el nem felejtetendő ditséretével, és egyenes igazságos vezérlése által nyert szeretetével, Fő Hadnagy Báró *Seüffertitz Károly* Ur, eddig vólt Első Fő Strázsa Mesterségéből. Első Fő Strázsa Mester *Kolly* Ur, Pálfi Seregébenn vólt Kapitányságából. Második Fő Strázsa Mester Boros Jenői *Hegyesi István* Ur, Kapitányságából.

Második Székely Ezeredbenn Fő Kapitány Báro *Mayersheim Honorius* Ur. Fő Hadnagy *Krey* Ur, Prajszak (Preysac) Seregebéli Fő Strázsa Mesterből. Első Fő Strázsa Mester *Martini József* Ur az Első Ezeredbéli Második Fő Strázsa Mesterségéből. Második Fő Strázsa Mester *Ernst János* Ur ezen Ezeredbenn dítséretesen viselt Kapítánysága utánn: ki is Horvát Fő Kapitány Ur helyett lészen már a' Hadi Polgár Törvény Széknek *(Militare Civile Forum)*, melylyen az Örökségekről való Perek folynak, Első Bírája (Praeses). Kapitányok a' következő Tiszt Urak. Első Sáros Berkeszi *Mósa* László Ur. Ki, több jelességei között, melylyek közúl való ez, hogy, Oskolai Tanúlása utánn az Erdélyi Felséges Királyi Kormányozó Fő Tisztség mellett *(Gubernium)* Iró állapotbann nevelkedvén, a' Hazai dolgoknak, és Törvénynek Valóságos Tudója, még arról is igen nevezetes a' Székely Katonai Rendbenn: hogy maga tudja leg jobban a' Székely Nemzetnek katonai állapotra való fel véttetését, és íratását; mint hogy a' Királyi Bíztos Urak mellett *(Commissarii Regii)* maga vólt egyik Iró a' Had Fel állításkor. Továbbá: *Drassenovits György* Ur, *Walner János* Ur, Báró *Rauber Miklós* Ur, *Stahrburg Ferentz* Ur. Háromnak hijánossága vagyon még. Helytartó Kapitányok: *Penzelini József* Ur, *Rogovszki* Ernest Ur, és Kilyéni *Székely Károly* Ur. A' többi Ezeredekbenn való újúlásokat, és változásokat más alkalmatosságra meg küldik. Mi azt is azonnal örömest fogjuk a' Magyar Hazával közleni, hogy bátorságunkért emberkedő Bajnokinkat jobban esmérjük.

Katonai állapotról folyván a' beszéd, meg érdemli az emlékeztet ez is, hogy a Bartzai Szász Vidékbenn való Magyar Faluk is (tizen vagynak) már régtől fogva keresik, és Felséges Urunkat is alázatos esedezéseikkel meg találták felőle: hogy nékiek fegyver adassék, és, mint a' Székely Nemzet, úgy szolgáljanak katonasággal. A' múlt hónapbann azért, a' Brassai Tekéntetes Tanátsba bé hivattatván minden falukból bizonyos számú emberek, meg kínáltattak, hogy, ha tetszik, maradnának az Uraságnak, tudnia illik a' Brassaiaknak, eddig való védelme

alatt. De azt felelték, hogy a' magok fejöktől az egesz faluk' képökbenn nem szóllhatnak. Haza botsáttattak azért ilyly rendeléssel, hogy kevés nap alatt írásbann küldjék be feleletjöket. El is küldötték, ilylyen jelentéssel: hogy, mivel már egyszer magokat a' fegyverrel való szolgálatra fel ajánlották ő Felségének, szavokat semmi képen meg nem változtatják.

Miklósvár Széknek *Nagy Ajta* nevű Falujábann Héti Vásárok kezdődnek, az Uj Esztendőbenn, Ked napokon. Barom Vásár is mindenkor tartatik. Még 1703 esztendőbenn Néhai Nagy Leopold Tsászártól nyeretett vólt ez a' Szabadság, Bőjt' más havának 22 napján költ Függő petsétes Levéllel; de lábra nem kaphatván akkor a' Vásárnak tartatása a' következett Kurutz Világ miatt, most újra adatott ez a' Szabadság Felséges Urunknak 1783 esztendőbéli Szent György' havának 2 napján költ Függő petsétes Levele által.

216 Sófalvi József Benkő Józsefnak
Kolozsvár, 1783. december 20.

Adatokat kér a Magyar Athenás-hoz végzendő kiegészítésekhez. Benkő a lévél üresen maradt harmadik oldalára el is készített egy jegyzéket.

Kedves Tiszteletes Barátom Uram!

Örömmel vettem a' T. Uram Levelét a' Pataki Miklós accludáltatott Contractussával együtt. A' mi az Athenásomat illeti, nem tsak a' T. Uramhoz való szives szeretet, hanem a' Publicumhoz tartozo szoros kötelesség is kénszerit, hogy a' T. Uram kérését tellyesitsem. Tudom hogy T. Uramnak, mint ebben curiosusabb embernek, több additamentumi lehetnek az Athenáshoz; én a' mikor opportune találtam ollyan könyvekre, a' mellyek az Athenásba fel nem tétettek, fel jegyeztem, de nem ollyan Stilussal, a' mint kivánnám publicum elibe botsátani. A' fel jegyeztetteken kivül is vagynak nálam connotalva a' melly Auctorokat bé akarok irni, mikor idöm lészen réá, a' mellyek pedig azért multak el, mivel az én Thecámba nintsenek némellyek, hogy a' mikor kedvem volna hozzá, mindjárt elö vehetném, hogy ugy inseráljam, a' mint kivánnám. Kedvesen vészem ha igérete szerént T. Uram is communicálja velem, a' mellyeket én nem láttam, vagy nem tudok, hogy én is bé irhassam jegyzéseim közzé. Hogy pedig az ollyanokkal ne terhelödjék T. Uram, a' mellyeket én is tudok, ha szintén még nem inferáltam is collectiomba; accludáltam[1] a' mellyeket készen jegyzésbe kaptam. Ha addig el végezheti véle dolgát T. Uram, a' M. Vásárhelyi Sára napi vásárkor Compactor Berzetei Gábornak vagy Feleségének kell addressálni, valamelyik ott lészen; vagy ha ez meg akadályoztatnék, más Compactorok lésznek. Magamat továbbra is szeretetében ajánlom, és a' közelgetö Uj esztendöre szerentsés által menetelt kivánván egész háza népével együtt, maradok

T. Uramnak

Kolosvár, 1783. 20. Decembr. szeretö barátja
Sofalvi Jo'sef.

[Címzés:]

À Monsieur
Monsieur Joseph Benkő Ministre de Saint Evangile, et Notaire de la Diocese d'Erdővidéke presentement à

Közép-Ajta

[A levél harmadik lapján, Benkő írásával:]

Bornemisza János estveli órái.[2]
Lisbona Sülyedése Historiája.[3]
Taxonyi János Történetei.[4]
Draskovits János Fejedelmek Serkentő Órája II. része.[5]
Ifjabb Szilágyi Sámuel Ausztriai Parasztja.[6]
Dissertatiok: Mos[es] Beregszászi.[7]
A[ndreas] Nánási.[8]
Jos[ephus] Szent Simoni.[9]
Jos[ephus] Zágoni.[10]
Sam[uel] O[rbán] Szakmári.[11]
P[etrus] Janki.[12] Jos. Balog.[13]
Gr. Vecsei.[14] St[ephanus] Kocsi.[15]
Gyöngyösi János.[16]
Szabó Dávid Vanieri Predium rusticum.[17]
Váli István Hist. Augustorum.[18]
Decretum Tripartitum új fordítása Verbőczi képével kalocsai editio.[19]
Laskai János Lipsiussa.[20]
Pápai Franc [iscus] Junior.[21]
Pápai András[22]
Pápai Imre[23]
Szíli István Szüntelen égő Áldozatja.[24]
B. Vesselényi Susánna Selyem bogárról.
– a Len mívelésről.[25]
Júh és Dohány tenyésztés.[26]
Teleki Ádám Cidje.[27]
Bessenyei, a Holmi.[28]
Kemény Sámuel.[29]
Csernák László.[30]
Wesselényi Mária.[31]
Besenyei Popéja.[32]
Báróczi Kassándra, Kartigam, Erkölcsi Levelek és Mesék.[33]
Bíró István Jesuita Versei.[34]
Nádudvari Elek.[35]
Milesz József.[36]
Benkő Sám[uel].[37] Benkő József.[38]
Szabó Sigmond.[39]
Gróf Gyulai Sámuel.[40]
Fogarasi József.[41]
Szőnyi Benjamin.[42]
Szőnyi Pál.[43]
Kovásznai Sándor.[44]
Kolumbán János.[45]
Szemerei.[46] Fejérvári.[47]
Osterváld.[48] Placette.[49]
Horányi.[50]
Veszprémi István Biographia.[51]
Alvári.[52]

Gombási István[53]
Szeli Károly az Himlőről.[54]
– Bába mesterség.[55]
Vetsei Geographiája.[56]
Sz[atmár] N[émeti] Pap István: Magyar Ország.[57]

217 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1784. január [?]

Rablókat fogtak el Háromszékben.

Öt gyanus ember bé toppana későn estve egy házba. A' gazda épen akkor valahová oda jár vala. Fiatal felesége kitsiny leánykájával tsak maga vólt otthon. Ettől nagy reménykedve szállást kérének a' legények: de a' menyetske ura otthon nem létével szabadkozott. Azonbann tsak anynyira reá kérik vala még is, hogy végre egy meg tömött zsákjoknak szállást ada. Ezt oda támaszták közel a' tűz helyhezz: holott a' menyetske kitsiny leányával épen azon estve ruhát szapul vala. Azon közbenn ki talál történet képen valami kevés forró lúg víz a' zsákra lotsanni. 'S ihol, mi tsoda dolgot láttanak! a' zsák erre mozogni kezde. Itt a' fris eszű menyetske tsak hamar szépen fel találá magát. Bé merit a' lúgos katlanba egy nagyobb fazékkal, 's azzal le forrázza a' zsákot. Erre a' zsák egészen meg elevenedik: ide is, amoda is vondoskodik: érzi, hogy forró a' lúg. No! tudta már a' menyetske, mi vagyon a'zsákbann. Hamar tehát segédűl kiáltja szomszédait. Ezek, azonnal oda gyűlvén, ki húzák a' benne valót: 's ihol majd tsak nem fél holtan itt áll a' legény. Mit akart, magától is nyilván vólt: 's azért a' jó virágot le is köték. Hamar utánna lévén, még meleg nyomokbann ott érék társait is a' bor ivó házbann. Ej! be nem jó korty lehetett e' nékiek. Most már mind fogva vagynak.

218 Chistian Gottlob Heyne Benkő Józsefnak
Göttingen, 1783. december 31.

A göttingeni professzor válasza Benkő József 1783. október 7-i levelére.

219 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1784. január [?]

Erősek az erdélyi borok. II. József rendezte a kamatokat.

Erdélybenn a' Borok igen nagy erejűek, és többnyire pálinka' módjára meg gyűlnek, minek utánna a' tűznél meg melegíttetnek. Azutánn még ezt is. Felséges Urunk Kegyelmes Rendelése el jött Erdélybe, melyly szerínt ez utánn *száznak* interese *öt* lészen az eddig szokásbann vólt *hat* helyett. A' múlt századbann száznak épen két enynyi, az az, tíz vólt interese az Erdélyieknél.

220 Benkő József Révai Miklósnak
Középajta, 1784. február 12.

Lelkendező hangnemben dicséri Révai nyelvművelő tevékenységét, szeretne vele megismerkedni levelezés útján. Megemlíti, hogy a levélírás előtt két órával fia született.

Uram! hát így-e? Ha így folytatod a Magyar Hazától sokat érdemlő hivatalodat, reménlhetjük anyai nyelvünknek álomba indult állapotjából való fel serkenését. Ó Magyar égnek csillagai mosolyogjatok ennek a szíves igyekezetnek! Örvendeztetett engemet a méltó dícséretű *Ráth Mátyás* Úrnak nyelvünk gyalulása körül való mozdulatja; szeretnem kellett Mattus Úrnak[1] ahozz köttetett folytatását, olly igen, a mint féltem a Magyar hírlelő Leveleknek félbenn szakaszkodásoktól: most pedig már emelkedvén emelkedem, és csak nem *Montgolfiér* levegö szekerébe ülve repdesek, örömmel szemlélvén a Magyar Újság Levelek író polcára olly véggel lett ülésedet, hogy hazai nyelvünknek tovább való fejtegetésébenn, és ki szélesítésébenn izzadozz. Ó Mindenható! ez igyekezetbenn nyújtsad szerelmedet meg korcsosulásra hajlott Nemzetemhez! – kivált, ha én is, székely lévén, Magyar Nemzetbéli vagyok.

Mi némü futó az emberi elme! hogy nékem, ez előtt két órával, Fijam jöve világra, észre sem vettem pennám járását, hogy ő úgy ír, mint szokása jó esmérősökhözz, és jó Uraimhozz írnia. Barátságosan! – Én tégedet talám érdemes Nevedről igazán nem esmérlek; esmérlek pedig tudománybéli Nevedről, mint *Magyar Vers Gyűjteménynek* Szerzőjét:[2] mert kértem volt barátságosan *Ráth* Urat, hogy téged, mint ollyan Gyűjteménynek Dajkáját, velem meg esmértetni ne sajnállana; de füle mellett el bocsátotta e béli kérésemet, vagy feledékenységből, vagy, a mit inkább hiszek, véle közlött akaratodból. Ha szereteted hajlandó lészen hozzám: méltóztassál magadat velem eredetedről, és állapotodról egyenesen meg esmértetni.

Kedves Jó Uram! magas értelmű elmédet, csak leg első levél fele is az első Újság Levélnek, eléggé meg esmértette az értelmesekkel: a hol az időről és örökké valóságról kevés ígékkel olly sok dolgokat hathatósan ki festesz.

Hát Magyarságod kinek ne tetszenék? Haljon meg az a Magyar, a ki ennek szíve telve nem örvend.– – – Ha kedvedet találom, annyi levelet írok, a mennyi tisztelettel vagyok hív szolgád.

Közép Ajtán, Böjt elő h[ava] 12. n[apján] 1784.

221 Kazinczy Ferenc Benkő Józsefnak
[H. n.] 1784. február 16.

Dicséri Benkő munkásságát, érdeklődik egyes növények magyar elnevezése felől.

222 Szacsvay Sándor Benkő Józsefnak
Pozsony, 1784. február [?]

Köszöni címzett eddigi közreműködését az újságnál, s kéri, hogy folytassa levelei küldését. Bemutatkozik; ő is székely család fia.

Hozzánk különös indulattal viseltető nagyérdemű t. úr, kedves jó-akaró Urunk!

Én az elmult egész esztendőben oly nagy nyavallyák között írván a M. Hírmondót, hogy 15 köveket minekutána kurutolásomban a mellyemből kihánytam volna, még a mai napig is tökéletes egészségemre nem léphettem; nagyon sajnálom, hogy oly unalmas foglalatosságaim között is tiszteletes uramnak

levelemmel nem udvarlottam; mert ha valakinek, tiszteletes uramnak a mi M. Hírmondónk nem keveset köszönhet. Reménylem mindazonáltal, hogy t. uram énnékem eddig esett fogyatkozásomról megengedni méltóztatik; igérvén az eddig elmulattaknak kipótlását.

A mutató-táblát[1] vettük, és szivességét T. uramnak egész szivességgel köszönjük. Sajnáljuk, hogy az elmaradott leveleket tiszteletes uram legottan nékünk nem jelentette; mert az efféle elmaradásokat (noha a mi hibánk miatt soha el nem marad) mindeneknek, jelentvén, azonnal megszoktuk küldeni; annálinkább t. uramnak el nem mulattuk volna. Kérjük azért, hogy mihelyt levelünk meg-nem megyen, legottan tudósítani bennünket méltóztassék. Ime most az elmaradottakat, a kijegyzés szerént ide rekesztettük, és a jövő héten a mutató-táblával is udvarlunk a Publicumnak. – A mi t. Fogarasi uram életét illeti, Patzkót még eddig reá nem vehettem, hogy kinyomtatván, a közönség kezébe juthatott volna; de ha ő nem, a magam pénzemen is rövid napok alatt közönségessé teszem. Ha darabonkint akartam volna a Hirmondóba iktatni, eddig rég kiment volna, de egy árkuson akarom hogy légyen; mert külömben nem esnék olyan helyesen.

Éppen azt vagyon szerencsénk olvasni a t. uram leveléből, melyről már sok erdélyi kedves tudós hazámfiainak rég hogy ösztönöző levelet irván, még csak nem is válaszoltak, t. i. a Zenebona Historiájának leirását. Legelső alkalmatossággal tiszteletes uram felküldeni elne mulassa; mert azt soholt, Bécsen kivül, nem fogják a revision megengedni, ott pedig bizonyosan megengedik. A Censura után tudósítani t. uramat el nem mulatjuk. Ha megengedik, és jutalom mellett typographus nem találkoznék a ki kinyomtassa, mi a magunk pénzén kifogjuk nyomtatni, és mind árrából, mind az exemplárokból t. uramnak illendő részt adni elnem mulatjuk; reméljük, hogy ha valami, a bizony kedves lészen a hazafiak előtt. Ha Szebenbe a Delisántzra küldhetné t. uram, a legolcsóbban és legjobb móddal kezünkhez adhatná.[2]

Instáljuk t. uramat, hozzánk és Hirmondó levelünk iránt mutatott eddig való szivességében megmaradni és velünk, valamint eddig, ugy ennek utánna is parancsolni méltóztassék, nem annyira minket, mint a Publicumot tekintvén, mi is a miben csak kitelhetik, t. uramnak hív szolgálatunkat ajánljuk.

Nem kételkedem, t. uram csak a nevemről is, (mint az oroszlánt a körméről) ne tudná, hogy nem csak erdélyi, hanem egyszersmind székelyi szülemény legyek – mindazonáltal, hogy megmutassam nemzetemmel való dicsekedésemet (melyet soha nem tagadtam), az én édes atyám *Létzfalvi,* édes anyám pedig *Pákéi* születések voltanak; én a Maros mellett Vétsen születettem, lévén az atyám belső hivatalban. Kolozsvárt 4, Debrecenben 3 esztendőkig togatus lévén, feljebb szándékozó útamból itt maradván ennek előtte 5 esztendőkkel, ugy fogtak el ezen hivatalra, éppen midőn az Advocaturára felesküvendő lettem volna, melyet az előre által látott változása a *statusnak* cselekedett. – Volt szerencsém kolozsvári diák-koromban t. uramhoz, de mint esmeretlen gyerek-diáknak.

Mi közönségesen minden jókat és áldásokat kivánván a tiszteletes uram egész háza népének, midőn magamat tiszteletem mellett a t. uram tapasztalt szivességében továbra is ajánlanám, örökösön maradtam

Posonyban az Ujság napján, 1784.

igaz jóakaró kész kötelességü szolgája
Szacsvay Sándor M[agyar] H[írmondó]

NB. Kikérem t. uramtól, hogy ezután küldendő leveleiben minden Caracter nélkül Patriotájának, vagy legfellyebb fiának szollítani méltóztassék; mert egy

olyan szegény legény vagyok, ki ezen két titulusnál, a hazafiak között szivesebb titulust nem esmerek. – Ha még egyszer brassai turóval haritska-puliszkát ehetném, talán meggyógyulnék.

223 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1784. február [?]

Újabb beszámoló az erdélyi székely határőrezredek tisztikarában történt változásokról.

A' Székely Lovag Ezeredbenn a' Tisztbéli Személyek aránt ím' ezen leg nevezetesebb változások lettenek. Gróf *Nemes György* Kapitány Ur lett Fő Strázsa Mesterré, 's Gidó falváról Sepsi Székből Tsikba Bánk falvára költözött. Senki nem várta elébbi lak helyéről el menetelét: de érdemei el vitték, és elébb is viszik. *Ketskés András* (Pozsoni eredetű) Kapitány Ur, kinek, és Századjának ditsérete már esméretes a' Hazábann, lett Sadronos Kapitánynyá; ugyan ezen Századból pedig a' Fel Hadnagy Lisznyói *Damó József* Ur Kapitánynyá, 's Alsó Tsernátonbann laková: az Al Hadnagy Fel Dobolyi *Mátyás Sámuel* Ur Fel Hadnagygyá, 's Gyergyói lakóvá. Kapitány Ketskés Ur mellé pedig Hadnagyúl *Győrfi* Ur jött.[1]

Áhítatos Keresztyén nevű Könyv, a' vagy Ahítatos Keresztyén Embernek Reggeli, és Estvéli Gyakorlásai, újonnan nyomtattattak ki a' Tsíki Kalastrombann a' múlt 1783 esztendőbenn, nyoltzad rétűen. A' könyv is szép a' Katolikusok' számokra; de azért is szükség vala említeni, hogy ennek az Erdélyi egyik Nyomtató műhelynek még tsak emlékezetét se tudjak sok helyeken.

224 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1784. március 6.

Javaslatot tesz erdélyi történetírók műveinek kiadására. Emlékezteti címzettet arra az ígéretére, hogy elküldi a három nemzet pecsétjének lenyomatait. Több kérdésben Teleki véleményét kéri.

Méltóságos R. Sz. B. Consiliarius Úr, Kegyelmes Patronus Uram!

Nem hóltam-meg; a' mint Nsgdnak valami hír vitte vólt: de el-bújva vagyok szintén mindennap, hogy ez esztendőben a' *Transsilvaniá*nak *Specialis Pársát* már valahára ki-kólthessem. E' mellett, minden dél-utánni gondom ez, hogy *Scriptores Rerum Transsilvanicarum, tam editos rariores, quam Mstos,* öszveszedjem, recenseáljam, adnotatiokkal, Auctariumokkal – világositsam; és Göttingában Consiliarius *Heyne* Ur főképpen való vígyázása alatt ki-adassam. Ezer az akadályom; kiváltképpen pedig annak nem léte, a' mit erszényből kell ki-adni. Irok mindazáltal, és szüntelen négy 's öt felé is iratok: ha ezek miatt származó adósságaimat külömben nem győzéndem; tudom már a' Nagyságtok ajtóinak kegyes nyilásait. Gyötrődőm kivált a' miatt, hogy a' mit Udvarhelyen tanúló két Fiaimra kellene kóltenem, Irókra – kóltöm –.

Nagyságos Uram! Eddig hallgattam vélle, de már most leg-először Nagyságodnak ki-jelenteni szándékomat *de edendis Scriptoribus Rerum Tran[ssilva]nicar[um]* el-múlhatatlannak tartám, mind azért hogy méltóztatandó bőlts Tanátsától Ngdnak vezéreltessem, mind pedig, hogy, Erdélyben, a' Ngd Gyűjteménnyei között lévén leg-több ebbéli segitetésemre, el-intézett repülésemre, szárnyakat nyerjek.

Azért hát, méltóztassék Ngd kegyelmes Tanátsával éltetni ezekben: 1) Igy

légyen é a' Collectiok titulussa: *Scriptores Rerum Transsilvanicarum?* vagy, a' mint én jobbbnak vélném: *Scriptores Rer[um] Hungarico-Transsilvanicarum?* Minthogy Erdély Historiáját ugy nem tractálhatjuk, hogy a' Magyar Országé is ottan-ottan melléje ne ragadjon. Ha ez útolsó titulus áll meg: 2) nem lenne é jó leges-leg-elől ki-nyomtatni azt a' *Turóczit,* melly körül Nsgd annyit fáradott; és a' mellynek *varians lectioi*nak öszve-szedését tsak alig ha nem bizta Ngd *Seivert* Uramra; a' kinek Irásotskái úgy mútatják, hogy a' Magyar és Székely Nemzetnek tsak olyan jó akarója, mint a' Kurutz világi Szászok. 3) Miket fogna Ngd jovallani, hogy ebbe a' *Collectió*ba bé-légyenek férkeztetve? Azonban, ha Ngd jovallója fog lenni az én ígyekezetemnek, és parantsolni méltóztat: fel-adom *Specificatio*ját mind azoknak, a' miket ki-adatni szándékozom. Szándékozom pedig azok között sok apróság, de jó Munkákat is világra botsátani, melyek vagy kéz irásban hevernek, vagy nyomtatásban lévén, igen meg-ritkúltak. Ilyen a' *Pancratius Munká*ja, melynek meg-szerzését háromszor is méltóztatott Nsgd parantsolni nékem; de sehol nem találhattam: hanem ez előtt 3. Héttel a' Szász-Püspöki, vagy inkább *Ecclesiastica Universitas* Archivumából kezemre kapván, magam kezeimmel (szebben, mint ezt, és minden missilis Leveleket, mellyeken bajos vólna nékem sok időt tőltenem), le-irám, annyi levél-félre, 's annyi rendbe, a' mint a' nyomtatásban vagyon; sőt jobban, minthogy az Auctornak tulajdon kezével irt jobbitásai benne valának. Ezt, míg nyomtatásba menne, ha méltóztatik parantsolni, Nsgd számára tökéletesen le-iratom. 4) Akár mennyen, akár ne, Turótzi, ebbe a' Collectioba; *Heltai* Deák Historiáját Hunyadi Mattyásról (mellyet én tsak a' Ngd Könyv-Tárában láttam) nem lenne é jó belé tenni, meg-jobbitva a' benne ejtett, és *Schwartz* Uramtól meg-jegyeztetett hibáktól, Bonfiniusnak leg-jobb editiojából? – –.

Nó már, paraszt durva bátorságom, támadd-meg ezt a' Nagy Urat, az én Nagy Jóltévőmöt! E' Nagyságod. Az három Natioról régen meg-készült, de azonban maga tsonkaságát érző Munkám, nem mehet nyomtatás alá, míg Ngd, kglmes igérete szerént, valamivel nem segit. Mivel? avagy tsak ezzel, hogy a' *Magyar* Vármegyék, és *Szász Natio* új (mert a' regiek, mellyek az Ó Archivumban tartatnak, nálam le-nyomva meg-vagynak) Petséteit viaszba nyomva nékem el-küldeni, és meg-irni, mindenik Petsét ma kiknél áll, és a' Vármegyéké miért nem a' Fejér Vármegyei Fő Ispány Urnál? méltóztassék. A' Székelyeké Udvarhelyen tartattatik.

A' Ngd négy darab drága szép Könyvei mindennap kéredzenek haza tőlem (mert alig van napjok, hogy elmémen által nem futnának), és már szinte meg is nyerik, hogy haza botsássam, mihelyen jó szekeresre találok.

*Kinder*nek kevés árkusokból álló, de a' Magyar és Székely Nemzeteink ellen való praejudiciumokkal meg-halmozott Munkáját[1], le-irattam, és mihelyen egyenes alkalmatosságom lészen, ki-küldöm Nsgd számára. Most nem mérem, mert igen lógó alkalmatosságra kell biznom Udvarhelyig ezen Levelemet is.

Ha méltóztatik Nsgd nékem válaszolni, vagy akármikor is irni; tsak Cancellista Pap Jósef Uram kezére kell bizni: ez a jó Ember nagy gondot tart reám, 's nem fárad meg semmiben, a' miben szólgálatját kívánom. Én is az ő Kglmének szólló Levelemet, bátorkodám a' Nsgodéhoz kötni, azért, hogy a' Nsgd Méltósága miatt, könnyen el ne veszhessen, vagy (a' mint sokszor esik) előre más fel ne bontsa.

Az Úr Isten Nsgdat, nagy Méltóságu Uri Kedvesseivel edgyütt, sok Kegyelmek

között tartsa meg jó egésségben! Magamat Ngd Kegyelmességébe ajánlván, maradok a' míg élek
Méltóságos Gróf Consiliarius Ur
Nagyságodnak, Kgls Patronus Uramnak

alázatos szolgája
Közép-Ajtán, 6. Martii, 1784. Benkő Jósef. t. k.

225 Benkő József Kazinczy Ferencnek
Középajta, 1784. április 15.

Érdeklődik Kazinczy családja felől; felvilágosításokat nyújt egyes növénynevekkel kapcsolatban.

Tekintetes Ur!

Bőjt-elő Havának tizenhatodikán kőlt kellemetes Levelét az Úrnak, Bőjt-másnak negyedikén vettem kűlönös tisztelettel, mondhatom örömmel is; mert hogy ne örvendenék egész szívből, olyan kegyes jó indúlatokon, a' minéműeket az a' Levél hozzám hozott? és méltatlan személyemnek olyan kiválasztatásán, melyről ugyan az, bizonyság előttem? De örömemnek nem vólt annyi ereje, szintén mostanig tartott súljos betegségem miatt, hogy magának szárnyul vehesse ezen Válasz-Levelemet; melyet most is oly gyengélkedés között írok, hogy róla botsánatot kérni köteleztetem, a' mint szivesen kérek is! Nyerek é?

Ha erről nyertem: mindjárt más botsánat kérésemre is okot szolgáltatok. Tudni illik leg-elsőbben is perlek az Urral. Miért nem méltóztatott az Úr érdemes Neve mellé tenni azt is Levelében, minémű Rendbéli Férfiu vólna? és mi Hivatalban? Tudom ugyan én, hogy azon a' tájékon virágzik egy *Kazinczy* nevű Uri Familia, és el-hittem nem tsak a' Névből, hanem a' Levélnek Nemes szűletést illatozó folyamatjából is, hogy az Úr annak a' Vérnek részesse. Ha jól emlékezem, a' Magyar Hírmondótól hallottam egy *Kazinczy* Urat Zemplén Vármegyéből, ki valami Tisztességgel meg-ajándékoztatott a' Fgs Cs. Udvartól. Beszélli egy S[áros] Pataki deákból lett Szomszéd Pap is ennek a' Familiának érdemes vóltát. Talám azért nem helytelenül szóllítottam az Urat *Tekíntetesnek*. Azonban emelkedő örömmel értem ('s bizony tsak alig, ha mástól is nem értettem vólt: de most a' meg-száradt agy-velőm nem engedi jól emlékeznem) az Urnak gyönyörű Munkákban való foglalatosságát. A' Böltsességnek Kútfeje áraszszon azokra kivánatos elé-meneteleket!

A' mi illeti az *Hedera Poeticát;* készen vagyon annak neve a' Székelyeknél, kik igaz Magyar Nyelvel szoktunk születtetni. *Repkény-fa* nálunk az ő neve, úgy tetszik, az egyéb fákon való fel-folyásától avagy repűlésétől. Nem tudtam ezt a' Nevet sem akkor, mikor *Téli Bokréta* nevű *Botanica Prédikátziómat* (mellyből egynek útat igyekezem keresni az Úrhoz való juttatására) ki-nyomtatták; sem mikor Főtisztelendő *Mólnár János* Apátur ösztönös kérésére dolgoztam a' *Botanica Nomenclaturát,* melyet az az Ur a' *Magyar Könyv-Házban* ki-adott. Hallottam először, mintegy két esztendővel, Csiki Székelyektől; de nem vettem bé mindjárt, vélvén hogy tsak valami szegeletbéli szó: azután bé kellett vennem, ki tanúlván, hogy Székely földünkön mindenfelé ismeretes nevezet; de mindazáltal nem minden embernél. Hogy is vólna? holott egyéb plánták aránt is közönséges az, hogy közűlök egy falunak nagyobb része alig tud szóval nevezni húszat, másfelől egy vén Aszszony tud két százat is.

Nálunk *Borostyánnak,* de bizony inkább *Boroszlánnak,* a' Syringa nevű tsemetét nevezi a' kösség; talám, hogy a'*Bor*nak *oszlán*ja, *osztó*ja; minthogy

tavaszszal szokták virágoson a' bor-tzégérekre sok helyen kőtni, aggatni.[1] Szabó Dávid a' *Bájfű* nevet vette Pápai *Dictionarium*ából – de nem fű ez. Másutt Pápai a' *Borostyánt Hederá*nak, a' *Borostyán-fát* Laurusnak írta. A' *Pax Corporis*ban a' *Laurus baccá*it *Bab-ír*nek nevezi; talám, hogy *bab* forma, és *ír* az az *fűszer* – Meg-hittem, hogy a' *Borostyán* vólna Magyar Országon az *Hedera* igazábban, mint a' *Laurus:* mert e' nem terem önként a' Magyar Hazában; igen pedig az *Hedera;* és igy honn születettebb szó lehet, a' *Hederá*nak Borostyán nevezete.

Az Ur Hederájának igazi füvészi neve: *Hedera Helix.*[2] De ennek 3. külömbsége van, t. i. 1) mikor ifju, vagy a' melly tartományban (mint Erdélyben is) soha nagyot nem is nő, neveztetik: *Hedera humi repens.* 2) mikor nagyobbat nő, 's Leveleit változtatja: Hedera major *sterilis.* 3) mikor egészlen meg-nőtt: *Hedera arborea;* 's tégyük ede a' 4diket: mikor vénségre hajol, és leveleit hoszszukó-kerek *(ovata)* formára változtatja, *Hedera poetica.*

Beteges kézzel, és igy fogyatkozással 's hejánossággal irt Levelemet, és méltatlan személyemet kegyességébe ajánlván, maradok, a' mint vagyok tisztelettel

Tekintetes Urnak

Közép-Ajtán 1784. 15. Apr.

alázatos szolgája
Benkő Jósef. s. k.
Közép-Ajtai Pap.

A' *Tsalogány* név nékem nagyon tetszik. Többet ilyet! Ha az Ur nékem irni méltóztatik akármiben, örömmel fogadom.

226 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1784. április [?]

Bibarcfalván a földcsuszamlás eltemetett hat házat. A katonaság segített a lakosság elköltözésében. A bodosi templom tornya összeomlott, nyilván a földrengés miatt.

Erdélybenn Bibartzfalvától nem meszsze a' Bardotzi Fiú Székbenn lévő hegy a' múlt Bőjt' más havának 18 napján külömb külömb helyeken meg hasadott: melylyből azutánn azon hónak 21 napján éjszakán, és más nap reggel szörnyű sok sárgás, feketés, zöldes, és fehéres föld folyam indúlt ki négy ölnyi szélesen meg nyilt üregen, olyly erővel, hogy ellent nem lehetett semmi képen állani, de halkal folyt még is, egyenesen a' falunak, hol ott is hat udvart egészen le omlatott, hogy tsak leg kisebb jele se látszatik már. A' lakosok mindenestől ki takarodtak házaikból, és igen rettegnek, mivel még ez a' folyam még szüntelen mozdúlóbann vagyon, ne talám nagyobb károkat okozzon. Két három ölnyi szélesen is folyik, és egynehány singnyi magasan. *Martini* Fő Strázsa Mester Urnak köszönhetni, hogy azokból a' házakból e' nyilván való veszély elől ki mentődnek mind az emberek, mind a' barmok, melylyeket ez a' tsuda ritkaságú folyam el fogott.

Mondják tovább azt is, hogy Miklósvári Székbenn az a' hely is, melylyen áll a' Bodosi Templom, ugyan azon Bőjt' más havának 31 napján más fél ölnyi szélesre meg-repedett, és a' torony is azon egy úttal öszsze dűlt. Az új templom is, melyly még tsak félbenn épült, sok helyeken anynyira meg hasadozott, hogy telylyes öszsze dűléssel fenyegetődzik. Több más házak is azon időbenn alább sülylyedtek. Ezen tsudának az oka a' föld indúlás láttatik lenni, melylyről többet írunk, mihelyest mi is bővebb tudósítást vehetünk.

227 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1784. június 6.

Köszöni az útbaigazításokat; ötleteket ad a tervezett kiadványokkal kapcsolatban. Ismerteti Cornides és Bod Péter eltérő felfogását arról, hogy mikor lehet kiadni egy művet. Köszönetet mond a fiainak ígért támogatásért.

Méltóságos R. Sz. B. Gróff Consiliarius Ur, Kegyelmes Nagy Patronus Uram!

Nintsen elmémnek és író tollamnak annyi ereje, hogy ki-fejezhessem azokat az hálaadó alázatos indúlatokat, a' melyeket ujonnan gerjesztettenek bennem Nagyságod' két Levelei.[1] Tsudálkozom az elsőn, melyet Ngd tulajdon maga méltóságos kezeivel írni annyi tsoportos dolgai között érkezett és méltóztatott, még pedig úgy meg-rakva, az Erdélyi Históriákat ki-adni akaró Szándékomnak vezérlésére 's világositására való Dolgokkal, hogy én ezen drága Levelet egész Instructiómnak tartom; és ezert ki-mondhatatlanul, 's buzgó szivből köszönöm Nagyságodnak ezt a' Gratiáját. Nagy vigasztalásomra esett, hogy Ngd tsak egy nézéssel tekintvén tzélomra, leg-ottan helyesebb és sokkal illendőbb titulust talált a' ki adandó Munkáknak,[2] mintsem én sok gondolkodásokkal: ezt azért örömest is tészem az enyim helyébe; jóllehet én is a' Titulus alatt, azon titulusos paginán, meg-világositottam vólna más szókkal, miképpen kelljen a' titulust érteni. De bezzeg sokkal jobb, amikor a' titulusnak első és fő szavai mindjárt egyszeribe ki-mútatják a' Könyvnek continentiáját.

Tudom, az egész Hazával edgyütt, melly sok dolgokat hordoznak a' Ngd vállai; azért ebben a' materiában is igen sokszor irni, 's azokkal terhelni Nagyságodat, véteknek tartanám. Ugyan tsak, teljességgel semmit, vagy valaha édált könyvet, vagy Mstumot, ugy fel nem küldök, hogy azt előre Ngdnak meg ne jelentsem. Leg-elsőben (mely is akkor lészen, mikor nálam álló Könyveit Ngdnak haza adom) meg fogom mutatni mind azoknak a' Munkáknak elenchussát, a' melyeket ki-adandó vagyok. Azok között pedig a' Ngd T<h>urótziának első helye 's úgy lészen, hogy a' Ngd szorgalmatossága által világra jöttnek lenni örömmel tudhassa a' Maradék. Ha nem érkezik Ngd az alatt öszve olvasni Turótzit a' *Budense Chronicon*nal;[3] érkezem én, a' kinek Papi hivatalomtól meg-maradó órátskáim e' félékre oszolnak. Mikor kezdődik a' nyomtatás nem tudom: de ebben az esztendőben lehetetlen. Azonban, bizony meszszére sem halasztom; hijába arra nem törekedvén, tudós Cornides Uramnak módja szerént, hogy akkor adjunk ki valamit, a' mikor annyira viszszük, hogy éppen hiba nélkúl valónak találja a' tudós Világ; hanem inkább áldott emlékezetú Tszs Bod Péter Urammal tartván, hogy t. i. ha szintén esik is hiba, jobb sietni valaminek ki-adásával, mintsem örökké el-múljék a' munkásnak halálával. Mert akármint igyekezzünk, és halogassuk a' több-több jobbitásért: de tsak találnak az utánnunk következők is, a' mit az effélék körül véghez vigyenek, és jobbitsanak is. Akár hogy 's mint, egy Munkát sem adok úgy ki, hogy Adnotatiokat ne adjak melléjek. A' régiek mellé, főképpen az idegen Írókból, minémúek a' *Freher,* és mások Collectióik; az újjabbak mellé, a' hozzám (óh mely sok gondal! sok költéssel! sok álmatlanságommal! sok ember után való járásommal!) gyúlt Diariumokból; apró, de jó Mstumokból, és sok helyeken a' Diétális Articulusokból. Most azon is igyekezem, hogy a' miket Hazánk Historiájára a' sok tudományu *Schwartz* Rinteli Superintendens Úr, a' kúlső Országi Bibliothecákból ki-jegyzegetett, azokból is kezemre keritsek. Bizom is Annak jóságához, mint a' ki az érdemet felyúl haladó ditséretett tett nem régen is tsekély Munkáimról egy Göttingai Tudóshoz irott Levelében.[4]

Diétalis Articulusok említésével két dolog jött elmémre a' meg-jelentés végett. *Első,* hogy én a' Deák nyelven kőlt Erdélyi Diaetalis Articulusokat is gondoltam az emlitett Collectióknak valamely Tomussában ki-adni. Hiszem ezek lennének sok helyen lelke gyanánt a' mi Hazánk újjabb Historiájának. *Másik,* hogy ilyen Articulusok Collectióját (melyek között a' Deák nyelven valók kevésre mennek; de a' Magyarok igen sokak) nem vettem észre a' Ngd gazdag B[iblio]thecájában. Én azért gondoltam, hogy Szebenben drága lévén mód nélkúl a' jó író, ezen a' főldön óltsóbban lehetne le-iratni, ha parantsolni fogná Ngd; jóllehet bizony itt is az Irók drágábbak, mint ez előtt vóltak, mert sokan kezdettek iratni, tsak az én példámból is. Hazánk dolgainak tudására ezek a' leg-elsők. Bojtinus Historiájának is egyik lába ezekből áll. Nálam olyan adcurate meg vagynak 1649-ig mind, azontúl is nagyobb részént, hogy még a' Mlgs Gubernátor Ur Ő Excellentiája exemplárját is sok helyeken (mivel vóltak nálam olyan authenticumok, melyek nem Ő Excjánál) lehet emendálni; a' mint emendáltam is, a' menyiben igy tselekedtem a' Tks Dónát Antal[5] Úréval, mely is az Ő Excja exemplárjával conferáltattatott. De hogy viszsza térjek.

Kár, hogy a' *Bethlen Farkas* Historiája Erdélyben[6] már szintén ki-jött; mert ez akárhogy is, de kivált tsinoson ki-adva, nagy ékessége lett vólna az én Collectiómnak. Minthogy pedig ennek esztendőkig való privilegiuma vagyon, azonban pedig az ő benne le-irattatott esztendőkre való Historia másutt ugy is nintsen meg-irva, mint *Simigianus*ban; törődöm, mit tselekedjem. Nagy ugyan *Simigianus;* de méltó vólna ótet ki-adni, és a' mik benne 's Bethleniusban vagy el-maradtak, vagy correctióra valók, azokat adnotatiókba rakni. Simigianust adta ki Bethlen Farkas, többitve, tsinositva.

De hát mit tselekedjem a' Ngd Simigianussával? Száznál jóval több szóbéli hibát jegyzettem meg belőle, jóllehet még az enyimmel (ezt is pedig ellenben néhol a' Ngodéból jobbitottam) éppen végig nem conferáltam: belé rakjam é a' Correctiót a' Ngd exemplárjába? Simigianus a' maga Historiaját tulajdon kezeivel háromszor írta-le. Az első rövid vólt; a' második és harmadik egyenlő nagyságu, tsakhogy egyik a' másiknál jobbatskán vólt le-irva, némely szóknak meg-jobbitásával, keveseknek pedig transpositiojával.

A' mely Kegyességét Ngd valamelyik tanuló fijamnak fel-segitésére méltóztatott igérni, olyan az, melyről én ennél egyenesebben semmit nem irhatok: *Az Isten fizesse-meg Ngdnak és Mlgs Grófi Házának.* Mert az igaz, hogy én magam erőmtől vagy Fijaimat (kikhez harmadik is jött világra; 's még két Sámuelem hólt meg) nem tanitathatom, vagy sok Irásaimat és Collectioimat Hazám hasznára nem fordithatom. Méltóztatott vólt Sámuel nevű élő Fijamnak igérni Alumniát Mlgs Gróf Consiliarius Kemény Farkas Ur Ő Nga; mellynek meg-említéséről titkon egy alázatos súgást tettem Mlgs B. Dániel Consiliarius Ur Ő Ngánának. Nyomdokomot követni fogó (talám adja Isten, felyúl muló) Syntaxista Fijam, nevemet viseli, és szelid 's igen jó igyekezetü. Most Ngd számára kezdett, de hólnap Udvarhelyre menvén tanúlásra, el nem végezheti Canicula előtt, egy nem sok árkusból álló, de igen helyes szép Historiát magyar nyelven le-irni, egy Kolosváratt élt Kurutz Világi Medicusnak tulajdon Irásából, ki is a' Kurutz Világi dolgokat rövideden, de nagy adcuratioval irta le. E' maga sok dolgokat látott azokban az háborukban, szolgálván akkor jó ideig a' Generalis Károlyi Hadában.[7]

Tiszteletes Benkő Ferentz Uram a' Ngtok Gratiájából, ha fundus vólna, meg-érdemelné, azt vélem, hogy M.Vásárhelyre a' Naturalis Historiának és Német nyelvnek tanitására tétettetnék: mint Enyeden T. Galambos, Kolosváratt T. Pataki Móses Uraimék vagynak.

Ily sok Irással bátorkodám Ngodat terhelni. De Ngod méltóztassék Magát ne terhelni, annyi véghetetlen foglalatosságai között, nékem való Irással. Hanem a' mit hozzám parantsolni méltóztatik, azt a' Ngd Érdemes Cancellistái közűl valamelyik meg-irhatja. Igy is nagy lészen a' Ngd Grátiája. Az Ur Isten, a' Ngd Mlgs Gróff Úri Házáról, mondja ezt, őldöklő Angyalának: *Elég immár.*[8] Nagyságtokat, minden Vigasztalások között, ép egésségben éltesse! Magamat Ngd kűlönös Kegyelmébe ajánlván, maradok

Mlgs R. Sz. B. Gróf Consiliarius Ur

Nagyságodnak sok kötelességű alázatos szolgája

Közép-Ajtán 1784. 6ta Junii. Benkő Jósef. t. k.

228 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Kolozsvár, 1784. június 30.

Részletes beszámoló az erdélyi református egyház kolozsvári zsinatáról. Június 19–23-án Nyárádszentlászlón tartották zsinatukat az unitáriusok.

„E" mái napon le-folyó Hónapnak végén tartattaték itten a' Reformátusoknak Egyházi Fö-Gyülések (Generális Synodussok) a' szokott jeles rendtartásokkal. Szombaton, u. m. Sz. Iván Havának 26dikán az egész Erdélyi Ref. Eklésiákban való T. Esperestek (kik-is tizen-négyen vagynak) és T. Nótáriusok, és a' Ref. Supérintendens vigyázása alatt való két Szász (melyekben mindazáltal Magyarok-is vagynak) Capitulumoknak T. Dékánnyai 's T. Notariussai, a' Városba bé-gyülekezvén, más napon, mely-is a' Szent Vasárnap vala, egy arra rendeltetett Házban meg-jelenék az Egyházi Rend. Itt a' Tiszteletes Férfiak magok közül bizonyos Személyeket választának, kik illendö betsülettel ezen házhoz meg-hivák, a' Méltóságos Fö Consistorium részéröl való ki rendelt Urakat, úgymint Mlgs. Gróf Bethleni Ifjabb *Bethlen Gergely* Urat, M. L. B. *Intzédi Sámuel* Urat, és Tekintetés ' *Sombori Elek, Fileki Sándor* Kolos Vármegyei Vitzé-Ispán, 's *Radnótfái 'Sigmond* Kolosvári Fő Biró, Urakat. Azután más rendbéli Tiszteletes Férfiak ugyan ebbe a' Gyülésbe hivák minden tisztelettel a' Felséges Királyi Guberniumtól ide rendeltetett Királyi Commissárius Urakat is, úgymint, Mlgs. Gróff Széki *Teleki Ádám* Urat, Nemes Doboka Vármegye Fő Ispányát 's Császári Kamarást, és M. Báró Losontzi *Bánffi György* Urat, Nemes Kraszna Vármegyének kormányozóját. (Administratorát) így már mind együtt lévén a' Sinatnak Rendei, azt vették vala munkába, hogy közönséges Notariust (ki az ilyen Fő Gyüléseknek Végezéseit irja, 's a' t.) válaszszanak, Személy nélkül lévén ez a' Hivatal mintegy két esztendötöl fogva. De nem viheték annyira e' dolgot, hogy tudhatnók, kit választottak: még ezután válik-meg. Azután a' Templomba menvén ez a' Gyülekezet, és utánna a' mindenfelöl öszve-sereglett sokaság, mely között még más Vallásuak-is nem kevesen vóltanak, lettenek orgona zengés között való szép Éneklések; melyeket követetett a' Prédikálló Székbe fel ment Udvarhely Széki Esperestnek Tiszteletes *Kovásznai Ts. István* Uramnak könyörgése 's rendes Prédikátziója. Ennek vége lévén, helyébe fel-állott a' Fő tisztelendö Superintendens Eperjesi *'Sigmond* Ur, és elöször buzgó Imádságot mondott az Anyaszentegyházért, a' Felséges Uralkodóért, 's a' t. annakutánna hathatós Beszédet tett a' Papi Hivatalról, 's elö-szólitotta a' meg-visgálásra a' fel szentelendö újj Prédikátorokat, kiknek az Eklésiáktól hozott tanubizonysági leveleik mindeneknek hallásokra fel-olvastattak; utóljára pedig a' Kolosvári Kollégyium

nagy érdemü Professorai közül Tiszteletes *Bodoki Jósef, Szathmári Pap Mihály,* és *Méhes György* Uramékra bizá a' Hatalmat (Praesidiumat) a' fel-szentelendö Papotskák meg-visgálásában. Le-szállván maga, ment azon Predikálló székbe T. Szathmári P. Mihály Uram, és elöször áhitatos Deák könyörgést mondván, annakutánna a' Papokká-lejendöknek kérdések által való meg-visgálását el-kezdette deák nyelven. Ezekkel tizenkét óra utánra tölt az idö, mikor a' Gyülekezet a' Templomból ki-oszlott. Ebéd után tartattatott a' Délesti Isteni szolgálat, könyörögvén és hatalmason prédikálván Tiszteletes Gyöngyösi János Uram, az Ujj Tordai Eklésiának Lelki Pásztora. Prédikátzio után, deák és Magyar nyelven ismét folyamatba indúlt az uj Papok Visgálasa: Hétfön, kedden, és szerdán tizen-egy óra feléig, mind ebéd elött, mind ebéd után, hoszszason folyt a' Fel-szentelendök' visgalása a' Templomban, mindenkor nagy sokaságnak hallattára. Benn pedig a' 'Sinat-Háznál, melyben együtt vóltanak az Egyházi Rendek, a' Királyi (Commissárius) ki rendelt Urak, folytanak az ide hozattattott Törvények, és a' közönséges Jót illetö dolgok. Szerdán délben pedig a' 13 Ujj Papok fel szenteltettek, erössen meg-eskettetvén a' Papi hivatalra, és az öreg Tiszteletes Atyák kezeiknek az ö fejekre való vettetések között, el énekeltetvén Deákúl: Jövel Szent Lélek Ur Isten. – Ezen meg nevezett napokon, a' felyebb tisztelt Mlgs. Gróff oda ki rendelt *Bethlen Gergely* Ur ő Nagysága, abban az Kolosvárat épült újj Házában, melyben ez ideig tsak egyszer-is asztalt nem teritettek vólt, különösen meg-tisztelte az Egyházi Rendet, Hétfön a' Tiszteletes Esperesteknek, kedden a' Tiszt. Notáriusoknak, Szerdán az akkor fel-szenteltetett újj Papoknak, advan szép gazdag szives szeretettel szerszámozott nagy Ebédeket; melyeken, az emlitett Egyházi Személyeken kivül, más sok Uri, Professori 's Papi Emberekis meg kóstolták ennek a' Mlgs. Gróff Ur kegyességének gyümöltseit.

Ugyan Szent János Havának 19-23 napjain vólt jeles Egyházi Sinatjok az Erdélyi Unitarius Atyafiaknak, Maros Székben Nyárád-Szent-László nevü Eklésiában, melyen, a' Tiszteletes Esperesteken és Notáriusokon kivül, jelen vóltanak 1. a' Királyi Commissarius Urak, u. m. Mlgs. *Torotzkai* Mihály és Urmösi *Maurer* László Urak. 2) Tekintetes Alsó Járai Papai István és Sárdi Simén György ki rendelt Urak. 3) A' Nyárád és Maros Vidéki Curatorok, u. m. Petrityevit Horvát Ferentz Ur, az Erdélyi Unitária Eklésiáknak és Oskoláknak Fő Curatora, 's Tekintetes Iszlai István és Káli Nagy 'Sigmond vigyázo Curator Urak. Vasárnap reggeli órán prédikállott Tiszteletes Kökösi György Uram, Fejér Vármegyei Esperest; Ur Vatsoráját osztott: T. Nagy Elek Uram a' Küküllö Vármegyei Tractusnak Notáriussa. A' Pappá szentelendök meg visgálásának Fő vigyázója vólt T. Finta Jósef Uram, a' Fejér Vármegyei résznek Notariussa. A' Törvényes dolgokat a' Templomon kivül háznál folytatta az alatt a' Consistorialis Gyülés, melynek Praesese vólt Tisztelendö Agh István Uram, az Erdélyi Unitaria Eklésiák Superintendense, Actuariusságot viselt Tiszt. Lázár István Uram, mint közönséges Notárius, a' Kolosvári Unitarium Collégiumnak Igazgatoja, 's a' Böltsésségben és Mathesisben Tanitoja.

229 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Kolozsvár, 1784. július 1.

Erdélyben is bevezetik II. József nyelvi rendeletét. Nagyszebenben ülést tartanak az erdélyi katolikusok, reformátusok, evangélikusok és unitáriusok megbízottai az oktatás egységesítéséről. Szathmári Pap Mihály a Haarlemi Tudós Társaságtól pályadíjat nyert. Beszámoló az Erdélyben megjelent új könyvekről és Janus Pannonius műveinek kiadásáról.

Császári 's Királyi Felséges Urunknak kegyelmes Rendelése el-érkezett hozzánk is, ezen ő Felsége Birodalmának napkelet felöl első vég határára, az aránt, hogy ennekutánna mindenek, valakik az ő Felsége Birodalmában akármelyféle Tisztségeket és Hivatalokat akarnak viselni, úgy igyekezzenek a' Német nyelvnek meg tanúlásán, hogy ennek tudása nélkül Hivataloknak viselésére fel-nem vétettetnek. Ugyan-is, e' folyó 1784dik esztendőbéli Sz. András Havának 1. napjától kezdve, mind a' Bétsi Udvari Magyar Cancellárián a' dolgok (ki-vévén, még egy esztendeig, a' per folyásbélieket) német nyelven vitettetnek; mind Magyar Országon, úgy Erdélyben a' Fő igazgató Székek *(Dicasteria)* a' magok Munkáikat azon a' nyelven folytatják. A' következő 1785dikbéli Sz. Andr. Havának első napjától fogva pedig a' Vármegyék és Székek Táblái-is hasonló nyelven viselik a' dolgokat, *'s t. e. f.* Sőt e' jelenvaló esztendő Novemberének 1 napjától fogva senki az tanuló Ifjak közül nem fog botsáttatni a' Deák nyelv tudományának tanúlására, hanem elébb meg-mútatja, hogy németül olvasni 's írni tud.

Tudomány dolgába lévén beszédemnek ereszkedése, éppen itt illik hirré tennem azt a' nevezetes ki rendelést, *(Commissiot)* a' mely mostan gyülekezett bé Nagy Szeben Városába, 4 Katólikus, 4 Református, 4 Evangelicus, és 4 Unitárius Személyekből: kik, mind a' Tudományokhoz értő érdemes személlyü emberek lévén, fél részben Világiak, másik fél részben, Egyháziak, azt vették munkába a' Felséges Parantsolatból, miképpen lehessen azt a' meg edgyeztetést tsinálni az emlitett négy féle Vallásuak között, hogy minden ő Oskoláikban egész Erdélyben egy formáju légyen az Ifjuság tanitatásának módja. Nem sokára ezen emlékezetes dolgokról böveb tudósitást tészünk, Tudomány dolgához tartoznak ezek is: A' Kolosvári Reformatum Kollégyiomnak edgyik nagy érdemü *Theologiae Professorával,* Tiszteletes *Szathmári Pap Mihály* Urammal, közöltetett vala Hollandiából, az Hárlemi *Teyleriana* Fundationak Tudóssaitol ki-tétettett egy kérdés, mely-is magyarúl igy esik: „Minémü állapotja vólt a' Keresztyén Vallásnak, kiválva a' Napkeleti Eklésiában, abban az időben, melyben a' Törökök Prófetája Muhámed támadott? és valyon azon akkori állapotja, kevesebb vagy nagyobb mértékben, nem segitetté-é a' Muhamed Vallásának ki-terjedését?" A' sokak közül, melyek ezen kérdésre tétettek, olyan Feleletet irt T. Szathmári Uram, melyért ő kegyelmének itéltetett az Arany pénz, melyet az ilyen leg jobb Feleleteket iróknak szokott adni a' felyebb meg nevezett Tudós Társaság. – Kolosváratt, a' Reformatum Kollégyiom betüivel világra botsáttattak ilyen Munkák: 1) A' Papi Szent Hivatal' gyakorlására való Tanitás, nyoltzad részben, két darabban. Ezt, az hires *Osterwald Frid. Jánosnak* Frantzia nyelven költ irásából Magyarra forditotta, 's holmi Jegyekkel és szükséges Tóldalékokkal tudoson meg bövitette, Tiszteletes *Gombási István* Uram, a' Mezö Madarasi Eklésiának érdemes Lelki Pásztora. 2) A' köveknek és Értzeknek külső meg-esmértetö Jegyeikről való Munka, melyet *Werner Ábrahám* Ur Német Munkájából Magyarra forditott, és a' két Magyar Hazabéli, 's más idegen kő és Értz Nemekkel-is, a' példákban meg bövitett, *Benkö Ferentz* Uram, néhai idvezült Tanátsos Gróff Malomvizi Kendefi Elek Ur Kegyes Özvegyének Gróff Bethlen Kristina Aszszony ő Nagyságának Udvari Papja, 's a' másszor méltán meg ditsértetett Méltóságos Gróff Kis Aszszonyoknak mind egyéb Tudományokban, mind pedig az efféle Természetiekben Tanitójok: ennek az érdemes Hazánkfiának kell tehát köszönnünk, hogy a' kövekről és Értzekről való igen nagy hasznu tudomány a' Magyar nyelven-is esméretes kezd lenni; az ő Kegyelme külsö Országi Akadémiákon való másod rendbéli lakásának pedig edgyik gyümöltse ennek a' Tudománynak meg-tanúlá-

sa, melyre szert tett Göttingában. 3) Egy szép Halotti Magyar Oratzio, mellyet néhai Méltoságos L. B. Ifjabb Losontzi Bánffi László Urfi' emlékezetére készitett Bodoki Jósef Uram, a' Kolosvári Ref. Collegiumnak egyik Professora. – Lépjünk-ki Hazánkból az efféléknek emlegetésében, még is beszélljünk Hazánkról. – Hollándiában igen szép tiszta nyomtatással ki-adattattak az halhatatlan érdemü *Jánus Pannoniusnak* gyönyörüséges Deák Versei. Nem tette fel nevét, a' ki ezt a' Munkát mostan mintegy ujjolag felelevenitette, nem tsak a' ki-nyomtattatással hanem egyszer 's mind a' versekre tett tudós jegyzésekkel-is: de tudva vagyon már az Hollandusoknál, hogy ezt az hasznos dolgot valamely tudós és nagy méltóságú 's fö rendbéli Erdélyi Ur tselekedte. – Ugyan ott Hollándiában nyomtattattak-ki a' Maros-Vásárhélyi Ref. Kollégyiom egyik nagy tudományu Professorának, tiszteletes *Kovásznai Sándor* Uramnak válogatott szép Deák Versei, melyek az Irót meg-halni nem engedik emlékezetében.

230 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Kolozsvár, 1784. június 30. – július 1. [?]

Ismerteti II. József bíráskodási és vámrendeletét. Az erdélyi terméskilátások nem rosszak.

Szent János Havának 15 napjától fogva két rendbéli Felséges Királyi Parantsolatokat vett az Erdélyi Fő-kormányzo-Szék, mellyeket ha ki nyiltt szemekkel visgálunk, méltán hasznosoknak itéletjük. Az Ország minden Tiszt viselöinek hivatalokotol-valón meg-fosztodásoknak büntetése alatt meg vagyon parontsalva, hogy a' Pereknek folytatásában, mint eddig, olly hoszszasok ne légyenek, hanem az elejébbe vitt ügyet leg-ottan fel vévén, mennél hamarabb végét szakasztani el ne mulássák. A' Per igazgatoknak, vagy Prokátoroknak pedig az örökös halgatásnak büntetése alatt keményen meg-parantsoltatott, hogy a' Perhez semmi oda nem tartozo dolgat, az idönek hoszszabbra valo halasztása véget ne elegyitsenek, sem pedig a' mit egyszer mondottak többször elö ne hozzak. Egy szoval minden Perlekedésben eddig elé hozot tekervenyes ösvényeiket vég képpen hadgygyák-el, és az egyenes igazságot gőrbé után ne vezérellyék. – Felséges Urunk, még Uralkodásának elein, az Erdély Országi határ szeleken lévö Harmintzadokat a' Barmaknak ki és bé hajtatások véget el törlette vala; de már most bölts okokra nézve tellyességel egészszen el törlötte, úgy, hogy semminémü Kereskedők ne fizessenek. – Itten mind az aratáshoz mind a' szürethez valo reménység nem leg-alabb valo, tsak hogy némelly részeken, valamint Magyar Országan ugy itten-is a' Pillango a' Gyümölts fákban igen sok kárt tett.

231 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1784. június [?]

Gr. Kálnoki találkozása a betyárokkal a Rika és a Hagymás nevű erdőben.

„Szent János Havának 26 napján indult ki Brassobol, Gróff *Kálnoki* Ur eő Nagysága. Feleségével és Leányával egygyüt. Kinek, hogy az ő Uttyában fekvö *Rika* és *Hagymás* nevezetü nagy, és többnyire Haramiákkal tellyes Erdőken, annál bátorságosabb utozása lehessen, két Székely lovas-Katonákat maga elött, előre el küldett. Ezek a' szokás-szerint egy uttyokban lévő Kortsmába bé-térvén, véletlenül, a' Tolvajoknak 20 főből állo társaságokra találtok: kik közzül tsak ugyan

minden kár és sértődés-nélkül ki menekedvén, leg-ottan viszsza tértenek, és a' Gróffnak hogy, és mint jártanak légyen minek-utánna meg beszéllettek; elkezdett uttyából szerentsésen viszsza tért; és másnap 30 székely lóvos Katonákat vévén maga mellé, haza menő uttyát *Dráás* és *Tártlan* felé fordította."

232 Benkő József Christian Gottlob Heynének
Bethlenszentmiklós, 1784. július 7.

Már elkészült néhány kézirat Heyne megrendelésére, de még nem küldi el. Felkéri a címzettet, szerezzen kiadót négy-öt kötetnyi erdélyi történeti forrás kiadására.

Illustrissimo atque Clarissimo Viro, Domino Christiano G. Heyne, Magnae Britanniae Regi a Consiliis Aulicis, Eloquentiae et Poeseos Professori Celeberrimo, Salutem Plurimam Dicit Josephus Benkő, Pastor Ecclesiae Reformatae Közép-Ajtensis, et Societatis Scientiarum Batovo-Harlemensis Sodalis.

Quaedam Manuscripta, pro usibus Bibliothecae Vestrae promissa, jam sunt parata: manebunt tamen apud me, donec vel plura adhuc Vestram in rationem describentur, vel, si vobis meum consilium fuerit probatum, aliter de praecipuis Manuscriptis, Historiam Transsilvanicam complexis, conventum inter nos erit. Scilicet, expertus jam Consilia Eruditorum nostorum, hoc praesertim itinere, ex quo ad Te scribo, apud me constitui, tam typis olim evulgatas, sed factas jam valde quam raras, quam praesertim manuscriptas Historias Transsilvanicas pretii maximi, Tomis 4 aut 5., cum adnotationibus utilissimis, edere: si apud Vos invenero Typographum, qui condigna remuneratione labores meos ab aliquot annis magna diligentia impensos, compensandos suscipere vellet. Emtores procul omni dubio, huic operi non defuturi sunt: huic nempe cunctorum Europae Eruditorum Votis exopto Operi. Velis igitur, Vir Coleberrime, hunc meum conatum, Eruditis nostris maxime probatum, serio expendere, ac tandem vel svadere, vel disvadere sincere. Svasurum TE spero omnino. Sed num Typographus, qualem qaero, apud Vos reperitur? Si ita, bene. Facile demum foret convenire de eo, quosnam Historicos, et qua forma, nova vita donare velimus. TE rogo obnixe, Litteris ad me datis, hac super re certum me reddere velis.

Wolfgangi de Bethlen Historia exoptatissima, ad eum usque locum, quo ejus impressio intestinis patriae nostrae motibus, exeunte superiore seculo, interrupa erat, quatuor jam Tomis octavis (scis priorem editionem Tomo unico in folio prodivisse) Cibinii recusa est, ad Te quoque transmittenda. Pars quoque inedita lucem Tomis duobus videbit. Voluissem sane, insignem hunc Historicum, Scriptoribus Rerum Transsilvanicarum, quos in lucem revocare adnitor, adnumeratum fuisse: sed praeventus sum, quod praesertim Tipographus Cibiniensis Privilegium pro sua editione impetravit. Nihil est. Habemus Historicos Celeberrimos, quorum Scripta pretium Voluminibus nostris concilient. Non erit Bibliotheca vel publica, vel privata Eruditorum Celebriorum, quae edendis his Scriptoribus facile careat. Vale, Vir Illustrissime, meque, ut facis, ama, et conatibus fave. Dabam veloci scriptione, in itinere meo, Claudiopoli celebrata e Synodo Generali reflexo, Bethlen-Szent-Miklósini, die 7. Julii 1784.

233 Teleki Sámuel Benkő Józsefnak
[Nagyszeben] 1784. augusztus 14.

Vigasztalja Benkőt. Borúlátóan ítéli meg a tudomány jövőjét. Támogatást ígér Benkő fiának, Józsefnak.

234 Pap József Benkő Józsefnak
Nagyszeben, 1784. augusztus 24.

Okleveleket küld és ígér; sürgeti Kurtzböck részére a Transsilvania specialis-t. Hírt ad egy rendeletről, mely a lakosság összeírásáról intézkedik.

Tiszteletes Atyám Uram!

Régen vagyok adossa Tiszt. Atyám Uramnak válaszlo Levelemmel. Imé mostan küldöm Maurer Urtól[1] a' Lorandus Lépes[2] Testimonialissait, mellyeket eddig azért nem küldhettem-el hogy vagy az Archivariust ollykor meg nem kaphattam, vagy pedig a' mikor meg kaphattam az irást tökélletesen el-nem olvashattuk, de most hiba nélkül a' mennyib[en], el lehetett olvasni le irtam, és conferaltam; a' Matyás királyét de Anno 1459. mely Medgyesen költ azért nem irhattam ki hogy Procurator Kökösi Urnál vagyon de ha elö jö azt-is el küldöm a' jövö honapb[an] a' Szebeni sokadalomkor. Donáth Urtól még nyerhettem annyi időt hogy az Articulusokat melyek Generalis vagy Partialis Diaetan condáltattak ki irhassam de ez-is nem sokára meg lesz, mert eddig mind két részröl nem érkeztünk réá a' sok dólgok miatt. Accludalom ide[3] a' Rozenfeld Ur irását-is es Fichtel Urnak[4] egy Levelét. Kürtzböcknek két Levelét vettem mellyb[en] ugyan panaszol hogy Tiszt. Atyám Vramnak sok rendbéli Leveleire nem vehette válaszszát egyet hozzám igazitott, mellyet ide rekesztettem de ide rekesztem azt is mellyb[en] Kedves Atyám Uram élete felöl tudakozodik, hólt hirét halván.[5] Erre én nékie valaszoltam, és bizonyossá tettem ötet hogy nem tsak él Tiszt. Atyám Vram, hanem szorgalmatoson dolgozik a' közönséges Jora. Nagyon ohajtya hogy a' Transilvanianak Specialis részeit fel küldené Tiszt. Atyám Vram. Oh küldje is fel. Ha egy kevéssé a' dologtol üresedem 1ször A Báro Bánffi Familianak deductioját le írom és el-küldöm mert ö Exjától ki nyertem, tsak Veszprémi ne tartoztatna a' leírásáb[an]. 2do A 11 Vármegyékröl való Rescriptumot, de ha lehetne, 3o az egész Commissiot mellyb[en] ezen Varmegyek el osztása tractaltatott, el-küldöm, de sokatska le irni. Bánffi Farkas Vr ö Exja Groff Kemény Farkas Vr ö Ntságával Secr[etarius] Türi és N[agy] Sinki K[irály] Biro Salmen Urakkal 27a praesentis indul ki Szebenböl a' fő Ispányok installatiójára elöször Enyedre onnan Dévára, azután ide Szebenb[e] innen Fogarasb[a], onnan bé Háromszékre talám Közép-Ajtán keresztül s' a t. Egy Rescriptum erkezett hogy a' Nemessek és az egész Föld Népe conscribaltassék Gyermekeivel együtt

Isten tudja mi lesz a' vége, de még nem láttam a' Rescriptumot. Tsináljon többször-is utat Fichtel Vrhoz, hogy közelebbröl esmérkedhessem azzal az Vrral. Groff Teleki Jósef Ur most Bécsb[en] vagyon 's kéttség kivül Cornides Vr-is. T. Jantso Vram tegnap indula ki innen F[el]Vintzre Papnak 's házasodni mert a' Püspök két Leányát adja egyszersmind férjhez, egyiket a' Széki Papnak Kotsis Vrnak. Magamat forro szeretetéb[e] ajanlván vagyok allandoul

Tiszt. Atyám Vram

Szeben die 24a Aug. 1784.

alázatos szolg[ája]
Pap Josef m. t. k.

235 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1784. augusztus 26.

Gratulál Teleki Janus Pannonius-kiadásához. Közli, hogy németül tanul. Köszönetet mond a fiának nyújtott támogatásért és azért, hogy címzett a főjegyzői tisztségre jelöltette.

Méltóságos R. Sz. B. Groff Consiliarius Úr, igen Kegyelmes Pátronus Uram!

Ez Hónapnak 14dikén hozzám kegyelmesen írní méltóztatott Levele Nagyságodnak, sokféle vígasztaltatásomra szolgált, a' sok nem várt változások miatt való gondolataimbéli hánykodásaim között is. Bizony, nem is szűnöm kérni az Istent, hogy Ngodat hozzám való Kegyességéért is meg-áldja.

Leg-elsőbben örvendek, de még a' Synodusi útamban kezdettem örvendeni, M.Vásárhelyen, *Jánus Pannonius*nak oly drága szép újj öltözetben való fel-támadásán; bé is tétettem két rendbéli Ujság-Levelekbe ennek a' szép kiadásnak emlékezetét;[1] és tudatlanságból azt is ki-hírlelhettem vólna, Kinek tudós réa való jegyezgetéseivel nyert újj fényt; ha Tszs Prófessor Kovásznai Uram azzal nem intett vólna meg, hogy ez aránt Nsgod magát ki-adni 's adatni nem akarja. De (hogy Székelyes butasággal szólljak) túl vagyunk azon; nints titokban a' Tudósok előtt; 's ugyan, mit is vétett ez az *editio,* hogy a' mi benne legdítséretesebb, annak Mivesse ne tudattatnék? Még előre tudták ezt sok Olvasó Emberek, és tudniok is kellett, tsak néhai Tszs Bod Uram Áthenássából is, és az én Transsilvániámból.[2] Az Isten Ngodat, meg-tsoportozott terhes dolgai között is, segítse, hogy a' Tudományokkal, melyekhez választott és példás kedve vagyon, és azoknak Hazánkban való elő-mozditásokkal, magát ujjithassa. Ha Nsgd, Atyáinknak idejekben ült vólna a' Tanáts-asztal mellett, a' minémü szerentséje vala néhai Gr. Lázár Urnak; minden felől hiszszük, hogy jó Könyveknek Szerzője lett vólna Nsgd: de már, mikor a' közönséges terhektől tsak pihenő órája sem marad fenn; kegyetlenség vólna azt várnunk, hogy még is Könyveket dolgozzék Nsgd. Bár lehetne irni a' mostan folyó sok Dolgokról valami Diariumat! mert, ha Ngdtól nem, kitől kap ilyet is a' Maradék? Tsudálom, hogy régen az Hadakozások zörgései között a' táborokban is majd mind Diariumokat írtanak a' Nagy Emberek, kivált a' két Rákóczi György Fejedelmek idejekben; látván a' példát magoktól is ezen Fejedelmektől.[3]

Keserűlve gondolkodom, a' Nsgd előre néző 's igaz itélet tételéről, mellyet a' Tudományokra 's Könyves-Házakra szabni méltóztaték. De gondolkodván arról is, miként lehetne ilyen környűl-állásokban is Nsgdat nevetésre inditanom; el-képzelem magamban, hogyha most Szebenben lehetnék, és magam előtt edgy-nehány minutákkal edgy Könyv-árrost Nsgd palotájára bé-állithatnék valamely ritka jó Könyvekkel: rajta érném Nsgdat, hogy fel-tétele ellen, pénzt kezdene az Árrosnak számlálni. E' félét hóltig vásárol Ngd. De ne annyit, mint eddig, Nsgs Uram! a' mi van, elég ám az Erdélyben edgy Könyv-Házban, számára nézve is, de hát érdemére? Sokat forog a' Világ; bizony lésznek olyan idők, melyekben a' Tudományok meg-betsültetnek, és a' jó Könyvek elé kelnek; még a' Deákokis, kivált a' Historicusok.

Illyen értelemben, ha nem tévelygésben, lévén magam; én tsak Deákúl continuálom Erdélyről való Munkámat; minthogy Németűl nem tudok irni. Most ugyan (a' mely alatt némely igért Munkátskáimnak világra botsátása valami keveset késék), hogy gyermekeim is inkább tanulhassanak, magamnak bizonyos ideig Német nyelvben tanitó Mestert fogadtam házamhoz; kivel edgyszer 's mind íratok is minden napon: mert mikor Pappá lettem, akárkivel is beszélhettem hibáson Németűl; de a' nem gyakorlás miatt igen ki szoktam vala a' beszédből; és a' Könyvek értéséhez is többre vala szükségem. Most azért rajta vagyok valójában; hogy 3. esztendő múlva ki ne essem ebből a' Notariusi hívatalból.

A' mindennel bíró kéz fizesse viszsza Ngdnak Jósef fiam számára el-szánt Kegyelmességét! melynek akármely időben el-vévője 's kézhez szolgáltatója lehet M.Vásárhelyen T. Fogarasi Uram. De bizony, Ngs Uram! elég segedelmé-

vel élek én Ngdnak, fel-tett tzéljaimra, a' drága Bibliothecának számomra való nyítva állásával: melyből még akarok is kérni, minekutánna a' magamnál valókat nem sokára viszsza küldhetem.

Méltóságos Gr. Consiliarius Úr! Valyon háládatlanságnak búne nélkül el-hallgathatnám é ezt is, hogy az én tsekély Igyekezeteimnek Nsgtoktól edgy meg-jutalmaztatása esék a' közelbik G[eneralis] Synoduson is, midőn a' G[ene]ralis Notariusi Hivatalra méltatlan nevem újjonnan választásra tétetteték, és tiz választó-szót nyere is. Bizonyos vagyok benne, hogy ezen tisztességemnek edgy nagy oka Ngd: azért ezer háláadó alázatos indúlatokkal viselem szívemben. De az igaz, hogy az a' Hivatal Erdélyben Tszs Borosnyai Uramat illeti; és nagy erőtelensége lenne a' Mlgs Fő Consistoriumnak, ha rea nem tudná Ő Kglmét venni; ha ugyan még nem vette. Igaz, hogy bizony tsak esnek az irigységtől Ő Kglme ellen némely szók, mint esének a' minapi Synoduson is: de ha hallona is valami szerént, és az a' féléért meg-botránkoznék; nagy gyarlóság vólna azért meg-vetni, az egész Statusnak kívánságát, és Ő Kglméhez való ragaszkodását.

Félve jelentem, de tsak próbálok még is. Mlgs Gróf Consiliarius Ur! Ha le van írva Ngdnál, könnyebb; ha nintsen, méltóztassék Nsgd most melegiben le-iratni a' tizen-edgy újj Vármegyék Planumát,[4] t. i. mindenik Vármegyében hány Szolgai-Birói Processusok lésznek, és azokban melyik Oppidumok 's Faluk, 's a' t. foglaltatnak név szerént; úgy a' Vármegyék administratiojának Regulatioját, 's le-iratván, velem közölni (betsületesen való viszsza adásnak kötése alatt) Cancellista Pap Jósef Uram keze által; ki is Brassóba minden Héten el-küldheti. Miért? Éjjet, napot öszve kötők, 's most hirtelen, abból, és az én jegyzéseimből, edgy *Nova Tran[ssilva]niát* nyomtattatok: azért sietvén oly igen, hogy én occupáltam ezt a' materiát, 's tartok, ne hogy valaki előlem ezen részét el-ragadja –. Az UR ISTEN Nsgodat, és Mlgs Gr. Szerelmesseit mindenekben szerentséltesse! Magamat nagy Kegyelmességébe ajánlván, vagyok örökre

Mlgs Gr. Consil. Úr Ngdnak alázatos szolgája, cliense

Közép-Ajtán 1784. 26. Aug. Benkő Jósef.

236 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1784. augusztus [26. után]

Az új vármegyei beosztásnak megfelelően új Transsilvaniá-t akar kiadni. Közli, hogy a címzett milyen úton tudná eljuttatni hozzá az új területi beosztás tervezetét.

Mlgs Gróf Consiliarius Ur!

A' 11. Vármegyék Planumának le-irattatásával igen vakmerőképpen támadám-meg Nsgdat: de instálok a' botsánatért alázatoson, és újonnan is azon Irásért. Ebből, az edgy újj Tomust olyan hamar ki-dolgozom, mintha készből írnám le. Mert a' mi ritkaságok és régiségek lehetnének benne, már azok a' mostan prélum alatt való Tomusokban meg vagynak. Ebbe az újjba tsak a' jelen való dolgok kívántatnak –. Amazok lésznek *Antiqua* –, az *Nova Tran[ssilva]nia*. Mindeniket most leg-jobb irni, mikor mind két állapotját Erdélynek úgy látjuk, mint Nóé a' két Világot. Irásunknak hitele lészen a' Posteritasnál –. Ngdnak négy annyit íratok helyette, tsak nyerhessem-meg. Pap Jós[ef] Uram is fogna segiteni.

Már ezen *Nova Tran[ssilva]niá*nak nálam sok része kész is; de addig nem vehetem rendbe, mig az újj *Planum* kezemen nem lészen: mert Szolga-Birói Processusok (minémű, a' mint hallom, *Három Szék*-Vármegyében 12. lészen) szerént lésznek benne a' Paragraphusok.

Mikor ezeket nagy sebbel-lobbal meg-irtam vólna (félvén, hogy edgy reménlett alkalmatosságtól Levelem el-marad), akkor jút eszembe, hogy én a' *Planumot* (de talám tsak a' tíz Vármegyéről, s' mint elsőbben delineáltatott vólt) láttam M[éltóságos] Tabulae Praeses Ur Ő Excja Protocollistájánál; és a' nagy Volumen: melyhez képest leg-jobb lenne, ha edgy olyan kész Volument avagy exemplárt valakinél Szebenben igen kevés időre 's hív kézre lehetne számomra ki-nyerni Ngod auctoritassával. Brassai Urak, és onnan Procurator Ujvárosi Ur is, gyakorta járják Szebent: jó szivel el-hoznák.

237 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1784. szeptember 12.

A Telekitől kölcsönkapott könyvek nem szenvedtek kárt a középajtai tűzvésznél; részleteiről mellékel egy cédulát, melynek szövegét fiának, Józsefnek tollba mondta. Megismétli azt a kérését, hogy a címzett szerezze meg az új vármegyei beosztás tervezetét.

Méltóságos R. Sz. B. Gróf és Consiliarus Ur, Kegyelmes Nagy Patronus Uram!

Miólta Nagyságod drágalátos négy Könyvei Nálam (rend kivűl sok ideig, sok felé való kapásaim miatt) múlatnak, hólt hirem is ijeszthette Ngodat arántok; égés miatt való romlásom is ijesztő hírt tsinálhatott: de, Istennek légyen kűlönös háláadás érette! a' Ngd Könyvei megvagynak, még pedig tsak leg-kissebb sértődésnek is érzése nélkűl. Ugy is vagynak a' másunnan hozzám adott Könyvek, hogy azok végső romlásom nélkűl, nem könnyen eshetnek veszedelembe: mert mikor valami tűz támad, legelső dolog nálam az afféle mások Könyveinek ki-vitele, 's azon kivűl is kűlönös rejtékben állanak. A' magam Könyveim, és kivált Irásaim, a' szerentsétlen tűz miatt való hányattatás miatt, mit szenvedtenek; egyéb Jovaim miképen mentenek kárba, bátorkodom Ngdat terhelni azoknak meg-írásokkal, az ide zárt tzédulán, mely is a' Ngd Kegyelmességébe 's Patrociniumába jutott *Józef*emnek keze-irása. Most már bezzeg valóban érzem, minémű segedelmemre lészen Ngdnak abbéli kűlönös Kegyelme, hogy sok kárvallásaimból, melyeket magam erőmtől meg nem lábbalhatnék, emelkedhessem. Alázatos bizodalommal is ajánlom őtet, és igy magamat, Ngtok kűlönös Kegyelmébe.

Nagyon terheltem vala Ngodat a' 11. Vármegyék állása felől való alázatos kérelmemmel, minapi Levelemben: most is azon várással, és oly fel-tétellel, bátorkodom maradni, hogy ha az akkor jelentett mű-szerekhez juthatok, tsak hamar edgy új *Transsilvániát* állitsak világ eleibe. Az Ur Isten Nagyságtok drága életét, egésséggel ékesitve, de sok áldásokkal tetézve, terjszsze! Magamat fenn-álló Grátiájokba Ngtoknak alázatoson ajánlom, és maradok

Mlgs Consiliarius Ur, Ngdnak

Közép-Ajtán 1784. 12. Sept.

alázatos cliense szolgája
Benkő Jósef. t. k.

[Melléklet:]

E' folyó Septembernek negyedik napján, mikor éppen sokrendbéli Manuscriptumaimat két lakó házaimban kiraktam, és Compactor kezébe való által-adás végett szedegettem vólna, hirtelen a' szomszédomban egy szalmás ház meggyúlván és a' sebesen fúvó szél által a' Papi jószágot el boritván, nem tsak nyári takarmányaimból (a' zab kepének egy részén kivűl, melyet még bé nem hoztak

vólt), és nevezetesen buzámból, annyira, hogy tsak egy sütetre sem maradott, fogyata ki: hanem jo szekereimböl, és tsekély gazdaságomra tartozó minden fa eszközeimböl, *'sat*, minthogy ezek a' sütő házban és körüle vóltanak, sok házi jovátskáinkal, és még fejérnémünknek is valamely részével egyetemben, házainknak mód nélkül valo szorosságok miatt. Mert a' néhai T. Atyám Uram is ezen a Parochián szerentsétlen tüz által teljességgel minden Jovaitól meg-fosztattatván, akkor tsak hirtelen, a' mint a' sok el égett emberektöl lehetett, tövel-hegygyel hányták vólt öszve ezt a' házat, vagy inkább kalibát. Öszve omlék pénz bányátskám, melyet, ezen a' jövedelmetlen hellyen, a' méh gazdagságban helyheztettem, és ezt szépen fel is vittem vala. Mert azon kosárokon kivül, mellyek egészlen el égtenek álló helyeiken, az házam ablakai alatt; a' többeknek egy része a' poltzokon meg olvadott a' tüznek (még ablakomonis valamenyére bé-tsapott) lebje miatt; más felöl, a' melyeket a' tüz közül ki ragadhattunkis nagy bajjal*, nem vittük, hanem hánytuk, öszve rontottuk. A' mi meg maradott, és viszsza raktukis, nem tudván mellyik hol állott; egy mást megölték, ették, és igy szintén másfél százig fel-szaparodatt kasáraimból, már mondani semmi ollyas hasznot nem vehetek.

Még is, hálá Istennek! fejünk felettt meg-marada az Ház tsudálatoson, holott leg alább ötvenszer felgyúlt a' sendély fedél: meg tanitván Isten engemet, és az itt lakó Fel-Hadnagy Urat, elménken való létele, és kezünk közé akadott kevés embereinknek a' füst és láng között való igazgatására. Gazdag vagyok; mert ruha nélkül nem maradánk, mint némelyek, az itt el égett 35. gazdák közül, kik jollehet nálamnál joval meszszebb laktak a' tüz kezdetitöl még is mezöre, hova, lévén, tsak bé sem nézhettek házaikba, a' sebes tüznek el-boritása miatt. Gazdag vagyok, mert ámbár Könyveimben, és föként Irásaimban, mellyek szalma modjára hányattattak és rontsolódtak, megbecsülhetetlen károkat vallottam, és öszve szedésekben sok napokat kell költenem: de nálok nélkül nem maradtam; ki vévén némely aproságokat, melyeket a' hordozódásban el ragattak az oltalomra efféle jutalomért sietö kösségbéliek: kiknek kezek által mentek el mindennapi szükségeinkre valo egy nehány (mert pénzem soha sem szokott lenni) poroltraimis,[?] melyeket a' könyveim megett szoktam vala tartani. Meg fosztattam kerti gyönyörüségeimtölis.

De elég gazdag vagyok, hogy meg maradott Papi hivatalom mellé való ekém. Meg maradtak Hazánk Historiájára tartozó, sok éjjeli 's nappali nyughatatlanságommal, és tehetsegemet feljül mulo költségemben álló gyüjteményeim: melyekböl, tsak légyen mi mellett, ezutánis nem kevésbé igyekezem a' köz jóra munkálodni, mint eddiglen.

Nagyot estem; de tsak fel fogok kelni; hét tartó gyermekeimmel együtt: nem magam erömtöl hanem Ngtok kegyes segedelmével. Ezen bizodalmamot támogatja föképpen három fiaim közül, az Udvarhelyen tanuló kettönek Alumniák által valo segitetések. Az edgyiket azert Ngod kegyelmes Igéretébe ajánlom nagy alázatossággal. Az ilyenekis Isten elött, Nagyságtok gyermekei lésznek.

* Ez az én szerentsétlenségem értette meg velem, a' Szamosközi historiajat, mikor azt irja, hogy a' szegény Szászvárosiak a' kastélyban rekeszkedvén, és onnan a' kegyetlen Bástának a' kastélyt ostromló seregét löni nem igen mérvén jövendöre nézve; sok kasár méheket hánytak le a' kö Falrol, melynek a' Básta hadát marnák bezzeg maris ilyenkor.

238 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1784. október 6.

Híreket közöl a szeszélyes időjárásról; már lehullott a hó, és sok kárt okozott a gazdaságokban. Beszámoló a szeptember 4-i tűz pusztításairól.

A' gyümölts érlelő Ősz kedvetlen borzadott szinnel úntatja magát. Mert váratlanul bövön esett hóval virrasztá földünkre e' folyo Mind Szent Havának negyedik napját; szintén hasonlóval ötödikét, és nedvességgel 's essözéssel az hatodikát-is: az hónak terhe alatt töredezö fák' ágain fázódoznak a' gyümöltsök, a' sáros földre le-verödött az haritska (hajdina), növésekben késlelödnek az Öszi vetések. A' mint az idönek ábrázatjából hozzá vethetni, ez az havazás egész Erdélyre el-hatott; mely ha ugy vagyon, méltán fognak kedvetlenkedni a' szölös gazdák, kiknek hegyeiket eleintén a' szárazság, minapában pedig az hó-harmat, bántogatta. Jóbb szüretje vagyon amaz hires Brassai méh-sernek, (Mártznak) olly óltsó lévén a' méz, a' méheknek böv rajzások szerént, hogy a' mely 34 kúpából az az: 68 itzéből telö tseber méz néha tizennyóltz Magyar forintokat-is szokott érni, most szintén tsak fél annyi áron szedettetik-bé a' Brassai méh-seresektöl.

A' közelebb múltt Sz. Mihály Havának 4-dik napján, hirtelen gyúladás esvén, és a' kemény széltöl nagy erőt vévén, Miklósvár Széknek Közép-Ajta nevü Falujában, annak szebb és jóbb részét annyira meg-égte, hogy a' fa épületeknek (a' minémüek nagyobbára itt szoktak lenni) még tsak temetö-talpaik is hamuvá lettenek; a' vastag tölgyfa 'sindélyekkel fedett házak meg-nem menekedhettek; a' mezei munkára voltt emberek közül némellyek elébb ki-fogytak épületjeikböl, és honn való minden keresményeikböl, mintsem házokhoz érkezhettek vólna: mások pedig házaikból ki ragadott holmijeket az utszán vesztették a' lángnak nagy erejétöl. Nem kerülte-el ez a' veszedelmes tüz annak a' helynek Lelki Tanitóját, T. *Benkö Jó'sefet*-is; hanem maga állapatjához való javaiban megpusztitotta: köszönet, hogy a' Magyar Hazák javára szolgáló Könyvei 's Irásbéli sok szép drága Gyüjteményei tsudálatoson meg-tartatván, a' köz' jó el-kerülte azokban való kárvallását. Tulajdonithatni, az Isteni gondvisolésböl, az Ö Kegyelme, 's azon Faluban lakó, második Székely Gyalog Ezeredbéli Fel-Hadnagy *Grau Bálint* Ur', elmén és helyen állásának, és serénységének.

239 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Kolozsvár, 1784. október

Megjelent Benkő Ferenc Magyar Mineralogiája. Bánffy László halálára Bodoki József mellett Szathmári Pap Mihály is adott ki beszédet. Erdély közigazgatási átrendezésével párhuzamosan Nova Transsilvania címmel új leírás is készül.

Tiszteletes *Benkö Ferentz* Uram, kinek, *a' kövek' és Értzek' külsö meg-esmertetö Jegyeikröl, Werner Ábrahám* Munkájából magyarra forditott és meg-bövitett, 's itten Kolosvárott ki-nyomtatódott Könyve, nem régen meg-ditsértetett vala, ismét itt nyomtattatt ki egy szép és igen hasznos Munkát, t. i. *Magyar Minerologiát,* nyóltzad részü formában. Nem lehet tsak álmadni-is, hogy nagy betsüje 's kelete ne légyen ezen vartt munkának, és halhatatlan ditsérete a' tudós Irónak, a' ki a' kövekröl és Bányászságról való Tudomanyt maga kezdi leg-elöbször a' Magyar nyelven igen tudósan és értelmesen meg-izelitetni, 's ismértetni. Ha kiknek e' Könyvhöz elöbe-fizetéssel *(praenumeratioval)* tetszik jutni, kevés

árral, ugymint, húsz krajtzárral lehet véghez vinni, a' jövö 1785-dik esztendöbéli Bold. Asz. Havának végeig. Melly igen kevés fizetést lehet le-tenni akát itt Kolosvárott a' Reformatum Collegium Typographiájának Igazgatójához *Deáki Sámuel* Uramhoz, akár Enyeden T. Professor *Galambos* Uramhoz. Az ilyeneknek neveik, a' több elöbe-fizetökével együtt, ki-is nyomtattatnak.

Ugyan itt, néhai Losontzi *Bánffi László* Úrfi kedves emlékezetére, nem tsak a' T. Professor *Bodoki Jósef* Uram' már ez elötti egyik Hir-levélben meg ditsértetett szép Magyar Oratioja jött vala világra; hanem azzal edjütt egy igen nevezetes Prédikátzioja T. Professor *Szatmári Pap Mihály* Uramnak is, mellyel fejtegeti sok tudós jegyzésekben, *I. Mós. XXII: 12 Versét:* de úgy, hogy több sok Sz. Irásbéli helyeknek-is ezen Munkából értelmére juthat az Olvasó. E' nélkül nagy tsonkaság esnék azoknál, a' kik a' válogatott Halotti Prédikátziókat meg-gyüjteni szokták hasznos fel-tétellel.

Erdély Földének, a' mostan fel-álló tizen-egy Vármegyék szerént való le irása-is olly szorgoson készül, *Nova Transsilvania* fel-nevezett alatt, hogy mikoron a' vármegyék fel-állitása végzödik, a' Munka-is tsak hamar készen légyen, és mindjárt kinyomtattassék. Mellyik nyomtató sajtó alól kél ki, magából a' Munkából nem sokára meg-tudjuk. E' folyó Hónapnak 4-dik és ötödik napjain az *Három-széki* Vármegye állittatott fel; minekutánna már *Fejérvár, Húnyad, Szeben, Küküllö* és *Fogaras* Vármegyék fel-állittattak vólna. A' fel-állitó Királyi Kommissarius Urak most vagynak utban Székely-Udvarhelyre menni, az onnan nevezendö Vármegyének fel-állitására. Ez új Vármegyékröl rövid idön többet.

240 Benkó József Tankó Mátyásnak
Középajta, 1784. október 9.

Érdeklödik Báthory András bíboros, erdélyi fejedelem halálának körülményeiről.

241 Teleki Sámuel Benkó Józsefnak
Nagyszeben, 1784. október 15.

Sajnálattal vette hírét a középajtai tüzvésznek. Panaszkodik lábfájására: ágyban írja levelét. Az új vármegyei beosztást egyelőre nem tudja küldeni. Egy új történelmi dolgozaton elmélkedik, de hiányzik hozzá a kellő szabad idő.

Tiszteletes Kedves Jó Uram!

Mult honapnak 12dik napján hozzam bocsátott levelit Tisztl. Vramnak ide lett bé erkezésemmel vettem; és abbol igen nagy sajnállással értettem tüz által esett romlását. Hálá Istennek hogy leg alább Tisztl. Vramnak tudos irásai és hasznos Könyvei meg maradtanak! Az Isteni gondviselés egyebeketis ki-potol.

A' miolta ide bé érkeztem, a lábamnak fajdalmával mind fekszem. Ezen Levelemetis az ágyban irom. A XI. Vármegyéknek fel-állások, és Systemajok iránt kivánt Irásokkal nem szolgalhatok Tisztl. Vramnak, mig a Regius Co[mmi]ssarius Urak bé nem jónek, mert mindenféle Irásokat, planumokat, Resolutiokat el-vittenek magokkal; de kezemre kerülnek, és legottan le-iratom Tisztl. Vram számára. Ugy lehet hogy az alatt ebben az ujjittásokkal bövös idöben egyéb és több változások-is esnek. Szinte a mult éjjel fájdalmaim és álmatlanságam között képzelödtem, mely hasznos és szép munkácskát lehetne a posteritásnak hagyni sub titulo: Succincta Expositio praecipuarum caussarum mutationis status publici M[agni] P[rinci]p[a]tus Tran[ssilva]niae, ha valaki ex ante-actis pragmatice ki-dolgozná. Nekem ideam vagyon rolla, talám készületem

se hibáznék, csak otiumom lenne. A' Janus Pannoniusrol semmit sem akarok tudni. Ifiabb koromban a varians lectiokat nagy szorgalmatossággal colligaltam, feles Notakat-is irtam reája. Azt akarom hogy leg-alább a Textussát emendálva ki-nyomtatták.

A Josefnek tanittására el-szánt csekély segedelmet kinek kezéhez adjam? ne sajnállyon Tisztl. Vram tudosittani, mert már la Sept. el-kezdödött az oskolai esztendö, vagy a mint már ez-utánn akarják la Novemb. el-kezdödik. Most többet nem irhatván, szives indulattal m[a]r[a]dok

Tiszt. Kedves Jó Vramnak

Szeben 15. 8br. 1784.

igaz köteles szolgája
G. Teleki Samuel

242 Tankó Mátyás Benkő Józsefnak
Csíkszentdomonkos, 1784. október 25.

Köszöni a Benkőtől küldött növényeket és méheket, s kérésére leírja, hogy Csíkszentdomonkoson mit tudnak Báthory András bíboros, erdélyi fejedelem halálának körülményeiről.

Clarissime Domine Domine mihi Colendissime!

Accepi literas Dominationis Vestrae Clarissimae de dato 9. 8bris anni currentis, in quibus de loco, et circumstantiis mortis Andreae Bathori sciscitatur Claritas Vestra, quae petitio eo mihi gratior fuit, qvo majori erga Dominationam Vestram Clarissimam ferebar affectu, plantae hortenses, apium alvearia, et alia, qvae mihi exhibere dignata est Claritas Vestra et visu jucunda, et aestimatione dignissima habita sunt; utinam freqventius id mihi liceret, ut cum Dominatione Vestra Clarissima uberius colloqverer. Sed ut petito satisfaciam, breviter ex traditione majorum haec refero.

Atroci bello a Michaele Vajvoda Transalpino in Campis Cibiniensibus devictus, profligatusque Andreas Bathorius Cardinalis, et Princeps Transilvaniae, villosa indutus veste fuga sibi salutem cum suis quibusdam qvaerere volebat, qvare a loco Conflictus ad sedem usque Csik superiorem profugit, ubi Caribdim evitare volens, in Scillam incidit, dum enim penes defluentem Alutam ad pagum Sz. Tamás pervenisset, ac territorio ejusdem relicto, et versus alpes per territorium pagi Sz. Damakos properavit, sed qvo fato? dum enim superasset pagum Szent Damakos infra montes silvosos situatum ac penes alutam sursum directa via tenderet, supra Bájános, ubi rivulus Pásztorbükensis in Alutam influit, ignotus aliqvis e densa silva sclopeto trajecit socium, unde territus Princeps, Consilium in Moldaviam profugiendi mutare cogitur, ac relicta via, qvae ducebat ad alpes Tarkó[1] dictos, relicta Aluta deflectit ad dextram, versus Pásztorbüke dicto in densam silvam se subducens, ubi oberrans tandem in montis verticem pervenit, ubi in loco Pásztorbük opiliones reperit, a quibus sibi Cibaria expetit, lac, panem, et etiam aqvam non sine mercede tamen haec rogabat, qvae omnia data sunt. hic pluribus diebus commoratum fuisse Principem arbitrantur, donec fama in pagum Sz. Damakos, ad aures Andreae Krestalj pervenisset. Cujus probabilius oves in dicto loco custodiebantur, inaudiens igitur Andreas Krestalj hominem ignotum, non ultimae tamen Conditionis, qvi munera dedisset suis pastoribus, ibi commorari, abiit qvo animo ipse noverit, qvinam fuerint cum ipso ignotum est; abiit, inquam, ad locum Pásztorbüke vocatum, a pago Szent Damakos itinere duarum horarum remotum ubi reperit Principem cum pastoribus. Pásztorbüke mons est in mediocri altitudine inter vicinos montes a natura

situatus in territorio pagi Sz. Damokos, spaciosa loca silvosa, et foenilia hominum particularium in se complectens, memorabilem locum illum, vbi effusus est sangvis Principis Bathorij; possidet ab anno 1747. loci parochus ex perennali ablatione parochianorum, ostenditur hic locus determinatus, ubi occisi Principis sangvis in terram effluxit. Diu enim herban non protulit, diu etiam crux in eodem loco posita perstitit. Ab hoc loco Noskalat qui novit nomine alpis distat tribus horis, inter altiores montes computatur, ad orientem solem positus, a pagis Jenőfalva, et Szent Mihály possidetur; sed revertamur unde digressi sumus, et videamus, qvid agat Andreas Krestalj cum Principe Bathorio.

Adductus igitur Andreas Krestalj a pastoribus ad suum tugurium in qvo morabatur princeps, gravius allaquitur Principem, ac necem comminatur; qvam ob causam id egerit ignoratur, nisi illud opinando dicunt, quod Nobilitas eo tempore communiter male habita sit, et hunc unum ex iisdem arbitratus fuerit, ac ideo exarserit. Sed qvis qvaerat rationem apud populum dum commovetur, et succenditur, dum male se haberi Princeps advertit ad preces convertitur, ad promissiones devenit, promittit immunitatem ab omni onere publico, ab authoritate, et jurisdictione pagensis judicis absolvit, contributiones remittit, sed incassum, non accipitur, imo nec auditur Princeps ab homine barbaro. Furit Krestalj interim, et ardet, donec eo res devenit, ut securim apprehenderet Krestálj; quod advertens Princeps rogat, ut suomet gladio liceret sibi mori, non pecoris more securi, sed frustra rogat, ne id quidem obtinere potuit, ut suo gladio occideretur, sed rustica securi homo barbarus Collum Principis abscidit, aut potius dicam, crudeli laniena Caput abstulit sui Principis, sed insuper etiam digitum propter anulum, qvem forte eximere neqviverat, absecuit. hic finis tragediae. Qvid tandem? Caput Bathorij delatum ad Michaelem Vajvodam Transalpinae, reliqvum corpus Albam Juliam, ubi et Caput, et Corpus sepulturae datum. Qvid demum Andreae Krestalj evenit? Nocte quadam, dum exutus suis vestibus diurnis, nocturnis tenebris obvolutus in domo sua jaceret (qvae etiam hodiedum extat, et posteritas ejusdem inhabitat) nomine proprio ad fores domus suae clamatur, vocatur, ut exiret, qvi dum exire cunctaretur, iterum ac tertio rogatur, exiens igitur Andreas Krestalj a duobis Viris equis insidentibus in Colloqvium adhibetur, ac subdole circumvenitur, et apprehensus ab iisdem duobus viris abductus, ita ut amplius non redierit, imo necqvidqvam de ipso auditum fuerit. haec ex traditione majorum hujus pagi narrat hodie populus, qvae ego fideli Calamo Clarissimae Dominationi Vestrae perscripsi.

Nitto Claritati Vestrae juniperum, et oleum ejusdem, item gentianam radicem, et picem in qvatvor frustis; pro libro Milkovia mihi transmisso gratias remitto, pretium ejusdem solvi. Commendo me etiam pro futuris, omnia cum gratiarum actione saluturum me spondeo, omnia in zacculum inclusa sunt, praeter picem.

His benevolantiae Claritatis me commendo, et maneo

Ejusdem Claritatis Vestrae

Sz. Damokos die 25ta 8bris 1784.

benevolus servus
Mathias Tanko
parochus Csík Sz. Damakosiensis

[A levél alsó margójára Benkő ezeket írta:]

Igen szükséges meg tartani ezen Sz. Damokosi Csiki T. Plebanus Úrnak, jó Barátomnak Levelét: mert ez igazán meg-mutatja azt az helyet, hol az Erdélyi Fejedelem, és Cardinalis *Báthori András*, ártatlanul meg-ölettetett. Mely dologban a' mí Historicussaink hibáztak.[2]

243 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1784. október [?]

Fogarasi Pap Józsefet a pesti egyetem tanárává nevezték ki. Két evangélikus diák tanulmányútra a tübingeni egyetemre indult.

Erdélyből ugy tudosittatunk: hogy ama ritka Tudománnyáról már sokok elött esmeretes *Fogarasi Pap Jóseff* Ur, ki eddig a' Maros-Vásárhellyi Réformatum Kollegyomnak Böltsességet tanitto Professora vala, és ki még Felséges Boldogultt Hazánk édes Annyanak 's Királynéjának, *Maria Therésianak* életében, a' Kolosvári Királlyi Universitásnak Böltsességet tanittando Professorául tzélban vétetett vala, mostt ugyan azon tudományban, Felséges Urunktol a' Pesti Királlyi fő Oskolának 1000 forint Esztendei jutalom mellet Professorává tetetvén, rövid idön Erdély Országnak jó éjszakát fog mondani.

Ugyan innen két Augustána Valláson lévő Déákok mennek a' külső Országi Tudományok Mühellyére; nevezetesen *Tübingába.* Ezek, azért méltók a' meg jegyzésre, mivel tsak alig ha utolsok nem lésznek a' ki menetelben.

244 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1784. október [?]

Közli, hogy az újonnan létrejött Háromszék vármegye milyen régi székeket ölel fel; ismerteti a fontosabb tisztségekre – főispán, alispán, adószedő, szolgabíró, táblabíró, jegyző, aljegyző, levéltáros stb. – kinevezett személyek névsorát.

Tekéntetes Háromszék Vármegyéröl, mellynek az Erdély mostani uj fel-osztása szerént való fel-állittását és szentelését igen röviden emlitettük vala 85-dik Levelünkben, im' igy vagyon bővebb tudósításunk; oly le-irással, hogy ebböl az Olvasó az Erdélyi más tiz Vármegyéknek-is, mellyek rész szerént fel-állottak, rész szerént most vagynak fel-álló félben, állapotjokat; kivált Tiszt-személybéli mivóltjokat jó formában eszébe veheti.

Ez a *Háromszéki* Nemes *Vármegye,* melly *Sepsi, Kézdi 's Orbai* (ezek neveztettek eddig tulajdonképpen Háromszéknek), *Miklósvár, Bardotz* és *Kászon* Székely Székekből, *Fejérvármegyei* némelly Falukból, és a' Szászok Bartza Vidékjéböl állatódott-öszve, és ama' 45 esztendötöl fogva Tsászári szolgálatot, elébb a' Felséges Királyi Gubernium mellett Cancellistai – és Secretariusi Hivatalban, annakutánna a' Maros Széki Fö Király-Bíróságnak, böltsen tévö és a Felséges Udvarnál-is különös ditséretben lévö, Szilágyi Somlyói *Halmágyi István* Ur Fö Ispánságára bizattatott, ezen rend szerént lettenek, az Uzonban tartatott Gyülésben, a' multt Hónapnak 5-dikén a' felsöbb és alsóbb Tisztviselők: Al-Torjai *Benkő János* Ur rend-szerént való Al-Ispán (Ordinarius Vice Comes); és a' Vármegyének 3 kerületre (Circulúsra) való oszlása szerént, substitutus Vice-Ispányok: a' *Sepsi*ben, Nagy-Ajtai *Cserei Józef* Ur, a' *Kézdiben* Baróti *Lajos Elek* Ur, a' *Bartzaiban Enyetter András* Ur. Fö Adószedö *Mátis Mihaly* Ur, kerületbéli Adó szedök: Sepsiben Kilyéni *Székely Elek* Ur, Kézdiben Pávai *Vajna István* Ur, Bartzaiban, *Graeff* János Ur. *Ordinarius* Szolga Birák: Nagy Ajtai *Donát György* Ur *Sepsiben,* Impérfalvi *Blási Józef* Ur Kézdiben, Brassai *Schobeln György* Ur Bartzában. Táblafiak (Ordinarii Adsessores) Székes-Fejérvári *Török Antal,* Kis-Borosnyoi *Tompa János,* Bibartzfalvi *Osváth Sámuel,* Pávai *Miskóltzi Sándor,* Brassai *Paur György,* és Étfalvi *Baktsi Sigmond* Urak, Odinarius Notárius Szent-Katolnai *Demien István,* Vice Notárius Tamásfalvi

Ifjabb *Túri Sándor* Urak. Archivarius Sepsi-Zoltani *Czérjék András* Ur. Iró Deákok. Zaláni *Apór Lázár* és Szant Katolnai *Elekes Antal* Ur. Fiscalis Valáli *Ilyés Sigmond* Ur. *Fisicus* Kováts Antal Ur, Kézi Orvos (Chyrurgus) *Stöger János* Ur. Al-Szolga Birák, a' *Sepsi* kerületben: Sepsi Zoltáni *Czirjék Ádám* Ur, Létzfalvi *Keresztes István*, Kis-Borosnyoi *Tompa Antal*, Rétyi *Antos Ferentz*, Barótzi *Szabó János*, Bibartzfalvi *Osváth László*, és Ürmösi *Maurer Jósef* Urak. Komissariusok: Uzoni *Kispál Bálint*, S. Zoltáni *Czirjék Ferentz*, Bárotosi? *Balog Elek*, Kis-Borosnyoi *Tompa Ádám*, Batzoni? *Boda Márton*, Nagy-Ajtai *Dónáth László*, és Nagy-Ajtai *Péterfi Sámuel* Urak.

A' Kézdi kerületben Al Szolga Birák: Barátosi *Nagy Josef*, Mátisfalvi *Betzö Miklós*, Szörtsei *Szörtsei Josef*, Peselneki *Rápolti István*, Hilibi *Gál István* és Peselneki *Rápóltzi Jósef* Urak. Kommissariusok: Zágoni? *Jankó Ferentz*, Hatojkai *Pótsa Sámuel*, Imetsfalvi *Imets Jósef*, Karatnai *Köntzei Farkas*, Hatojkai *Pótza Jósef*, és Csernátoni *Cseh Jósef* Urak.

A' *Bartzai* kerületben: *Klompe Péter*, *Klósius György*, *Trausch György*, *Hensch Mihály*, *Schnevits Márton*, és *Gaudi András* Urak. Komissariusok: *Boemches György*, *Klés András*, *Servatius Krisztián*, *Jüngling János*, *Czeidner Krísztián*, és *Róth Sámuel* Urak.

245 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1784. november 1.

Visszaküldi Szamosközy művét; most másoltatja Kolinovits kéziratát a kurucvilágról. Cáfolja azt a hírt, mintha az új vármegyék felállítása kapcsán világi hivatalhoz szeretett volna jutni.

Méltóságos R. Sz. B. Gróf Consiliarius Ur, igen Kegyelmes Uram Pátronusom!

A' Ngd Grátiájából e-hozott és íly hoszszason nálam tartott négy darab Könyvek közúl, imé most, igen alázatos köszönettel küldöm haza *Szamosközit*, kinek ilyen félszegségit annyival inkább siratom, mentől nagyobb buzgósággal akarták némely Fejedelmeink ennek a' valóban jó Munkának világra jövését, és még is ennyi veszett el belőle, Nemzetünknek háládatlan vígyázatlansága miatt. *Simigiánus*sal sints már semmi dolgom; de nagyobb bátorságának okáért jobbnak itélem, hogy ily nagy Volumenek közúl egyszer tsak edgyet küldjek-el.

Én a' nyáron találtam, a' *Szamosközi*hez hasonlo nagyságu *Mstum*ra, melyben *Kollinovits* le-irta a' Rákótzi Fer[enc] Kurutz Világját, és már szinte le-iródik számomra. Deákul van a' Munka.

Egy Levelemből, melyet Mlgs Gróf Cosilliarius *Kemény Farkas* Úr Ő Ngának tréfára is ki-szalasztani bátorkodott pennával írtam vólt, a' következett, mintha én magamnak, az új Vármegyék fel-állitásával, kúlsó Hivatalt kivántam vólna: de maga Ő Nsga, tudván annak historiáját, éppen úgy tréfának értette, a' mint vólt, az én irásomat; melyet ugyan nem olvasott, de hallott; a' mint köztünk jártában méltóztatott ki-mondani. A' Levél kezemre viszsza jött vólt. Az Isten bizonyságom! hogy semmi valoság az aránt benne nem vólt, a' mint tsak a' stilus is eléggé ki-mutatja. Sajnálom azért, hogy nékem ez még is ártott. Örvendem, ha Ngd róla semmit nem tud. Továbbra is magamat Ngd' kúlönös Kegyelmébe ajánlván, vagyok mélységes tisztelettel

Mlgs R. Sz. B. Gróf Consil[iarius] Ur

Nagyságodnak

alázatos szolgája

Közép-Ajtán 1. Nov. 1784.

Benkő Jósef. t. k.
K. Ajtai Pap.

246 Teleki Sámuel Benkő Józsefnak
[H. n.] 1784. november [eleje]

Híreket közöl a román népi felkelésről.

247 Benkő József II. József császárnak
Középajta, 1784. december [?]

A császár tudomására hozza, hogy történelmi és földrajzi munkássága mellett régóta foglalkozik növénytannal is. Hivatkozva anyagi gondjaira, népes családjára és a tűzkárra, támogatást kér botanikai műve kiadásához.

Majestät!

Durch meinen unverdrossenen Fleiss bemühe mich nicht nur die Geschichte Siebenbürgens, und dessen geographische Beschreibung (davon ich bereits in den zu Wien herausgegebenen Abhandlungen über Transsilvanien und Milkowisches Bisthum eine Probe gab) ans Licht tretten zu lassen, sondern auch ein besonders von Siebenbürgischen Pflanzen handelndes, und obwohl schon oft gewunschenes, doch bisher noch von Niemanden geleistetes, jetzt mit nöthigen medicinischen und vornehmlich oekonomischen Anmerkungen bereichertes Kräuterbuch herauszugeben, jedoch sowohl, mein gar geringes Einkommen, (bei welchem dass ich ein kostbares Werk der Welt zu liefern mich unterfange, sich viele wundern) wie auch die Menge meiner Kinder, und überdiess die unglückliche Feuersbrunst, die mir den 4-ten September v. J. den grössten Theil meiner Habschaft verzehrte, setzen mir zu grosse Hindernisse, als dass ich mein angefangenes, und mit vieler Arbeit und Reisen fortgesetztes botanisches Werk gänzlich zu Stande bringen könnte: bitte daher kniefälligst, Euer Majestät möchten nach Höchst derselben angebohrnen Grossmuth, und Mildthätigkeit gnädigst geruhen mich zu unterstüzen, und auf diese Weise das gemeine Beste unsers Vaterlands auch in diesem Stück zu befördern.

Ich bin bereit meine vorhabende Arbeit zur Prüfung der Wiener Botanischen Censur einzuschicken. So bittet und flehet

Euer geheiligten Majestät

gehorsamster und demüthigster Unterthan Joseph Benkő, der Helv. Confess. Verwandten Prediger zu Közép-Ajta in Siebenbürgen in dem Háromszéker Comitat.

248 Bethlen Gergelyné Benkő Józsefnak
1784. december

Részvétét fejezi ki Benkőnek a tűzvész okozta károk miatt.

249 A Gubernium Benkő Józsefnak
Nagyszeben, 1785. január 11.

A Megyei Táblán keresztül felszólítja címzettet, hogy közölje: milyen segítséget kér a Flora Transsilvanica megjelentetéséhez.

250 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1785. január 19.

Fogarasi Pap József halála alkalmából ismerteti az elhunyt pályafutását, méltatja munkásságát.

Hol vagy irigy Halál, ugyan mitt tsináltál?
Fogarasi Urhoz nyulni hogy probáltál?
Vass a' Fejed! vakok szemeid valóba
Annyi Böltsességett fektetz koporsóba?

Ez az irigy Halál; ki előtt a' Bölts csak ajan [!] mint a' Bolond, a' Gazdag mint a' Szegény; ki a' Fejedelmekkel-is tsak annyit gondol mint a' sepregetö a' Pok-hálokkal; kinek eddig-is majd mindenek elött igen kevés becsülete vala, Karátson Havának 16dik napján, Hazánk és Nemzetünk szomoruságára azzal mutskolá-bé a' maga hatalmát, hogy ama ritka bölcsességéről nagy hirü kedves Hazánk-fiját t. i. *Fogarasi-Pap-József* Urat harmad nappal annak előtte, hogy a' Pesten virágzo Tudományok Királyi fő-Oskolájába világi Böltsességet és erkölcsi-Tudományt Tanittonak hivatni méltóztattatik vala, életének majd leg-szebb idejében ki-költözteté e' világból. Hol vagy Halál? s. t. Tselekedheted-é még azt, hogy valamint ama tömött fejü Királyt: *Friderikust*, kinek élete fáklyáját ottan oltogatni, 's ujra gyujtogatni szoktad, ezen Hazánk-fiát-is vissza hozzad? tsak alig hihetem! Én ugyan, noha nem leg-nagyobb mértékben természetem a' hazugság, most szeretnem, ha valaki érdemes Olvasoim közül azt irná, hogy hazudtam Levelemben; mert *Fogarasi-Pap-József* Ur életben vagyan; de ebben valo meg-tzáfoltatásomat nem reménylem.

Ezen meg-hidegedett tudós fő, kiről a külső Országi Tudosok bővebben tudnak szollani, a' maga bölcsességének 7. szüleménnyit hagyta maga után, t. i. az ő 7. arany pénzeit, mellyeket a' külső-Országi Akadémiákban a' jutalomért fel-tett Kérdésekre valo leg jobb feleleteivel soha el-nem hibázva nyert vala. – E' bizonyitotta vala-meg a' többi között nevezetesen a Külső Országi Tudosok előtt, mi-lakik, és mi-lakhatik egy jól ki-műveltt Magyar elmében. – Sok az Erdő Hazánkban, de nem tudom mikor, és mellyik fából lehetne ennek hellyébe *Merkuriust* faragni.

251 Benkő József Szathmári Pap Mihálynak
Középajta, 1785. január 21.

Beszámol az előző év szeptember 4-én történt középajtai tűzvészről.

252 Szathmári Pap Mihály Benkő Józsefnak
Kolozsvár, 1785. január 31.

Sajnálkozik a Benkőt ért csapás, a tűzkár miatt. Közli, hogy pályázata későn érkezett Haarlembe; érdeklődik új pályatételek iránt. Fogarasi Pap József halálára verseket írt. Csokros meggyfa oltóágat küld Benkőnek.

Tiszteletes Esperest Úram, Különös Kedves Nagy Jó Uram, 's Fautorom!

Ezen fólyo, vagy inkább egészszen le-fólyt Hónap-nak 21-dik napján hozzám ereszteni nem sajnállott Kedves Levelét Tiszt. Esperest Uramnak, éppen e' mái napon úgym[int] 31. dik, vagy utolsó napján az elsö Honapnak vévén, szokott, és érdemlett kedvességgel, 's tisztelettel, kötelességemnek tartom ugyan ezen

napon ara való valászomat [!] viszontagolni. – A' mi a' T. Esperest Uram véletlen, 's szomoru kár-vallását illeti, azt már az elött-is hallottam vólt szives fajdalommal, nem tsak hallottam pedig, hanem ott, a' hól hasznosnak itéltem, ugyan annak szives keserülöje-is vóltam. Ugy tudom, ment-is innen, az el-múlt Adventi napok táján, Méltóságos Gróf Bethlen Gergelyné Aszszonyom Ő Nagyságának-is Tiszt. Esperest Uramhoz szivesen fájlaló Levele. Az Ur Isten, kivánom mind épitse fel ujjonnan Tiszt. Esp. Uram romlásait, mind örizze más minden romlásoktól. – Nem lehetett, el-hiszem, hogy tsekély Prédikatziomnak el-küldése, egy kis Hijába valóságon való kapást felöllem fel-ne tégyen; de bizony magamért nem tselekedtem; mert igen szeretem magommal lakni, és magomat magomhoz mérni, hanem inkább, a' rosz Szíveknek lágyitásokra, ha a' lehetséges lehetne, mellyre nézve köszönöm-is Tiszteletes Esperest Uram érdemem felett való jelentését.[1] Az arany Médály iránt pedig, a' mint a' Synoduskor-is kértem vala Tiszt. Esperest Uramat, hogy elöre, mig a' dolognak egészszen végére nem járunk, ne jelentsük; ugy most-is sajnállom, szivesen hogy a'ról jelentést tétetett, annyival-is inkább, hogy egészszen várt ki-menetelnem lehetett. Ugyan-is minekutánna én, a' Harlemi Teyleriana Societasnak végezesét meg-tudtam volna, hogy az bé-petsétlett névnek el-nem küldéséért, melyet én nem tudtam, el-vesztem a' nékem itéltetett elsö arany Jutalmat, irék ugyan a' Societáshoz a' Schultens Uram Jovallása szerént, egy magamat mentö, és a' Hollandiai Jelentéseknek ide nem érkezéseket okozó rövid Levelet; de még-is tsak è Levelre minden végezések, hogy mivel már publicaltatott-is Akaratjok, azt éppen nem változtathatják, noha azt szivesen sajnalják, hanem ugyan tsak az ezüst Médály mellett, kivánnak 40 ÷negyven aranyokkal kedveskedni, mellyeket már Pántzél Pál Leydai Déákunknak által-is adtanak, és én hozzám-is a' recognitiot le-küldvén, már subscribálva fel-is küldöttem. Igen szépen emlékeznek a'recognitiojokban-is, és más Levelekben is, tsekély irásotskámrol. Reménylem ennek ki-nyomtatott exemplarjait-is[2] igéretek szerént el-küldik. De még-is sajnállom hogy elsö probátskám ily félig szerentsés, ezt-is pedig nem magamért, hanem a' rosz akarókért, Mellyre nézve láthatja Tiszt. Esp. Uram, hogy én igen rosz *Al Chymista*[3] vagyok, és néhai kedves emlékezetü Fogarasi Uram helyett nem szemléltethetem, ha mindazonáltal Tiszt. Esp. Uram az ö kegyelme hiv Szivét, és igaz barátságát kivánja keresni, ezt fogadom, hogy minden kissebbülés, és meg-tsonkulás nélkül fel-találja nállam. Mellyre nézve, kérem-is Kedves Tiszteletes Esperest Uramat, hogy méltóztassék éngemet meg-tanitani, elsö és ha lehetséges mentöl hamarébb botsátando Levelében, hogy Bétsböl, kitöl? és mi-modon lehetne mindenkor elöre meg-tudni az Europában Jutalomra ki-adattatott Kérdéseket? vagy, magais méltóztassék azokat énnékem meg-irni, hogy, ha nem mindenkor lehetne-is azokhoz hozzá szollani, leg alább had láthatnám hóvá igyekeznek. Nevezetesen, meg vallom szeretném tudni, hogy a' Superstitiorol való Berlini Kérdés,[4] mellynek meg-fejtését félb[en] hagyta n[éhai] T. Fogarasi Uram, hogy vagyon egészszen, és mikorra, 's hogy kellene annak meg-fejtését fel-küldeni; mert az igen szép materianak látszik énnékem. Tudositson e' felöl kérem Tiszt. Esp. Uram, ha nem késö, a' közelebb való Postán. – A' néhai T. Fogarasi Uram emlékezetére iratott Versek, a' Tiszt. Esp. Uram Levelének hozzám való érkezések elött már negyed nappal, nem tsak el-végeztetve, hanem el-is vitettetve lévén, maga látja Tiszteletes Esp. Uram, hogy a' meg-irt változtatásokat, mellyekben hivségesen kivántam volna foglalatos lenni, nem tehettem; de igy-is igen jól vagynak, mindeneknek itten nagyon tetzenek, éngem különösön gyönyörködtettenek. – A' tsokros megy Fának óltó ágait örömmel küldöm, éppen

jókor vólt jelentése, mihelyt meg-érkezik, mindjárt el-kell oltani, én-is Februariusban igen óltatni szoktam: két agatskát külön tettem, melly valami tseresznye forma, Spanyol megy Fárol való, ha nem volna Tiszt. Uramnak, méltó lenne szert tenni réá; de hól vagyon a' tsokros megy fa egész divatjába, bizony nem szolgalhatok vélle. – Köveim-is, a' mik bövebbetskén vagynak kész szolgalatjára lésznek Tiszt. Esp. Uramnak; de kevés van valamire való, ez-is, majd tsak a' Fiatskámra néz. – A' Leveleket mind meg-adtam. Végre irhatom, T. Esp. Uramnak, hogy a' napokb[an] Debretzeni Doktor Weszprémi Uram velem communicálván, a' Bétsi Thecarius Denis Mihály Úr Levelét, ottan láttam, hogy az Úr Tiszt. Uramrol szorgalmatoson, tudakozik, hogy a' tumultuatiob[an] nem esett é baja? Meg-irtam a' kár vallást. Továbbá minden Jóknak kivánása mellett vagyok

Tiszt. Esperest Uramnak

Kolosvár 31. Januar. 1785.

igaz hiv szolgája
Szathmári Pap Mihály.[5]

253 Szigethi Mihály Benkő Józsefnak
Marosvásárhely, 1785. február l.

Aprólékosan beszámol Fogarasi Pap József temetéséről: kik, miről prédikáltak milyen halotti versezetek jelentek meg, hol rendezték a halotti tort stb. Pár szóban saját magáról is ír.

Tiszteletes Esperest Vram! Drága jó Vram![1]

Már sok izbenn hozzám méltoztatott Kedves Leveleit igenn kedvesenn vettem, választ mindenikre irnom nem kellett, azzal nem-is alkalmatlankodtam, hanem hogy egy Levelemet már régenn Tszls. Esperest Vramhoz bátorkodtam volt útasitani, arra emlékezem: azt vette-é, vagy nem? nem tudom. Mind azt tapasztalom hogy a' Postára fel tett Levelek késni szoktak: Én a' Leveleket 's hozzám métoztatott 's küldetett Verseket, bár késöre, de ugyan tsak vettem: Az én Levelem pedig, mely a' Brassai Postára ment, kézhez adatott-é? nem tudom.

Azon Levelembe emlékezem hogy-meg-irtam azokat, melyek a' Tszlts Esperest Vram edgyik kérésére parantsolattyára tartoztanak, most még-is illetlen nem lészen a' Tszlts Esperest Vram kéréseire egyenként, a' mint e' mostani sietö alkalmatosság engedi, mindeneket meg irnom.

Eljövén a' temetésnek terminussa, Jan. Hónapnak 30dik napja, már mindenek, melyek egy tisztességes, akármely nagy vri Mltsgot is meg illetö pompás temetésre meg kivántattak, akár a' hoszszu kárták, 's quárta formában valo Libellusok készületit, a' kár a' Templomnak bé vonattatását, akár a' vendégek traktáltatását nézzük, készen valának. Hoszszu kártákat 20ig valókat nyomtattak; azokbol a' Tszlts Esperest Vram versei ki hagyattak, 's azon kivül más, Déákok Magyar Versei-is; de a' Libellusokba, melyeknek száma 300ra mégyen, mellyek közzül 200at Tisztls Aszszonyom, egy százat pedig, mi a' N[éhai] Tszlts Vram legkedvessebb Tanitvánnyi magunk költségüken nyomtattattunk, minden Versek 's munkák egészszen, fogyatkozás nélkül, némely Typográfusi hibákat ki vévén, benne vagynak.

Ezek a' temetés terminussa elött harmad nappal, egy Déákunk szorgalmatossága által Kolosvárrol meg hozattak; a' melyeknek bé kötésekbe, nem különös Mester emberek, Compactorok; hanem négy, ahoz a' mesterséghez ugyantsak értö Déákjaink fáradoztak, 's jollehet a' Compactorok leg alább-is azoknak bé

kötésekért 20. Német forintot el kértek volna, a' Déákok semmit sem kivántak; nagyobb részént már bé vagynak kötve.

29dik napján már a' múlt Hónapnak, éppen a' temetés terminussa elött valo nap, a' sir el készült vala óly mélyenn 's oly szépenn, hogy mindenek approbálnák; a' Templomba a' karok bé vonatának; az Papok székei, 's más Vri Mltsgok székei is hasonloképpen jó hoszszan; ugy a' Chatedra, a' korona, söt még az elsö kö Oszlop-is, az három Oszlopok közzül, mely majd a' Templom közepébe vagyon; mind ezek a' Déákok procurátziojából készültek; de ugy hogy volnának ott gazdák is, mint Mlts Groff Toldalagi Ferentz Vr Ö Nga, és Tks Szilágyi Jósef Vr, 's mások-is; e' szerént a' Templom úgy el készüle; hogy soha még senki tiszteletére ugy el nem készült; de ilyen nagy embernek tiszteletéhez ille.

30dik napján az emlitett Hónapnak, igen sok nagy Vri Mltsgok, Tks Vrak, Papok, Városiak a' Templomat egészszen bé tölték; elébb T. Borosnyai György Vram a' kissebb, prédikálla, ilyen mátériárol: *Boldog ember, a' ki keresi 's meg találta a' böltsességet, a' talált olyan nyereséget, mely aranynál 's ezüstnél jobb.* Szóról szóra most a' matériát-is a' siettség miatt le nem irhatám; ugyan tsak ez a' prédikátzio, a' mással edgyütt, és az Orátzioval edgyütt ki fog nyomtattatni. Szép volt a' munka, mindenek ditsérték.

De bezzeg ditsérték a' T. Borosnyai Simeon Vramét, a' nagyobbikét; mely második 's utolso prédikátzio vala; ennek matériája a' Sz. Pál Korinthus-béliekhez küldött elsöbb Leveléböl vala, ez: *Hol vagyon a' mostani világnak visgáloja, vagy a' Filosofus?* tsak azt emlitem itt, hogy az exordiumot vette az Astronomusok jövendöléséböl ilyen formán: Meg válik, meg lészen é a' mit ennek az 1785dik Esztendönek eleire jövendöltek az astronomusok, hogy egy Üstökös Tsillag támadjon fel; beszéllett itt arrol, hogy a' Cométáknak-is vagyon járásoknak törvénye, melyet ki találni bajosabb, mint a' fixáknak revolutzioit, a' Planéták törvényit, de még-is ki találták. – Meg esett pedig a mult esztendönek elfogyásával az, h[ogy] a' mi Hazánk egéröl egy Cométa Tsillag le hanyatlék. – – Szokások az Astronomusoknak, ha vjj Tsillag származik, annak formáját, fel-tettzésének idejit, hellyit 's minden utazásit le irni; én-is ezen Tsillagunknak le irom születésének idejét, helyet etc. Ezeket csak rövideden irám, hogy valami részben a' T. Esperest Vram kivánságának eleget tégyek.

A' Templombol mindenek szép rendel a' temetö helyre elsérék a' testet. Onnan haza szállának.

A Fö Mltsgok mind invitátusok voltak Mlts groff Rhédei Sigmondné Aszszony ö Ngához; az hol ebédeltek igen sokan.

Az alsobb rendüek a' Szomoru Özvegy Házánál egy Házat bé töltöttek; kiknek mi Déákok tizen ketten szolgáltunk.

A Több Déákok ugyanakkor a' Kollégyomba vendégeltettek.

Más napra-is a' Collegiumba invitáltattak reggeli nyoltz Orára mindenek az Orátzio hallására; voltak-is annyin hogy alig tértek: itt én valék az Orátor; 's beszéllék erröl a' kérdésröl: *Mi az oka, hogy a' kiket az Isten különösönn ki választ, mások felett szép ajándékokkal fel ékesit, nagy emberré tészen, azokat még-is életeknek leg szebb virágjába, mindeneknek szomoruságokra, e' világból ki szollittya?*

Ez el-mondatván, a' Déákoknak egy része az nap ismét meg vendégelteték; a' várbeli katonák, kik az koporso ki vitelekor prádét tettek vala; a' Rabok, a' Koldusok, egy szóval mindennek jol traktáltattak.

Mindenek úgy menvén az Isten igazgatása szerént végben a' mint e' Nagy Ember tisztelete kivánta, a' Libellusok a' Fö Mltsgoknak, Tks Vraknak, Papoknak az nap Dél utánn ki osztogattatának.

A Szomoru Özvegy, a' mint T. Esperest Vramnak nem tudom ki referálta eleinn nem volt igen roszszul; a' bánat bizony nagy volt; de most, mikor mindenek itt hagyák ugyan roszszul kezde lenni. Mindnyájan, az Özvegy, az Attya, Anya, Atyafiak, 's Déákok a' T. Esperest Vram tiszteletét nagy köszönettel 's háládatossággal vették.

Kérdeze T. Esperest Vram az én születésemröl. Nékem születésem nintsen; mert voltam egy szegény Tsizmadia Mester ember Szigethi Mihály Néhai édes Atyám fia, kitöl 7. esztendös koromba árvaságra hagyattam; az édes Anyámat az Isten meddig élteti nem tudom; M.Vásárhelyen születtem, ottis lakom a' Professorok soránn, a' Kollegyomhoz leg közelebb valo Joszágban.

Magamat ajánlom nagyobb esmerettségébe fávorába
T. Esperest Vramnak
M. Vásárhely, 1785. 1ma Febr.

alázatos szolgája
Szigethi Mihály m. k.

P. S. Templomba a' koporso mellett oldal felöl három három Déákok állottak Togában, és igy egyik predikatzio alatt haton.

254 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1785. február 4.

Könyvet küld vissza, Véleményt mond a román népi felkelésről, amelyről anyagot is gyűjt. Beszámol művei állapotáról és családi dolgairól. Ír arról is, hogy az Erdővidéki kerületben nagy a felháborodás a Cserei testvérek magatartása miatt.

Méltóságos R. Sz. B. Gróf Consiliarius Úr, Nagy Kegyelmességű Pátronus Uram!

A' *Simigianus Históriá*ját, mellyet a' Nsgd Gratiája nékem ily hoszszas időre által engedni méltóztatott vólt, mostan jól bé-takargatva küldöm haza, igen alázatos és hálaadó köszönettel! Tábláját papirossal bé-vontam vólt, mig vélle éltem, leveleit is eléggé kíméllettem: de ilyen nagy Kötemény tsak az hozásban és vívésben is el nem kerülheti a' váslódást. Ezen Nagyságod exemplárjában igen sok helyen vólt, egy, két, három és több betübéli hiba, mellyet az enyimből könnyen igazítottam; de ellenben, ebből az enyimet valami öt vagy hat helyeken, annyi számu ki-maradott rendekkel pótoltam: vajha még jobb exemplárt találnék az öszve-vetésre; mert mindenikben sok még az hiba. Még két könyvet birok most a' Nsgd Könyv-Házából; mellyeket ezután haza adok.

Vettem vólt melegiben, a' Ngd Kglmes, de méltó siránkozással teljes Levelét, November elein tisztelettel; melly is nagy árvizeket árasztott az én, és más Olvasók szemeinkből; a' Tatárokat hallatlan kegyetlenségekkel felyűl haladott Vad Oláh Parasztság' pusztitása miatt. Én egyebet nem tehetek, hanem ezt az hallatlan Támadást és Pusztitást le-írtam, mindenfelől meg-szerzett hiteles Relatiókból, hogy Posonban, az hova már Irásomat várják, ki is nyomtassák: de még oda fel nem küldhetem, mig a' Commissionak (mellynek Operatioja sok félelmes gondolatokat gyújtott elmémben) Munkáiból is többetskét nem tanúlok, és a' míg Erdélyben is Ngtok ketten vagy hárman nem revidéálják. Mert jövendőre is óh mi kényes materia ez. Elől tettem le-irást az Oláhoknak Erdélybe-jövetelekről, Földes Uraik jószágaikra való telepedésekről, Udvart hamissan és restül való szolgálatjokról (ugy hogy 3. napi szolgálatjok egynél többet nem tészen), lopásokról, Mihály Vajda idejebéli 's máskori kegyetlenségeikről etc. melly dolgokat Erősségekkel támogatok. Meg-mútatom, hogy nem a'

Földes Urak keménysége ösztönözte őket támadásra – p. o. az Óltárok, Szentségek, Papok, Jobbágytalanok – nékiek nem vétettek, sem a' Császári Jövedelmek, mellyeket el-prédáltanak.

Ez a' sok lárma az én dolgaimat is igen hátráltatá. Ugyantsak, *de Comitiis Tran[ssilva]nicis,* Szebenben, és de *Unione Trium Tran[ssilva]n[iae] Nationum,* Bétsben (mert ezt talám valamely Erdélyi Szász Városban nehezen nyomtatnák ki) nyomtatandó Munkáimat már el-inditom a' Censurákra.

A' *Nova Tran[ssilva]niám* (melly az újj fel-osztás szerént lészen) készülete aránt Nsgdat bátorkodtam vólt busitani: de már méltóztassék Nsgd arról mintegy el-felejtkezni; minthogy Mlgs Tűri Secretarius Ur igérte szolgálatját; közlött is 4. Vármegyéket, mellyeket én is ki dolgoztam; és már a' többekért írtam. *NB.* A' *Vetus Tran[ssilva]nia* ugy nyomtatódik most lassanként Bétsben, a' mint Erdély' állapotja vólt tavalyig.

Octobernek 15-dikén írni méltoztatott, és Gratiával teljes Levelét Ngdnak, ez előtt 4-ed nappal vettem, Tit. Pap Josef Uram írásai között lett el-tévelyedése miatt: de nints e' miatt semmi fogyatkozás. Oh vajha, a' *Succincta Expositio praecipuarum Causarum mutationis Status Publici M[agni] P[rinci]patus Tran[ssilva]niae,* Nsgd pennája által születtetnék! Nem is nyulhat ehez olyan kéz, a' melly ma Erdélyben nagy székben nem úl; hanemha másoktól vészen világosságot, és készületet.

Ngdnak tűz miatt lett szenvedésemen való kegyes megilletődését, és kiváltképpen való Gratiáját, én alázatos szivel köszönöm; az Egek pedig jutalmaztassák meg! Josefem segitésének útját, Ngd kegyes parantsolatja szerént, ezután jelenteni bátorkodom.

Hálá légyen pedig a' Nagy Ur Istennek! hogy ily siralmas és veszedelmes időkben, az Istennek óltalma Nagyságod Mlgs Úri Házát és Jovait védelmezte! Tovább is ne szűnnyék meg a' Mennyei Erő ezt tselekedni!

Tractusunk Erdővidékén fel-fordulva van, a' két Tit. Cserei Curator Uraknak le-rajszolhatatlan szeretetlenségek miatt. Tit. Cserei Sám[uel] Ur a' Testvér Öttsét és Curator Társát nem szenvedheti, de Tractusunknak sem szolgál, sem szolgált, sem ereje nints hozzá; az Öttse Tks Cserei Jósef Substit[utus] V[ice] Ispán Ur szívesen szolgálna, igen capax is rea, és sokat tehetne kűlső Hivatalának auctoritássával is, de nem akar szollani a' Báttya miatt, ki is öregsége 's erőtelensége miatt Curatori Hivatalát resignálta vala a' Mlgs Fő Consistoriumnak, és ezen Öttsét tételé maga helyett. Ezt azért bátorkodám alázatoson jelenteni Ngdnak, hogy ha mikor efféle fogna elő-kerülni a' Mlgs Fő Consistoriumban, ne légyen előre való hír tétel nélkúl. Magamat Ngd Gratiájába tovább is alázatos bizodalommal hajtván, és hirtelen irt Levelemről Botsánatot kérvén, vagyok örökre

Mlgs R. Sz. B. Gr. Consil[iarius] Ur
Nagyságodnak

Közép-Ajtán 1785. 4. Febr.

alázatos cliense
Benkő Jósef. t. k.

255 Teleki Sámuel Benkő Józsefnak
Nagyszeben, 1785. február 22.

Megkapta a visszaküldött Simigianus-kötetet, köszöni az eszközölt javításokat.

256 Benkő József a Guberniumnak
Középajta, 1785. február 22.

A császárhoz intézett decemberi beadványával kapcsolatban a Gubernium felszólítására bizonyítékokat sorol fel botanikai tevékenységéről (művei, gyűjtőútjai, nevelőmunkája, botanikus kertje stb.), majd közli, hogy miképpen segíthet rajta a Gubernium.

Ad Gratiosum Excelsi Regii Gubernii De 11. Januarii Anni 1785 sub Nr. 35 exaratum Decretum per Consultissimam Tabulam Incl[yti] Comitatus Háromszékiensis mihi transmissum de subsidio in Opus Botanicum Transsilvanicum, ab Augustissimo Imperatore nuper orato sequentem Eidem Excelso Gubernio *Declarationem perquam humillime submittit infrascriptus.*

Ex quo Augustissima quondam Magna Princeps Maria Theresia, Patriae nostrae Mater Providentissima, Naturae hac in Provincia Producta sparsis Anno 1774. Gratiosis Gubernialis Decreti exemplis indaganda, et notificanda clementer jusserat, ac post modum, tam Sacratissimae suae Majestati, quam Excelso Regio Gubernio, meus in re Botanica conatus exstiterat probatus, uti patet e Gratiosis Decretis Gubernialibus Anno 1775 Die 12 Januarii, sub Nro. 9942 item Die 1a Sept. sub Nro. 5515 ac Anno 1776 Die 5ta Mart. sub Nro. 831. nec non Die 14ta Octobr. sub Nro. 4994 emanatis dedi operam, in hunc Diem haud lassatam, ut susceptis proprio meo inpendio, itineribus botanicis, Plantas in Tran[ssilva]nia provenientes, inquirerem, et ad publicam notitiam proferrem. Fatigiorum meorum et itinerum Botanicorum testes sunt.

1. Non exigua pars Illustrium Patriae hujus, Magnatum, Nobilium et Parochorum, quos in itineribus salutavi.

2. Quaedam Epistolae meae Botanicae, Ephemeridibus Hungaricis Posoniensibus *Magyar Hírmondó* dictis, Anno 1780 sub Numeris 95 et 96 insertae.

3. *Nomenclatura Botanica,* Nomina Plantarum Latina, Hungarica, Germanica, et Gallica, juxta methodum Linnei exhibens; in qua plura vocamina Hungarica Vegetabilium, ante me libris nunquam comprehensa ex usu Incolarum, patefeci; edidit hoc opus Illustr. ac Reverendissimus Dominus Abbas, Regius Consiliarius etc. *Joannes Molnár* in suae eruditae Collectionis *Magyar Könyv-Ház* nuncupatae, Tomo 1o Posonii 1783.

4. *Nomina Vegetabilium* Tomo 2o ejusdem Magyar Könyv Ház ibidem eodem impressa; quo in opusculo praeter nomina Plantarum Latina et Hungarica, etiam Valachica nunquam ante hac vulgata, multo labore ac laboriosa investigatione, a me collecta, omnium primus Orbi erudito publicavi. Nec immerito, quum Gens Valachica plurimas herbas in officinis Pharmaceuticis nondum receptas in usus medicinales trahere consveverit.

5. Opusculum *Téli Bokréta* inscriptum et Anno 1781 Cibinii 4ta forma editum, in quo Natura Regni Vegetabilis et initia Philosophiae Botanica lingua Hungarica panduntur.

6. Optimae Spei Adolescentes, quos Rudimentis Rei Herbariae, gratis initiavi, e quibus nominare placet *Samuelem Andrád* et *Paulum Egerpataki* in Universitate *Viennensi, Michaëlem Incze* in Pestiensi Medicinae praecipua laude operam navantes.

7. Hortulus Botanicus, quem in hujate Fundo Parochiali erexi, et Sexcentis circiter Plantis, eo fine effectum optatum sortito instruxi, ut discere cupientibus et adventantibus pro sanitate herbas cumprimis medicates redderem notas; et morbo gravatis opem simplicibus, ex adparatu herbarum, medicamentis ferrem, prouti etiam tuli perquam plurimis, nulla unquam accepta mercede: id quod

omnis, late vicinia confitetur, doletque fatali nuper incendio, hortum hunc magna sui parte destructum esse, quem tamen in Dies restaurandum suscepi.

8vo Plantae pro vivis Herbariis collectae, et partim in Libros relatae, quibus similiter dolendum, licet *damnum* intulit, memoratum incendium, possideo tamen specimina, haud contemnenda, cumque deinceps colligendis complenda, ac in aliorum usus porro quoque convertenda.

9no Schedae et Notationes quas manu mea feci ex itineribus et observationibus botanicis. Ex his jam praeparamentis adnitor concinnare:

1o *Transilvanicam Floram,* hoc est, stilo botanico Librum Herbarium, methodo Linnaeana, cum Scopoliana temperata, qui complectatur vegetabilia in Transsilvania habitantia, cum eorum descriptionibus, locis natalibus *praecipuisque* usibus *medicinalibus* ac oeconomicis et qui tam extraneis Eruditis voluptati, quam Patriae hujus Civibus desideratae utilitati deserviat.

At quoniam Liber tali modo componendus ob *leniter* tractatam, hucusque in Transsilvania Scientiam Botanicam, haud rite, a patriotis intelligi queat, nisi prius Artis hujus terminos, et plantarum partes distincte explicatas, habuerint: ideo conor Florae praemittere:

2o *Philosophiae Botanicae Compendium,* id est Terminologiam Botanicam, Latinam, Germanicam et Hungaricam, nec non terminorum descriptionem, ac exempla cum necessariis figuris; imitaturus Christiani Friderici Reuss *Compendium Botanices Ulmae* anno 1774. editum, terminologiam vero Hungaricam noviter additurus. Ita scilicet utrumque opus ad votum et pro materiae dignitate absoluturus; si benignum Magni Principis Nostri Subsidium vires meas clementissime auxerit.

Quibus sic constitutis in planum evadit, sequenti duplici modo mihi per vices subveniri posse.

Primo. Si certa pecunia subsidiaria suppeditabitur, qua adjutus, apud domum meam mansurus, et scripturus, tam commemoratum, *Philosophiae Botanicae Compendium* quantocyus hoc Anno edam, quam dictae *Florae* Praeparamenta, in justum ordinem ita redigam, ut si completam talem Floram, qualem mente concepi, et quem futuris meis itineribus adhuc ditare constitui, mors inopinata praeveniret: tamen scriptum meum si non *Florae,* saltem *Speciminis Florae Transsilvanicae* titulo in lucem emitti mereatur. Ne autem Caesereum Subsidium per me eludi possit, angariatim, vel menstruatim illud suppeditari posset, penes Testimonium Dicasterii, cui operationes meas, earumque quantitatem de tempore, in tempus demonstrare obliger.

Secundo. Quia restant adhuc quaedam Loca, praesertim Alpestria, et a me remotiora, quae vel nondum vel simplici tantum vice peragravi; multum vero interefit, ut ex eorum peragratione Flora et ditior, et Caesareis Suppetiis dignior in lucem prodeat: propterea subsidium in certo diurno, ad perficienda, cum adjungendo viae ductore itinera, si elargietur iis sub conditionibus, ut singulorum itineris dierum et locorom profectuumque exactam rationem reddere, nec non ex omnibus repertis, et reperiundis Plantis *Specimina* in Librum, vulgo *Vivum Herbarium* dictum, cum adnotatione nominum, et natalis *Loci* colligere, et Augustissimo Imperatori, in testimonium diligentiae submittere adstringer.

Oro igitur mente devota Excellentissimum Dominum L[iberum] Baronem Gubernatorem Regium, atque Excelsum Regium Gubernium, ut hanc praefatam, ac me subveniendi Modalitatem, pro felici precum mearum Augustissimo

Imperatori humillime submissarum eventu, penes gratiosam suam informationem, suae Majestati Sacratissimae porrigere dignentur benignissime. Dabam Közép-Ajtae, die 22. Febr. 1785.

Josephus Benkő m. p.
Minister Helveticae Confessioni addictorum
Közép-Ajtensis.

257 Benkő József Háromszék vármegyének
Középajta, 1785. február 23.

Beküldi a vármegyéhez az előző napon fogalmazott nyilatkozatot.

Illustrissime Domine Supreme Comes, Spectabiles item Domini Officiales Comitatus Háromszék, Domini mihi Gratiosissimi!

Declarationem de orato ad terminandum Opus meum Botanicum Subsidio Caesareo, ab Inclyta Tabula mihi sub dato 31. Januarii a. c. gratiose injunctam Eidem humillime submitto Excelso Regio Gubernio formaliter porrigendam, gratiis et favoribus obnixe commendatus,
Illustrissimi D. Supremi Comitis
Spestabilium Dominorum Officialium

humillimus Servus
Közép-Ajtae 1785. Josephus Benkő m. p.
23. Febr. Parochus Közép-Ajtensis.

258 Rát Mátyás Benkő Józsefnak
Pozsony, 1785. február[?]

Rövid levél kíséretében megküldi saját, Róth Tamásné fölött mondott halotti beszédét és Klanicza Márton egyháztörténeti művét.

259 Benkő József Szathmári Pap Mihálynak
Középajta, 1785. február [?]

A címzett 1785. január 31-i levelére válaszolva botanikai kérdésekről, valamint Szathmári Pap pályamű írása iránti szándékáról ír.

260 Szathmári Pap Mihály Benkő Józsefnak
Kolozsvár, 1785. március 14.

Meggyfa oltóágakat és kövületeket küld; panaszkodik családi és tudományos gondjai miatt. Kéri a címzettet, hogy értekezéséről ne írjon a Magyar Hírmondó-ba. Érdeklődik Benkő munkásságáról. Véleményét kéri egy régebbi dolgozata kinyomtatásának lehetőségeiről.

Tiszteletes Esperest Uram, különös Kedvességű Nagy Jó Uram, 's Fautorom.

A' mint szives ohajtással vártam-is, ugy vettem-is hozzám eresztett Kedves Levelét Tiszteletes Esperest Uramnak mélto kedvességgel, és tisztelettel, az ide gyülekezett Sokadalmasoktol. És leg-elsöben-is a' Tiszt. Uram tetzéseit a' tsokros Megy-fa ágok, és a' *Myrtus* tsemeték iránt (noha még-itt a' föld fagyos) fö kötelességemnek tartám telyesiteni. Által-is adtam azokat a' Dominus Kósának nem azért, mintha sajnállottam volna magam a' bétsinálásokat, hanem inkább azért, hogy ugy gondolkoztam, hogy Tiszteletes Uram, valami jobb bé-tsinálások-

nak modját parantsolt nékie. Ugyan-tsak magam-is némelyekben oktattam. – Küldök egy darabotska KövárVidéki *Chalcedont*-is Tiszteletes Uramnak, ha még az nem vólna, ugy egy darab Olah Sz. Györgyi Savanyu Vizröl magamtol hozattatott petrificalt Fa darabotskát-is, és valami petrificált tsigátskákat. Ezután többel szolgalhatok talám, de most meg-vallom annyi alkalmatlanságokkal vagyok környül vétetetve, nem annyira a' magam tulajdon egességtelenségem miatt (mert Isten Jovoltából most a' felöl kevesebb panaszom lehet) mint egyetlen egy kis Fiatskámnak, már két esztendötöl fogva tartó bokájában való fitzamodása, és meg-nyomorodása miatt, hogy sokszor azt sem tudom mit lehessen reményleni, illyen véletlen meg-szomorittatásomban. – A' M.Vásárhelyröl küldendö kérdés ha ideje koránt kezemhez jöhetne, meg-vallom szeretném látni. Kivált ha elöre meg-tudhatnám azt-is, hogy mitsoda idöre kelletik a' Feleletnek el-készülni. – A' mi pediglen Kedves Tiszteletes Esperest Uram! az én tudva lévö szerentsétlen Dissertatiotskám történeteinek ki-irattatását illeti, a' ra nem tsak, hogy, a' mennyiben rajtam áll, én engedelmet telyességgel nem adhatok, hanem egyszer' smind barátságoson-is reménykedem Tiszteletes Uramnak, hogy azt éppen ne tselekedtesse Tiszteletes Uram. Avagy tsak most telyességgel ne. Bizony meg-vallom azt Tiszteletes Uramnak, éppen ezt javalotta vala, a' minapában Tiszt. Professor és Doctor Pataki Uram-is énnékem ígen atyafiságoson; de én Ö Kglmének-is azt mondám, hogy nem kelletik semmiképen. Leg-alább addig nem, mig bizonyoson meg-tudom, hogy az ezüst Numisma mellett adatott 40. aranyokkal, a' Gronovius és Graevius[1] Görög és Romai Antiquitásoknak Thesaurusokat, a' mellyekre már régen commissiot adtam, számomra meg-szerezték. Ezt ha meg-tudhatom bizonyoson, inkább fogadom, hogy Tiszt. Esperest Uramnak mindjárt meg-irom, és akkor osztán talám inkább lehet publicalni. Látom én Kedves Tiszteletes Uram! hogy a' Tiszteletes Uram Gondosságának szemességét nem kerülhette-el az én belsö indulatom-is. Esméri Tiszteletes Esperest Uram az én szemérmetességemet, és ezért únszol Tiszt. Uram hogy nagyobban kelletik az irigyeknek irigységeket contemnalnom, mint valojában azt tselekedni láttatom! Vajha Kedves Tiszteletes Esperest Uram ezt tselekedni láttatom! Vajha Kedves Tiszteletes Esperest Uram ezt tselekedhetném, semmi bajomat nem mondanám. De igen sokszori Lövöldözések azoknak már nagyobban meg-gyengitettek, mint sem azt tehetném. Tsak alig lehet hogy egy sorsomnyi ember azoktol, ártatlanul többet szenvedett volna mint én. Kivált miolta nem éppen szerentsétlenül esett Hazasodásom. Még nagy *Codrusom*-is vólt – – – *ut ilia Codro.*[2] Oh melly igen szeretném most Tiszteletes Esperest Uramnak magamat egészszen ki-panaszolni! De félbe szakasztom Reménylvén, hogy azt mászszor talám szemelyesen jobben tselekedhetem. – Hát a' *Magyar Szekrény*[3] dolga Tiszt. Esperest Uram! miben vagyon? El-hiszem eddig annak nem tsak egyik Fija tölt meg, még-is én éppen semmit sem érthetek felölle. Bizony a' Transilvaniat-is sokan sziv szakadva várják. Majd annyira meg-változik, hogy talám a' hátra lévö Reszei az elsövel egybe sem egyeztethetnek. – Egy dolgomat kivánom még Tiszt. Esp. Urammal közleni. Én még Leydában laktomban dolgoztam vólt egy hoszszabbatska Dissertatiot, illyen titulussal: *Silentium Divinitatis S[anctis]S[imae] Interpres.* Mellyben Divinitatem S[anctis] S[im]am ex Silento plurimarum S[anctis] S[im]ae rerum demonstro. Ezt, az akkori Regens Schultens Jakab, a' ki nékem különös Jó Uram, söt bizony Barátom vólt; (mert egy nap 3. esztendök alatt alig tölt el, hogy vagy ö nállam, vagy én nálla ne lettem volna) szüntelen igérte, hogy ki-nyomtattatja, de mivel in rebus agendis restes vólt, el-huzta, 's halasztotta. Mikor el-jöttem, kérte, hogy

hagynám ott, 's ki-nyomtattatná; de én el-hoztam, félvén hogy el-hányodik nálla. Akkor ö ugyan tsak sajnálván, hogy miatta maradt-el Dissertatiom ki-nyomtatása, önként a' Testimoniumomb[an], melly most-is itten vagyon, ezt irja: *Excellentium suorum in Studiis Profectuum Specimen per quam luculentum publice repraesentasset, nisi ego ipsemet, variis obrutus megotiis exeunte anno Academico prohibitus fuissem, quo minus Disserta[ti]onem lautam sane ac luce dignissimam, de argumento, quod de Divina Scripturarum origine, a prudenti plurimarumque rerum, Silentio ducitur, exacte recognoscerem, typisque describendam traderem* etc. Már Kedves Tiszteletes Esperest Uram! meg-vallom, e' felöl, olyan formalag gondolkodtam, hogy ha a'Harlemi Societásnak dedicálnám, minthogy e-is a' Naturalisták ellen vagyon, talám ki-nyomtatnák. De a' Tiszt. Uram opinioját-is kívánom ez iránt érteni. Ugyan Leydá[ban] irtam vólt még két Epistolica Dissertatiot, egyet de *Loquela*, arg[umen]to pro existentia Dei: mást ugyan tsak de Silentio Rationis. Ezeket még egy kevéssé szeretném pallérozni. – Még egyet kértem vólt Tiszt. Uramtol, hogy ne salynállaná meg-irni Tiszt. Esp. Uram, hogy Bétsböl, miképpen nyerhetné meg az ember mindenkor a' Praemiumra ki-tétetödött Materiákat? Továbbá Jó Istenem oltalmáb[a] ajánlván Tiszt. Uram egész Virágzó Tiszt. Házát, vagyok

Tiszteletes Esperest Nagy Jó Uramnak

Kolosvár 14. Martii 1785.

igaz hiv szólgája
Szathmári Pap Mihály m. t. k.

Numismák iránt most is kérem, ugy régi Magyar Könyvekert Tiszt. Uramat.

261 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1785. április 27.

Sajnálkozik, hogy a címzett Nagyváradra kerül, de örvend is, és egyben gratulál; további pártfogását kéri maga és fia számára. Bocsánatot kér, mert két könyvet nem küldött el.

Méltóságos R. Sz. B. Gróf és Regius Administrator Ur, Nagy Kegyelmességü Patronus Uram!

Nagy-Váradra menetelét[1] Excellentziádnak ezen a' félen való földön sajnálva is, örömmel is értettük; teljes örömmel tudósittattunk Excd Bétsi különös Audientiájáról is. Hazánknak Excellentziád elmenetelével való kárvallását az Isteni Hatalom tsudálatoson pótolja-ki! Az Erdélyi Egyházi Rendbéliek közzül én vallok legtöbb kárt, ugy tetszik, Excellentziád kimenetelében: de ott is olyan Napom lészen Excád, a' Kinek világossága és sugarai kegyesen onnan is reám tündökölnek. A' Nagy Isten, napoknak hoszszaságával, tartós egésséggel, és minden jó környúl-állásokkal úgy megáldja Excellentziádat, hogy nagy méltóságu Hivatalait örömmel folytathassa, 's azok a' Tartományok, a' Nemzetet és Vallást – nézó minden dolgokban Excád kegyelmes szárnyai alatt örvendezhessenek! Nagy Méltóságu egész Grófi Házát virágoztassa 's állandóképpen meg-erősitse!

Kegyelmes Uram! Félve könyörgök Excellentziádnak, méltóztassék nékem megbotsátani, hogy a' két Könyvet ki nem küldém. Irtam Bétsbe, irtam *Schwarz* Superintendens Urnak Rintelbe – de sohol ezeket a' ritka szép Dissertatiokat, melyek az Excád Cellectioi között vagynak, meg nem szerezhettem: azért a' Schwarz Munkáit már színte mind le-irom; de tsak ugyan el nem végezhetem. Rajta vagyok nyugodalom nélkül, hogy el-végezzem, és vagy Sáromberkén, vagy Kolosváratt, utól érjem Excellentziád ki-menő utját véllek; ha nem érném, bizony Váradig küldöm. Könyörgök buzgóságoson Excádnak, méltóztassék

megszánni nyughatatlanságomat, és ki ne vetni Kegyeméből ezen dologért. Bizonnyal ki-küldöm: és valyon ezekért el veszteném é én Excád Grátiáit. Ugy is még vagy két darab Irás van nálam, Excád számára ki-küldendő: tsak collatio hijával vagyon mindenik.

Szegény Fijam tanúlásának felsegitésére való Kegyelmét Excellentziádnak az Isteni Hatalom fizesse-meg: a' ki-szolgáltatásnak útja leg-jobban eshetik, ha Tiszteletes Professor Basa Uram kezébe adatik.[2]

Én tovább is magamat, tehetetlen Igyekezetemet, és házamat, Excellentziád Kegyelmébe ajánlván, vagyok örökös és megfizethetetlen adóssággal Excellentziádnak

Közép-Ajtán 27. Apr. 1785. alázatos cliense, méltatlan szolgája Benkő Jósef. t. k.

262 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1785. április [?]

Közli, hogy Fogarasi Pap József helyébe Csernátoni Vajda Sámuelt nevezték ki a bölcselet professzorává. Jelenti, hogy megjelent nyomtatásban a falusi iskolák számára készített tanterv.

Maros-Vásárhelyre, néhai Tiszteletes *Fogarasi* Ur helyébe, vitetett a' Böltselkedésnek (Világi Tudományban) és Tudákosságnak Tanitójává Székely-Udvarhelyről, Tiszteletes Professor *Tsernátoni Wajda Sámuel* Ur igen jeles és böv Tudományú Ifju Ember.

Ezeken az Heteken hirdettetett és osztattatott-ki Erdélynek Tartománnyaiban, még a' múltt Esztendö végén Szebenbenn az Hochmáister Mühellyébenn ki-nyomtatott ilyen fel-nevezetü Munka: KÖZÖNSÉGES REND-TARTÁS, *mely a' Falusi Iskolák számára a' Felséges Királyi parantsolatokból egybe szedetett.* Jött ki negyed rétüleg, és 20 Tzikkélyekböl 's azokat követö Táblákból áll, tizenedgy leveleken. Ez a' Falusi Oskola-Mestereket és Tanitvánnyokat illeti – mit tanitsanak, és a' Gyermekek mit tanuljanak 13 esztendős korokig. Intéztetett ugyan most a' R. Katolikusokhoz; de vélhetni, hogy a' több Vallásuakhoz-is eljút. Minden Oskolákhoz Vigyazokul rendeltettek, nem tsak az helybéli T. Papok, hanem edgy edgy Világi Ember-is.

263 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1785. április [?]

Március közepén és végén hatalmas hóesések voltak a Székelyföldön, fehér volt a húsvét; félő, hogy tönkremegy az őszi vetés.

Jól szokta vólt a' Török ejteni, midőn valakit beszédével áldani akart, és irni is régen egyik Erdélyi Fejedelemnek, ezt a' minden jó kivánságot kifejezö Mondást: *A' te Teled légyen Tél: a' Te Nyárad légyen Nyár;* mert midön (hogy tsak ezt illessem) *a' Tél magát Tél-képpen nem viseli,* a' Tavaszon pótolja ki a' maga kedvetlen keménységét, a' mint sok Esztendönként való példákból tanuljuk. Szomorúan bizonyitja ezt, im ez a' mostan minden napi hideglelésben sinlödö Tavasz, melytöl egész Erdély, nem tsak e' mi Székely Földünk, méltán meg-rettent. Ugyan is, e' folyó Böjt-más' Havának 14dikén szüntelenül hullván a' fergeteges hó, 's a' reája következett éjtszakán még sokkal bövebben meg-tetézödvén, oly vastagon béfedte a' földet, hogy az útazók nagy kételenségböl is alig

tudtak egyik helyből a' másikba töretni. De ezzel sem fútta-ki haragját a' levegö-ég, hanem 21diken ismét az hóra sok havat hintett. A' következett napokon is többnyire (Székellyesen mondva) pilinkélt, az az, gyengén havazott, mind mostanig. Mely miatt, a' fejér öltözetben járó Husvét oly sanyaritó hideggel köszöntött minket, melynél keményebbet akármely Karátsontól sem várhatunk. Semmit sem-is akar mozdulni a' vastagon fekvö hó: hanem ijeszti felettébb a' szántó-vetö embereket, hogy ha hirtelen jó meleg lészen, és a' földnek melege feljövénd, el-veszti (le fözi) az öszi szép Vetéseket. Eszünkbe júthat most a' régieknek az havatlan Télröl való im e' mondások: *a' Farkas nem észi-meg a' Telet.* És a szántó-vetőké: *Mártiusban romol a' Vetés, ha tsak 'Sákban vonnyák-is el rajta az Havat.*

264 Drasenovich György Benkő Józsefnak
[H. n.] 1785. január [12. után]

Egy korábbi leveléből kimaradt adatok a Horea vezette román parasztfelkelésről; a kapitány javaslatai arról, hogy a mozgalom többé meg ne ismétlődhessék.

265 Révai Miklós Benkő Józsefnak
Győr, 1785. július 11.

Beszámol sérelmeiről, terveiről. Előfizetők gyűjtésére ösztönzi Benkőt, akinek a munkásságáról lelkesen ír, úgyszintén azokról, akik Benkő tisztelői. Véleményét kéri helyesírási kérdésekben, adatokat kér a rovásírásól.

NAGY ÉRDEMÜ, SZÉLES TUDOMÁNYÚ, TISZTELETES BENKŐ JÓZSEF ÚRNAK TETÉZETT MÉRTÉKKEL KÍVÁN SZÁMTALAN JÓKAT RÉVAI MIKLÓS.

Más fél esztendeje már, hogy leveledet vettem, Bécsbenn, leg nagyobb keservembenn, állapotomnak fel forgattatása közbenn. A' mikor olvastam, 's valahányszor az utánn Jó Barátimmal is közlöttem: mind anynyiszor mind azon zokogás félbe félbe tördöste szavamat, öreg cseppekkel omlottak meg áradott könyveim, szakadott érzékeny szívem: hogy az a' szép igyekezet, melylynek te, olyly öröm érzéssel, magadat olyly forrón kiöntve, telylyes szívedből örvendeztél, még virágzása előtt kezdett el nyomatni, mind azokkal a' gyönyörű szándékokkal egyetemben, melylyek a' jövő időt már is olyly mosolygó színbenn mutatták, hogy vídúlt, és újúlt minden Jobb Hazafi reá néztébenn.

Az a' szörnyű kár, melylyet a' Haza akkor vallott, epesztő buslakodásba olyly mélyen el merített, úgy el zsibbasztott, hogy meg is szűntem már érzeni. Időt kívánt, míg csak valamenynyire is fel éledhettem. Ne csodáld tehát, hogy el késtem válaszommal.

Úgy hiszem, szóllott már véled Gyarmati Sámuel. Ő alkalmasint tudta állapotomat, és, a' melyly szeretettel viseltetik hozzám, már el is beszéllhette dolgomat. Mind azon által nem csak meg beszéllve, hanem meg írva is, fen maradjon ez a' történet.

Te tehát csak elő készűletimből is által látván azt, a' mit az olyly igyekezet utánn reméllhetünk, melylyel forrón buzogtam, emelkedvén emelkedtél, 's örömmel szemlélted, és kegyes ohajtásokkal kívántad még az égből is segélytetni új hivatalamat? Mind ugy cselekedett, valaki csak szerette Hazáját. Kegyes is vólt erre mind az Ég, mind az Udvar. Hanem mért vagyon az emberi szabad akaratnak még is anynyi ereje, hogy, gonosz szándékjábann meg átalkodván,

sokszor el keveri még azt is, a' mit mind az Ég, mind földön a' Jobbak óva, és áldva ápolgatnak?

A' míg csak fen marad a' Magyar Név, Halhatatlan lészen Rát Mátyás az ő dicső fáradságáért, melylyet a' Hazának számtalan hasznára kezdett, folytatott is három álló esztendeig, nagy szorgalommal ugyan, de nagyobb küszködéssel. A' Hál'adatlanság, az Irígység, a' Fösvénység, a' Hitért, 's Illendőségért helytelenül való Buzgódás, jobb jutalmat érdemlő hivataljának mind kezdetébenn, mind folytatásábann, sokat háborgatta, sokat keserítette.

Mikor hivataljától meg válni szándékozott; jól tudván maga tapasztalásiból, mi erősen lángodozó Hazaszeretés kell ide erre a' helyre, hogy a' háborgó szelek el ne fojtsák lángját, és élesztő erejét; olyly igazán Hazája' hasznáért buzgódó bátor Lelket kívánt maga' helyébe, a' ki ezekkel meg víhasson. Én láttattam néki már akkor is olyly bátornak: engem' ajánlott a' Nyomtatósnak. De emezt a' Fösvénység máshová ragadta. Gyarlóbb írót gyalázatos kicsiny béren fogadott, hogy a' nyereségből csak maga hízzék. Hanem roszúl találta el: mert a' Váltók igen alább szállottak. Kárával tudta meg, hogy az Iró szerzi valóbb érdemét a' Hírmondónak, nem pedig az ő szurkos mázolása. Azért engem' kívánt már ő is, jobb kötelezésekkel, mint Rát vólt véle.

Én kaptam a' jó alkalmatosságon, hogy itt öntsem ki bővebben a' Hazának, a' mivel már régtől meg teltem, a' Haza Javát óhajtva, és Anyai Nyelvünk gyarapodására szaggatva. Én az Újság írást, melylynek még sokaknál igen alá valón vagyon le festetve az képe, magasabb, és érdemesebb polcra akartam fel emelni; anynyival is inkább, hogy a' Fösvény Nyomtatósok viszsza élnek azzal az alkalmatossággal kárunkra, melylyel az igaz meg világosodásnak, és Nyelvünk gyarapodásának eszközeit a' Közönségnek ki mondhatatlan nagy hasznára egész Ország szerte, mennél könynyebben, és mennél többekkel közöltethetnők, ha Haza szerető Lélek ülne a' Kormányán.

Régtől összse szóllottam már több Haza szerető Jámborokkal egy Magyar Nyelv mívelő Társaságnak Fel állíttatásáról. Csak mindég ott akadtunk fen, hogy jövedelmünk nem vólt.

Én látván, hogy a' Hírmondó állapotja igen rosz fordúlóbann vagyon: holott egy részről a' gyávább írás, más részről még is a' képtelen fizetés kérés, az utánn a' Postákan lévő rendetlenségek is a' meg korcsosúlásra igen hajtották: azt akartam leg inkább fen tartani, és a Társaságnak fő Jövedelméül tettem.

Fel tettem sokkal többel kedveskedni minden Posta napon, leg szebb rendelés tétellel, kivált a' Posta Tisztekkel barátságosabban meg egyezvén, és még is olyly kicsiny áron, hogy még a' szegényebbek is igen örömest váltották[!] vólna. Harmad magammal írtam vólna. Mert olyly hamar dolognak meg íratására egy ember nem elégséges, kivált, ha helyesen akarja az ember a' Közönséget szolgálni. Ország szerte a' Levelező társak is segítették vólna, kiknek is ugyan azért bizonyos részök jutott vólna a' nyereségből, hogy anynyival is buzgóbbak lettek vólna a' levelezés dolgábann. Ilylyent én harmincat rendeltem. Anynyian összse dolgozván, olyly munkával kedveskedhettünk vólna a' Hazának, hogy e' leg bővebb Jövedelme lett vólna a' Társaságnak.

Mint hogy szabad most Könyv nyomtató Sajtót is tartani mindennek, a' ki akarja: a' Társaságnak is vólt vólna Könyv nyomtató Sajtója. És ebből lett vólna a' második Jövedelme. E' mi bőven fizet, nyilvánságos példája, hogy a' Nyomtatósok olyly hamar olyly roppant házakat állíthatnak. Pedig a' kezdete igen kicsinyen lehet. A' Társaság anynyival is jobban fel kaphatott vólna, hogy sokkal ócsóbban árúlta vólna Könyveit. Csak Magyar Könyveket nyomtatott vólna. A'

Magyar Íróknak itt fő képen akartam kedvezni, hogy némű némű jutalmok is légyen hathatósb ösztönül az Írogatásra. Mert azon kívül, hogy ingyen nyomtatódtak vólna írásaik, a' nyereségből is bizonyos részt vettek vólna.

Nagyjaink közül egynéhányan értvén ezen szándékomat, önként adakozásokra eredtek. Ezeknek példájok még többeket is szerzett vólna. Ez a' Jövedelem a' harmadik lett vólna. Ezt én arra szántam főképen, hogy esztendőkön ként ki téttetett Kérdésekre vetekedő Meg fejtéseket készíttettek vólna Anyai Nyelvünkön Hazánknak Tudósai, és a' három első vette vólna a' ki téttetett jutalmat. Ki mondhatatlan lett vólna ezzel a' penna csatára fel lázzasztódott iparkodás.

Ezek vóltak fő intézeteim e' három fő Jutalommal egyéb mellesleg való rendeléseken kívül, melylyeket gyönyörű összse függéssel egybe írtam. A' ki csak látta, és pözsgött még benne valami kicsiny csepp magyar vér, mind örült a' Hazai Nyelvnek emez igazabb és hathatósabb fel emelkedésének. Csak a' Hazától el hasonlott gonosz Haza árúlóknak szúrta a' szemöket. Ezeknek olyly gonosz vólt a' szándékok, hogy szép igyekezetemnek el nyomatására mint egy összse szövetkezvén, a' Magyar Nyelvnek ez által fel újúlható viragzóbb állapotját egészen fel forgatták az Udvarnál. Annál az Udvarnál, melyly, bátor ugyan Német, de még is olyly kegyes Nemzetünkhözz, hogy annak Nyelvét el törleni magától ugyan soha nem vólt szándéka: hanem őseiktől el fajúlt rosz mieink azok az alacsony hízelkedők, kik Nemzetünkről, 's Nyelvünkről, gonoszúl súgnak bé. Az én dolgom ebbenn eleven példa. Senki sem akarta ügyemet segíteni. Kéntelen vóltam magam a' Felséghezz fel menni. Ki tettem szóval is előtte, 's bé adtam írva is bőven, mit akarok a' Haza Javára, és Nemzetünk' Meg világosodására. A' Fejedelem nem tehetett többet annál, mint sem a' mit tett. Meg jelölve küldötte által a' Leveles Háznak Esedező Levelemet. Ezen múlt, de fő képen a' Királyi Helytartó Tanácson, vagy is annak Gonosz Fején, ama' sok Átok tárgyán, Haza árúló Nickin,[1] hogy a' Haza nem lehetett közelebb Nyelve' ki miveléséhezz. Mert ez a' gonosz ember olyly fordítást tett az egész dologbann, hogy engem', mint némű némű eszközét álomba indúlt Nyelvünk' fel serkentésének, más bé kevert vádolással meg támadván csak nem szám ki vetésbe igazított. Nem merte ez a' Derék Tanács megínt olylyan nyilván való hízelkedéssel el nyomni akarni ezt az igyekezetet, mint Rátnak jó szándékát el akarta vólt tiporni. Méltó ezt is fel jegyzeni, bátor ugyan méreg; és boszszankodás nélkúl lehetetlen meg tenni.

Halljad csak, az a' Magyar Helytartó Fő Tanács mit követett el a' Hír Mondónak bé jelentetésekor. Egészen ellene vólt, ellenkező Vélekedést adott fel iránta a' Felségnek, hogy ha meg engedtetik, úgy mond, ezzel a' Magyar Nyelvnek gyarapodása nagyobb nagyobb erőt vészen. A' Magyar Helytartó Fő Tanács, kit Nagyságos Eleink a' Magyar Hazának fen maradására oszlopúl, és első kő falúl kívánt, és rendelt, az a' Magyar Helytartó Fő Tanács lehetett rendelése' végétől olyly el hasonlott, hogy a' Magyar Nyelvnek gyarapodását maga merte vólna gátolni! De pírúlhatott érette: mért hogy eme' helytelen hízelkedését azonnal meg útálta maga a' Kegyes Fejedelem Aszszony: maga is ilyly éktelenségen meg boszszonkodván ezeket mondotta vala: *ha! das wäre arg, in Ungarn nicht einmahl die ungarische Zeitungen zu lassen zu wollen.* Ha a' Kegyes Király Aszszony jobban nem gondolkozott vólna szerette Magyariról, a' Magyar Helytartó Fő Tanács a' Magyar Hír Mondót még kezdetébenn el nyomta vólna.

Én bízván jámbor szándékomnak jó ûgyébenn, az utánn ezeket is tudván, annyira fel bátorodtam, hogy még annyi ellenkezéseken is keresztül akartam járni. A' kik jobban által láthatták a' dolog' ki menetelét, azonbann még is igen

tartóztattak, hogy olyly hevesen ne sürgetném a' dolgot. Nagy Marhák, a' kik ellenem vagynak. Jobb, hogy el hallgatván, várok inkább az időtől. Újonabb esedezéssel, vádolással, még másnak is bé vághatnám az útját.

Ezeknek engedelmeskedvén Győrré húztam magamat egy Jó Magyar Uraságnak Gyermekei mellé. Itt ki nyugodván, lestem untalan azt az időt, hogy valahogyan leg alább a' Magyar Költeményes Gyűjteménynek Közre bocsattatását kezdhetném. Erre is nem anynyira magamtól fakadtam, mint Jó Barátimnak szűntelen való unszolási által.

Bele kaptam tehát már. ' S ihol neked is mi terhet küldök a' nyakadra. Látod e! úgy vagyon ám az, a' ki Hazáját szereti, hogy arra elég a' teher, de kevés a' jutalom. Hanem a' jó, hogy mi a' Haza szeretéstől mint egy meg-részegedvén, nem is érzük a' teher sulylyát, sőt édesen érzük, és gyönyörködtető foglalatosságúl, vagy is inkább mulatságúl fogadjuk.

Örömest válalod tehát magadra, a' mire kérlek. Ihol hozzád is folyamodom: hogy Tekéntetbenn lévő Úri Személyednek közbe vetésével, és hathatósb ajánlásoddal igyekezetemet mennél többekkel meg esmértessed: és az előre való fizetést is Drága Neveddel alá íratott Menedék Levélnek oda adatásával bé szedni, 's mennél hamarább meg is küldeni ne terheltessél. Hál' adatossággal is tartozó adósod fogok ugyan lenni, de egyébként is akarom meg szolgálni fáradságodat.

Látod az ide bé köttetett Hírré adásból, mibe kaptam már. Csak már a' Haza kedvezzen, nem sajnálván azt a' kicsiny segedelmet, melylyért esedezem, majd többel is szolgálok. Tudom Szegény Hazánknak pénzetlen voltát: azért is szállottam olyly alkura: csak hogy ne veszejtsek, a' nyereséggel nem gondolok.

Jól esedezz az Istennek, hogy a' jövő Esztendőre a' szívek valamennyire meg változzanak, és ne akadályoztassák többre törekedő jámbor szándékunkat. Ráttal, és Szerencsi Nagygyal, mi azon vagyunk, hogy a' Társaságot csak ugyan megint fel állítani igyekezzünk, Társaság név nélkül is, hogy megint lármát ne tegyen. Fen maradásunkra kettős Jövedelemre akarunk szert tenni. Az egyike ez a' Hónapokon ként való nyomtatás: most a' Költeményeken kezdem, azoknak végökre menvén másokba is bele kapok. Meg maradok pedig még is szüntelen azon kicsiny fizetés kérés mellett. A' Jövő Esztendővel akarnánk olylyan valamit is kezdeni Rátnak neve alatt, milylyen az Újság, ilylyen Fen írás alatt, *Köz Haszonra való Levelezés*. Foglalatját képezheted, kivált, hogy tőlünk származik. Ennek egy darabja minden héten fog járni, bőven, szépen, és még is igen ótson, egész esztendőt által csak 6 forinton, és pedig Postán, 's Pecsét alatt. Társakat akarunk pedig mind a' két igyekezet, és dolog mellé; 's olylyan kötelezéssel, hogy a' tiszta nyereségnek harmadik része köztök fog mindég fel osztatni. Csak ugyan célunkat fogjuk érni.

Az alatt, hogy Bécsbenn vóltam, az üldözetet el mellőzni, ki rándúltam egykor is, másszor is, a' Terésiai Nevelő Házbann lévő Jó Barátimhozz. hol vigasztalást keresni, hol tanácsot kérni. Kettő vólt közúlök. kik Leveled' közletésére, már az előtt régóta szívekbenn támadott hajlandóságokat akkor is újra hozzád olyly hathatósan ki jelentették, hogy ezt néked örömedre mentől előbb meg írni gerjedeztem, hanem a' bánat ezt is enynyire el nyomta.

Élső Dénis Mihály, Néhai Jézsus' Társaságának Érdemes, és Nagy nevezetű Szerzetese, Császári Tanácsos. Akkor azon Nemes Nevelő Házbann a' Garelli' Könyv Tárának Gond viselője, 's a Könyv tartásnak, és a' Tudománybéli Történeteknek Tanítójok vólt. Kit a' Német Költeményességbenn Halhatatlanná tettek nyomos Munkái, az Oszszeán, és az Éjszaknak Nagyságával íratott egyéb

Énekei: a' miért is az egész Németség csodálja, és áldja. Nevezetes egyéb Írásiról is: a' Könyvtár tartásról: a' Garelli Könyvtárnak jelesebb dolgairól: a' Bécsi Könyv nyomtatósságnak Történetiről. Most a' Császári Nagy Könyvtárnak Gondviselője Kollár helyett. Míg a' Terésiai Nevelő Házbann vólt, az óta, hogy meg esmért Írásidból, soha egy Erdélyi Ifjú se tért viszsza Hazájába, a' kinek különösen nem ajánlott vólna. Meg taval meg hagyta, hogy köszöntselek nevével. Utóbbik Munkájábann több helyen is dícséretes emlékezetet tészen rólad. Fő képen azért szeret, és magasztal, hogy nem követsz hasonlást Írásidbann, egy aránt dícséred a' jót, vallás meg külömböztetése nélkül minden Íróbann, és szemérmes emberséggel egyenesen meg mondod, hol ismét az el tévedés.

Másika az a' Férfiú, kinek szép igyekezetéről már a Hírmondóbann is dícsérettel tettem bővebb emlékezetet, még taval: 1784, a' 26. Levélbenn. A' Neve Paintner Mihály. A' néhai Jézsus' Társaságának vólt ez is egy kicsiny ideig Szerzetese: melylynek hogy az utánn való dicsőségére nem lehetett, mint már akkor is igen ifjantan kezdett mindeneket öröm reménységgel meg tölteni, ezt annak a' Társaságnak szomorú el törletése szakasztotta félbe. Ennek fő foglalatossága a' Hazai Dolgokat 's Történeteket nyomosabban tudni. Eleget boszonkodik ő is Horányinak hamar porú, meg gondolatlan, lepke Íróságán. Sok fogyatkozásokat fel fedez benne, és sürgeti, hogy meg jobbítva gondosabban adja megint közre a' Jó Horányi Munkáját; vagy pedig szorgalmatosb Társakkal maga fog hozzá, kéntelen lévén hebe hurgyaságát meg bilylyegezve hagyni még a' jövő nyomnál is. Mert szörnyű dolog az, hogy mi keveréket tészen, kivált a' késő időkre nézve, az e' féle gondatlanság, milylyennel rakva Horányi majd minden írásibann. Fogadta Horányi, s' talám erre az intésre adta is már ki még taval Munkájának újonan való ki nyomtatásáról azt a Tudósítást, melylyet, a' mint reménylem, már te is láthattál.

Hanem Paintnerről szóllván, meg nem írhatom, mi nagyon beléd szeretett, mi nagy tisztelód, mi igen kívánkozik barátságodbann lenni. Én, ha ebbenn eszközúl lehetek, nagy dolgot követek el, melylynek a' Jó Haza méltán örvendezhet. Te mind azon rejtett kincs tár vagy: ő pedig fiatalabb erejéhezz képest a' régiségeket tanúlni, és fel fürkézni olyly mohón el indúlt: hogy, ha ti öszsze fogtok, társaságokból[!] ki mondhatatlan újúlást nyerhetnek a' Magyar Tudományos Történetek. Most kivált, hogy Préposti Méltóságra is emeltetett elég bő jövedelemmel, még anynyival is inkább fogja pályáját futhatni, mint hogy arra költsége is bővebben lehet.

A' milylyennek ábrázolnak gyönyörű Munkáid, azaz, emberséges, egyenes szívű, örömest közlő, a' köz jót szerető, egy tettébenn való derekas embernek, ez a' te igaz képezeted már anynyira is bátorította őtet, hogy magát meg nem tartóztathatván, míg erre engedelmet kérhessen, mindjárt értekezik is tőled, 's némelylyeket közöl is maga véled, melylyekről bizonyosabb tudománya vagyon.

Úgy ám, de meg teszed e azt, kivált, a' mit leg először is kért? Hanem ugyan meg kell tenned, ha én is már teszem azt, fogom is tenni, a' mire kértél leveledbenn. Ha hajlandó lészen hozzád szeretetem, úgy írod vala, egyenesen esmértessem meg magamat veled eredetemről, és állapotomról. Hasonlót kíván töled Paintner. Bővebb tudósítást akarna mind magad, mind Szajvert'[2] élete folyásáról: mint hogy egyiktökről se talál semmit is Horányibann. Fogadta ugyan Kornides, hogy ebbenn szolgál ő is, de még eddig általa sem érte vég célját. Leg jobb hozzád, a' kút főhözz folyamodni: mert, hiszem, kiki magát leg jobban esméri.

Még többekről is kívánkozik tőled érkezni[!]. Először is, ha vagyon e arról

valami bizonyos tanúságod, hogy Pannónius Jánus' Atyjának igaz neve Cesinge: az utánn, ha közre bocsátotta e már Szajvert a' Szász Írókat, 's végtére, ha jött e ki nálatok újolag valami Munka, melyly vagy a' Hazai, vagy a' Tudománybéli Történeteket illetné.

Már a' miket ó is közöl veled, ezek némelyly bizonyosabb tudósítások, melylyek munkáidat illetik. Azokat Deákul maga fel is tette, és úgy közlöm veled.

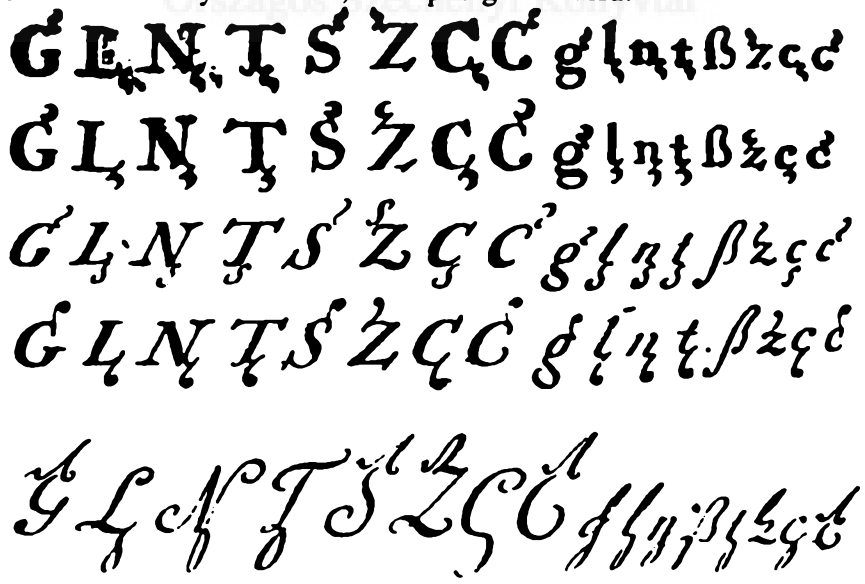
Ad paginam 25 Tomo I. Milkoviae notatur Professorem illum, Authorem Utopiae Sapientis fuisse Magistrum *Adamum Nyíró,* Jaurini anno 1782 defunctum. Qui anno 1748 Claudiopoli Rhetoricam docuit, *Patris Répszeli* nomen esse *Ladislai,* qui Budae 24 April. 1763 mortuus est. Dacica Siculia, Authorem habet Paulum Szilácsek, Claudiopoli 1735 Rhetoricae Magistrum. Qui in dissolutione Societatis, postquam aliquot domicilia Provinciae rexisset, Neosolii vivebat. Metempsychosis, siue Fabulosa Transmigratio Animae Fl. Pulcheriae, Orientis Imperatricis in Augustissimam Occidentis Imperatricem Mariam Theresiam, potentissimam Regni Hungariae Reginam Claudiopoli 1749 in formato octauo prodiit Auctore Magistro Moyse Léstyán. Huius Vngarica Vita Sancti Francisci Xauerii tantum, Cassoviae anno 1757 (contra ac apud Benkő Trans. Tom. II pagina 456, annus 1740, et Sancti Ignatii vita coniunctis exponitur) prodiit, quo 1757 anno auctor Ungvarini ad Concionem Vngaricam Festis Diebus dixit.

Hát már magunk is egymással értekezhetünk e valamiről. Nékem anynyira vólna kedvem, hogy ez a' kicsiny sietős idő meg sem engedi. A' mik szükségesebbek vóltak, előre bocsátottam. A' mit kívántál tőlem eredetemről, 's állapotomról, arról másszor írok. Most csak ezekről.

Mit mindasz betűimről? Nem vólna e jó, a' mit már Rát Mátyás elég régtől egyszer jelentett, 1781, Hírmondójának 19 Levelébenn, a' 147 oldalon, azt az egybe szerkeztetés valahogyan el kezdeni? Így minden hangozatra tulajdon betűink vólnának. Bé tekintettél, 's igen is járatos vagy a' Régiségekbenn: ott láttál már ilylyeneket:

gy, ly, ny, ty, sz, zs, ts, tz

Nálunk mind egy betűt jelent, igaz az, úgy e? én ezeket elég szép formákbann gondoltam ki mind nyomtatásra, mind pedig kéz írásra.

Ezeknek a betűknek bé vételekkel félbe szakadna azonnal sok Ortographiai per. Én írok ezekről különösen abbann a' Vetélkedésbenn, melylyet szerzettem a' Magyar Írásnak külömb külömb féle Viszontagságiról. Boldogítanál, ha valami bizonyosabb tudósításokat adnál a' Székely Betűkről, mint sem Bél Mátyás adott. Igazak e azok a' Fen írások Székelységbenn, kivált az, melylyről Desericius is szóll. Azt mondják, hogy Kornides már kulcsát találta. Én véle erről még nem szóllhattam. Ha mit tudsz róla, és kivált ha egészen meg küldhetnéd, tedd meg kérlek, igen fogod Munkámat gazdagítani. Hat mit tartasz arról a' régi Énekesről, melylynek Darabját be is iktattam Hírré adásomba? Igaz! vagyon e még régiebb valami írásod annál, melylyet Sajnovits ki írt a Pozsoni Mise Mondóból?[3] Bezzeg jobb magyarázást találtam én annak. Meg telsz örömmel, ha olvasod.

Hanem, Kincsem Édes Barátom! már valójábann ki fogyok az időből. Mindjárt hatot üt az óra, 's a' Posta Szekére későn jövök. Isten hozzád, frisen légy, szeress. Én igazán szerető tisztelőd vagyok holtig.

Győrött Szent Jakab Havának 11 napján 1785.

Jobbítsd meg magad hibáimat, nincs időm el olvasni

266 Karl Joseph Eder Benkő Józsefnak
Nagyszeben, 1785. augusztus 12.

Beszámol Nagyszeben környékén végzett botanikai gyűjtéseiről és címzettől növénymagvakat kér.

Vir clarissime mihi singulariter colende!

Sumsi hoc mihi, vt ad TE vel ignotus scriberem, quod existimarem, hominem ita perpolitum litteris nisi humanissimum esse non posse. Suscepi ego itemque vir ornatissimus scholae normalis Director rem botanicam, fecimusque eas progressiones, vt plantarum, quae ad Cibinium nascuntur, potiorem partem extricasse e Linneo; et siccatas digessisse nobis videamur; sed nempe facile tuis e libris vidimus, quantum superesset ad plenam vel generum Transsiluanorum collectionem. Vnum itaque erat reliquum nobis apud te perfugium, a quo genus istud studiorum in patria nostra vel imprimis impense coli sciremus. Itaque a te maximum in modum petimus, vt earum potissimum plantarum, quae abstrusis in locis et alpibus proueniunt, atque a te fortasse ad hortum translatae sunt, semina nobis aliqua reponas, quae subinde aut mihi ipsi, si quod spero, hoc autumno tui mihi videndi copia fuerit, aut alteri alicui, quem ex Kilién ad te allegauero, tradas. Nihil est, quod ab humanitate me tua consequuturum non confidam; item autem verissime recipio, me si quid te cupere intelligam, quod quidam sit potestatis meae, semper diligentissime accuratissimeque facturum.

Cibinii 12. Aug. 1785.

Josephus Eder
Poëseos Professor

267 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1785 nyara

Megköszöni a Székelyudvarhelyen tanuló fia számára küldött 30 forint segélyt.

268 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1785. augusztus [?]

Meghalt Teleki Ádám felesége, Wesselényi Mária. Bánffy György bonchidai kertjében virágzik egy aloefa.

„Amaz hires *Dániel Poliksénának* Leánya, Méltosagos R. Sz. B. Grof Teleki, *Teleki Ádám Urnak* Belső Szolnak Vármegye Fő-Ispánnyának Élete-párja, minek utánna a' Gyermek szülésnek hasonlithatatlan Fájdalmai által minden tetemeiben keménnyen meg-rontattatott volna, az örök nyugodalomra, és boldogságra által méne. Ez Erdélyben azon kivül hogy a' Frantzia, és Német nyelvén ugy szollott és irt mint tulajdon született nyelvén, a' Déákot is értette, és a' Tudományoknak kölömbségeit-is jól tudta. Edgy szoval a' két Hazában a' mai Idöben ennek a' Fö Méltoságnak az emberi nemzet utolsó sorában párja nem talaltatott.

Az az Aloës-fa, a' mely Száz Esztendöben edgyszer szokott virágozni, Erdélyben Bontzida nevü Faluban a' Méltoságos Grof Bánfi György Ur ő Excellentziája Virágos Kertében meg-virágzott, melynek tsudájára sokan járnak, és már a' gyümöltsét mindenek nagy ohajtással várják."

269 Benkő József Rhédei Ádámnak
Középajta, 1785. szeptember 2.

Mellékelten küldi Rhédei László naplóját, várja a kéziratért ígért két aranyat. A Napló benne lesz az Erdélyi Históriás Szekrény című gyüjteményben.

Méltóságos Gróf Urfi, Kegyes Patronus Uram!

A' szaladó, de jó alkalmatosság miatt, tsak futó betűkkel kényteleníttetem Nagyságodhoz ama' ritka Mstumát néhai Gróf Rhédei László úrnak, Ferencz fejedelem' fiának, küldeni. – Ebben a' Diáriumban szép jegyzések is vagynak; de azoknál kell még lenni az adfectionis pretiumnak: bizonyos is vagyok benne, hogy Nagyságod ezért nagy örömmel segíti a' meg igért két aranynyal az én szegénységemet, mellyet az értelmes levél-megadónak kelletik kezére bízni. Nékem is sokban áll, nem ennyi papiros. Adjon Isten gyönyörködést benne Nagyságodnak! Elémeneteleket a' tudományokban örömmel értettem. – Magamat Nagyságod' grátiájába ajánlván, vagyok nagy tisztelettel

Méltóságos Gróf Urfi Nagyságodnak

Közép-Ajtán, 1785. 2-da Sept.

alázatos szolgája
Benkő Jósef t. k.
K. Ajtai ref. pap

P. S. Néhai Gróf Rhédei László úr' életéről, ha parancsol Nagyságod, sokat írhatok ollyat, a' melly ritkaság. Most nem írhatok. Alig fogá kezem ezen betűket is a' nagy sietség miatt. De nem sokára fogok önként is írni Nagyságodnak, Tiszteletes professor Szathmári és Sófalvi Uraméknak küldendő írásom mellett.

[Kívül, a borítékra írva:]

Méltóságos Gróf Úrfi! A' nagy sietség miatt elfelejtém belül megírni; de jelentem, hogy én az *Erdélyi Históriás Szekrénynek* (melly titulus alatt nem sokára nyomtatni kezdem Erdélyre tartozó sok drága Gyüjteményeimet, mellyek között egynehány illyen *Diáriumok* is lésznek) egyik tómusába bele írtam már ezen Diáriumot, és bizonynyal kinyomtattatom.

Mihelyen pedig Ngd' tudósítását (mellyet adni méltóztassék Ngd) veszem, oda ragasztom azt is, hogy az originál Ngdnál vagyon stb., és így a' posteritas ezt Ngdnál keresi, 's conservátióját várja. Mert vajmi szép dolog, mikor hazai historiánk illyen bizonyos jegyzésekből erősül stb.

[Címzés:]

Illustrissimo ac Magnifico Domino, Domino Comiti Adamo Rhédei de Kis-Rhéde, optimarum scientiarum cultori clarissimo, Domino mihi gratioso Claudiopoli.

270 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1785. május–november

Beszámol a szeszélyes időjárásról, a pusztító árvízről; ezek miatt a mezőgazdasági munkálatok is eltolódtak. Korán lehullott a hó, s a fagy sokféle termést tönkretett, többek között a fontos néptáplálékot, a kukoricát. Emiatt drágaság van. A kedvezőtlen időjárást előre jelezte bizonyos növények viselkedése. – Meghalt Háromszék vármegye főispánja. Előkerült Haller Gábor naplója.

E' mi Székely Földünkön, nevezetesen Három-Széken, Erdövidékén, és a' Tsiki Tartományokban, koránt sem a' Kalendáriom szerént folyának-el a' Tavaszi, Nyári, 's Öszi Napok; annyira, hogy ezen Esztendö *Regens Planétájának,* a' meleg és száraz tarmészetü *Mársnak* meg-vénüléséröl, vagy természete meg-tseréléséröl kelljen gondolkodnunk. A' *Tavasz,* tsak nem egész folyásában mordosó hidegekkel kedvetlenkedék. A' *Nyár* szintén minden folyóvizeinket és Patakjainkat ellenünk támasztá, 's mind Faluink, mind Határaink között, sokaknak igen nagy romlásokat és károkat szereze, Sz. Jakab Havában. Ekkor *Közép-Ajtát*-is tsak nem helyéből mozditá-ki az elöre nem-is vélhetö rettenetes árviz, melyhez hasonlóról nem tsak nem emlékeznek a' leg-öregebbek-is, hanem Eleiktöl-is ilyenröl soha hallani nem tudtak. Ez, némely erös Épületeket el-ronta 's horda szemeink láttokra: az erdökben és mezökben is, a' patakok mellyékein való Terméseket el-sepré. És igy, tavaly a' szerentsétlen Tüz, most a' szörnyü Víz nyomorgatá szegény Falunkat. Külömben, Erdélyben majd mindenfelé panaszolhatnak az Emberek a' Vizek' árjairól. Azonban közöttük, edgymás után két vagy három tiszta 's meleg napot alig láthattunk, ottan ottan hideg essözésekkel terheltettünk. Példabeszéddé-is vált, hogy most *a' Nyárral meg-esmérkedni sem tudánk.* Ez okból a' Széna tsinálás, melyet a' mi Embereink Kis-Aszszony Haváig, ugy el-szoktak többnyire végezni, mintha ök adták volna *Juliusnak* a' Német avagy *Széna-Hónap (Heumonat)* nevet; sok helyeken aratás utánnra, söt Mind-Szent Havára-is haladott. A' nyári szántásokat a' viztöl el-részegedett föld nem, vagy roszszul, szenvedte. Kellemetes *Öszünk* tehát hogy következhetett vólna, az öszi modon járt Nyár után? Bezzeg kedvetlen-is lén. Mert az igen el-ázott szántó földek meg-agyagasodának, és azonnal száraz napok következvén, 's a' föld szánthatatlanná változva, az Öszi vetésekkel sok helyeken a' Föld-mivesek meg-késének; a' vetések gyenge szálakkal jútnak a' telelésre. Az hideg-is hozzá adá magát mind ezekhez a' váratlan vendégekhez. Mert Szent Mihály Havának utólsó napjára virradólag, midön az emberek alunnának, bé-lopá magát földünkön való erdös hegyeinkre az hideg Hó; melyet Mind Sz. Hava elsö napjának virradtára ólly kegyetlen hó-harmat és dér követte, hogy a' Gyümöltsöket az ó termö fáikon el-veszté, mintegy le-forrázván. Most-is a' meg-veressedet és hideg-vette vad almák bövön vagynak a' fákon, némely helyeken még Szilvák-is. A' Bik-makk-is, mely ez esztendöben bövön termett, az hidegebb és havasos helyeken, meg-sanyarittatott: noha nagyobbára más helyeken alkalmas épségben maradott, és már a' Sertéseket szépen hizlalta, olajat-is böven ád a' Kösségnek. A' le-szedetlen Dohányt-is haszontalanná tette ez a' dér. Ki számlálhatná elé tölle vett minden kárainkat? Hát, ha mi ezen a' Szölötlen (mert ez a'

nemes gyümölts tsak némely Kerteinkben újságul láttatik) Helységen ennyire panaszlunk; hogy gyöznék panaszszokat ki-önteni a' Bor-földi szegény *Gazdák*, kiket szüret nélkül hagya az emlitett és sokáig emlegetendö hó-harmat? – Sirással panaszolnak a' Török-buzás Gazdák-is mindenfelé. E' mi székely Földünkön ugyan, az hol nem oly régen és böven, mint a' külsöbb helyeken, kezdették a' Lakosok vetni, valamivel több része értt-meg, mint a' Maros' mellyékén, és a' szomszédos tartományokban, melyek ezt a' Gabonát igen szeretik. Melynek oka ez, hogy ottan a' tavaszi szárazság miatt késöre kelhetett-ki a' földből; lehetetlen azért, hogy koplaló böjtre ne jusson Erdélyben sok ember, kiváltképen pedig az Oláhságnak az a' része, mely alig él egyébel Kukuruznál (Török-búzánál); illyenek föképen az hegyeken és havasokon lakó Oláhok, kik *Muntyánok*nak és *Mokányok*nak neveztetnek, és a' kikből álla nagy része a' tavaly halálos méreggel dühösködő Paraszt Seregnek.

Mind ezekhez képest, tsak hirtelen meg-kezde drágodni egész Erdélyben minden féle Termés. E' mi Székely Földünkön alkalmas termése lévén Búzának, Rosnak, a' Búzának köblit két Magyar Forintokan, a' Rosnak edgy Német Forinton, lehet vala venni ez elött négy Hetekkel; úgy a' Bartzábann-is: de ennek hire fútván a' külsöbb helyekre, annyi (kivált' szász) szekerek kezdének jöni, hogy a' Búza más fél, a' Ros két annyi árron-is el-mégyen. Szedni kezdék azon külsöbb helység-béliek a' Pálinkát-is, hogy vinnék a' Bor-földire, mely most borotlan földé lett; és annyira vivék, hogy ennek kupáját, mellyet addig öt póltrán lehetett venni, már nyóltz alól nem találhatni. Hogy-is ne vólna igy? holott a' szegény ember Bort nem ihatik, melynek negyvenesse 70. 80 Forintokat-is meg-ér.

Ennek a' kedvetlen Ösznek hideg dérrel sietését jövendölték a' természetben némely Növötények *(Plánták)* is, mint elein és fagyoson jövendönek. Emlitsem tsak az Öszikét avagy Öszi kökürtsént *(Colchicum autumnale)*, mellyet itt Gusaly-ülö-Virágnak neveznek; ez, jóllehet *Szeptember*ben szokta rendes virágzását kezdeni: de ebben az esztendöben a' mi mezönkön lehetett találni Virágját Kis-Aszszony-Havának 14-dik napján. Eddig a' Természet itteni rendjéröl való Tudositások.

Az emberek között, és vagy Polgári, vagy Hadi állapotjaiban Földünknek, sok változások nem estenek. Méltó ezt emlékezetre irnunk, hogy Nemes *Három-Szék* (melyhez van foglalva a' *Bartza* Vidéke, 's t.) Vármegyének nagy érdemü, kegyes, és mindenek elött különös kedvességü Fö-Ispánnya, Méltóságos Szilágy-Somlyai *Halmágyi István* Ur, gyengétske egéssége után, Pünkösd Havának elsö napján ágyba esvén, nyóltzadikán tsendes szép halállal elköltözött, az egész N[emes] Vármegyének nagy szomoruságára, és 12-dikén el-temettetett Kilyénben edgy Prédikátzionak és edgy Orátzionak mondattatásokkal, igen nagy és szép Seregnek kisérésével.

Amaz hires, nagy tudományu, vitézségü, méltóságu 's a' t. Urnak, Hallerköi *Haller Gábor*nak (kinek I. Apafi Mihály' Erdélyi Fejedelem' idejében, Érsek-Ujjvár alatt, álnok tsalárdsággal a' Török Vezér fejét vétette, 's testét el-dugatta, 's a' t. vala) Erdélyi Fő-Tanátsosnak, tulajdon keze-irásbann ollyan *Diariuma*[1] került elém, melyben maga dolgain kivül, sok drága Jegyzések vagynak az Haza-dolgaira 's Históriájára; áll a könyv nyóltzad részben szinte 200. levelekből. Illyenekből készül a' jó Hazai historia. Ha a' Mélt. Familiából valakinek, vagy más Tudósnak tetszik 8 arannyakért, Brassóban keresse érdemes Patikárius *Matthaeides Dániel* Urnál.

271 Kapronczai Ádám Benkő Józsefnak
Marosvásárhely, 1786. január 1.

Tudatja, hogy Marosvásárhelyt telepedett le, ott létesít nyomdát; közli, hogy mit szeretne kinyomtatni. Tanácsokat kér a címzettől.

Tisztelendő Ur! nékem jó Fautor Uram.

Régen szándekozom Tisztelednek irni, de az én sok bajaskodásaim miatt illy hoszszára haladott;

A' MVásárhelyre keresett Privilegiumrol meg-jövén nékem a' Flgs Udvartol a' Flgs Gubernium által az applacidalt notificatoria, Sz. Mihály nap tájatt ide által költözödtem, az holott még-eddig sok felé valo kopásaim és bajaskodásaim miatt semmihez sem foghattam, és nevezetesebben a' költségnek nemléte miatt, hanem már most fogadtam a' G. Toldalagi Ferentz Aszszony[1] felett el-mondott Actiokat, vajha az alatt u. m. Martiusnak az eleire a' Néhai Halmágyi Fö Ispány felett el-mondott Actiokis el-készülhetnének, hogy egy másután folytathatnám, Kérem Tiszteleteteket ha lehet addig szolgáltassék kezünkhez, hogy egy két xrt kaphassak a' kezembe, mert meg szorultam, és sohonnanis pénzt nem kaphatok, most igértenek egy helyröl, ha succedálna, mellyból a' T. Basa Uram jovaslására, az Uj Testamentomat Kölöséri formában kinyomtatnám.[2] A' Házi Kintsreis[3] nagy gondom van' ha költséget kapnék, mind addigis egyébb aproságokra meg-segit az Isten. Hát a' T. Köpetzi Uram[4] forditásának dolga miben van? Tiszteletednek eddig meg esmért szivessége, reménlem ezután sem fogyatkozik meg, melly szerint okos tanáts adását az én körül álló dolgaimban szeretettel ki-kérem, és nevezetesen a' kellendőbb munkátskáknak ki-adásában utasittását és meg-válagatását Tiszteletednek szivesen kérem. A' Feleségem velem együtt köszöntjük Tiszteletes Aszszonyomat, magam pedig állandóul maradtam és vagyok

Tiszteletednek

MVásárhely la Januarij 1786. alázatos szolgája

Kaprontzai Ádám m. k.

P. S. Az Új Esztendőben mindenémű lelki és tésti áldásokat kivánok a' Tiszteleted egész Házának. A' Feleségem Tiszteletes Aszszonyomnak egy kis haritska liszt iránt alkalmatlankodik.

[A levél végén Benkő saját kezű megjegyzése:]

Ettől a' jó Barátomtól tanúltam-meg a' Spanyolviasznak készítését. melyhez Ő igen jól értett, és midőn Bétsben a' Kürtzbeck Typographiáján lakott Sp[anyol] viaszszal tartotta az Erdélyi Cancellariát. Ez által Felséges Mária Theresia rendbe szedette az Örmény Typographiát Triestben; az honnan nékem sokféle Tsigákat hozott, a' tengerből szedvén; hozott, a' mit tengeri Lónak neveznek is.

[Címzés:]

de MVásárhely
a Monsieur Monsieur Josephe Benkő
Ministre du S. Evangeli
à
Közép Ajta

272 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak
Középajta, 1786. január [?]

Kapronczai Ádám nyomdász Marosvásárhelyen telepedett le. Meghalt Sándor László, Udvarhely vármegye főispánja. Erdélyben enyhe idők járnak, a juhok döglenek. A közigazgatási választásokat jövő májusra halasztották.

Nemes *Kaprontzai Ádám* Uram, ki a' Kőnyv-nyomtatás Mesterségét Bétsben tanúlta, de Triestben-is lakott, bizonyos Örmény Nyomtató-műhelynek rendbe szedésében; már magának Szabadságot nyervén mind a' Felséges Uralkodotól, mind az Erdélyi Fő Kormányozó Tanátstól, Maros Vásárhelyre telepedett, és ezután ott nyomtat külömb külömb Könyveket.

Székely-Udvarhelyen,[1] Méltóságos Szent-Domokosi *Sándor László* Ur, Tsik és Gyergyó Tartományaival, edgyesült Nemes *Udvarhely* Vármegyének Fő-Ispánnya, bóldogul ki-múlt e' világból, éppen a' múlt Esztendönek ki-múlásával. Mind ezen utólsó Hivatalát, mind Tsiki Fő-Királybiróságát, és az elötti kissebb Tiszteit kegyesen és ditsérettel viselte. – Erdélyben mindenfelé Hó nélkül való, igen lágy idők járnak, melyet Tavaszkor fogunk meg-bánni, 's fütözni. A' Pálinka főzés tiltattatik, hogy a' Gabona kevésbé drágodjék. A' Juhok döglenek a' tavalyi sok essös napokon fel-szedett métely, és sárga viz miatt, azokon kivül, melyek Havasokon és magas füvelö helyeken legelödtek. Ez esztendőben azért ne bizzunk a' jó Székely Túrónak óltsóságához. Erdélynek Igazgatása 's Vármegyéi, jövő Pünkösd Haváig, meg-maradnak mostani állapotjokban: akkor lésznek-meg a' nagy Változások; melyek ugyan ez Esztendönek kezdetére vóltak határozva: de bizonyos okokból hátrább halasztattak.

Bardóc székben Nagy Baconban a Tudósítónk a mint írja, edgy 17. esztendős Macskát látott, még jó erőben, egésségben, mintha csak 5 esztendős volna. Ezen a jó levegő-egű hellyen, (utánna teszi) ily sokáig, és sokkal tovább-is el-élnek az ilyen nemű állatok. Ez elég Újság, mert a macska az első esztendőben tökéletes magasságra, a másodikban meg-állapodott vastagságra lépik, az honnan néki a tizen s tizenkét esztendőn feljül az élete ritka történet.

273 Karl Joseph Eder Benkő Józsefnak
Nagyszeben, 1786. február 27.

Megismétli korábbi kérését: virágmagvakat szeretne kapni Benkőtől. Bejelenti, hogy Nagyszebenben tudományos társaság alakult.

Vir clarissime mihi singulariter colende!

Exspectanti mihi iam dudum litteras tuas commodum se obtulit vir iste, qui se diceret ad te profecturum. Itaque deesse mihi nolui, quin te etiam atque etiam rogarem, vt, quod facturum te proximo auctumno coram recepisti, de seminibus florum mihi accommodes. Noui, quod quidem scire te ex me cupere putem, nihil est; nam illud iam satis vetus, societatem quamdam litterariam auctore Antistite meo heic loci coaluisse, cuius id esset institutum, vt, quae ad historiam patriae cum physicam tum politicam pertinent, magis etiam illustrentur. De qua re, si quid erit magis certum, (adhuc dum enim pendent omnia) dabo operam, vt omnia quam plenissime ex me intelligas. Francisci Benkö Mineralogia Hungarica iam

typis excessit, videre nondum potui. Vale Vir clarissime. Semina mea, meque ipsum tibi vehementer commendo.

Cibin. 27 Febr. 1786. Josephus Carolus Eder
Litterarum humaniorum Professor Regius

[Címzés:]

à Monsieur
Monsieur Joseph Benkő
Curé de Paroisse à Közép Ajta.

274 Szathmári Pap Mihály Benkő Józsefnak
Kolozsvár, 1786. március 2.

Közli, hogy pótlásokat ír Bod Péter Magyar Athenás-ához s Benkőtől is adatokat kér e célra; Pataki Sámueltől ígéretet kapott a kinyomtatásra. Érdeklődik az Erdélyi Históriás Szekrény-ről.

Tiszteletes Esperest Uram, Különös Kedves Nagy Jó Uram.

Nem vagyok ugyan én mostan, a' mint tudom, ados Tiszteletes Uramnak Válaszló Levéllel; de ugyan tsak kivánom Tiszteletes Uramhoz való Kötelességemet ujjitani és erössiteni. Egyszer' smind pedig jelentem azt-is, hogy Tiszt. Doktor Pataki Uram látván feles Jegyzésimet, mellyeket tettem a' néhai Tiszt. Bod Uram Magyar Athenássára, kért hogy azon hasznos Munkát, minthogy felettébb szorgattatik Ö Kglme Magyar-Országrol, készíteném ujjabb ki-nyomtatásra, nem bánná Ö Kglme ha három, vagy négy Darabra telnék-is, örömest ki-nyomtattatná.[1] Én ezen ö Kglme helyes tetzésének engedtem, és a' Munka már nötön nö-is kezem alatt. Mellyre nézve kérem szivesen Tiszteletes Uramat-is, hogy ha mi ide tartozó Jegyzései lennének Tiszt. Uramnak, azokat-is ugyan, de kivált a' maga életére, és Munkáinak esméretére tartozó Jegyzéseket velem közleni ne terheltessék. Nagy reménységet nyujtott Tiszt. Pataki Uram, hogy kevés idö alatt, hozzá kezdett, és szorgalmatoson ösztönözni fogja ki-jöhetését. Vagynak bizony abban, néminémü hibák, a' mint mind *Wallaszki Pál*, mind *Szeivert Janos*, mind *Horányi*, és magam-is nemelyütt észre vettem. Nem kétlem tapasztalt Tiszteletes Uram-is némelyeket, ezek iránt is azért ki-kérem Tiszteletes Uram Jegyzéseit. – Hát a' *Magyar Szekrény* felöl semmit nem érthetünk. Az oláhok Historiájának el-maradását pedig szivesen sajnállom. Továbbá midön Tiszteletes Uram Istent-félö Házát Jó Istenem' oltalmáb[a], magamat pedig a' Tiszt. Uram tapasztalt Szeretetéb[e] is ajánlanám, vagyok

Tiszt. Esperest Uramnak
Kolosvár, 2a Mart. igaz hív szolgája, 's tisztelöje
1786. Szathmári Pap Mihály m. t. k.

A' régi Numismák és Könyvek szerzése iránt való Kérésemet most nem-is recantalom.

275 Szigethi Mihály Benkő Józsefnak
Marosvásárhely, 1786. március 17.

A néhai Fogarasi professzor műveinek kinyomtatásáról ír, valamint saját kellemetlenségeiről: azzal vádolták, hogy megsértette a bizottságot, mely levizsgáztatta őt külföldi utazása előtt.

M. Vásárhely Anno 1786. Die 17. Mart.

Tiszteletes Esperest Vram, Drága érdemü jó Vram!

Jó darab ideje, hogy a' Tiszteletes Esperest Vramhoz való alázatos kötelességemet nem a' magam hibám, hanem állapatomnak 's környül állásimnak szerentsétlen volta miatt mind e' mostani idöig halasztani kéntelenittettem; a' Tiszteletes Esperest Vram érdemlett tiszteletében soha azólta, a' mitöl fogva engem kedves esméretére méltoztatott, restes nem voltam; az idö mostohasága, vagy az én szerentsétlen sorsom parantsolt nékem ily hoszszas halgatást.

Leszsz vala ugyan kötelességem a' Tiszteletes Esperest Vram mindnyájunk elött kedves parantsolattyára, a' Néhai Tiszteletes Fagarasi Vram Dissertátzioji dolgába annyival inkább bé ereszkednem, mivel Tiszteletes Esperest Vram méltoztatott elöször kegyesen tenni igéretet azoknak ki-nyomtattatások iránt; én a' mennyiben kötelességem vala, irtamis Tiszteletes Fagarasiné Aszszonyomnak, ezenn jó szándék felöll; de sem én nem elég bátorsággal tudakozodtam Tiszteletes Aszszonyomtol, sem ö Klme nem eléggé sietett az alkalmatosságnak, melyben akarattyát kijelentse, keresésébe; mert oly személyel kellvala itten bánnunk, a' kit, egyaránt talám mind a' ketten félünk vala, ne hogy meg sértsünk. Mlts. B. Kemény Sámuel Vr Ö Nga; drága érdemü jó Vri méltoság, még jó eleve, akkor, a' mikor én a' Néhai Tiszteletes Fagarasi Vram halálárol jelentö Levelet küldenék, 's a' szegény Özvegyet leg elsöbben ajánlanám az Ö Ngok gondviselésekbe Isten utánn, a' meg Holtnak utolso akarattyának megjelentése mellett; még akkor mondom Ö Nga kegyesen méltoztatott tenni igéretet azonn Dissertátzioknak ki nyomtattatások felöll; Nem bátorkodott Tiszteletes Fagarasiné Aszszonyom Ö Ngát ezenn kegyes igéretére emlékeztetni jó darabig; most pedig, nem oly régen izene nékem, hogy Tiszteletes Esperest Vramnak alázatos köszöntése mellett irnám meg, hogy a' Tiszteletes Esperest Vram valósággal kegyes igéretére meg hajlott, 's a' Dissertatzioknak ki nyomtattatásokat bátorsággal ajánlya; tsak ez egyet instálja, hogy méltoztasson Tiszteletes Esperest Vram azoknak el küldettetésekre egy leg jobb utat 's bátorságost parantsolni; ha postán parantsolja azoknak el küldettetéseket, méltoztasson parantsolni az iránt, hogy keljen adressirozni; ezek mellett az autographumokat, nem tudom mitsoda indúlatbol, haza fogná kivánni.[1]

En magam-is voltam karátson előtt a' Tiszteletes Özvegynél; nagy kedvességébe, grátziájába vagyon valósággal Ö Ngoknak; az idö hoszszas vólta nyujtogat reménységet az iránt, hogy a' Tiszteletes Özvegy bánattya el oszol.

Már bátorkodom Tiszteletes Esperest Vramnak, mint drága bizodalmas jó Vramnak, a' magam sorsárol vagy fatumarol is irni: En meg holtam vala, de már az Isteni Kegyelem fel támasztott: E világi életbe egyébb hivatalok közt a' belsö hivatalt, a' mint közönségesenn szolnak, vagy különösöbben a' Papi hivatalt tettem volt tzélúll magamnak; a' külsö idegen Országokra is szándékozom vala elmenni; e' végre a' bé vett rendtartás szerént az három Collegyomokban magamat meg probáltattam; 's már azt gondolom vala, hogy mindenenn által estem; de akkor veszem észre, mely roszsz lábonn áljon az én egyébbaránt jó gondolatom, a' mikor egy parantsolattyát veszem a' Mlts Fö Consistoriumnak, hogy a' meg probáltatáskor ejtett hibáimért solenniter deprecáljak, a' Tiszteletes MVásárhelyi Professorokat meg kövessem, külömben sem Akademiára, sem semmi belsö hivatalra nem botsáttatom; El hülök e' parantsolatonn; mert a' magam ártatlanságát jol tudtam; Elsöbben is mindjárt arra határozom magamat, hogy kész légyek a' belsö hivatal nélkül el lenni, mint sem publice deprecálni; ugyan tsak, hogy minden kéttségemet is tégyem, el mégyek egyenként a' Tisztele-

tes Professorokhoz, meg kérdezem, mibe hibáztam 's mivel érdemlettem ezeket, ha hibáztam, nékem engedjenek meg, mert szántszándékkal senki ellen véteni nem akartam; elé számlálják az én hibáimat; melyek közönségesenn e' kettöből állanak, hogy én engedetlenül 's kevélyenn viseltem magamat. Különösöbben pedig ezekböl állattak hibáim: Hogy három Kolosvári Déákkal nem állattam elé a' probára; Hogy a' Mlts. Groff Teleki Domokos Vr, Curátor Vr Ö Nga abbéli végezésébenn, hogy vagy azonn Déákokkal elé áljak, vagy más napra maradjak: jó szivvel meg nem nyugodtam; 's ezt ily szoval jelentettem: e' nékem elég roszsz végezés; Hogy mikor a' probáltatás volna, a' Tiszteletes Professorok értelménn meg nem nyugodtam; szavokat contradisputáltam; ezekben nem éltem engedelem kérésbéli szép formulákkal. Végre hogy mikor Groff Bethlen Pál Vr ö Excellentziája ezekért az hibákért a' Tiszteletes Professorok informátzioja utánn feddene, az Ö Excellentziája szavai erössen meg hatottak, 's onnan el jövén, Barátimnak a' mi rajtam esett meg beszéllettem, 's azt is mondottam, hogy: Bánom hogy Ö Excellentziájához bé mentem, ha tudtam volna, bé nem mentem volna. En ezeket nem tartottam, soha nem is tartom oly nexusba, a' milyenbe estek, vétkeknek; azért meg értvén ezeket, egészszen meg határozám magam, hogy az Akadémiárol le mondjak. Meg halják ezt némely kegyes Vri méltoságok, hogy mire határoztam magamat, parantsolnak, hogy apologiát irnék; én meg irtam azt, 's meg mutattam egész életem le irásával hogy soha engedetlen nem voltam, ugymint a' ki soha még nem is prvocáltattam; kevély kitsin tudományommal nem voltam, ugymint a' ki a' közönséges magam mutagatásán nem kapdáltam, különösöbben pedig a' fennebb emlitett hibákat azoknak környül állásival egybe genuine le irtam, hogy akárkinek ki tettzett, mind azokban az én ártatlanságom; ezenn Apologiát Mlts Groff Bethlen Sándor Vr Ö Ngsának ajánlottam, hogy ott az hol illenék mutatná bé; Ö Nga elsöbbenis parantsolt, hogy a' hogy a' T. Professorok mellettem Instántziát irnának a' Consistoriumba: ezenn készületek 's az Isteni Kegyelem által arra ment a' dolog, hogy deprecatio nélkül én felszabadultam; De szégyellem még is Vrak eleibe menni; valahogy mindazáltal el mégyek a' külsó országokra, mint legszegényebb legény. Alázatos engedelem kérés mellett magamat továbbra is kegyes indulattyába' s szolgálattyára ajánlott vagyok Tiszteletes Esperest Vramnak

alázatos elkötelezett szolgája
Szigethi Mihály m. t. k.

276 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1786. május

A Teleki Sámueltől kikölcsönzött könyvek ügyében ír.

277 Kendeffi Rákhel Benkő Józsefnak
Kolozsvár, 1786. június 17.

Kéri a címzettet, keresse fel, mert tárgyalni akar vele könyvekről.

Kedves Tiszteletes Vram

Remenlven a Sinoduson letett Tiszts Vramnak kivánom emlekeztettni, postára tett levelemben irtt kérésemre, azon kérvén ne sajnáljon tudositani hogj mi idötájban lehett reménsegem hogy kevés időtt szakaszthatt Gyéresre, vagy Sz. Miklosra jóhetésre, mertt én édes Tiszts Vram azon tudva lévő könjvek állapotja

iránt tsak Tiszts Urammal kivánnék egjett érteni, s' jó moddal számba venni, az igaz hogy az én szerentséttlen kőrnyűl állásim is felette terhesek lévén, még bizonjtalan vagyok, hol, s' mikor mulatthatok többett, mertt már mostt nemsokára Szebenbe is bé kel mennem, mulatásom ide[je] iránt bizonjtalan lévén, de ha ez alkalmatossággal meg tudhatom hogy mikor lenne tőbbetske ideje Tiszts Vrnak a nállam mulatásra ugj igyekezném ígazítani dolgomatt s ha nem lehettne (minthogj részszerint másoktol is füg mostt kevés ideig), azonnal fogom tudositani, ne hogj hijában ki fáradgjon Tiszts Uram, most többett nem írhatok, hanem ajánlom magamatt esméretes jóindulatiban, mintt a ki meg másolhatattlanul vagyok

Kedves Tisztels Vrnak

Kolosvár, 17. Juni 1786

igaz szívű szolgaloja
Árva Kendeffi Rákhel

P. S. ha valahogj levelemett nem vehette volna T. Vram, kívánom jelenteni, hogj tsak el hagjom a N[éhai] Kedves Férjem halála iránt való hir tételtt, az ujság ironak, mivel igen sok semmiségek jónek ki egj darabb időtől fogva s' nem akarom oda elegjiteni.

[A végén, Benkő József kézírásával:]

Ez a' Mlgs Gróf Aszszony, (beteges, kedvetlen, de igen Istenfélő) nékem e' Világon leg-nagyobb Patronam. Midőn Alumnussa vóltam Enyedi Deák koromban, rend kívűl adott harmintz Aranyat, annyit Pap koromban is, sok egyéb Gratiai mellett. Most maga mellett tartja Rákhel nevű Leányomat.[1]

278 Lénárt Sámuel Benkő Józsefnak
Sáromberke, 1786. június

Teleki József megbízásából kikölcsönzött könyveket keres Benkőnél.

279 Benkő József Lénárt Sámuelnak
Középajta, 1786. június

Válaszol a keresett könyvek ügyében.

280 Lénárt Sámuel Benkő Józsefnak
Sáromberke, 1786. július

Az előbbi levelet nem kapta meg, újból sürgeti a könyveket.

281 Benkő József Lénárt Sámuelnak
Középajta, 1786. július

Hangoztatja, hogy csak egy könyvet tartott vissza, ezt is csak azért, hogy érméket rajzolhasson ki belőle.

282 Benkő József Lénárt Sámuelnak
Középajta, 1786. szeptember 17.

Küldi a Milkovia egy példányát. A gróf könyveit még magánál tartja, mert le akar rajzoltatni néhány régi pénzt.

Tekintetes Praefectus Ur, nékem Gratiosus Uram!

Két Leveleit vettem tisztelettel Tekintetes Praefectus Urnak; az elsőre feleltem *először* a' Synodusból, oda én majd a' vége felé érkezvén és sokféle 's felé való bajaim miatt nem irhatván, tsak izenettel, Tiszteletes Nótárius Péterfi Uram által; és ugyan akkor 's emlitett Tiszls Uram által küldöttem-el, régi igéretem szerént, Tks Ur számára *Milkovia* nevű Munkámnak exemplárját, mellyről azt jegyzem-meg, hogy ha még bé nem köttettek; nagyon vígyázzon a' Compactor, mert egyik Tomusnak végére van valami nyomtatva, a' mit a' Compactor a' másik Tomushoz kössön. 2szor válaszoltam egy Régenti Embertől, a' ki Háromszékről gabonát vitt Juliusban (nevét fel-jegyzettem; de hírtelen nem akadok rea), és jó szivvel látásomra fogadta, hogy bizonnyal meg-adja; de vagy nem adta meg, vagy későn, a' mint a' Tekintetes Ur másodszori Leveléből szégyenlve értettem.

A' dolog és válaszom ez, mellyet Mlgs Gróf Urunk Ő Excellentiájánakis más Levelem által alázatoson meg-jelentettem, hogy Ő Excja szép Collectiós Könyvéből valami nékem kellett, és igy tsak nem egészen ki-irtam, és igen igen régen el-küldhettem vólna; de vagynak benne egy nehány Numismák és egyebek figurái, mellyeket még mái napig is le nem rajszoltathattam mind, házamtól a' Könyvet másnak ki-adni teljességgel nem mérészelvén; hanem már *Penzelini* nevű Kapitány Ur, szép Pictor, házamhoz jó, 's itt' fogadta el-végezni.

Édes Tekintetes Ur, híbás és késett Válaszaimnak meg-engedni méltóztassék, és engemet egy tzedulával, mellyet a' Vásárhelyi Collegiumba az Humaniss. *Moses Bekéhez* jó lészen be adatni, tudósitani, a' Milkoviának vételéről; mivel irni méltóztatott Levelében arról semmit nem olvasok; és engemet meg-esmért régi Gratiájában tartani, mint a' ki nagy tisztelettel vagyok

Tekintetes Praefectus Urnak

Közép-Ajtán 1786. 17. Sept.

egészen el kötelezett szolgája
Benkő Jósef. t. k.

283 Szerencsi Nagy István Benkő Józsefnak
Nagy-Győr, 1786. szeptember 27.

Közli, hogy Bécsben befolyásos urak biztatták, adja ki Bod Magyar Athenás-át bővített formában. Erdélyi adatokat kér Benkőtől, s külön kéri, küldje el önéletrajzát és művei jegyzékét. Beszámol könyvgyűjtő tevékenységéről.

Tiszteletes Senior Uram! Nékem bizodalmas Nagy Jó Uram!

A' Napokban Bétsben meg-fordulván éppen akkor jött-ki a' N[agy] T[iszteletű] Bod Uram M[agyar] Athénásának újra lehető nyomtatására való engedelem: Kérettettem azért némelly érdemes Uraktól, hogy itt Györben jó módom lévén benne vállalnám-fel megbövitéssel való ki-adását. Én ezt nem annyira tehetségemben, mint meszsze ki-terjedett Tudós Urakkal való esméretségemben bizván, magamra válaltam, és Munkába-is vettem. Azok közzé a' Tudos Jó akaró esmeröim közzé, meg pedig a' leg első Classisba, számlálom Tiszt. Esperest Uramat-is, a' ki a' köz jóra született és szüntelen arra-is törekedö esméretes

tehetsége szerint, nékem ezen jó igyekezetemben különös nagy segijtséggel lehet, melly felöl nagy embersége kételkednem nemis hágy. Tudom azt bizonnyal, hogy szélessen ki-terjedett Tudománya szerint, leg több segijtséggel lehet kivált az Erdellyi Tudósok felöl való Relátiokban. Meg vagynak ugyan nállam ezek a' Subsidiumok: P. Horányinak a' Memoria Hungaror[um], Dr. Veszpréminek Biographia Medicor[um], T. Valaszky Uramnak, de Eruditis Hungariae, de mind a N[agy] T[iszteletű] Bod Uram Athenásában, mind pedig ezen emlitett érdemes Uraknak munkájakban sok Error omissionis et Commissionis vagyon, én azért ezeknek ki-potolásokra és megjobbitásokra törekedem, mind a' magam tsekelly tehetségem szerint mind nevezetesen az érdemes Tudos esmeröimnek 's azok között Tiszt. Esperest Uramnak segijtségekkel. Méltoztassék azért Tiszt. Esperest Uram sok dolgai között nékem fel-jegyezgetni azokat, a' kiket mind a' régibbek közzül, mind pedig az ujjabbak közül esmérni fog, és a' mellyek az emlitett munkákból ki-maradtak, vagy hibáson mentek-be. Nem lévén P. Horányinak valami jó Erdellyi Correspondense kivált az ott lévök közzül, sokakot el-hagyott. A' maga érdemes személlyének Biographiáját különösön ki-kérem Tiszt. Senior Uramtól, mind már nyomtatásban lévö, mind pedig az alá készülö betses Munkáinak fel-tételekkel. A' T. Ráth Mátyás Kedves Barátom relatiojából Schlötzer igen ditséretesen emlékezik a' Staats-Anzeigen-ben a' T. Senior Uram Milkoviájáról.[1] T. Ráth Uram most közelebbröl egy munkát akarván késziteni, de Statu Eccl[esi]arum Protest[antium] in Hungaria et Tran[ssilva]nia, kérni fogja Tiszt. Senior Uramot holmi Relatiokra, nevezetesen az Ecc[lesi]ák Elenchusának meg-küldésire. En pedig viszontaglom szives kérésemet, hogy méltóztassék nékem a' közelebb jövö Uj Esztendönek első honapjának vége feléig ezen fenn meg-irt dologban kivánságomot tellyesiteni. Nagy reménségem van munkámnak jo elömeneteliben, mivel Mlgs idösb B. Ráday Gedeon Ur ö Nsága-is, a' kinél három Esztendökig laktam, ezen igyekezetemben különös segedelmét igéri, a' kinek a' Litteraria Historiáb[an] közönségesen, és különösön a' Magyarban, igen szelessen ki-terjedett esmeretsége vagyon. E' mellett Collectioja ollyan van, hogy a' két M[agyar] Hazáb[an] hozzá-hasonlithatatlan. Én ebben sokat forogván sok jegyzéseket tettem magamnak, és a' M[agyar] Bibliothecának, a' melly külön v[agy]on, Catalogusát le-iratván, sokakkal esmerkedtem itt a' mellyeknek másutt hireket sem hallottam. Magam-is e' tájatt sok M[agyar] Könyveket gyüjtöttem a' mellyek igen ritkák, és sem az Athenasb[an] sem a' fen emlitett Tudos Uraknak munkájokban nem emlitetnek, söt a' mellyek a' Mlgs B. Rádai Ur ö Nsága Bibliotecájáb[an]-is nintsenekmeg. E' tájatt hajdon sok Typographiák vóltak, és nem lévén M[agyar] Országb[an] az a' Tudosok között való Correspondentia és Könyvekkel való kereskedés, néha tsak azon a' vidéken maradtak és lettek esméretesek sok könyvek, a' hol irattak 's nyomattattak. Ezek után Tiszt. Nagy Jó Aszszonyomat, (a' kinek hajdon sok emberségivel éltem jó Szüléjek Házánál, mikor én-is alá 's-feljáró Udvarhellyi Déák vóltam) igen szivesen tisztelem, és magamot jó indulattyába ajánlván maradok

Tiszteletes Senior Uramnak

N[agy] Györött 27dik Sept. 1786

igaz köteles Jó akaró szolgája
Szerentsi Nagy István[2]
N. Györi Ref. Prédik[átor] mk.

P. S. Ezt az ide accludált Tiszt. Keresztes János Uramnak szolló czédulámot ne terheltessék Tiszt. Senior Uram kézhez méltatni.

[A hátlapon:]

Ezen Levél' Nagy érdemü T. authorához lévén közel lakása, 's esmeretsége Pap János Etsémnek, ne mulassa el mikor válaszát adja, lakása helyéröl, állapotairól tudakozodni, szómmal 's nevemmel tisztelvén ezen Tisztelendö Urat.

284 Rozsnyai Sámuel Benkő Józsefnak
Apáca, 1786. november 7.

Apjától örökölt iratokat kölcsönöz Benkőnek.

Drága Kedves Tiszteletes Esperest Uram!

Igeretemszerint ezenn jelen valo Expressusam által küldem nehai szüle Atyam Rosnyai David holmi bizonyitto Leveleit eleteröl, melyekbol még anyit ki nem lehet hozni mind ha az tobbi jelen lehetne melyekkel most ez uttal Tiszteletes Esperest Uramnak nem szolgalhatok. sub Nro 9 vagyon egy Instantiája az Ifiu Apafi Mihalyhoz maga tulajdon keze irasa Nro lo az Hertzegtol neki adatot Passussa. Nro 11 Magaval tett Computussa, és még 3 darab Levelek melyek is bizonyityak Török Deákságát, vagy pedig Interprességit, mindenestöl fogva küldek tehát 6: Darab Levelet, 's instálom senkinek kezéb[e] ne adja vagy el ne veszesse, melyet ha kezemb[e] viszsza szolgaltatni méltóztatik, Bárátsagat tehetségem szerint még Gyermekeiknek meg szolgalni kötölöztetem az töb Leveleket is mihent meg talalom ladaimb[an] kommunicalni elnem mullatom köszöntem Tiszteletes Aszszonyt és Áldás kivánása mellet egész Házához vagyok

Az Tiszteletes Esperest Uram

Apatza d[ie] 7ta 9bris. 1786.

elkötelezet alázatos szolgaja
Rosnyai m. ppria
Ing[enieur] Hadnagy

285 Benkő Ferenc Benkő Józsefnak
Nagyszeben, 1786 második fele

Teleki Sámuel megbízásából felszólítja, hogy a nála maradt könyveket küldje vissza.

286 Kovács József Benkő Józsefnak
Nagyenyed, 1786. december

Teleki Sámuel megbízásából felszólítja, hogy a kölcsönvett könyveket adja vissza.

287 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1786. december 30.

Panaszkodik a posta vagy az alkalmi levélvivők megbízhatatlansága miatt. Mostanáig rajzoltatja le a pénzeket a vissza nem küldött könyvből. További támogatást kér maga és fia számára. Beszámol munkásságáról; többek között említi, hogy abbahagyatta a Transsilvania specialis nyomtatását.

Méltóságos R. Sz. B. Gróf, Status Consiliarius, etc. Ur,

Kiváltképpen való 's Nagy Kegyelmességű Patronus Uram!

Az Excellentiádról való gondolkozásaim, már nagy darab időtól fogva, félelemmel és szomorusággal bizony el-boritották elmémet; minekutánna Tszls Benkő Ferentz Uramtól Szebenből egy, Tit. Lénárt Sámuel Uramtól Sárombér-

kéről két Leveleket vettem vólna, az Exd Kegyelméből még nálam fogjoskodó Könyveknek haza küldések felől; de kivált tegnapi napon Enyedről Tiszls Prof. Kováts Uram Levele hozzám érkezvén, ugyan a' Könyvek dolgában, tsak nem guttaütés talála.

Kegyelmes Uram! Valyon olyan háládatlan lehetnék é én, hogy azon Könyvek', vagy egyebek' dolgában is, az Excellentiád hozzám, más Jóltévőim felett, mútatott Kegyelmeiért boszszusággal fizessek? Bizony elég mentségem nem lehet, a' mint vészem észre. De azt véltem, hogy két rendben Exdhoz küldeni bátorkodott Leveleim meg-mentettek.

De, ugyan e' gyötör engem, minekutánna Excd Levelét nem vehettem Váradról egyszeris, (holott nékem Excd Szebenből, ilyen mélységes méltatlanságomra, minden Leveleimre kegyelmesen, még többnyire maga tulajdon Mlgs fáradhatatlan kezeivel szokott vólt felelni), hogy, vagy az én két Leveleim meg nem mentek, vagy Exdnak valami, el-hiszem, méltó neheztelései estek reám.

Igaz, hogy a' Brassai, Kassai, 's még más Postákon is ez előtt nem kevés Leveleim vesztenek-el; kivált Brassóban, az hol Leveleimet nagyobb részben Postára szoktam tenni, igen sok rendbéli káraim történtek, egyéb okon is, kivált' pedig azért, hogy az innen egyszeris másszor is Só hordással Brassóban kereskedő szegény Emberek, kik többire a' Kösségnek is nyomorúlt alyassai, Leveleimet kezekre vévén, a' Posta pénzt (kűlönös inventioval) magok el-kőltötték, és Leveleimet el vesztették. Ilyen szenvedésem vólt ottan egy Patikabéli esméretes Inassal is. Mellyeket, nagy káraim után, észre vévén, jó darab ideig, hol a' Brassai Rector Professorokra, hol egy Patikárius Barátomra biztam Leveleimnek Postára való adásokat. De ezekből ki fogyván, úgy gyanitom, hogy ismét sok rendbéli tsalattatásaim estek. Mert az esztendőben, holott nagy vigyázással kűldöttem, még is tsak Munkátsra kűldött Leveleim hármak vesztek-el. E pedig bizonnyal nem a' Brassai Posta Mestertől esett. Ilyen az én állapotom tsak a' Levelezésre nézve is e' félen való nyomorúlt helyen: jóllehet magunk szájunktól is minden Héten el vonok valamit, 's forditom Leveleimnek vivőire, hozóira.

Már azért, Kegyelmes Uram! számba vészem, hogy 1. Levelemet Excellentiádnak, kűldöttem az 1785béli nyárban a' Brassai Postára, ide való *Gyárfás Mihály* nevű Parasztról, a' ki eskűszik, és magát ördögnek igéri, ha a' Postára bé nem adta. Ha ez a' Levelem megment Excellentiádhoz, ennek jele az, hogy az Excd Kegyelméből, nevemet viselő 's most Udvarhelyen Görög Classist gyakorló Fijamnak rendelt Alumnialis harmintz M[agyar] Forintokat köszöntük benne, Fijammal együtt: melly pénzt, az én szives kérésemre, az Esztendőnek nem végén, hanem közepe tájatt, ki-adott Tit. Lénárt Uram Sáromberkén; meg tekintvén akkori nyomorult állapotomat, mellybe ejtett vólt, 's talám hóltig benne is hágy a' szerentsétlen tűz, melly a' Könyveimen kivűl, majd minden Jovatskáimból ki fogyata.

2dik Levelemet, e' muló Esztendőbéli Májusban botsátottam Exdhoz, Kézdi-Vásárhelyi *Kováts N.* nevű esmérősömre (egy véka zabnak adásával) ugy bizván, hogy ha, az alkalmatlan út miatt, Torotzkóra nem mehet, és az Enyedi Posta-Mester Cseh Péter Bátyámra nem bizhatja (az hol 4. xból tsak 3at fizetek), Segesváratt, az hol Bort fog venni, a' Postára tégye. Ezt az Embert soha azután nem láttam, jóllehet K[ézdi] Vásárhelyen kerestemis. De ez engem talám meg nem tsalt; jóllehet meg-eshetett az is.

Ezek szerént, meg nem mentek é Leveleim? Nem tudom. Ha meg-mentek; azokban vagy is az utólsóban magamat igy méntettem, hogy az Exd drága Könyveivel dolgomat egyébként el-végeztem, tsak hogy, vagynak bennek *Figu-*

rák, és házamtól ilyen drága, 's betsületem vesztése alatt ki-kért Munkákat nem adhattam idegen helyre, hogy azokat delineáltassam. Azért Kapitány *Penzelini* Ur fogadván, hogy, mint a' szomszédban lakó Jó Uram, a' Figurákat nékem copizálja; kéntelenitettem a' Munkákat, mellyekből a' nálam nem vóltakat, sok dolgaim között is, ki-írtam, itt tartóztatni, 's mostanság a' Figurákat számomra a' Munkák eleibe le rajszoltatni. Instáltam egyszerismind Excdnak, hogy ne légyen nehéz a' Könyveknek még tovább is itt késések: mert bizony kár bennek nem lett, hiszem, hogy nem is lészen; lehet pedig, hogy magam viszem Váradra, mint a' ki Erdélyből soha (Felső és N[agy]Bányán kivűl) ki nem léptem, 's szeretném bár Magyar Országra menni –

Ha Leveleim meg mentek, és Excd előtt kegyelmet nem nyertek; igy már bóldogtalanul vagyok. Mert ki segit engem tudományaival, tanátsaival, és egyebekkel? De könyörgök töredelmesen Excdnak, nyerjem egy vigasztaló czéduláját Exdnak, bár leg-kissebb Udvari Szolgája az ő maga neve alatt irja azt.

Ne veszesse el Szegény tanuló Fijamis Excd Kegyelmes Alumniáját, melyért, hogy e' ki-múló esztendőre ki-adattassék, világért sem mérnék Sáromberkére küldeni: mert bizonnyal félbe kell hagyni tanúlását külömben. Hiszem! Sámuelemet, ki két esztendeig tanúlt Udvarhelyen, már itt Közép-Ajtán nyomorogtatom a' tanulásban, nem lévén tehetségem tanitatni egyébűtt; mert hijába igérték néki az Alumniát: tsak egy esztendőre jött (de e' sem *tsak,* hanem az Isten fizesse meg Mlgs Gr. Kemény Farkas Ur Ő Excjának!) 30. M[agyar] Forintja.

Az Exd méltatlan Alumnussa irt le Exd számára holmi (bizony nem sokból álló, de meg-betsűlendő) ritka Irásokat; mostanság, mikor honn vólt, irogatta, az 3dik Teleki Mihály Tudós Gróf Urnak jó darab Munkáját, melly is Erdélynek Historicum Calendariuma, igen szép, de még teljességgel esméretlen Munka a' Tudós Világban (melly ezt nyomtatásb[an] is bezzeg jó neven venné), irogatja pedig ex autographo. Ezt, és egyebeket, az Exd tulajdon Könyveivel, ki-szolgáltatjuk Váradra.

Második Levelemben irtam vólt Exdnak az Oláh Zenebona Historiájáról, melyet XV. Részben, III. Tomusra, egész Esztendő alatt, óh melly sok fáradsággal, költséggel, és magam Házamra való gondviselésnek hátra hagyásával irék; de meg tilták Világra való jövését, talám *Papilla* Ur[1] munkálkodásából.

Bethlen Farkas Continuatioját most nyomtatják (ha igazán ir Hochmeister) Szebenben; még az én kezem alatt lévén egy része, mellyet öt exemplárból, nagy költséggel (de senki nem fizet érette; holott én e' Falu helyen, a' kikkel conferálom, mind azokra költök sokat, és fogyatom időmet) conferálok. Meltóztassék pedig meg hallani Excd, hogy Simigianus és Szamosközius Historiájával is conferálom, itthonn tanuló Sámuelem segitségével.

Nints kárunk, hogy Simigianus és Szamosközius Irásai nem jöttek publicumra, tsak Bethlen ki-jöhessen: mert Szamosközit Bethlen szintén szóról szóra végig le-irta; tsak hogy amannak Irását forgatta; a' mi elébb vólt, hátrább etc. tette. Óh melly igen zúgolódik pedig és busul a' mi kedves Tudos Professorunk T. Kovásznai Uram, hogy Szamosközi el-veszett, vagy el-vész. Szamosközi pedig Simigianust magáévá tette vólt egészen.

Az én *Transsilvániám* nyomtatását Bétsben felbe hagyattam vólt, a' mostani sok változások miatt, és Irásomat viszsza hozattam a' változtatás miatt; de ez már ez is ujonnan kezdődik nyomtatódni.

Az Erdélyi *Historiás Szekrény*nek már Irásban 4. Tomussai meg vagynak nálam: várjais a' Typhographia; de én is várok és vigyázok, ne hogy ugy járjak,

mint az *Oláhok Historiá*jával. Ha Excdnak egy tzéduláját vehetem, úgy osztán meg-vigasztalodván, Tudományok dolgáról mindjárt sokat bátorkodom irni.

A' Mindenható, bőv Kegyelmében éltesse Excdat, Kegyelmes Pátrona Aszszonyom Ő Excjával, és Nagyra Szűletett Mlgs Szerelmesseikkel! kivánja teljes szivvel, és magát kegyelmekbe ajánlja

Excellentiátoknak alázatos alumnussok

Közép-Ajtán 1786. 30. Xbris. Benkő Jósef. K. Ajtai Pap.

[A levél negyedik oldalának margójára (ahol a levélvivőkkel foglalkozik) Benkő ezt írta:]

Már most bizonyos fogadott Emberemtől küldöm e' Levelemet a' Postára.

288 Benkő József a Magyar Kurir-nak
Középajta, 1787. február 15.

Előléptetések a a székely lovasezredben. Szűk volt a termés, nagy a drágaság.

1. A' nemes Székely lovas Ezered (Regiment)ben, e' folyo Esztendö kezdetével kellemetes változás esett, némely Tiszt-Uraknak felyebbedésekkel (promotio) t. i. *Schultz* Ur lett Obesterré eddég való Obrist-Lieutenánti állapottyából: minekutánna lakását Bágyonból még e' múlt esztendöben változtatta vólna a' Sepsi-Szent-Györgyön álló Obesteri Kvártélyra, és azonn sok épitéseket tett, 's az obersteri ürült hivataltis folytatta vólna. Helyébe állott az Obrist-Lieutenánti tisztbe, Gróf Hidvégi *Nemes György* Úr, addig viselt fő Strása-mesteri hivatalyából. Mely felyebbedéseböl származott öröméhez, egy házi szives vigasságot ragaszta a' Gróf Úr életének szerelmetes párja *Ürmösi Maurer Anna* Grófi Ifijú Aszszony, szülvén Pál-fordúlása napján egy szép magzatot, kinek B. Aszszony Havának 28dik napján *Samuel* név adatott a' Sz. Keresztségben, mely lett Ürmösön. Sok nagy emberek származtak eleitöl fogva e' Grófi nemes Familiából; de Sámuel neven egyet sem olvasok, hanem leginkább Tamás, János és Ferentz neveken. Ezen ujj Sámuellel, a' névnek tulajdon szépségén kivül, vagyon tekintet a' Grófi Ifiju Ur-Aszszonynak néhai édes Attyára Ürmösi *Maurer Sámuel* Urra. Minekutánna a' mi Grófunk e' folyó hónapnak 12kén ugyan Ürmösön egy szép Báltis adott vólna, bé indúlt költözködve *Aranyos Székbe, Bágyonba* az Obrist-Lieutenanti Kvártélyra. Szerentsés útat! nagy elémeneteleket! Ugyan azon Ezeredben *Kilényi Székely Antal* Kapitány Úr lett Skvadromos Kapitánnyá: úgy Lisznyai *Damó Jósef* Kapitány Uris, és e' költözött Dobrára Hunyad Vármegyébe (lévén ottis némely Székely-helyekben Székelyekhez tartozó Lovas vitézek) ama pedig megyen Gidofalvára Sepsi Székben, és helyette Nagy Ajtára Gróf Széki *Teleki Tamás* Kápitány Úr.

2. Most látyák, mint szintén tavalyis látták a' Székely-földnek Háromszék *(Sepsi, Kézdi* és *Orbai)* nevü tartománnyai, 's a' Szászok' *Bartza* nevü vidéke, hogy a' tavalyi ragyán (melyet székelyesen rosda-essönekis nevezünk) és sok helyeken által-ment jég-esökön kivül, felettébb nagy pusztitást tettek vólt a' múlt esztendöben, a' harmadévi böv makkból felette igen elszaporodott egerek, a' nagy erdökhöz közelebb esö Faluk' határaira kiszéledvén, és a' vetéseket elpusztitván Erdélynek tsak nem minden olyas helyein; mert a' múlt hónapban, a' nagy bőséggel esett hóból derék szán-út következvén, az Udvarhely Vármegyei, 's külyebbvaló erdő-melyéki falukból, mint a' tábor, megszámlálhatatlan szának

jöttek minden naponként az emlitett Háromszékre, 's Bartzára gabonát vásárólni. Megis drágitottak mindenféle gabonát. A' búzának köble ittis 4 és 5 Rf. a' ro'snak 3., a' török-búzának 3. és 20 kr., a' haritskának (hajdinának) és árpának 2 for. és 48 kr., a' zabnak 1 for., de némely vásárban még árossabbanis elmennek. A' külsö tájéki falusi Szászok, kik ezelött a' bórnak ezen Székely-földre hordásával nem kitsiny keresetet tettek; most már miólta két esztendök alatt bór nem termett, innen hordjákki a' pálinkát: nevezetesen Kézdi-Vásárhelyböl, a' hól ezt fáradhatatlanúl fözik; ezért, és a' ro's drágaságáért, ejtele (pint) a' pálinkának két annyivalis többre hágott, mint a' böv gabona' idején. Háromszékennis tsak Sepsiben, és Kézdiben, 's ottis tsak a' nagy gazdák adják pénzért a' búzát. Ellenben a' többek szánólag nézik a' gabonának ezen földröl való kihordását. Mert vagynak ittis szükös Faluk. Kilyebb, az Erdövidékén, melyis Miklosvár, és Bardótz Székböl áll, az emlitett ragya, jég, és egerek miatt, (kiváltképpen, hogy az elébbi esztendök sem szólgáltak böv gabonával) felette igen szükösök a' lakosok.

289 Rát Mátyás Benkő Józsefnak
Győr, 1787. február 28.

Fel akarja újítani a félbeszakadt levelezést; címzett közreműködését kéri több tervezett munkájához, köztük a német–magyar–latin szótárhoz.

NagyGyör[ben] Bőjt elő hav[ának] 28. n[apján] 1787.

Kúlönös tiszteletre méltó Barátom Úram.

Régen félbe-szakadott levelezésünket, ha nem ellenzi, meg-újítani kívánván, alkalmatosságot vevék reá azon szándékomról, mellyet a közelebb múlt esztendőnek utóljánn kőlt Túdósításombann hírré tevék. Ugyan-tsak ezen okból tselekedtem, hogy az ottan hírdetett könyvekre kívánt elő-fizetésnek Számba-vevői között Tiszteletes Uramat-is híre nélkúl meg-nevezni bátorkodtam; nem pedig olly vélekedésből, mint-ha a Székely-földönn afféle előre-fizetők fognának találkozni. Mindazonáltal egynéhányat azon Túdósításnak Mássaiból T. Uraságodnak-is kúldöttem, s reménylem, hogy eddíg kezéhez vette azokat Brassóból T. Gödri Uramtól, a kihez azok többekkel eggyütt útasítva valának. Már akarmit tett légyen vagy tégyen velek Uraságod; kevés gondom reá. Más nagyobb dolgok vagynak előttem.

Ez-előtt mint-eggy két esztendővel Brassóbann lakos, velem Onoka-gyermek Graf Mihálytól kúldöttem vólt Uraságodnak néhai Róth Tamásné felett mondott Halotti Prédikátziómat és Klanitza Uramnak a Magyar országi Protestánsoknak hajdani virágzásokról írt Könyvetskéjét,[1] futtábann írt levelemmel eggyütt: mellyek hogy kezéhez mentek vólna, annak mind ekkoráig semmi nyomát nem láthattam.

Én most sok munkától, veszódtségtől és bajtól megmenekedett szabad ember vagyok; s eggy könnyen nem-is szándékozom többé hasonló hívatalos foglalatosságokba kötelőzni. Hanem némelly szükséges Könyveknek írásával fogom időmet tőlteni. Azokonn kívúl, a mellyeket az emlétett Túdosításbann meg-ígértem, de a mellyeknek világra jöhetések még bizonytalan, mivel lassan jelentgetik magokat, a kiknek eggyikhez s másikhoz kedvek vólna, – most előszőr ím illyenek körúl foglalatoskodom: 1) Gegenwärtiger Zustand der NichtrömischKatholischen in den K. K. Erbländern; 2) Genie, Sprache und Litteratur der Ungern; 3) Deutsch, Ungarisch-Lateinisches Wörterbuch, 3 kötetb[en].

Mind a háromra senki a két Hazábann jobban nem segéthet, mint T. Barátom Uram. Ugyan-is, hogy az útólsóról kezdjem, ámbár hallom, hogy Erdélybenn T. T. Galambos és Sófalvi Uraimék valamelly hasonló munkához hozzá fogtak, mindazáltal tudom, hogy az enyim, úgy-mint eggy bő, és mind a három nyelvnek idiotismusait, kiváltképpen pedig a Németbenn és Deákbann a törvénybéli szóllásokat magábann foglaló könyv, nem lészen felesleg-való. Erre T. Uraságod, előre mind Deák mind Magyar szókat és szóllásokat gyűjtögethet, a mellyek Erdélybenn az írásokbann és köz beszédbenn elő-akadnak, és Pápai Dictionariumáb[an] nem találtatnak. Én annak idejéb[en] abbéli gyűjteményjét kész pénzenn, úgy, a mint még talám semmiféle írásának jutalmát nem vette, magamhoz váltanám, s annak-felette, kivált ha az bővetske fogna lenni, nem tsak az elől-járó beszédbenn, hanem szinte a titulus közbenn illendőképpen Uraságodnak tulajdonítanám.

A' két elsőre pedig tsak eggy a segétség. T. i. minthogy az elsőnek elejénn a kétféle Protestánsoknak, a Socianusoknak és a Görögöknek Eklésiáikat, és kűlön-kűlön mindeggyikhez tartozó Egyházi s Oskolabeli Tanítóknak s hallgatóknak számokat kívánnám le-irni, a másodiknak pedig utóljánn a Magyarúl szolló Magyar Nemzetnek sokságából szeretnék okoskodni a Német nyelv közönségessé való tételének lehetetlen: – és annak szükséges-vóltáról, hogy a Magyar nyelv önnön tisztaságábann meg-tartassék és az Oskolákba taníttassék, – ha ugyann tsak immár az Országos dolgoknak Németül kell-is folyniok: mindeggyikre nézve kérem T. Uraságodat, ne sajnállja attól való fáradtságát, hogy még a tavaszszal vagy leg-feljebb a jövő nyáronn Erdély felől ím ezekről való tudósítását vehessem: 1) A Reformátusoknak hol vagynak Eklésiáik? a mostani osztály szerént melly Vármegyékhez tartoznak azok? Melly helységek a Filiáik? Hány lelkekből, vagy – házas személyekből állanak? Ugyan ott másféle Vallásuak hányan lehetnek? (Ha valamelly Eklésia tsak a Tolerantia utánn támadott vólna, azt-is kűlön meg-kellene jegyezni. És ha sem a Lelkeknek, sem a Párosoknak számokat nem lehetne meg-tudni, legalább az esztendőnként vagy 3 esztendőktől fogva kereszteltetetteknek öszve-hiteztetteknek, és temettetteknek számokat igen óhajtanám.) Mitsoda nyelvenn szóllanak a hallgatók, és mellyenn tartatik az Isteni tisztelet? Hol vagyon eggynél több Tanító, Lévita vagy-is Mester Prédikátor nélkűl? A Superintendesnek, Esperesteknek, Prédikátoroknak, Professoroknak s Mestereknek miből jár a jövedelmek? s mennyi lehet a Superintendensé az ő Püspöki jószágaiból? Kik a Consistoriumnak Tagjai? Minden Tractushoz hány s melly Eklésiák tartoznak? Melly más Vallásu Eklésiák vagynak alája vettetve? 2. Hasonló formánn az Evangyélikusokról. (Irnék, s talám fogok-is irni ezek eránt a Szász Püspökhöz. De nem igen bízom a Szászoknak emberségekhez.) A Magyar Év[angélikus] Eklésiák felől T. Gödri Uramtól várok afféle túdósítást. Hanem vagynak Év[angélikus] Oláhok (eredet szerént Cserkeszek) mint p. ok[áért] Bungárdonn, a kiknek, még-is Németül kell énekelniek és, a mit nem értenek, hallaniok. Effélékről s, ha úgy tetszik, többekről-is Uraságodnak hiteles túdósítása leg-többet érne. 3.) A Socinianusok eránt hasonlóképpen az önnön Püspökjöket fogom reá kérni, hogy túdósítson; így nem kűlömben 4.) a nem-eggyesült Oláhok eránt a Kárloviczi Metropolitát. De még-is bátorkodom T. Barátom Uramat kérni, hogy kiváltképpen a lelkeknek számokra nézve mind ezek eránt légyen emlékezettel. Sokat ugyan már maga T. Uram világ eleibe terjesztett mind a Transilvániájábann, mind Milkoviájábann; a minthogy fogom-is ezen betses munkáknak hasznokat venni. Mindazáltal mivel az-ólta sok változások történtenek, és maga leg-jobban tudja, hol mit írt, s mit nem szükséges

újra meg írnia; leg-alább méltóztassék engemet útba igazítani. 5.) El-hiszem, hogy kezénél vagyon Uraságodnak Erdélynek újonnan való fel-íratása. Ezt nagyon óhajtanám, arról való jegyzésekkel; mellyek a Magyar helységek? hány a pápista és unitos Óláh? hol tudnak a Szászok, és Oláhok Magyarúl-is, vagy még jobban Magyarúl s t. a f.

Be sokkal alkalmatlankodom! Mindenekről botsánatot kérek, háládatosságomat s köszönetemet ígérem, és maradok mind holtig T. B[arátom] Uramnak

tisztelője és barátja
Rát Mátyás

[Lejjebb, nem Benkő írásával:]

Nb. Ezen Ráth Mátyás kezdett volt Posonban magyar ujságot kiadni, – onnan ment Győri lutheranus papságra.

290 Benkő József a Magyar Kurir-nak
Középajta, 1787. február [?]

A rókák és a nyulak nappal is falvak közelébe merészkednek. Népszámlálás Háromszék vármegyében.

„Hát ugyan itt Székely földünkön, mit éreznek némely vadak, és madarak? Karátson elött, némely helyeken, nagy seregenként szokatlan, és itt nem látott vad rétzék láttattak, és sokáig mulattak, 's azután elmentek. A' rókák, és nyúlak, (kivált az elsők) nappalis a' falú mellé jönnek, és félelmet nem mutatnak, mégis ritkán fogathatnak el a' vadászoktól. A' régi Magyar, és más Irókis a' vadállatoknak hasonló magok viselésekről soha jót nem irtanak, és nem jövendöltenek. Azonban a' vadak' húsát mégis drágán kell venni. Egy nyúl, melyet ezelött 7 Krajtzáron gyakorta meglehetett venni, most 8. garasonis elment. Egy tsászár madár most négy annyi áronis, u. m. 4 garason kél. Egy nyúl-bör 10 kr, mellyet ezelött egy póltránis vehettünk: mely szrént, itt most minden megdrágodott. De

Hogy a' Székely nemzet mind egyebütt, mind Háromszék Vármegyében mostanság nagyon szaporodott: bizonyos. A vitézlö rend népesedését tudjuk a' Regementek' Prothokollumaiból. Az Uri, és Nemes (értsed a' nem Katona, 's adót nem fizetöket: mert külömben a' Székely-Katona mind igaz Nemes) Rend, 's ezeknek szabad parasztyaik, egy esztendötöl fogva t. i. minekutánna 1785-ben megszámláltattak, mennyivel szaporodtak Háromszék Vármegyében, meg tudjuk már nagy érdemü *Hertelendi* Kapitány (Magyar Országi Nemes Hazafi) Uról, kiis ezen tartománybéli születtek, és holtak megszámlálását e' folyó hónapnak elején végezé el."

291 Ungi Pál Benkő Józsefnak
Pozsony, 1787. június 5.

Felkéri, hogy sajtólevelezőként támogassa a Magyar Hírmondó-t. Közli, hogy a Milkovia egy részét kivonatosan magyarra fordította.

Poson, 5 Junii 1787.

Tiszteletes Esperest Vr! Drága érdemü esméretlen Jó Uram!

Engedelmet kérek, hogy esméretlen létemre bátorkodom Levelemmel megkeresni. Vóltt ugyan a' közelebb való Kolosvári 'Sinatban szerentsém drága

személlyét tisztelnem, a' midőn mint Dési Oskola Rektor Tiszteletes *Abats János* Urammal magam is jelen valék és a' Dési Patikáriusnak *Komjáti* Vramnak nevével tiszteltem Tiszteletes Vramot a' Collégiumban; de ez olly sok nagy dolgokra széljel vonodó Férjfiúnak emlékezetében hellyet nem foglalhat; mivel érdemetlen Személyem homállyosabb, mint sem ezen szerentse által emlékezetemnek tsak ár‹nyé›kát is nyomhattam vólna Tiszteletes Vram elméjébe. – Elég az: hogy a' gondolatlanság 's más játéka az ifjui gondolkodásnak megtsaltt engemet, és noha külső Országi Oskolákba szándékoztam örökké, még-is a' Hazában maradtam. Posonig tsak ugyan felverekedtem, a' hol sok szép Leveleit szemléltem Tiszt. Uramnak *Szatsvai* Urnál, kivel Bétsbe felmenvén az elmúltt Esztendőnek a' farkán, a' *Músa* és *Kúrir* Irásában *Cooperatora* voltam ez esztendőnek két első honapjaiban, a' mikor kéntelen voltam ott hagyni: mert Ő Kelme igen kevés *Practica Philosophiát* tanultt, és tellyességgel nem tudja, miket nem szenvedhet-el a' Nemes és pallérozott elme. – Betsből hát lefelé indúlván, Posonban *Hirmondó*-Irónak meg-marasztottak, mellyet a' most közelitő Júliusban elis kezdek. – Ide jön hát ki levelem, hogy T. Uramot kérjem, hogy méltóztasson némellykor Tudósításaival meg-tisztelni, kérvén egyszersmind, hogy ha valami kibotsátásra elszántt kéz-írása vagyon, ha tetszik, velem közleni ne terheltessék; én Tiszteletes Vramot tisztelő egyenességemre fogadom, hogy világosságra botsátom, még pedig úgy, hogy egészsz hellybe hagyásának megnyerésével méltán ketsegtetem magamat, mellyet bizony (lelkem szerént mondom) *Szatsvai* Úr nem tselekedhetik; sőt Ő Kelme a' maga állapotját eléggé megzavarta midőn a' maga Ura akart lenni. Itt azt is ki kérem Tiszteletes Vramtól, hogy ezen igaz szavaim által Szatsvai Uramhoz hajló indúlatját meg-sértettetettnek lenni ne tartsa; mert a' miképpen hogy a szem semmi gazt el nem szenved, szintollyan lehetetlen nékem akárkinek 's kiért hízelkedni; egyedúl tsak az érdemet tudom betsúlni, és elég hálát az Égnek nem adhatok ezen Talentomért. – Én nékem ezen ujság-irás felvállalásában egyedül való okom s tzélom kevés elmebéli tehettségemnek gazdagítása, hogy annál alkalmatossabb tagja lehessek édes Hazámnak; ezt pedig a' Túdosokkal való megesmérkedés viheti-végbe; ez az ok vett arra engemet, hogy Tiszteletes Uramat levelemmel mint egy megtámadni bátorkodjam; kinek nagy érdemeit én is jól esmérem, és a' kitől többet tanúltam, némelly dólgokban, mint minden Professoraimtól. – Tiszteletes Vram' *Milkóviájának* egy darabját summáson magyar nyelvre is fordítottam, olly szándékkal, hogy világosságra botsássam. Oh, melly szeretnem elébb Tiszt. Urammal censeáltatni!

Ujra engedelmet kérek Tiszteletes Vramtól, és boldognak tartom magamat, ha bizonyos lehetek benne, hogy ezen Levelemmel meg nem sértettem. De ha meg sértettem is, még is örökké tsudálója is tisztelője lészen

Tiszteletes Uramnak kész szólgája

Ungi Pál. m.k.

P.S. Senkinek nints ollyan sok féle szókra szüksége, mint az ujjság-írónak; ez hat az én alázatos kérésem Tiszteletes Vramhoz, hogy a' melly szokat gyüjtött öszsze sok fáradságai által ollyakat, a' mellyek a' mi Magyar Nyelvünknek Tárját gazdagitják, minémüek főképpen a' Katonai Mesterségben, gyakorlásban, naturális historiában és más akármelly színű dólgokban elő fordúló nevek, meltoztasson nekem fel-küldeni; nem én érettem, hanem kedves Hazankért és nyelvünkért, hogy az elő fordúló alkalmatosságokkor velek hasznoson élhessek.

292 Benkő József Daniel Istvánnak
Nagycsány, 1787. június 24.

Hálálkodik a tanári kinevezésért, de anyagi támogatásért folyamodik, mert nyolc gyermeke van. Ír arról, hogy milyen tantárgyakat fog tanítani a székelyudvarhelyi iskolában.

Méltóságos L. B. Status Consiliarius és Fő Curator Úr, Kegyelmes Nagy Patronus Uram!

Nyelvem, pennám és valamivel látható jeleket tehetnék, mind elégtelenek kiadására annak az alázatos buzgó háladatosságnak, mellyel az Excellentziád sok rendbéli kegyelmességéből tele vagyon az én szivem. Elevenítette hálaadó indulataimat közelebbről az a Kegyelme Excellentziádnak, mely szerént az Udvarhelyi egyik Professorság reám bizattatott. Erről ugyan Excellentziádhoz és a Méltóságos Fő Consistoriumhoz hálaadó Levelemet felbocsátani el nem mulatom, mihelyen jobb iró helyet találok ennél a Csáni mezőnél: de addig is bátorkodom alázatosan folyamodni Excellentziád Kegyelmességéhez ím ezen alázatos jelentésemmel, hogy ámbár a Professori fizetésnek nexusa a tanitással és az Ifjuság körül való munkálódással, nem pedig a Professornak külső környülállásaival vagyon; mindazáltal ha mód vagyon benne, méltóztassanak Excellentziátok az én terhes állapotomon segiteni, a néhai Tiszteletes Professor Kiss Uram egész fizetésének számomra való meghagyásával. Mert 8 élő Gyermekeknek attyok vagyok, és szükségképpen 11 vagy 12 személyeknek eledelekre, öltözetekre s nevelésekre kell gondomnak lenni; azonban a falusi élet módját is kénytelen lészek költségesebbre változtatni. A mi az általam tractálandó Tudományokat illeti, minthogy az oskolaiaktól ennyi esztendők alatt képes nem volt alkalmasint el nem szoknom, és igy különös szorgalmatosságot kell mostan reájok adnom; az Orientalis Nyelveknek tanitásához, ugy, a mint egy Professortól várhatni, avagy csak egy elsőben, nem foghatok, kivált a' Sidóhoz (mert a Görög nékem nem igen nehéz) de továbbad, ha nékem marad ez a Sparta, fogok tanuló társok lenni benne a Deákoknak. Ugyantsak, ha kitelik, jobbnak látnám ifjabb emberre bizni ezen Nyelveket. A Deák Literaturát, a mennyire a mostani aetásban szükséges, igen szivesen tractálnám. 'Sidót tanulni eddig sem érkezett az Udvarhelyi Deákság.

Vállaltam a *Theologiát* egészen minden részeiben, és igy a Catecheticát is: nem is jó, hogy a Catechizatiót két Professor vigye, a mennyiben Deák koromban experiálhattam. Vállaltam a Concionandi Methodust, melyre nagy szükség van, minthogy már Udvarhelyről is Papjaink kezdettek szaporodni. Vállaltam az Históriát universim; különösen az Házáét. A Geographiát. A Naturalis Históriának Principiumait, és haszonra leginkább fordítható czikkelyeit. De ezekre igyekezném rendkivúl való órákat szabni, hogy a cardinalisabb Tudományok ne szenvedjenek miattak. Ezeknek alázatos jelentésekkel, magamat és Instantiámat Excellentziád Kegyelmébe ajánlván, vagyok mélységes tisztelettel

Excellentziádnak
a N[agy]-Csáni mezőben, midőn
Kolozsvárra mennék.
1787. 24. Junii.

alázatos cliense
Benkő Jósef t.k.
Közép-Ajtai Pap.

293 Benkő József Csorvási Mihálynak
Marosvásárhely, 1787. július 4.

Hatvan forintot kér kölcsön hosszabb időre.

Édes Drága Csorvási Ur, Bizodalmas Számtartó Uram!

M.Vásárhely 1787. 4. Jul.

Most érkezem Kolosvárról ide M.Vásárhelyre. Bizom, hogy engemet meg-segit, Mlgs Gróf Urunk Ő Excja Gratziájából két esztendőre való 60. Forintokkal.

Édes Számtartó Uram! Én most egész életem módját változtatván, igen nagy szükségem van a' pénzre; gondoljon velem, és hidje meg, hogy én is jóvóltát meg hálálom. Quietantiat ugy adok, ha a' pénzt látom. Tessék azért egy Jobbágyot az én erszényemre ide küldeni, és én annak a' Quietantiát által adom. Kedves Ipja Ura, Tszs Notarius Uram, bizom, hogy addig kezesem lészen: hiszi talám, hogy tsalárd Ember nem vagyok. De lehet, hogy maga Számtartó Uramis bé jő a' Vásárra itt létemig.

Ha ugyan nem lenne pénz, ne terheltessék írni egy Assecuratoriát, és Tekintetes Districtualis Secretarius *Thuri Sándor* Ur ki-fizet engemet, ha fogadja Számtartó Uram, hogy két Hónap múlva viszsza fizeti.

Tit. Udvarbiró Urat Kedves Párjával együtt el-kötelezett tiszta szivvel köszöntöm. A' nagy féle foghagymából egy gyökeret instálok az ifju Aszszonytól; melyet igért a' Kertész. Nékem is gondom lészen a meg-igért gyapott Fűsükre; bizonyoson küldök.

Tiszteletes Notarius Péterfi Uram Atyámra bizom ezen Kérelmeimnek exsequtiojokat, alázatos tiszteletem mellett. Vagyok tiszta szivvel

T. Számtartó Uramnak — hiv jó akaró szolgája
M.Vásárhelyen 1787. — Benkő Jósef. t. k.
4. Jul. — K.Ajtai Ref. Pap.

294 Benkő József Daniel Istvánnak
Marosvásárhely, 1787. július 5.

Pótlás a címzettnek június 24-én írt, de még el nem küldött leveléhez a Benkő által tanítandó tárgyak dolgában.

Kegyelmes Uram!

Bizonyos okból ezen Levelemet Kolozsvárról el nem küldvén, magammal hoztam. M.-Vásárhelyre; jól is esett: mert itt holmiket corrigálok benne. Úgy látom Tiszteletes Bodola Uram Leveléből, hogy a 'Sidó és Görög Nyelvek reám maradnak; tsak fel is ujitom azokbéli régi tanulásaimat, és meg is szaporitom, A Deák Literatura hogy légyen, megeggyezünk Tiszteletes Bodola Urammal.

M.-Vásárhelyen, 1787. 5. Julii.

295 Benkő József Csorvási Mihálynak
Marosvásárhely, 1787. július 5.

Nyugtázza a felvett hatvan forintot.

Hogy Mlgs. R. Sz. Birodal. Gróf Széki Teleki Sámuel Udvari Cancellarius Ur Ő Excellentiája Gratiájából, Udvarhelyen tanuló edgyik Fijam számára, ad annos 1786. et 1787. Tit. Tsorvási Mihály Sáromberki Számtarto Uramtól flor.

hung. 60. az az, hatvan Magyar Forintokat percipiáltam légyen, praecentibus háládatoson recognoscalom. Sig[natum] M.Vásárhely 1787. die 5ta Julii

Benkő Josef. t.k.
Közép-Ajtai Ref. Pap.

I[d] e[st] Flor. hung. 60.

[Kívül, nyílván a számtartó írásával:]

N 21
Supr(a) Fhg 60.
Közép Ajtai pap
T. Benkő Josef <...>
1787. die 5a Julij.

296 Vécsey Zsigmond Benkő Józsefnak
Nagyszeben, 1787. július

Adatokat közöl a trónkövetelő Zólyomi Miklós elítéltetéséről.

Tiszteletes Esperest Ur, ösméretlen drága jó Uram, Fautorom!

Tserey Miklós Urnak relátiójára, mely által Néhai Zólyomi Miklósnak Absolutionálissáról biztatni méltóztatik, bátorkodom a T. Esperest Urat egész bizodalmu reménységgel, ámbátor ösméretlen szolgája, ha személlyemben kötelességem szerint meg nem jelenhetekis, bár tsak Levelem általis meg találni a véget. Miképpen A[nn]o 1666. die 24ta Aug. az öreg Apaffy Mihálytól Zólyomi Miklós absolváltatott légyen, azt kezemnél lévö említtet esztendö béli Absolutionálissa satis, superqve bizonyittya.

De Sub Diaeta in Alba Julia ad djem 20mum Apr. 1667. Indicta, Conclusorum Articulor[um] 1mus de Nicolao Zólyomi Jud[icia]rie proseqvendo igy találtatik a Fiscusnál:

A Zólyomi Miklós dolgáról, és állapottyáról Kegyelmes Urunk. Nem régi példa lévén Székely Moyses, és Petki Ferencz sorsok, kikis hasonló dolgokban elegyitvén magokat, noha akkor az Haza a mostani állapottjához képpest jobb Karban vólt, de mégis nem külömben, hanem Ország Törvénnye szerint per Directorem de Bonis evocáltattak, s ugy condemnáltatván a Jószágokis azon Sententiának vigorával apprehendáltattak; mostanis azért végeztük, hogy Zólyomi Miklós ellenis via Juris procedálván a Director, ugy condemnáltassék, ha a mostani Kővet Attyánkfiának adatot Instructiónk szerint nem redeál.

Jam autem in Extractu Articulor[um] per Tit. Joannem qvondam SIMON Ca[us]ar[um] Advocatum concinnato, iste Articulus extractualiter sic memoratur.

A[nn]o 1667. 20ma Apr. Art. 1mo Nicolaus Zólyomi, nisi ad Homagium redire velit, per Directorem evocetur, et condemnet[ur]. Convincitur, sed ad Intercessionem Statuum eidem Magnates facta de genu publica deprecatione poenam remittunt.

Proinde qvoniam in citato, ac etiam prius, per extensum descripto Articulo hujus Deprecationis, et poenae remissionis, imo etiam per Directorem factae proseqvutionis, et convictionis nulla hauferetur mentio, de his ulterius adhuc inqvirendum, ac sic providendum uberius.

Hogy lehetet azért 8. Hólnapok alat újra Nótáztatni? ugy gondolom, vagy edgyik, másik esztendö hibás fog lenni vagy az Articulusban, vagy az nálam lévö Absolutionalisban, melynek bizonyos vóltát magamnak ki kérem annyival

inkább, hová hamarább, a mennyivel említtet néhai Simon János Procurátor az illyeténeket az újjából nem szopta.

Ha azért T. Esperest Ur azon 1667dik esztendő béli Articular[is] Nótáztatására Zólyomi Miklós részére az Absolutionálissát kezemhez méltatná, vagy szerezhetné, in recognitionem ejusdem énis a száz aranyat minél hamarább T. Esperest Urnak meg adni ell nem mulatnám anynyival inkább bizonyitván, hogy vagyok mig élek

Tisztelendö Esperest Urnak

N.Szebeny d[ie][1] Julij 1787.

Igaz szivü szolgája
B. Wétsey Zsigmond m.p.

Ha történet szerént T. Esper. Uramnak Szebenben való érkezését érthetném, különös szerentsémnek tartanám bövvebb ismeretségemet, akkor coram plura.

297 Szathmári Pap Mihály Benkő Józsefnak
Kolozsvár, 1787. szeptember 8.

Gratulál kinevezéséhez, visszakér egy kölcsönadott könyvet. Kéri Benkőt, hogy a könyvaukción vásárolja meg azokat a könyveket, amelyeknek jegyzékét levelében megírja.

Tiszteletes Professor Uram, Különös Kedves Jó Uram.

Kivánom leg elsöben-is, hogy az Ur Isten elkezdett Hivatalját Tiszt. Uramnak szerentsés elö-menetellel áldja meg a' maga Ditsösségére, sok örvendetes Esztendöknek el-folyások alatt.

Mind vártam a' Tiszt. Uram Levelét, és a' kis Analysisemnek[1] viszsza küldettetését: kétség nélkül késleltette ezeket a' Tiszt. Uram lakásának változása. Már most ezennel szükségem lészen magamnak-is az irásra. Kérem azért szivesen annak viszsza küldettetését: másodszori el-tanitásommal reménylem meg igazithatok, és pallerozhatok valamit rajta.

Ha el-nem késnék ezen Levelem az Auctiorol, kérném igen szivesen Tiszteletes Uramat, ne salynállaná ezen alabb fel-jegyzett könyvek iránt figyelemmel lenni, hogy ha felyebb nem verettetnének, az le-irt árrokon, vagy azok alatt, meg-vásárolni méltóztatnék: én az elsö alkalmatossággal árrokat, köszönettel meg-küldeni el-nem mulatom. A' könyvek ezek:

Nro.	Forma 4a	Árrok Ft.	Dr.
44.	Michaëlis Syntagma Commentation[um][2]	–	80
46.	Surrenhusii βιβλος καλαλ[λαγης][3]	1	50
63.	Historia Compendiosa Dynast. Ahab[4]	–	80
99.	Mosheim Erklaerung der 2. Brief Timot.[5]	1	40
100, 101.	Binghami Origines et Dissert. Tomis XI.[6]	6	–
109.	D. Michaëlis omnia quae sunt sub Nro 109.[7]	5	–
111.	I. Peynii[8] et Bensoni Comment.[9]	1	30
114.	Dalleus De Cultibus Religiosis[10]	1	68
122.	Heideggeri Historia Patriarch[arum][11]	1	80
127.	Schröck Algemeine Welt Hist.[12]	4	–
150.	Stillingfleet Origines[13]	1	20
160.	Walchii Bibliotheca[14]		3
161.	Algemeine Deutse [!] Bibl. incompleta[15]	4	–
168, 169, 170.	Ciceronis ora[ti]ones, Ep[is]t[ol]ae, officia Tomis XI.[16][7]	–	
200.	Stosch Theologia[17]	1	–

230.	Nösselt Anweisung zür Kaentnis[18]	2	–
246.	Plutarchus Tomis VI.[19]	3	–
268.	Ebert Naturlehre[20]	3	–
	In Folio		
1.	Iselii Algemeine Lexikon Tom. 6.[21]	18	–
2.	Gesneri Thesaurus Tomis 4.[22]	20	–
8.	Calvini Institutiones in folio[23]	1	20
in[24]			
140.	Trapp Versuch einer Paedagog.[25]	1	–
203.	Lesz Christliche Religion Theor.[26]	1	–
178.	Rollin De la manier. Tom. IV.[27]	3	–
181.	Lowt De Poësi Hebr.[28]	1	20
183.	Lactantius Valchii[29]	1	40
184.	Perizonii H[isto]ria Resp. Sec. XVI.[30]	1	–
229.	Magazin für Schulen[31]	3	–
239.	Livius Tom. III.[32]	3	–

Igen öszve kelle zavarnom a' kőnyvek neveit; mert sietö az indulása a' Déáknak, és mások-is committaltak. Kerjük szivesen Tiszteletes Uramat közönségesen, méltóztassék úgy vásárolni Tiszt. Uram, hogy köszönhessük meg. Ha lehet felyebb ne mennyen az árok; de még ezen árrokat-is nem kell könnyen meg-ígérni. Bizunk Tiszt. Uram szivességében. Báró Kemény Samuel Urnak-is vagynak itten Commissióji.

A' Szatsvai Sandortól Tiszt. Kis Gergely Uramhoz küldött könyveknek árrokrol-is tudositását kérem Tiszt. Uramnak és minden Joknak szives kivánása mellett vagyok

Kedves Tiszt. Professor Urnak

Kolosvár 8a Sept. igaz hiv szolg[ája] Barátja
1787. Szathmári Pap Mihály m.t.k.

Igen sietve kelle irnom, másszor valami Kolosvári Ujságot-is irok. Itt az én szomszédomb[an] a' Tiszt. Uram szavait tsudáson referaljak. –

298 Benkő József az Egyházi Főtanácsnak
Székelyudvarhely, 1787. szeptember 22.

Az Egyházi Főtanács és a püspök részére küldi az ágendát, elnézést kér a késedelemért.

Méltóságos Fő Consistorium. Kegyelmes Nagy Patronus Uraim!

Már régetskén vettem vala Excellentziátok és Nagyságtok kegyelmes parancsolatját, hogy a közelebb múlt Generalis Synoduson reám a leírás végett bizattatott Agendát, Tisztelendő Püspök Uram által, a Mlgs Fő Consistoriumba felbocsátanám.

Szégyenlem valóban, hogy okot szolgáltattam a Méltóságos Fő Consistoriumnak ezen nyughatatlanitó gondoskodásra, holott régen el kellett vólna készitenem. De minthogy a Synodus igen kivánta volna látni az három Synodusokon készült Agendát, mellyet ez előtt submittáltunk Excellentiátoknak, és nevezetesen Méltóságos R. Sz. B. Gróf Teleki Josef Deputatus Urunk ő Nagysága is nagyon gondoskodik vala annak látása aránt: mind eddig szorgalmatoskodtam, hogy azt meg-kerithetném, és az is ujonnan a Méltóságos Fő Consistoriumba fel menne e jelen való ujabbal együtt. De sem annak *Purumát* itten Udvarhelyen néhai Tiszteletes Kis Gergely Uram Irásai közül, sem *impurumát* magamnál meg

nem találhatám, mivelhogy a Közép-Ajtai Papi uj Háznak bészakadása, s azután következett költözködő rakodásaim miatt, igen öszve hányodtanak irásaim.

Már azért a Gernyeszegi Synodus végezése szerént való *Agendát* (mert tetszett ezt a titulust meghagyni a Synodusnak) küldöm a Tisztelendő Püspök Uramnak kezébe, hogy onnan Excellentiátok eleibe promoveáltassék. De hogy Excelentiátok ez aránt bizonyosabbak lenni méltóztassanak, ím küldöm annak mássát a Méltóságos Fő Consistoriumba is, mellyis az Enyedre küldettetettel szóról szóra megegyez. E pedig leg kissebb pontig írva vagyon a Generalis Synodus megegyezett értelméből.

Az irás nem ékes; mert leakartam ujra írni; de költözködésem minden időmet, s majd kevés eszemet is elvette. Méltóztassanak Excellentiátok és Nagyságtok ezen nagy hibáimat kegyelmes feledékenységbe meriteni. Mellyel magamat Kegyelmekbe ajánlván, mélységes tisztelettel vagyok

Excellentiátoknak, és Nagyságtoknak

alázatos méltatlan szolgájok

Székely-Udvarhely 1787. 22. Sept. Benkő Jósef t.k.

[Más kézzel:]

Relatum 7a 8bris 1787.

299 Benkő József az Egyházi Főtanácsnak
Székelyudvarhely, 1787. szeptember 23.

A maga és tanártársa, Bodola Sámuel nevében beszámol tanári működésük megkezdéséről; az ünnepélyen rajtuk kívül beszédet mondott Bethlen János, Benedek Antal és Kandó Mihály. A levél második részében alapítványi helyre javasol két arra érdemes diákot.

Méltóságos Fő Consistorium, Kegyelmes és nagy Méltóságú Patronus Uraink!

Excellentiátok és Nagyságtok Kegyelmes Parancsolatjára, nem csak eljöttünk már és bészállottunk az Udvarhelyi Nemes Gymnasium Professori Házaiba; hanem, valóságos akadályok miatt elébb nem lehetvén, e folyó Hónapnak 18-dik napján, csekély Orationkal bé is köszöntöttük a Professori Hivatalokba. Míg e lett volna, addig is cselekedtünk, a mit lehetett, a tanuló Ifjúság javára; azután pedig Leckéket csináltunk, mindenikünk minden nap három három órákon; edgyikünk, *Benkő József* a *Theologiából, Zsidó nyelvből,* és *Universalis Historiából;* másikunk, *Bodola Sámuel,* a *Philosophiából,* Deák *Litteraturából,* és *Geometriából:* mellyekben minémü jó vagy hibás elémenetelünk lészen, kötelességünkből foly, arról a Mlgs Fő Consistoriumot ennekutánna alázatoson tudósítani.

Introductiónk, a Méltóságos Fő Consistorium Kegyelmességéből, lévén Mlgs Gróf Consiliarius és Ordinarius Ispány Bethlen János Úr által, Ő Nagysága minket Ciceroi igen szép Deák Praeloquiummal méltóztatott ajánlani a Tanuló Seregnek; azután egyikünk Benkő József a Cathedrába fel-állván, perorált a maga által pertractalandó *Theologiáról, Historiáról és Eredeti Nyelvekről;* panaszolva beszélvén, melly károson tanítanak azok a Professorok, a kik mindent el akarnak, de hét és nyolc esztendők alatt egy cursusban mondani a Deákságnak, valamit magok a nagy könyvekből meg-győztek olvasni, de megmutatván azt, a ki azon igyekezik, hogy által-utat (*viam compendiosam*) mutathasson az utazónak. És, hogy a Systemának, akármelly Tudománybanis, rövidnek kell lenni, hogy *Systematicus intellectus*t az Ifjú könnyen formálhasson magának; s annakutánna tudván hol jár a Tudományban, a mit a Könyvekben olvas, sőt magától is fel-talál,

tudja azt a maga helyére alkalmaztatni. A Deák Oratiót elvégezvén, azokért, a kik azt nem érthették, mondott egy rövid Magyar Oratiót is, mellyben megmutatta, hogy voltak eleitől fogva, és miként nevelkedtenek Erdélyben a Tudományok, mindenik vallásúaknál; nevezetesen pedig, mikor eredtenek és hogy nevelkedtenek az Erdélyi Reformatum Collegiumok.

Azután, a másikunk, *Bodola Sámuel,* fel-állván, azt a dícséretét mondotta elé a Philosophiának, mellyet természetében visel az a Tudomány, és megmutogatta annak hasznait mind a Theologiában, mind az egész életnek folyásában; és jelentette, miképpen kelljen azt tanulni, s ilyen hasznokra fordítani.

Elvégezvén a Professorok; fel állott a Collegium részéről és képében, annak érdemes Seniora, *Benedek Antal* Ő Kglme, a ki is egy valóságos szép Deák Oratiocskával fogadta az újj Tanítókat.

Végezetre, maga ülő székiből felkelvén ezen Gymnasiumnak egyik nagy érdemű Inspector Curatora, Tekintetes Dályai *Kandó Mihály* Úr, egy hathatós Deák Oratiocskát mondott oly Deáksággal, mintha azon nyelvnek Tanítójává készítette volna magát. Ajánlotta is minden szívességét ezen Districtualis Tabulae Adsessor Úr, mint vigyázó Jó Curator Urunk, ennek a Gymnasiumnak elémenetelére.

Minekutánna ezeket Excellentiátoknak és Nagyságtoknak alázatoson jelentettük volna; ez is jelentéseink közzé tartozik, hogy itten a melly Árvák számára való Fundátiók vagynak, azokban némelly Vácántiák találtatnak; úgymint, az Alsó-Rákosi Bethleniánum Beneficiumról ideje kitelvén Háromszéki *Benkő János* nevű Gyermeknek, már arra más kívántatik. Arra azért alázatoson jelentünk egy Nemes Ifjat, Nagy-Küküllőfalvi *Lukátsfi Sámuelt*, a ki jó születése mellett, és jóra mutató jeleivel igen méltónak láttatik lenni azon Fundatiora, nem lévén Özvegy Annyának módja tanítatására.

Vagyon egy Vacantia néhai T. *Nagy Boldizsár* Úr Fundatioján is, mellyre ismét alázatos reménykedéssel ajánljuk Excellentiátok és Nagyságtok Kegyességébe a Bodosi (Erdővidékén) néhai Tszs. Papnak *Baló Istvánn*ak árvaságra maradott igen jó születésű Nemes apró 4. fijai közül a nagyobbikat, *Istvánt.* Kikről alázatoson elvárjuk Exctok és Ngtok Kegyelmes parancsolatját, Magunkat pedig Exctok Gratiájába nagy alázatossággal ajánlván, vagyunk mélységes tisztelettel

Méltóságos Fő Consistorium,
Kegyelmes Patronus Uraink,
Excellentiátoknak és Ngtoknak

Székely-Udvarhelyen
1787. 23. Sept.

alázatos méltatlan szolgái
az Udvarhelyi Gymnasium méltatlan Professorai
Benkő József t. k.
Bodola Sámuel manu propria

[Címzés:]

Ad Illustre Reformatorum in Magno Transsilvaniae Principatu Consistorium Supremum, Dominos, Dominos nobis Patronos longe Gratiosissimos, per quam humillime.

Cibinii.

[Más kézzel:]

Relatum 7a 8bris 1787.

300 Nagy József Benkő Józsefnak
Magyarrégen, 1787. október 22.

Elküldi falusi iskolák számára készített műveit elbírálásra, érdeklődik a kinyomtatás lehetőségeiről.

Tiszteletes Professor Uram! Különösön Tisztelendö régi Jó Uram!

Én a' Tiszt. Uramtol commendáltatott Geográphiákat eleget keresém, de meg nem kerithetém. Hanem, a mint a' Sz. Synodusonis mondottam vala, nállam van egy Sz. Geographia illyen Titulus alatt: Eduard Wells historische Geographie des Alten und Neuen Testaments in vier Theilen abgefaßt-.[1] Ennek felette L'entfant Jakab által az Uj Testamentomi Szent Irások olvasására készittetett, és Magyarrais fordittatott Bevezetésbenis a' 384dik és követk. Leveleken[2] láttam az Uj Testamentomi Geographiára tartozo igen Szép Tráktát; ezekből és egyébűnnen, egy rővid le-irását a' Szent főldnek készithettem volna, 's igéretem szerint, megis készitem vala; de a' Falusi Oskolák számára készitett Specifica Tabellának, a' Kis Káthékhésis Magyarázatjának, és a' mi Innepeink' Historiájának correctioja, és ujjra lett le-irása, Hivatalomtol és egyéb bajoskodásimtol üressen maradott Orátskáimat a' már elmult nyáron elfoglalá. Már a' Télen, Tavaszig, ismét nem tudom mi modon érkezhetem, mivel egyéb irásom adta elő magát. Azután pedig, ha parantsolják Tisztelendő Uraimék, jó szivel megkészitem aztis 's a' mi készen van aztis pallérozom és békűldőm, ha kivántatik. Ha pedig Tiszt. Professor Uram maga érkezhetnék ezt a' Résztis a' többekhez adni, hogy a' munka egészszen egy forma lenne, a' mindennél jobb volna. Én e' végre a' *Well* Geographiájával szivesen udvarlok, ha parantsolja Tiszt. Professor Uram. Mostan pedig, ha Kézdi-Vásárhelyre alkalmatosságot nem találok (mellyetis legalább a' Levél hátára felfogok jegyezni) az elébb emlitett Munkátskáimatis tsak a' Tiszt. Professor kezébe fogom küldeni, olly' alázatos kérésemmel, hogy méltoztassék őket megolvasni, és azután a' maga bőlts és Kegyes Reflexioival együtt, Tisztelendő Generális Notárius Uramnak, az én levelem mellett, kezébe küldeni. Engemet a' Tisztelendő Uramiék hozzám valo Atyai szeretetének és kűlőnös jó indulatjának tapasztalása bátoritott, fejemet arra a' vakmerőségre vetni, hogy abbol a' setét Barlangból, a' mellyben eddig a' világ nyelve előtt lappongottam 's tsendesenis nyugodtam, most már ezen tsekély Munkáim által, a' világosságra ki-menjek, ha lehetséges lészen. Én azért továbbrais mind magamot, mind Tsekély Munkáimat a' Tisztelendő Uraimék atyai szeretetébe egész bizodalommal ajánlom, és kérem alázatoson Tiszt. Uramiékat, hogy ha méltónak találják őket (vagy legalább valami részetskét belőllek), a' ki menetelre, méltóztassanak épen ugy corrigálni, bőviteni, vagy rőviditeni a' mint jobbnak itélik; és osztán vagy nékem viszsza küldeni az újjabb leirásra, vagy ottan az én erszényemre, valakivel purizáltatni, azután pedig approbálni és Szebenbenis approbáltatni, hadd adhassuk mentől hamarébb, ha lehet, az Ifjak' kezébe. Mert én erre, vagy más ehez hasonló Kőnyvetskére igen nagy szűkséget látok a' Falusi Oskolákban, magamis egy-néhány Oskoláknak Subinspectora lévén e' mi Tractusunkban. Ha egyéb mód nem lenne, (mellyet nem reménlek) ki nyomtattatásában, talám a' Győri Pap Tiszt. Szeretsi Nagy István Uramis, mint régi Jó Barátom Uram, szolgálna nékűnk ebben, de talám az Erdéllyi Typographiák sem lésznek hozzánk ollyan idegenek, hogy más Országra igazitsanak, tsak a' Munka egyszer approbáltathassék. Idvezült Kaprontzai Ádám Uram magais kért vala engemet arra, hogy a' Sz. Sákramentomokrol készitsek egy rővid Traktát, mivel a' nélkűl, ugy mond, nagyon szűkölködűnk, és önként igérte vala, hogy ki fogja nyomtatni, de ő

Kgylme már oda van; hanem vagynak mások Isten' Kegyelmességéből. – Én az enyimekkel együtt, Tiszt. Uramnak mostani ujj Hivataljában ezer jó szerentséket, egész contentumat, és továbbrais mindenekben jó előmenetelt kivánván, Tisztelendő Házát pedig nagy szivességgel tisztelvén, kegyes válaszszát alázatoson ki-kérem, 's el-várom. Mellyel ujjabbanis tapasztalt jó indulatiban ajánlott maradtam
Tisztelendő Prof[esszor] Uramnak

alázatos szolgája, igaz tisztelője
Nagy Josef mtk. MRégeni
Ref. Préd[ikátor].

M.Régen 22dik 8bris
1787.

301 Benkő József a Magyar Kurir-nak
Brassó, 1787. december 29.

Egyesek iratokat közöltek vele, mások családtörténeti felvilágosításokat kértek: ígéri, hogy válaszolni fog. Többen segítséget kértek kiadandó munkájukhoz: ezeknek megadja a kért anyagot; ismét mások kéziratok lemásoltatását kívánták: ezt is megteszi, és hírt ad ismeretlen művekről. Összegyűjtötte az erdélyi országgyűlési törvényeket. Elmaradását az 1784-i tűzvésszel mentegeti, közli postacímét. Támadások érték az erdélyi Calendarium maius titulare helynevei miatt, ezek ellen védekezik.

Szégyennel tselekeszem, hogy a' Ujjság-levelekben jelentsem mentségemet, kiváltképen ez okból, hogy sok Érdemes Urak és Aszszonyok olvassák ezeket, a' kikre nem néz az én jelentésem. De minthogy, ellenben olyanok-is sokak olvassák, a' kik velem Levelezést tartottak, és bizonyos dólgokat-is parantsoltak nem kevés felöl, hogy azokban, gyenge tehettségemhez képest, szólgálnék; azonban pedig én, kevés napok alatt, nem győzök minden-felé feleleteket irni: tsak reá bátoritám magamot, ámbár bizony tellyes Ortza-pirúlással, hogy itt és mostan tégyem hirré mentségeimet ezekben.

1. Vagynak Magyar-országon ollyan Érdemes Uraim, a' kik rész-szerént magok Familiájokról közlöttek velem nevezetes Irásokat bizonyos végre, rész-szerént pedig töllem tudakozódtanak magok nemzetségeket illető dólgok aránt, mint hogy M. Országnak azon részein laknak, melyeket Erdélyi Fejedelmeink birtanak, és igy ditséretes Eleik vagy Erdélyben laktanak a' Fejedelmek' szólgálatyában, vagy leg-alább itt viseltenek bizonyos dólgokat, és ezek-szerént itten hagyták jó emlékezeteket. Tudtokra adom azért egész tiszteléttel, hogy jóllehet még némelyeknek parantsolattyokra keveset; másokéra semmit sem érkeztem szólgálni, az alább meg-irandó akadályok miatt; de már, nem sok idő mulva különkülön mindeneknek meg-fogom mútatni, mennyire mehettem a' parantsolt dólgokban; edgy Tekintetes Familián-kivül, mely-is engemet edgy Tisztelendő Katólikus Pap Úr által keresett volt meg, és a' melynek diszesitésére semmi Irásokat nem tudok elé venni az én Gyüjteményeimből.

2. Találkoznak igen számosan még ez Hazában-is, sokkal inkább pedig ezen-kivül, és főképpen Bétsben, Posonban, Györben, Pesten, Debretzenben, 's a' t. Jól-tévőim, Jóakaróim, Barátim, kik-közül némelyektől kérettettem, hogy ki adandó Munkájokhoz én-is valamit adnék azokból, a' mik nálam találtatnak; másoktól, hogy magam félbe szakadott Munkátskáimnak ki vagy nem adásokról tudositanám; másoktól más okokon vettem Leveleket: igérem mindeneknek,

hogy egésségem maradván, a' jövő Húsvétig mindenüvé irok, 's a' mi tölem ki-telik egész készséggel közlöm.

3. Némelyek kértenek, hogy bizonyos ritka Manuscriptumokat a' Magyar Historiára pénzes irók által szereznék meg-számokra: ez is meg-lészen ha békességben maradhatunk; leg jóbb szívvel pedig azoknak, a' kik kőltsönösön iratnának másokat számomra. Én továbbat közlöm-is a' Magyar Tudosokkal némely még eddig esméretlen, de nagy hasznú Manuskriptumoknak neveiket, melyeket sok utánna való járással és költéssel szerezgettem-öszve. Mert ha igy nem tészünk edgymással, sok hasznos irások hirtelen-el-veszhetnek, hazánk' kárával.

4. Kértek némelyek *Erdélyi Diaetalis Articulusokat* (melyek t.i. Erdélynek M. Országtól lett el-szakadásától fogva költenek, /: igyekezem iratni; minthogy nálam jól le-irva, némelyek *in originalibus*-is, mások nyomtatásban-is találtatnak. Ezek pedig oly dolgok, melyek nélkül Erdélynek Historiáját nem lehet jól tudni. Imé mely bövön és könnyen igérék! Ez utolsokat kiváltképen oda, az honnan nékem-is igérték Felső M. Országról, *Brutus' Manuscriptumát.*

5. Hogy eddig nem szólgálhattam, mentségem van azoknál, a' kik tudják, hogy 1784-dikbéli Sz. Mihály Havának 4-dik napján a' szerentsétlen tűz el-rontván engemet, 's az után újj Ház épitéshez kezdvén a' Közép-Ajtai Ekklésia (melyben 21. esztendeig viseltem a' Papi Hivatalt), minden könyveim és irásaim öszve hányva 's ládákba rakva állattanak szintén mostanig; mely miatt igen bajoson lehetett valamit munkálódnom. A' közelebb múlt nyáron és őszön pedig Udvarhelyre költözvén által, ismét nem nyulhattam Könyveimhez. De már ezután nyulhatok, és jó Uraim parantsolatjokra munkálodni igyekezem; ha szintén senki nem kötelezett-is engemet jutalommal. Azért

6. Ha kik engemet ezután akarnak Leveleikkel meg szóllitani, az Erdélyi Posta-útat igy alkalmaztassák a' Levél boritékján: *per Hermanstadt, Schaesburg, à Sz. Udvarhely,* mert Brassó felől már igen késöre vehetném.

7. Ragalmazást szenvedtem némelyektől, az Erdélyi *Calendárium Majus Titulare* végéhez az esztendő elején ragasztott *Elenchusért,* mely elé adja: *Nomina Civitatum, Oppidorum, et Pagorum, in Comitatibus M. Principatus Transylvaniae* (én igy szoktam irni: *Transsilvaniae) juxta Circulos et Processus existentium, prout Hungarice, Latine, Germanice, et Valachice submissa sunt, exhibens.* De a' kiknek a' szemek a' fejekben vagyon, látniok kell, hogy nintsen nékem részem azokban a' soha eddig nem hallatott, hanem most küldettetett Deák és egyébb nevekben, minthogy azokat az egész Erdélyi Processualis Szólga-Biró Uraktól kérték, és igy mindenfelé költvén, ugy küldötték-bé Szebenbe; ki keze alá? nem tudom; ott pedig ismét sokat változtatták. Meg-kell vallanom magam mentségemre, hogy ez a' munka sok kárt tett az Helységek Neveikben. Mi szükség vala olyan neveket adni, melyeket soha nem adtak magok Lakosok? *Deákul, Németül, Oláhul,* miért nem tarthatyuk-meg valamely Magyar Falunak *Magyar névét,* ha eddig más nyelven való nevei nem vóltanak? mi szükség szaporitani a' szót az elme' terhelésére? Ki hallotta valaha, hogy *Közép-Ajtának* deák neve *Mediolanum* lett vólna, mint itt adattatott? Vagy Oláhul *Közajton*? holott az oláhok mind Fel-ájtának nevezik. Az én *Milkoviámot* hijába emlited; mert abban a' külömböző nyelveken való Neveik az Helységeknek tsak azok, a' mellyek szükségesek, szokásban vóltak és vagynak; a' melyeket valami bövitéssel adok-ki nem sokára az én Transsilvániám *Specialis Parsá*ban. Költ ezen *Elenchus* ellen egy kéz irás, ily név alatt: *Ilias in Nuce,* az az, *Erdélyben*

egész világ; mert t. i. a' mostani újj nevek között találtatnak: *Albania, Nicopolis, Hellespontus,* és igen sok illyenek.

8. Éz-előtt-is, a Postától távól lakván, sok boszszúságot és kárt vallottam Leveleimben; de leg-nagyobb a' múlt nyári történet, midőn a' Paraszt annyi eszet kapott, hogy Postára küldött Leveleimet el-sikasztotta, 's a' posta pénzt magára költötte. Melyből már ez a' bajom-is van, hogy nem tudhatom bizonnyal: hová irott Leveleim vesztenek-el. Azért, a' kinek dólga vagyon hozzám, méltoztassék ujjolag irni. Ezek után, a' kikért ezen Mentségemet készitettem, azoknak Kegyességekbe 's békességes türésekbe magamot bizodalmason ajánlván, vagyok hív tisztelettel, el-kötelezett szolgájok.

Benkö Jósef. m.k.

Irám Brassoban 1787. Karátson
Haván. 29-dik napján.

302 Mósa László Benkő Józsefnak
Hersa, 1788. március 17.

Értesíti arról, hogy Moldovának Hersa nevű falujában teljesít szolgálatot. Kifejti, hogy nézete szerint honnan ered a falu elnevezése.

Tiszteletes Kedves Professor Uram!

Eddig talám halhatta Tiszteletes Uram, hogy más Stabalis Tiszt Urakkal együtt az Moldovai és Olá Országi Passusokra rendeltetvén 17. Febr. nékem jutott ez az Ojtozi Passus, és 20dik énis Népemmel bé rukkoltam Moldovába Gorzafalvára, és Hersába. Most két héttöl fogva ez utolsoba vagyok magam in meditullio Ojtoz és Gorzafalva közt quartéljban, a' Népem pedig, elöll, velem, és hátul az Ojtozi Passusson. Curiosuskodtam itten ezen *Hersa* nevezetü Falurol, régi é? és mi okbol neveztett *Hersának*? Végére is jártam: Egy élö öreg 70. esztendös Ember azt beszélli, hogy ö érte, és nem több cir[ca] 50. esztendeinél hogy itt több épület nem volt, tsak egy Vendég fogado (most van 47. Ház 's Gazda Ember) és az Falu azolta lassan lassan tsak azoltától fogva kezdett szaporodni; a' mi nézi az *Hersa* nevet, az innet származott, hogy ez elött 50. esztendövel, mikor a' mint irám tsak egy Fogadó volt még itt, akkor egy Vén Magyar Kortsmárosné lakott itten, kinek neve *Ersébet* vagy *Ersók* volt, 's midön az utazok kérdezték egy mást hová mészsz még ma? úgy feleltek: el-mégyek *Ersihez* (az Fogadosnéhoz) és onnan maradott 's vétetödött ezen Falunak mostani *Hirsa* vagy *Hersa* neve.[1] Jó lenne ha minden Faluk neveinek igy lehetne végire menni. Ezt kivántam Tiszt. Professor Uramnak mint Curiosusnak meg irni. Hát a' kis Sogor Miko Gyúri hogy van? jól tanúl é? Ajállom Tiszt. Uramnak 's Collegáinak különös köszöntésem mellett az réá valo attentiot, köszóntven hogy jol igyekezzék tanulni, mert ha az Ur Isten végit adja ezeknek az mostani Háborus idöknek lészen gondom réá.

Melyel maradok mint mindenkor
Tiszt. kedves Professor Uramnak
Hersa – Moldovában, 17. Mart. 1788.

köteles szolgaja baráttya
Mosa m. p.
Major

303 Teleki Sámuel Benkő Józsefnak
Nagyszeben, 1788. május 5.

Sürgeti a címzettnél levő könyvek visszajuttatását.

304 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1788. június 10.

Közli, hogy ha a hazaküldött könyvek (Bod Péter és Szamosközy művei) elkallódtak volna, a kárt megfizeti.

305 Zilahi Sámuel Benkő Józsefnak
Marosvásárhely, 1788. június 22.

Segítségét kéri egy magyar versantológia összeállításához. Eladásra kínál néhány könyvet.

Tiszteletes Professor Uram!

Rég az ideje miólta szándékozom Tiszt. Professor Uramot Levelemmel meg-látogatni: És ámbár kéttzer-is hozzá fogtam meg-irásához: de még-is mind eddig el-maradott 's most-is pedig el-hiszem ugyan roszkor alkalmatlankodám; az *Examen'* folytatásával kelletvén Tiszt. Professor Uramnak bajlódni.

Holmi *Collectio*t akarnánk itt kézen közön tsinálni Magyar Versekből. Felesen bé-is gyújtöttünk. Kivántam Tiszteletes Professor Uramot-is ez iránt meg-keresni, hogy ha a' maga gyűjteményei között nevezetes régi, vagy most-is életben lévő emberek derék versei találtatnának: azokat ne sajnálloná velünk közleni. Nevezetesen ha N[éhai] Tiszt. Hermányi Uramnak vólnának valami e'féle maradványi. Egy szóval akár kijé légyen, tsak köz-kézben foroghasson, és elő-menetelt, ditséretet érdemeljen. Mert inkább igyekeznénk azon, hogy az Irót a' versiért betsültessük, mint sem a' verset az Iróért. *Argumentum*a lehet akár mi: tsak botránkoztató ne légyen. A' *moralis*okon kapnánk inkább.

E' mellett bátorkodám most ismét ajánloni a' Ianus Pannoniusok' *Distractio*ját. Most tám jobb alkalmatossága vagyon Tiszt. Prof. Uramnak a' többekkel való meg-esmértetésre mint Közép-Ajtán. Ha szokás vólna illyenkor *Examen*ben *praemium*okat osztani a' jó Tanulóknak: úgy tartom nem vallana kárt benne a' kinek jutna belőle. Négy M[agyar] forintra le-botsátottam. Egyet küldöttem vólt rég az ideje Tiszt. Prof. Uram kivánságára még Közép-Ajtára: mellyről azután semmit sem hallottam. Az árát-is Tiszt. Prof. Tsernátoni Uramtól, a' mint tettzett vólt Tiszt. Prof. Uramnak ez iránt rendelést tenni, még kezemhez nem vettem. A' Tiszt. Prof. Kovásznai Uram munkátsákái is még találtathatnak egy Nemet forinton az *Inauguralis Oration* kivül, mellynek külön 20 xr az ára. Ezeket bátorkodám Tiszt. Professor Urammal közleni. Mellyekre téjendő válaszszát nem sokára el-várván, az alatt-is magamot tapasztalt jó-akaratjába ajánlom és vagyok

Tiszteletes Professor Uram'

MVásárhely 22a Jun. 1788.

alázatos szolgája
Zilai Sámuel mk.

306 Benkő József Pataki Sámuelnak
Székelyudvarhely, 1788 nyara

Megküldi a Kis Gergely székelyudvarhelyi tanár hagyatékából származó könyveket.

307 Basa István Benkő Józsefnak
1788 vége [?]

Sürgeti a Teleki Sámuel könyvtárából kikölcsönzött könyvek visszaszolgáltatását.

308 Benkő József Teleki Sámuelnak
Székelyudvarhely, 1789. január 15.

Mentegetőzik a kölcsönkért könyvek késedelmes visszaküldéséért, s felajánlja, hogy az esetleg elveszettekért egyebet küld. Beszámol Bethlen Farkas művének kiadási előkészületeiről és ír olyan könyvekről, amelyekre Telekinek esetleg szüksége lehet.

Méltóságos R. Sz. B. Gróf és Cancellarius Úr Valóban Kegyelmes és Nagy Patronus Uram!

Valamint Excellentziád' még Pünkösd Hava 5dikén hozzám Kegyelmesen írni méltóztatott Levele szívemet megdobbantotta vala: éppen úgy találá engemet a' napokban Tiszteletes Professor Basa Uram Levele is; melyben Excellentziád három Kézíratos Könyveinek viszszaszolgáltatásokra emlékeztet engemet.

Kegyelmes Uram! Nagyon háládatlan vóltam én Excellentziádhoz; de még is, ha azon Kézírásokat magamnál vagy késleltetném, vagy lappangtatnám: bizonyoson magamat Lénárt Sámuellel (kit Excellentziád állitott vala lábra, 's még is ő oly példás lopással fizete) egy mértékű Háládatlannak tartanám.

De, alázatoson esedezem Excellentziádnak, méltóztassék meghallgatni engemet, szokott Kegyelme szerént, ím ezekben: Mihelyen Excád Levele hozzám érkezett, hánytam-vetettem, égésemben, Papi Szállásomnak újra-építésében, és ide lett, vagy inkább hányattatott, költözésemben felette öszve zavarodott Levelezéseimet; de a' néhai T. áldott emlékezetü *Bod* Uram *Notitia Scriptor[um]* etc, és Szamosközi *Pentades* nevü Munkáikról semmit nem találván bizonyságul, hogy haza küldöttem vólna; folyamodtam Sáromberkére Tiszt. Péterfi Uramhoz, ha nem látta vólna-é azokat Lénártnál? a' ki azokat kezéhez vette vólt (a' menyiben emlékezhettem) Köpetzi Emberektől, Szebenben; tudakoztam Köpetzen is, 's a' t. Fel nem tudván azért nyomozni, mikor és kitől küldöttem-el azokat az Excellentziádtól parantsoltatott helyre; írtam azonnal Margit napkor Excellentzádnak a' Segesvári Postán (mit? mindjárt eléadom), bízván Levelemnek Postára tételét ide való Tsizmadiára, kiis Medgyesi Sokadalomba ment. De én úgy vészem észre, hogy az, Excád eleibe nem jutott; a' mely gyanum újjabb bánatot hozott nékem.

Azt írtam vala akkor, hogy ha ugyan elveszett ezen emlitett két Munka, Excellentziád nyughatatlanítására nézve, felette igen nagynak tartom és bánom; magamra 's a' megfizetésre nézve igen könnyen kiállhatónak érzem. Mert 1) *Bod* Uram *Notitiáját*, mint kevés árkusból állót, igen könnyü szépen leíratnom. 2) *Szamosközit* jobban le-írattam valamivel, mint az Excellentziádé vala; minthogy egy Brassai Exemplárral is úgy conferáltam vólt, hogy ebben is tettem kevés igazitást helyen-helyen. E' nálam lévén, örömest Excellentziádnak kezéhez szolgáltatom, valahova méltóztatik parantsolni. Mert már; teljes vígasztalódással írhatom, hogy *Szamosközi* (a' kiért soha senkinek olyan nyughatatlanságát nem vettem észre, mint Excellentziádnak, és Tszs Professor Kovásznai Uramnak) el nem veszett. Ugyan is, ótet *Bethlen Farkas* Úri Historicusunk, annyira magáévá tette, hogy a' menyiben a' *Pentades*eknek kezünknél találtató Romladékaiból arányozhatjuk, tsak legkissebb érdemü dolgot is belőle ki nem hagyott. Három árkosig is néhol szóról szóra Szamosközi ír Bethlen Historiájában.

Ezeket inkább tudom, mintsem kívántam vólna. Mert most végezzük *Bethlen Farkas* 5-dik Tomussának nyomtatását, a' *depraválta*tott Mstumokból. Ezt Szamosközi Irása nélkúl nem is tudtam vólna emendálni, el-annyira megvesztegetődve találtam Bethlen Farkasnak minden előmbe akadott Exemplárjait. Tanúló Fiamat is ennek öszve-olvasásáért (öt Exemplárból kelletvén) esztendeig kellett Közép-Ajtán honn tartanom. Ez az 5dik Tomus teljes ugyan mindenütt a' nyomtatásbéli híbákkal; még is azonban örvendeztetni fogja Nemzetünket. Az eleibe függesztett Praefatioban bátorkodtam úgy emlékezni *Excellentziád Mstu*mai közzúl némelyekről, mint a' melyek nékem, e' részben is, segítségúl vóltanak. Ezen *Tomus*ra az *Index*et és *Correctat* éppen mostani Postán inditom Szebenbe; a' Praefatiót már régen elküldöttem vólt; és így már kevés nap alatt világot lát. De

A' dologra térvén; látja Isten, hogy én az említett két darab Írást is haza küldöttem minden bizonnyal, (ha jól emlékezem; de meg nem eskünném) Lénárt Sámuel Uram keze által. Hogy pedig *Simigianus*t viszsza adtam, erről vagyon nálam a' Bétsi kőfalaknál nem erőtelenebb bizonyság, ú. m. Excád Szebenből K. Ajtára 22. Febr. 1785. írni méltóztatott Kegyelmes Levele, mely is sok hasznos dolgokkal teljes, és így kezdődik: „A Simigianust híba nélkúl el-vettem. Köszönöm Tiszts Uramnak meg-jobbitása körúl nem sajnállott fárattságát." Ezen Levelet, mint Excellentziád Kegyes újjainak drága tseppjeit, ha parantsolatot vészek, kéntelenitem bé kötött Leveleim közzúl is, nóha keservesen, ki-metszeni, 's felkúldeni. De kész vagyok a' magamét is, ha amaz el-tévelyedett vólna, által-engedni, olyan jó Conservatoriumba. Az enyim pedig ugyan adcurate vagyon le-írva; ámbár máig sints ez, és sok egyebek, a' tehetetlenség miatt, békötve.[1]

Ezekhez képest, méltóztassék Excád meg-nézetni, valyon ugyan ezek emlitett Irások nintsenek é a' több Könyvek között? Ha nintsenek; hova kúldjem ezeket? mert már nem tudom, kell é, vagy nem, Lénárt Jósef Urhoz?[2] Itt még sok apróság *Collectio* vagyon Excád Bibliothecájára nézve; minémüek: 1) Bethlen Miklós Úr *Apologiája,* a' Magyar Országi Papok aránt.[3] 2) *Pancratii (Mich.) Tractatus Politico-Historico-Juridicus;* és más ilyenek, melyekre Excád szükségét vettem észre. Vagyon egy *Telekianum Opus*is itten, melyet prelum alá le-irtam. Mindezekről jövő Postán bátorkodom írni, 's instálok az Excellentziád parantsolatjának addig való késéséért. Azonban magamat Excád Kegyelmébe ajánlván, egész Erdélyben legnagyobb adóssággal, és mélységes tisztelettel, vagyok örökre

Kegyelmes Uram, leg-méltatlanabb cliense,
Excellentziádnak Benkő Jósef. t. k.

Sz.Udvarhely 15. Jan. 1789.

309 Benkő József a Magyar Kurir-nak
Középajta [?] 1789. május 19.

Sorozatos rablások, betörések történtek a környéken.

Itten olly világ kezdetett; mellyben széltibe verik-fel a' házakat. Most közelebbről, és nevezetesen Sepsi-Szent-Györgyön *Gyárfás Pál* nevezetű Katonát fel-vérének, és sok portékáit el-vivék. Óltszemin a' Ref. Prédikátor' házát, Hidvegin G. *Nemes János* Úr ő Exc. kőltséges kamaráit fel-dúlták; B. *Henter Ferentz* Urhoz bé-izentenek a' tolvajok, hogy ha önként nem ád, erővel fognak venni; azért már most éjjel nappal 24 fegyveres katonáktól őríztetik.

310 Benkő József az Egyházi Főtanácsnak
Székelyudvarhely, 1789. május 23.

Székelyudvarhelyről való elköltözésével kapcsolatban támogatást, megértést kér. Az ellene felhozott vádakra más alkalommal válaszol. Történeti műveivel kívánja megszerezni a felsőbb szervek jóindulatát.

Méltóságos Fő Consistorium, Kegyelmes és Nagy Patronus Uraim!

Mostani környülállásaim mennyi szégyennel és bánattal boritottak-el, akárki megitélheti. Mindazáltal nem lévén bennem munkátlan az Isteni kegyelem, reménység nélkül valóvá nem lettem. Ezen reménységemnek erősitésére pedig és vigasztalásomra rendelte az Isteni Irgalmasság Excellentziátok és Nagyságtok hozzám való különös Kegyelmességét; mely is a mint sok egyébb jelekből, és ide rendelktetésemből, megvilágosodott, ugy a Méltóságos Fő Consistorium most utolján hozzám irni méltóztatott Atyai Levelének minden betüiből is valóban kitetszik.

Meg is nyugodtam azért háladatos indulatokkal az Excellentziátok Rendelésében, és bölcs tanáttsok szerént szegény s tíz gyermekü terhes házamhoz Közép-Ajtára telepedem. Könyörögvén Excellentziátoknak és Nagyságtoknak ezekért:

1. Ne tulajdonittassék nékem vétségül, hogy még itten vagyok, és valamely kevés ideig még itten lenni kéntelenittetem. Mert jóllehet, mihelyen a Rendelést vettem, azonnal költözódni kezdettem: de teljességgel nem tudtam szert tenni elegendő szekerekre egész el-költözésemre. Én ugyan itt nem kivánok késni, merő kisirtetem lévén az itt való lakás.
2. Ezen oskolai esztendőre, mely is *Junius* végével határozódik, méltóztassanak Excellentziátok nékem adatni a Professori fizetést, ily romlásaimnak gyámolitására, s arról (ha megnyerhetem) Kegyelmes Commissiójokat hozzám küldeni.
3. A kegyelmesen megigért *Stipendium*om ne essék ki Excellentziátok és Nagyságtok könyörülő szivekből.
4. Méltóztassék elszenvedni a Méltóságos Fő Consistorium, hogy az ellenem való vádokra mostan semmi mentségemet nem submittálom. Mihelyt innen elköltözhetem, bátorkodom mindeneket megírni, minden tsendességgel, titkos formán, és Vallásomnak megbecsülésével. Akkor sok dolgokban fog Excellentziátok álmélkodni, s engemet inkább is szánni. Megvallatja azt velem a jó lelkiesméret, hogy sokat hibáztam, de azokra vittek engemet, minden szokásom ellen, az én roszsz-akaróimnak munkái, melyek miatt edgyik hiba könnyen mást szülhetett.
5. Tartoznám, tartozom is, mind külön külön irni, a Méltóságos Fő Consistorium nagy Méltóságu Tagjainak; melyet el sem mulatok: de hogy ezen alázatos kötelességgel késleltet mostani bolyongásom, az aránt való kegyes botsánatjokért Excellentiátoknak alázatosan instálok.

Végre pedig jelentem alázatoson, hogy az Hazai dolgok körül való Munkáimmal kívánom minden szorgalmatossággal magamhoz forditani Excellentiátok és Nagyságtok kegyelmes szemeit, mint a ki élni s halni kivánok

A méltóságos Fő Consistorium

gratiájában megnyugodott
alázatos szolgája, cliense
Benkő Josef. t.k.

Székely-Udvarhely,
23. Maji. 1789.

311 Benkő József Aranka Györgynek
Középajta, 1789. november 8.

Bejelenti, hogy mihelyt alkalom adódik, küld egy skatulyát iratokkal, könyvekkel. Befejezte a törökbúzáról írt munkáját.

Méltóságos Consiliarius Úr, Kiváltképpen való Gratiosus Uram!

A' Méltóságos Úr' engemet újító kegyes Levelét *Tit.* Cserei Úr még a' Nyárban meg-küldötte vala. Ahoz képest öszve-szerkettem én is az hozzám készíttetett és Könyveimmel haza küldött Skatulyát bizonyos jó Irásokkal, és melléjek tett hoszszas Levelemmel; mellyekkel midőn vártam Méltóságos Lajos Elek Tit. Urat, hírtelen el-szalasztottam, egy ifju Fákkal bé-ültetett és még ültetendő Kertemben létemmel: de ha honn lettem vólna is, a' Skatulya itt fogott vólna maradni; házamnál egyedül honn vólt Szolgám által úgy értvén, hogy a' Tit. Úr tsak lovagolva ment vólna el. Sajnálom azért, és valóban szégyenlem, hogy ennyi időtől fogva semmi bizonyos jó alkalmatosságom nem lén (mert *Tit.* Praeses Cserei Jósef Urat teljességgel nem akarom fárasztani a' Correspondentiával) a' ki-küldésre: de ezen kárt egyéb hozzá-adásokkal kívánom ki-pótolni, mihelyen jó alkalmatosságot vészek észre. Lészen is talám hamar. Ugyantsak, ha a' Mlgs Úr hamarább mútatni méltóztatik, mint én vehetnék valamelyet észre, szívesen élnék véle. Ez előtt, míg az útazóknak Fogadóssok lehettem étellel, itallal, és barmaiknak valóval, mindenfelé elég Postám vólt: de most itt példás szűk termés lévén (ki válva Közép- és Száraz-Ajtán nem teremvén annyi Ósz gabona, a' menyit el-vetettünk), és 15. Forintra is köble a' búzának a' minap fel-hágván, szintén úgy kerülöm a' jövő-menő embereket. De akár hogy 's mint, méltóztassék hinni arántam e' kettőt, hogy 1) én az haladékot ki-pótolni, 's leg-titkosabb Gyűjteményeimet is közleni el nem múlatom. Vagynak pedig, mellyeket sok gondal szerzettem és rejtegettem (*rejtegettem*; mert a' mi Embereink alig adnak viszsza valamit, ha kezekre kaphatják) még a' jobb jobb Uraim előtt is. Most is sokakat íratok mind Kolosváratt, mind KárolyVáratt, kőltsönös kezek által; még azon helyeken betsületem, és az hozzám való bízodalom igen fenn lévén. 2) Ha hirtelen halnék is, rendelésem van Írásban, hogy Írásaimban a' Mlgs Úr vállogasson.

Mik körül fáradozom, meg írtam ('s még melléje írok) fenn emlitett 's ezután ki-küldendő Levelemben. Nem írtam abban, de írhatom, hogy közelebb nyomtatás alá írtam a' *Török-Búzáról* meg nem szégyenlendő Munkát. Ezt előre a' Mlgs Urral, mint olyan *Tengeri*vel híres főldi Gazdával majd fogom közleni.

Honnan érdemlettem én, hogy a' Mlgs Úr engemet, a' ki *Ceres*nek sem tudok e' bajos időben áldozni, *Bachus*' szűreti Innepére méltóztatott hívni? Tehetségem az utazáshoz nintsen teljességgel, míg ki nem tsinálom; de bízom. Az Egek jútalmaztassák-meg egy ilyen érdemem kivűl való Jóltévőmnek Kegyességét. T. Kazintzi Urral a' Mlgs Úr mít tsinála? – – Élek és halok

a' Mlgs Consiliarius Urnak alázatos Szolgája

Közép-Ajtán 8. 9bris 1789. Benkő Jósef. t. [k.]

312 Benkő József ismeretlennek
Középajta, 1789

Adatokat közöl a bodoki templomban található, főleg a Mikó-családdal kapcsolatos régiségekről.

Találtatik a bodoki templomban (Három széken) két zászló,
1) az elsőn olvastatik:

Vexillum

super obitum G[enerosi] D[omini] Nicolai Mikó de Bodok, qui vitam suam pietatis candore, ac humili obsequio coram Deo, et Hominibus condecorans Fraternae Charitatis, devotionisque Divinae Omnibus Exemplar ad Gloriam Nominis Dei, et emolumentum Ecclesiae nitens cum laude et veritatis speculo in hac lachrimarum Valle vixit annos ... Menses ... dies octo, obiit Anno ... die ... Mensis Febru[arii] Hora Noctis in Silentio.
2) A másodikon e van:

Epitaphium

super obitum Spect[abilis] ac Gen[erosi] Domini Stephani Mikó de Bodok Trium sedium Siculical[ium] Sepsi, Kézdi et Orbai Supr[emi] Judicis Regii, qui vitam cum pietatis Cand[ore] ac humili obsequio coram Deo et hominibus condecorans, fraternae Charitatis, et divinae devotionis speculo ad Gloriam Dei, et Ecclesiae emolumentum nitens cum laude, et veritatis Candore in hac Lachrimarum valle vixit annos 38. obiit Cibinii die 9a Men[sis] Julij Anno 1686 noctis in silentio, hora 11. sepultus est Bodokini. Eva Bálpataki piae reminiscentiae quondam mariti Relicta.

Az első zászló régibb, és szakadozottabb, és mindeniknek az egyik felén címer van, és az utolsón fenn az esztendő szám: 1686, de az elsőn esztendő szám nem látszik.

3) Említett Mikó Istvánnak címere ugyan a templomban selyemre festve vagyon, és felakasztva, de ezen címerben nincs semmi oroszlány, hanem csak három farkas fő, és pedig mindeniknek korona a fején. A körülírás pedig ez:

Insignia spec[tabilis] ac G[ene]rosi D[omi]ni Stephani Mikó de Bodok, Supr[emi] Judicis Regii Trium Sedium Siculicalium Sepsi, Kézdi, et Orbai. Obiit Cibinii 1686 die 9 Junii aetatis suae annorum 38.

4) A predikálló szék faragott kőből vagyon, mellyen az ugyan ezen Mikó Istvánnak címere van béfaragva, és a felesége Bálpataki Évaé, melly utolsónak címere mindenekben hasonló a Bánffi familia címeréhez, t. i. egy koronából fel-álló griff madár, fejen lévő koronával, és lábában lévő egyenes karddal, és B. E. betűkkel. – A széknek egyik oldalán pedig illy írás van fel metszve:

Isten házához való
Búzgó szerelméből
A T[ekintetes] N[emes] Mikó István Úr
H[árom] Sz[éki] F[ő] K[irály] B[író]
alkudt volt egy predicallo
Széket a Bodoki Templum-
Ba, melyet életének rö-
vid volta miat el nem
végeztethetvén, az ő Ke-
gyelme házas Társa
Bálpataki Éva Aszony ma-
ga költségeivel végeztette
A[nn]o 1686. D[ie] 11. Decembris.

313 Benkő József az Egyházi Főtanácsnak
Középajta, 1790. április 17.

Beszámol nehéz gazdasági helyzetéről és állandó segélyt kér, hogy családját fenntarthassa, s folytatni tudja munkásságát. Részletes jelentést terjeszt elő korábbi és folyamatban levő munkáiról.

Erdélyi Méltóságos Fő Consistorium! Kegyelmes, Nagyságos és Fő Méltóságú Patronus Uraim, és rész szerént Tisztelendő Fautor Uraim!

Sok szégyen vallásaim és hányódásaim után, melyeket én ekkorátska személy emberi gondolat felett elviselék éjjeli, nappali kiirthatatlan gyötrelmeimben; ímé, az én végső veszedelmemet jövendölve váró gondolatok, és engemet végső romlásra s még elmémtől való megfosztattatásra is szorgalmaztatva készíteni kívánó hírlelések ellen, szerencsém vagyon ép elmével és meg-ujjult testtel leborulnom Excellentziátok és Nagyságtok Kegyelmes tekinteti előtt, s keservesen vallást tennem arról, hogy ámbár testi és kézi munkákra is, melyektől soha üres nem voltam, alkalmatlan nem vagyok; de ezek után ilyen bajos időben és helyen, az hol tavaly majd semmi gabona nem termett, harmadéve pedig jégeső által el-rontattatott, lehetetlen tíz személyü nyomorúlt házammal élnem; minekutána a gabonák köblinek öt, tíz és több forintokon való vétele el-tsüggesztett. Elmém, Irásaim és azokhoz tartozó Gyüjteményeim után kellene azért élnem; de a külső eszközöktől való megfosztattásom ebben is felette igen késedelmeztet.

Akármint kerüljem azért a szemérmetességből, kéntelenítetem a szükségtől, töredelmes alázatossággal esedezni a Méltóságos Fő Consistoriumnak, hogy ingyen való Kegyelméből származott Levelében hozzám tenni méltóztatott Igérete szerént, méltóztassék engemet a Kegyes Pensioval fel-emelni terhes elesésemből, és mintegy újj életre hozni, s a munkálódásra mind inkább inkább alkalmatossá tenni, és ebben (távol légyen tőlem a ditsekedés, a ki nyomoruságnál egyébbel ditsekedni nem tudok) az Hazára kiterjedhető hasznocskát is Atyai-képpen tekinteni.

Ha bizonyos lehetek én Pensiomnak menyiségéről és állandóságáról; így házi s külső foglalatosságaimot tágitván, azokba kezdek merülni, melyet tsaknem gyermekségemtől fogva szedegettem, sok utazással, fáradsággal és költéssel az Haza Geographiájára, Históriájára stb. Házam népének gyakorta való megszükösitésével is.

Miólta házamhoz szorultam is ugyan, nem ültem Irásbéli munka nélkül. Mert jóllehet Bardotzon özvegységre maradott Papné Hugom segitségére, Juniustól fogva mostanig, a Papi szolgálatot nagy részben én tettem (az hol az Eklésia magáévá is tenni kiván vala; de én mind különben, mind a Pensiora nézve kivántam magamat a Méltóságos Fő Consistorium Kegyelmes Leveléhez tartani), mindazáltal küldöttem oly Irást Hochmeister Uram kezébe a talám meg lévő nyomtatás végett, melyből, és kivált utolsó szakaszából, melyet *Jelentés* név alatt készitettem, észre lehet venni mind igyekezetemet, mind meg tett munkálódásaimot. Készitettem ennek felette közelebb két Munkátskát, Hazánk régiségeivel és igen ritka Irásokkal meg-rakva; edgyikét az *Három Nemzet Uniojáról, Pecséteiről,* stb. másikat az imminealó Diaetára nézve, *De Comitiis Tran[ssilva]nicis,* melyek ismét mentegetni fognak az engemet kissebiteni még meg nem szünt némely kormányatlan nyelvek ellen. Ez utolsóban az Erdélyben celebrált Diaeták is elészámlálva találtatnak. Hogy egyebekkel ne alkalmatlankodjam; valyon nem elég volna-é ezen Hivatal nélkül való még nem egész esztendőmre a

Wolffgango-Bethleniana Historia 6-ik Tomussának hét Manuscriptumból és egyéb Irásokból (mivel a Mstumok igen depráválva vagynak) rabi munkához hasonlóval való készitése a nyomtatás alá? Ennek pedig eleje már Hochmeister Uramnál vagyon, és a több részét is Május elejével oda küldöm. Kitetszik ezen dolognak fáradsággal teljes volta az 5-ik Tomus eleibe nyomtattatott *Praefatiomból.*

Hát az ilyen *Historicumokon* kivül, hova lésznek az Erdélyi *Botanicára* tett Irásaim, melyeket szerzettem az Haza hegyeinek, völgyeinek, havassainak stb. sokszori költséges eljárásaival, ha Excellentziátok és Nagyságtok segedelmétől megfosztattatnám? Mert egyebet világra nem adhattam a két rendbéli *Botanica Nomenclaturákon* kivül, melyeket néhai Molnár János Ur nyomtattatott ki Magyar-könyv-Házaiban.

Míg *Transsilvaniám* Speciális Parsának (melyet már régetskén készitettem) 3 Tomussai, a *Milkoviá*mhoz való Additamentumom világra jő, csak a Correspondentiára való sok költést is Bétsig kiállanom szintén erőm felett vagyon. Ezekből is már némely árkusok ki vagynak nyomtatva.

Hogy azért ezekre nézve, ha szintén eddig való sok verejtékeim szembe nem ötlődnének is, a Méltóságos Fő Consistorium állandó Kegyelmét bizonyosabban kinyerhetném, oh mely hasznos volna, ha Szebenben (mert a közel való szomszédosság gyakorta legártalmasabb) az én Munkáimnak revisiojára, valakit vagy valakiket rendelni méltóztatnék, míg azok rész szerént praelumra, rész szerént depositoriumba mennének. Sőt gondolkodtam, hogy sok *Collectioim* és ritkább Könyveim a Meltóságos Fő Consistorium keze alá jutnának; mint az Evangelicusoknál az Hanerianumok. Ha a Méltóságos Fő Consistorium méltóztat engem Kegyelmes Resolutiojára, vagy a Pensiora is, Hochmeister Uramnál leszen a bátorságos hely. Végre, magamat Kegyelmekbe ajánlván, vagyok mélységes tisztelettel

A Méltóságos Consistoriumnak

legalázatosabb méltatlan szolgája

Közép-Ajtán
17. Apr. 1790.

Benkő Jósef t. k.

Országos Széchényi Könyvtár

314 Az Egyházi Főtanács Benkő Józsefnak
Nagyszeben, 1790. május 2.

Tekintettel arra, hogy a címzettnek jelenleg nincs hivatala s nehéz anyagi helyzetben van, az Egyházi Főtanács százötven forint segélyt utal ki.

Közép-Ajtai Tisz. Benkő József Atyánkfiának!

Néhai Gróf Székelly Ádám Úrtól, Fő Consistoriumunk szabad rendelése alá hagyott ingó Jókból béjöhető Pénzbeli Fundusnak mennyisége még nem tudódhatván, az Instánsnak maga Személlyére Fő Consistoriumuktól megígért Segedelem Pénzt is mind eddig meghatározni nem lehet. Méltó tekintetve vévén mindazáltal az Instánsnak mostani Hivatal nélkül való állapottyában, Házának a szük idő miatt még jobban is terhesült Környülállásit: ez úttal 150 német Forintokat kivánt Kegyelmednek jelen való Szükségeinek felsegéllésekre Fundo-

rum Consistorialium Administrator Tiszt. Málnási Atyánkfiához a szükséges rendelés meg is tétetett.

Költ N.-Szebenben Pünkösd Havának 2-ik napján 1790.

315 Aranka György Benkő Józsefnak
Marosvásárhely, 1790. augusztus [?]

Bejelenti, hogy meglátogatja Középajtán; megkérdezi, hogyan küldhet el neki egy átalag bort.

316 Benkő József Aranka Györgynek
Középajta, 1790. szeptember

Megköszöni, hogy a címzett meg akarja látogatni, ír Aranka megígért ajándékáról.

317 Benkő József Pataki Sámuelnak
Középajta, 1790. október 16.

Felújítja a régen félbeszakadt levelezést; tájékoztatja újabb műveiről, melyek közül a Diaetae címűből szeretne minél többet eladni Kolozsvárt.

Tekintetes és Tiszt. Doctor és Professor Úr, Kegyes Nagy Fautor Uram!

A' régen félbe szakasztott levelezést bátorkodom újítani, mellyet sok változásaim megakadályoztattak vala. Utolsó levelemet Udvarhelyről 1788béli Kolosvári nyári sokadalomra küldöttem vala Kállai Györgyné nevű Tsizmadiánétól, a' néhai Tiszteletes Professor Kis Gergely Uram könyvei közül vett három (többet meg nem vehetvén, sokkal drágább árrok miatt, mint Tkts Ur fixe committálta volt) darabokkal edjütt, melyre választ maig sem vehettem: holott nem igen kételkedhetem meg menése felől, megmenvén ugyan azon alkalmatossággal akkor Kolosváratt volt Leányomnak küldött Levelem.

Már a' jelentés tőlem ez: hogyha az Hármas Tűkörnek edjik része u. m. Erdély kis Tűköre tetszeni fog, ki küldhetem. Ugyan jól esett ennek (sok változásaim miatt) ennyire tett haladása; minthogy Erdélynek sok változásai is rövideden belé mentenek. Mind erről, mind a következendőkről, ha tetszeni fognak jelentéseim, Levelét Tekintetes Ur könnyen küldheti, akár a Dominus Josephus Intzének, Kolosvári Jó igyekezetű Deáknak adván által, akár pedig, ha szorgos lenne, a' Brassai Postára.

A' Székelyek Törvénye is, melly 1555-ben írásba vétettetett vólt publica auctoritate, készen van nálam prelum alá cum notis, magyarul. E' valami 8 árkusra mégyen nyomtatásba.

Az Erdélyi Fő Ispányok, és Fő- s Szász Király Bírák Catalogusai is magyarul; mellyeket sok apró darabokban, a Vármegyék- és Székenként, mint periodicum Scriptumot, kivánom kiadni. Sok ritkaság vagyon bennek.

Van a' Diaetáról is valami sok ritkaságokkal megtömött Munkám deákul, mely talám most nyomtatódik Szebenben. Felmégyen többre 20 árkusnál. Ebből egy kis Compediumot Magyarul írok (a' Diaeták Catalogussával együtt) és szándékozom az immineáló Diaetára kiküldeni Kolosvárra, kivált ha addig Tkts Ur válaszát vehetem. Azt bizonnyal tudom, hogy a' Diaetákról való Munkáimnak, mellyeket senki censurájától nem féltek, keletek lészen. Jó volna sietve kinyomtatni, 's a' Diaeta folyása alatt jó pénzt kapni belőle. Ha ez a tőv-szomszédos

okom nem volna, hogy t. i. a Diaeta mellett nyomtatódjék, elég helyen találok prelumot.

Jelentéseimet és magamat Gratiájába ajánlván, vagyok örökös tisztelettel Tekintetes és Tiszteletes Urnak

Közép-Ajtán 16. Oct. 1790.

alázatos szolgája
Benkő Jósef, t.k.

Követem alázatoson maculált írásomról, mely is az eleve nem tudott, futó alkalmatosság miatt esett.

318 Aranka György Benkő Józsefnak
Kolozsvár, 1791. január 26.

Lajstromot küld azokról az erdélyi magyar történetírókról, akiknek művei kéziratban maradtak.

319 Benkő József Kovásznai Sándornak
Középajta, 1791. január 26.

Történeti anyagot küld Kemény Jánosról, akivel Kovásznai foglalkozik.

320 Martin Hochmeister Benkő Józsefnak
Nagyszeben, 1791. január 27.

Közli, hogy Benkónek az erdélyi országgyülésekről írott könyvéből már kinyomtatott tizenkét ívet.

321 Benkő József Aranka Györgynek
[Középajta, 1791. március 1.]

Kifejti, hogy ellensége a túlzásba vitt purizmusnak: a már meghonosodott latin szavakat nem kell kiirtani a magyar nyelvből. Értekezést ír a szombatosokról. Köszöni a küldött könyveket.

Méltóságos Úr, Kegyes Jóltévő Uram!

Ímé legelőször is megakadva vagyok írásomban'; mert ma (áldassanak az Egek!) tisztán magyarul kíván szóllani az Haza, én pedig magyar szókkal kitenni nem tudom a' Méltóságos Urnak Tisztbéli (*Tabulae Regiae Adsessor*) Neveit: vajha azért már Kolosváratt megmagyarosittattak vólna ezek és több ilyen nevek, és én is kinyerném a' Mlgs Urtól ezeknek megtudását! Ezt én ugyan valóban ohajtom. Igaz ugyan, hogy felette sajnálom némelyeknek sok új magyar Szókkal való sietéseket: mert az ilyent lassanként, tsak halkal, és nem edj két embernek, hanem köz akarattal kellene tselekedni, 's meggondolni, valyon tanátsos é, de lehet é, nem tsak ily hírtelen, hanem valaha, mind kirázni Nyelvünkből az idegen, kiváltképpen deák szókat; holott *Nevünk, Papunk, Mesterünk, Templomunk, Prokátorunk, Oltárunk, Orgonánk, Táblánk, Segestyénk, Czinteremünk, Misénk, Sóltárunk, Predikátziónk, mód, forma, fundamentum, materia, pár, s a' t.* és hány száz szók! mind a' deákból jöttek, és már annyira érthetők, hogy ha ujabbakkal teszszük-ki szűletett nyelvünkön, a' legértetlenebb is inkább megérti amazokat az újabbaknál. De erről egész tsomó írást szándékozom a' Méltóságos Urnak küldeni.

Már most pedig a' Valóságra fordulván, mindeneknek előtte tsoportos hálaadó indulatokkal köszönöm, de soha minden ígyekezettel is eléggé megköszönni nem tudom, hogy engemet, egészlen méltatlant, nem tsak kegyes emlékezetében'

tartani, hanem még betses Leveleivel is újítani 's vígasztalni méltóztatik. Ugyan is, bizonyos légyen benne a' Méltóságos Úr, hogy még a' múlt nyáron, Kis Aszszony Havának vége felé, vettem vólt teljes örömmel a' Mlgs Úr levelét, melynek tzélja a' meglátogatás mellett a' vala, hogy mútatnék alkalmatosságot, mély az én számomra a' Mlgs Úr Gratiájából edj általag bort elhozna.

Ezt én buzgó szivvel köszönöm mostan, és Sz. Mihály Havában' küldött Levelemben' is ígyekeztem köszönni. De most vettem észre, a' Mlgs Úrnak B[oldog] Asz[szony] Hava 26dik napján kőlt drága Leveléből, (melyben' kételkedik a' Mlgs Úr, a' múlt nyári Levelének megjövéséről), hogy az én Levelem meg nem ment. Nagyon bánom; és Fülében' lakó Csog Elek nevű Sógoromat három nappal ez előtt igen megszorittattam érette; de tsak azzal fizetett, hogy maga (kereskedő utját követvén) nem mehetett M.Vásárhely felé, a' mint intézte vólt, hanem a' Maros mellett lefogott, és M.Vásárhelyre igyekező Magyar Emberre bízta Levelemet. Most azért, leírhatatlan háládatossággal köszönöm mind a' kegyes Látogatást (és vélem, hogy Isten is kedvelli, a' ki vígasztalódásomat segiti), mind a' jó szívvel adni kivánt Bort. De a' midőn ezt írom, bezzeg véghetetlenúl szégyenlem, a' Mlgs Ur elébbeni Boráért való fizetésemet; ez az, hogy még itt vagyon az Hordó. Soha bizony nem találék ily sok időtől fogva alkalmatosságot a' ki-küldésre: mert igaz, hogy Tit. Thuri Sándor Ur kétszer is szívesen ígérte, de emberei mindenikszer úgy mondották az indúlás idejét, hogy azt megelőzték; el hiszem, hogy ne bajoskodjanak vélle. Igyekezem ez aránt betsületem' sebét meg-orvosolni. Ha magam mehetnék, útazhatnék, mindeneket jobban folytatnék; de ideig é, vagy örökösön, az Istennek tetszett el venni tőlem ezt a' módot.

Írtam vólt akkor sok egyebet is; de bizony már többnyire el is felejtettem; hanem kűlönös kérelmem a' vólt, hogy a' Mgs Urnak közelről, M.Vásárhelyről, könnyü módja lévén benne, méltóztatnék N[agy] Ernyén minden Háztól fel íratni a' Szombatosoknak és Házok népének neveit, melyet titok nélkúl meg-tudhatni ottan; én is igy le-írtam a' Bözöd-Ujfalusiaknak neveiket a' legkissebbig, két oda való jó ember szájából. Arra való ez, hogy a' Szombatosokról edj Írásom készült az Haza Historiájának világositására. Azon Levélbe zárva küldöttem vólt T. Professor Kovásznai Uram számára is edj Levelet petsételetlenűl, hogy a' Mlgs Úr is láthatna benne szép ritkaságokat *Kemény János* Fejedelemről, kiről is T. Kov[ásznai] Uramnak munkás igyekezete vagyon. Ugyan jól esett, hogy többet nem küldöttem vólt. Ki-pótolom T. Kovásznai Uramnak, a' mik el-vesztenek, vagy nálam is meg-késtenek.

Igen szivesen hálálom a' Mlgs Úr gyönyörű 's bátor Munkáját az *Anglus és Magyar Szabadság' egybe-vetéséről*, és nem győzöm eléggé magasztalni mind azokkal edjütt, kik már kiviselték kezemből. Az Isten áldja-meg érette az író kezet! A' nyomtató kezet sem átkozom; de bizony jól megkopolnám, ha hatalmamban vólna, a' sok látható hibákért. Annyival inkább, hogy még a' Tudósotskák is, kik a' Nyomtatás mivóltát nem tudják, az Irónak tulajdonitják amannak hibáit. A' többek között nintsen jól a' *bann benn* vagy *ban ben*, és *ba be* közt való kűlömbség; vajon mindenik felét nem így találták é a' Mlgs Úr munkájában a' betűszedők: b, b, mert az ilyenből ő akár *ban* akár *ba* szólábat könnyen rak. Igaz, hogy az ilyent a' jó Corrector igazithatja.

Engedje a' Tudományok Osztója, hogy *Julia Leveleit*,[1] *Béla Notáriussát*,[2] *Budai Basát*[3] és *Újmódi Gonosztévőt*[4] (e' két utólsó nálam is meg vagyon Írásban a' Mlgs Ur grátziájából), sok azon Szorgalmatosságtól származandókkal edjütt örömmel és haszonnal tisztelhessük, olvashassuk!

Ide több sarkalatos dolog nem fér; de hólnap 's azután *continu*álom; minthogy bizodalmam vagyon Kolosvárra menő Emberekhez. Magamat és dolgaimat különös megtapasztalt Gratiájába ajánlván, vagyok teljes tisztelettel,
Méltóságos Urnak alázatos szolgája, Benkő Jósef.

322 Benkő József Aranka Györgynek
Középajta, 1791. március 2.

Huszonhét, kéziratban maradt erdélyi történeti munkáról közöl részletes adatokat.

ELSŐ LEVÉL.

Az Erdélyi Méltóságos Királyi Törvényszék nagy Tudományu 's Tekintetű Ítélőbírájához, Méltóságos Zágoni ARANKA GYÖRGY Úrhoz, Benkő Jósef. t.k.

A' Méltóságos Urnak e' folyó 1791dikbéli B. Aszszony Havának 26dikán Kolosvárról hozzám írni méltóztatott Kegyes Levelében' im ezen Függelék vagyon:

Az Erdéllyi Kéz Írásba lévő, nyomtatatlan Történet Irók Laistroma.

Esméretesebbek:	*Esméretlenebbek:*
Mikó Ferentz	Heltai Gáspár Mátyás Király élete.
Somogyi Ambrus.	Gyulafi Lestár Eustachius.
Szamosközi István.	Déczi Czimor János.
Boyti Gáspár.	Szúnyogszegi Ambrus.
Kemény János.	Gálfi János Cancellarius.
Bethlen Miklós.	Szamosközi Origines Hungaricae.
Rosnyai Dávid.	Borsos Tamás.
Cserei Mihály.	Davidis Hermanni Annales.
Apór Péter.	Gelei István Florus Hungaricus.
	Martini Opitii Dacia Antiqua.
Huszti András	Johannis Burii Historia Hungariae.
Ó és Új Dacia.	Johannes Jacobinus.

1mo. Ezeket, kivált az Originálékot hol lehet meg kapni?

2do. Még azokat, melyeket én nem tudok, 's T. Uram tud, melléjek tenni 's nékem a' Laistromot ki küldeni. Csak NB. az Erdélyiekről van most szó.

Az első Pontra ezeket felelem, még pedig

A. AZ ESMÉRETESEBBEKRÓL.

1. MIKÓ FERENCZ, elöször maga kezeivel leírta az ő neve alatt esmeretessé lett Históriát, és ebből valóknak találtam mind azokat a' M[anuscripta] *Históriák*at, melyeket Erdélyben' szerte-szél'yel leírva láthattam. *Cserei Mihály* írta vólt le az Eredeti Írásból legelőször igazán; de már a' sok által-írók igen megvesztegették. Nékem pedig az az örömem vagyon, hogy (a' mint vélem) nálam e' Világban' legigazábban leírva találtatik. Mert én írtam-le abból a' Könyvből, melyet maga *Mikó Ferencz* Báró Ur szépen le-íratott Bethlen Gábor Fejedelem számára 's parantsolatjából, és a' mely eleibe tulajdon kezeivel írta a' *Titulus*t, 's a' Fejedelemhez intézett Ajánló-Levelet; magában' pedig az Históriában' tett

helyen-helyen való 's kevés szókból álló jobbításokat is tulajdon kezeivel. Ezek pedig, t. i. sem Titulus, sem Ajánló-Levél, sem jobbításotskák, nintsenek a' több Mikó Históriákban', melyek *Cserei Mihály* által terjedtek Világra, 's a' melynek Eredetije talám végképpen elveszett. De MIKÓRÓL más' darabban' többet fogok jelenteni.

2. SOMOGYI AMBRUS' deák nyelven kőlt Írása,[1] mely is, a' mint emlékezem (bajos helyen, ládám fenekén lévén, szoros házamban') 194. árkosból áll. Ennek Eredeti-Írását sohol fel nem találhattam; hanem legjobban leírva Gróf Teleki Sámuel (*Tit*) Ur Excellentiájánál meg-kapván, én is szépen és igazán leírtam és írattam, 's egyéb munkát is tettem körúle.

3. SZAMOSKÖZI ISTVÁN *Pentadesse*inek is nagyobb része elveszett, vagy leg alább nem találják ilyenek után fáradozó Tudósaink; holott ennek kinyomtatására szép summát testált, és átok alatt hagyta vala Botskai István Fejedelem. A' mely részek belőlök megvagynak, azokat is leg-igazábban által-írva találtam Mlgs. Gr. Teleki Sámuel Ur Excellentiájánál, 's onnan írattam vólt le igen igen igazán. De Ő Excellentiája az alatt Váradra, 's onnan Bétsbe kőltöződvén, én Szebenbe kűldöttem Lénárt Sámuel kezébe, a' rendelés szerént; 's még is Ő Excja azt vélvén, hogy magamnál tartóztatom, és aránta kétszer is írván nékem Udvarhelyre, akkori zavaros állapotomban' kifogyatám (bizony keseredve) magamat belőle. Mert, méltóztassék emlékezni, én M.Vásárhelyre a' Méltóságos Úrhoz kűldém, oly kérelemmel, hogy ha fog tetszeni, méltóztassék Maga számára leírattatni, 's azután Tiszteletes Basa Uramnak által adni, hogy Ő Kglme béköttesse, 's tisztelt Uram Excellentiájának, lévén onnan olyan rendelés, elkűldje.

4. BOJTI GÁSPÁR ha többet írt is, de tsak három Könyvei találtatnak mái napon az Erdélyieknél. Ezeket, minthogy az időnek rendje úgy hozza magával, *Bethlen Farkas* Historiájának hatodik Darabja után (mert most az 6-dik nyomtattatik, és igy az utólsó, az én *recensió*mból) *Continuatio* helyett akarom Hochmeister által kinyomtattatni. Eredetijét ennek sem találtam-fel, de nem edgyel olvasván-öszve, tökéletesnek találtam. *Auctarium* név alatt, sok szép Régiségeket rendeltem ennek végére.

5. KEMÉNY JÁNOS Historiája[2] jó Ember keze által, de nem a' Szerző régi irás-szerével (*ortographiá*jával), igen jól le vagyon írva, mint látta a' Méltóságos Úr is, az én Gyűjteményetském között. A' Kemény Fejedelem tulajdon kezeírása pedig, melyet bajoson olvashatni, vagyon mostan Báró *Kemény Sámuel* Tit. Ur kezénél. Én ennek kinyomtatására már régetskén szereztettem vólt Magyar Országon Nyomtatót, és Ő Nga is igérte vólt okkal 's móddal (Udvarhelyi *Synodus* alkalmatosságával) való által-adását, hogy azzal a' nálam valót öszve-olvassam. De azonban sok változásaim következvén, mind ezek elmaradának.

Kemény Jánosról nagy Könyvet tőlthető sok ritkaságok vagynak nálam, melyeket rész szerént Mlgs Gróf Kemény Farkas Praesidens, és Báro Kemény Simon Urak Excellentiájoktól, rész szerént sok jó helyekről szedegettem-öszve, melyek között maga tulajdon kezeírásai is találtatnak. Az akkori időre megbetsűlhetetlen darab História válnék belőlök.

6. BETHLEN MIKLÓS Életének és Dolgainak *'s a' t* leírása[3] ez előtt vólt Bényén Gróf Bethlen László Urnál, t. i. *in Originali,* 's ígérte is, hogy által-adja az én Jó Patronus Uramnak, néhai V[ice] Colonellus Gróf Bethlen Gergely Urnak: de nem láthatám azon Eredet' írást, és hol létét ma sem tudom.

7. ROSNYAI DÁVIDnak Munkája, mely is Erdélynek és a' Török Portának edgymás között való Dolgait foglalja magában, nálam vagyon in originali. Sokat érő Munka.

8. Cserei Mihály Históriáját ezen mí időnk, melynél soha edgy hibásabban író idő-század nem vólt, annyira öszve-rontotta a' sokszori le-írás, hogy felettébb sok helyen értelmét is el-vesztette. Az Originál vagyon *Tit.* Fő-Strá'sa-Mester *Mósa László* Úrnál, felesége jussán, melyből én is minden betü változtatás nélkül le-írtam és irattam. De már az enyim sokkal jobb az Eredetinél, mivelhogy az igen sűrű, apró, 's nehezen olvasható. Minden árkosból éppen kettő tőlt az enyimben*. *Cserei Mihály*nak sok apróság tulajdon kezeírásai is szállottanak reám.

9. Apór Péter, tudom, hogy sokfélét írt; mert nehány rendbéli Írásait láttam, és belőlök ki is irogattam. Nem tudom, melyik Munkáját érti a' Méltóságos Úr. Vagyon magyar nyelven edgy szép Darabja, talám (mert Irásaimat most hírtelen fel nem hányhatom) *Metamorphosis Transsilvaniae* nevezet alatt, melyben még a' mi Nemzetünkben való Társalkodásnak, Lakadalmazásnak, 's több ilyeneknek régi módját is leírta. Ezt értié a' Mlgs Ur? Az *Originál*nak hol létét nem tudom. De jól le-írva találtam Mlgs Gróf Consiliarius Eszterházi Ur Ő Nagyságánál, és Szebenben ki-írattam belőle válogatott dolgokat 1788-ban; de akkori gyötrelmeim között egészen le nem írathatnám, melyet felette bánok, és megszerzeni igyekezem.

10. Huszti András Ó és Új Dáciájának Originalissát sem nyomozhattam-fel. Kűlömben nálam is jól le van írva. Nem érdemli, hogy azon mostani valóságában' ki-nyomtattassék. De ha valaki meg-jobbitgatná 's pótolgatná, valóban érdemes vólna Világra botsáttani, szép *delineatio*val lévén írva.

B. Az esméretlenebbekről.

1. Heltai Gáspár *Mátyás Király Élete.* Gróf Teleki Sámuel Cancellarius Ur Excellentiája Könyvei között van nyomtatásban', *in folio* (alphab. X. 2.), edj Könyv, ezen nevezet alatt: *Historia Inclyti Matthiae Hunnyadis, Regis Hungariae augustissimi. Ex Antonij Bonfinij, Historici diserti, libris, Decadis primum Tertiae, deinde Quartae (quae latuit hactenus, nullibique impressa fuit) in unum congesta ac disposita. A Caspare Helto, Claudiopolitanae Ecclesiae Ministro ac Typographo – – – – Claudiopoli in Transylvania, Anno post datum et natum Messiam 1565.*[4] Én ugy hiszem, hogy ha szintén kézírásban' találtatik is (talám látta a' Mlgs Uris) ez a' Munka; de a' nyomtatásból írattatott le, mint ugyan Heltai Magyar nyelven való Historiája is, az igen meg-ritkulás miatt, sokaktól le-írattatott ez előtt. Ezt (ha hibás is) Schwarz nem kevéssé dítséri.

Ha pedig még is más Munka vólna, háládatos indulattal kívánnám a' Mlgs Urtól ki-tanúlni.

2. Gyulafi Lestár (*Eustachius*), meg-írta a' maga idejebéli dolgokat;[5] de írása ma (a' menyiben tudhatom)sohol nem találtatik. Nem vallottunk mindazáltal benne kárt; mert mind ezt, mind pedig *Somogy*it, *Szamosközi Pentadesseit, Gálfi Jánost, Brutust* és *Borsos Tamást,* úgy ki-írta 's maga Historiájába elegyitette *Bethlen Farkas,* hogy semmi emlékezetet érdemlő dolog el nem maradott edjikből is.

3. Déczi Czimor János. Ez, az ő *Syntagma Institutionum Iuris Imperialis et Hungarici* nevű nyomtatott Munkájának[6] Előbeszédében' így írt: „– – *hoc desideratur, ut collatis omnibus omnium in hoc genere Scriptorum monimentis ac fragmentis, Universa rerum Hungaricarum Historia vere breviter ac pure inde usque a primordio ad hanc nostram memoriam in unum quoddam corpus ac breve compendium redigatur. Et quidem redigatur a nostratibus, ne semper arcessita peregrinorum industria nostram orbis adcuset infantiam ac negligentiam, plus-*

* Cserei Mihálynak sok apróság tulajdon kezeírásai is szállottanak reám

quam certe barbaram. Hoc si aut mihi unquam facere licuerit, quod jam diu cogito, et non exiguis laboribus molior, aut quispiam, me vel impedito occuparet, vel mortuo effecerit, is certe non solum Studiis eorum, qui Sapientiae Studiis delectantur, sed etiam universae Patriae Summe necessariam atque gloriosam praestiterit." – – –

Egy Tudós, ez előtt majd 200 esztendővel, a' Déczi Syntagmájába (melyet bírt) ezeket jegyzette-bé: *Fecisti, quod cogitasti, nec infeliciter. Vidi an. 1603 in Bibliotheca magni quondam Nicolai Istvánfi Mstos Commentarios tuos, hoc in argumento dignos luce, dignos commendatione. Mi Deci! vidi etiam adservatos Vinitziae in Sclavonia (Croatia), non procul a Varasdino et Ormosd.*[7]

De, ha szintén bizonyos is ezekből, hogy Déczi Históriát irt; hol légyen ma, ki tud végére járni?

4. Szúnyogszegi Ambrus. Megvallom, hogy edig hírit sem hallottam; és gyanakszom, hogy ez a' név *Somogyi Ambrus*ból származhatott.[8]

Alázatos kérelmem azért ez, hogy ha erről, úgy, *Gyulafi*ról, *Déczi*ről, *Gálfi*ról, *Borsos*ról, *Opitius*ról, *Burius*ról, bizonyosabbat és többet ért (melyet reménylek) a' Mlgs Ur, mint én írok; méltóztassék sok és nagyobb foglalatosságai között is, bár valamenyére engem tudósitani.

5. Gálfi Jánosról, ki is Maros-Újvárat birta, és Székely Kotsárdon is (az hol edjik harangon láttam nevét, 's a' t.) bizonyos részt, tsak azt tudom, a' mit jegyzék az 2. szám alatt.

6. Szamosközi *Origines Hungaricae*. Ezt a' Munkát kezére kapta vólt *Otrokotsi*, és semmit ki nem hagyott belőle, hanem bővitette, kivált' a' napkeleti nyelvekből, a' magától azon titulus alatt íratott Munkájában. Azért ortzázza *Nagy-Ári Jósef* híres Papunk,[9] hozzája küldött Levelében, hogy még is Szamosközinek tsak nevét sem emlitette. Ez aránt is tehát nints kára a' Tudós Világnak.

7. Borsos Tamásról nem tudok többet (az az Historiájáról; mert magáról többet), mint T. Bod Uram M. Athenássa.

8. Davidis Hermanni *Annales*. Kétféle, t. i. 1) *Annales Rerum Trans[ssilva]nicarum Ecclesiastici*. Kezdi 1520-on és viszi 1607-ig. Religiónknak roszsz-akarója lévén, a' miket felőlünk méregből írt, Vallásán való más Irók is tőle kőltsönözték, mint az idősb Haner, és mások. 2) *Annales Rerum Tran[ssilva]nicarum Politici*. Vagyon 3) *Iurisprudentia Ecclesiastica* név alatt való Munkája. Mindeniket lehet sokaknál megtalálni Szebenben', Brassóban', és másutt való Papoknál. Mindenikből szedegettem-ki; de nem tartottam károsnak az egész Munkák leíratásának elmúlatását.

9. Gelei István (de nem a' Püspök[10] féle) *Florus Hungaricus*sa. Hogy ilyen *Titulus* alatt, az Hollándiai Académiákra menő Erdélyi tudósabb Ifjak, a' Magyar Nemzet történeteit, az oda való Tudósoktól tanáttsal és Könyvekkel segítetvén, megírják köz haszonra, *Instructiót* adatott vala 2dik Rákótzi György Fejedelem a' Püspök által, hogy mindenik gyűjtögessen az elejébe adott lineamentumok szerént, 's a't. Öt Ifjak dolgoztak ebben, de *Nadányi* János inkább néki fekúdt 's igen sokkal feljúl multa a' többit: ő is mindazonáltal vette hasznát a' Gelei 's többek fáradságának. És igy, minthogy megvagyon *Nadányi*nk (ha szintén igen ritka is), él benne *Gelei* is. nints kárunk.

10. Opitius *Antiqua Daciá*ját[11] Silesiában', Prussiában' és Russiában', minthogy hijába keresték sok szorgalommal *Bél Mattyás* és *Sigefr. Bayer* Tudóssaink: talám mi is hijába nyomozzuk. *NB.* Ha el-vesztek is sok jó Írások; de azon edj időnek dolgait többen jegyezgetvén, nem vallottunk olyan kárt, hogy Históriánknak minden idő szakaszokra való részeit tsonkaság nélkúl ki ne lehetne dolgozni,

a' megmaradott Munkákból, tsak vólna a' kik (mert edj Ember erre nem elég) már öszve-szednék!

11. JOHANNIS BURII *Hist[oria], Hungariae,* t. i. *Ecclesiastica*, inde ab exordio Ecclesiae Hungarico-Christianae, – ad sua tempora.

Ennek a' *Buriusnak* (ki is Korponai Pap és Esperest vólt), maga nevét viselő fija, utólján vólt Halberstadi Pap, ottani lakásában Magyarokat szeretettel nem látó, időt vesztegető Ember, ki az édes Attya Históriáját is kiadni elmulatta. Azért ótet kedvezés nélkúl tzirmolja *Rotarides,* kinek igaz neve Házi Mihály.

12. JOHANNES JACOBINUS leírta Báthori Sigmond Fejedelem dolgainak némely részét: de e' nem kézírásban', hanem nyomtatásban' találtatik, mind *Bongarsius,* mind *Schwandter* Gyűjteménnyeiben'.

Ezekről parantsolt nékem a' Méltóságos Ur főképpen de azután arról is méltóztatott, hogy ezeken kivúl is, ha kiket tudni fogok, le-írjam. Oh! ezeknél sokkal többen találtatnak Erdélyben az Haza dolgainak kézirásban' heverő Írói. Azért, ezeknek megírására sokkal több idő kivántatik, mint a' menyi idő alatt ez Levelemet el-sietém inkább, mint írám; hogy a' Krizbai Embertől el ne maradjon.

De mennek Köpetzről, és másunnan is Tartományunkból Emberek, talám három vagy négy nap múlva, az Ország-Gyúlésre: az alatt tehát a' mit írhatok a' 2dik Pontra, azt elkúldeni valóságos kötelességemnek esmérem; az alatt magamat Gratiájába ajánlván nagy bizodalommal.

Közép-Ajtán 1791-béli Bőjtmás Havának 2dik napján.

323 Benkő József Aranka Györgynek
Középajta 1791. március 7.

Az előző levél folytatásaként újabb adatokat közöl erdélyi történetírókról és műveikről, egyben beszámol saját munkásságáról.

MÁSODIK LEVÉL.

K. Ajtán 7. Mart. 1791.

Méltóságos Zágoni Aranka György Tit. Tit. Úrhoz Benkő Jóseftől. m. k.

Az első levelemben' ígért Feleletet, a' kéz-írásban' való Erdélyi Históriás Munkákról, közbeszakasztom ezen Irásommal, melyben egyenes és bizodalmas szivvel ezeket jelentem.

1. Nagyon örvendezett a' Mlgs Úrnak mostanság készült Munkáimhoz kijelenteni méltóztatott öröme. Én eléggé igyekezem; de mint a' szúkölködő Sz. Pált a' Sátor tsinálás, az halász Tanitványokat az háló kötözgetés, 's a' t: így el-fognak engemet is szegény szúkölködő Házamnak dolgai; annyira, hogy mikor szép Gyűjteményeimet kellene forgatnom, és azokból köz haszonra való dolgokat öszve-írogatnom, ezt kéntelenitettem elmémben' forgatni Karátsontól fogva (mert azólta magam Gazdaságom a' mezőről segiteni megszúnt), honnan teljék-ki a' pénz a' gabonára, 's pénzel honnan szerezhetni gabonát, tíz (tsak) házi szájra? mert itt most is a' Buzának köble 7.–10. magyar forint.

2. Ugyantsak a' *Dietákról* való Munkámon, és a' *Székely Nemzet Képén*[1] kivúl, melyet deákul is, magyarul is elég bővön kidolgoztam*, és Kolosvárra által-adtam, még kúldöttem Hochmeister Uram kezébe a' Diétához alkalmaztatott edj Munkátskámat, *Közép-Ajtai Dohány* név-alatt,[2] mintha a' Kolosvári piatzra a' mostani alakalmatossággal eladni vittem vólna. Négy rendbéli *Dietalis Articulust*

* De ezen még, míg kijőne, igazítok; mert az hogy mostan vagyon, a' Béla Notariussának írásával nem edjez.

tettem belé, melyek Erdélyből a' Dohányt kitíltották, most pedig Hazánk állapotját szépen világositják; és egyéb Ország dolgait illető nevezetes Irásokat is. A' Munka 6. árkos, és Husvét előtt nem fogja Hochmeister Censurára adni, (a' mint írja), igen sokak lévén dolgai.

A' mint ugyan Hochmeister Úram írja, Januariusban kapta-ki a' Censuráról im ezen titulusu Munkámat:

KÖZÉP-AJTAI
készitésü
SPANYOR-VIASZ,
melyet,
edj emlékezetes
TÓLDALÉKKAL,
az Erdélybe idegen Földekről
régen hozattatni szokott
Arukról;
és valami szükséges
JELENTÉSSEL
az
Erdély Historiája Iróinak magyar nyelven találtató
Kézirásaikról,
öszve szerketett [!]
BENKÓ JÓSEF.[3]

Ennek 3dik részéből ide íratom a' következő edj árkost, mely is igy van:

„JELENTÉS
az Erdély Historiája Iróinak magyar nyelven
találtató Kézirásaikról.[4]

I.

Magyar Ország Historiájának megirásában' nagy érdemű 's értelmű Férfiak fáradoztak, a' mint nyilván bizonyitják az önnön históriás Munkáik; melyek nagy részént nyomtatásban öszveséggel ki is adattattak, nem régen Bétsben, ama szép emlékezetű *Schwandtner* Úr szorgalmatossága által, im ezen nevezet alatt: *Scriptores Rerum Hungaricarum*. És minthogy Erdély is Magyar Országhoz tartozott, mig János Király halálával 1541-ben' különös Fejedelemséggé lett: ez okból ennek sarkalatosabb dolgai 's viszontagságai is azokbann az Irásokbann eléfordúlnak. Ennek pedig Magyar Országtól lett meg különözésétől fogva, sokkal bövebb Historiáját készitették deák nyelven nevezetes Emberek, kiket tőbnyire elészámláltam a' néhai *Bethlen Farkas* Úr Erdélyi Historiájának 5-dik Kötetje (*Tomussa*) eleibe tett Előljáróbeszédben.

De minthogy némely ditséretes Hazafiak Erdély Historiáját született nyelvünkön is irogatták; mások pedig ha szintén formába nyomott Historiát nem készitettek is; de ugyan tsak az Haza állapotját világositó Irásokat és Jegyzéseket hagytak magok után: légyen szabad közúllök az előttem esméretesebbeket elészámlálnom; kézirásaikat megneveznem és ezek aránt a' köz jóra intézett szándékomat, némely kérelmeimmel edjütt, kijelentenem.

II.

Hidvégi Báró MIKÓ FERENTZ, született Hidvégén 1584-ben, és ámbár Erdélyt nem sokára igen háborus idők boritották-el: mégis mindazáltal ifjuságának esztendeit nem tsak fegyver viselésben, (a' Nemesi Rendnek akkori módja szerént) hanem a' tudományokban is ditséretesen gyakorolta. Annyira is ment jó igyekezete által, hogy Bethlen Gábor és Első Rákóczi György Erdélyi Fejedelmek alatt, Tanáts-Úr, Kintstartó, Királyi Tábla Adsessora, 's Csik, Gyergyó és Kászon Székeknek Fő Kapitánnya lenne; míg 1635ben, Szent Jakab Havának 17dik napján, az halandóságból ki szóllittatott. Irt szép Historiát ez Hazának dolgairól; melyben egyenes indúlattel, és a' dolgoknak tzifrázása nélkül, lefestette azt az idő szakaszt, melynél keservesebb és nyomoruságosabb állapotokon soha Erdély által nem ment, úgy mint, 1594-től fogva 1612-ig. Irásának im e' *Titulust* adta: *Erdély Országnak siralmas változásai, mellyeket leirt Hidvégi Mikó Ferentz*; és ajánlotta Bethlen Gábor Fejedelemnek. A mint ezt az Históriát sok helyeken le-irva láttam, és magam is tulajdon kezeimmel leirtam; tsonkaságát vészem észre: mert sem a' *Titulus*t, sem az Ajánló Levelet bennek nem találom. De leirtam és másodszor abból a' Könyvből, melyet Mikó Ferentz Úr szépen leiratott a' Fejedelem számára 's parantsolatjából, és a' mely eleibe tulajdon kezeivel írta a' *Titulus*t 's Ajánló Levelet. Ebben továbbá helyen helyen maga kezeivel kevés szókból álló Jobbittásokat is tett. Illyen maga épségében' mégyen ezért nyomtatás alá ez a' sokaktól várattatott jó História. Nemis késhetik ennek ki nyomtattatása; minthogy magunk halandók vagyunk, és az e' féle kézirások eltévelyedendők 's veszendők. Ez ugyanis született nyelvünkön az az História, mely Erdélynek dolgait fennebb kezdi a' többeknél; és igy illő, hogy azoknál elébb is kezdődjék ennek nyomtattatása. De arra kérem én jó szivű Olvasómot, hogy mig ez a' nem hoszszas Munka a' sajtó alól kikél, ha addig ezen jelentésemet vééndi; és Báró Mikó Ferentz Úr életére tartozó szükséges dolgokat tud: velem közönséges jó végre, közölni ne terheltessék, az alább jelentendő úton. Ezzel főképpen arra vigyázok, hogy ezt az Úri Irónkat megmentsem némely haszontalan nyelvek rágalmazásától; a' mint tselekedtem *Transsilvaniám'* második darabjának 403 és 404. Levelein is.

Ez a' Mikó Históriája áll az én szokott elégséges sürü kézirásomban' 21 árkusból. Erre pedig a' levelek sarkain lésznek apróbb betükkel szükséges Jegyzések (Adnotatiók), más jó Irásokból is, kiváltképpen pedig *Weis* (Fejér) *Mihály*, Brassai Biró, ki is a' Báthori Gábor táborától a' Bartzában' Földvár mellett 1612-ben ölettetett-meg, és *Fuchs Márk* ugyan Brassai nagy Pap, régi kézirásaikból. Söt más apróbb Bartzai Jegyző-Könyvekből is, melyeket jobb részént köszönök Tisztelendő nagy Tudományu *Róth Pál* Uram, mostan Szász-Hermányi Évangyélikus Pap, barátságának. Nem külömben a' *Bojti Gáspár* szép és jó Historiájából: ámbár ezt deákul, a' mint irattatott, kinyomtattani fogjuk, Bethlen Farkas Historiájához tóldva.

Továbbá, két nevezetes dolgot, mélyről Mikó tsak igen futólag emlékezik, szükségesnek tartok egyebünnen megvilágositani a' Jegyzések között. *Első*, a' *Mária Christierna* Fejedelmi méltósága. Mert jóllehet bizonyos dolog, hogy ö nem tsak Fejedelem Aszszony vólt, az az, nem tsak felesége Báthori Sigmond Fejedelemnek, hanem olyan valóságos Uralkodó Fejedelem, ámbár kevés idő alatt, hogy minden rendbéli Igazgatóknak és Nemzeteknek ez Hazában' törvényes hatalommal parantsolt; az érdemeseknek Hivatalokat és Jószágokat (*donált*) ajándékozott, melyek azoknak birtokokban azután is megmaradtak; a'

törvénykező Levelek a' perfolyásokban' hozzá *titulál*tattak avagy tzimeztettek; maga is magát uralkodó Fejedelemnek írta; még is mindazáltal valakik mái napiglan az Erdélyi Fejedelmeket leírták, azok közzé ötet nem számlálták; kivévén valamenyire az *Ungrisches Magazin* nevű érdemes Posoni Gyüjteményt, melynek edjik darabjában' ugy hozattatik-bé, mint a' ki magát Erdély és Oláh Országok Uralkodó Fejedelmének, Székelyek Ispánjának, 's a' t. irta. Én azért mind az Erdélyi Országos Rendek végezéséből, mind a' Mária tulajdon Leveleiből, megmutatom ötet Fejedelemnek vóltnak lenni: annál könnyebben pedig hogy nem régen ez elött, deákul edj kisded Munkát készitettem vala, im e' nevezet alatt: *Maria Christierna, in numerum legitimorum Transsilvaniae Principum relata.* Melyre a' többek között, segitségül hivtam edj szép Levelet néhai széles tudományu 's emlékezetű *Kornides Daniel* Uram ritka szedeményeiből; mást T. Dálnoki (már SzentBenedeki) *Veres Jób* Uramnak, Fejér Vármegyei Érdemes *Fiscalis*nak, ösi Jószágait illető Leveli közzül. *Második* megvilágositandó dolog a' *Báthori András* Fejedelem és Kárdinális ártatlan halála; melyet a' köz kézen forgó Históriák ugyan Ördög Balás nevű, Csiki Székelynek tulajdonitanak, és én sem tagadom, hogy ö az ártatlan vérnek ki ontására fel nem támadott vólna: de én megtzáfolhatatlan bizonyitásokkal megállitom azt, hogy ugyan Csiki Székely, Szent-Domokosi *Krestely András* vólt az, a' ki kegyetlen kezeivel a' jóféle 's vétségtelen Fejedelmet megölte; 's halálának helyét is világosabban kimutatom, több ide tartozó környülállásokkal. Ebben', háládatoson megvallom, szépen használt nékem a' Szent Domokosi Megye buzgó Plebánussával, Tisztelendő *Tankó Máttyás* Urammal való Levelezésem, melyis a' Füvész tudományon kezdődött vala.

Végezetre, hogy még is világosabb légyen ez az História, és nagy haszonnal nőjjön akkorára, a' mekkorára fognak nevelkedni a' következő Kötetek (*tomusok*); lésznek hozzá ragasztva ilyen Tóldalékok.

1. Elnyugodott Eleim közzül *Benkő Máté* rövid *Napló Könyvetskéje**, melyben leírta e' mi Mikó Ferentzünknek már akkor Csik, Gyergyó és Kászon Székek Fő Kapitányának, és Bethlen Gábor Fő Hop Mesterének, 1619-béli Szent Jakab és Kis Aszszony Havaiban, a' Fényes Portánál, vagy is Török Császári Udvarnál véghez vitt fő követségét és utazását; Ö lévén Mikónak ezen utjában' edjik kisérője. A kevés irásban' sok szép dolog találtatik.
2. *Székely Mósesnek,* ki is Udvarhelyszéki köz Nemzetből való Embernek fija lévén, edj ember fülének elvágásáért Báthori Istvánhoz Lengyel Országba bujdosott vólt, de annakutánna vitézségével igen elhiresedvén, a' Fejedelmi méltóságig nevelkedett, és azonban Brassónál elesett, Életének leirása.
3. Bocskai István Fejedelem Nemzetségének rövid le-rajzolása.
4. Ugyan *Bocskai*** István *Testamentum*a melyben sok szép dolgok találtatnak.
5. Erdélynek 1613-ban kőlt edjik rendbéli Országos Végezései (*Diaetales Articuli*); melyek között vagyon Erdélynek Báthori Gábor Fejedelemtől *butsuzó Levele*, és sok emlékezetes dolgok annak az időnek historiájára. Ezek nálam

* Napló-könyv; ezen szót *Diariumért* vészem, és semmi nyűltól nem is féltem. Mert találtam nagy Magyar Úrnak Bethlen István Erdélyi Gubernátornak, *Pro Memoria* név alatt kőlt irásában', melyet Velentzébe ment *Kovács Gáspár*nak adott, és a' melynek végére ezt tette: *Napló könyve légyen, melybe minden nap mindent feljegyezzen.*

** Most *Bocskai*-nak vagy *Botskai*-nak irjuk: de a' régi Irásokban Bochkai olvastatik; akkor a' *ch*, a' mostani *cs* vagy *ts* helyett szólgálván.

nyomtatásban' vagynak; de minthogy igen ritkán találtatnak, valóban méltóknak itélem a' kinyomtatásra.

6. Az Erdélyi három, ugymint, Magyar, Székely, és Szász, Nemes Nemzeteknek, hazafiságos Egyesülésekről, melyről az Országos Végezések között sok szó vagyon, bövebb tudósitás, a' régibb időkbéli Irásokból. E' nem egyéb, hanem veleje im e nevezetű Kézirásomnak: *Politica* TRIÁS TRANSSILVANICA; *seu Tractatus de Unione, tribusque trium in Transsilvania Receptarum Nationum Sigillis.* Ezen hatodik Tóldalékotskára az én szedeményeimet, hasznos Irásokkal szaporitották-meg ez előtt régetskén ez három Nemes és Tudós Jóakaró Hazafiak: T. Fagarasi PAP JÓSEF Uram Fagaras Vármegyei *Archivarius,* kinek egyéb jó Irásokkal való sok rendbéli fáradságait is meghálálni nem tudom*; T. Újvárosi ÚJVÁROSI ISTVÁN Uram, Brassai *Procurator,* és T. Kökösi KÖKÖSI ANDRÁS Uram, Szeben Vármegyei *Fiscalis Procurator.*

Ezek fognak lenni az első Kötetben'.

<III.

ENYEDI PÁL, kinek életéről, lakó helyéről és állapotjáról igen keveset tudok, irt (ez a' nevezete) *Éneket* az *Erdélyi Veszedelmekről.* Nem Ének ez pedig valósággal, hanem mint régen Rogerius *Carmen miserabile* név alatt irta>

Ezen leírt szakaszból méltóztatik által-látni a' Mlgs Úr, hogy én már régen (mert esztendejénél több az ideje, hogy én Hochmeisternek által-adtam vólt) Laistromba szedtem és *historice* leírtam azokat a' Tudósokat, kik Magyar Nyelven meg-írták Erdély dolgait, és még nyomtatatlan hevernek.** Itt azért legelső alázatos kérelmem a' vólna, hogy ha a' Mlgs Úr valami olyan Tudósok Laistromának készítésére tette vólna szándékát; méltóztassék kedvezni az én izzadásaimnak, hogy tsekély munkámnak ki-nyomtattatása ne akadályoztassék. De ez a' Mlgs Úr' esméretes Kegyességére 's Bőltsességére bízattatik. Hanem a' megírt titulus alatt való Munkámról e' következőket kívánom jelenteni:

1. Abban a' *Spanyor Viasz* készitésnek*** sokféle módjait úgy le-írtam, hogy akárki megtsinálhatja az értelmes Ifjak közzül. De nem ez a' mesterség vólt munkámnak fő tzélja; hanem olyan három Materiát kivántam öszve-fogni, hogy a' vevőkre nézve edjik a' másikát vonja 's kellettesse

2. Az *Árukról* való *Tóldalékban* le-írtam Kamuti Istvánnak, az híres Kamuti Farkas Consiliarius (kit Kemény János ditsér, és Feleségét is mosolyogva emlegeti (Fiának két Diariumát, melyekben szépen leírja, miknek vásárlását bízták rea a' Fejedelem, és Fő Rendek, 's miket vásárlott Velentzében, társaival edjütt, 1627, és 1628 esztendőkben. Igen sok szép ritkaság vagyon bennek, Hazánk' akkori 's mostani állapotjának öszve vetésére.****

3. Báró MIKÓ FERENTZnek Históriájával menyit és mire készültem, látja a' Mlgs Úr. Igaz, hogy még azzal vagyon edj Hónapig tartó erős munkám. Húsvét után mindjárt ahoz fogok, és Budán fogom ki-nyomtattani, T. *Tertina* Ur

* nb. Itt változtatom mig nyomtatni kezdenék; melynek is Húsvét' utánra határozott idejét írja Hochmeister Uram.

** A' Deák Mstumokról is készen van Munkátskám, a' melyekben t.i. Hazánk Históriája aluszik. Jövő Hónapban Censurára adom. Sok ritkasággal igyekeztem tölteni.

*** En tökéletesen tudom a' Spanyor Viasz készítését, tanulván Kaprontzai Ádám barátomtól; de magam tsak *Nyirfa hajból* készült feketével élek, ilyen lészen ez Levelemen is, mint a' kinek petsételő viaszszam, papirosam, tentám ez előtt meg sem éreztetett; de mos más az állapotom.

**** Ebben' az edjik Diariumban *Velentze* (nem a' város) sok helyen emlittetik, 's edjet öt forinttal vett. De mi ez? Vajha edj Kereskedőtől meg-tudhatnók ottan! Szőtt portéka vólt bizonnyal. Elein azt gondoltam hibáson, hogy Velentze sárga réz tábla vólna.

szolgálatja által; ha edj pénzt sem kapok is annyi fáradságomra a' Nyomtatótól. Néhai Gróf *Mikó Miklós Ur* látván azzal való sok Munkámat, bőv jutalmat igért vala nagy assecuratioval. Mert Ő Nga Kedves Urfiának, és Gr. Mikó Ferentz 's István Urak Fiainak intéztem is dedicálni. De azonban én sokat változám, Ő Nga, kárunkra meg-hala. Most bezzeg az Özvegy Gróf Aszszony és Gr. Mikó Ferentz Ur 's Aszszony Ő Ngok bár annyi búzával segitenének Hidvégéről, Óltszeméről, a' menyi idő alatt Irásomat végzem.

Méltóságos Ur!

A' Kamuti Diariumában találom, a' Velentzén kívül, ezen szókat is:

Kiritziások. Ezek valami Török kisérő katonák fogtak lenni.

Szablya maiczia. most talám írnók: *Majtsa*; nem az a' része é a' kardnak, melyet meg-markolunk? nb. ezt meg is aranyazták, a' mint írja.

Zomak.

Sleitek.

Korona arany. nem a' pléh (nálunk *pili*) aranyé, mellyel asztalosok 's a' t. aranyoznak?

trébellett réz medentze.

Kutnik sok féle szinű.

Parangon bársony.

Kaparára imide amoda, irja hogy kőltött. Mi a' kapara? ezzel és a' két következő szóval Velentzében éltek.[3]

Fidét váltottunk.

Biberázo, e' talám ital pénz, hajós Legényeknek, és másoknak.

Zubbon.

Fringia Kard. Eleget hallottam a' *Fringiai Kardot*; de még sem tudom, mi? miért neveztetik – – ?

Vajha ki-tanúlhatnám!

Hát valyon, a' Dietatis Articulusokban' mi a' *Bagaritzás Szekér.* Hallottam róla valamiket; de nem elégedtem-meg azokkal.

324 Benkő József Aranka Györgynek, Kandó Mihálynak, Thúri Sándornak
Középajta, 1791. március 8.

Mellékeli Nemes Jánoshoz intézett levelét, a címzettek támogatását kéri a grófnál művei gazdagítása céljából.

Méltóságos és Tekíntetes
ARANKA GYÖRGY
KANDÓ MIHÁLY és
THÚRI SÁNDOR
Tit. Tit.

Urakhoz, a' Székely Nemzethez való szeretetből származott Jelentése Benkő Jósefnek. t. k.

Méltóságos és Tekintetes Urak! Hogy módom ne légyen az hoszszas terhelésre, többre terjedő betüim által; ilyen kis papirosra tészem-le alázatos kérelmemet; melyet ennek tulsó feléből, az hol Mlgs Gróf Nemes János Úr Excellentiájához botsátott alázatos Levelemnek mássa olvastatik,[1] eléggé meg lehet érteni.

Bizom, hogy Ő Exczja méltóztatik helyet adni alázatos jelentésemnek; de

annyival bátrabb lészek még is ez aránt, ha a' M. és T. Urak vagy emlékeztetni fogják Ő Excját; vagy, ha úgy hozná a' szükség magával, Nemzetjekhez való szereteteknek indulataiból Magok megszerezni, a' mely is könyű uton megeshetik, méltóztatnak.

De ezt is melléje tészem, hogy 1) az hol e' Világon legjobban leírva gondolhatnák a' M. és T. Urak ezt a' Székely Törvényt, azzal vólna jó engemet segiteni: mert nálam öt rendbéli is vagyon; és nem találják edjmást. 2) Ha valami Ritkaságot vennének észre, a' minémű már a' tőlem jelentetett Brassai *Instrumentum*, méltóztassanak azzal engemet világositani."[2]

Ezeknek bizodalmas várásával, magamat Gratiájokba ajánlván, vagyok örökös tisztelettel

a' Mlgs és Tks Uraknak fennebb megírt
Közép-Ajtán, 8. Martii, 1791. alázatos szolgájok.

Ó, mint örvendém, hogy a' Mlgs Ur érkezik a' Lapideum Regnumban is magát gyönyörködtetni.

Panitbann a' Mlgs Bethlen László Gr. Udvar-Kertében van egy fúzfa levelü körtvélyfa. Ha ebből, minden unalma nélkül óltathatna a' Mlgs Ur M.Vásárhelyi Szőlőjébe 's nékem is óltó ág (mikorra a jobb alkalmatosság meg-lészen) maradhatna; ditsekedném vélle!

Ha az ottani *Typographeum*ban károm nem lenne; két kisded munkát oda adnék nyomtatni; azért főképpen, hogy a' Mlgs C[onsiliarius] Ur szemei előre meg-igézhetnék azokat. *Edjik* az 3. Natio Uniojáról, más a' Székely Nemzet Törvénye.

325 Benkő József Nemes Jánosnak
Középajta, 1791. március 8.

A Nemes Székely Nemzet című művének előkészítéséhez szeretné a címzett révén Brassóból kölcsönkapni az 1466-os Statuta Siculorumot.

Méltóságos Gróf, Status Consiliárius, és Fő Király-Biró Ur, Kegyelmes Uram, nagy Patronusom!

A' Nemes Székely Nemzetről, deákul *Imago Nationis Siculicae*, magyarul *Nemes Székely Nemzet Képe*, nevezetek alatt költ, 's talám nyomtatás alá is menő tsekély Munkáim, ugy hiszem, hogy Excellentziád előtt, mint a' kire ezen Nemzet figyelmetesen néz, tudva 's talám látva is vagynak.

Valamint azért azokat nem tzifrán, de igazán és a' Kösségtőlis megérthetőképpen igyekeztem ki-dolgozni: úgy, és oly móddal készitgetem mostan a' *Székely Nemzet*nek 1555-b[en] Dobó István és Kendi Ferentz Vajdaságok alatt kőlt *Törvény*eit, historiai 's törvénybéli világitásokkal ki adni, 's már annyira vagyok, hogy belé nem maradhatok.

De hogy bóldogabb végét érthetném ebbéli törekedésemnek, vagyon még szükségem edgy nevezetes Irásra, mely is a' Brassai Archivumban, az *E* betünek 6-dik száma 's az *S*-nek elsője alatt, íly meg nevezés alatt, találtatik: *Johannis Comitis de S. Georgio et Bozin in papyro, cum parvo sigillo, continens Statuta Siculorum, de anno 1466.*

Excellentziádnak és Nagyságos Nemzetségének a' Brassai Urakkal esméretes szomszédsága mások felett lévén, én pedig éppen nem is akarván, nálam tudva való okért, hogy tsak tudják is meg-irt szándékomat; Excellentziádnak alázatoson

könyörgök, hogy vagy Kolosváratt találtató Tit. Biró Ur, vagy más Brassai Urak által, véghez vinni Kegyelmesen méltóztassék, hogy Brassóból Kolosvárra által adattassék annak *Copiája*, az honnan én Tekintetes Thúri Sándor Király-Biró Úr munkája által könnyen és hamar kezemhez nyerhetem. Excellentziádnak ebben való, és sok egyebekben is meg kivántató Kegyelmeit várván, 's magamot és tehetetlen igyekezeteimet abba ajánlván, vagyok mély tisztelettel

Excellentziádnak méltatlan aláz[atos] szólgája
Közép-Ajtán 8. Mártii Benkő Jósef.
1791.

326 Benkő József Aranka Györgynek
Középajta, 1791. március 9.

Felsorolja azokat és rövid jellemzést ad róluk, akik magyar nyelven írták meg Erdéllyel foglalkozó történeti művüket.

HARMADIK LEVÉL.

Meltóságos Zágoni ARANKA GYÖRGY Úrhoz, az Erdélyi M. Királyi Tábla fő érdemü Adsessorához. Benkő Jósef. t.k.

Már kezdem feleletemet az előmbe tett 2dik *Pontra*: úgy pedig, hogy elsőbben azokat számlálom-elé, a' kik Magyar nyelven írták Erdélynek dolgait. Légyen hát

I. RÉSZ.

Erdély Historiája Íróinak magyar nyelven találtató kézírásaikról.

Az első Levélben' megnevezetteken kívül még ezeket tudom, kiket minden betüi 's idői rend nélkül számlálok-elé.

I. ENYEDI PÁL, kinek születéséről, lakásáról, hívataláról, 's a' t, semmi bizonyost nem tudok *Énekek* nevezete alatt írt az *Erdélyi Veszedelmekről*. Az Originálról semmit nem tudok; de bizonyos az, hogy mind azoknál, a' melyeket láthattam, igazábban leírva találtam Mlgs Gróf *Eszterházi* Tanáts Úr Ő Ngánál.

II. LASKAI JÁNOS írt ilyen Históriát: *Erdély Országának szerentsés és szerentsétlen viszontagságai, 1588-tól fogva 1622-dikig*. Az Originálból írta-le betüről betüre, a' kitől én is leirtam.

III. ENYEDI ISTVÁN, Nagy-Bánya Városának Hites Notariussa, leírta Második Rákóczi György, Lengyelországba 1657-ben' lett menetelét, – és 1658. 9. esztendőre tartozó dolgokat. Igen jó História, 's nálam tökéletesen vagyon leírva attól, a' ki tulajdon kezeivel kiírta Enyedi kézírásából.

IV. SZALÁRDI JÁNOS Históriája magáb[an] foglalja főképpen a' két Rákóczi György, Rhédei Ferentz, Bartsai Ákos és Kemény János Fejedelmek idejében' való dolgait Erdélynek. Titulusa: *Síralmas Magyar Krónika 8. Könyvei*. Ez az, a' melyet 12 Apr. 1789. Mlgs Urnak által-adtam vólt bé-kötetlen 195. árkoson Udvarhelyen. Sok jó dolog van benne. Ki lett légyen Szalárdi, ugyan homályban van Hazánk fiai előtt; de én jól ki-tanúltam állapotját.

V. *Szilágy-Somlyai* HALMÁGYI ISTVÁN Ur, az én néhai igen választott Jó Uram, le-írta a' *Buccov* Generál idejebéli dolgokat sok árkosokra igen fontoson. Végig olvastam; a' mi benne ma edgyütt találtatik. Következő Levelemben fogom erről bővön tudósitani a' Mlgs Urat.

VI. *Már következnek nem Históriák hogy már, de még is szép Historiák, Diarium név alatt, u. m.*

A. BÁNFFI GERGELY Írása, ilyen titulus alatt: *A' Felséges Második János', Magyar Országnak választott Királyának Szultán Szulimán Török Császárhoz menetelinek módja és rendi 1566.* Ezt Udvarhelyen le-írattam és elküldöttem vólt a' Mlgs Ur számára.

B. BALOG FERENTZ, Hunyad Vármegyei Nemes, Írásai 1576-ra, a' mikor is ő a' Török Portára járt, Adóval, Ajándékokkal, 's a' t. Báthori Kristóf idejében.

C. Csiki Csitsói CSEREI MIHÁLY Jegyző Könyve, Bethlen Gábor idejére. Nálam van az Originál.

D. Egy DIARIUM I. Rákoczi György idejére; gondolom, hogy a' meg-nevezett Szalárdié. Le-irja szépen, mindennap hogy és mik folytak a' Fejedelemnél. Az Originál Tit. Mósa Fő Strása Mester Uré vólt; de én az Urnak is, magamnak is edj betüig igazán le-írván belőle, magát bé-adtam a' Kolosvári Ref. Collegium Bibliothecájába.

E. BÁNFI GYÖRGY Napló-Könyve 1644re, mely[ben] naponként megírta, hogy ment és miket mivelt I. Rákótzi György a' Svecussal, az Óstriai Ház ellen.

F. KÁLNOKI ISTVÁNnak hasonló Diariuma 1645re. Mind ezt, melynek is Originálja már ma Mlgs Gróf Consil[iarius] Kálnoki Lajos Urnál van; mind a' Bánfi György Urét, melynek originálja Doctor Pataki Uré, magam kezeimmel igazán leírtam.

G. RHÉDEI LÁSZLÓ Grof, Rhédei Ferentz Fejedelem fia Diariuma, melyben le-írja, mint mentek 1657-ben Rákóczival a' Lengyel ellen, és hogy vesztették-el a' tábort. Az Originált két arannyért adtam Gr. Rhédei Ádám Urfinak; minekutánna magamnak betüröl betüre le-irtam.

H. HALLER GÁBOR Diariuma 1629 – – – 1644-re. Sok szép dolog van benne. Edjik esztendőben publicáltatám a' Magyar Novellista által, hogy a' nálam találtató Originált 8. Arannyért el-adom. Erre, a' mostani Erdélyi Püspök Ur Excja Szebenbe kéreté,' s máig fél pénzt sem fizete; mert talám el-felejtette, 's nints ki eszébe juttassa: holott még sok Originálokkal szolgálhatnék drága Gyűjteménnyeinek öregbítésére. De erről következő Levelemben irok a' Mlgs Urnak. Haller Gábornak a Török vétette fejét M.Országon 1663-ban'.

I. Egri FODOR SÁMUEL le-irta az 1663-béli nevezetes dolgokat, mint ment Apafi Fejedelem maga hadi népével Érsek-Ujvár alá a' Fő Vezér Táborára; 's a' t. Szép munka.

K. Első APAFI MIHÁLY Fejedelem maga Életének le-irása születésétől fogva. Nagyon világositja az Haza Historiáját. Kornides Ur az Originálból írta vólt ki.

L. GULÁTSI ALBERT, ki is Hondorfon lakott, és az Apafi Fejedelmi Háznak vólt Titoknokja, megírta a' II-dik Apafi Mihály Fejedelem Dolgait. Sok szép dologgal bővös. Az Originál van Tit. Mósa Fő Strása Mester Úrnál.

M. VIZAKNAI BERECZK (BRICCIUS). A' Kurutz Világról ír bővebben. Drága jó írás. A' Dr. Pataki Úrnál való Originálból irtam-le magamnak.

N. DÁLNOKI VERES GERSON is, ámbár Declinatiot sem tanúlt vólt, a' Kurutz Világot leírta Versekben.

Már következő Levelemben' az Erdélyi Deák kézirás[os] Munkákról írok. Most igen sietett Irásomról alázatoson botsánatot kérvén.

Közép-Ajtán 9. Mart. 1791.

327 Benkő József Aranka Györgynek
Középajta, 1791. március 15.

Részletes jegyzéket küld az erdélyi magyar és szász történetírókról, kéziratos műveikről.

IV-dik LEVÉL

Méltóságos ARANKA GYÖRGY Úrhoz Benkő Jóseftől. t.k.

Azoknak a' Tudósoknak neveik, kik közönségesen Erdélyről, vagy valamelyik ide való Nemzetről (a' mely rendben' Szászok vagynak többen), vagy különös dolgokról, olyan Kézírásokat hagytanak deák nyelven magok után, melyek az Haza' köz hasznu esmértetésére tartoznak, így következnek az én Munkámból, melyet én Betük rendi szerént írtam.[1]

A.

1. JOHANNIS ALZNERS Diarium von Jahr 1687–1716. cum Continuatione *Anonymi.* Reperitur Coronae.

2. MICHAELIS II. APAFI, Electi Principis Transsilvaniae *IDEA BREVISSIMA status Principatus Tran[ssilva]niae in Familie APAFIANA.* Adnectuntur huic, variae Apafii Literae, Libelli supplices ad Rom[anorum] Imperatorem, Ministros Aulicos, etc, aliaque instrumenta statum Patriae illustrantia. Continentur 20 circiter philyris.[2]

B.

MARTINI BÁMFI, Coronensis, *Diarium* ab anno 1586. ad a[nnum] 1626. sub titulo: *Annotationes Historicae.*

PETRI BÁMFI, itidem Coronensis, *Diarium* lingva germanica, ab a[nno] 1593. ad a[nnum] 1602. Cum Continuatione ad an[num] 1661.

Utriusque Bámfii Opuscula apud Coronenses habentur.

DOM[INICI] BENKNERI Chronicon sive Diarium ab 1600 ad 1618. Auctor fuit Coronensis, adeoque Scriptum quoque ejus manibus Coronensium teritur.[3]

BETHLEN (NICOLAUS COMES) praeter propriae suae Vitae descriptionem, cujus jam alia Epistola meminimus, sequentia post se reliquit Msta: 1) *Gemebunda Transsilvania ad pedes Augusti Caesaris projecta;* scripta a[nno] 1687. 2) *Columba Noë cum ramo Olivae;* quod hungarice etiam exhibuit, sub titulo: *Olajágat viselő Nóé galambja.* 3) *Sudores et Cruces Nicolai Bethlen;* hoc postremo careo; priorum vero apographa possideo.

BIRTHALMER (DANIELIS), alias *Henrici, Diarium* idiomate germanico exaratum, ab 1646. ad 1680.

BOD (PETRI) Manuscripta recensentur *Transilvaniae meae* Tom II. P. 463., de quibus haec duo moneo: 1) *Ecclesiastica Historia,* non 2bus, sed 3bus Tomis.

BRUTUS MICHAEL Scriptor Albae Juliensis, cujus Scripta in Fragmentis tantum adservabantur in Tabulario Capituli Albensis; si quidem ipsum Originale Steph. Báthori, Rex Poloniae ad se acceperat. Így ír erről *Mikola,* in *Historia Genealogica Transsilv.* (nékem ez a' könyvem sints; tsak excerpáltam belőle); de én a' Fragmentumokat nem találtam a' Káptalanban. Báró Ifju *Pronai Sándor* Ur beszéllette nékem, hogy Magánál a' Munka egészen jól le-írva vagyon, etc. Brutusról 's némely más Irókról emlékeztem én a' Bethlen Farkas Historiája 5dik Tomussa eleibe írt Praefatioban.

C.

Csatári János, kiről más Levelemben emlékeztem, írt ilyen titulusu Munkát: 1) *Succincta Juris Hungarici Historia.* És annak végébe ragasztott ilyent is: *Historia Juris Tran[ssilva]niae,* mely edj árkosból áll. Ugyan akkorát e' titulus alatt is: *Bibliotheca Libror[um] ad Materiam Juris Tran[ssilva]nici pertinentium.* 2) *Antiqua Romanorum Numismata sub nomine Provinciae Daciae cusa.* 3) *Succincta Commentatio Heraldico-Critica, de Insignibus Regni Hungariae, ut et Principatus Tran[ssilva]niae.*

Cserei Elek Ur is sokféléket írt, és Mlgs Maradékitól, nevezetesen a' M. Itélő Mester Urtól sokat lehetne ki-kapni. A' Szászokról ugyan markoson dolgozott. Ilyen im ezen titulus alatt is: *Reflexiones ad concinnatas ac Suae Ma[jes]t[a]ti S[a]cr[atissi]mae porrigendas, nobisque communicatas Almae Nationis Rationes, quibus Thesaurariatus Officium sibi competere, contra duar[um] aliar[um] Nobilium Nationum Repraesentationes urget.* 15 árkos.

Colbius Lucas, Pastor Rosnaviensis in Districtu Barcensi, et Capituli Daceanus, a[nno] 1753 vita functus, congessit magnum *Volumen Privilegiorum Capituli Coronensis.*

F.

Felmer Martinus, Rector Gymnasii et ad extremum Pastor Cibiniensis eruditissimus, reliquit Mstum: *Anleitung zur nöthigen Kenntnisz des Fürstenthums Siebenbürgen.*

Filstich Joannes, Rector Gymnasii Coronensis, scripsit 1) *Geographisch-Historische Anmerkungen von Siebenbürgen. 2) Ecclesiasticam Historiam Tran[ssilva]niae.* Nagy Könyv. Nálam van az Originál. Inkábbat a' Lutheranus Atyafiak Egyházi dolgaikat adja-elé.

Forgáts Michael, Coronensis, natus patre Valentino Forgáts, matre Gertruda Raum 1563. 24 Sept., professione fuit Lanio; dignitate 1596. 28. Dec. factus Centumvir; a[nno] 1604. 28 Dec. Senator; obiit 1636. 16. Jan. Reliquit *Diarium* rerum Tran[ssilva]nicarum; quod Coronae adhuc superest.

Fuchsius (al[ias] *Vulpinus*) Marcus, Pastor Coronensis, reliquit *Chronicon,* sive Notationem Historicam Rerum gestarum in Ungaria et Tran[ssilva]nia, ab a[nno] 1586, ad 1619. Ezt Schwandtner ki-adni szándékozta vólt, *Christianus Lupinus* és *Joan. Oltardus* Szebeni Papok Continuatioival. Nálam igen jól le vagyon írva az Originálból 11 1/2 árkosra.

G.

Grundzcy (al[ias] *Grondsky*) Samuelis *Elenchus* praecipuorum inter Hungariam et Tran[ssilva]niam, ab occasione illor[um] in vicinis Regnis gestorum, ex Historia Spect[abilis] ac M[agni]fici D[omi]ni Wolffgangi de Bethlen excerptus, opera et labore Samuelis de Grundi Grundzcy. Foly 1526-tól fogva 1663-ig. In 4to 552 paginákat foglal-el Grof Teleki Sám[uel] Ur Excjánál. Igen bánom, hogy le nem irathattam. Hogy szerezhetnők-meg?

Gunesch Andreae, Pastoris Kelnekensis, et post Sabesiensis, *Expeditio Schirmeriana,* das ist, Kurz Beschreibung aus was Ursachen Herr *Antonius Schirmerus,* im Jahr 1602 von einem Ehrsamen und Wohlweiszen Rath in der Königl. Hermannstadt nach Szathmár, und von dar nacher Prag in Böhmen zu

Ihro. Königl. Kayserl. Majestät dem Rudolpho Secundo sey ausgesandet word[en] einfältig von einem Liebhaber der Historischen Wissenschaften entworfen. A[nno] 1699. mense Martio.[4] Vagynak benne emlékezetes dolgok. Ugyan Gunesch hagyott ilyen Munkát is: *Sachsen Treu in Siebenbürgen. Collectaneá*-járól is találok emlékezetet; de nem láttam.

H.

Haner Georgii Historia Tran[ssilva]niae Ecclesiastica continuata et aucta. Ejusdem etiam est: *Compendium Privilegiorum Ordini Ecclesiastico Saxo-Evangelico in Tran[ssilva]nia variis ab Imperatoribus eorumque Locumtenentibus clementissime concessorum.* A' Szász Püspöki Archivumba adta a' Fija.

Haner Georgii Jeremiae, prioris filii, Evangelicorum Superintendentis, varia relicta sunt Msta, uti: 1) *Assertiones de Privilegio Saxonum Nationali* etc. 2) *Adversaria de Scriptoribus Rer[um] Hung. et Transsilv.* Ennek edj része ki van nyomtatva; a' más talám nintsen. 3) *Chartophylax* Tom. 2. 4) *Der Siebenbürgische Fürst Gabriel Báthori aus unververflichen Urkunden und glaubvürdigen Nachrichten historisch bescrieben.* 5) Jurisdictio Saxonum Transilvanor[um] Ecclesiastica, contra quosdam ejus impetitores Regio Principali verbo adserta, 1755. Vagynak több Irásai is, melyeket sok Tomusból (én is edjnehánynak vettem hasznát, titkoson házamhoz keritvén Berethalomból) álló szép Collectioival edjütt a' Szász Püspökség hasznára hagyott. 6) Praejudicia de Decimis, nagy Volumen.

Hermanni Davidis *Ruina Tran[ssilva]niae,* melyből én is excerpaltam. Több munkáit egyébütt megemlítettem.

Hevenesi Gab[riel] Collectioi között is vagynak Erdélyre tartozó dolgok. Sok Volumenek. Ő Bétsben meg halván 1715-ben, az ottani Jesuitákra maradtak. Maradtak a' Nagy-Szombatiakra is.

Huszti András igen szép Munkát írt az Erdélyi Vajdákról deákul;[5] de ezt bóviteni kell sok Vajdákkal, a' kiket ő nem tudott. Honnan? Haner Jeremias Szász Superintendens' *das Königliche Siebenbürgen* nevü Munkájából, az én Collectiómból, 's a' t. Diplomákat pedig vállogatva lehetne tenni a' néhai Cornides Ur drága Gyüjteményeiből. De ugyan, Mlgs Ur! méltóztassék engem meg tanitani, hol vagynak a' Cornides Collectiói? Gróf Teleki Jósef Úr Ő Ngánál é? 's melyik Jószágában? Ezekből lehetne, 's kellene is világositani Hazánk Históriáját. Mert megvallom, hogy sohol nem találtam olyan Collectiót. Ezenkivül, minthogy M. Országi Professorságában *Diplomaticat* tanitott, 's Irásban másokkal közlötte, ezt is igen igen szükséges vólna le-íratni. Ugyan nintsen é meg a' Mlgs Urnak? – mert tudom, hogy egymásnak igen nagy Baráti vóltak.

Hedgyes Andreae Senatoris Coronensis Diarium ab a[nno] 1603 ad 1617. A' Szász Hermányi Papnál van az autographum.

K

Kinder nevü Szebeni Szász írt ilyen titulus alatt: *Diplomatica Descriptio Nationis Saxonicae in Tran[ssilva]nia.* Nálam igen jól le vagyon írva. Szép is a' Munka annak a' Nemzetnek kedvére. De van hazugság is benne; nevezetes az 3. Nemzet Petsétjeiről; mint ezt hamar meg fogja látni a' tudós Világ, az Három Nemzet Uniojáról és Petséteiről nyomtatás alá megkészült Munkámból; melyet is Hochmeister Uram megértvén, nagyon siettetette, hogy kinyomtassa: de most látom igen sok dolgai vagynak; 's halasztottam kezébe való küldését. Már ebbe sok ritkaságot raktam, melyről keveset tudnak az Hazafiak.

KOLLINOVITS nagy Volumenben foglalta deákul a' Kurutz Világ Historiáját. De erről nem írok, minthogy magát által adtam vala a' Mlgs Urnak. Ebből, Cserei Mihályból, Vízaknai Bricciusból, és Veres Gersonból, ugyan jól ki lehetne dolgozni az említett Rákóczi Kurutz Világának Historiáját.

KRAUSS GEORGIUS Saxo, scripsit sub titulo: *Ausfürliche Ferzeichnung des Elendes und der Noth, velche fon A. 1599, bis 1605, Schaesburg und andere umliegende Oerter erlitten.*

KÜSCH LAURENTII Centumviri Coronensis *Diarium,*[6] a' mult Seculum közepe tájára.

M.

MASSA SIMON Pastor Coronensis, scripsit Chronicon ad ann[um] 990–1586.

MATTHIAE GEORGIUS, varia collegit Msta ad Historiam Patriae. Scripsit *Barciam Eruditam.* Excerpáltam ebből végig a' Feketehalmi Papnál, Draudt György Uramnál; az hol sok egyéb jó Írásokhoz is vólt szerentsém.

MEDERI PETRI Scripta sunt: 1) *Narratio Historica* eorum, quae in Hungaria ac Tran[ssilva]nia annis 1658 et 1659. gesta sunt. 2) *Continuatio* eorundem ad ann[um] 1660 et 1661. Ennek a' Brassai Papnak fija is, *Asarela Mederus,* tudós, de hamar el-hólt Ifju, hagyott valami Fragmentákat 1688–1689. esztendőkre.

MIHÁLTZ MIHÁLY, Emeritus Fő Strása Mester Mihálcz Úr édes Attya írta ezen Munkát: *Philippica Siculica, seu Compendium Rerum gestarum Inclitae Nationis Siculicae.*[7] Áll a' Munka XI. Részből, hoszszas Dedicatioján kivül 13 árkuson, Torján emlitett Miháltz Urnál.

MOLNÁR ALBERTI Vitae descriptio, ignoto mihi Auctore.[8] Világosodik ezzelis Erdély Historiája. Van in folio Gr. Teleki Sámuel Cancellarius Úr Excjánál.

Ennek a' Molnárnak Levelei, életére tartozó dolgok, még borostyán koszoruja is, vagy a' valóságos *Laurus* (igaz Lárbör ága) ág in folio edj nagy Volumenben vagynak a' Károlyvári Káptalanban.

MÓSA LÁSZLÓ Fő Strása-Mester Urnál vagynak, az édes Attyának Mósa Lászlónak Munkái: 1) *Civilis Tran[ssilva]niae Historia.* 2) *Ecclesiastica Tr[anssil-vaniae] Historia.* 3) Opus quoddam de *Contributione Trans*[silvaniae].

N.

NAGY MATTHIAE Archidiaconi de Udvarhely, et Parochi Zetalakensis [!], *Notationes de Origine Siculorum.* A[nno] 1505. Az Originálból írtam-le.

NEKESCH (al[ias] Schuleri) DANIELIS Fragmenta historica ab a[nno] 1648–1660. Róth Pál Uramnál, a' Szász-Hermányi Papnál (ki is valóban tudós Ember, és nagy Collector), vagyon az Originál.

NÖSNERS SIMONIS, Pastoris Heltviniensis in Barcia, Diarium ab a[nno] 1570, ad an[num] 1611.

O.

OSTERMEYERS HIERONYMI Chronicon 1520–1560. De hoc Mart[inus] Schmeizel in Historia Msta latina, praelecta a[nno] 1744. ad an[num] 1561. scribit: „Hoc anno explicit Mstum Hier. Ostermeyer, Organoedi Coronensis, quem bonum Virum nos Germanum fuisse putamus."

P.

POMARII CHRISTIANI *Litterarum Privilegialium Civitatis Coronensis Congestio.* a[nno] 1553. E' tsak Catalogus; de még is sokat tanulhatni belôle.

R.

RHEINII DANIELIS Pastoris Neovillani in Barcia Diarium 1704–1715.[9]

RHETER GEORGII, Quaestoris Coronensis, Opus idiomate germanico, sub titulo *Memorial* etc., quo demonstratur contra impetitionem Fisci, Districtum Barcensem esse in Terra Saxonum, et Privilegio Andreano comprehendi.

S.

SCHARSII ANDREAE Saxonis Superintendentis, 1) *Ordinata Digestio Status Saxo-Ecclesiastici in Tran[ssilva]nia.* 2) *Duo Volumina Privilegiorum.* 3) *Congeries Privilegiorum Sax[onum].* Szép dolgok.

SCHMEIZEL MARTINI Msta videantur Tran[ssilva]niae meae Tom. 2. p. 524.

SEYBRIGER MICHAELIS, Aurifabri Coronensis *Anmerkungen* ab a[nno] 1599. ad ann[um] 1611.

SOTERII GEORGI 1(Descriptio Tran[ssilva]niae). 2) Cibinium. 3) Particula historica in Vrbem Sabesum, vetustate et fatis insignem, cum Praefa[ti]one. 1745. 6. plagulis. 4) *Nomenclator* Hungarico-Tran[ssilvan]nicus, sive Lexicon Reale Familiarum et Personarum in Hung[aria] et Transsilvania celebrat[ar]um. Est in *4to.* 579. paginára írva birja Mlgs. Gr. Teleki Sam. Ur Exja. De nagy margói vagynak. Soterius erat Pastor Crucensis. Az ő Munkái közé tartozik ez is: *Duces Valachiae.*

T.

TARTLER THOMAE, Pastoris Prasmarensis 1) Brevissima et Verissima Deductio, quod Barcenses ipsi sint etiam Teutones sive Saxones in Privilegio Andreae II. d[e] d[ato] 1224. allegati. 2) Catalogus Judicum, Quaestorumque Coronensium, et Pastorum Capituli Barcensis. 3) Diarium Rerum memorabilium Barcensium 1716–1750.

TEUTSCH JOSEPHI, Pastoris Mellimontani. 1) *Besondere Nachricht* von Burzenland. 2) Kurtzgefaszte Jahrgeschichte von Ungarn und Siebenbürgen, ab a[nno] 1748. Brassai Ustgyártó Fiánál vagynak az Originálok.

TRAPOLDINI DANIELIS Notarii Reipublicae Mediensis, Paria Privilegiorum, aliorumque diversor[um] Instrumentorum etc. Szép Munka. Nálam jól le vagyon írva in 4to 181. paginákonn.

W.

WEIDENFELDER LAURENTII, Diaconi Müllenbacensis. 1) Problema Historico-Criticum, in Daciae Veteris et Romanae Inscriptiones Lapidarias etc. 1744. Constat philyris 10. 2) Particula Historica in Urbem Schabesum. 3) *Noctes Michaëlis-Montanae*, seu Specimen Historiae et Antiquitatis Romano-Dacicae.

WEISS MICHAELIS (nobis *Fejér Mihály*), Liber Annalium raptim scriptus. Nem kitsin Könyv, melyben emlékezetes dolgok vagynak 1569-tôl fogva 1612-ig. Az

első esztendőkre kevés vagyon. E' vólt az hires Brassai Biró, a' ki Báthori Gábor ellen hadakozván, Földvár alatt a' Bartzában' elesett, feje Szebenbe vitetett, 's a' t. Az Orig[inált] irtam-le.

Wolff Danielis, Pastoris Sax[onici] Nádaschensis *Hydra Tran[ssilva]nica.* Describit Revolutiones a Francisco Rákoczio excitatas.

Z.

Zabanii Isaaci *Apologia Ordinis Ecclesiastici*, contra vim Ordinis Secularis illi factam; id est, Zabanius Pater, Zabanio Filio (ez az híres Szász János, kinek Rabutin fejét vétette Szebenben) Judici Regio Cib[iniensi] oppositus, et contra hunc defensus.

Ziegleri Martini. Gymnasii Coronensis Rectoris, et demum Parochi Prásmáriensis, Brenndorffensisque, 1) Virorum Coronae Illustrium Vita, Honores et Mores 1549–1687. Sed et ultra tandem continuavit. 2) Continuatio Chronici (melyet Schwandtner ki-adott) Coronensis, 1678. 1679. 3) Collectanea Historica 1665–1691. 4) Excerpta ex Albo (*ebből én is végig excerpáltam*) Scholae Coronensis, 1544 – – 1678.

Még elhagytam felyebb a' *G.* Betü alatt.

Graffii *Apodixis* – – Ennek velejét vé-tettem *Milkoviá*mba.

Gunthardi Stephani Annales Ecclesiastici.

Vagynak még sok Apróságok. Még azért más Levelemben is Tóldalékot kívánok küldeni. Ezeket a' nyomtatás alá készült Munkámból jegyzegettem ki, tsak úgy, a' mint ezer nyomoruságok alatt nyögőtől lehetett.

Találtatnak még nálam, és másoknál: 1) *Erdély Ártatlansága*, hogy t. i. nem maga magát vesztette el Erdély, hanem II. Rákoczi György 1657-ben'. 2) *Görgénynek* Kurutz Világi állapotja,[10] 's a' t.

K.Ajtán 15. Martii 1791.

328 Benkő József Aranka Györgynek
Középajta, 1791. március 15.

Folytatja az előző, ugyanazon a napon kelt levelében megkezdett jegyzéket.

V-dik levél

Méltóságos Aranka György Úrhoz, Benkő Józseftől. m.k.

n.b. a' következendőkben várom alázatoson tanittatásomat.

Lehet, hogy a' Méltóságos Úrra nézve is valami kevés haszonra szolgáljon a' következő Elészámlálás:

+ 1. *Ant[onius] de Simeonibus* de Bello Tran[ssilva]nico 4. Romae 1713.[1]

+ 2. *Matthiae Bahil* tristissima Ecclesiar[um] Hun[gariae] facies, latine et germ[anice] in *8vo*. Bergae 1747.[2]

+ 3. Commentarii della Gverra di Transilvania – – in Vinegia 1565. 4to. complectuntur 266 paginas. Possidet Exc. D[omi]nus S. R. I. Comes *Sam. Teleki* Cancell.[3]

4. *Stephani Katona* Historia Ducum Hungar[iae].[4]
5. Introductio ad Historiam Hungariae Critico-Politicam, Viennae 1770. 8vo min[ore]. *Kis Könyv.*[5]
6. Emerici Tököli ad Regnatores Europae Epistola 120.[6]

} Ezek is megvagynak Gr. Teleki Sám. Exc.

7. Commentatio, qua de propagatione Lucis Evangelii seculo nati Christi primo apud Majores hodiernorum Hungariae Incolarum ita exponitur, ut Civilis simul Gentis notitia indicetur, Auctore G. Q. H. Vitembergae 1753. Ez a' Könyv is Ő Exjánál találtatik más Munkákkal öszve-kötve. Valyon a' G. Q. H. betük alatt kit értsünk?[7]

8. Curieuse Nachricht, von dem bisherigen Zustande der Evangelischen Religion in Siebenbürgen, Cölln 1708.[8]

9. Historia Chronologica Pannoniae – – – studio et opera *M. Gotardi Arthus* Dantiscani. Francof[urti] 1608. 4. habet paginas 290. Multa continet Tran[ssilva]nica, praesertim de Principe Sig. Báthori.[9]

+ 10. *Andreae Heltmanni* Dissertatio de Origine Septem Castrensium Germanorum, Upsaliae 1726.[10] *Ezt felette kívánnám, mert soha nem láttam.*

+ 11. *Joh Szegedi* e Soc. J[esu] Andreas II., Saxonum in Tran[ssilva]nia Libertatis Assertor. Jaurini 1751. E' kitsin Könyvet sem láttám, [!] 's látni nagyon kivánnám. Kaptam ugyan Excerptumat belőle. A' mi Szász Tudósaink nem betsülik igen nagyra.[11]

+ 12. *Mauritio Nitri* Raggualio dell' ultime guerre di Transilvania. 4. Venet. 1666. et 1668. Exstat etiam hujus versio gallica ab Anonymo.[12]

+ 13. *Igazfalvi* allerneueste Beschreibung v[on] Siebenbürgen.[13]

14. Csatári János Magyar Historiája. 8. Hala. 1749.[14] Ezt még Deák koromban a' Mlgs Úrnál láttam, azután sohol sem. Szeretném meg-olvasni. Ennek a' Csatárinak (ki is Debretzenben hívatal nélkúl hólt-meg) sokféle Írásai vagynak nálam ex originalibus le-írva, melyek Kaprontzai Ádám által kerültek vólt kezemre.

15. *Stiltingii Vita* S. Stephani.[15] Még edjszer kivánnám el-olvasni.

16. *Desericius* Tomussait is.[16]

+ 17. *Joh.* Severini Hung[ari] Pannonia, cum Dacia Tibissana, in 8vo. Lipsiae 1770.[17]

+ 18. Lammermannis Inscriptiones Tran[ssilva]nicae.[18]
+ 19. Steph. Turinus de Lapidibus Dacicis.[19]
+ 20. Monimenta Tran[ssilva]niae a Webero et Vrantio collecta.[20]

} Azt sem tudom, valyon ezek ki nyomtatódtak é valaha.

21. *Joh. Pelcz* Hungaria sub Vajvodis et Ducibus, 8. 1775. Sopronii. Ezt is olvastam Gr. Teleki Sám. Ur Excja sok ritka Könyvei között. Most erre újonnan ugyan nagy szükségem vólna.[21]

+ 22. Memoires de la guerre de la Transilvanie et de Hongrie entre 1' Emp[ereur] Leopold.I. et Mehemet IV. in 12. à Amsterdam; chez Elzevir, 1680.[22]

+ 23. *Joh. Mich. Weinrichii* Fata Evangelii apud Hungaros, in 4to. Meining 1712.[23]

+ 24. *Schmeitzelii* Dissertatio de Joanne Hontero.[24]

25. *Joh. Gradelen* Hungarische, Siebenbürgische, Moldavische Chronica, in 4to. 1665.[25]

26. Historiae Hungaricae Literariae, antiqui, medii, atque recentioris aevi Lineamenta. – Studio ac sumtu H. M., (*nb.* a' két betü *Házi Mihalyt* jelent) Altonaviae et Servestae 1745. in 4to. Possidet Excell. D[ominus] Comes Sam. Teleki.[26] Erre is vólna rövid ideig való szükségem.

27. *Bartha Bóldisár*, (a' mint Köleséri Sám[uel]nek edj Könyvéből tanultam, Debreczeni Senator, leírta magyarul Debreczen Várossának eleitől fogva való állapotját, kiváltképpen pedig és bővebben 1657-től fogva 1664-ig. Olyan Könyv in 8vo ez, mely Erdélynek és Magyar Országnak azon siralmas esztendők alatt

való állapotját nagyon világositja; de igen ritka ma ez a' Munka. Én soha edjnél többet nem láttam; az a' T. Doctor Pataki Úré; de nagy kár vagyon benne, mert nintsen meg a' titulusa, és 8. 9. 49. 50. 63. 64. 65. 66. 145. 146. *paginák*, 's a 156-ton hátul minden (nem tudom hány) levelek kiszakadtak belőle. Én a' nyomtatásból a' többit annyi paginára 's lineara le-irattam (még ugyan a' nyomtatás is nálam van), és már az héjánosságokra vólna igen nagy szükségem. Azért a' Mlgs Úrnak instálo[m], hogy ha ezt az igen ritka Munkát Debreczeni vagy más Jóakarója által meg szerezhetné, méltóztassék velem is közleni.

A' mely Munkák eleibe (+) keresztet tettem, azokat soha nem láttam.

Hát az Erdélyi Urak Familiáiról, Genealogiájokról, 's a' t. nem colligált é a' Mlgs Ur? Én igen jótskán. De ugy tudom, hogy Tit. Vas (Szászvárosi) Procurator Urnál van sok és jól. Oh vaj[ha] a' Mlgs Ur, igen jó módja 's keze úgye lévén benne, colligálná, hogy onnan én is meg szerezhetném! K.Ajtán 15. Martii 1791.

329 Benkő József Aranka Györgynek
Középajta, 1791. április 2.

Kronológiai kérdésekben kolozsvári szakemberek segítségét kéri Aranka közvetítésével.

Méltóságos Ur; Kegyes Uram, Jóltévőm!

Nintsen mostan kezemnél olyan Könyvem, melyből magamnak meg-felelhessek a' következő Kérdésekre; Kolosvárban pedig vagynak, a' kik játék-képpen meg-felehessenek; mint Tisztelendő *Murányi* Professor Úr az Universitasban, nálunk pedig Tiszt. Professor *Méhes* Jó Uram. A' Kérdések ezek, mely napjaikra esnek ma az Hónapoknak ím e' következő Dominicák és Napok:[1]

1542. Crastinum Conversionis S. Pauli.[2]
1542. Feria 4ta post Dominicam Judica.[3]
1443.[!] Feria 4. post Festum S. Catharinae Virginis.[4]
1548. Dominica Sanctissimae Trinitatis.[5]
1551. Dominica Judica.[6]
1552. Dominica ante Festum Ascensionis Domini.[7]
1554. Festum Pentecostes.[8]
1554. Dominica proxima ante Festum S. Barnabae Apostoli.[9]
1556. Dominica Oculi.[10]
1558. Dominica Judica.[11]
1558. Festum S[ancti]s[simae] Trinitatis.[12]
1560. Feria 6ta proxima post Dominicam Reminiscere.[13]
1561. Dominica Quasimodo [geniti].[14]
1563. Festum S[ancti]s[si]mae Trinitatis.[15]
1564. Dom[inica] 1a post Festum S[ancti]s[simae] Trinitatis.[16]
1566. Dominica Reminiscere.[17]
1566. Feria 3. ante Festum Pentecostes.[18]
1567. Feria 4ta post Festum Beatae Magdalenae.[19]
1570. Dom[inica] 1. post Fest[um] Pentecostes.[20]
1571. Dominica Judica.[21]
1572. Festum Pentecostes.[22]
1576. Dominica Cantate.[23]
1577. Dom[inica] Misericordiae.[24]
1578. Dominica Cantate.[25]
1580. Dominica Misericordiae.[26]
1582. Dominica Misericordiae.[27]

1582. Dom[inica] prox[ima] post Festum S[anctae] Crucis.[28]
1583. Dominica Palmar[um].[29]
1583. Dom[inica] proxima post Festum exalta[ti]onis S[anctae] Crucis.[30]
1584. Dom[inica] pox[ima] post Fest[um] B[eati] Georgii.[31]
1584. Dom[inica] proxima ante Festum Beati Matthiae Apostoli.[32]
1585. Dominica Cantate.[33]
1585. Dominica proxima ante Festum Beati Matthaei Apostoli.[34]
1586. Dominica Cantate.[35]
1587. Dom[inica] proxima post Festum Lucae Evangelistae.[36]
1588. Dominica proxima post Festum S[ancti] Georgi Martyris.[37]
1588. Dom[inica] proxima post Festum Sancti Nicolai Episcopi.[38]
1589. Dominica proxima ante Festum Beati Georgii Martyris.[39]
1590. Dom[inica] prox[ima] post Fest[um] S[ancti] Georgii.[40]
1591. Dom[inica] prox[ima] post Festum Paschatis.[41]
1592. Dominica Jubilate.[42]
1592. Dom[inica] prox[ima] ante Festu[m] S[ancti] Matthaei.[43]
1593. Dominica Quasimodogen [Liti].[44]
1595. Dominica Jubilate.[45]
1596. Dom[inica] prox[ima] post Fest[um] Paschae.[46]
1597. Dom[inica] prox[ima] post Fest[um] B[eati] Georgii.[47]
1601. Dominica Exaudi.[48]

Ezek a' kérdések ha feleleteket nyerhetnének, segítenének engemet az Erdélyi Dietakról sajtó alatt való Munkámban, melyet Hochmeister Uram tartozott vólna régen ki-nyomtatni; de talám most is tsalatkozom, edj árkost sem látván nyomtatva; holott 27. Jan. azt írja, hogy akkor már 12 árkos ki vólt belöle nyomtatva.

Méltóságos Ur, mások felett való Választott Uram, Jóltévőm! Ha a' Mlgs Ur olyan alkalmatosságot talál, mely semmi fáradságot nem kiván, méltóztassék nékem ezekre feleletet adatni. Ha pedig nem lehet, maradjanak Jegyzéseim Ó Kalendarium gyanánt. Mind végig igaz és mély tisztelettel

Méltóságos Urnak leg-méltatlanabb alázatos szolgája

Közép-Ajtán, 2. Apr. 1791. Benkő Jósef. t.k.

330 Benkő József az Egyházi Főtanácsnak
Középajta, 1791. április 7.

Kéri elmaradt járandóságai kiutalását, ugyanakkor beszámol folyamatban levő történelmi munkásságáról.

Méltóságos Fő Consistorium, Kegyelmes és Nagy Méltóságu Patronus Uraim!

A kegyesen megigért Pensiót 150 R[énes] forintban Excellentiátok és Nagyságtok Gratiájából tavalyi Junius végén kinyertem vala. Bízván ebbéli kegyelmekhez, mostan előre való kiadásáért, a mi számomra fog kirendeltetni, alázatosan könyörgök, terhes házam és gabonátlan állapotom miatt, melyért gyötrelem nélkül való napom nintsen.

Ezenkivül, az Udvarhelyi Collegium eltartotta sok pénzemet, edgy részét olyan Exemplárokért, mint *Zakariás*, stb. melyeket néhai Tiszteletes Kis Gergely Uram kiosztatott, és én fel nem szedethettem; más részét ú.m. 60 M[agyar]

forintokat azért, hogy néhai Méltóságos Gróf Székely Lászlóné Aszszony ő Nagysága, annyit adván nehány esztendők alatt néhai Tiszteletes Kis Gergely Uram fizetésének pótlására, azt annakutánna két fiaimnak Alumniául forditotta, mihelyt T. Kis Gergely Uram megholt azt írván Udvarhelyre, hogy többé Professornak nem adja, hanem két Alumnusnak; mint ezt Tiszteletes Kassai Sámuel Uram, és Domesticus Curator Ardai Pál Uram előre nékünk Professoroknak által adták. Én pedig, hogy fiaimnak fordittassék, soha elmémre sem vettem, hanem valamely engemet szánó jó Uram vitte végbe egy emlitésével a néhai Gróf Aszszonynál; mely adományról ő Nagysága Irásának mássát ide kaptsoltam. Edgy nehány véka buzám is benn maradott. Ezek, és többek rajtam könnyen megeshettek, a ki sok gyötrelmeim közt két hétig sem ettem, sem aluttam, és a víztől is részeg voltam.

Könyörgök azért, méltóztassanak Excellentziátok és Nagyságtok e részben is velem jól tenni, s ki-rendelni, hogy írt Ardai Pál Uram (a ki velem külömben mindenkor igen betsületesen tselekedett, és talán ezeket is valami igézésből tselekedte) velem oly számot vessen, melyet Méltóságos Fő Consistoriumba vihessek.

Ebben Méltóságos Gróf, Fő király Bíró s Curator Bethlen János Úr ő Nagysága Gratiáját főképpen ki instálom, Excellentziátok és Nagyságtok intézése szerént.

A mi az én kötelességemet illeti; melyet a Méltóságos Fő Consistorium igért Pensióm mellé tenni méltóztatott, hogy t. i. az Haza Históriája mellett munkálódni meg ne szünnyem; tudja Isten, hogy ettől való pihenésem nintsen. Mert a mint tavalyra az Országos Gyülésekről való Munkám már kijött; úgy az időre is a Nagy Bethlen Farkas Cancellarius Ur minden más Históriáinkat feljül muló Históriájának hatodik Tomussát is igen sok munkával recenseáltam, és nyomtattatik; ezt tselekedtem continuatioképpen Bojtinus Gáspár Históriájával is; Irtam ezenkivül deákul és magyarul a Nemes Székely Nemzetről nyomtatás alá, mely dolog nyilván vagyon Kolosvárott. Kész Munkám van továbbá legtöbb fáradsággal az Három Nemes Nemzet Uniojáról.

De mind ezek mellett, ha Excellentiátok és Nagyságtok Gratiájából valami kenyerem nem lészen, a súlyos szűkölködés minden igyekezettől el fog, és kedvetlen gondolataim (mint eddig is történt gyászos szomoruságomra) roszszabbá tésznek. Ezek szerént várván a Kegyelmet, vagyok örökös mély tisztelettel

A Méltóságos Fő Consistoriumnak

Közép-Ajtán, 7-a Aprilis 1791.

legméltatlanabb alázatos szolgája
Benkő Jó'sef.

Magam ügyem felett jelentem alázatos buzgósággal, hogy néhai Tiszteletes Fogarasi Pap Baló Bálint Uram könyvei között valami 14 Tomus olyan Halotti Actiók collectiója maradott, a minémü bizonyára Erdélyben nem volt és nintsen. Ezek minthogy az Haza Historiáját és Uri s Nemes Familiák Genealogiáit majd más Emlékezetek felett segítik, méltóztassanak Excellentiátok és Nagyságtok valamelyik Collegium Thecájába bé vétettetni. Ezt Tisztelendő Generalis Notárius Uramnak is régetskén elméjére adtam vala, hogy a Fő Consistoriumnak bé jelenteni ne terheltessék.

[Csatolva Benkő saját kezű írásával:]

másolat gr. Toroczkai Zsuzsa leveléről, melyben úgy rendelkezik, hogy a néhai

Kis Gergely fizetéspótlékát ezután ösztöndíjként Benkő két diák fia, József és Sámuel kapja.

[A másolat végére Benkő ezt írta:]

Az Originált küldöm vala; de féjtvén az útban való el-vesztetéstől, bátorkodom csak a Copiát küldeni. Hogy pedig e betüről betüre úgy van, igaz Hitem szerént írom. Benkő Jósef. t. k.

331 Benkő József Aranka Györgynek
[Középajta, 1791. március 8. – április 10.]

Közli, hogy Hochmeisternek pótlást küldött az Imago Nationis Siculicae című értekezéséhez, s ennek kapcsán kérdezi, hogy címzett szükségesnek tartja-e ennek kinyomtatását. Ezenkívül helyesírási kérdésekben kéri Aranka véleményét, illetve kifejti saját nézeteit.

Méltóságos Úr!

Hogy ha az *Imago Nationis Siculicae* nevü Munkám nyomtatásba megyen, (menni is kell annak bizonnyal, vagy itt, vagy Magyar Országon: mert hiszem, hogy keleti lészen), szükségesnek tartottam ahoz még adni Valamit. Azt bátorkodtam a' M. Ur levelébe zárni petsét nélkül, Hochmeister Uramhoz intézett boritékba, ím ezen kérelmeim mellett, hogy

1. A' Mlgs Úr valyon olyan szükségesnek tartja é, mint én tartom, annak ki-nyomtattatását?
2. Méltóztassék (tudom, hogy edjütt van társalkodások) Mlgs Kandó Urral is, hasonló értelem vételért, közleni. Ugy is az én Munkám onnan függ.
3. Méltóztassanak edjütt az Urak azt tselekedni vélle, a' mi jobbnak tetszik, 's azután Hochmeister Uramnak, vagy (ha maga ott nem lenne) Factorának úgy kézbe-adatni, hogy el ne veszszen.

Itéletetském szerént, igen nagy kár vólna ki-maradni ennek a' Rákóczi György 1636-béli Privilegiumának.

Továbbá,

Mlgs Ur! Ezeket a' szókat *mely, ily, oly, tsekély, Székely, hely,* és számtalanak ilyeneket, nosza! írjuk tsak így, 's miért két *ll* betüvel, ha majd mind a' Magyar Világ kettővel írja is. Az ablativusban igen is *mellyel,* Székellyel, hogy compensáltassék edjik *l.* által a' *v.* mivel igy vólna valósággal: *melyvel.*

A' *teljes* is, ugymint, a' mely jó ettől a' szótól *teli* vagy *tele,* igazábban irattatik edj *l* és edj *j* betüvel, mintha igy irnók *telies.* Leg-inkább vagyok megnyomorodva az *edgy*-el, hogy irjuk? mert a' közönséges *egy* bizonnyal nem jó, az *edgy* is sok (mert az hol tsak lehet a' szükségtelen betüknek kihányásával is röviditeni kell írásunkat), az *edj* pedig igaz, és ha szintén *gy* betű láttatik is kívántatni a' végibe, de nem szükség, hanem tsak *j*, mint ezekben': *adjatok, mondjatok, tudjuk,* 's a' t. ezek helyett: *adgyatok, mondgyatok, tudgyuk,* 's t. e' f.

Az *Unionis* vagy *subunionis notát* is talám ki kellene hánynunk a' composita szókból, 's ezzel is röviditenünk, p. o. *megadom, kivészem, elviszem, legnagyobb* 's a' t. Ebben követhetnők a' Magyar Bibliák nyomtatásait.

Továbbá, az adcusativus és ablativus végére bizonnyal két *nn* kivántatnék, mint: *kertbenn, házbann, emberben[n]; mezőnn, erdőnn,* 's a' t. Hogy ez is meg-légyen, 's még-se hoszszabbitsuk írásunkat, ne vastagitsuk oly sok betükkel (minthogy igen gyakran jónének elő az ilyen kettős betük) Könyveinket, nem jó

vólna é *apostrophus*sal pótolni, ilyenképpen: *kertben'*, *mezőn'*, 's a' t. Én így fogok tselekedni, ha Írásaim kinyomtatódnak. A' Frantziák' megrövidített szavaikban' elég példa vagyon az ilyenre. Ditsérem *Kazintzy*, *Déczy*, 's más Jó Urainknál az ilyen röviditéseket is: *vissza*, *kulattsal*, pro *viszsza*, *kultstsal*, 's a' t. Ezekről botsánatot kérek alázatoson.

Ezt a' szót *Szabadék*, pro *Privilegium*, bé-végyük é? hallottam Tordán [...][1]

332 Aranka György Benkő Józsefnak
Marosvásárhely, 1791. április 10.

Tudományos kérdésekről kér felvilágosítást. Támogatásáról biztosítja a címzettet.

333 Aranka György Benkő Józsefnak
Marosvásárhely, 1791. április 20.

Érdeklődik, hogy Benkő megkapott-e egy tőle visszaküldött okiratot. Ír sokirányú elfoglaltságáról.

334 Benkő József Aranka Györgynek
Középajta, 1791. május 9.

Hozzászól különböző helyesírási, történelmi kérdésekhez, egyben beszámol személyi ügyeiről. Köszöni Aranka többrendbéli támogatását.

Méltóságos *Tabulae Regiae Adsessor* Ur, hozzám meg-köszönhetetlen Kegyességű Uram, Jóltévőm!

Két rendbéli Leveleit vettem a' Mlgs Úrnak meg nem hálálható köszönettel. A' leg-újabbra, mely is Szent György* Havának 20-dikán, útból érkezésekor kőlt, alázatos Válaszom ezekből áll.

1. Gyűjteményeimnek 3dik Darabját épen és köszönettel vettem, Mlgs Gróf és Consiliáriusne Aszszony, Kendeffiné Ő Nga Gratiájából; H[omoród] Sz[ent] Pálról egyenesen meg-hozván tegnap edgy Jobbágya.

Ez helyett én Kolosvárra mást nem küldök, látván, hogy a' Mlgs Úr Kolosváratt számtalan sok dolgokkal el-foglaltatva vagyon. De, Isten engemet bár kevés ideig éltetvén, kívánom meg-bizonyitani, hogy a' Levelezést és Könyveket vivő Skatulyája a' Mlgs Urnak, melyet Udvarhelyen, ez én bóldogtalanságomnak helyén, készittetett vala, meg nem fog szűnni kötelességének folytatásától; mely is eddig leg-inkább azért haladott, hogy belőlök, mint a' melyekben mindenek elegyesleg vagynak, nyomtatás alá készült Munkátskáimat segíthessem.

2. *Piasecius*ért az edgy formalis Arany meg-jött; én is ezt a' ritka 's valóban jó Historiát, fennebb tisztelt Grófné Aszszonyunk Ő Nga Jószágain Kolosvárig való ki-vitelre általadtam; de minden Levél nélkül, akkor házamtól kéntelenittetvén el-menni, mikor a' Sz[ent] Páli ember hozzám érkezett.

3. Teljes szivvel köszönöm, és Isteni meg-jutalmazásnak ohajtásával hálálom, hogy a' Mlgs Urnak reám nagy gondja van, nem tsak a' Mlgs Fő Consistoriumnál, hanem még a' Kegyelmes és egész Haza előtt esméretes jó szivű Ngs Gróf Gubernator Urunk Excjánál is. Ő Excellentiájának minémű Levelet, és Adclusu-

* A' György napján, két jó Uraimnak nálam létekben, éppen oly szíves tisztelettel emlékeztem a' Mlgs Úr Nagy érdemű drága Nevéről, mintha szemben tiszteltem vólna. Vajha szembe is lehettem vólna. Kérdés, (melyet talán még feltettem vólt), miért esett, hogy a' közelebb múlt Időszázadban György napja némely esztendők alatt 23. Aprilis esett, mint láthatni Kalendariumokban, és Csipkés Komáromi *Páp[istaság Ujságában?*

mot írtam, bátorkodom azzal is alkalmatlankodni a' Mlgs Úrnak, oly alázatos kéréssel, hogy azokat annyi foglalatosságai között is, megolvasni, 's ha helytelennek itélni nem fogja, meg-petsételni, és vagy ezen Közép-Ajtai embertől, vagy más móddal, által küldeni Ő Excjának, avagy pedig által-adni méltóztassék. Erre nékem utat készitettek és bátoritottak leg-inkább a' Mlgs Urnak némely betüi [?]. Erőssen bánkódnám rajta, úgy tetszik, ha Írásom a' Tit. Statusok és Rendek eleibe nem júthatna: lévén bizodalmam, hogy avagy tsak valamelyik, főképpen az első Punctum, nem fog űres válaszszal járni. De ezt előre a' Mlgs Ur jobban meg-itélni méltóztatik.

4. Hasonló háládatos szívvel jelentem, hogy a' Mlgs Ur munkálódása szép gyümőltsöt termett nékem Mlgs Consiliariusné, Gróf Kendeffi Elekné Aszszonynál, küldetvén Ő Nsga leg-ottan Sz. Pálról öt köböl búzát, mely is sok gondtól tsendesitette elmémet, és segiti tehetetlen ígyekezetemet.

Elébbi, ú. m. 10. Apr. írt Levelére a' Mlgs Urnak ezeket jegyzem.

a. Ez a' Nevezet, *Tábla Fia*, bé-véve vagyon az Hazában; tsak hogy nékem nem tetszik diszésnek, ha így élnék vélle: *Meltóságos Tábla Fia Ur!* Nem tudom azért, mit tselekedjem vélle.

b. Valóban bőltsnek tetszik nékem a' Mlgs Ur értelme az aránt, *hogy az hol meg-szűkűlünk, jobb a' deák szót meg-tartani, mint az ujitással sietni.* Bár késtek vólna számos szókkal mostanság némely Könyveknek Irói. A' projectált Társaságot illetné, 's publica auctoritate lehetne az ilyeneket köz hasznúvá tenni.

c. A' *Julia Leveleit* tsak kézírásban vólt szerentsém látni a' Mlgs Urnál M.Vásárhelyen.

d. A' *Kamuti Diariuma* nálam vagyon is originali, melynek jobb részét tettem Tóldalékul a' *Spanyor Viaszhoz* mely Munkátskám hogy még a' Mlgs Ur szemei eleibe nem kerűlt, bizonnyal bánom. A' Censuránál által menvén, Hochmeisternél vagyon.

e. A' *Diétá*rol írott Munkámban (melynek 2-dik darabjával <...>[1] miért késik Hochmeister) magam is tészek jobbitást, ne <...> igen szarvas nyomtatásbéli hibákról, mint *aucti, mixtus, Magistrati,* 's a' t; pro *nacti, mstus, Magistri,* hanem magamtól ejtett hibákról is, a' ki-jövő második Könyvnek végén.

*f. Bocskai*nak írjuk mostani betük módjával a' b[oldog] e[mlékezetű] Fejedelmet; de mind magamagát *Bochkai*nak szokta vólt, az akkori orthographia szerént, írni; mind pedig Historicusok, *Epitaphium*a, 's a' t.

g. A' *Politica Triast*, vagy is 3. Nemzet *Uniojáról* való Munkámat, és igy a' Petsétekről való részét is (melyben nem sokat félek hibázhatásomtól) Kolosvárra küldöm továbbad; ugy pedig, hogy leg-előszor a' Mlgs Úr kezére 's itéletére menjen.

*h. Pariz Pápai*nak birom valami toldalékjait kézírásban, melyeket a' végre szedegetett vólt, hogy közbe közbe tenné, ha Dictionariumát újra *edál*hatná, 's abban van az *hazafiságos* szó; deákul *Patrioticus*, mely is *Ammianus*-nál találtatik.

i. A' nálam való Történetes Irásokat, melyek az Új Tudós Társaságnak fognak tetszeni, úgy Mikót is, oda adom inkább, mint Budára, vagy egyébüve, ki-nyomtatás végett. Ezek is okai vóltak szegényedésemnek, nem sajnálván őket minden úton módon még koplalásommal is meg-szerzeni; de tudom én, hogy az enyim meg-jő.

k. Szabadék, Privilegium; a' Mlgs Ur hajdoni nevelkedése helyén is Széken, hallottam Getse Sámuel Fazakasnál, oda való Emberektől, Nagy-Bányán a' Kántortól 1762-ben, és mindjárt Könyvbe írtam: mert még Deák koromban colligáltam mindenfelé az esméretlenebb szókat. *nb.* Felső-Bányán pedig ugyan

akkor a' Héti Vásárban ezt hallám: *Hány* Petét *ád edgy garason?* 's hát ottan a' Tyuk tojás *Peté*-nek neveztetik. Sok van ilyen nálu[nk] <...> sok Leveleimet és dolgaimat a' Mlgs Ur mind kegyesen e[l ig]azította, ezerszer hálálom.

[M]ár két leg nagyobb dolgaim ezek vólnának, melyeket az al[kal]matosságnak indúlása miatt lehetetlen el-végeznem.

1. Hogy a' Mlgs Ur tudós és fontos reflexióit 's correctióit a' *Szék[ely] Nemzet Képé*ben[2] rendre fel-végyem 's feleljek: de ezekről ma[jd] Levelet és köszönést írok leg-első alkalmatossággal; most tsak azt felelhetvén, hogy híven élek a' correctiókkal, melyeket kimondhatatlanul köszönök.

2. Mlgs Gróf Esztergázi Consiliarius Urral (hozzám való Gratiával teljes Patronus Urammal) ha szemben lészen a' Mlgs Úr, a' melyet egészlen is hiszek, hogy gyakorta vagyon; méltóz[tas]sék engemet menteni, hogy késem Ő Nga Kegyelmes Levelére való Válaszommal és egyébbel. Melyek után, magamat elev[en] és hathatós Gratiájába ajánlván, élek és halok

Mlgs Urnak
alázatos szolgája
Közép-Ajtán 9. Maji,
Benkő Jósef. t. k.
1791.

335 Benkő József Bánffi Györgynek
Középajta, 1791. május 10.

Csatoltan küldi az országgyűléshez intézett levelét; kéri a gubernátort, hogy a levél tartalmát hozza az országgyűlés tudomására.

Méltóságos Gróff Erdélyi K[irályi] Gubernator Úr! ez Hazának igaz Attya! Kegyelmes Patronus Uram!

Excellentiád példás Kegyelmességű Szívének méltatlan személyemhez való könyörületes hajlandósága bizonyos úton tudtomra esvén, és ezenkívül is mindenfelé ki-terjedő Kegyességét jól esmérvén, nagy bátorsággal folyamodom Excellentiádhoz, hogy ha valami ellent álló okok nem lésznek; ezen ide kapcsolt Irásomat[1] a Nemes Ország Gyülésével közölni, s szerencséltetni méltóztassék: hogy e részben is vígasztalást, és a köz jóra való búzgó, de maga erejétől keveset és lassan léphető igyekezetében kívánatos elő-mozdítást nyerhessen Excellentiád

Közép-Ajtán, 10. Maji,
leg-méltatlanabb alázatos szolgája
1791.
Benkő József t.k.
erőssen meg-próbáltatott és hányattatott
Székely.

336 Benkő József az Országgyűlésnek
Középajta, 1791. május 10.

Pénzbeli segélyt kér a Diétai cikkelyek és más művei kinyomtatásához, megemlítve, hogy munkájával a hazának kíván szolgálatot tenni.

Felséges, Méltóságos, Tekintetes, Statusok és Rendek!

Midőn látnám, hogy az egész Hazának szíves és valóban méltó örvendezése között, a nagy Érdemű s Tehetségű Rendek búzgó indulattal fáradnak oly közönséges hasznú Építésben, mely által, mint erős kőfallal, ez Hazát körül vegyék, benne pedig a késő Maradéknak nyugodalmára is állandó Hajlékokat szerezzenek: gondolkodván, ha tudnék én is valami kicsint ragasztani ezen

dicsőséges Építéshez; elmémre jött, hogy ámbár kicsinek a fövény szemek; jók mindazáltal és szükségesek a falnak építéséhez; és talám ennyicskével én is járulhatok ehez a munkához, ha a Bölcs Építők ahoz való közelítésemet engedni méltóztatnak.

Első rendbéli fövenyecském nem egyéb, hanem ahoz való készületem, hogy sok esztendőktől fogva, szintén erőm felett való költéssel és fáradsággal, többnyire *originále* s *authentice* költ Írásokból, és 1612-től fogva ottan-ottan nyomtatásokból is öszve-szerzett, és több *Exemplár*oknak öszve-olvasásával tökéletessé tétetett, Erdélyi Országos Végzéseket (*Diaetalis Articulus*okat), melyek Magyar Országtól való meg-külömbözésétől fogva ez Hazának mostanig költenek, nyomtatás alá tisztán le-írnám és íratnám jó kezekkel, melyet illendő költséggel kevés Hetek alatt véghez tudnék vinni, s majd osztán az Hazafiakat; kik ezeket sok száz árkusokra kívánják le-íratni, a külömb-külömb kezek alatt meg vesztegetődött *exemplár*októl meg-menteni. Ezek körül való munkásságomat ugyan fövényhez hasonlítom; de magok a dolgok merő azon leg-drágább Kövek, melyeket Hazánk Fő Rendeinek boldogult Elei sok munkával és nagyobbára zür-zavaros időkben faragtanak-ki, és a melyeknél Erdély *Historiá*jának s *Jus Publicum*ának készületére becsesebb matériálékat nem hagyhattak volna.

Második fövenyecském, arról való gondolatom, sőt némű-némű készületem is, mely edgy Tekintetes Úrral való edgyütt beszéllésünkből eredett, hogy ha Erdélynek minden Helységeiből, a Felséges Királyi Gubernium ereje által, Városonként és Falunként, a *Ló Bélyegek* öszve-szedettetnének, azokat valami rövid *Geographiai* hasznos Jegyzésekkel, sőt bár a nevezetesebb Helységek Címereinek és Pecséteinek is hozzá adásokkal ki-készíteném e folyó esztendőben; bizonyos lévén benne, hogy azonnal találkozik könnyen *Typographus*, ki a maga hasznáért mindeneket ki-metszessen és adasson. Az egész Hazára nézve szép haszon fogna származni ezen Munkából; melyből a Tartományok Tisztjei akárhonnan el-lopott számtalan sok Lovakra utasíthatnák a Károsokat; és így szertelen sok gonoszság meg-akadályoztathatnék.[1]

Harmadik föveny szemecském, edgy sajtó alá készült, és már csak tisztán való le-írás híjával lévő, s mintegy 24. árkusra nyomtatható Munkám, ím ilyen nevezet alatt: *Politica* TRINITAS TRANSSILVANICA, *sive, Unio Trium in Transsilvania Receptarum Nationum, triaque earum Sigilla, ut et Insignia;* melyet azért kellett deákul írnom, hogy ezen nyelven költ nevezetes Leveleket és *Unio* Formáit belé raknom el-kerülhetetlenül szükséges vala. De kívánom rövidebb summában magyarul is ki-adni. Erre a munkámra nézve kívántatnék ki-nyomtatásra való költség, hogy annál inkább el-távoztathatnának a nyomtatásbéli hibák is, melyekkel mostan teljesek majd minden *Typographiá*ink.

Volna még negyedik is, úgy mint, néhai Nagyságos *Bethlen János Cancellarius* Ur Historiájának *Continuatio*ja; mely megbecsülhetetlen Munkát jóllehet a Tudós és Nevezetes Páter *Horányi* ki-nyomtattatott Bécsben; de oly hibás kézírásból, és annyi szakaszoknak ki-maradásával, hogy Hazánknak nagy kára nélkül nem lehet új nyomtatás alá nem húzni. Nálam vagyon pedig a Bethlen János Úr tulajdon kezeírása, mindenütt el-olvashatóképpen, melyet sok nagy Emberek is láttak nálam. Ezt is tisztán le-írni s ki-adni, csak a költség nem léte hátráltatja.

Bátorkodom azért alázatos bizodalommal folyamodni a Felséges, Méltóságos és Tekintetes Rendekhez; méltóztassanak vagy mindenik, vagy akármelyik, vagy bár és kiváltképpen az első csomó Fövenyemnek, a Nemes Haza Építésének

munkájába való vihetésére tehetetlen igyekezetemet valami közönséges, vagy különös költséggel segíteni. Melyről ha bíztatást nyerhetnék, leg ottan szorgalmatos lennék edgy, és azután több csomó Írásoknak oda küldésében, az hova Hazánk Elöljárói fognák rendelni. Ha pedig nem nyerhetek, úgy is elég nyereséggel járok; csak e mostani bátorságomról bocsánatot nyerhessek. Ebbéli reménységgel maradok és mélységes tisztelettel lészek
a Felséges, Méltóságos, Tekintetes
Statusoknak és Rendeknek alázatos érdemetlen szolgája
Közép-Ajtán 10. Maji 1791. Benkő József t. k.

[Címzés:]

Az Három Nemes Nemzetből álló Erdélyi Nagy Fejedelemség Felséges, Méltóságos, Tekintetes STÁTUSAIhoz és RENDEIhez alázatos esedezése Benkő Józsefnek, az aránt, hogy az Erdélyi Országos Végzéseknek (Diaetalis Articulusok), és némely más hasznos Írásoknak, világra bocsátásában valami költséggel a köz Jóér segedelmet nyerhessen.

337 Az Egyházi Főtanács Benkő Józsefnak
Kolozsvár, 1791. május 15.

Értesítik, hogy ha beküldi nyugtáját százötven forintról, az összeget kifizetik a Consistorium pénztárából.

338 Benkő József az Egyházi Főtanácsnak
Középajta, 1791. június 30.

Nyugtát állít ki arról, hogy Kandó Mihály udvarhelyszéki királybíró közvetítésével megkapta 1790–91. évi penzióját.

Hogy az Erdélyi Méltóságos Fő Consistorium Kegyelmességéből számomra rendelt Pensiót 1790/1dik esztendőre, száz ötven Rh. Forintokban, Tekintetes Kandó Mihály Udvarhely Széki Király Bíró Úr kézbe-küldéséből vettem légyen, jelenvaló Irásommal háládatoson bizonyitom. Közép-Ajtán 30. Junii 1791.
Benkő Jósef. t. k.
Udvarhelyi Ref. Emeritus Professor.

339 Benkő József Bánffi Györgynek
Középajta, 1791. november 11.

Küldi Bethlen János művéről írt jelentését, s ígéri a Három Nemzet Uniójá-ról készített értekezésének előterjesztését.

Fő Méltóságu Groff K[irályi] Gubernator Ur, Kegyelmes Uram, Jóltévőm!
Excellentziád meghálálhatatlan nagy Kegyelmességű Válaszsza által bátorítatván küldöm a' *Bethlen János* Kézirományáról a' Tekintetes Társasághoz intézett alázatos Jelentésemet;[1] ezt Excellentziád Kegyelmébe buzgó könyörgéssel ajánlván; hogy, ha lehetséges én a' közönségnek szólgálhassak, 's arra magamnak segedelmet nyerjek.
Az Erdélyi Három Nemzet *Únió*járól való Múnkámat pedig, minekutánna

ujonnan le-irattatik, maga egész valóságában kívánom Excellentziádhoz fel-botsátani, mint a' ki nagy bizodalommal és mélységes tisztelettel vagyok

Excellentziádnak

K.Ajtán, Sz. András Hav. 11-dikén 1791.

legalázatosabb és méltatlan szólgája, Benkő Josef. t.k.

340 Aranka György Benkő Józsefnak Marosvásárhely, 1791 ősze

Megküldte négy példányban a Magyar Nyelvművelő Társaság felállításáról szóló Újabb elmélkedései-t.

341 Aranka György Benkő Józsefnak Marosvásárhely, 1791. november

Megküldte a Budai basa és az Újmódi gonosztevő című munkáit.

342 Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1791 vége (?)

Megvan nála Lukas Hirscher diáriuma és Johannes Filstick egyik kéziratos történeti munkája.

Méltóságos Z[ágoni] Aranka György Tabulae Regiae Adsessor Úrhoz való Jegyzés.

Több kézírások is vagynak nálam az Erdélyi Dolgokra azoknál, melyeket ez előtt, a' Diaeta alkalmatosságával, tsak fútólag fel-adni tudtam vala. Ilyenek: *Hirscher* Feketehalmi tudós Pap (a' 16-dik seculumra) *Diariuma*,[1] vagy minek nevezzem, mely is nálam eredetiképpen vagyon. *Filstick* Brassai Rector sok árkusokból álló Historiája:[2] mely mindazáltal tsak excerpálást érdemlene; mint szintén más némely Írások is, melyek a' Magyar Kurirban emlékezetbe jöttenek.

343 Benkő József ismeretlennek Középajta, 1792. január 15.

A számára megállapított évi segély folyósítását kéri.

Tiszteletes Curator és Consistor Úr, Kegyelmes Uram, Jóltévőm!

Igen szűkült állapotom lévén, midőn leg-jobb alkalmatosságot látok Kolozsvárra, ú. n. a szomszéd Nagy-Ajtáról való Tszs. Unitarius Papot és Notáriust, T. *Szolga Ferenc* Uramat, bátorkodtam Levelemmel folyamodni Mlgs. L. B. Thesaurarius *Bánffi Farkas* Urunk Excellentiájához; bátorkodom Tisztelendő Úrhoz is, hogy a számomra kegyelmesen el-rendelt Pensiomat ez esztendőre, vagy ha ugyan nem lehetne egészen, bár felét ki-adni, a kezéhez vévőnek interimalis quietantiájára, míg én mást küldenék, kegyesen méltóztassanak. E

mellett, régi Atyai hozzám való kegyességébe magamat végiglen ajánlván, vagyok nagy tisztelettel

Tisztelendő Úrnak

Közép-Ajtán 15. Ian. alázatos szolgája

1792. Benkő József t. k.

[A levél hátlapján:]

Ezen levelet fel-bontottam gyanítván csak nem bizonnyal mi légyen benne; ugyancsak el-küldöm oly Jelentésem mellett: hogy tegnap 100. m[agyar] for[intot] küldöttem számára az ő Exja tettszése szer[int].

Cseh János

344 Benkő József Bethlen Gergelynek
Középajta, 1792. január 15.

Érdeklődik Bethlen János történeti művének folytatásához írt jegyzetei felől, amelyeket elküldött a gubernátornak; amennyiben a küldemény elveszett volna, másik példányt küld.

Méltóságos Gróf Gubernialis és Tudós Társaságbéli Secretarius Úr,[1] Kegyes Patronus Uram!

Még a' múlt Sz. Márton napkor indítottam innen edgy Levelet, és abban *Bethlen János* Cancellarius Históriája Folytatása–(Continuatiojá–)ról való Jegyzéseket, Mlgs. Gr. Gubernator urunk Excellentiájához; oly véggel, hogy méltóztatnék Excja a' Tudós Társaságnak által-adni. Ha megment; tudom, hogy Nagyságod kezén vagyon; és én könyörgök, hogy erről íratni nékem Ngd méltóztassék: ha valahogy megnem ment volna, újonnan el küldöm. Nálam vagyon Bethlen János (nb. H. nélkül írja maga nevét) tulajdon keze irása; nagy kints veszne-el, ha úgy ki nem nyomtatódnék, mint az eredeti irásban vagyon. Az Úr Isten Nagyságodat virágoztassa, éltesse, az Hazának oszlopául, és a Tudós Társaságnak díszéül! Magamat kegyelmébe ajánlván vagyok mély tisztelettel

Mlgs. Gr. Secretarius Úr Nagyságodnak

Közép-Ajtán 15. Ian. 1792. alázatos szolgája

Benkő Jósef.

345 Benkő József Aranka Györgynek
Középajta, 1792. január 18.

Ígéretet tesz arra, hogy ritka szavakat gyűjt. Beszámol az Arankától küldött könyvek hatásáról, majd ír művei helyzetéről, terveiről. Segítségért folyamodik.

Méltóságos Tabulae Regiae Adsessor Úr, Igen Kegyes Uram, Jóltévőm!

Mint ez előtt nem egyszer, úgy mostan is kéntelenitettem megesmérni 's vallani, a' Mlgs Úr hozzám való sokféle Kegyessége aránt nálam találtató háládatlanságot: de erről előre Buzgó szívvel kérem a' botsánatot. Ugyan is,

Még a' múlt Őszszel vettem vala betses Levelét a' Mlgs Urnak, *a' Magyar Nyelv Mivelő Társaságról való újjabb Elmélkedés*nek négy Nyomtatvánnyaival edgyütt; melyek közzűl edgy nékem maradott, más ment (a' rendelés szerént) T. *Osváth László*, 3dik T. *Thúri Sándor* KirályBíró Uraknak, kik általam igen szívesen

köszönik, a' 4diket a' nálam meg fordúltak közzűl valaki lopva vitte-el: de jól tselekedte, ha igaz haszonra akarja fordíttani.

Azután *Novemberben* vettem a' másikat, a' mellette jött Hollándiai papirosra nyomtatott *Budai Basával*, és *Újjmódi Gonosztévővel* edgyütt; melyeket én sem nem érdemlettem, sem meg nem hálálhatok: hanem a' kire bíztam megfizetését a' Mlgs Úr hozzám való sok Kegyességének, arra a' Mindenhatóra bízom búzgó szívvel ezeknek jutalmát is. De azonban, imé tsak Irásom által való háládatosságom is mely meszsze haladott!

A' mi már a' mentséget illeti; ez, hogy teljességgel semmiféle M.Vásárhelyre menő alkalmatosságot nem vehettem észre mái napiglan. Azután pedig, jóllehet Udvarhelyről hozzánk jött vala, éppen Ujj Esztendőre ragadva, *Sólymosi János* Uram, igen betsületes Szabó Mester-ember (ki is Sz. Márt[on] napkor[1] M.Vásárhelyről a' Mlgs Úr Levelét el-hozta vólt), és meg-érteté velem, hogy Ő Kglme által Udvarhely felé alkalmason tarthatom a' Mlgs Úrral való Levelezést: de itt létében éppen nem lehete, az Ő Kglmének tett szorgalmatos szolgálat miatt, hogy a' Mlgs Úrnak illendőúl írjak. Most ezeket írom.

1) *A' M. Nyelv miveló Társaságról való ujjabb Rajzolat* meg-betsülhetetlen Elmélkedésekből áll; és nem tudom úgyan menyire ment maga a' dolog: de a' Mlgs Úron semmi el nem múlt; és ha tökéletességre most nem mehetne is, mivel bajos dolog Erdélyben íly hamar két Társaságot fel-állíttani; mindazáltal a' következő idők annak hogy jó hasznát vegyék, nem kételkedhetni felőle.

A' mi én reám néz; a' mint nékem a' Mlgs Úr parantsolt, *régi, ritka,* 's a' t. Magyar szóknak gyűjtögetések aránt; abban munkás vagyok, és bízom, hogy gyűjtésem sovány nem lészen.

2) A' *Budai Basát* minden ember szereti; és igen nagy kár is lett vólna annak Magyarra nem fordittatni: mivel ha tsupa kőltemény vólna is, nagy gyönyörüségre szolgálna; de annál is inkább ditséretes, hogy nintsen Valóság nélkűl.

Az *Újjmódi Gonosztévőhez* minthogy a' tudósabb Olvasók értenek; de a' Kösségbéliek az ilyen szinű dolgokhoz Nemzetünkben még nem szoktanak: azért ugyan ezek koránt sem kapnak úgy ezen, mint a' Basán; a' Tudósoknál pedig nem kissebb, ha nem nagyobb betsűjü. E' mi setét Tartományotskánkról ezen ítéleteket bátorkodám megírni.

3) Éppen nem gondolhatom, hogy a' Mlgs Úr most is nyugodalmat engedne Író-tollának: de miket dolgozzék, rég nem értettem senkitől. Az Egek segítsék sokakra, Hazánk hasznáért! De azonban szemeinek kedvezzen, kiváltképpen éjjel.

A' mi engemet illet. A' ki *szegény*, a' mindenben szerentsétlen és

a) *szegvény*. Az én *Imago*mat (Nationis Siculicae) még a' múlt Juliusban kinyomtatta Hochmeister Uram: de én még sem láthattam mái napig; és úgy hiszem, hogy *de Comitiis* irt Munkámat sem láthattam vólna, ha a' Mlgs Úr nem kért és küldött vólna edgyet Kolosvárról. Nékem előre tsekély Irásaimért szokott edgy edgy kevés pénzt [küldeni] Hochm[eister] Uram, tudván erre való mindenkori szükségeimet: én is osztán szégyenlem nyomtatványokat kérni; 's Jó Uraimat effélékkel nem tisztelhetem. De ezután tsak alkalomra mégyek, hogy Exemplarokat is bár kevés számmal adjon, ha Munkáimat nyomtatja: nyomtatja pedig; és e' végre most dolgoztam 7. árkusra edgyet, ily név alatt: *A' Magyar és Török Nyelv menyire edgyezzen,*[2] 's a' t. melybe sok ritkaságokat, és edgy nehány száz szókból álló *Szótárotskát* is M[agyarul] 's Törökúl, raktam. Már dolgozom a' *Székelyek* 1555-béli *Törvényei* körül;[3] melyekhez edgynehány rendbéli *Constitutio*ik is járúlnak: olyanok pedig, melyek már a' Nemzet szeme elől egészlen el-tüntek

vólt; p.o. az 1468-béliek, melyeket kúlönös nyomozásból a' Brassai Archivumban találtam meg. Óh mely ritka dolgok vagynak benne!

b) *Betlen János* Cancellarius *Históriá*jának *Continuatio*járól, sőt több Kézírásokról is, minémü *Jelentést* tettem a' T. Társasághoz, Mlgs Gubernator Urunk Excjához kúldvén, még a' múlt Sz. Márton napkor; meg-láthatja Mlgs Úr az ide rekesztett *Impurum*-ából (ámbár ez is tsonka), melynek figyelmetes megolvasását bátorkodom alázatoson ajánlani.

Máig rólla semmit nem vettem, meg-ment é? nem é? Kételkedem a' Gub[ernátor] Ur Excja Bétsbe készülése miatt is, hogy ha vette, sem figyelmezhetett rea; az el-vivő alkalmatosság miatt is, a mely vólt az Udvarhely Széki T. Unitar[ius] Esperestől Kolosvárra kúldettetett Leveleknek nem tudom mi móddal lett elkúldettetésekkel. De már irtam Mlgs Gr. Bethlen Gergely Titoknok Úr Ő Ngának, az hova a' fennebb emlitett *Jelentést* is megírattam – – talám ezután valamit hallok rólla.

Nálam vagynak a' sok jó Irások, még pedig nem kevesek eredetiképpen (*nb.* ezek között *Rosnyai Dávid Volumenje* is Erdélynek a' Török Portával való *Correspondentiá*iról), halálommal könnyen el-veszhetnek; de ezekkel, a' Mlgs Uron kivül kevesen gondolnak úgy, △△[4] a' mint kellene. Én még, ha élek, sokat tehetnék; de ilyen ember, a' ki mindennapi szúkölködések közzé rekesztetett, illendő segítség nélkúl tsak késő lépéseket tehet. Mlgs Gróf Consil. Eszterházi Úr Nga meg venné; de ily formán bajos dolog el-adnom, míg élek – – Magamat Gratiájába ajánlván, vagyok igaz és örökös tisztelettel,

Méltóságos (Tit.) Úrnak — alázatos szolgája

Közép-Ajtán 18. Jan. 1792. — Benkő Jósef. t. k.

△△ Levelemnek ezen jegyü utólsó szakaszszában van jelentés az én nyughatatlanságomról. Ha az Isten Segitőket adna nyomoruságimnak könnyebbítésére; bizony hamar sok Irásokat tökélletesen le-írva, 's jó Adnotatiokkal támogatva tétetnék közzé a' Tks Társaságnak által-adva: de tsak a' bíztatás van iminnen amonnan; és nints egyéb, vagy igen kevés; igen drága pedig az idő; és a' mi jó nékem, koránt sem elég szúkölve is. A' Tks Társaság, a' menyiben tudom, szépen segíthetne: de onnan még tsak szót sem kaptam. Tudván azért a' Mlgs Úrnak mind a' T. Társaságban való tekíntetes helyét, mind pedig mindenfelé való tehetségét; tsak oda panaszlok, ott zörgetek – – méltóztassék el-szenvedni, 's mint eddig, úgy tovább is, naponként való bóldogúlásomra szokott Kegyességgel figyelmezni. Applaudáltak nékem Kolosvárról (mint Mlgs *Balia* Úr), hogy a' T. Társaságnak Tagja vagyok; de a' Mlgs Gr. Secr[etárius] Urtól máig semmit nem tudok. Vajha a' Mlgs Urtól a' Társaknak egész Catalogussát meg-nyerhetném. Erre nyughatatlanul való várással vagyok.

Az Erdélyi
Történeteket bé-foglaló Kéz-Iro-
ványokat ki-adó
Tekintetes Tudós
TÁRSASÁGHOZ;
néhai
Erdélyi Cancellárius Úr,
BETLEN JÁNOS,
Historiájának 1663-tól
1673' végéig Folytatásáról,

mely is 1782- és 1783-ban
el-szenvedhetetlen és számta-
lan hibákkal jött-ki Bétsben,
ezen Jelentést
alázatoson
tészi
Közép-Ajtáról
Benkő Josef. t. k.

Notandum. Én ezt tisztábban, és a' dolgokatis pallérozottabban ki-írva küldöttem el.

§. I.

Kemény János Fejedelem *Betlen János* és *Farkas* Cancellariusok, *Cserei Mihály,* és többek Historiái, sok tudatlanok és igen sietö kalákás Deákok 's mások által eddig igen sok rendben le-irattatván, és a' roszszúl ejtett kéz irásból tovább tovább mind roszszabbúl esvén, annyira megromlottak, hogy már sok részekben alig, vagy nem is értethetnek.

§. II.

Betlen* János Historiájának Folytatása (*Continuatio*ja) is hasonló meg romlott Irásban jutott ama Tudos és hasznos Papnak, *Horányi Elek* Úrnak kezére. Abból mindazáltal ki-nyomtattatván, ezt tévé mind az Elöljáró beszédbe, mind a' Munkának végére: Menda quae in hoc Msto Lector repererit, neque Scribis neque Conferentibus, verum autographo attribuere dignetur, Cibinii 31. Julii 1771. Hogy pedig ez az Horányi Úrhoz jutott tudósitás felette nagy hazugság légyen, valójában meg-mutatom.

§. III.

Ugyan is, nálam vagyon a' *Betlen János* tulajdon kéz irovánnya, mely is hogy hibátlan légyen, maga magának elég bizonysága az értelmes Olvasó elött; de ezer bizonyságnál több a' nyomtatásban és ki-adásban esett igen tetemes vétkek ellen is. Mert a' ki-jött egész Munkának két Részei szintén ezer lapok(*paginák*)ból állanak; már pedig az alább látható hibák, *Táblájá*ból világoson ki-tetszik, hogy minden lapra esik tiz hiba: mert ha edgyen keveseb, a' máson szintén kétszer tiz hiba is találtatik kissebb és nagyobb.

§. IV.

Találtatnak pedig nevetségre, vagy is, az én érzékenységem szerént, szánásra méltó igen igen szarvas hibák, mint p. o.

Hibák:	*ezek helyett*
Algámque	Ali Agamque
tellus ipsum satisfacere	tallus ipsa fatiscere
meus Apaffius	Affinis meus
taxatorum delatus	Tartarorum delatus

* Maga magát így írta, *h* nélkül.

stolide	polite
communicatio	comminatio
parvi momenti	Patriae magni momenti

és ezer ilyenek, mint az emlitett (§. III.) Táblából észre vehetni. Ide tészem ugyan, hogy mentől tovább mennek a' levelek, annál többek a hibák, és sok helyeken egész mondások hagyattak-el, és im ilyen – – – vonásokkal pótoltatnak.

§. V.

A' sok hibák közzül még el nem halgathatom, a' melyek estek valami görög szókban, a' IIdik Résznek 122dik lapján, u. m.

ETAKOTA NOCEΣTO
ETΣ BAETAEYΣ
és a' 125-diken
EISKOIKAVESIO
EISB & SILEO

– alább pedig hasonló görög mondás egészszel el maradt. Nó bezzeg emelkedjék és borzadjon itt minden haj szál, a' mely alatt valami kevés görög értelem vagyon! Nem vólt és nints olyan született Görög a' ki ebből valamit értsen. Olyan ez, mint mikor időnkben edgy értetlen Deák, a' malom kőnek e' szép symbólumát: Terar, dum possim; ily hibáson irta vala le: *terardó prosmi*, és osztán maga sem értvén, 'sidó szók gyanánt mondotta-el. Meg vallom ugyan, hogy azon Görög szókat Betlen János Ur is, mint a' ki görögül nem tanult vólt, hiba nélkül nem, mert igy irta-le:

ETΣ KOIPANOΣ EΣTO
ETΣ BAΣTAEYΣ
és
EIS KOIRANCO ESIO
EIS BASIΛEO.

De itt más embereknek két Irásait helyhetvén maga munkájába; el-hiszem, hibás kéznek szennyét vette által: A' mit maga dolgozott, azt jól értette 's irta. Ha a' Munka ujra nyomtattatik, akkor jobbithatni.

A' Deák nevek is, a' nyomtatásban, az Historia egére kiáltó vétkek sok helyeken, mint tsak a' 116-dik lapon:

Scovendii, Belgiotae, Darnpertae, Bugnoii, ezek helyett: *Schwendii, Belgiosae, Dampierii, Buquoii.*

§. VI.

De továbbá, ez a' nyomtatás, ezen Betlen Historiának egész alkotvánnya körül is hibás e' következendőkben.

1. Két *Pár*sokra osztotta az egész Munkát, és mindeniket külön külön paginák szerént adta-ki; a' mely külömbségnek hire sint[s] az eredeti irásban. Sokkal nagyobb

2. Hogy 1673-ra olyan két Irást ragasztott hátul; melyek sem azon esztendőre nem határoztathatnak, sem a' Betlen János keze irásában (mely nálam minden tsonkaság nélkül találtatik; ugy, hogy a' végén fél levélnél több maradott tisztán) nem találtatnak. Ugyan is, a' mi a' nyomtatás 2-dik Darabjának 460 lapján, a 17.

és 18. sorokban, igy olvastatik: *Annus tandem hic infaustus inter hos motus nobis valedixit.* Ezek éppen az utólsó szók Betlen János irásában, és a' mi osztán mindjárt nem hogy uj Szakaszba tétetnék, de tsak nagy betükkel sem kezdetik a' nyomtatásban, ezen szokkal: *quod calamitosissimis hisce temporibus,* 's foly a' 496-dik lapig, az egészszen más szinü munka, 's kérdés, ha Betlen János irtaé? Ismét egészszen más szinü, 's más időre való u. m. 1658-ra, ez a' Munka, a' mely ottan kezdődik *Innocentia Transilvaniae* nevezet alatt. Igaz ugyan, hogy már ez a' Betlen János Munkája, melyben menti az Erdélyieket, és Erdélynek a' Pogányok által lett pusztulását egészlen 2-dik Rakóczi Györgyre rakja, de ezt külön irta 's nyomtatta vólt is-ki.

A' szókbéli minden hibákot Horányi Urnak tulajdonitani nem lehet, hanem a' nyomtatónak is*; de már az ilyen dologbéli helytelenségekben nem lehet a' Ki-adót eléggé meg-menteni.

3. Nints *Indexe*, §. VII., mely nélkül tsak olyan a' könyv, mint az ház ablak nélkül.

Akár kire háromolyanak a' hibák; de igaz ez, hogy ezt a' ki-adást szégyenlhetjük a' külső Nemzetektől, és igen fájlalhatjuk magunkra nézve. Mert ez a' drága munka öszve romlott. Ugy tetszik azért, mintha a' Tekintetes TARSASÁGHOZ zengeni hallanám ama Virgiliusnál való szót:

Exoriare aliquis nostris ex ossibus ultor,[5]

hogy ez a' Munka, mely is más Historicusoktól le nem irt időt foglal bé, ujjabb kinyomtatást nyerhetne.

Honnan? Nállam vagyon a' Betlen János Ur tulajdon irása, minden tsonkaság nélkül, negyed rétben, 357 levélen (*foliumon*), mely is 89 árkost tészen, vászonnal béllett veres bőr táblában. Ha valaki vakmerőképpen kételkednek benne; könnyen meg-győzettetnék annak az Urnak Erdélybe szerte, de legbövebben az Udvarhelyszéki Leveles Házban találtató törvényes Leveleiből.

El-kelneé az uj ki-adás a' Bétsi miatt? Lehetetlen, hogy ne. A' tudós Europa meg megszerzené, ha tsak magában adódnék is ki szépen és hiba nélkúl. De hogy ennek mind a' két Magyar Hazában, mind Külső Országokban nagyobb kelete lenne, kellene válogatott ritka *Adnotatió*kkal, és a' végén, *Auctarium* vagy más név alatt, eddig setétben hevert *Instrumentum*okkal, melyek betsessé tennék a' Könyvet.

Mind erre, mind egyéb ki-adando Munkákra nézve, hogy Magyar Országon egy vagy két helyt, ugy *Bétsben* is Könyv árulója lenne a' T. TARSASÁGnak és a' mindenfelé tudni adódnék, ez igen szükséges és haszon hajtó dolog lenne; a' nyomtatásra 's a' t. való költés szép interessel meg-fordulna.

Hol irattatnék le? Valami Deákra, vagy hasonló iróra, a' ki nem szokott typographiára irni, 's régiséget olvasni, itéletem szerént nem bizhatni. Ha azért másutt nem, talám nálam jól le irattatnék; és ezt minden legkissebb hibának büntetődése alatt fogadnám. Az *Adnotatió*kra 's *Auctarium*okra való készületet is meg-tellegettem.

De sokban áll nékem az a Historia; sok a' terhem mostoha állapotomban; igen terhes és számos ház néppel vagyok; azért kegyesen megitéli a' Tekintetes Társaság, hogy ilyen Munkához, jó okvetesel végzésre segedelem kivántatik; ha nékem ezaránt méltóztatik parantsolni.

Vagynak pénzért meg-szokott Íróim, kikkel szemem előtt jól és sietve le-irnók, ha olyan rendelés lenne aránta. Én magam ugyan inkábbad dolgoznám az

* Magam is példa vagyok a' *Bethlen Farkas* Historiájának 5-dik Darabjára nézve.

*Adnotatiók*on, melyekben, egyebek között, némely kűlső Irók helytelen szavait tzáfolnám tsendes betsűlettel. A' Tks Társaság dolga lenne az ilyen *Adnotatio*kat meg rostálni.

Ha pedig fogna tetszeni, hogy a' T. Társaság előre magát Betlen János Irását meg látná 's visgálná; kész lészek legottan Kolosvárra kikűldeni oly fogadott Embertől, a' ki megvárná, 's viszsza is hozná.

§. VIII.

Én ugyan még bővebben is bátorkodom a' T. Társaságnak alázatoson ki jelentem gondolatomat; t. i. nevezetes jó *Históricus*sai vóltanak Hazánknak, kik között Fogadottjai is valának régibb Fejedelmeinknek, mint *Szamosközi* Báthori Sigmondnak és Bocskainak, *Bojtinus* Bethlen Gábornak – – De minekutánna a' Bojtinus előtt valokat többnyire mint *Brutus*t, *Simigiánus*t, *Gyulafi*t, *Gálfi*t, *Borsos*t, *Bánfi Gergely* darab Irását, *Enyedi Pál*t, 's a' t. ki-irta 's mintedgy öszve-olvasztotta *Bethlen Farkas*, már azokra nintsen nagy és olyan szűkség, mint *Bojtinus*ra 's a' következőkre. Azért *Bethlen Farkas*t (kinek a' nyomtatásban esett hibáit, és egyebeket is, edgy *Critica Dissertatio* formán meg lehetne jobbitani) talám lehetne ugy fel tenni; mintha a' többek lennének *Continuatori*. És igy, mivel *Bojtinus* ott kezdi, mint Fejedelem *Historicus*sa, az hol Szamosközi, 's ahoz képest Bethlen Farkas is (a' kiben él egészszen Szamosközi, ha szintén maga betüi nagyobb részént elvesztenek is) végezték: tehát a' *Bojtinus* 3. Könyveit kellene leg-először nyomtatni, igen szükséges *Adnotatiók*kal*, 's 1629dikig való *Continuatio*val (melyben, mint minden Adnotatiokban is szükséges és leghasznosabb, a' *Diaetalis Articulus*okat segitségűl venni) vagy is Folytatással.

Miért ezen időre a' *Continuatio*? Azért, hogy (tudtómra) erre éppen nintsen olyas Históriája Erdélynek, sem deákul, sem magyarúl. Mert Bojtinus' 9 Könyvei Bethlen Gábor idejére vagy teljességgel elvesztenek, vagy a' mint legfontosabban gyanithatni, tsak *delineál*va vóltanak; de soha el nem készültenek: jóllehet edgykor hallatik vala, de valóság nélkűl, a' menyire végére járhattam, hogy néhai Mlgs *Cserei Farkas* Udvari Tanáts Úr sok drága Gyűjteménnyei között találtatnának. Bojtinus után pedig nem írt más Betlen Jánosig, ki is 1629en kezdi a' maga kinyomtatott Históriáját, és 1663-dikon végzi; tsak az egy *Laskai János* rövideden a' Magyarok közűl; Szászok pedig *Fuchs* és Continuatori. Nb. *Mikó* is valamit.

§. IX.

Úgy tetszik továbbá, hogy Bójti Gáspár után szükséges vólna a' Betlen János' régen ki-nyomtattatott 4. Könyveit kiadni.

Miért? Azért, hogy 1) Igen röviden írt oly sok esztendőkre; azért jó vólna bővitteni *Adnótatio*kkal *Kemény János* Fejedelem, *Szalárdi János*, *Enyedi István*, *Weis Mihály*, 's többek Irásaiból, és *Bánffi György*, *Haller Gábor*, *Rhédei László*, *Szalárdi*, *Kálnoki István*, 's mások nevezetes napló könyveikből**, Bartha Bóldisár nyomtatott de igen ritka Historiájából 's a' t.

Mi okon ezekből? Én úgy tartom, hogy azon emlitett magyar nyelven való

* Úgy tetszik, hogy edgy ilyen Tudós Társaságnak kötelességében is áll, minden Kézirományokat legszükségesebb *Adnotatio*kal botsátani ki.

** Gróf Bethlen István hajdoni Gubernator Úr Írásaiban találtam ezt a' szót *napló-köny[v]*.

Munkák, melyeknek jobbis tsak a' két Magyar Hazákban olvastatniok, idegen nyelvekre alig vagy nem is fordittatnak soha: tehát a' kúlföldiekért szükséges vagy a' leg méltóbb dolgoknak summájokat *Adnotatiok*ba tenni belőlök, vagy pedig mind öszve belölök deákúl edgy Munkát késziteni, főként az Idegenekért; kiknek fejekből sok vélekedéseket ki-verni igen szúkséges vólna, melyekkel tele vagynak Hazánk, Nemzeteink, és kiváltképpen Nemesseinknek Jussaik aránt.

2) Mintedgy félnek és tsonkának tetszenék a' *Continuatio*, a' 4. első Könyvek nélkúl, ujonnan való nyomtatásban.

Elégszer ki nyomtattattak ugyan azon 4. Könyvetskék, mint közelebről Betsbenis 1779ben *Daniel Georg Neugeborn* (ki is nevét fel nem tette) Szebeni jó igyekezetű Ifjú ember által. De ez helyettis mind a' Tudósok meg-szerzenék az *Adnotátio*kkal, 's hátha még *Auctárium*mal is betsesúlendő ki-adást.

§. X.

Betlen János után mostanig ismét nintsen Históriánk deákúl; de lehetne késziteni 's öszve önteni Apafi Mihály Vitae Vehiculumából Gr. *Betlen Miklós, Gulátsi Albert* Irásaikból, és Algyógyi *Török Ferentz* Diáriumaból, *Csereiből, Rosnyaiból Kollinovits*ból (ki, mint a' két következők is, a' Kurutz Világról irtanak) *Vizaknai Brictius*ból, *Dálnoki Veres Gerson*ból, ismi [??] *Mosa László,* Grof 3dik *Teleki Mihály,* és edgy ujjabb idő szakaszra *Halmágyi István,* 's némely dolgokra B. *Apor Péter* és *Mihaltz Mihály* Irásaikból.

§. XI.

De már Betlen János Historiájának hibás nyomtatású *Continuatio*jára viszsza térvén; azon (nálam több levelekre való) Táblából ide tóldok edgy darabotskát, mely a' nyomtatásnak hibáit és az eredeti irásnak épségét eléggé kifogja mútatni, 's a' szörnyű romlást minden Hazánk Historiáját szeretőkkel fájlaltatni.

Következik a' TÁBLA.

Itt már t. i. a' véghetetlen hibák, melyekből nehány leveleket el-kúldöttem a' Mlgs Gróf Secretarius Úrnak; mint az előtt Mlgs Grof Gubern. Urnak Excnak.

Toldalék
a' magyar nyelven való Historiai
Kézirományokról.

Valahány efféle közönségesen kezünkön forog, vagy nálam találtatik, és másutt nem, mindenre vagynak Jegyzéseim, mind az Irókra, mind az Irásokra (hol a hibákot is meg-jegyzettem, ha találtam) nézve; melyeket rendel kész vagyok a' Tks Társasággal közölni. Vagynak olyan gyűjteményeim, melyekből némely Iróinknak életeket (melyeket is szúkség a' Munkákhoz ragasztani) lehet le írni, mint p. o.

*Kemény János*ra kinek tulajdon keze írovánnya Mgs Báró 's Fő Ispán Kemény Sám[uel] Ur ő Ngnál találtatik; meg vagyon a' tulajdon Fejedelmi kéz által maga idejéig le irt Kemény genealogia nyomtatásban.

A' Fejedelmi Levelek, melyek által

a. Fogarasi Fő Kapitánynak,
b. Fejérvármegyei Fö Ispánnak,
c. Udvari Fő Hop-Mesternek,
d. Nagyságosnak (*Magnificus*nak), a' régi mód szerént – tétetett.

3. Lengyel Országi két Levelei szép *Diplomá*k (originálokból), melyek által a' Lengyel Nemesség közzé-fogadtatott.

4. Krimi fogságból való igen nevezetes Levelei, ottan készült egyéb irásai, sok darabokban, melyek a' foglyok dolgait és azt az időt igen világosítják.
Többeket is számlálhatnék –

*

Parantsolhat nékem a' Tks Társaság a' Brassai Postán, és ha a' szándékok tudtomra lesznek, azután más utat is találhatni, magam is mutathatok ottan ottan alkalmatosságot.
A' tőlem ajánlott dolgok sokak; az én napjaim fogynak; sok írásaim olyak; melyekkel holtom után más vagy nem vagy bajoson bánhatik. Jó azért a' sietés.
Botsánatért könyörgök alázatoson, hogy el-vivö alkalmatosság adván elé magát, ezen Jelentést tisztábban le nem irhatom.

346 Benkő József Aranka Györgynek
Középajta, 1792. február 28. – március 3.

Különböző tudományos kérdésekben útbaigazításokat kér; beszámol a problémákról, amelyek foglalkoztatják; javasolja egyes régi történetírók művének kiadását.

Méltóságos Zágoni ARANKA GYÖRGY Úrhoz, az Erdélyi Mlgs Királyi Tábla nagy Érdemü 's Tudományu Adsessorához, mint választott Kegyes Urához,

Közép-Ajtáról 28. Febr. 1792.[1]
Benkő Jósef. t. k.

A' közelebb múlt Hónapnak közepe tájatt írtam Mlgs Úrhoz edgy Levelemet, melybe tettem bizonyos *Jelentés*emet is; oly véggel, hogy Udvarhelyi igen betsületes Szabó *Sólymosi János* Ő Kglmének küldje, a' M.Vásárhelyre utasitás végett: de tsak innen Udvarhelyig való küldését is fel nem találhattam, a' felettébb való sáros út miatt, mely az embereket útazni nem engedi. Már most jobbúlván az útak; reménylem, hogy vagy oda, vagy M.Vásárhelyig tsak adatik valami alkalmatosság: azért írom ezt, hogy eleve készen légyen. De, mit használok vélle, holott ez tsak nem egészlen kérésből és könyörgésből áll; u.m.
1. T. *Kazintzy Ferentz* Úr, ma minémü Hivatalban és Titulussal van; hol (Kassán é?) lakik? Nem adott é ki valamit újjonnan?
2. *Kovachich Úr* – – állíthata é *Társaság*ot, szép *Projectum*a által? melyet vettem a' Mlgs Úr közbenjárása által.[2]
3. Hát *Magyar Nyelv Mivelő Társaság* álla é fel, 's jó móddal é M[agyar] Országon? A' mi az Erdélyi ilyen fel-állandó Társaságot illeti; ha a' Mlgs Úr meszsze íntézö tudós Elmélkedése szerént ez fel nem állhatna hamar: valyon nem lehetne é, hogy ennek tárgyát is magáévá tenné a' Kéz Irományokat ki-adó Erdélyi T. Tudós Társaság? Kivált; hogy a' Mlgs Úr Elmélkedésében is vagynak olyanok, melyek a' mint a' már fel-állott Társaságot, úgy a' fel-állandó M[agyar] Ny[elv] M[ívelő] Társaságot is edgyaránt illethetnék.
4. Ennek az Erdélyi Kézírásokat ki-adni szándékozó T. Társaságnak kik a' Tagjai? Ez a' Catalogusból kitetszenék. Vagynak é, a' Rajzolat szerént, fizetésért munkálódók?
5. Edgy *Piaseciust*, melyért az Arannyat Mlgs Úr tavaly előre megküldötte vala, kiküldöttem Kolosvárra. Még vagyon edgy; valyon ezért is az Arannyat nem nyerhetném é el? Én sokért el nem adnám ezt az igen ritka 's mindenfelé nagy árru Könyvet; ha belőle a' magam tzélomra valókat jó móddal ki nem szedtem

vólna. Régen kérettettem vólt, hogy szerzenék a' M.Vás[árhelyi] Colleg[ium] Bibliot[hecája] számára.

6. *Barta Bóldisár*nak, ki is, a' mint *Kölesér*inek, hajdoni Debretzeni Papnak edgy Munkájából kitanúltam, Debretzeni Senator vólt, régen ki- nyomtattatott Históriájáról, a' mely már felette ritkává lett; már régen írtam vólt Kolosvárra Mlgs Úrnak: ugyan nem lehete [!] é még valahol találni, melyből a' nálam valónak (T. Doctor *Pataki* Úré) hijánosságai kipótoltathatnának? Sok szép dolog van benne (vagy is sok keserüség) II. Rákóczi 's Bartsai Fejedelmek idejére. Debretzenben nyomtatták; azért leginkább annak környékében kereshetni. Nagy kár lenne meg nem kapnunk.

7. N[agy]Ernyén még alkalmas számmal vagynak *Szombatosok*; valyon oly közelről ezeket nem írattathatná é le Házanként, gyermekeik nevek – – szerént? mint én tselekedtem nem igen rég a' Bözöd Újjfalusiakkal. Erről a' *Sectá*ról oly szép dolgok vagynak nálam, hogy a' nyomtatást valóban meg érdemelnék.

8. *Huszti Ó és Újj Daciája* ki jött Bétsben; valyon pénzel nem találhatnók é már meg M.Vásárhelyen? Ezen kérdésekre, ha mikor mód lészen, könyörgök Mlgs Urnak, felelni méltóztassék.

Jelentem pedig ezeket.

a. Bojtinus Historiájának ki-adására, hogy az Erdélyi Tudós T. Társaság számot tartson, nem szükséges; mert az egyébütt, az eredetiből igazán leírva, 's *Adnotatiok*kal és *Auctarium*mal felkészitve, világra jó nem sokára.

b. Haller Gábor Diariuma igen sok szép nevezetes dolgokat foglal magában; nálam állott az Originál; én tudom Haller Gábornak, annak a' Nagy és tudós Fő Embernek életét; nálam van az az Historia is, melyben bővön megíratik (több emlékezetes dolgokkal edgyütt), hogy ölette-meg a' Török Érsek-Újvár alatt. Ha találtatnék olyan Tit. *Haller* Méltóság, a' ki ennek az igen nevezetes Fő Embernek igaz emlékezetét, a' mint érdemli, kívánná feltámasztani, általam két Hét alatt ki-készülne, tsak valami segedelem lenne rea. Alázatoson kérem azért, hogy ha – – találkozása lenne; méltóztatnék ezt a' jó dolgot ajánlani, azon Ngs Familiának 's Hazánk Historiájának diszéért.

c. A' Mlgs Úr Skatulyája vagy Ládátskája, melyet még Udvarhelyen tsináltatott vala, menyi ideje, hogy nálam hever. Valyon alkalmatosság adatván, mit küldjek benne?

d. B. *Mikó Ferentz* Historiáját kellene, majd más Munkák előtt, világra botsátani a' T. Társaságnak. E' pedig hol találtatik igazán? Mindenfelé szélyel hibásan írattatott, és a' Szerzőnek első Irásából: de én írtam-le Mikónak második és így pallérozottabb Irásából, melyet tulajdon kezével készitett és Bethlen Gábor Fejedelemnek ajánlott vólt. Ma pedig ez az Irás nintsen a' Világon; hanem tsak valami rongya, melyet edgy likas ládájában néhai Gr. Mikó Miklós Urnak Óltszemén az egerek meg-enni nem győztenek; minekutánna én, valami különös Isteni gondviselésből, le-írtam vólna. Erre nékem végig jegyzéseim is vagynak vállogatott ritka dolgokból. Ezt, ha adtam vólna, eddig Budán és Pesten kinyomtatták vólna – – már majd rea szorúlok, hogy ennyi fáradságomat el-kőltsem.

Ezek után, a' Mlgs Úrnak állandó egésséget, megszokott drága foglalatosságaihoz egész kedvet, és a' mit tsak Jónak gondolhatok, teljes szívből kívánván, és magamat hathatós Gratiájába bizodalmason ajánlván, vagyok igaz tisztelettel

Méltóságos Úrnak

Közép-Ajtán 3. Martii, 1792.

alázatos szolgája
Benkő Jósef. t.k.

Mlgs Úr! *Pelz Munkáját*, úgy Katona Istvánét is de *Ducibus et Wajwodis Tran[ssilva]niae* valahol meg tudni, 's engem rea igazitani kegyesen méltóztassék. Ott talám könnyen találhatni; de itt kinél?

347 Benkő József Aranka Györgynek
Középajta, 1792. március 9.

Elnézést kér, hogy előző leveleit csak most küldi.

Méltóságos Úr!

Két Leveleimet, melyeket a' Méltóságos Úrnak ez előtt szándékoztam vólt el küldeni, de el nem küldhettem, most inditom Udvarhelyre, hogy onnan *Sojmosi János* Uram, betsületes Szabó Mester ember, a' Mlgs Úrnak esmerője 's tisztelője meg külgye. Alázatoson botsánatot kérek eddig való hoszszas haladékomról, és magamot Grátiájába ajánlván, vagyok igaz tisztelettel,

Méltóságos Úrnak

Közép-Ajtán 9. Mart. 1792.

alázatos szólgája
Benkő Jósef.
Fiam keze által.

348 Aranka György Benkő Józsefnak
Marosvásárhely, 1792. március 27.

Vigasztalja Benkőt. Ajándékba küldi Az igazgatás formáiról és az uralkodó kötelességeiről című, franciából fordított művét.

349 Benkő József Aranka Györgynek
Középajta, 1792. május 12.

Köszöni a küldött könyvet; elküldi Bethlen János történeti művének kéziratát és egy saját értekezését. Jelenti, hogy nem tud elmenni az országgyűlésre, mert nincs sem lova, sem tisztességes ruhája.

Méltóságos Tabulae Regiae Adsessor Úr! Különös Kegyességü Mlgs Uram, Jóltévőm!

Bőjt-más' Havának 27-dikén költ Levele tegnap előtt tölte-bé engemet oly vígasztalódással, a' minéműt minden Leveleiből szoktam meriteni a' Mlgs Urnak.* Vettem mellette szives háládatossággal az *Igazgatás Formáit* is: hólnap akarom jól meg-olvasni; mert tegnap széljel jártam.

Én semmit nem tudok küldeni ezen szegény gyalog embertől, kit eléggé meg-terheltem *Betlen János autographa* Historiájával; melyet küldök Mlgs Bethlen Gergely Úr Ő Ngának, oly véggel, hogy minapi Jelentésemmel öszve vetvén, úgyan ezen embertől viszsza is várhassam. Látta vólt ezt a' Mlgs Úr; de ha tetszik, méltóztassék fel-bontani, megtekintgetni, a' Jelentéssel bár edgy lapon, kettőn öszve olvasni, 's meg-itélni a' ki-nyomtatott példát, és újjra bépetsételni.

Küldök ugyan tsak drága óráinak el-lopására edgy kis Irást, u. m. a' minap jelentett *Magyar és Török Nyelv öszve-vetéséről* való Munkámnak *Impurumát*, oly alázatos kéréssel, hogy míg a' *Tabellarius* Kolosvárat megjárja, ha a' Mlgs

* Megvétém a' magyar szóllást, melyet így kell vala ejtenem: *a' Mlgs Urnak minden Leveleiből szoktam meriteni.* botsánatot kérek.

Urnak sok, tsudára méltó sok foglalatosságai megengedik, megolvasni 's reflexiokat tenni rea méltóztassék; melyekkel edgyütt magát e' kis Munkát is viszsza kérni, ámbár szégyenlve bátorkodom: mert nálam edgy betü sem marad belőle, felette nagy szükség vagyon pedig rea; minthogy a' *Puruma* (mint Hochmeister Uramtól értem) most Censurán vagyon, vagy által is ment; akarnék pedig az alatt, míg nyomtatják, edgynehány jobbításokat tenni benne. A' mely Jegyzésem a' 41. és 42-dik lapokon vagyon, nem kívánnám, hogy előre tudja Dr *Máttyus* Ur, ki is Diaeteticájában kétségbe hozta az én *Tátorjánom*at,[1] a' mely Széki határon is, nevezetesen Pap-telkén bővön terem; az hol ásattam és sűlve ettem belőle. A' *Tátorján*rol külőnös kis Munkát akarok ki-adni; hogy meg-mútassam, mely sok száz szekerekkel lehetne az egész Mezőségen ásni. Tsuda, hogy Dr Máttyus Ur még sem esméri Erdélyben, mint a' ki *Botanicát* nem tanúlt. De Írásomban meg nem sértem, tsak magamat mentem, hogy Tudósításom adatott-ki a' *Magyar Hírmondó*ban. Írásommal nem vetélkedésre, hanem haszonra vígyázok a' valaha Fűvészséget tanúló Ifjakra nézve.

A' M[agyar] és T[örök] Nyelv – a' Mlgs Úrnak lészen ajjánlva,[2] ha méltóztatik el-szenvedni; 's ez az oka, hogy ámbár nagy nyílásom lett vólna benne a' M. Ur Magyar Nyelvről való tudós Rajzolatját emlegetnem: de kivántam a' Dedicatiora tartani. Igéri Hochmeister Uram, hogy igen sietve ki-nyomtattatja.

Különösen a' Diaetára is, a' Mlgs Úr serkentése szerént, igyekezem készíteni; ámbár bajos ilyen elmének, mely a' sok nyomoruságoktól szűntelen szélyel vonattatik. Bizám a' Tudós Társaság Erszényének avagy tsak igen mértékletes meg-nyilásához: de mi lészen belőle, ezután válik-meg.

Itt hirhesztik, hogy már M.Vásárhelyen erőssen folyna a' Székely Armalistáknak Productioja; de nem hiszem, míg jobban meg nem hallom. Én *Primipilaris* vagyok; és óh mely igen kivánnék a' Mlgs Úr bőlts tanátsával élni, miként nyerhetnék magamnak 's a' Bögözi Pap Bátyámnak Nemes Levelet a' Fgs Uralkodó Háztól, mely Nemteleneknek is íngyen adott, mint Professor Nemegyei Uramnak.

Katona Duces Hungariae, ha a' Mlgs Úr kevés ideig kerűlhetné, 's ez a' gyalog ember el-hozhatná: én hamar viszsza küldeni igyekezném, a' nékem parantsolt Írásokkal edgyütt; 2. vagy 3. nap véget érnék vélle.

A' *Diaeta*ra hív a' Mlgs Úr engemet. Óh mely kivánnám! 's talám nem is vallanám kárát; de sem lovam az útra, sem illő őltözetem oly fényes alkalmatosságra, az hol talám némely Uraink szégyenlenének engemet. Hát ha a' Székelyek 1555-béli Törvényének ki-adása által jelenem-meg; tsak érkezzék ki-nyomtatására valamelyik Typographia, mely is abból bizonnyal hasznot hajtana.

Az ISTENNEK karjai erősitsék, hoszszasitsák a' Mlgs Úr közönséges hasznu életét! óh mely teljes szívből ohajtja

a' Mlgs Urnak
legméltatlanabb és leginkább el-
Közép-Ajtán, 12. Maji,
kötelezett alázatos szolgája,
1792.
Benkő Jósef. t. k.

Úgy! a' Magyar Nyelvre is, ha elébb nem, a' nyáron küldök valamit; minthogy akkor sem kaszálni, sem aratni nem tudok.

350 Benkő József Aranka Györgynek
Középajta, 1792. június 4.

A levél átadóit ajánlja Aranka figyelmébe a nemességet felülvizsgáló, küszöbön álló eljárás kapcsán.

Méltóságos Úr! Mindenek felett való Uram, Jóltévőm!

Mgs Úr parantsolatjára némely Írásokat szándékozom küldeni, de még halad edgy keveset. Azt véltem, hogy leg-alább edgy Hetet késnek ezen Levelemet el-vivő Vargyasi Armálisták; de indulnak M.Vásárhelyre, 's én el nem készithettem, a' miket küldeni akartam; mert százak a' bajaim.

Másik bánatom ez, hogy a' Mlgs Urnak Levelemet és egy Kézírásomat küldöttem a' minap, 's a' roszsz Követ választ nem hozott.

Drága Mlgs Uram, Jóltévőm! a' Vargyasi Armalistákat, kik az én Írásommal mennek a' Mgs K[irályi] Táblára producálni, ajánlom Gratiájába, mint igen betsületes Jó akaróimat; hadd vehessék észre, hogy a' Mlgs Úr nékem nagy Jóltévőm. Óh szerentsétlen órám, hogy készületlen vagyok Irásaimnak küldésére! Magamat, igyekezetetskéimet, szegénységemet -- Gratiajába ajánlván, és azt jelentvén, hogy a' Magyar Nyelvre nem sokára edgy kis Darabotskát küldeni el nem múlatom, vagyok ki-írhatatlan szives és alázatos tisztelettel

Méltóságos Urnak — méltatlan szolgája
K.Ajtán 4. Jun. 1792. — Benkő Jósef.

[Címzés:]

Méltóságos Zágoni Aranka György Urnak, az Erdélyi Mgs Királyi Tábla különös Érdemü M. Adsessorának, alázatos tisztelettel.

M.Vásárhely

351 Benkő József Aranka Györgynek
Középajta, 1792. június 11.

Jelzi, hogy hamarosan elkészül a Közép-Ajtai Abécé című műve, amely a régi magyar írásmóddal foglalkozik.

Méltóságos Ur! Kegyes Mlgs Uram!

Éppen az útról fogám-fel történetből ezen betsületes alkalmatosságot. Nints azért időm tsak író tollamnak jobbitására is. Tsak ezt akarom alázatoson jelenteni, hogy innen is hamar időn mégyen alkalmatosság, és akkorra talám elkészithetem a' KÖZÉP-AJTAI ABÉCÉT, a' *régi Magyar Irás modjának esmértetésére*. Ez a' régi orthographia, mint *ewrewc, Chyazar, Terec, choda* vagy *chuda*, chac, 's a' t. a' régi Magyar Könyvekből; pro *örök, Császár, Török*, csoda vagy csuda, csak, s' a' t.

Magamat nagy botsánat kérés mellett, Gratiájába ajánlván, vagyok tisztelettel

Méltóságos Urnak — érdemetlen alázatos szolgája
K.Ajtán 11. Jun. 1792. — Benkő Jósef. t. k.

KÖZÉP-AJTAI
ABECE
MELLYET
A'
RÉGI MAGYAR IRÁS
MODJÁNAK ESMÉRTETÉSÉRE,
AZ E' FÉLÉKET
SZERETŐKNEK KEDVEKÉRT,
KÉSZITETT
BENKŐ JÓSEF,
KÖZÉP-AJTÁNN.

ELŐLJÁRÓ BESZÉD.

Ambár mind Magyar Országbann, mind Erdélybenn, sokan találtatnak, kik a' régi Magyar Irás módját tudják, és a' leg idősebb Irásokat is folyvást olvashatják: az ilyenek mindazáltal felette igen kevés számuak azokhoz képest, kik irástudóknak mondatnak ugyan, de a' régi Kézirásoknak olvasására elégtelenek; söt a' nyomtatott Könyvek olvasásábann és értésébenn is akadoznak. Melynek edgyik oka ez, hogy a' mely Betükkel mostan mi élűnk, azoknak edgy részét a' Régiek másokkal meg-tserélték: és igy következett, hogy midőn a' Mostaniak megavult Irásokat olvasnak, sok szókat kűlömben ki nem találhatnak, hanemha a' több szókból öszveköttetett dolognak rendéből; sőt néha ebből is vagy nehezen, vagy éppen nem érthetnek.

Például hozok, a' számtalan sokakból, edgy nehány szókat, melyeket, ezelőtt, mintedgy két száz esztendőkkel, Magyar és Székely Eleink igy irtanak: *Chyázar,* vagy *Chyaszar, Chehec, Terec, Kulchyar, chac, chodac,* avagy *chudac, bochyatyak, giőle, ewrewk, bewlchec,* 's a' t. Ezek mind valoságos olyan magyari szók, melyekkel ma is közönségesen élűnk: hányadik született Magyar mindazáltal, a' ki ezeket kűlön kűlön tsak magokra olvasva meg-érthetné? és valjon miért nem? Bizonnyal a' régi irás módja akadályoztatja a' meg-értést. De ha a' mostani szokás szerént való betükkel irom-le; legottan akárki könnyen értelmeket veheti ezen szóknak, melyek t. i. igy esnek: *Császár, Csehek, Török, Kulcsár, tsak, tsodák* avagy *tsudák, botsátják, gyűle, örök, bőltsek.* Több nemzeteknek nyelveikenn is, nevezetesen a' Németénn, sok ilyen változásokat lát, a' ki az ó és új irás módját öszve-veti.

Minekutánna azért el szemléltem vólna a' Betűknek nyelvünkenn való ily nagy változásaikat: az a' vélekedés foglalta el elmémet, hogy mind gyönyörködésre, mind szükséges haszonra fogna szólgálni; ha a' Betüknek régi jelentéseik és erejek közönségesen olvashato Irásba foglaltatnának. Melyhez képest tetszett nékem, hogy a' magyar Betüket, az ő szokott *Abéce*-béli rendjek szerént, mind hajdoni, mind mostani jelentésekre nézve, a' figyelmetes szemek eleibe tégyem. Tessék tehát ezekbenn gyönyörködni: azoknak, kik édes Nemzetünknek Régiségeihez igaz szeretettel viseltetnek. Tessék ezekből bár valami kevés hasznát venni azoknak, kik a' régi Irásoknak gyors olvasásábann kivánják magokat könnyebbiteni. Tessék hallgatni azoknak, kik tsak ehez hasonlót sem érkeznek irni.

Nékem pedig, mig *Abécé*-met az olvasásra ki nyitanám, tetszik előre im ezen jelentéseket tenni.

352 Benkő József Aranka Györgynek
Középajta, 1792. június 15.

A nemesség felülvizsgálását célzó hivatali eljárással kapcsolatban a címzett figyelmébe ajánlja a Boda-családot.

Méltóságos Tabulae Regiae Adsessor Úr! Kegyes Uram és valóságos Jóltévőm!

Még itten vagyon a' Lisznyai Katona, ki által a' Mlgs Ur Kegyes levelét vévém, a' *Katona* Munkájával edgyütt, ki-mondhatatlan háládatossággal.

Én ezekről, 's az elébbeniekről többet irok, és holmi kevés Irásokat küldeni fogok, a' Generalis Synodusról Kolosvárra viszsza menendő Tiszs Papoktól; mostan pedig Kedves Testvérem, néhai Tiszteletes Czegei Pap *Boda Gergely* Uram (kit a' Mlgs Ur bizonnyal esmért) Özvegye nyakra főre szaladván hozzám Füle nevű Faluból, buzgó kérésére én is könyörgők mély alázatossággal Mlgs Úrnak, hogy ha út lészen rea, méltoztassék ezt ki-mútatni a' Fülei *Boda* Familiának, hogy Seriest nyerjen mostan a' sok Producensek között is, és producálhasson; ne fáradna többször nagy költséggel. Óh mely sokszor és sokkal terhelém a' Mlgs Urat tsak ezen Productio alkalmatosságával is! de tudja az egész tartomány a' Mlgs Urnak hozzám való Kegyességét, és kivánják közbenjárásomat.

Érzékeny panaszsza a' Mlgs Urnak engemet annyira megkeseritett, hogy a' Magyar Nyelv Mivelő Társaság Munkái közzé sok darabokat dolgozni bizony legfővebb gondom lészen. Vagyok továbbá és maradok nagy tisztelettel

Méltóságos Úrnak legérdemtlenebb alázatos szolgája
Közép-Ajtán 15. Junii, Benkő Jósef. t.k.
1792.

[Cím:]

Méltóságos Zágoni ARANKA GYÖRGY Úrnak, az Erdélyi Mgs Királyi Tábla különös Érdemü M. Adsessorának – alázatos Tisztelettel, M. Vásárhely.

353 Benkő József Aranka Györgynek
Középajta, 1792. szeptember 14.

Beszámol betegeskedéséről s közli, hogy ha pénzsegélyt kapna a Kézírások Társaságától, kiadhatná Bethlen János művét és egyebeket.

Méltóságos Tabulae Reg[iae] Adsessor Ur, Kegyes Uram, Jóltévőm!

Én a' nyáron sok bajok és betegeskedések között által-úszván, egésségesen várom az ajtó előtt álló Őszet; de amazok miatt a' Mlgs Urnak kedves parantsolatjai közzül tsak edgyet is, tökéletességre nem vihettem. Azt, a' melynek Titulussát és elejét e' Levélkének 2dik felén küldöm, talám fél napra el-készithetem vala tisztán, s' el-küldhetem vala, ha meg nem előz vala a' *Móritz* Uram által való jó alkalmatosság. De mind ezt hamar, mind a' többeket ottan ottan elküldöm.

Most a' Mlgs Úr Kolosváratt az Hazának fényes Piatszán lévén, tudom, hogy a' köz jóra sokat mozditani el nem mulatja. Segéljék az Isteni Karok!

Ha a' Kézírások Társasága pénzbéli Segedelmével hamarka éltetne, úgy hiszem, hogy nem tsak *Betlen János* Historiájának, hanem sok egyéb Nevezeteseknek nyomtatás alá való készitésében (kivált hogy sokak már szépen le is vagynak irva) élhetne fáradságommal. Biztam is vala, 's azért arra forditottam egyéb pénz keresö részét időmnek; de még nem látom, hogy segedelmem lenne. Honnan várjak hát, nem tudom. Én pedig az ilyenekben foglaltam több időmet. Mégyen a' jó alkalmatosság, 's többet nem írhatok – hanemha jövő éjtszakán, 's

hajnalban Móritz Uram után Köpetzre küldhetném – a' ki tökéletes tisztelettel vagyok
Méltóságos Urnak alázatos tisztelője,
méltatlan szolgája
Közép-Ajtán 14. 7br. 1792. Benkő Josef. t.k.

354 Aranka György Benkő Józsefnak
Marosvásárhely, 1792. november 11.

Bejelenti, hogy nemsokára Középajtára látogat.

355 Benkő József Aranka Györgynek
Középajta, 1792. november 26.

Jelenti, hogy Marosvásárhelyre utazik nemessége elismerése ügyében; akkor majd átveszi a harminc aranyat, amelyet címzett szerzett neki.

Méltóságos Tabulae Regiae Adsessor Úr! Igaz Jóltévő Uram, Patronusom!

Hozzám való Kegyességel mostan is valóban megtetézett Levelét a' Mlgs Úrnak, melyet Sz. Márton napján hozzám irni méltóztatott, igaz tisztelettel és valóságos vigasztalódással vettem, még pedig Maros Vásárhelyre készűlő környúl állásaim között: mivel-hogy én is a' több Székely Armálisták között a' Mlgs Királyi Táblán még Karátson előtt producalni akarok; könyörögvén teljes bizodalommal a' Mlgs Úrnak, hogy mig igen sánta Kúldus modjára tehető utazásom oda vinne, a' Productiora való Seriest ki munkálódni méltóztassék; hogy gyámoltalan házamtól hoszszason távól lenni ne kéntelenittessem.

É szerént meg-fogom előzni a' Mlgs Úrnak Közép-Ajtára jövetelét; 's ez nékem annyiban jól esni láttatik, hogy az én füstös kalibám nem méltó a' Mlgs Úrnak benne való meg-jelenésére. Tudom ugyan, hogy azt a' Mlgs Úr igasz könyörületességből tselekedné.

Igy lévén a' dolog, magam fogom a' Mlgs Úr kegyes kezeiből elvenni azon 30. Arannyakot, melyeket az én igaz Arannyam, a' Mlgs *Aranka* Úr buzgósága szerzett minden bizonnyal számomra. Vajha fel érné elmém és nyelvem ennek meg-hálálását!

Szándékoznám M.Vásárhelyen Karátson Havának 10-dik Napja tájatt jelen lenni, ha az igen alkalmatlan út engedné: de előre félek az úttól, hogy talám nem Szekéren, hanem tsak Lóháton kéntelenittetem menni, és igy szintén üres formálag találtatni. Akár hogy légyen, tselekedje velem a' Mennyei Könyörületesség, hogy én avagytsak még edgyszer lehessek
a' Méltóságos Úrnak buzgó szívből való alázatos
és személjes tisztelője
K.Ajtán 26-dik Nov. Benkő Jósef.
1792. Beteges Fiam keze által

356 Benkő József Aranka Györgynek
Középajta, 1793. január 1.

Köszöni a küldött harminc aranyat. Beszámol arról, hogy miért nem utazhatott Marosvásárhelyre. Küldi egy új munkáját, ír többi értekezéséről.

Méltóságos Királyi Táblai Assessor Úr! Mások felett való Kegyes Jóltévő Uram!

Tit. *Bydeskuti Bóldisár* Úrfi által a' Tks. Tudós Társaságnak 30. Arannyakból álló Adománnyát, melyet a' Mlgs Úr hozzám való kűlönös Kegyességbéli ki-munkálódásának köszönök (óh mely buzgón köszönöm!), el vettem örökös háládatosságra kötelezett szivvel. A' kikhez illik, bé fogom mutatni Áldozatomat hálá'dó Leveleimmel; sőt, a' mint bízom, személyes tiszteletemmel is.

Edgy kűlönös, de e' mellett az idő 's útbéli közönséges nagy akadály nem engedék, hogy Karátson előtt Productiora mennyek. Igy kell még is mondanom, hogy Lóhátonn elmehettem vólna, de hogy mind a' Mlgs Úrra, mind a' T. Társaságra nézve Irásbéli Darabokkal mennyek szekerenn, el kelle haladni az Antal napi M.V[ásár]helyi Sokadalom tájékára; bizván, hogy a' Mlgs Úr Kegyes intézéséből edgyszeribe terminusom lészen a' Productiora.

Kűldöm azonbann a' Kászon Szék Eredetét. E' mellett edgy Tzédúlát, melyet Teks Kováts László Uram Kedves Komám, fog maga irásával világosabbá tenni. Az Istenért! ha lehet, méltóztassék megmútatni, menyit szolgálhasson a' Mlgs Ur. Jól tudom, hogy eddig engettem és általam száz Ember is nyítogatta a' Mlgs Urnak igen könnyen (kegyesen) nyiló ajtaját. Hadd légyen; mert bizom a' botsánatért, mind a' többi, mind e' felől.

Miért terhelném most a' Mlgs Urat több Irással? holott nem sokára személyesen fogom mondani: a'

Méltóságos Urnak

érdemetlen alázatos szogája
Benkő Jósef. t.k.

Oh mely igen örvendem, hogy 1. Jan. 1793. én a' Mlgs Urnak írhattam leg-első Levelet!

Időnek és Örökkévalóságnak Ura! áldjad-meg kellemetes Jókkal, egésséggel és élettel. Azt ez, és sok földi esztendeiben, a' kihez ezen Levelemet írnom engedted.

A' Közép-Ajtai *Abecét* már 4szeris jobbitva iratom le, 's magam vagyok viendő.

Én éppen most készitem a' Bethlen Farkas Historiajának 6-dik és igy utólsó Kötetére, az Előbeszédet és Mutató Táblát, annyira ki-nyomtatódott.

Continuatio gyanánt ugyan most recensealom nyomtatás alá *Bojtinus*t sok szükséges Adnotatiokkal. Ezt előre a' Mlgs Urnak meg-fogom mutatni M.Vásárhelyen, 's még edgy Jó Mlgs Uramnak.

Hogy a' Productiora Seriest nyerjek unalmas késedelem nélkűl annak idejébenn, hiszem, hogy azt véghez vitte 's viszi a' Mlgs Urnak hozzám való Kegyessége.

357 Benkő József Benkő Ferencnek
Köpec, 1793. augusztus 25.

Felújítja a levelezést; jó egészséget kíván és ajánlja figyelmébe Kaller Bálint diákot.

Tisztelendő Professor Úr! Kegyes Fautor Uram!

Illy sok időnek le-folyása után bátorkodom Levelezésemet újitani innen Köpetzről, az hol Sz. György naptól fogva Papi Hívatalt viselek. De mit írjak? Cicero szerént, a' Levélnek az is argumentuma lehet, ha meg-irjuk, hogy nintsen mit írjunk. Lehetne irnom aprólék dolgokról; de azokkal nem terhelem. Elég nagy és nékem igen kedves ez, hogy ez előtt hat Héttel Tiszt. Prof. Uramnak

kellemetes Egészségét örömmel érthettem; melynek állandóságát sok esztendőkre igen szívesen kívánom. Ezen Levelemet meg-vivő igen betsületes és nagy igyekezetű 's reménységű *Kaller Bálint* nevü Deákot, ki is ide való Nemzetségű, nagy bízodalommal ajánlom Fávorába, mint magamat is, a' ki nagy tisztelettel vagyok

Tisztelendő Professor Urnak

Köpetz 25. Aug. 1793.

alázatos szolgája
Benkő Jósef. t.k.

[Címzés:]

Tisztelendő és Fő-tudós Professor BENKÓ FERENTZ Urnak, teljes tisztelettel. *N.Enyed.*

358 Benkő József Pataki Sámuelnak
Köpec, 1795. június 13.

Jelenti, hogy nyolc darabból álló kéziratos munkát küld a Gubernatorhoz és az Erdélyi Tudós Társasághoz.

359 Benkő József az Egyházi Főtanácsnak
Köpec, 1795. június 13.

Gyenge anyagi helyzetére való hivatkozással segélyért folyamodik. Beküldi az 1545-ös erdődi zsinat cikkelyeit. Védekezik a rosszakarók támadásai ellen.

Erdélyi Nagyfejedelemségbéli Méltóságos Fő Consistorium Kegyelmes és Nagyméltóságu Patronus Uraim!

Minekutánna az Isteni méltó dorgálás által sok és keserves változásokon által menvén, magam Közép-Ajtai kunyhómba rekesztettem volna, a Méltóságos Fő Consistoriumnak 150 rh. for. segedelem pénzével, adattatott vala hivatalom edgy Papságra; de azt szomoru környülállásaimban nem vállalhattam: félvén hogy a megigért *Pensiót* is elszalasztom. De azután a Méltóságos Fő Consistoriumhoz folyamodván és tanátsot kérdvén méltóztatott vala idvezült Méltóságos Báró Consiliarius és S[upremi] Consistorii Praeses *Bánfi Farkas* Ur Excellentziája kegyesen azt válaszolni maga kezeivel, hogy örömmel fogná venni a Méltóságos Fő Consistorium, ha még magamra Papi hivatalt vállalnék és azzal a megigért Pensiomot is el nem veszteném. Ehez való bizodalommal azért két esztendővel ezelőtt vállaltam a köpetzi Papságot; az hol igaz, hogy magamnak, s terhes és népes Házamnak kenyere vagyon; de láttya az Isten, hogy sem öltözetünkre, sem egyébb sokféle szükségeinkre jövedelmünk nintsen; mindennap szűkölködöm, ugy hogy minden naponként fejem fústi mégyen fel, miképpen folytassam Hivatalomat, és miképpen használhassak az Hazának sok Irásbéli Gyűjteményeimből, melyeknek megszerzésére forditottam egész életembéli keresetemnek nagyobb részét; kiváltképpen, hogy kéntelenitettem igen terhesen meg is adósodni a mult igen szűk Esztendőkben, vévén a drága Buzának köblit sok Személyeinkre tizennégy s több forintokkal is.

Folyamodom azért a Méltóságos Fő Consistoriumnak könyörületességéhez, méltóztassék kegyesen megigért két Esztendei Pensiómat mostan, fogadott és küldött, bizonyos Emberem kezébe kiadni, s ez után is kiszolgáltatni: hogy így

alkalmatos lehessek mind Papi hivatalomnak jó kedvel való folytatására, mind a Nemes Hazának, Gyűjteményeimmel és Irásaimmal való szolgálattyára.

Bátorkodám mondani, hogy az Hazának szolgálattyára, mert ennek most is küldöm jeleit Nagyméltóságu Gubernátor Ur Excellentziájához, és az Erdélyi Tudós Társaság Méltóságos Tanátsához 8 darab kézirásos, és szintén másfél száz árkusból álló, s nyomtatás alá elkészitett Munkákban. Küldök ezeken kivül a Méltóságos Fő Consistorium Archivumába edgy Munkát, az Erdődön, Szathmár Vármegyében 1545-ben celebrált Generalis Synodusnak Confessióját, XII. Articulusokban, melyeket az Protestans Tudósok ez ideiglen elveszetteknek lenni gondoltanak, és tsak nem sirattanak, mint *Haner, Párizpápai,* és *Lampe* Ecclesiastica Históriáikban látjuk: de az Isteni gondviselés ezt számomra s a közhaszonra megtartotta. Küldöm az ugyan Erdődön 1555-ben celebrált Synodusnak XX. Articulussait; melyekről a mi Iróink még tsak nem is emlékeznek. Ezek mellé, s közzé sok Izzadással való munkámat tettem. Ezekből láthatni minemű lépést tettek legelsőbben a Magyar Protestánsok, mikor a Római Eklésia kebeléből kijöttenek. Ezek nélkül sovány a mi Egyházi Históriánk.

Ezen mint egy 12 árkusból álló Munkámat ugyan én már a kinyomtatás végett, Academizáns Szotyori József Uramtól elinditottam Göttingába, nagyhirü s nevü Correspondens Uramhoz, Professor és Consiliarius Heyne Urhoz: de még is könyörgök a Méltóságos Fő Consistoriumnak, méltóztassék ezt a maga Archivumába bététetni, sőt a Kolosvári Ref. Collegiummal is leirattatni; hogy ha a Göttingába inditott Exemplar el találna is tévelyedni; ne vesszen el Hazánkban ez a két Confessioból álló drága Kints.

Továbbá akármint festsenek engemet, a még sem szünhető roszakarók; légyenek védelmem gyanánt szintén másfél száz árkusból álló Irásaim, melyekben az Haza Históriájára tartozó sarkalatos dolgok vagynak, mint fennebb is jelentettem.

Ezek után magamot, tsekély, de fáradságos igyekezeteimet, és terhes szükségeimet Kegyelmességekbe ajjánlván mélységes tisztelettel vagyok
a Méltóságos Fő Consistoriumnak
Kegyes és nagy Patronus Uraimnak

legméltatlanabb alázatos szolgájok
Benkö Josef. t.k.
Köpetzi Prédicátor.

Köpetz 13. Junii
1795.

360 Benkő József Teleki Sámuelnak
Középajta, 1795. augusztus 25.

Részletes beszámolót küld az utóbbi időkben kifejtett tudományos munkásságáról. Közli, hogy az erdődi zsinat nyilatkozatait három különböző helyen letétbe helyezte. Címzett támogatását kéri a Miklósvár széki notáriusi állás odaítélésében.

Nagy Méltóságú R. Sz. B. Gróf Cancellarius Úr, Kiváltképpen való Kegyelmes Patronus Uram!

Minekutánna megverettettem, megpróbáltattam, rosszakaróim miatt rosszá lettem, elkedvetlenedtem és hypochondriával küszködtem volna; már ismét alkalmason vissza állottam csekély elmém járásaira s igyekezetemre. Kedvetlen és igen nyomorult állapotomban is gyüjtögettem ugyan és Irásaimat szaporítottam; dolgoztam is a nyomtatásban kijött *Erdélyi Dietákat; Imago Nationis Siculicae-t, Közép-Ajtai Dohányt:* de miólta jobban lettem, és a Köpeci Papságot is (melyben 3dik esztendőtöl fogva vagyok) felvállaltam, attól fogva többre

mentem és menni szándékozom. Az Erdélyi Tudós Társaságnak már bé-adtam tíz darab gyüjtemény munkát az Haza Históriájára, magam nem kevés számú Adnotatioimmal. Ezeken kivül *Mikó* és *Bojtinus* Históriájokat Sajtó alá el-készíttettem sok szükséges Jegyzetekkel, és ez utolsó talám már nyomtatódik is. A mást pedig edgy Gróf Úr nyomtattatja ki.

De mind ezeknél többet kivántam tenni azzal, hogy a *Reformatiónak* a Magyar Eklésiákba való bé-jövetelének legelsö kezdete igen csonka volt, az Erdödön 1545-ben tartatott *Synodus Confessiójának* (a mint gondoltatott) elveszése miatt; a mint látjuk *Haner, Pápai* s *Lampe Ecclesiastica Históriájokból:* én pedig nem csak ezt a Confessiót találtam meg, még Enyedi Deák koromban, *Dési István* nevü, Bethlen Gábor Fejedelem idejebeli szászvárosi Papnak egy darab Gyüjteményiben: hanem az ugyan Erdödön Báthori György patrociniuma alatt, 1555-ben celebráltatott *Synodusnak* 20 Articulusokból álló *Confessióját* is; ezeknek alkalmatosságával és bétételével dolgoztam a *Reformationak* kezdetéröl, mintedgy 13 árkosból álló Munkát,[1] melyet a nyomtatás végett, Akadémiákra ment igen érdemes Szotyori József nevü Deáktól utasítottam Göttingába Professor és Consiliarius *Heyne* nagy Correspondens Uramhoz. De hogy valamiképpen mégis az útban el ne veszhessen, ebból edgy exemplárt a Mlgs *Fő-Consistoriale,* mást a *Püspöki Archivumba,* 3dikat a Brassai Gymnasium Bibliothékájába tétettem bé. Most a *Székelyek Törvényeit,* és mellesleg a *Rozsnyai Dávid Munkáját* (még pedig ezt az Originálból) készítgetem, melyben a Török Porta és Erdélyi Fejedelmek között való Correspondentáit foglala.

De ezeket 40nél több Török Levelekkel, igen nevezetesekkel szaporítom.

Miért bátorkodám ezeknek jelentésekkel Excellentiádat terhelni? Nem csak azért, hogy Excdnak az effélékben való példás gyönyörködését jól tudom, s tudják mások is; hanem kiváltképpen hogy számot adjak ilyen velem és gyermekeimmel meghálálhatatlan sok jót tett nagy Patronus Uramnak edgy néhány esztendeimről, melyekben semmi jelentést nem tettem; unalmas lévén én magam magamnak is. Már ha valamiben, akármi tőlem kitelhetőben szerencsém leénd Excellentiád parancsolatját venni, nagy örömem lészen azt teljesíteni.

Írt volt nékem igen szépen Tit. Mihelyes uram[2], Excád érdemes és tanult Cancellistája, talán ugyan Excd rendelésiből a Scythiai Betükről és Írásokról; hogy ha mik ezekhez nálam találtatnának, én is adnám Excd Collectiójához. Válaszoltam volt Ő Kglmének Confusiom között is valami soványon! edgy Akademizáns kezére bíztam; de vagy meg nem adta; vagy ha vette Mihelyes uram, igen kicsinnek tartotta feleletemet, és mind mostanig semmi válaszát nem vettem. Valami fülheggyel úgy is hallottam, hogy ő Kglme mostan Excd mellett nem volna. De ha ottan vagyon és Excd nékem a felől parancsolni fog: tészem kötelességem.

Azt írtam volt Ő Kglmének, és mostan is jelentem, hogy erről a materiáról Doctor *Gyarmati* Sám[uel] Uram irt bövön[3] és ha igazán hozták hozzám, már a Grammaticája nyomattatik is.

Nem állhatom, hogy Excdnak, mint Hazánkban Vallásunk Fő Oszlopának edgy dolgot ne jelentsek: t.i. Ebben a kicsin Miklósvár székben igen csudálatosan foly a dolog már sok időtől fogva, a mi Vallásunkon való Tisztviselésre s Adsessorságra nézve. Ez előtt mind Király Bíróságot, mind Nótáriusságot Római valláson valók viselének. Mostan is a V[ice] Király Bíró *Thúri* Sándor úr Catholicus, igen érdemes és nagyobbra is méltó, sokat tenni tudó Férjfiú; a Notariusságra pedig legtöbb votummal választottak a R[eformá]tusok közül *Bölöni Rácz Mihály* Uram, az Unitariusok közzül Nagyajtai *Péterfi Sámuel* Uram

ki edgy időcskétől fogva <...> substituáltatott vala a Vacantiába esett Notariusságnak viselésére. Nem tagadom, hogy szépen tanult ífjú ember; de Primipilaris Rendből való személy Katona Jurisdictio alatt vagyon; *Rácz* uram pedig igaz immunis Ember Régi Eleitől fogva, szép tanultságú, jó Conceptusú tiszta és serény pennájú ífjú Ember; de nem olyan, hogy valamit vadásszon a maga elémenetelére, igen modestus lévén. Én azt elgondolván, hogy ámbár vallásunkon való két Adsessorok vannak itten, de az Officialisok sok időtől fogva csak más Vallásúak: azonban Rácz uramnak igaz erre elégséges érdeme vagyon, Bölöni pedig a népes Unitaria Ecclesia között, kicsi Ecclesiánknak elei között búzgó s hasznos Férjfiú, holott unitarius Atya nemzette (Reformata szülte) bátorkodom Excdnak alázatoson könyörögni, hogy Bécsben Kegyelmed kezein fordulván meg ez a dolog, méltóztassék ennek a jó ífjú Férjfiúnak számára a nótáriusságot megszerezni. Továbbá magamat kegyelmébe ajánlván, vagyok mély tisztelettel Excellentiádnak

igen méltatlan alázatos szolgája
Benkő József
köpeci fungens Pap

Közép-Ajtai házamnál rossz író szerszámmal 1795. 25. Aug.

361 Benkő József Pataki Sámuelnak
Középajta, 1795. augusztus 27.

Jelenti, hogy elküldi az anyagot az Erdélyi Kis Tükör-höz: eddig nehéz állapota akadályozta a munkában. Beszámol egyéb munkáiról, köztük említi a két erdődi zsinat cikkelyeit.

Tekintetes Doctor Ur! Különös Nagy Jó Uram, Fautorom:

Bezzeg megfelelék a Becsületnek! Ennyi Esztendeig tartám magamnál az *Erdély kis* Tükörét; már, ha az uj kiadattatása aránt való szándéka Tekintetes Doctor Urnak meg nem változott, tessék parancsolni, és a mint kikészithettem, kiküldöm a nállam állott Irásokkal edgyütt.[1] Ha mostan honn nem találná Levelem; tessék kikérem bizodalmasan, akármi kitsin Válasz tzédulát adni T. *Pap Josef Ingrosista*[2] Urhoz, kedves fogadott Fijamhoz, és onnan híven el fog jóni. A *Mappát* most küldöm, alázatoson bocsánatot kérvén nálam ily hoszszasan való állásáról. A könyveket is nemsokára haza küldöm, tsak azt várom, hogy Magyar Országról vehessem edgy ide igért exemplárját a *Bartha Boldisár* krónikájának, melynek igen sok hija van a Tekintetes Doctor Uréban, és abból a tsonkaságokat kipótolhassam. Sok Confusióim között és miatt haladott eddig e kis munka: jóllehet olyan állapotomból való felébredésemig s újulásomig is nem hevertem, a mint kiadott Munkátskáim is bizonyitják, melyeken kívül *Mikó* és *Bojtinus* Históriájit is sajtó alá elkészitettem, sok Adnotatiókkal. A Tudós Társaság Méltóságos Tanátsának is beadtam már Gyújteményeimből tisztán leirva tíz Darabot. Ezek között vagynak a *Bánfi György* és *Vizaknai Beretzk* Napló Könyveik, melyeknek előljáróbeszédeikben illendőúl megjelentettem, hogy azoknak Originálajkat Tekintetes Doctor Urtól nyertem ki.

Készitettem 13 árkosra még edgy Munkát a Reformatiónak Magyar Országon való kezdetéről, melyben eddig homály volt, az első, ú. m. Erdődön 1545-ben tartatott Synodus Confessiojának, a mint Eccl[esiastica] Hist[oria] Iróink vélték, elveszése miatt.

De ezt én Munkámba belé írtam, az 1555-ben ugyanott celebráltatott Synodus

Confessiojának 20 *Articulusaival* edgyütt, melyekről még tsak emlékezet sintsen a mi Iróinknál. Ezen Munkámat a kinyomtatás végett Göttingába utasitottam, nagy Correspondens Jó Uram *Heyne* Professor és Consiliarius Urhoz, Academiákra ment *Szotyori Josef* nevü érdemes Ifju által: de hogy valamiszerént el ne vesszen, edgy exemplárt belőle a Fő Consistoriale, mást a Püspöki Archivumba, 3-dikat a Brassai Gymnasium Bibliothecájába is bététtettem.

Ezekután hozzám gyakorlott Kegyességének megujitását teljes szívvel kikérvén, Tekintetes Urnak áldott hosszu életet kivánván, és magamat nagy Jóságába bizodalmason ajánlván vagyok nagy tisztelettel

Tekintetes Doctor Urnak

elkötelezett alázatos szolgája
Benkő Jósef. t.k.
Köpetzi Prédikátor.

Közép-Ajtai házamnál, 27. Aug.
1795. roszsz iró szerszámmal a
jobb Köpetzen maradván.

362 Mikes János Benkő Józsefnak
Uzon, 1795. szeptember 22.

A Gubernium meghagyására magához hívja Benkőt, hogy bemutassa a szkumpia, más néven ecetfa nevü növényt, amelynek a bőrfeldolgozásban való alkalmazása esetén nem kellene más anyagot importálni.

363 Benkő József Bánffi Györgynek és a Tudós Társaságnak
Köpec, 1796. március 1.

Küldi Hieronymus Ostermayer krónikáját és magyarázatokat fűz hozzá.

Fő Méltóságu Királyi Gubernátor Ur! és Méltóságos Tudós Társaság Tanátsa! Kegyelmes Uraim, Jóltévőim!

Excellentziátok és Nagyságtok hozzám régen eljött Méltóságos Parantsolatja szerént, kellett volna sokkal ezelőtt 4 darab írásokat bémutatnom: de ketteje azoknak a néhai Tiszteletes *Roth Pál,* Szász Hermányi Prédikátor sok szép Könyvei a gyüjteményei között lévén; minthogy mind azokat öszveséggel a Brassai *Gymnasium* számára hagyta, s onnat e mái napig is mind ki nem rakattathattak, a Bibliothecának nagyobbitatása várattatván; nékem azokhoz még szerencsém nem lehetett. Én pedig azokból tsak a nékem tettszett dolgokat jegyeztem volt ki magamnak. *Rosnyai Dávidnak* is tsak az 1663-ra való kitsin, de különben igen szép históriátskáját küldhettem volna fel. Az ő nagy, és igen sarkalatos Munkáját pedig most írogatom, magam, az ő régi, s már az olvasásra igen bajossá lett írásából; ritkán találván magam mellé alkalmatos segitőt ezen az ígen Falusi helyen: mert különben eddig, ugy érzem, hogy sok kézírásokat bocsátottam volna a Mlgs Tanáts eleibe. Ezeket mentségemre elől botsátván alázatosan:

Most ugyantsak e kitsin darabot, mint tizenedgyediket, u. m. *Hieronymus Ostermayer,* hajdon Brassai igen hires neves organista Krónikáját mélységes tisztelettel küldöm. Az irás melyből által írattam, régi, s igen nehezen olvasható, melyen magam elsem mehettem vólna; ámbár Brassóban a legértelmesebb Deákok keze által költ: mindazáltal a leírásban némely hibák estenek. De a Brassai *Gymnasium* Tudos *Rectorának,* T. *Teutsch János* Uramnak, szemessége, s keze által mindenütt tökéletesen megjobbittattak. A mely kivonások és

jobbitások miatt csaknem impurumnak tetszhetik, de már ebből igen könnyü nyomtatás alá tisztábban leírni.

A mi magát a munkát illeti; az én rövid látásom szerént, elég szép és jó. Mert noha nem sok dolgok vagynak benne, melyek másokban is meg nem találtatnának: de hiszem annál hitelesebbek a dolgok, mentől többek azoknak bizonyságaik. Továbbá, csonkának vélhetné valaki a munka eleibe tett Jegyzésből: *„In welchem weder der Anfang, noch das Ende zu finden ist,"* és lehet, hogy 1520-nál fennebb kezdette irását, de ha tizzel, és több esztendőkkel kevesebb időre írt volna is, nem volna csonka Irás, a magában foglalt dolgokra nézve. Ha kinek tetszik, szabadságában áll, tsak edgy vagy két esztendőre való Krónikát írni. A mi pedig nézi ennek végét, *Ostermayer*re nézve éppen nem tsonka: mert 1561-dikén végezi, s ő is abban az esztendőben megholt. Hanem bizonyos, hogy azt valaki szaparitotta volt 1570-ig; a mint ezt magam is futólag láttam vala sok idővel ez előtt, *Teutsch Jó'sef* nevü *szász-Hermányi* Pap' Maradékainál Brassóban; az előtt nem is tudván semmit e kisded Munkáról. És ez az oka, hogy *Transsilvaniám* 2-ik Darabjának 622-ik lapján azt írtam, hogy *Ostermayer* 1570-ig vitte volna; nem olvasván én hirtelen, és így észre nem vehetvén az ő 1561-ben történt halálát. Bátorkodám erről ily hoszszasan írni, a végre, hogy midőn idővel a Munka ki fog nyomtatódni, akkor a ki ennek Előljáró Beszédet írand, innenis nétalám valami kis világosságot vehessen.

Ezeknek jelentésével, magamat, és tsekély igyekezetemet meg-esmért kegyelmességekbe ajánlván, vagyok mélységes tisztelettel,

Excellenciátoknak és
Nagyságtoknak, igen alázatos és legméltatlanabb szolgájok,
Köpetzen, Böjtmás Hav: Benkő József. t. k.
első napján. 1796. köpetzi prédikátor.

364 Benkő József Mikes Jánosnak
Köpec, 1796. március 6.

Öt kecskebőrt küld Brassóba egy tímárhoz, hogy próbát tegyen a szkumpiával, melynek segítségével kordovánt lehet készíteni. A főkirálybíró támogatását kéri.

Méltóságos Gróf Fő Király Bíró Úr! Kegyes Uram, Patronusom!

A nékem parancsoltatott Munkácskát ímé küldöm alázatos tisztelettel. Méltóztassék Nagyságod eleve meg-olvasni, s úgy küldeni a F[elséges] K[irályi] Guberniumba.

E mellett, én az Héten öt kecske bört küldök Brassóba, hogy az én Szkumpiámnak újonnan próbát tégyen *Heinrich Fuhrmann*, s ez aránt írok Mgs Bíró Fronius Úrnak, s hiszem, hogy mint máskor, úgy mostan is foganatja lészen írásomnak: mindazáltal, hogy hathatósabb légyen az, és ez a nagy importanciájú dolog annál jobban menjen végbe a Kordoványnak ugyan jó móddal való ki készítésével; méltóztassék Nagyságod is írni a Tkts. Brassai Bíró Úrnak, alázatos bizalommal ajánlom. Ennekfelette búzgóságosan instálok Ngdnak a köz Jót munkálódni kívánó Kegyes indulatait jól tudván, méltóztassék Ngod is parancsolni valami jó Nemes embernek, vagy másnak, ki a Bükkszádi Üveg-csürnél próbát tétessen egy bőrön, azzal a Szkumpiával, melyet én egy zsákocskábann Ngodnál bátorkodtam vala le-tenni. Mert K[ézdi]Vásárhelyre intéztünk vala azt; de Uzonból el-jövén, mindjárt kitanulám S[epsi] Sz[ent]Györgyön, hogy K. Vásárhelyen nem találtatik Kordoványt készítö Tímár.

Nagyságod *Krunitzét* és Írásait, két rendbéli Dietalis Articulusokkal; másod rendben pedig az Erdélyi Dietalis Articulusoknak Extractussait el-küldöttem volt; talám mind meg-mentek: de Ngdtól semmi parancsolatot nem vettem a felől, miket írnánk ki belőlök per extensum. Ezeknek jelentésivel magamat Ngd hathatós Gratiájába ajánlván, a *Szkumpia* körül való teljes igyekezetemmel, vagyok alázatos tisztelettel,

Nagyságodnak
alázatos méltatlan szolgája

Köpec, 6. Mart.
Benkő József t.k.

1796.
Köpeci Prédikátor.

365 Bánffi György Benkő Józsefnak
Kolozsvár, 1796. március 10.

A Tudós Társaság nevében köszönetet mond Ostermayer krónikájáért.

Tiszteletes Benkő József köpeci Reformatus Praedikator Úrnak

Ezen follyó Hónapnak Első napján hozzám utasított kedves Levele mellett bé küldött *Ostermayer* Krónikáji munkájit el vettem. El nem mulatom első alkalmatossággal tartandó Társaság Ülésében ezen becses munkát Levelével együtt Tiszteletes Uramnak bővebb használhatása végett a Társaságnak által adni; addig is pedig a Társaság nevében ebbéli fáradozásait, és a közönséges Jóra dícséretesen célozó törekedéseit Tiszteletes Uramnak illendő szívességgel köszönvén, különös Tárgyának fogja mindenkor a Társaság esmerni szorgalmatos munkálkodásaiért jutalmazó háladatosságát minden elő adandó alkalmatosságban Tiszteletes Urammal is a lehetőségig éreztetni, aki egyéb aránt szíves indulattal maradtam

Kolozsvár 10dik Martius 796.

366 Benkő József Bánffi Györgynek
Köpec, 1796. április 10.

Szorgalmazza az ecetfa terjesztését, melyet egy brassói tímár sikerrel kipróbált. Közli, hogy az ecetfa vagy szkumpia Kolozsvár környékén is található.

Nagy Méltóságú Gróff Királyi Gubernator Úr! és Felséges Királyi Gubernium! Kegyelmes Uraim, Patronusim!

Excellenciátok Méltóságos Parancsolatjára készített Írásomat az *Ecetfá*ról, ez előtt egy Hónappal által-adtam vala Mlgs Gróf *Mikes János* Úr ÓNagyságának, Nemes Háromszék Fő Király-Bírájának; hogy a Felséges Királyi Guberniumba fel-küldené; melynek teljesitéséről nem kételkedem. Mostan pedig bátorkodom magam egyenesen küldeni egy kisded *Kordoványt,* mely mással együtt azon Ecetfának Leveleivel készült Brassóban, Heinrich Fuhrmann nevü becsületes Tímár keze által; és ámbár a Kecske bőr igen igen gyarló volt (minthogy akkor jobbat küldeni nem tudtam) mindazáltal meg-tetszik belőle, hogy az Ecetfa tökéletesen jó Szerszám a Kordoványnak érlelésére. Mert a mostani levelek hóharmattól meg-sanyoríttattak volt; még is a Mester-ember alkalmason talált véllek mívelni; mennyivel inkább, ha alkalmatos időben ú. m. *Július*ban szedettettek volna meg? Mostan az említett Mester-ember ismét próbál jobb Kecske bőrökkel; de nem Szükség már több próbát tenni; minthogy Méltóságos Fronius Mihály Brassai Fő Bíró és Consiliarius Úr, nem külömben az ott való Mester-emberek meg-ítélték mind az ez előtti, mind mostani próbákból, ezen plántának erre a munkára való tökéletes jóságát; melyről attestálnak is, ha parancsoltatni fog.

Úgy tettzik azért nékem, hogy nincsen már egyéb hátra, hanem hogy mindenfelé az Hazában ez a Növevény szorgalmatoson termesztessék a Mester emberek, sőt mások által is; a mely munka csak kevés esztendő múlva mely nagy summa pénzeket tartson-meg Erdélyben, az ehez értők örömmel által-láthattyák. Igen könnyű is ezt nagy szaparasággal kevés idő alatt az elégségig el-terjeszteni; kiváltképpen ha a Fgs. K. Gubernium oly rendelést méltóztatna adni az ösztönzést várni szokott Erdéllyieknek, hogy ha nyolc, vagy leg felyebb tíz esztendőig eleget szaparítanak; tehát azon túl az Oláh Szkumpiát ez Hazába be hozni szabad ne légyen. Lehet is szaparítani való gyökereket találni nem csak nálam; hanem némely Udvari kertekben is: minekutánna Bethlen Gábor Fejedelem idejében Hazánkba bé-hozattatott volna. A Kolozsvári határon is, *Asszúpatak* nevü helyen valamikor valamely gondos ember kezdette volt szaparítani: mert Kolozsvári T. *Jónás Ferenc* Uramnak, Mgs L. B. Inczédi György Úr Udvari Tisztjének, és magával itt nálam meg fordult Szabó Mester-Legénynek, Szabó Lászlónak, s egy ugyan Kolozsváratt lakott Leányzónak *relatio*jok szerént, a meg-nevezett Asszúpatakban alkalmas termése találtatik. Ennek könnyü végére jártatni míg a plánta meg-leveleznék is azokból az ágacskákból, melyeket én a Kordoványba bé-kötve küldök.

Ellenben a *Rhus Cotinus,* avagy Oláh Országi Szkumpia, igen későre szaparadik; a mint sok esztendötöl fogva kertemben tett próbámból ki-tanultam. A néhai Fridwaltzky Jésuita Pap ebbéli próbája is a Vajda-Hunyadi Uradalomban, a menyiben érthettem, igen kevésre fogott menni.

A mi illeti az Ecetfáról való Munkámot (melynek ki-nyomtatását Deákra fordítva jó szívvel ígéri fenn tisztelt Mlgs *Fronius* Úr), ha a Fgs K. Gubernium annak ki-nyomtattatását találná parancsolni; méltóztassék egy vagy két nap alatt léendö meg-pallérozása felöl nékem parancsolatot adni. Nevezetesen a IX. §-ban hibát ejtettem; azt írván, hogy egy Ecetfával készült Kordoványt a Brassai Tit. Bíró Úr nagy Méltóságú K. Gubernator Urunk Excellenciájának Kolozsvárra küldött volna; holott csak a szándék volt meg a fel-küldésre. Mind ezeket, és ezek körül való búzgó igyekezetemet Excellentiátok Kegyelmességébe ajánlván, vagyok mélységes tisztelettel

Excellenciátoknak

leg-alázatosabb méltatlan szolgája
Benkö József
Köpeci Prédikátor.

Köpec 10. Apr.
1796.

[Címzés:]

Az Erdélyi Nagy Fejedelemség Felséges Királyi Guberniumához, Kegyelmes Uraimhoz, Nagy Patronusimhoz, Ő Excellenciájokhoz, mélységes tisztelettel *Kolozsvár.*

367 Benkő József a részleges zsinatnak
Köpec, 1796. május 23.

Kéri, hogy tekintsék semmisnek a tőle erőszakkal kicsikart cédulát, amelyben káplánt javasol maga mellé.

Tekintetes Curator Úr! Tisztelendő Esperest, és Pro Senior Uraim! és Tiszteletes Sz. Partialis Synodus!

A köpeczi Nemes Eklesia képében, némely Becsületes Hallgatóim fogják béadni egy Tzcédulámat, kivánván azzal bizonyitani, hogy Káplánnak mellém való hozására, a mennyiben rajtam állott, facultáltam vólna. De azon én Tzcédulám ennyi tekintetben koránt sem igaz: mert

1) Ennek ki-facsarására hozzám edgy nehány különös feltételü Hallgatóim ugy jöttek, a Becsületes Megye Biránkat is erre erővel erőltetvén, mintha egész Eklesia akaratját adnák előmbe: az Eklesiának nagyobb része pedig a mint ebben akkor semmit sem tudott; ugy ma is teljességgel nem akarja; látván azt, hogy ha akkor lábamnak futosó köszvénye miatt nem egészen teljesithettem is (tsupántsak a Mives napi) Szolgálatomat, – de már egésségem tökéletesen helybe állván, Hivatalomnak épen eleget tehetek.

2) Azon Tzédulára hoszszas unszolással engemet, mint igen confusus Beteget, koránt jó reggeli fel-ébredésemkor, oly okvetés alatt erőltettek és vettek, hogy az egész Eklesiát összegyüjtvén, és azzal Tzédulámat eleve közölvén, annakutánna magamat is oda hivnának, és ottan edgyütt (a mint az én szóm volt) nyelbe ütnők; azaz, minthogy ezt tsak ugy adtam volt, mint *primum formulárét,* ottan bővebben és a szükséges *Conditióknak* (melyeknek sok meg-határozás kívántatnék) fel-tételével írnók meg, pecsét alatt. De egész Eklesia Gyülése teljességgel nem volt; engemet is oda nem hívtanak. Miképpen lehetne tehát Papnak Káplánt hozni, Pap híre nélkül; nem olyan volna ez, mint valakit maga híre nélkül meg-házasitani?

Méltóztassék azért a Sz[ent] Partialis Synodus azon erővel kicsakort Tzédulámat számba sem venni; s ennek felette megtekinteni, hogy (a mint nevezetesen Tisztelendő Esperest Uram jól tudja, s a nálam lévő resolutio bizonyitja) a Dévai Generalis Sz. Synodus a Köpeczi Eklesiát és annak Papját egymásra bízta, és a Káplán hozáshoz nem szólani. Azt pedig különösön instálom, több Hallgatóimnak kivánságokra, hogy a Káplánság dolgának investigatiójára, Votorum Collectorokul két Tiszteletes Atyafit, a kivántató napra, kirendelni méltóztassék az én szives költésemre. A többit én a Mlgos Fő Consistoriumnál hamar el-igazitani kivánom. Melyeknek jelentésével magamat kegyességekbe ajánlván, vagyok hív tisztelettel, A Sz. Partialisnak

Köpecz, 23. Maji, 1796.

alázatos szolgája
Benkő Jósef t.k.
Köpeczi Pap.

368 Benkő József Bánffi Györgynek
Köpec, 1796. május 25.

Beküldi néhány országgyülési cikkely szövegét.

Nagyméltóságu Gróf Királyi Gubernator Úr! és Felséges Királyi Gubernium! Kegyelmes Uraim!

A Felséges K. Guberniumnak még az 1793-dik Esztendőbeli B[oldog] Asszony havának 22-dikén költ Parantsolatját vette vala Nemes Háromszék is, az aránt, hogy egy néhány ritka s még addig Hazánkban meg nem találtatott *Diaetalis Articulusokat,* ha itten valakinél lennének, botsátanák fel a Törvényekben foglalatoskodó *Systematica Deputatio* kivánságára.

Az én *Dietalis Articulusaim,* melyeket igen keveseken kivül, vagy Authenticum kézirásokból gyüjtögettem öszve, vagy Nyomtatványokból állanak, akkor na-

gyobb részént más jó Uraimnál el széledve lévén, nem tudtam vélek a Felséges Parantsolatra szolgálni.

Mostan pedig, ha végképpen el nem késtem volna vélek, e végre, a Rendelés szerént, fogadott emberemtől küldök három rendbélit, ugy mint, a melyek költek:

1) Anno 1540, Festo Beati Adalberti Episcopi et Martyris, Thordae.
2) A[nno] 1540. Dominica post Festum Bartholomaei, Segesvár.
3) A[nno] 1542. In Crastino Conversionis S. Pauli Apostoli, Székely-Vásárhely.

Ezek közül az elsőt írtam-ki abból az Originálból, melyet maga *Verbőtzi István* hires Itélő mester Ur subscribált, és petsételt volt meg. Azért, ha a Mlgos *Deputatióhoz* el késni találtam is véle; méltó fog lenni arra, hogy a Flgs K. Gubernium *Archivumában* bététessék.

Melyeknek felküldések mellett, magamat kegyelmességekbe ajánlván, vagyok mélységes tisztelettel
Excellentiátoknak

legméltatlanabb és alázatosabb szolgája
25. Maji. 1796. Benkő Jósef t.k.
Köpetzi Predikátor.

369 Danczkay József Benkő Józsefnak
Kolozsvár, 1796. július 28.

A Gubernium megbízásából értesíti, hogy húsz dukát értékű aranyérmet kapott a szkumpiának a kordován készítésében való alkalmazásáért.

Josepho Benkő Ecclesiae Helveticae Fonfessioni addictorum Köpetziensium Verbi Divini Ministro.

Dissertatione de usu Plantae Rhus Coriaria dictae ad praeparandas Pelles Cordovan vocatas applicandae per Dominationem Vestram concinnata, et medio supremi Judicis Regii Sedis Siculicalis Háromszék horsum exhibita, prout etiam Specimine eatenus isthic producto, Suae Majestati Sacratissimae demisse repraesentatis, eadem altefata virtute benigni Sub 30-a Junij anni currentis, exarati Decreti clementissime indulsit, ut memorata Dissertatio, in quantum illa iis, qui fruticem hunc aut plantare, aut in elaboratione Coriorum adhibere vellent, pro instructione deservit, omissis reliquis illius punctis ad culturam, usum, et propagationem hujus fruticis minus necessariis, Sumtibus Cassae Provincialis Typis excudatur, et in Provincia hac gratis distribuatur, quo per introducendum ejus usum pecuniae pro Szkumpia in Turcicas provincias evectio praepediri possit; ipsi autem Dominationi Vestrae in Signum complacentiae Regiae, et in recognitionem praevia ratione cum promotione emolumenti publici connexae ejusdem industriae et impensi Laboris 20. Ducatorum monetam auream clementer transponere dignata est.

Editis proinde de impressione hujus Dissertationis suis locis necessariis dispositionibus, altissimam hanc resolutionem Dominationi Vestrae ea cum declaratione significari, quod antelata Moneta Aurea fine consignationis sub hodierno, suprafato Sedis Háromszék Judici Regio transposita exstiterit.

Claudipoli die 28-a Julii 1796.

Danczkay

370 Benkő Ferenc Benkő Józsefnak
Nagyenyed, 1796. szeptember 1.

Panaszkodik félbeszakadt levelezésük miatt. Felajánlja segítségét, diákokkal másoltat szövegeket a címzett részére.

371 Benkő József Benkő Ferencnek
Köpec, 1796. október 12.

Kifejezi örömét az újrakezdett levelezés miatt. Beszámol munkáiról. Kéri, készíttessen kivonatot az Angliai Biblia egy részéből. Beajánlja címzettnek Tompa Lászlót.

Tiszteletes Prófessor Úr! Kedves Drága Uram Ötsém!

Ki-írhatatlan vígasztalódásommal vettem igen betses Levelét T. Próf. Uramnak, melyet a' közelebb múlt Sz. Mih[ály] Havának első napján, nékem kedvességgel megsózva, írni méltóztatott. Annak kezdete méltó panasz, a' Levelezésnek félbeszakasztásáról; óh újúljon-meg az! E' jelenvaló pedig, hogy T. Próf. Uramat kellemetes békességben és környülállások között tisztelhesse, teljes szívemből ohajtom; most tsak mintegy vendégképpen (K.Ajtai terheink másképpen nem engedhetvén) velem lakó Kedves Feleségemnek is buzgó köszöntését ide ragasztván.

A' *Közép-Ajtai vén Templomban találtatott Scithiai betükkel kőlt Irást* most ugyan nem küldhetem, K.Ajtai házamnál lévén; de elő-adandó legelső alkalmatossággal ki-küldeni el nem múlatom mind Enyedre, mind Göttingába T. *Doctor Gyarmati* Úrnak; parantsolván onnan ez a' nagy érdemű Barátunk Urunk aránta, 's egyszersmind ösztönözvén, hogy az *Erdélyi Florámat* is már valahára purizálván, fel-küldeném; hogy míg ottan múlatna, ki-nyomtatódnék, *Hoffmann* Ifju, de igen tudós *Botanices Professor* közbenvetése által, ki maga is Német Országnak híres Floráját tette közönségessé kitsin formábann.

Az *Erdődi Synodusokról,* és így a' M[agyar]Országi Reformatiónak kezdetéről való Munkámat bé-tétettem egy exemplárban a' Fő Consistoriumi, másbann a' Püspöki Archivumokba, 3dikban a' Brassai Bibliothecába, negyedik magamnál vagyon impure; az ötödiket pedig *Szotyori József* Uramra úgy bíztam, hogy T. Prof. Uram kezére adván, ha mód leszen benne, az Enyedi Bibliotheca számára le-írattassék; hogy így ennyi helyen lévén, ez a' Ritkaság annyival inkább el ne veszhessen. Az Enyedre küldetett pedig Szotyori Uram vinné vagy küldené Göttingába *Heyne* Professor és Consiliarius Úr kezébe; reménylvén, hogy azt ottan ki-fognák nyomtatni, vagy leg-alább gondoson meg-tartani. Kérem azért nagy bízodalommal Tszs. P. Ötsém Uramat, méltóztassék hibátlan Írókkal le-íratni azon Enyedi Collegium számára, az én Írásomnak pedig (melyet már régen Göttingában lenni véltem) fel-küldésére módot gondolni. Én Bétsig a' *Deligencet* gondoltam; onnan pedig vagy Tit. *Bikfalvi Sám[uel]* Uram, vagy más Jóakaróm *Heyne* Úrnak talám el-küldi.

Köszönöm nagy indúlattal segitségemre való maga kedves ajánlását T. Próf. Uramnak; melyre sok szükségem van. Közelebbről, igen bizodalmason kérem, hogy egy értelmes Deákkal méltóztassék ki-íratni az Angliai Bibliából summás értelmét a' Prédikatori Könyv XII-dik Részének, t. i. a' Vénségnek mesterséges le-írását, és a' mikor módom lészen, én meg-kerestetem. De talám egy jó Serény Deák most tsak egy éjtszakán is végbe vihetné; minthogy igen rövid extractust kivánok; és igy ezen Levelemet meg-adó Köpetzi *Benkő Márton* jó Atyámfia el-hozná, 4. vagy 5. kövér szőlő fából való késalja fával.

Tks. Bibartzfalvi *Osváth László* Úr igen sokat fáradott és költött vala T. Prof. Uram Levelére az Enyedi Collegium' Batzoni Balói Adósságának fel-vételében; most azon instál közel való kedves Vér-Attyafiának *Tompa Lászlónak* egy Principiát nyerhetne; instálok én is – – méltóztassék Válaszában erről emlékezni, hogy számot adhassak véle. Magamat Kegyességébe ajánlván vagyok örökös hív tisztelettel

Tszs Professor Kedves
Uram Ötsémnek

Köpetz, 12. Oct. 1796.

alázatos szolgája
hív Attyafia
Benkő József. t.k.

[Címzés:]

Tisztelendő Professor BENKÓ FERENTZ Urnak, teljes tisztelettel.

N[agy] Enyed

372 Aranka György Benkő Józsefnak
Marosvásárhely, 1797. szeptember 3.

A Nyelvmívelő Társaság különféle ügyeiről ad hírt.

373 Aranka György Benkő Józsefnak
Marosvásárhely, 1797. szeptember 5.

Felsorolja, hogy Benkő milyen könyveket és kéziratokat ajánlott fel a Nyelvmívelő Társaságnak. Mivel a Társaság kötetet ad ki, arra kéri a címzettet, küldje be valamelyik kész dolgozatát.

Tisztelendő Benkő József úrnak.

A Társaság rendes titoknoka eléadta mai gyülésében a Társaságnak mind azt az atyafiságos szívességet, melyet a Tisztelendő úr a Társasághoz kinyilatkoztatott, és képében a titoknokot is fogadta; mind pedig mostani szép ajánlásait, és további készségeinek igérését.

A Tisztelendő úr ajánlásai, melyeket a Társaság a titoknok által most elvett, ezek:

I. *Könyvek.*

1. Valkai András: Genealogica historica regum Hungariae. 4 r. Magyar.[1] – Hozzá vagynak kötve
a) Két szép historia. Az első a nagy úr Bánk bánról; a második Hunyadi Jánosról. Kolosvár. 1580.[2]
b) A régi magyaroknak első béjövetelökről. Kolosvár 1580.[3]
c) Historia ex Partenii Nicensis „De amatoriis affectionibus" collecta. Kolosvár. 1577.[4]
d) Valkai András: Krónika, vagy szép historiás ének Barbarossáról. Kolosvár. 1573.[5]
e) Krónika Prister Johannesről.[6]
2. Apologia ministrorum evangelicorum. 1677. 4r.[7]
3. Benedicti Accolti „De bello sacro" Libr. IV. Gröning[en] 1731. 8r.[8]

4. Holmi. Bécs. 1779.[9]
5. Additamentum ad imagines antiquae et novae Hungariae. – Timon levelei Apor Péterhez.[10]
6. Belagerung 1602. der Stadt Bistric. 1779. 8r.[11]
7. P[áriz] Pápai Rudus redivium. 1682. 12r.[12]
8. Postillák. Csonka. Magyar. 12r.[13]
9. Téli bokréta. Kolosvár. 1781. 8r.[14]

II. *Kézirások.*

1. Michaelis Pancratii Tractatus polit[ico]-hist[orico]-jurid[icus]. Cassov[iae] 1668.[15]
2. Kemény János fejedelem dolgait illető irás.[16]
3. Három-szék privilegiuma. 1466.[17]
4. Simon Balázs primipilaris levele. 1649.[18]
5. Rudolf császár levele Erdélyhez, midőn commissariusait béküldötte. 1598.[19]
6. Ferdinand instructiója commissariusainak. 1552.[20]
7. Más instructió a lustratióról. 1553.[21]
8. Meggyes, s a két szék közt való articulusok megerősítése. 1555.[22]
9. Apor István, a gubernator, pápa és Cserei Mihály levelei. Hat darab.[23]
10. Elenchus fossilium Transsilvanicorum. Fichtel munkája.[24]

Ezeket a Társaság igen kedvesen veszi a Tisztelendő úrtól, és nagy atyafiságos bizodalommal kéri még ezek felett, méltóztassék minél hamarabb irásai között felkeresni, vagy másunnan elészerezni, s a Társaságnak megküldeni ezeket:

1. Ferdinand commissariusainak relatióját.[25]
2. Nagy Mátyás irását: Annotationes de origine Siculorum.[26]
3. De modo exercituandi Transsilvanorum;[27] melyekre a Társaságnak nagy és sietö szüksége vagyon. Ne sajnálja a Tisztelendő úr is a Társasággal parancsolni, és valamiben szolgálatjára lehet, nagy örömmel, s atyafiságos készséggel kivánja teljesíteni.

Most a Társaság munkáinak 11-dik darabjának kiadására készülvén, ha valamely olyas munkácskája készen volna a Tisztelendő úrnak, melyet a cikkelyek rendjébe bé kivánna iktatni: méltóztassék azt is kiküldeni. Ajánlja a Társaság nemes igyekezetét, és különös szívességgel elvárja nemes és atyafiságos segítségét a tudósítását. – A Társaság gyüléséből, szentmihály-havának 5-dik napján, 1797.[28]

374 Benkő József Aranka Györgynek
Köpec, 1798. január 11.

Beszámol dolgozatairól, címzettnek anyagot küld. Leírja a délibábot. Segítséget, választ kér különböző tudományos és gyakorlati kérdésekben.

Méltóságos Királyi Táb. Actualis Adsessor Ur! Kivátképpen való Jóltévő Uram!

A' Mlgs Úrnak egyszersmind két Leveleit, u. m. a' September 3dik és 5dik napjain írottakat, hozta 's adta az itt való Káplárhoz valami Bardotz Széki roszsz Ordonnantz, a' ki sietett is, de talám restellette is ide kerülni; de mikor? Karátson előtt való Héten, és ugyan 3ad nap azután 3-dik Levelét vettem Tks *Thúri Sándor*

Király-Biró Úrtól, a Tks Osvát Urnak szóllóval együtt, melyet az' napon fel is küldöttem Bibartzfalvára.

Tekintetes Thúri Úr szép levelével mentette magát, hogy egy darabotska ideig az *Archivarius* Nagy Gergelyt, ki is ide való, 's itten udvarlott vala a' Mgos Urnak, ide botsátania lehetetlen, oly sok és nagy baja lévén a' Széknek, és a' Scriba nem segithetvén Attya 's Annya nélkül maradott egyedül valóságában. Tks Osváth Úrral még nem egyeztem; de meg-értettem, hogy ott is felette igen sok munka van. Egyedül pediglen ennyi munka nékem bajos és késedelmes; kiváltképpen hogy a' könyves házban nem tűzelhetek téli időben.

Úgyan tsak már jobban vagyok ezzel, hogy pedig a' jó Iró fijamnak ebbéli hasznát nem vehettem. Miért? azért hogy az ide való Katonaságnak táborozása miatt kevés ember találhatván Bérest, és én sem, a' Fijamnak kellett K.Ajtán béreskedni: de már fogadtunk 3-ad nappal ezelőtt jó Legényt; mely szerént ezután a' Fijam nélkül Tavaszig keveset úlök.

Én pedig most a' sokféle *committált* dolgok közzül csak az Erdélyi régi *Exercituandi Modus*t küldöm, érdemes *Cancellista Porsolt Mihály* Uramtól, ki is ezt maga írta-ki, egy nehány renden kivül, azon én *Munkám*ból, melyett a' Mlgs Úr itten látván, méltóztatnék károsnak ítélni, ha ki nem nyomtattatnék. Már készen van a' Munka, melyet mihelyt ('s nem oly sok időt kíván) tisztán leirathatok a' Sajtó alá, azonnal igyekezem leg-ottan Mlgs Urral censuráztatni, kivált' hogy az Erdélyi Nemes rendet megbántanom ne történnyék egész tzélom ellen; onnan osztán kivánom Bétsbe Kurtzbek Uram Mühelyébe küldeni.

Nagy Mátyás is siet ki-indúlni; de még egy kevés bajom van véle. Úgy még egyebek is; de másokkal késni is valamenyire kéntelen vagyok: mert igen terhes életem módja vagyon. Mind meg lésznek.

A' *Manuscriptumok Catalogussa* szinte készen vagyon, melyet nagy örömmel kívánok, a' Mlgs Ur közbenjárása által, Nagy Méltóságu Gróf Cancellarius Urunk Ő Excjával: tsak hogy ezt magamnál is Copiában kell hagynom. Azután a' nyomtatott könyvekkel kevés napok alatt elvégezem dolgomat. Várom is, hogy ezeket (tsak az elkerülhetetleneket hagyván magamnak és Gyermekeimnek) el-adhassam: mert ha hóltom történnék, senki sem maradna nálam, a' ki ezekhez értene.

Ugyan méltóztassék engemet meghallgatni Mlgs Úr az Erdélyben is található *Delibabá*ról. Én 1778-ban 31. Maji Brassóba utazván, Földvártól olyant láttam azon Város tájékán, másokkal együtt, és majd osztán valóban tsudáltuk, látván a legtörpebb ködnél is sokkal alább esését, és fejér szinét; de nem tudtuk mi légyen? Én soha hírét sem hallottam, míg a' Mlgs Úr Irásából ugyan újító örömmel nem olvastam.

Ismét hasonlót láttam egy *Müller* nevü Brassai Patikárius Legénnyel és valami minket kiséró két Oláhokkal, még pedig a' Brassai *Schuler-Gebürge*[1] nevü igen magas Havasról Höltövénynél, 1781-ben, Juniusnak nem emlékezem hányadik napján. Melyet midőn egy esztena ajtajából tsudálva néztünk, feleltek a' Bátsok,[2] hogy az ő előttök nem újság, Háromszék felé nézve is. Szép hév időben láttam mindeniket dél előtt egy vagy talánn két órával is. Ennél az Havasnál jóval magassabb Rosnyó felett a' *Butsetz* nevű; de ez is elég magas; mert rajta létünkben alatta hullott az eső és repeselt a' villámlás: melyet mi felyülről gyönyörködve szemléltünk. Ezenkívül, igen vékony és tiszta lévén ottan a' Levegő-ég, két tőltéssel is lőttük-el egyszeribe a' puskát; de tsak annyit tett, miatha egy roszsz kender ostorral rittyentettünk vólna. A' lélegzet vétel is oly

igen könnyü, hogy az *Asthmaticus* embereknek olyan helyeken vólna leg-jobb élniek. E' féléket olvasunk *Órteliusnál* és másoknál a' Karpatus hegyekről is.

Utóljára alázatos bizodalommal való kérésem a' M. Urhoz ezek:

1. Mlgs *Dónáth Ántal* Urral találkozván, méltóztassék képemben instálni, hogy a' Dr *Pataki* Úr auth[entikus] 1540-béli *Dietalis Articulussait,* melyeket Verbótzi István subscribált és petsételt meg, 's én balgatagul ezen másét által adtam (a' mint Levelei nálam bizonyitják) méltóztassék viszsza-adni: mivel én sok időtöl fogva háboritatva lévén ez aránt, kéntelenítettem a' Fgs. K. Guberniumhoz panaszt adni. Szégyenlem; de nem kerülhetem. A' Mlgs Urnak ez aránt instáltam vala Köpetzen.

2. Én Tit. *Oeder Josef* Urat láttam, két szép Levelét is tartom, de talám még sem tudom igaz titulusát, a' Normalis Oskolában való Inspectorságán kivül; mert a' *Siebenbürg[ische] Quartal-schrift Abbe*-nek is láttatik nevezni: és igy ha *Abbé,* tehát Pap is; de én utazásában világi forma öltözetét láttam. Ha alkalmatosság lészen, méltóztassék *Titulus*át megírni, 's

3. Azt is, ha tudva van a' Mlgs Úr előtt, mi Spanyorúl a' Spanyor Viasznak neve; mert a' nálam találtatos rövid Spanyor Szótárban fel nem kaptam.

4. Azt is ugyan várnám, ha a' Székelyekről való 1451-béli *Constitutio*kat kegyes igéretéből el-nyerhetném; melyek után nagy tisztelettel és háládatos szivvel vagyok Méltóságos Tit. Urnak igen méltatlan alázatos szolgája

Köpetzen, 11. Jan. 1798.

Közép-Ajtai Benkő Jósef. t.k.

375 I. Ferenc Benkő Józsefnak
Bécs, 1798. október 12.

Királyi leiratot bocsát ki, mely elismeri Benkő és családja nemességét.

Franciscus Secundus Dei Gratia Electus Romanorum Imperator, semper Augustus, Germaniae, Hungariae, Bohemiae etc. Rex Apostolicus, Archidux Austriae, Dux Burgundiae et Lotharingiae, Magnus Princeps Transilvaniae et Comes Siculorum etc. etc.

Illustres, Reverendi, Spectabiles, Magnifici, Generosi, Egregii, Prudentes item, ac Circumspecti, Fideles Nostri sincere Nobis dilecti. Revisis, excussisque Actis in Causa productionali Nobilium Michaelis, Josephi Benkö, nec non alterius Josephi senioris, Stephani ac Joannis fratrum Consangvineorum. Stephani item Benkö junioris, Andreae et Josephi Junioris, pariter fratrum Consangvineorum; non absimiliter Francisci et Stephani Benkö, mediocris Josephi, Viduae item Joanne-Benköianae, et Martini tanquam fratrum aeque Consangvineorum, singulorum in Közép Ajta residentium, Samuelis denique Martini, et Stephani Benkö in Köpec residentium, ortum tamen e pago Árkos ducentium, per Regium Gubernium sub 1a Septembris Anni 1796. Nro 1608. submissis, conformia Tabulae Nostrae Regiae Judiciariae, Vestrique Regii Nostri Gubernii in substrato lata Deliberata approbamus, praenominatosque Producentes pro Nobilibus lege immunibus declaramus, quemadmodum statuimus, atque decernimus praesentium per vigorem, Actis in substrata Causae hujus productionalis submissis in advoluto restitutis.

Vobis in reliquo Gratia Nostra Caesareo Regia et Principali benigne propensi manemus. Datum in Archiducali Civitate Nostra Vienna Austriae Die duodecima Mensis Octobris, Anno Domini Millesimo septingentesimo nonagesimo octavo,

Imperii Nostri Romani, Regnorum item Nostrorum haereditariorum septimo Franciscus II. imperator

Samuel Comes Teleki
Ad Mandatum Sacrae Caesareae Regiae et Apostolicae Majestatis proprium.
Comes Joannes Nepom. Esterházy

376 Abacs János Benkő Józsefnak
Nagyenyed, 1799. január 24.

Batthyány Ignác katolikus püspök feljelentése nyomán több rendbeli törvénytelen esketéssel vádolja címzettet.

377 Benkő József Abacs Jánosnak
Köpec, 1799. március 11.

Felel arra a vádra, hogy különböző vallású személyeket törvénytelenül összeesketett.

Reverendissime Domine Superintendens!
Domine mihi Praelate Colendissime!

Epistolam religiosam Reverendissimi Domini Superintendentis 24. Jan. anni currentis exaratam summa veneratione ac debita obedientia accepi 15. Februarii, una cum adclusis Copiis queribundis Excellentissimi quondam Domini Domini Episcopi Transsilvaniensis Comitis Ignatii de Battyán; ad quas actutum respondere nequivi ob rationes sonticas. Nunc vero, post seriam adcusationum Reverendi Domini *Alexandri Bernád,* Parochi R. Catholici Baróthiensis, investigationem, haec humillime respondeo:

1) Diffiteri nequeo, *Nicolaum Mikle,* cum Muliere Helveticae Confessioni addicta, me copulasse; ita scilicet, tamquam mihi bene notum, ac eidem Helveticae confessioni addictum[1] in absentia Parochi sui; deinde quoque relatum mihi est, deceptum me haud fuisse: quum utraeque hae Personae hodie etiam in Ecclesia Száraz-Ajtensi Religionem nostram sequantur.

2) Barothiensem Feminam R. Catholicam, *Mariam Bodosi,* cum *Iosepho Nagy,* Helveticae Confessioni, Virum similiter me matrimonii vinculo junxisse; sed cum *consensu* Titulati Domini Parochi Bernád scripto tenus mihi transmisso: quem quidem consensum per aliquot dies inter litteraria mea instrumenta incassum indagavi, sed nihil dubito eundem ad manus meas ex patria Közép-Ajta reventurum. Haec indagatio moram huic meae Relationi objecit.

3) *Iosephum Pirkovits* tota nostra regio non novit, nec ego eundem copulavi cum *Maria Rózsa,* quae, videlicet, inter Virgines hodiedum floret, et Bartóthini vitam agit.

4) *Georgii Egyed* Conjugem, hac in Ecclesia natam, nostrae Religioni ad mortem usque adhaerentem, scilicet *Andreae Kocsis* filiam, ego funebri Concione in sepulcretum sequutus sum; ipsumque Georgium Helveticae Confessioni addictum fuisse dubium prorsus non vocavi, quum eum hic apud Nobilem Virum in servitio mercenario annos transegisse, atque Templum nostrum sedulo frequentasse observaverim. Sic itaque cum *Maria Farkas* conjunxi; quos Tit. Dominus Plebanus deinde recopulavit, et in iugi matrimonio vivunt.

5) Per omnes functionis meae in Köpec Annos nullum prorsus Personam R. Catholicam ad Reformatam Religionem recepi. Nec quisquam hoc adcusationis punctum probabit.

Sunt proinde praemissae adcusationes nullis documentis innixae.
Quamobrem humillime ad Reverendissimum Dominum Superintendentem refugio, dignetur meam ab his adcusationibus absolutionem pie perficere, meque in favore pareno[!] habere: cujus firma expectatione persevero Reverendissimi Domini Superintendentis

Köpec, 11. Mart. 1799.

humillimus servus
Iosephus Benkö m. pr.
Parochus hucusque Köpeciensis, ad quietem jam discessurus.

[Címzés:]

Reverendissimo Domino, Domino *Ioanni Abats* de Hunyad, Ecclesiarum in Magno Principatu Transsilvaniae Reformatarum Superintendenti, Ionge Meritissimo, Domino mihi Colendissimo submisse.
Nagy-Enyedini.

378 Benkő József Ernst Jánosnak
[H. n.] 1798 [után]

Láttamozást kér a Benkő családnak a Főparancsnoksághoz intézett kérvényére, melyben bejelenti, hogy a császár elismerte nemességüket.

Méltóságos Obrister és Regement Commendans Úr, Kegyes Fő Tiszt Urunk és Elöljárónk!
Igaz és Régi Nemesi Szabadságunkról miképpen producáltunk az Erdélyi Méltóságos Királyi Táblán, és annak a mi Nemességünket meg-erösítö Deliberatumát mint hagyta légyen helyben, nem csak az Felséges Királyi Gubernium, hanem maga Felségesen Uralkodó Császári Fejedelmünk is, meg-mutatják magok az arról költ Deliberatumok.
Nagyságodnak azért alázatoson instálunk, méltóztassék ezen dolog aránt a Nagy Méltóságú Generál Commandóhoz intézett Könyörgő Levelünket meg-olvasni, *vidámázni,* s azzal Ő Excellentiája eleibe fel-bocsátani, mely Hivatalbéli Kegyességinek egyéb reménység alatt való várásával, magunkat további Gratiájába is ajánlván, vagyunk teljes és örökös tisztelettel s engedelmességgel,
Méltóságos Obrister, és
Regement Commendans Úr,
Nagyságodnak

alázatos hív szolgái, a Közép-Ajtán
és Köpecen lakó *Benkő* Familiabéli
Huszárok közönségesen.

379 Benkő József Ernst Jánosnak
Középajta, 1801. július 29.

Kéri, hogy a Benkő család tagjait szereljék le a katonaságtól, vegyék el fegyverüket, mert igazolták nemességüket.

Méltóságos Obrister és Regement Commendans Úr, Kegyes Fő Tiszt Urunk és Jóltévőnk!
Productiónk ügyével, melyet már ez előtt is alázatosan fel-adtunk, ismét igen alázatoson jelenünk-meg Nagyságod előtt, és bizodalmason instálunk, méltóztas-

sék a Királyi Felséges *Decretum* vagy is *Deliberatum* szerént (melyet bé-mutatunk a *B.* alatt) a Katonai Fegyvert tőlünk el-venni és vétetni; vagy pedig ha e nem lehetne; a Méltóságos Generál Commandóhoz intézett alázatos Könyörgő Levelünket vidimázni s azzal minket Ő Excellentiája eleibe fel-bocsátani, ajánlani, mely Hivatalbéli Kegyességének egyéb reménység alatt való várásával magunkat további Gratiájába is ajánlván, vagyunk teljes és örökös tisztelettel s engedelmességgel,

Méltóságos Obrister és Regement Commendans Úr,

Nagyságodnak

Költ Közép-Ajtán,
29. Julii 1801.

alázatos hív szolgái
a Közép-Ajtai *Benkő* Familia
Közönségesen.

[Címzés:]

Méltóságos *Ernst* Császári s Királyi Obrister Úrhoz, a Második Nemes Székely Gyalog Regement nagy Érdemü s bölcs igazgatású Commendánsához, Kegyes Fö Tiszt Urunkhoz, Ö Nagyságához, igen alázatoson.

380 Benkő József a Guberniumnak
[H. n.] 1801. július [29. után]

A család nevében a Guberniumhoz fordul, mert noha igazolták nemességüket, az illetékesek nem akarják adójukat leszállítani, fegyvereiket bevenni.

Felséges Királyi Gubernium! Kegyelmes Patronus Uraink!

A Mlgs Királyi Táblán folytatott Nemességbéli *Productiónk*ban *A.* kivánságunk szerént költ *Deliberatum*at ámbár mind a Fgs Királyi Gubernium, mind a Felséges Császári s Királyi Udvar 1798 *B.*ban méltóztatott vala meg-erösiteni, mint kitetszik a B. alatt: mindazonáltal sem a Nemes Második Székely Gyalog Regement, sem a Nemes ugyan Székely Huszár Regement Commendans és Obrister Urai az *Adót* rólunk le-szállítani, és a *Fegyvert* tölünk el-venni nem akarják; hanem Írásban ki-adott Válaszaikban, melyek vagynak *C.D.* a *C* és *D.* betük alatt, utasítottak a Fgs K.Gubernium és a Mgs General Commandó eleibe, hogy Törvényes Kívánságunknak teljesítése aránt ezen Fgs és Mlgs Igazgató Székektől vinnénk végsö Rendelést.

Melyre nézve Excellentiátokhoz igen alázatoson folyamodunk és könyörgünk, méltóztassanak Írásbéli Kegyelmes utasításokkal és közben-vetésekkel a nagy méltóságú General Commandónál véghez vinni, hogy a nevezett Deliberatumnak Felséges Megerösitéseik Szerént, a Nemesi *Immunitas*nak hasznaival élhessünk, mint ezen Nagy Fejedelemségbéli más közönséges Nemes Familiák; mely Kegyelmességeknek nagy óhajtva való várásával, és magunknak azon Kegyelembe való várásával, vagyunk mély alázatossággal

Felséges Királyi Gubernium,
Kegyelmes Patronus Uraink,
Excellentiátoknak

legméltatlanabb és alázatosabb
szolgái, az Árkosról *Közép-Ajtára* és
Köpecre telepedett, és mind eddig
Adózás és Fegyver-viselés alá hú-
zatott *Benkő* Familia.

381 Benkő József Benkő Ferencnek
Középajta, 1802. május 13.

Köszöni az oltóágakat, viszonzásképpen haricskalisztet küld.

Közép-Ajtán 13. Maji, 1802.

Tisztelendő Professor Úr! Kíváltképpen való Kegyes Uram és Jóltévőm!

Nem régiben Betsületes Deák Tanitványaitól küldött igen kedves Levelét, a' mellette való szép küldeményeivel edgyütt, vettem vala tisztelettel és nagy szívességgel; melyeket mostan is köszönök teljes szívből. Az oltó ágatskáknak ugyan, nedvességek el-száradása miatt, nem fogjuk hasznokat érni: de úgy köszönnyük, mintha azoknak sok terméseikkel éltünk vólna.

Én ez uttal semmit sem tudok küldeni, a' Feleségem sem egyebet, hanem vagy két főzet *haritska lisztet,* melynek nem kell szítálás. Bizony melléje új Túrót is szándékozom vala küldeni; de meg tsala az előre fizetést vett Báts, és még csak 8ad napja is, hogy az Juhokat esztenára vitték. Az Úr Isten minden Javai között éltesse Tiszt. Személyét és vírágoztassa Uri Házát!

igaz szívvel kí ványa
Tisztelendő Prófessor Úrnak

hív Attyafia 's alázatos Szolgája
Benkő Jósef. t.k.

Vertatur

Ezen ide rekesztett és a' mi erdeink közzül sokakon bővön termő, 's zőldségét télben is meg-tartó *Suffrutex*[1] valyon Enyed tájékán terem é? 's ha igen, minek nevezik ottan? Szeretném tudni (mert nem emlékezem, hogy láttam vólna) és már heven készülő *Florámba* bé-tenni.

[Címzés:]

Tisztelendő Tudós Benkő Ferentz Urnak, a' Nagy-Enyedi Nemes Ref. Collegiumban, az *Historia Naturalis* és *Geographia* Professorának, és a' Jénai Természet' visgáló Társaság Erdemes Tagjának etc. egész tisztelettel.

Ezen levél mellé tartozik a' *Haritska Liszt.*

Nagy Enyed.

382 Benkő József Benkő Ferencnek
Középajta, 1802. augusztus 22.

Figyelmébe ajánlja Bertalan Mózes két fiát, Jánost és Józsefet.

Tisztelendő Professor Úr!

Atyám helyett való Drága Ötsém Uram!

A' Nyári idő tőltésemről nem elébb, hanem *Gálnapi,* Sokadalomkor akarok számot adni. Előre mindazáltal azt akarom hírré tenni, hogy a' *Minerologiában* nyomdokait követni kívántam az Urnak, és másokat is azon nyomdokra vezetni; ezek közül való Bibartzfalvi *Bertalan Moses* igen különös jo akarom, ki is sok féle Collectiokat tett, és ezután az Urral közli, két Fijai vagynak *János* és *Jósef,* Atyai Lelkekre kötöm, míntha én Fijaim volnának. Itt honn szük a' Kenyerek, bövitse

meg az Isteni Gondviselés, Tisztelendő Professor Uramék kezek által. Az engemet érdemes felett meg-betcsüllött Tisztelendő Professorné Aszszonyomot tsokolom az alázatosságnak tsókjával. Ismét az írom hogy Gálnapkor többet; tsak most érettem Bertalan Jánosnak szólgáljon. Nehai Tiszt. Baritz Uram Uj Esztendő napján, ezzel áldotta volt meg-halgatóit: *a' Tüzes ménkő Üssön meg Szerelmes halgatóim;* az honnan ez származnek, onnan száljon sok millio áldás Tiszt. Professor Ur Uri házára. Ezek után magamot továbbra is szivességekbe ajánlván, vagyok

K.Ajtán 22a Aug. 1802.

igaz jó akaroja
Benkő Josef. t.k.

[Címzés:]

Tisztelendő *Benkő Ferentz* Enyedi Professor Urnak, Titt. Titt. Drága Jo Uramnak, nagy tisztelettel. *N.Enyed.*

383 Benkő József védekezése Bitai Péter esperes előtt
Középajta, 1803. február 9.

Tagadja, hogy a felhozott három esetben törvénytelenül esketett, a felhozott személyeket nem is ismeri.

Fö Tisztelendő Püspök Urunk parancsolatjából, Tisztelendő *Bitai Péter* Erdö Vidéki Esperest Uram személyesen házamhoz jövén, és velem a Tit. Tit. Felsőbbség Parantsolatját közölvén, alázatoson és nagy tisztelettel felelem arra e következendöket. 1) *Veszij Pojant* hogy valakivel copuláltam légyen, bizony nem emlékezem, sőt tsak hogy nevét hallottam volna is, nem tudhatom.

2) *Fel-Ajtának e mi Közép-Ajtán*kat hívják az Oláhok, de itten *Román Gudáta* nevü személyt soha nem hallottam, és hogy ki értethetnék rajta, tsak nem is gyanithatom, és így semmi dolgomat véle nem tudhatom.

3) *Tot Zsigmond* nevü köz katonát is és házasulását bizony, hogy láttam, és tselekedtem volna, telyességgel nem emlékezem. A Mennyei Nagy bíró büntessen meg engemet, ha igazságoson nem tészem ezen Jelentésemet. Azonban a Tit. Tit. Felsőbbségeknek, és Rendeléseiknek igaz és alázatos engedelmességemet ígyekezem meg-bizonyitani. Irám Közép-Ajtán 9. Febr. 1803.

Benkő Jósef t.k.
Ref. Prédikátor.

384 Benkő József az Egyházi Főtanácsnak
Középajta, 1803. június 3.

Anyagi nehézségeire, tűzkárra hivatkozva kéri segélye további folyósítását; ígéri, hogy műveivel a hazának továbbra is hasznára lesz.

Méltóságos és Kegyesen Igazgató Fö Consistorium! Kegyelmes Jóltévő Uraim!

Nagyságtok Könyörületességéből egynehány Esztendőktől fogva volt sok kedvetlen változásaim között való pénzbeli Segittetésem *Pensio* név alatt. Erre mindenkor nagy szükségem volt és lészen; de vagyon kiváltképpen mostan, midőn mint sokakat másokat ezen Vidékben ugy engemet is vónó és egyéb barmaimban nyomos kár talált, tavaly pedig ujonnan magam örökségemre (mivel

zálogos Jószágon lakom) épült Házamat a szerentsétlen tűz elrontá. Nagyságtokhoz azért folyamodom igen alázatos könyörgésemmel, méltóztassanak mostanis abbéli kegyelmességekkel engemet nyomoruságaimból emelni. Tudom sok elvádoltatásaimat, melyek nem mind úgy vagynak, a mint feladattak; de teljes igyekezettel azon ígyekszem, hogy már öregségemben az illyeket ellenkező jobbakkal válthassam-fel. Azonban igen közel vagynak azok a napok, melyeken nem tsak a Magyar, hanem a külső Nemzetek előtt is meg-bizonyitatik, ha szintén magam hírtelen meghalnék is, hogy Nemes Hazámnak ujabban is használni igyekeztem sok keserves viszonytagságaim között is kijövő Munkáim által; a minémüek közül való munkálkodásaimtól meg nem szünöm holtomig, a míg vagyok magamat Kegyelmességökbe ajánló

a Méltóságos Fö Consistoriumnak
Kegyelmes Jóltévö Uraimnak

igen alázatos, sok viszontagságokkal küszködö, méltatlan szolgájok
Benkö József t.k.
hajdan Erdővidéki Esperest.

Közép-Ajtán
3. Junii 1803.

[Címzés:]

Az Erdélyi Nagy Fejedelemségbéli Méltóságos Reformatum Fő Consistoriumhoz, Kegyelmes Jóltévő Uraimhoz, Ő Nagyságokhoz, mély alázatossággal.

385 Benkő József Bánffi Györgynek
Középajta, 1804. október 22.

Jelenti, hogy Sepsi székben ezüstércet találtak nagy bőségben; mintát küld a Guberniumnak, s kéri szakértők kiküldését, hogy a feltárást megkezdhessék.

Nagy Méltóságú Gróf Királyi Gubernator (Tit. Tit.) Úr! és Felséges Királyi Gubernium! Kegyelmes Patronus Uraim!

Tartozó igen alázatos kötelességgel jelentek Excellenciátoknak, hogy Nemes Sepsi Székben, egy igen könnyü állású helyen találtatik nagy bövséggel efféle termés Ezüst kö, melyből 3. darabokat, és éppen annyi mértéküből ki-jött ezüstöt bátorkodunk Excellenciátok Kegyelmes tekintete s ítilete eleibe küldeni, oly véggel, hogy ha ezek a Bányász munkát meg érdemlőknek, s következés szerént az Uralkodó Felséges Ház, és Nemes Haza hasznaira jókra ítiltetnek; tehát méltóztassanak Excellenciátok és a Thesaurariatus ahoz értő Tiszti Férjfiat vagy több Személyeket is ki-rendelni, kik Közép-Ajta felé jövén az Ezüst terméseknek, és könnyen s szintén meg nem érezhető költéssel lehető munkálódásnak minden környül-állásait meg-vizsgálván, törvényes móddal el-kezdödhessék a Bányász Munka, melynek folytatásának mi is a Fgs Kegyelemből részesei lehessünk.

Mely alázatos jelentésünket nem tanácsolás képpen, hanem egész Függésképpen bátorkodunk tenni, s ha látándjuk a dolognak kellemetes lábra állását, akkor fogjuk alázatos Könyörgésünket magunk aránt bővebben ki-jelenteni. Előre mindazáltal jelentvén azon tartozó alázatos kötelességgel, hogy ennek a messze terjedő Ezüstös materiának közülünk első Fel találója *Lakatos Ferenc* nevü ífjú, Provincialista Adó, s egyéb azzal járó terhek alatt való Személy; ezzel edgyet

értett vizsgálódó, s a következhető munka körül részt tartani kívánó Személyek pedig Benkő Sámuel Gyalog Katona, úgy Banfardi György nevü Molnár, és én ki ezen Jelentést bátorkodom tenni. Azért igen alázatos bizodalommal bátorkodunk Excellenciátokhoz folyamodni, hogy ha ezen Fel-találásunk az említett hasznokra valónak találtatnak, méltóztassanak hozzánk ahoz értő Hiteles Személyeket küldeni, s e mellett nékünk is ezen dolgot hasznunkra fordítani. Azonban várván a meg-vizsgáltatást, az alatt bátorkodunk egy csomócska Matériát ki-szedni, hogy ha valami igen alkalmatlan idöben lenne a meg-vizsgáltatás, úgy is könnyen lehessen a meg-vizsgálás. Végre magunkat, s dolgainkat kegyességekbe ajánlván, vagyunk

Excellenciátoknak

Közép-Ajtán 22a 8bris 1804

alázatos szolgája
Benkö József mp.
Ref. Pap.

386 Benkő József az Egyházi Főtanácsnak
Középajta, 1806. április 10.

Hivatkozva a dögvészre, tűzkárra, a rossz termésre, segélye felújítását kéri. Jelenti, hogy megfogadta a figyelmeztetést: nem esket többé törvénytelenül, bár most is vádolják.

Nagy Méltóságu Reformatum Fő Consistorium! Kegyelmes Jóltévő Uraim!

A Nagyságtok kiváltképpen való Gratiájokból számomra adattatni szokott *Pensio*ért már szintén Esztendeje, hogy nem küldöttem; mind a lévén szándékom, hogy magam személyesen jelenjek meg bizonyos Mentségeimmel, de szegény Házamnak sok szomoru változásai s egésségemnek is gyengülése meg nem engedték.

Mostan azért alázatos reménységgel bátorkodom folyamodni Nagyságtok Kegyelmességéhez, méltóztassanak azon *Pensio*béli Gratiájokat meg-újítani és fenn tartani: meg-tekintvén könyörületesen az én feletteb való nyomoruságos állapotomat, u. m. hogy szép szarvas marháimból a dög nem igen régiben kipusztita; Örökségemre (minthogy Zálogos Jószágban lakom, miolta hívatal nélkül vagyok) épült jó új Házamat a gonosz ember tüze meg-égeté; a Gabonának itteni nagy terméketlensége sok Nemesi Házakat is ejtett adósságokba; menyivel inkább engemet, a ki Oeconomiám mellé nem álhatok; és a mely Gazdaságomat folytató *Mihály* nevü Fijam el-bujdosott vala, nintsen is reménységem haza jöveteléhez. Esztendeje szintén, hogy az Özvegységnek terhét is hordozom.

Méltóztatott vala Nagyságtok engemet ennekelőtte sokatska idővel Uri s Atyai-képpen meginteni, hogy ne Copulálgatnék; jobb volna a Pensiommal élnem. Láttya Isten, híven meg-fogadtam a Kegyelmes Intést. Igaz ugyan, hogy ezután is fogtanak reám vagy két Copulatiot; nevezetesen Bartza Ujfalusi László Istvánnak és Máté Rebekának öszve-eskettetéseket; de a Brassai T. Magistratus ki-küldvén ide a Nemes Szék szinére Máté Rebekát, egészlen el-romlott az ő Vallástétele; és ki-jött, hogy az én nevem alatt más Copulator adott olyan Irást, melyet magam is igen nehezen tudtam meg-mutatni (tsak két betünek vonásából) hogy nem az én írásom.

Ezekhez képest alázatos töredelmességgel folyamodom Nagyságtok Kegyelmességéhez, hogy méltóztassanak az én síralmas állapotomat tekintem, és

Istenes Pensioval sok szükségeimből ki-segiteni; mely Kegyelmességeknek nagy reménységgel való várásával, vagyok mély tisztelettel,
a méltóságos Fő Consistoriumnak

igen alázatos és valóban szegény
Jótéteményes Szolgájok
Közép-Ajtai Benkő Jósef, t. k.
hajdon Udvarhelyi Ref. Professor.

Közép-Ajtán 10-a Aprilis 1806.

387 Teleki Lajos Benkő Józsefnak
[H. n.] 1809. január 15.

Az Egyházi Főtanács nevében megfeddi Benkőt újabb törvénytelen esketései miatt, s megfenyegeti, hogy elveszti nyugdíját.

15. Januar 1809. Exp. Gr. Teleki Lajos

Kinek kinek arról való meggyőződése, hogy a maga Tselekedeteire nézve, Lelkiesmérete tsendességben vagyon – nagy Boldogság! és a jó Hír név, egy a legbecsesebb Kintsek között.

Kegyelmed hasznos Munkái, s régibb Foglalatosságai által, ezen Kintsből szép részt nyert vala, és mind addig, mig erőtelenségének hibái, józan értelmén erőt nem vettenek, Hazánknak betsületére volt; de méltán lehet sajnállani: hogy szerzett szép Érdemeit, helytelen Tselekedetei által ottan-ottan nem átalja homállyban boritani!

Kegyelmed, noha tökélletes nyugodalomra tétetett a papi functiokra nézve, oly szoros értelemben: hogy azoktól egyáltaljában el is vagyon tiltatva, mégis nem szűnik-meg törvénytelen és a felsőbb Rendelésekkel ellenkező Tselekedetei által a kegyelmed ellen való panaszokra okot adni, és az által, a kegyelmed boldogságáról gondoskodóknak is kedvetlenséget okozni.

Panaszképpen, és elég-tételnek kérésével terjesztetett ugyanis közelebbről Fő Consistoriumunk eleibe: hogy kegyelmed az Ertz Hertzeg Jósef Lovas Ezrede-béli, Ürmösi Kovács János nevü közkatonát, kinek az Házasodásra engedelme nem volt, Ketseti Elekes Susánnával, törvénytelenül öszve eskette, és azt maga is kegyelmed arról adott írásával megesmérte légyen, melynek szomoru következése az lett: hogy a Katona keményem meg veretett; a Leány pedig gyalázatos szerentsétlenségbe esett.

Erről tehát, a midőn kegyelmedet keményen meg-feddeni kötelezteték Fő Consistoriumunk, arra inti atyaiképpen: hogy magát az illetén papi Hivatalt illető kötelességekben főbbképpen az ilyenekbe, mellyek a királyi Rendelések által szorosan meg vagynak tiltva, többé avatni ne merészelje; mivel külömben kéntelenittetni fog Consistoriumunk a kegyelmed Pensiojának, melyet érdemeiért rendelt, el-vonattatása végett Határozást s Rendelést tenni, s tart attól Consistoriumunk, hogy az effélékért a külső Tisztviselők által is oly móddal meg fog büntettetni, mely gyalázatos lenne.

388 Benkő József az Egyházi Főtanácsnak
Középajta, 1812. május 5.

Megfogadja, hogy soha többé senkit sem esket össze, s ha ígéretét megszegné, maga ítéli magát a legkeményebb büntetésre.

389 Abacs János az Egyházi Főtanácsnak
Nagyenyed, 1815. február 14.

Jelenti Benkő József halálát.

Méltóságos Reformatum Consistorium!

A Régen volt Udvarhelyi Professor és *Historicus Benkő Jósef eö Kegyelmének ezen folyó Esztendőnek második Napján történt Halálát,*[1] az Erdővidéki Esperest, tudván azt, hogy emlitett Benkő Jósef eö Kegyelme a Mlgs Fő Consistoriumtól Esztendőnként 180 Forint Pensiot szokott vala venni, énnékem a fel-jelentés végett megírta és tudtomra adta, melynek következéséül én is ezen változást alázatosan jelentvén, változhatatlan tisztelettel maradtam

A Méltóságos Reformatum Fő Consistoriumnak

alázatos hív szolgája

N.-Enyed 14-dik Február
1815.

Idősb Abats János,
Ref. Püspök

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Függelék

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

I Megjelent Benkő Transsilvaniá-ja

Vindobonae typis Iosephi Nobilis de *Kurzbök* in lucem prodiit: *Transiluania, siue Magnus Transiluaniae Principatus, olim Dacia mediterranea dictus, orbi nondum satis cognitus, nunc multifariam, ac strictim illustratus, Auctore Iosepho Benkő, Transiluano Siculo, Parocho Közep-Ajtensi et Notario Vene. Dioeceseos Erdőuidekensis Helueticae Confessioni addictorum ordinario. Pars prior, siue generalis.* Haec prima pars duos Tomos diuiditur, de quo vtroque propediem plura disseremus.

II Ismertetés Benkő Transsilvaniá-járól 1778

Opus Iosephi *Benkö* de Magno Transiluaniae Principatu, cuius mentionem in Eph. h. a. N. XIII. fecimus, duas in partes diuiditur. Pars prior, seu generalis, quae sola huc vsque typis excusa est, duobus Tomis continetur, quorum primus quatuor libros complectitur. Libro I. varia geographica tam hodierna, quam antiqua Transiluaniae nomina, vti etiam politica Magni Principatus denominatio adfertur. Liber II. mathematicam Transiluaniae notitiam, nimirum eius figuram, longitudinem, latitudinem, et fines exhibet. In Libro III. cognitio physica Transiluaniae datur, id est, atmosphaera illius, tellus, et quaecunque ad tria Regna naturae pertinent, describuntur. Liber IV. primum de Principibus Transiluaniae, et quidem 1mo. De primis Transiluaniae Ducibus; 2do. De Regibus Hungariae, qui Transiluaniam possederunt; 3tio. De Ducibus et Palatinis (*Wojwodis*) Transiluaniae, qui auspiciis Regum Prouinciis praefuere; 4to. De patriis Principibus; 5to. De hereditariis Principibus Austriacis; 6to. De Principum successione, iuribus, prouentibus, et impensis agit: subin varias Principatus eius nationes, videlicet Hungaros, Siculos, Saxones, Valachos, Armenos, Graecos, Iudaeos, Morauos, Polonos, Russos, Bulgaros, Seruios, Sclauos, et Aegyptios (*Cingaros*), ac demum nobiles et ignobiles incolas recenset. Tomus secundus docet, qua ratione Politia, Iustitia, Aerarium, res Militaris, et Ecclesiastica in Transiluania administretur. His subiungitur rei literariae apud Transiluanos tam Catholicis, quam aliis sacris addictos conditio, quo loco etiam Typographea Transiluanica, et viri eruditi, praesertim qui editis in lucem Operibus Seculo XVI. XVII. et XVIII. famam sibi nomenque collegerunt, commemorantur. Pars posterior quae propediem euulgabitur, in tres Tomos, prout Auctor in Conspectu Operis sui dicit, distribuitur. Tomo I. De Terra Hungarorum; Tomo II. De Terra Siculorum; Tomo III. De Terra Saxonum ita disseretur, vt cuiuslibet Comitatus nomen, limites, magnitudo, natura, res memorabiles, modus regiminis, et postea

vrbes, oppida, et pagi singuli accurate describantur; ac denique Capitibus quibuslibet res Ecclesiasticae, Literariae, et Militares adnectantur. Commentarios hos haud exigua laude et commendatione dignos esse censemus. Nam inprimis magna cum diligentia et accuratione conscripti, et ex optimis tam editis, quam manu scriptis operibus, vt haud falso Auctor in Praefatione adserit, conscripti sunt, quod primam Partem legenti, cui alteram non dissimilem fore putamus, facile patebit. Dein nihil omnino in iis desideratur, quod ad plenam rerum Transiluanicarum notitiam pertinet, cum in aliorum Auctorum Transiluanicorum Scriptis peculiaria fere tantummodo argumenta tractentur.

III A Transsilvania ismertetése a Göttingische Gelehrte Anzeigen-ben

Aus dem Verlage des Edlen von Kurzbök haben wir schon im Jahre 1778. ein neues und sehr merkwürdiges Werk in Octav unter folgendem Titel erhalten: Transsilvania sive magnus Transsilvaniae Principatus, olim Dacia mediterranea dictus, orbi nondum satis cognitus, nunc multifariam, at strictim illustratus: Auctore Josepho Benkö, Transsilvano-Siculo, Parocho Közep-Ajtensi et Notario vener. Dioeceseos Erdövidekensis Helveticae confessioni addictorum ordinario. Pars prior sive generalis. In der Vorrede rühmt der Hr. Verf. die gütigen Gesinnungen vieler einländischen Herren aus allen Ständen, und entschuldigt sich über die Fehler, die er vielleicht in der Ausarbeitung begangen haben möchte, mit einer fast ängstlichen Bescheidenheit. Ohngeachtet sein Wohnplatz von Bibliotheken und Collegien, wie er in seiner am 28. May 1777. datirten Unterschrift bemerkt, sehr weit entfernt ist, so gelang es ihm doch, sich eine Menge von gedruckten und geschriebenen historischen Werken und Urkunden anzuschaffen, und man merkt überall, daß diese Sammlung im Fache der mittlern und neuesten Landesgeschichte beträchtlich seyn müsse. Nach seinem Entwurfe sollten der III. IV. und V. Tomus, oder die eigentliche Erdbeschreibung, zugleich mit dem ersten und zweyten Bande abgedruckt werden, wir haben aber nur die beyden ersten Theile auftreiben können. Jeder besteht aus kurzen Paragraphen und umständlichern Erläuterungen, welche leztern einen Schatz von Bemerkungen, die den Ausländern bisher unbekannt gewesen sind, und bey einer fruchtbaren Kürze zureichende Citationen, Urkunden und kritische Prüfungen enthalten. Ein gutes Register macht diese Materialien brauchbarer. *Im ersten Bande* ist von dem Landesnamen, der mathematischen und natürlichen Siebenbürgischen Erdkunde, dem Staatsrechte, den vornehmsten Begebenheiten Siebenbürgischer Beherrscher und den Vorrechten und Eintheilungen der Unterthanen nach ihren Nationen und Ständen gehandelt. Der Name Erdely kommt vom Ungarischen Worte Erdö, ein Wald, her. Die Benennungen Ultrasilvania und Transsilvania, die zuerst in K. Andreas II. Urkunden erscheinen, beziehen sich auf die waldichten Gespanschaften Szolnok und Kraszna, durch welche die alte Ungarische Heerstrasse nach Siebenbürgen lief. Die Veranlassung des Namens Siebenbürgen läßt sich nicht angeben. Die Römer nannten, wie der Hr. Verf. irrig glaubt, das Land Daciam mediterraneam, und rechneten es zu Thracien. Von den fünf ältesten Dacischen Königen, deren Lebensgeschichte der Hr. Verf. aus des P. Fasching Vetus Dacia entlehnet, soll einer, Sarmis, der Stammvater der Sarmaten, und der Urheber ihres Volksnamens seyn. Zur Bestimmung der geographischen Länge und Breite fehlte es dem Hrn. Verf. an zuverlässigen Beobachtungen, denn er hat die von 1769. bis 1773. aufgemessenen, ingleichen die 1735. von I. C. von Weiß herausgegebenen Charten nicht erhalten können,

und mußte seine Bemerkungen aus der Müllerisch-Homannischen Landcharte entlehnen, die er denen des Krekwiz, Seuter und Losontzi zwar vorzieht, aber auch für unvollkommen erklärt. Innerhalb 1073. und 1738. hat die Pest sieben allgemeine Verheerungen in Siebenbürgen angerichtet. Allein nachher lernte man (1755., 1757. und 1770.) diese scheusliche Krankheit jedesmal bey dem ersten Andrang zu unterdrücken. Aus dem Mineralreiche besizt Siebenbürgen grosse Reichthümer, die hier nach Anleitung der 1767. vom Hrn. Fridvaldzky herausgegebenen Mineralogia M. P. Transsilvaniae beschrieben sind. Nicht minder beträchtlich ist das Siebenbürgische Pflanzenreich, von welchem der Hr. Verf. eine ausführlichere besondere Abhandlung verspricht. Vom Thierreiche ist nach Linneischer Methode ein kurzer Abriß gegeben; allein die Anwendung dieser Producte ist, wenn man ein Paar Worte vom Handel abrechnet, fast gar nicht berührt. Siebenbürgen ward bekanntlich am 2. November 1765. für ein unabhängiges Großfürstenthum erklärt, und die darüber ausgefertigte Urkunde ist hier (S. 38) abgedruckt. Der erste Fürst von Siebenbürgen, den der Hr. Verf. kennt, ist der Gyulas, dem S. Stephan sein Land 1002. entriß. Nach diesem herrschten 37 Ungarische Könige über Siebenbürgen, deren Siebenbürgische Thaten der Hr. Verf. kürzlich berührt. Unter diesen standen Herzoge, welche Prinzen vom Geblüte waren, ingleichen Woiwoden und Unterwoiwoden, deren Verzeichniß man hier vollständiger als im Haner findet. Die eingeschaltete Geschichte der Türkischen Lehnfürsten enthält manche Anecdote. Jezt besitzen die Stände zugleich mit dem Großfürsten nur das Recht, Gesetze zu geben oder zu vernichten, Steuern zu erheben und Ausländer unter die Bürger aufzunehmen. Alle übrige Hoheitsgerechtigkeiten sind großfürstliche Reservatrechte, und zu diesen gehören auch die Rechte, alle katholische und andere Pfründen zu vergeben, die Einkünfte der eröfneten Pfründen zu beziehen, Dispensationen in Ehesachen zu ertheilen, über protestantische Ehestreitigkeiten das höchste Urtheil zu fällen, Standeserhöhungen vorzunehmen, und das Erbgut ausgestorbener ansässiger Geschlechter und Staatsbedienten zur Kammer zu schlagen. Die jährliche gewisse Steuer trägt 1,300,000 Rthlr. ein, und ist auf verschiedene, hier umständlich beschriebene, Weise gehoben werden, ehe man das jetztige oder Bethlenische Steuersystem einführte. Die drey Nationen haben sich zuerst am 25. April 1545. vereinigt, und ihre Union ist 1744. bis auf die Artikel, welche den Majestätsrechten oder der römischkatholischen Religion nachtheilig waren, von der Kaiserin Königin bestätigt. Von jeder Nation ist der Ursprung, die Geschichte, die Sprache und der Charakter genau, aber nicht allemal mit genugsamer Kenntniß der neuesten Entdeckungen in diesem Fache bemerkt. Die Sekler sollen, noch des Hrn. Verf. Meynung, von den Hunnen, die 470. aus des Attila Reiche nach Dacien gekommen sind, abstammen, und von den Gepiden ihren Namen und die Pflicht der Gränzbewahrung erhalten haben. Von ihren Abtheilungen in Primores, Primipilos und Plebejos, wie auch ihren Vorrechten und Pflichten ist sehr vieles beygebracht worden. Die Sachsen sind 1142. aus Obersachsen und Thüringen hereingerufen, haben aber erst innerhalb den Jahren 1317. und 1366. ihre sieben Sitze errichtet. Bis 1691. mußten sie Reisende unentgeltlich bewirthen und weiter schaffen. Viele von ihnen, die, wie es scheint, auf der angewiesenen Königserde keinen Platz hatten, begaben sich als Leibeigene auf Ungarische Landgüter, und als Bürger in Gespanschaftsstädte, wo sie noch jezt sind. Unter den tolerirten Nationen sind die zahlreichsten die Walachen, von welchen man 547,243 im Jahr 1761. zählte, da die übrigen Einwohner zusammen nur 392,190 Personen, einige Griechen, Juden, Mähren und Zigeuner

abgerechnet, betrugen, Die Armenier sind 1672. aus Moldau hieher geflohen, haben 1726. und 1738. Vorrechte für ihre zwey neuerbaueten Städte erhalten, und sind größtentheils mit der römischen Kirche vereinigt. Den Griechen ist 1588. aller Handel und Aufenthalt im Fürstenthum untersagt, allein 1609. erhielten sie eine Toleranzurkunde, und seit 1672. eine Octroy über eine sogenannte Compania orientalis. Es giebt teutsche und türkische Juden, welche zwey Synagogen zu Karlsburg besitzen. Die Mähren oder Wiedertäufer wurden 1622. aufgenommen, um die erneuerte Stadt Al-Vintz in Aufnahme zu bringen, ihre Nachkommenschaft bestehet aber jezt nur aus 20 katholischen Haushaltungen. Unitarische Polen sind seit 1660. zu Klausenburg, und lutherische Russen in verschiedenen Dörfern. Von den 1690. nach Alvintz geführten 500 Bulgarischen und Arnautischen Familien sind jezt nur 14 vorhanden. Die Servier oder Raitzen dürfen, vermöge eines 1601. gegebenen Gesetzes, sich nur an den Gränzen aufhalten. Die Slaven (Tot) sind gänzlich ausgegangen, oder zu den drey Nationen getreten. Man hat dreyerley Zigeuner oder Völker des Pharao, wie man sie in Ungern nennt, nemlich durchstreifende, die fast nackt gehen (Zingari linteati), ferner solche, die Handwerke treiben, und in Häusern neben den Dörfern wohnen, und endlich solche, die im Sommer unter Filzzelten, im Winter aber in Höhlen, die mit Mist bedeckt sind, von Schmiedearbeit, Siebmacherey, Drechseln und Musiciren leben. Die Hausgesessenen sind größtentheils Leibeigene und Goldwäscher. Alle halten den Namen Zigeuner für schimpflich, nennen sich Rom, und haben von der jetzigen Kaiserin Königin die Benennung, Neue Bauren, erhalten. Sie haben eigentlich keine Religion und keine Priester, und reden Walachisch, ingleichen eine Art Rothwelsch, in welchem wenige Wörter ihrer alten Stammsprache übrig geblieben sind. Der Siebenbürgische Adel bestehet hauptsächlich in der Freyheit von Steuern, und gespanschaflichen Gerichtszwange, und man rechnet daher zu den adlichen Personen auch alle Geistliche bis auf die Landpfarrer und Mönche. Er haftet auf Aemter, gewisse Ländereyen und Geschlechter, und wird auch durch Adoption und Veräusserung adlicher Güter fortgepflanzt. Die alten Baronate sind 1607. aufgehoben, und waren den teutschen Pannierherrschaften gleich. Die jetzigen Baronen und Grafen sind nur im Range von den übrigen adelichen Personen verschieden. Eine niedrigere Classe des Adels muß gewisse Steuern und Dienste leisten, und in diese gehören die Armalisten, die nicht die gehörige Anzahl von Leibeigenen haben, ferner die Bürger der freyen königlichen Städte und die Jagdbediente des Fürsten. Ignobiles sind die Bürger der übrigen Städte, die freygelassenen Unterthanen und die Jobbagyok oder Leibeigenen. Die Vorrechte dieser verschiedenen Stände und Einwohner füllen die lezten Capitel dieses Bandes an, und auf selbige folgen viele Verbesserungen und Zusätze, von welchen die beträchtlichsten neuere Entdeckungen römischer Alterthümer, Untersuchungen der Herkunft Johann von Hunyad, den der Hr. Verf. für Kaiser Sigismunds Sohn hält, Zwistigkeiten über den Sächsischen Gnadenbrief des Königs Andreas und das Steuerquantum jeder vereinigten Nation betreffen. Der *zweyte Band* fängt mit der Beschreibung des Reichstages und der hohen und niedrigen Regierungs- und Gerichtscollegien an. Die Magnaten der Zekler haben das Vorrecht, daß sie nicht zu den Landtägen verschrieben werden dürfen, vermuthlich weil jeder Verschriebener, der nicht erscheint, 200 Gulden zur Strafe zahlen muß. Die Kammersachen verwaltet der königliche Thesaurariat, der in den Thesaurariatus specialis et Thesaurariatus in Monetariis et Montanisticis getheilt wird. Die Oberaufsicht des Kriegswesens hat das großfürstliche Generalat, welches dem K.

K. Kriegesconsilio untergeordnet ist. Ausser dem teutschen geworbenen Besatzungsheere, welches vom Regenten aus den Contributionen besoldet wird, und jezt aus 3 Regimenter Reutern und 5 Regimentern 1 Bataillon Fußvölkern besteht, ist 1764. und 1762. ein Landgränzheer der Zekler und freyen Walachen errichtet, wovon zwey Regimenter Fußvölker und eines von 12 Companien Reutern Zeklerisch, die übrigen zwey Regimenter Fußvölker und vier Companien Reuter aber Walachisch sind. Dieses Gränzheer ist nach teutscher Weise eingerichtet, versieht die Gränzwachen, bleibt in seiner Heimath, und bekömmt Feuer- und Seitengewehr, Sold aber nur so lange es wirklicht dient. Im Jahr 1765. errichtete die Kaiserin Königin eine hohe Commissionem (Catholicam) Regiam in Publico-Ecclesiasticis. Das Bischofthum zu Weissenburg gieng 1556. unter, ward aber 1697. wieder hergestellet, und 1715. neugestiftet. Es gehören jezt dazu 17 Archidiaconate, von welchen einige von dem 1440. zerstörten und 1518. gewissermassen wieder angerichteten, aber auch bald wieder vernichteten, Bischofthum Milko, zwey aber der unirten Armenier, von dem armenischen Erzstifte zu Lemberg genommen sind. Seit 1770. ist ein grosses königliches Waisenhaus in Hermanstadt, auch ist die Zahl der katholischen Pfarren bis auf 148 vermehret. Der Superintendent helvetischer Confession hat zwey lutherische Districte unter seiner Aufsicht; im Gegentheil stehen einige Kirchen seiner Confession unter dem lutherischen Superintendenten und unter den ungarisch reformirten Superintendenten zu Debreczin. In seiner Diöcese sind 12 Seniores, etwa 500 Pfarren und fünf Gymnasien, in welchen 1766. 2660. Studenten waren. Das Consistorium ist 1713. errichtet, und hat 21 weltliche Edele zu Beysitzern. Von der Verfassung der lutherischen Kirche ist von dem Herrn Verfasser nichts mehreres, als was man schon in Schmeizels 1722. edirter Abhandlung findet, gesaget: allein die helvetischen Confessions-Nachrichten sind reicher, und liefern sogar Verzeichnisse und kurze Lebensgeschichten aller Senioren. Auf der 216. Seite ist ein kurzes Glaubensbekentniß der Siebenbürgischen Unitarier oder Antitrinitarier eingerückt, und überhaupt erhalten die Nachrichten von den Verwandten dieser vierten recipirten Religion sowohl Siebenbürgischen als Polnischen Ritus verschiedenes Unbekanntes. Die unirte griechische Kirche ist seit 1697., da sie sich unirte, recipirt, und wird für einen Theil der katholisch Siebenbürgischen Kirche gehalten, ohngeachtet sie seit 1700. einen eigenen Vladica oder Bischof hat. Dieser besizt seit 1736. die Herrschaft Balasfalva, heißt aber der Bischof von Fogaras. Ausser dem Kapitel und Kloster vom S. Basiliusorden sind 48 Archidiaconate in seinem Sprengel, und eine sehr grosse Menge von Popen, deren man 1696. schon 3000 zählte, die sich aber 1760, da die Walachischen Gränzregimenter zu den Unirten traten, sehr vermehret haben. Die dissentirenden oder altgläubigen Griechen stehen unter einem Vicarius und 30 Archidiaconis, und werden nur toleriret. Ihre Popen müssen sich von dem Bischof zu Ofen ordiniren lassen. Die Secte der Sabbatharier oder Judaizantium, welche 1618. auf dem Landtage verdammet ward, fand sich ehedem unter den Unitariern versteckt, ist aber jezt beynahe untergegangen. Den Beschluß des Bandes machen drey litterarische Kapitel, in welchen von dem Zustande der Wissenschaften, den Buchdruckereyen, und den Schriftstellern, die im Lande gelebet haben, oder aus selbingen gebürtig gewesen sind, gehandelt wird. Die fünf katholischen Gymnasien und der größte Theil der 1775. aus dem alten Jesuitercollegio errichteten königlichen Universität zu Klausenburg sind in der Gewalt verschiedener Orden. Leztere bestehet nur aus der theologischen, juristischen, philosophischen und artistischen Facultät, und hat unter 18 öffentli-

chen Lehrern vier weltliche, deren einer in der Anatomie, Chirurgie und Hebammenkunst Anweisung giebt. Die Lutheraner besitzen sechs, und die Unitarier zwey Gymnasia. Die Walachen unirter griechischer Religion studieren im Kloster zu Balasfalva, und die nicht unirten Griechen in einem Kloster zu Kronstadt. Den Vorschlag des Hofes, eine protestantische Universität in Siebenbürgen zu errichten, lehnten die protestantischen Glaubensgenossen 1764. ab. Die erste Buchdruckerey legte Joh. Honter 1533. zu Kronstadt an. Katholische Buchdruckereyen sind bey der Universität und bey den Franziscanern zu Csik-Somlyo; Reformirte zu Klausenburg und Nagy Enyedin, lutherische zu Hermanstadt und Kronstadt, und walachische zu Balasfalva. Es fehlt an Verlegern, daher viele Schriften nur durch Abschreiben bekannt gemacht werden. Bücher, in welchen etwas zum Nachtheil einer der vier recipirten Religionen gesagt ist, werden unterdrückt. In der Arzneywissenschaft wird kein Unterricht ertheilt, daher die künftigen Aerzte in Wien studieren müssen. Die Wissenschaft der Landesgesetze wird in den Gerichtsstühlen und in den Arbeitszimmern der Protonotarien und Advokaten praktisch erworben. Die mitgetheilte Gelehrtengeschichte erweiset, daß Siebenbürgen in den mehresten Fächern arbeitsame und geschickte Männer aufzuweisen hat. Bey dieser Geschichte hat der Herr Verfasser erst am Ende den Horanyi gebrauchen können, der nur selten vollständiger, für die Ausländer aber öfters brauchbarer, als der Herr Verfasser ist, weil er die Ungrischen Büchertitel übersezt. Die Lebensgeschichten sind kurz, ausser bey verschiedenen Gelehrten reformiter Religion und bey einigen aus dem fürstlichen und adelichen Geschlechtern Bethlen, Apafi, Kemeny, Teleki, Kálnoki, Daniel, Cserei und Wesseleny, von welchen ganze Stammbäume eingeschaltet sind. Das Haus der Reichsgrafen Teleki von Szik, aus welchen einige auch unsere Akademie besucht haben, scheint jezt zu den vornehmsten Beförderern der Wissenschaften in Siebenbürgen zu gehören: denn der Graf Joseph hat eine Bibliothek von Büchern aus der Naturkunde, die hier sont sehr vernachlässigt wird, nebst einer Sammlung von Thieren (die die erste ihrer Art in Siebenbürgen ist) zu Maros Vásárhely; Graf Samuel aber eine Bibliothek von Handschriften und historischen Werken zu Sáromberke kürzlich angelegt.

IV Benkő Flóra Transsilvania-ja

Ama túdós és hazájának esmértetése körül jeles szorgalmatossággal forgolódó Erdélyi Edjházi Tanító *Benkö Jósef* Uram, most Erdélynek tartományit járja, olly véggel, hogy a mint a *Transsilvania* nevű könyvébenn, melly *Bétsbenn* jött vala-ki, meg-ígérte, naponként a *Transsilvanica Flórát* (az Erdélybenn termő füveknek meg-íratását) készíthesse. Melly munkát végbe vivén, nem kissebb köszönetet és dítséretet fog érdemelni, mint Erdély országának állapatja felől írt könyvével; melly felől a többek között a *Göttingai* Túdós Társaságnak tagjai az ő *tudomány-hírlelö Leveleikbenn* dítsérettel tellyes ítéletet tettenek.

V Ismertetés Molnár János Phythologicon-járól

Ez úttal emlékezzünk valamivel bővebbetskén, a közelebb múlt esztendő végénn el-készült *Phytologicon* nevezetű munkájáról, mellyet ez esztendőbéli 3dik levelembenn rövídeden emlétettem. Kívánnám én, hogy azon könyvetskét minden Tanúlók és Tanítók egynéhányszor figyelmetesen meg-olvasnák. Nem-is bánja-meg, merem mondani, valaki azt tselekedéndi. A ki pedig egyszer végíg

meg-olvasta, tudom, hogy többször-is elő-vészi. Mert nem tsak az, hogy a fákról, bokrokról és füvekről való tudományt szép renddel, fontos és a feledékeny elméket-is könnyen emlékeztető rövídséggel, jeles alkalmaztatásokkal és haszonra való fordításokkal múlatságoson s gyönyörködtetve elő-adja; hanem azonn feljűl sok válogatott jegyzésekkel és új találmányokkal-is bővölködik; ollyanokkal pedig, mellyeket híjába fog az ember más könyvekbenn keresni: úgy anynyira, hogy a természeti tudományokbann jártosok-is úntíg eleget találnak benne, a mit annak-előtte nem tudtanak. Ide tartozik többire mind az, a mi Magyar hazánknak ritkább termései és némelly különös haszonvételek felől sok helyekenn s tsak-nem minden levélenn jegyzőre vétetett. Tsudálkozásra méltó (kiváltképpen ollyan Személyre nézve, a kinek koránt-is más a fő-tudományja) az a sokat-olvasottság, melly sok külömb-külömbféle régi s új könyveknek előhordatásokból nyilván meg-tetszik. A jól igyekező hazafiaknak (hogy a M. Hírmondónak íróját azok közé számlalta, azt alázatoson köszöni) nem kevés serkentésekre szolgál az, hogy valahol tsak lehetett, dítséretes emlékezetet méltóztatott felőlök tenni: p. o. az 61dik lev. felénn, *Balog* és *Benkö* Uraimék felől, kiknek a versek folyamatjábann igen kegyesen hoszszú életet s állandó egészséget kíván. – Szeretném, hogy-ha ezen alkalmatossággal, valamelly örvendetes hírt írhatnék azon Ámerikábann járó túdós Hazánk-fia felől.

VI Az Erdélyi Históriás Szekrény

Erdélybenn *Benkö József* Uram, némelly nevezetes Erdélyi Túdósoknak segétségekkel, holmi apróság jó históriáknak, históriás verseknek s több afféle Magyar írásotskáknak gyűjtéséhez kezdett, és már egygy jó kötésre valót el-is készített. Ez az első kötés majd tsak Diáriumokból (nap-számonként való jegyzésekből) áll, mellyeket rész szerént az Erdélyi Fejedelmek, rész szerént hadakozásokbann forgott emberek írták és írattak. Esztendőnként egygy egygy kötést, reményli, hogy könnyen ki-adhat egyéb dolgai között. A titulussa pedig, *Erdélyi Históriás Szekrény* lészen. – Méltó s igen hasznos dolgot tenne, ha valaki a Históriás vagy akár Mesés énekeket, sőt akár-melly régi Meséket Magyar országonn-is öszve szedné s egygyüvé ki-nyomtattatná. Ha szinte hazánk Históriája nem nyerne-is sokat vélek; leg-alább a Magyar szónak bővűlése s gyarapodása mellett, eleinknek szokásaikra, rend-tartásaikra és vélekedéseikre nézve igen-is sokat tanúlhatnánk belőlök. Hogy nem híjába-való dolgot óhajtok, azt más túdós nemzeteknek példáikból könnyű vólna meg-bizonyítanom.

Bruz László Orvos Doktor Urnak, Húnyad-Vármegye Fisikussának *Házi Patika* nevű könyve, mellyről ez esztendőnek elejénn egykor túdósitást tevénk, nem fordítás, (a mint akkor írtuk vala) hanem új munka. Kolozsváratt a Ref. Kollégiumbéli nyomtató-műhelybenn nyomtattatik.

VII A Milkovia ismertetése I

Vindobonae typis Iosephi nobilis de *Kurzbek* haud ita pridem egregium opus foliis bessalibus *(in octauo)* editum est, quod inscribitur: *Milkouia, siue antiqui Episcopatus Milkouiensis, per terram Transiluanicam, maximae Dioeceseos suae parte, olim exporrecti, Explanatio, quam ex variis certisque monimentis ad illustrandas penitus res praesertim Ecclesiasticas Transiluaniae, cuius etiam chorographia huc vsque desiderata exhibetur, concinnauit Iosephus Benkö V. D.*

M. Helueticae Confessionis Ecclesiae Közép-Aitensis in Transiluania, et Notarius Tractus Erdöuidekensis. Tom. I. continet 364 p. Tom. II. 616 p.

Opus istud summa cum industria elaboratum in duos libros generatim diuiditur, quorum primus tradit statum Episcopatus Milkouiensis sub Romanis Pontificibus; alter docet conditionem rerum, quae tractibus Episcopatus Milkouiensis, per secessionem multarum eius a Romana Ecclesia Regionum in interitum delapsi, postea acciderunt. Liber primus septem capita complectitur, quorum tertio et quarto non pauca de Hunnis, ac eorum posteris Siculis, praecipue de horum militaribus ordinibus ac nobilitate, memoratu digna adferuntur. Caput quartum eiusdem libri vetustis monimentis plenum est; prodit insuper nomina Episcoporum Milkouiensium, quae reperiri potuerunt. Cap. VI. eiusdem libri de limitibus et populis Episcopatus Milkouiensis; Cap. VII. de Episcopatu Albensi Transiluaniae, vti etiam de quibusdam Saxonum Sedibus, antiquis limitibus Dioecesis Albensis inclusis, ac omnibus Comitatibus Hungaricis in Transiluania, partibusque Hungariae ad hanc adplicatis agitur. Vtrumque hoc caput Geographiam Transiluaniae quam maxime illustrat. Non dubitamus, quin opus hoc breui non tantum Hungaricis et Transiluanicis, sed vniuersim omnibus historicis et geographicis bibliothecis decus additurum sit. In praefatione Auctor spem nobis facit, Transiluaniae, cuius *Partem Generalem* tomis duobus a. 1778 ediderat, breui etiam *Partem specialem* editum iri.

VIII A Milkovia ismertetése II

Fel-tett szándékomat ki-telhetőképpen tellyesíteni akarván, ottan ottan, a hol egyéb nevezetes túdósításoknak híjjával vagyok, túdós Hazánk-fiainak munkáikról szoktam túdósítást tenni. Akar-mint ítéljenek külömben némellyek ezen dolog felől; bizonyos, hogy ez, a túdós világnak mostani állapatjához képest, el-múlhatatlanúl szükséges, valahol a tudományoknak valaminémű derekas virágzását kívánják. – Azok között a világra jött túdós munkák között, mellyeknek bővebben való jelentetése még hátra vagyon, méltán elsőséget érdemel *Benkö József* Uramnak *Milkovi*ája. Noha pedig elég bő ennek titulussa, s azonn kívúl, a mi a 63dik Levél végénn meg-íratott, még a második Szakasz eleibe-is valamenynyire meg-változtatva fel-tétetett ekképpen: *Milkovia, sive Antiqui Episcopatus Milkoviensis explanatio. Quam una cum Albensis Episcopii apud Transsilvanos descriptione, atque ita, integra etiam Magni Principatus Transsilvaniae Chorographia, concinnavit Josephus Benkö*: mindazáltal el-merem mondani, hogy az koránt sem jegyzi-meg mind azon nevezetes dolgokat, mellyeket e két darabból álló könyv magában foglal. Nem vétek véle, ha mondom, hogy ez, Erdély ország régi s mostani Egyházi állapatjának tellyes meg-írása, sok más rendbéli jegyzésekkel meg-világosíttatva. Erre főképpen egygy néhai R. Katholikus Püspökségnek régi homályjából való ki-nyilatkoztatása szolgáltatott alkalmatosságott. Ennek Széke, Móldovábann *Milkó* vize mellett lévő *Milkó* avagy Nyilkó városa vala, megyéje pedig, vagy-is tartományja, Havas-Alföldénn kívúl, Erdélynek azzal határos részére, úgy-mint a Székely és Szász földre terjedett. Első eredetét az ötödik Száznak kezdete tájbann keresik. Másod ízbenn, a tizen-egygyedik Százbann fundáltatván, vagy-is helyre hozattatván, az Esztergomi Érsekség alatt, sok viszontagságok között, szinte a 16dik Száznak közepettéig virágzott. Akkor tájbann, egygy felől a Török bírodalomnak el-hatalmazása, más felől a Vallásnak viszontagsága, végét szakasztotta; nem tsak olly formánn pedig, mint egyéb el-enyészett Püspökségeknek, mellyeknek nevezete mind e

mái napíg fenn-tartatik, hanem úgy, hogy a hírénél egyéb emlékezete nem lévén, nyomába-is alíg akadhattak azok, a kik körűlötte visgálódtak. Benkő Uramnak szorgalmatoskodása mind ezeket hiteles s nagy részént ritka írásokból olly világosságra hozta, hogy, valakik efféle dolgoknak olvasásában gyönyörködnek, ezen (Bétsbenn nyomtattatott) könyvéből azok eránt bő túdósítást vehessenek. Mellesleg valamelly *Bakói*, ugyan ott Móldva országbann vólt Római Katholikus Püspökségről-is emlékezik; az első résznek egész 7dik ágazatja pedig, a *Károly* (hajdan *Gyula*)-*Fejérvári* Püspökségnek néhai s mostani állapatját fejtegeti. Sőt, mivel a *Szilágy* most valósággal Erdélytől tartja függését, itten azon tartománybéli Vármegyéknek helységei-is elő-adatnak; ámbár azok nagyobbára, a mi a Római Katholikusokat illeti, most a *Váradi* Püspökség alá tartoznak. E' szerént látni való dolog, hogy e könyv egyszer-s-mind egész Erdély országnak meg-íratása, nem tsak Egyházi, hanem némi-némüképpen Országos állapatjára nézve-is; a minthogy minden Vármegyékbenn, Székekbenn és Vídékekbenn az helységeknek neveik, lakosaiknak Vallások, s a' mellett minden Vallásbéli *lakosoknak számok* (az 1766dik esztendőbenn lött számlálás szerént) rendesen elő-vagynak számlálva. – Újságot-is eleget talál benne, valaki az Erdélyi dolgokat maga a kútfőből szorgos visgálással nem tanúlta. Illyen p. o. a Szász Papoknak az I. K. 6. Részébenn meg-írt adózások: az-is, hogy az Három-Széki Római-Katholikus Papok még a közelebb múlt Száznak közepette tájbann nagyobb részént házasok vóltak, el-annyira, hogy a nőteleneket nem-is akarták Esperesteknek választani s meg-esmérni; mire nézve 1649benn s viszont 1653bann az ország gyűlésénn illyen végezés tétetett: „A *Vicarius*ságról Néhai Idvezült Rákóczi György Fejedelemtől, akkori *Vicarius*nak adatott levele szerínt, hogy tisztiben el-járhasson, és hogy nőtelen Pap-is lehessen Esperest, ha a nős Papok-is választják, végeztetett." – Ez elegendő fog lenni e minden részeibenn emlékezetes dolgokkal tellyes könyvnek előre való meg-esmértetésére.

IX Az Imago specuum megjelenése I

Erdély országnak nevezetes barlangjai felől tavaly meg-ígért munkája *Benkö József* Uramnak (*Imago Specuum Transsilvaniae*) már ki-vagyon nyomtatva; de olly nyelvenn és olly könyvbenn, a melly mi köztünk ritka szájbann s ritka kézbenn forog. Az *Hárlemi Túdós Társaság* azt Hollándus nyelvre fordíttatván, maga gyűjteményjébe bé-iktatta; Szerzőjét pedig, még múlt Pünkösd havának 21dik napjánn *Tagjai* közé számlálta.

X Az Imago specuum megjelenése II

Opus clarissimi Iosephi *Benkö*, quod inscribitur: *Imago specuum Transiluaniae:* Academia scientiarum Harlemensis in Hollandicam linguam versum inter acta sua typis vulgauit; ipsum autem Auctorem multa eruditione clarum et editis libris celebrem in numerum membrorum suorum adscripsit.

XI A Bethlen Farkas Históriá-ja kiadásának előfizetési felhívása

Pro Notitia

Frequentissimae non paucorum Patriae Civium super paucitate exemplarium Historiae Transylvanicae Auctore Wolffgango de Bethlen conscriptae querelae,

votaque eo directa, ut illud immortalitate dignum celeberrimi Auctoris Opus denuo Typis excuderetur, incitamento mihi fuerunt, ut novam praedicti Operis editionem susciperem, ac partem etiam, quae hactenus in manuscriptis delituit, sub praelum vocarem. Totum Opus Bethlenianum, tam nimirum illud, quod priori seculo typis excusum fuit, quam quod in manuscripto habetur, res Transylvaniae ab Anno Domini 1526. usque annum 1609. gestas continet, quod ego in sex Tomos distinxi, horumque primum jam publici juris feci, daturus operam, ut residui etiam quinque Tomi saltem per decursum Annorum 1782. et 1783. in publicum prodeant. Qvoniam autem non mediocres sumptus ad tam vasti operis editionem desiderarentur, via praenumerationis utendum esse censui, ita quidem, ut his, quibus pro singulis sex Tomis simul & semel praenumerare libuerit, totum opus novem Rh. Florenis venale fiat, qui vero non praenumeraverint, his Tomus quilibet duos Rh. Florenos constabit.

Praenumeratio praeter officinam meam Cibiniensem in sequentibus librariis officinis fieri poterit.

Viennae apud D.D. Thoman de Trattner, Rudolph. Graewer, & Adamum Ciochino.

Posonii apud D. Michaelem Landerer.

Pestini apud DD. Veingand, & Köpf,

Claudiopoli in Collegio Reformatorum apud D. Adamum Kaprontzai,

Nagy-Enyedini apud Cl. D. Ios. Kováts.

Marus-Vasárhelyini apud Cl. D. Stephanum Basa.

Udvarhelyini apud D. Georgium Kiss.

Martinus Hochmeister
Caesareo-Regius Privilegiatus
Typographus & Bibliopola
Cibiniensis.

XII Rát Mátyás a Magyar Könyv-ház-ról

A *Magyar Könyv-Ház*nak elömbe akadott első árkusából, melly utánn vajha a többi-is mentúl hamarébb következnék! (a nyomtatásról szóllok, melly nem régibenn munkába vétetődött) már közelebbről s világossabban, mint ez-előtt valamellyik levélbenn meg-írtam, lehet a nagy érdemű Szerzőnek, Molnár János Apát-Urnak azzal fel-tett szándékát meg-jelentenem. Az elől-járó beszéd, vagy-is Bé-vezetés, a többi között így szóll felőle: „A' mint a' válogatott hasznú könyveket, s' főképpen a' minapiakat olvasám, úgy azokat ama' nyomdok (*Fótziusnak példája*) szerént elé adom rendre; ki szedvén belőlök azt, a' mit a' tudósításra gyönyörűnek, a tudományra hasznosnak, az igyekezet nevelésére hathatósnak, az okos múlatságra, beszédre, írásra készületesnek véltem lenni." – S ezt, igazán mondhatom, hogy jelesen végbe-is vitte, a mint az előttem lévő első árkus nyilván elő-mutatja. – Az efféle munkának, mellyhez hasonló a mi nyelvünkönn még nem íratott, igen helyes okkal bizonyítja hasznos-vóltát, a midőn így folytatja beszédét: „Se nem minden könyv jó, se nem minden jó könyvnek jó mindenik része. Azért nagy jót tészen velünk a' ki az illyenek' javát válagatva méltatja előnkbe." Mellyhez azt-is hozzá lehet tenni, hogy ritka ember, a kinek tsak a leg-nevezetessebb (többnyire nagy árú) könyveknek meg-szerzésére és olvasására elegendő értéke avagy érkezése vólna. S ugyan azért, hogy az afféle kíntsekbenn a tehetetlenek-is részesülhessenek, szükséges dolognak találták a mostani időbéli külföldi Túdósok, hogy azokat, a régieknek szokások

szerént rövideden egybe-foglalják. Azonba a mi e közelebb reménylhető Magyar Könyv-Házat illeti, ebben új munkák-is fognak elő-fordulni. Illyen p. o. *Benkő Jósef Úr Fűszeres bővebb nevezeti.* – Méltán reménylhetjük, hogy e meg-említett könyv nagy világosságot fog terjeszteni Magyar Hazánk-fiai között, főképpen azok között, a kik egyéb Európai élő nyelveket nem tudnak; kivált ha a földnek utólbszori körül-hajózásához alkalmaztatott Mappátska (föld képe) szerkeztethetnék melléje. Mellyet én ugyan nagyon óhajtok.

XIII Gottfried Schwarz levele Michael Traugott Froniusnak

Viro juveni nobilissimo et ornatissimo Michaeli T. Fronio salutem et felicitatem plurimam

Accepi literas tuas, quas, relicta Brema, Hamburgo ad me exarasti: o Te felicem, cui ad illam Germaniae nostrae Corinthum accedere contigit, ad quam ego, magnis meis impendiis, iter per Germaniae fines idoneos emensus, adire non potui. Perceptis literis tuis jam etiam alteris, gratulor primo Tibi ad musas Göttingenses reditum, utque Tibi diuturniores in hoc Parnasso noctes prospere feliciterque cedant vigilatae, precor. Sed heus Tu! arcum si semper tensum habueris, cito rumpetur, vel certe diu non habebis expromtum. Quare interponendas identidem vehementer Tibi suadeo relaxationes liberales, non animi tantum, sed et corporis. Ceterum, quos mihi destinasti et transmisisti libellos, pergratis spectavi oculis et evolvi festine. Felmerus vero tuus, incredibili diligentia, merum tamen compilatorem agit vulgatorum scriptorum, narrationumque ab illis proditarum. In Siculo Benkö mirari subiit sic satis in latinitate pura rerum copiam et varietatem. Sed pernix admodum mihi quidem videtur consectari adamatas Transilvanico vulgo admirabilitates; nisi judicium de ipso ampliandum putes, dum penitus illum excutiam, quem hactenus fugitivo tantum oculo cognovi, et nunc bibliopego traditum, nondum recepi. Mitto pro eo Tibi pretium condictum, taleros tres.

Si vir industrius, bibliopola vester Dietericus, quos in Catalogo suo novissimo venum exposuit libros, ut sunt:

Wolfgangi de Bethlen De rebus Transilvanicis Historia 2 vol. 8 maj. Pestini 1782. 3 rhtl.

Jo. Betlenii Historia rerum Transilvanicarum cet. cet. cet. 2 partes, 8. Viennae 1782. 1 rhtl. 12 ggrl.

Bossueti Tractatus super reunione Protestentium cet. cet. cet. mai. 4. Viennae 1782. 20 ggrl.

quamprimum mittere ad me voluerit, fidem oro Te eidem verbis meis facias, accepturum illum abs me pretium, quod ipse constituit in numis aureis, et quod superat, in moneta probata. Dolet mihi, editorem Wolfgangi de Bethlen noluisse me in consilium vocare iteratae editionis suae, quem ego, nullius lucri cupidus, libenter instruxissem adnotationibus ad operis intelligentiam pragmaticam conducibilibus, in aperta luce quidem, sed non cocliti cuique, positis. Vellem deinde par persuadendo esses honestissimo viro, Dieterico vestro, velit ipse Wolfgangi de Betlen Operis continuationem, quam apparavi, excudendam suscipere, ad duo quoque in forma chartae octavae volumina facile excursura; cum adjuncta appendice Geitzkofleri, quod jam perspexi, S. C. Majestatis et totius Domus Austriacae Consiliarii Intimi.

Quem dono mihi misisti Felmerum, hostimenti in vicem accipe Recensionem meam criticam libelli Toppeltiniani, Origines et Occasus Transilvanorum inscrip-

ti; cum qua, bene feceris, si conjugere voles scriptum periodicum recens, Ungrisches Magazin in des dritten Bandes zweitem Stück a. 1783. Addidi ad Toppentinianam Recensionem alteram Epitomes rerum Hungar. Petri Ranzani et Schediasma in Esaiae cap. 53. cet. Plura Scriptionum istarum si desideraveris, accipies exemplaria quot voles. Salve a conjuge mea hujusque a nepte ex avunculo. Oblectarunt omnes nos iconismi juvenum utriusque sexus Walachicorum. Vale resque tuas feliciter age. Scribebam Rintelii ad Visurgim di 4. Aug. a. 1783.

Tui studiosissimus

G. Schwarz Dr et Superintend[ens]

P. S. Revoca mihi in memoriam nomen Rectoris quondam Coronensis, V. D. Ministri, ni fallor, in Honigbach.

[Benkő József feljegyzése a levél végén:]

Az híres Rinteli Evangelicus Püspök Godofredus Schwartz ezen Levelében rólam szépen emlékezik.

XIV Bethlen Farkas Historiá-ja V. kötetének előszava

Historia testit temporum, lux varitatis, vita memoriae, nuntia vetustatis, magistra vitae.

Cicero de Oratore.

MAGNIFICAE
AD MODUM!

RERUMQUE IN TOGA
NON MINUS, QUAM SAGO, GESTARUM AMPLITUDINE, AB IPSIS
CONDITAE REIPUBLICAE TRANSSILVANICAE INCUNABULIS LONGE
ILLUSTRISSIMAE, DOMINORUM
COMITUM DE BETHLEN
FAMILIAE
HOC
ERECTISSIMI SPIRITUS
BETHLENIANI
MONUMENTUM,
DICATUM ET CONSECRATUM.

AD LECTOREM!
PRAEFATIO EDITORIS

Herois nostri illustrissimae memoriae, Magnifici WOLFGANGI de BETHLEN, Transsilvaniae olim Cancellarii longe Consultissimi, HISTORIA DE REBUS TRANSSILVANICIS, adeo proprio suo lumine coruscat, ut nulla prorsus alienae laudis face indigeat. Arbitror igitur fore longe consultius, si loco encomiorum, quae prolixa admodum serie, et quidem citra adulationis culpam, in honorem Auctoris necti possent, momenta nonnulla, quibus praesens Opus ponderabitur,

quibusque ejus vicissitudines, et hujus cumprimis Editionis rationes, exponentur, in medium adferam. *Primo* adeoque de praecipuis *Historicis,* quos in concinnandis Libris suis tantus Auctor consuluit, et de *Monumentis, Documentisque,* quibus lucubrationibus suis eximiam fidem conciliavit; *post* de *Fatis* hujus Historiae celeberrimae; et *postremo* de praesente *Editione* nostra, narratio absolvetur.

I. Quod ad *primum* attinet; sicuti peritis probe notum est, *Res Historicas* non ita esse comparatas, uti *Theologicas* ac *Philosophicas,* et quae hujusmodi sunt; quarum cultores, qui gradum sibi, supra alios, ad gloriae culmen parare nituntur, suis se cubiculis, includunt, variisque meditationibus eo rem adducunt, suis ut e cerebris Volumina excrescant; dum, e contrario, nullus Historicorum, qui propria ex opinatione, quae, juxta Ciceronem, imbecilla est adsensio, sed vel ex ipsis rebus sibi expertis, vel Historicorum minus suspectorum testimoniis, vel instrumentis publica auctoritate nixis, vel similibus dignis fide monumentis, Historiam concinnet, fidem ullam et gratiam apud cordatos mereatur: ita etiam Illustris Auctor noster, qui scribendae Historiae legibus sincere se adstrinxerat, quique nec praerogativis Civium Patriae, nec libertatibus Receptarum in Provincia Religionum, vel propter gentem, vel ob sectam infensus, neque adeo partium ullarum studiosus, vel e minimo, uti quidem mihi videtur, scriptorum suorum vestigio deprehendi potest; sed potius tolerantiae et moderationis, raro certe, eo praesertim seculo, quo vixit, exemplo, sectator suspicitur merito; nihil, quod vel ex imaginatione, vel e praeconcepta opinione, vel anilium fabularum rumoribus, et similibus coenosis scaturiginibus, promanare possent, chartis suis inlinire voluit. Prono itaque fluit alveo, uti Eum debuisse Historicorum cumprimis Voluminibus. Usus quoque est profecto, et quidem eorum plerumque adjumentis, qui vel eodem tempore, quo res litteris mandatae evenerunt, vixere, vel etiam rerum in Transsilvania conversionibus testes ipsi oculati interfuerunt, immo quandoque calamitatum, quarum pleni sunt hi Libri, participes esse debuerunt. Hos inter, (ut Auctores Operum Historicorum, formis chalcographicis editorum, et minutiorum Manuscriptorum, nunc taceam), praecipui sunt:

I. Ioannes Michael Brutus; cujus *Historiam Rerum Hungaricarum,* ad manus fuisse Illustri Bethlenio nostro, ipsemet sincere passim confitetur. Post hanc aetatem Bethlenianam, nescio quo casu damnoso, longe eximia haec Historia paucis visa mihi videtur; immo inter deperdita paulo antehac habita. Singulari tamen Numinis providentia, hanc jam manu exaratis in apographis obtinuimus, Librariorum quantumvis calamis non satis adcurate exceptam. Hujus vero Historiae Bruti, quantum quidem mihi innotuit, praecipuum et adcurate descriptum illud erit exemplum apud Gentem nostram Hungaram, quod Magnificus Dominus Alexander Junior Pronay. Liber Baro de Tót-Próna, prout est, ceteras inter eruditionis amplissimae partes, Historiarum Hungaricarum Collector et Scrutator indefessus, rarusque simul aestimator, si bene meminerim, e Polonia procuravit. Non procul forte tempus illud distat, quo desideratum hocce opus publicam in lucem prodeat.

2. Ambrosius Symigianus, Hungaris *Somogyi Ambrus,* qui de *Rebus Hungaricis* (potissimum tamen *Transsilvanicis*) tam vastum elucubravit Volumen, ut centum ac nonaginta plagulas justa scriptione illud Manuscriptum apud me impleverit, hac sub inscriptione: *Ambrosii Symigiani* (quibusdam in exemplis *Simigiani* per simplex i.) *Pannonii, Notarii Comitatus Szólnok Interioris in Transsilvania, Rerum Hungaricarum, post Bonfinium gestarum, Libri Tres.* Libri scilicet in Capita sua numerosa, eaque inaequalia, divisi. Pertexuit hoc Opere Historiam ab

anno 1490, ad 1605 inclusive. Priorum annorum Gesta concise pertractat; prolixius paulo res ab eo tempore, quo Transsilvania abs Hungariae Regno avulsa est, recenset; fuse vero vicissitudines, quibus, sub initium seculi XVII–mi, Patria nostra agitabatur atque exagitabatur, posterioribus Capitibus Libri Tertii, duobus prioribus simul sumtis productioris, exposuit; eas videlicet alternationes Transsilvanicas, quarum ipse quoque spectator extitit; eamque immanitatem prorsus furiosam, nec ullo alio aevo auditam, qua *Georgius Básta,* et *Michael* Valachiae Transalpinae Wajvoda, execranda Transsilvanis nomina, eorumque turbae militares, omni scelerum nefandorum genere famosissimae, miseram Transsilvaniam extremum in modum divexarunt. Vir eximius, sui hujus Operis Dedicationi, sequentem praemisit titulum: *Amplissimae dignitatis, multarumque rerum experientia Praestantissimis Viris,* Emerico Gelyén *Primario,* Michaeli*que* Szegedi *Regio Judicibus, Senatoribusque ceteris Claudiopolitanis, utriusque Nationis*[1] *Dominis suis observandissimis,* Ambrosius Symigianus *Pannonius, Notarius Comitatus Szólnok Interioris, salutem plurimam, suaque officia promptissima commendat.* In ipsa porro Dedicatione, Scripti sui occasionem, his exponit: *Cum ergo, post devictum Sigismundum Báthorium, Principem Transsilvaniae, in campis Goroszloiensibus Ditionis Szilágy, Caesariani in hanc Provinciam hostiliter irrupissent; coactique essemus in tutiora ex Oppido Dees profugere: profugimus, venimusque Bistricium; ubi satis ingrato otio, adversisque flatibus fortunae usi sumus, paene per undecim menses. Cogitanti igitur mihi, quonam pacto taedium temporis fallerem, medelamque adhiberem animo, propter amissa Bona, per se satis contristato: Historiae imprimis ad hoc idoneae visae sunt,* cet. Fontes vero, e quibus sua hausit, hunc in modum coronat: *Illud etiam significandum aperiendumque omnibus duxi, unde etiam haec collectanea sumserim, ne alienis plumis superbire redarguerer, videlicet, ex* Sambuco, Paulo*que* Jovio,[2] *qui praeter alios, inter alia, de rebus Ungaricis, plurima scipsere,* cet. Et, paucis interjectis: *Ex utrisque ergo, quae digna visa sunt, mihi annotavi, mutuavique, et quasi pro meis introscripsi: quia aliunde narrationis seriem, rerumque gestarum memoriam, materiamque petere non potui; hoc adjecto, quod quaedam consulto omisi, quaedam omissa superaddidi. Porro, ubi ad Báthoreorum Familiae*[3] *narrationis series pervenit* gesta; *hoc totum ex proprio penu desumtum in medium attuli: quia his interdum aut interfui, aut vero a fide dignissimus referentibus hoc modo audivi, comperique pro certo.* Dedicationem denique his verbis claudit: *Datum Claudiopoli in Transsilvania, in Festo Paschae, circa natalis mei diem; quo annos 40. agebam, Anno Domini 1604.* Ex qua anni adnotatione perspicere nobis licet, Operi huic, qua extensione ad nos pervenit, extremam Auctoris manum deinde accessisse: postremum enim ultimi Libri Caput res anno 1605. gestas complectitur. Inter visa mihi hujus Historiae exemplaria, illud adcuratius descriptum et revisum comperi, quod Excellentissimus Dominus Sacri Romani Imperii Comes Samuel Teleki de Szék, Camerarius Caesareus, Status Consiliarius, Excelsae Cancellariae Hungarorum ac Transsilvanorum Aulicae V. Cancellarius, cet. praeter vastam omnigenae scientiae cognitionem, Historiarum (ut cum Gellio loquar) exsequentissimus, inter varia, rarioraque et numerosissima, tam alia, quam ad Historiam Patriae facientia supellectilia libraria, quorum multa ad

[1] *Hungaricea* nempe et (quae eadam in Urbe propemodum jam deficit) *Saxonicae.*
[2] Praeter hos, in *Catalogo Auctorum,* post Dedicationem, et brevem Transsilvaniae descriptionem, distichis comprehensam, Operi praefixo, decem Scriptores commemorat, *quorum testimonio usum* se non diffitetur.
[3] Ab anno videlicet 1571.

tenues conatus meos quoque redundavit utilitas, possidet. Cur haec, prolixius forte, quam debebam, de Simigiana Historia adtulerim? Ideo profecto, ut hujusmodi rerum, et Litterariae Hungarorum Historiae aequis aestimatoribus, quorum plurimis hoc Opus eximium nondum visum esse in comperto habeo, gratificarer. Cum maxime autem, ut monstrarem, quale lumen lucubrationibus suis Illustris BETHLENIUS adhibuerit hoc Volumine, in quo vix aliquid memorabile continetur, quod Noster suos in Annales non transtulerit.

3. EUSTACHIUS GYULAFI de Rátoth, Vir varia eruditione excultus, et peculiaris prudentiae laude conspicuus; quem sub Principe Sigismundo Báthori saepe Legationis munus, tam ad Christianos Principes, quam Turcarum Imperatorem, strenue fideliterque obiisse, Consiliarium item egisse aequissimum, fidem merentia testantur documenta, docent etiam Bethlenianae paginae; tametsi et res proprias oeconomicas naviter curaverit, et studiose muniis publicis functus fuerit, testante ejusdem Diario: illi tamen sat suppetebat temporis, quod inter Libros ac calamos, Scriptorios transmitteret, scriptitaretque; prout etiam, lucis noctisque vicibus dextere usus, condidit *Historiam* suae aetatis *Transsilvanicam,* fide et laude dignam; quam BETHLENIUS noster, in exsudando hocce Opere, non raro, nec sine emolumento consuluit. Vir hic, ad chartae labores impiger, conscripsit *Diarium* quoque, paucorum hunc in diem oculis usurpatum; nec, quod aliquo indicio advertere possem, BETHLENII usibus commodatum; cujus pagellis, rerum Patriae amatores, Hungaricam, qua exaratum legitur, lingvam callentes, non possunt non delectari.

4. THOMAS BORSOS; qui initio seculi XVII-mi publicis jam in Patria muneribus fungebatur, tandem autem, fasces Principatus Transsilvanici Gabriele Bethlen tenente, Oratorem ad Portam Ottomanicam agebat; chartis (ut Catulli dictum usurpem) doctis et laboriosis adsvetus, sui praesertim temporis rerum conscriptione perita, insigne Annalibus Gentis nostrae fecit augmentum, ac Historiographo nostro importavit adjumentum. Sed

5. STEPHANUS SZAMOSKÖZI (antiqua scriptione Zamosközy) Albensis, prae ceteris omnibus, et quasi unus pro multis, Illustri Auctori, historico suo Opere laboriosissimo opportune anteivit. Alienum proinde a scopo nostro haud erit, si Hominem eruditissimum, Eruditis, quam hucusque fuit, reddidero notiorem. Hic, ex illo Hungariae loco, qui in Comitatu Szatmarensi, ab irrigante *Samosio* (Hungaris *Szamos*) fluvio, *Szamosköz* sive *Szamos-köz* audit, originem et nomen suum traxit; facto ejus genitore Albae Juliae in Transsilvania Cive. Rectius igitur idem nomen *Szamosközi,* vel latina terminatione *Szamosközius,* quam *Szomosközi,* depravate vero apud nonnullos *Zamoscius,* scribitur. Ipse quidem Szamosközi, dum anno 1593, Opus suum, laude Doctorum merito cumulatum, sub titulo, *Analecta Lapidum vetustorum, et nonnullarum in Dacia Antiquitatum,* Patavii ederet, proprio suo calamo *Zamosius*[4] scriptus legebatur: ast hoc fecisse videtur, ut ab exteris, qui Hungarorum litteram Ö recte pronuntiare minus valent, nomen ejus efferri facilius posset. Sed quid hinc evenit? Ut *Zomosius* et *Szamosközius,* pro duobus diversis Viris, et hic quidem *Pentadum,* ille autem *Analectorum* Auctores haberentur etiam ab Eruditis: uti hoc patet exemplo quoque Clarissimi piae memoriae *Petri Bod,* in *Athenis Hungaricis (Magyar Athénás),* pag. 281. Ceterum, apud Eruditos superiorum Seculorum Hungaros mos illet invaluerat, ut nomina sua facile interpolarent; immo etiam in peregrina, praesertim graeca vocabula commutarent: sic, exempli gratia, celeberrimus olim *Petrus Melius,*

[4] Ea, antiquioreque aetate, Hungarorum *Sz* per literam *Z* exprimebatur.

quoniam e Gente *Juhász,* quod vocabulum *Opilionem* significat, oriundus erat; adpellationem *Mélios,* sive *Mélius,* id est, *Ovillus* seu *Ovis,* (quamvis haec vox pro nomine quoque proprio habeatur), sibi adoptavit. Sed ad rem redeamus. Szamosközius ex erudita et academica peregrinatione, quam, ipse licet Helveticae Confessioni addictus[5], per Italiam praesertim instituerat, in Patriam redux, tetris et turbidissimis illis tempestatibus, quas Sigismundus Báthori civerat, locis tutioribus, quae putabat, latuit potius, quam habitavit: fultus beneficiis Magnifici *Stephani Botskai de Kis-Maria,* qui jam antea et oras exteras studiorum causa salutare eidem persvaserat; nec exiguam sumtuum ad itinera partem largitus fuerat; et auctor Principi Sigismundo extiterat, ne parcas ad haec manus, pro maximae spei et olim communi Patriae inservituro juvene Viro, aperiret. Mox vero in Principem Transsilvaniae, et non paucarum Hungariae Partium, electo eodem Serenissimi nominis Bocskaio, is magnae existimationis Virum inter Intimos Aulae suae adlegit, Historiographumque Principalem constituit: qui non modo res a se gestas, sed antecessorum etiam Principum acta, litterarum monumentis mandaret. Functus quoque est hoc munere Szamosközius quam fidelissime, et Annales, quos antea, auspiciis Principis *Sigismundi,* orsus fuerat, sed, propter continuas belli calamitates, non sat commode texere potuerat; jam sub *Bocskaio,* utut nec tunc halcyoneo prorsus tempore, eo perduxit feliciter, ut initium a *Ludovici* Secundi Hungarorum Regis interitu, anno 1526, ad fatalem campum Mohács acerbissime facto, capiens, et filum Historicum per aetates cunctorum hujus Provinciae deducens, suo tandem aevo, non tantum acta *Stephani Botskai* complecteretur, verum etiam successoris ejusdem, *Sigismundi Rákóczi* gesta, recenseret. Operi suo, tersa latinitate, decenti gravitate, magnoque documentorum adparatu elaborato, quod nusquam non eruditionem, judicium, et candorem spirat, hunc praefixit titulum: *Stephani Szamosközi, Rerum Hungaricarum Pentades VII.* Hanc Historiam Auctoris Maecenas, Princeps *Botskai,* quod omnes illas partes, quae ejus mortem praecedunt, vivens percensuit, magnique fecit; ac dum, praepropera morte se ex hac vita discessurum sentiens, Testamentum et quidem aliqua ex parte holographicum Cassoviae 17. Decembris 1606, conderet, pro ea imprimenda (verba sunt *Bethlenii* nostri, Lib. XV.), summam duorum millium[6] florenorum hungaricalium reliquit. Monuit insuper Testamenti scriptores et executores*(Testamentarios)*, qui *Petrus Alvintzi* Concionator Aulicus, *Paulus Örvendi* Consiliarius ac Thesaurarius, et *Simon Pécsi* Secretarius Principis, erant, ut nisi ejus hanc de excudenda Historia voluntatem ultimam fideliter ac strenue perficiant; sciant, se ad tribunal Dei provocatos. Quod tamen mireris et demireris, Opus undique praeciosissimum non modo non exscriptum est Typis chalcographicis; verum etiam multa sui parte periisse merito autumamus et dolemus, ex eo, quod eruditis hujus seculi Patriotis frustra quaesitum sit. Ingens, Medius Fidius, damnum! Nam aliquot centenas philyras mteriisse, certum est ex illis particulis, quae ad nos pervenerunt. Scilicet, ego saltem nec possideo nec vidi plures Libros, quam *Pentadis* Quintae Librum

[5] Ob respectum principis Sigismundi Báthori, quo apud Italos, sibi acceptissimos, ac in aula ipsius frequentes, pollebat, Transsilvani cujuslibet Religionis in Academiis Italorum, cum primis Patavina, recipiebantur.

[6] Nonnuli *septem millium* numerant. Idem ego etiam feci (*Transsilvaniae* Tomo II. pag. 412.) autoritate Clarissimi quondam BOD inductus, qui in *Athenas Hungaricas,* pag. 281. sic vernacula Testamenti verba transtulit: *két ezer forintokat. Sed quoniam inter maxime sibi similes literas, videlicet h* in *hét,* i. e. septem, et *k* in *két* h. e. duo, facile commutatio fieri poterat; non difficulter etiam venia dabitur. Connexa vero Testamenti verba, meis in exemplaribus paulo aliter ac loco citato, hunc v. l. in modum leguntur: *Az Historicus, mellyeket mind magunk. és elöttünk való Fejedelmek idejében 's dolgairól írt,* Szamosközi István *Uramnak,* deputáltunk *az Kolosvári* Conventröl *két ezer forintot; mellyeknek ki-nyomtatására hogy szorgalmatos gondgyok légyen, Lelkekre kötöttük az Testamentumosoknak; és az Istennek Széke eleibe idézzük öket érette, hogyha abban híven és szorgalmatoson el-nem járnak.*

IV-tum, mancum a priore parte, XI. et dimidia plagulis constantem, qui his verbis initium habet: *„quo progrederetur, serio secum expenderet"*, ceterum agitque de rebus *Sigismundi Báthori,* et cumprimis de successoris sui Fratris, Andreae Cardinalis, ad Principatum Transsilvaniae promotione. Item, ejusdem *Pentadis* Librum V-tum, qui XIX philyris continetur. Nec non *Pentadis* Sextae Librum I-mum, qui etsi per intervalla quasdam lacunas habeat; nihilo secius tamen congruente scriptura XC. plagulas explere potest; narratque Bellonae inter *Georgium Básta* et *Mosen Székely* flagella, ac in haec desinit verba: *„consilia sua ad incolumitatem publicam dirigeret"*. Quum ergo paucissimi hi Libri, duo nempe et dimidius, vix paucioribus, quam centum et viginti philyris, si decens scriptio curetur, arctari possint: nonne vides oppido, longe majorem Annalium Szamosközianorum partem oculis Eruditorum esse subtractam? Quo vero fato hoc acciderit, non est expeditum dicere. Videntur Testamentarii supra memorati officio suo non satisfecisse. Quorsum igitur Szamosközi literarium illud cimelium deposuit? In Archivum Capituli Albensis Transsilvaniae; ubi ipse tempore denati Botskaii; subsequente (sed quamdiu, mihi haud liquet), *Requisitorem Litterarum* munus obibat. Inde postmodum oblatum fuit quopiam ab aliquo totum Opus, nec amplius repositum. Sunt qui censent, hoc plane autographum Bethlenio nostro, dum historicis suis chartis impallesceret, ad manus fuisse: quod tandem, ob insecutas rerum patriarum vicissitudines, restitui nequiverit. Hoc, quia nullo vestigio cognoscere potui, adfirmare nequaquam ausim. Nihil autem comperti magis habeo, quam supra ceteros omnes, quorum jam hoc in praefamine meminimus, duce Szamosközio, in componendis Annalibus suis, Illustrissimum Auctorem fuisse versatum: quippe, non tractata tantum ab eo argumenta pertractat, verum modum quoque et stilum ejusdem observat tam stricte, ut intergras passim philyras reperias vel ad verbum, vel fere, ab ipso mutuatas. Nullo detrahendi, sed potius laudandi, Auctorem studio, post institutam diligentem collationem, hoc sincere aperire placuit. Nec ullam injuriam magnis Auctoris Manibus illatam esse, dudum intelligere potuerunt, quicunque Libros ejus evolverunt. Ipsemet enim Libro XV-to, qui ultimus est, ubi summam Testamenti Botskaiani exposuit, idem plane, ut est sincerus, confessus est, in haec verba scribens: *Pro imprimenda* per Stephanum Szamosközium *conscripta Historia (ex qua, quidquid ad praesentem hanc nostram Historiam necessarium videbatur, summa fidelitate depromsimus) sumam* cet. Semper igitur certeque, honos nomen et laudes manebunt BETHLENIO: qui studiis suis diligentissimis adeo fontem illum limpidissimum exhausit, ut si reliquas ejus cum Bethlenianis commentationibus composuerimus, vigere in BETHLENIO totum SZAMOSKÖZIUM, nec quidquam ex ejus Scriptis periisse, arbitrandum sit. Vivit apud me Vir Doctissimus in *Donationalibus* etiam *Literis* Principis Sigismundi Rákóczi, Albae Iuliae, die 5-ta Octobris, a. 1607. emanatis, quibus eum, et qua *Requisitorem* Literarum in Tabulario Capituli Albensis, et qua *Historicum,* non vulgariter laudat; quamdamque Curiam Nobilitarem in Civitate Albensi eidem conferet.

Praeter elaborata Historicorum Opera, jam laudata, ad Annales suos consummandos, varia Noster adhibuit Monumenta authentica, uti sunt: *Tabulae Pactionum,* Transsilvanos inter et exteros Principes factarum; *Literae* summorum Virorum, Caesarum, Regum, Principum, cet.; cum maxime vero *Decreta Comitiorum,* quae vulgo *Articuli Diaetales* apud nos nominantur. Id genus documentis Szamosközii quoque *Pentades* fulciebantur. Bene profecto; hujus siquidem modi instrumentis publicis fidem legentium Historia devinciat. Ad *Comitiorum* speciatim quod adtinet *Decreta;* nihil his ad Historiam, Jusque

Publicum Patriae fecundius, nihil jucundius. Tantum enim abest ullum sine Transsilvanorum Comitiis annum transivisse; ut potius tria, immo plura quoque eodem anno, ordinarie tamen per plerasque aetates duo, celebrata fuerint:[7] in quorum Decretis res momentosiores, et Provinciae mutationes, plerumque adnotabantur, ac tali modo fundamenta Historiae Transsilvanicae ponebantur. Hujusmodi Decreta, lingva partim et prioribus annis latina, potiore tamnen parte hungarica, per Protonotarios concinnata, quorum nulla ante annum 1612, plurima vero, neque tamen omnia, post idem tempus, prelo subjecta fuerunt, aliquot scapos chartarum apud illos, qui haec quantivis praetii instrumenta collegerunt, uti etiam apud me, impleverunt[8]. Utinam veniret tempus, quo cujuspiam industria hocce filo Decretorum Historiam Patriam deduceret! Postquam igitur sic praecipuos Historiae Bethlenianae fontes returavimus; apagete jam aniles et indignas relatu fabellas! Illorum intelligo mendatium, qui (uti quaedam consignationes produnt) comminiscebantur antehac[9] Auctorem nostrum in ea monumenta, quibus suum Opus perfecit, Constantinopoli dum legati ad Portam Ottomanicam munere fungeretur, incidisse,[10] ea inde in Transsilvaniam transtulisse, et hic demum, in conscribenda ex iisdem Historia, duorum exulantium Polonorum, utpote, *Samuelis Grenzey* (Grondzki) ac *Vengierski,* opera hunc in modum usum fuisse, ut hi res a Bethlenio suggestas in stilum nexumque historicum redegissent. Haec omnia nullo fundamento nixa facile evertuntur. Nam etsi certissimum sit, Auctorem nostrum, una cum *Clemente Mikes* de Zabola, Illustris Prosapiae Heroe, et Viro quodam Saxonicae Nationis, anno 1678. in Legationem Constantinopolim missum fuisse a Statibus Transsilvaniae, ibi tamen, ut recte jam dudum Illustris *Samuel Köleséri,* Gubernialis apud Transsilvanos Consiliarius, in quadam scheda animadvertit, pauculos admodum dies commoratus, vix Historiarum monumentis conquirendis vacaverit; et, si vacasset, reperissetque, vel fortuito in acervum historicorum Instrumentorum incidisset, an ex iis Annales suos accurare potuerit? minime gentium. Et enim Byzantio itinere molesto redux, publicis gravissimisque Reipublicae Transsilvaniae negotiis tractandis, veluti Provinciae Cancellarius[11] simulque Consiliarius Principis Intimus, et Supremus Comes Albensis, incumbere continuo debebat; atque ita tempore scribendi Historiam excludebatur.[12] Sed, quod propius adsertionem meam evincit, neque tam diu legationi Constantinopolitanae supervixit, ut prolixum suum Opus, Historiam tanti ponderis, condere quiverit, nisi antea elaborasset: subsequente siquidem 1679-no anno, magno Trans-

[7] Nihil igitur est, quod mireris, dum in elencho Comitiorum (vulgo *Diaetarum* sive *Dietarum)* post Transsilvaniae ab Hungaria secessionem, quae in annum 1541 incidit, apud nos celebretorum numerum eorundem ad quadringinta circiter adcrevisse observaveris. Habita vero fuerunt in Transsilvania antea quoque Comitia numerosa.

[8] De hoc argumento fusius egi, seriemque Comitiorum dedi, in Opusculo, quod sub tutulo, *Comitia Transsilvanica,* propediem lucem videbit.

[9] Dico, *antehac;* intelligoque aetatem Auctoris adhuc vivi, ac eidem proximam; qua aestuans nonnullorum invidia, oleba aliis imponere, et persvadere, Illustrem Historicum alieno vitulo arasse. Ast hodie nemo cordatus putido huic commento adsentitur. *Livor post fata quiescit.*

[10] Huic figmento aliam quoque appendicem, ab indoctis aliquibus sterilibusque Historiarum hominibus, fuisse adsutam, ex traditione accepi. Hanc, scilicet, quod monumenta illa, e Budensi Matthiae Corvini Regis Hungariae gloriosissimi Bibliotheca, dum haec Civitas in Turcarum potestatem redacta fuit, Byzantium translata fuissent. Sed haec fabula male ruit sua: quum constet, Annales Bethlenianos subsequentium, a capta Buda, temporum res maxima ex parte tradere.

[11] Hoc munere, citato 1678-vo anno, menseque Aprili, in Comitiis Fagarasensibus, Auctor mactatus fuerat: quamvis antea quoque vices Illustrissimi *Joannis Bethlen,* Cancellarii, trium fere annorum spatio valetudinarii, sustinuerit.

[12] Ipsemet Auctor scribit, in suis, ad Historiam *Joannis Bethlen,* proxime laudati, Notationibus nihil sibi temporis, ob gravia munere, ad historiale Opus amplius suppetere. Verba ipsius, eaque vernacula, sunt: *Kellett vólna Hazánk Históriáját tovább-is vinni – – – –. Vigye, a' ki érkezik 's Hazáját szereti. Tölem már nyughatik; meg-fosztottak ahoz való idömtöl a' terhes Hivatalok.*

silvaniae Reipublicae ac Historiae damno, inexpectata morte portum aeterna quiete placidum intravit die 30. Dec. anno aetatis suae 45., *Bethlen Szent Miklos*ini, post septem dierum anginam gutturis; unde ad possessionem *Keresd* translatus, in cryptam sepulcralem Magnificae Familiae, quae pro duabus Gentis Lineis duas concamerationes habet, reconditus est. Si porro rem probe trucinabimur, nec potuerunt monumenta pleraque, quae Auctor Scriptis suis passim inseruit, Claudiopoli reperiri; nec id certo aliquo teste traditum unquam fuit: quum e contrario, citatos supra Historicos, quibus sedulo se usum Noster sincere fatetur, legenti, plurima ejusmodi documentorum, apud illos occurrant; cetera vero, tam e sanctioribus Transsilvanorum Archivis, quam privati Magnificae feracisque Virorum Doctissimorum Gentis BETHLENIAE tabulariis depromere potuerit. Nec demum alia opera duorum illorum exulum Polonorum fuit usus, quam post elucubratos Libros, pura illorum de charta in chartam scriptione. Neque hic audiendi sunt illi, qui nonnullis e vocibus stili Auctoris, a probatissima latinitate discedentibus, nec Hungaricae, sed Polonicae (ut volunt) Nationi usitatis, illud comprobare nituntur. Usi enim sunt iisdem tam Historici, supra jam non semel laudati,[13] quam Transsilvanorum Jureconsulti nec eorum usus in hodiernum diem prorsus evanuit. Unde ergo fama illa de his Polonis increbuerat? Non solum ex apographo, quod illos, caligraphiae peritos, ex Auctoris (ut vocant) impuro transscripsisse memoravimus: sed quod etiam iidem prolixi Operis Bethleniani compendium fecerint; quod, non tamen autographum Bibliotheca supra laudati Exc. Domini SAMUELIS S. R. I C. TELEKI, (Tit.) primum omnium mihi videre contigerat.

II. Quod ad *secundum* adtinet, videlicet, *Fata* hujus Historiae, de iis sequentia quam brevissime teneamus. Auctor noster primicerius, ex Illustrissima BETHLENiorum Gente, quae inter Procerum Transsilvaniae Familias, Nobilitate antiquissimas, et Meritis fulgentissimas, locum non mediocrem omni aevo obtinuit, ad publicum Patriae emolumentum oriundus,[14] postquam adparatu cariorum Scriptorum copiosissimo, proque pertractandis rebus in Transsilvania gestis opportunissimo, privatum suum grammatophilatium eximie instruxisset: incepit tandem ex eadem monumentorum literariorum congerie Historiam anno 1674. scribere, cujus initium fecit ab anno 1526, illa scilicet clade luctuosissima, quae in campo Mohátsensi Ludovicum Secundum Regem, una cum flore Nobilium Regni Hungariae, miserandum in modum absorbsit; praetexuitque Libris XVI, usque ad primordium Principatus Gabrielis Báthori, annum nempe 1609-num tantummodo.[15] Termino *tantummodo* est animus significare, voluisse auctorem, Historiae filum ultra quoque ducere, ad annum videlicet 1630; ubi tandem incipit (annum enim 1629 leviter attingit) *Historia Rerum Transsilvanicarum* Illustris

[13] Nulla est natio, quae non habeat peculiares voces latinas. Talia apud Hungaros etiam ac Transsilvanos est facile reperire; v. g. *Fenetum* sive *Foenetum*, pro que Cicero *campum fenicularium* dixit: *Intertentio*, quod Ulpianus per *sustentationem*, *Curtius per alimentum*, Varro per *alimonium*, expresserunt; *Siligo*, pro *secali cereali*; *Fagopyrum*, pro *Zea mays*; *Zea*, pro *Fagopyra*; *pifa* (reperi hanc vocem, apud nos notissimam, in quodam etiam Vocabulario, ducentis ferme annis antehac Debrecini excuso), pro *pulte milliari*, seu e milio, cet. Pagina 81. hujus Tomi, *praespecificata*, cet.

[14] Conscisam Inditae BETHLENIdum prosapiae Geneologiam exhibuit dudum *Joannes Dajka Keserü*, Gabrielis Bethlen Principis Concionator Aulicus, in Epistola responsoria ad *Davidem Pareum* anno 1618. Heidelbergam perscripta, quae legitur in *Historia Eccles. Palatina Henrici Altingii*, pag: 227.; nec non, in *Specimine Hungariae Litteratae Davidis Czvittingeri*, pag. 67. seqq. Latiorem vero tabulam gentilitiam ego adpendi *Transsilvaniae* meae Tom. II. a pag. 365. ad 384; ubi paginis 374. et 383. 384. breviter de Nostro etiam actum est.

[15] Qui hanc Historiam, in parte nunquam typis mandata, usque annum 1663. excurrere tradunt, certo decipiuntur ex alia *Historia Bethleniana*, quam videlicet Ill. *Johannes Bethlen* ad huncce an. deduxit, evulgavitque ac tandem ad 1673. continuavit. Quae continuatio in publicam prodiit lucem Viennae Austriae, anno 1782, typis Nobilis *Josephi Kurzbeck:* qua de editione, quam autographum Autoris ad manus habeam, non pauca habeo in medium proferenda.

JOANNIS BETHLEN, usque ad 1673 inclusive deducta et continuata: verum anno 1678, ad Cancellarii munus, ut supra dictum est, provocatus ille, aliisque simul Officiis suis pro publica salute strenue excubans, in sinuoso Historiae Transsylvanicae pelago non se potuit ulterius Palinurum praebere; quod sane vehementer dolendum. Neque tamen tantum impedimenti gravia haec obsequia Nostro intulerunt, quo a serio Patriam Annalibus juvandi studio ammoveretur. Anno enim 1679, fecit pactionem de opera, typisque chalcographicis, cum Typographo quodam Cassoviensi, (cujus nomen ex *Adversariis,* meis, nunc absconditis, alias producturus sum) qui Typothetam, ad imprimendum hoc Opus historicum, aliaque minutiora, in Transsilvaniam mitteret, apud Illustrem Auctorem mansionem habiturum. Sed, pro dolor! prius, quam Typographiam quivisset erigere, die 29. Decembris, ejusdem 1679. anni, aetatis suae quadragesimo, insigni profecto rei publicae damno, postquam septem dierum intervallo gravi cum morbo colluctatus fuisset, in ipso vitae ac fortunarum flore, e terra migravit Bethlen Szent Miklosini, et sepultus est Keresdini, in antique Familiae Mausoleo. Accessit tamen, ad edendum hocce Opus, providi Numinis cura. Nam frater germanus Auctoris, Magnificus ALEXIUS BETHLEN, Vir literis longe ornatissimus, Comitatus Szólnok Interioris Comes Supremus, Principis Apafi ac postea Leopoldi Imperatoris Consiliarius, et Statuum Regni Praesidens, inchoato a fratre negotio operam suam adhibuit, atque insignia Inclitae Gentis BETHLEN castro *Keresd*ensi[16] (Saxobinus *Kreusch,* Valachis *Krisch*), a Civitate *Schaesburg* non multum remoto, Typographiam bene instructam, anno 1683. exeunte, excitavit. Ubi tandem, anno subsequente coepit Historia WOLFFGANGI, in Folio minori, sat nitide imprimi. Ast, quoniam ultimam ab erratis typographicis Correctionem ALEXIVS ipsemet peragere solebat; interim vero per officia publicorum munerum saepe avocabatur: moram justo longiorem opus editionis patiebatur; minoribus interea Libellis in lucem ex eadem Officina prodeuntibus.[17] Hanc ob rationem memorabile fatum de hoc Opere accidit. Scilicet, orsus fuerat impressionem Typographus per Librum I., seu paginam primam, (*Titulum* enim, *Dedicationem* ac *Praefationem,* quibus haec editio destituitur, ultimo tandem excudere constituerat) ubi verba initialia leguntur: WOLFFGANGI de BETHLEN HISTORIARVM LIBER PRIMVS. Pannoniae gentis originem cet.; perveneratque ad Librum XI-mum, e quo etiam septem folia typis commissa habemus, cujusque ultima sive 832-da pagina his clauditur: *quicquid in terris erat absconditum, id eruebant, quicquid extra in pagis erat reper-* (custos typographicus) *tum imo:* ultra quae verba editio *Keresdensis* non processit , sed manca mansit, propter hostiles barbarorum in Transsilvania procellas; quas Comes *Emericus Tököli,* Turcis, Tataris, Valachis, et aliis id genus hominibus stipatus, senescente mense Augusto anni 1690, hanc in Provinciam irrumpens, Principatumque sibi repere volens,

[16] In pago *Keresd;* qui saxonibus et valachis subditis habitatur, duo sunt Castella. Unum possidet: Ill. D. Comes LADISLAUS de BETHLEN Senior, *(Tit. plen.)* aluid vero, Excellentissimus D. Comes PAULUS de BETHLEN, Status et Excelsi Gubernii Transsilvanioci Consiliarius intimus, Tabulae Regiae judiciariae Praeses, etc.; in cujus interiore pariete, ab euro, infra serpentinum Insaigne BETHLENiorum, legebam pridem: *Alexius de Bethlen Celsissimo Principi Transsilvaniae Consiliarius ac Supremus Comes Comitatus Szólnok Interioris ex fundam. erexit.* 1683. Sed jam antea, inclussae Castro aedes pleraeque, multo extiterunt, docentibus inscriptionibus. Castellum ingredienti, ilicco obvenit a sinistra Templum modica amplitudine *(Oratorium)* vetustate attritum, hoc exstrinsecus supra vestibulum Symbolo ALEXII signatum: *Honesta fama, aeternum patrimonium.* Huic contigium fuisse Typographeum, certa indicia produnt.

[17] Opuscula hic excusa nimium sunt rarissima, uti 1.) JOSEPHI NAGYARI *Hegyes Ösztön;* id est, Acutus Stimulus, 7. plagularum in 8-vo. 2.) Ejusdem *Elégséges Kegyelem,* hoc est, Sufficiens Gratia, plag. 7 1/2, 8-vo, impressa anno 1684. 3. PAULI MEDJESI *Lelki A. B. C.* i. e. Spirituale Abecedarium, 8-vo, edi. 1684. 4.) GEORGII TUTII Kis-Schenkensis Poetae Caesarei, et Augustanae Confessionis Ecclesiae Schaeseae Pastoris, *Epigrammatum Catonis Christiani Libri Quatuor.* Keresdini, 1686. 8. Virum hunc forte ego ab oblivione liberavi, *Transsilvaniae* II. pag. 436.

tantas excitaverat,[18] ut in urbibus et locis munitis quaerere refugium Patriae nostrae Cives cogerentur. His turbis turbata etiam fuit Typographia Bethleniana, tantopere quidem, ut tam instrumenta chalcographica, quam historici voluminis impressae philyrae potiori ex parte, Schaesburgum, tutioris conservationis causa, tumultuaria fuga transferrentur, ibique abderentur; reliquis exemplaribus Keresdini in grandem quamdam arcam congestis, ac in secretiorem cellam, quam faber murarius occlusit, conditis. Arx Keresdensis equidem in his Reipublicae motibus incolumis[19] permansit: neque Schaesburgum vastatum fuit: utrobique tamen exempla Historiae magnum discrimen adiverunt. Keresdini enim reposita, quoniam formidoloso illo tempore aperire cellam tutum non videbatur, adeo mures depasti sunt, ut, si vere ex traditione acceperimus, nullum ex iis integrum colligi potuerit. Schaesburgi conservata sortem aliquanto mitiorem habuerunt: non contemnendo siquidem numero[20] Keresdinum reducta, et hinc postea in alia quoque Heredia Bethleniana translata sunt. Horum deinde cimeliorum participes, ex liberalitate Illustr. Heredum, (nullum enim pecunia divenditum est), facti sunt diversi Homines. Sed quae Schaesburgi, ob temporum vicissitudines, ac praesertim bellum a Francisco Rákóczi, initio labentis seculi, concitatum, in hospitio remanserant; pleraque ea ad rudes manus devenerunt, et in usus culinares, sutorios, similesque, conversa. Expertus etiam narro, fuisse Studiosum Enyedensem, qui a cive Schaesburgensi tria exemplaria totidem florenis hungaricalibus coëmerit. Utcunque autem se haec habeant, certum est, Opus Bethlenianum rarissimum in orbe erudito ad praesens tempus extitisse, et quam plurimo venivisse; etiamsi mancum esset.

III. Jam demum de praesente, quam sistimus, Editione, praefari quaedam oportet. Hanc, uti titulus Tomorum ostendit, suscepit Vir Nobilissimus D. MARTINVS HOCHMEISTER, Typographus et Bibliopola Caesareo-Regius Privilegiatus Cibinii Transsilvanorum, singulari in communem nobis Patriam amore, et benefaciendi studio ad exequendum hoc consilium inductus. Egregium profecto in publicum Bonum animi Ejus testimonium, Annales hos adcuratissimos, a longo tempore tam Patriae, quam exterarum orarum Eruditis tantopere desideratos,[21] in publicam lucem postliminio revocare! Laudatos adeoque Chalcographus noster, initium impressionis faciens anno 1782. jam sat pridem excudit X. Libros, is est, ad paginam 818. inclusive, e prima editione, Keresdensi videlicet; ast non in folio, ut ibidem; verum pro commodiore Lectorum evolutione, forma 8-va, Tomis IV: quorum primo, *Titulum, Epistolam dedicatoriam* ad Transsilvaniae Principem Apafium, et *Praefationem,* quae nunc primum beneficio typorum in lucem prodierunt recte praefixit; XI-mi vero Libri, qui gestorum anni 1601

[18] Quae huc pertinent, tradidi breviter Transsilvaniae Tom. I. §. CXXIV.

[19] Clarissimus quondam *Gottlob Kranz,* Professor, Bibliothecarius cet. Wratislavisensis, uti etiam Nobilissimus *Leopoldus Róth der Rothenfels,* Notarius cet. Cremniciensis, in Literis suis, quas evulgatas legimus, non modo arcem a barbaris expilatam, et destructam, verum etiam Auctorem, quem antea vita pridem functum retulimus, in tristem servitutem abductum, ibique extra patriam mortuum, tradiderunt. Sed haec mera sunt figmenta. Exteri igitur Scriptores adtendant, oportet, ne fabulis decipiantur.

[20] Apud exteros quosdam Eruditos pro certo habetur, praeter duo exemplaria sub sole plura non reperiri integra. Id etiam adserit citatus *Kranz,* scribens: „mirum sine dubio, et paradoxum videbitur, imo vix fides asserenti dabitur, ex multis typis impressi Operis voluminibus non nisi duo integra, ut vocantur, Exemplaria extare in orbe litterato."

Item: „Cum abhinc ruderibus per Seculum integrum involuta Arx citata, nostro demum tempore [restauraretur, Operarii cellam undique clausam aperientes, eam dispersis confusisque, partim et tempore] situque corruptis chartis plenam reperiebant; ex quibus omnibus non nisi duo illa, quae citavimus, exemplaria colligi potuerunt". Sed haec a vero aliena sunt. Quidni, amabo, quum mihi soli nunc etiam tria prae manibus sint? Et viginti minimum exempla diversis hucusque vicibus meis manibus contrectavi in Transsilvania. Vidi praeterea talia hucoque, quibus plures vel pauciores ex impressis philyris defuerunt.

[21] Clariss. quoque *Godofredus Schvvartz,* Superintendens Ritelensium celeberrimus, conabatur hos edere, sed insigne molimen effectu caruit.

memoriam complectitur, partem priorem, Keresdini evulgatam, hoc est, a pag. 819, ad 822, servavit ad huncce Tomum V-tum, Libris antehac non impressis conjungendam. Nunc ergo de his, qui in manu exaratis hucusque Codicibus latuerunt et qua via celebris Typographus eorundem editionem perficere gestiverit, pauca exponamus: quae, praefiscine dixerim, literariam Transsilvanorum Historiam congruenter juvabunt.

Turbatis, ut supra expositum est, per Tökölium, anno 1690. Transsilvaniae rebus, et Typografia Keresdensi, numerosissimisque impressis chartarum plagulis Schaesburgum inde translatis; quo originale hujus Historae Manuscriptum ablatum,[22] et quo abditum fuerit, nihil certi adserere valemus: sed vix etiam sperare possumus, ex aliquo latibulo literariorum Instrumentorum Inclytae Bethlenianorum Domus in lucem aliquando protractum iri; quum plurimis ab eo tempore annis imbellibus, privata Ejus, aliarumque Familiarum Tabularia, jam esse reserata et recensita, ambigendum sit minime. Videtur nihilominus e Transsilvania in exteram aliquam regionem nunquam fuisse[23] abreptum; sed hic fato nobis ignoto intercidisse. Unde igitur genuinum aliquod exemplum, erudita manu perscriptum, obtinendum fuit, quod Originali substitui in Typographia mereretur? Hoc certo factu non modo fuerat difficillimum, sed et impossibile. Nam complures licet Conterraneorum nostrorum Historiae hujus, in typographeo interruptae, partem residuam in manuscriptis (sub titulo *Continuationis*) possideant: nullum attamen seorsim exemplar, vel post diligentissimam indagationem, inventum novimus, e quo sincera editio adornaretur. Usque adeo scilicet depravata manu Librariorum deprehenduntur, non solum in nominibus Hominum, Locorum, et si quae sunt talia; sed etiam in nexu rerum ac verborum, signisque distinctionum: ut vel intelligi crebris locis nequeant; vel diversum ab auctoris scopo sensum fundant. Hujusmodi mendis Scribarum pleraque etiam alia Manuscripta[24] scatent. Conquisita proinde et tradita mihi sunt tria Exemplaria, ut iis collatis, ex unico emendatum, Typothetae porrigendum, conficerem. Unum eorum est Excell. D. Samvelis L. B. de Bruckenthal, Magni Principatus Transsilvaniae Gubernatoris Regii Emeriti (Titt. plenis); aliud, e quo Historia prelo subjicitur, Exell. D. Comitis Wolffgangi Kemény, L. B. de Magyar-Gyerö Monostor, Districtus Cibiniensis Commissarii Regii (*Titt. plen.*); tertium Ill. ac Magn. quondam D. Comitis Alexii Kendeffi de Malomviz, Consiliarii Gubernialis Intimi, cet. erat; nunc est Filii, D. Com. Joannis Kendeffi, Adolescentis Genere juxta ac multiplici Eruditione Illustrissimi; his addidi meum quartum,

[22] *Titulus, Dedicatio* et *Praefatio* in Originalibus pervenerant ad auctoris Nepotem, Comitem *Franciscum* de *Bethlen;* unde alii transcripserunt: sed, qui ineditos Historie Libros, in authentica scriptione ad prelum destinatos vidisset, reperimus neminem. Bene tamen notandum, Librum XIV. nec non partes Lib. XV. et XVI. in ipso autographo, forma 4-ta, cum literis ac correcturis, apud Cl. *Joannem Tsétsi,* Proffessorem olim Sárospatakensem, invenisse Ill. *Samuelem Székely* de Doba, Centurionem Caesareum, Historiae Hungaricae peritissimum, et monumentorum collectorem eximium; a quo facultatem exscribendi aegre satis impetrare potuit anno 1754. ac tandem anno 1765. in usum Cl. *Josephi Benzur,* describendum curavit; prout ex ipsiusmet adnotatione patet.

[23] Manuscripto equidem hujus Historiae Volumini, quod in augusta Vindobonensi Bibliotheca adservatur, primo sive tituli folio, haec inscripta legutur verba: „Exemplaria *(in Curia Keresdensi)* impressa, una cum Manuscripto Originali: et aliis undequaque conquisitis Documentis et Instrumentis Litterariis per Tökelium direpta, et e Provincia ablata; nonnullis Manuscriptis ad Historiae Continuationem, et periorum Annorum Acta pertinentibus, cum tenui Haereditate Tökeliana, post ejusdem mortem ad Rákozium delatis." Verum enimvero non aliter Tökölius diripuisse haec dici potest, nisi quatenus res Transsilvanicas incursione atque impetu suo turbavit, hocque modo amissioni Operis pretiosissimi occasionem suppeditavit.

[24] Solo exemplo Historiae *Michaelis Tserei,* Inclytae Prosapiae et multae eruditionis Viri de quo egi *Transsylvaniae* Tom. II. pag. 466. 470. non piget hoc commonstrare. Hujus nempe Operis exemplaria, quorum plus minus ducenta in Transsilvania reperias, ita jam apud complurimos adulterata sunt: et, dum ex alio haud correcto alia describuntur, integrae periodi passim a falsis Liberariis omittuntur. fiunt indies magis magisque vitiata; ut pluribus in locis sensus erui minus possit. Meum quidem ex autographo ad literam transcriptum est.

quintumque Amici. Neque tamen ex his omnibus praesentis Operis imaginem (quae ne minimi quidem lineamenti mutationi committenda erat) recte formare potuissem: si Historiae supra laudatae, ac per Scribas minus vitiatae, SIMIGANI, et cumprimis SZAMOSKÖZII, cujus stilum per integras saepe pericopas ad verbum sincere retinuit, in auxilium vocati non fuissent. Sed nec hunc in modum omnem difficultatem exuere potuimus, ob deperditam, et incassum in erudito Hungarorum orbe quaesitam Libri XI. particulam: quam tandem (nullo laudis amore tumens fateor) rogatus ego suplere debui, per 14. illas paginas[25], quae, uno folio interposito, paginam 64 excipiunt. Supplementum itaque excurrit usque ad haec verba GREGORI KOZARVÁRI, rel; quae leguntur linea 6ta pag. 65tam praecedentis. Sic igitur Tomum hunc V-tum, cujus pag. 30. editio Manuscripti inchoata est, absolvimus: absoluturi, brevi sub tempore, juvante DEO Benignissimo, sextum etiam, qui ultimus Bethleniani Operis (fieri enim poterit, ut ex *Bojtini,* aliorumque Mstis Continuationem demus) erit, Tomum. Temporius profecto sedulus noster Typographus impressisset: si me mutata habitationis sedes, aliaque obstacula momentosa non retardassent. Et, si verum fatendum, in opere hocce laboriosissimo, quod pauci sibi persvadere queunt, multos certe dies, multasque noctes urgere ac consumere coactus sum. De sphalmatibus Typographicis, ubi eorumdem emendatio, post *Indicem,* exhibebitur, monitum meum adnectam. Jam demum, Lector Benevole! Tuum est, hoc etiam Tomo uti, et providentiam DEI Clementissimi, qui, supra spem humanam, acerbissimis illis temporibus, quorum durissimae hic deflentur calamitates, Rempublicam Transsilvanicam prorsus everti non permisit, admirari atque devote revereri.

Vale! Dabam Székelly–Udvarhelyini, die 4-ta Decembris, 1788.

JOSEPHUS BENKÓ,
apud Helv. Conf. addictos ibidem
Theol., LL.OO. et Hist. Prof.,
nec non Societatis Erud. Harlemensis Membrum.

XV Bethlen Farkas Históriá-ja V. kötetének ismertetése

Wolffgangi de Bethlen, Celsissimi Principis Transiluaniae Consiliarii Intimi, Supremi Comitis Comitatus Albensis, nec non Regni Cancellarii Historia de Rebus Transiluanicis Tomus V. nunc primum e Manuscripto editus. – – Hunc recognouit, suppleuit, Praefatione, ac Indice instruxit Iosephus Benkö. – Typis, et sumtibus Martini Hochmeister Cibinii 1789. 8uo. – Quatuor adhuc, quos habuimus Tomos Historiae Wolffgango-Bethlenianae, e tipo impresso Keresdini exemplari recusi fuere; hic quintus paucis, vt sensus integritati consuleretur, ex impresso huc translatis, ex manuscriptis pluribus adhuc locis exstantibus depromtus sub vigilantissimi Benkönis curis prodiit. Et certe hic a summa sedulitate commendatissimus Vir vnus esse poterat, qui dubias scriptiones conferendo, quales nempe imperiti describentes admittere solent, dignitati Libri consuleret. Certum enim est, mansuram vel ideo Viri huius Optimi Iosephi Benkónis memoriam, quod

[25] Inter fata horum Annalium hoc etiam referendum, quod dum supplementum in Typographeum transmisi, illud Cursorum illico manibus tractatum, separatimque depositum, aliquamdiu repertum non fuit, quia nihilominus Typotheta opus suum continuare debuit; philyra illa, qua supplementum continetur, absque numeris paginarum mansit. Et haec est ratio, cur has paginas hoc modo citaverim.
Indice tamen non carebunt.

variae fortunae, non semper fauenti colluctetur perpetuo, neque tamen curas litterarias, quibus ille sortem suam, sibi relictam, condire solet, vnquam dimittat. Sane non in rebus solum Historiam Litterariam spectantibus, verum in naturali etiam historia versatissimum declarauere complura opuscula; ne enim opera ederet, Paupertas (fateri aperte debemus) auxiliorumque defectus impediuere. Sed vero totius Wolffgangi Bethlen Historia in meliorem Tipographiam incidere debuisset. Est quippe inexplicabile, quantis tipi erroribus scateat, quam indigesta sit litterarum collocatio, quam capitales aptae desint. Vel in hoc V. Tomo, vt ceteros taceam, videas post D. litteram integram phyliram numeris marginalibus, et signatura carentem; accedit tipi pallor mediis, integrisque litteris fatigans oculos, et illudens adeo, vt altera pro altera collocata fallere potuerit etiam oculatissimum Benkönem. Quod vero illud Editoris iudicium attinet de Grondszkio, Bethleni Scriptore, aut adiutore, quod quidem volebant, necdum doctissimus Benkö editam per Cl. Carolum Koppium in Pestiensi Vniuersitate Historiae Vniuersalis Professorem Grondszkii Historiam Cosacco–Polonicam viderat; certe, quae ibi in praefatione ad Lectorem erudite de Grondszkio disputauit, apte huc transferri potuissent. Non fuisse sane Grondszkium auctorem eius Historiae, quam Wolffgango tribuimus, patet ex vtriusque stilo, et Bethlenianis, quae Grondszki fecerat, excerptis. Ceterum Numen Optimum det diuturnam, constantemque valetudinem, sed et opitulatores meritos Viro diligentissimo Josepho Benkö, vt plura Historiam patriam illustrantia opera, et vel maxime Tomum VI. et postremum Historiae huius Bethlenianae, qui iam sub praelo sudat, in publicam quo ocyus proferre possit lucem. – Commodum hic nobis Grondszki incidit, quem Popularibus nostris notiorem facere volumus.

Historia Belli Cosacco-Polonici authore Samuele Grondszki de Grondi. Conscripta Anno 1676. -- Ex Manuscriptis monimentis Historiae Hungaricae in lucem protulit Carolus Koppi, in Regia Scientiarum Vniuersitate Hist. Vniv. Prof. Pestini, MDCCLXXXIX. Litteris Franc. Aug. Pátzko 8uo. mai. Nobilis, et docti Viri Poloni Samuelis Grondszki Historia in Transiluania conscripta, ibidem in apographis scripturis a pluribus tenebatur, non indigna luce, quam ei Editor noster Hungarus attulit, cum ex autographis manuscriptis proferret, additis geminis Cosaccorum, Calmuckorum, et Georgii Secundi Rákótzi Principis Transiluaniae, nitidissime aeri incisis, imaginibus praefixoque insuper illustri nomine Samuel. Com. Teleki Hung. et Transilv. Procancellarii, cui illam dedicauerat, exornaret, atque vita Scriptoris, et Indice etiam locupletaret. Egregium dat Grondszki Reuolutionis, qualis apud Polonos esse solet, cum auctoritas Regis vices subit, specimen. Fide autem dignus est, quod rebus, quas scribit, ipse aut praefuit, aut interfuit. Rarae moderationis Virum vel ideo laudamus, quod cum res etiam Religionarias scriberet, nihil vnquam cum conuicio, aut calumnia in aduersarios dixerit, quod aut tam facile faciunt aliqui, aut difficulter, ne facerent, a se impetrant. Cupiendum est, vt Editor Cl. Car. Koppi plures etiam ex insignibus Collectaneis Scriptorum manu exaratorum, quae multis impendiis, et diligentia collegit, in lucem proferat; id quod gratis animis vniuersi accipiemus.

XVI A Diaetae ismertetése I

Diaetae sive rectius Comitia Transsilvanica eorumque decreta, quae vulgo adpellantur Articuli Diaetales Auctore *Iosepho Benkö,* Societatis Scientiarum Batavo Harlemensis Sodali. 4. Cibinii Typis *Martini Hochmeister* 1791. -- 40 xr.
In Charta scriptoria -- 50 xr.

Ungemein mußte die Freude jedes Forschers der Siebenbürgischen Geschichte bei der ersten Ankündigung dieser Schrift seyn; weil ihm die Aufschrift des Buches ein Werk zu versprechen schien, das ihm nicht anders als höchst willkommen seyn konnte. Und der fleissige Verfasser der Bücher *Transsilvania* und *Milkovia* war eben der Mann, von dem man, wo nicht eine zusammenhangende Geschichte der Siebenbürgischen Landtage, doch einen Auszug der Protokolle und die Landatgsschlüße erwarten konnte. Vielleicht daß der Herr Verfasser, der den Mangel eines solchen Buches gewiß so gut als irgend jemand fühlt, sich noch einmal diesem wichtigen Werke unterzieht. Indessen ist gegenwärtige Schrift bloß eine allgemeine Abhandlung über die Siebenbürgischen Landtage, und zerfällt in sieben Hauptstücke.

I. Hauptst. Einleitung. II. Hauptst. Der Ort. III. Hauptst. Die Zeit und Dauer der Landtage. IV. Hauptst. Die Art der Berufung auf den Landtag. V. Hauptst. Die Personen welche berufen werden. VI. Hauptst. Die Art den Landtag zu halten. VII. Hauptst. Landtagsschlüße.

Die Auffschrift S. *1. Liber Prior* und die Note S. 4 lassen uns eine Fortsetzung dieser Schrift hoffen, die gewiß jedem willkommen seyn wird, dafern von den älteren Landtagen nicht etwa bloß eine Anzeige des Jahres und des Ortes geliefert wird.

S. 47. verspricht der Verfasser eine neue Schrift: Politica Trinitas Transsilvanica.

Wir wünschen dieser Schrift ein günstigeres Schicksal, als vermuthlich die *Pars Specialis Transsilvaniae,* die uns der Verfasser so lange schon hoffen läßt, (Vergl. *Milkov.* B. II. S. IV.) getroffen hat. Was der Verfasser übrigens von den Nationalsiegeln erwähnt, darin können wir ihm fast schon im Voraus beipflichten.

Der Leser von Geschmack hätte dem Verfasser die etimologischen und philologischen Erklärungen der Worte *Comitia* und *Diaeta* (S. 2) freylich gerne erlassen, so wie die Erwähnung der verschiedenen *Comitiorum* bei den Römern; es werden ihm Sprachunrichtigkeiten z. B. S. 10. Exemplaribus corrupte in lucem publicam *emanatis,* und geschmackwidrige Phrasen aufstossen, z. B. S. 20. Postquam haec (Transsilvania) relicta matre Hungaria patriis suis Principibus nupsit: Allein wie leicht übersieht man nicht Flecken dieser Art, wenn uns übrigens der Verfasser durch seinen unermüdeten Fleiß wichtigen Nutzen schaffet, wie dieß genau der Fall bei Herrn Benkö sowohl in dieser als in seinen vormaligen Schriften ist. Der Geschichtforscher Siebenbürgens hat ihm die Bekanntmachung mancher wichtiger Urkunde, und besonders sehr vieler ungedruckter Landtagsschlüsse zu verdanken. Es muß mehrere Schriften dieser Art geben, ehe ein Robertson oder Schmidt seine Geschichte schreibt, und jeder, der die Trokenheit und die Schwierigkeiten dieser Arbeit zu ermessen im Stande ist, wird dem Fleisse des Sammlers mit Dank lohnen.

Da die Recensionen sowohl über den ersten Theil der von Hr. Prediger Lebrecht herausgegebenen Siebenbürgischen Fürstenbiographien als auch im Betreff des 5. Theils der Wolffgang Bethlenschen Geschichte nur während dem Abdruck dieses Bogens eingegangen; so können wir von selbigen erst im folgenden Hefte Gebrauch machen.

A. d. H.

XVII. A Diaetae ismertetése II

Cibinii et Claudiopoli, typis sumtibusque Martini Hochmeister: Diaetae, siue rectius Comitia Transiluanica, eorumque decreta, quae vulgo adpellantur Articali diaetales. Autore *Josepho Benkö,* societatis scientiarum Batauo Harlemensis sodali. 1791. Praef. pag. III., reliq. paginarum 120. in 4.

Eleganter et docte literatissimus autor de comitiis Transiluanicis, legibusque in iisdem latis, hoc, non quidem magnae molis, verum succincte non minus ac erudite scripto libello disserit. Absoluitur autem opusculum capitibus septem, quorum, I. definitionem et distinctionem comitiorum comprehendit. II. agit de loco comitiorum; III. de tempore et termino eorundem; IV. de conuocatione ad comitia; V. de conuocatis ad comitia; VI. de conuocatorum comparitione, et ipsa comitiorum celebratione; VII. de decretis comitiorum, seu vulgo Articulis Diaetalibus. Ceterum, qua methodo, et qua ratione celeberrimus autor tractauerit opusculum, ipse in praefatione libelli his explicat verbis: *Hoc vero quidquid sit, etsi tumualtuarium prodeat opus; quum tamen probe nouerim, paucorum versari manibus cuncta illa literarum monumenta et documenta, quae ego sumtu multo, multorum annorum decursu, ad cognoscendas penitus res Transiluanicas conquisiui: ita per decursum singulorum capitum procedere visum est, ut integra instrumenta, integrosque Articulos diaetales, qui profecto historiae Transiluanicae fontes sunt limpidissimi, seruata saepius vetere orthographia passim intexerem; atque hunc in modum adolescentum, in spem patriae surgentium oculos, ad cognoscendum diuersis in expeditionibus veterum stimulum, spectandasque variis in negotiis formulas, aperirem. Hungarica vero lingua, qua videlicet sunt exarata, plurima huiusmodi documenta adtuli: ut dulcius ex ipso fonte ab Hungaris et Siculis, una eadem lingua utentibus rerum momenta haurirentur; neque tamen eorum sensus extraneis, praesentem forte lucubrationem legentibus celaretur.* Haec autoris adserta, ipsum opus, omni laude maius, recte dispositum, elaboratumque diligentissime, luculenter probat. Ea certe in eo beneuoli deprehendent lectores, quae eruditissimos quosque latuerunt, et quorum in historia Transiluanica magnus esse protest, et erit usus.

XVIII Az Imago Nationis Siculicae ismertetése

Imago inclytae in Transsilvania Nationis Siculicae historico-politica, auctore Iosepho Benkö. 8. Cibinii et Claudiopoli, typis Martini Hochmeister 1791. S. 88. 24 kr.

Ehe noch die jungst versprochene Schrift Politica Trinitas Transsilvanica (Quartalschrift Jahrg. 2. Heft I. S. 91.) erschienen ist, liefert der fleissige Herr Benkö gegenwärtige historisch-politische Schilderung der Sekler, eigentlich einen blossen Auszug von dem, was er bereits in seiner Transsilvania und Milkovia von dieser Nation weitläuftiger gesagt hat. Dieser Umstand machte, daß wir uns bei dieser wiederholten Bearbeitung des nämlichen Gegenstandes etwas Vollendetes versprachen. Folgende Erinnerungen mögen beweisen, wie weit unsere Erwartung sei befriediget worden.

S. 1. Tres sunt Nationes, quae jure Civitatis gaudent, nempe Hungarica et Siculica *Originariae ac haereditariae,* nec non Saxonica ab antiquo *legetenus* inter Status recepta. Wir müssen bekennen, daß uns diese Stelle ausserordentlich befremdet hat. Eine so gesuchte Unterscheidung unter den drei Nationen mußte

in dem Munde des Verfassers, der sich sonst über den nämlichen Gegenstand ganz anders ausgedrücket hatte, außerordentlich fremd klingen, und wir mußten dabei auf besondere Vermuthungen verfallen. Die Stelle mag indessen entweder vom Verfasser selbst so geschrieben worden, oder ein f r e m d e s Einschiebsel seyn, so wünschten wir zur Erläuterung folgende Fragen beantwortet zu wissen. I. Wer bürgt dafür, daß die Nationen der Hungarn und Sekler in Siebenbürgen entsprungen und daher originariae nationes Siebenbürgens sind? Unseres Wissens sind sie es nicht mehr und nicht weniger als die Spanier von Amerika. 2. Wie es zu verstehen sei, daß eine Nation vom Ursprunge an im Besitze eines Landes gewesen sei, und doch dasselbe auch ererbert habe? (haereditariae). 3. Was das Wort legetenus für einen Sinn habe? Im Noltenius oder einem andern lexico antibarbaro wird man dieses Wort kaum finden, und ein Römer würde nach der Analogie der Sprache verstehen: b i s a n d a s G e s e t z so wie Collotenus b i s a n d e n H a l s. Daß man sich bei dieser Stelle geplaget habe, sie recht zu verschrauben, ist dies wohl ein hinreichender Beweis, daß man seine Zuflucht zu einem neugemachten oder wenigstens nur bei derlei Leuten üblichen Worte nehmen mußte, von denen Schriftsteller ihre Latinität nicht zu holen pflegen. Es soll also vermuthlich heissen: Die Sächsische Nation sei durch ein Gesetz zu einem Landesstand angenommen worden. Wir könnten wohl fragen, wenn es auch nur um Aufklärung der Geschichte wäre, durch welches? In der ältesten Unionsurkunde stehet das nicht, da heißt es: praedictos Nobiles ac Saxones et Siculos talem fraternam disposuimus Unionem (1437), und eben so in der Unionsurkunde vom nächst folgenden Jahre. Ferner im 6ten Landtagsartikel von 1744. heißen alle drei Nationen receptae. Welchen Geist verrathen also diese neuen Schwänke?

S. 2. Die Unterscheidung der Worte: Advena und Inquilinus ist sehr kleinlich, und selbst nach Isidors Definition ließ sichs noch behaupten, daß man die Walachen Inquilinos und nicht Advenas heissen müsse.

S. 6. lit. a. Recensent erinnert sich selbst einmal die lächerliche Caprize gehabt zu haben, eine Aehnlichkeit zwischen der hungarischen und hebräischen Sprache zu finden: aber in einer k l e i n e n Schrift ü b e r d i e S e k l e r hätt' er die hebräische Etymologie des Wortes Hunnus nie gesucht.

S. 6. lit. b. In einer Schrift von sechsthalb Bogen müssen Ausschweifungen, wie diese von dem Namen der A v a r e n, und dann eine andere durch z w ö l f Seiten, folglich fast den siebenten Theil der ganzen Schrift ausgedehnte Ausschweifung von den Augen, den Haaren, der Nase, der Gesichtsfarbe, der Wohnung, Kost, Kleidung, dem Nasenbluten des Königs Attila und von den eilf tausend Jungfrauen einen Leser von Geschmack sehr befremden; besonders wenn er sieht, daß der Verfasser dort, wo es eigentlich um seinen vorgefaßten Gegenstand zu thun war, sich äusserst kurtz faßt, und zur Entschuldigung angustas opusculi paginas (S. 55.) und Mangel an Platz und Zeit (S. 64.) anführt.

S. 14. 15. Glaubet man dem Jornandes, daß Attila einen s t o l z e n u n s t ä t e n B l i c k gehabt habe, so ist es nicht abzusehen, weswegen man ihn für einen Lügner halten müsse, wenn er erzählet: dieser König habe k l e i n e A u g e n gehabt.

S. 26. Hanc Siculorum originem codex quoque legum, quem Reges jurata fide observare obligantur, manifestissime probat. Was soll denn dieser Eid der Könige dabei? Soll er ein Beweis der eingeschallteten Erzählungen seyn? Das Tripartitum ist doch kein symbolisches Buch, dessen Dogmen man beschwörte.

S. 26. u. f. Wider das, was der Verfasser vom Ursprunge der Sekler sagt, ließ

sich so manche Erinnerung anbringen: aber wer dürfte sich wohl noch vermessen, auch nur den geringsten Zweifel zu äußern, da der Verfasser seinen Widersacher im Tone eines Generalinquisitors mit unvermeidlicher Fiskalaktion bedrohet: Turbator ergo Legis, Regis et Regni, atque contemtor Privilegiorum regiorum (ein Privilegium über den Ursprung!!) sit oportet, qui posthabitis eorum *oraculis* sincerisque Historicorum Domesticorum (wenn sie gleich um tausend Jahre später gelebt hatten, wie Thuroz und Olahus) testimoniis Spuria (z. B. wenn man sie mit Pray von den Petschänegen abstammen läßt) Siculis incunabula fabricaverit.

S. 38. Was der Verfasser hier von den Walachen und von Swentibald in einem so entscheidenden Tone spricht, gehört wohl nicht unter die historischen Dogmen, die Recensent auf das Ansehen des ungenannten Schreibers von Bela blindlings zu beschwören Lust hätte (S. Pray Dissert. VII.): allein das sind hier nur Nebendinge.

S. 50. Die Beibehaltung der fehlerhaften Schreibart in einer solchen Urkunde ist doch nur eine gelehrte Kapritze. Welcher streitige Punkt der Geschichte soll wohl dadurch aufgekläret werden, daß der Schreiber eines Königs preterea statt praeterea geschrieben hat.

S. 53. Natio Siculorum terra quam incolis, *effuso largo sangvine* adquisitam etc. Der Verfasser hat von seiner Nation den Vorwurf nicht zu befürchten, daß er es bei seiner Erzählung von derselben an Bestreben nach Magnifizenz habe fehlen lassen. Aus der Geschichte des Magister Thuroz, seiner Hauptquelle, welcher erzählt, daß drei tausend Hunnen, die Stammväter der Sekler, aus Furcht vor andern Nationen sich unter einem fremden Namen an der Gränze Pannoniens unbemerkt niedergelassen haben (Vergl. S. 27), konnte man eine so prachtvolle Behauptung wirklich nur mit M ü h e herausbringen.

Und nun sollten noch einige Erinnerungen über den Ausdruck folgen. Auch hatten wir, ohne eben darauf ausgegangen zu seyn, ein paar Dutzend Stellen gefunden, die ein rüstiger Orbilius nicht ungestraft würde gelassen haben, z. B. Bellum committunt statt *praelium* (S. 3.), *Horendissimi* Hunni (S. 15.), Fiebant und Gaudebant statt *facto fuerunt,* und *gavisi sint* (S. 50.), *Tributi* obnoxios (S. 77.) u. s. w. Allein dies sind Kleinigkeiten, und v i e l l e i c h t Druckfehler.

Übrigens muß man dem Herrn Verfasser für die Bekantmachung einiger noch nicht gedruckten Urkunden, meistens Landtagsschlüsse Dank wissen. Obgleich Recensent auch in dieser Rücksicht eine der Sekler Nation sehr glorreicht Urkunde vom König Ladislaus 1289 vermißt, welche zur Berichtigung eines gewöhnlichen historischen Irthums in der Geschichte der Sekler würde gedienet haben. Die Mittheilung dieser Urkunde würde mehr wahren Glanz über die Nation der Sekler verbreiten, als so manche hyperbolische Phrase.

XIX Benkő József tudósítása az Erdély Históriája íróinak magyar nyelven található kézírásaikról

I.

Magyarország historiájának megirásában nagy érdemű s értelmü férfiak fáradoztak, a mint nyilván bizonyítják az önnön historiás munkáik, melyek nagy részént nyomtatásban öszveséggel ki is adattattak nem régen Bécsben ama szép emlékezetű *Schwandtner* úr szorgalmatossága által ím ezen nevezet alatt:

Scriptores rerum Hungaricarum. És minthogy Erdély is Magyarországhoz tartozott, míg János király halálával 1541-ben különös fejedelemséggé lett, ez okból ennek sarkalatosabb dolgai 's viszontagságai is azokban az irásokban elé fordúlnak. Ennek pedig Magyarországtól lett megkülönözésétől fogva sokkal bővebb historiáját készítették deák nyelven nevezetes emberek, kiket többnyire elészámláltam a néhai *Bethlen Farkas* úr erdélyi historiájának 5-dik kötete eleibe tett elóljáróbeszédben.

De minthogy némely dicséretes hazafiak Erdély historiáját született nyelvünkön is irogatták; mások pedig ha szintén formába nyomott historiát nem készítettek is; de ugyancsak a haza állapotját világosító irásokat és jegyzéseket hagytak magok után, légyen szabad közzülök az előttem ismeretesebbeket elészámlálnom, kézirásaikat megneveznem, és ezek aránt a közjóra intézett szándékomat, némely kérelmeimmel együtt, kijelentenem.

II.

Hidvégi báró MIKÓ FERENC, született Hidvégén 1584-ben és ámbár Erdélyt nem sokára igen háborús idők borították el: még mindazáltal ifjúságának esztendeit nem csak fegyverviselésben, a nemesi rendnek akkori módja szerént: hanem a tudományokban is dicséretesen gyakorolta. Annyira is ment jó igyekezete által, hogy Bethlen Gábor és első Rákóci György erdélyi fejedelmek alatt tanács ur, kincstartó, királyi tábla adsessora és Csík Gyergyó és Kászon székek főkapitánya lenne; míg 1635-ben szent Jakab havának 17-dik napján ez halandóságból kiszólíttatott. Irt szép historiát ez hazának dolgairól, melyben egyenes indúlattal, és a dolognak cifrázása nélkül lefestette azt az időszakaszt, melynél keservesebb és nyomorúságosabb állapotokon soha Erdély által nem ment, úgymint 1594-től fogva 1613-ig. Irásának ím e titulust adta: *Erdélyországnak siralmas változásai, melyeket leírt Hidvégi Mikó Ferenc;* és ajánlotta Bethlen Gábor fejedelemnek. A mint ezt az historiát sok helyeken leírva láttam, és magam is tulajdon kezeimmel leírtam, csonkaságát veszem észre: mert sem a *titulust,* sem az ajánlólevelet bennek nem találom. De kiírtam én másodszor abból a könyvből, melyet Mikó Ferenc úr szépen leíratott a fejedelem számára s parancsolatjából, és a mely eleibe tulajdon kezeivel írta a *titulust* s ajánlólevelet. Ebben továbbá helyen-helyen maga kezeivel kevés szókból álló jobbításokat is tett. Ilyen maga épségében megyen azért nyomtatás alá ez a sokaktól várattatott jó historia. Nem is késhetik ennek kinyomtattatása; minthogy magunk halandók vagyunk, és az efféle kézírások eltévelyedendők s veszendők. Ez ugyan is született nyelvünkön az a historia, mely Erdélynek dolgait fennebb kezdi a többeknél; és így illő hogy azoknál elébb is kezdődjék ennek nyomtatása. De arra kérem én jó szívü olvasómat, hogy míg ez a nem hosszas munka a sajtó alól kikel, ha addig ezen tudósításomat veendi, és báró Mikó Ferenc úr életére tartozó szükséges dolgokat tud, velem közönséges jó végre közölni ne terheltessék az alább jelentendő uton. Ezzel főképpen arra vigyázok, hogy ezt az úri írónkat megmentsem némely haszontalan nyelvek rágalmazásától; a mint cselekedtem *Transsilvaniám* második kötetjének 403. és 404. levelein is.

Ez a Mikó historiája áll az én szokott elégséges sűrű kézírásomban 21 árkusból. Erre pedig a levelek sarkain lésznek apróbb betűkkel szükséges jegyzések (adnotátiók) más jó irásokból is; kiváltképpen pedig *Weiss* (Fejér) *Mihály,* brassai bíró, ki is a Báthori Gábor táborától a Barcában Földvár mellett 1612-ben ölettetett meg, és *Fuchs Márk,* ugyan brassai nagy pap régi kézírásaikból. Sőt más

apróbb barcai jegyzőkönyvekből is, melyeket jobb részint köszönök tisztelendő nagy tudományú *Róth Pál* uram, mostan szász-hermányi evangelicus pap barátságának. Nem különben a *Bojti Gáspár* szép és jó historiájából: ámbár ezt deákul, a mint írattatott, kinyomtattatni fogjuk, *Bethlen Farkas* historiájához toldva.

Továbbá két nevezetes dolgot, melyről Mikó csak igen futólag emlékezik, szükségesnek tartok egyebünnen megvilágosítani a jegyzések között. *Első,* a *Mária Christierna* fejedelmi méltósága. Mert jóllehet bizonyos dolog, hogy ő nem csak fejedelemasszony volt, azaz, nem csak felesége Báthori Zsigmond fejedelemnek, hanem olyan valóságos uralkodó fejedelem, ámbár kevés idő alatt hogy minden rendbéli igazgatóknak és nemzeteknek ez hazában törvényes hatalommal parancsolt, az érdemeseknek hivatalokat és jószágokat (donált) ajándékozott, melyek azoknak birtokokban azután is megmaradtak; a törvénykező levelek a perfolyásokban hozzá *tituláltattak* avagy címereztettek; maga is magát uralkodó fejedelemnek írta: még is mindazáltal valakik mai napiglan az erdélyi fejedelmeket leírták, azok közé ötet nem számlálták; kivévén valamennyire az *„Ungrisches Magazin"* nevü érdemes pozsonyi gyüjteményt, melynek egyik darabjában úgy hozattatik be mint a ki magát Erdély és Oláhországok uralkodó fejedelmének, székelyek ispánjának, stb. írta: én azért mind az erdélyi országos rendek végezéséből, mind a Mária tulajdon leveleiből megmutatom ötet fejedelemnek voltnak lenni; annál könnyebben pedig, hogy nem régen ez előtt, deákul erről egy kisded munkát készítettem vala ím e nevezet alatt: *Maria Christierna, in numerum legitimorum Transsilvaniae principum relata.* Melyre a' többek között segítségül hívtam egy szép levelet, néhai széles tudományú s emlékezetű *Cornides Dániel* uram ritka szedeményeiből; mást t. Dálnoki (már Szent-Benedeki) *Veres Jób* uramnak, Fejérvármegyei érdemes *fiskálisnak,* ősi jószágait illető levelei közzül. Második megvilágosítandó dolog a *Báthori András* fejedelem és cardinális ártatlan halála, melyet köz kézen forgó historiák ugyan *Ördög Balázs* nevü csíki székelynek tulajdonítanak; és én sem tagadom, hogy ő az ártatlan vérnek kiontására fel nem támadott volna: de cáfolhatatlan bizonyításokkal megállítom, hogy ugyan csíki székely, Szent-Domokosi *Krestély András* volt az, a ki kegyetlen kezeivel a jóféle és vétségtelen fejedelmet megölte s halálának helyét is világosabban kimutatom több idetartozó környülállásokkal. Ebben, háládatoson megvallom, szépen használt nékem a szent-domokosi megye buzgó plébánussával, tisztel. *Tankó Mátyás* urammal való levelezésem, mely is a füvész-tudományon kezdődött vala.

Végezetre, hogy még is világosabb légyen ez az historia, és nagy haszonnal nőjjön akkorára, a mekkorára fognak nevelkedni a következő kötetek (tomusok), lésznek hozzá ragasztva ilyen toldalékok:

1. Elnyúgodott eleim közől *Benkő Máté* rövid *naplókönyvecskéje*[1], melyben leírta e mi Mikó Ferencünknek, már akkor Csík, Gyergyó és Kászon-székek főkapitányának és Bethlen Gábor fő hofmesterének 1619-dikbeli szent Jakab és Kisasszony havaiban a fényes portánál vagy is török császári udvarnál véghez vitt fő követségét és utazását; ő lévén Mikónak ezen útjában egyik kisérője. A kevés írásban sok szép dolog találtatik.

2. *Székely Mózsesnek,* ki is udvarhelyszéki köz nemzetből való embernek fija lévén, egy ember fülének elvágásáért Báthori Istvánhoz Lengyelországba bújdo-

[1] *Naplókönyv;* ezen szót *Diariumért* vészem, és semmi nyíltól nem is féltem. Mert találtam nagy magyar úrnak *Bethlen István* erdélyi *gubernator*nak Promemoria név alatt költ írásában, melyet velencébe ment Kovács Gáspárnak adott, és melynek végére ezt tette: *Naplókönyve* légyen, melyben mindennap mindent feljegyezzen.

sott volt, de annak utána vitézségével igen elhíresedvén a fejedelmi méltóságig nevelkedett, és azonban Brassónál elesett, életének leírása.

3. *Bocskai István* fejedelem nemzetségének rövid lerajzolása.

4. Ugyan *Bocskai*[2] *István testamentuma,* melyben sok szép dolgok találtatnak.

5. Erdélynek 1613-ban költ egyik rendbéli országos végezései (Dietales articuli), melyek között vagyon Erdélynek Báthori Gábor fejedelemtől *búcsúzó levele,* és sok emlékezetes dolgok annak az időnek historiájára. Ezek nálam nyomtatásban vannak, de minthogy igen ritkán találtatnak, valóban méltóknak itélem a kinyomattatásra.

6. Az erdélyi három úgymint magyar, székely, és szász nemes nemzeteknek, hazafiságos egyesülésekről, melyről az országos végezések között sok szó vagyon, bővebb tudósítás a régibb irásokból. E nem egyéb hanem veleje íme nevezetű kézirásomnak: *Politica Trias Transsilvanica* seu *Tractatus de unione, tribusque trium in Transsilvania Receptarum Nationum Sigillis.* Ezen hatodik toldalékocskára az én szedeményeimet hasznos írásokkal szaporították még ez előtt régecskén ez három nemes és tudós jó akaró hazafiak: t. Fogarasi *Pap József* uram, Fogaras vármegyei *archivarius,* kinek egyéb jó irásokkal való sok rendbéli fáradságait meghálálni nem tudom, t. újvárosi *Újvárosi István* uram, brassai *procurator*[3] és t. *Kökösi András* uram Szeben vármegyei *fiscalis procurator.*

III.

Enyedi Pál. kinek életéről, lakóhelyéről és állapotjáról igen keveset tudok, írt (ez a nevezete) *Éneket az erdélyi veszedelemről.* Nem ének pedig ez valósággal, hanem mint régen Rogerius *Carmen miserabile* név alatt írta le az akkori síralmas állapotokat: úgy Enyedi is, a mit siralomnak nevezhetett volna, akarta *Éneknek,* t. i. mintegy *Siralom Énekének* írni. Leírt híven és minden cifrázás nélkül sok szomorú dolgokat, melyek Erdélyen általmentek a' XVI. századnak vagy *seculumnak* végén és a XVII. elején: és így a mely időszakaszt Mikó irásba foglalt, ő is annak bizonyos részét hagyta emlékezetre, ilyen különböztetések alatt: Első romlása Erdélynek. Második romlása Erdélynek, stb. Honnan és mikor kezdett ez az historia kiterjedni, hol találtathatnék föl az eredeti írás (originalis, vagy autographum) és hol lehet legigazabban leírva: semmiképpen ki nem tanúlhattam. Szebben lenni pedig sehol nem láttam, mint méltóságos gróf galanthai *Eszterházy Nep. János* aranykulcsos és a felséges királyi rendtevő kormányszéken hivatalvivő belső tanács úr sok drága kéziratos gyüjteményei között, minthogy ő nsága az ilyeneknek tökéletességben való leíratásokra méltóképpen megnyílt kezeket visel és tulajdon szemeivel meg is vizsgálni szokta. Vagyon reménységem, hogy nállam is jól leírva találtatik mind újabb irásban, mind pedig régibben, melyet bírok Kolozsvárról *Dobó József* uram jó akaratjából, kinek szemei és kezei sokat fáradoztak számomra való irások körül. Melyhez képpest az eredetirás nélkül is kivánok bátor lenni e munkának világra bocsájtásában és hasznos jegyzésekkel való világosításában.

De minthogy ez csak magánoson nem elegendő egy kötetre, minemű t. i. az elsőhöz illhetnék: ez okból hozzá ragasztva lészen a

[2] Most *Bocskainak* vagy *Botskainak* írjuk, de a régi irásokban *Bochkai* olvastatik, akkor a *ch* a mostani *cs* vagy *ts* helyett szolgálván.

[3] Az *ügyész* szóval mások után élhetnék én is a procurator helyett.

IV.

LASKAI JÁNOS historiája, ím ezen nevezet alatt: Erdélyországának szerencsés és szerencsétlen viszontagságai, 1588-tól fogva 1622. esztendeig, melyeket megírt Laskai János. Négy könyvekből áll ezen írás, melyek közül az utolsó többet foglal magában, mint az három elsők. Ez azért a Bethlen Gábor fejedelemségének kezdetén eredvén, és 1622-ig folyván, annyival szükségesebb és hasznosabb historia vagy inkább krónika, a mennyivel szűkebben találunk írásokat, erre a szakaszidőre, hazánk dolgairól: míglen osztán deákul *Bethlen János,* magyarúl pedig *Kemény János* és *Szalárdi* megindítják az önnön historiáikat.

Kérdésbe jő, ki lett légyen ez a *Laskai?* Én nem tudom. Tudok ugyan annyit, hogy testvérje, bátyja-e vagy öcscse? volt amaz akkori híres Laskai *Csokás Péter*nek, ki is a felsőországi akademiákon háromszor megfordúlván, azután Maros-Vásárhelyen oskolamesteri s végre Fogarasban papi hivatalt viselt dicséretesen, és könyveket is bocsátott világra; tudom azt is, hogy 1589. tájatt Fejérváron káptalan (a mint régen nevezték, azaz *capitulanus* avagy *Capituli Albensis Requisitor*) volt egy Laskai János nevü érdemes személy, de ki nem tanulhattam, ha vajjon ez a káptalanos volt-e a mi Laskaink, s élhetett-e 1622-ig, vagy pedig ennek akár fia akár atyjafia. De ugyancsak még is gyanítván, hogy ez az historiás Laskai lehetett az; nem restellem ide általírni betűről betűre azt, a mi róla s némely más személyekről irattatott a Lipsiai Pál által Debrecenben, 1611-ben negyedrészben nyomtattatott Verbőci törvényes könyvének előljáró-beszédében ilyenképpen:

„Mely ugyan ezen decretumot most is kiadtunk deákul és magyarul. Az magyarnak fordításában munkálkodván ilyen hazája szerető férfiak, úgymint 1565. esztendőben Veres Balázs Bihar-vármegyének iródeákja[4] és váradi főbiró levén. Ismég 1571. esztendőben Kolozsvárott lakó öreg Helthai Gáspár, az könyvnyomtató. Ismég, 1589. esztend. Laskai János, Erdélyben akkort Fejérvári káptalan. Mostan pedig 1611. esztendőben

Az felséges *Báthori Gábor*nak Istennek kegyelmességéből Erdélyországának és Havasalföldének fejedelmének, Magyarországnak részeinek urának, és az székelyeknek ispánjának, az mi kegyelmes urunknak és fejedelmünknek fejedelemségének idejében

Az nagyságos és tekéntetes úrnak Zeredahelyi IMREFI JÁNOSNAK azon Erdélyország fejedelmének főbbik tanácsának segítségével: és az Kolozsváratt lakó nemes becsületes Gellyén Imre főbirósságában és atyafiúi szeretetből táplálásából, Helthai Gáspár, az kolozsvári könyvnyomtató, és az város hires notáriussa munkája által deákul és magyarúl újabban kiadatott, az tekintetes vitézlő nemes magyar nemzethöz való szeretetiből. Ugyanazon Helthai Gáspár és Debrecenben lakó könyvnyomtató Lipsiai Pál által ki is nyomtattatott."

Ezek után apróbb betűkkel ez is olvastatik: „Ezt itt azért akarók megjelenteni, hogy senkinek igaz munkájával talált jó hírét nevét se el ne titkolnók, s olyanoknak ne tulajdonítanók, kik abban nem fáradtak."

Akár ki lett légyen a mi Laskai Jánosunk; és akár hol legyen vagy letéve vagy elveszve az ő saját kezeivel készíttetett írás: (mert hollétét fel nem nyomozhattam), elég nekünk az, hogy más keze által szépen és jól leírva megtaláltatott. Én aki azt sem azelőtt, sem azután soha másutt nem láttam, így találtam reá. Midőn enyedi deák koromban, 1761-ben Aranyas-Gyéresen nyáraltam volna néhai

[4] Az *iródeákon ért notáriust.*

méltóságos R. sz. B. gróf (negyediknek mondatott) *Teleki Mihály* úr, és élete párja méltóságos gróf *Kendeffi Rákhel* úrasszony ő nságoknál, mint kegyes patronus uramnál és p. asszonyomnál; a gróf úr kezde velem leírattatni valamely nagy úr számára egy darab írást, melynek elejét már az előtt valakivel leíratta volt; ezt én csak magamra is legelső látásra mindjárt megszerettem; de ottan megfordulván, és csak futólag megtekingetvén t. kökösi *Dobollyi József* sok dolgokban járt költ *procurator* úr mikoron csudálta, hogy addig nem látta, s megdicsérte volna: annyira felgerjeszte ezzel engemet, hogy míg ő nagyságának leírtam, addig magamnak is megerőltetett szorgalmazossággal elvégeztem. Idővel osztán jobban jobban megjövén szemem világa az efféléknek vizsgálására, úgy kezdettem megesmérni, hogy ez, és minemű légyen, a *Laskai János* historiája. Honnan vette pedig ezt az idvezült[5] gróf úr? maga édes úratyja, ama nagy tudományu III. *Teleki Mihály* gróf úr saját kezeivel írta volt ezt le a *Laskai* tulajdon kezeirásából Paszmoson 1731-ben, a mint maga följegyzette ennek végére. Kitől kapta s hová tette az eredeti írást, semmit arról nem tudok. De midőn ilyen tanúlt úr azt szórúl szóra kiírta, s ettől én is tökéletesen általvettem annak mássát, mi tilt meg engemet, hogy már közre ne bocsássam? Azonban

Nem állhatom meg, hogy intézésemen kivül is itt többecskét ne emlékezzem III. *Teleki Mihály*ról. Ez a gróf úr különben is, de nevezetesen éles elméjéért, igen kedves gyermeke lévén a II. Teleki Mihály úr grófnak, kit mint mások, úgy én is méltán számláltam a tudósok közé *Transsilvaniám*nak 2-dik kötetében, valóban szorgalmatoskodott nagy költéssel ezen fijának széles kiterjedésü tanúlása körúl: ki annyira is ment, hogy tudományát és bölcsességét egész Erdély csudálná s becsülné, a mint bizonyságot tesznek erről valakik esmérték, és irással is kihirdette ezt néhai gróf *Lázár János* tanácsos úr, *Praesidens* stb. az ő halotti tisztességére írt szép deák verseiben, melyeket olvashatni több kinyomtatott ékes versei között. Gróf Teleki pedig jóllehet nagy hivatalokat viselt, lévén a királyi kormányszéken (guberniumban) tanács úr, és a *fő exactoratuson* előlenes[6] avagy *Praeses:* érkezett mindazáltal az ő szorgalmatossága mind másoktól készíttetett egynehány historiákat leírni tisztán és épen, mind maga, sok apróbb irásain kivül, ím ezen nevezetü munkát dolgozni: *Compendium Chronicae Transyilvanicae a primo Hunnorum in eam ingressu ad praesentem (1731) usque annum deductae, studio et opera M. S. R. I. C. T. d. S.* Kezdi pediglen ezt a munkát a Krisztus születés után való 268-ik esztendőn. Másszor többet erről az urról, és irásairól, most pedig

Térjünk vissza *Laskaira,* kinek historiájához bővebb értelemnek okáért még ezek toldattatnak: 1. *Gyulafi Lestár*-(Eustachius)-nak egy darabocska írása Básta idejére, melyet kaptam volt régen t. Alsó-Csernátoni *Cseh Péter* uramtól, nagyenyedi postamestertől, és deákból magyarra fordítottam. 2. Göncruszkai *Kornis Zsigmond* úr munkája, mely is áll sok úri s nemes neveknek elószámlálásából és megírásából, kik hol estek el táboron, vagy egyéb halállal Básta s Mihály vajda idejében, és azon időtájatt. Becsületet érdemlő írás. Nálam a vagyon, melyet néhai gróf Al-Torjai *Apor István* kincstartó s tanács úr maga számára az eredetiből íratott le Kornis Zsigmond volt szentelt vitéz, tanács úr, Bihar vármegyei főispán és háromszéki főkapitány.

[5] Ugyanis ez a kegyes drága gróf úr, azon 1761-béli szent Mihály havának 4-dik napján estve alkonyodatkor gyéresi udvarában (mely is a grófkisasszony ő nagysága ős jószága), a palotának akkor kőmives kezek által újíttatott homlokfala(*frontispiciumd*)nak hirtelen lett leszakadásával öszve rontatván, harmadnap múlva e világból kimúlék. Én pedig, a kivel azon romlásnak helyén épen csak egyedül beszélget vala, csudálatosan kimenekedém.

[6] Hogy az *előlenes*, a *Praeses* név helyett, régi jó szó lett légyen székely nemzetben, mint a *székülő* is az *assessor* helyett: elavúlt időbeli jó irásokból könnyü megmutatnom.

V.

Magyar-Gyerő-Monostori KEMÉNY JÁNOS, erdélyi fejedelemségre való emeltetése előtt készített egy historiát, melyben maga életének folyását is 1607-ben Karácson havában lett születésétől fogva, 1655-ig alkalmasint leírta; de ezenkivül sok szép dolgokat foglalt be hazánk historiájára. Melyhez képest, nem csak Erdélyben, hanem Magyarországon is sok urak, úrasszonyok, és más érdemes emberek, méltán iratták le és olvasták ezt a hasznos könyvet. De még is, minthogy a kézirásokat sok általlóknak vagy értetlenségek, vagy sietések és több hibáik miatt erősen megromlani gyakorta tapasztaljuk: nem ok nélkül kivánják sokan ennek nyomtatás által közvilágosságra való jövetelét.

Ez is nálam jó időtől fogva készen vagyon sajtó alá, nem magam kezem által, megvallom: de egy mind születésére mind tudományára nézve olyan férjfiú által, a ki régen ez előtt tökéletesen általírta a fejedelemnek abból a tulajdon kézirásából, a mely mai napon egy igaz vérénél, méltóságos liber báró M. Gy. Monostori *Kemény Sámuel* consiliarus úr ő nagyságánál irás és tudománybéli kincsei között nagy becsben tartatik, és a melyből, a mint értettem a Maros-Vásárhelyi *Reformatum Collegium* számára is épen leírattatott. Ha mindazáltal köz világosságra jőni engedik a szelíd idők, szíves elintézésem szerént, az én fáradozásom is meg fog tetszeni körülötte.

Ugyan is a munka eleibe általam készült Előbeszéd után tészem a nagy méltóságú s fényes hírt viselő M. Gy. Monostori KEMÉNY familiának nemzetségi ágazatjait, nem csak addig nyújtva, mint maga megírta volt gerendi kastélyában, és Szamosfalvi báró Mikola László kinyomtatta maga toldásával Kolozsvárott 1701-ben negyed rétben (in quarto), leírván a fiúágon már mag*va-szakadott Gyerőfi, Mikola, Rádó s Vitéz,* és a még törzsökén virágzó *Kabos* familiával való egyességét: hanem a jelenvaló ideig lehozva, mind azokon az úri személyeken, kik a fejedelem élete után ezen nagyságos nemzetben virágoztak, és virágoznak. Továbbá ehez ragasztom Kemény János életének különös leírását, nem csak ezen maga munkájában találtató tulajdon emlitéseiből, és *Gyöngyösi István* nagy dicsérettel esméretes verseiből; de nem is csak *Bethlen János* erdélyi cancellarius deák nyelven költ szép historiájában, és *Szalárdi János* krónikájában való jeles bizonyságtételekből: hanem ezeken kivül mind egyéb hiteles ritka irásokból, és magát s régi úri eleit illető királyi és fejedelmi levelekből; mind kiváltképpen maga tulajdon jegyzéseiből, és krími iszonyú fogságából írt, s hív embere *Szigeti Péter* által jött küldevény leveleiből, és jegyzéseiből stb.

Honnan szerzettem ezeket? vagynak olyanok kezemen, melyeket a dicsőséges emlékezetü Kemény János maga kezeivel írt tatárországi rabságából; de vagynak bővebben azok, melyeket tulajdon kezeinek betűiből írtam által, *részszerént* 1781-ben Szebenben méltóságos gróf és camerarius *Kemény Farkas,* akkor gubernialis consiliarius stb., most status actualis intimus consiliarius, szebeni districtusban regius commissarius, főispán (tit. tit.) úr excja írásbeli gyűjteményeiből, maga ottani méltóságos udvarában, és asztaláról való élésem mellett; részszerént 1783-ban, Magyar-Gáldon méltóságos liber báró és cancellarius *Kemény Simon,* akkor alsófejérvármegyei főispán, azután ezen erdélyi nagyfejedelembéli méltóságos királyi táblán Vice-Praeses úr ő nagysága kegyelméből, sok ritka levelei közzül.

Ezekkel az irásokkal pedig nem tartom elégnek azt cselekedni, hogy csak a maga életére tartozó szakaszocskákat lássuk belőlök; hanem, minthogy több részeiben is Erdély állapotjának világosítására szolgálnak, de azonban hosszab-

bacskák, mintsem a rövidséget kivánó életi leírásba férkeztethetném: tehát pótolékok módjára szóról szóra világra bocsátom azokat a historia végén; egész hitellel levén, hogy minden hazájokat szeretők igen kedvesen fogják venni.

Hogy még is világosabban kijelentsem szándékomat; ezen toldalékírások között lésznek: 1. Brandenburgi Kata fejedelemasszony levele, melylyel Kemény Boldizsárnak, János édes atyjának, a fogarasi főkapitányság hatalmát (auctoritását) megerősítette szent Mihály havának 13-dik napján, 1630-ban. 2. Rákóci György fejedelem levele, melylyel Kemény Jánost idvezült atyja Kemény Boldizsár helyett a Fejér vármegyei főispánságba állatta, Tholdalagi János director thordai kamaraispán és Harasztosi Balázs követei által 1631. 3. Két levelek, melyek által Kemény János a Lengyelország úri rendei közzé vétettetett, melyeket a lengyelországi eredet-írásból vettem által m. gróf *Kemény Farkas* úr exja könyvházából. 4. Ruina exercitus Transylvanici, melyben leírta, miképpen esett az erdélyi hadisereg tatár rabságába; megvagyon ez az írás a *Szalárdi János* és *Enyedi István* historiáikban; de még is akarom itten kiadni a tulajdon kézirásból. 5. Egy darab írás Memoriale név alatt 16 punctumokban, melyet írt Kemény János Tatárországban krími rabságában, és kiküldött Erdélybe Szigeti Péter által 1658-ban, mind maga rabságából leendő kiszabadúlása, mind pedig házát és hazáját illető sok dolgok aránt. 6. Ismét olyan írás, ugyan Memoriale néven, 15 punctumban. 7. Szigeti Péternek adott (mint maga nevezi deákúl) instructio, melyet Krimből Erdélybe küldött. 8. Fejedelemhez és fejedelemasszonyhoz írt levelei. 9. Maga fijához Kemény Simonhoz küldött levele. 10. Erdélyi három nemzet írása Rákóci György fejedelemhez, *Kemény János* erdélyi hadak generálisa, tanács úr, s Fejérvármegyei főispán és Ruszkai *Kornis Ferenc* Kolos vármegyei főispán, s több raboknak Krimből leendő kiszabadítások aránt, melyben igérik, hogy saccoknak[7] negyed részét országul akarják letenni. De ebből semmi nem lett az hazára jött veszedelmes idő miatt. 11. Azoknak neveik és ajándékaik, kik Kemény Jánosnak rabságában pénzt vagy egyebet küldöttek, p. o. Stephan vajdáné ingeket, lábravalókat: Vezérné inget, lábravalót, keszkenőt; hasonlóképpen Hasznedár pasáné; Haslán agáné inget, keszkenőt. *Erdélyiek:* Bethlen Ferencné inget, lábravalót, keszkenőt, orcatörlőt[8]; Barcsai Ákosné inget, lábravalót, keszkenőt stb. Ezek közzül némelyek, és mások pénzt is. De Kemény Jánostól több pénz ment más raboknak váltságokra, mint másoktól magáért. Meg is csalattatott a jó szívű úr némelyektől, kiket maga kezességén szabadított meg. Ez és többféle szenvedéseit könyveim kiesése nélkül nem olvashatom. 12. Azoknak elószámlálása, kik Kemény Jánossal a rabságból kijóni igyekeztenek, mint Nemes Tamás, Vas György, Török Pál, Bors István, Benkő Péter, Vajna György, Cserei György, Imecs Tamás, Kövér Ferenc, Váradi István, és többek sokan. 13. Kemény János éneke, melyben siránkozik keserves rabságán. Némely elől bocsátott fontosmondások után maga az ének így kezdődik: „Sok színben változik, Mikor hízelkedik, Világ az embereknek" stb. 14. Kemény János könyörgése, ilyen nevezet alatt: Anno 1657. 31 Julii, tatárországi cham rabságába esett, és Chrim országbéli lakóhelyen Bakce Szárán nevü váras fölött kőszikla tetején épittetett Zsidóvárba szörnyü fogságra vitetett raboknak buzgó imádságok, melyet sz. Dávid és Jób szavai közzül kiszedegetett és a raboknak állapotjokra alkalmaztatott a rabok atyjokfia, Kemény János. 15.

[7] A *sac* avagy rab-váltság, deákúl *lytrum* mind ebben, mind a több ezen időbéli jó irásokban sarcnak írattatik.

[8] Orcatörlő már szokatlan szó, melynek helyibe jött a keszkenő; akkor pedig keszkenőn kendőt értettek, *kendő-keszkenőnek* is hívták.

Kemény János holttestéről való új emlékezet. Ugyan is Bethlen János, Timon, és más iróink után, én is azt írtam Transsilvaniám első kötetében, hogy Kemény fejedelem a Kucsuk basával való ütközetben Nagy-Szőllősnél, közel Segesvárhoz elesvén 1662-ben, Boldogasszony havának 23-dik napján, teste nem is kerestetett idejében, nem is találtatott meg; de másképpen vagyon a dolog. Mert maga testvére Kemény Kata által való kedves sógora Bethlen Ferenc, ki is volt I. Rákóci György fejedelemnek hofmestere, melegiben reá talált holttestére, de szántszándékkal eltitkolta s titkoltatta a több holttestek között. Miért? Hogy illetlenséget ne szenvedne. Mert ugyan is egy basa jó barátja elesvén Kucsuknak, kit a mint keseregve mondotta egész Erdélyért nem adott volna, megesküdt vala, hogy Keménynek holttestén is boszut áll, bőrét lenyúzatván, szalmával megtöltetvén, és testivel együtt egész Erdélyben gyalázatosan széljel hordoztatván. Ezt akarta azért Bethlen Ferenc eltávoztatni. Ezeket így bizonyítja maga levele, melyet felesége Kemény Katának írt. Hogy ezen dolgot kitanúljam, utat mutatott reá M. Bogáthi t. *Körmendi Gábor* uram, nagy érdemü procurator. 16. Magyarországi palatinus gróf Esterházy úr levelei közzül, melyeket I. Rákóci György fejedelemnek írt, kettő vagy több is. Ezek tartoznak a harmadik kötetbe.

VI.

Szalárdi János, kinek historiáját néhány esztendőtől fogva kezdették a hazafiak olvasni, igen esméretlen vala állapotjáról és hivataljairól, míg én (távol vagyon szavaimtól a legkisebb dicsekedés is) bizonyos ország végezéseiből, melyek a dietalis articulusoknak neveztetnek, Transsilvaniámnak második kötetében valamennyire megesmertetém: annyira, hogy a kikkel, hazánk historiáját szerető s azután járó férfiak közzül, szerencsém volt róla beszélleni, mindnyájan volt papi embernek lenni vélték; levén munkájában, kiváltképpen annak elején, hitet és vallást vagy egy vagy másképpen illető dolgok; annak végén pedig két predikációk. De az említett országos végezések közzül, az 1666-béli bőjtelő havának 26-dik napján költ 19-dik articulus megtanít minket az ő külső vagy világi (secularis) állapotjának és hivatalának tudására, mely is betűről betűre így írattatott meg, és ki is nyomtattatott: „Akarván ez aránt is a hódoltságon levő szegénységnek kedvezni, annál inkább partialis perceptoroknak; azért a Partiumbéli és Kolos, Doboka, Belső-Szolnok vármegyebéli hódoltatás alatt levő részeinek minden rendbéli pénzbéli adónak és egyéb jövedelemnek generalis perceptorának rendeltük nemzetes Szilárdi János atyánkfiát, hogy percipiálja azon jövedelmet, és erogálja is oda a hová parancsolatja lészen." Leírt hivatalai előtt pedig, hogy az országban vice-secretarius lett légyen, bizonyítja az háromszéki és erdővidéki reformatus egyházi rend privilegiuma, melyet Kisasszony havának 10-ik napján 1614-ben adott Bethlen Gábor fejedelem, és megerősített I. Rákóci György 1647-ben, pünkösd havának 10-ikén, mely alá ekkor Szilárdi is úgy írta nevét, mint v. secretarius. Továbbá, hogy 1666-ban meg is holt légyen, tanúljuk ismét az országnak 3-dik végezéséből, mely lett ezen esztendőben sz. Mihály havának 27-dik napján, és nyomtatásban így találtatik: „Néhai Szilárdi János helyett rendeltük Kolozsvárra fizető mesternek, perceptornak és káptalannak Virginás István atyánkfiát."

Írt ez a jó ember olyan historiát két Rákóci György, Rhédei Ferenc, Barcsai Ákos és Kemény János fejedelmek idejére, hogy nagy kárral lehetnének el a nélkül. Mert jóllehet ezt az időszakaszt szépen leírta deák nyelven Bethlen János: mindazáltal Szilárdiban sokat láttunk, a mit amannál nem találunk. „Siralmas

magyar Krónikának VIII könyvei, melyeket a következendő posteritásnak megírt Szilárdi János 1662-ik esztendőben." Hol és kinél találtassék ma valamelyik magyar hazában ennek a historicusnak tulajdon kézírása, ki nem nyomozhattam. Nem kételkedem mindazáltal, hogy tökéletesen ne volna nálam leírva, a melyet nyomtató sajtó alá szántam. De ha még is tudtára volna valamely igaz szívű hazafinak az eredeti írás holléte, s ez aránt tudósítására méltóztatna, valóban jó dolgot cselekednék.

Sokból, úgymint, nem sűrű írásban 195 árkosból áll ez a munka; mennyiségétől mindazáltal megijedni nem illó senkinek: mert ha egészen jőne is ki, a nyomtatásban igen sokkal kevesebbre menne. De ez így nyomtatásra nem mehet. Ki kell belőle maradni soknak, a mi a hit dolgait hántorgatja. Lássanak effélékhez a papok. Ők is pedig már a szelid türedelem mellett igen le kezdették hagyni legalább a kecskeszőr fölött való tépelődést. Azt mondod hát, hogy herélt munka lészen, ha betűről betűre ki nem nyomtatódik. De, kérlek, nem herélődik meg ezzel. Mert valami csak legkisebb igéig benne az haza közönséges dolgát illeti, szóról szóra belé nyomtatva lészen. És hogy ez a leendő nyomtatás hívségesnek lenni megbizonyíttassék, hol mennyi szó marad ki belőle, mindenütt számokkal igazán följegyeztetik. És így e csak olyan, mintha én egy bizonyos dologról beszédbe erednék; történetből pedig másról is szó keverednék közbe. A ki azonban az én beszédemet csak amaz egy föltett dologról mondaná el valakinek, de minden változatása nélkül szavaimnak, s a mi csak mintegy véletlen elegyedett vala közbe, azt el hallgatná: vajjon nem is itéltethetnék-e azért igaznak az ő kölcsönzött beszédében? Ha pedig így is csak sajnállani fogja valaki a képzelt csonkúlást; ám maradjon a kézírás mellett; mert a sem fogy úgy ki a hazából, hogy a jó könyvesházakban örökre is ne maradjon; és ha valakinek tetszik vizsgálni mi hagyattatott ki, az írást és nyomtatást öszve ne vethesse. De ha legbuzgóbb vagy a reformata vallásban, melyet Szilárdi tartott; még is meg kell vallanod, hogy elkobzattatnék[9] ez a historia, ha ki nem hagyattatnék, a mi nem jó helyen áll benne.

VII.

Enyedi István, kinek születését és életét igen kevéssé tudom, volt Nagy-Bánya városának hites notáriussa, és írt szép historiát Erdélynek négy esztendők alatt történt keserves viszontagságairól, melyeken általment 1657 – 1660. esztendőkben. Magyar nyelven költ írásának, mely is nálam illetes sűrű írásban 16 árkos papiroson találtatik, ím ezen deák titulust adta: Occasio suscepti itineris et belli principis Georgii Rákóci II. in Poloniam. De ebbéli jelentésénél több időre való dolgokat is találunk benne.

Debrecenben is Bartha Boldizsár nevü jó hazafi nyomtatásban nyolcadrétű könyvben kiadta az ezen időtájban, nevezetesebben 1657 – 1664. esztendőben török, tatárok és mások által az hazában, kiváltképpen pedig Debrecenben és vidékén történt keserves állapotokat. De ez a könyv igen ritka lévén, Enyedi

[9] Uj szót hallasz-e? nem éppen, mert ha kezedre kerítheted amaz igen ritka könyvet, mely Kolozsvárott az Heltai Gáspár mívhelyében, nyolcad részben *Hispániai Vadasság* (érts hispanica inquisitiót) nevezet alatt jött régen világra; abban a fiscus magyarúl mindenütt kobzó; confiscare, elkobozni; confiscarunt, elkobzották stb. Az ilyen régi szókkal, minemüeket a mi székely földünkön leginkább találhatunk, és más igaz magyar eredetű igékkel csak szerettem élni az hol helyét látom, egyébkor pedig szívesen tartok én ama tudós magyarunkkal t. Kazincy Ferenc úrral, a kassai tudománybéli megye nemzeti iskoláinak igazgatójával, ki is Geszner Idylliumit fordítván, ajánló levelében a többek között így szól: „Erőlködve akarunk mindent magyar szóval kitenni, s elfelejtjük megfontolni, ha ezen új elnevezés által nem veszt-e az értelem." Méltó tovább is figyelmetesen olvasni.

István historiája mellé foglaltam az újabban való kinyomtattatás végett. Meg kell ugyan vallanom, hogy nálam a Bartha munkája, melyet t. doctor és professor *Pataki Sámuel* uramtól Kolozsvárról nyertem ki haszonvételre, a melynél többet látni soha nem is volt szerencsém, valami kevés hijánossággal vagyon. Ezt pedig ilyen kérelemmel jelentem, hogy ha a közjót szerető valamely igaz hazafinál egész épségben találtatik, és nékem értésemre adni nem terheltetik: kipótolhassam a nálam valónak kevés fogyatkozását. Ezen kötetbe megyen

Székelyhidi PASKÓ KRISTÓF, nemes rendbeli jó embernek SIRALMA is, melyet írt versekben Erdélyországának 1658 – 1660. esztendőkben lett pusztításáról, és hetedfél árkuson ki is nyomtattatott volt; de már igen megritkúlt. Lésznek ez három munkák után is bizonyos toldalékok, úgymint, néhány küldevény leveleik nagy embereknek, és válogatott országos végezések. Az ilyen végezések, melyek dietalis articulusoknak neveztetnek, és hazánk historiájának legbővebb és tisztább kútfejei közzül valók, régen igen nagy számmal írattak, és sokak közzülök nyomtatásba is mentek: lévén minden esztendőben rendszerént kétszer, úgymint szent György napkor tavaszi, szent Mihály nap tájatt pedig őszi, de rendkivül több országgyülések is avagy dieták, melyeken mindenkor vagy több vagy kevesebb számú articulusok írattattak. Ezeknek öszveszerzésében a mi időnkbéli urak és más rendbéli értelmes emberek sokan szorgalmatoskodtak, és céljokat szerencsésen el is érték. Hogy itt egyszer megjegyezzem, effélékkel nem csak ezt, hanem a több köteteket is bővölködőkké kívánom tenni, valahol csak a világosításra szükségeseknek itélhetem.

VIII.

Gróf Bethleni BETHLEN MIKLÓS, ki is magát Kis-Bunról írta, Erdélyben tanács úr, cancellarius és Máramaros vármegyei főispán, nagy elméjű s látású férfiú, sok egyéb írásai között leírta a maga életét is magyar nyelven, négy könyvben, 1642-től fogva 1703. esztendeig. De ebbe az erdélyi dolgokat is úgy foglalta, hogy egy jó historia gyanánt szolgáljon: melyre nézve sokan is szokták nemzetünkben olvasni. Valamik azért ebben hazánk közönséges állapotját és historiáját illetik, híven kiszedegettem nyomtatás alá, mindenütt változtatás nélkül a maga tulajdon szavaival élvén. Akademiai utazásakori jegyzőkönyvéből is ragasztottam bizonyos dolgokat ennek végére stb.

IX.

Nagy-Ajtai CSEREI MIHÁLY, kinek familiáját, és életét is leírtam Transsilvaniám második kötetében, született Csíkban Rákoson 1667-ben Mindszent havának 21-ikén; dicséretesen tanúlt Fogarasban, ott lévén főkapitány az édesatyja Cserei János, és Udvarhelyen. Annakutána 1685-ben ment ama nagy úrnak Teleki Mihálynak udvarába, 1686-ban táborba, 1690-ben jelen volt az zernesti veszedelmes ütközeten, 1690-ben, a hazának zavaros állapotjában, más úri s nemes személyekkel bújdosodott Havasalföldében. Onnan 1692-ben visszajövén, ment gróf Apor István thesaurarius úr mellé, és mintegy tíz esztendők alatt viselt a thesaurariatus mellett secretariusi hivatalt. 1703-ban támadván az úgynevezett kurucvilág, mely Erdélyt és Magyarországot öszvezavarta vala, Görgény várába vonta magát. Innen ebben a háborus időben küldettetett Csík, Gyergyó és Kászon székek igazgatására a német részéről, hogy az oda való népet az hívségben tartaná. De ott meg nem maradhatván, bételepedett Brassóba, mely

akkor német vitézlő néppel jól meg volt erősítve, és ott lakott nagy költéssel, míg a háború 1711-ben becsendesedett. Megholt éltes korában 1756-ban, sz. György havában, Nagy-Ajtán, az hol el is temettetett.

Minemű historiáját írta légyen hazánknak, főként a kurucvilágból, esmeretesebb az, mintsem sokat kelletnék róla szólanom: mert legalább háromszázszor írattatott le, s mindenfelé találtatik. Azt ugyan nem lehet róla eltitkolni, hogy a sokszori leíratások annyira meghibáztatták némely kezeknél találtatókat, hogy az értelmes olvasó is alig fejtheti ki ottan-ottan az igaz értelmét. Az eredeti írás, melynek betűi aprók-aprók, sűrűk és bajosan olvashatók, vagyon méltóságos Sáros-Berkeszi *Mosa László* úrnál, a második nemes székely gyalog ezred nagy érdemű főstrázsamesterénél, élete kedves párja gróf *Mikó Klára* ifjú úrasszony után; ki is leánya gróf Mikó Istvánné *Cserei Trézsia* asszonynak, a mi historicusunk egyetlen egy unokájának. Ebből írtam én le oly épségben, hogy egy betűben sem különböz.

De mit kell ezzel a historiával cselekedni? mert vagynak az haza közönséges dolgait nem illető szakaszok benne; vagynak vallást és némely személyeket bántó darabok is. Ezek azért kimaradnak azt cselekedvén az írással, a mit Szalárdiról jelentettem: és így semmi igazságtalansággal nem illetvén. Világosítására némely levelek sarkain lesznek jegyzések, *Vizaknai Bereck* (Briccius) kolozsvári orvos doctor naplókönyvéből, melynek eredeti írását találtam fennebb tisztelt t. doctor és professor *Pataki Sámuel* úrnál; és kiváltképpen a *Kolinovics* deák nyelven költ nagy historiájából, melyben a kurucvilági történetek a napoknak rendjek szerént írattak meg. Lésznek valami kevés helyen jobbítások is, p. o. 1689-re azt írja, hogy akkor adattatott a nagyságos Teleki familiának a római szent birodalombéli grófi titulus; de különben vagyon a dolog, mint ez a császári adomány-levélből kitetszik. Adattatott ugyanis nem az első, hanem második Teleki Mihály úrnak, kinek temetése volt Kolozsvárott 16. mart. 1771-ben.

X.

Rozsnyai Dávid, Apafi fejedelem idejében volt a török (portán) császári udvarnál török deák, azaz az erdélyi követek mellett rendszerént való tolmács: onnan Erdélybe haza jövén 1669-ben, attól fogva tett szolgálatot a fejedelmi udvarban 1679-ig. Holt meg Fogarasban 1718-ban. Szamos-Újváratt 1683. tájatt rabságot szenvedvén, mint akkor könnyen megesett vétségtelenül is, ottan is idejét hiába nem töltötte, hanem fordított magyarra egy Humajon Náme nevü nagy török könyvet, melynek értelme királyi leveleket tészen. Sok szép ábrázolások, költött beszédek stb. vagynak benne. Úri maradékai közzül közlötte velem Maros-Járai tit. Rozsnyai Sámuel úr, a második nemes székely gyalog ezrednél császári hadnagy. De vagynak nálam hazánk historiájának öregbítésére ennél sokkal nevezetesebb két darab írásai is, melyekben nevezetesek a török udvar levelei. Az első darab, mely is tulajdon keze írása, áll 178 levéllapokból ím ezen titulus alatt: „A néhai felséges és dicsőséges I. Ferdinánd római császárnak; konstantinápolyi szultán Bajazid khánnak, VI. László budai magyar királynak idejektől fogva, a felséges I. Leopold római nagy császárig, konstaninápolyi szultán Mehemmed khánig; II. Rákóci György erdélyi fejedelemig; napkeleten s napnyugoton, délen s éjszakon folyt hajborzasztó, kétfelé nézni tanító, kit-kit nemzetéhez ragasztó, vallásnak, nemzetnek s hazának haszonnal szolgálni oktató, németes, magyaros, törökös, lengyeles és több szomszédságbéliekkel elegyes, nevezetes, császári királyi és fejedelmi asztalra méltó nagy dolgok, melyeket,

Konstantinápolyban laktában, költséges, de nemzetét szerető nyughatatlansággal, egyszer is másszor is török írásban kezéhez kerítgetvén, és a feljebb való időkben a keresztyének hasznára magyarra fordítván, ura parancsolatjára a fejedelmi házba bé is adta vala, de egy feljebb élő praepotens valaki azt onnan kivévén, újabb munkával transferálá, és az időkhöz képest rendben vévén, egynéhány méltóságos régi jó urai számára elkészíté. Ezt penig, némely observabilitásokkal amplificálván, istenben boldogult néhai jó ura méltóságos fiának, méltóságos gróf tekintetes nagyságos Bethlen Miklós uramnak ő nagyságának, ő felsége nagy tanácsu hivének, erdélyi érdemes nagy cancellariusának, Máramaros vármegye hűséges főispánjának etc. mint nagy bizodalommal való méltóságos nagy jó urának, ő nagyságának alázatosan ajánlá egy ő nagysága régi méltatlan és alázatos szolgája, Rosnyai Dávid, Erdélyben már régen haszontalanúl vánszorgó török deák."

A más darabban is, melyet tisztelendő pater *Koppi Károly* kolozsvári (most pesti) professor úr kegyességéből bírok, többnyire csak azon dolgok és levelek foglaltatnak, melyek az elsőben, de nem tulajdon kezeírása; titulusának hátulsó része is különböz, ím ilyenképpen: „Ezt pedig a méltóságos úrnak, tekintetes Kis-Sárosi János uramnak, ő felsége tanács úr hívének, Küküllő vármegyének érdemes főispánjának, erdélyi ő felsége generalis commissáriusának, ország főitélő mesterének, és nagy bizodalommal való méltóságos régi nagy jó urának ő kegyelmének igen alázatosan ajánlá egy ő nagysága régi méltatlan és alázatos szolgája Rosnyai Dávid, Erdélyben már régen haszontalanúl vánszorgó török deák."

Ez a Sárosi János hosszas és keserves rabságából szabadúlt meg 1703-béli bőjtmás havában, fejérvári országgyülésben.

Ha ezen darabbéli munka világra bocsáttathatik; fognak más rendbéli kegyetlen török levelek is a végéhez ragasztatni; melyek közűl nevezeteseket közlött velem Kolozsváratt tit. *Érsekújvári István* uram, azon nemes város leveles házának gondviselője. Ha mind ezek az írások nyomtatásra kelhetnek; ezekből és a deák nyelven valí íróinkból, Erdélynek akármely időre tartozó dolgai alkalmas világosságban fognak lenni Magyarországtól való megkülönböztetésétől fogva.

XI.

Továbbá találtatnak nálam nagy számmal olyan írások, melyeket ugyan historiáknak nem nevezhetek; és többnyire nem is hosszúra terjedők: de hazánk historiáját megbecsülhetetlenűl bővíthetnék, és világosíthatnák. Ezek nagyobbára *Diáriumok*, avagy naplókönyvek. Legyen elég közzűlök ím e következőket eléemlítenem.

1. Losonci *Bánffi Gergely* új írása, ilyen titulus alatt: „A felséges második János Magyarországnak választott királyának szultán Szulimán török császárhoz menetelinek módja és rendi 1566." Megvagyon deákul is ezen titulusa. Bethlen Farkas is deák historiájának ötödik könyvébe jobb részént bészerkette ezt az irást. Bánffi Gergely pedig egy volt ebben az útban a János király kisérői közzűl.

2. Hunyad vármegyei *Balog Ferenc* követsége a török udvarhoz. Báthori Kristóf fejedelem idejében 1576-ban, melyben a bévitt adó, ajándékok, egyéb dolgokkal együtt megirattak.

3. Csíki Csicsóban 1603-ban született *Cserei Mihály* jegyzőkönyve, melyben vagynak valami hasznos jegyzések Bethlen Gábor fejedelem idejére.

4. I. Rákóci György fejedelemségének kezdetén 1630-ban költ írás, melyben

megírattatik, mi dolgok folytak mindennap a fejedelmi udvarban. Kár, hogy ennek eleje elveszett, mely nélkül írójának nevét sem tudhatni. Az eredeti írás feljebb tisztelt méltóságos *Mosa László* császári fő strázsamester úré volt, de ajándékúl ment már a kolozsvári reformatum collegium könyvházába. Ezt valóban gyönyörködve lehet olvasni. Áll jó sűrű írásomban nyolcadfél árkusból.

5. Losonci *Bánffi György* úr naplókönyve, melyben leírja napról napra Rákóci Györgynek a felséges austriai ház ellen való hadi útját, mint a melyben maga is jelen volt 1644-ben, midőn a fejedelem öszveszövetkezett a svékussal. Az eredetírás, melyből én kiírtam, t. doctor és professzor *Pataki Sámuel* úré, egy azon esztendei kalendáriumban.

6. Sepsi-Kőröspataki *Kálnoki István* naplókönyve 1645-re, melyben ez az úr is megírta napról napra azon fejedelemnek az austriai felséges udvar ellen való havivését, melyben maga is ott forgott. Az eredeti írást, melyből én általvettem, találtam néhai idvezült méltóságos gróf generális (tit. tit.) *Kálnoki Antal* úr excellentiájánál Kőröspatakon.

7. Gróf Kis-Rhédei *Rhédei László,* Rhédei Ferenc fejedelem fija, tanács úr és háromszéki főkapitány naplókönyve; melyben ír elsőbb időbéli dolgokat is, de főképpen a II. Rákóci György fejedelem Lengyelországba 1657-ben lett szerencsétlen hadvivését. – Az eredeti írást bizonyos jutalomért én adtam örökül mélt. gróf Rhédei Ádám úrfi ő nagyságának.

8. Hallerkői *Haller Gábor* tanács úr naplókönyve, melyben leírta mind külső országi akademiákon való járásait, és tanúlásait, mind kiváltképpen az hazában való dolgokat, melyekben maga is forgott 1629-től fogva 1644. végeig. Az eredetírás általment tőlem az erdélyi püspök méltós. gróf Kollegrádi *Kollonics László* státus consiliarius (tit.) úr exja írásokkal gazdag könyvházába. Sokacska az írás, sok dolog is találtatik benne. – Többet írtam e jó úrról Transsilvaniám második kötetében.

9. Egri *Fodor Sámuel* általírta a mint vallja szemmel látott de előttem esméretlen *bizonyság* írásából, miként ment Apafi Mihály fejedelem a török fővezért Köpöli Amhet basa táborába, Érsekújvár alá Magyarországra, 1663-ban, és hogy volt ottan s mint jött vissza, nevezetesen pedig azt is, hogy ölette meg azon fővezér az ártatlan nagy urat, Haller Gábort.

A fejedelemnek ezen hadi néppel való kimeneteléről még bővebben írt egy valaki; de nevét ki nem találhattam. Irása ugyancsak épségben vagyon nálam. Haller Gábort nem kevéssé dicséri stb.

10. Első *Apafi Mihály* fejedelem naplókönyve; melybe születésétől fogva halála feléig, beírta naponként a maga életére s fejedelemségére tartozó nevezetesebb dolgokat; magyar nyelven költ írásának ilyen deák titulust adván: Vehiculum vitae Michaelis Apafi.

11. Al-Gyógyi *Török Ferenc,* fejedelem bejárója (cubiculariusa), deákus tarkás magyarsággal leírta Apafi Mihálynak, három úgymint 1681. 1682 és 1683 esztendőbéli haddal való menetelét Magyarországra, utolján Bécsig a török parancsolatjára és segítségére.

12. Hondorfon lakott *Gulacsi Albert,* a két Apafi Mihály fejedelemnek belső iródeákja (secretariusa), leírta 1691. és 1696-ban Bécsbe tett útjait, és ifjú Apafi könyörgő-leveleit felséges Leopold császárhoz, fő tanácsosihoz stb. nagy dolgokban. Sokat lehet ezek között látni. Jó csomólék az írás is.

13. *Vizaknai Bereck* (Briccius) Kolozsváratt orvosdoctor, káptalan, királybíró, ispotály-mester és a reformata ekklézsiának curátora naplókönyve, melyben leírta külföldi akademiákon való lakását; haza jövetele után pedig egyéb

emlékezetes dolgokat is, de kiváltképpen a kurucvilágot, melynek viszontagságai között magának is parancsoltatván a Magyarországra való kimenetel, ott töltötte azon mostoha időnek némely részeit, *Károlyi Sándor* generalis úr mellett. Az eredetírás egy levél híjával Kolozsváron vagyon t. doctor és professor *Pataki Sámuel* úrnál; meg is érdemli a jó gondviselést.

14. Dálnoki *Veres Gerzson,* lakott Küküllő vármegyében Gálfalván, és viselt szolgabíróságot 1730. tájatt. Mint maga vallja gróf Haller Gábor úrhoz írt ajánlólevelében, soha csak rudimentát sem tanult (elhiszem a háborús idők miatt), leírta mindazáltal 1704-től fogva egyszer is másszor is, 1722-ig a fontosabb dolgokat nem cifra de hiteles versekben; sőt tett némely jegyzéseket 1732-ig is. Megírta főként a Rákóci Ferenc német császári felség ellen való s kurucvilág nevet viselő hadakozását, melyben maga Gerzson is forgott. Láthatni oly dolgokat verseiben, melyek másutt fel nem találtatnak: azért vagy csak az ilyenek megérdemlenék, hogy kiszedettetnének, és a maradéknál tudva maradnának. Munkája hátulján a kuruci akkori ezerede-(Regimente)ket emlegetvén, így végezi bé: Vájó András szaladóji, Kos Mihály hódoltatóji, Kis Albert akasztófáravalói, Pintye tolvaji, Csáki András kóbollói. Ezen Gerzson eredetírása találtatik feljebb már tisztelt Mosa László főstrázsamester úrnál.

XII.

Ezen XI-dik szakaszkában már elészámlált, és még ezekhez könnyen számlálható apróbb rendű írásokkal, miként szolgálhassak másoknak? Ha fog találtani hív tanácsoló s a munkácskákat jó szándékába venni kivánó, akár más rendbéli, akár könyvnyomtató (typographus), jó uraim közzűl, könnyen hajthat engemet méltó akaratjára; mind jól leírva lévén fáradságos gyüjteményeim között. De vagyon egy kételkedésnek köve előttem; a t. i. hogy én ezeket a kissebb munkákat olyan betűkkel és szószerrel (orthographiával) írtam el, mint az eredeti régi írásokban találtam, p. o. a mostani j, y, ts, v, tt helyett írván i, cz, ch vagy chi, u, és t betűket ilyen szókban: *io, olian, czelekedet, choda, chiászár, ualó, adot* stb. melyeket ma így irunk, *jó, olyan, tselekedet, tsuda, tsászár, való, adott,* stb. Kérdés azért nem jobb-é a könnyebb olvashatásért mostani betűk ereje s jelentése szerént adni ki, ha valami kiadódhatik.

XIII.

Végezetre ha kérded, mire nézek e jelenvaló egész tudósításommal? arra, *először;* hogy vehessék észre a jó igyekeztű ifjak, a kikre főképpen vigyázok minden betűimmel, miféle írásokat szükséges gyűjtögetni az haza historiájára. *Másodszor,* hogy bár valamennyire tudhassák mások is, kik Erdély historiája körűl szorgalmatoskodnak, hol, kiknél, és minemű irásokat lehessen keresniek. Kiváltképpen pedig *Harmadszor,* hogy a miket és magam köz haszonra való igyekezettel, tulajdon szükséges házi dolgaimnak hátrahagyásával és sokakban való szükölködésemre gyüjtögettem, azoknak is hasznát vehessék, a kik igen kicsint tehető szolgálatommal akarnak élni: mert halandó vagyok, és hirtelen másokra maradhatnak mind jelentett, mind pedig azoknál sokkal több irományaim, elébb, mintsem azokból csak a legszükségesebbeket is világra bocsáthatnám.

Jegyzetek

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Néhány szó a jegyzetek elé

A kötet szerkesztői az egész sorozat céljának megfelelően arra törekedtek, hogy a kötetbe foglalt, nehezen elérhető vagy teljesen ismeretlen anyag feltárásával a tudományos kutatást támogassák, és hozzájáruljanak egy majdani szintézis alapvetéséhez. Ebből a célból következett egyfelől a levelek betűhív közlése, másfelől a magyarázó jegyzetek takarékos alkalmazása; a kötet olvasóinak eleve föltételezett nyelvtudása miatt nem gondoltunk a nem magyar szövegek lefordítására sem. Annál nagyobb gondot fordítottunk viszont a kötet használhatóságára: a levelek előtt tartalmi kivonatok olvashatók, a mutatók az egyes helyekkel és személyekkel foglalkozó kutatást könnyíthetik meg. A Függelékkel egyfelől a XVIII. század második felének hazai tudományos közéletét – elsősorban a kritikát, ennek formáit és fórumait – kívántuk jellemezni; másfelől annak bemutatására törekedtünk, hogyan épültek be egy sokat dolgozó tudós munkásságába a levelezéssel megszerzett adatok.

A szövegek kiadásában a nemrég jóváhagyott szabályzatot követtük. Nem lehetetlen, hogy éppen e kötet vegyes nyelvű anyaga teszi először szembetűnővé a magyar és idegen szövegek esetében ajánlott eljárás eltéréseit: a magyarban kötelező – vagy legalábbis ajánlott – bizonyos rövidítések feloldatlanul hagyása, más esetekben a kiegészítések szögletes zárójelbe tétele, a latinban nem. Mi a konszenzussal kialakított eljáráshoz tartottuk magunkat, de megvalljuk, hogy véleményünk szerint egy-egy kiemelkedő latin szerző autográfját épp úgy tiszteletben kellene tartani, mint az anyanyelvi szövegek személyhez kötött sajátosságait.

A szerkesztés során nyilvánvalóvá vált, hogy a források pusztulnak, vesznek: ötven-száz éve kiadott leveleknek már ritka esetben akadtunk nyomára, s kiadásunkban a régi közléssel kellett beérnünk; az is előfordult, hogy a szerkesztés során frissen lemásolt szövegeket sem sikerült összevetnünk újból az eredetivel. E hiányokért a kötet olvasóinak elnézését és megértését kérjük. Örvendetesen érvényesült viszont a kutatás ama újabb tendenciája, amely az eddig fel nem tárt külföldi források feldolgozására irányul. Nekünk Soós István volt szíves Benkő József Göttingenben őrzött leveleit rendelkezésünkre bocsátani; más esetekben a jegyzetekben mondunk köszönetet azoknak, akik külföldi anyag közlését tették lehetővé.

A személy- és helynevek írásában a mai formákat használtuk. A XVIII. században még csak felfedezték az egységes helyesírás szükségességét, norma még nem alakult ki; ugyanazon családok tagjai sem írták egyformán a nevüket.

Sajnálatos, hogy a történeti nevek helyesírásában máig nem alakult ki teljes egyetértés a kutatók között.

A Magyarországi Tudósok Levelezésének első kötetét abban a reményben bocsátjuk útjára, hogy a sorozat fontos forrás lehet a történeti Magyarország művelődésének alaposabb megismeréséhez.

T. A.

A hónapok magyar elnevezései

Boldogasszony hava – január
Bőjtelő hava – február
Böjtmás hava – március
Szent György hava – április
Pünkösd hava – május
Szent Iván hava – június
Szent Jakab hava – július
Kisasszony hava – augusztus
Szent Mihály hava – szeptember
Mindszent hava – október
Szent András hava – november
Karácsony hava – december

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Jegyzetek az Előszóhoz

1 101. § 8.
2 339. § 2.
3 NBK Ms. 283, 187.
4 Benkő nemcsak a hozzá írt leveleket vette föl a bekötött gyűjteménybe; a Mike-gyűjteményben 491–494. lapszámozással olvasható Gottfried Schwarz 1783. augusztus 4-én kelt levele is Michael Froniushoz (Függelék VIII).
5 Mikó: Benkő 61. Negyvenhárom levelezőtárs nevét adja.
6 Valószínűleg 1783-ban keletkezett.
7 Török 63.
8 Jancsó 151, 238, 250, 259 stb.
9 Uo. 243, 249–250.
10 1774. augusztus 31, 1775. január 12. Okos, szép elemzést ad erről Éder 30.
11 Mikó: Benkő 98, 102.
12 1779. október 5, 1782. október 5.
13 1783. október 2.
14 1789. január 15.
15 1792. január 18. Ez a nézete nem volt egyedülálló: levelezőtársa, Gyöngyössi János újtordai református lelkész, költő is ír arról, hogy a közönség nem támogatja a tudományt, lásd az 1781. június 26-i levelét. Anyagi helyzetéről Benkő részletesen ír az 1795. június 13-i levélben.
16 1784. augusztus 26.
17 1775. március 12.
18 1781. május 2, május 15.
19 1787. szeptember 8, 1783. december 20.
20 A *Transsilvania specialis* e sorok írójának fordításában, bevezetőjével és jegyzeteivel kiadás előtt.
21 1783. január 14, 1783. március 11.
22 1783. szeptember 3-i szász székek közül kettőnek, Kőhalomnak és Újegyházának a leírása sohasem készült el.
23 1784. március 6, 1784. augusztus 24.
24 1784. augusztus (26 után).
25 1782. április 12. – Talán nem fölösleges idéznünk Weszprémi István vejének, Földi Jánosnak Hajdúhadházról 1796. augusztus 18-án egy ismeretlenhez, lehet hogy Arankához írott leveléből pár sort: „én soha életemben nyomtatásért fizetni nem akarok, minthogy az tőlem nem is telik. Hanem, ha érdemes reá, nyomtassák ki az én hasznommal. Ha nem nem tetszik, itt maradhat. De haszon nélkül mégsem adom ki. Utálom a' Nyomtatóknak a' mi Hazánkban átkozott uralkodó kupeczségeket, és az Iróknak betstelenségeket 's munkájoknak sikertelenségét." (Mike-gyűjtemény, AkTL).
26 1783. június 20.
27 1784. június 6.
28 Ms. 1678 a KvEK-ban, 24–62.
29 Az 1780. május 1-jén Johann Filtschhez írt levelében „a brassói gimnázium nagyérdemű tanárának"; „kiváló hírűnek", „nagyszerű barátjának" nevezi Paul Rothot.
30 Révai Miklós levele, 1785. július 11.
31 1782. június 11. A más vallásúak közti barátságnak különösen szép példája az 1780. november 18-án Koppi Károlyhoz írt, gazdag érzelmi töltetű levél, főleg ha egybevetjük azzal, amit Sulzer 1779. november 8-án az „intollerantiae furor"-ról mond.
32 1796. április 10, 1796. július 28, 1804. október 22, 1798. január 11, 1779. augusztus 10, 1785. február 22.
33 1780. november 10, 1780. november 11.
34 MH 1783. november 8.
35 MH 1781. június 2.
36 MH 1781. július 21.
37 MH 1781. április 21.
38 MH 1781. február 24.
39 MH 1784. november 3. Figyelmet érdemel az is, hogy a még pályája felfelé ívelő szakaszában levő Benkőt nem törte le a kár, sőt gazdagnak mondja magát: épségben maradtak ruhái s főleg könyvei, iratai – írta Teleki Józsefnek 1784. szeptember 12-én.
40 Természetesen közöljük azt is, hogy a levél mikor jelent meg az MH-ban.

Jegyzetek a levelekhez

1 K: KvEK Ms.2425 (másolat). **M**: Mikó: Benkő 239–241: „A Mike Sándor gyűjteményében lévő nyomdai kefelevonatból, mely Benkő saját kezével van kijavítva." Ezt közöljük.
1 Pontos lelőhelye: 2Kor 6,4–5.

2 K: AkK Kemény: Tr. poss. t. VII. Comitatus Szolnok Interior (részleges másolat). **M**: –

1 A helynév etimológiája: FNESz 178 (a Deus személynévből).

2 Mindhárom feliratról és a kőről: Kádár József: Szolnok-Doboka megye monográfiája III. Dés 1900. 80–81. A kő neve: tanácskő (86–87).

3 A kolostor 1311–1553 között állt fenn (Kádár III. 110–112, 115).

4 A levél végén a másoló Kemény József megjegyzi, hogy a Dés nevet magyarázó vers megtalálható Lisznyai Kovács Pál Magyarok Cronicaja (Debrecen 1692. 216; RMK I. 1421) című művében és a következő megjegyzést fűzi hozzá: „Hic sane dormivit bonus Lisznyaius, dum haec scriberet."

3 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd az 5. számú levelet.)

4 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd az 5. számú levelet.)

5 K: AkTL Mike-gyűjtemény. Másolata: KvEK Ms. 2425. **M**: Mikó: Benkő 244–246. Ezt közöljük. A levél keltezésére: Éder 20. A befejező formulák hiánya és a szövegjavítások arra vallanak, hogy a fogalmazvány maradt meg.

1 Benkő nem egy meghatározott műre gondolt.

2 Trák szokás volt fehér, ill. fekete kavicsokkal számon tartani a jó és a rossz napokat.

3 Kapronczai Ádám.

4 Chenot műve: Tractatus de peste. Vindobonae 1766. Vö. Tr. g. I. 52–57.

5 Benkő összetévesztette Prométheuszt Próteusszal.

6 Áthúzva: „ad Paschatis festum".

7 Áthúzva: „pro adolescentibus".

8 Áthúzva: „nactus sum".

9 Benkő Mihály.

6 K: ErdGubL Másolata: KvEk Ms. 2425. **M**: – Iktatási száma: 9942/1775.

7 K: ErdGubL Másolata: KvEK Ms. 2425. **M**: Mikó: Benkő 247–250. Ezt közöljük.

1 Ecetfa.

2 Műve: Dissertatio de Skumpia. Claudiopoli 1773.

8 K: ErdGubL Másolata: KvEK 2425. **M**: Mikó: Benkő 252–253. Ezt közöljük. Iktatási száma: 5515/1775.

9 K: KvRefEgyhL 97/1775. **M**: – Az Egyházi Főtanács 1775. júliusi levelének nem Benkő volt a címzettje.

1 A levélnek nincsen melléklete.

10 K: ismeretlen. Másolata: KvEK Ms. 2425 és 2820. **M**: Mikó: Benkő 253–256. Ezt közöljük. Mikó (Benkő 49–50) Pataki Mihálynak nevezi a címzettet, holott – amint a későbbi levelekből (többek között a Koppi Károlyhoz intézett 1781. május 2-aiból) kiderült – Pataki Sámuelről van szó, aki 1769-től a kolozsvári ref. kollégium nyomdáját vezette. (Török II. 63.)

1 Jakó 223–226, 230–231.

2 A könyv pontos címe: Compendium botanices. Ulmae 1774.

3 Enchiridium. Vindobonae 1765.

4 Az említett növények magyar neve: Marsilea natans (ma Marsilea quadrifolia) = mételyfű; Stellera passerina (ma Thymelaea passerina) = cicó; Lythrum hyssopifolium = alacsony füzény; Soldanella alpina = havasi harangrojt; Triglochis palustris = mocsári huszta.

11 K: KvRefEgyhL **M**: Mikó: Benkő 256–257. Ezt közöljük. Iktatási száma: 11.1776.

1 1 Sám 3,1–9.

12 K: Kemény: Tr. poss. t. XIV. Terra Siculorum (részleges másolat). **M**: ÚMM 1854. I. 51–53 (Kemény József). Ezt közöljük.

1 II. Rákóczi Ferenc szabadságharca.

2 III. Károly magyar király.

3 Difine de Pivoda alezredes 1716-ban Bukarestben elfogta Nicolae Mavrocordat havasalföldi fejedelmet, és Erdélybe vitette. (Eudoxiu Hurmuzaki: Documente IX/1. B 1897/623.)

13 K: Kemény: Tr. poss. t. XIV. Terra Siculorum, a „Csík sedes", „Madéfalva" és „Madaras" címszavak (részleges másolat). **M**: –

1 Az oklevél dátuma: 1593. január 8 (12).

2 II. Rákóczi György.

3 I. Apafi Mihály.

14 K: ismeretlen. **M**: Tr. g. I. 546–547. Csak az idézőjelbe tett részek és az antik felirat származnak a levélírótól. Egy passzust Benkő átfogalmazott, lerövidített; ugyancsak tőle származik a bevezető mondat: „Rever. ac Eruditiss. Vir, D. Joan. Kerekes, Illust. D. Comiti Gregorio *Seniori de* Bethlen a Sacris Aulicis, amicus dilectus; quasdam mecum Schedas Inscriptionum Romano-Dacicarum communicavit, Viri alicujus Eruditi, Pastoris Helv. Confess. addicti (cujus tamen nomen non latet,) qui Petovium ad Saxopolim (Hung. *Szász-Város*) oppidum locat, scribens:" – Kerekes János nem azonos tehát a közölt levél írójával, de az ismeretlen levelét ő küldte meg Benkónek. A Tr. g. első kiadásában a „non latet" helyén „nos latet" olvasható.

1 Benkő betoldása: „(forsan *Fornacem*)".

2 A szó után Benkő betoldása: „(*vid. infra*)".

3 Fasching Ferenc műve: Dacia vetus. Claudiopoli 1725.

4 Az idézet feloldása: Seivert: Inscriptiones monumentorum Romanorum in Dacia mediterranea. Bécs 1773. 3, 117, 118. – A kipontozott részben: „Ad pag. 27."

15 K: ErdGubL **M**: –

16 K: ErdGubL **M**: – Iktatási száma: 831/1776.

17 K: ErdGubL M: –
1 A *Scintilla botanica* kézirata elveszett, és Benkő javaslata ellenére sem került sor kinyomtatására.

18 K: ismeretlen. Említi Gyöngyössi János. (Lásd a 20. számú levelet.)

19 K: AkK Kemény: Tr. poss. t. XV. Terra Saxonum (részleges másolat). M: –
1 Timon Sámuel: Epitome chronologica rerum Hungaricarum et Transilvanicarum. Claudopoli 1764. 39.

20 K: AkK Mike-gyűjtemény. M: ErPPrK 1873 (III) 29–30, 37–38 (Szabó Károly). Gyöngyössi János Batz János levelét sajátjának mellékleteként küldte el Benkőnek. – Batz levelének toldalékát Gyöngyössi írta.
1 Önálló falu volt, egybeolvadt Tordával.
2 Azon az áron, amelyen Erdély egyik legfontosabb sószállító központjában, Marosportuson árulták.
3 A szó után áthúzva: „s itt is halt meg".
4 Helyesen: Sövényfalvi; a következőkben helyesen írja.
5 Előbb: „1609be".
6 Először ezt írta: „1769", de áthúzta.

21 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –
1 A kancellár ismeretlen.
2 A névcseréhez: Tr. g. II. 530.

22 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 256. számú levelet.) Iktatási szám: 4994/1776.

23 K: AkK Kemény: Tr. poss. t. XI. Comitatus Zaránd (részleges másolat). M: –
1 Rinaldo d'Este hercegről van szó, 1732-ben ő jutott jelentős birtokhoz Zaránd és Arad vármegyében. (Márki Sándor: Arad vármegye és Arad szabad királyi város története II. Arad 1895. 304.)
2 Grassalkovich Antal.
3 Két zarándi főispánt ismerünk e néven, az első 1721–1729 között töltötte be a tisztet s 1729-ben meghalt, a második 1739-ben volt főispán.

24 K: KvEK Kerekes Ábel-gyűjtemény, Ms. 576/III (részleges másolat). M: –
1 A mű címe: Historia Unitariorum in Transilvania. Lugduni Batavorum 1776. A második nem jelent meg. Lásd még a 42. sz. levél 1. jegyzetét.

25 K: AkK Kemény: Tr. poss. t. II. Comitatus Albensis superior (részleges másolat). M: –

26 K: ismeretlen. Említi Trausch II. 150. Címe: De veteri conditione Sedis Mediensis. Epistola ad Jos. Benkő anno 1776 exarata.

27 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 28. számú levelet.)

28 K: AkTL Mike-gyűjtemény. Másolata: KvEK Ms. 2425. M: Mikó: Benkő 258–260. Ezt közöljük.
1 A Tr. g. második, kéziratos másolatokban fennmaradt részéről van szó, melynek megjelentetésére Benkő több ízben tett kísérletet: a Tr. sp.

29 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel. 38. csomó. M: –
1 A már kidolgozott Tr. g. két kötetére, valamint a Tr. sp. három fő részére gondol.
2 Tr. sp. 54. § 1.
3 Hibás etimológia; a Küküllő török eredetű szó (FNESz 367).
4 A Nagyszebenben megjelenő Calendarium.

30 K: ismeretlen. Említi Körösi György. (Lásd a 34. számú levelet.)

31 K: ismeretlen. Említi Kovásznai Sándor. (Lásd a 32. számú levelet.)

32 K: AkTL Mike-gyűjtemény. M: –
1 Teleki Sámuel.
2 A levél ismeretlen.
3 Szerzője nem Kunits, hanem Szilatsek Pál.
4 Kéziratai: KvEK Ms. 959, OSzKKt Fol. Lat. 1093, Quart Lat. 503, Oct. Lat. 324. Egy részének magyar fordítása: ErdR 2. sz.
5 Gesta S. Nicetae veteris Daciae episcopi, et apostoli. Honoribus... Neo-Magistrorum dum In... Universitate Claudiopolitana Promotore R. P. Stephano Pongrácz... Suprema AA. LL. et Philosophiae Laurea ornarentur, a rhetoribus Claudiopolitanis dicata... Claudiopoli 1750. Szerzője Fekete József.
6 A kiadások: RMK III. 835, 917.
7 Specimen Hungariae literatae. Francofurti et Lipsiae 1711. 20: Samoscasius; 48: Szamossius.
8 Valentin Franck (Frank) műve: Breviculus originum nationum et praecipue Saxonum in Transylvania. Cibinii 1696 (RMK II. 1865). További kiadások: Claudiopoli 1697 (RMK II. 1881), Helmstadii 1697 (RMK III. 4036), Gedani 1701 (RMK III. 4287). Német fordítása: Hermannstadt 1696 (RMK II. 1866).
9 Bél Mátyás Oláh-kiadása: Apdaratus. Posonii 1735. 31.
10 A Pentadesre: Szamosközy István: Erdély története. Ford. Borzsák István, válogatta, a bevezetést és a jegyzeteket írta Sinkovics István, Bp. 1981. – Vö. Tr. g. II. 601–602.
11 Bethlen Farkas, kinek történeti művét Schwarz is készült kiadni.
12 Carolus Sigonius könyvének megjelenése: Venetiis 1563.
13 Nem a Duna szorosáról, hanem az azonos nevű hágóról van szó.
14 Az idézett rész: Szamosközy István történeti

maradványai III. kiad. Szilágyi Sándor. Bp. 1877. 280–281. A magyar fordításban: 452–453.

15 Heltai csak kiadta Bonfini magyar történetének Mátyás királyra vonatkozó részét (RMNy 209); a Bonfini-fordításnak nevezett mű a Chronica (Kolozsvár 1575. RMNy 360).

33 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel. 38. csomó. **M**: –

1 Az idézet lelőhelye pontos.

2 Utólag betoldott mondat.

3 A Tr. g. II. kötete.

4 A családról: Tr. g. II. 413–418; Teleki Sámuelről: 504, 618.

5 Tr. g. II. 410–411.

6 Művét Koppi Károly adta ki (Historia belli Cossacco–Polonici. Pestini 1789), az EphVindben jelent meg ismertetése. (Lásd a Függeléket: XV.)

7 Milkovia, sive antiqui episcopatus Milkoviensis ... explanatio I–II. Viennae 1781.

8 Specien hierarchiae Hungaricae I–II. Posonii – Cassoviae 1776–1779.

9 Tr. g. II. 140–148.

10 E tárgykörbe tartozik a Tr. g. II. 329–532.

11 A 3–7. szám alatti tervek nem valósultak meg.

12 Nicolaus Schmitth: Imperatores Ottomanici, Tyrnaviae 1747–1752; ed. 2. Tyrnaviae 1760–1761. Az idézett hely: Pars VIII. 16.

13 Lásd a 28. számú levelet.

14 Ajtai Dávid Mihályról lásd a 195. számú levelet.

34 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M**: –

1 RMny 360.

2 Oltard, Lupinus és Fuchs krónikáját egybeszerkesztette Joseph Trausch: Chronicon Fuchsio–Lupino–Oltardinum sive Annales Hungarici et Transylvanici. Coronae 1847.

3 Vö. Tr. g. II. 522–523.

4 Offerhaus könyvének címe: Compendium historiae universalis. Gröningen 1750.

35 K: ismeretlen. Említi Sófalvi József. (Lásd a 42. számú levelet.)

36 K: AkK Kemény: Tr. poss. t. II. Comitatus Albensis Superior (részleges másolat). **M**: –

1 A név etimológiáját nem ismerjük.

2 A név eredetéhez: Reuter Camilló MNy 1972. 221.

37 K: AkK Kemény: Tr. poss. t. XIV. Terra Siculorum (részleges másolat). **M**: –

1 Hibás etimológia, a szó szláv eredetű. (FNESz 333, 661.)

2 A karácsony szó szláv eredetű, az áldozó valószínűleg finnugor. (TESz I. 130; II. 371.)

38 K: AkK Kemény: Tr. poss. t. XV. Terra Saxonum (részleges másolat). **M**: –

39 K: AkK Kemény: Tr. poss. t. XIV. Terra Siculorum (részleges másolat). **M**: –

1 Benkő korában Városfalva Udvarhely székhez tartozott, Homoródaróc Kőhalom székhez, tehát a szászok földjéhez.

40 K: ismeretlen. Említi Szegedi György. (Lásd az 50. számú levelet.)

41 K: ismeretlen. **M**: Trausch I. 228 (részlet).

1 Trauschnál: „fuent".

2 A mai Vrancea megyében két falu is őrzi a nevet: Milcovel és Milkovul, de lehet, hogy mindkettő a Milkov folyótól kapta nevét.

42 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M**: –

1 Historia Unitariorum in Transilvania, Lugduni Batavorum 1778. A kötetet Sófalvi rendezte sajtó alá, és ő írta a Teleki Sámuelnek címzett ajánlást.

2 Sövényfalvi Jánosról: Jakó Zsigmond – Juhász István: Nagyenyedi diákok 1662–1848. B. 1979. 10.

3 A cím helyes, az eredeti szerzője Benkőnél Schulzer (Tr. g. II. 498).

4 E két szó Benkő kézírása.

43 K: ErdGubL és KvEK Ms. 2425. (Másolatok.) **M**: Mikó: Benkő 261–262. Ezt közöljük. – A pontos dátumot Benkő 1778. április 5-i Kendeffi Elekhez írott leveléből lehetett megállapítani. Iktatási száma: 1728/1788.

44 K: Erd GubL **M**: –

45 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 49. számú levelet.)

46 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M**: –

1 Utalás Benkő 1778. március 20-i kérvényére. (Lásd a 43. számú levelet.)

47 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 48. számú levelet.)

48 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M**: – Filmje nehezen olvasható.

1 A mellékletek hiányoznak.

2 Bánffy Farkas táblai elnök 1761. április 7-én halt meg. (Tr. g. II. 58.)

49 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M**: – Egy sor szövege a boríték felbontásakor megsérült.

1 A levél március 31-én kelt. (Lásd a 45. számú levelet.)

2 A kifogásolt hely: „*Joan. Baptista Castaldus* Ferdinandi Dux posteaque Lucumtenens, eidem Ferdinando denunciavit, eum, salvo Martinusio, quieta Transsilvaniae possessione nunquam potiri: a quo accepit responsum, ut si sublato Martinusio, res in tranquillo futuras censeret; ageret, quod e republica fore videretur." (Tr. g. I. 223.)

3 Lásd Tr. g. II. 275.

50 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M**: –

1 EphVind 1778. február 13. 13. sz. 76 és uo. február 24. 16. sz. 94–95. (Lásd a Függeléket: I, II.)

2 Ez után három sor át van húzva; a levélíró megismétli a már leírtakat.

3 Ortus et progressus Collegii Academici Societatis Jesu Claudiopolitani ab anno 1579. Honoribus ... Comitis Pauli Haller ... Dum in ... Academia Claudiopolitana Promotore ... Georgio Daróczi ... AA. LL. et Philosophiae laurea insigniretur a ... condiscipulis dicatus. Claudiopoli 1736. A szerző Sommervogel (II. 1825) és Szinnyei (II. 634) szerint Daróczi György.

4 Lásd a 32. számú levél 5. jegyzetét.

5 In idola orbis terrarum actio continuata honoribus ... Neo-Doctorum Cum In ... Universitate Claudiopolitana per ... Andream Peringer ... Suprema Philosophiae Laurea ornarentur a ... Facultate Oratoria ablata. Claudiopoli 1749. Szerzője (Sommervogel VI. 539. Szinnyei III. 108): Dobra László.

6 Lehet két liber gradualis, amelynek címlapján Jánossi Miklós promotorként olvasható: Silvae, seu varia elegiarum artificia. Claudiopoli 1737. Vagy: Consultatio, quae fides et religio sit capessenda. Claudiopolo 1738.

7 Ortus et progressus variarum in Dacia gentium, ac religionum cum principibus ejusdem ... honori ... Neo-Magistrorum. cum in ... Acad. ... Claudiopolitana suprema ... Laurea condecorarentur per ... Andream Illia ... ab Oratoria Facultate ... oblatus. Claudiopoli 1730. Szerzője (Sommervogel IV. 344. Szinnyei X. 481): Pataki Ferenc.

8 Magni Manes Transyilvaniae Principum. Honori ... Neo-Doctorum: Cum In ... Academia Claudiopolitana, suprema Philosophiae Laurea insignirentur. Promotore ... Francisco Csernovics, ... ab ... Rhetorica Claudiopolitana oblati. Claudiopoli 1722. Szerzője (Sommervogel IX. 1163, IV. 1154. Szinnyei VII. 129): Kőszeghy János.

9 Architecturae militaris tyrocinium editum olim a ... Ernesto Vols ... Nunc vero honoribus ... Dominorum ... Dum In ... Academia Claudiopolitana suprema Philosophiae laurea ornarentur, promotore ... Nicolao Janosi ... a Neo-Doctoribus condiscipulis dicatum. Caudiopoli 1738.

10 Utopiae sapientis, remp. instituentis in tres partes divisae, honoribus ... Neo-Doctorum oblati, ab ... rhetorica Claudiopolitana, dum In ... Universitate Claudiopolitana suprema laurea doctoratus philosophici ornarentur, promotore ... Georgio Szegedi ... Claudiopoli 1748. Szerzője (Sommervogel IX. 1355. V. 1854. Szinnyei IX. 1178): Nyiró Ádám.

11 Syncharmaticon in adventum ... constituti novi per Transylvaniam praesulis per idyllia instructum. Claudiopoli 1742.

12 Syntagma juris Hungarici, kiadásai: Kolozsvár 1742, 1745, 1760; Kassa 1747, 1763.

13 Ellentétben Szegedi közlésével, amely szerint Vangroviczius Virna Jakabbal azonos, Veress Endre Wujek Jakabbal azonosítja. (Fontes Rerum Transylvanicarum I. Bp. 1911. 124–126)

14 Az Approbatae constitutiones kolozsvári, 1696-i kiadásában (RMK I. 1486. Pars I. titulus 2.): „A Jesuitai Szerzetnek kirekesztésének Módgyáról és Okairól."

15 (Kazy Ferenc): Posthuma memoria trium insignium ex Hungaria Societatis Jesu Virorum, Tyrnaviae 1749, Sigrai András, Fitter Ádám és Kolosvári Pál életével.

16 Szegedy János itt említett művei: 1. Tripartitum juris Ungarici tyrocinium I–III. Tyrnaviae 1734, 1751, 1755, 1767; Zágráb 1736, 1762. Decreta et vitae primorum regum Hungariae. Claudiopoli 1744. 1763.

17 Syntagma juris Hungarici, ac Transyilvanici, partiumque iisdem annexarum. Claudiopoli 1742, 1745, 1760; Cassoviae 1747, 1763. Névtelenül jelent meg.

51 K: ErdGubL. Másolata: KvEK Ms 2425. **M**: Mikó: Benkő 262. Ezt közöljük.

52 K: AkK Kemény: Chart. Tr. t. XIX. **M**: –

1 Mikola László: Historia Genealogico-Transsyilvanica. 1731.

2 A Hahót (Haholt) nemzetség.

3 A melléklet hiányzik.

4 A kivonat hiányzik.

53 K: ismeretlen. Említi Szász Pál. (Lásd az 56. számú levelet.) **M**: –

54 K: AkK Kemény: Tr. poss. t. XV. Terra Saxonum (részleges másolat). **M**: – Az idézett kéziratból a levél írójáról csak annyi derül ki, hogy „Quidam ex Media", „Quidam Mediensis".

1 A melléklet hiányzik.

55 K: AkK Kemény: Tr. poss. t. XIV. Terra Saxonum (részleges másolat). **M**: – Korábban Sófalvi József kért adatokat Sárdiról (lásd a 42. számú levelet), de ez még nem elegendő ahhoz, hogy a levélírót vele azonosítsuk.

1 II. Rákóczi Ferenc szabadságharca.

2 Széljegyzet XIX. századi írással: „Circiter anno 1708."

3 Széljegyzet XIX. századi írással: „Circiter anno 1762°."

4 Széljegyzet a XIX. századi írással: „Ergo scripta sunt haec anno 1778°."

56 K: KvEK Ms. 568. (Másolat.) **M**: –

1 Ezek szerint a levél egy másolat másolata.

57 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M**: – Papírja sérült.

1 A következő mondat a lap alján utólagos betoldás.

2 A pontokat három különböző korból származó kézírással írták; a legutolsó levéltáros feljegyzése.

58 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M**: –

59 K: ismeretlen. Említi Paul Roth. (Lásd a 60. számú levelet.)

60 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M**: –
1 A levélnek nincsen melléklete.

61 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M**: ErPrK 1873 (III) 53 (Szabó Károly).
1 Megjelent Bécs 1781.
2 A melléklet hiányzik.
3 RMK I. 1578.
4 Szinnyei szerint (I. 461) a kézirat Kemény József gyűjteményében volt meg: „Danksagens-Rede, mit welcher die vertriebene (!) Ungarische (!) Prediger von der Zürichische Stadt Abschied nehmen,... Anno 1677." Ma nem található.
5 RMNy 491. és RMK III. 713. Kiad.: Szabó György: Abafáji Gyulai Pál. Bp. 1974. 74–82.
6 Disputatio inauguralis medica sistens observationes medicas. Trajecti ad Rhenum 1756.

62 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M**: –
1 Michael von Brukenthal, a későbbi guberniumi tanácsos.
2 Horvát Antal.
3 Talán Szivási János főstrázsamester.
4 A versek ismeretlenek.
5 A Nagyszebenben megjelenő Calendarium Titulare.
6 A Kollonich László tiszteletére kiadott kötet: Daciae felicitas. Én. n. A versek szerzői névtelenek.
7 Hadik András 1764–1768-ban Erdély katonai főparancsnoka, a Gubernium elnöke volt.
8 A genealógia a korban elterjedt családlegendák közé tartozik, nem helyesek a helynév-etimológiák sem.

63 K: ismeretlen. **M**: Specimen inaugurale botanico-medicum, sistens praecipuas plantas, in M. Transsilvaniae Principatu sponte et sine cultura provenientes, ac ibidem usu receptas, quod, Supremo favente Numine, *ex auctoritate Magnifici Rectoris* Dionysii van de Wynpersse, A. L. M. SS. Theol. et Phil. Doct. Philos. Math. et Astron. Professoris, nec non *Amplissimi* Senatus Academici *consensu et Nobilissimae* Facultatis Medicae *Decreto,* pro gradu doctoratus, Summisque in Medicina Honoribus et Privilegiis rite ac legitime consequendis *Publico Examini submittit* Josephus Balog, Transsilvano-Hungarus. Ad diem XI. Junii MDCCLXXIX. H. L. Q. S. Lugduni Batavorum, Apud T. Koet, MDCCLXXIX. Megj. még: Delectus opusculorum botanicorum. Ed. Paulus Usteri I–II. Argentorati 1790–1793. Balog műve: I. 259–298. A disszertáció címlapjának és ajánlásának fotóját a British Library Vekerdi József és Szabó Géza közbenjárásával volt szíves rendelkezésünkre bocsátani.

64 K: KvEK Ms. 488. és SAK Ms. 488/II. 334. **M**: Benkő József Hunyad megyéről. Ford. Koncz József, Benkő adatait ellenőrizte Téglás Gábor. Déva 1901. 69. Ezt közöljük.
1 A levélnek nincsen melléklete.

65 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M**: –
1 Javítva a „napok" szóból.
2 Idézet Vergilius Aeneis-éből (II. 3).
3 Jean Scheuchzer: Agrostographiae Helveticae prodromus. H. n. 1708. Vagy: Agrostographia sive graminum, juncorum, cyperoidum eisque affinium historia. Zürich 1719.
4 Valószínűleg Katona Imre nagyszebeni lelkész.
5 Valószínűleg Balog József (Communicationes ex Bibliotheca Historiae Medicae Hungarica, t. 36 (1965), 136. Fodor István).
6 Pontos címe: Allergnädigst priv. Anzeigen aus den sämtlich-kaiserlich-königlichen Erbländern. 1771–1776. (Dezsényi Béla: A magyar hírlapirodalom első százada 1705–1805. Bp. 1941. 41.)
7 A lipcsei vásárkatalógusról lehet szó.
8 1778–1783-ban Franciaország háborúban állt Angliával, a franciákat Ausztria is támogatta.

66 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M**: –

67 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 68. számú levelet.)

68 K: OSzK Kt levelestár. **M**: Ernyei József: Benkő József természettudományi hagyatéka. Botanikai Közlemények 1932. 69–70 (csak a botanikai tárgyú részek).
1 Ribes grossularia = fekete egres.
2 Ranunculus acer = boglárka.
3 A címzett hasonnevű apja.
4 Phaedrus 1, 25.

69 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 80. számú levelet.)

70 K: AkTL Mike-gyűjtemény. Másolata: AkK Kemény: Ch. Tr. t. XIX. **M**: –
1 A Tr. g.
2 Tr. g. II. 482.
3 II. Ulászló magyar király.
4 Előtte áthúzva: válto(zásakor).

71 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M**: –
1 A melléklet hiányzik.

72 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 86. számú levelet.)

73 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M**: –

74 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 76. számú levelet.)

75 K: AkK Kemény: Tr. poss. t. XV. Terra Saxonum (részleges másolat). **M**: –

1 Elferdített román szó; colibaş = kunyhóban lakó.

76 K: AkTL Mike-gyűjtemény. Másolata: KvEK Ms. 2425. **M**: –

1 Canones Ecclesiastici ex veteribus qua Hungariensibus qua Transilvaniensibus in unum collecti, Claudiopoli 1768.

2 Január 25.

77 K: ismeretlen. **M**: Történeti Lapok 1874 (I). 475–477 és Communicationes ex Bibliotheca Historiae Medicae Hungarica 1965. 35. 136–138 (Fodor István). Az első szövegforrást közöljük.

1 Balog Józsefről: Rácz Gábor–Voik-Rácz Erzsébet: Balog József doktori értekezése. (Kézirat.) Rövidítve megj.: Korunk (Kolozsvár) 1980. 449–452.

2 Specimen inaugurale botanico-medicum. Lugduni Batavorum 1779. (Lásd a 63. számú levelet.)

3 Nicolaus Joseph von Jacquin.

4 A hajó nevének nyilván eltorzult alakja.

5 A folyó New Amsterdamnál ömlik a tengerbe. – A gyarmatot 1627-ben alapították.

6 Pápai Páriz Ferenc szótára: RMK I. 1746. Mátyus István műve: Diaetetica I–II. Kv 1762–1766.

78 K: ismeretlen. Említi Benkó József. (Lásd a 80. számú levelet.)

79 K: KvEK Ms. 2820. (Másolat.) **M**: –

80 K: KvEK Ms. 2820. (Másolat.) **M**: –

1 Talán ugyanarról az Epilobiumról van szó, amelynek egyik változatát Balog József mesterének tiszteletére Epilobium Benkóianum-nak nevezte el.

2 Megj. Bécs 1781; az előszó kelt: 1779. június 1.

81 K: ismeretlen. **M**: MH 1780. szeptember 2. 71. sz. 576–577.

82 K: ismeretlen. **M**: MH 1780. szeptember 9. 73. sz. 589–591. Az újság Benkó levelét a következő megjegyzéssel közölte: „Mit szóllunk már mi Magyar országiak mind ezekhez? Meg-előztek már bennünket az Erdélyiek a föld termései felől való tudománybann. Meg-vagyon már az Erdélyi *Flórá*nak kezdete. Majdan nagyobb része-is elkészűl. Nékünk edj kis (nem tudom, mitsodás) *Tyrnaviensis Flórá*nál (*Nagy-Szombat* körül termő füveknek meg-írásánál) egyéb semmink sintsen. Fogadja ugyan *Poson*bann lakozó *Lumnitzer* Orvos Uram, hogy sok fáradozásai utánn már készűlő *Posoni Flórá*ja nem sokára világot fog látni. De hol van több? Orvos Uraimék közűl, a kiket a dolog leg-közelebbről illet, némelyeket az *aurea praxis*, aranyt szerző gyakorlás, sokakat az értetlenség, másokat más akadály a tanúlástól, keresgéléstől, visgálástól el-fog. Azonbann az-is igaz, hogy ritka már most a tehetős Urak között a *Battyányi Bóldizsár*, a ki ama híres füvészt, *Klusius Károlyt* esztendőnként kétszer háromszor szokta vala maga kotsijánn és költségénn *Bétsb*ől Magyar országra, nevezetesen *Német-Újvár* várába hozatni és, hogy az ország terméseit ki-kereshette s meg visgálhatta, abbann mindenképpen meg-segéteni, s még udvari papjával-is arra reá segéttetni; kit-is ezen túdós *Belga*, a gyökeres termésekről írt minden könyveibenn, mind nagy tudományjáért, mind a túdósokhoz mutatott nyájas jó-akaratjáért, mind pedig a hasznos tanúság terjedése kedvéért tett sok költségeiért számtalanszor dítsér; a többi között *(in dedicatione praemissa Fungorum in Pannoniis observatorum Historiae)* ezen szókkal: *„Singulorum – – – quae observabam, genera, nativis coloribus a perito pictore exprimi curabam, sumtus faciente Illustri Hero Balthasare de Batthyan, haereditario Dapiferorum Regni Vngariae Praefecto, qui me unice amabat."* Meg-hólt még 1590dik esztendőbenn. – Sőt néha napjánn, s a mi nagyobb, azokbann az időkbenn, mellyekbenn külömben a tudománynak nem igen vólt dívatja, a Magyarok, némelly homálybann lévő dolgoknak meg-tudakozása kedvéért, p.o. *4dik Béla* Király idejébenn az ő régi eleik lakásoknak ki-kereséséért, meszsze földre-is küldöttek némelly tanúltabb személyeket. Most azt írják felőlünk, hogy még sokáig fog az reánk illeni, a mit *Seneca* a vad nemzetekről mondott: *„Marcetis in rebus vestris, nec cogitatis."*

83 K: ismeretlen. **M**: 1780. szeptember 9. 73. sz. 595–596. A szerkesztő bevezető szavai: „A sáskákról újolag a múlt hónapnak 27dik napjánn kőlt illyen túdósítás jött Erdélyből."

84 K: Ismeretlen. **M**: MH 1780. szeptember 13. 74.sz. 597–599. A szerkesztő bevezető szavai: „A 71dik Levélbenn neve nélkúl említtetett Erdélyi vídékbéli Törvény-Székenn történt változásnak ebbenn áll igazi mivólta." (Vö. a 81. számú levéllel.)

85 K: Haarlem, Hollandia. **M**: – A 85. és 86. számú levél xerox másolatának – többek bekapcsolódásával való – megszerzéséért Benkó Árpádnak (Szolnok) kell köszönetet mondani.

1 Lásd a Függeléket: IX, X.

86 K: Haarlem, Hollandia. **M**: –

1 Lásd a Függeléket: IX, X.

87 K: ismeretlen. **M**: MH 1780. szeptember 13. 74. sz. 602.

1 A szó után a következő szerkesztői betoldás következik: „Ezen hír-adásnak a Levelező illyen jegyzést vét utánna":

88 K: ismeretlen. **M**: Magyar Könyv-Ház I. Pozsony 1783. 318. Molnár János a hozzá intézett ajánló levélből szó szerint csak az aláhúzott latin mondatokat vette át.

89 K: ismeretlen. **M:** MH 1780. november 8. 90.sz 727–730. A szerkesztő bevezető mondatai: *„Erdélyi túdósítások.* Most e'-félével többel vagyon szerentsém kedveskedhetnem, mint egyébkor. S ugyan azért külön el-választva kívántam azokat a túdósító Jóakarónak maga szavaival meg-írni."

1 Lásd a 83. számú levelet.

2 A szó után a szerkesztő a következőket toldotta be: „(Valósággal bőlts és idvességes rendelések! Mellyeknek alkalmatosságával méltó, a *Bázeli* Tanátsnak, ez előtt vagy két hónapokkal hírdettetett hasonló rendelését meg-jegyzeni. Azon *Helvétziai* tartománynak *(Katonnak)* falu helyeibenn, először-is akar-melly égett bor itallal való élés erősen meg-vagyon tíltva, s 10 Tallér annak bírsága, ha valaki másnak meszszelyenként pályinkát mér adni; hanemha világoson meg-bizonyíttathatik, hogy az orvosságnak kívántatik. Továbbá a vendég-fogadó házokbann és a tsap-székekenn, nyáron 9 óra utánn, télen pedig 8 óra utánn, a bor-ivókat tellyességgel meg-nem szabad szenvedni; a ki ez ellen véteni talál, minden személytől 3 három[!] Tallért vésznek rajta. A kotzkázás és kártyázás az ollyas házoknál hasonlóképpen meg-vagyon tíltva. Mind ezen tílalmok pedig, mellyek leg-inkább a részegség és hívalkodás ellen szegeztettek, különösön azzal tétettek foganatosokká, hogy a vendég-fogadósoknak és tsaplároknak, a borért avagy pályinkáért való adósságokra nézve, nem hogy igazság szolgáltattatnék, sőt inkább magoknak bűntetésűl 5 Tallért kell fizetniek. Utóljára a falusi papok és tiszt-tartók arra íntettetnek, hogy az ő helységekbenn lévő részeges emberek eránt szemes vígyázással légyenek s ha lehet, íntés és oktatás által azon feslettségről el-szoktassák, ha pedig ekképpen semmire sem mehetnének velek, leg-ottan a tartománybéli felsőségnek meg-jelenteni el-ne múlassák.)"

90 K: ismeretlen. M: MH 1780. november 25. 95. sz. 765–771. „Erdélyi Tudománybéli Túdósítások" főcím alatt.

1 Soha nem jelent meg. Benkő növénytani munkásságához Ernyei József már idézett cikkén kívül: Allodiatoris Irma: Benkő József (1740–1814). Élővilág 1964. 2. 49–50; Emil Pop: Cei dintîi culegători ai numelor românești de plante. Țara Bârsei 1930. 2. 164–174.

2 A közlemény végén a következő szerkesztői megjegyzés olvasható: „Tsak a napokbann vette a tanúlt világ ezen túdós és szorgalmatos Haza-fiától, kinek levelét sok okokra nézve egészen ide bé-kívántam iktatni, tudományjának s fáradhatatlan szorgalmatosságának két darab gyűmöltsét. Még én ugyan emezt nem láttam: hanem úgy hallom, hogy valamelly Havas-alföldi hajdani Püspökség felől *(de Episcopatu Milkoviensi)* vagyon írva. Im ismét más két rendbéli munkáival bíztat bennünket. Mellyeknek világra jövését ki-ki méltán óhajthatja. Tsak abbann-is, mellybenn az Erdélyi tsudálatos barlangok fognak meg-írva lenni, reménylhetni, hogy sok elme gyönyörködtető s a természetnek munkáit tsudáltató, eddig nem esmért dolgok fognak világosságra hozódni. Némellyek idővel öszve-omlanak; mások újontan szoktak támadni. Kár pedig, ha a maradékok nem tudják, millyen vólt az ő eleiknek idejekbenn, honnjoknak állapatja. *Fichtel* Tanáts Ur, a minap dítsért *(Beytrag zur Mineralgeschichte von Siebenbürgen* titulusu) könyvébenn, a *Büdös* nevezetű, belől még most-is égő barlangot meg-írván, azt jegyzette-fel, hogy annak edjik ürege nem régen valamelly menynydörgés és villám miatt öszve-omlott. Ki tudja, meg-vagynak-é még a *Tsuda-köbenn* vólt nagy üregek, mellyekről *Tsere János* az ő *Magyar Encyclopaediájábann, a 120dik félenn,* a világnak egyéb emlékezetes hegyei között, ezen szókkal emlékezik: »Erdélyben a Fogarasi havasok; ugyan itt Fejér-várhoz nem meszsze a Ketske-kő, Bartzában a Kotla; Vargyas mellett a Tsuda-kő, mellynek az óldalábann egy nagy kekekdéd lik vagyon, kire nehezen hághatni-fel, és osztán oda bé rettenetes üregek vagynak, s denevéreknek sokasága, egynehány óráig jártam tizem eggyed magammal gyertyáknál benne, de véget soha nem érhettünk, sok emlékezetre méltó dolgokat láttam benne.«"

91 K: ismeretlen. **M:** MH 1780. november 29. 96. sz. 773–777.

1 Rát Mátyás jegyzete: „Ennek edj neme, mellynek Cactus grandiflora a neve, arról emlékezetes, hogy tsak edj éjtszaka virágzik; mikor a virág tokja meg-nyílik, akkor fél-mért-földnyire-is el-hat körös körül annak kedves illatja. Én azt, a Göttingai Universitásnak füves kertjébenn 1776bann láttam virágozni. Kis-Aszszony havának 3dik napjánn, délyesti 6 órakor nyílt vala-meg: más nap reggel pedig, mint-edj 5 óta tájbann, szép nagy virágja viszont el-hervadott, és fonynyadtan hanyatlott s hullani kezdett.

A M. H. jegyzései"

92 K: KPL V 158/47. **M.** –

1 Valószínűleg Murányi Ignác.

2 Megjelenéséről Lásd a Függeléket: VII.

3 Specimen hierarchiae Hungaricae. I–II. Posonii–Cassoviae 1776–1779.

4 De statu ecclesiae Pannonicae I–VII. Quinque-Ecclesiis 1777–1800. Az utolsó kötetek valóban csak a szerző halála után jelentek meg.

93 K: ismeretlen. **M:** MH 1781. január 6. 2. sz. 10–12. A szerkesztő bevezető szavai: „Brassó vídékéről."

1 Az idézőjel nélküli bekezdést Rát szerkeszthette Benkő leveléből.

2 Lásd a 84. számú levelet.

94 K: ismeretlen. Emliti Simon Sámuel. (Lásd a 100. számú levelet.)

95 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétei 38. csomó. **M:** –

96 K: Ismeretlen. **M:** MH 1781. január 6.[!] 3. sz. 23. A szerkesztő bizonyára egy hosszabb levélből ragadta ki a részletet. Bevezető szavai: „Közép-Ajtáról, Miklósvár-Székbenn."

97 K: Ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 99. számú levelet.)

98 K: Ismeretlen. **M:** MH 1781. január 13. 4. sz. 30–31. A közleményt a szerkesztő a következő mondattal vezette be: „A Székely földről, az ország állapotjának esméretire tartozó ím' ezen jegyzést méltó hírré adnom."

1 A bevezető mondat: „Ugyan azon földnek *Közép-Ajta* nevezetű helységéből."

2 Zárójeles szerkesztői betoldás következik: „Ezt Magyar országonn-is főzik, nevezetesenn *Túrócz*-Vármegyébenn".

3 Az utolsó mondat végéről az eredetiben az idézőjel lemaradt.

99 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó **M:** –

100 K: AkK Mike-gyűjtemény. **M:** –

1 A Santa Maria d'Ara Coeli templom Rómában.

2 A könyv: Győrffy (Győrffi) Pál: Ortus, progressus, vicissitudines, excisio et restauratio... Ordinis Minorum. Csíksomlyó 1737.

101 K: ismeretlen. **M:** Mikó: Benkő 263–264.

1 Losontzi (Hányoki) István: Hármas kis tükör. Pozsony 1773. A III. rész foglalkozott Erdéllyel.

2 A könyvek pontos címe: Enumeratio stirpium plerarum, quae sponte crescunt in agro Vindobonense. Vindobonae 1762; Observationes botanicae. Viennae 1764–1772.

3 A cím: Historia medico-practica plantarum, quae ad medicinam pertinent. Mediolani 1744.

4 Annus historico-naturalis I–V. Lipsiae 1769–1772.

5 Thesaurus rei herbariae hortensis universalis I–II. Norimbergae 1770–1772.

102 K: ismeretlen. **M:** MH 1781. január 27. 8. sz. 57–59. A bevezető szó: *„Brassóból."*

1 Lásd a 91. számú levelet.

2 Szerkesztői bevezetés: „A Székely-Földről."

3 Szerkesztői jegyzet a bekezdés végén: „Tsuda, hogy ide-is bé-nem férkezhetett még, a szomszéd Törököknek a himlő bé-öltását (Inoculatio) követő jeles szokások; holott az Ánglusok már ez előtt szinte 60 s egynéhány esztendőkkel fel-kapták tőlök. Most ezektől tanúljuk, (bár tanúlnánk!) a mire mi taníthattuk vólna őket."

4 Szerkesztői bevezetés: „Kézdi-Vásárhelyről."

5 Szerkesztői jegyzet: „Kérdés: Nem vólna-é inkább tanátsosb, e'-féle italokonn (úgy-mint a serenn, égett boronn s a t.) ki-adni, mint sem azokat lábra kapatni, olly országonn, melly borral úntig bővölködik, hasznát sem veheti? Ugyanis tudni való dolog, hogy az emlétett ital nemei olly tartományokbann találtattanak-fel, a melyekbenn nintsen szőlő termés, hogy még-is légyen valamijek, a mivel az emberek bor gyanánt élhessenek."

6 A szerkesztő bevezető mondata: „A következendő túdósítást, melly ugyan onnan érkezett, leg-inkább tsak az utánna helyheztetett jegyzés kedvéért botsátom közre; mivel azon föld mivóltának esméretére jelesen szolgál."

103 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 111. számú levelet.)

104 K: ismeretlen. **M:** MH 1781. február 14. 13. sz. 99. A szerkesztő a levelet a következőképpen vezette be: „Szeretném, hogyha ezen alkalmatossággal valamelly örvendetes hirt irhatnék azon Amérikában járó tudós Hazánk-fia felől. De Erdélyi levelezője már régtől fogva semmi nevezetes tudósitást nem tehetett felőle. Ez vólt a leg-utólsó:"

105 K: ismeretlen. **M:** MH 1781. február 21. 15. sz. 114–116. A szerkesztői bevezetés: „Tavaly kőlt leveleim közül némellyikébenn emlékezet tétetett vala az Erdélybenn lévő fővebb könyves házokról. A könyves házok külömben-is, valaminémü szükséges segédi a tudományokbann való gyarapodásnak, szintén ollyan emlékezetes részei az országok esméretének. De kiváltképpen az útazni kívánó tanúlt embereknek szükséges azokról tudakozniok. Az útazás pedig, főképpen az hazábann és azzal határos tartományokbann való útazás, egyegy leg-jelesebb része a jó nevelésnek. S tudok egygy fő-méltóságu Uri Személyt ez hazábann, a ki nagy reménységü Tanúló Fiait, esztendőnként a két hazának hol egygyik hol másik tájánn széllyel útaztatja. – Illy okokra nézve, méltó, úgy vélem, a feljebb emlétett Erdélyi túdósításnak tovább-terjesztését-is közre botsátanom. Lehetne ugyan, s hasznos-is vólna, a Magyar országonn lévő jelesebb könyves házokat hasonlóképpen jegyzőre venni. De ezek alkalmasént tudva vagynak mindeneknél. Ollyas különös túdósításaim pedig nintsenek, hogy azok eránt új hírekkel kedveskedhetném. A mellyek most hamarjában eszembe jutnak, ím' ezek: Budánn a K. Universitáté, Kalocsánn Zajezdai Báró Patacsics Érsek Uré ő Excellentziájáé, Pétsenn néhai Klímó Püspök Uré, Eszterházánn R. Sz. B. Fejedelem Eszterházi Uré, Keszthelyenn Tólnai Gróf Festetics Pál Uré ő Excellentziájáé, Pétzelenn R. Rádai Gedeon Uré, Debretzenbenn és Patakonn a Reformátusok Kollégiumaiké, s t. a' f. – Azt ugyan mind ezekről, valamint szinte az Erdélyiekről-is, meg-kell vallani, hogy koránt sem érnek a külső országi híres könyvbéli tárházokkal. Mindazáltal nálunk a kis-

sebb dolgok-is jegyzésre méltók, mivel napról napra nagyobb tökélletességre emelkedő jeles szerzeményeknek dítséretes kezdeteik."

106 K: ismeretlen. **M:** MH 1781. február 24. 16. sz., 121–124. A szerkesztő bevezető szavai: „Következnek most némelly ide tartozó Erdélyi tudósítások. – *Nagy-Szebenböl.*" (A cikk Molnár János Oryctologicon-jának ismertetése után következik.)

1 Bethlen Farkas művének keredi kiadása: RMK II. 2036. Az új kiadás hat kötetben 1782–1973-ban jelent meg Nagyszebenben. (Lásd a Függeléket: XI, XIV, XV.)

2 A szerkesztő jegyzete: „Német országonn, (a régi Rómaiak munkáikat ki-vévén) ritka keleti vagyon a Deák nyelvenn írt könyveknek. Azért felettébb bajos dolog, ollyan könyv-árósra találni, a ki egygy ollyan könynvek ki-nyomtattatását magára vállalja. Ez az oka, hogy S v a r t z Uram, dítséretes szándékábann nem bóldogúlhatott. De hallom, hogy ő Kegyelme azon könyvet maga szép jegyzéseivel meg-bővítve, kész másokkal-is közleni, valakik azt ki-nyomtattatni kívánják. Kár vólna, ha ezen kegyes ajánlás haszonra nem fordíttathatnék a Szebeni nyomtatásbann."

3 Bethlen János Müve: RMK II. 1022. Benkő többször sürgette új kiadását. Vö. KvEK Ms. 1678. Az idézett kéziratban Benkő rámutat, hogy az eredeti kézirat hibátlan, a nyomtatás tele van bántó hibákkal.

4 A MH 1781. október 10-i száma szerint Brúz László könyve nem fordítás, hanem eredeti munka. (Lásd a Függeléket: VI.)

5 A zárójelben levő részlet valószínűleg a szerkesztő betoldása.

107 K: ismeretlen. **M:** MH 1781. március 3. 18. sz. 142–143. A szerkesztői bevezetés: *„A Székely földröl."*

108 K: ismeretlen. **M:** MH 1781. március 7. 19. sz. 149–150. A szerkesztő bevezető mondata: „A természet visgálásábann gyönyörködőkre nézve, im e két apróságot sem kell el-hallgatnom, melly alkalmas idővel ez előtt Erdélyből íratott."

1 Az idézett helyen egy kolozsvári levelező következő sorai olvashatók: „Itten (önnön maga szavai ezek) Kolosváratt a múlt esztendőben, a *Szamos* fenekében találtanak egy-nehány darab igen nagy tsontokat, a mellyek-is, úgy látszik hogy valamelly négy lábú állatnak, nevezetesen Elefántnak tsontjai vóltanak. Én magam ezek között láttam egy fogat, a melly még az áll kaptzájából ki-nem esett vólt, s tsupán tsak a fognak nagyságát megmérvén, így találtam: a fognak tetején való szélessége 9 újnyi (hüvelyknyi, *Zoll*), „vastagsága 3 újnyi, a fognak pedig magossága 7 újnyi. Ezen kívül láttam egy lapotzka tsontot, a mellynek tsak az öbli, mellyben a forgó tsont szokott állani, hoszszúságára nézve egy egész láb-nyomnyi, szélességére fél láb, és kerületi mint-edj harmad fél lábnyi. Azt tartom, hogy ezen Elefántot valamikor kereskedés végett hordozván itten mutogatni, azon helyben történt el-veszte." Meg-lehet. Az sem hihetetlen dolog, hogy valamelly Erdélyi Méltóság avagy Fejedelmi Személy pompa s gyönyörűség kedvéért tartotta, a kinek birtokából osztán halál által ki-költözött: a mint a minapábann *Kaszelbenn* a Hassiai Landgráfnak külföldi vadas kertjébenn vólt leg-nagyobb és leg-szebb elefánt meg-döglött. De hát ha ezen lelemény arra mútat inkább, a mit némelly nagy hírű Túdósok más hasonló tapasztalásokból sajdítottak, hogy tudni-illik a föld valaha az ő régi tengelyéből ki-forgott, vagy hogy más valamelly nagy viszontagságonn általesett, melly által a föld tartományjainak külömbkülömb meleg és hideg-vóltok meg-változott: úgy hogy annak éjszakra hajló része az előtt az elefántoknak lakó helyek lehetett; holott most tsak a nap-térítő *(Tropicus)* környék alatt lévő tájakonn tartják lakásokat? Nem lehet ezen dolog felől semmit bizonyoson meg-határozni. Mert más valaki meg azt mondhatná, hogy e'-féle tsontok valamelly régi Ásiai hadaknak, mellyek elefántokkal szoktak viseltetni, meg anynyi nyomdoki s maradéki. Jegyzésre méltó dolog, hogy még ama hideg Orosz országnak *Sibiria* nevezetű tartományjábann-is, nem tsak edjenként pedig imitt amott, hanem sok helyekenn feles számmal találtatnak, hol a vizek fenekénn, hol a földbe temetve, néha meg-kövesedve. Akadtanak másutt-is, a földet ásván, a'-félére; a minthogy azok a nagy áll s egyéb tsontok, a mellyek néhol a város háza kapui előtt tsudaként lántzokonn függnek, és hajdani óriások tsontjaiknak tartatnak, nem egyebek, hanem elefánt tsontjai."

109 K: AkTL Mike-gyűjtemény. AkK Kemény: Ch. Tr. t. XIX (másolat). **M:** –

1 A nyomtatványt nem találtuk.

2 Megjelent: Lőcse 1702. RMK I. 1658. A magyar fordító Miskolci Csulyak Gáspár. A könyv újabb kiadása: [h. n.] 1769.

3 Vö. Werbőczy Tripartituma. Pars I. 68.

4 Tr. g. I. 446-447 (IV. Béla oklevele).

5 Bethlen János folytatásáról lehet szó, amit Horányi Elek adott ki (Bécs 1782–1783).

6 Primae lineae. Cibinii 1780.

110 K: ismeretlen. Említi Kemény Sámuel. (Lásd a 126. számú levelet.)

111 K: AkTL Mike-gyűjtemény. KvEK Ms. 2425 (másolat). **M:** Mikó: Benkő 264–267. Ezt közöljük. A levél melléklete itt jelenik meg először.

1 Dissertatio Phytographica sacra generalis. Zürich 1759.

2 A Hármas kis tükör.

3 Lásd MH 1781. április 21. 31. sz. 244. (a 112. számú levél).

4 Historia Regni Hungariae I–III. Tyrnaviae 1737–1749

112 K: ismeretlen. **M:** MH 1781. április 21. 31. sz. 244. „Tudománybéli dolgok." címmel a következő szerkesztői bevezetéssel: „Erdélyből küldetett *tudakozás és kérés.*"

113 K: ismeretlen. Említi Gyöngyössi János. (Lásd a 121. számú levelet.)

114 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 117. és 118. számú leveleket.)

115 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 118. számú levelet.)

116 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 117. számú levelet.)

117 K: KPL V 158/47. **M:** –
1 A rendelet 1781. júniusban jelent meg.

118 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó. **M:** –
1 Ovidius Ex Ponto III. 5, 18.
2 Lásd a 117. számú levél jegyzetét.

119 K: ismeretlen. Említi Szegedi Sámuel. (Lásd a 125. számú levelet.)

120 K: MTAK Kt M. Irod. Lev. 4r. 56. I.köt. **M:** –

121 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** ErPrK 1873 (III) 38 (Szabó Károly).
1 Magyar Athenás. H. n. 1766. 97.
2 Kapronczainál ez idő tájt csak a Menyegzői versek jelentek meg. (Kv 1784. Sófalvi József és Farkas Anna házasságára. Vö. Gyöngyösi Jánosnak Magyar versei I–II. Pest 1802–1803.)
3 Johann Friedrich Stapfer: Grundlegung zur wahren christlichen Religion. Zürich 1746–1753 című műve utóbb rövidített változatban is megjelent. Gyöngyössi fordításának megjelenéséről nem tudunk.
4 Catalogus Librorum, qui in officina Libraria Ill. Collegii Ref. Claudiopolitani excusi, addito praetio, venales prostant. Claudiopoli 1781.

122 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** ErPrK 1873 (III) 38 (Szabó Károly).
1 Nem tudunk közelebbit arról, hogy Benkő hogyan és mikor fogadta családjába e sorok íróját, aki nevelőapját tiszteli benne. Azt, hogy e sorokat Szegedi Sámuel írta, a 125. és 127. számú levelekből állapíthattuk meg.

123 K: ismeretlen. **M:** 1781. június 2. 43. sz. 340–342. A tudósítás bevezető szavai: „Erdélyből. *Szebenből.*"
1 Molnár-Piariuról: Andrei Veress: Bibliografia romano-ungara II. B 31.
2 A szerkesztői bevezetés: „Ugyan *Szebenből.*"
3 A vers másutt is előfordul Benkőnél (Tr. g. II. 624 és Tr. sp. 2. § 1).
4 A bevezető szavak: „A Székely Földről, Pünkösd hav. 15dik napjánn."

124 K: ismeretlen. **M:** MH 1781. június 6. 44. sz. 345–346.

125 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** –
1 Kozma Gergely szentgericei ev. pap örökölte át Kénosi Tőzsér művét. Az Ms. 2515 (KvEK) egyik Benkőtől írt lapja szerint Kénosinak több műve jutott Kozma tulajdonába, Tordáról szóló azonban nincsen. (Kénosiról: Csegezy László: Feljegyzések Kénosi Tőzsér János életéről. Keresztény Magvető 1887. 195–196.)
2 A boríték elveszett.

126 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** –
1 Talán Lénárt Sámuel.

127 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** –
1 A „b." feloldását nem találtuk meg.
2 Újságokból. Lásd még a 106. számú levelet, amelynek egy részét talán egy kolozsvári levelező küldte el a MH-nak, és a szerkesztő tette hozzá Benkő József tudósításához.
3 Lásd a 121. számú levél 4. jegyzetét.
4 A híres dán miniszter, Johann Friedrich Struensee (1737–1772) emlékedésével és kivégeztetésével sok egykorú röpirat, történet és irodalmi mű foglalkozott (Elisabeth Frenzel: Stoffe der Weltliteratur. Stuttgart 1963. 601–606.).
5 Fontenelle: Entretien sur la pluralité des mondes (Párizs 1686) című munkáját Johann Joachim Bode fordította németre és látta el jegyzetekkel. – Szathmári Pap Mihály Bod Péter Magyar Athenás-ához írott pótlásaiban (KvEK Ms 404) többek között ezt írta Szegediről: „szép deáksággal élt úgy, hogy *Második Cicerónak* neveztetett... Maradtak sok munkái még írásban, mellyek, ha boldogabb időben és helyben élt volna, néki becsületére lettek volna."
6 Lásd a 122. számú levelet.

128 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** ErPrK 1873 (III) 44–45 (Szabó Károly).
1 A melléklet hiányzik.

129 K: ismeretlen. **M:** MH 1781. július 4. 51. sz. 405. – A szerkesztő bevezető szavai: „A *Székelységről,* Sz. Iván hav. 11dik napjánn."

130 K: ismeretlen. **M:** MH 1781. július 7. 52. sz. 412. – A szerkesztői bevezetés: „A jeles tselekedetek utánn következzenek holmi *balgatagságok.*"
1 A történetet Benkő beledolgozta a Tr. sp.-ba (178. § 5).

131 K: KPL V 158/47. **M:** –

132 K: KPL V 158/47. **M:** –

133 K: ismeretlen. **M:** 1781. július 21. 56. sz. 442–443. „Tudománybéli dolgok" főcím alatt.

134 K: ismeretlen. **M:** MH 1781. augusztus 25. 66. sz. 527–528. A szerkesztő bevezető szavai: „*Székely-Földről.* Kis-Aszsz. hav. 9dik napjánn."

135 K: ismeretlen. **M**: MH 1781. augusztus 29. 67. sz. 534–535. A 134. és ez a levél Benkő ugyanazon tudósításából való. A szerkesztő bevezető szavai: *„Székely-Földről,* Kis-Aszszonyhavának 9dik napjánn."
1 Szerkesztői bevezetés: „Gazdaságra néző túdósítás *Közép-Ajtáról, a Székely-Földről."*

136 K: OSzK Kt Quart. Lat. 1265. (Hollandból latinra készült fordítás másolata.)
1 A melléklet hiányzik.

137 K: ismeretlen. **M**: Molnár János: Magyar Könyv-Ház II. Pozsony 1783. 405–406. Molnár kivonatolva közölte Benkő levelét.
1 Lásd a 88. számú levelet.

138 K: KPL V 158/47. **M**: –
1 Valószínűleg Csoma Antal László, a királyi helytartóságon az iktatóhivatal vezetője.
2 Megj. I–II. Viennae 1774; III–IV. Posonii – Cassoviae 1778.
3 Mandata regia intimata per Excelsum Consilium Locumtenentiale Regium. Vacii 1775.
4 Specimen Hierarchiae Hungaricae. I–II. Posonii – Cassoviae 1776–1779.
5 A Tr. sp.

139 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 143. számú levelet.)

140 K: ismeretlen. Említi Jósa György. (Lásd a 147. számú levelet.)

141 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M**: –

142 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M**: –
1 Franz Wagner: Historia Josephi Caesaris Augusti felicis. Viennae 1745.
2 Az Erdélyi Históriás Szekrény latin neve.
3 Ilyen nevű dák királyt ma nem ismer a szakirodalom.
4 III. Károly magyar király.
5 Variarum Lactionum Liber, in quo praecipue Sarmatica. Dantisci 1637.
6 Corpus inscriptionum antiquae totius orbis Romanorum. I–II. Heidelbergae 1802–1803 (új kiadás).
7 Historia utriusque belli Dacici a Trajano caesare gesti. Romae 1556–1616.
8 A Pritzel-féle Thesaurus literaturae botanicae omnium gentium (Lipsiae 1872) nem ismeri a művet.
9 V. László magyar király.

143 K: KPL V 158/47. **M**: –
1 ETA IV. 219–316.
2 Latin címe: Memoria Belli Hungaro-Turcici inter Caesares Leopoldum et Mahometem. IV. Massiliae 1665. Kéziratos másolata: Lakó Elemér: Catalogul manuscriptelor unitariene păstrete la Biblioteca fialialei Cluj-Napoca a Academiei RSR II. Cluj-Napoca 1980. 584 (kézirat).
3 Nagyszeben 1781.
4 Román népi színjáték, amely ősi szertartási játékokból alakult ki.
5 Kiadása: Lyon. 1655
6 ETA II. 325.
7 Címe: Beyträge zur Schilderung Wiens I–II. Wien 1781. Szerzőjéhez: Michael Holzmann – Hanns Bohatta: Deutsches Anonymen-Lexikon I. Weimar 1902. 159 (három jelölttel).

144 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó. **M**: –

145 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó. **M**: –
1 RMK II. 1134.
2 Johann Seuler 1736–1757 között vezetett nyomdát Brassóban.
3 Lásd a 143. számú levél 2. jegyzetét.
4 Lásd a Függeléket: IX, X.
5 Megj. Viennae 1781.

146 K: Haarlem, Hollandia. **M**: –

147 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M**: –
1 A melléklet hiányzik.
2 Ismeretlen, a szakirodalom nem tud róla.

148 K: ismeretlen. Említi Benkő József . (Lásd a 169. számú levelet.)

149 K: AkK Kemény: Tr. poss. t. III. Comitatus Küküllő (részleges másolat). **M**: –

150 K: AkK Kemény: Tr. poss. t. XIII. Districtus Fogaras (részleges másolat). **M**: –

151 K: ismeretlen. Említi Cornides Dániel. (Lásd a 204. számú levelet.)

152 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 168. számú levelet.)

153 K: GyfvPL **M**: Veszely Károly: Gyulafejérvári Füzetek I. Kv 1861. 90–91. Ezt közöljük.

154 K: ismeretlen. **M**: MH 1782. január 30. 9. sz. 71–72. A szerkesztő bevezető szavai: *„A Székely-Földről."*

155 K: ismeretlen. **M**: MH 1782. február 6. 11. sz. 87–88. Szerkesztői bevezetés: *„A Székely-Földről."*

156 K: ismeretlen. **M**: MH 1782. február 9. 12. sz. 89. Szerkesztői bevezetés: *„A Székely-Földről."*

157 K: Göttingen, Universitätsbibliothek. Handschriftenabteilung Bibl. Arch. A 112:2. **M**: –

158 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 164. számú levelet.)

159 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 174. számú levelet.)

160 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 169. számú levelet.)

161 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 169. számú levelet.)

162 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 168. számú levelet.)

163 K: ismeretlen. **M**: MH 1782. április 20. 30. szám 242–243.

164 K: KPL V 158/47. **M**: –
1 Teleki Józsefet 1782. május 14-én iktatták be Békés vármegye adminisztrátori tisztébe.

165 K: ismeretlen. **M**: Mikó: Benkő 268–270.
1 Flora Sibirica I–IV. Pétervár 1747–1749.
2 Bibliotheca botanica I–II. Zürich 1771–1772.
3 Battyhány Ignác.

166 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M**: ErPrK 1873 (III) 53 (Szabó Károly).

167 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 168. számú levelet.)

168 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M**: –

169 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó. **M**: –

170 K: ismeretlen. **M**: MH 1782. június 29. 50. sz., 393–395. „Erdélyi túdósítások" főcím alatt jelent meg.

171 K: KPL V 158/47. **M**: –

172 K: OL P 654, 8. doboz 31. tétel. **M**: ItK 1918. 95–96 (Iványi Béla).
1 Geographie des Königreichs Ungarn I–II. Pressburg 1780. A folyóirat helyes címe: Ungrisches Magazin.

173 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M**: MKSz 1899. 276–278 (Ferenczi Zoltán).
1 Benkő utólagos beszúrása: „28. 9bris 1781".
2 Benkő-bejegyzés: „Schediasma Historicum"
3 Pontos címe: Entwurf der vornehmensten Begebenheiten, die sich in Siebenbürgen von 1700 bis 1746 zugetragen haben. Folytatta: Christian Ziegler. (Wurzbach 30, 163.)
4 Műve: Commentariorum de rebus Hungaricis libri XIII.
5 Valószínűleg a Vicissitudines rerum formidabilium című kézirat a Tiszántúli Ref. Egyházkerület Nagykönyvtárában. Jelzete R. 64. (Dr. Korompai Gáborné szíves közlése.)
6 Az 1657-ben Váradon elkezdett nyomtatást Kolozsvárt 1661-ben fejezték be. (RMK I. 970.)
7 Ezüst pénzt.
8 Marie Leprince de Beaumont: Kisdedek tudománnyal teljes tárháza I–II. Kv 1781. Ford. Dézsi János és Tordai Sámuel. Az első királyfalvi, a második kolozsvári ref. lelkész volt. Eredetije: Magazin des Enfants I–IV. Nancy 1757.
9 Gyöngyösi István.

174 K: Göttingen, Universitätsbibliothek. Handschriftenabteilung Bibl. Arch. A 112:2. **M**: –
1 A levél ismeretlen.

175 K: ismeretlen. **M**: MH 1782. július 17.55. sz. 434. A szerkesztő bevezetője: *„A Székely földről Sz. Iván havának 29dik napjánn."*

176 K: KPL V 158/47. **M**: –
1 1775-ben jelent meg. (Lásd a 138. számú levelet.)

177 K: ismeretlen. **M**: MH 1782. augusztus 31. 67. sz. 529, 531–532. – A szerkesztő ugyanazt a levelet két részletben közölte. Mindkét rész bevezetése: „Erdélybenn."

178 K: ismeretlen. **M** : MH 1782. szeptember 18. 72. sz. 574. A szerkesztő bevezetése: „Székely Földről."
1 Gödör a patakmederben.

179 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M**: –
1 Megj. Kv 1781(!).
2 Magyar Könyv-Ház I. Pozsony 1783. 317–432.
3 Az említett könyvek: RMK I. 1387 (Pápai Páriz Ferenc), RMNy 765 (Beythe István), 413 (Melius).
4 Új füves és virágos magyar kert. Pozsony 1775.

180 K: ismeretlen. **M**: MH 1782. október 30. 84. sz. 665–668. Benkő szerzőségéhez a közlemény második felében nem fér kétség; Battyhány pásztorlevelét Hochmeistertől ismerhette meg. A szerkesztői főcím: *„Erdélyi túdósítások."*

181 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M**: – A levél fotómásolata nagyon nehezen olvasható.

182 K: ismeretlen. **M**: MH 1782. november 30. 93. sz. 743–744. A közlemény előtt: *„Erdélyből Sz. András hav. 14dik n."*

183 K: ismeretlen. **M**: Mikó: Benkő 270–271.

184 K: ismeretlen. **M**: MH 1782. november 30. 93. sz. 738–739. Bevezető szava: „Erdélybenn." Lehet, hogy a 182. számú levél része volt.

185 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M**: –
1 Csernátoni Vajda Péter.
2 Az új szuperintendens Eperjesi Zsigmond.

186 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 192. számú levelet.)

187 K: ismeretlen. **M**: MH 1782. december 21. 99. sz. 792.

188 K: TBK Teleki Sámuel osztály; KvEK Ms 2820 (másolat). **M**: Mikó: Benkő 271–273. ItK 1910. 214–216 (Gulyás Károly).

1 Az NBK Ms. 283. 33–35. említi e kötetet, az Attilával foglalkozó rész szerzőjének Rudolphus Rothot mondja.

189 K: SÁL Miklósvár szék L. **M**: –

190 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M**: –

191 K: ismeretlen. **M**: MH 1783. március 5. 19. sz. 148–149.

192 K: KPL V 158/47. **M**: –

1 Corpus juris Hungarici. Magyar törvénytár I. Bp. 1899. 57 és Závodszky Levente: Szent István, Szent László és Kálmán korabeli törvények és zsinati határozatok forrásai. Bp. 1904. 161.

193 K: TBL Teleki Sámuel osztály. **M**: Mikó: Benkő 273–277. ÚMM 1855 (Kemény József), ItK 1910. 216–218 (Gulyás Károly).

1 Ungrisches Magazin. 1782. 498: Vom Siegel der Sächsischen Nation, als eines Landstandes. A témáról lásd még a 203. és 204. számú levelet. Ugyanerről: Kemény József: Értekezés Erdélynek nemzeti pecsétjein találtató körülírásokról. NT 1833. II. 145–160, 271–272. Jancsó 263, 282, 283, 309.

2 Kéziratos művének címe: Ruina Transylvaniae seu brevis et diplomatica descriptio nationis Saxonicae in Transylvania.

3 A Tr. sp.

4 Lásd a 192. számú levél 1. jegyzetét.

5 A cím végéről hiányzik a „conditorum" szó. Megj. h. n. é. n.

194 K: ismeretlen. **M**: MH 1783. június 14. 46. sz. 363–364. A szerkesztő bevezető szavai: „Székely Földről. Pünkösd havának 21dik napján."

1 A 191. számú levél.

195 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M**: –

1 Koppi Károly.

2 A tulajdonos Ernst Stahrenberg gróf (1724–1807). (Verzeichnis der um die k.k. Haupt- und Residenzstadt Wien befindlichen Vorstädten, Gründen, Gässan, numerirten Häuser, Innhaber ind ihre Schilde. Wien 1776. 36.)

3 A levélnek nincsen melléklete.

4 A MH 1784. március 24-i 23. számában (193–194) a következő hirdetmény jelent meg: „Azon kívül a' Magyar Országi, és Erdélyi Uraknak illendő tisztelettel jelentetik: hogy Bétsbenn a' *Wieden* nevű kül városban a' 90 Szám alatt való Házbann lakozó *Ajtai Dávid Mihály* Magyar Vízi Mester *(Hydraulicus)* minynyájoknak maga szolgálatját ajánlja: a' kik Uri kertekbenn, vagy épületekbenn, ugró, 's már mesterséges kútakat, tsatornákat, 's több a' félét akár helybenn általa, készíttetni, akár Bétsbenn ugyan általa tsináltatni, és el küldetetni, vagy tsak le rajzoltatni akarnának: melylyekbenn annál készebb szívvel szolgálni kíván, mennél könynyebben, és kedvesebben fog minynyájoknak esni, hogy egy Haza' fiának olyly szolgálatját tapasztalhatják, melylyet a' külső nemzetek is betsülni tudnak."

196 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M**: –

1 Kálnoki Antal tábornok, ezredtulajdonos.

2 A MH-nak küldött levélből (lásd a 197. számú levelet) tudjuk, hogy a megsérült levél kiszakadt részén Szentgyörgyi neve olvasható.

3 Benkő feljegyzése.

197 K: ismeretlen. **M**: MH 1783. augusztus 2. 60. sz. 480. A közlemény szerkesztőtől származó bevezető szava: „Erdélyből".

198 K: ismeretlen. **M**: MH 1783. augusztus 6. 61. sz. 488. A levél elején: „Erdélyből."

199 K: ismeretlen. **M**: MH 1783. augusztus 9. 62. sz. 489–495. A közlemény „Elegyes Tudósítások" főcím alatt jelent meg. Első bekezdését Benkőtől nyert információk alapján a szerkesztő fogalmazhatta, ezért nincsen idézőjelben.

200 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó. **M**: – A hiányos levél keltezéséhez az szolgáltat némi támpontot, hogy Koppi 1784-től már Pesten tartózkodott, márpedig kinevezéséig el kellett telnie néhány hónapnak.

1 Az 1783. augusztus 23-i 6963. sz. intimátum foglalkozik ugyan vallási ügyekkel, de ezt a rendelkezést nem tartalmazza.

2 Máté 10,16.

201 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M**: –

1 Talán a Praelectionum historicarum tomus I. Pestini 1788. (Horváth Ambrus: Koppi Károly működése. Bp. 1940. 101.)

202 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M**: ErPrK 1873 (III) 60 (Szabó Károly).

1 Magyar Könyv-Ház. Pozsony 1783. IV. 24–41.

2 Ahol a könyvre újra visszatér (IV. 286).

203 K: MTAK Kt M. Irod. Lev. 4r. 46. I. köt. **M**: –

1 Kéziratban maradt.

2 Die Grafen der Sächsischen Nation und Hermannstädtlichen Königsrichter im Grossfürstentum Siebenbürgen, Ungrisches Magazin 1782. 261.

204 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M**: –

1 EOE I. Bp 1875. 23. 1. jegyzet.

2 EOE I. 40.
3 Benkó munkájának címe: Politica trinitas Transsilvanica seu tractatus de unione tribusque trium in Transsilvania receptarum nationum sigillis. A szerző 1791. április 7-én a dolgozatot késznek mondta.
4 EOE I. 84.
5 EOE XVII. Bp. 1894. 117.
6 EOE XII. Bp 1887. 248.
7 Marquard Hergott: Genealogia diplomatica Augustae Gentis Habsburgicae I–II. Viennae 1737.
8 Geographie des Grossfürstentums Siebenbürgen. Pressburg 1790.
9 Szerzője Ignaz von Born.
10 Heinrich Moritz Gottlieb: Die Zigeuner, ein historischer Versuch. Dessau – Leipzig 1793.
11 Benkő betoldása. – 1176-nál a bejegyzés idegen kéz írása.
12 A folytatás Benkő betoldása.
13 Az egész bejegyzés idegen kéz írása.
14 Idegen kéz betoldása.
15 Idegen kéz betoldása.
16 Idegen kéz írása.
17 Az egész sor idegen kéz betoldása.
18 A két szó idegen kéz betoldása.
19 Benkő írásával: „Konth". Idegen kézzel: „Vide Huszti".
20 A szám után idegen kézzel: „Huszti".
21 A szám után idegen kéz írása következik.
22 A szám után idegen kéz betoldása.
23 A „Comes" szótól Benkő betoldása.
24 Benkő betoldása.
25 A folytatás Benkő írása.
26 Az utolsó rész Benkő írásával.
27 Az egész mondat Benkő kézírása.
28 A mondat Benkő írása.
29 Cornides eredetileg ezt írta: „Johannes".
30 A következő mondat Benkő betoldása.
31 A toldalék Benkőtől származik.
32 A toldalék Benkő betoldása.
33 Az évszám Benkő betoldása.
34 Az évszám Benkő betoldása.
35 Az évszám Benkő betoldása.
36 A folytatás Benkő betoldása.
37 E két szó Benkő betoldása.
38 Az utalás Benkőtől való.

205 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2 tétel 38. csomó. **M**: –

206 K: Göttingen, Universitätsbibliothek, Handschriftenabteilung Arch. A 112:2. **M**: – A levélre Heyne fotóról nehezen olvasható följegyzéseket írt. E szerint a levelet október 30-án kapta meg, december 31-én válaszolt rá.

207 K: AkK Kemény: Tr. poss. t. III. Comitatus Külső (másolat). **M**: –

208 K: ismeretlen. **M**: MH 1783. november 5. 87. sz. 690–693. Az újságíró bevezető szavai: „Erdélyből. Mind Szent havának 15dik napján ezek írattak:"

209 K: ismeretlen. **M**: MH 1783. november 8. 88. sz. 701–704. A közlemény „Erdélyi tudósítás." főcím alatt jelent meg.
1 Consiliarius sapiens. Claudiopoli 1783. A latin nyelvű életrajzot és halotti versezetet magyar búcsúztatóvers követi.

210 K: ismeretlen. **M**: MH 1783. november 12. 89. sz. 708–709.
1 A bekezdés előtt: „Székely-Földről. Mind-Szent havában."

211 K: ismeretlen. **M**: MH 1783. november 15. 90. sz. 717–718. A közlemény után a Kapronczai Ádám vezetése alatt álló kolozsvári református nyomda magyar nyelvű kiadványainak listája következik. Nem valószínű, hogy ezt Benkő állította össze.

212 K: SMúz **M**: –

213 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M**: –
1 A szó török eredetű (TESz I. 472).
2 Tatárjuhar.

214 K: ismeretlen. **M**: MH 1784. január 7. 2 sz. 13–16. Az újság szerkesztője alighanem átfogalmazta a levelet. A közlemény „Tudományos dolgok." főcím alatt a következő bevezetéssel kezdődik: „Megint a' Tudományokról? – Az igaz, észre se vevém magamat, menynyire el terjedék a' minap is, egyszer az írásnak neki eredvén. egész Szent Iván' éneke lett belőle. De ugyan tsak ma is írnom kell. Vétenék az Édes Haza ellen, ha örömére nem tenném mennél előbb köz hírré egy Tudós Gyermekének ditsőségét, kit a' kúl földiek megint meg tiszteltenek."

215 K: ismeretlen. **M**: MH 1784. január 10. 3. sz. 17–19.

216 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M**: –
1 A levélnek nincsen melléklete.
2 Bornemissza János Estvéli időtöltése. Kv 1777.
3 A lisszaboni földrengésről.
4 Taxonyi János példagyűjteménye: Győr 1740–1743.
5 RMNy 994.
6 Johann Wiegand könyvének fordítása: Pozsony 1774.
7 Dissertatio philologico-theologica de peccato in Spiritum Sanctum. Lugduni Batavorum 1731.
8 Nánási (Lovász) Andrásnak két disszertációja van: Franequerae 1723 és 1726.
9 Szent-Simóni József disszertációját nem ismerjük.
10 Ratiocinium thelogicum. Tiguri 1753.
11 Szinnyeinél: Orbán (Szathmári) Sámuel, két disszertációja van.
12 Janki Péter Utrechtben, 1740-ben disszertált.
13 Az orvos Balog József.

14 Vécsey Gergelynek két disszertációja jelent meg Utrechtben (1739, 1740).
15 Valószínűleg Kocsi Csergő István.
16 A költő Gyöngyössi János (Kolozsvár 1767).
17 Baróti Szabó Dávid Paraszi majorsága. Kassa 1779–1780.
18 Szinnyeinél Wályi. Műve: Római imperatorok tüköre. Pozsony–Kassa 1778.
19 Ford. Weress Balázs. Kalocsa 1773. Első kiadása RMNy 207 (Debrecen 1565).
20 RMK I. 709 vagy 714.
21 Disszertációja: Halle 1714.
22 Megjelent az Odera-parti Frankfurtban. 1732.
23 Pápai Páriz Imre: Keskeny ut. Utrecht 1647 (RMK I. 798).
24 Szeli Józsefről lehet szó (Tr. g. 525–527. Benkő egy kézirata szerint – AkK Ms 1725 –, amely Bod Péterhez tartalmaz kiegészítéseket), imakönyv 1755-ből.
25 Wesselényi Zsuzsanna ilyen tárgyú fordításairól a bibliográfiák nem tudnak.
26 Fordítás.
27 Kolozsvár 1773.
28 Bécs 1779.
29 Dissertatio juridica. Claudiopoli 1779.
30 Chernák László 1775-től Deventerben tanított.
31 A Sarassa-fordító.
32 Az embernek próbája. Bécs 1772.
33 Kassándra I–VII. Bécs 1774; eredetijének szerzője: La Calprenède. Mészáros Ignác Kartigamja Pozsonyban, 1772-ben jelent meg. Német eredetijének írója Menander (= D.C. Walther). Báróczi Sándor: Erkölcsi mesék. Bécs 1775; eredetijét Marmontel írta.
34 Számos alkalmi verset írt.
35 Fogadás-tételnél jó illetu áldozatja. Kv 1772 (fordítás).
36 Orvosi könyveket írt.
37 Sok műve ismeretes.
38 Benkő saját műveire gondolt.
39 Ilyen nevű szerzőt nem találtunk.
40 A szerzőnek (1723–1802) számos műve ismeretes.
41 Fogarasi Pap József.
42 Hódmezővásárhelyi református pap, számos munkája van.
43 Talán: Mezei beszélgetés. Pozsony é. n.
44 Lásd Kovásznai Sándor: Az ész igaz utján. Bev. Kóczián László. B 1970. 255–258.
45 Két műve ismeretes.
46 Azonosíthatatlannak bizonyult.
47 Talán Fejérvári István, disszertációja: RMK III. 3293.
48 Műveinek számos magyar fordítása van.
49 Van magyarra fordított munkája.
50 Horányi Elek.
51 Emmanuel Alvarez, a jezsuiták iskoláiban tanított latin grammatika szerzője.
52 Weszprémi István orvosi biográfiája.
53 Sok műve van.
54 Tr. g. II. 527.
55 Johann Steidele könyvét fordította. Bécs 1777.
56 Vetsei (Pataki) István: Magyar geográfiája. Nagykároly 1757.
57 Magyar Ország versekben-való rövid le-irása. Nagykároly 1763.

217 K: ismeretlen. **M:** MH 1784. február 7. 11. sz. 81–82. A szerkesztői bevezetés: „Nem minden szándék telylyesedik. Kivált a' gonoszat még a' vak történet is fel keveri. Ihol ennek itt is egy különös példája. Erdélyből vevők. Három székbenn történt nem olyly igen rég."

218 K: ismeretlen. Vö. a 206. számú levél jegyzetével.

219 K: ismeretlen. **M:** MH 1784. február 18. 14. sz. 115. A szerkesztő előbb egy Vajdahunyadon kelt levelet ismertetett, majd így folytatta: „Közép Ajtárol íratott más levélből ... ezeket vevők."

220 K: ismeretlen. **M:** Csaplár Benedek: Révai újságíró Pozsonyban. Figyelő 1882 (XII) 294.
1 Mátyus Péter, aki 1784 elején szerkesztette a MH-t.
2 A magyar alagyáknak I. könyvek. Nagykároly 1778.

221 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 225. számú levelet.)

222 K: ismeretlen. **M:** Jakab Elek: Szacsvay Sándor. Figyelő 1882 (XII) 42.
1 Benkő készítette a MH mutatóját (Keresd).
2 Benkő egy három könyvből álló dolgozatot kívánt kiadni a románokról. Csak az első ív jelent meg, a folytatást nem engedélyezte a cenzúra. Ennek a Pozsonyban, Patzkónál kinyomtatott résznek a címe erősen hasonlít a levélben említetthez: „Az 1784-ben támadott oláh zenebonának leirása". (Kiad. Kolozsvári Nagy Naptár 1865-dik közönséges évre, szerk. K. Papp Miklós). Ami a MH-t illeti, 1784 végén és 1785 folyamán sorozatosan ismertette a Horea-felkelés eseményeit, de ezeket nézetünk szerint nem Benkő írta, mert neki áttekintése sem lehetett az Erdélyi középső és nyugati felében gyorsan alakuló eseményekről, s ha írt is egy-két levelet, ezek Szacsvay átírásában és névbetűje alatt jelentek meg (pl. 1785. január 5., február 12. és 26., március 2. stb.). Emiatt a MH e tárgyú cikkeinek közlésétől eltekintünk. Benkő könyvének sorsáról: MH 1785. 295–296, 420, 720.

223 K: ismeretlen. **M:** MH 1784. március 6. 19. sz. 157–158. A szerkesztő a cikket így vezette be: „Meg írók már egyszer elég felesen Erdélynek hadi tiszt változásait. A' többit tsak most toldhatjuk hozzája. Azt egyik nagy érdemű, és széles tudományú Levelező Társunk imígyen írta meg."
1 E mondat után szerkesztői betoldás követ-

kezik: „Tudományos dolgok. Meg meg ugyan Erdélyből azon Levelező Társunknak tudósítása ez is."

224 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó. **M:** –
1 A 193. számú levél 2. jegyzetében említett kéziratról lehet szó.

225 K: MTAK Kt M. Irod. Lev. 4r. 41. **M:** Kazinczy Gábor: Kazinczy Ferenc levelesládájából. ÚMM 1853. 502 és Váczy János: Kazinczy Ferenc levelezése I. 1890. 59.
1 A szó szerb-horvát eredetű (TESz I. 347–348.)
2 Repkény borostyán. Az utána következő nevek ugyanennek különböző ökológiai körülmények között, ill. különböző életszakaszokban kialakult formaváltozatai. (Ifj. Szabó Attila szíves felvilágosítása.)

226 K: ismeretlen. **M:** MH 1784. május 1. 33. sz. 276–277.

227 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó. **M:** –
1 A két említett levél dátumhoz nem köthető.
2 Talán az Erdélyi Históriás Szekrény.
3 Hess András kiadványa (RMNy 2).
4 Lásd a Függeléket: XIII.
5 Dónáth Antalról Jancsó (155, 272, 353).
6 Bethlen Farkas kiadása a levél írásakor már folyamatban volt.
7 Bereczk György naplója. Kiad. Szabó Károly és Szilágyi Sándor. Pest 1860. A kuruc generális Károlyi Sándor.
8 Teleki Sámuelnek feleségétől, Bethlen Zsuzsannától 1771 és 1787 között kilenc gyermeke született, de a felnőtt kort csak három érte meg. (Deé Nagy Anikó: Teleki Sámuel és a Teleki Téka. B 1976. 24)

228 K: ismeretlen. **M:** MH 1784. július 21. 55. sz. 460–464.

229 K: ismeretlen. M: MH 1784. július 21. 55. sz. 457–461. „Kolosvárról. Szent János [=Iván] Havának 30 napján."

230 K: ismeretlen. **M:** MH 1784. július 21. 55. sz. 457–460.– „Magyar Hazánk' Erdély Ország' Tudománybéli dolgai" cim alatt, „Szent Jakab Havának 1. napján:" bevezetéssel, „Bölts Rendelés." főcímmel.

231 K: ismeretlen. **M:** MH 1784. július 14. 53. sz. 450–451.

232 K: Göttingen, Universitätsbibliothek. Handschriftenabteilung Bibl. Arch 112:2. **M:** –

233 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 235. számú levelet.)

234 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** –
1 Maurer József alszolgabíró.
2 Lépes Loránd alvajda (1415–1438).
3 A melléklet hiányzik.
4 Talán Johann Friedrich Czekelius (1739–1809). – Johann Fichtel (1732–1795).
5 A mellékletek hiányoznak.

235 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó. **M:** Deé Nagy Anikó: Teleki Sámuel és a Teleki Téka. B 1976. 169–173.
1 Iani Pannonii ... Poematum, Elegiarum et Epigrammatum p. I–II. Trajecti ad Rhenum 1784.
2 Tr. g. II. 504. Magyar Athenás. 209.
3 Koncz József: I. Rákóczi György naplója. Erdélyi Múzeum 1900. 466–472, 524–528.
4 II. József közigazgatási reformjának bevezetéséről van szó.

236 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó. **M:** – A záradék hiányzik.

237 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó. **M:** –

238 K: ismeretlen. **M:** MH 1784. október 30. 84. sz. 699–700.

239 K: ismeretlen.**M:** MH 1784. november 3. 700–702. Az első bekezdés szerzője kétséges lehet.

240 K: ismeretlen. Említi Tankó Mátyás. (Lásd a 242. számú levelet.)

241 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** –

242 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** –
1 A kéziratban: „Terkő".
2 Tr. g. I. 248–250.

243 K: ismeretlen. **M:** MH 1784. október 30. 84. sz. 694. Átfogalmazott szöveg.

244 K: ismeretlen. **M:** MH 1784. november 10. 87. sz. 717–718. Szerkesztői bevezetés: „Erdélyből a' Székely Földről:"

245 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó. **M:** –

246 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 254. számú levelet.)

247 K: ErdGubL **M:** Mikó: Benkő 277–278. Ezt közöljük. Iktatási száma: 14631/1784.

248 K. ismeretlen. Említi Szathmári Pap Mihály. (Lásd a 252. számú levelet.)

249 K: ErdGubL Említi Benkő József. (Lásd a 256. számú levelet és Mikó: Benkő 85.)

250 K: ismeretlen **M:** MH 1785. január 19. 5. sz. 37–38.

251 K: ismeretlen. Említi Szatmári Pap Mihály. (Lásd a 252. számú levelet.)

252 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** –
1 Lásd a 229. sz. levelet.
2 De Staat der Christenheid. Haarlem 1785.
3 Célzás Benkőnek Fogarasi Pap halálára kiadott munkájára (Oltso értzeket arannyá változtato ... Erdélyi Álkimista, Kv 1785.)
4 A berlini kérdés: „Qua ratione optime superstitio ex animis hominum exstirpari potest."
5 Az aláírás mellé Benkő ezt írta: „Kol[ozsvári] Theol[ógiai] Professor."

253 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** –
1 A megszólítás után Benkő följegyzése: „Ennek küldője igen kedves Tanitványa vólt bóldogult Barátom Prof. Fagarasinak. Most Academiakon van."

254 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó. **M:** –

255 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 308. számú levelet.)

256 K: ErdGubL Hivatalos másolat. **M:** Mikó: Benkő 285–288. Ezt közöljük.

257 K: ErdGubL Hivatalos másolat. **M:** –

258 K: ismeretlen. Említi Rát Mátyás. (Lásd a 289. számú levelet.)

259 K: ismeretlen. Említi Szatmári. (Lásd a 260. számú levelet.)

260 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** –
1 A könyv címe:
2 Vergilius Ecl. 7, 26.
3 Erdélyi Históriás Szekrény.

261 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó. **M:** –
1 Telekit az uj területi beosztás kapcsán nevezték ki a nagyváradi kerületbe. (Deé Nagy Anikó: Teleki Sámuel és a Teleki Téka. B 1976. 29.)
2 Lásd a 241. számú levelet.

262 K: ismeretlen. **M:** MH 1785. április 23. 31. sz. 248. A szerkesztő bevezető szavai: „K. Ajtáról még edgy Jelentés:".

263 K: ismeretlen. **M:** MH 1785. április 30. 33. sz. 260–261.

264 K: KvEK Ms. 576/III. (Másolat.) **M:** –

265 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** ErPrk 1873 (III) 60 (Szabó Károly).
1 Niczky Kristóf.
2 Seivert.
3 A Halotti Beszéd.

266 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** –

267 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 287. számú levelet.)

268 K: ismeretlen. **M:** MH 1785. augusztus 31. 68. sz. 543–545. A szerkesztő bevezető szava: „Erdélyből."

269 K: ismeretlen. **M:** Magyar Történelmi Tár 1855 (I) 220–221 (Vass József).

270 K: ismeretlen. **M:** MH 1785. december 17. 99. sz. 797–801. A szerkesztőtől adott cím: „E r d é l y. Közép-Ajtáról Székely Földi Tudósitások, Pünkösd Havától fogva, egész Szent András végéig."
1 Haller Gábor naplóját Szabó Károly adta ki (ETA IV. Kv 1862. 1–111).

271 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** MKSz 1899. 278 (Ferenczi Zoltán).
1 Temetési oszlop. Marosvásárhely 1786.
2 A szakirodalomból ismert egy 1717–1719 között (h. n.) megjelent, Kölesérítől átnézett Biblia-kiadás.
3 Catechismusi ház kints, mellyet ... felfedezett Stehlin Christoph. Kv 1752. Fordítója Csirke Ferenc.
4 Tr. g. II. 486.

272 K: ismeretlen. **M:** MH 1786. március 11. 12. sz. 91–92. A közlemény előtt erdélyi tudományos hírek.
1 Előtte szerkesztői betoldás: „Ugyan Erdélyből, egyéb némü Tudósitások."

273 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** –

274 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** –
1 Szathmári Pap Mihály kéziratban maradt pótlásai a Magyar Athenás-hoz: KvEK Ms. 404. Vele egy időben Szerencsi Nagy István foglalkozott ugyanezzel a tervvel. Benkő kéziratos gyűjtése: Additamenta ad Notitiam Scriptorum Historiae Hungariae Clar. quondam Petri Bod in Ecclesia Ref. M. Igenensi V. D. M. AkK Ms. 1725.

275 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** –
1 Fogarasi Pap József kéziratos művei nem jelentek meg nyomtatásban. A levélíróról: Fogarasi Sámuel: Marosvásárhely és Göttinga. B 1974. 76.

276 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 287. számú levelet.)

277 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** –

1 Benkő Rákhel később Torkos József káplár felesége lett. Rajta kívül Benkőnek három lánya volt: Mária, Klára és Lidia.

278 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 282. és 287. számú levelet.)

279 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 282. számú levelet.)

280 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 282. és 287. számú levelet.)

281 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 282. számú levelet.)

282 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó. **M:** – A levél tartalmából és lelőhelyéből következtetve a címzett Lénárt Sámuel lehet, Teleki Sámuel tiszttartója Sáromberkén.

283 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** ErPrK 1873 (III) 45 (Szabó Károly).

1 Staats-Anzeigen 1785 (VIII) 301, ahol a „Von geweibten katholischen Geistlichen in Ungarn" című cikkében idézi a Milkoviá-t; azt írja róla, hogy „sok újat és fontosat" tartalmaz, szerzőjét pedig „tudós és szorgalmas" református papnak nevezi.

2 Az aláírás után Benkő írásával: „nb. nőtlen ember."

284 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** –

285 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 287. számú levelet.)

286 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 287. számú levelet.)

287 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó. **M:** NyIRK 1968/1 (Jancsó Elemér).

1 Tábornok Bécsben; Jankovich Antallal együtt Erdélybe küldték Horea felkelésekor. (David Prodan: Răscoala lui Horea I–II. B 1979. passim.)

288 K: ismeretlen. **M:** MK 1787. március 17. sz. 159–160. A szerkesztő bevezető szavai: „Székely földről; 1787beli Böjt-előnek 15-kén, ezek irattak:"

289 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** ErPrK 1873 (III) 45 (Szabó Károly).

1 Christiana seculi XVI. per Hungariam in religione tolerantia, Pestini 1783.

290 K: ismeretlen. **M:** MK 1787. március 17. 22. sz. 179–180.

291 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** –

292 K: ismeretlen. **M:** Mikó: Benkő 288–289. Iktatási szám: 205/1787.

293 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó. **M:** –

294 K: ismeretlen. **M:** Mikó: Benkő 289–290. Iktatási szám: 203/1787.

295 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó. **M.** –

296 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** –

1 A dátumból a nap kimaradt.

297 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** –

1 Török nem említi Szathmári művei között. Valószínűleg egyik előadásáról van szó.

2 David Johann Michaelis: Syntagma commentationum. Göttingae 1759.

3 Helyesen: Wilhelm Surenhusius.

4 Azonosítatlan.

5 Christian Gottlob Kaiser (Index locupletissimus librorum 1750–1832 IV. Leipzig 1834) sok publikációját sorolja fel, de ezt nem említi.

6 Joseph Bingham: Origines ecclesiasticae I–X. London 1708–1722.

7 Azonosítatlan mű.

8 Azonosítatlan szerző és mű.

9 George Benson: Geschichte der ersten Pflanzung der christlichen Religion, oder Commentar über die Apostelgeschichte, aus dem Englischen übersetzt von Johann Peter Bamberger. Halle 1768.

10 Jean Daillé (Dallaeus): De cultibus religiosis Latinorum. Genf 1671.

11 Johann Heinrich Heidegger: Historia sacra patriarcharum I–II. H. n. 1667.

12 Johann Matthias Schröck: Allgemeine Weltgeschichte für Kinder I–IV. Leipzig 1786–1795.

13 Edward Stillingfleet: Origines sacrae. London 1662.

14 Johann Georg Walch: Bibliotheca patristica. Jenae 1770.

15 Allgemeine deutsche Bibliothek. Berlin-Stettin 1766.

16 Catalogus librorum venalium in bibliopoliis Martini Hochmeister [Cibinii] 1795 A4 szerint: M. T. Ciceronis Opera quae supersunt omnia, tomi I–XII. Mannheimii 1784.

17 Philipp Stosch: Introductio in theologiam dogmaticam. Francofurti ad Viadrum 1778.

18 Johann August Nösselt: Anweisung zur Kenntnis der besten theologischen Bücher. Leipzig 1779.

19 Valószínűleg elírás, a Vitae ötkötetes kiadása volt az ismertebb. (Bibliotheca Samuelis S. R. I. Com. Teleki de Szék I. Viennae 1796. 47.)

20 Johann Jakob Ebert: Naturlehre für die Jugend I–III. Leipzig 1776–1778.

21 Iselius (Iselin): Allgemeines historisches Lexicon I–VI. Basel 1728.

22 Thesaurus eruditionis scholasticae I–II. Hága 1735.

23 Institutio religionis Christianae. Amstelodami 1667.
24 Hiányos feljegyzés.
25 Christian Trapp: Versuch einer Pädagogik. Berlin 1780.
26 Gottfried Less: Christliche Religionstheorie fürs gemeine Leben. Göttingen 1779.
27 Charles Rollin: De la manière d'enseigner et d'étudier les belles-lettres I–IV. Halle 1774.
28 Robert Lowth: Praelectiones Academicae de sacra poesi Hebraeorum. Oxford 1753.
29 Lucius Caelius Firminaus Lactantius: Opera omnia quae supersunt, ed. Joh. G. Walchius. Lipsiae 1715.
30 Jakob Perizonius: Rerum per Europam maxime gestarum ab ineunte saeculo XVI. ad Caroli V. mortem, ... commentarii historici. Lugduni Batavorum 1710.
31 Magazin für die Schulen und die Erziehung überhaupt I–VI. Nördling 1781–1783.
32 Számos háromkötetes Livius látott napvilágot.

298 K: KvRefEgyhL **M:** Mikó: Benkő 290–291. A kiadott szöveget közöljük. Iktatási száma: 267/1787.

299 K: KvRefEgyhL **M:** – Bodola Sámuel aláírásának kivételével a levelet végig Benkő írta, a stílus után ítélve, egyedül ő fogalmazta.

300 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** –
1 Historische Geographie des Alten und Neuen Testaments, übers. v. G. M. Panzer. Nürnberg 1765.
2 Megj. Kv 1775.

301 K: ismeretlen. **M:** MK 1788. január 19. 52–56. Mikó: Benkő 291–294.

302 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** –
1 Ion Pătrut (Onomastică românească. B 1980. 59) személynevekből eredezteti a falu nevét, Iorgu Iordan (Dicţionar al numelor de familie româneşti. B 1893. 242) a Hîrje(a) személynevet a hîrj főnévből származtatja, amelynek jelentése: kis faház, amelyben a tejes, tejfölös edényeket szokták tartani.

303 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 308. számú levelet.)

304 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 308. számú levelet.)

305 K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M:** –

306 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 317. számú levelet.)

307 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 308. számú levelet.)

308 K: OL P 661. Teleki Sámuel osztály 2. tétel 38. csomó. **M:** NyIRK 1968/1. 132–134 (Jancsó Elemér).
1 Harminc évvel később is Benkő fölött lebegett a gyanú, hogy nem volt tiszta kezű, ha könyvek, kéziratok visszaszármaztatásáról volt szó.
2 Személyéről: Vita Zsigmond: Művelődés és népszolgálat. B 1983. 32.
3 Apologia ministrorum evangelicorum (Kolozsvár) 1677 (RMK II. 1400).

309 K: ismeretlen. **M:** MK 1787. június 6. 45. sz. 362. A szerkesztő bevezető szavai: *„Háromszék Vármegyéből* a' múlt hónapnak 19dikén ezt írják:"
A helyes dátum (1787) a levelek számozása és a kötet megszerkesztése után derült ki. Emiatt a levelét már nem sorolhattuk a kronológiailag megfelelő helyre.

310 K: KvRefEgyhL **M:** Mikó: Benkő 295–296. A kiadott szöveget közöljük.

311 K: OSzK Kt Quart. Hung. 1994. ff. 64–65. **M:** Éder 219.

312 K: AkK Kemény: Misc. t. XX. Varia. „Régi kőemlékek" főcím alatt (töredékes másolat). **M:** –

313 K: KvRefEgyhL Másolatok: KvEK Ms. 2820 és 2425. **M:** Mikó: Benkő 296–299. Ezt közöljük. Iktatási száma: 145/1790.

314 K: KvRefEgyhL **M:** Mikó: Benkő 299. A kiadott szöveget közöljük. Iktatási száma: 145/1790.

315 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 321. számú levelet.)

316 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 321. számú levelet.)

317 K: KvRefEgyhL **M:** NT 1834. II. 25 és Mikó: Benkő 299. Ez utóbbi szöveget közöljük.

318 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 322. számú levelet.)

319 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 322. számú levelet.)

320 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 329. számú levelet.)

321 K: OSzK Kt Quart. Hung. 1994. ff. 28–29. **M:** Éder 220–222.
1 Julia levelei Ovidiushoz. Ford. Aranka György. Kassa 1790. Vö. György Lajos 279.
2 Csak 1746–1772 között hat kiadása jelent meg. (Veress I. 279.)
3 A könyvről: György Lajos 282.

4 Szerzője: Falbaire Fenouillet. Egy másik könyvét Wesselényi Zsuzsanna fordította magyarra (Gállya–Rab Kv 1785).

322 K: OSzK Kt Quart. Hung. 1994. ff. 1-t. **M**: –

1 Historia rerum Vngaricarum et Transsilvanicarum ab anno 1490 usque 1606. Kiad. Carl Joseph Eder. Scriptores rerum Transsilvanicarum II/1. Cibinii 1800.
2 Kemény János önéletírása.
3 Bethlen Miklós önéletírása.
4 RMNy 209.
5 MHH SS II. Bp 1894.
6 RMNy 719.
7 Az idézetet egyetlen ma ismert példányban sem találtuk.
8 Ilyen nevű történetíró nem ismeretes.
9 Levele ma ismeretlen.
10 A püspök Geleji Katona István.
11 A mű ma sem ismeretes.

323 K: OSzK Kt Quart. Hung. 1994. ff. 7–12. 24. **M**: – A Jelentés című rész egész terjedelmében: ÚMM 1853, 217–238. Az új megszólítással kezdődő rész Éder 226 szerint is ehhez a levélhez tartozik.
1 Az Imago megjelenése: Kv 1792.
2 Megj. Nagyszeben és Kv 1792.
3 A már 1782-ben elkészült kézirat elveszett vagy lappang.
4 A Jelentés Benkő fiának írása. (Vö. Függelék: XIX.)
5 A ritka szavak közül csak azokhoz fűzünk jegyzetet, amelyekhez sikerült adatot találnunk, ill. azokhoz, amelyek a mai olvasó számára érthetetlenek. Így: kiritziások, vö: a román crița nyelvjárási szóval, amely acélt jelent; maicz: öv, ámire a kardot kötötték; zomak: kígyófajta; sleit: 1. értéktelen, gyenge, 2. méhviasz; trébellett: kalapálással domborított (ma: trébelt); kapara: vö. olasz caparra: foglaló, előleg; fidét váltottunk: hűséget fogadtunk; biberázó: vö. lat. bibo = iszom; bagaritzás szekér: talán bagaria bőrfedéllel ellátott jármű.

324 K: OSzK Kt Quart. Hung. 1994. f. 26, 25ᵛ. **M**: –
1 Lásd a 325. számú levelet.
2 Vö. Székely oklevéltár. Szerk. Szabó Károly. I. Kv 1872. 205–207.

325 K: OSzK Kt Quart. Hung. 1994. f. 27. A levél mellékleteként maradt meg, Benkő másolatában. **M**: –

326 K: OSzK Kt Quart. Hung. 1994. ff. 13–14. **M**: –

327 K: OSzK Kt Quart. Hung. 1994. ff. 16–21. **M**: –
1 A szász forrásokra: Franz Zimmermann: Handschriftliche Urkunden-Sammlungen siebenbürgischen Ursprungs. Archiv des Vereins für siebenbürgische Landeskunde. NF 1884 (XIX) 98–125 és Trausch.
2 Kemény: Coll. min. t. XIX. 214. Benkő másolatában.
3 Benkő itt és a Tr. g. II. 622-n tévesen nevezi Dominicusnak, keresztneve Johann volt. (Trausch I. 105.)
4 Az Expeditio Schirmeriana szerzője Thomas Bordan (Trausch I. 161).
5 Benkő ki akarta adni a Vojvodae Transsilvaniae-t. (Lásd a 204. számú levelet.)
6 Neve helyesen Kusch (Trausch II. 218).
7 A TBK Ms. 161. jelzetű kézirata (Novum Supplementum Chartophylac., Miscellanea): „Quaedam Mssta ex collectione Benkőiana" alcímmel, a szerző neve nélkül ezt a kéziratot is felsorolja; a KvEK Ms. 598. viszont a szerzőt is megnevezi. Ezt kivonatolja uo. az Ms. 568.
8 Kemény József: Lexicon Eruditorum III (AkK Ms. A. 251) terjedelmes címszót tartalmaz Szenciről, de ezt a kéziratot nem említi. (Vö. KvEK Ms. 598.)
9 Trausch nem említi a szerzőt, Szinnyei erről a művéről nem tud, hozza ellenben Benkő KvEK Ms. 598.
10 A KvEK Ms. 598. jelzetű kézirata említi e két művet (2r-v).

328 K: OSzK Kt Quart. Hung. 1994. ff. 22–23. **M**: –
1 Franciscus Antonius de Simeonibus: De bello Transylvanico, et Pannonico libri sex Romae 1713.
2 A könyv kiadási helye: Brigae.
3 Commentarii della Guerra di Transilvania, del Signor Ascanio Centorio de gli Hortensii ne gvali si contengono tutte le cose, che successero nell'Ungheria dalla rotta del Re Ludovico XII sino al'anno MDLIII ... In Vinegia appresso Gabriel Giolito de Ferrari MDLXV.
4 A Historica critica I. kötete (Pestini 1778).
5 Szerzője a jezsuita Horváth Mihály.
6 RMK II. 1540.
7 A szerző nevét nem ismerjük.
8 RMK III. 3670.
9 A szerzőt nem sikerült azonosítani.
10 A pontos cím: Andreas Heldmann: Disputatio historica de origine Septem Castrensium Transyilvaniae Germanorum. Vpsaliae 1726.
11 Assertor libertatis Ungaricae Andreas II. Jaurini 1750 és Andreas II. dictus Hierosolymitanus, Saxonum in Transilvania libertatis assertor. Jaurini 1751.
12 A cím folytatása: ... ed Ungaria tra l'Imperatore Leopoldo I. e il Gran Signore de'Turchi Echmet IV.
13 A szerző Martin Schmeizel (Trausch III. 203).
14 Magyarország Históriájának rövid Summája. Halle 1749.
15 Joannes Stiltingus: Vita Sancti Stephani Regis Hungariae. Jaurini 1747.

16 Desericzky Ince művei.
17 Pannonia veterum momumentis illustrata. Lipsiae 1771.
18 Nehezen azonosítható szerző.
19 Ismeretlen.
20 Ismeretlen.
21 A helyes megjelenési év 1755.
22 Mauritio Nitri francia fordítása lehet.
23 Hibátlan cím.
24 Epistola Martini Lutheri ad Joannem Honterum. Jeane 1712.
25 Hungarische-Siebenbürgische, Moldau-Wallach-Türkische etc. Chronica, Frankfurt 1665.
26 A H.M. itteni feloldása széltében elterjedt nézet.

329 K: OSzK Kt Quart. Hung. 1994. ff. 59–60. **M**: –
1 A következőkben a dátumokat szükség esetén a régi és az új naptár szerint egyformán adjuk meg.
2 Január 24.
3 Március 29.
4 November 28.
5 Május 27.
6 Március 15.
7 Május 22.
8 Május 13.
9 Június 10.
10 Március 8.
11 Március 27.
12 Június 5.
13 Március 15.
14 Április 13.
15 Június 6.
16 Június 4.
17 Március 10.
18 Május 28.
19 Július 23.
20 Május 21.
21 Április 1.
22 Május 23.
23 Május 20.
24 Április 21.
25 Április 27.
26 Április 17.
27 Április 29.
28 Szeptember 16. (május 6. ?).
29 A régi naptár szerint március 24, az új szerint április 3.
30 A régi naptár szerint szeptember 15, az új szerint szeptember 18.
31 A régi naptár szerint április 26, az új szerint április 28.
32 A régi naptár szerint szeptember 20, az új szerint szeptember 16.
33 A régi naptár szerint május 9, az új szerint május 19.
34 A régi naptár szerint szeptember 19, az új szerint szeptember 15.
35 A régi naptár szerint május 1, az új szerint május 4.
36 A régi naptár szerint október 22, az új szerint vasárnapra esik.
37 A régi naptár szerint április 29, az új szerint az ünnep vasárnapra esik.
38 A régi naptár szerint december 8, az új szerint december 13.
39 A régi naptár szerint április 20, az új szerint április 23.
40 A régi naptár szerint április 26, az új szerint április 29.
41 A régi naptár szerint április 11, az új szerint április 21.
42 A régi naptár szerint május 11, az új szerint április 19.
43 A régi naptár szerint szeptember 20, az újszerint szeptember 17.
44 A régi naptár szerint április 22, az új szerint Szent György napjára esett.
45 A régi naptár szerint április 6, az új szerint április 16.
46 A régi naptár szerint április 18, az új szerint április 21.
47 A régi naptár szerint Szent György napjára esik, az új szerint április 27.
48 A régi naptár szerint május 24, az új szerint június 3.

330 K: KvRefEgyhL **M**: Mikó: Benkő 301–302. A kiadott szöveget közöljük. Iktatási száma: 117/1791.

331 K: OSzK Kt Quart. Hung. 1994. f. 15. **M**: Éder 226–228. A keltezés innen való.
1 Itt megszakad a levél; az utolsó mondattöredék az első lap margóján található.

332 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 334. számú levelet.)

333 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 334. számú levelet.)

334 K:OSzK Kt Quart. Hung. 1994. ff. 37–38. **M**: Éder 228–231.
1 Itt és a következőkben a szöveg több helyen romlott, olvashatatlan.
2 Imago Inclytae in Transsilvania nationis Siculicae historico-politica. Cibinii – Claudiopoli 1790. Magyar fordításban: Az Erdély országi nemes székely nemzet képe. Kv 1806.

335 K: ErdGubL **M**: –
1 A 336. számú levéllel azonos.

336 K: ErdGubL **M**: –
1 A Gubernium 8651/1791. sz. alatt intézkedett ebben az ügyben.

337 K: KvRefEgyhL Benkő József 1791. április 7-i (330. számú) levele mellett. Ismeretlen.

338 K: OL R 313. 1. csomó. **M**: –

339 K: OSzK Kt Quart. Hung. 1994. f. 58 (Benkő sk másolata). **M**: –
1 A melléklet hiányzik. Megtalálható ifj. Benkő József másolatában a 345. számú levél mellett.

340 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 345. számú levelet.)

341 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 345. számú levelet.)

342 K: OSzK Kt Quart. Hung. 1994. f. **M**: –
1 Ma ismeretlen (Trausch II. 162).
2 Vö. Trausch I. 308.

343 K: KvRefEgyhL **M**: –

344 K: ismeretlen. **M**: Figyelő 1878 (IV) 385 (Radvánszky Béla).
1 A Társaság titkára ebben az időben Bethlen Gergely volt.

345 K: OSzK Kt Quart. Hung. 1994. ff. 30–32. **M**: Éder 231–234.
1 Benkő a novemberi levelet kaphatta meg Szent Márton napján (november 11).
2 Lásd Éder 101–133.
3 Az Imago 1837-i kiadásában jelent meg.
4 A jel a levél végén levő pótlásra vonatkozik.
5 Georg. 4,625.

346 K: OSzK Kt Quart. Hung. 1994. ff. 33–34. **M**: MKSz 1985. 298–300 (Enyedi Sándor).
1 A levél végi dátumtól való eltérés azzal magyarázható, hogy Benkő több nappal később fejezte be a levelet.
2 Kovachich Márton György: Planum.

347 K: OSzK Kt Quart. Hung. 1994. f. 35. **M**: MKSz 1985. 300 (Enyedi Sándor).

348 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 349. számú levelet.)

349 K: OSzK Kt Quart. Hung. 1994. ff. 39–40. **M**: Éder 234–236.
1 Brassica tataria.
2 Kiad. Éder 101. 153–213.

350 K: OSzK Kt Quart. Hung. 1994. ff. 41–42. **M**: MKSz 1985. 300–301 (Enyedi Sándor).

351 K: OSzK Kt Quart. Hung. 1994. ff. 41–42. **M**: MKSz 1985. 300–301 (Enyedi Sándor).

352 K: OSzK Kt Quart. Hung. 1994. ff. 45–46. **M**: MKSz 1985. 301 (Enyedi Sándor).

353 K: OSzK Kt Quart. Hung. 1994. f. 63. **M**: MKSz 1985. 301–302. (Enyedi Sándor).

354 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 355. számú levelet.)

355 K: OSzK Kt Quart. Hung. 1994. f. 68. **M**: MKSz 1985. 302 (Enyedi Sándor).

356 K: OSzK Kt Quart. Hung. 1994. ff. 66–67. **M**: MKSz 1985. 302–303 (Enyedi Sándor).

357 K:OL P 686. Másolatok: KvEk Ms. 2825 és 2425. **M** : –

358 K: ismeretlen. Említi Mikó: Benkő 106.

359 K: KvRefEgyhL **M**: Mikó: Benkő 306–307. A kiadott szöveget közöljük. Iktatási száma: 208.1795.

360 K: TBK Epistolae Eruditorum. **M**: ÚMM 1855 (I) 467–470 (Kemény József) ItK 1908. 474–476 (Gulyás Károly). Az utóbbi szöveget közöljük.
1 Valójában a Filius Posthumus című kéziratos művében foglalkozik bővebben a reformáció kezdeteivel (Székelyudvarhelyi Tudományos Könyvtár. 1193.)
2 A két levél ismeretlen, időhöz nem köthető.
3 A levél ismeretlen.

361 K: ismeretlen. **M**: NT 1834/II. 308–309 (Nagyajtai Kovács István) és Mikó: Benkő 308–309. Az utóbbi szöveget közöljük.
1 Catalogus librorum qui in Officina Libraria Ill. Collegii Ref. Claudiopolitani excusi. Claudiopoli 1781. 13. sajtó alatt levő könyvek között említi a következő szöveggel: „A Néhai Losontzi István Hármas Tükörének harmadik részét, melly Erdély Országáról vagyon, minthogy igen hibás, most dolgozza újjólag egy ahoz értő derék Ember, mellyhez Erdélynek újjabban rajzolt Mappácskái-is járulni fognak."
2 Számadásíró, számjegyző.

362 K: ismeretlen. Említi Mikes János 1795. október 25-én a Guberniumhoz intézett levelében (6091/1795).

363 K: AkK Kemény: Coll. Mai. t. XIX. Másolata: KvEK Ms. 2820. **M**: Mikó: Benkő 312–313. A kiadott szöveget közöljük.

364 K: SMúz Levéltára. **M**: –

365 K: AkK Kemény: Coll. Mai. t. XIX. (másolat). **M**: – Az aláírás hiányzik. A levél első lapján: „Expedit Enyedi. Expedit G. Bánfi."

366 K: ErdGubL **M**: – A címzés végén Benkő feljegyzése: „egy kisded Kordovánnyal edgyütt."

367 K: ismeretlen. **M**: Mikó: Benkő 314–315.

368 K: ismeretlen. **M**: Mikó: Benkő 315–316. Ezt közöljük. Iktatási száma: 3833/1796.

369 K: ErdGubL **M**: Mikó: Benkő 317–318. A kiadott szöveget közöljük.

370 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 371. számú levelet.)

371 K: OL P 686. Másolata. OL P 618. 1. tétel (csonka). **M**: Mikó: Benkő 318–319.

372 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 374. számú levelet.)

373 K: ismeretlen. **M**: ÚMM 1854 (I) 421–423 (Vass József).
1 RMNy 368.
2 RMNy 468.
3 RMNy 437 (megj. 1579).
4 Fordította Szakmári Fabricius István. RMNy 390.
5 RMNy 327.
6 Az RMNy 327. része.
7 Szerzője Bethlen Miklós (RMK II. 1400).
8 De bello a Christianis contra barbaros gesto, libri IV. Gröningen 1731.
9 Bessenyei György műve.
10 Viennae 1754.
11 Kurz gefasste Bericht von der Belagerung der Stadt Bistritz, welche ... im Jahr 1602. vorgenommen. Bistritz 1779; a szerző: Stephan Dekani. (Veress I. 302).
12 RMK II. 1133.
13 Azonosíthatatlan.
14 Benkő munkája.
15 RMK II. 1133.
16 Talán az emlékirat.
17 Székely Oklevéltár I. kiad. Szabó Károly. Kv 1872. 205–207.
18 Azonosíthatatlan.
19 EOE IV. Bp 1878. 136–238 vagy 443–448.
20 Kiad. Johann Christian Engel: Geschichte des ungarischen Reichs und seiner Nebenländer II. Th. Halle 1798. 17–22 (az ÚMM jegyzete).
21 EOE I. Bp 1875. 494.
22 Azonosíthatatlan.
23 Azonosíthatatlan.
24 Nachricht von den Versteinerungen des Grossfürstenthums Siebenbürgen. Nürnberg 1780.
25 Engel: i. m. 22 skk. (az ÚMM jegyzete).
26 A KvEK Ms. 595. számú kézirata „De origine Siculorum" cím alatt említi „Az erdéllyi kéz-irásban lévő történet írók esztendő szám szerént való laistroma" negyedik darabjaként.
27 „T. c. Mike Sándor úrnak, az erdélyi országos levéltár al-igazgatójának szíves közléséből, Zsigmond királynak ily szellemű intézvénye fekszik előttem 1435-ből; I. Mátyásnak pedig 1463-ból. Eredetie az ország. levéltárb. okleveles szekrény. A. I." (Az ÚMM jegyzete.)
28 Jancsó 249.

374 K: ismeretlen. **M**: ItK 1935. 50 (Csúry Bálint).
1 Magyar néven: Kereszténynyhavas.
2 Juhászok.

375 K: ErdGubL **M**: – Ugyanezen 8433. szám alatt a kolozsvári Gubernium felszólítja Háromszék elöljáróit, hogy értesítsék az érdekelteket a királyi leiratról, és Benkő nevét töröljék az adózók listájáról. Mint a következő levelekből kiderül, ez nem történt meg.

376 K: ismeretlen. Említi Benkő József. (Lásd a 377. számú levelet.)

377 K: KvRefEgyhL **M**: – Benkő védekezését a püspök 1799. április 25-én terjesztette elő az Egyházi Főtanácsnak, megjegyezve, hogy Benkő „más erőtlenségei" is kitűntek a generális vizitáció alkalmával, s ezért hivatalából elmozdították.
1 Törölve: „pro tunc".

378 K: ErdGubL **M**: –

379 K: ErdGubL **M**: –

380 K: ErdGubL **M**: –

381 K: OL P 686. Másolata: KvEK Ms. 2820. **M**: Mikó: Benkő 330–331.
1 Felcserje.

382 K: OL P 686. Másolata: KvEK 2820 és 2425. **M**: Mikó: Benkő 331–332.

383 K: ErdGubL Másolata: KvEK Ms. 2425. **M**: Mikó: Benkő 332–333. A kiadott szöveget közöljük.

384 K: KvRefEgyhL Másolata: KvEK Ms. 2425 és 2828. **M**: Mikó: Benkő 333–334. A kiadott szöveget közöljük.

385 K: ErdGubL **M**: –

386 K: KvRefEgyhL Másolata: KvEK Ms. 2425 és 2828. **M**: Mikó: Benkő 336–337. A kiadott szöveget közöljük.

387 K: KvEK Ms. 2425 (másolat). **M** : Mikó: Benkő 339–340. A kiadott szöveget közöljük.

388 K: ismeretlen. Említi Mikó: Benkő 190.

389 K: KvRefEgyhL Másolata: KvEk Ms. 2425. **M**: Mikó: Benkő 340. A kiadott szöveget közöljük. Iktatási szám 39/1815.
1 Téves adat: Benkő József 1814. december 28-án halt meg.

Jegyzetek a Függelékhez

I K: ismeretlen. **M**: EphVind 1778. február 13. 13. sz. 76.

II K: ismeretlen. **M**: EphVind 1778. február 24. 16. sz. 94–95.

III K: ismeretlen. **M**: Göttingische Gelehrte Anzeigen 1780. június 10. 24. sz. (Zugabe) 374–384. Szerzője Ludwig Albrecht Gebhardi. (István Futaky – Kristin Schwamm: Die Ungarn betreffenden Beiträge in den Göttingischen Gelehrten Anzeigen 1739–1839. Bp. 1987. 45. Az ismertetés fotómásolatát a szerzők voltak szívesek rendelkezésünkre bocsátani.)

IV K: ismeretlen. **M**: MH 1780. július 15. 57. sz. 464–465.

V K: ismeretlen. **M**: MH 1781. február 14. 13. sz. 98–99. Vö. a 121. számú levéllel.

VI K: ismeretlen. **M**: MH 1781. október 10. 78. sz. 621–622. A hír nyilvánvalóan Benkőtől származik (vö. a 138. számú levéllel), a megfogalmazás nem; a néprajzi jellegű gyűjtés gondolatát biztosan Rát Mátyás írta.

VII K: ismeretlen. **M**: EphVind 1781. május 1. 35. sz. 211–212. „Res literariae" cím alatt.

VIII K: ismeretlen. **M**: MH 1781. október 17. 80. sz. 633–635.

IX K: ismeretlen. **M**: MH 1781. november 24. 91. sz. 721.

X K: ismeretlen. **M**: EphVind 1781. november 30. 96. sz. 584.

XI K: ismeretlen. **M**: Calendarium maius titulare pro anno 1782. Cibinii 1782. 136–137. A kéziratnak 1781 közepe táján kellett nyomdába kerülnie.

XII K: ismeretlen. **M**: MH 1782. június 26. 49. sz. 388–389.

XIII K: AkTL Mike-gyűjtemény. **M**: –

XIV K: ismeretlen. **M**: Bethlen Farkas: Historia de rebus Transsilvanicis. Tom. V. Hunc recognovit, supplevit, Praefatione ac Indice instruxit Josephus Benkő. Cibinii 1789. a2, 1–36.

XV K: ismeretlen. **M**: EphBud 1790. május 3. 10. sz. 95–96.

XVI K: ismeretlen. **M**: Siebenbürgische Quartalschrift. 1791. (II) 90–92.

XVII K: ismeretlen. **M**: Novi Ecclesiastico-Scholastici. Vol. I (1793) Trimestre I. 86–87.

XVIII K: ismeretlen. **M**: Siebenbürgische Quartalschrift. 1791 (II) 215–221.

XIX K: ismeretlen. **M**: ÚMM 1853 (III) 217–238.

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Mutatók

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

A levelek címzettjei

A név után következő szám a levél sorszámát jelenti.

Aa, Van der 86, 146
Abacs János 377
Aranka György 311, 316, 321, 322, 323, 324, 326, 327, 328, 329, 331, 334, 342, 345, 346, 347, 349, 350, 351, 352, 353, 355, 356, 374

Balog Sándor 77
Bánffy Dénes 49
Bánffy Farkas 47, 48
Bánffy György 335, 339, 363, 366, 368, 385
Batthyány Ignác 153
Benkő Ferenc 357, 371, 381, 382
Bethlen Gergely 344
Bitai Péter 383

Chenot, Adam 5
Cornides Dániel 120, 151, 203

Cserei Farkas 27
Csorvási Mihály 293, 295

Daniel István 292, 294

Egyházi Főtanács 9, 11, 298, 299, 310, 313, 330, 338, 359, 384, 386, 388, 389
Ernst János 378, 379

Filtsch Johann 79, 80

Gubernium 7, 15, 17, 51, 256, 380

Gyöngyössi János 18, 113

Haarlemi Tudós Társaság 85
Háromszék vármegye 257
Heyne, Christian Gottlob 157, 174, 206, 232

Incze Mihály 67, 68
Ismeretlen 312
Ismeretlen 343

Jósa György 140
József II. 247

Kandó Mihály 324
Kazinczy Ferenc 225
Kemény Sámuel 110
Kendeffi Elek 46, 73, 141, 168, 181
Kendeffi János 190
Koppi Károly 92, 117, 131, 132, 138, 139, 143, 164, 171, 176, 192
Kovásznai Sándor 31, 319
Körösi György 30
Középajtai református gyülekezet 1
Kurtzböck, Joseph 28

Lénárt Sámuel 279, 281, 282

Magyar Hírmondó 81, 82, 83, 84, 87, 89, 90, 91, 93, 96, 98, 102, 104, 105, 106, 107, 108, 112, 123, 124, 129, 130, 133, 134, 135, 154, 155, 156, 163, 170, 175, 177, 178, 180, 182, 184, 187, 191, 194, 197, 198, 199, 208, 209, 210, 211, 214, 215, 217, 219, 223, 226, 228, 229, 230, 231, 238, 239, 243, 244, 250, 262, 263, 268, 270, 272
Magyar Kurir 288, 290, 301, 309
Mária Terézia 43
Mikes János 364
Molnár János 88, 137

Nemes János 325

Országgyűlés 336
Osváth László 212

Pataki Sámuel 10, 74, 76, 101, 111, 152, 160, 165, 183, 306, 317, 358, 361
Petki István 167

Részleges zsinat 367
Révai Miklós 220
Rhédei Ádám 269
Roth, Paul 41, 59

Simon Sámuel 94
Sófalvi József 35

Szász Pál 53
Szathmári Pap Mihály 251, 259, 274
Szegedi György 40
Szegedi Sámuel 119
Szentkereszti Sámuel 57
Tankó Mátyás 240
Teleki József 172
Teleki Sámuel 29, 33, 95, 99, 116, 118, 144, 145, 169, 188, 193, 200, 205, 224, 227, 235, 236, 237, 245, 254, 261, 267, 276, 287, 304, 308, 360
Thúri Sándor 189, 324

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

A levelek írói

A név után következő szám a levél sorszámát jelenti

Abacs János 376, 389
Ajtai Dávid Mihály 195
Aranka György 315, 318, 332, 333, 340, 341, 348, 354, 372, 373

Baló Bálint 150
Balog József 63
Bánffy Dénes 45
Bánffy Farkas 52
Bánffi György 365
Basa István 307
Bayer, Jakob 58
Benkő Ferenc 285, 370
Benkó Józsefné 132
Bethlen Gergelyné 248
Brúz László 179

Chenot, Adam 4
Cornides Dániel 142, 204

Csapó József 213
Csernátoni Vajda Sámuel 185
Czirjék Sándor 62
Csiszér József 2

Danczkay József 369
Dési György 39
Drasenovich György 264

Eder, Karl Joseph 266, 273
Egyházi Főtanács 314, 337
Ernst János 196

Ferenc I. 375
Filtsch Johann 69, 78

Gubernium 6, 8, 16, 22, 44, 249

Gyöngyössi János 20, 121, 122, 128

Haarlemi Tudós Társaság 136

Heydendorf, Michael von 26
Heyne, Christian Gottlob 159, 218
Hochmeister, Martin 320
Hollaki Pál 23
Huszár Mihály 25

Ismeretlen 54
Ismeretlen 55

Jósa György 147

Kapronczai Ádám 3, 24, 173, 217
Kassai Mihály 65
Katona Imre 97, 115
Kazinczy Ferenc 221
Kemény Sámuel 126
Kendeffi Elek 70, 162
Kendeffi Rákhel 277
Kerekes János 14
Keresztes Máté 36, 37
Két magyar diák 72
Kónya Ferenc 149
Koppi Károly 158, 186, 201
Kovács József 286
Kovács Tamás 12, 13
Kovásznai Sándor 32
Körösi György 34

Lénárt Sámuel 278, 280
Lisznyai Incze István 64

Mikes János 362
Molnár György 207
Molnár János 166, 202

Nagy József 300
Nemes Ferenc 109

Pap József 234
Pataki Sámuel 103, 161
Petrichevich Horváth Kázmér 21

Rát Mátyás 258, 289
Révai Miklós 265
Roth, Paul 19, 60, 75
Rozsnyai Sámuel 284

Simon Sámuel 100
Sófalvi József 42, 216
Sulzer, Franz Joseph 66, 71

Szacsvay Sándor 222
Szász Pál 56
Szathmári Pap Mihály 252, 260, 274, 297
Szegedi György 50
Szegedi Sámuel 125, 127
Szeli József 38, 125
Szerencsi Nagy István 283
Szigethi Mihály 253, 275

Tankó Mátyás 242
Teleki Lajos 387
Teleki Sámuel 114, 233, 241, 246, 255, 303
Teleki Sámuelné 148

Ungi Pál 291

Vécsey Zsigmond 296

Weszprémi István 61

Zilahi Sámuel 305

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Helynévmutató

A helynév után következő szám a levél sorszámát jelenti

Abrudbánya (Abrud) 124
Adrinápoly lásd Drinápoly
Agropolis lásd Marosvásárhely
Aknai út, Tordán 20
Alba Julia lásd Gyulafehérvár
Albensis Comitatus lásd Fehér vármegye
Albis (Albis) 62
Albis lásd Elba
Alcsík szék 155, 178, 214
Almakerék (Mălincrav) 90
Alsócsernáton (Cernatul de Jos) 223
Alsó Csík szék lásd Alcsík szék
Alsó Fehér vármegye 84, 90, 208, 214, XIX
Alsórákos (Racoşul de Jos) 25, 90, 299
Alsóvolál lásd Kanta
Alsózsuk (Jucul de Jos) 183
Aluta lásd Olt
Alvinc (Vinţul de Jos) 89, 90, 180, III
Amsterdam 82, 104
Apáca (Apaţa) 83, 284
Apulus lásd Ompoly
Arábia 101
Arad (Arad) 23
Arad vármegye 23
Aranyas bástya Mikóvárán 12
Aranyos (Aranyas) szék 90, 180, 182, 214, 288
Aranyos (Aranyas) vize 20, 89, 90
Aranyosgyéres (Cîmpia Turzii) 277, XIX
Aranyospolyán (Poiana) 20
Árapatak (Araci) 109
Árapataki patak 109
Argentoratum lásd Strassburg
Árkos (Arcuş) 20, 375, 376, 380
Aszupatak (Asszúpatak) 366

Bábolna (Bobilna) 20
Bacon (Batzon) lásd. Kisbacon
Bacău (Bákó) X
Bács (Baciu) 50
Bágyon (Bădeni) 125, 288
Bahcsiszeraj XIX
Bájános, határrész 242
Bakce Szárán lásd. Bahcsiszeráj
Bákó lásd Bacău
Balavásár (Bălăuşeri) 149
Balázsfalva (Blaj) 90, III
Bálványos vár 37
Bánkfalva (Bancu) 223
Báránykut (Bărcut) 58
Barca lásd Barcaság
Barcarozsnyó (Rîşnov) 327, 370, 374
Barcaság (Barcia, Barca, Barca vidék) 5, 60, 81, 82, 89, 90, 102, 108, 170, 177, 180, 182, 214, 215, 244, 270, 288, 323, 327, XIX
Barcaújfalu (Satul nou) 170, 327, 386
Barcia lásd Barcaság
Bardóc (Bardótz) szék 5, 9, 57, 90, 134, 170, 191, 214, 226, 244, 272, 288, 313, 374
Barót (Baraolt) 9, 198, 200, 377
Basel (Basilea) 66, 89, 209
Bécs (Vienna, Vindobona, Wien) 3, 5, 20, 24, 28, 29, 33, 34, 42, 50, 56, 62, 63, 65, 71, 73, 77, 82, 84, 85, 92, 101, 105, 106, 109, 127, 141, 143, 145, 165, 170, 173, 174, 181, 190, 195, 201, 203, 204, 206, 214, 222, 234, 247, 252, 256, 261, 265, 271, 272, 287, 291, 301, 322, 327, 345, 360, 374, 375, I, II, III, X, XI, XVII, XIX
Bene (Beneşti) Begendorf 58
Békés vármegye 164
Belgrád, Nándorfehérvár (Beograd) 199
Belső Szolnok vármegye 2, 52, 80, 90, 141, 180, 204, 214, 268, XVII, XIX
Bénye lásd Magyarbénye
Berbice 91
Berethalom (Biertan) 60, 327
Berlin 127, 133, 252
Beszterce (Bistriţa) 373, XVII
Beszterce földje (vidék) 80, 90, 214
Beszterce vármegye 214
Besztercebánya (Banská Bistrica, Neosolium) 265
Bethlen (Beclean) 49
Bethlenszentmiklós (Sîmiclăus) 5, 230, 277, XVII
Bétz patak (Szászváros mellett) 14

Bibarcfalva (Biborţeni) 9, 212, 226, 374, 382
Bihar vármegye 204, XIX
Bikfalva (Bicfalău) 170
Bilak hegy 90
Birthelm lásd Berethalom
Bistrica, Bistritz, Bistric, lásd. Beszterce
Bocsárd lásd Buzásbocsárd
Bodok (Bodoc) 312
Bodola (Budila) 90
Bodos (Bodoş) 130, 226, 299
Bodza szoros 177
Bogárd (Bungard) 289
Bogártelke (Bagara) 50
Boldogfalva (Sîntămărie) 14
Boldogváros (Seliştat, Seligstadt) 58
Bolonya, Brassó elővárosa 170
Bonchida (Bonţida) 95, 268
Bonyha (Bahnea) 29
Borberek (Valea Vinului) 205
Borkút, határrész Hídvég mellett 109
Borosjenő, Ineu (Arad megye) 23
Boroszló (Wrocław, Breslau) 199, XVII
Bosznia 100
Botfalva (Bod) 327
Bozza lásd Bodza
Bögöz (Mugeni) 39, 349
Bölön (Belin) 9, 189, 360
Bözödújfalu (Bezidul Nou) 346
Brád (Brad) 23
Brassó (Braşov, Kronstadt) 5, 6, 7, 8, 10, 11, 15, 16, 19, 20, 42, 49, 55, 60, 66, 71, 75, 80, 81, 83, 89, 93, 99, 102, 109, 124, 137, 145, 168, 170, 172, 177, 196, 199, 204, 215, 235, 236, 238, 270, 272, 287, 289, 301, 308, 323, 324, 325, 327, 342, 360, 361, 363, 364, 366, 371, 374, III, XIII, XIX
Brassói havasok 90
Bráza (Breaza) 130
Bréma (Bremen) XIII
Brenndorf lásd Botfalva
Breslau lásd Boroszló
Bucegi (Butsetz) havas 374
Buda 71, 73, 105, 166, 174, 202, 213, 227, 265, 346, III, XVII
Bukarest (Bucureşti) 12, 93, 137, 199
Bungárd lásd Bongárd
Butsetz lásd Bucegi
Buzásbocsárd (Bucerdea grînoaşa) 90
Büdös barlag 90
Bükkszád lásd Sepsibüdszád

Časlav (Csaszlau) 199
Cassovia lásd Kassa
Cege, Czege (Ţaga) 352
Centumcollis lásd Százhalom
Cibininum lásd Nagyszeben
Colţul Braziil havas 130
Corona lásd Brassó
Cosdrense capitulum lásd Szászkézd
Cremmicium lásd Körmöcbánya
Crux lásd Szászkeresztur
Czeiden lásd Feketehalom

Császár kútja, Tordán 20

Csaszlau lásd Časlav
Csicsó (Cetetea Ciceului) XIX
Csik szék 5, 12, 13, 62, 90, 95, 98, 108, 134, 155, 163, 180, 191, 223, 225, 242, 270, 272, 323, XIX
Csikgömröcsfalva lásd Göröcsfalva
Csikjenőfalva (Ineu) 237
Csikmadaras (Mădăraş) 13
Csikrákos (Racul) XIX
Csiksomlyó (Şumuleu) 12, 223, III
Csikszentdomokos (Sîndominic)) 242, 323, XIX
Csikszentimre (Sîntimbru) 134
Csikszentkirály (Săncrai) 180
Csikszenttamás (Tomeşti) 242
Csikszereda (Miercurea Ciuc) 12, 199
Csombord (Ciumbrud) 90, 171
Csóra (Cioara de Sus) 90
Csudakő (Tsudakő) 90

Dalmácia 21
Dálya lásd Székelydálya
Daróc lásd Homoróddaróc
Debrecen (Debreczin) 61, 105, 164, 165, 173, 213, 222, 301, 328, 346, III, XIX
Ders lásd Székelyderzs
Dés (Dej) 2, 52, 77, 90, 95, 185, 208, 291, XVII
Déva (Deva) 64, 68, 90, 120, 127, 234, 367
Disznódi kapu, Nagyszebenben 62
Dobófalva lásd Székelydobó
Doboka vármegye 90, 95, 180, 204, 214, 228, XIX
Dobra (Dobra) 288
Dráás lásd Homoróddaróc
Drezda (Dresden) 126
Drinápoly, Adrinápoly (Edirne) 33

Ebesfalva (Dumbrăveni) 62, 180
Eger, Hídvég mellett 109
Egyházfalva, Torda része 20
Elba folyó 199
Enyed lásd Nagyenyed
Erdőd (Ardud) 359, 360, 361, 371
Erdőfüle (Filia) 9, 321, 352
Erdőszentgyörgy (Sîngergiul de Pădure) 70, 209
Erdővidék 9, 15, 29, 57, 90, 254, 270, 288, 299, 383, 384, 389, I, III, VII, XIX
Erlangen 111
Érmellék 121
Erősd (Ariuşd) 109
Érsekújvár (Nové Zámky) 270, 326, 346
Esztergom X
Eszterháza 105
Étfalva-Zoltán (Zoltan) 62

Fábján bérce, határrész Hídvég mellett 109
Fehér (Fejér) vármegye 25, 29, 36, 62, 204, 224, 228, 239, 244, 323, 345, XVII, XIX
Fejér vármegye lásd Fehér vármegye
Fejérvár lásd Gyulafehérvár
Feketehalom, Czeiden, Zeiden, Schwarzenburg (Codlea) 19, 327, 342
Felcsik szék 13, 155, 214
Felek (Avrig, Fleck) 91
Felgyógy 141
Felső Csik szék lásd Felcsik szék

Felsó Fehér vármegye 90, 214
Felsóbánya (Baia Sprie) 193, 287, 334
Felsórákos (Rakoşul de Sus) 90
Felsóvolál, Torja része 36
Felvinc (Vinţul de Sus) 234
Ferrea porta lásd Vaskapu
Firenze (Florentia) 127
Fogaras (Făgăras) 42, 150, 234, 345, XVII, XIX
Fogaras földje 90, 91, 130, 150, 177, 180, III
Fogaras vármegye 214, 239, 323, 330, XIX
Fogarasi havasok 90
Folt (Folt) 90
Forró (Fărău) 90
Forum Siculorum lásd Kézdivásárhely 120
Földvár (Feldioara, Marienburg) 19, 108, 109, 323, 327, 374, XIX
Frankenstein lásd Ząbkowice Śląskie
Frankfurt (Odera) 121
Frankfurt am Main 32
Fráta lásd Magyarfráta
Füle lásd Erdófüle
Fületelke (Filitelnik) 149

Galicia (Gallicia) 213
Gannodurum lásd Laufenburg
Garat (Dacia) 38
Genf (Geneva) 209
Gernyeszeg (Gorneşti) 120, 298
Gidófalva (Ghidfălau) 223, 288
Gogán (Gogan) 357
Goldberg ház Bécsben 65, 141, 143
Goroszló lásd Magyargoroszló
Gorzafalva (Grozeşti) 302
Gömör vármegye 213
Görgény lásd Görgényszentimre
Görgényszentimre (Gurghiu) 90, 327, XIX
Görócsfalva (Satul Nou) 13
Göttingen (Göttinga) 91, 157, 159, 174, 204, 206, 209, 218, 224, 359, 360, 371, III, IV, XIII
Gradistia lásd Várhely
Graz 50
Guyana (Güjána, Gujána) 77, 82

Gyalakuta (Fîntînele) 109
Gyéres lásd Aranyosgyéres
Gyergyó szék 13, 90, 134, 163, 180, 191, 214, 223, 272, 323, XIX
Gyergyószentmiklós (Gheorgheni) 199
Győr 265, 283, 289, 300, 301
Gyulafehérvár (Károlyfehérvár, Károlyvár), Alba Iulia, Weissenburg, 60, 89, 90, 180, 204, 242, 296, 311, 327, III, VII, X, XIX

Haarlem 72, 85, 86, 133, 136, 143, 145, 146, 157, 170, 174, 204, 229, 232, 252, 260, VII, IX, XVII
Hagymás erdő 231
Halberstadt 32
Halmágy (Hălmagiu) 23
Hamburg XVII
Hammersdorf lásd Szenterzsébet
Háromszék 5, 9, 42, 57, 62, 83, 84, 87, 89, 90, 93, 99, 102, 107, 124, 154, 155, 177, 180, 217, 234, 288, 312, 366, 368, 369, 373, 375, X, XIX
Háromszék vármegye 236, 239, 244, 249, 256, 257, 270, 290
Héderfája (Idrifaia) 149, 207
Hermannstadt lásd Nagyszeben
Hersa (Hirja) 302
Hídvég (Hăghig) 90, 109, 168, 308, 323, XIX
Hévíz lásd Olthévíz
Hódmezővásárhely 216
Holdvilág (Hoghilag) 54
Homoród vize 39, 90
Homoródalmás (Mereşti) 90
Homoródaróc, Drăuşeni 39, 231
Homoródszentpál (Sînpaul) 334
Homoródszentpéter (Petreni) 39
Hondorf lásd Hundorf
Honigberg, Honigbach lásd Szászhermány
Hosszúaszó (Valea Lungă) 29
Höltövény (Hălchiu) 374
Hundorf (Viişaora) 326, XIX
Hunyad vármegye 50, 64, 73, 89, 90, 106, 108, 141, 180, 204, 214, 239, 288, 326, VI, XIX

Igen lásd Magyarigen

Jakabfalva, Jacobfalva (Iacobeni) 58
Jankófalva puszta 39
Jánosfalva (Ioneşti) 39
Jegenye (Leghia) 50
Jena 61, 381
Jenő lásd Borosjenő
Jenőfalva lásd Csikjenőfalva

Kaca, Katza (Caţa) 58
Kajántó (Chinteni) 50
Kálnok (Cîlnic) 99
Kalocsa 216
Kanta, Kézdivásárhely része 36
Kapjon, Kaplyon (Coplean) 52
Karatna, Torja része 36
Karibi szigetek 91
Karkó lásd Krakkó
Karlóca (Sremski Karlovci) 289
Károlyfehérvár, Károlyvár lásd Gyulafehérvár
Kárpátok 374
Kassa (Košice, Cassovia) 32, 50, 121, 265, 287, 346, XVII
Kászon szék 13, 90, 134, 163, 180, 191, 214, 244, 323, 356, XIX
Kecsed, Kecset (Aluniş) 387
Kecskekő (Ketskekő) 90
Kelnek (Cîlnek) 327
Kenyérmező (Cîmpul Pînii) 32
Keresd (Criş) 90, 106, 174, XIV, XVII
Keresztényhavas, Schuler-Gebürge 374
Keresztesmező, Tordán 20
Keresztur szék 214
Keszthely 105
Kézdi szék 36, 84, 90, 93, 99, 102, 185, 191, 194, 214, 244, 288, 312
Kézdioroszfalu (Ruseni) 36
Kézdivásárhely (Tîrgu Secuiesc) 36, 37, 102, 154, 191, 199, 287, 288, 300, 364
Kilyén, Kilién (Chilieni) 265

Kisbacon (Bătanii Mici) 212
Kisbun XIX
Kisdisznód (Cisnădioar) 327
Kisküllő, Kisköllő vize 89, 90, 209
Kispetri (Petrinzel) 125
Kissink szék XVII
Kisszöllős (Seleuş) 204
Kolozs (Kolos) vármegye 90, 180, 204, 214, XIX
Kolozsmonostor (Mănăstur) 50, 204
Kolozsvár 8, 10, 11, 15, 16, 20, 28, 32, 33, 40, 42, 49, 50, 68, 70, 73, 82, 90, 91, 92, 101, 103, 105, 106, 111, 117, 121, 122, 127, 131, 137, 138, 141, 165, 171, 173, 174, 183, 186, 187, 191, 195, 201, 204, 209, 211, 216, 222, 227, 228, 229, 230, 232, 239, 243, 252, 260, 261, 265, 269, 274, 275, 291, 292, 293, 294, 297, 311, 317, 321, 322, 323, 325, 326, 329, 334, 337, 343, 345, 346, 349, 353, 365, 366, 369, 375, III, XI, XVII, XIX
Kóltzu Braezi lásd Coltul Brazii
Konca, Kontza (Cunţa) 90
Konstantinápoly 38, XVI
Koppánd lásd Magyarkoppánd
Korpona, Karpfen 322
Kotla hegy 90
Köbölkut (Fîntanîta) 212
Kőhalom (Rupea) 38, 39, 58
Kőhalom szék (Sedes Rupensis) 38, 58, 83, 90, 214
Köpec (Chepeţ) 7, 9, 99, 118, 200, 308, 322, 357, 358, 359, 360, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 371, 374, 375, 377, 380
Körmöcbánya (Cremnicium) XVII
Köröspatak (Valea Crisului) 176, 196, 197, XIX
Köszvényes lásd Nyárádkönyvénes
Kővár vidéke 260
Köves hágó 20
Közép Szolnok vármegye 23, 204, 214, III
Középvolál lásd Karatna
Krakkó (Cricău) 49, 90
Kraszna folyó 121, 128, 214
Kraszna vármegye 23, 204, III
Krim 345, XIX
Küküllő folyó 29, 54
Küküllő (Küköllő) 29, 90, 149, 172, 180, 204, 214, 239, XIX
Küküllőszéplak (Suplac) 21

Ladóc (Ladótz) erdős hegy 177
Ladoméria 213
Lajda lásd Leiden
Landshut 199
Laufenburg (Lauffenburg) 66
Lausanne 106
Lázárfalva (Lăzăresti) 12
Lécfalva (Let) 222
Leiden 42, 72, 77, 82, 86, 185, 214, 252, 260
Lemberg lásd Lvov
Lengyelország 143, 213, 323, 326, 327, 345, XVII, XIX
Liget (Arini) 109
Lipcse (Leipzig, Lipsia) 65, 126
Lisszabon (Lisabona) 62, 216
Lodomeria lásd Ladoméria
London 61
Lőcse (Levoča) 55
Luxemburg 199
Lvov (Lemberg) III

Maastricht 199
Madaras lásd Csikmadaras
Mádéfalva (Ciceu) 13
Magaré (Pelişor) 58
Magosmart, elpusztult falu 39
Magyarbénye (Biia) 322
Magyarbogát (Bogata de Sus) XIX
Magyarbölkény (Beica de Jos) 125, 147
Magyarfráta (Frata) 118
Magyargoroszló (Guruslau) XVII
Magyarherepe (Herepea) 90
Magyarhermány (Herculian) 170
Magyarigen (Ighiu) 32, 90, 274
Magyarkeresztes lásd Keresztesmező
Magyarkoppánd (Copăceni) 20
Magyarrégen (Reghin-Sat) 300
Makkfalva (Ghindari) 100
Maksa (Maocša) 199
Malomvíz (Rîu de Bori) 70
Mantova (Mantua) 65
Máramaros XIX
Marienburg lásd Földvár
Maros folyó 89, 90, 93, 222, 270
Marosportus (Partoş) Gyulafehérvár része 20
Marosszék 82, 90, 100, 180, 182, 214, 228, 244
Marosújvár (Ocna Mureş) 322
Marosvásárhely (Tirgu Mureş) 29, 32, 50, 65, 70, 77, 90, 105, 127, 133, 142, 147, 165, 170, 173, 181, 204, 209, 214, 216, 227, 229, 235, 243, 253, 260, 262, 271, 272, 275, 282, 293, 294, 295, 305, 321, 322, 324, 332, 333, 334, 340, 341, 345, 346, 348, 349, 350, 352, 354, 355, 356, 368, 372, 373, XI, XIX
Marosvécs (Brîncoveneşti) 222
Marticht lásd Maastricht
Medgyes, Media, Medias 26, 54, 60, 89, 185, 193, 203, 204, 308, 328, 373
Medgyes szék 26, 29, 90, 214
Mellimons lásd Szászhermány
Menaság (Armăşeni) 155
Mezőhavas 90
Mezőmadaras (Madaras) 229
Mezőnagycsány (Ceanul Mare) 292
Mezőpanit (Pănet) 324
Mezőség 90, 349
Michaelis Mons lásd Kisdisznód
Mikháza (Călugăreni) 94, 100
Miklósvár (Mikloşoara) 9, 200
Miklósvár szék 9, 49, 83, 87, 90, 96, 107, 124, 130, 180, 189, 191, 198, 214, 215, 226, 238, 244, 288, 360
Mikóújvára lásd Mikóvára
Mikóvára (Mikóújvára) 12
Milcov folyó 41
Milkó, Milcovia, Milkovul 33, 41, 46, 90, III, VII, X
Milcovel 41
Milkovul 41

Modena 23
Modor (Modra) 71
Mohács 106, XVII
Moldova (Moldva) 12, 41, 102, 123, 242, 302, 328, III
Müllenbacium lásd Szászsebes

Nagyajta, Aita Mare 5, 9, 74, 76, 87, 188, 194, 215, 288, 343, XIX
Nagybacon (Bățanii Mari) 9, 183, 272
Nagybánya (Baia Mare) 143, 287, 326, XIX
Nagycsány lásd Mezőnagycsán
Nagyenyed (Aiud) 1, 5, 20, 29, 32, 33, 34, 70, 76, 90, 105, 111, 118, 127, 138, 139, 143, 165, 170, 185, 206, 208, 209, 227, 239, 286, 287, 357, 370, 371, 376, 377, 381, 382, 389, III, XI, XIX
Nagyerdő (Udvarhely székben) 180
Nagyernye (Ernei) 346
Nagygyőr lásd Győr
Nagyküküllő (Nagyküköllő) vize 90
Nagyselyk (Şeika Mar) 62
Nagysink szék 58, 90, 214, 234
Nagyszeben (Sibiu) Marmannstadt 4, 5, 6, 7, 8, 10, 15, 16, 17, 22, 29, 33, 42, 44, 46, 52, 55, 57, 60, 62, 69, 70, 78, 80, 81, 91, 92, 97, 105, 106, 109, 111, 114, 115, 118, 122, 138, 153, 168, 169, 174, 179, 180, 183, 187, 188, 189, 190, 191, 204, 209, 222, 227, 229, 232, 233, 234, 240, 242, 249, 255, 256, 262, 266, 273, 277, 285, 287, 296, 297, 299, 300, 301, 303, 308, 312, 314, 320, 322, 326, 327, 345, III, XVII, XIX
Nagyszombat (Tyrnavia, Trnava) 50, 82, 327
Nagyszőllős (Vinogradov) XIX
Nagyvárad, Oradea 173, 202, 261, 287, 322, X, XIX
Nándorfehérvár lásd Belgrád
Nemere havas 102
Németújvár (Güns) 82
Neosolium lásd Besztercebánya
Neovilla lásd Barcaújfalu
Neustadt lásd Újváros
New Amsterdam 77
Nílus folyam 68
Noskalat havas 242

Nyárádköszvényes (Mătrici) 100
Nyárádszentimre (Eremieni) 77, 82
Nyárádszentlászló (Sînvasii) 228
Nyitra (Nitra) 199

Óbrassó lásd Brassó
Ócsa 204
Ófehértó (Ófejértó) 158
Ofen lásd Buda
Ojtozi szoros 5, 302
Oláhfalu, Vlăhița 180
Oláhkeresztes lásd Keresztesmező
Oláhország lásd Havasalföld
Oláhszentgyörgy (Sîngeorz-Băi) 260
Olaszország 32, 106
Olasztelek (Tălișoara) 5, 9
Olmütz lásd Olomouc
Olomouc (Olmütz) 199
Olt folyó 14, 25, 62, 91, 109, 242
Olthévíz (Hoghiz) 25
Oltszem (Olteni) 309, 323, 346
Ompoly (Apulus) 14
Opel lásd Oppeln
Opelln 199
Orbai szék 84, 89, 90, 93, 99, 123, 129, 191, 194, 214, 244, 288, 312
Ormosd (Ormož) 322
Oroszfalu lásd Kézdioroszfalu
Ósánc 5
Ósinka (Şinca Veche) 150
Ótorda lásd Torda

Padova Patavium (Padua) 32, 106, 142
Páké (Pachia) 222
Panit lásd Mezőpanit
Pápa 61
Paptelek (Paptelke) Popteleac 349
Parajd (Praid) 5, 145, 199
Párizs 209
Paszmos (Posmuş) XIX
Pásztorbük pataka 242
Pata (Pata) 62
Patavium lásd Padova
Pávia lásd Padova
Pécel (Pétzel) 105
Pécs (Péts) 105
Pest 127, 166, 200, 201, 243, 256, 301, 346, XI, XIX
Pestvár lásd Pest vármegye
Pest vármegye 199
Petovium lásd Szászváros
Petőfalva, Peteni 123
Petri lásd Kispetri
Péts lásd Pécs
Pétzel lásd Pécel
Pilsen lásd Plsen
Plsen (Pilsen) 199
Pócstelke (Păucea) 183
Pókakeresztur (Pacureni) 121, 127
Polyán lásd Aranyospolyán
Pozsony (Bratislava) 82, 166, 172, 204, 213, 222, 223, 254, 258, 265, 272, 289, 291, 301, 323, XI
Pozsony vármegye 200
Prága 199, 327
Prasmar lásd Prázsmár
Prázsmár (Tartlau, Prejmer) 177, 231, 327
Prépostfalva (Probstdorf, Sejărișul) 58
Prussia lásd Poroszország
Putnok 213

Quinque-Ecclesiae lásd Pécs

Rajna folyam 199
Rápolt (Rapoltu Mare) 108
Ravasz lásd Rovás 58
Régen lásd Szászrégen
Réten (Retiș) 58, 90
Réty (Reci) 57
Rika erdő 62, 231
Rinteln, Rintel 32, 106, 227, 261, XIII, XVII
Rio de Berbrice folyó 77, 82

Róma 50, 100
Rosaevallis lásd Rozsonda
Róvás (Răvăşel) 58
Rozsnyó lásd Barcarozsnyó
Rozsonda (Rosaevallis, Ruja) 58
Rupes lásd Kőhalom
Russia lásd Oroszország

Sárd (Şard) 14, 90, 203, 205, 207, 208
Sargetius lásd Városvize
Sárkány erdő 62, 89
Sáromberke, Dumbrăviora 32, 33, 91, 169, 261, 278, 280, 289, 308, III
Sáros vármegye 199
Sárospatak 34, 105, 225, XVI
Schaesburg lásd Segesvár
Schenkensis sedes lásd Nagysink szék
Schuler-Gebürge lásd Kereszténvhavas
Schwarzenburg lásd Feketehalom
Schweinitz (Schveinitz) 62, 199
Sebes lásd Szászsebes
Sebeshely, Sebesély (Sebeşel) 14
Segesd (Şaeş) XVII
Segesvár (Schaerburgum, Sighişoara) 38, 58, 89, 204, 287, 301, 308, 368, XVII, XIX
Segesvár szék 54, 90, 214, 327
Seligstadt lásd Boldogváros
Selyk szék 29
Sepsi szék 62, 84, 90, 93, 102, 170, 191, 194, 197, 199, 214, 223, 244, 312, 385
Sepsibükszád, Bicsad 364
Sepsiszentgyörgy, Sfîntul Gheorghe 25, 288, 309, 364
Silvania lásd Szilágy
Sinka lásd Ósinka
Slézia lásd Szilézia
Somlyó lásd Csiksomlyó
Sóspatak (Tordán) 20
Sövénység (Sövényszeg; Fişer) 38
Sövényszeg lásd Sövénység
Stolpen 199
Strassburg 143, 145
Suk lásd Alsózsuk
Svaynitz lásd Schweinitz

Szabéd (Sabed) 32
Szamos folyó 2, 32, 90, 108
Szamosújvár (Gherla) 125, 127, 180, XIX
Szárazajta (Aita Seacă) 9, 195, 311, 377
Szászhermány (Hărman; Honigberg) 99, 323, 327 363, XIII, XIX
Szászkeresztúr (Criţ) 327
Szászkézd (Kizdul) 58
Szásznádas (Nadeş) 327
Szászrégen (Reghin) 121, 147
Szászsebes (Sebeş, Mülhenbach) 42, 204, 327
Szászsebes szék 90, 214
Szászváros (Orăştie, Saxopolis) 14, 179, 237, 360
Szászváros szék 90, 214, 328
Szathmár lásd Szatmár
Szatmár 327
Szatmár vármegye 359
Százhalom (Movilę, Centumcollis) 58

Szeben lásd Nagyszeben
Szeben szék 90, 91, 105, 214
Szeben vármegye 214, 239, 323
Szederjes (Mureni) 183
Szeged 127
Szék (Sic) 122, 128, 145, 234, 334, 349
Székelydály (Daia) 39
Székelyderzs (Dirju) 39, 198
Székelydobó (Dobeni) 9
Székelykocsárd (Lunca Mureşului) 322
Székelyudvarhely (Oderheiu Secuiesc) 65, 77, 105, 145, 171, 172, 185, 193, 203, 204, 210, 224, 227, 237, 267, 272, 283, 285, 292, 295, 298, 299, 301, 306, 308, 310, 317, 322, 326, 327, 330, 345, 346, 347, 360, 386, 389, XI, XVII
Székelyvásárhely lásd Marosvásárhely
Székelyzsombor (Jimbor) 38
Szentdomokos lásd Csikszentdomokos
Szenterzsébet (Guşterita, Hammersdorf) 105
Szentgerice, Szentgerlic (Gălăţeni) 125
Szentimre lásd Nyárádszentimre
Szentmihályfalva 20
Szentmiklós lásd Bethlenszentmiklós
Szenttamás lásd Csikszenttamás
Szepes vármegye 138, 174
Széplak lásd Küküllőszéplak
Szereda (Săraca) 14
Szerdahely szék 90, 214
Szilágy vármegye 117, 121, 128, X, XVII
Szilézia 142, 199
Szolnok 85
Szolnok vármegye lásd Közép Szolnok vármegye
Szolnok-Doboka vármegye 2
Szolnok Interior lásd Belső Szolnok vármegye
Szováta (Sovata) 100
Szunyogszeg lásd Szunyogszék
Szunyogszék (Dumbrăviţa) 90

Talmács (Tălmaciu) 174
Talmács szék 214
Tarkó havas 242
Tártlan lásd Prázsmár
Temesvár (Timişoara) 204
Tergoviste (Targovişte) 199
Thalmud lásd Talmács
Thracia III
Thurdh lásd Torda
Tiburc puszta 50
Tigurum lásd Zürich
Torda (Turda) 18, 20, 90, 106, 119, 121, 122, 125, 127, 128, 204, 228, 331, 368, XIX
Torda vármegye 20, 90, 122, 127, 147, 180, 197, 204, 214
Tordos (Turdaş) 179
Torja vize 36
Torja (Turia) 37, 327
Torja-Vására lásd Kézdivásárhely
Torocko (Rimetea) 287
Törcsvár (Bran) 75
Trajectum ad Rhenum lásd Utrecht
Trieszt 271, 272
Tsik lásd Csik
Tsudakó lásd Csudakő

Tubinga lásd Tübingen
Turóc vármegye 98
Tübingen 10, 243
Tyrnavia lásd Nagyszombat

Udvarhely szék, 5, 9, 39, 57, 64, 65, 90, 98, 180, 182, 198, 199, 204, 211, 214, 228, 323, 338, 345, XIX
Udvarhely lásd Székelyudvarhely
Udvarhely vármegye 272, 286
Újegyház szék 90, 214
Újfalu lásd Barcaújfalu
Újtorda lásd Torda
Újváros (Noiştat, Neustadt) 58, XIX
Ultrajectum lásd Utrecht
Ungvár, Uzsgorod 265
Utrecht (Trajectum) 32, 61, 63, 127, 209
Uzon (Ozun) 84, 244, 362, 364

Ürmös (Ormeni) 9, 83, 90, 288, 387

Vajasd (Oiejdea) 90
Vajdahunyad (Hunedvara) 219, 366
Válaszút (Răscruci) 101
Várad lásd Nagyvárad
Varasd (Varaždiu) 322
Vargyas (Virghiş) 90, 350
Várhegy, Kőhalom mellett 37
Várhegy (Grădiste) 32
Városfalva (Orăşeni) 39
Városvize patak 14, 32
Vas vármegye 93
Vásárhely lásd Marosvásárhely
Vaskapu hágó 32, 70, 73
Vécs lásd Marosvécs
Velence (Olaszország) 323, XIX
Veszprém 61
Vinice (Horvátország) 322
Vízakna (Okna Sibiului) 53, 56, 70, 90
Vizsoly 145
Vrancea vármegye 41

Zăbkowice Śląskie (Frankenstein) 199
Zabola (Zăbala) 84, 123
Zágon (Zagon) 62
Zalakna lásd Zalatna
Zalatna (Zalakna, Zlatna) 58, 125
Zalatna vármegye 214
Zaránd vármegye 23, 204, 214
Zemplén vármegye 225
Zernyest (Zărneşti) 90, XIX
Zetelaka (Zetea) 327
Zelueus lásd Kisszőlős
Zoltán lásd Étfalva-Zoltán
Zürich 61

Zsidóvár (Idicara) XIX
Zsögöd (Jigodin) 12
Zsuk lásd Alsózsuk

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Személynévmutató

A név után következő szám a levél sorszámát jelenti.

Aa, Christian Charles Hendrik Van der (1718–1793) haarlemi ref. lelkész, az ottani tudós társaság titkára 72, 86, 136, 146
Abacs (Abats) János (1746–1815) ref. esperes, később püspök 208, 291, 376, 377, 389
Accolti, Benedetto (1415–1464) olasz jogász, történetíró 373
Adelung, Johann Christoph (1732–1806) drezdai főkönyvtáros, német nyelvész 110, 126
Ágh István (1709–1786) unit. szuperindendens 228
Aiszoposz (Aesopus, Esopus) mondai görög személy, akinek neve alatt a görög fabula nagy része ránk maradt 173
Ajtai Abod Mihály (1704–1776) a nagyenyedi ref. kollégium tanára 195
Ajtai Dávid Mihály nyomdász, konvertita, Bécsben hidraulikával foglalkozó mester (1783) 33, 195
Alexander lásd Sándor
Akadas fia lásd Vince
Ali pasa, szerdár (1660) 12, 13
Allodiatoris Irma 90
Álmos (Álmus) magyar fejedelem 62
Alting (Altingius), Heinrich (1583–1639) német ref. teológus, heidelbergi egyetemi tanár XVII
Alvarez (Alvari), Emmanuel (1526–1582) portugál jezsuita, egy latin nyelvtan szerzője 216
Alvinczi (Alvintzi) Péter (1570–1634) kassai ref. lelkész, író 32, XVII
Alzner, Johannes erdélyi szász naplóíró (1687–1716) 327
Ammianus Marcellinus (330 k.–395?) római történetíró 334
Andernach lásd Guinterius
Andrád Sámuel (1751–1807) orvos, író 76, 141, 143, 206, 256
András, II. magyar király (1205–1235) 327, 328, III
Andreas lásd Lackfi András
Andtler, Heinrich Johann német történetíró XVII. sz. 143, 145
Anonymus (P. mester), Béla király jegyzője 52, 321, XVI
Antonius de Simeonibus lásd Simeonibus
Antos Ferenc Háromszék vm. alszolgabírája (1784) 244
Apácai Csere János (1625–1659) ref. tanár, filozófus 90
Apafi cs. III
Apafi Mihály, I. erdélyi fejedelem (1661–1690) 2, 12, 13, 20, 49, 62, 106, 149, 204, 270, 296, 326, 327, 345, XVII, XIX
Apafi Mihály, II. erdélyi fejedelem (1690–1691) 284, 326, 327, XIX
Apor István (1638–1704) Csík, Gyergyó, Kászon székek főkirálybírája, kincstartó 50, 373, XIX
Apor Lázár Háromszék vm. írnoka (1784) 244
Apor Péter (1676–1752) író 322, 345, 373
Aranka György (1737–1817) az erdélyi kir. tábla ülnöke, író 134, 311, 315, 316, 318, 321, 322, 323, 324, 326, 327, 328, 329, 331, 332, 333, 334, 340, 341, 342, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 372, 373, 374
Ardai Pál a székelyudvarhelyi kollégium kurátora (1791) 330
Ariosto (Ariosti), Ludovico (1474–1533) olasz költő 65
Árkos Ferenc, Czirjék Mária első férje 62
Árpád magyar fejedelem 62
Arthusius (Arthus), Gothardus vagy Godofredus danckai születésű történetíró (XVII. sz. eleje) 328
Artz, Georg Kőhalom szék bírája (1721) 38
Attila hun nagyfejedelem 62, 188, 193, III, XVI
Augustus római császár (i. e. 63–i. u. 14) 142
Axinus Aelianus, Dacia prokurátora (i. u. 228) 14

Bagosi cs. 52
Bahil, Matthias (1706–1761) ev. tanító, lelkész, író 328
Bajazid, II. török szultán (1481–1512) XIX
Bajtay (Baitai) Antal (1717–1773) piarista, erdélyi róm. kat. püspök 62
Bakcsi (Baktsi) József bikfalvi birtokos (1752) 170
Bakcsi (Baktsi) László volt székelyudvarhelyi konrektor (1779) 65
Bakcsi (Baktsi) Sára, Czirjék I. Tamás felesége 62
Bakcsi (Baktsi) Zsigmond háromszéki táblabíró (1780) Háromszék vm. rendes asszesszora (1784) 93, 244
Balassa Imre erdélyi vajda (1538–1540) 204
Baldinger, Ernst Gottfried (1738–1804) jénai, majd göttingeni orvosprofesszor 61
Balia Sámuel (1792) 345

Baló Bálint (megh. 1791 előtt) 1769-től fogarasi ref. lelkész 42, 149, 330
Baló István (megh. 1787 előtt) bodosi ref. lelkész 299
Baló István, az előbbi fia, székelyudvarhelyi diák (1787) 299
Baló László, ifj., hosszúasszói (1777) 29
Balog Elek Háromszék vm. komisszáriusa (1784) 244
Balog Ferenc Hunyad vm.-i nemes, naplóíró (1576) 326, XIX
Balog József (megh. 1780) orvos, botanikus 63, 65, 77, 80, 82, 91, 104, 216, V
Balog Sándor, B. József orvos apja (1780) 77
Bálpataki Éva, Mikó István (1648–1686) felesége 312
Bámfi l. Bánfi
Banfardi György molnár (1804) 385
Bánffy (Bánfi, Bánffi) cs. 48, 52, 70, 234, 312
Bánffy (Bánffi) Ágnes, Barcsay Ákos fejedelem felesége, Bánffy Zsigmond leánya XIX
Bánffy (Bánffi) András (1678) 38
Bánffy (Bánffi) Dénes (megh. 1674) 45, 48, 49
Bánffy (Bánffi) Dénes (1778) Kolozs vm. főispánja, titkos tanácsos, főlovászmester 45, 49
Bánffy (Bánffi) Farkas (megh. 1761) a kir. tábla elnöke 48
Bánffy (Bánffi) Farkas, Kolozs vm. főispánja, kincstartó, guberniumi tanácsos (1783), az egyházi főtanács elnöke 47, 48, 52, 70, 73, 191, 209, 234, 343, 359
Bánffy (Bánffi) Gergely naplóíró (1566) 326, 345, XIX
Bánffy (Bánfi) György (megh. 1659) Doboka vm. főispája, naplóíró 326, 345, 361, XIX
Bánffy (Bánffi) György, erdélyi gubernátor (1691–1708) 13, 48, 369
Bánffy (Bánffi) György, a gubernátor (1691–1708) fia (megh. 1735), Doboka vm. főispánja 48
Bánffy (Bánffi) György (1739–1805) alezredes, Kraszna vm. adminisztrátora, Wesselényi Zsuzsanna férje 20, 228, 268
Bánffy (Bánffi) György (1747–1822) erdélyi gubernátor 13, 20, 334, 335, 339, 344, 345, 358, 359, 363, 365, 366, 368, 385
Bánffy (Bánfi) Györgyné l. Wesselényi Zsuzsanna
Bánffy (Bánffi) Kata, Tholdalagi Ferencné (megh. 1785) 271
Bánffy László, (megh. 1784) 229, 239
Bánfi, Martin brassói polgár, naplóíró (1625 k.) 327
Bánfi Peter brassói polgár, naplóíró, (1593–1602 között) 327
Bánk bán lásd Bár-Kalán nembeli Bánk
Bár-Kalán nembeli Bánk nádor (1212–1213) 373
Barabás György (megh. 1777 előtt) kézdivásárhelyi lakos 36
Baranyay (Baranyai) János (bodorfalvi) lovassági tábornok (XVIII. sz. közepe) 199
Baranyai Decsi (Csimor) János (megh. 1601) történetíró 322
Barbarossa lásd Hariadenus, dictus Barbarossa és Horuk, dictus Barbarossa
Barbelius l. Borbély
Barcsay (Bartsai) Ákos erdélyi fejedelem (1658–1660) 13, 144, 187, 204, 326, 327, 346, XIX
Barcsay Ákosné lásd Bánffy Ágnes (XVII. sz.)
Barcsay (Bartsai) Gergely (1686–1752) Zaránd vm. főispánja 23
Baricz (Baritz) János (megh. 1788) nagyenyedi ref. lelkész 382
Barkóczy (Barkótzi) lovassági alezredes (megh. 1737) 199
Barlabássy (Barlabasi) Lénárt erdélyi alvajda, a székelyek grófja (1508) 207
Báróczi (Báróczy) Sándor (1735–1809) testőr, író, fordító, 216
Baróti Lajos Háromszék vm. másodalispánja (1784) 244
Baróti Szabó Dávid (1739–1819) jezsuita tanár, költő 216, 225
Bartai András, Czirjék Mária második férje 62
Bartel nagyszebeni könyvkereskedő (1783) 193
Barth, Johann, legidősebb, nagyszebeni nyomdász (1716–1745) 55
Barth, Johann, id., nagyszebeni nyomdász (1747–1775) 55
Barth, Johann, ifj., nagyszebeni nyomdász (1776–1779) 55
Bartha (Barta) Boldizsár (1623/24–1689) debreceni főbíró, krónikaíró (XVII. sz.) 328, 346, 361, XIX
Bartsai l. Barcsay
Basa István (megh. 1808) a marosvásárhelyi ref. kollégium tanára 120, 261, 271, 307, 308, XI
Basta, Giorgio (1544–1607) olasz–albán származású császári tábornok 32, 237, XVI, XIX
Báthory (Báthori) cs. 52, XVII
Báthory (Báthori) András (megh. 1566) Szabolcs és Szatmár vm. főispánja, Erdély kormányzója (1552–1553) 204, XIX
Báthory (Báthori) András erdélyi fejedelem (1598–1599) 240, 242, 323, XIX
Báthory (Báthori) Gábor erdélyi fejedelem (1608–1613) 20, 34, 323, 327, XVII, XIX
Báthory (Báthori) György (1555) 360
Báthory (Báthori) István erdélyi vajda (1479–1493) 204
Báthory (Báthori) István erdélyi vajda (1529–1534) 204
Báthory (Báthori) István erdélyi fejedelem (1571–1586), lengyel király 50, 61, 204, 323, 327, XIX
Báthory (Báthori) Kristóf erdélyi vajda (1576–1581) 2, 50, 326, XIX
Báthory (Báthori) Zsigmond erdélyi fejedelem (1586–1597), 1598–1599, 1601, 1601–1602) 32, 50, 322, 323, 328, 345, XVII, XIX
Batthyány (Batthyányi) Boldizsár (megh. 1590) 82
Batthyány (Battyáni) Ignác (1741–1798) erdélyi róm. kat. püspök, könyvgyűjtő 153, 165, 180, 195, 326, 376, 377
Batthyány (Botyáni) József (1727–1799) esztergomi érsek 62

Batz István ótordai ref. lelkész (1776) 20
Bamberger, Johann Peter, George Benson német fordítója (XVIII. sz.) 297
Bautz, Martin Kőhalom város jegyzője (1613) 38
Bayer, Jakob kacai ev. lelkész (1779) 58,
Bayer, Gottlieb Siegfried (1694–1738) német filológus 322
Bebek Imre erdélyi vajda (1392–1393) 204
Becker brassói gyógyszerész (1774) 5
Beczó (Betzó) Miklós Háromszék vm. alszolgabírája (1784) 244
Beithe, Bejte lásd Beythe
Beke Mózes marosvásárhelyi diák (1786) 282
Békési János ótordai ref. lelkész (1610–1614) 20
Bél Mátyás (1684–1749), pozsonyi ev. lelkész, polihisztor 32, 265, 322
Béla király jegyzője lásd Anonymus
Béla, IV. magyar király (1235–1270) 82, 109
Béldi cs. 12, 109
Belgijoso (Belgiota), Giovanni Giacomo (megh. 1625) császári tábornok 345
Benczur (Benzur) József (1728–1784) ev. tanár, történész XVII
Bendegúz (Bendekutz) hun vezér 62
Benedek, Korlát fia, erdélyi vajda (1201–1203, 1208–1209) 204
Benedek Antal a székelyudvarhelyi ref. kollégium szeniora (1787) 299
Benedictus lásd Benedek, Korlát fia
Benke Mihály (1757 k.–1817) göttingeni magyar hallgató, a nagyenyedi ref. kollégium tanára (1783) 206
Benkner, István, id. (megh. 1565) brassói bíró 327
Benkner, Johann, ifj. (1580–1653) naplóíró 327
Benkó cs. 375, 377, 378, 379, 380
Benkó András, ifj. Benkó István és József testvére 375
Benkó Árpád 85
Benkó Ferenc, árkosi, Czirjék Mária első férje 62
Benkó Ferenc (1745–1816) ref. lelkész, a nagyenyedi ref. kollégium tanára 157, 174, 209, 227, 229, 239, 273, 285, 287, 357, 370, 371, 381, 382
Benkó Ferenc, Benkó István és Márton testvére 375
Benkó István, ifj., Benkó András és József testvére 375
Benkó István, Benkó Ferenc és Márton testvére 375
Benkó István, Benkó János testvére 375
Benkó István köpeci lakos 375
Benkó János Kézdi szék vice-királybírája (1780), Háromszék vm. alispánja (1784) 93, 244
Benkó János, Benkó István testvére 375
Benkó János székelyudvarhelyi diák (1787) 299
Benkó Jánosné 375
Benkó József, Benkó József nagybátyja 375
Benkó József, ifj., Benkó József fia, Teleki Sámuel támogatottja 227, 233, 235, 237, 241, 254, 261, 267, 287, 295, 330, 339
Benkó József, Benkó István és András testvére 375
Benkó Józsefné Fülei Csoók (Csog) Mária (megh. 1805) 132
Benkó Klára, Benkó József leánya 277
Benkó Lídia, Benkó József leánya 277
Benkó Mária, Czirjék II. Simon felesége 62
Benkó Mária, Benkó József leánya 277
Benkó Márton, Benkó Ferenc és István testvére (1796) 371, 375
Benkó Máté naplóíró (1619), Benkó József őse 323, XIX
Benkó Mihály, magyarhermányi (1718–1720), bardóci (1728–1752) végül középajtai (1752–1768) ref. lelkész, erdővidéki esperes, Benkó József apja 1, 5, 237
Benkó Mihály, szitáskereszturi ref. lelkész, Benkó József testvére (1777) 375
Benkó Mihály, Benkó József elbujdosott fia 386
Benkó Rákhel, Benkó József leánya 277
Benkó Sámuel (1773–1825) miskolci orvos 216
Benkó Sámuel, Benkó Mihály fia, ref. lelkész, Benkó József testvére 375
Benkó Sámuel, Benkó József meghalt fia 227
Benkó Sámuel, Benkó József meghalt fia 227
Benkó Sámuel, Benkó József fia, székelyudvarhelyi diák (1786) 227, 287, 330
Benkó Sámuel köpeci lakos (1798) 375
Benkó Sámuel gyalog katona (1804) 385
Benson, George (1699–1762) angol egyházi író 297
Benzur l. Benczur
Benyovszky Sámuel lovassági ezredes, Benyovszky Móric apja, tábornok 199
Bereczk (Briccius) György (Vizaknai), (megh. 1720) kolozsvári orvos, naplóíró 227, 326, 327, 345, 361, XIX
Bereczki (Beretzki) Mihály zalatnai tiszt (1781) 125
Beregszászi Mózes (megh. 1772) leideni egyetemi hallgató (1729–1731), ref. lelkész, esperes 216
Bernád Sándor baróti kat. plébános (1799), 377
Bertalan János, Bertalan Mózes fia (1802), 382
Bertalan József, Bertalan Mózes fia (1802), 382
Bertalan Mózes bibarcfalvi lakos (1802) 382
Bertholdus lásd Bertold
Bertholdus Elderbach lásd Ellerbach Bertold
Bertold erdélyi vajda (1212–1213), 204
Berzetei Gábor kolozsvári könyvkötő (1783) 216
Bessenyei György (1747–1811) író 216, 373
Bethlen (Betlen) cs. III, XVII
Bethlen Elek (1643–1696) Bethlen Farkas testvére, Belső Szolnok vm. főispánja, I. Apafi Mihály és I. Lipót tanácsosa XVII
Bethlen Farkas (1639–1679) erdélyi kancellár, történetíró 28, 32, 34, 106, 109, 174,187, 188, 227, 232, 287, 308, 313, 322, 323, 327, 330, 345, 356, XI, XIII, XIV, XV, XVII, XIX
Bethlen Gábor erdélyi fejedelem (1613–1629) 20, 38, 322, 323, 326, 345, 346, 360, 366, XVII, XIX
Bethlen Gábor (megh. 1768) erdélyi kancellár 62, III
Bethlen Gergely, id. (1717–1792) 14
Bethlen Gergely (1733–1785) alezredes, Benkó József pártfogója 1, 5, 73, 105, 111, 277, 322

Bethlen Gergely, ifj., az Erdélyi Tudós Társaság titkára (1792) 228, 344, 345, 349
Bethlen Gergelyné lásd Kendeffi Rákhel
Bethlen István erdélyi fejedelem (1630) 20, 38, 323, 345, XIX
Bethlen János (1613–1678) erdélyi kancellár, történetíró 32, 106, 111, 118, 143, 144, 145, 169, 174, 214, 336, 339, 344, 345, 349, 353, XIII, XVII, XIX
Bethlen János (1752–1812) Udvarhely vm. alispánja, főkirálybíró (1791) 299, 330
Bethlen Kata (1700–1759) írónő, könyvgyűjtő 73, 105
Bethlen Krisztina (1744–1807) Kendeffi Elek felesége 190, 209, 229, 334
Bethlen László kamarás, Hunyad vm. adminisztrátora 20, 322, 324, XVII
Bethlen Miklós (1642–1716) erdélyi kancellár, író 32, 89, 308, 322, 327, 345, 373, XIX
Bethlen Pál (1715–1797), a kir. tábla elnöke, guberniumi tanácsos, Torda vm. főispánja 209, 375, XVII
Bethlen Sámuel (iktári) (megh. 1767), a királyi tábla ülnöke 207
Bethlen Sándor (1741–1793) Küküllő vm. főispánja, guberniumi tanácsos 275
Bethlen Zsuzsanna, Teleki Sámuel felesége 145, 148, 160, 161, 169, 227
Bevern, August Wilhelm, herceg (1715–1781), porosz tábornok 199
Beythe István (1532–1612) prot. prédikátor, botanikus 179, 213
Biás István, ifj. 326
Bikfalvi Falka Sámuel lásd Falka Sámuel, bikfalvi
Bingham, Joseph (1668–1723) angol egyháztörténész 297
Birk brassói gyógyszerész (1781) 137
Bíró Ferenc (megh. 1820) a kolozsvári ref. kollégium tanára 325
Bíró István (1724–1782) jezsuita tanár, költő 216
Bíró Sámuel, a feljebbviteli bíróság tanácsosa (1783) 211
Birthalmer l. Birthelmer
Birthelmer (Birthalmer), Daniel (megh. 1684) brassói polgár, naplóíró 327
Bitai Péter erdővidéki ref. esperes (1803) 383,
Blahó Vince ferences, rendtörténész (1783) 204
Blási József Háromszék vm. szolgabírája (1784) 244
Bocskai (Bochkai, Botskai) István erdélyi fejedelem (1604–1606) 32, 52, 143, 323, 334, 345, XVII, XIX
Bod Péter (1712–1794) olthévizi (1746–1750), majd magyarigeni ref. lelkész, történész 24, 25, 32, 33, 42, 49, 61, 121, 127, 174, 188, 193, 216, 227, 235, 274, 283, 308, 322, 327, XVII
Boda Gergely (megh. 1792 k.) cegei ref. lelkész 352
Boda Márton Háromszék vm. komisszáriusa (1784) 244
Bode, Johann Joachim (1730–1793) német titkos tanácsos, fordító 127
Bodoki József (1730–1799), a kolozsvári ref. kollégium tanára 209, 228, 229, 239
Bodola Sámuel (megh. 1796), a székelyudvarhelyi ref. kollégium tanára 294, 299
Bodosi Mária baróti lakos (1799) 377
Boemches György (Georg) Háromszék vm. komisszáriusa (1784) 244
Bogáthi Torda vm-i birtokos 20
Bohatta, Hanns 143
Bojti (Boyti, Bojtinus) Veres Gáspár (1595–1640 után) történetíró 32, 92, 112, 118, 227, 322, 323, 330, 345, 346, 356, 360, 361, XVII, XIX
Bonfini, Antonio (1427–1503) történetíró 32, 224, 322, XVII
Bongars, Jacques (Bogarsius, Jacobus) (1554–1612) tanár, történész, diplomata 322
Bónis János Belső Szolnok vm. alispánja (1758) 2
Borbély (Barbelius) György (1540–1603) karánsebesi bán 32
Borbély Péter kolozsvári lakos (1779) 68
Bordan, Thomas (megh. 1592) ev. lelkész, történetíró, jogtudós 327
Bornemisza Ignác (megh. 1761) kincstárnok, felesége Kornis Krisztina 20
Bornemisza János Hunyad vm. főispánja, író (1777) 216
Borosnyai Lukács György (1744–1802) erdélyi ref. püspök 253
Borosnyai Lukács Simon (1731–1802) marosvásárhelyi ref. lelkész 70, 209, 235, 253
Born, Ignaz von (1742–1791) erdélyi születésű osztrák természettudós 204
Borromeo, Károly (1538–1584) szent, biboros, milánói érsek 180
Bors István, Kemény János krími fogolytársa XIX
Borsa nembeli Loránd erdélyi vajda (1282, 1284–1285, 1288–1297) 204
Borsos Tamás (1566–1630 után) történetíró 32, 322, 345, XVII
Borzsák István 32
Bossuet, Jacques-Bénigne (1627–1704), kat. püspök, író XIII
Botyáni l. Batthyány
Boyti l. Bojti
Böjti Gáspár l. Bojti Veres Gáspár
Brandenburgi Katalin, Bethlen Gábor felesége, erdélyi fejedelem (1629–1630) XIX
Brukenthal, Michael von guberniumi titkár, a feljebbviteli törvényszék tanácsosa (1783) 62, 71, 211
Brukenthal (Brukkental) Samuel von, erdélyi gubernátor (1777–1787) 62, 91, 105, XVII
Brunikowski (Brunokovszky) gróf, porosz tábornok (1740-es évek) 199
Brutus Mihály (Bruto, Gian Michele, 1517–1592) humanista történetíró 301, 322, 327, 345, XVII
Brúz Lajos XIX
Brúz László Hunyad vm. orvosa (1781–1782) 106, 179, VI
Bubek lásd Bebek

Buccow (Buccov) Adolph Nicolaus (1712–1764) császári tábornok, kormányszéki elnök 62, 150, 326
Buquoi (Bugnoii) Charles Bonevantura (1571–1621) császári tábornok 345
Burger, Jakob (1733–1842) osztrák orvos, bécsi kormánytanácsos 61
Burius János (megh. 1688) ev. lelkész, egyháztörténész 322
Burius János, ifj., ev. tanár, lelkész, az előbbi fia 322
Bydeskuti Boldizsár (1793) 356

Calprenède lásd La Calprenède
Calvin l. Kálvin
Capeci, Ferrante a kolozsvári jezsuita kollégium rektora (1583–1586) 50
Castaldo, Gian Battista (1500–1562) olasz származású császári generális 49
Catullus, Caius Valerius (84/82–47) római költő XIII
Centorio (degli Hortensi), Ascanio (megh. 1648) olasz jogász, történész 328
Cetto Benedek (1731–1799) piarista tanár, történész 145, 164, 171
Chaak lásd Csáky
Chacon, Alfonso (1540–1599) spanyol dominikánus, történetíró 142
Chenot, Adam (1721–1789) az Országos Orvosi Bizottmány tagja, Erdély luxemburgi származású főorvosa 4, 5
Chernák László (1740–1816) orvos, deventeri tanár 216
Ciaeconius l. Chacon
Cicero, Marcus Tullius (i. e. 106–43) római szónok, államférfi, író 33, 127, 170, 260, 297, 299, 357, XVII
Cionchio, Adam bécsi könyvkereskedő (XVIII. sz.) XI
Clary (Clari) und Aldringen, Leopold herceg (1736–1800), guberniumi tanácsos, az erdélyi kincstartóság elnöke (1769-től) 62
Closius (Klosius) György (Georg) Háromszék vm. alszolgabírája (1784) 244,
Closius, Stephan (1717–1781) brassói orvos 124
Clusius (Lecluse), Carolus (Charles de) (1524/25–1609) németalföldi botanikus 82
Colb (Colbius) Lukas (1680–1753) ev. lelkész, a barcasági káptalan dékánja 60, 327
Conrád Mihály, heydendorfi lásd Heydendorf, Michael von
Corneli János (megh. 1730) jezsuita tanár, történész 50
Cornides Dániel (1732–1787) egyetemi tanár, történész 32, 70, 105, 120, 138, 142, 143, 151, 164, 172, 174, 201, 203, 204, 227, 234, 265, 323, 326, 327, XIX
Corvin (Korvin) János (1473–1504) herceg, I. Mátyás magyar király fia 70, 73
Cotiso (Cotis) dák király (i. e. 40 k.) 142
Crantz (Cranz) Heinrich Johann Nep. von (1722–1799) bécsi orvos, botanikus 5
Cremer (?), Franciscus szászsebesi rektor (1778 előtt) 42
Curio, Caius Scribonius (i. e. I. sz.) római politikus, szónok 33
Curtius Rufus, Quintus (II. sz. második fele) római történetíró XVII
Czeidner (Zeidner ?) Keresztély (Christian) Háromszék vm. komisszáriusa (1784) 244
Czekelius lásd Rosenfeld
Czérjék lásd Czirjék
Czigérk Zoltánka 62
Czirjék cs. 62
Czirjék Ádám, Czirjék I. József fia, ülnök (1779), Háromszék vm. alszolgabírája (1784) 62, 244
Czirjék (Czerjék) András, Czirjék II. József fia, Háromszék vm. levéltárosa (1784) 62, 244
Czirjék Antal, Czirjék I. Vitályos fia 62
Czirjék Balázs, Czirjék Dénes fia 62
Czirjék Bálint, Czirjék Balázs fia 62
Czirjék Demeter, a Czirjék család őse 62
Czirjék Dénes (Dio, Dionysius) Czirjék Demeter fia 62
Czirjék I. Ferenc, Czirjék II. Simon fia, királybíró (1620) 62
Czirjék II. Ferenc, Czirjék Ferenc fia (1650) 62
Czirjék III. Ferenc Háromszék vm. komisszáriusa (1784) 244
Czirjék I. János, Czirjék I. Tamás fia, I. Pál testvére, kuruc kapitány 62
Czirjék II. János, Czirjék I. József fia 62
Czirjék I. József, Czirjék II. Pál fia. 62
Czirjék II. József, Czirjék I. József fia 62
Czirjék Mária, Czirjék I. József leánya, Árkos Ferenc, majd Bartai András felesége 62
Czirjék Mihály, Czirjék Antal fia 62
Czirjék I. Pál, Czirjék II. Ferenc fia 62
Czirjék II. Pál, Czirjék I. Tamás fia, II. Rákóczi Ferenc testőre 62
Czirjék III. Pál, Czirjék II. Pál és Nálaczi Zsófia fia, nagyselyki postamester 62
Czirjék Péter, Czirjék II. Pál fia 62
Czirjék Sándor, Czirjék II. Pál és Inczédi (Intzédi) Klára fia, guberniumi fogalmazó (1779) 62
Czirjék I. Simon, Czirjék Mihály fia (1516) 62
Czirjék II. Simon, Czirjék II. Vitályos fia 62
Czirjék III. Simon kancellista, Czirjék II. Simon fia 62
Czirjék I. Tamás, (megh. 1704) Czirjék II. Ferenc fia 62
Czirjék II. Tamás, Czirjék I. József fia 62
Czirjék I. Vitályos (Vitellius), Czirjék Bálint fia, Sepsi szék bírája (1458) 62
Czirjék II. Vitályos (Vitellius), Czirjék II. Simon fia, Csik szék főkapitánya (1520) 62
Czirjék III. Vitályos, Czirjék I. József fia 62
Czirjék Zsigmond, Czirjék II. Pál fia 62
Czompó (Tzompó) Vásárhelyi Mihály újtordai ref. lelkész (1714 k.) 62
Czvittinger Dávid (1680 k.–1743) irodalomtörténetíró 32, 33, 213, XVII

Csaba (Chaba), Attila fia 62, 213
Csák nembeli Máté (Matthaeus) erdélyi vajda (1270–1272, 1274, 1274–1275, 1276–1277) 204
Csáky András kuruc ezredes XIX
Csáky László erdélyi vajda (1426–1437) 204

Csáky Miklós erdélyi vajda (1402–1403, 1415–1426) 204
Csaplár Benedek 220
Csapó József (1734–1799) debreceni orvos, botanikus 88, 173, 179, 213
Csatári János (1730–1782) történész 173, 327, 328
Csécsi (Tsétsi) János, ifj. (1689–1769), a sárospataki ref. kollégium tanára XVII
Csegezy László 125
Cseh János, az Egyházi Főtanács titkára (1792) 343
Cseh József Háromszék vm. komisszáriusa (1784) 244
Cseh Péter erdélyi vajda (1436–1438) 204
Cseh Péter, csombordi jószágkormányzó (1782) 171, 173
Cseh Péter nagyenyedi postamester (1786) 287, XIX
Cserei cs. III
Cserei Elek (1714–1769) jogász, táblai ülnök 327
Cserei Farkas (1719–1782) udvari tanácsos, író 27, 28, 33, 345
Cserei György (megh. 1774) Cserei Mihály történetíró fia XIX
Cserei János (1640–1712) Cserei Mihály történetíró apja, fejedelmi főasztalnok (1668), fogarasi kapitány (1679) XIX
Cserei Józsefné lásd Thuróczi Anna
Cserei József Miklósvár szék vicekirálybírája (1781–1783), Háromszék vm. másodalispánja, (1784) kurátor (1785) 107, 124, 198, 244, 254, 311
Cserei Mihály (szül. 1603) naplóíró 326, XIX
Cserei (Cserey) Mihály (1668–1756) történetíró 33, 111, 117, 143, 322, 326, 327, 345, 373, XVII, XIX
Cserei Miklós (megh. 1844) táblai ítélőmester, guberniumi tanácsos 188, 296
Cserei Sámuel kurátor (1785) 254
Cserei Terézia lásd Mikó Istvánné
Csernák lásd Chernák
Csernátoni (Tsernátoni) Vajda Péter (1717–1782) dési ref. lelkész, püspök 180, 185
Csernátoni Vajda Sámuel, az előbbi apja, Kézdi szék esperese (XVII–XVIII. sz.) 185
Csernátoni Vajda Sámuel (1750–1803) a székelyudvarhelyi, majd a marosvásárhelyi ref. kollégium tanára 185, 262, 305
Csernovics Ferenc (1680–1736) jezsuita tanár 50
Csiki (Tsiki) János ref. lelkész, esperes (1787–1806) 32
Csipkés Komáromi lásd Komáromi Csipkés
Csirke (Tatai) Ferenc (1707–1765) ref. püspök, egyházi író 271
Csiszér József, Benkő József dési levelezője (1769) 2
Csoma Antal László a királyi helytartóságon az iktatóhivatal vezetője (1781) 138
Csomaközi cs. 52
Csomós (Tsomós) Mihály (megh. 1796 után), a kolozsvári ref. kollégium tanára 95
Csoók (Csog) Elek, Benkő József sógora (1791) 321
Csorvási Mihály, Teleki Sámuel tiszttartója (1787) 293, 295
Csupor Miklós, Monoszlói, erdélyi vajda (1468–1472) 204
Csűry Bálint 374

Daczó József kurátor (1779) 57
Daczó (Datzó) Klára, Czirjék I. Ferenc felesége 62
Dadai János (1645–1678) újtordai ref. lelkész 20
Daillé (Dalleus), Jean (1594–1670) francia prot. teológus 297
Dálnoki Veres Gerzson (megh. 1722 után) II. Rákóczi Ferenc alhadnagya, szolgabíró, verses krónika szerzője 326, 327, 345, XIX
Damó József lovassági kapitány (1787) 194, 223, 288
Dampierre, (Darnperta) Henri Duval, comte de (1580–1620) császári generális 345
Danczkay (Dantzkai) József guberniumi titkár (1783, 1796) 208, 369
Daniel, Vargyasi cs. III
Daniel István, Vargyasi, (1684–1744) Udvarhelyszék főkirálybírája (1783) 199, 211, 227, 292, 294
Daniel Lőrincné lásd Gudenus Elenóra
Daniel Polixena (1720–1775) Wesselényi Istvánné, írónő 111, 268
Darnperta lásd Dampierre
Daróczi György (1699–1756) jezsuita tanár 50
Dausa lásd Debreceni Dózsa
Dávid Dániel, bodosi, Háromszék asszesszora (1781) 124
Dávid (Davidis) Ferenc (megh. 1579) erdélyi reformátor, író 28
Dávid Mihály lásd Ajtai Dávid Mihály
Deáki Filep Pál (1738–1779) 1767-től kolozsvári ref. lelkész 111
Deáki Sámuel, a kolozsvári ref. kollégium nyomdájának igazgatója (1784) 239
Decebalus (Decebál) dák király 32, 142
Debreceni Dózsa (Dausa) erdélyi vajda (1318–1321) 204
Déczi Czimor lásd Baranyai Decsi (Csimor)
Decsy (Décsi) Sámuel (1742–1816) orvos, újságíró 331
Deé Nagy Anikó 227, 235, 261
Dekani, Stephan (megh. 1682) besztercei ev. pap, történetíró 373
Demény N. nótárius Háromszékben (1780) 93
Demeter kolozsvári diák (1782) 183
Demjén (Demien) István Háromszék vm. főjegyzője (1784) 244
Denis, Johann Michael (1729–1800) osztrák jezsuita, költő, bibliográfus 252, 265
Dersőffi lásd Dessewffy
Desev de Lossontz lásd Losonci Dezső
Dési György városfalvi ref. lelkész (1777) 39
Desericzky (Desericius) József Ince (1702–1763) piarista tanár, történész 265, 328
Dési lásd Dézsi
Dési (Desius) Jó Lukács dési unitárius lelkész (1578–1611) 2

Dési (Dézsi) István (megh. 1639) szászvárosi ref. lelkész 360
Dessan porosz tábornok lásd Lipót II. Miksa
Dessewffy József (1771–1843) író, Koppi Károly tanítványa 164
Dezsényi Béla 65
Dézsi (Dési) János királyfalvi ref. lelkész (1782) 173
Dietrich (Dietericus) göttingeni könyvkereskedő (1783) XIII
Dimich von Papilla, Paul Freiherr (1722–1802) császári tábornok 287
Dio Cassius (150–235) görög történetíró 32
Diocletianus, Caius Aurelius Valerius római császár (284–305) 25
Dionysius (1360–1367) lásd Lackfi Dénes
Diószegi (Kis) János (1708 k.–1782) olthévizi ref. lelkész (1734–1735) 25
Dobner István (1694–1770) jezsuita tanár, a kolozsvári kollégium rektora 50
Dobó István egri kapitány, erdélyi vajda (1553–1555) 204, 325
Dobó József Kolozs vm. táblabírája, történetíró (XVIII. sz.) XIX
Dobollyi József táblai ügyvéd (1779) 70, XIX
Dobra László (1720–1784) jezsuita tanár 50
Dombi dési lakos (1769) 2
Dombi Balázs táblabíró Háromszékben (1780) 93
Domitianus római császár (81–96) 142
Domokos cs. 100
Domokos Kázmér minorita szerzetes, erdélyi róm. kat. püspök (1668–1677) 94, 100
Domokos Tamás főkirálybíró (1654) 12
Dónát (Dónáth) Antal, az Erdélyi Nyelvművelő Társaság tagja (1784) 227, 234, 374
Donát György Háromszék vm. szolgabírája (1784) 244
Donát (Dónát) József guberniumi titkár (1782) 180
Donáth László Háromszék vm. komisszáriusa (1784) 244
Drágffy Bertalan erdélyi vajda (1495–1498) 204
Draskovich (Draskovits) János (megh. 1613) horvát bán, író 216
Drasenovits (Drassenovits) György kapitány (1783) 215, 264
Draudt, Georg (1729–1798) brassói tanár, feketehalmi lelkész 60, 327
Düring (?) porosz ezredes 199

Ebert, Johann Jakob (1737–1805) német természettudós 297
Eder, Joseph Karl (1760–1810) nagyszebeni tanár, történetíró 266, 273, 322, 374
Éder Zoltán 5, 311, 321, 323, 331, 334, 345, 349
Edus, Csaba fia 62
Egerpataki Pál bécsi orvostanhallgató (1782, 1785) 168, 256
Egyed György köpeci lakos (1799) 377
Egyed Györgyné, Kocsis András köpeci lakos leánya (1799) 377
Elderbach l. Ellerbach
Elekes Antal Háromszék vm. írnoka (1784) 244
Elekes Zsuzsanna kecsedi lakos (1809) 387
Ellerbach Bertold erdélyi vajda (1465–1467) 204
Emericus l. Lackfi Imre
Engel, Johann Christian (1770–1814) az erdélyi kancellária fogalmazója, történész 373
Enyedi guberniumi expeditor (1796) 365
Enyedi István (megh. 1698 után) Nagybánya város jegyzője, főbírája, történetíró 143, 144, 145, 188, 193, 326, 345, XIX
Enyedi Pál Szamosközy István Ének az erdélyi veszedelmekről c. művének másolója (1604 után) 323, 326, 345, XIX
Enyedi Sándor 346, 347, 350, 351, 352, 353, 355, 356
Enyetter András guberniumi titkár (1776), Háromszék vm. másodalispánja (1784) 16, 244
Eperjesi Zsigmond (Sámuel) erdélyi ref. püspök (1782–1793) 180, 185, 208, 228
Ernst János hadnagy (1783), kapitány (1783), főstrázsamester (1785), ezredes (1798) 196, 197, 215, 378, 379
Ernyei József 68, 90
Érsekújvári István Kolozs vm. levéltárosa (XVIII. sz.) XIX
Erxleben, Johann Christian Polycarpus (1744–1777) német természettudós 127
Esopus l. Aiszoposz
Esterházy Miklós (1625–1645) Magyarország nádora XIX
Esterházy Miklós herceg (1714–1790) a magyar testőrség kapitánya 105
Esterházy (Eszterházi) János, Nep. (1754–1831) guberniumi tanácsos 322, 326, 334, 345, 375, XIX
Eszterházi lásd Esterházy

Fabius lásd Szabó Fábián
Fabricius, Jakob Kőhalom polgármestere (1613) 38
Fagarasi lásd Fogarasi
Falck (Falk), Markus Kőhalom szék bírája (1659) 38
Falka Sámuel, bikfalvi (1766–1826) betűmetsző és rajzoló 371
Farkas Anna, Sófalvi József felesége 121
Farkas Mária köpeci lakos (1799) 377
Fasching (Fassching) Ferenc (1686–1747) jezsuita történész III
Fejérvári István orvos (1680-as évek) 216
Fekete József (1713–1789) jezsuita tanár 32
Fekete Lajos táblai ülnök (1783) 208
Fekete Pál táblai ülnök (1781) 134
Felmer, Martin (1720–1767) erdélyi szász történetíró 42, 81, 109, 174, 327, XIII
Fenouillet de Falbaire de Quincey, Charles-Georges (1727–1800) francia drámaíró 322
Ferdinánd, I. magyar király (1526–1564) 49, 52, 373, XIX
Ferenc, I. magyar király (1792–1835) 369, 375
Ferenc, I. német–római császár (1745–1765), Mária Terézia királynő férje 199
Ferenc, Szalézi (1567–1622) szent, genfi püspök 180

Ferenc, Xavéri (1506–1552) szent, jezsuita misszionárius 265,
Ferenczi (Ferentzi) Torda vm.-i birtokos 20
Ferenczi Zoltán 173, 271
Festetics Pál (1725–1782) Baranya vm. főispánja 105
Fichtel, Johann Ehrenreich (1732–1795) kormányszéki tanácsos, mineralógus 90, 190, 234, 373
Fileki Sándor Kolozs vm. alispánja (1784) 228
Filep Jakab zalatnai tiszt (1781) 125
Filstich (Filstick), Johann (1684–1743) brassói tanár, történész 327, 342
Filtsch, Daniel (1730–1793) ev. lelkész, költő 42, 69, 78, 79, 80, 123
Finta József Fehér vm.-i unit. egyházkerületi jegyző (1784) 228
Fitter Ádám (1679–1741) jezsuita tanár, a kolozsvári kollégium rektora 50
Flavia Pulcheria l. Pulcheria
Fodor István 65, 77
Fodor Sámuel történetíró (1663) 326, XIX
Fogarasi Pap József (1744–1784) a marosvásárhelyi ref. kollégium tanára, filozófus 133, 170, 204, 209, 214, 216, 222, 235, 243, 250, 252, 253, 262, 275
Fogarasi Pap József, Fogaras vm. levéltárosa (XVIII. sz.) 323, XIX
Fogarasi Pap Józsefné, a marosvásárhelyi tanár felesége 253, 275
Fontenelle, Bernand Le Bovier de (1657–1757) francia író 106, 127
Forgách (Forgáts) Ferenc (1535–1577) erdélyi kancellár, történetíró 32
Forgáts, Michael (1563–1633) brassói mészáros, naplóíró 327
Forgáts, Valentin, Michael Forgáts apja (XVI. sz.) 327
Fótzius lásd Photiosz
Franck (Frank), Valentin (1643–1697) az erdélyi szászok grófja, királybíró, történetíró 32
Frank lásd Szécsényi Frank
Fráter György lásd Utyeszenics
Franz (Franzius), Wolfgang (1564–1628) evangélikus teológus, wittenbergi egyetemi tanár 109
Freher, Marquard (1565–1614) német történész 227
Frenzel, Elisabeth 127
Fridvalszky (Fridwaldszky, Fridwaltzky) János (1740–1784) jezsuita történész, természettudós 7, 75, 174, 360, III
Frigyes, II. porosz király (1740–1786) 250
Fronius, Michael (1727–1799) brassói bíró 364, 366
Fronius, Michael Traugott (1761–1812) göttingeni egyetemi hallgató, az erdélyi kancellária fogalmazója XIII
Fuchs (Fuchsius, Vulpius), Markus (hibásan Joannes) (1557–1619), brassói ev. lelkész, történetíró 34, 174, 323, 327, 345, XIX
Fuhrmann, Heinrich brassói tímár (1796) 364, 366
Fülöp (Philippus), II. makedon király (i. e. 359–336), Nagy Sándor apja 142

Gál András jezsuita tanár, a kolozsvári kollégium rektora (1753–1755) 50
Gál István Háromszék vm. alszolgabírája (1784) 244
Gál János, a feljebbviteli törvényszék tanácsosa (1783) 211
Galambos Mihály (megh. 1789) a nagyenyedi ref. kollégium tanára 209, 227, 239, 289
Gálffy (Gálfi) János, kocsárdi, (megh. 1593) királybíró, fejedelmi tanácsos, író 322, 345
Gallienus római császár (253–268) 142
Gánóczy Antal (megh. 1790), nagyváradi kanonok, történész 174
Garelli, Pius Nicolaus (1690–1739) orvos, a bécsi császári könyvtár prefektusa 265
Gaudi András (Andreas) Háromszék vm. alszolgabírája (1784) 244
Gebauer, Georg Christian (1690–1773) német történész 142
Gebhardi, Ludwig Albrecht (1735–1802) történész, a hannoveri lovagi akadémia tanára, majd könyvtáros és levéltáros III
Gecse (Getse) István középajtai lakos (1778) 56
Gecse (Getse) Sámuel széki fazekas (XVIII.sz.) 334
Geitzkofler von Gailenbach, Zacharias az aranygyapjas rend lovagja, titkos tanácsos (XVII. sz. eleje) XIII
Gelei (Geleji ?) István történetíró (XVII. sz. közepe) 32
Geleji Katona István (1589–1649) erdélyi ref. püspök, író 322
Gellius, Aulus (i. u. II. század) római író XVII
Geréb cs. 109
Geréb János, állítólagos erdélyi vajda (1459) 204
Geréb Péter, Vingárti, erdélyi vajda (1478) 204
Geregye nembeli Miklós (Nicolaus) erdélyi vajda (1272–1273, 1273–1274, 1274) 204
Gergely, XIII. római pápa (1572–1585) 50
Gessner, Johann (1709–1790) svájci orvos, botanikus 111
Gessner, Johann Matthias (1671–1761) filológus, göttingeni egyetemi tanár 297
Gessner, Salomon (1730–1791) svájci festő, író XIX
Getse l. Gecse
Géza magyar fejedelem 62
Gidófalvi János újtordai ref. lelkész (1717–1733) 20
Ghillány (Gilányi) Károly János tábornok, aranysarkantyus vitéz (1741) 199
Ginterus l. Guinterius
Giulanus l. Gyulai
Gmelin, Johann Georg (1709–1755) orvos, botanikus 165
Gombási István (megh. 1814 után) mezőmadarasi ref. lelkész 216, 229
Gordianus római császár (238–243) 25
Gödri János (megh. 1795) brassói ev. lelkész, történész 289

Görgei Imre (1720–1723) jezsuita tanár, a kolozsvári kollégium rektora 50
Graeff János (Johann) Háromszék vm. kerületi adószedője (1784) 244
Graeve (Graevius,) Iohannes Georgius (1632–1703) polihisztor 373
Graewer, Rudolf bécsi könyvkereskedő (XVIII. sz.) XI
Graf Mihály Rát Mátyás rokona, brassói lakos (1787) 289
Graffius, Lukas (1667–1736) ev. szuperindendens, történetíró 327
Grand-Mont francia tábornok 199
Grassalkovich Antal (1694–1771) 1744–1751 között Arad vm. főispánja 23, 62
Grau Bálint főhadnagy (1784) 80, 238
Gregorius l. Gergely
Grellmann, Heinrich Moritz Gottlieb (1756–1804) német történész 204
Grondski de Grondi, Samuel lengyel származású erdélyi történetíró (XVII. sz.) 33, 327, XIV, XVII
Gronow (Gronovius) Johann Fridrich (1611–1671) filológus, leideni egyetemi tanár 260
Grundzcy l. Grondski
Gruter, Janus (1560–1627) Németországban élő holland költő, filológus 142
Gudenus Eleonóra, Daniel Lőrincné, Vargyasi (XVIII. sz.) 9
Guinterius (Joannes) Aldernacus (1487–1574) német történetíró, orvos 32
Gulácsi (Gulátsi) Albert II. Apafi Mihály titkára, naplóíró 326, 345, XIX
Gulyás Károly 188, 193, 360
Gunesch, Andreas (1648–1703) ev. lelkész, történetíró 327
Gundhard (Gunthard), Stephan (megh. 1698) erdélyi szász történetíró 327

Gyárfás Mihály középajtai paraszt (1786) 287
Gyárfás Pál sepsiszentgyörgyi katona (1789) 309
Gyarmathi (Gyarmati) Sámuel (1751–1830) orvos, nyelvész 65, 181, 265, 360, 371
Gyerőfi cs. XIX
Gyöngyösi István (1629–1704) költő 173, XIX
Gyöngyössi l. Gyöngyösi
Gyöngyösi János, id. krasznai ref. lelkész, Gyöngyössi János, a költő apja (XVIII. sz.) 121
Gyöngyössi János (1741–1818) ref. lelkész, költő 18, 20, 113, 121, 122, 127, 128, 185, 216, 228
Gyöngyössi (Gyöngyösi) Pál (1668–1743) ref. lelkész, odera-frankfurti egyetemi tanár 121
Győrfi lovassági hadnagy (1784) 223
Győrffy (Győrffi) Pál (megh. 1762) ferences szerzetes, író 100
György Lajos 321
Gyujtó János olthévizi ref. lelkész (1735–1737) 25
Gyujtó Sándor királyi perceptor Háromszékben (1780) 93
Gyula magyar fejedelem (1003) III

Gyulafi Lestár (Eustachius) (1557–1605) történetíró, diplomata, kancelláriai titkár 322, 345, XVII, XIX
Gyulai (Giulanus) Pál (megh. 1592) politikus, író 61
Gyulai Sámuel (1723–1802) altábornagy, író 216

Hadik András (1710–1790) tábornagy, Erdély katonai főparancsnoka, a Gubernium elnöke (1764–1768) 62
Hariadenus, dictus Barbarossa pasa (XVI. sz.) 373
Hahót (Haholt) nemzetség 52
Haller cs. 2, 52
Haller, Albrecht von (1708–1777) író, természettudós 165
Haller Gábor (1614–1663) portai követ, naplóíró 270, 326, 345, 346, XIX
Haller János erdélyi gubernátor (1734–1755) 62
Haller Pál (megh. 1766) Belső Szolnok vm. főispánja 2, 50
Halmágyi István (1719–1785) naplóíró, Marosszék főkirálybírája, Háromszék vm. főispánja 111, 244, 270, 271, 326, 345,
Haner, Georg (1672–1740) ev. lelkész, történetíró 313, 327, 359, 360, III
Haner, Georg Jeremias (1707–1777) ev. püspök, történetíró 313, 327
Harasztosi Balázs I. Rákóczi György követe (1631), XIX
Hárke l. Horka
Haslán aga felesége (XVII. sz.) XIX
Hasznadár (Hasznedár) pasa, tatár kincstartó felesége (XVII. sz.)
Házi Mihály l. Roterides Mihály
Hedjes (Hedgyes), Andreas (1578–1627) brassói városkapitány, történetíró 327
Hegedüs György Torda vm. prokurátora (1781) 127
Hegyesi István főstrázsamester (1783) 215
Heidegger, Johann Heinrich (1633–1698) német ref. teológus 297
Heldmann (Heltmann), Andreas (megh. 1738 után) ev. lelkész, upsalai tanár 328
Heltai Gáspár (megh. 1574) teológus, író 30, 32, 34, 224, 322, XIX
Helvig, Andreas Kőhalom város consula (1721) 38
Henkei kolozsvári lakos (1783) 192
Hensch Mihály (Michael) Háromszék vm. alszolgabírája (1784) 244
Henter Ádám (megh. 1781) Csík, Gyergyó és Kászon szék főkirálybírája 134, 163
Henter Dániel (megh. 1763) guberniumi tanácsos 200
Henter Dánielné (1783) 200
Henter Ferenc (megh. 1789) Háromszék főkirálybírája 84, 107, 124, 177, 199, 309
Henter János, Czirjék II. Pál leányának férje 62
Hergott (Herrgott), Franz Jakob (Marquard) (1694–1762) bencés történész 204
Hermann, David (megh. 1682) ev. lelkész, történetíró 322, 327

Hermányi Dienes József (1699–1763) nagyenyedi ref. lelkész, író 305
Hertelendi lovassági kapitány (1783–1787) 196, 197, 290
Hess András budai nyomdász (XV. sz.) 227
Hevenesi Gábor (1671–1715) jezsuita tanár, író 327
Heydendorf (Heidendorf), Michael von (1730–1821) erdélyi szász tisztviselő, történetíró 25, 54, 185
Heyne, Christian Gottlob (1729–1812), göttingeni egyetemi tanár, könyvtáros, 157, 159, 174, 206, 218, 224, 232, 359, 360, 361, 371
Hirscher, Lukas (megh. 1590) brassói városbíró, naplóíró 342
Hochmeister, Martin, id., a nagyszebeni városi nyomda vezetője (1778–1789) 33, 42, 55, 106, 180, 262, 287, 297, XI, XV
Hochmeister, Martin, ifj. (1767–1837) a nagyszebeni városi nyomda vezetője, polgármester 313, 320, 322, 323, 327, 329, 331, 345, 349, XIV, XVII, XVIII
Hodosi Sámuel (1654–1748) dunántúli ref. püspök (1708), majd szikszói lelkész 61
Hoffmann, Franz Georg (1761–1826) német botanikaprofesszor 371
Hohenhausen, Silvester Joseph Freiherr von (1735–1814) őrnagy 174
Hollaki Pál Zaránd vm. főispánja (1758–1770) 23
Holzmann, Michael 143
Homann, Johann Bapt. (1664–1724) német térképész III,
Honterus (Honter), Joannes (1498–1549) erdélyi szász filológus, reformátor 328, III
Horányi Elek (1736–1809) piarista tanár, történész 33, 109, 216, 265, 274, 283, 336, 345, III
Horea, Nicolae Ursu (megh. 1785) a román parasztfelkelés vezére 222, 264, 287,
Horka (Harke) magyar vezér 62
Horuk, dictus Barbarossa pasa (XVI. sz.) 373
Horváth (Petrichevich) cs. 21
Horváth (Petrichevics) kancellár Dalmáciában (1775) 21,
Horváth Ambrus 201
Horváth András jezsuita tanár, a kolozsvári kollégium rektora (1709–1712) 50
Horváth Antal guberniumi regisztrátor (1779) 62
Horváth (Petrichevich) Boldizsár (1776) 21
Horváth (Petrichevich) Ferenc (megh. 1804), az erdélyi unit. egyház főkurátora (1784) 228
Horváth Gáspár, vingárti, lásd. Vingárti Horváth
Horváth János (Ker.) (1732–1799) jezsuita tanár, író 71
Horváth (Petrichevich) Kázmér (1714–1794) tábornok 21, 98, 177, 199, 215
Horváth Mihály (1728–1810) jezsuita, egyetemi tanár, történész 328
Horváth Sámuel marosvásárhelyi orvos (1776) 32
Hulst, Hendrik Christoffer van de Teyler a harlemi tudós társaság megalapítója 133, 170, 229, 252
Hunyadi János (megh. 1456) Magyarország kormányzója (1446–1453) erdélyi vajda (1441–1446) 70, 73, 204, 373, III
Hunyadi Márton ótordai ref. lelkész (1710–1737) 20
Hunyadi (Abats) Márton, ifj. (megh. 1768) ótordai ref. lelkész (1737–1768) 20
Hurmuzaki, Eudoxiu 12
Huszár Mihály olthévizi ref. pap (1750-től) 25
Huszti András (1700 k.–1755) tanár, történész 111, 117, 204, 322, 327, 346
Hutter, Johann Georg guberniumi tisztviselő (1776) 16
Hyam angol mutatványos (1782) 180

Igazfalvi lásd Schmeizel, Martin
Ignác, szent lásd Loyola
Illia András (megh. 1754) jezsuita tanár 50
Illyés (Ilyés) Zsigmond Háromszék vm. ügyésze (1784) 244
Imecs (Imets) Antal, az Orbai szék vice-királybírája (1780) 93
Imecs (Imets) József Háromszék vm. komisszáriusa (1784) 244
Imecs Tamás, Kemény Jánossal együtt krimi rab (XVII. sz.) XIX
Im Hof (Imhof), Johann Hieronymus (1624–1705) történész 188, 193
Imre herceg, szent (megh. 1031) 174
Imrefi (Szerdahelyi) János, Bethlen Gábor tanácsosa XIX
Incze (Intze) József kolozsvári diák (1790) 317
Incze (Intze) Mihály, id. (1723–1795) ref. lelkész, kolozskalotai esperes 68
Incze (Intze) Mihály, ifj. (1762–1836) az előbbi fia, orvos 67, 68, 101, 152, 165, 173, 183, 189, 190, 192, 256
Inczédi György földbirtokos (1796) 366
Inczédi (Intzédi) Klára, Czirjék II. Pál második felesége 62
Inczédi (Intzédi) Sámuel Torda vm. főszolgabírája (1776), a ref. egyházi főtanácsos tagja (1784) 20, 228
Iordan, Iorgu 302
Iselin (Iselius), Johann Christoph (1681–1737) svájci teológus 297
Isidorus Hispalensis (600/01–636) sevillai püspök, író XVI
István, I., magyar király, szent (1000–1038) 192, III
Istvánffy (Istvánfi) Miklós (1538–1615) történetíró 322
Iszlai István unit. kurátor (1781) 228
Iványi Béla 172
Izabella magyar királyné, I. János magyar király özvegye, Erdély fejedelme (1541–1551) 52

Jacobinus János (1573–1603) erdélyi kancellár, történetíró 322
Jacobus Latzk de Szántó lásd Szántai Lack Jakab
Jacquin, Nikolaus Joseph Freiherr von (1726–1817) bécsi egyetemi tanár, botanikus 63, 77, 82, 101
Jakab Elek 222
Jakó Zsigmond 10, 42
Jancsó (Jantsó) felvinci ref. lelkész (1784) 234

Jancsó Elemér 287, 308
Jancsó (Jantsó) József (1778) 42
Janki Péter (megh. 1784) ref. lelkész 216
Jankó Ferenc Háromszék vm. komisszáriusa (1784) 244
Jankó (Heléna) Ilona, Czirjék I. János felesége 62
Jánó, Czirjék Dénes felesége 62
János, I., (Szapolyai) magyar király (1526–1540) 193, 204, 326, XIX
János, II., (Szapolyai) választott magyar király (1540–1553), János Zsigmond erdélyi fejedelem (1556–1571) 326, XIX
János deák (Literatus) Csík szék jegyzője (1593) 13
Jánossi (Jánosi) Miklós (1700–1741) jezsuita tanár 50
Janus Pannonius (1434–1472) pécsi püspök, humanista költő 32, 229, 235, 241, 265, 305
Jenei tábornok (1783) 194
Joannes ductor nobilium Belső Szolnok vm.-ben (1758) 2
Joannes Literatus l. János deák
Joannes Physicophilus lásd Born
Jónás Ferenc kolozsvári udvari tiszt Inczédi György mellett (1796) 366
Jordanes (Jornandes) római történetíró (VI. sz.) XVI
Jósa György Torda vm. alispánja (1781) 125, 127, 140, 147
Jósika Dániel (1781) 108
Jósika Mózesné tordai birtokos (1776) 20
Jovio, Paolo (Jovius, Paulus) (1483–1552) olasz történetíró XVII
József, I., magyar király (1705–1711) 142
József, II., magyar király (1780–1790) 61, 62, 117, 118, 123, 174, 190, 199, 208, 219, 229, 230, 235, 247, 256, 257, 265
Jöcher, Christian Gottlieb (1694–1758) német bibliográfus 32
Juhász István 42
Jüngling János (Johann) Háromszék vm. komisszáriusa (1784) 244
Jüngling, Stephan nagyszebeni nyomdász (XVII. sz. második fele) 55

Kabos cs. XIX
Kacsics nembeli Mihály erdélyi vajda (1209–1212) 204
Kádár dézsi lakos (XVI. sz.) 2
Kádár József 2
Kaiser lásd Kayser
Kállai Györgyné székelyudvarhelyi csizmadia felesége (1790) 317
Kállai István, id., székelyudvarhelyi csizmadia (1780) 77
Kaller Bálint diák (1793), utóbb Gogánban ref. lelkész 357
Kálnoki cs. III
Kálnoki Ádám (megh. 1719) Csík szék főkapitánya 9
Kálnoki Antal (1705–1783) lovassági tábornok, ezredtulajdonos 196, 197, 199, XIX
Kálnoki István Miklósvár szék alkirálybírája (1645) 326, 345, XIX
Kálnoki Lajos (megh. 1786) kamarási tanácsos, Torda vm. főispánja 197, 231, 326
Kálvin János (Calvin, Jean) reformátor 297
Kamuti (Kamuthy) Farkas (megh. 1626) fejedelmi tanácsos, Kamuti István apja 323
Kamuti (Kamuthy) István (megh. 1638) fejedelmi komornyik, naplóíró 323, 334
Kán nembeli I. László erdélyi vajda (1260–1267) (1275–1276) 204
Kán nembeli II. László erdélyi vajda (1297–1315) 204
Kandó Mihály (1787), a székelyudvarhelyi ref. kollégium egyik kurátora 299, 324, 338
Kanizsai László erdélyi vajda (1459–1461) 204
Kaperon kolozsvári lakos (1782) 187
Kaplyon nemzetség 52
Kaprinai István (1714–1785) jezsuita, történész 174
Kapronczai (Kaprontzai) Ádám (1744–1786) Bécsben, később Marosvásárhelyen élő nyomdász 3, 5, 24, 28, 33, 42, 73, 111, 121, 138, 143, 173, 211, 271, 272, 300, 323, 328, XI
Károly, I., (Károly Róbert) magyar király (1307–1342) 54
Károly, III., magyar király (1711–1740) 12, 32, 142,
Károly, V., spanyol király (1516–1556), német–római császár (1519–1556) 34
Károly Sándor (1712–1780) lotharingiai herceg, osztrák tábornagy 199
Károly lásd Borromeo
Károlyi cs. 52
Károlyi Sándor (1668–1743) kuruc generális 227, XIX
Kassai Mihály bécsi orvosnövedék, 1787-ben Bethlen Gergely orvosa, utóbb Nagybányán tevékenykedett 65, 145, 181, 192
Kassai Sámuel székelyudvarhelyi ref. lelkész (1802–1812) 330
Katona Imre nagyszebeni ref. lelkész (1779, 1780, 1783) 65, 97, 99, 111, 115, 118, 200
Katona István (1732–1811) jezsuita történész, egyetemi tanár 174, 328, 346, 349, 352
Kayser (Kaiser), Christian Gottlob (1782–1857) német könyvkereskedő, bibliográfus 297
Kazinczy (Kazintzi) Ferenc (1759–1831) író 221, 225, 331, 346, XIX
Kazinczy Gábor 225
Kazy Ferenc (1695–1760) jezsuita tanár, történetíró 50, 111
Kazzay Sámuel debreceni gyógyszerész (XVIII. sz.) 164
Keczeli (Ketzeli) András újtordai ref. lelkész (1630) 20
Kecskés (Ketskés) András lovassági kapitány (1783–1784) 194, 223
Kemény cs. III, XIX
Kemény Boldizsár (megh. 1630), Kemény János erdélyi fejedelem apja, fogarasi főkapitány, Fehér vm. főispánja XIX
Kemény Farkas (1741–1805) guberniumi tanácsos 171, 180, 227, 234, 245, 322, XVII, XIX

Kemény János erdélyi fejedelem, író (1661–1662) 32, 61, 187, 320, 321, 322, 323, 326, 345, 373, XIX
Kemény József 2, 12, 13, 19, 23, 25, 36, 37, 38, 39, 52, 54, 55, 61, 70, 75, 109, 149, 150, 193, 207, 312, 323, 327, 360, 363, 365
Kemény Kata Kemény János testvére, Bethlen Ferenc második felesége (XVII. sz.) XVII, XIX
Kemény Miklósné tordai birtokos (1776) 20
Kemény Sámuel (megh. 1817) Torda vm. főispánja, táblai elnök, tanácsos 110, 126, 216, 275, 297, 322, 345, XIX
Kemény Simon (1633–1675) K. János fejedelem fia XIX
Kemény Simon (1736 k.–1799) Kraszna és Alsó Fehér vm. főispánja, a kolozsvári ref. kollégium főgondnoka 83, 208, 322, XIX
Kendeffi (Kendefi) cs. 46, 70, 73, 209
Kendeffi Borbála, Kendeffi Elek leánya (1783) 209
Kendeffi (Kendefi) Elek (1740–1783) Hunyad vm. főispánja, guberniumi tanácsos 43, 46, 70, 73, 141, 162, 167, 168, 181, 190, 209, 211, XVII
Kendeffi Elekné lásd Bethlen Krisztina 190
Kendeffi Farkas, Kendeffi Elek fia (1783) 209
Kendeffi Gábor Boldogfalva földbirtokosa (XVIII. sz.) 14
Kendeffi János, Kendeffi Elek fia (1783) 73, 190, 209, XVII
Kendeffi Krisztina, Kendeffi Elek lánya (1783) 209
Kendeffi László Boldogfalva földbirtokosa 14
Kendeffi Rákhel (megh. 1798) Teleki IV. Mihály, majd Bethlen Gergely felesége, könyvgyűjtő 73, 105, 248, 252, 277, XIX
Kendeffi Rákhel, Kendeffi Elek leánya (1783) 209
Kendeffi Zsuzsanna, Kendeffi Elek leánya 209
Kendi Ferenc erdélyi vajda (1553–1556) 204, 325
Kénosi cs. 39
Kénosi Tőzsér János (1708–1772) unit. lelkész, egyháztörténész 125
Kerekes Ábel 24
Kerekes János id. Bethlen Gergely udvari papja 14
Keresztes István Háromszék vm. alszolgabírája (1784) 244
Keresztes János, ref. lelkész, Szerencsi Nagy István ismerőse (1786) 283
Keresztes Máté (1727–1795) kézdivásárhelyi ref. lelkész, esperes 36, 37, 145
Kereszti lány, Czirjék II. Ferenc felesége 62
Keserüi Dajka János (1580 k.–1633) erdélyi ref. püspök XVII
Khevenhüller, Ludwig Andreas (1683–1744) osztrák tábornagy 199
Kinder von Friedenburg, Johann (1672–1740) a nagyszebeni kerület polgármestere, történetíró 174, 189, 193, 224, 327
Kinosi lásd Kénosi,
Kis Albert (1664–1704) kuruc ezredes XIX
Kis (Kiss) Gergely (1738–1787) ref. lelkész, a székelyudvarhelyi ref. kollégium tanára 145, 292, 297, 298, 306, 317, 330, XI
Kispál Bálint Háromszék vm. komisszáriusa (1784) 244
Klanicza Márton (1740–1810) ev. lelkész, egyháztörténész 258, 289
Klés András (Klesch, Andreas) Háromszék vm. komisszáriusa (1784) 244
Klimo György (1710–1777) pécsi püspök, könyvgyűjtő 205
Klobusiczy (Klobusitzki) Ferenc (1707–1760) erdélyi róm. kat. püspök (1741–1748), 50, 62
Klompe Péter Háromszék vm. alszolgabírája (1784) 244
Klosius lásd Closius
Klusius lásd Clusius
Knesovics (Knesovits), a székely lovasezred ezredese (1783) 191, 194
Kocsárdi Gálffy lásd Gálffy
Kocsi (Csergő?) István (megh. 1726) egyetemi hallgató Svájcban, Hollandiában és Angliában 216
Kocsis (Kotsis) széki ref. lelkész (1784) 234
Kocsis András köpeci lakos (1799) 377
Kolinovics (Kollinovits) Gábor, senkvici, (1698–1770) történész 173, 245, 327, 345, XIX
Kollár Ádám Ferenc (1718–1783) a bécsi udvari könyvtár igazgatója, történész 204, 265
Kollinovits lásd Kolinovics
Kollonich László (1736–1817) erdélyi püspök, kalocsai érsek 62, XIX
Kolly főstrázsamester (1783) 215
Kolosvári Pál (1684–1731) jezsuita tanár, író 50
Kolumbán János táblabíró, író (1759) 216
Komáromi Csipkés (Csipkés Komáromi) György (1628–1678) ref. lelkész, író 334
Komjáti dési gyógyszerész (1787) 291
Koncz József 64, 235
Kónya Ferenc héderfájai ref. lelkész (1781) 149
Kont Miklós erdélyi vajda (1351–1356) 204
Koppi Károly (1744–1810) piarista történész, egyetemi tanár 10, 33, 91, 92, 105, 111, 114, 117, 118, 131, 132, 138, 139, 142, 143, 158, 164, 171, 173, 176, 186, 192, 195, 200, 201, 203, XIV, XIX
Korda György tordai birtokos (1776) 20
Korneli lásd Corneli
Kornides lásd Cornides
Kornis Ferenc (1607–1661) Kolozs vm. főispánja, tatár rabságban volt Kemény Jánossal XIX
Kornis Zsigmond (1578 k.–1648) tanácsos, Bihar vm. főispánja, Háromszék főkapitánya XIX
Kornis Zsigmond erdélyi gubernátor (1713–1731) 33
Koródi Torda vm.-i birtokos (1776) 20
Korompai Gáborné 273
Korvin János lásd Corvin János
Kos Mihály szentjóbi kapitány (1689), kuruc ezredes XIX
Kósa kolozsvári diák (1785) 260
Kotsi lásd Kocsi

Kovachich Márton György (1744–1821) történész 346
Kovács (Kováts) kézdivásárhelyi lakos (1786) 287
Kovács (Kováts) Antal (megh. 1843) Háromszék vm. főorvosa 244
Kovács (Kováts) Gáspár, Bethlen István velencei megbízottja (XVII. sz.) 323, XIX
Kovács János lovas közkatona (1809) 387
Kovács (Kováts) József (1752–1795) a nagyenyedi ref. kollégium tanára 29, 70, 286, 287, XI
Kovács (Kováts) László (1783) 188, 189, 190, 356
Kovács (Kováts) Tamás, bánkfalvi, Csík szék táblabírája (1775), Alcsík szék vice-királybírája (1782) 12, 13, 155, 180
Kovacsóczy (Kovatsci) Farkas (1540–1594) erdélyi kancellár, politikai író 32
Kovásznai Gábor, Ajtai Dávid Mihály sógora (1783) 195
Kovásznai Csorja (Tsorja) István udvarhelyi esperes (1777–1802) 228
Kovásznai (Tóth) Sándor (1730–1792) a marosvásárhelyi ref. kollégium tanára 31, 32, 33, 70, 126, 216, 229, 235, 287, 305, 319, 321
Kozárvári Gergely (XVII. sz.) XVII
Kozma Gergely (megh. 1849) unit. lelkész, egyháztörténész 125
Kökösi András Szeben vm. fiscalis procuratora (1784–1791) 234, 323, XIX
Kökösi György Felső Fehér vm. unit. esperese (1784) 228
Köleséri Sámuel, id., (1634–1683) debreceni ref. lelkész 328, 346
Köleséri (Kölöséri) Sámuel, ifj., (1663–1732) orvos, guberniumi tanácsos, író 13, 142, 174, 271, XVII
Könczei (Köntzei) Farkas Háromszék vm. komisszáriusa (1784) 244
Köpeczi (Köpetzi) Bodosi Sámuel bonyhai ref. lelkész (1777) 29, 271
Köpf (Koepf), Johann Georg pesti nyomdász, könyvkereskedő (1774–1785) 166, XI
Köprülü (Köpöli) Ahmed török nagyvezér (XVII. sz.) XIX
Körmendi Gábor prokurátor (XVII. sz. vége) XIX
Körmendi Imre (1670–1733) jezsuita tanár, a kolozsvári kollégium rektora 50
Köröси György (megh. 1779), a nagyenyedi ref. kollégium tanára 30, 34
Kőszeghy János (1714–1750) jezsuita tanár 50
Kövér Ferenc tatár rab Kemény Jánossal XIX
Kranz, Gottlob tanár, boroszlói könyvtáros (XVIII. sz.) XVII
Kratalkovics lásd Grassalkovich
Krauss Georg (1607–1679) segesvári jegyző, történetíró 327
Kreckwitz (Krekwitz), Georg német földrajzi író (XVII. sz.) III
Krestalj, Krestély lásd Kristály
Krey gyalogsági alezredes (1783) 215
Kristály András csíkszentdomokosi székely, Báthory András gyilkosa 242, 323, XIX
Krunitz, Johann Georg (megh. 1796) osztrák gazdasági szakíró 364
Krunung (?) porosz ezredes 199
Kucsuk Mehmet (XVI. sz.) XIX
Kunics (Kunits) Ferenc (1697–1763) jezsuita tanár, történész 32
Kupi lásd Koppi
Kurtzböck (Kürtzbeck) Joseph (1736–1792) bécsi nyomdász, kiadó 28, 29, 71, 143, 165, 234, 271, 374, I, III, VII, XVII
Kusch, Lorenz (megh. 1670) brassói polgár, naplóíró 327
Kutsuk Mehmet lásd Kucsuk Mehmet
Küküllő-Vári Balázs újtordai ref. lelkész (1631) 20
Küsch lásd Kusch

Lábatlan János állítólagos erdélyi vajda (1459) 204
Lábatlan László állítólagos erdélyi vajda (1459) 204
La Calprenède, Gaultier de Costes (1609/10–1663) francia író 216
Lackfi András erdélyi vajda (1356–1359) 204
Lackfi Dénes erdélyi vajda (1359–1367) 204
Lackfi Imre erdélyi vajda (1369–1372) 204
Lackfi I. István erdélyi vajda (1344–1350) 204
Lackfi II. István erdélyi vajda (1372–1376) 204
Lackfi Miklós erdélyi vajda (1367–1369) 204
Lactantius, Lucius Caelius Firmianus (IV. sz. eleje) római keresztény író 297
Ladislaus lásd Kán nembeli I. László
Ladislaus lásd kán nembeli II. László
Ladislaus de Chaak lásd Csáky László
Ladislaus de Kanyssa lásd Kanizsai László
Ladislaus de Lossontz lásd Losonci I. László
Ladislaus, filius Deseő lásd Losonci II. László
Lajos, XII., francia király (1498–1515) 328
Lajos, II., magyar király (1516–1526), 62, 106, 127, XVII
Lajos Elek Sepsi szék vice-királybírája (1780), Háromszék vm. másodalispánja (1784) 93, 311
Lakatos Ferenc, Sepsi székben az ezüstérc felfedezője (1804) 385
Lakatos István katolikus plébános, író (1702), 32, 33
Lakó Elemér 143
Lampe, Friedrich Adolph (1683–1729) ref. teológus, egyetemi tanár 351, 360
Lamparti, Johann Kőhalom szék villicusa (1613) 38
Landerer János Mihály (1750–1795) pozsonyi nyomdász 166, 213, XI
Langedorf brassói gyógyszerész (1781) 137
Laskói (Laskai) Csókás Péter (megh. 1587) ref. tanár, filozófus XIX
Laskai János (szül. 1605) fordító, történetíró 216, 326, 345, XIX
László, I., magyar király, szent (1077–1095) 174, 192
László, IV., magyar király (1272–1290) XVI
László, V., magyar király (1453–1457) 142, XIX
László kolozsvári nyomdász (1783) 195

László István barcaújfalui lakos (1806) 386
Latzk lásd Lack
Laurentius lásd Lőrinc
Lázár András, szárhegyi, Csík, Gyergyó és Kászon székek királybírája (1593) 13
Lázár György, Nemes Klára férje 109
Lázár István (1742–1811) a kolozsvári unit. kollégium igazgatója, püspök 228
Lázár János (1703–1772) guberniumi tanácsos, a rendek elnöke, költő 62, 149, 185, 235, XIX
Lazius, Wolfgangus (1514–1565) osztrák orvos, történetíró 32
Lebel, Johann (megh. 1566) ev. lelkész, író 174
Lebrecht Michael (1757–1807) nagyszebeni ev. tanár, lelkész, író XVI
Leleszi János (1548–1594) jezsuita tanár, misszionárius 50
Lénárd Sámuel guberniumi tisztviselő (1778) 44
Lénárt Sámuel, Kemény Sámuel kísérője (?) Lipcsében (1781), Teleki Sámuel számtartója Sáromberkén 126, 278, 279, 280, 281, 282, 287, 293, 308, 322
Lenfant, Jacques (1661–1728) németországi francia teológus 300
Leó, I., pápa, Nagy szent (440–461) 180
Leopold(us) lásd Lipót
Lépes Loránd erdélyi alvajda (1415–1438) 234
Leprince de Beaumont, Marie (1711–1780) francia írónő 173
Lesták (Leustathius) erdélyi vajda (1176) 204
Lestyán (Léstyán) Mózes (1720–1774) jezsuita tanár 265
Leustathius lásd Lesták
Leustathius állítólagos erdélyi vajda az 1230-as években
Less (Lesz) Gottfried (1736–1797) német ev. teológus 297
Lévai Cseh Péter erdélyi vajda (1436–1438) 204
Linné (Linnaeus) Carl von (1707–1778) svéd botanikus 10, 88, 213, 266, III
Lipót, I., magyar király (1657–1705) 50, 62, 143, 145, 215, 328, XVII, XIX
Lipót II. Miksa (1700–1751) dessaui herceg, porosz tábornagy 199
Lipp, Franz Joseph freiburgi egyetemi tanár (XVII. sz.) 10
Lippai János (1606–1666) jezsuita, botanikus 88
Lipsiai (Rheda) Pál, a debreceni nyomda vezetője (1596–1619) XIX
Lipsius, Justus (1547–1606) németalföldi humanista író 216
Lisznyai Incze (Intze) István (1741/1742–1789) dévai ref. lelkész, esperes 64, 127
Lisznyai Kovács Pál (1630–1695) a debreceni ref. kollégium tanára, történész 2
Litleton lásd Lyttelton
Livius, Titus (i. e. 59–i. u. 17) római történetíró 297
Losonci Antal, Losonci Tamás testvére (1527?) 52
Losonci (Losonczy) Dénes (?) Zsigmond alatt Dalmácia és Horvátország bánja 52
Losonci Dezső erdélyi vajda (1438–1440) 204
Losonci István (megh. 1552) temesi bán 52
Losonci I. László erdélyi vajda (1376–1391/92) 204
Losonci II. László erdélyi vajda (1493–1494) 204
Losonczi Tamás (XVI. sz.) 52
Losontzi (Losonczi) Hányoki István (1709–1780) nagykőrösi ref. tanár 101, 111, 165, 317, 361, III
Lossontz lásd Losonci
Lowth, Robert (1710–1787) angol teológus 297
Loyola Ignác (1491–1556) szent, a jezsuita rend megalapítója 265
Lőrinc (Laurentius) állítólagos erdélyi vajda (1279) 204
Lőrinc (Laurentius), erdélyi vajda (1242–1251) 204
Lucas Desius lásd Dési Jó Lukács
Lugos Zsófia, Czirjék Antal felesége 62
Lugosi kispetri lakos (1781) 125
Lukácsfi (Lukátsfi) Sámuel székelyudvarhelyi diák (1787) 299
Lumnitzer István (1747–1806) pozsonyi orvos, botanikus 82
Lupinus (Wolf) Christian (1564–1612) ev. lelkész, történetíró 34, 327
Luther Márton (Martin) (1483–1546) reformátor 328
Lyttelton (Litleton), George (1709–1773) angol államférfi, író 111

Magyar Balázs erdélyi vajda (1472–1475) 204
Mahumet, Mahomat lásd Mohamed
Majersein lásd Mayersheim
Málnási Gábor parajdi ref. lelkész (1787) 145
Málnási László (1722–1793) ref. lelkész, egy ideig Bethlen Kata udvari papja, az Egyházi Főtanács pénzügyeinek kezelője, 10, 25, 314
Marcali Miklós erdélyi vajda (1402–1403) 204
Marek, B. van der, a bécsi Goldberg ház adminisztrátora, tanácsos (1779) 65
Mária Christierna (1574–1621) Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem felesége 204, 323, XIX
Mária Terézia magyar királynő (1740–1780) 2, 6, 7, 8, 10, 11, 43, 46, 62, 81, 82, 96, 109, 122, 173, 243, 256, 265, 271, III
Márki Sándor 23
Marmontel, Jean-François (1723–1799) francia író 216
Martini József főstrázsamester (1783–1784) 215, 226
Martinusius, Georgius lásd Utyeszenics
Massa, Simon (megh. 1605) brassói ev. lelkész, történetíró 327
Máté Rebeka barcaújfalui lakos (1806) 386
Mátis Mihály királyi perceptor Háromszékben, a megye főadószedője (1784) 93, 244
Matkó (Vásárhelyi) István (1625–1693) ref. lelkész 20
Matthaeides Dániel brassói gyógyszerész (1785) 270
Matthaeus lásd Csák nembeli Máté
Matthiä, Georg (1719–1768) szász ev. lelkész, történetíró 327
Mattus, Máttyus lásd Mátyus

Mátyás, I., magyar király (1458–1490) 32, 62, 70, 73, 142, 224, 234, 322, 373, XVII
Mátyás Sámuel lovassági alhadnagy (1783), főhadnagy (1784) 194, 223
Mátyus (Máttyus) István (1725–1802) marosvásárhelyi orvos 77, 349
Mátyus (Mattus) Péter újságíró (1783) 220
Maurer Anna, Nemes György felesége 288
Maurer József Háromszék asszesszora (1781), Háromszék vm. alszolgabírája (1784) 124, 234, 244
Mauer László királyi zsinati megbízott (1784) 228
Maurer Sámuel, (megh. 1787 előtt) Maurer Anna apja 288
Mauks Tóbiás kolozsvári gyógyszerész (1781) 137
Mavrocordat l. Nicolae Mavrocordat
Maximianus, Caius Galerius Valerius, Diocletianus társuralkodója (293–311) 25
Mayersheim (Majersein), Honorius von, ezredes, a második székely gyalogezred parancsnoka (1782–1783) 177, 191, 199, 215
Maylád (Maylath) István erdélyi vajda (1534–1540) 204
Mederus, Asarela (1660–1689) ev. lelkész, történetíró 327
Mederus, Petrus (1602–1678) ev. lelkész, császári koszorús költő (1638), történetíró 327
Medgyesi Pál (1605–1663) ref. lelkész, író XVII
Medve Mihály (megh. 1786) ügyvéd a Királyi Táblánál 38, 48
Mehemed lásd Mohamed
Méhes György (1746–1809) a kolozsvári ref. kollégium tanára 70, 73, 228, 329
Mehmed lásd Mohamed
Melius Juhász Péter (1536 k.–1572) ref. püspök, egyházi író, botanikus 179, 213, XVII
Mercurian, Everard (1514–1580) jezsuita rendfőnök 50
Merkur (Mercurius) erdélyi vajda (1111) 204
Mészáros Ignác (1729–1800) érseki titkár, író 216
Michael l. Kacsics nembeli Mihály
Michaelis, Johann David (1717–1791) orientalista, göttingeni egyetemi tanár 297
Miháltz Mihály, id., történetíró, a főstrázsamester apja 327, 345
Miháltz Mihály főstrázsamester (1791) 327
Miháltzi Borbála, Czirjék I. Vitályos felesége 62
Mihály (Vitéz) havasalföldi vajda (1593–1601) 34, 254, XVII, XIX
Mihály, Taksony fia 62
Mihelyes János bányatisztviselő, Teleki Sámuel kancellistája, naplóíró (XVIII. sz.) 360
Mike Sándor 1, 5, 20, 21, 28, 32, 34, 42, 46, 48, 49, 50, 57, 58, 60, 61, 62, 65, 66, 70, 71, 73, 76, 100, 109, 111, 121, 122, 125, 126, 127, 128, 141, 142, 147, 166, 168, 173, 179, 181, 185, 195, 196, 201, 202, 213, 216, 234, 241, 242, 252, 253, 260, 265, 266, 271, 273, 274, 275, 283, 284, 289, 291, 296, 297, 300, 302, 305, 373,
Mikes János háromszéki főkirálybíró (1795) 361, 362, 366
Mikes Kelemen (1690–1761) író XVII
Mikle Miklós százazajtai lakos (1799) 377
Miklós László Torda város jegyzője (1781) 122
Mikó cs. 109, 312
Mikó Ferenc (1584–1635) Csík, Gyergyó, Kászon székek főkapitánya, történetíró 12, 32, 111, 112, 117, 118, 144, 145, 322, 323, 334, 345, 346, 360, 361, XIX
Mikó Ferenc hidvégi birtokos, Mikó Miklós fia (1782, 1791) 168, 323
Mikó Ferencné hidvégi birtokos (1782, 1791) 168, 323
Mikó György, Mósa László sógora, székelyudvarhelyi diák (1788) 302
Mikó Imre 1, 5, 7, 8, 10, 11, 28, 43, 51, 101, 111, 165, 183, 188, 193, 247, 256, 292, 294, 298, 301, 310, 312, 313, 314, 317, 330, 358, 359, 361, 363, 368, 369, 371, 381, 382, 383, 384, 386, 387, 388, 389
Mikó István (1648–1686) Háromszék főkirálybírája 312
Mikó István, Mikó Miklós fia (1791) 323
Mikó Istvánné Cserei Terézia 312
Mikó Klára, Mósa László felesége XIX
Mikó Miklós (1648–1686) Sepsi, Kézdi és Orbai szék királybírája 312
Mikó Miklós (1743–1790) táblabíró 323, 346
Mikó Miklósné (1791) az előbbi felesége 323
Mikó Pálné hidvégi birtokos (1781) 141
Mikola cs. XIX
Mikola László (1665–1742) táblai ülnök, genealógus 48, 52, 327, XIX
Miku Anna, Czirjék Balázs felesége 62
Milesz József (megh. 1793) orvos, tanár 216
Mindszenti Antal (1687–1736) jezsuita tanár 50
Miser nagyszebeni diakónus (1783) 188
Miskolczi (Miskoltzi) Sándor Háromszék jegyzője, Háromszék vm. rendes asszesszora (1784) 93, 244
Mithridates, VI., a Nagy, pontusi király (i. e. 120–63) 142
Mohamed, IV., török szultán (1648–1691) 143, 145, 328, XIX
Molly főstrázsamester (1783) 215
Molnár Ádám (1713–1780) orvos Bukarestben, majd Brassóban 93, 137
Molnár Albert lásd Szenci Molnár Albert
Molnár György héderfáji ref. lelkész (1783) 207
Molnár István újfalusi ref. lelkész, botanikus (1766) 213
Molnár János, Ker. (1728–1804) jezsuita tanár, író 88, 106, 137, 166, 173, 202, 213, 225, 256, 313, V, XII
Molnar-Piuariu, Ion (1749–1815) szemészfőorvos 123, 179
Montgolfier, Jacques-Étienne (1745–1799) a léggömb feltalálója 220
Montgolfier, Joseph-Michel (1740–1810) az előbbi testvére, a léggömb feltalálója 220
Morandi, Giambattista olasz botanikus (XVIII. sz.) 101
Móricz (Móritz) (1792) 353
Mósa László, id., (1710–1775) Belső Szolnok vm. főjegyzője, főszolgabírája, történetíró 327, 345
Mósa László, ifj., gyalogsági kapitány, főtrázsamester (1788) 32, 215, 302, 322, 326, 327, XIX

Mosheim, Johann Lorenz von (1694–1755) teológus, göttingeni egyetemi tanár 111, 297
Muessert Kristóf (1712–1770) jezsuita tanár, a kolozsvári kollégium rektora 50
Muhl bécsi tanácsos (1783) 206
Murányi Ignác (1742–1804) piarista tanár, természettudós 92, 329
Murray, Johann Andreas (1740–1791) orvos, botanikus, göttingeni egyetemi tanár, 80
Muschenbroek, Pieter van (1692–1761) természettudós, leideni egyetemi tanár 185
Müller brassói patikuslegény (1798) 374
Müller, Johann Christoph (1673–1721) térképész III.

Nadányi János (1643–1707) ref. tanár, történetíró 322
Nádasdy (Nádasdi) Ferenc (1625 k.–1671) országbíró 62
Nádudvari Elek sófalvi birtokos, író (1772) 216
Nádudvari Sámuel (megh. 1754) ref. lelkész, a marosvásárhelyi ref. kollégium tanára 32
Nagy Boldizsár, a székelyudvarhelyi ref. kollégium alapítványtevője (1787 előtt) 299
Nagy Elek, a Küküllő vm.-i unit. egyházkerület jegyzője (1784) 228
Nagy Gergely levéltáros (1798) 374
Nagy István középajtai lakos (1778) 56
Nagy István, Szerencsi lásd Szerencsi Nagy István
Nagy József baróti lakos (1799) 377
Nagy József táblabíró (1780), Háromszék vm. alszolgabírája (1784) 93, 244
Nagy József magyarrégeni ref. lelkész (1787) 300
Nagy Mátyás zetelaki ref. lelkész, udvarhelyi esperes, történetíró 327, 373, 374
Nagy Zsigmond unit. kurátor (1784) 228
Nagyari (Nagy-Ari) József (1650/1651–1694) ref. lelkész, egyházi író 322, XVII
Naláczi (Nalátzi) cs. 20
Naláczi István (1748–1818) Zaránd vm. főispánja 23
Naláczi (Nalátzi) Istvánné tordai birtokos (1776) 20
Naláczi (Nalátzi) József guberniumi tanácsos, Naláczi Zsófia apja (XVIII. sz) 62
Naláczi (Nalátzi) Károly keresztesmezei és bábolnai birtokos (1776) 20
Naláczi (Nalátzi) Zsófia, Czirjék II. Pál első felesége, Naláczi József lánya 62
Nánási (Lovász) András (megh. 1683 v. 1684) ref. lelkész 216
Nekesch (alias Schuler), Daniel szász naplóíró (1648–1660) 327
Nemes cs. 109
Nemes Ádám (1711–1765) a királyi tábla elnöke 109
Nemes Ferenc (1781) 109
Nemes György, Nemes Klára, Lázár György feleségének apja 109
Nemes György lovassági kapitány, főstrázsamester (1784), alezredes (1787) 182, 194, 223, 288
Nemes Györgyné l. Maurer Anna
Nemes János (megh. 1793 k.) Marosszék főkirálybírája 109, 309, 324, 325
Nemes János Háromszék főkirálybírája, guberniumi tanácsos (1771) 109
Nemes Klára, Nemes György leánya, Lázár György felesége (XVII. sz.) 109
Nemes Mária, Wass Györgyné (1691) 109
Nemes Sámuel (szül. 1787) Nemes György és Maurer Anna fia 288
Nemes Tamás krími tatár rab Kemény Jánossal (XIX)
Nemes Tamás, legidősb, Nemes Ferenc nagyapja, Háromszék főkapitánya (1691) 109
Neugeboren (Neugeborn), Daniel Georg (1759–1822) ev. szuperintendens 345
Neuka (Neukra) erdélyi vajda (1219–1221) 204
Nicetas l. Niketas
Nicolae Mavrocordat havasalföldi vajda (1708–1730) 12
Nicolaus (1201–1202) lásd Miklós
Nicolaus filius Laurentii lásd Kont Miklós
Nicolaus filius Mauritii lásd Gergye nembeli Miklós
Nicolaus Konth [!] (1315) lásd Pok
Nicolaus (1342–1344) lásd Sirokai Miklós
Nicolaus (1351–1356) lásd Kont Miklós
Nicolaus (1367–1368) lásd Lackfi Miklós
Nicolaus (1402–1404) lásd Csáky Miklós
Nicolaus (1402–1404) lásd Marcali Miklós
Nicolaus Csupor de Monoszló lásd Csupor Miklós, Monoszlói
Niczky Kristóf (1725–1787) a Helytartótanács elnöke, író 265
Niketas (Nicetas) (kb. 335–414) dáciai missziós püspök 32, 33, 50, 188
Nitri, Mauritio olasz író (XVII. sz.) 328
Nolte (Noltenius), Johann Friedrich (1694–1754) német filológus, tanár XII
Nösner, Simon (megh. 1619) ev. lelkész, történetíró 327
Nösselt, Johann August (1734–1807) német teológus 297
Nuszbaumer (?) szászsebesi rektor (1778 előtt) 42

Nyirő Ádám (1723–1782 v. 1784) jezsuita tanár 50, 265

O'Donnell (Odonelli) Karl (1715–1771) lovassági tábornok, az erdélyi katonai főparancsnok 62
Oeder lásd Eder
Oertel (Ortelius), Hieronymus (1543–1616) történeti és földrajzi író 374
Offerhaus, Leonhardus (1699–1779) holland egyetemi tanár, történész 34
Oláh Miklós (1493–1568) esztergomi érsek, történetíró 32, XVI
Oltard (Oltardus), Johannes (1576–1630) nagyszebeni ev. lelkész, történetíró 34, 327
Opitz (Opitius), Martin (1597–1637) német költő 142, 322
Orbán Ágnes, Czirjék II. Vitályos felesége 62
Orbán (Szathmári) Sámuel (megh. 1757) ref. lelkész 216

Ostermayer, Hieronymus (megh. 1561) brassói orgonista, krónikaíró 327, 363, 365
Osterwald, (Osterwvald, Osterváld) Jean-Frédéric (1664–1747) ref. lelkész, egyházi író 173, 216, 229
Osterwald, Peter von (1718–1778) bencés történész, matematikus 214
Osváth Károly királybíró (1783) 212
Osvát László Bardóc szék jegyzője, az erdővidéki ref. egyház kurátora (1781), Háromszék vm. alszolgabírája (1784) 134, 244, 345, 371, 374
Osvát Sámuel Bardóc szék királybírája (1781), Háromszék vm. rendes asszesszora (1784) 134, 212, 244
Osztrovics Ferenc jezsuita tanár, a kolozsvári kollégium rektora (XVIII. sz.) 50
Otrokocsi Fóris Ferenc (1648–1718) ref. lelkész, konvertita 322
Ovidius Naso, Publius (i. e. 43–i. u. 18) római költő 118, 142, 321

Ördögh Balázs csíki székely, Báthory András fejedelem feltételezett gyilkosa 323, XIX
Örvendi Pál Bocskai István tanácsosa, végrendeletének egyik végrehajtója 32

Paintner Mihály (1753–1826) jezsuita, utóbb c. püspök, győri prépost 265
Pál, Péter fia, erdélyi vajda (1221–1222) 204
Pálffy János (1663–1751) tábornok, Magyarország nádora 199
Pancratius, Michael (1631–1690) ev. tanár, püspök, 118, 145, 224, 308, 373
Pánczél (Pántzél) Pál leideni egyetemi hallgató, Kendilónán ref. lelkész (1786) 252
Pannonius János l. Janus Pannonius
Panzer, G. M. német fordító (1765) 300
Pap János ref. lelkész, Szerencsi Nagy István ismerőse (1786) 283
Pap József kancellista (1783–1784) Fogaras vm. levéltárosa (?) 188, 224, 234, 235, 236, 254, 323, 361
Pápai István (1784) 228
Pápai Páriz András (1703–1763) orvos 216
Pápai Páriz Ferenc (1649–1716) orvos, nagyenyedi tanár 77, 88, 174, 179, 211, 213, 225, 289, 334, 359, 360, 373
Pápai Páriz Imre (1618–1667) ref. lelkész, író 216
Papilla l. Dimich von Papilla
Papp Miklós, K. 222
Paradeis ezredes, császári adjután (1742) 199
Pareus, David (1548–1622) német ref. teológus XVII
Partheniosz (Partenius), nikarai születésű (i. e. I. sz.) felszabadított rabszolga, görög költő 373
Páriz Pápai, Párizpápai l. Pápai Páriz
Parthenius lásd Partheniosz 373
Paskó Kristóf (1634–1685) portai követ, versíró XIX
Patachich Ádám (1717–1784) váradi püspök, kalocsai érsek 105
Patai András (1697–1755) jezsuita tanár, a kolozsvári kollégium rektora 50
Pataki Ferenc (1704–1740) jezsuita tanár 50
Pataki István (1640–1693) ref. lelkész, a kivégzett Bánffy Dénes papja (XVII. sz.) 49
Pataki Miklós (1783) 216
Pataki (Pataky) Mózes (1779–1816) a kolozsvári ref. kollégium tanára 152, 162, 165, 209, 227
Pataki Sámuel (1731–1804), orvosdoktor, a kolozsvári ref. kollégium tanára 10, 74, 76, 101, 103, 106, 111, 117, 118, 138, 143, 152, 160, 161, 165, 173, 183, 260, 274, 306, 317, 326, 328, 346, 358, 361, 374, XIX
Pataki Sámuel, ifj., az előbbi fia 101, 152, 165
Patrut, Ion 302
Patzkó Ferenc Ágoston pozsonyi és pesti nyomdász (XVIII. sz.) 222
Paulus, filius Petri lásd Pál, Péter fia
Paur György (Georg) Háromszék vm. rendes asszesszora (1784) 244
Pechi (Pécsi) Lukács író, botanikus (1595 k.) 213
Péchi (Pétsi) Simon (1570 k.–1642 k.) erdélyi kancellár 32, XVII
Pécsi Ferenc fületelki ref. lelkész (1781) 149
Peine (Peynius), Johann Hieronymus von (1696–1754) német ev. teológus 297
Pekri Lőrinc (XVII. sz.) 49
Pel, Lukas Kőhalom szék alkirály bírája (1613) 38
Pel, Matthias Kőhalom szék villicusa (1613) 38
Pelcz (Pelz) János soproni városi tanácsos, történetíró, (XVIII. sz.) 328, 346
Pellio, Georg Kőhalom királybírája (1659) 38
Pelsőci Imre állítólagos erdélyi vajda (1447) 204
Penzelini József gyalogsági százados (1782) 182, 215, 282, 287
Perényi Péter erdélyi vajda (1526–1529) 204
Peringer András (1711–1784) jezsuita tanár 50
Perizonius, Jacobus (1651–1715) történész leideni egyetemi tanár 297
Péterfi László sáromberki ref. lelkész, görgényi esperes (1797–1804) 169, 282, 293, 308
Péterfi Sámuel Háromszék vm. komisszáriusa (1784), Miklósvárszék jegyzője (1795) 244, 360
Petky (Petki) Ferenc (megh. 1640 előtt), Doboka vm. főispánja; a Székely Mózessel való szövetkezés gyanúja miatt Törökországba szökött, utóbb mohamedánná lett 296
Petki István (1601 k.–1667) Csík. Gyergyó és Kászon szék főkapitánya, utóbb Küküllő vm. főispánja 12, 13
Petki István hidvégi udvarbíró (1781–1782) 141, 162, 167, 168
Petrarca, Francesco (1304–1374) olasz költő 33
Petrigyevits, Petrichevich lásd Horváth (Petrichevich)
Petronius (Arbiter), Caius (megh. 66) római költő 260
Petrovics (Petrovich) Péter temesi ispán (1556) 204
Pétsi lásd Péchi
Peynius lásd Peine
Philippus római császár (244–249) 25
Philippus lásd Fülöp
Photiosz (Fotzius, kb. 820–897) bizánci pátriárka 166, XII
Physicophilus, Joannes lásd Born

Piazeski, (Piasecius), Paulus erdélyi lengyel krónikás (XVII. sz.) 334, 346
Pildner, Martin Kóhalom szék királybírája (1721) 38
Piller Mátyás (1733–1788) jezsuita, egyetemi tanár 71
Pirkovits József (1799) 377
Pivoda, Difine de, császári alezredes (1716) 12
Placette (Laplacette, De La Placette), Jean (1639–1718) utrechti teológiai tanár 216
Plutarkhosz (Plutarchus) (45 után–120?) görög író, biográfus 297
Pócza (Pótza) József Háromszék vm. komisszáriusa (1784) 244
Pócsa (Pótsa) Sámuel Háromszék vm. komisszáriusa (1784) 244
Pok nembeli Miklós erdélyi vajda (1277–1278, 1315–1318) 204
Pomarius, Christian (megh. 1565) ev. lelkész, történetíró 327
Pongrác János, Dengelegi, erdélyi vajda (1462–1465, 1468–1472, 1475–1476) 204
Pongrácz (Pongrátz) István (1713–1767) jezsuita tanár 32, 33, 50
Pop, Emil 90
Pope, Alexander (1688–1744) angol költő 216
Poppes nagyszebeni lakos (1782) 187
Porzsolt (Porsolt) Mihály kancellista (1798) 374
Pósa (Pousa), Sólyom fia, erdélyi vajda (1235–1241) 204
Pozsgai (Posgai) Sámuel újtordai ref. lelkész (1700–1702) 20
Pray György (1723–1801) jezsuita történetíró 32, 33, 34, 71, 73, 92, 138, 174, 176, XVI, XVIII
Preidt lovassági alhadnagy, a brassói ev. lelkész fia (1783) 196, 197
Preidt, Georg (1726–1806) brassói tanár, ev. lelkész 60, 196
Pritzel, G. A. 142
Prodan, David 287
Prónay (Prónai) Sándor (1760–1839) tudománypártoló főúr, a magyar Akadémia tagja 327, XVII
Pulcheria Aelia Augusta római császárnő (414–453) 265
Putnoki István (megh. 1751) újtordai ref. lelkész 20
Pünkösti Mihály tordai lakos (1776) 20
Püthagorasz (Pytharogas) (i. e. II. sz.) görög filozófus) 170

Rabutin, Bussy de, Johann Ludwig (1642–1717), francia származású császári tábornagy, Erdély katonai parancsnoka 327
Rácz Gábor 77
Rácz Kelemen olthévizi ref. lelkész (1737–1742) 25
Rácz Mihály Miklósvár jegyzője (1795) 360
Ráday (Rádai) Gedeon, id., (1713–1792) író, könyvgyűjtő 105, 283
Radnótfái Zsigmond kolozsvári főbíró (1784) 228
Rádó cs. XIX
Radvánszky Béla 344
Rafain (Ropoin) erdélyi vajda (1217) 204
Raicsani (Rajcsáni) György (1669–1734) jezsuita tanár, a kolozsvári kollégium rektora 50
Raicsani (Rajcsáni) János (1671–1733) jezsuita tanár, a kolozsvári kollégium rektora 50
Rákóczi Ferenc, II., erdélyi fejedelem (1704–1711) 12, 54, 55, 245, 327, XVII, XIX
Rákóczi György, I., erdélyi fejedelem (1630–1648) 20, 111, 235, 323, 326, 331, X, XIX
Rákóczi György, II., erdélyi fejedelem 13, 33, 61, 143, 144, 235, 322, 326, 345, 346, XIV, XIX
Rákóczi László (megh. 1612) hajdúvezér, Lippa parancsnoka 32
Rakowski (Rákovszky, Rogovszki) Ernő főhadnagy (1783), kapitány (1785) 196, 197, 215
Ranzano (Ranzanus), Pietro (†1492) olasz történetíró XIII
Rápólczi (Ráplótzi) József Háromszék vm. alszolgabírája (1784) 244
Rápolti Anna, Czirjék József felesége 62
Rápolti István Háromszék vm. alszolgabírája (1784) 244
Rát (Ráth) Mátyás ev. lelkész, újságíró 91, 172, 220, 258, 265, 283, 289, IV, V, VI, IX, X, XII
Rátót nembeli Gyula, erdélyi vajda (1230–1231) 204
Rauber Miklós kapitány (1783) 215
Raum, Gertruda, Michael Forgáts anyja (XVII. sz.) 327
Repszeli (Répszeli, Repszéli) László (1703–1763) jezsuita tanár 50, 265
Reuss, Christian Friedrich (1745–1813) tübingeni botanikaprofesszor 10, 256
Reuter Camilló 36
Révai Miklós (1750–1807) piarista tanár, újságszerkesztő, nyelvész, költő 220, 265
Rhédei Ádám (1768–1849) Doboka vm. főispánja 269, 326, XIX
Rhédei János (1713–1768) tábornok 32
Rhédei Ferenc erdélyi fejedelem (1657–1658) 144, 187, 269, 326, XIX
Rhédei László (1636–1664) Rhédei Ferenc fejedelem fia, naplóíró 269, 326, 345, XIX
Rhédei Zsigmondné lásd Wesselényi Anna
Rheinius, Daniel barcaújfalui ev. lelkész, naplóíró (1704–1715) 327
Rheter, Georg brassói polgár, történetíró (XVII. sz.?) 327
Ribiczei (Ribitzei) Ádám (megh. 1782) alezredes a második székely gyalogezredben 177
Robertson, William (1721–1793) skót író, történész XVI
Rogerius váradi főesperes, író (XIII. sz.) 323, XIX
Rogovszki lásd Rakowski
Rollin, Charles (1661–1741) francia fiziko-teológus 297
Román Gudáta (1803) 383
Ropoin lásd Rafain
Rorandus lásd Borsa nembeli Loránd
Rosenfeld, Czekelius Freiherr von, Johann Friedrich (1739–1809) nagyszebeni polgármester, királybíró, guberniumi tanácsos 234, 324

Rosnyai lásd Rozsnyai
Rotardies (Házi) Mihály (1715–1747) irodalomtörténetíró 322, 328
Roth, Paul (1724–1793) brassói ev. tanár, szászhermányi lelkész 19, 41, 59, 60, 66, 75, 80, 99, 323, 327, 363, XIII, XIX
Roth, Peter Kőhalom város polgármestere (1659) 38
Roth, Rudolphus, egy jénai disszertáns (1671) 188
Róth (Roth) Sámuel (Samuel) Háromszék vm. komisszáriusa (1784) 244
Róth Tamásné Vatai Borbála (megh. 1784) 258, 289
Rozgonyi János erdélyi vajda (1450–1458, 1459–1460) 204
Rozgonyi Sebestyén erdélyi vajda (1458–1461) 204
Rózsa Mária baróti lakos (1799) 377
Rozsnyai Dávid (1641–1718) török tolmács, történetíró 111, 117, 284, 322, 345, 360, 363, XIX
Rozsnyai Sámuel hadnagy (1786) 284
Rudolf magyar király (1576–1608) 327, 373

Sacy, Claude-Louis-Michel de, (1736–1790) francia irodalmár, magyar történelem szerzője (1778) 99, 117, 118
Sajnovics János (1733–1785) jezsuita tanár, nyelvész 265
Salagius (Salagi) István (1730–1796) pécsi kanonok, történész 92, 99, 117, 118, 174
Salamon magyar király (1063–1074) 174
Salinis, Stephanus, de lásd Szalinai István
Salmen, Martin Friedrich (1726–1787) nagysinki királybíró 234
Sambucus lásd Zsámboky
Samoscasius lásd Szamosközi
Sámos-Köz lásd Szamosközy
Sándor cs. 39
Sándor, Nagy, makedón király (336–323) 142
Sándor László (megh. 1785) Csík, Gyergyó és Kászon székek főkirálybírája, Udvarhely vm. főispánja 163, 180, 272
Sarasa (Sarassa) Antonius Alphonsus de (1618–1667) spanyol jezsuita író 111, 216
Sárdi Sámuel nagyszebeni nyomdász (1747–1778) 42, 55, 62
Sarmis (nem létező) dák király 142, III
Sashegyi Oszkár 117
Schaeseus lásd Schesaeus
Scharsius, Andreas (megh. 1710) ev. szuperintendens, történetíró 327
Schesaeus (Schaeseus), Christian (megh. 1585) medgyesi ev. lelkész, költő 145
Scheuchzer, Johann (1684–1738) svájci orvos 65
Schirmer, Anton (1602) 327
Schlözer, August Ludwig (1737–1809) történész, göttingeni egyetemi tanár 71, 283
Schmeizel (Schmeitzel), Martin (1679–1747) történész, jénai egyetemi tanár, 32, 34, 173, 174, 327, 328, III
Schmidt, Benedikt (megh. 1770) német jogász, egyetemi tanár XVI
Schmitth Miklós (1707–1756) jezsuita, történész 33
Schnel brassói gyógyszerész (1774) 5
Schnevics (Schnevits Schnevitsch) Márton (Martin) Háromszék vm. alszolgabírája (1784) 244
Schobeln György (Georg) Háromszék vm. szolgabírája (1784) 244
Schönwisner (Schönvisner) István (1738–1818) jezsuita, egyetemi tanár 174
Schreter, Johann Samuel (1735–1808) német természettudós 80
Schröck, Johann Matthias (1733–1807) német történész 297
Schtarenberg lásd Stahrenberg
Schultens, Albert (1686–1750) leideni orientalista 185
Schultens, Joannes Jacobus (1716–1778) leideni teológiai tanár 252, 260
Schultz, a székely lovagezred ezredese (1787) 288
Schurtzfleisch, Conrad Samuel (1641–1708) wittenbergi egyetemi tanár, történész 142
Schwandtner, Johann Georg (1716–1791) osztrák történész, forrás-kiadó, 322, 323, 327, XIX
Schwarz, Gottfried (1707–1788) szepességi születésű rintelni szuperintendens, történész 32, 106, 224, 227, 261, 322, XIII, XVII
Schwendi, Lazarus (1522–1584) államférfi, hadvezér 345
Schwenits Márton (Martin) Háromszék vm. alszolgabírája (1784) 244
Scopoli, Antonio Giovanni (1723–1788) olasz botanikus 101
Scovendius lásd Schwendi
Sebastianus de Rozgon lásd Rozgonyi Sebestyén
Seibringer (Seybringer) Michael brassói ötvös, naplóíró (1599–1601) 327
Seiler lásd Seuler
Seivert, Johann (1735–1785) ev. lelkész, történetíró 14, 105, 174, 203, 224, 265, 274
Séllyei M. István (1627–1692) a dunántúli ref. egyházkerület püspöke 61
Selyei (Sellyei) Balogh István (megh. 1666/1667) II. Rákóczi György udvari papja 61
Seneca, Lucius Annaeus (megh. 65) római filozófus, költő 82, 170
Serrarius, Jakob Kőhalom villicusa (1613) 38
Servatius Keresztély (Christian) Háromszék vm. komisszáriusa (1784) 244
Seuler, Johann brassói nyomdász (1736–1757) 145
Seutter (Seuter), Georg Matthäus, id., (1678–1757) német térképész III
Seüffertitz Károly főstrázsamester (1783) 215
Severini János (megh. 1789) ev. tanár, történész 34, 328
Seybringer lásd Seibringer
Siderius János (megh. 1608) abaúji ref. esperes, író 32
Sigismundus Groff de Bozyn lásd Szentgyörgyi Zsigmond
Sigonio, Carlo (Sigonius, Carolus) (1520–1594) olasz történész 32
Sigrai András (1681–1734) jezsuita tanár, a kolozsvári kollégium rektora 50

Simén György (1784) 228
Simeonibus, Franciscus Antonius de (1713) történész, jogász 109, 328
Simigianus lásd Somogyi
Simon erdélyi vajda (1215) 204
Simon Balázs primipiláris (1649) 373
Simon János (kb. 1724–1764) ügyvéd 296
Simon Sámuel makkfalvi ref. lelkész (1780–1781) 94, 100
Sinai Miklós (1730–1808) debreceni ref. kollégium tanára, püspök, történész 173
Sinkovics István 32
Sirokai Miklós erdélyi vajda (1342–1344) 204
Sófalvi József (1745–1794) ref. lelkész, író 24, 35, 42, 55, 76, 121, 216, 289
Sófalvi Józsefné lásd Farkas Anna
Sólymosi (Sojmosi) János székelyudvarhelyi szabómester (1792) 345, 346, 347
Sólyom, Torda megyei régiséggyűjtő (1781 előtt) 125
'Sombori Elek (1784) 228
Sommersberg, Friedrich Wilhelm von (1698–1756) boroszlói könyvkiadó 142
Sommervogel, Carlos 50
Somogyi (Simigianus, Symigianus) Ambrus (1564–1637) Belső Szolnok vm.-i jegyző, történetíró 32, 112, 188, 193, 227, 245, 254, 255, 287, 308, 322, 345, XVII
Sonnenberg, Michael (megh. 1783 k.) guberniumi titkár 6, 8, 16
Sorbait, Paulus de (megh. 1691) bécsi udvari orvos 65
Soterius, Georg (megh. 1728) ev. lelkész, történetíró 327
Söményfalvi lásd Sövényfalvi
Sövényfalvi János új-, majd ótordai ref. lelkész (1709-ig) 20
Sövényfalvi János leideni egyetemi hallgató (1778) 42
Stahrburg Ferenc kapitány (1783) 215
Stahrenberg, Ernst Graf von (1724–1807) bécsi háztulajdonos 195
Stapfer, Johann Friedrich (megh. 1775) svájci ref. teológus 121
Stehelin (Stehlin) Christoph német egyházi író (XVIII. sz.) 271
Steidele, Johann (1737–1823) osztrák orvos 216
Stephan lásd István vajda
Stephanus (1345–1350) lásd Lackfi István
Stephanus (1373–1376) lásd Lackfi István
Sterne, Laurence (1713–1768) angol író 71
Stiborici Stibor (Stiborius de Stiborich) erdélyi vajda (1395–1401, 1409–1414) 204
Stillingfleet, Edward (1635–1699) worchesteri püspök, teológus 297
Stiltinck (Stiltingius), Jean (1703–1762) németalföldi jezsuita, történész 328
Stosch, Philipp (1691–1757) német ref. teológus 297
Stöger János Háromszék vm. seborvosa (1784) 244
Struensee (Struense) Johann Friedrich, gróf (1737–1772) dán államférfi 127
Suckow (Sukov), Wilhelm Karl Friedrich (szül. 1770) orvos, jénai egyetemi tanár 190
Sulzer, Franz Joseph (megh. 1791) osztrák származású történetíró 66, 71
Sulzer, Johann Georg (1720–1779) német író, esztéta 42
Surenhusius (Surrenhusius) Gulielmus holland orientalista (XVIII. sz.) 297
Svartz lásd Schwarz
Szabó Dávid lásd Baróti Szabó Dávid
Sypersteyse, C. A. van a haarlemi tudós társaság elnöke (1781) 136

Szabó Attila, ifj. 225
Szabó Fábián dési bíró (1578–1582) 2
Szabó Géza 63
Szabó György középajtai születésű kolozsvári nyomdász (XVIII. sz.) 10, 76
Szabó György 61
Szabó János Háromszék vm. asszesszora (1781), alszolgabírája (1784) 124, 224
Szabó Károly 20, 61, 121, 122, 128, 166, 202, 227, 265, 270, 283, 289, 324, 373
Szabó László szabólegény (1796) 366
Szabó László székelyudvarhelyi diák (1780) 77
Szabó Mihály külföldön tanuló ref. diák (1779) 68
Szabó Sámuel (1747–1789) ref. lelkész, a nagyenyedi ref. kollégium tanára 120, 208
Szacsvay (Szatsvai) Sándor (1752–1815) újságíró 222, 291, 297
Szádeczky Lajos 326
Szajvert lásd Seivert
Szakmári lásd Szathmári
Szakmári Fabricius István énekszerző (1577) 373
Szakmári Orbán Sámuel lásd Orbán (Szathmári) Sámuel
Szalárdi János (1601–1666) történetíró 30, 32, 33, 34, 112, 117, 118, 188, 326, 345, XIX
Szalinai (de Salinis) István (megh. 1652) ferences szerzetes, az erdélyi ferencesek vezetője 100
Szamosi lásd Szamosközy
Szamosközy István (1565–1612) történetíró 32, 34, 118, 142, 144, 145, 188, 193, 245, 287, 308, 322, 323, 326, 345, XVII, XIX
Szamossius lásd Szamosközy
Szántai Lack Jakab erdélyi vajda (1403–1409) 204
Szapolyai János lásd János, I., magyar király
Szapolyai János Zsigmond lásd János, II., választott magyar király
Szász Pál, szemerjai, vízaknai királybíró (1778) 53, 56
Szathmári Pap Mihály (1737–1812) a kolozsvári ref. kollégium tanára 68, 105, 127, 228, 229, 239, 248, 251, 259, 260, 274, 297
Szatmár-Németi Pap István nyomdász, versíró (XVIII. sz.) 216
Száva I. Mihály (megh. 1729) Zaránd vm. főispánja (1721–1729) 23
Száva II. Mihály, Zaránd vm. főispánja (1739) 23
Szécsényi Frank erdélyi vajda (1393–1395) 204
Szécsényi Tamás erdélyi vajda (1321–1342) 204
Szegedi lásd Szegedy

Szegedi György (1711–1786) jezsuita tanár, a kolozsvári kollégium rektora 20, 40, 50
Szegedi Mária Florentina, Szegedi Sámuel húga, Lisznyai Incze István dévai ref. pap felesége 127
Szegedi Mihály kolozsvári királybíró (1604)
Szegedi Polyxena, Szegedi Sámuel lánya (1781) 127
Szegedi (Szegedy) Sámuel (szül. 1740) Torda vm. orvosa (1781) 106, 119, 121, 122, 125, 127, 128
Szegedi Zsigmond, Szegedi Sámuel fia (1781) 127
Szegedy (Szegedi) János (1699–1770) jezsuita tanár, a kolozsvári kollégium rektora, jogtudós 50, 174, 328
Székely Ádám (megh. 1789) kir. kamarás 91, 111, 209, 314
Székely Antal lovassági kapitány (1787) 288
Székely Elek Háromszék vm. kerületi adószedője (1784) 244
Székely Károly gyalogsági kapitány (1783) 215
Székely Lászlóné lásd Thoroczkay Zsuzsanna
Székely Mózes erdélyi fejedelem (1603) 296, 323, XVII, XIX
Székely Sámuel, dobai (1704–1779) gyalogsági kapitány, könyvgyűjtő XVII
Szeli József (1710–1782) ev. lelkész, író 38, 216
Szeli Károly (1748–1780 k.) orvos 216
Szemere Mihály Csík, Gyergyó és Kászon székek királybírája (1593) 13
Szenci Molnár Albert (1574–1634) író, szótárszerkesztő 213, 327
Szendrey József (1720–1775) jezsuita tanár, a kolozsvári kollégium rektora 50
Szentgyörgyi strázsamester 196, 197
Szentgyörgyi János erdélyi vajda (1465–1467) 204, 325
Szentgyörgyi Péter erdélyi vajda (1498–1510) 204
Szentgyörgyi Zsigmond erdélyi vajda (1465–1467) 204
Szentkereszti Sámuel táblabíró, főkurátor (1779, 1781) 57, 99
Szentpáli cs. 56
Szentpáli Sándor (1778) 56
Szentpétery Imre 109
Szent-Simóni József (megh. 1775) ref. lelkész 216
Szépes Ilona, Czirjék II. Simon felesége 62
Szeredai Antal (1740–1799) gyulafehérvári kanonok, történész 32, 204
Szeredai Kristóf, a királyi tábla bírája (1781) 134
Szerencsi Nagy István (megh. 1789) győri ref. lelkész, irodalomtörténet-író 274, 283, 300
Szigethi Mihály, id., Szigethi Mihály apja, csizmadia 253
Szigethi Mihály, ifj., (1785) 253, 275
Szigeti Gyula István (1678–1740) a nagyenyedi ref. kollégium tanára, erdélyi ref. püspök 185
Szigeti Péter krími magyar fogoly Kemény Jánossal XIX
Szilágyi József (1785) 253
Szilágyi Sámuel (1719–1785) ref. püspök 173
Szilágyi Sámuel, ifj., az előbbi fia, fordító 216
Szilágyi Sándor 32, 227
Szilatsek (Szilácsek) Pál (1706–1783) jezsuita tanár 32, 265
Szili lásd Szeli
Szilvási János (1721–1805) főstrázsamester 62
Szinnyei József 50, 61, 216, 326
Szolga Ferenc nagyajtai unit. lelkész, esperes (1792) 343, 345
Szolimán (Szulejmán), II., török szultán (1520–1566) 326
Szotyori József (1767–1833) göttingeni orvostanhallgató, orvos 359, 360, 361, 371
Szőnyi Benjámin (1714–1794) hódmezővásárhelyi ref. lelkész, író 216
Szónyi Pál író (XVIII. sz.) 216
Szörcsei (Szörtsei) József Háromszék vm. alszolgabírája (1784) 244
Sztojka Zsigmond (1698–1770) erdélyi róm. kat. püspök 62
Szvetenei Kolozs vm. perceptora, felesége Czirjék II. Pál lánya 62

Taksony, (Taxis) Zoltán fia 62
Tamás (Thomas) állítólagos erdélyi vajda (1388) 204
Tamási János erdélyi vajda (1403–1409) 204
Tankó Mátyás csíkszentdomokosi plébános (1784) 240, 242, 323, XIX
Tartler, Thomas (1700–1770) ev. lelkész, történetíró 327
Taxis lásd Taksony
Taxonyi János (1677–1746) jezsuita tanár, író 216
Téglás Gábor 64
Teleki cs. 33, III
Teleki prokurátor 141, 145
Teleki Ádám (1740–1792) Belső Szolnok vm. főispánja, kamarás, író 20, 216, 228, 268
Teleki Ádámné lásd Wesselényi Mária
Teleki Domokos (megh. 1824.), a marosvásárhelyi ref. kollégium főgondnoka 275
Teleki József, Bethlen Kata második férje 105
Teleki József (1738–1796) koronaőr, író 70, 71, 105, 120, 164, 172, 204, 234, 298, 327, III
Teleki Józsefné lásd Bethlen Kata
Teleki Lajos (1746–1815) táblai ülnök, az Egyházi Főtanács tagja 208, 387
Teleki I. Mihály (1634–1690) erdélyi kancellár 33, 118, XIX
Teleki III. Mihály († 1745) kővári kapitány 345 XIX
Teleki IV., Mihály, Kendeffi Rákhel első férje, Benkő József pártfogója XIX
Teleki Sámuel (1739–1822) erdélyi kancellár, könyvgyűjtő, mecénás 29, 32, 33, 34, 42, 70, 84, 91, 95, 97, 99, 105, 111, 114, 116, 117, 118, 120, 127, 144, 145, 169, 188, 193, 200, 205, 224, 227, 233, 235, 236, 237, 241, 245, 246, 254, 255, 261, 267, 276, 285, 286, 287, 293, 295, 303, 304, 307, 308, 322, 327, 328, 360, 374, 375, III, XIV, XVII
Teleki Sámuelné lásd Bethlen Zsuzsanna 160
Teleki Tamás lovassági kapitány (1787) 288
Tertina Mihály (1750?–1808) tanár, latin költő 323
Teutsch, Johann (1754–1835) a brassói gimnázium rektora 363

Teutsch, Josef (1702–1770) szászhermányi ev. lelkész, történetíró 327, 363
Teyler, lásd Hulst
Thalész (i. e. II. sz.) görög filozófus 170
Thaly Kálmán 326
Theodosius II., római császár (408–450) 143
Tholdalagi (Toldalagi) Ferenc táblai ülnök (1784), Marosszék főkirálybírája (1789) 253
Tholdalagi (Toldalagi) Ferencné lásd Bánffy Kata
Tholdalagi (Toldalagi) János tordai kamaraispán (1631) XIX
Thomas, lásd Szécsényi Tamás
Thomas lásd Tamás
Thoroczkai (Thoroczkay) cs.
Thoroczkai (Torotzkai) Mihály királyi zsinati kommisszárius (1784) 228
Thoroczkai (Toroczkai) Pál (1776) 20
Thoroczkay (Toroczkai) Zsuzsanna, Székely László felesége (megh. 1791 előtt) 330
Thököly Imre erdélyi fejedelem (1690) 32, 106, 328, XVII
Thuri Sándor Miklósvár szék jegyzője (1782) királybíró (1783), Háromszék vm. aljegyzője (1784), Miklósvár szék vice-királybírája (1795) 189, 244, 293, 321, 324, 325, 345, 360, 374
Thuróczi (Turóczi) Anna, Cserei József felesége (1793) 298
Thuróczy (Turóczi, Turotzi) János (1435–1488/1489) történetíró 32, 52, 224, 227, XVI
Timon Sámuel (1675–1736) jezsuita, történész 19, 373, XIX
Tissot, Simon-André (1728–1797) svájci orvos 106
Tofeus (Tophaeus, Dobos) Mihály (1624–1684) erdélyi ref. püspök
Togyeras Dániel tanácsos (1781) 125
Tohun, Zoltán fia 62
Toldalagi lásd Tholdalagi
Toldi (megh. 1778 előtt) krakkói ref. lelkész 49
Tolvaj Imre (1694–1775) jezsuita tanár, a kolozsvári kollégium rektora 50
Tomaj (Tomoj) nemzetség 52
Tompa Ádám Háromszék vm. kommisszáriusa (1784) 244
Tompa Antal Háromszék vm. alszolgabírája (1784) 244
Tompa János Háromszék vm. rendes asszesszora (1780) 93
Tompa László nagyenyedi diák (1796) 371
Tophaeus lásd Tofeus
Toppeltinus lásd Töppelt
Torda (Turda) magyar személy- és nemzetségnév 62
Tordai Sámuel (1731–1801) kolozsvári ref. lelkész, esperes 173
Torkos József káplár (XVIII–XIX. sz.), Benkő József lányának, Rákhelnak férje 277
Tornyi György (1654?–1718 előtt) ótordai ref. lelkész 20
Toroczkai l. Thoroczkay
Tót Mihály Kőhalom szék bírája (1613) 38
Tót Zsigmond közkatona (1803) 383
Tököli lásd Thököly
Töppelt (Toppeltinus), Lorenz (megh. 1670) nevelő, történetíró XIII
Török Antal Háromszék vm. rendes asszesszora (1784) 244
Török Ferenc naplóíró (1680–1682) 345, XIX
Török István leideni magyar egyetemi hallgató (1780) 86
Török István 10
Török Pál krimi tatár rab Kemény Jánossal XIX
Traianus, Marcus Ulpius, római császár (98–117) 14, 32, 142
Trapolder (Trapoldinus), Daniel (megh. 1601) városi majd kerületi jegyző, töténetíró 164, 171, 193, 203, 327
Trapp, Christian (1745–1818) német pedagógiai író 297
Trattner, Thomas (1717–1798) bécsi nyomdász, könyvkereskedő XI
Trausch György (Georg) Háromszék vm. alszolgabírája (1784) 244
Trausch, Joseph 26, 34, 41, 327, 342
Triller, Daniel Wilhelm (1695–1782) német orvos, botanikus 142
Tsere lásd Apácai Csere
Tserei lásd Cserei
Tsernátoni lásd Csernátoni
Tsétsi lásd Csécsi
Tsomós lásd Csomós
Turi lásd Thuri
Turóczi (Turótzi) l. Thuróczi
Turóczi, Turotzi lásd Thuróczy
Turóczi László (1682–1765) jezsuita tanár, történész 174
Tutius, Georg (megh. 1705) segesdi ev. lelkész, koszorús költő XVII
Türi László guberniumi titkár (1784) 234, 254
Tzompó lásd Czompó

Ugek, Magor fia, magyar vezér 62
Ujlaki Miklós erdélyi vajda (1441–1458, 1462–1465) 204
Ujvárosi István brassói prokurátor (1784, 1791) 236, 323, XIX
Ulászló, II., magyar király (1490–1516) 70, 73, 207
Ulpia Traiana lásd Várhely
Ulpius Traianus lásd Traianus
Uncius, Leonardus erdélyi származású humanista költő (XVI. sz.) 32, 33, 204
Ungi Pál (megh. 1788) hírlapíró Pozsonyban 291
Ursinus Velius, Caspar humanista (XVI. sz. eleje) 204
Utyeszenics (Martinuzzi) György (Fráter György) váradi püspök, erdélyi helytartó (megh. 1551) 49, 204

Váczy János 225
Vajda Marina, Czirjék Bálint felesége 62
Vajna György krimi rab Kemény Jánossal XIX
Vajna István háromszéki táblabíró (1780), Háromszék vm. kerületi adószedője (1784) 93, 244
Vajna Mária, Czirjék Mihály felesége 62

Vájó András (Zsigmond?) kuruc ezredes XIX
Valaszky lásd Wallaszky
Váli lásd Wályi
Valkai András (1540–1587) énekszerző 373
Vangroviczius lásd Wujek
Vanière, Jacques (1664–1739) francia jezsuita, latin költő 216
Váradi István krimi rab Kemény Jánossal XIX
Varjas János (1731–1786) a debreceni ref. kollégium tanára, író 173
Varro, Marcus Terentius (i. e. 116–27) római polihisztor XVII
Vas lásd Wass
Vásárhelyi János egyházfalvi ref. lelkész (1608) 20
Vásárhelyi János olthévizi ref. pap (1727–1734) 25
Vass József 269, 373
Vecsey Gergely utrechti egyetemi hallgató (1739–1740) ref. lelkész 216
Vécsey Zsigmond (1739–1802) altábornagy 296
Veingand lásd Weingand
Vekerdi József 63
Vér cs. 20
Vér András tordai birtokos (1776) 20
Verbőtzi lásd Werbóczy
Veres lásd Weress
Veres Gerzson lásd Dálnoki Veres Gerzson
Veres György olthévizi ref. lelkész (1742–1746)
Veres Jób Fehér vm. fiskálisa (1791) 323, XIX
Veress Endre 50, 321, 373, 123
Verestói György (1739–1794) ref. lelkész, író 209
Vergilius Maro, Publius (i. e. 70–19) római költő 65, 341
Veselényi, Vesselényi, lásd Wesselényi
Veszely Károly 153
Veszij Pojan (1803) 383
Veszprémi lásd Weszprémi
Vetési cs. 52
Vetsei (Pataki) István (megh. 1743) ref. lelkész, földrajzi író 216
Vince (Vincentius) ispán, Akadas fia, sebesi székely (1252) 109
Vincze (Vintze) György (megh. 1709) debreceni nyomdász 61
Vingárti Horvath Gáspár erdélyi királyi helytartó (1528) 204
Virginás István kolozsvári perceptor (1666) XIX
Virna lásd Wujek
Vita Zsigmond 308
Vitéz cs. XIX
Vízaknai Briccius lásd Bereczk György
Voik-Rácz Erzsébet 77
Vols, Ernst (1650–1720) osztrák jezsuita tanár 50

Wagner, Franz (1675–1748) osztrák jezsuita, történész 142
Wagner Károly (1732–1790) jezsuita tanár, történész 138, 139, 143, 174
Wal, Dirk van de holland hajóskapitány (XVIII. sz.) 82
Walch (Walchius), Johann Georg (1693–1778) német történész, filozófiaprofesszor 297
Wallaszky Pál (1742–1824) ev. lelkész, irodalomtörténész 174, 274, 283
Walner János kapitány (1783) 215
Walther, D. C. német író (XVIII. sz.) 216
Wályi István ref. lelkész (1778) 216
Wass György czegei, (1658/59–1705) Nemes Mária férje, kolozsvári vicekapitány, naplóíró 109, XIX
Weichenberg, Simon Thaddaus a kolozsvári jezsuiták nyomdásza (1731–1737) 32
Weidenfelder, Lorenz (1693–1755) ev. lelkész, történetíró 327
Weingand, (Veingand), Johann Michael pesti nyomdász, könyvkereskedő (1774–1785) 166, XI
Weirauch, David Kőhalom szék királybírája (1613) 38
Weinrich (Weinrichius), Johann Michael (1683–1727) német ev. teológus 328
Weiss, I. C. von, német térképész (XVII. sz.) III
Weiss (Weisz), Michael (1569–1612) brassói bíró történetíró 174, 323, 327, 345, XIX
Weisskircher brassói gyógyszerész (1781) 137
Wells, Edward angol teológus (XVIII. sz.) 300
Werbóczy (Werbewch, Verbőtzi) István (1460 k.–1542) politikus, Magyarország nádora 62, 109, 204, 216, 368, 370, XIX
Weress Balázs, Werbóczy fordítója (XVI. sz.) 216, XIX
Werner, Abraham (1750–1817) német mineralógus 229, 239
Wesselényi cs. III
Wesselényi Anna (1735–1788) Rhédei Zsigmondné 253
Wesselényi Istvánné lásd Daniel Polixena
Wesselényi Mária, Teleki Ádám felesége (megh. 1785) írónő 111, 216, 268
Weszprémi, az Egyházi Főtanács titkára (1782) 168, 234
Weszprémi István (1723–1799) debreceni orvos, történész 61, 105, 164, 165, 173, 216, 252, 283
Wiegand, Johann (megh. 1776) osztrák mezőgazdasági író 216
Wildheim, Christian Ernst (1722–1766) német teológus, erlangeni egyetemi tanár 111
Windisch, Karl Gottlieb (1725–1793) Pozsony polgármestere, író, szerkesztő 172, 204
Wladislaus lásd Ulászló
Wolff, Daniel (megh. 1729) szászsnádasdi ev. lelkész, történetíró 327
Wujek, (Wagrovitius, Vagrovecius), Jacobus a kolozsvári jezsuita kollégium első rektora (XVI. sz.) 50
Wurzbach, Constant von 273
Wynpersee, Dionynius van der 63

Yorick lásd, Sterne, Laurence

Zabanius, Isaac (1632–1707) ev. tanár, lelkész 327
Zabanius, Johann (1664–1705) az erdélyi szászok grófja 327

Zágoni József (megh. 1770 után) ref. lelkész 216
Zágoni Márton újtordai ref. lelkész (1751 után) 20
Zalányi Péter felvinci ref. lelkész, fordító (1778) 42
Zamoscius lásd Zamoyski
Zamosházi lásd Szamosközy
Zamosius lásd Szamosközy
Zamoyski (Zamoscius), Jan Sarius (1542–1606 k.) lengyel kancellár, író 32
Zápolya lásd Szapolyai
Závodszky Levente 192
Zeyk (Zejk) Dániel (1745 k.–1796) királyi ítélőmester 208
Zeyk (Zejk) Mózes (megh. 1758) Fejér vm. főispánja 48, 52
Ziegler, Christian (1709–1771) ev. lelkész, nagyszebeni dékán, történetíró 173
Ziegler, Martin (megh. 1716) ev. lelkész, történetíró 327
Zilahi Sámuel (megh. 1800), a marosvásárhelyi ref. kollégium tanára 305
Zimmermann, Franz 327
Zoltán, Árpád fia 62
Zólyomi Miklós (megh. 1670 után) erdélyi politikus 296
Zrínyi (Zrini) Miklós (1620–1664) horvát bán, költő, hadvezér 65, 173
Zrínyi Péter (1621–1671) horvát bán 62
Zückert, Johann (megh. 1778) német orvos 106, 227
Zwinger, Theodor (1658–1724) német orvos, botanikus 213
Zwittinger lásd Czvittinger

Zsámboky János (1531–1584) humanista, filológus, író, költő 32, XVII
Zsigmond magyar király (1387–1437) 13, 52, 54, 70, 73, 373, III

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

Forrásjelzések és rövidítések

AkK – Románia Szocialista Köztársaság Akadémiája Könyvtára Kolozsvár–Napoca
AkTL – Románia Szocialista Köztársaság Akadémiája Történeti Levéltára Kolozsvár–Napoca
B – Bukarest
B., b. – báró (személynév előtt)
Bp – Budapest
cet. – cetera
cs. – család
d. – dies, die
D. – Dominus, Domine
DD. – Domini
D. V. – Dominatio Vestra
Éder – Éder Zoltán: Benkő József nyelvészeti munkássága és az Erdélyi Magyar Nyelvművelő Társaság. Bp. 1978
EOE – Erdélyi országgyűlési emlékek. I–XXI. Kiad. Szabó Károly. Bp. 1875–1898
EphBud – Ephemerides Budenses
EphVind – Ephemerides Vindobonenses
ErdGubL – Erdélyi Gubernium Levéltára (a Magyar Országos Levéltárban)
ErdR – Erdélyi Ritkaságok
ErPrK – Erdélyi Protestáns Közlöny
ETA – Erdélyi történelmi adatok I–III. Kv 1855–1858 (szerk. Mikó Imre) IV. Kv 1862 (szerk. Szabó Károly)
Excell., excja – excellenciája
F., Fg., Fgs., Flgs. – felséges
FNESz – Kiss Lajos: Földrajzi nevek etimológiai szótára. 3. kiad. Bp 1983
G., gr. – gróf (személynév előtt)
GyfvPL – Gyulafehérvári Püspöki Levéltár
György Lajos – György Lajos: A magyar regény előzményei. Bp
Helv. Conf. – Helvetica Confessio
Hum. – Humanissimus
Ill., Illustr. – illustrissimus, illustrissime
ItK – Irodalomtörténeti Közlemények
Jakó – Jakó Zsigmond: Írás, könyv, értelmiség. B. 1976
Jancsó – Jancsó Elemér: Az Erdélyi Magyar Nyelvmívelő Társaság iratai B. 1955
K – kézirat
Kemény: Ch. Tr. – Kemény József: Chartophilatium Transsilvanicum, kézirat az AkK-ban
Kemény: Coll. Mai. – Kemény József: Collectio maior manuscriptorum historicorum, kézirat az AkK-ban
Kemény: Coll. min. – Kemény József: Collectio minor manuscriptorum historicorum, kézirat az AkK-ban
Kemény: Misc. – Kemény József: Miscellanea, kézirat az AkK-ban
Kemény: Tr. poss. – Kemény József: Transsilvania possessionaria, kézirat az AkK-ban
Kg., Kgd., Kld., Klm. – kegyelmed
KPL – Központi Piarista Levéltár Bp
Kv – Kolozsvár, Kolozsvár–Napoca

KvEK – Kolozsvár–Napocai Egyetemi Könyvtár
KvRefEgyhL – Kolozsvári Református Egyházkerületi Levéltár
L. B. – Liber Baro
L. S. – locus sigilli
M – megjelent
M., Mgs., Mlgs. – méltóságos
MH – Magyar Hírmondó
MHH SS – Monumenta Hungariae Historica Scriptores
Mikó: Benkő – Mikó Imre: Benkő József élete és munkái. Pest 1868
MK – Magyar Kurir
m. k. – maga kezével
MKSz – Magyar Könyvszemle
MNy – Magyar Nyelv
M. P. – Magnus Principatus
m. p., m. pr. – manu propria
MS., Ms., MSct., Mss., Mst. – manuscriptum, manuscripta
m. s. k. – maga saját kezével
MTAK Kt – Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára Kézirattár Bp
m. t. k. – maga tulajdon kezével
N. – nemes
NB., Nb., nb. – nota bene
NBK – Nagyenyedi Bethlen Könyvtár
Ngs., Ngod., Nsga – nagyságod, nagysága
NT – Nemzeti Társalkodó
NyIRK – Nyelv- és Irodalomtudományi Közlemények. Kv
OL – Magyar Országos Levéltár Bp.
OSzK Kt – Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára Bp
Ókeme – ókegyelme
P. – Pater
p., pag. – pagina
P. S. – postscriptum
p. t. – pro tempore
R. – Regnum, regius
RMK – Szabó Károly – Hellebrant Árpád: Régi Magyar könyvtár I–III. Bp. 1879–1898
RMNy – Régi magyar nyomtatványok I–II. Bp. 1971–1983
R. P. – Reverendus Pater
R. Sz. B. – Római Szent Birodalmi
S. – Sanctus
SÁL – Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár
seqq. – sequentes
SMúz – Sepsiszentgyörgyi Múzeum
S. P. D. – Salutem Plurimam Dicit
S. R. I. – Sacri Romani Imperii (comes)
Szinnyei – Szinnyei József: Magyar írók élete és művei I–XIV. Bp. 1891–1914.
T., Tek., Tks., Tkts., Ts. – tekintetes
T. – Tisztelendő, Tiszteletes
TBK – Teleki–Bolyai Könyvtár Marosvásárhely
TESz – A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I–III. Főszerk. Benkő Loránd. Bp. 1967–1976.
Tisz., Tiszles., Tszls., Tszs. – tiszteletes
Tit., Titt. plen. – Titulis plenis
t. k. – tulajdon kezével
Török – Török István: A kolozsvári ev. ref. collegium története I–II. Kv 1905
Tr. g. – Benkő József: Transsilvania generalis
Tr. sp. – Benkő József: Transsilvania specialis (kézirat)
Trausch – Trausch, Joseph: Schriftsteller-Lexikon I–IV. Kronstadt 1868–1871
T. U. – Tiszteletes Ur(am)
ÚMM – Új Magyar Múzeum
Veress – Veress Endre: Bibliografia romana-ungara I–II. B. 1931
v. g. – verbi gratia
Wurzbach – Wurzbach, Constant von: Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich I–LX. Wien 1856–1891
xr., xfer – krajcár, crucifer

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár
SZÉCHÉNYI KÖNYVTÁR

Tartalom

Előszó (Szabó György) 5

Benkő József levelezése **15**

1 Benkő József a középajtai református gyülekezetnek Nagyenyed, 1766. október 28. 17
2 Csiszér József Benkő Józsefnak [Dés] 1769 18
3 Kapronczai Ádám Benkő Józsefnak [Bécs] 1773. november vége . . . 19
4 Adam Chenot Benkő Józsefnak [Nagyszeben] 1773. november 30. . . 19
5 Benkő József Adam Chenot-nak [Középajta] 1774 eleje 19
6 A Gubernium Benkő Józsefnak Nagyszeben, 1775. január 12. 21
7 Benkő József a Guberniumnak Köpec, 1775. március 12. 22
8 A Gubernium Benkő Józsefnak Nagyszeben, 1775. szeptember 1. . . . 24
9 Benkő József az Egyházi Főtanácsnak Nagybacon, 1775. szeptember 18. 25
10 Benkő József Pataki Sámuelnak Középajta, 1775. október 8. 27
11 Benkő József az Egyházi Főtanácsnak Brassó, 1775. október 27. . . . 29
12 Kovács Tamás Benkő Józsefnak [H. n.] 1775. december 28. 30
13 Kovács Tamás Benkő Józsefnak [H. n.] 1775 31
14 Kerekes János Benkő Józsefnak Szászváros, 1775 [?] 31
15 Benkő József a Guberniumnak Középajta, 1776. január 29. 32
16 A Gubernium Benkő Józsefnak Nagyszeben, 1776. március 5. 33
17 Benkő József a Guberniumnak Középajta, 1776. május 7. 34
18 Benkő József Gyöngyössi Jánosnak Középajta, 1776. július 26. . . . 35
19 Paul Roth Benkő Józsefnak [Brassó] 1776. augusztus 2. 35
20 Gyöngyössi János Benkő Józsefnak Újtorda, 1776. szeptember 9. . . . 36
21 Petrichevich Horváth Kázmér Benkő Józsefnak Árkos, 1776. október 9. 40
22 A Gubernium Benkő Józsefnak Nagyszeben, 1776. október 14. 41
23 Hollaki Pál Benkő Józsefnak [H. n.] 1776. október 26. 41
24 Kapronczai Ádám Benkő Józsefnak Bécs, 1776. november 24. 41
25 Huszár Mihály Benkő Józsefnak Olthévíz, 1776 42
26 Michael von Heydendorf Benkő Józsefnak Medgyes, 1776 43
27 Benkő József Cserei Farkasnak Középajta, 1777 eleje [?] 43
28 Benkő József Joseph Kurtzböcknek Középajta, 1777. február 22. . . . 43
29 Benkő József Teleki Sámuelnak Középajta, 1777. május 8. 45
30 Benkő József Körösi Györgynek Középajta, 1777. július 23. 46

31 Benkő József Kovásznai Sándornak Középajta, 1777. szeptember [18. előtt] 46
32 Kovásznai Sándor Benkő Józsefnak Marosvásárhely, 1777. szeptember 21. 47
33 Benkő József Teleki Sámuelnak Középajta, 1777. december 3. 51
34 Körösi György Benkő Józsefnak Nagyenyed, 1777. december 14. 54
35 Benkő József Sófalvi Józsefnak Középajta, 1777. december 56
36 Keresztes Máté Benkő Józsefnak Kézdivásárhely, 1777 56
37 Keresztes Máté Benkő Józsefnak Kézdivásárhely, 1777 56
38 Szeli József Benkő Józsefnak Székelyzsombor, 1777 57
39 Dési György Benkő Józsefnak Városfalva, 1777 58
40 Benkő József Szegedi Györgynek Középajta, 1778. január 24. 59
41 Benkő József Paul Rothnak Középajta, 1778. március 7. 59
42 Sófalvi József Benkő Józsefnak Nagyszeben, 1778. március 17. 59
43 Benkő József Mária Teréziának Középajta, 1778. március 20. 61
44 A Gubernium Benkő Józsefnak Nagyszeben, 1778. március 31. 61
45 Bánffy Dénes Benkő Józsefnak 1778. március 31. 62
46 Benkő József Kendeffi Eleknek Középajta, 1778. április 5. 62
47 Benkő József Bánffy Farkasnak Középajta, 1778. április 64
48 Benkő József Bánffy Farkasnak Középajta, 1778. május 2. 64
49 Benkő József Bánffy Dénesnek Középajta, 1778. május 15. 65
50 Szegedi György Benkő Józsefnak Marosvásárhely, 1778. május 20. . . . 67
51 Benkő József a Guberniumnak Középajta, 1778. május 27. 70
52 Bánffy Farkas Benkő Józsefnak Nagyszeben, 1778. június 10. 70
53 Benkő József Szász Pálnak Középajta, 1778. október 1. 72
54 Ismeretlen Benkő Józsefnak Medgyes, 1778. október 18. 72
55 Ismeretlen Benkő Józsefnak Nagyszeben [?] 1778 73
56 Szász Pál Benkő Józsefnak Vízakna, 1778 vége 74
57 Benkő József Szentkereszti Sámuelnak Középajta, 1779. február 15. . . 75
58 Jakob Bayer Benkő Józsefnak Kaca, 1779. március 18. 76
59 Benkő József Paul Rothnak Középajta, 1779. április 5. [körül] 78
60 Paul Roth Benkő Józsefnak Brassó, 1779. április 16. 78
61 Weszprémi István Benkő Józsefnak Debrecen, 1779. május 20. 80
62 Czirják Sándor Benkő Józsefnak Nagyszeben, 1779. május 23. 81
63 Balog József Benkő Józsefnak Utrecht, 1779. június 3. 84
64 Lisznyai Incze István Benkő Józsefnak Déva, 1779. június 20. 85
65 Kassai Mihály Benkő Józsefnak Bécs, 1779. augusztus 10. 85
66 Franz Joseph Sulzer Benkő Józsefnak Brassó, 1779. augusztus 11. . . . 87
67 Benkő József Incze Mihálynak Középajta, 1779. augusztus [28. előtt] 88
68 Benkő József Incze Mihálynak Középajta, 1779. augusztus 28. 88
69 Johann Filtsch Benkő Józsefnak Nagyszeben, 1779. szeptember 89
70 Kendeffi Elek Benkő Józsefnak Erdőszentgyörgy, 1779. október 5. . . . 89
71 Franz Joseph Sulzer Benkő Józsefnak Bécs, 1779. november 8. 90
72 Két magyar diák Benkő Józsefnak Leiden, 1779 [vége felé] 92
73 Benkő József Kendeffi Eleknek Középajta, 1779. december 12. 92
74 Benkő József Pataki Sámuelnak [Nagyajta] 1780. január 7. 95
75 Paul Roth Benkő Józsefnak Brassó, 1780. január 7. 95

76 Benkő József Pataki Sámuelnak Nagyajta, 1780. január 9. 95
77 Benkő József Balog Sándornak Középajta, 1780. február 24. 96
78 Johann Filtsch Benkő Józsefnak Nagyszeben, 1780. március 15. 98
79 Benkő József Johann Filtschnek Középajta, 1780 [május 1. előtt] . . . 98
80 Benkő József Johann Filtschnek Középajta, 1780. május 1. 98
81 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1780. augusztus [?] . 99
82 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1780. augusztus [?] 100
83 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1780. augusztus 27. . 101
84 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1780. augusztus [14. után] 102
85 Benkő József a Haarlemi Tudós Társaságnak Középajta, 1780. augusztus 31. 103
86 Benkő József Van der Aanak Középajta, 1780. augusztus 31. 103
87 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1780. szeptember [?] 104
88 Benkő József Molnár Jánosnak Középajta, 1780. október 12. 105
89 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1780. október [?] . 105
90 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1780. november 10. . 106
91 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1780. november 11. . 109
92 Benkő József Koppi Károlynak Középajta, 1780. november 18. 110
93 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1780. december 8. . 111
94 Benkő József Simon Sámuelnak Középajta, 1780. december 10. 112
95 Benkő József Teleki Sámuelnak Középajta, 1780. december 11. 112
96 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1780. december 20. . 114
97 Katona Imre Benkő Józsefnak Nagyszeben, 1780. december 114
98 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1780. december . . 114
99 Benkő József Teleki Sámuelnak Középajta, 1781. január 6. 115
100 Simon Sámuel Benkő Józsefnak Makkfalva, 1781. január 13. 116
101 Benkő József Pataki Sámuelnak Középajta, 1781. január 13. 118
102 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1781. január [?] . . 119
103 Pataki Sámuel Benkő Józsefnak Kolozsvár, 1781. január [vége] 120
104 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1781. január [vége] 120
105 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1781. február [?] . . 120
106 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1781. február [?] . . 121
107 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1781. február [?] . . 122
108 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1781. február [?] . . 123
109 Nemes Ferenc Benkő Józsefnak Hídvég, 1781. március 5. 123
110 Benkő József Kemény Sámuelnak Középajta, 1781. március 20. 125
111 Benkő József Pataki Sámuelnak Középajta, 1781. március 29. 125
112 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1781. március . . . 128
113 Benkő József Gyöngyössi Jánosnak Középajta, 1781. április 18. 128
114 Teleki Sámuel Benkő Józsefnak Nagyszeben, 1781. április 128
115 Katona Imre Benkő Józsefnak Nagyszeben, 1781. április 129
116 Benkő József Teleki Sámuelnak Középajta, 1781. május 2. 129
117 Benkő József Koppi Károlynak Középajta, 1781. május 2. 129
118 Benkő József Teleki Sámuelnak Középajta, 1781. május 15. 130
119 Benkő József Szegedi Sámuelnak Középajta, 1781. május 15. 132
120 Benkő József Cornides Dánielnak Középajta, 1781. május 21. 132
121 Gyöngyössi János Benkő Józsefnak Újtorda, 1781. május 23. 133

122 Gyöngyössi János Benkő Józsefnak Újtorda, 1781. május 29. 134
123 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1781. május 5. [?] . 135
124 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1781. május [?] . . . 136
125 Szegedi Sámuel Benkő Józsefnak Torda, 1781. június 5. 136
126 Kemény Sámuel Benkő Józsefnak Lipcse, 1781. június 9. 137
127 Szegedi Sámuel Benkő Józsefnak Pókakeresztúr, 1781. június 10. . . . 138
128 Gyöngyössi János Benkő Józsefnak Újtorda, 1781. június 26. 139
129 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1781. június 11. . . 140
130 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1781. június [?] . . 140
131 Benkő József Koppi Károlynak Középajta, 1781. július 15. 141
132 Benkő Józsefné Koppi Károlynak Középajta, 1781. július 15. 141
133 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1781. július [?] . . . 141
134 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1781. augusztus 9. . 142
135 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1781. augusztus 9. . 142
136 A Haarlemi Tudós Társaság Benkő Józsefnak Haarlem, 1781. szeptember 5. 143
137 Benkő József Molnár Jánosnak Középajta, 1781. szeptember 18. . . . 144
138 Benkő József Koppi Károlynak Nagyenyed, 1781. október 16. 144
139 Benkő József Koppi Károlynak Nagyenyed, 1781. október [?] 145
140 Benkő József Jósa Györgynek Középajta, 1781. november 3. 145
141 Benkő József Kendeffi Eleknek Hídvég, 1781. november 10. 145
142 Cornides Dániel Benkő Józsefnak Marosvásárhely, 1781. november 11. 146
143 Benkő József Koppi Károlynak Középajta, 1781. november 13. 148
144 Benkő József Teleki Sámuelnak Középajta, 1781. november 26. 149
145 Benkő József Teleki Sámuelnak Középajta, 1781. november 28. 150
146 Benkő József Van der Aanak Középajta, 1781. december 18. 151
147 Jósa György Benkő Józsefnak Magyarbölkény, 1781. december 22. . . 152
148 Teleki Sámuelné Benkő Józsefnak 1781. december [25. előtt] 153
149 Kónya Ferenc Benkő Józsefnak Héderfája, 1781 153
150 Baló Bálint Benkő Józsefnak Fogaras,1781 153
151 Benkő József Cornides Dánielnak Középajta, 1781 154
152 Benkő József Pataki Sámuelnak Középajta, 1781 ősze 154
153 Benkő József Batthyány Ignácnak Középajta, 1782. január 5. 154
154 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1782. január 7. . . . 155
155 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1782. január [?] . . 155
156 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1782. január [?] . . 156
157 Benkő József Christian Gottlob Heynének Középajta, 1782. február 3. . 156
158 Koppi Károly Benkő Józsefnak Ófehértó, 1782. március 18. 157
159 Christian Gottlob Heyne Benkő Józsefnak Göttingen, 1782. március . 157
160 Benkő József Pataki Sámuelnak Középajta, 1782. január–március . . . 157
161 Pataki Sámuel Benkő Józsefnak Sáromberke, 1782. január–március . . 157
162 Kendeffi Elek Benkő Józsefnak 1782. április 5. 157
163 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1782. április [?] . . 157
164 Benkő József Koppi Károlynak Középajta, 1782. április 8. 157
165 Benkő József Pataki Sámuelnak Középajta, 1782. április 9. 158
166 Molnár János Benkő Józsefnak Buda, 1782. április 12. 159
167 Benkő József Petki Istvánnak Középajta, 1782. április 13. 160
168 Benkő József Kendeffi Eleknek Középajta, 1782. április 19. 160
169 Benkő József Teleki Sámuelnak Középajta, 1782. május 2. 162
170 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1782. május [?] . . . 162

171 Benkő József Koppi Károlynak Középajta, 1782. június 3. 164
172 Benkő József Teleki Józsefnak Középajta, 1782. június 11. 164
173 Kapronczai Ádám Benkő Józsefnak Kolozsvár, 1782. június 14. 165
174 Benkő József Christian Gottlob Heynének Középajta, 1782. június 18. . 167
175 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1782. június 29. . . 169
176 Benkő József Koppi Károlynak Középajta, 1782. augusztus 14. 169
177 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1782. augusztus [?] . 170
178 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1782. szeptember . 171
179 Brúz László Benkő Józsefnak Szászváros, 1782. október 5. 171
180 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1782. október [?] . 171
181 Benkő József Kendeffi Eleknek Középajta, 1782. november 6. 173
182 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1782. november 14. . 174
183 Benkő József Pataki Sámuelnak Középajta, 1782. november 19. 174
184 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1782. november . . 175
185 Csernátoni Vajda Sámuel Benkő Józsefnak Székelyudvarhely, 1782. december 1. 176
186 Koppi Károly Benkő Józsefnak Kolozsvár, 1782. december 16. 177
187 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1782. december [?] . 177
188 Benkő József Teleki Sámuelnak Középajta, 1783. január 14. 177
189 Benkő József Thúri Sándornak Középajta, 1783. február 7. 179
190 Benkő József Kendeffi Jánosnak Középajta, 1783. február 10. 179
191 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1783. február 16. . . 181
192 Benkő József Koppi Károlynak Középajta, 1783. március 11. 181
193 Benkő József Teleki Sámuelnak Középajta, 1783. március 14. 182
194 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1783. május 21. . . 184
195 Ajtai Dávid Mihály Benkő Józsefnak Bécs, 1783. június 20. 185
196 Ernst János Benkő Józsefnak Kőröspatak, 1783. június 27. 187
197 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1783. július [?] . . . 187
198 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1783. július [?] . . . 188
199 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1783. július [?] . . . 188
200 Benkő József Teleki Sámuelnak Középajta, 1783. augusztus [?] 191
201 Koppi Károly Benkő Józsefnak Kolozsvár, 1783. augusztus 11. 192
202 Molnár János Benkő Józsefnak Buda, 1783. augusztus 26. 192
203 Benkő József Cornides Dánielnak Középajta, 1783. szeptember 3. . . 193
204 Cornides Dániel Benkő Józsefnak Marosvásárhely, 1783. szeptember 19. 194
205 Benkő József Teleki Sámuelnak Sárd, 1783. október 2. 202
206 Benkő József Christian Gottlob Heynének Nagyenyed, 1783. október 7. 203
207 Molnár György Benkő Józsefnak Héderfája, 1783. október 9. 203
208 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1783. október 15. . 204
209 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1783 október 206
210 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1783. október 20. . 207
211 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1783. október [?] . 208
212 Benkő József Osváth Lászlónak Középajta, 1783. november 10. 208
213 Csapó József Benkő Józsefnak Debrecen, 1783. december 15. 209
214 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1783. december [?] . 210
215 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1783. december 17. . 212
216 Sófalvi József Benkő Józsefnak Kolozsvár, 1783. december 20. 213
217 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1784. január [?] . . 215

218 Christian Gottlob Heyne Benkő Józsefnak Göttingen, 1783. december 31. 215
219 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1784. január [?] . . 215
220 Benkő József Révai Miklósnak Középajta, 1784. február 12. 215
221 Kazinczy Ferenc Benkő Józsefnak [H. n.] 1784. február 16. 216
222 Szacsvay Sándor Benkő Józsefnak Pozsony, 1784. február [?] 216
223 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1784. február [?] . . 218
224 Benkő József Teleki Sámuelnak Középajta, 1784. március 6. 218
225 Benkő József Kazinczy Ferencnek Középajta, 1784. április 15. 220
226 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1784. április [?] . . 221
227 Benkő József Teleki Sámuelnak Középajta, 1784. június 6. 222
228 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Kolozsvár, 1784. június 30. . . 224
229 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Kolozsvár, 1784. július 1. . . . 225
230 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Kolozsvár, 1784. június 30.–július 1. [?] 227
231 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1784. június [?] . . 227
232 Benkő József Christian Gottlob Heynének Bethlenszentmiklós, 1784. július 7. 228
233 Teleki Sámuel Benkő Józsefnak [Nagyszeben] 1784. augusztus 14. . . . 228
234 Pap József Benkő Józsefnak Nagyszeben, 1784. augusztus 24. 229
235 Benkő József Teleki Sámuelnak Középajta, 1784. augusztus 26. 229
236 Benkő József Teleki Sámuelnak Középajta, 1784. augusztus [26. után] 231
237 Benkő József Teleki Sámuelnak Középajta, 1784. szeptember 12. . . . 232
238 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1784. október 6. . . 234
239 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Kolozsvár, 1784. október . . . 234
240 Benkő József Tankó Mátyásnak Középajta, 1784. október 9. 235
241 Teleki Sámuel Benkő Józsefnak Nagyszeben, 1784. október 15. 235
242 Tankó Mátyás Benkő Józsefnak Csíkszentdomonkos, 1784. október 25. 236
243 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1784. október [?] . 238
244 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1784. október [?] . 238
245 Benkő József Teleki Sámuelnak Középajta, 1784. november 1. 239
246 Teleki Sámuel Benkő Józsefnak [H. n.] 1784. november [eleje] 240
247 Benkő József II. József császárnak Középajta, 1784. december [?] . . . 240
248 Bethlen Gergelyné Benkő Józsefnak 1784. december 240
249 A Gubernium Benkő Józsefnak Nagyszeben, 1785. január 11. 240
250 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1785. január 19. . . 241
251 Benkő József Szathmári Pap Mihálynak Középajta, 1785. január 21. . . 241
252 Szathmári Pap Mihály Benkő Józsefnak Kolozsvár, 1785. január 31. . . 241
253 Szigethi Mihály Benkő Józsefnak Marosvásárhely, 1785. február 1. . . 243
254 Benkő József Teleki Sámuelnak Középajta, 1785. február 4. 245
255 Teleki Sámuel Benkő Józsefnak Nagyszeben, 1785. február 22. 246
256 Benkő József a Guberniumnak Középajta, 1785. február 22. 247
257 Benkő József Háromszék vármegyének Középajta, 1785. február 23. . 249
258 Rát Mátyás Benkő Józsefnak Pozsony, 1785. február [?] 249
259 Benkő József Szathmári Pap Mihálynak Középajta, 1785. február [?] . 249
260 Szathmári Pap Mihály Benkő Józsefnak Kolozsvár, 1785. március 14. . 249
261 Benkő József Teleki Sámuelnak Középajta, 1785. április 27. 251
262 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1785. április [?] . . 252
263 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1785. április [?] . . 252

264 Drasenovich György Benkő Józsefnak [H. n.] 1785. január [12. után] . 253
265 Révai Miklós Benkő Józsefnak Győr, 1785. július 11. 253
266 Karl Joseph Eder Benkő Józsefnak Nagyszeben, 1785. augusztus 12. . 259
267 Benkő József Teleki Sámuelnak Középajta, 1785 nyara 259
268 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1785. augusztus [?] . 259
269 Benkő József Rhédei Ádámnak Középajta, 1785. szeptember 2. 260
270 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1785. május–november 261
271 Kapronczai Ádám Benkő Józsefnak Marosvásárhely, 1786. január 1. 263
272 Benkő József a Magyar Hírmondó-nak Középajta, 1786. január [?] . . 264
273 Karl Joseph Eder Benkő Józsefnak Nagyszeben, 1786. február 27. . . . 264
274 Szathmári Pap Mihály Benkő Józsefnak Kolozsvár, 1786. március 2. . . 265
275 Szigethi Mihály Benkő Józsefnak Marosvásárhely, 1786. március 17. . 265
276 Benkő József Teleki Sámuelnak Középajta, 1786. május 267
277 Kendeffi Rákhel Benkő Józsefnak Kolozsvár, 1786. június 17. 267
278 Lénárt Sámuel Benkő Józsefnak Sáromberke, 1786. június 268
279 Benkő József Lénárt Sámuelnak Középajta, 1786. június 268
280 Lénárt Sámuel Benkő Józsefnak Sáromberke, 1786. július 268
281 Benkő József Lénárt Sámuelnak Középajta, 1786. július 268
282 Benkő József Lénárt Sámuelnak Középajta, 1786. szeptember 17. . . . 269
283 Szerencsi Nagy István Benkő Józsefnak Nagy–Győr, 1786. szeptember 27. 269
284 Rozsnyai Sámuel Benkő Józsefnak Apáca, 1786. november 7. 271
285 Benkő Ferenc Benkő Józsefnak Nagyszeben, 1786 második fele 271
286 Kovács József Benkő Józsefnak Nagyenyed, 1786. december 271
287 Benkő József Teleki Sámuelnak Középajta, 1786. december 30. 271
288 Benkő József a Magyar Kurir-nak Középajta, 1787. február 15. 274
289 Rát Mátyás Benkő Józsefnak Győr, 1787. február 28. 275
290 Benkő József a Magyar Kurir-nak Középajta, 1787. február [?] 277
291 Ungi Pál Benkő Józsefnak Pozsony, 1787. június 5. 277
292 Benkő József Daniel Istvánnak Nagycsány, 1787. június 24. 279
293 Benkő József Csorvási Mihálynak Marosvásárhely, 1787. július 4. . . . 280
294 Benkő József Daniel Istvánnak Marosvásárhely, 1787. július 5. 280
295 Benkő József Csorvási Mihálynak Marosvásárhely, 1787. július 5. . . . 280
296 Vécsey Zsigmond Benkő Józsefnak Nagyszeben, 1787. július 281
297 Szathmári Pap Mihály Benkő Józsefnak Kolozsvár, 1787. szeptember 8. 282
298 Benkő József az Egyházi Főtanácsnak Székelyudvarhely, 1787. szeptember 22. 283
299 Benkő József az Egyházi Főtanácsnak Székelyudvarhely, 1787. szeptember 23. 284
300 Nagy József Benkő Józsefnak Magyarrégen, 1787. október 22. 286
301 Benkő József a Magyar Kurir-nak Brassó, 1787. december 29. 287
302 Mósa László Benkő Józsefnak Hersa, 1788. március 17. 289
303 Teleki Sámuel Benkő Józsefnak Nagyszeben, 1788. május 5. 290
304 Benkő József Teleki Sámuelnak Középajta, 1788. június 10. 290
305 Zilahi Sámuel Benkő Józsefnak Marosvásárhely, 1788. június 22. . . . 290
306 Benkő József Pataki Sámuelnak Székelyudvarhely, 1788 nyara 290
307 Basa István Benkő Józsefnak 1788 vége [?] 291

308 Benkő József Teleki Sámuelnak Székelyudvarhely, 1789. január 15. . . 291
309 Benkő József a Magyar Kurir-nak Középajta [?], 1789. május 19. . . . 292
310 Benkő József az Egyházi Főtanácsnak Székelyudvarhely, 1789. május 23. 293
311 Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1789. november 8. 294
312 Benkő József ismeretlennek Középajta, 1789 295
313 Benkő József az Egyházi Főtanácsnak Középajta, 1790. április 17. . . . 296
314 Az Egyházi Főtanács Benkő Józsefnak Nagyszeben, 1790. május 2. . . 297
315 Aranka György Benkő Józsefnak Marosvásárhely, 1790. augusztus [?] 298
316 Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1790. szeptember 298
317 Benkő József Pataki Sámuelnak Középajta, 1790. október 16. 298
318 Aranka György Benkő Józsefnak Kolozsvár, 1791. január 26. 299
319 Benkő József Kovásznai Sándornak Középajta, 1791. január 26. 299
320 Martin Hochmeister Benkő Józsefnak Nagyszeben, 1791. január 27. . . 299
321 Benkő József Aranka Györgynek [Középajta, 1791. március 1.] 299
322 Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1791. március 2. 301
323 Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1791. március 7. 305
324 Benkő József Aranka Györgynek, Kandó Mihálynak, Thúri Sándornak Középajta, 1791. március 8. 310
325 Benkő József Nemes Jánosnak Középajta, 1791. március 8. 311
326 Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1791. március 9. 312
327 Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1791. március 15. 314
328 Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1791. március 15. 319
329 Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1791. április 2. 321
330 Benkő József az Egyházi Főtanácsnak Középajta, 1791. április 7. . . . 322
331 Benkő József Aranka Györgynek [Középajta, 1791. március 8.–április 10.] 324
332 Aranka György Benkő Józsefnak Marosvásárhely, 1791. április 10. . . 325
333 Aranka György Benkő Józsefnak Marosvásárhely, 1791. április 20. . . 325
334 Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1791. május 9. 325
335 Benkő József Bánffi Györgynek Középajta, 1791. május 10. 327
336 Benkő József az Országgyűlésnek Középajta, 1791. május 10. 327
337 Az Egyházi Főtanács Benkő Józsefnak Kolozsvár, 1791. május 15. . . 329
338 Benkő József az Egyházi Főtanácsnak Középajta, 1791. június 30. . . . 329
339 Benkő József Bánffi Györgynek Középajta, 1791. november 11. 329
340 Aranka György Benkő Józsefnak Marosvásárhely, 1791 ősze 330
341 Aranka György Benkő Józsefnak Marosvásárhely, 1791. november . . 330
342 Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1791 vége [?] 330
343 Benkő József ismeretlennek Középajta, 1792. január 15. 330
344 Benkő József Bethlen Gergelynek Középajta, 1792. január 15. 331
345 Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1792. január 18. 331
346 Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1792. február 28.–március 3. 339
347 Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1792. március 9. 341
348 Aranka György Benkő Józsefnak Marosvásárhely, 1792. március 27. . 341
349 Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1792. május 12. 341
350 Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1792. június 4. 343
351 Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1792. június 11. 343
352 Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1792. június 15. 344

353 Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1792. szeptember 14. . . 345
354 Aranka György Benkő Józsefnak Marosvásárhely, 1792. november 11. 346
355 Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1792. november 26. . . . 346
356 Benkő József Aranka Györgynek Középajta, 1793. január 1. 346
357 Benkő József Benkő Ferencnek Köpec, 1793. augusztus 25. 347
358 Benkő József Pataki Sámuelnak Köpec, 1795. június 13. 348
359 Benkő József az Egyházi Főtanácsnak Köpec, 1795. június 13. 348
360 Benkő József Teleki Sámuelnak Középajta, 1795. augusztus 25. 349
361 Benkő József Pataki Sámuelnak Középajta, 1795. augusztus 27. 351
362 Mikes János Benkő Józsefnak Uzon, 1795. szeptember 22. 352
363 Benkő József Bánffi Györgynek és a Tudós Társaságnak Köpec, 1796. március 1. 352
364 Benkő József Mikes Jánosnak Köpec, 1796. március 6. 353
365 Bánffi György Benkő Józsefnak Kolozsvár, 1796. március 10. 354
366 Benkő József Bánffi Györgynek Köpec, 1796. április 10. 354
367 Benkő József a részleges zsinatnak Köpec, 1796. május 23. 355
368 Benkő József Bánffi Györgynek Köpec, 1796. május 25. 356
369 Danczkay József Benkő Józsefnak Kolozsvár, 1796. július 28. 357
370 Benkő Ferenc Benkő Józsefnak Nagyenyed, 1796. szeptember 1. . . . 358
371 Benkő József Benkő Ferencnek Köpec, 1796. október 12. 358
372 Aranka György Benkő Józsefnak Marosvásárhely, 1797. szeptember 3. 359
373 Aranka György Benkő Józsefnak Marosvásárhely, 1797. szeptember 5. 359
374 Benkő József Aranka Györgynek Köpec, 1798. január 11. 360
375 I. Ferenc Benkő Józsefnak Bécs, 1798. október 12. 362
376 Abacs János Benkő Józsefnak Nagyenyed, 1799. január 24. 363
377 Benkő József Abacs Jánosnak Köpec, 1799. március 11. 363
378 Benkő József Ernst Jánosnak [H. n.] 1798 [után] 364
379 Benkő József Ernst Jánosnak Középajta, 1801. július 29. 364
380 Benkő József a Guberniumnak [H. n.] 1801. július [29. után] 365
381 Benkő József Benkő Ferencnek Középajta, 1802. május 13. 366
382 Benkő József Benkő Ferencnek Középajta, 1802. augusztus 22. 366
383 Benkő József védekezése Bitai Péter esperes előtt Középajta, 1803. február 9. 367
384 Benkő József az Egyházi Főtanácsnak Középajta, 1803. június 3. . . . 367
385 Benkő József Bánffi Györgynek Középajta, 1804. október 22. 368
386 Benkő József az Egyházi Főtanácsnak Középajta, 1806. április 10. . . . 369
387 Teleki Lajos Benkő Józsefnak [H. n.] 1809. január 15. 370
388 Benkő József az Egyházi Főtanácsnak Középajta, 1812. május 5. . . . 371
389 Abacs János az Egyházi Főtanácsnak Nagyenyed, 1815. február 14. . . 371

Függelék 373

I Megjelent Benkő Transsilvaniá-ja 375
II Ismertetés Benkő Transsilvaniá-járól 1778 375
III A Transsilvania ismertetése a Göttingische Gelehrte Anzeigen-ben . 376
IV Benkő Flóra Transsilvania-ja 380
V Ismertetés Molnár János Phythologicon-járól 380

VI Az Erdélyi Históriás Szekrény 381
VII A Milkovia ismertetése I 381
VIII A Milkovia ismertetése II 382
IX Az Imago specuum megjelenése I 383
X Az Imago specuum megjelenése II 383
XI A Bethlen Farkas História-ja kiadásának előfizetési felhívása 383
XII Rát Mátyás a Magyar Könyv–ház-ról 384
XIII Gottfried Schwarz levele Michael Traugott Froniusnak 385
XIV Bethlen Farkas História-ja V. kötetének előszava 386
XV Bethlen Farkas História-ja V. kötetének ismertetése 397
XVI A Diaetae ismertetése I 398
XVII A Diaetae ismertetése II 400
XVIII Az Imago Nationis Siculicae ismertetése 400
XIX Benkő József tudósítása az Erdély Históriája íróinak magyar nyelven találtató kézírásaikról 402

Jegyzetek 417

Mutatók 447

A levelek címzettjei 449
A levelek írói 451
Helynévmutató 453
Személynévmutató 461
Forrásjelzések és rövidítések 485

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

132

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár

OSZK
Országos Széchényi Könyvtár